APPENDIX
OPERUM
SANCTI PROSPERI
AQUITANI.
TOMUS SECUNDUS.

ELENCHUS

Eorum quæ in hoc Secundo Tomo, seu Appendice continentur.

IN PRIMA PARTE.

IN SECUNDA PARTE.

APPENDIX
OPERUM SANCTI PROSPERI
AQUITANI.

ADMONITIO
IN LIBROS DE VITA CONTEMPLATIVA.

IN appendicem rejicimus primo loco libros duos de Vita Contemplativa, opus licet elegans & pene omnium laudibus celebratissimum; atque ab annis octingentis ad nostram usque ætatem sancto Prospero affertum. Ab octavo namque sæculo medio scriptores inventi sunt, qui sub auctoris nostri nomine opus istud laudavere. Chrodogangus enim Metensis Episcopus, qui illo sæculo florebat, & studio regularis disciplinæ, cui Canonicos Ecclesiæ suæ subdi voluit, admodum commendabilis exstitit, in regula Canonicorum, Prosperum librorum de Vita Contemplativa auctorem agnovit. Idem præstat Jonas Aurelianensis Episcopus, qui floruit sub Pontificatu Eugenii II. & Gregorii III. Imperantibus Ludovico Pio & Carolo Calvo, id est, sæculo sequenti, in libro de Laicali institutione, qui primum editus est in lucem a doctissimo viro D. Luca Acherio Monacho Sangermanensi Ordinis S. Benedicti Congregationis S. Mauri in tomo 1. sui scriptorum veterum Spicilegii. Tum Concilium Aquisgranense sub eodem Ludovico Pio in caussa ejusdem Canicorum institutionis celebratum anno 818. huic opinioni favere videtur, cum hosce Tractatus ut Prosperianos usurpat, non secus ac Concilium Parisiense sextum sub eodem Imperatore post annos tredecim coactum. Quin etiam huic operi inscriptum legitur Prosperi nomen in manuscriptis Codicibus ejusdem ætatis, & in editis antiquioribus habetur insertum. Ita denique creditum, nullo refragante, ab omnibus posterioris ævi scriptoribus. Nihilominus tamen hodie constat inter eruditos non esse Prosperi hocce opus de Vita contemplativa, nec iis religio fuit tam antiquis tamque idoneis testibus fidem derogare, & libros proxime subjiciendos parenti alteri ascribere; Juliano scilicet cui cognomen erat Pomerio, natione Mauro, qui Arelate Rethoricam cum magna famæ laude docuit, auditoremque habuit Cæsarium Magnum ejusdem urbis postea Episcopum, ut testatur ejusdem sancti Pontificis vitæ liber.

Hujus porro sententiæ probationes suppetunt non paucæ. Nam 1. ut ex ipsiusmet auctoris testimonio argumentum primum ducamus, auctor iste, (quod solerter ante omnes observavit Jac. Sirmondus in notis ad Aquisgranense Concilium,) Hilarii Arelatensis, qui obiit anno 449. Laudes contexit, lib. 2. cap. 9. quasi ejus quem longe ante diem supremum obiisse supponit: quod certe æqualis Hilario Prosper asserere nequivisset.

Addes etiam, si libuerit, eam rationem quam urget H. Norisius, quod nempe Prosper non ita liberaliter eum laudasset, quem ipse in litteris ad Augustinum testatur in sancti Doctoris gratiæ doctrinam minus propensum; & si alias meritis clarum, præcipuæ auctoritatis, & spiritualium studiorum virum fuisse profiteatur.

Aliæ insuper suppetunt rationes, quæ dum opus vero auctori restituunt, necessario illud deinceps a Prosperi operibus omnino secernunt. Ac primum S. Isidorus libro de Scriptoribus Ecclesiasticis c. 12. explicate libros illos Juliano Pomerio ascribit, his verbis: Alios quoque tres libros edidit de futuræ vitæ contemplatione, vel actualis conversatione, nec non etiam de vitiis & virtutibus*: qua certe recensione omnis operæ distributio & totius tractatus istius argumentum describitur, ut ex libri tertii præfatione clarius perspicietur. 2. Laudatus jam Sirmondus Codicem Ms. vidisse se testatur qui fuerat alias S. Salvatoris Vicecomitis, postea vero fuit illustrissimi doctissimique Archiepiscopi Tolosani Caroli de Montchal, in quo libri illi, Juliani Pomerii nomine prætitulantur. Et eodem fide dignissimo assertore, in collectione Canonum Codicis Andegavensis, sancto Pomerio, sic enim vocat, rursus ascribuntur tractatus illi nostri. Alterum subinde nactum se testatur P. Quesnellus in Bibliotheca Abbatiæ Beatæ Mariæ de Trappa, quæ ex obscuro Monasteriolo in numerosissimum sanctissimumque Asceterium de repente evadens Religiosissimi Abbatis studio ac pietate, suum ætate nostra Gallicanæ Ecclesiæ Bernardum, suam Bernardo reddidit Claram vallem. Duobus hisce oculatis testibus addere liceat tertium non minoris auctoritatis testem, scilicet doctissimum & clarissimi nominis auctorem Bibliothecæ novæ Auctorum Ecclesiasticorum, qui tomi sui tertii parte secunda monet, audiisse se (a fide dignis procul dubio) asservari etiamnum in Bibliotheca Capituli insignis Ecclesiæ Bellovacensis, pervetustum. Ms. in quo tres libri de Vita Contemplativa Juliani Pomerii ut certi auctoris nomine insigniuntur.*

Nec forte alterius operis Pomerii meminisse censendus est Gennadius in Catalogo de viris illustribus, seu de Ecclesiasticis Scriptoribus, cum recensito opere in quo auctor ille interrogantibus & rogantibus Juliano Episcopo & Vero Presbytero, dialogorum more respondens; arte dialectica & sermone ingenio apto composuit de natura animæ & qualitate ejus &c. libros Octo; subdit Gennadius: Memini legisse me olim ejus dictatum ad quemdam nomine Principium, &c. & alium, De vitiis & virtutibus prætitulatum.

Nec inutile erit hic aliquid etiam de Juliani Pomerii fama fortunisque breviter præfari. Fuit porro hic Julianus Pomerius, dum hæc scripsit, ex Rethoricis disciplinis ad Ecclesiasticos gradus provectus: neque enim credere par est Julianum Episcopum, cujus jussu stylum arripuit, auctorem illi fuisse, ut de Clericorum officiis tractaret antequam eo gradu auctus esset, cui Ecclesia magisterium, & aliorum institutionem permittit. Sed & Gennadius hunc presbyterum ordinatum tradit. Hunc Ennodius Ticinensi Episcopus exquisite laudat lib. 2. epist. 6. quam ipsi inscribit, ubi hæc sub

finem:

finem: Nunc vale, mi Domine, & circa me ecclesiasticæ disciplinæ magis exerce fautorem, &c. *Ad eumdem etiam duas epistolas transmisisse legitur Ruricius Lemovicensis. Nam & ipse Æonium Arelatensem rogat. lib. 2. cap. 8. ut Pomerium ad se venire jubeat. Hunc autem cum tunc Abbatem appellet, argumento est eum ab Æonio monasterii regimini, post adeptum sacerdotalem ordinem fuisse præpositum, quemadmodum ipsemet Pontifex Cæsarium jam factum Presbyterum Monasterii Abbatem pariter constituerat. Dum vero dicitur Cæsarium religiosæ sodalitati defuncti Abbatis loco suffectum, non inani forte conjectura inferemus, illum Juliano magistro quondam suo hoc in munere successorem electum: quem quidem hoc tempore jam annis gravem existimare consequens erit. Quod etiam ipse innuit Gennadius in Catalogo. c. 98. quem concinnans aut amplificans circa annum 494. ait:* Scripsisse & alia dicitur, & adhuc scribere.... vivit usque hodie conversatione Deo digna, apta professioni & gradui. *Quibus verbis postremis, & monachatum illius & sacerdotium designasse jure creditur.*

Inscripti sunt autem libri illi Juliano Episcopo, sed incertum, cujus sedis fuerit Episcopus. Observatur sane hujus nominis Pontifex Carpentoratensis in Epaonensi Concilio anni 517. subscriptus, cui ut hoc opus dicatum judicetur non videtur obstare tum ratio temporis, tum regionum distantia: sed ut erat hoc nomen his sæculis commune, alii etiam esse potuere Juliani, quorum alteri lucubrationes suas nuncupasset Pomerius. Nam, si fides auctori vitæ S. Honorati quæ circumfertur, sedit inter Forojulienses hujus nominis Pontifex: quem cum iste ejusdem Honorati & Caprasii ex Italia reducum hospitem narret; auctor Dissert. de initiis Forojulienf. Ecclesiæ, eumdem cum Quillinio, ad quem datæ exstant Leporii retractationis litteræ, fuisse conjecerat: at quia consarcinatoribus solemne est remotiores temporum epochas conjungere, vel conjunctas distrahere, potuit ille Julianum Episcopum inter hæc tempora deprehendisse; post Victorinum utique, qui anno 506. Agathensi Concilio interfuit: cujusque exstat epistola ad Ruricium Lemovicensem, & istius ad Victorinum. Isto autem Forojulii sedente, Julianum Provinciæ regiones collustrasse, & cum Provincialibus necessitudines contraxisse singulares probatur in Secretis Lirinensibus. Ex hac autem ejus in his partibus consuetudine, haud dubie afflatam illi opinationem suspicari promptum est, qua ex citati Isidori testimonio discimus, cum in octo libris de Natura animæ quos conscripsit, secundum Tertulliani erroribus labefactasse, dum eam corpoream fallacibus etiam argumentis astruere contendit. Nam tum magna famæ laude celebrabatur Faustus Monasterii Lirinensis, in Forojuliensi territorio post Maximum Reiensem tum Episcopum, Abbas; qui quidem sententiæ pene consepultæ cineres suscitare non detrectans, eam etiam scriptis libris acriter defendisse perhibetur: contra quem ex adverso stetit Claudianus Viennensis Ecclesiæ Presbyter, litisque arbitrum se legit Præfectorium Patricium, doctissimum virum, & opt. C. Sollium Sidonium: his enim nominibus, in epistola libris suis præfixa illum convenit. Arbitrum illum autem

sta-

statuit Fausto licet amicissimum, sed qui amiciorem sibi veritatem satis cumulate testatus esse videtur, dum libros illos, tot exquisitis praeconiis celebravit in sua ad Claudianum epist. lib. 4. 3.

Ceterum suos de anima libros Pomerius, ad ejusdem Juliani Episcopi, cui libros de Vita Contemplativa inscripsit, petitionem digessit, eodem assertore Gennadio, qui alium Presbyterum nomine Verum memorat hujus operis edendi cum Juliano promotorem. Atque de hoc Vero cum huc usque vix quidquam deprehendatur animadversum, non forte infeliciter conjectum ab auctore Dissertationis VII. de suppositis S. Prospero scriptis & tractatibus, Verum istum ab eo non diversum esse, quem tam exquisitis praeconiis commendat Salvianus in epistola sua septima, eidem & Apro inscripta: quae quidem tanto majorem viri celebritatem arguunt, quanto major ipse Salvianus, & in his etiam laudibus parcior fuisse videtur. Sed haec rursus, seu Julianum, seu Verum extra Provinciam, vel ejus viciniam quaerendos non esse satis arguerent. At pro Vero illud etiam majus occurrit, quod inter haec tempora in Arausicanorum Praesulum serie, nominis hujus observetur Praesul, quem ab isto nostro diversum esse vix credibile; non illo quidem, cujus nomen inscriptum legimus epistolae Provincialium Episcoporum ad Leonem pro instauratione jurium Arelatensis Episcopi; (cum constet Eutropium Arausicanum Episcopum Veri decessorem saeculi quinti mediam partem praetergressum, ut qui ab Hilaro Pontifice maximo nec non a Sidonio jam Episcopo litteras susceperit:) sed illo Vero, qui post Eutropium sedit, hoc exeunte saeculo, cujus & vitam scripsit, teste Sigeberto. Istius enim optime concurrit temporis epochae cum Juliani ac Salviani, a quibus laudatur gestis. Et haec quidem in librum proxime subjiciendum ex doctissimorum Criticorum scriptis inserta sufficiant.

JULIANI POMERII

IN LIBROS DE VITA CONTEMPLATIVA, AD JULIANUM PONTIFICEM.

PROLOGUS.

DU multumque renisus sum voluntati tuæ, mi Domine studiosissime Pontificum Juliane; non velut pertinaciter durus, sed propriæ impossibilitatis admonitus. Videbatur enim mihi, & jure forsitan videbatur, quod etiam ipsi præsumptionem meam potuissetis improvidæ temeritatis arguere, si tantam rem, quæ utique esset operose tractanda, facile ac sine ulla deliberatione [a] susciperem: cum me oporteret prius ipsius rei pondus, unde dicendum foret, * expendere; & sic, adjuvante Domino, si vires facultas explorata promitteret, ad hoc arripiendum, quod juberetis accedere. His & talibus sollicita considerationе perspectis, necessarium duxi, ut me aliquandiu a scribendi præsumptione suspenderem. Sed quia cogitanda fuit injuncti operis difficultas, ita cogitari debuit injungentis auctoritas, nec volui, nec debui usquequaque resistere, certus quod vires meas multo amplius adjuvaret tua præcipientis oratio, quam gravaret ipsius materiæ magnitudo. Deinde illa consideratio animum meum suis viribus diffidentem, in audaciam subeundæ præceptionis vestræ perduxit; quod jam non humilitatis esset perseveranter tenere silentium, sed superbiæ ultra renuere, quamvis infirmis cervicibus [b] onus impositum: cui oneri sustinendo, etsi mea me rusticitas faciebat invalidum, vestra fieri credula fide qui jubebatis, idoneum.

* Alias ex. penti.

2. Hoc quoque mihi audendi aliquid fiduciam dabat, quod magnarum rerum magnus ipse conatus esset, etiamsi nullus [c] disputantem sequeretur effectus. Siquidem necessarium tractatio quæstionum, etsi non instruit [d] non invenientis quod quærit animum; exercet saltem quærentis ingenium: ut aut noverit se quærendo, & nihil inveniendo nescire quod se forte nosse præsumpserat; & ignorantiæ suæ consequenter admonitus, quod sibi deesse viderit, quærat; quod invenerit, teneat; & quod tenuerit, [e] perseveranter exerceat: aut si quod sibi de divinis litteris propositum fuerat, salubriter tractare, & sufficienter explicare [f] potuerit: non de inventione [g] veritatis infletur, sed in Domino qui eum intus illuminavit, ut [h] illuminanda cognosceret, glorietur. Quandoquidem scientia sicut sine dono Dei, quod est charitas, inflat: ita si ei charitas admisceatur, ædificat. (1. Cor. 8.) Ac per hoc, qui de Deo loqui voluerit, aut nihil dicit, & nulla eum [i] præcipitat inflatio: aut si aliquid dixerit, & se crediderit a Deo accepisse quod [k] dixit, habet unde Deo gratias agat; non habet quod ingenii sui viribus elatus adscribat.

3. Sed jam ipsa capitula, quæ utcumque solvenda proposuistis, adtexam. Itaque [l] jubetis ut paucis edisseram, quæ sit vitæ Contemplativæ proprietas; & quid inter ipsam & Activam vitam intersit, quanta possum brevitate distinguam. Utrum is cui Ecclesiæ regendæ cura commissa est, contemplativæ [m] virtutis fieri particeps possit. Utrum æquanimiter sustinendi sint divina præcepta calcantes, an pro modo peccati debeant Ecclesiastica severitate coargui. Utrum [n] congregandis fratribus aut alendis, expediat facultates Ecclesiæ possideri, an perfectionis amore contemni. Quæ sit abstinentiæ credenda perfectio: & utrum [o] tantum corpori an & animæ necessaria debeat judicari. Quantum a virtutibus veris virtutum similitudines distent. Quibus præcedentibus causis & subsequentibus incrementis nasci soleant vitia, vel augeri: & quibus possint, adjuvante Domino, remediis, velut quibusdam medicamentis imminui, vel sanari. Quot modis vel gradibus unaquæque virtus possit impleri. Et an vera sit illa Philosophorum sententia, quæ virtutum omnium velut fontes quosdam quatuor virtutes; vitia quoque quatuor, velut quasdam origines malorum [p] omnium definit. Hæc sunt nimirum decem, quæ a me voluistis enodari capitula, non ut absolutio eorum vobis aliquid cognitionis afferret: sed ut [q] vestra magis cura, si regulariter imperatum munus implevero, nonnihil ædificationis talium studiosis; horum & his similium capitulorum explicatione conferret. Ceterum si tu ea nescires, nunquam tanto ordine

a Mss. duo. Regius unus, & Camberonensis, *susceperim*.
b Sic Mss. quinque cum Edit. Lugd. 1539. Mss. duo & Edd. Duac. & Colon. *quamvis infirmis cervicibus onus impositum grave sit*.
c Ms. Colbertinus unus, *disputationum*.
d Mss. quatuor cum Ed. Lugd. *non instruit invenientis*: sed, ut videtur, minus bene.
e Ita Mss. quinque. Ms. unus & Edd. *diligenter*.
f Ms. Camberonensis, *poterit*.
g Abest vox *veritatis* a Ms. Camb.
h Mss duo, *enubilanda*. Ms. unus, *innubilata*.
i Ms. Camb. *præcipitabit*.
k Edd. cum Ms. uno *quod dicit*.
l Mss. plerique, *jubes*.
m Ms. unus, *Contemplativæ vitæ*.
n Ms. unus, *pro congregandis*.
o Sic Mss. duo cum Ed. Lugd. & Duac. In aliis deest, *tantum*.
p Ms. unus, *origines malorum definiunt omnium*.
q Sic Mss. sex cum Edit. Lugd. Alii Editi cum Ms. uno. *Sed ut vestra magis cura fieret, si regulariter .... capitulorum explicatione conferre*. Camberon. Ms. *ut vestra magistra cura*.

dine dilucidanda proponeres. Ideo autem voluistis cognita vobis disputationibus illustrari,
a ut aut me, si aliquid [a] secus quam ratio habet exponerem, faceretis emendari vel corrigi: aut certe per sollicitudinem vestram, meumque sermonem ad aliorum notitiam [b] b
possent Catholice disputata perduci. [c] Nunc c
igitur quæ sit vitæ Contemplativæ proprietas, Domino vestris orationibus adjuvante tractemus.

a Mss. duo, *secus ac*.
b Mss. quinque, *possint*.

c Mss. quinque, *Nunc igitur jam*.

CAPITA LIBRI PRIMI

De Vita Contemplativa.

a Ms. Cambr. *Deus*.
b Ms. unus *ab omnibus*.
c Ms. Cambr. *ante jam*.
d Sic Mss. duo Reg. & Cambr. Editi addunt *illic*.
e Ms. Cambr. *Dominum*.
f Mss. 2. Reg. & Cambr. *relinquere volunt*.
g Ms. Reg. unus *exempla agendo*.

h Mss. Reg. 2. & Cambron. *Nihil prosit Sacerdotibus si bene vivant, si male viventes tacendo non corrigant*.
i Mss. Reg. 2. & Cambron. *Carnaliter viventium Sacerdotum*.
k Mss. duo. *prophetiæ*.
l Sic Mss. duo. Edit. *qualiter possunt*.
m Mss. duo. *dejectant*. Ms. unus *dejectant*.

JULIANI POMERII

DE VITA CONTEMPLATIVA LIBER I.

CAPUT PRIMUM.

Quod ea sit Vitæ Contemplativæ proprietas, ubi Deus mundo corde videbitur.

1. CONTEMPLATIVA Vita, in qua Creatorem suum creatura intellectualis ab omni peccato purgata, atque ex omni parte sanata visura est, a contemplando, id est, videndo, nomen accepit. Quod si ita est, illa vita ubi Deus videri potest, ipsa [a] Contemplativa credenda est. In præsenti [b] autem vita miseris, erroribusque plenissima, Deum, sicuti est, videri non posse, dubium non est. In futura igitur [c] vita, quæ ob hoc appellatur Contemplativa, videndus est: nec immerito. Si enim videre Deum, summum, solidumque est gaudium; summum [d] vero gaudium præmium bene creditur beatorum; & præmium [e] non adhuc pugnantibus, sed [f] jam vincentibus dabitur post triumphum; quis non videat quod omnes Sancti Deum in illa vita æterna videbunt, ubi sine fine gaudebunt? Ibi gaudebunt, ubi præmium reportabunt: ibi recepturi sunt præmium, ubi non solum devictis, sed etiam finitis hostibus, triumphabunt: ibi triumphabunt, ubi ulterius adversarium non [g] habebunt.

2. Ceterum in hac vita, quamvis strenue dimicemus, & adjuvante Domino, catervas hostium, quibus circumfundimur, prosternamus; tamen si ab eis nolumus vinci, nunquam pugnare [h] definimus. Nec vincentes securos faciunt viriliter desudata jam prælia; sed magis sollicitant adversariorum rediviva certamina. Ac sic, quia secundum scripturæ [i] sacræ sermonem, *tota humana vita tentatio est super terram*, (Job. 7. 1. Sec. LXX.) tunc est tentatio finienda quando finitur & pugna: & tunc est finienda pugna, quando post hanc vitam succedit pugnæ secura victoria: ut omnes milites Christi, qui usque in finem vitæ præsentis divinitus adjuti, suis hostibus infatigabiliter restiterunt, laboriosa jam peregrinatione transacta, regnent fœlices in patria. In qua humana natura ita reparanda est, & ab

S. Prosperi.

omni prorsus infirmitate sananda, ut nec peccata ei ulla [k] remaneant, nec peccare jam [l] valeat. Cujus hoc erit totum præmium, ut vitæ contemplativæ semel compos effecta, inexplebiliter auctorem beatitudinis suæ [m] conspiciat, de illo gaudeat [n], de illo quod speravit obtineat, & in eo ad [o] quod sancte vivendo pervenit, sine fine permaneat.

CAPUT II.

De qualitate vitæ futuræ.

1. JAm vero de qualitate ipsius vitæ futuræ quid dicam, quæ potius debet credi, quam dici? Nec ideo tamen debeo inde tacere? quod valeo, quia dicere quantum volo non valeo. Neque enim quia Deum ineffabilem credimus, fari de illo quod possumus non debemus. Ita sane, ut plus credatur de illa vita, quam [q] scribatur: quia nec potest inde tantum proferri sermone, quantum potest mente complecti; & minus concipit mentis humanæ quamlibet profunda complexio, quam [r] se habet rei ipsius magnitudo. Ergo futura vita creditur beate sempiterna, & sempiterne beata, ubi est certa securitas, [s] secura tranquillitas, tranquilla jucunditas, felix æternitas, æterna felicitas; ubi est amor perfectus, timor nullus, dies æternus, alacer motus, & unus omnium spiritus de contemplatione Dei sui, ac de sua cum illo permansione securus: ubi ipsa civitas, quæ est Angelorum sanctorum [t] & hominum congregatio beata, meritis fulgentibus [u] micat, & æterna salus exuberat; veritas regnat; ubi nec fallit quisque, nec fallitur; unde [x] nullus ejicitur beatus; & quo nullus miser admittitur.

CAPUT III.

Quod eo judicio Dei ab iniquis hominibus separandi sunt sancti quo [y] ante sunt beati Angeli ab immundis spiritibus separati.

1. SEd [z] & hoc futurum credimus per justum Dei judicium, in quo non solum me-

b ritis,

a Sic MSS. duo. Reg. Editi vero *ipsa est contempl. credenda*.
b MS. Reg. unus *etenim*.
c Abest hæc vox, *vita*, a MSS. duobus Colbert.
d MS. Cambr. *summum & verum gaudium*. MS. Reg. unus. *summum verum gaudium*.
e MS. Colb. unus, *quod non adhuc*.
f Editio Lugd. *etiam*.
g MSS. quatuor *non timebunt*.
h MSS. septem, Reg. duo. Colbert. quatuor & Camberon. *desinimus* Editi, *desistimus*.
i Editi. *Scriptura sacra*. MSS. *sancta*.
k MS. Colb. unus, *ulla ulterius*.
l Edit. Lugd. *valeant*.

m MS. Reg. unus & Camberon, *concupiscat sua*.
n MSS. septem non habent, *de illo*.
o MSS. sex. Edit. vero *ad quod sancte vivendo pervenerit*.
p MS. Colb. unus, *quantum valeo*.
q MSS. quinque, *scribitur*.
r MS. Colb. unus, *se habeat*.
s Editi. *& secura tranquillitas & tranquilla jucunditas*, deest & utrobique in MSS. omnibus.
t MS. unus, *Angelorum, sanctorumque omnium*.
u MSS. tres, *micat: æterna salus*.
x MSS. omnes, *beatus ejicitur*.
y MSS. duo, *jam ante*. MSS. alii duo, *quo jam sunt*.
z MSS. quinque, *Sed hoc*.

ritis, sed etiam locis sic ab iniquis justi [a] separandi sunt in æternum, ut jam nec [b] remunerati præmium finiant, nec damnati supplicium; quandoquidem propterea incorruptio & immortalitas dabitur etiam corporibus miserorum, ut nec ipsi [c] æternam pœnam finiant, nec ipsos consumat immortalis pœna, sed puniat. Ideo autem beata incorruptione & immortalitate justorum corpora donabuntur; [d] ut & ipsi in gloria, & in ipsis gloria æterna permaneat.

2. Hoc judicium, quod inter justos homines injustosque futurum dicimus, inter sanctos Angelos & immundos credimus [e] factum. Nam cum essent utrique sine peccato creati, & ad serviendum Deo suo [f] feliciter instituti, eorum quidam voluntate propria depravati noluerunt permanere [g] quod facti sunt; & cum se contra Creatorem suum [h] typho superbiæ letalis hostiliter extulissent, de superna cœli regione projecti sunt. (Isa. 14.13.) Quos divina sententia [i] eo supplicio condemnavit, ut quia noluerunt perseverare, cum possent, nec [k] velint reparari, nec possint. Siquidem prævaricationis eorum fuit, quod [l] irrevocabilis judicii animadversione percussi sunt; & ad damnationem justissimam profecto pertinuit, quod voluntatem redeundi ac facultatem penitus amiserunt: sicut e contrario voluntati sanctorum Angelorum fuit, quod malis sponte cadentibus, ipsi in sua dignitate manserunt, & divino justoque judicio actum est, ut [m] quæ fuit cum Deo suo manendi voluntas, fieret permanendi voluntarie felixque necessitas. Et ideo, quia nec peccaverunt unquam, nec peccare jam possunt; illius Contemplativæ vitæ semel facti participes, [n] inexplebiliter authorem beatitudinis suæ conspiciunt, & merito suæ stabilitatis in æternum felices effecti, de sua permansione securi sunt. Qui summum solidumque gaudium, quo insatiabiliter perfruuntur, de divina contemplatione percipiunt, ac Deo suo infatigabiliter & amanter inserviunt; ita perfecte beati, ut nec cupiant beatiores fieri ultes, nec valeant.

CAPUT IV.

De resurrectione, vel vita Sanctorum.

1. HÆc est [o] Contemplativa vita, vita beata, ad quam qui bonorum operum consummatione pervenerint, beatis Angelis similes erunt, & simul [p] cum Deo sine fine regnabunt. Quod hic [q] crediderunt, ibi videbunt: sui Creatoris substantiam mundis cordibus contemplantes, æterna exultatione gaudebunt: [r] divina ac mutua dilectione possessi, Deo suo in æternum & invicem sibi feliciter adhærebunt: receptis cum incorruptione atque immortalitate corporibus, municipatum patriæ cœlestis accipient; atque ejus in æternum cives effecti, promissa præmia reportabunt. Ibi eis exuberabit tanta lætitia, tanta cœlestium gratia gaudiorum, ut & remuneratori suo pro tantis muneribus gratias agant, & nullum fastidium ex ipsa affluentium bonorum perceptione sustineant. Ibi ita patebunt singulorum singulis mentes, sicut corporalibus oculis subjacent facies corporales: quia humanorum pectorum tanta ibi erit & tam perfecta munditia ut habeant unde mundatori suo Deo gratias agant, non unde offensi aliquibus peccatorum sordibus erubescant: quia ibi nec ulla peccata, nec peccatores erunt, & qui ibi fuerint, jam peccare non poterunt. Nec latebit jam perfecte beatos aliquid secretorum, qui, quod est longe præstantius, ipsum visuri sunt mundis cordibus Deum: quandoquidem humana creatura ita perfecta erit, ut in melius aut [s] deterius ultra mutari non possit.

2. Cujus humanæ substantiæ ad Conditoris sui similitudinem sublimatæ, omnia bona quæ naturaliter accepta [t] peccato corruperat, reparabuntur in melius; id est intellectus sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine [u] pervagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione; incolumitas sine debilitate; salus sine dolore, vita sine morte, facilitas sine impedimento, saturitas sine fastidio, & tota sanitas sine morbo: quoniam quidem quidquid hic corporibus [x] humanis vitiandis aut ferarum morsus [y] ademerint; aut improvisi casus abstulerint, aut malarum valetudinum genera diversa [z] decerpserint, aut humana crudelitas amputaverit, aut si ignis, vel qualibet alia res aliquid debilitatis intulerit, aut ipsa senectus etiam sanis onerosa negaverit, hæc atque his similia corporum damna una ibi resurrectio reparabit, atque ea corpora membris omnibus instaurata, incorruptibilis sanitas obtinebit.

3 Propterea quicunque ibi erunt, etsi differentibus meritis ab invicem distabunt, omnes tamen una perfectione beati erunt: quia singulis præmia sua sufficientia erunt, & capere amplius præmiis suis jam perfecti non poterunt. Sicut enim corporalis saturitas omnes saturos æqualiter habet, quamvis singuli cibum non æqualiter, sed pro possibilitate perceperint: ita omnes Sancti etsi fuerint aliqua graduum suorum diversitate distincti, una [aa] beatitudine perfecti erunt, quia & une perfectione beati

a Mf. Reg. unus, *discernendi sunt*.
b Editio Lugd. sola *nec remunerati præmium finiat, nec damnatis supplicium*.
c Mf. Colb. unus, *nec ipsi æterna pœna finiantur*.
d Mf. Colb. unus, *ut ipsi* (Mf. alter *& ipsi*) *in gloria æterna permaneant*, ceteris omissis.
e Mf. unus *esse factum*.
f Mf. unus, *fideliter*.
g Mf. Reg. unus, *in eo quod facti sunt*.
h Mf. Camberon. *typo*.
i Mff. tres, *eo sub judicio*. Mf. alter, *eo judicio condemnavit*.
k Ita Mff. omnes. Editi vero, *nec vellent reparari, nec possent*.
l Sic Mff. quinque. Mf. alter, *incredibilis*. Editi vero, *irrevocabiliter*. Mf. Camb *prævaricationis eorum quod fuit, irrevocabilis judicii*.
m Mf. Colb. unus, *ut quibus fuit*.
n Mff. duo Colb. *inexplicabiliter*.
o Sic Mff. unus Colb. Ceteri cum Editis, *Hæc est Contemplativa vita beata*.
p Mf. Reg. unus & Edd. Lug. & Duac. *cum Deo suo*.
q Sic Mff sex. Editi, *crediderant*. Mf. unus *crediderint*.
r Ita Ediri. Duac. & Colon. Mff. tres *divina dilectione ac mutua dilectione*. Edit. vero Lug. cum Mf. uno *divinæ dilectionis ac mutua delectatione*. Mf. alter, *divina delectatione ac mutua dilectione*. Alius, *divina electione ac mutua delectatione possessi*. Alter vero, *divina dilectionis ac mutua caritatis possessione*.
s Mff. Camb. *aut in deterius*. Alii cum Edd. *aut deterius*.
t Mf. unus *peccando*.
u Mf. unus *prævaricatione*.
x Mf. unus, *humanis hic corporis vitiatis*.
y Mf. Camb. & Ed. Lugd. *ademerit*.
z Sic Mff. tres Alii cum Edd. *discerpserint*: quod membrum abest ab editione Lugd.
aa Mf. unus, *una tamen beatitudine*. Mf. alter, *qui & una*.

beati [a] futuri sunt. Ceterum in illa tantæ beatitudinis regione [b] nec majoris meriti sibi aliquid quisque arrogabit, quia arrogantia ibi nulla erit: [c] nec superiori inferior invidebit, [d] quia ibi invidia esse non poterit. Et ideo etsi erit ibi distantia mansionum, summa tamen in illis erit unius perfectionis æqualitas, quibus erit regni cœlestis una felicitas.

CAPUT V.

Quod contemptores præsentium etiam hic Contemplativæ vitæ beatitudo delectet.

1. CUi felicitati promerendæ ille suspirat, qui præsentibus omnibus futurorum contemplatione renuntiat, atque a domesticis occupationibus, quæ nonnunquam perfecte vivere cupientium processus impediunt, in illam divinæ sublimitatem contemplationis evectus, ipsos etiam suæ carnis affectus exuperat: [e] & infra se universa despiciens, quæ plerumque animas de præteritæ vitæ sanctitate securas in terrena dejiciunt, [f] ipsis etiam cælestibus appropinquat, [g] tanto divinis vicinior factis, quanto supra humana omnia studio perfectionis ascendit; certus quod si Contemplativam vitam hic incertis honoribus, divitiis anxiis, & caducis delectationibus plena voluntate prætulerit; veros honores, securas divitias, & delectationes æternas [h] inveniat, cum ad perfectionem contemplativæ virtutis, in illa beata vita, ubi futura est, Deo remunerante, pervenerit. Et re vera quid erit honoratius eo, quem divina clementia angelicæ dignitatis æqualitate beaverit? Quid ditius eo, quem regni cælestis ineffabiliter affluens beatitudo ditaverit? Aut quid etiam hic delectabilius contemplatione divina, quæ sibi veraciter inhianti incorruptibilem suavitatem futuræ remunerationis infundit? Quoniam quidem Contemplativa vita hic quoque amatores suos futurorum bonorum consideratione delectat, ac sibi tota mentis intentione vacantes, quantum in hac vita fieri potest, dono sapientiæ spiritualis illuminat; & ad illam divinæ plenitudinem visionis, cujus spem studiis intenti cœlestibus gerunt, incentivo quodam ipsius consequendæ perfectionis inflammat; ut quod nunc in ænigmate cernunt, nec perfecte discernunt, tunc in illa revelatione conspiciant.

CAPUT VI.

Quod perfectio Contemplativæ vitæ quæ hic haberi potest, perfectioni futuræ comparari non possit.

1. QUapropter non sic contemplativæ vitæ sublimitatem in futuro, ubi perfectio perficienda est, prædicavi, ut in præsenti eam negarem posse ab omnibus mundi contemptoribus apprehendi: si modo se ad eam tota devotione convertant; si desiderio ejus accensi, præsentia blandimenta fastidiant, & longe fortiores effecti, quam ut eos terrenæ occupationes illaqueent, divinis rebus ac futuris promissionibus considerandis inhæreant. Sed si [i] consideramus Apostoli Pauli sermonem, quo inter eam scientiam quæ hic est, & eam quæ ibi futura est, discriminans ait: *Ex parte scimus & ex parte prophetamus*: Contemplationem divinam quæ in hac vita est, illi futuræ conferre nec possumus, nec debemus: quando idem Apostolus adjungat & dicat: *Cum autem venerit quod perfectum est*, [k] in illa vita significans, *tunc evacuabitur quod ex parte est*: [l] ac sic quod modo ex parte sentimus, tunc ad illam ple- [1.Cor.13.9]
nitudinem contemplationis divinæ perducti jam per- [Ibid. v.10.]
fecte [m] videbimus.

2. Nec sane quia ibi rerum omnium notitia non per partes, sed simul & tota videbitur, ideo saltem qualiscumque in hoc fragili corpore [n] desperatur. *Etsi enim corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena* [Sap. 9.15.] *inhabitatio sensum multa cogitantem*; tamen [o] in quantum potest humana mens, quam suus Creator ad suam fecit imaginem, studeat etiam hic intelligibiliter Deum videre per fidem, ut eum plenius videat, cum pervenerit munere ipsius Conditoris sui ad speciem. Attende quam [p] divine sanctus Apostolus speciem fidemque di- [2.Cor.5.7.]
stinxit, ut diceret: *Per fidem ambulamus, non per speciem*. [q] Fides ergo est per quam ambulatur, & species quæ videtur: quia in hac vita ubi per fidem bene vivendo proficimus, bonorum operum quodammodo passibus ambulamus, in [r] futura autem pervenientes ad speciem, jam non erit quo velut proficiendo ulterius ambulemus; sed ipsam speciem ad quam per fidem spiritualiter ambulando pervenimus, insatiabili delectatione videbimus.

CAPUT VII.

Quod Deum perfecte Sancti videre non possint, nisi cum ad beatitudinem futuræ vitæ pervenerint.

1. QUocirca sic hortandi sunt ad Contemplativam vitam, quicunque plene voluerint, & Deo [f] auxiliante potuerint, ut meminerint sibi ipsius Contemplationis divinæ perfectionem, in illa beata vita quæ futura est, reservari; ut ibi Deum sicuti est, perfecte videant, ubi & ipsi erunt vitæ æternæ ac regni cœlestis consecutione perfecti. Ceterum si hic perfecte potuisset substantiam Dei humana fragilitas contemplari, numquam sanctus Evangelista dixisset, *Deum nemo vidit unquam*. Non [1.Joan. 4.12.]
dixit, Nemo videbit. Denique ut evidenter ostenderet visionem Dei non negatam esse sanctis hominibus, sed dilatam: [t] quod

a Ms. unus, *facti sunt*.
b Ms Camb. *nec major meriti sibi aliquid arrogabit*. Ms. alter, *arrogabunt*.
c Ms. Colb. unus, *nec superioribus inferiores invidebunt*.
d Sic Mss. quinque. Mss. alii duo. *invidus esse non poterit* Edd. *quia ibi invidus nullus esse poterit*.
e Sic Mss. septem cum Edit. Lugd. Aliæ Edit. *Qui & infra se*.
f Ms. Reg. unus, *ipse jam*. Ms. Reg. alter *ipse etiam*;
g Mss. tres *tantum divinis . . . . quantum*.
h Mss. duo, *inveniet*.
i Mss. septem, *consideremus*.
k Ms. Colb. unus, *illam vitam*;
l Mss. duo & Ed. Colon. *Ac si quodammodo*.
m Ms. unus, *sentiemus*,
n Sic Mss. omnes. At Edit. *desperetur*.
o Ms. Reg. unus, *in quantum valet*.
p In Ms. uno alia manu, *digne*.
q Ms. unus, *per quam videtur*. Editio Lugd. *Fides ergo per quam ambulamus, & species quæ videtur tenenda est*.
r Ms. unus, *in futuro autem*. Edit. Lugd. cum Ms. Reg. uno, *jam non erit quod*.
ſ Ms. unus, *& adjuvante Domino*. Ed Lugd. *pervenire potuerit*.
s Ms Reg. unus, *quod in præsenti negavit, in futuro tempore promisit*.

in præsenti tempore negavit, in futuro promisit dicens : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Neque hic dixit, Quoniam ipsi Deum vident. Igitur si Deus, qui in hac vita sine alicujus elementi assumptione, nec potuit videri, nec potest, in futura vita videndus est: ibi est contemplationis divinæ speranda perfectio, ubi erit bonorum omnium plenitudo.

Matt. 5.8.

CAPUT VIII.

Quæ & quanta sit in hac carne vitæ contemplativæ perfectio, vel qualiter ei perfruendæ mundi contemptores inhæreant.

PRoinde vitæ contemplativæ sectator [a] ad conditorem suum corde illuminandus accedat, ipsi contemplando atque [b] infatigabiliter perfruendo vigilanter inserviat, ipsum jugiter concupiscat, præ amore ejus omnia quibus inde potest averti, [c] refugiat, omnes cogitationes suas, ac totam spem ex illius * delectatione suspendat, literarum divinarum sacris meditationibus vacet, in his se divinitus illuminatus oblectet, ibi se totum velut in speculo quodam [d] refulgente consideret : quod in se pravum deprehenderit corrigat, [e] quod rectum est, teneat : quod deforme, componat : [f] quod pulchrum, excolat : quod sanum, servet, quod infirmum, assidua lectione corroboret : Domini sui præcepta infatigabiliter legat, [g] inexplebiliter diligat, efficaciter impleat, & quid sibi cavendum quidve sectandum sit, ex eis sufficienter instructus agnoscat, mysteriis earumdem divinarum Scripturarum perscrutandis insistat, Christum [h] ibi promissum legat, repræsentatum videat, prophetatam perditionem populi contumacis intelligat, [i] impleri lugeat, de salute gentium gaudeat, [k] ex præteritis quæ prædicta sunt & impleta teneat, futuris promissionibus credat, ab strepitu negotiorum sæcularium [l] remotissimus, ea [m] ferventer excogitet, quibus animum suum in desiderium futuræ remunerationis inflammet, studiis spiritualibus, quibus in dies singulos melior ac melior fiat, invigilet, amet ocium sanctum, in quo exerceat animæ suæ negotium, mortuum sibi deputet mundum, ac se mundi [n] blandientis illecebris exhibeat crucifixum; delectationi spectaculorum præsentium incomparabiliter anteponat sui creatoris intuitum, semper se [o] proficiente successu in fastigium divinæ contemplationis attollat : nunquam ne ad momentum quidem a promissionibus futuris considerandis aversus, ad terrena respiciat ; eo aciem mentis indesinenter intendat, quo pervenire desiderat : beatitudinem vitæ futuræ ante oculos [p] animi sui proponat & diligat : nec metuat aliquid temporale, nec cupiat ; ne aut metus amittendæ rei temporalis, aut cupiditas acquirendæ intensionem mentis ejus emolliat ; non eum blanda corrumpant, nec adversa concutiant : non inflet opinio secunda, nec sinistra dejiciat, nec falsa vituperatio sive laudatio, augeat [q] gaudia ejus, aut minuat : non gaudeat de temporalibus omnino, nec lugeat. Inter læta invictus, ac tristia ; una faciem [r] animi constantis obtineat, nec [s] pectori ejus stabilem firmitatem, quicquid promittit mundus aut minatur, excutiat : sed idem semper ac sibi similis perseverans, mundi hujus damna [t] simul & lucra non sentiat. Et cum hæc & his similia contemplativæ vitæ desiderio affectus impleverit, non se hic jam ex omni parte perfectum, sed perficiendum in illa beata vita, quæ futura est, immobiliter credat : atque [u] ad eam se, ubi Dei substantiam revelata facie videre possit, extendat.

* al. dilectione.

Joan. 1.41.

CAPUT IX.

Quod tantum interest perfectionem vitæ istius & futura, quantum interest inter perfectos qui peccare nolunt, & eos qui jam peccare non possunt.

1. NAm sicut hic [x] comparatione juste viventium dicitur quisque perfectus, quia justus præcepta facit, perfectus autem præcepta transcendit : ita idem collatus illis absolute perfectis, qui in vita beata futuri sunt, non est, ut ita dicam, perfecte perfectus ; cui etsi dimissa est omnis iniquitas, non est adhuc sanata, sed [y] sanatur ejus infirmitas : & ideo etsi [z] non peccat, ut sit vere perfectus, peccare tamen potest : quia non est consumpta omni infirmitate sanatus : ac per hoc, ubi ab omni peccato mundatus peccare non poterit, ibi erit perfecte sanus & summe perfectus.

2. Hic autem quantalibet quis excellentia sanctitatis emineat, quantalibet eminentia perfectionis excellat, potest quidem fieri pro modulo hujus vitæ perfectus : sed non est sic de sua perfectione securus, ut non debeat esse de casu sollicitus : & utique ubi est sollicitudo, non est absoluta beatitudo. Quæ nequaquam perfecta credenda est, si secura non fuerit ; nec secura erit, nisi omnem sollicitudinem securitas æterna consumpserit. Quapropter, qui dicuntur in hac vita beati, spe beatitudinis futuræ beati sunt ; [aa] ipsa autem re non hic, sed in illa vita beati futuri sunt : quia ibi omnium beatorum beatitudo perfecta erit, ubi humana natura sui gloriam conditoris, & suam perfecte beatificata visura est, atque ei sine ullo defectu suæ beatitudinis adhærebit.

CA-

a Mss. Colb. duo, *ut ad conditorem*.
b Ms. unus, *insatiabiliter perfruendo*. Ms. alter, *infatiabiliter consequendo, vel utendo perfruendo, vigilanter inserviat*.
c Mss. quinque, *fugiat*.
d Ms. unus, *refulgentem*.
e Ms. Camb. *quod rectum est*.
f Mss. duo Reg. & Camberon. *quod pulcrum servet, quod sanum excolat*.
g Mss. tres *implebiliter*. Ms. unus *inexplicabiliter*.
h Editi. *Christum promissum*.
i Ms. Colb. unus, *impletam*.
k Ms. Colb. unus, *quæ de Christi morte prophetata sunt & impleta plangat, futuris promissionibus*.
l Ms. Colb. unus, *remotissimus existat*. Alter, *sed ea ferventer*.
m Ms. Colb. unus, *frequenter*.
n Ms. Colb. unus, *blandimentis & illecebris*. Ms. Camber. *blandimentis illecebrisque*.
o Sic Mss. duo, cum Edit. Lugd. Alii codices, *proficientem*.
p Ms. unus, *animæ suæ*. Ms. alter, *mentis suæ*.
q Ms. unus, *gaudium ejus*.
r Sic Mss. sex. Editi, *animo constanti*.
s Sic Mss. quatuor. Ceteri cum editis, *pectoris*.
t Mss. septem, *simul ac lucra*.
u Ita Mss. omnes, Editi vero, *ad eumdem*.
x Ms. unus, *ex comparatione*. Ms. alter, *ad comparationem*.
y Mss. duo, *sanabitur*.
z Mss. duo, *si non peccas*.
aa Ms. Colb. unus, *ipsi autem Sancti non hic, sed in illa vita beati sunt*.

CAPUT X.

Quod hic Sancti Deum in assumpta creatura viderint.

NEc moveat quod hic quoque a justis antiquis visum legimus Deum: quia non est in hac humiliatione nostra sic visus, sicut in illa clarificatione videndus est: quandoquidem [a] sine forma visibilis creaturæ, in qua pro dispensatione temporum, ubi voluit, & quibus voluit justis apparuit, nec potuit, nec potest videri, sed poterit cum ad supernam patriam peregrinatio nostra pervenerit, & mortale nostrum immortalitas beata vestierit; atque ad contemplationem divinam [b], perceptionemque cælestium præmiorum omnes vere fideles fides ipsa, qua hic futura credebantur, impleta perduxerit.

CAPUT XI.

De qualitate glorificatorum corporum, quæ in resurrectione futura sunt.

IBi diversi quidem sexus corpora, sed sine ulla concupiscentia corporali futura sunt. Ibi *Aug. de civit. Dei l.22.c.17.* erit omnium perfecta charitas, & nulla cupiditas. Ibi etiam corporales oculos nihil visibilis creaturæ latebit, quia incorruptibilium corporum visus utique incorruptibilis erit; & ita sine comparatione vivacior quam hic fuit, ut ei aliquid visibilium clausum esse non possit. Corporibus quippe immortalitate donatis auferenda est tarditas, non integritas; necessitas, non voluntas, ut ibi sine * temporis mora aut impedimento ponderis sint, ubi esse voluerint; atque eo sequatur sine ulla difficultate spirituale jam corpus, quocunque ire voluerit spiritus, angelicæ beatitudinis æqualitate perfectus. Tunc *Aug. lib.1. retract. c. 13. & 19.* filiorum, parentum, conjugum miseria, qui ibi non fuerint, beatos contristare non poterit: quia nomina omnium necessitudinum corporalium, quæ hic nostra fragilitas habuit, excellentia illius beatitudinis non admittit: ubi omnes quicumque fuerint, unum corpus erunt, & singuli de sua vel de singulorum felicitate gaudebunt. Hæc de Contemplativa vita dicta sufficiant.

* *Alias temporum.*

CAPUT XII.

Quantum inter Contemplativam & activam vitam intersit.

1. JAm nunc quid inter ipsam contemplativam & activam vitam intersit, breviter disseramus. Quod ut evidenter eluceat, ipsas sibi invicem vitas, contemplativam scilicet & activam, prolatis earum virtutibus conferamus. Ad activam vitam pertinet inter humana proficere, & rebelles corporis motus rationis imperio temperare; ad contemplativam supra humana [c] desiderio perfectionis ascendere, & [d] indesinenter augendis virtutibus incubare. Habet activa profectum, contemplativa fastigium. Hæc facit hominem sanctum, illa perfectum. Hujus vitæ est, nulli prorsus injurias irrogare: illius, irrogatas æquanimiter sustinere. Immo, ut proprius dicam, executor activæ studet in se peccanti dimittere; contemplativæ sectator offensas, quibus pulsatur, nec omnino concutitur, ignorare magis paratus est quam donare. Iste iram patientiæ virtute compescit, immoderatis cupiditatibus parsimoniæ [e] frenum imponit; tangitur desideriis carnalibus, nec consentit; pulsatur mundi hujus curiositate, nec rapitur; quatitur diabolica impugnatione, nec vincitur; & Deo suo devota mente subjectus, non atteritur diversis tentationibus, sed probatur. Ille omnes affectiones, quibus vita mortalium variatur, sanctis virtutibus vincit, cupiditatum ac perturbationum omnium liber beata quiete perfruitur, & illecebris ac voluptatibus factus expedita mente superior, ineffabili gaudio divinæ contemplationis [f] erigitur. Iste suscipiendo peregrinum, vestiendo nudum, gubernando subjectum redimendo captivum, tuendo violenter oppressum, jugiter se ab omnibus iniquitatibus suis emaculat, & vitam suam [g] bonorum operum fructibus ditat: ille facultatibus suis in usus pauperum distributis [h], simul se expoliavit mundo, & admovit se totis viribus cælo; res mundi mundo projecit, & se ipsum devota mente Christo restituit, a quo immortales divitias sibi dari orat, ut pauper; protegi se quotidie postulat, ut infirmus; immortalitatis indumento vestiri cupit, ut nudus; defendi se ab impugnatione invisibilium hostium supplicat, ut fragilitate carnis oppressus, & cælestem sibi donari patriam desiderat, ut peregrinus.

2. Activa vita habet sollicitum cursum, contemplativa gaudium sempiternum. In hac acquiritur regnum, in illa percipitur. Hæc facit pulsare bonorum operum, velut quibusdam manibus januam: illa vocat consummatos in patriam. In hac contemnitur mundus, in illa videbitur Deus. Et ut multa præteream, quæ commemorare non valeo, in hac vita activa qui immundis spiritibus extiterint fortiores, in illa contemplativa, quæ summe beata est, remunerante [i] Deo fient Angelis sanctis æquales, atque in æternum cum illo regnabunt in illa civitate superna felices. Itaque, quoniam de contemplativa vita in superioribus multa jam dicta sunt, & secundus liber ea quæ de activa dicenda sunt, continebit; sufficiant ista quæ diximus ut consideremus, & reliqua, quæ de tertio capitulo usque ad finem libri hujus sequenti disputatione tractabimus. Videamus nunc, utrum is, cui Ecclesiæ regendæ cura commissa est, contemplativæ vitæ fieri particeps possit.

CAPUT XIII.

Quod Sacerdotes sancti contemplativæ vitæ fieri participes possint.

1. QUi diligenter ea quæ superius de vita contemplativa dicta sunt, considerat, & suffi-

a Mss. Reg. duo & Edit. Lugd. *in forma*, sed male, ut videtur.
b Sic Ms. Colb. unus. Reliqui tam. Mss. quam editi, *vel perceptionem*.
c Ms. Colb. unus, *in desiderio*.
d Mss. duo & Lugd. *propius*.
e Ita Mss. Reg. duo, & duo Colb. Alii cum Editis, *frenae*.
f Ms. Cambr. *plenius efficitur*. Ms. Reg. *efficitur*: alia manu, *afficitur*.
g Ms. unus, *bonorum fructibus*. Ms. alter, *bonorum suorum fructibus*.
h Mss. duo, *semel se*.
i Mss. tres, *Domino fiunt*.

sufficienter instructus intelligit, quando & ubi possit ejus perfectio comprehendi: non dubitabit, Ecclesiarum principes vitæ contemplativæ posse, & debere fieri sectatores: quia sive secundum opinionem quorundam nihil aliud sit vita contemplativa, quam rerum latentium futurarumque notitia, sive [a] vacatio ab omnibus occupationibus mundi, sive divinarum studium litterarum, sive, quod his [b] probatur esse perfectius, ipsa visio [c] Dei: non video quid impedimenti sanctis sacerdotibus possit afferri, quominus ad hæc quatuor quæ commemoravi, perveniant. Duo enim, primum & ultimum, id est, rerum latentium futurarumque notitia, & ipsa visio Dei, incomparabiliter præstantiora erunt in illa vita beata, quam in ista diversis erroribus implicata: quandoquidem tam rerum omnium notitia, quam ipsa Dei substantia plene ac perfecte videbitur. Duo autem media, vacationem videlicet ab omnibus occupationibus mundi, & divinarum studium litterarum, etiam hic possunt habere Pontifices; sed illi qui se ab omnibus implicamentis negotiorum sæcularium removentes, non torpent otio, sed insistunt perfectionis suæ negotio, & ab stultitia sapientiæ sæcularis aversi, verbo Dei infatigabiliter vacant, sapientes veraciter fiunt, cælestia sapiunt, terrena despiciunt, contradicentes sanæ doctrinæ redarguunt, obedientes [d] instituunt, sanctis virtutibus, quibus in dies singulos fiant Deo propinquiores, incumbunt [e], & tam suis quam omnium, qui [f] per eos erudiuntur, profectibus clari, hic quidem velut gustum quendam contemplativæ vitæ, quo ad eam ferventius provocentur, accipiunt; sed ibi jam in æternum felices effecti, de ejus perfectione gaudebunt. Proinde [g] non inflantur, quia hic omnium fidelium catholicorum honorantur ut capita: sed lætantur potius, quia ibi Christi, qui est sacerdotum ac fidelium omnium caput, clariora membra futuri sunt.

2. [h] At si (quod absit) sæcularibus negotiis implicati, fundorum terminos sine termino cupiditatis extendant, ac se passim exquisitis deliciis [i] dedant, quæ [k] animum corpusque debilitant: si gloriam non Christi, sed suam, decepti vulgi adulantis honoribus quærant: plusque de se alienæ linguæ, quam suæ conscientiæ credant: si omne gaudium suum non in futurorum remuneratione, nec in sanctitate vitæ, sed in sua tantum dignitate constituant, [l] & dum tales esse quales creduntur, amant, nunquam sibi displiceant, ac placentes sibi non sint de sua [m] correctione solliciti: quis non intelligat, tales, si in talibus perseverent, nec se ante finem vitæ præsentis emendent, Contemplativæ vitæ participes esse non posse? ad quam non perveniunt, nisi qui studuerint esse quod facti sunt: nec affectant [n] videri, sed esse quod sunt; non alienis laudibus, sed moribus suis eximii; nec solum de sua dignitate, sed potius de sacerdotalis vitæ [o] nobilitate conspicui: qui sunt non appellatione tenus, sed virtute pontifices, vitæ contemplativæ capaces, & gaudiorum cælestium cohæredes.

CAPUT XIV.

Ubi locutor se excusat, quod Ecclesiæ magistros docere non audeat.

AC ne [p] cuipiam meus sermo præsumptuosus appareat, si quales non esse vel esse debeant omnes sacerdotes [q] ostendat; non generaliter, sed de uno mihi video esse dicendum, & de te potissimum qui hoc mihi [r] (pace tua dixerim) temere delegasti periculosi sermonis officium. Nec incognita vobis, sed usitata debeo comprehendere, quæ solemus inter nos mutua confabulatione conferre. Quibus breviter declaratis, non puto quod relationem meam, [s] magis quam disputationem quisquam juste possit alicujus temeritatis arguere; quasi patres meos audeam docere, a quibus normam vivendi accipere sum paratus & discere.

CAPUT XV.

De negligentia sacerdotis, qui doctrinæ suæ agendo contraria, personam non potest implere Doctoris.

REcolite ergo quanta & qualia, me audiente [t] atque probante, dicere soleatis de administratione pontificis, qui populi sibi commissi cura posthabita, ardentius bona præsentia desiderat, quam futura: & oblitus quod non solum de se, sed etiam de grege sibi credito rationem pastori pastorum omnium [u] reddat, sua suorumque detrimenta non cogitat: quem non delinquentium peccata contristant, nec proficientium bona lætificant; sed de se tantum, plerumque autem nec de se omnino sollicitus, quid a suis boni malive geratur, ignorat: qui non prædicat perseverantiam justis, pænitentiam [x] pravis, contemptum mundi conversis, futuras pœnas aversis: qui non potest dicere contemptoribus admonitionis suæ, Futurum cogitate [y] judicium, quod ipse forte non cogitat: amatoribus mundi: Nolite diligere mundum, si eum mundi amor oblectat: ambitiosis: Ambitioni [z] finem imponite, si eum ambitio ruinosa præcipi-

a Edd. Duac. & Colon. *Vacatio*.
b Mf. Colb. unus, *quod his est*.
c Mff. tres, *Domini*, & sic paulo infra.
d Mff. duo, *instruunt*.
e Sic Mff. omnes cum Lugd. at Editi, *illi qui tam suis*.
f Edit. Colon. *inter eos*. Mf. unus paulo post *provectibus*.
g Editi, *proinde vero*.
h Edit. Lugd. *Et si*. Et paulo post Mff. septem, *implicati*. Editi, *implicitis*.
i Mf. unus, *ladant*. Alter, *dent*. Alius, *edant*. Alius vero, *dicent*.
k Mff. duo Colb. *animam*.
l Sic Mff. quatuor, Reg. duo, & Colb. duo, cum Edit. Lugdun. quæ addit, *se*. Mff. duo alii, *tales se, quales*, &c. Editi vero Duac. & Colon. *necdum tales esse se, quales creduntur ament*.
m Ita Mff. omnes cum Lugd. Duac. & Colon. *de sua salute & correctione*.
n Sic Mff. omnes cum Lugd. Duac. & Colon. *videri esse, quod non sunt*.
o Sic Mff. Colb. quatuor cum Lugdun. & Duac. Colon. *notabilitate*.
p Mff. duo Colb. & Colon. *cuiquam*.
q Mf. Colb. unus, *ostendam*.
r Mf. unus, *ut tua pace dixerim*.
f In Mf. Colb. uno & Regiis duobus desunt hæc, *magis quam disputationem*. Edit. vero Lugd. cum duobus Colbert. Mff. *relationem magis, quam disputationem meam*, & postea Editi, *posset*.
t Edd. Duac. & Colon. *qua probante*. Tum Mff. duo, *solebatis*.
u Mf. Reg. unus, *reddet*.
x Mf. Colb. unus, *injustis*.
y Ed. Colon. *præjudicium*.
z Mff. quinque, *ambitioni jam finem ponite*.

pitat: ebriosis; [a] Ebrietatem cavete, si se mero usque ad alienationem mentis ingurgitat. Sumptuosis dapibus [b] crudus, non potest suis abstinentiam laudare, quam calcat: vitio cupiditatis addictus, cupidis amorem non potest dissuadere pecuniæ: inimicitiarum tenax, non audebit animos diffidentium sacerdotali tranquillitate componere: justitiam prædicare judicibus erubescit, quam ipse personæ potentis favore corrumpit; nec defendit oppressos, si personas aut honorat, aut despicit; & quicquid boni non facit aut mali committit, nec [c] jubebit fieri, nec vetabit: quia necessariam [d] docendi auctoritatem contrarietate suæ actionis aut amittit, aut minuit.

CAPUT XVI.

Quale periculum maneat eos, qui Ecclesiam sibi creditam vel relinquere volunt, vel strenue gubernare contemnunt.

HÆc atque his similia memorantes [e]; Episcopatus vos accepti pœnituit: qui, sicut administratorem suum, si [f] probe administretur, illustrat; ita contemptorem suum condemnat. Denique volentes Ecclesiam vobis creditam, velut impares ei regendæ dimittere, atque in aliquam solitudinem [g] non tam studio quietis, quam ipsius officii vestri desperatione secedere; nulla res alia vobis exegit in melius mutare consilium, nisi quod veriti estis periculum [h] majus incurrere: quoniam si periculosum est navim inter fluctus caute non regere, quanto periculosius est eam undis intumescentibus fluctuantem in tempestate relinquere? Ad quam sicut [i] satius est non ascendere, ita semel susceptam convenit fluctuantis pelagi projecta formidine, ac spe perveniendi concepta, usque in portum sine ulla mercium jactura perducere. Quæ cum vobis comparatio placuisset, adjunxi: Et idcirco Ecclesia, quæ velut navis magna per mare mundi hujus enavigat, quæ diversis tentationum fluctibus in hac vita contunditur, quæ diversis immundorum spiritum persecutionibus velut quibusdam procellosis fluctibus in diversa jactatur, quæ scandalorum cautibus vadosis illiditur, quæ [k] velut aggere arenæ gravantis cingitur, non relinquenda est, sed regenda; quæ sicut omnes quos vehit, perducit incolumes gubernatoris [l] vigilantia gubernata, ita non solum omnes quos habet, sed etiam ipsum gubernatorem perdet submersa fluctibus aut soluta.

CAPUT XVII.

Ubi anxium quod Ecclesiam nec relinquere, nec regere possit, provocat, suggerendo quod eam melius regat exemplo.

HÆc atque [m] hujuscemodi me prosequente, permoti graviter ingemuistis, vos in eam necessitatem fuisse perductos, quam nec implere aliquo studio, nec sine peccato relinquere valeretis: ac deinde, cum piis gemitibus vestris, ea qua [n] vobis obstrictus sum cordis affectione compassus, orando vos [o] dixi posse perficere, quod non possetis docendo suggerere; plusque fideles catholicos bonis exemplis, quam luculentis verbis solere proficere; eamque esse summam perfectamque doctrinam, quam conversatio spiritualis [p] ostenderit, non quam inanis sermo jactitarit; nec [q] a nobis in die judicii verba quærenda, sed opera, nec facile [r] persuaderi, esse possibile quod docet lingua, si a lingua vita dissentiat; illud autem [s] probari possibile, quod sive prædices, sive non prædices, faciendo confirmas, & imitari volentibus cum quadam delectatione ipsius possibilitatis [t] inculcas; vos mea suggestione paululum delectati, hoc protinus, si me non habet oblivio, retulistis.

CAPUT XVIII.

Quod parum valeat exemplo agenda monstrare, nisi etiam quæ sint credenda docendo sacerdos ostenderit.

ET jam si tota perfectio in opere tantum, non etiam in fide consistere, nec quid homo credidisset, sed quid egisset in die judicii quæreretur; quis erit tantæ arrogantiæ, qui Ecclesiasticæ doctrinæ [u] auctoritate neglecta, de sua sibi justitia blandiatur? [x] Cum non solum secundum Apostolum, nos oporteat formam præbere fidelibus; sed etiam eos ipsos fideles, qui nobis divinitus [y] instituendi commissi sunt, instruere debeamus, de Patre, quomodo solus accipiatur ingenitus; de Filio, quomodo ex ipso sit genitus, de Spiritu sancto, quomodo ex Patre & Filio [z] procedens, nec ingenitus possit dici, nec genitus: qualiter ista tria unum sint; & hoc unum non dividatur, sed distinguatur in tria: quemadmodum nec Pater, nec Spiritus-sanctus, sed solus Filius de solo Patre ineffabiliter natus, hominem totum sine ulla mutatione substantiæ suæ susceperit; ac se Deum & hominem verum per virtutes, passionesque probaverit, comprehendi premiserit, occidi voluerit, tertia die resurrexerit, [aa] in cælos hominem de nobis assumptum sua virtute levaverit, suæ resurrectionis exemplo nobis regeneratis in se spem fe-

li-

1. Thess. 3. 9.
1. Pet. 5. 3.

a Mf. Camb. *ebriositatem*.
b Mf. Colb. unus, *gravidus*.
c Mf. Colb. unus, *nec jubet fieri, nec vetat*.
d Mf. Colb. unus, *dicendi*.
e Mff. Colb. duo, *Episcopatum vos accepisse*.
f Mf. unus, *provide*. Mf. alter, *si probe ministretur*.
g Mf. septem omittunt, *non*.
h Mf. unus, *magis*. Mff. tres, *magis incumbere*.
i Mf. unus, *fundius est*. Mff. septem, *non accedere*.
k Mff. omnes, *quæ agere*.
l Mff. Colb. duo addunt, *sui*.
m Mff. tres, *atque his similia*.
n Mff unus, *a vobis adstrictus sum*.
o Sic Editi, At Mff. quinque omittunt vocem, *dixit*. Mf. alter, *orando vos posse perficere quod non possitis docendo suggererem*. Aliquis, *dicendo*. Alius, *non potestis*.
p Ita Editi. At Mff. tres *ostendere, non quam.... jactitaret*. Mff. duo, *jactaret*. Mff. unicus, *jactaverit*.
q Sic Edit. Lugd. cum Mff. sex. Aliæ Edit. *a vobis*.
r Mff. quatuor, *persuadere*.
s Mff. quatuor, *probare*.
t Mf. unus, *indulgeas*.
u Mff. tres Colb. *utilitate*.
x Mff. quinque, *At cum*. Mf. alter, *aut cum*.
y Mff. duo, *tuendi*. Mf. unus, *intuendi*. Mf. alter, *instruendi*. Mf. alius, *divino instituta commissi sunt*.
z Mf. unus, *sit procedens, nec*.
aa Sic Mff. tres Colb. Editi, *in cælo*. Mf. alter, *in cælis*.

liciter resurgendi præstiterit; membra sua nos fecerit; non credentibus sibi, vel a se recedentibus supplicium comminatus sit, & adhærentibus sibi regnum cæleste promiserit.

CAPUT XIX.

De virtute fidei, quod ad eam non solum credere, intelligere, sed etiam bene operari pertineat.

HÆc [a] & alia, & sacerdos nosse debet, ut doceat, & populus credere, ut [b] quæ doceatur, intelligat; [c] dicente Apostolo, (Esa. 7. 9. juxta lxx.) *Nisi credideritis, non intelligetis*. Unde datur intelligi, quod non fides ex intellectu, sed ex fide intellectus existat: [d] nec qui intelligit, credat; sed qui credit, intelligat, & qui intellexerit, bene agat: (Psal. 35. 4.) sicut alibi scriptum est, *Noluit intelligere, ut bene ageret*. Non dixit, Non potuit, sed *noluit intelligere*; ut nihil aliud nolle intelligere dictum, quam nolle credere noverimus; ac per hoc ut bene agat quis, intelligere studeat, & ut intelligat, credat. (Rom. 10. 17.) Sed quia idem Apostolus dicit; *Fides ex auditu; auditus autem* [e] *per verbum Dei*; debet doctor Ecclesiæ prædicare, quod audiat crediturus: quia sine prædicatione nullus erit auditus; eodem Apostolo (Ibid. ŷ. 14.) [f] attestante atque dicente; *Quomodo audient sine prædicante?* Si ergo quilibet sine prædicante non audit, sine auditu non credit, sine fide non intelligit, sine intellectu bene non agit; verbum [g] fidei prædicandum est [h], ut audiens credat, credens intelligat, & intelligens bonum opus perseveranter exerceat: quoniam [i] eum qui potest uti liberæ voluntatis arbitrio, nec opera sine fide, nec sine operibus fides sola justificat. Et ideo si corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem; [k] qui non crediderit, non habendo fidem, nec justitiam cordis habere poterit, nec salutem.

CAPUT XX.

Quod nihil prosit sacerdoti, etiam si bene vivat, si male viventem tacendo [l] non corrigat.

(1. Pet. 5. 3) 1. QUod vero dicit Apostolus, ut nos formam debeamus exhibere fidelibus, quid valebit, si is cui vel exhortandi bonos, vel castigandi malos cura commissa est, bene vivendo se imitandum bonis exhibeat, & malos tacendo non corrigat? Ad hoc enim, nisi me fallit opinio, sancte vivendum est sacerdoti, ne dicta sua repugnantibus factis evacuet; si quod prædicat fieri debere, non faciat; aut si quod non facit, prædicare præsumpserit. [m] Si autem aliter egerit, nihil apud eos, qui ejus vitam novere, proficit: quia ad hoc est Ecclesiæ Dei præpositus, ut non solum bene vivendo, alios exemplo suæ conversationis instituat, sed etiam fiducialiter prædicando, [n] singulis ante oculos peccata sua constituat: quæ pœna maneat duros, quæ gloria obedientes, ostendat: [o] nullius salutem desperando contemnat: animas emendari nolentium plangat, imitatus Apostolum; qui ait: (2. Cor. 12. 21.) *Ut lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam*: & iterum: (2. Cor. 11. 29.) *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?*

2. Quapropter sciens quod si quibuslibet divitibus ac potentibus [p] parcat, malo viventibus autem faveat, eos perdat simul & [q] pereat; & sancte vivere debet propter exemplum, & [r] docere propter suæ administrationis officium: certus quod ei nihil sua justitia suffragetur, de cujus manu anima pereuntis exigitur. Quando quicumque alius perierit, quem nulla docendi necessitas manet, solus pœnas [s] sceleris sui dabit: ille autem, cui dispensatio verbi comissa est, etiamsi sancte vivat, & tamen perdite viventes arguere aut erubescat, aut metuat, cum omnibus, qui eo tacente perierint, perit. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato? Mentior, [t] nisi hoc Dominus per Ezechielem Prophetam sub cujusdam terroris denuntiatione loquitur, dicens ad eum: *Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel.* (Ezech. 33. 7.) Nec hoc transeunter debemus audire, quod sacerdotem speculatorem appellat: ut sicut speculatoris est, de loco editori prospicere, & plus omnibus contemplari; ita sacerdos debet esse [u] propositi sublimitate celsior cunctis, et majoris scientiæ habere gratiam, qua possit sub se viventes instruere.

3. Videamus jam quid divinus sermo [x] contineat. *Audiens*, inquit, *ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me*: (Ibidem.) ut hoc dicat sacerdos, quod ex divina lectione didicerit, quod illi Deus inspiraverit, non quod [y] præsumptione humani sensus invenerit. *Annuntiabis eis*, inquit, *ex me*. *Ex me*; [z] non ex te mea verba loqueris. Non est [aa] quod ex eis, tamquam de tuis infleris. Ex me, inquit, eis annuntia. Sed jam quid annuntiet; audiamus: *Si me dicente ad impium, Impie, morte morieris*; [bb] *non fueris locutus, ut custodiat se impius a via sua,*

a Ita Mss. quinque. Editi, *& alia*.
b Mss. tres, *ut ea quæ docetur*.
c Ms. unus, *dicam do* (forte *dicente*) *Propheta*, vel *prophetia*.
d Ms. Reg. unus, *non quia intelligit, credat, sed quia*.
e Ms. Colb. unus, *per verbum Christi*. Mss. duo, *per verbum*. Alii cum Editis, *per Verbum Dei*, juxta Græcum textum Apostoli.
f Editi, *contestante*. Ms. unus, *testante*.
g Mss. tres, *verbum Dei*.
h Ms. unus, *ut audiat & credat*.
i Hæc verba, *eum qui potest uti libera voluntatis arbitrio*, desiderantur in Edit. Lugd. Mss. duo, *potentes uti*. Ms. alter, *potentes uti*.
k Ms. Camb. *quoniam qui*:
l Ms. Colb. unus, *non arguat*. Mss. duo Reg. *Sacerdotibus etiamsi bene vitam . . . corrigant*.
m Mss. septem, & Edit. Lugd. non habent hæc, *si autem aliter egerit*: in his deinde legitur, *proficiat*, non *proficit*. Ms. unus, *proficiet*.

n Mss. Colb. duo. *singulis imitabilem se præbeat, atque ante oculos*.
o Ms Reg. unus, *nullius salutem desperando, contemnat animas emendari nolentium, sed plangat*.
p Mss. Reg. duo, & Camb. cum Edit. Lugd. *quibuslibet divitibus ac potentibus male viventibus parcat aut faveat*. Ms. Colb. unus. *ac potentibus parcat aut faveat*.
q Ms. unus, *perimat*.
r Ms. unus, *& pie docere*.
s Mss. Reg. duo *suis sceleribus*.
t Ita Mss. septem, cum Edit. Lugd. Duac. & Colon. *si non*.
u Ita Mss. omnes Editi autem, *proposita*.
x Ms. Colb. unus, *obtineat*, Alter, *contineat*.
y Mss. duo Colb. *præsumptio*.
z Mss. duo, *non ex te verba loqueris*. Ms. alter, *loqueris eis*.
aa Editi, *quo in eis*. Mss. quinque, *quod ex eis*.
bb Editi, *si non fueris*.

sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem vero ejus de manu tua requiram. (Ibid. ℣. 8.) Quid potuit expressius, [a] quid apertius potest dici? Si impio, inquit, locutus non fueris, ut ab impietate sua se custodiat, [b] & ille perierit, sanguinem ejus de manu tua requiram. Hoc est dicere; Si ei peccata sua non annuntiaveris, si eum non argueris, ut ab impietate sua convertatur, & vivat: & te, qui non increpasti, & ipsum, qui te tacente, peccavit, flammis perennibus perdam. Quis, rogo, tam saxei pectoris, quis tam ferreus erit, quem sententia ista non terreat? quis tam alienus a fide, qui sententiæ isti non credat?

CAPUT XXI.

Luctuosa descriptio [c] sacerdotis carnaliter viventis.

1. SEd nos præsentibus delectati, dum in hac vita commoda nostra, & honores inquirimus; non ut meliores, sed ut ditiores; nec ut sanctiores, sed ut honoratiores simus [d] ceteris festinamus: nec gregem Domini, qui nobis pascendus, tuendusque commissus est; sed nostras [e] voluptates, dominationem, divitias, & cetera blandimenta [f] carnaliter cogitamus, pastores dici volumus, nec tamen esse contendimus; officii nostri vitamus laborem, appetimus dignitatem. Immundorum spirituum feras a grege dilacerando non pellimus, [g] & quod eis remanserit, ipsi consumimus; quando peccantes divites, vel potentes, [h] non solum non arguimus, sed etiam veneramur; ne nobis aut munera solita offensi non dirigant, aut obsequia desiderata subducant: ac sic muneribus eorum, & obsequiis capti, imo per hæc illis addicti, loqui illis de peccato suo aut de futuro judicio formidamus. Et ideo minaciter superbiam nostram divinus sermo contundit; sed noster auditus nihil unde proficiamus admittit: quia præsentis vitæ capti dulcedine, quæ pœna [i] negligentiam nostram maneat in æternum, nolumus cogitare.

2. In pastores ergo ista dicuntur, de quorum nobis inani appellatione blandimur: (Ezech. 34. 2. & seqq.) *Hæc dicit Dominus: Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis; & quod ægrotum, non sanastis: quod [k] fractum erat, non alligastis; & quod abjectum, non reduxistis. Quod perierat, non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia: & dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor, & factæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri.* Et paulo post: *Propterea pastores, audite verbum Domini: Vivo ego, dicit Dominus Deus [l]: quia pro eo quod facti sunt greges mei in rapinam, & oves meæ in devorationem omnium bestiarum agri; eo quod non esset pastor; neque enim quæsierunt pastores gregem meum: sed pascebant pastores semetipsos, & gregem [m] meum non pascebant: Propterea, pastores, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus; Ecce ego ipse super pastores: requiram gregem meum de manu eorum, & cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem meum, nec pastores amplius pascant semetipsos.* (Ibid. ℣. 7. & seqq.)

3. Quis ad hæc non contremiscat? Quis ista sine intolerabili metu futuræ examinationis accipiat, nisi qui aut non intelligit, aut futura non credit? Sed [n] quia omnia, quæ Deus observari voluit, tam aperte posuit, & ita nominis sui auctoritate firmavit, ut ea [o] facilius (quod dictu quoque nefas est) contemnamus, [p] quam non intelligere vel non credere tam aperta, & divina fingamus: quando audimus; *Hæc dicit Dominus;* quis futurum esse non credat, quod dicit [q] Dominus, nisi qui [r] Deo non credit? Quod autem dicit: *Væ pastoribus*, istud *væ*, pro maledicto [s] poni, & pastorum nomine nos significari quis non intelligat, nisi qui [t] futura non cogitat? [u] Greges Domini pascendos pastores facti suscipimus; & nos ipsos pascimus, quando non gregum utilitati prospicimus, sed quid foveat & augeat nostras [x] voluptates, attendimus. Lac & lanas ovium Christi [y], oblationibus quotidianis ac decimis fidelium gaudentes accipimus, & curam pascendorum gregum ac reficiendorum, a quibus perverso ordine volumus pasci, deponimus. Non sanamus spirituali consilio peccatis infirmum, non sacerdotali ope consolidamus [z] aut reficimus diversis tribulationibus fractum, non ad viam salutis revocamus [aa] errantem, non requirimus sollicitudine pastorali, veniæ desperatione jam perditum: ad hoc tantum potentes effecti, ut nobis in subjectos dominationem tyrannicam vindicemus; non ut afflictos contra violentiam potentium, qui in eos ferarum more sæviunt, defendamus.

4. Inde est quod [bb] tam a potentibus hujus mundi, quam a nobis, quod pejus est, nonnulli graviter fatigati depereunt, quos se de manu nostra Dominus requisiturum terribiliter comminatur, dicens: *Requiram oves meas de manu pastorum, & cessare eos faciam, ut ultra non pascant.* (Ibidem. ℣. 10.) Quod quid est aliud, quam, pastores qui semetipsos, non gregem meum pascunt, sublimitate suæ dignitatis expoliem; & inter reprobos, quia honorem suum noluerunt custodire, projiciam? Horum & his similium consi-

a mss. quatuor, *quid apertius dici?* Editi, *quid apertius potest dici?*
b ms. unus, *ille quidem perit, sanguinem autem ejus.*
c mss. tres, *carnaliter viventium sacerdotum.*
d ms. unus, *ceteris præesse festinamus.*
e ms. quatuor cum Edit. Lugd. *vanitates.*
f Abest vox *carnaliter* a ms. uno.
g ms. unus, *sed quod.*
h ms. unus addit, *conspicimus.*
i ms. ex Colb. unus, & Cambr. *negligentia nostra immineat.*
k mss. tres Colb. *fractum est.* Edit. Lugd. *quod fractum non alligasti.*
l mss. duo non habent hic, *quia.*
m Abest vox, *meum*, a mss. sex.
n mss. quatuor carent hac particula, *quia.*
o mss. Camb. *eo non.*
p ms. Camb. *& nequaquam nos non intelligere tam aperta.*
q Ita mss. quatuor. Editi *quis non futurum esse credat?*
r mss. duo, *Deus.*
s mss. duo, *ponit.* ms. unus, *ponitur.*
t mss. quatuor, *futurum.*
u Ita mss. omnes: at Editi, *Gregem Domini pascendum pastores facti suscepimus.*
x mss. quatuor, *voluntates.*
y ms. Camb. *videlicet oblationes quotidianas ac decimas.*
z Sic mss. quinque. Editi, *atque reficimus.*
aa mss. tres, *erroneum.*
bb ms. Camb. *non tam.*

deratione [a] perterritus; *Timor & tremor, ceciderunt super me, & contexerunt me tenebræ, & dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Ps. 54. 6. 7. Et hoc est totum propter quod imperitiæ meæ ac futuri finis recordatus ingemui, & volui sarcina episcopatus mei deposita, elongare fugiens, & manere in solitudine, & ibi expectare Dominum, qui me salvum faceret a pusillanimitate mea, & ab ipsa intolerabilium mihi sollicitudinum tempestate.

CAPUT XXII.

Quod secundum sermonem Prophetæ, culpa sua pereant, qui sacerdotum increpationes vel admonitiones perversa voluntate contemnunt.

1. AD hæc ego [b] tunc: Sic, inquam, ista invidiosis questubus jactas, & in suggillationem Pontificum, vel certe ipsius pontificatus exaggeras: quasi [c] non ubi ista legisti, quibus rationabiliter permoveris, ibi & illa sint, quæ a vobis prætermissa, breviter in excusationem officii sacerdotalis adtingam. Post illa verba, quibus negligentium sacerdotum finis ostenditur, de pontifice officium suum curante Propheta sic loquitur: Ezech. 33. 9. *Si autem adnuntiante te ad impium ut a viis suis convertatur, non fuerit conversus a via sua; ipse impius in iniquitate sua morietur, & tu animam tuam liberasti.* Hic certe satis evidenter ostenditur quod sive proficiant, sive non proficiant auditores, tacere eis non debeant sacerdotes; nec ideo rei sint, si forte eorum verba populi non [d] audiunt vel audita contemnunt; sed si ab eis corrigendis absistunt: quia si nec exemplo vitæ præpositorum suorum, nec verbo doctrinæ populi contumaces emendari proficiunt; ipsi sibi causa suæ perditionis existunt, & Doctores suos quorum exempla simul ac verbi despiciunt, involvere criminibus suis omnino non poterunt.

2. Quod idem Propheta evidentius alio loco prosequitur dicens: Ezech. 33. 3. & seq. *Speculator* [e] *si viderit gladium venientem super terram, & cecinerit buccina, & annuntiaverit populo: audiens autem, quisquis ille est, sonum buccinæ, non se observaverit, veneritque gladius, & tulerit eum, sanguis ipsius super caput ejus erit: Sonum buccinæ audivit, & se non observavit, sanguis ejus in ipso erit. Si autem se custodierit, animam suam salvabit.* Hic autem quid agere debeat qui fungitur speculatoris officio, divinus sermo satis ostendit, scilicet ut quando viderit venientem gladium super terram [f], iram Dei scilicet super peccatores [g] operibus terrenis addictos, omnino non taceat, atque eis quamdiu inhæserint iniquitatibus suis, [h] impendere divinæ indignationis interitum denuntiare non desinat; sed clare & publice arguat (quia hoc buccinæ nomen insinuat:) ut sic se a suis criminibus emendantes, supplicium futuræ damnationis effugiant. Quod si corripientem, si iram futuram, quæ contemtoribus [i] jam imminet, nunciantem homines terreni despiciunt, sanguis eorum in ipsis erit: & sacerdos qui eis peccata sua non tacuit, pœnæ, quæ eos expectat, particeps esse non poterit.

CAPUT XXIII.

Quod sacerdotes etiam qui aliter possint, tam simpliciter docere debeant, ut omnes eos docentes intelligant.

NEc vero se per imperitiam Pontifex excusabit, quasi propterea docere non valeat, quod ei sufficiens & luculentus sermo non suppetat: quando nulla alia sacerdotis doctrina debet esse quam vita; satisque auditores possint proficere, si a doctoribus suis quod vident spiritualiter fieri, hoc sibi etiam simpliciter audiant prædicari, dicente Apostolo: *Et si imperitus sermone, sed non scientia.* 2. Cor. 11. 6. Unde datur intelligi, quod non se debeat Ecclesiæ doctor de accurati sermonis ostentatione jactare, ne videatur [k] Ecclesiam Dei non vellæ ædificare, sed magis se quantæ sit eruditionis ostendere. Non igitur in verborum splendore, sed in operum virtute totam prædicandi fiduciam ponat: non vocibus delectetur populi adclamantis sibi, sed fletibus; nec plausum a populo studeat expectare, sed gemitum. Hoc specialiter Doctor Ecclesiasticus elaboret, quo fiant qui audiunt eum, sanis disputationibus meliores, non [l] vana assentatione fautores. Lacrymas quas vult a suis auditoribus fundi, ipse primitus fundat, & sic eos compunctione sui cordis accendat. Tam simplex & apertus; etiamsi minus Latinus, disciplinatus tamen, & gravis sermo debet esse pontificis; ut ab intelligentia sui [m] nullos, quamvis imperitos, excludat: sed in omnium audientium [n] pectus cum quadam delectatione descendat.

CAPUT XXIV.

Quid intersit inter doctores, qui Ecclesiam simpliciter docentes ædificant, & eos qui eloquentiam suam luculentis declamationibus jactant.

DEnique alia est ratio declamatorum, & alia debet esse doctorum. Illi elucubratæ declamationis pompam totis facundiæ suæ viribus concupiscunt: isti sobrio usitatoque sermone Christi gloriam quærunt. Illi rebus inanibus pretiosa verborum induunt ornamenta: isti veracibus sententiis ornant, & [o] commendant verba simplicia. Illi affectant suorum sensuum deformitatem tamquam velamine quodam phalerati sermonis abscondere: isti eloquiorum suorum rusticitatem student pretiosis sensibus venustare. Illi totam laudem suam in favore vulgi, isti in virtute Dei constituunt. Illi plausibiliter dicunt, & nihil auditoribus suis declamando [p] proficiunt: isti usitatis sermonibus docent, & imitatores suos instituunt: quia * rationem suam nulla fucatæ compositionis [q] affectatione corrumpunt.

* f. orationem.

CA-

a Sic Edit. Lugd. cum mss. quinque. Alii vero, Duac. & Colon. *perterritus Propheta, Timor & tremor, inquit, ceciderunt super me, & contexerunt me peccatorum meorum tenebræ.* mss. duo ex his, *venerunt super me.*
b ms. Reg. unus, *iterum.*
c ms. Reg. unus, *nonubi ista quæ hic legisti, quibus, &c.* ms. Colb. unus, *irrationabiliter*; sed minus bene.
d mss. tres, *audiant, contemnant ... absistant.*
e mss. sex, *cum viderit.*
f Ita Ed. Lug. & mss. quatuor. Ed. Duac. & Colon. *hoc est iram Dei.*
g ms. unus. *terrenis actibus addictos.*
h ms. unus, *imminere.*
i Deest *jam* in mss. quinque.
k mss. duo, *non ædificare Ecclesiam velle.*
l ms. Colb. unus, *vanæ assentationis.*
m ms. Colb. unus, *nullus quamvis imperitus excludatur.*
n ms. unus, *pectora.*
o Edit. Lugd. sola, *commodans.*
p mss. duo, & Edit. Lugd. *prospiciunt.*
q mss. tres, *affectione.*

CAPUT XXV.

Quales esse debeant sacerdotes, qui volunt fieri vita contemplativæ participes.

1. QUuocirca, si sacerdotes sancti (non quales illi sunt, quos, judicandos atque damnandos, comminatio divina pronuntiat; sed quales Apostolica doctrina commen-
a dat;) multos [a] ad Deum sancte vivendo & præ-
b dicando convertant: si nihil [b] ex imperio, sed omnia humiliter agant, ac se communes eis quibus sunt præpositi, studio sanctæ dilectionis exhibeant: si infirmitates carnaliter viventium fratrum modo verborum salubrium medicaminibus curent, modo quas incurabiles judicant, patientiæ virtute sustineant: si moribus ac prædicationibus suis non suam, sed Christi glo-
c riam quærant: nec verba ac facta sua in [c] pretium favoris conciliandi miserabiliter perdant; sed quidquid sibi sacerdotaliter viventibus atque docentibus honoris impenditur, Deo semper adscribant: si non inflentur officiosis occurrentium salutationibus, sed graventur; nec honorari se, sed onerari faventium sibi laudibus credant: si consolentur afflictos, pascant egenos, vestiant nudos, redimant captivos, suscipiant peregrinos: si errantibus viam salu-
d tis ostendant, [d] desperatis spem veniæ conse-
e quendæ promittant; currentes [e] impellant, remorantes accendant, & quidquid ad officium suum pertinet, constanter exerceant: quis sic erit alienus a fide, ut dubitet tales contempla-
tivæ [f] virtutis esse participes, quorum exem- f
plo simul ac verbo plures fiunt regnorum cælestium coheredes?

2. Isti sunt ministri verbi, [g] adjutores Dei, g
oraculum Spiritus-sancti. Per tales Deus placa-
tur populo, populus [h] instruitur Deo. Isti h
sunt Apostolorum Domini successores, qui Ec-
clesias quas illi [i] editis mirabilibus fundave- i
runt, mirabiliter apostolicis præditi virtutibus regunt: qui fidem catholicam aut disputationibus, aut si ita necessitas poscat, membrorum suorum laceratione defendunt, pro qua
totis [k] viribus retinenda, amissis facultatibus k
suis, etiam mori parati sunt. Fidelium catholicorum virtutibus crescunt, qui per eos Deo auctore, proficiunt; & Deo suo inseparabiliter adhærentes, in quo sibi credunt solida ac permansura bona reposita, mundi hujus gaudia fugitiva fastidiunt. Hactenus super tribus capitu-
lis sermonem [l] laciniosæ disputationis prolixi- l
tate produximus: in quo, quæ esset vitæ contemplativæ proprietas, quæ differentia ipsius &
activæ, & qualiter contemplativæ [m] virtutis sa- m
cerdotes [n] fieri participes possint, sufficienter, n
ut opinor, ostendimus. Ideoque huic tandem libro terminum dantes, in secundo volumine alia tria capitula, Deo conatum nostrum vestris orationibus, adjuvante, tractabimus; ut in tertio libro de reliquis quatuor, quibus visiorum atque virtutum discutienda continetur ratio, disseramus.

a Mss. tres, *ad Dominum*.
b Mss. tres carent partic. *ex*.
c Ms Camb. *pretio*.
d Ms. unus, *desperantibus*.
e Ms. unus, *invitedans*.
f Mss. duo, *vitæ*.
g Ita Mss. cum Eddit. Lug. & Duac. Colon. vero, *auditores Dei*.
h Ms. Colb. unus, *populi instituuntur*.
i Ms. Camb. *judiceus*.
a Mss. sex, & Edit. Lug. *ussereibur*.
l Ms. Camb. *laminosæ*.
m In Ms. uno deest *virtutis*. In alio habetur, *Contemplativæ vitæ*.
n Ms. unus, *participes esse possint*.

PRÆFATIO LIBRI SECUNDI.

1. SUperiori libro rationem Con-
a templativæ vitæ [a] complexus,
pro viribus quas Dominus donare dignabitur, de actuali vita, sicut promisi, disputare con-
b stitui. Quapropter [b] sicut in præfatione primi voluminis feci, hic quoque
c officii mei [c] necessitatem paucis aperio: quia si potuissem sine obedientiæ noxa quod jubebatis abnuere, numquam me propriæ voluntatis instinctu committerem obtrectatorum, malevo-
d lo [d] dente carpendum; qui nolentes advertere quam invitus hæc scribenda susceperim, totum
e quod est vestræ jussionis, applicaturi sunt [e] forte vitio vanitatis: maxime si de rebus talibus locuturus, quibus Ecclesiasticorum pene omnium conversatio tenenda describitur, aliquid tale posuero, quod sæculariter viventium men-
f tes offendat: & [f] dum in descriptione Eccle-
siasticæ vitæ mores suos (quos [g] nesciri magis, g
quam emendari volunt) viderint publicari; in me tamquam suorum actuum proditorem, carnaliter commoti deseviant, atque ea quæ fuerint, donante Deo, prolata, etsi rationabiliter dicta dijudicent, a me tamen dici non debuisse contendant: sicque aut materiam disputationis, aut personam disputantis irrideant. Sed quoniam sana mens incomparabiliter amplius obedientiæ fructum debet appetere, quam vi-
tare injustæ obtrectationis opprobrium; [h] le- h
vius credidi me gravari reprehendentium dicta mea judicio, quam pertinacis inobedientiæ sub-
jacere periculo. Proinde secutus, [i] quod vos i
mihi perficiendi facultatem precibus impetretis a Domino, qui jussistis ut loquerer, & præsumptionem meam apud eos qui me judicatu-
ri sunt, excuseris; opus susceptum [k] vobis oran- a
tibus adjuvandus expediam.

a Ms. Camb. *complexus sum, nunc pro viribus*.
b Ms. sex, *quod in*.
c Mss. tres, *necessitate*.
d Ms. Colb. unus, *malevolo denti*.
e Ms. Colb. unus omittit, *forte*.
f Mss. quinque, *Et cum*.
g Mss. quatuor, *nescire magis quam emendare*.
h Sic Ms Reg. unus. Lugd. vero cum Ms. alio Reg. *levius me credidi gravari reprehendentium dictis, meo judicio*. Duac. & Colon. cum 4. Colb. Mss. *levius me credidi gravari reprehendentium dicta mea judicio*. Camb. autem, *gravare reprehendentium dicta meo judicio*.
i Mss. Camb. *secutus sum . . . ut opus susceptum*.
a Ms. unus, *vestris orationibus adjuvantibus*.

2. Sed priusquam membratim singula quæ proposuistis absolvam, universaliter de ipsa re, quæ in hoc libello tractanda est, pauca mihi video esse dicenda: quibus evidenter appareat, qua ratione mihi succenseri posse præfatus sim, ab eis qui magis quis dicat, quam quid dicat adtendunt; nec rationem dictorum, sed dignitatem dicentium [a] prava examinatione discutiunt; & quod facere aut fieri nolunt, dici quoque [b] sibi fastidiunt; paratiores aliquid doctrinæ, etiam quod scire cupiunt, ignorare; quam a persona inferiore cognoscere: cum veritas undecumque claruerit, non sit ingenio humano deputanda, sed Deo; nec aliquorum debeat credi, sed omnium, quæ per se [c] tanta & talis est, ut non tunc sit magna, si eam magni docuerint; sed potius ipsa magnos faciat eos, a quibus doceri vel [d] disci potuerit. Voluistis itaque vobis proprietatem vitæ actualis exponi, ut vos cum vestris secundum ipsam vixisse semper, & vivere probaretis; non qualiter vobis esset vivendum, [e] meis disputationibus disceretis. Siquidem conversatio religiosa actualis est vita, quæ docet, quomodo præpositi sub se regant viventes, & diligant; ac non minus de eorum, quam de sua salute solliciti, quod eis expedire sciunt, paterna cura provideant: & qualiter præposito suo subjecti, tanquam capiti membra deserviant, ac præcepta ejus velut imperium Dei summo amore custodiant; hoc esse sanctum, hoc sibi salubre & necessarium judicantes, quod rectori suo placuerit; non quod eis in perniciem sui arrogantia mentis vitiosæ dictaverit. Ideoque obedientiæ ac patientiæ virtute fundati, majorum suorum non discutiunt constituta, sed faciunt; & quando rigor exigit disciplinæ, ut [f] severiter arguantur, acceptam correptionem magnanimiter ferunt; nec motibus eorum a quibus fuerint objurgati, sed suis negligentiis, quod castigantur, adscribunt. Cives quoque suos plebeios & nobiles, divites ac potentes, qualiter tractare & regere debeant sacerdotes, hujus libelli series continebit. Quæ ego, sicut sæpe jam dixi, scribere non auderem si vobis negare aliquid [g] potuissem. Sed jam capitula ipsa disserenda ponamus. Quæsistis igitur utrum æquanimiter sustinendi sint divina præcepta calcantes, an pro modo peccati debeant ecclesiastica severitate coargui.

a MS. ex Colb. unus, *prava examine*.
b MS. unus non habet, *sibi*.
c MSS. quinque, *talis ac tanta est*.
d Sic MSS. sex. Editi *dici*.
e Edit. Lugd. *in eis*.
f Ita MSS. Colb. tres. Editi, *severitate*. MSS. tres, *severi acriter*.
g MS. unus, *possem*.

CAPITA LIBRI SECUNDI.

a MSS. tres, *quod impedimentum*.
b MS. Camb. *recipimus*.
c Editi. *Quali*.
d MS. Camb. *præferri*.

JULIANI POMERII.

DE VITA CONTEMPLATIVA

LIBER II.

CAPUT I.

Quod pro diversitate peccantium alii portandi sunt, alii castigandi.

1. SI una omnes ægritudine mentium laborarent, ac paribus animorum morbis affecti, nihil ab invicem discreparent, aut [a] sustineri omnes necesse esset, aut argui. Nunc vero, propterea alii portandi sunt, alii castigandi, quia pro diversitate peccantium, modus quoque diversus est [b] præceptorum. Et utique [c] ita peccatis dissimilia sunt adhibenda remedia, sicut ex dissimilibus causis veniunt ipsa peccata. Plerosque enim peccandi consuetudo delectat, alios ad peccandum occasio alicujus lucri temporalis invitat, fragilitas nonnullos inclinat, quosdam ignorantia boni facit nescire quod peccant, & impedit [d] mali dulcedo, ne correpti aliquando sapiant, quod ignorant. Taceo de illis, quos aliena delicta, quibus consentiunt, decolorant. Illos etiam prætermitto, qui cupientes adipisci quod diligunt, vel refugiente pati quod metuunt, aut fidem catholicam produnt [e] aut mendacio præstantiam veritatis addicunt. [f] Illud vero dico: Quis nesciat [g], aliter homines cogitatione subita, aliter definitione delinquere, aliter sermone, aliter opere, aliter necessitate, aliter [h] voluntate peccare?

2. Cum igitur tam multiplicibus, ac multum ab invicem [i] distantibus modis homines peccent, quis non intelligat uno modo eis non posse utique mederi quorum tam diversi sunt morbi? Et ideo dupliciter quidem fragilitas humana Dei præcepta contemnit, aut faciendo quod [k] vetuit, aut non faciendo quod jussit: sed [l] quomodo non solum ex illis causis quas commemoravi, sed etiam ex aliis quas non commemoravi, in præceptis suis eum contemnunt, qui ejus præcepta non faciunt; sic debent omnes modo docendo, modo exhortando, modo sustinendo, modo increpando [m] curari, ut sub ope Christi [n] nullus salus in hac vita debeat desperari. Jam nunc si satis apparuit quod divina præcepta calcantes non solum portandi sunt, sed etiam castigandi; a quibus id fiat, qui, vel quo ordine, & quamdiu curandi sint qui curantur, adjuvantibus me [o] meritis & orationibus vestris, debeo declarare.

CAPUT II.

De laude sanctorum sacerdotum.

1. AC ne fidem meus sermo velut humana conjectura non habeat, effectumque, dum ei parum creditur, perdat; ea quæ, adjuvante Domino, demonstrare constitui, vera esse divinis testimoniis conabor ostendere: si prius pauca de laude verorum sacerdotum, qui sunt Ecclesiarum magistri, protulero. Ipsis enim proprie animarum curandarum sollicitudo commissa est; qui pondus populi sibi commissi [p] utiliter sustinentes, pro peccatis omnium velut pro suis infatigabiliter supplicant Deo, ac velut quidam Aaron incensum contriti cordis, & humiliati spiritus offerentes, [q] quo placatur Deus, avertunt iram futuræ animadversionis a populo; qui per Dei gratiam fiunt divinæ voluntatis indices, Ecclesiarum Christi post Apostolos fundatores, [r] fidelis populi duces, veritatis assertores, pravæ doctrinæ hostes, omnibus bonis amabiles, & male sibi consciis etiam ipso visu terribiles, vindices oppressorum, patres in fide catholica regeneratorum, prædicatores cælestium, [*] primi [s] phalanges invisibilium præliorum, exempla bonorum operum, documenta virtutum, & [t] forma fidelium. Ipsi sunt [u] Eccle-

Exod. 30. 10.
Lev. 16. 2.
Num. 16. 46.
* s. primæ.

a Ms. Colb. unus, *sustinere omnes necesse esset aut arguere.*
b Mss. Colb. tres, & Reg. unus, *peccatorum.* Ms. alter Reg. *pænitentium.*
c Ms. Colb unus, *ita peccatis dissimilibus dissimilia adhibenda sunt remedia.*
d Ms. unus *mala dulcedo.*
e Editi præter Lugd. *ac mendacio.* Ms. Colb. unus, *aut mendacium præferunt veritati.*
f Edit. Lugd. cum Mss. quinque, *illud dico.* Ms. unus, *illud quidem.* Ms. alter, *adhuc illud dico.*
g Ms. Colb. unus; *aliter homines cogitationes superbia, aliter,* &c.
h Ms. Colb. unus, *voluptate.*
i Ms. unus *discrepantibus.*
k Ms. unus, *quod vetat, aut non faciendo quod jubet.*
l Mss. omnes, *quoniam,* & paulo post. Mss. tres *Dominum contemnunt.*
m Mss. duo Regii cum Editis, *curare.* Mss. Colb. quatuor & Camb. *curari.*
n Ms. Colb. unus, *nullus malus in hac vita,* &c. Ms. Reg. unus, *nullius salus debeat desperari.*
o Hæc, *meritis &*, absunt a Mss. omnibus.
p Mss. sex, *viriliter sustinentes.*
q Ms. Camb. *quo placatus Deus, avertit.* Ms. Reg. unus, *quo placatus Deus, avertit iram furoris & animadversionis.* Ms. Reg. alter, *quo placatus avertit iram futuræ animadversionis.*
r Ms. Reg. unus, *fideles veritatis assertores,* omissis vocibus intermediis.
s Mss. tres juxta veterum codicum lectionem, *primi præliantes,* seu *præliatores.* Ms. Colb. unus, *primi palæstritæ.*
t Mss. duo Colb. *forma vitæ.*
u Ms. Camb. *duces Ecclesiæ.*

clesiæ decus, in quibus amplius fulget Ecclesia: ipsi columnæ firmissimæ, quibus in Christo fundatis, innititur omnis multitudo credentium: ipsi januæ civitatis æternæ, per quos omnes qui credunt [a] in Christum, ingrediuntur ad Christum: ipsi janitores, quibus claves datæ sunt regni cælorum: ipsi etiam dispensatores regiæ domus, quorum arbitrio in aula regis æterni dividuntur gradus, & officia singulorum.

2. Hi sunt qui non ambiendo, sed spiritualiter vivendo sacerdotium meruerunt: quique non favoris humani suffragio, sed divino munere sublimati, nihil sibi de [b] præstantia sui principatus applaudunt: quos non [c] inflat honor acceptus, sed exercet labor impositus: [d] qui non excellentiam [e] suam cogitant provecti, sed sarcinam; nec gloriantur de officii dignitate, sed sudant potius constituti sub onere. Tales divina Scriptura speculatores appellat, qui speculantur actus omnium, & qualiter unusquisque cum suis in domo, qualiter in civitate cum civibus vivat, intentione religiosæ curiositatis explorant: quos bonos probaverint, honorando confirmant, quos deprehenderint vitiosos, arguentes emendant; aut si emendari noluerint, æquanimiter portant, habituri ubertimum fructum, aut de sua districtione, si correpti profecerint; aut de sua patientia, etiam si illi quos sustinent, emendari noluerint.

Ezech. 3. 17

CAPUT III.

De testimoniis apostolicis, & expositione eorum.

1. SEd jam divina testimonia, sicut promisimus, proferamus. In Actibus Apostolorum Paulus Apostolus sacerdotibus dicit: *Ecce ego scio, quod amplius non videbitis faciem meam vos omnes, inter quos ambulavi prædicans* [f] *regnum Jesu Christi. Ideoque contestor vos hodierna die, quia mundus sum ab omnium sanguine. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei. Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus-sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam* [g] *acquisivit sanguine suo.* Regnum Dei, inquit, inter vos ambulans prædicavi, ut me alienum ab omnium perditione servarem, qui verbo doctrinæ salutaris audito, nihil [h] promoventur ad salutem. Regnum Dei prædicat, qui de vita futura quæ non habet finem; de contemplatione divina, quæ non habet fastidiosam satietatem; de sanctorum beatitudine, quæ non habet defectionem; de angelorum similitudine consequenda prædicare non cessat: ita ut [i] si ad hæc ineffabilia bona qui audiunt, provocari noluerint, absolutus sit ille qui eis prædicando non tacuit.

Act. 20. 25. & seq.

2. Quod autem secutus adjungit: *Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei*: quid aliud facit intelligi, nisi ut Ecclesiasticus doctor dispositionem Dei (quod consilium Dei vocat Apostolus) eis quos docet aperiat? Aperit ergo dispositionis divinæ consilium quando docet ut patres pietatem filiis suis impendendo, eam mereantur a Domino, qui est omnium Pater, [k] ut filii honorem debitum [l] patribus suis exhibeant, non exhæredationis metu deterriti, sed futuræ remunerationis desiderio provocati: quia præceptum [m] Domini tam patres filios diligendo, quam filii honorificentiam suis exhibendo patribus complent, qui utrumque jussit ut fieret: [n] docet ut mariti fidem conjugalis thori suis uxoribus servent: [o] ut uxores maritos suos non studio formæ lenocinantis adhibito, aut accuratione vestium diversarum, sed gravitate morum delectent, & operum sanctitate; ut domini servos velut eorum in Christo conservi misericorditer tractent, & servi dominis ita ex corde deserviant, ut voluntatem non solum dominorum suorum, sed etiam Dei hoc ipsum jubentis, efficiant; ut inter se cives cum civibus, cum amicis amici, cum parentibus parentes veram concordiam teneant; ut in nullo negotio alter alterum callida fraude decipiat, [p] aut ne in communi contractu fidem, quam sibi servari aliquis cupit, ipse corrumpat.

Ibid. 27.

3. His [q] & talibus & sacerdos annuntiat prædicando, & obediendo populus accipit Dei consilium, sine quo non pervenitur ad regnum; in quo [r] solo executores divini consilii, participes, Deo authore, futuri sunt cælestium præmiorum. Deinde quod dicit Apostolus: *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus-sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam* [s] *acquisivit sanguine suo*; quis non videat quod tunc sibi sacerdotes attendunt, quando sancte vivendo, ac voluntatem [t] Domini fiducialiter prædicando, Ecclesiæ Dei prospiciunt; ut eis jam grave non sit, infirmos Ecclesiæ sustinere, pro quibus redimendis se dignatus est morti vitæ auctor offerre? Sed & ipsi qui docentur, ut sapiant; qui increpantur, ut saltem objurgati proficiant; qui sustinentur, ut de suis aliquando criminibus erubescant, & gaudium suis doctoribus, quorum patientia blande tractantur, [u] de utilitate suæ correctionis exhibeant; & ipsi, inquam, libenter audiant, quid eis apostolico ore [x] divinus sermo præcipiat: *Obedite*, inquit, *præpositis vestris & subjecti estote eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri: ut cum gaudio hoc faciant & non gementes; hoc enim* [y] *expedit vobis.*

Act. 20. 28.

Hebr. 13. 17.

4. Ergo doctoribus suis debent obedire qui audiunt, atque eis cum reverentia esse subjecti.

a Mss. sex cum Lugd. non habent, *in Christum*.
b Mss. Colb. duo, *de præsentia*.
c Ita Mss. Reg. duo. Alii vero cum Editis, *inflammat*.
d Mss. Colb tres, *quia non*.
e Mss. Colb unus, *sui cogitant provectius*.
f Ms. Colb. unus, *Jesum Christum*.
g Mss. sex, *acquisivit sibi*.
h Mss duo, *promovent*.
i Ms. unus, *si hæc ineffabilia*, tum paucis interjectis, Ms. quatuor, *prædicanda non tacuit*.
k Ita Mss. septem cum Edit. Lugd. In aliis vero hic inseruntur ista. *Aperit divinæ consilium pietatis, cum docet.*
l Ms. Colb. unus, *parentibus*.
m Mss. septem, *Dei*, quorum unus post pauca habet, *suis exhibendo parentibus*.
n Editio Lovaniensis anni 1565. Duac. & Colon. hic & post quatuor lineas addunt, *Docet*: quam vocem omittunt. Mss. omnes cum Lugd.
o Mss. duo, *& uxores*.
p Mss. quatuor: *ut ne*.
q Ms. unus, *Hæc & talia sacerdos*.
r Mss. duo, *soli excusatores*.
s Mss. quatuor, *acquisivit sibi sanguine suo*.
t Mss. septem, *Dei*.
u Ita Mss. omnes. Editi vero, *de utilitatis suæ profectu*.
x Ms. unus, *Spiritus-sanctus, id est, divinus sermo*.
y In Ms. uno, corrigitur *non expedit*, juxta textum Apostoli.

jecti. Quod faciunt illi, qui castigati libenter accipiunt, nec increpantibus contradicunt. Quod *Ibidem.* vero ait: *Ipsi enim pervigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris*; sacerdotalem curam pro populo sibi commisso satis ostendit, qui tam in suis actibus, quam in prædicationibus vigilantes, sollicite hostis antiqui rimantur insidias, ne quem, velut dormiente pastore, lupus [a] diabolus astuta fraude subripiat, & in damnum pastoris abreptum, secum usque ad supplicia sempiterna perducat. Verum quia ex his qui arguuntur, aliqui se obedientes emendat, aliqui in sua perversitate perdurant, ideo de sacerdotibus ait: *Ibidem.* *Ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes*. Cum gaudio sacerdotes [b] arguunt, quando correpti proficiunt; & tristes hoc faciunt, quando se nihil proficere in suis contemptoribus ingemiscunt: ac sic hoc dicit illis expedire, ut cum gaudio, non gementes eos increpent sacerdotes, qui doctores suos sua correctione lætificant, & eorum gaudia incremento sui profectus accumulant.

CAPUT IV.

OBJECTIO: *Quare sacerdotes sancti, quorum cura est perdite viventes arguere, simulatores religionis æquanimiter ferant.*

1. NEcdum sermonem de sacerdotibus sanctis, unde plura dicere conabar, impleveram, cum ecce ad me quidam de nostris ingressus, quid dictarem [c] curiosus interrogat. Cui cum recitari fecissem: Omnes, inquit, Episcopos tales esse debere, quales tuus sermo descripsit, & nunc esse plures apud nos plenos sacerdotalibus bonis, qualia veraciter prædicasti, dubium non est; sed cum ad eorum probetur officium pertinere, ut inquietos sacerdotali auctoritate corripiant, rudes doceant, contradicentes sanæ doctrinæ redarguant; [d] quid est quod non in omnes hæc eorum cura porrigitur; cur non & alios simili auctoritate castigant? Illos dico, qui velut conversi, ex pristinis moribus nihil abjiciunt, non mente mutati, sed veste, nec actu, sed habitu.

2. Hi sunt, qui sermone tantum, non opere, sæculo renuntiasse contenti sæculariter vivunt, & vitia sua inani professione vitæ melioris abscondunt, ac religionis imaginariæ nomine palliati, opinionem virtutis pro virtute suscipiunt: prædicant magna, nec faciunt; accusant vitia, nec deponunt: publice sibi displicere simulant, quod occulte committunt: magni student videri, non fieri: [e] laudant eos, quorum cupiunt prædicatione laudari: jejunant, ut vultus sui pallorem perniciosis laudibus vendant. Ad reprehendendos alios promti, se non patiuntur a quibuslibet vel [f] leviter reprehendi. Ad faciem publicam patientiam fingunt, & in animo iracundiæ virus abscondunt, ad nocendum parati, cum nocendi tempus invenerint: suorum actuum negligentes, fiunt aliorum procaci libertate censores. Impudenter se assuunt virginibus sacris ac viduis, quibus tanto [g] inglutinantur affectu, ut facilius ab Ecclesiæ (quod dictu quoque nefas est) quam ab earum communione discedant. Qui etsi cum illis forte non [h] peccant, tamen malæ suspicionis de se præbendo materiam, vitam suam maculis sinistræ opinionis infamant.

3. Taceo de illis, qui undante [i] lapsabundi corporis motu, defluentibus in talos vestimentis incedunt, & vagis laterum flexibus quodammodo fluctuantes, animorum dissolutionem vestigiis sinuosa mobilitate nutantibus produnt. Illos quis ferat, qui [k] adumbratæ prætendentes honestatis imaginem, ad hoc pupillorum, ac viduarum causas, velut tuendas simulata pietate suscipiunt, ut earum facultates suis adjiciant, & divites ex pauperibus facti, vel ex divitibus ditiores, tenuem censum [l] per nefas accumulent: ut cum fuerint exundante patrimonio sumptuosiores effecti, numquam [m] materia voluptatis gulæ suæ deficiat? Hos igitur tales quare non arguunt, qui arguendi potestatem divinitus acceperunt? [n] Non verentur, ne forte cum tam flagitiose viventibus parcunt, videantur probare quæ faciunt? Quid quod eos etiam ad officium clericatus admittunt, & (proh nefas) quasi parum sit quod tales dissimulata severitate non increpant, insuper & honorant?

CAPUT V.

Responsio: Ubi ostenditur, quibus exigentibus causis, quorumdam infirmitas blande tractetur.

1. EGo vero: Si recolis, inquam, quid de sanctis sacerdotibus fuerit disputatum, sufficiens accepisti responsum. Ecclesiæ quippe doctoribus, sicut supra jam diximus, & censura inesse debet, ut arguant; & patientia, ut emendari nolentes fortiter ferant, apostolico satisfacientes imperio, qui Timotheo [o] præcepit, dicens: *Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina*. *1. Tim. 4. 2.* Quasi diceret: Argue coæquales, obsecra seniores, increpa juniores. Sed propterea addidit, *In omni patientia & doctrina*: quia leniter castigatus exhibet reverentiam castiganti; asperitate autem nimiæ increpationis offensus nec increpationem recipit, nec salutem. Item alio loco idem Apostolus dicit: *Rom. 15. 1.* *Vos qui firmiores estis, imbecillitates [p] infirmiorum sustinete*. Sustinent ergo æquanimiter ut infirmos, quos emendare non potuerint castigatos. Proinde quia nec [q] objurgari omnes expedit, nec omnes blande tractari; sciunt sancti sacerdotes atque discernunt, quos debeant temperata severitate corripere, & quos sacerdotali magnanimitate portare: & ideo omnium quos per Dei gratiam curant,

non

a ms. Colb. unus, *lupus, id est, diabolus*.
b ms. unus addit, *sancti*.
c mss. Colb. duo, *curiosius*.
d ms. Colb. unus, *quare non ad omnes hæc eorum correctio porrigitur*.
e ms. unus, *laudantes*.
f Edit. Lugd. *leniter*.
g mss quatuor, *adglutinantur*.
h mss. tres, *non pereant*.
i mss. quatuor, *lassabundi*.

k Hæ quatuor voces, *adumbratæ prætendentes honestatis imaginem*. absunt a ms. Cambronensi.
l mss. quatuor, *proh nefas!*
m ms. Colb. unus, *materiæ voluptatis gulæ suæ deficiant*. Colb. alter, *materia voluptati ac gulæ suæ deficiat*.
n ms. Colb. unus, *nec verentur . . . approbare quæ faciunt?*
o ms. unus, Lugd. & Lov. *præcipit*.
p mss. sex, *infirmorum*.
q mss. duo, *objurgare... tractare*.

non voluntati, sed utilitati prospiciunt. *[al. Deinde.] Denique alios honorari deformiter ambientes, quibus non expedire noverunt, non vitio alicujus invidiæ, sed altæ prudentiæ consilio prætermittunt, & alios latere cupientes honorant, ut eis aditum ad majores profectus aperiant. [a] Eos quos probant increpationem posse pati castigant, & impatientes objurgationis ut languidos palpant; non eis adulando, quod tales sunt, sed infirmitatibus talium compatiendo, si forte aliter sanari non possunt.

2. Ceterum si Ecclesiæ communione priventur infirmi, qui curari adhibita increpatione non possunt; aut intolerabilis mole tristitiæ supra modum gravati succumbunt, & sanctorum omnium vultus, per quos possent restitui Deo, refugiunt; aut certe ad omnem peccandi impudentiam, si fuerint exacerbati, prosiliunt, & quidquid mali occulte faciebant, publice perpetrabunt, in tantam vesaniam reparandæ salutis desperatione prolapsi [b] ut seria verba corripientium in jocos exitiabiles impudenti urbanitate convertant, [c] ac male dicaces in se ex ipsa jactatione turpitudinis suæ, turpiter viventium malevolas lætitias pascant [d]. Propter hoc ergo, blanda pietate portandi sunt, qui increpari pro sua infirmitate non possunt. Et re vera, si peccanti salubrem pudorem, dum pro eo erubescis, incutias, ac verecundiam quam pro peccatis ejus assumis, in eum pia animi compassione transfundas; facile in illo [e] reprimis omnem peccandi licentiam, atque ei totam impudentiam demis licentiosæ turpitudinis hortatricem. Tunc mores ejus verecundia custos integritatis ornabit, ut ei placeat quod ante sordebat, quando [f] sordidus erat; [g] & sordeat quod ante placebat, quando ipse bonis omnibus displicebat. Sanctos viros amando sectabitur, & sectando in eorum similitudinem paulatim vitæ prioris emendatione formabitur, ut ei quam laboriosum fuit in sublimitatem virtutis evadere, tam deforme sit in vitia rursus quibus se gaudet caruisse, discendere. Quia sicut virtus onerosa est vitioso, ita virtutis amico [h] vitiosa voluptas amare est. Ecce quomodo peccantes omnes blande tractat aut increpat, qui nihil aliud, nisi eorum salutem, quibus vult prodesse, considerat.

CAPUT VI.

Quod illi peccata aliena impatienter accusant, qui sua non cogitant.

TAmdiu [i] enim quis peccata sua, quæ nosse, aut deflere debet, ignorat; quamdiu curiose aliena considerat. [k] Quod si mores suos ad seipsum conversus aspiciat, non requiret quod in aliis specialiter reprehendat, sed in se ipso quod lugeat. Proinde fratrum nostrorum vitia non facile debemus accusare, sed gemere: ut invicem onera nostra portantes, legem Christi possimus implere; [Gal. 6.2.] qui utique non accusavit peccata nostra, sed tulit, Evangelista dicente: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* [Joan. 1.29.] Itaque si ille qui sine ullo peccato fuit, nos peccatores ineffabili pietate sustinuit, & sustinere non desinit, non interitum nostrum desiderans, sed profectum, nec mortem peccantium, sed salutem; quare nos exemplo nostri Salvatoris & Domini non sustineamus infirmos: cum & ipsi aut infirmi sumus, & volumus a Deo portari; aut si sani sumus, possumus adhuc ut fragiles infirmari.

CAPUT VII.

Quantum remedii habeat confessio peccatorum: & quale mereatur occultatio dolosa supplicium.

1. HUc accedit quod & ipsa peccata sic habentur occulta, vel aliena nobis, vel aliis nostra, ut plerumque & sanctus inter peccatores lateat, & famam sancti obtineat peccator. Innocentem si se tueri non potest, suspicio judicis [l] incauta condemnat, & reum calliditas ingenii vivacis excusat. Verumtamen non divinum, sed humanum fallunt ista judicium. Et quid mirum, si animos aliorum quales sint, sine ipsorum confessione nescimus, cum nos ipsos ita hodie noverimus, ut quales futuri simus [m] crastino nesciamus? Cum vero nobis fratres quilibet nostri peccata sua, tamquam medicis vulnera quibus urgentur, aperiunt; operam dare debemus [n] ut quantocius ad sanitatem, Deo auctore, perveniant; ne in pejus dissimulata curatione proficiant. Ea autem crimina quorumlibet si ipsis criminosis confiteri nolentibus undecumque claruerint; quæcumque non fuerint patientiæ leni medicamento sanata, velut igni quodam piæ increpationis urenda sunt, & curanda.

2. Quod si nec sic quidem æquanimiter sustinentis, ac pie increpantis medela [o] profecerit in eis, qui diu portati, & salubriter objurgati, corrigi noluerunt; tamquam [p] putres corporis partes debent ferro excommunicationis abscidi: [Excommunicationis usus.] ne sicut caro morbis emortua, si abscisa non fuerit, salutem reliquæ carnis putredinis suæ contagione corrumpit; ita isti, qui emendari despiciunt, & in suo morbo persistunt, si moribus depravatis in sanctorum societate permanserint, eos exemplo suæ [q] perditionis inficiant. Porro illi, quorum peccata humanam notitiam latent, nec ab ipsis confessa, nec ab aliis publicata; si ea confiteri, aut [r] emendare noluerint, Deum quem habent testem, ipsum habituri sunt & ultorem. Et quid eis prodest humanum vitare judicium, cum, si in malo suo per-

man-

a MS. unus. *Et quos probant.*
b MS. Colb. unus, *severa*; alter, *serena*. Alii codices, *salutaria*.
c MS. Camb. *maledici in se*. MS. Colb. unus, *maledicas in se, &c.* MS. Colb. alter, & Reg. duo, *maledica in se, &c.* Sic & Edit. Lugd.
d MS. unus, *propterea ergo*.
e MS. unus, *reprimes ... demes*.
f Sic MSS. omnes, & Edit. Lugd. Lovan vero, Duac. & Colon *quando in sordibus erat*, *& sordidus erat*.
g Editi, *ut sordeat*.
h Alias sic legebatur. *Ita est amara vitiosa voluntas virtutis amico*. MSS. duo Colb. *vitiosa voluntas amara est*. Reg. *vitiorum voluntas*: & ab alia manu, *vitiosa voluptas*. Colb. alter, *vitiosa est amara voluptas*.
i MS. Colb. unus. *Quamdiu enim quis ... tamdiu curiose*.
k MS. Reg. unus, *ad seipsum conversus adspiciat*. MS. Reg. alter. *Quod si ad seipsum conversus adspiciat*.
l MS. unus, *incaute*.
m MS. unus, *in crastinum*.
n MS. unus, *quantocius*.
o MSS. sex, *processerit*.
p MSS. duo, *putrida*; unus, *putrescentes*, MSS. quinque cum editis, *abscidi*.
q MSS. tres, *vel emendari*.
r MS. unus, *perversione*.

mansferint, ituri sint in æternum, Deo retribuente, supplicium. Quod si ipsi [a] sibi judices fiant, & veluti suæ iniquitatis ultores hic in se voluntariam pœnam severissimæ animadversionis exerceant; temporalibus pœnis mutabunt æterna supplicia, & lacrymis ex vera cordis compunctione fluentibus restinguent æterni ignis incendia. At hi, qui in aliquo gradu ecclesiastico constituti aliquod occulte crimen admittunt, ipsi se vana persuasione decipiunt, si eis videtur propterea communicare, & officium suum implere debere, quod homines occultatione sui criminis fallunt.

Pænitentiæ utilitas.

3. Exceptis enim peccatis, quæ tam parva sunt, ut caveri non possint, pro quibus expiandis quotidie Deo clamamus, & dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, illa crimina caveantur, quæ publicata suos auctores humano faciunt damnari judicio. Qui autem ea commiserint, & ideo prodere metuunt, ne sententiam justæ excommunicationis accipiant; sine causa communicant; immo vero dupliciter contra se iram divinæ indignationis exaggerant, quod & hominibus innocentiam finguunt, & contempto Dei judicio, abstinere se ab altari propter homines erubescunt. Quapropter Deum sibi facilius placabunt illi, qui non humano convicti judicio, sed ultro crimen [b] agnoscunt: [c] qui aut propriis illud confessionibus produnt, aut nescientibus aliis quales occulti sunt, ipsi in se voluntariæ excommunicationis sententiam ferunt, & ab altari cui ministrabant, non animo, sed officio separati, vitam suam tamquam mortuam plangunt, certi quod reconciliato sibi efficacis pænitentiæ fructibus Deo, non solum amissa [d] recipiant, sed etiam cives supernæ civitatis effecti, ad gaudia sempiterna perveniant.

Matt. 6. 12.

CAPUT VIII.

Quod inique, & non simpliciter arguentes vani sint, ac divinu judicio condemnandi.

JAm [e] de illis, qui levi suspicionu permoti, simpliciter viventes objurgant, ut & illos incondita correptione confundant atque dejiciant, & sibi per hoc nescio cujus districtionis gloriam quærant; non est meum aliquid dicere, super quibus tam perspicue divinus sermo pronuntiat, ut [f] expositore non egeat. Ait enim in Ecclesiastico Spiritus-Sanctus: *Est correptio mendax in* [g] *ira contumeliosi: & est judicium quod non est bonum*. Utique contumeliosi hominis & superbi correptio, quæ dicitur mendax, [h] superbiæ est, non alicujus humilitatis [i] judicium, & ideo non est bonum. Quid potuit evidentius, quid apertius dici, quam [k] ut contumeliosum diceret mendaciter arguentem. Quia & contumeliosus est qui mendaciter arguit [l]; & mendaciter arguit, qui contumeliam facit. Item in Proverbiis: *Testis falsus non erit impunitus, & qui arguit inique, non effugiet*. Quis est falsus testis, nisi qui hominem quemlibet du criminibus indiscussis objurgat? Quem propterea inique increpantem dicit non impunitum futurum: quia innocentem nullis provocantibus meritis arguendo, [m] videri vult reum. [n] Quod autem dicit de eo qui inique arguit, *non effugiet*; quid aliud debet intelligi, nisi quia iram Dei non effugiet, qui aliquem non sic corripit, ut emendet, sed ut se procaciter jactet. Sed de contemptoribus præceptorum Dei, & de correptionis ac patientiæ virtute, sufficiant ista quæ diximus: ne in uno capitulo justo amplius immorati, aut cætera brevius quam necesse sit transcurramus, aut intentionem vestram longitudine nimium protelati voluminis oneremus. Videamus itaque quid nos etiam [o] continentia capituli sequentis edoceat. Utrum, [p] inquit, congregandis fratribus, aut alendis expediat facultates Ecclesiæ possideri, an perfectionis amore contemni.

Eccli. 19. 28.

Prov. 19. 5

CAPUT IX.

Quod sacerdotes [q] nihil proprii habere debeant, & Ecclesiæ facultates quasi communes, pro quibus Deo rationem reddituri sunt, suscipiant.

1 EXpedit facultates Ecclesiæ possideri, & proprias perfectionis amore contemni. Non enim propriæ sunt, sed communes Ecclesiæ facultates; & ideo quisquis omnibus quæ habuit, dimissis aut venditis, fit rei suæ contemptor; cum præpositus fuerit factus Ecclesiæ, omnium habet Ecclesia, efficitur dispensator. [r] Deindu sanctus Paulinus (ut ipsi melius nostis) ingentia prædia, [f] quæ fuerunt sua, vendita pauperibus erogavit; sed cum postes factus esset Episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissime dispensavit. Quo facto, satis ostendit, & propria debere propter perfectionem contemni, & sine impedimento perfectionis posse [t] quæ sunt communia Ecclesiæ possideri. Quid sanctus Hilarius? nonne & ipse omnia [u] bona sua aut [x] parentibus reliquit, aut vendita pauperibus, erogavit? Is tamen cum merito perfectionis suæ fieret Ecclesiæ Arelatensi Episcopus, quod illa tunc habebat Ecclesia non solum possedit, sed etiam acceptis fidelium mu-

S. Prosperi.

a Deest *sibi*, in edd. Lov. Duac. & Colon. habetur in MSS. omnibus & edit. Lugd. MS. unus, *Quo si ipsi*, &c.
b Editi, *cognoscunt*, mss. sex, *agnoscunt*.
c MSS. tres, *quia aut*: & infra, mss. quatuor, *occulti sint*.
d MS. unus, *recipient, sed etiam .... pervenient*.
e MSS. duo Colb. *Tamen*.
f MSS. duo, *expositione*.
g MSS. septem, *in ore contumeliosi* ... & paulo post MSS. sex, *& est indicium*.
h MSS. duo, *superbia est*.
i MSS. sex, cum edit. Lugd. *indicium*.
k Edit. Lugd. *quam contumeliosum dicere*.
l In mss. duobus Reg. desunt hæc, *& mendaciter arguit*. In Colb. ms. uno, *quia & contumeliosus est, qui mendaciter arguit eum qui contumeliam facit*.
m Ita mss. omnes. Editi vero, *vult esse reum*.
n MS. unus, *Quo autem*. MS. alter, *dico de eo ..: nisi quia iram*.
u MS. unus, *capituli sequentis auctoritas edoceat*.
p Legendum forte, *inquam*.
q MSS. duo Reg. *nihil proprium habere debeant, sed Ecclesiæ facultates tamquam communes, utpote Deo rationem reddituri suscipiant*.
r MSS. tres. *Denique*, cum edit. Lugd.
f Edit. Lugd. *quia*.
t MSS. quinque cum edit. Lugd. *posse Ecclesiæ, quæ sunt profecto communia possideri*. Ex Colb. unus, *posse Ecclesiæ facultates, quæ sunt communes possideri*.
u MSS. sex, *omnia sua*.
x MS. unus, *pauperibus*;

merosis hereditatibus, ampliavit. Isti ergo tam sancti, & tam perfecti pontifices factis evidentibus clamant, posse, & debere fieri quod fecerunt. Qui utique homines tam secularium, quam divinarum literarum sine ambiguitate doctissimi, si scirent res Ecclesiæ debere contemni, numquam eas [a] debuerant, qui omnia sua reliquerant retinere.

2. Unde datur intelligi quod tanti ac tales viri (qui volentes [b] esse Christi discipuli, renuntiaverunt omnibus quæ habebant;) non ut possessores, sed ut procuratores facultates Ecclesiæ possidebant. Et idcirco scientes nihil aliud esse res Ecclesiæ, nisi vota fidelium, pretia peccatorum, & [c] patrimonia pauperum; non eas vindicaverunt in usus suos, ut proprias, sed ut commendatas pauperibus diviserunt. Hoc est enim possidendo contemnere, non sibi, sed aliis possidere; nec habendi cupiditate Ecclesiæ facultates ambire, sed eas pietate subveniendi suscipere. Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde his qui sibi de suo sufficiunt, debet erogare: quando nihil aliud sit habentibus dare, quam perdere.

CAPUT X.

Cum quo damno animæ suæ ab Ecclesia, quæ pauperes pascit, accipiant illi, qui sibi de suo sufficiunt.

NEc illi qui sua possidentes dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, [d] unde pauper victurus erat, accipiunt. De clericis quidem dicit [e] Spiritus-sanctus: *Peccata populi mei* [f] *comedunt*. (Osee 4. 8.) Sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta quibus indigere videntur, accipiunt; ita possessores, non alimenta quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. Ipsi quoque pauperes, si se possunt suis artificiis aut laboribus expedire, non præsumant, quod debet debilis aut infirmus, accipere: ne forte Ecclesia, quæ potest omni solatio destitutis necessaria ministrare, si omnes etiam nihil indigentes accipiant, gravata, illis quibus debet, subvenire non valeat.

2. Qui autem Ecclesiæ serviunt, & labori suo velut debita reddi oportere credentes, ea quibus opus non habent, aut accipiunt libenter, aut exigunt: nimis carnaliter sapiunt, si putant, quod Ecclesiæ fideliter servientes stipendia terrena, ac non potius præmia æterna percipiant. Secularis quippe militia quia cælestia non habet, terrena strenue militantibus præstat. Unde satis indignum est, si fidelis, & operosa devotio clericorum, propter stipendium temporale præmia sempiterna contemnat. Quod si quilibet minister Ecclesiæ non habeat unde vivat: [g] non ei præmium reddat hic; sed necessaria præstet Ecclesia: ut in futuro præmium laboris sui recipiat, quod in hac vita jam spe dominicæ promissionis [h] certus expectat. Illi quoque, qui [i] velut idonei nihil quidem sibi dari velut debitum poscunt, sed tamen Ecclesiæ sumptibus vivunt; non est meum dicere, quasi peccato cibos pauperum præsumendo suscipiant, qui Ecclesiam quam juvare de propriis facultatibus debuerunt, suis expensis insuper gravant; propter hoc fortassis in congregatione viventes, ne aliquos pauperes pascant, ne advenientes [k] suscipiant, aut ne suum censum expensis quotidianis imminuant. [l] Quod si aliquid de fructibus suis Ecclesiæ, velut pro ipsis expensis sua contulerint; non se præferant inani jactantia illis, quos nihil habentes pascit & vestit Ecclesia: quia perfectior est ille, qui se mundi rebus expoliat, aut qui cum nihil habuerit, nec habere desiderat; quam ille qui ex multis quæ possidet, Ecclesiæ aliquid præstat, ac se de eo quod præstiterit, forsitan jactat.

3. Dura sunt quæ dico, nec ego diffiteor. Dura sunt, sed observare nolentibus. Ceterum [m] si fiant ista; quæ difficilia non facientibus sunt, statim facilia facientibus fiunt. Non ergo ea quæ nolumus observare, impossibilitas nobis facit dura, sed novitas. In usum veniant, & neminem frequentata conturbant. Nam quæro, quid sit eorum quæ dixi difficile? ut homo id quod opus non habet, ab Ecclesia non accipiat, an ut quod habet sine causa contemnat? Si propter hoc non vult sua relinquere ut habeat unde vivat: ut quid accipit unde rationem reddat? ut quid [n] peccatis alienis sua multiplicat?

CAPUT XI.

Qui sunt, qui etiam cum profectu animæ suæ opibus sustentantur Ecclesiæ.

ITaque sacerdos cui dispensationis cura commissa est, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, qui omnia sua [o] aut parentibus reliquit, aut pauperibus distribuit, aut Ecclesiæ rebus adjunxit, & se in numero pauperum paupertatis amore constituit: ita ut unde pauperibus subministrat, inde & ipse [p] tamquam pauper voluntarius vivat. Clerici quoque, quos pauperes aut voluntas, aut nativitas fecit, cum perfectione virtutis vitæ necessaria, sive in domibus suis, sive in congregatione viventes accipiunt: quia ad ea accipienda non eos habendi cupiditas ducit, sed cogit vivendi necessitas.

CA-

a Mss. Colb. duo & Reg. unus, *numquam eas habuissent*. Alii duo cum Camb. *haberent*. Regius alter, *suscipere debuerant*; & in fine omittunt vocem, *retinere*.
b Mss. duo, *fieri*.
c Mss. quatuor, *patrimonium pauperum*; quorum unus, *& omnium defensabile patrimonium pauperum*.
d Ms. Camb *ea unde*.
e Mss. tres, *dicit Propheta*.
f Mss. tres Colb. *comedent*.
g Editi Lugd. & Lovan. *non ei præmium hic, sed necessaria præstat Ecclesia*. Mss. duo, *non ei reddidit hic, sed necessaria præstat Ecclesia*. Mss. tres, *non ei reddat hoc, sed necessaria præstet Ecclesia*. Omnes Editi, *præstat*.
h Mss. sex non habent, *certus*.
i Editi, *qui vel idonei*. Mss. quinque, *velut*.
k Mss. sex, *excipiant*.
l Ms. unus, *Qui si*.
m Sic Mss. tres. Alii cum editis, *si faciant*.
n Ita Mss. omnes, & Lugd. At editi alii, *de peccatis*.
o Lugd. Edit. cum Ms. Camb. hæc tantum habent, *aut reliquit, aut Ecclesiæ rebus adjunxit, & se*. Mss. Reg. duo, & quatuor Colb. *aut reliquit, aut Ecclesiæ rebus adjunxit, & se*, &c.
p Ms. unus, *& ipse jam tamquam*.

CAPUT XII.

Quid facere debeant clerici, quorum infirmitas non potest sua contemnere.

Illi autem, qui tam infirmi sunt, ut possessionibus suis renuntiare non possint, si ea quæ accepturi erant, dispensatori relinquant, nihil habentibus conferendo, sine peccato possident sua: quia & ipsi quodammodo sua relinquunt, quando propriis contenti rebus, nihil eorum quæ labori, vel ordini suo deberi arbitrantur, accipiunt. Quod si putant ideo [a] accipi debere eorum quæ conferuntur Ecclesiæ, portionem, ne eam videantur abjicere, se vero non posse sua relinquere, quod eis deforme sit inter suos, pauperes reddi: noverint esse deformius, possessores de eleemosynis pauperum pasci.

CAPUT XIII.

Quæ sint gaudia vera, vel veræ divitiæ: & quid impedimenti afferant bona præsentia amatoribus futurorum.

1. Heu quam subtiliter nos ille decipiendi artifex fallit, quanta cæcitate oculos nostræ mentis obducit, ne discernamus gaudendi avidi, unde justius gaudeamus; aut ne cupientes augeri divitiis, noverimus, quas quibus incomparabiliter præferamus. Nam gaudere quidem bonum est; sed qui gaudet, si non inde gaudeat unde debet, non potest bonum esse quod gaudet. Siquidem gaudet & raptor, cum desiderata rapuerit; gaudet & ebriosus, cum [b] exoptatæ occasionem potationis invenerit; gaudet & adulter, cum ad delectationem fruendi corporis concupitt pervenerit: sed cum sit gaudere bonum, de his atque hujusmodi gaudere grande est malum. Hæc & his similia sunt, unde gaudere nos vult mundus, cum suis amatoribus [c] periturus. Hæc sunt quæ repudiare debemus, ut de bona conscientia, de sanctitate morum, de acquisitione virtutum, de dono Dei, & de promissione futuri regni ineffabiliter gaudeamus.

2. Ditari quoque divitiis grande est bonum: [d] sed inde ditari unde non debeas, non est habenda facultas, sed detestanda calamitas. Nihil est enim calamitosius, nihilque miserius eo qui iniquis acquisitionibus crescit, quem locupletem fraudes faciunt ac rapinæ. Illæ nobis sunt ambiendæ divitiæ, quæ nos ornare [e] possint pariter & munire, quas nec acquirere possumus inviti, nec perdere, quæ nos contra hostiles impetus armant, a mundo discriminant, Deo commendant, ditant [f] animas nostras atque nobilitant, nobiscum sunt, intra nos sunt. Divitiæ nostræ credendæ sunt pudicitia, quæ nos pudicos, justitia, quæ justos, pietas, quæ pios, humilitas, quæ humiles, mansuetudo, quæ mansuetos, innocentia, quæ innocentes, puritas, quæ puros, prudentia, quæ prudentes, temperantia, quæ temperantes, & charitas, quæ nos facit Deo & hominibus caros [g], virtutum potentes, seculi contemptores, ac bonorum omnium sectatores. Hæc sunt non omnium, sed sanctorum sanctæ virtutes; non divitum superborum, sed humilium pauperum facultates; patrimonium cordium, divitiæ incorruptibiles morum, quibus non abundant [h], nisi qui illis carnalibus ex corde renuntiat. Quæ quamvis & ipsa sint bona, utpote a bono Deo creata; tamen quia sunt bonis malisque communia, student ea spiritoales viri contemnere, quo possint ad illa incomparabiliter meliora, quæ sunt bonorum omnium propria, pervenire: quoniam non est tale bonum quod habent & mali, quale illud est, quod non habent [i] nisi boni.

3. Corporale bonum quando habent iniqui, ipsorum est præmium [k], quando habent justi, non est eorum præmium sed temporale solatium. Item boni temporalis amissio fit exercitium justi, & injusti supplicium: quia & justus desiderio cælestium captus, omnia temporalia sive habeat, sive amittat, omnino non sentit; & iniquus quod cum delectatione [l] habet, sine dolore non perdit. Propter hoc igitur eis, qui militant Deo, fugiendæ sunt ex toto corde divitiæ, quas qui habere volunt, sine labore non quærunt, sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident, sine dolore non perdunt. Apostolus autem Christi militibus [m] dicit: *Volo vos sine sollicitudine esse*; & , *Radix omnium* [1. Cor. 7. 32.] *malorum est avaritia: quam quidam appetentes erraverunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis*. Ac sic census [n] iste terrenus eis, a quibus vitiose diligitur, non est voluptatum materia, sed [1. Tim. 6. 10.] dolorum. Quapropter expedit facultates Ecclesiæ [o] possideri, ut inde vivant, qui non seculo, cujus gaudia fugitiva repudiant, sed Deo [p] serviunt, cujus ineffabilia bona desiderant.

CAPUT XIV

Qualiter intelligatur, quod dicit Apostolus, Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt.

De talibus dicere videtur Apostolus: *Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt: & qui altario deserviunt*, [q] *cum altario participant*. [1. Cor. 9. 13.] Qui nisi hoc de contemptoribus facultatum suarum vellet intelligi, numquam secutus adjungeret: *Ita & Deus ordinavit his, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*. [Ibid. 14.] De Evangelio vivunt, qui nihil proprium habere volunt, qui nec habent, nec habere aliquid concupiscunt; non suorum, sed commu-

S. Prosper. d 2 nium

a Mf. Reg. *ne ea*. Mf. Camb. *ideo partes accipi debere earum quæ conferuntur Ecclesiæ putaverunt, ne eas videantur abjicere*.
b Mf. unus, *exoptatam*.
c Mf. unus, *perituros*.
d Mff. Colb. duo, *sed non inde ditari unde debeamus*. Mf. alter, *sed non ditari unde debeas*.
e Mf. unus, *possunt*.
f Mff. tres Colb. *animos nostros*.
g Mff. tres, *vitiorum impotentes, seculi contemptores*. Mf. alter, *vitiorum impotentis seculi contemptores*.
h Editi, *nisi illi qui illis*. Mff. quatuor omittunt, *illi*. Mf. Colb. unus, *quæ non aliis dantur, nisi qui*.
i Mff. duo, *iniqui*. Mf. alter, *quod habent boni*.
k Mf. unus, *quando autem*. tum Mf. alter caret hac voce, *eorum*.
l Mff. septem, *habuit*.
m Mf. unus, *dixit*.
n Mf. unus, *census æstimatur, iste terrenus*.
o Mff. quatuor, *possidere*.
p Mff. quatuor, *deserviunt*.
q Mss. tres, *cum altario participantur*. Mf. duo, *cum altari participantur*.

nium possessores. Quid est aliud de Evangelio vivere, nisi laborantem inde ubi laborat necessaria vitæ percipere? Apostolus tamen qui sic Evangelium prædicavit, ut nec de Evangelio viveret, sed necessaria sibi suis manibus ministraret, de se confidenter [a] eloquitur: *Ego autem nullo horum usus sum*. Et quare hoc dixerit, secutus aperuit dicens: *Expedit mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet*. [b] Evacuari dicit gloriam suam, si ab eis, quibus prædicabat, voluisset, accipere vitæ [c] corporalis expensam: nolebat quippe in præsenti laboris sui fructum, sed in futuro recipere. Si ergo ille, qui nihil habebat, noluit de Evangelio ubi laborabat, sed suis manibus vivere, [d] ne gloriam suæ mercedis amitteret; quid nos, qui & propria nolumus amore possidendi, non vivendi necessitate, relinquere, & accipere insuper volumus, non unde vivamus, sed unde censum nostrum incrementis damnabilibus augeamus?

Ibid. 15.

CAPUT XV.

De cupiditate, qualiter eis, quos semel invaserit, dominetur.

1. JUbet [e] ecce nobis imperiosa cupiditas, ut [f] divina parvipendentes possessionum terrestrium damnosa compendia cogitemus, [g] ut in eis totam sollicitudinem curamque ponamus, [h] ut inde nos morbida vanitate jactemus, ut amplitudine patrimonii diffusioris elati, fieri pauperes spiritu negligamus. [i] O facinus inauditum! Suavi jugo Christo contempto, ferreum cupiditatis imperium voluntaria mentium inclinatione suscipimus; & Domini nostri [k] levi onere, quod subjectos non onerat, sed sublevat, posthabito, plumbeum pondus nostris cervicibus [l] aggeramus, quod citius potest deponi, quam ferri: quia & ipsa cupiditas, quæ nobis subnici ultro volentibus hoc pondus imponit, contemni potest facilius quam expleri: & ideo qui se illi volentes dederint expugnanti, voluntatem resistendi ulterius non habebunt tyrannice dominanti. Et hoc fit justo Dei judicio, ut qui cupiditati resistere [m] nolumus ingressuræ, jam resistere nequeamus ingressæ.

2. O plangendum miserabiliter mentis expugnatæ [n] servitium! O intolerandum [o] dæmoniacæ cupiditatis imperium! ut ex hostibus suis quos potest [p] vincere, victores faciat suos: promittit ingentia, & bonorum temporalium pollicitatione deceptos, impellit jam miseros ac miserandos in turpia. [q] Tenet nos lucrorum pœnaliter dulcium catenis addictos, & in sua ditione captivos; nec trahit invitos, sed, quod est deterius, [r] quocumque voluerit, volentes ducit. Vastat [s] in nobis quidquid verecundiæ ac pudoris invenerit: & quos jam suis triumphis addixit, adhuc tamquam [t] resipiscendi suspectos omnibus viribus honestatis exarmat: ne quando contra eam qui bellare nolumus, rebellemus. Rapit nos, ac passim per omnia acquisitionum genera cupidos acquirendi dispergit. Non permittit animum liberum, non stabile corpus [u], vagante animo mobiliter, aut quietum: & velut quædam cadavera in pastum feris avibus bestiisque projecta, captivos suos immundis spiritibus [x] tradit, non lacerandos, sed avidissimis mortiferorum criminum faucibus devorandos; nec tamen ut esse jam desinant, sed ut pœnaliter vivant. Denique in vivis adhuc portant funera sua corporibus, [y] id est, vivi simul & mortui. Hinc est, quod peccata viventes quantum nos congestarum operum [z] oblectet accessio, ipsa fruendi carnalibus delectatione sentimus: & quantam virtutum sustineamus inopiam, velut mortui virtutibus ignoramus.

CAPUT XVI.

Quod Deum perfectius illi possideant, qui terrenis possessionibus ex corde renuntiant.

1. HÆc sunt [aa] propter quæ, non explendis voluptatibus ac fovendis, sed congregandis fratribus, aut alendis expedit facultates Ecclesiæ possidere: ut uno sollicitudines omnium in sua societate viventium sustinente, omnes, qui sub eo sunt, fructuosa vacatione potiantur spiritualiter & quiete. Ideo interposui istud adverbium: quoniam qui otiosa quiete perfruitur, nisi spiritualiter vixerit, more pecudum vivit. Et ideo is, quem nulla corporeæ necessitatis cura sollicitat, nulla occupatio domesticæ sollicitudinis inquietat, nullus litigator infestat, nullus calumniosus exagitat; quid aliud curare debet, harum molestiarum & his similium liber, nisi unde ad meliora proficiat, unde vitia sua profectibus quotidianis imminuat, virtutes augeat, & pro carnalibus, quæ contempsit, spiritualia bona possideat: in his se divinitus adjutus exerceat, ea semper amplectatur ac diligat; & non solum omnibus aliis delectationibus suis, sed etiam ipsis suæ carnis cruciatibus anteponat: ut qui nihil

a mss. duo Reg. *loquitur*.
b Ita mss. duo Reg. Alii cum editis, *evacuare*.
c mss. quinque, *temporalis*.
d ms. Colb. unus, *ne gloriæ suæ mercedem*. Alter, *mercedis suæ gloriam*.
e mss. quatuor, *Ecce enim jubet nobis*.
f ms. Reg. unus, *divina præcepta parvipendentes*.
g ms. unus, *& in eis*.
h ms. Camb. *unde nos*.
i mss. quinque, *& o facinus*; quorum duo, *& hoc facinus*.
k ms. Camb. *levi oneri (quod subjectos non onerat, sed honorat, nec deprimit omnino, sed sublevat) subjici contemnimus; hoc ergo levi onere posthabito*, &c. ad hunc accedunt mss. quatuor Colb. & Regius unus, excepto quod unus ex Colb. habet, *sed sublimat*. Regius alter sic habet: *& Domini nostri leve onus fugimus, quod subjectos non onerat, sed honorat; nec deprimit omnino, sed sublevat, hoc ergo*. Alii codices habeant: *leve onus superbe rejicimus*: cetera ut illi qui mox citantur.
l mss. duo, *aggerimus*.
m mss. quinque, *nolumus*.
n ms. unus, *vitium*.
o mss. quatuor, *o execrandum*. mss. item quatuor, *domina cupiditatis*.
p mss. omnes non habent, *vincere victores*; sed legunt, *quos potest faciat suos*.
q ms. unus, *tenet nos pœnaliter lucrorum dulcium*.
r Edit. Lugd. *quocumque*.
s Alias, *jam*.
t ms. Reg. unus, *resipiscendi sint suscepti?* ms. Camb. & alii, *jam resipiscendos susceptos*.
u Alias, *vacante*.
x ms. quatuor, *tradet*.
y mss. tres, *id est, vivis simul & mortuis*. ms. unus, *idem?* forte, *iidem*. mss. duo, *sed iidem*, cum Lugd.
z mss. tres, *protectet*, ms. unus, *jactet*. Alias, *perlectet*.
aa ms. Reg. unus, addit hic, *præcepta* . . . . Et ab alia manu, *possidere*.

hil sibi reliquit, quod formidaret amittere; ea, pro quibus omnia quæ habebat, abjecit, tanta fidei firmitate retineat, ut si necesse fuerit, pro eis libenter suum corpus impendat.

2. Proinde quem possidendi [a] delectat ambitio; Deum qui possidet omnia quæ creavit, expedita mente possideat, & in eo habebit quæcumque habere sancte desiderat. Sed quoniam nemo possidet Deum, nisi qui possidetur a Deo, sit ipse primitus Dei possessio, & [b] efficitur ei Deus possessor & portio. Et quid potest eo esse felicius, cui efficitur suus conditor census, & hæreditas [c] ejus dignatur esse ipsa divinitas: si modo eum sanctis operibus colat, omnes fructus ex illo precipiat, in illo, & de illo jugiter vivat, & nihil terenum cum illo possideat? Quia omnium conditor, cui nihil eorum quæ fecit valet æquari, [d] non dignatur cum his quæ condidit, possideri. [e] Denique quid ultra quærit, cui omnia suus conditor fit: aut [f] quid ei sufficit, cui ipse non sufficit? Hunc possidebat, ab illo possidebatur ille, qui dicebat in spiritu: *Portio mea* [g] *Dominus, dixi custodire legem tuam.* Et: *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.* Sed & ipse cum dicit: [h] *Filiis Levi non dabitis partem inter fratres suos: ego Dominus portio eorum.* Satis ostendit, quod hi, qui terrenæ hereditatis contempserint portionem, Deum spiritualiter mereantur possidere: cujus ditati muneribus, omnia quæ preclara habentur in hoc mundo, fastidiunt; & ipsum possidere vel ab ipso possideri, eo solo perfrui, atque illi adhærere inseparabiliter concupiscunt.

Ps. 118. 57. Psal. 15. 5. Num. 18. 23. Deut. 18. 1. Ibidem.

3. Unde datur intelligi quod qui temporalia bona, qui seculi gaudia peritura sectatur ac diligit, quæ & quanta sit [i] divinæ dulcedinis multitudo non didicit. Quis enim cui Deus dignatur esse possessio, aliquid aliud quærit? aut quis non [k] pro amore illius omnia quæ putantur magna, contemnit? Ergo qui vult Deum possidere, renuntiet mundo, ut sit illi Deus beata possessio. Nec renuntiat mundo, is quem terrenæ possessionis adhuc delectat ambitio: quia quamdiu sua non [l] relinquit, mundo, cujus bona retinet, servit: & utique non potest mundo servire simul, & Deo: ac sic propterea voluit Deus cultores suos omnibus renuntiare, propter quæ diligitur mundus; ut exclusa cupiditate, mundi, divina in eis caritas possit augeri, vel perfici. Et ideo decimas atque primitias frugum, primogenita & sacrificia pro peccato, [m] vel vota quæ sibi Deus jussit offerri, sacerdotibus ac ministris distribui debere constituit: ut devotissimo populo vitæ necessaria ministrante, ipsi creatori ac pastori suo liberis mentibus ministrarent, atque in [n] ejus cultu sine ulla solicitudine corporali proficerent: ne terrenis occupationibus implicati, officio suo dignas excubias strenue curare non possent.

4. Nunc autem, quod Christiani temporis sacerdotes magis sustinent quam curant possessiones Ecclesiæ, etiam in hoc Deo [o] serviunt: quia si Dei sunt ea quæ conferuntur Ecclesiæ, Dei opus agit, qui res Deo consecratas non alicujus cupiditatis, sed fidelissimæ dispensationis intentione non deserit. Quapropter possessiones, quas oblatas a populo suscipiunt sacerdotes, [p] non sunt inter res mundi deputari credendæ, sed Dei. Quoniam si vestes, ac vasa, & cetera, quæ in [q] sacris usui ministrantibus erant, sancta vocabantur, nec in usus humanos revocari jam poterant, divinis semel ministeriis consecrata: quomodo non ea quæ conferuntur Ecclesiæ, sacra credenda sunt; quibus non ut seculi rebus luxuriose, sed sancte, ut Deo consecratis, utuntur ad necessaria sacerdotes: ut illis omnibus, qui se perfectionis amore sub uno constituunt, & sua sibi non vindicant, Ecclesiæ [r] facultates ad hoc ipsum collectæ sufficiant; & quicquid omnibus occupationibus absoluti proficiunt, fructus illius, qui unus pro multis occupatus est, fiat; atque ita ille, qui sollicitudines omnium sub se [s] viventium portat, in congregatione sua proficiente proficiat: ut sicut illius occupatio omnium suorum facta est fructuosa vacatio, ita omnium discipulorum perfectio gloriosa magistri honor habeatur & gloria.

CAPUT XVII.

Quod nihil proficiant, qui abstinentes a cibis, vitiis serviunt: nec prosit illis facultates abjicere, qui suas faciunt voluntates.

1. ITem quæsistis quæ sit abstinentiæ credenda perfectio: & utrum tantum corpori, an & animæ debeat necessaria judicari. Si hominem totum virtus hæc quæ abstinentia nominatur, perfecta sanctificat, non solum corpori, sed & animæ necessaria est; quia omnis homo ex corpore constat & anima. Sed in eis, qui diversis vitiis subjacentes, aliquid sibi eorum quæ usui nostro [t] concessa sunt, interdicunt, abstinentia quidem, [u] sed carnalis & imperfecta esse debet intelligi: ea autem spiritualis atque perfecta censenda est, quæ abstinentem tam ab illecebris carnalium voluptatum, quam a peccatis omnibus facit alienum; cujus nec animum desideriorum morbi corrumpunt, nec imperio gulæ dominantis quæsitæ deliciæ vires corporis frangunt. Proinde ille abstinens vere credendus est qui vitiorum omnium liber [x] effectus est; ac recisis [y] corporalibus

a ms. unus, *non delectat.*
b mss. septem, *efficitur.*
c Abest, *ejus*, a mss. sex. Unus vero, *ipsa esse digna, nec esse divinitas.*
d Ita edit. Lugd. cum mss. Colb. tribus & Regio uno. Regius alter, *dedignatur*, sine particula negante. Aliæ editiones, *non dedignantur*, sed minus recte, ut videtur.
e Alias, *Deinde.*
f mss. Colb. duo, *quis ei sufficit.* Alius, *quid sufficit ei, &c.* Alter vero, *aut quid ei deficit*, sed male.
g mss. duo Colb. *Domino.*
h ms. Colb. unus, *de filiis Levi: Non dabitis.*
i Sic mss. omnes: editi vero, *multitudo supernæ dulcedinis.*
k mss. Reg. duo, *præ amore.*
l ms. Camb. *relinquit.*
m ms. Reg. unus, *vel vero.*
n ms. Colb. unus, *in eo cultu.*
o mss. quinque, *deserviunt.*
p mss. omnes, *non sunt jam res mundi credendæ, sed Dei.*
q mss. tres, *in sacro usu ministrantibus.* Ms. unus, *ministrationibus.*
r mss. quinque, *facultas Ecclesiæ ad hoc ipsum collecta sufficiat.*
s Sic mss. omnes. At editi, *servientium.*
t Ita omnes mss. At vero editi, *necessaria sunt.*
u ms. Camb. *quidem est, sed, &c.*
x mss. tres, *effectus, recisis.*
y mss. Sex, *corporeis.* Eodem modo lectum fuisse suisse alias in ora Editorum observatur. Editi, *corporalibus.*

bus voluptatibus elaborat, non ut concupiscentiam suæ carnis [a] exsatiet, sed ut mortalem vitam necessariorum perceptione sustentet. Quoniam quidem quidquid sine quo potest vivi percipitur, non substentandæ vitæ, sed [b] fovendæ luxuriæ carnis impenditur.

2. Hæc [c] itaque virtus, quæ abstinentia non solum delicatorum ciborum, sed etiam malorum omnium nuncupatur, cum omnibus omnino necessaria sit, tum maxime illis familiarior, atque conjunctior esse credenda est, quibus juxta illud quod in Actibus Apostolorum legitur factum, (*Act. 4. 32.*) unum cor, & anima una, divinæ charitatis igne conflata, & quibus sub unius ordinatione viventibus omnia omnium communia fiunt: si tamen ita eis [d] una sit vita, sicut sit una substantia; & nulla sit in eis diversitas animorum, quibus est communio facultatum: quia ut fieret & esset animorum sancta conjunctio, necessaria est [e] facultatum judicata communio. Cæterum quid eis prodest, quod facultates suas abjiciunt, [f] qui voluntates proprias non relinquunt, cum sit longe præstantius voluntatibus propriis abrenuntiare, quam rebus? Res suas etiam mundi [g] hujus Philosophi abjicere potuerunt, & nunc quilibet hæretici possunt: sed nec illi, cum suæ [h] voluntatis fierent amatores, secundum voluntatem Dei vixerunt; & isti dominicæ voluntati suæ voluntatis studio contradicunt. Non ergo ea res nos Deo commendat quam & inimici Dei faciunt; sed [i] illud, quod non nisi vere Christiani, & per hoc amatores Dei perficiunt. Hi sunt, qui [k] voluntatibus suis rebusque projectis, suo se creatori ex toto corde subjiciunt, ac suum velle ex ejus voluntate suspendunt: & ideo quidquid eis sensus carnis sequendum faciendumque [l] suggesserit, justitiæ capti delectatione contemnunt.

C A P U T XVIII.

Quanta bona primus homo, abstinentiæ bonum negligendo perdiderit.

1. QUod si primus homo voluisset [m] se in illa paradisi beatitudine custodire, ut a fructu unius interdictæ arboris jejunasset; nec statum illum tantæ felicitatis amitteret, nec cum voluntaria salutaris præcepti transgressio necessitati corruptionis ac mortalitatis addiceret: ut tanta beneficia Dei sui, quæ in natura suæ conditionis acceperat, aut corrumperet peccato corruptus, aut perderet. Quis enim sufficienter enumeret, quæ & quanta bona [n] illi abstinentiæ contemptus ademerit? [o] quod intellectualis mentis dignitate donatus, imaginem sui creatoris acceperit: quod soli Deo suo subjectus, omnia visibilia sibi subjecta conspexit: quod ei ad videndi usus affatim lignorum omnium, quæ erant in Paradiso, feracitas divinæ jussione servivit: quod arbor vitæ mysticum cibum non unde viveret, sed unde vitam corporis non finiret, sui Creatoris munere ministravit: (*Genes. 2. 9.*) qui cibus quandiu perciperetur, ita percipientem se in uno statu, sacramenti cujusdam latentis figurata significatione, servaret; ut eum nec ulla infirmitate corrumpi, nec ætate mutari & senescere, nec dissolui morte permitteret. Non inquietabat molesta sollicitudo quietum, non fatigabat labor anxius otiosum, non somnus opprimebat invitum, non amittendæ vitæ timor angebat [p] de immortalitate securum. Habebat facilem victum corpus ex [q] omni parte sanum, tranquillum motum, cor mundum, ignarus pœnalis mali, habitator paradisi, expers peccati, capax Dei.

Damnum quod Adam peccando incurrit.

2. Postremo quid eo felicius fuit, cui erat orbis subjectus, nullus infestus, liber animus, & visibilis Deus? [r] Quandoquidem nisi ante peccatum Deum videre in assumptione visibilis creaturæ soleret, quomodo se jam peccator effectus, a facie [s] Domini, quem numquam viderat, absconderet? Potuit ergo ita videre Deum, priusquam peccaret Adam, sicut eum [t] Patriarchæ viderunt: sed quando ait: *Vocem tuam audivi, & timui*; (*Gen. 3. 10.*) ex illa jam [u] videndi Deum sanctitate ceciderat, jam se indignum videndi Deum reddiderat. *Vocem tuam*, inquit, *audivi, & timui; eo quod nudus essem, & abscondi me*. (*Ibidem.*) O quantum securitatis habent, qui sibi bene sunt conscii: & quantum perturbatos humilias perpetratio pudenda peccati, sicut isti qui se absconderunt a facie Domini de sua turpitudine [x], non de nuditate confusi: qui non ideo erubescebant, quia veste erant extrinsecus nudi, sed quia [y] intrinsecus protectione divina nudati. Denique & ante peccatum nudi erant, & non erubescebant: quia nihil contra voluntatem Dei, unde confunderentur, admiserant.

C A P U T XIX.

De peccato primi hominis, & de malis quæ illum peccantem, Deo judicante, secuta sunt.

1. SEd jam videamus, si placet, qualiter illi homines primi commiserint tam grande peccatum, quod & ipsos de Paradiso projecit in hoc vitæ pœnalis exilium, & in eis originaliter totum damnavit genus humanum. Et mihi quidem videtur quod non ederent de ligno prohibito, nisi tentati; nec tentarentur, nisi deserti; nec deserentur a Deo, nisi ipsi prius desererent Deum; nec dese-

a mss. unus, *exatiet*.
b ms. Camb. *movendæ*.
c mss. quinque, *namque*.
d ms. quatuor, *una sit vita*. ms. unus, *sicut est una substantia*.
e ms. Colb. unus, *unitas communium facultatum*.
f mss. duo Reg. *Si voluntates*.
g Editi, *quivis*.
h Ita mss. Reg. duo, Colb. unus & alii mss. Editi vero, *suæ voluptatis fuerint*.
i ms. Reg. unus, *sed illa quam*.
k mss. duo Colb. *voluptatibus*.
l Editi, *suggerit*.
m mss. quatuor non habent, *se*. ms. Colb. unus, *voluisset illam paradisi beatitudinem custodire, ut, &c.*

n ms. Reg. unus, *illius abstinentiæ*.
o ms. Reg. unus, *qui*.
p ms. unus Reg. *timor angebat. De immortalitate securus habebat &c.*
q ms. omnes, *ex omnibus partibus*.
r Ita mss. duo Reg. & Camb. Editi, *Quoniam quidem*.
s mss. duo Reg. *a facie Dei quem numquam vidisset*.
t mss. tres Colb. *Patriarchæ sancti*.
u Hæc verba, *videndi Deum*, absunt a ms. Colb. uno: & sat recte.
x ms. Reg. unus, *non de timiditate*.
y mss. quatuor Colb. cum Lugd. *intrinsecus*. Alii cum Lov. Duac. & Colon. *extrinsecus*.

ferirent Deum, nisi superbirent, & similitudinem Dei [a] damnabiliter appetissent: ad quam perventuri essent, sine corporis morte, si [b] sub Deo suo viventes, præceptum quod acceperant, custodissent: ut qui posse non mori acceperant in natura, non posse mori consequerentur in gloria: & ibi accepturi essent præmium non posse peccare, si hic eorum meritum fuisset, peccare noluisse. Non igitur a Creatore suo in creaturam divinitatis [c] affectatione collapsos moveret aperta concupiscentia, nisi eos ante corrupisset occulta superbia; nec eis per serpentem diabolus propinaret tam ferale consilium, nisi prius eorum (Gen. 3. 5.) deprehenderet appetitum. *Si*, inquit, *gustaveritis de ligno scientiæ boni & mali, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum*. Hæc sunt illa tria, quæ in mundo esse, & diligi non debere a dilectoribus Dei, contestatur (1. Joan. 2. 15. 16.) sanctus Joannes apostolus dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi, quæ non est* [d] *ex Patre, sed ex mundo est*. Quæ nisi illi, qui a dilectione Dei jam defecerant, diligere [e] cœpissent, numquam [f] male suasi serpentis consilio credidissent.

2. Itaque concupiscentia carnis ab eis impleta est, quod de ligno vetito gustaverunt; concupiscentia oculorum, [g] quod sibi aperiri oculos cupierunt; & ambitio seculi, quod se fieri posse quod Deus est, crediderunt. Proinde delectatione carnis, & oculorum curiositate, ac seculi ambitione corrupti; a ligno vitæ, ex quo cis arcendæ mortis, ac salutis continuandæ [h] gratia præstabatur, abscisi sunt; & morbidam qualitatem eorum corpora contraxerunt, ut juxta sententiam (Gen. 2. 17.) Dei, eo die credantur mortui, quo in eis pœnaliter facta est necessitas moriendi, & per lignum illud, quod [i] scientiæ boni & mali ex causa nomen accepit, a quo se abstinere cum possent, miseri neglexerunt, quid interesset inter bonum quod amiserant, & malum quod incurrerant, ipsa pœna sua [k] discernerent: qui si amisso tanto bono, nullum malum incurrerent, quale perdidissent bonum, forte nescirent. Dulcior enim fit salus, cum dolor excruciat; & sanitatis amissæ dulcedinem languoris amaritudo commendat: ac sic, ad hoc illi malum non discendo, sed experiendo sentire cœperunt, quod melius ignorare; ut ex ipsa miseria sua sentirent, quantam beatitudinem perdidissent; atque ita quos non moverat fortassis boni naturalis amissio, moveret saltem mali pœnalis justa perpessio. Hæc per excessum necessarium [l] dicta sunt nobis de primis hominibus; ut qui nolunt damnationis eorum subire supplicium, caveant prolapsionis exemplum.

CAPUT XX.

Quod omnia bona quæ in Adam corrupti perdidimus, in Christo reparati [m] *recipimus.*

Quamvis enim ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamen debemus imitari, sed Christum, in quo renati sumus, & vivimus, quando veterem conversationem salubriter innovati deponimus. Quid est imitari Adam, nisi pro carnalibus [n] desideriis ac concupiscentiis morte mulctari? Et quid est imitari Christum, nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis crucifigi? Sicut aliud non est veterem conversationem deponere, quam non secundum carnem, quæ veterascit & moritur, sed secundum Deum vivere, qui solus potest perseverantes in se innovare perenniter, & [o] beare. Quapropter, sicut quando in Adam fuimus omnes, ipso cadente [p] cecidimus: ita [q] quia in Christo jam esse cœpimus, qui pro nobis omnibus dignatus est mori; & nos peccatis nostris illi commortui, cum illo spiritualiter resurgamus. In illo omnia bona quæ potuimus habere, perdidimus, in hoc etiam majora, & sine fine habenda recepturi sumus, si perseveranter ejus vestigia teneamus. Adam nos [r] obnoxiavit malis omnibus per propriam culpam, a quibus nos liberavit adventus Christi per gratiam. Ille in nos culpam suam transmisit, & pœnam: hic, [s] qui culpam nostram suscipere, utpote conceptus & natus sine peccato non potuit, de susceptione pœnæ nostræ culpam nostram simul [t] abolevit, & pœnam: & ut totum dicam, Adam nobis eripuit paradisum, Christus [u] donavit cælum.

CAPUT XXI.

Qualiter vivere debeant, qui Christum imitari desiderant.

[x] Et ideo si in [x] illo esse volumus, quod esse debemus, sicut sanctus Joannes apostolus dicit, quomodo ille ambulavit, & nos spiritualiter ambulemus. Quid est ambulare sicut ille ambulavit, nisi contemnere omnia prospera quæ contempsit, non timere adversa quæ pertulit, libenter facere quæ fecit, fieri docere quæ [y] mandavit, sperare quæ promisit, & sequi pro ipse præcessit? [z] Quid est enim sequi, nisi præstare beneficia etiam ingratis, non retribuere secundum

a Ita MSS. Colb. quatuor cum aliis. Editi, *miserabiliter*.
b MSS. duo Reg. *si sub Deo viventes*.
c MS. quinque, *affectione*.
d MS. Colb. unus, *de Patre, sed de mundo est*. Alter, *ex Patre, sed de mundo*.
e MSS. tres, *concupiscent*. Alii, *concupiscerent*.
f MS. Colb. unus, *male suadentis*. Camb. *malesuadi*.
g MS. Colb. unus, *dum sibi*. Camb. *aperire oculos*.
h MS. Colb. unus, *grande promissum pendebat*.
i MSS. tres, *scientia*. post pauca. ms. unus omittit, *miseri*.
k Lugd. *decernerent*.
l MS. Camb. *necessaria dicta sunt*. Reg. unus, *dicta sunt necessaria*. ms. unus, *a nobis*.
m Editi, *recipimus*. MSS. Reg. duo & Camb. *recipimus*.
n MSS. Colb. tres & Camb. *concupiscentiis ac desideriis*.
o MSS. tres, *habere*. MS. alter, *beatificare*.
p Editi, *occidimus*. MSS. omnes, *cecidimus*.
q MSS. quatuor Colb. *qui in*.
r Ita mss. tres Colb. Editi, *sub noxa habuit*. Alias legebatur, *subnuxiavit*, vel *subvocavit*, vel etiam, *obnoxiavit*.
s MSS. tres, *quia culpam*.
t Sola editio Lugd. *abolere potuit*.
u MSS. duo Colb. *donavit & calum*.
x Editi, *in illo*. MSS. omnes, *in Deo*.
y Editi, *quæ docuit*: MS. Camb. *docere quæ mandavit fieri*; sic & ms. Colb. unus. Colb. duo, *facere quæ fecit, fierique mandavit*. Colb. alius, *docere quæ fieri mandavit*.
z Hæc verba, *Quid est enim sequi, nisi*, non leguntur in mss. Colb. quatuor, & ms. [illegible] editione Lugd.

dum merita sua malevolis, & orare pro inimicis, amare bonos; misereri perversis, invitare [a] aversos, suscipere in charitate [b] conversos, & æquanimiter pati subdolos ac superbos? Ad hoc etiam pertinet quod ait sanctus Paulus apostolus: *Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*. Illi resurgunt cum Christo, qui moriuntur sicut ille peccato: ea tamen distinctione servata, quod ille mortuus est peccato, non suo, sed nostro; unusquisque autem nostrum, [c] non omnium moritur peccato, sed suo.

Colos. 3. 1.

2. Quid [d] est peccato mori, nisi damnandis operibus omnino non vivere, nihil concupiscere carnaliter, nihil ambire? Ut [e] sicut qui mortuus est carne, nulli jam detrahit [f], nullum adversantur aut despicit, nullius pudicitiam callida circumventione corrumpit, nemini violentus existit, neminem calumniatur aut opprimit; non invidet bonis, aut insultat afflictis, non luxuriæ carnis inservit, non vinolentiæ deditus, in se bibendi sitim bibendo magis ac magis accendit; non odiorum facibus inardescit, non compendia injusta sectatur, non potentibus [g] aut divitibus adulatur, non inquieta curiositate raptatur; non domesticæ sollicitudinis cura distenditur, non officiosis occurentium salutationibus delectatur, nec superborum injuriis fatigatur; non eum superbia inflat, non ambitio ventosa præcipitat, non vana gloria turpiter jactat, non desiderium [h] gloriosæ opinionis inflammat, non [i] distentio alieni actus illaqueat, non ad societatem turpium turpitudinis amor invitat; non rabies insani furoris exagitat, [k] non sumptuosarum delitiarum studium mactat, non ardor animosæ contentionis exanimat; non facit impudentem audacia, iniquum injustitia, ferum inclementia, varium inconstantia, pertinacem contumacia, insanum vesania, delitiosum gula, rebellem inobedientia, vanum jactantia, infidelem perfidia, levem facilitas [l] sævum crudelitas, [m] manducatorem turpis edacitas, impatientem mobilitas, [n] mobilem instabilitas, vagum spiritualis infirmitas, iracundum animositas, suspiciosum perversitas, verbosum vanitas, [o] injuriosum malignitas: qui remotus est prorsus a secularibus illecebris, remotus ab [p] immunditiis & inimicitiis, remotus ab insidiis alienis, remotus a rapinis vel occultioribus vel apertis, remotus a mendaciis sive perjuriis, postremo remotus ab omni genere flagitiorum [q] atque facinorum, quibus carnaliter viventes Deum offendunt, & mortui [r] peccato non serviunt. Sicut, inquam, carne mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati: ita & his, & talibus vitiis omnino non vivunt, qui [f] viventes Deo carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifigunt.

CAPUT XXII.

Quali temperantia uti debeant, qui a voluptate delectabilium, vel ab immoderata perceptione ciborum communium, atque a vini immoderato usu cupiunt abstinere.

1 Membra sua, quæ sunt super terram, mortificant, quando insolens corpus jejuniorum continuatione castigant; quando [t] intra necessarium modum suum temperant appetitum; quando non solum se a delicatioribus cibis moderata districtione suspendunt, sed etiam in ipsis communibus nihil carni suæ pro desiderio, sed pro sustentandæ vitæ necessitate permittunt; certi quod nec delitiæ qualibet, si absque desiderio percipiantur, officiunt, & viles cibi plerumque abstinentiæ profectum, si appetenter accipiantur, impediunt. Hinc est, quod sanctus David aquæ in se concupiscentiam castigavit, atque eam sibi a suis oblatam, ne desiderio suo ex ea satisfacere videretur, effudit; & sancto Heliæ perceptio carnium [u] non concupita non nocuit. Unde datur intelligi quod veraciter abstinentes escarum non naturas, sed concupiscentias damnet, ac [x] voluptates suas desiderati cibi, vel potus [y] abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere nihil aliud student nisi ut quantum stomacho reficiendo, ac fami eximendæ satis esse videtur, indulgeant; nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant, atque eis non saturitas edendi finem faciat, sed voluntas: qui tam a cupiditate pretiosorum ciborum [z], quam a nimia perceptione vilium [aa] continebunt; qui cibis nec lautioribus volunt [bb] carne luxuriante dissolvi, nec distentione ventris [cc] vilibus onerari: quando abstinentes viri nec delitiosi soleant esse, nec avidi.

2. Reg. 23. 16. 1. Paral. 11. 16. & seq. 3. Reg. 17. 6.

2. Jam de vino abstinendo, vel percipiendo quid dicam, unde sanctus Apostolus certam fixit regulam, dicens: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria?* Quasi diceret: Luxuriam facit, & nutrit vini perceptio nimia, non natura; & propterea non uti vos vino, sed inebriari prohibeo: quandoquidem infirmum stomachum moderatus usus vim [dd] confortat, ebrietas animum corpusque debilitat. Denique Timotheo suo discipulo, qui se longa abstinentiæ districtione jam fregerat, & stomachum suum aquæ perceptione corruperat, mo-

Ephes. 5. 18.

a Edit. Lugd. *adversos*.
b Mf. Reg. unus, *perversos*.
c Mf. Reg. unus, *non hominum*.
d Mf. unus, *Quid est peccato mori? Damnandis*, &c.
e Mf. Camb. *ut quoniam*. Mf. sex, *ut sicut mortuus carne, nulli jam*, &c.
f Mf. Reg. unus, *nullum aversatur*. Mf. unus Colb. *nulli adversatur*.
g Mf. unus, *ac divitibus*.
h Mf. unus, *gloriosum*.
i Mff. quinque, *distinctio*.
k Mf. Colb. unus, *non sumptuosarum litium*. Alter, *sumptuosarum observantium*.
l Mf. Colb. unus, *severum*.
m Mff. omnes, *manducatorem turpem*. Unus ex his, *manducatorem turpis edacitas*.
n Mf. Colb. unus, *immobilem stabilitas*.
o Mff. tres, *irrisorem*.
p Hæc verba, *ab immunditiis &c*, absunt a Mff. septem, & editione Lugd.
q Mff. duo, *sive facinorum*. mf. alter, *vel facinorum*.
r Mf. unus, *peccando inserviunt*.
f Mff. omnes, *qui ut vivant Deo*.
t Mf. unus, *quando intra necessaria*.
u Mf. unus, *non ab eo concupita*.
x Mff. quinque, *voluntates suas*.
y Mf. unus, *absolutione*.
z Editi addunt hic, *animus*, quæ vox abest a Mff. omnibus.
aa Mff. duo Colb. *continent*.
bb Mf. Colb. unus, *carnem luxuriantem*.
cc Hæc vox, *vilibus*, abest ab editis: legitur in Mff. omnibus.
dd Mf. unus ex Colb. *sanas*.

1.Tim. 5. 13. modico vino [a] uti debere præcipit, dicens: *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.* Ac per hoc, nihil contra abstinentiam faciunt, qui vinum non pro ebrietate, sed tantum pro corporis salute percipiunt, nec hoc eis [b] offert voluntas, sed permittit infirmitas: quæ si defuerit, a vino est abstinendum, ne vini perceptio quæ infirmum sustentat, sanum corpus incendat. Quandoquidem vino uti, & usui habere oleum, nullus dixerit esse peccatum; sed hæc ideo non debemus carni desideranti præstare, ne cum illi licita concedere cæperimos, poscat illicita, & sibi obsequentes in minimis, in flagitia punienda compellat, ac naturali ordine perturbato, non spiritui corpus, sed spiritus corpori dominanti deserviat. Huc accedit quod & ipsam mentem abstinentiæ fructus alacrem facit; carnem quoque non usque ad lassitudinem fatigatam, sed spiritui [c] ordinanti subjectam mobilem reddit. Sensus etiam quos dicuntur crassos efficere, vel gravare congestæ delitiæ, consuetudo parcitatis exonerat, & velut [d] quadam politura religiosæ exercitationis attenuat.

CAPUT XXIII.

Quod utentes carnibus carnium concupiscentia polluat non natura.

1. CEterum si a quadrupedibus abstinentes [e], phasianis altilibus, vel aliis avibus pretiosis, aut piscibus perfruantur; non mihi videntur resecare [f] delectationes sui corporis, sed mutare; nec pro abstinentia, sed velut pro nescio qua [g] immunditia, vel certe, quod est verius, [h] pro stomachi nauseantis teneritudine delicias illas communes ac viles abjicere, quo possint aliis non solum carnibus, sed etiam delicatioribus, ac pretiosioribus carnibus suas voluptates explere: cum, sicus jam supra patuit, non aliquarum carnium, quæ usui humano concessæ sunt, nobis naturæ damnandæ sint, quas Deus instituit; sed carnales concupiscentiæ fugiendæ, quas sensui carnis diabolus introduxit. Illi autem qui [i] parciores videri volunt, & gloriam sibi velut de abstinentia districtiore conquirunt; sic ab omnibus animalibus judicant temperandum, ut peregrinis pomis, ac sorbitiunculis delicatis, ceterisque aliis [k] cibis immanem sui corporis impleant appetitum: cum spiritualis abstinentia non aliquorum ciborum usum, sed desiderium suadeat compescendum, & illi magis parsimoniæ servire [l] censendi sint, qui sibi non aliquarum rerum perceptiones, sed delectationes corporis interdicunt.

2. Illi quoque, qui [m] negata sibi vini perceptione, diversorum poculorum potionibus inundantur; nequaquam mihi abstinentiam videntur implere [n]: quia ad hoc fortassis a vino se suspendunt ut mercentur ab hominibus [o] laudem; & interdicti sibi vini perceptionem compensant suavioribus poculis voluptatum. In vini enim usu non a vino tantum, sed ab omnibus quæ accipientes inebriant, vel ab aliis quæ etsi non ebrietatem, suavitatem certe percepta conciliant, abstinebit, ut sit veritate abstinentiæ [p] perfecte consummatus; non ejus imagine foris splendidus, intus cavus, hominibus velut purus, & Deo simulatæ virtutis sordibus plenus. Nec minus a cupiditate possidendi superflua, quam a voloptate percipiendi nobis est abstinendum. Quoniam cum omnia quæ habemus, pro nostris usibus habeamus [q], ea quibus uti nolis, ardenter habere velle, vel etiam lucris hinc inde quæsitis augere, nihil est aliud, quam non tolerandæ necessitati, sed intolerandæ cupiditati servire. Nec possum dicere: Ut sit unde quotidie pauperibus erogetur, mea possideo; quando nemo perfectius erogaverit eo, qui nihil sibi perfectionis intentione [r] relinquit ex proprio.

CAPUT XXIV.

[f] *Quam utile sit, jejunio, vel abstinentiæ, advenientium caritatem plerumque præferre.*

1. VEruntamen sic abstinere, vel jejunare debemus, ut non nos jejunandi vel abstinendi necessitati subdamus: ne jam non devoti, sed inviti rem voluntariam faciamus. Si enim quoslibet advenientes jejunio intermisso, reficio, non [t] solvo jejunium, sed impleo caritatis officium. Ceterum si propter abstinentiam spirituales fratres, quos novi mea remissione delectari, contristo; abstinentia mea non est virtus dicenda, sed vitium: quoniam quidem ipsa abstinentiæ ac jejuniorum continuatio, nisi fuerit, quando res exigit, prætermissa, & me inflat, & fratrem meum, cui caritas jubet servire, contristat; vel certe mihi nihil inesse caritatis fraternæ demonstrant; cum sine abstinentia quemlibet hominem catholicum caritas sola perficiat; & [u] omnes abstinentia aut perdat sine adjunctione caritatis aut pereat.

2. Quia ergo abstinere aut jejunare etiam Manichæi, vel quilibet alii hæretici possunt; ut pote qui omnes carnes non pro abstinentia, sed pro immunditia detestantes, corpora sua panis & a-

a Mſ. unus, *uti deberi.*
b Mſ. unus, *profert.*
c Mſſ. omnes, *ordinate.*
d Mſſ. tres, *quadam politura.*
e Mſ. Colb. unus, *phasianis, vel aliis avibus pretiosis aut piscibus*, mſ. alter, *phasianis altilibus, capsis, pavonibus, & aliis*, &c.
f Mſs. quatuor, *delectationem, sed mutare.* Unus ex his, *sed mvitare.*
g Mſ. unus, *munditia*,
h Mſſ. duo, *propter stomachi nauseantis teneritudinem.* mſſ. tres *pro stomachi nauseantis teneritudine delicata, illas communes ac viles carnes abjicere.* mſſ. quatuor, *delicatas illas ac viles carnes abjicere*, cum editione Lugd.
i Mſ. unus, *pauciores.*
k Mſſ. duo, *ceterisque inanimatis, sui corporis.* Mſ. unus, *ceterisque aliis minutiis.* mſſ. Reg. duo, *ceterisque aliis animi sui & corporis, &c.* Ita & editio Lugd.

l Mſſ. duo, *censendi sint.* Alii cum editis, *censendi sunt*: sed concinnior videtur priorum lectio.
m Mſs. Reg. duo, *qui negant sibi vini perceptionem, &c.*
n Hæc verba, *ab hominibus*, supplentur: ex mſs. sex: & inldent mſ habent, *qui & ad hoc*, &c.
o Mſs. Colb. duo, *& interdictio sibi vini camp. poculis suavioribus voluptatem.* Alius, *& interdicti sibi vini compensans poculis suavioribus voluptatem.* Alter, *& interdicti sibi vini perceptionem compensant poculi suavioris voluptate.*
p Mſs. quatuor carent voce, *perfecte.* mſ. unus, *vera abstinentia perfecte consummatus.*
q Edit. Lugd. *ea quibus uti nobis conceditur.* mſs. Colb. duo, *ea quibus utimur.* mſ. alter, *ea quibus uti nobis non licet.* mſ. Camb. *uti nobis libet.*
r Mſs. quinque, *reliquit.*
ſ Mſ. unus. *Quod utile sit.*
t Mſ. unus, *non solum jejunium, sed*, &c.
u Mſs. duo, *omnis abstinentia.*

quæ perceptione [a] conficiunt: non pro magno ducamus, quando ab his, quæ illi quoque rejiciunt, abstinemus; sed [b] quando abstinentiam nostram fides commendat, caritasque consummat, quas virtutes illi non habentes occidere se possunt [c], ædificari autem, aut perfici taliter abstinendo non possunt. [d] Ipsis vero catholicis christianis, qui sive non valendo abstinere, sive nolendo, omnia usui nostro concessa, cum gratiarum actione percipiunt, non nos propter abstinentiam præferamus: ne forte plus humilitatis, aliarumque virtutum habeant illi, unde [e] jure nobis abstinentibus præferantur. Quocirca si volumus nobis [f] abstinentiam nostram jejuniaque nostra proficere, a superbia imprimis, quæ aut expellit omnes virtutes, aut minuit, & jactantia cunctis inimica virtutibus, atque ab omnibus omnino vitiis discedamus: ut prosit nobis quod a cibis [g] delectabilibus abstinemus. Quia tunc nobis proderit, quod corpora nostra, vel certe corporum incentiva rigore districtioris abstinentiæ castigamus; si carnalibus desideriis absoluti, sanctis virtutibus floreamus. Sed jam finem libet [h] accipiat; ut de virtutibus ac vitiis, unde hic pauca retigimus, latius ac plenius [i] in tertio volumine, donante [k] Deo, disputemus.

a Ita Mss. tres. Editi vero, *afficiunt*.
b Mss. sex, *quod*.
c Mss. quatuor, *ædificare*.
d Mss. unus. *Ipsi vero*.
e Ms. Colb. unus, *jure abstinentes*.
f Ms. Colb. unus, *dum abstinemus, nostra jejunia proficere*. In uno habetur vox, *abstinentiam*, absque hac voce, *nostram*. In duobus legitur *jejunia*, sine hac voce, *nostra*.
g Ita Mss. Editi vero, *a cibis delicatioribus abstineamus*.
h Alias, *postulat*.
i Ms. unus, *in ulteriore volumine*.
k Mss quinque, *Domino*.

PRÆFATIO LIBRI TERTII.

DE vita contemplativa, & quantum ab ea differat actualis; vel qualiter possitis ipsius contemplativæ virtutis fieri, [a] adjuvante Deo, participes [b], in primo volumine absolvi. De actuali quoque vita, ubi quæ esset religiosæ increpationis utilitas, ac patientiæ virtus [c] ostensum est, & qualiter tractandæ essent Ecclesiæ facultates, vel de modo [d] spiritualis abstinentiæ, quæ dicenda visa sunt, Deo donante, in secundo libro disserui. Nunc superest, ut disputationem de vitiis atque virtutibus, non ingenio fretus, cujus mihi conscius non sum, sed [e] orantibus vobis adjuvandus incipiam.

a Ms. Colb. unus, *participes, Deo adjuvante, in primo*, &c.
b Mss. sex, *primum volumen absolvi*.
c Sic Ms. Colb. unus. Alii cum Edd. *ostensa est*.
d Ita Mss quatuor. Ms alter, *de motu*. Editi, *de dono*.
e Ms. Colb. unus, *orationibus vestris*.

CAPITA LIBRI TERTII DE VITA CONTEMPLATIVA.

a Mss. Regii duo, *quod ita sit mixta*.
b Ms. Cambron. *si ei*.
c Ms. Camb. *ab impudentia*.

JULIANI POMERII.

DE VITA CONTEMPLATIVA

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

Quantum a veris virtutibus virtutum similitudines distent.

QUÆSISTIS [a] quantum a veris virtutibus virtutum similitudines distent. Non dico, quantum a medicamento venenum : quia medicamentum ita corpus aliquoties sanat, ut id defendere a mortis necessitate non valeat, & venenum non auferri facit vitam corpori, quasi auferenda non esset, nisi fuisset acceptum, sed accelerat corporis mortem, quod erat aliquanto diutius forte victurum. Sed plane dico, a veris virtutibus tantum similitudines distare virtutum, quantum distat a veritate mendacium : quia & similitudo virtutis, quæ videtur virtus esse, [b] cum virtus non sit, nihil est [c] aliud quam mendacium ; & ideo non est virtus dicenda, sed vitium. Et vera virtus est veritas, cui qui amanter adhæserit, a peccati morte resuscitatus, mori ultra non poterit ; nisi cum ab ea depravata voluntate recesserit. Sicut e contrario virtutis simulatio, quæ est, ut dixi, mendacium veritati contrarium, animam separat a Deo vita sua, non interituram, sed [d] in supplicio, quæ est illius mors, pœnaliter sine fine victuram : Scriptura dicente : *Os quod mentitur, occidit animam.* (Sep. 1,11.) Ac per hoc sicut virtus animam [e] sibi veraciter inhærentem, si fuerit vera, justificat ; ita simulata condemnat. Et quid [f] justificatio animæ, nisi ejus est vita perpetuo beata, ac beate perpetua? Sicut condemnatio animæ pœna ejus est sentienda, quæ mors probatur, & ipsa perpetua.

2. Itaque dupliciter rea est anima, si & bonum non faciat unde spiritualiter vivat ; & appetat similitudinem boni, sub qua male vivat & lateat. Superbus vult [g] se credi constantem, prodigus liberalem [h], avarus diligentem, temerarius fortem, inhumanus parcum, gulosus humanum, ignavus quietum, timidus cautum. [i] Impudentia fiduciæ sibi nomen adscribit, procacitas appellationem libertatis [k] obtendit, eloquentiam fingit verbositas, & curiositatis malum sub studii spiritualis colore delitescit. Hæc etsi possunt ingenio humano discerni ; tamen sine dono Dei, quantum mihi videtur, nec virtutes possunt appeti, [l] vel haberi ; nec earum similitudines, quæ sunt vitia virtutes imitantia, declinari : in tantum, ut infidelibus nihil profuisse credamus, etiamsi sunt aliquas per corpus operati virtutes, quod [m] eas nec a Deo suo se accepisse crediderunt, nec ad eum, qui est finis bonorum omnium referre voluerunt. Et quid dico, nihil eis profuerunt? immo etiam nocuerunt, dicente [n] Apostolo : *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* (Rom. 14. 23.) Non dixit, Omne quod non est ex fide, nihil est : sed dicendo, Omne quod non est ex fide, peccatum est, declaravit quod omnia bona aut ex fide gesta virtutes sunt, quæ profecto justificant ; aut si fuerint sine fide, non sunt aliqua bona credenda, sed vitia ; quæ non juvant suos operarios, sed condemnant, inflatosque præcipitant, atque a finibus æternæ salutis eliminant.

3. Sed quid ego [o] hæc de Infidelibus, unde nullus ambigere videtur, exaggero? cum sanctus Apostolus etiam fideles quosdam, qui credentes in Deum, non secundum Deum, sed secundum hominem vivunt, carnales nominet, dicens : *Et ego, fratres, cum venissem ad vos, non vobis potui loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus : nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales.* (1. Co. 3. 1. & 2.) Et tamquam quæreremus, quid carnales velit intelligi, secutus adjunxit : *Cum enim sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* (Ibid. 3.) Quid potest his duabus animi pestibus inveniri deterius, zelo & contentione ; quibus carnales, qui secundum hominem vivunt, etiam in hac vita torquentur : cum & contentio hæreticos reddat, & zelus imitatores diaboli, Paradisum primis hominibus invidentis efficiat? Ac sic, quando fideles justitia, pietate, misericordia, mansuetudine, humilitate, innocentia, ceterisque virtutibus gaudent ; aut secundum Deum vivunt, [p] & virtutes veras habere credendi sunt, quæ spiritualiter viventes adeptæ sanctificant, & Deo commendant ; aut secundum hominem vivunt, & non sunt veræ virtutes, sed virtutum similitudines, quæ nihil carnaliter viventibus prosunt.

4. Quapropter qui religiose, qui continenter, qui sobrie, qui misericorditer vivit ; si Deo, cujus munere ut bene vivat, adjuvatur, adscribit, secundum Deum spiritualiter vivit :

S. Prosper. c 2 si

a Ita Mss. omnes. cum Lugd. Lovan. *Quæritis*. Duac. & Colon. *Quæretis*.
b Mss. quinque, *cum non sit*. Ms. unus, *& non est*.
c Mss. duo, *aliud nisi*.
d Abest, *in* a mss. quinque. Mss. duo Colb. *a Deo, vitam suam non interituram, sed in supplicium*, &c.
e Ms. Colb. unus, *animam veritati inhærentem*.
f Mss. Colb. unus, *Et quid est justificatio animæ, nisi ejus vita*.
g Ms. unus Colb. *se videri*.
h Ms. Colb. unicus, *largum dissipator*.
i Edit. Colon. cum mss. Colb. quatuor, *Imprudentia*.
k Editi, *ostendit*, Mss. omnes, *obtendit*.
l Mss. duo Colb. *nec haberi*.
m Mss. duo Colb. *qui eas*.
n Ms. sex, *sancto Apostolo*.
o Ms. Reg. unus, *quid ego hoc*.
p Ms. unus, *& sunt virtutes quæ*, &c.

si vero omnia quæ bene facit, viribus suis adscribat, quasi etiam sine adjutorio Dei ad bene agendum sibi sufficiat; secundum hominem carnaliter vivit: & ideo aut bene non vivit, aut nihil ei proderit, quidquid boni propter homines facit: quia humanis laudibus delectatus, hic jam temporalem mercedem recipit suorum operum, quæ temporaliter fecit. Igitur ille secundum hominem vivit, [a] qui secundum seipsum vivit; quia & ipse homo est, & secundum seipsum vivit; qui si potuerit, esse cum quibus vult, pergit quo vult, dormit quando & quamdiu vult, loquitur quæ vult, & ubi vult, manducat, & bibit quando, & quod vult, & quantum vult; ridet, [b] ac jocatur inter quos vult: postremo quidquid naribus suave est, quidquid tactui blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid ceteris sensibus carnis suæ jucundum, exercet, ac sequitur qualiter vult, qui omnia licita vel [c] illicita carnaliter vult. Qui autem secundum Deum vivit, non quod eum carnaliter delectat, sed quod spiritualiter ædificat facit, & omnia desideria carnis spiritualis desiderii delectatione compescit, futura præsentibus anteponit, carnem spiritui subdit, & quidquid cupit aut agit, non vult ex sua, sed [d] ex Dei sui voluntate procedere, cui placere totis viribus concupiscit.

5. Itaque, si utcumque jam claruit, quod virtutes veras non videantur habere qui simulant; & illi simulant, qui non ex fide, aut non propter Deum, sed propter homines tantum boni aliquid operantur, eleemosynis ac jejuniis, vel abstinentiæ ceterisque bonis operibus serviendo, non ut boni fiant, sed ut se bonos hominibus fingant, nec ad recipiendam sempiternam mercedem, sed ad comparandam gloriam [e] popularem: videamus nunc quibus præcedentibus causis & subsequentibus incrementis, nasci soleant vitia, vel augeri: & quibus, adjuvante [f] Deo, [g] remediis possint velut quibusdam medicamentis imminui, vel sanari.

CAPUT II.

Quod superbia sit malorum omnium causa.

Est quidem hoc [h] caput valde perplexum, sed si oretis illum qui dixit: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri [i] qui loquitur in vobis* (Matt. 10. 20.); & alibi, *Dilata os tuum, & ego adimplebo illud* (Ps. 80. 11.): ea quæ mihi ut homini impossibilia sunt, illuminante Domino, vel docente, possibilia fiunt. Consideremus ergo quæ causæ præcedant, [k] quæ vitia subsequantur, Quod [l] ut credibilius videatur, [m] non hoc a me prudentia vestra perquirat; sed vobis, & mihi, vel omnibus Scriptura divina consulta respondeat: quæ velut si jam quæreremus ab ea immobilem sententiam protulit, dicens: *Initium omnis peccati superbia* (Eccli. 10.). Quid potest apertius, quid probabilius dici? *Initium*, inquit, non alicujus, *sed omnis peccati superbia*: ut evidenter ostenderet quod ipsa sit peccatorum omnium causa: quoniam non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potuit, potest, aut poterit sine ipsa. Siquidem [n] nihil aliud omne peccatum, nisi Dei contemptus est, quo ejus præcepta calcantur (Isa. 14. 13. Luc. 10. 18.). Quem contemptum Dei nulla res alia persuadet hominibus, nisi superbia: quæ etiam in ipso diabolo, ut diabolus ex angelo fieret æternæ perditionis extitit causa. Denique & ipse sciens se per superbiam de cælestibus corruisse, & in hunc caliginosi aeris carcerem trusum; hominem subvertendo quem Deus fecerat sine ullo peccato, vitium persuasit serpentina calliditate [o] superbiæ, certus quod recepta superbia, quæ est malorum omnium causa, facile jam peccata omnia, quæ non nisi superbo concipiuntur animo, perpetraret (Gen. 3. 14.).

2. Hinc est, quod idem primus homo superbi spiritus elatione corruptus, omnem posteritatem suam quæ in illo radicaliter fuit, necessitati corruptionis ac mortalitatis addixit: ut corruptibilis & mortalis effectus, corruptibiles mortalesque generaret; atque ita quod in illo egerat punienda superbia, in omnibus ex illo natis peccati fieret [p] pœna. Et propterea [q] non eo modo jam possumus peccato resistere, sicut ille potuit, [r] cui nihil aliud fuit non peccare, quam nolle. Nobis autem irreprehensibiliter vivere velle non sufficit, nisi ipsum velle nostrum, quod languida possibilitate deficit, divina virtus adjuverit. Quia illum ad non peccandum etiam juvare poterat adhuc sana natura, [s] nos jam impedit vitiata: & illum peccare fecit sola peccandi [t] voluntas: nos etiam cogit plerumque [u] peccati jam facta necessitas. Propter quod Deo clamamus & dicimus: *De necessitatibus meis [x] libera me* (Ps. 24. 17. Eccli. 10. 15.). Ac sic ideo for-

a Hæc aberant ab Edit. Colon. & MSS. Regiis duobus: leguntur autem in mss. Colb. tribus, & Editionibus Lugd. Lovan. & Duac. MS. Colb. unus, *quia & ipse homo, & secundum seipsum vivit, qui secundum seipsum vivit*. Forte legendum: *quia & ipse homo est, qui secundum seipsum vivit*.

b MSS. Reg. duo, Colb. quatuor, & Cambr. *jocatur*. Editi, *lætatur*. Totus hic locus diversimode legitur in mss. Colbert. In uno sic. *Qui si poterit esse cum quibus vult, pergit, quando vult dormit, quando & quamdiu vult loquitur, quæ vult & ubi vult manducat ac bibit; quando & quod vult, & quantum vult ridet ac jocatur inter quos vult*. In secundo. *Qui si potuerit, est cum quibus vult, pergit quo vult, dormit quando & quamdiu vult, & ubi vult; manducat & bibit quando & quod vult; ridet & jocatur inter quos vult*. In tertio: *qui si potuerit, est cum quibus vult, pergit quo vult; dormit quando & quamdiu vult; loquitur quæ vult & ubi vult, manducat & bibit quando & quod vult; & quantumcumque vult ridet ac jocatur*, &c. In quarto: *qui si potuerit, est cum quibus vult, dormit quando & quamdiu vult, loquitur quæ vult & ubi vult, manducat & bibit quando & quod vult, & quantum vult; ridet ac loquitur inter quos vult*.

c MS. Camberonensis, *& illicita*.

d MSS. tres Colb. *ex Dei voluntate*.

e MSS. duo, *sæcularem*.

f MSS. sex, *Domino*.

g MS. Colb. unus, *remediis possint imminui vel sanari*. MS. alter Colb. *remediis possint imminui, & quibus medicamentis sanari*.

h MSS. omnes, *hoc capitulum*.

i MSS. duo Reg. addunt, *cælestis*.

k MSS. tres, *quas vitia*. in quorum uno ab alia manu correctum est: *quas causas vitia*.

l MSS. Colb. tres, *audiatur*; unus, suadeatur.

m MS. unus, *non hoc a me*.

n MS. Reg. unus, *omne peccatum nihil aliud*.

o MS. unus, *vitium . . . superbia ingessit*.

p MS. Camb. *caussa*.

q MS. Reg. unus, *non quomodo jam volumus, possumus peccato resistere, sicut ille potuit*. MS. Reg. alter, *non quodammodo jam possumus*, &c.

r MS. Colb. unus, *qui non peccaret, si nollet*.

s MS. Colb. unus, *quia nos jam impedit vitiata*. MS. Regius unus, *impellit*. Alii, *impulit*, In uno ab alia manu, *jam non potest vitiata*.

t Ita MSS. sex. Editi, *voluptas*: in MS. uno, *faciebat*.

u MS. Reg. *peccati jam facti*. MSS. Colb. duo, *peccandi jam facta*.

x MS. unus, *eripe me*.

Rom. 5. 12. fortaſſis dicit Scriptora divina, *Initium omnis peccati ſuperbia*, quod ipſa præceſſit in diabolo, & [a] per iſpum ſubverſus eſt homo, de quo dicit Apoſtolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.*

3. Ceterum nos qui primo homine peccante, peccavimus, non in noſtra ſeparata jam vita, ſed in ejus natura, [b] in qua fuimus, [c] & corruptionem velut de radice ſuperbiæ morbo [d] corruptæ contraximus, [e] & in ipſa corruptione noſtra omnes peccatorum cauſas habemus: qui non corruptibiles efficimur, quia [f] peccamus; ſed quia corruptibiles ſumus, omne peccatum ex ipſa corruptione noſtra committimus. Primus autem homo non ideo peccavit, quia corruptibilis fuit, ſed cum incorruptus eſſet, ſeipſum peccando corrupit, & corruptionem ſuam in nos propagationes tranſjecit: & idcirco ibi [g] nobis auferenda eſt tota mortalitas, omniſque corruptio, quæ facta eſt ex peccato, ubi erimus ſine ullo peccato: hic vero ubi non jam ſanata eſt, ſed adhuc ſanatur [h] per gratiam noſtra natura, quæ infirmata eſt per culpam; piis conatibus noſtris reſiſtit ipſa concupiſcientia vicioſa, non naturalis, ſed naturæ noſtræ indita pœnaliter & inſerta: quæ peccato facta eſt, & peccatum, ſi vicerit, facit. Quam licet quamdiu mortaliter vivimus, habeamus, non eam tamen ſtudio noſtræ voluntatis adjuvemus, [i] & vincimus: quam non eam in nobis ſentiendo, ſed ei conſentiendo, peccamus: nec ipſa ſtatim ut nos pulſaverit vincit; ſed ſi mentem noſtram (quod abſit) de ſublimitate propoſiti ſui in conſenſum peccati dejecerit.

CAPUT III.

Quod ſuperbia ex qua procedunt omnia mala, humilitatis virtute vincatur; & omnia vitia tunc fugata depereant, ſi virtutibus cedant.

1. PRoinde ſi ſuperbia eſt initium omnis peccati, & concupiſcentia pœna peccati, non poteſt aliter vinci concupiſcentia vitioſa, niſi prius caveatur humilitatis virtute ſuperbia, quæ ejus eſt inimica. [k] Superbia voluntas facit Dei præcepta contemni, [l] humilitas cuſtodiri. Superbia ex angelis dæmones [m] fecit, humilitas homines ſanctis angelis ſimiles [n] reddit. Illa rebelles [o] diabolo ſubditos facit, hæc humiles Chriſto conjungit. Superbi cupiunt [p] in ſe, quod non faciunt, prædicari; humiles refugiunt, quidquid boni operantur, agnoſci. [q] Illi vitia ſua a ſe alienando, perverſitatem ſuæ voluntatis excuſant; & bona ſua ſuis viribus deputando, ſemetipſos turpiter jactant: iſti ſi qua peccata commiſerint, voluntarie confitendo ſemetipſos accuſant; & omnia bona ſua divino muneri deputando, Deum jugiter laudant. Quapropter ſi virtus non habitat in animo vitioſo, ſuperbia humilitatis [r] cedat imperio; quia non poteſt mens regnum [ſ] habere virtutum, niſi prius jugum excuſſerit vitiorum. Tunc enim vitia [s] fideliter expulſa diſcedunt, [u] ſi virtutibus, cedant. Alioquin vel [x] ſubſidunt ad tempus ejecta, vel redeunt; niſi virtutes in locis vitiorum, quæ fuerint depulſa, ſucceſſerint.

2. Quapropter pietas in nobis crudelitati reſiſtat, iram patientia fundata coerceat, pudicitia libidinem vincant; animoſitatem tranquillitas tollat, verboſitatem taciturnitas moderata compeſcat, delectatio ſpiritualis deſideria carnalia imminuat, abſtinentiæ rigor aculeos carnis obtundat, [y] curioſitati ſtudium ſpirituale ſuccedat, ſobrietati cedat ebrietas, manſuetudini ſuccumbat immanitas, dominetur levitati maturitas, Dei & proximi caritate creſcente, conſumatur tota mundi cupiditas; excludat parcitas vera luxoriam, caſtiget induſtriæ virtus ignaviam, reprimat humilitas [z] profunda jactantiam, pellat ſimplicitas pura vecordiam, non impediat varietas [aa] fugata conſtantiam, emendati mores augeant diſciplinam, frangat clementia religioſa ſævitiam, & funditus eradicet bonitas adquiſita malitiam, ut expulſione vitiorum celebretur introductio glorioſa virtutum. Sed de virtutibus in [bb] capite ſequenti videbimus, nunc de vitiis, ut cœpimus, proſequamur.

CAPUT IV.

De cupiditate, [cc] quæ ita mixta eſt ſuperbiæ, ut nihil peccati fiat, quod non ex utraque procedat.

1. SI [dd] utcumque jam patuit, qualiter intelligatur, quod Scriptura dicit, *Initium omnis peccati ſuperbia*: hoc etiam videamus quod ſanctus Apoſtolus dicit; *Radix omnium malorum eſt cupiditas*: cum Spiritus-Sanctus, qui locutus eſt per Prophetam, per Apoſtolum quoque ipſe locutus ſit, nec ſibi [ee] poſſit eſſe diverſus. Sollicite conſiderare debemus, quare ille initium omnis peccati ſuperbiam, hic radicem

Eccli. 10. 15.
1. Tim. 6. 10.

a Mſſ. duo Colbert. *per ipſum.*
b mſſ. quatuor, *in qua fuimus ille unus.* mſ. alter, *in qua fuimus illi unus.* mſ. alius, *in qua fuimus in ipſo unus.*
c mſ. unus omittit *&*, quod habetur in aliis omnibus. mſ. Camb. *illius corrupti corruptionem.*
d Sic mſſ. ſex; unus vero, *corrupti*. Editi omnes, *conceptam.*
e Deeſt *&* in mſſ. duobus.
f mſ. unus, *peccavimus*: rectius alii, *peccamus.*
g mſ. unicus, *a nobis.*
h Hæc verba, *per gratiam*, abſunt hic a mſſ. ſex. Mſſ. vero Cambr. & Colb. quatuor ſic habent: *ſed ſanatur noſtra natura, quæ eſt infirmata per culpam, ſanaturque per gratiam, piis*, &c.
i mſ. Reg. unus, *ſed vincamus*. mſ. Cambr. *adjuvamus, ſed vincimus.*
k mſ. Colb. unus, *ſuperbia fecit.*
l mſſ. duo, *humilis.*
m mſ. unus, *facit.*
n mſ. Camb. *reddidit.*
o mſ. Camb. addit, *Deo.*
p mſ. unus, *ex ſe.*
q mſ. Reg. unus, *illi vitam ſuam, alienando a ſe perverſitatem ſuæ voluntatis, excuſant.*
r mſ. Cambr. caret negatione.
ſ Ita mſſ. quatuor. Editi, *cedit.*
s mſ. Reg. unus, *regnum haberi.*
u mſſ. quinque, *fideliter expectorata*. mſ. Colb. duo, *fideliter ex pectore diſcedunt.*
x mſ. unus, *ſi virtutes ſuccedant.*
y mſ. unus, *ſubſiliunt.*
z mſ. Colb. unus, *curioſitatem ſtudium ſpirituale ſuccidat.*
aa Ita mſ. Reg. unus: in altero tota hæc phraſis deſideratur. Alii codices habent, *varietas fucata.*
bb mſſ. quatuor, *in ſequenti capitulo.*
cc mſſ. duo, *quod ita mixta ſit.*
dd mſ. Colb. unus, *Sicut cuique.*
ee mſ. Cambr. *poſſint eſſe diverſi*. Edit. Lugd. *poſſe eſſe diverſus locutionis modus.*

cem omnium malorum cupiditatem [a] nominari voluerit. An forte sermonem propheticum Paulus apostolus, ut solet exposuit? quandoquidem sive initium omnis peccati, sive radicem omnium malorum dicas, unum idemque [b] significas. Porro cupiditas atque superbia in tantum est unum malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inveniri. Siquidem & diabolus, in quo tenet superbia principatum, propriæ [c] potestatis, ac perditionis humanæ cupidus fuit; & ipse homo per appetitum arboris interdictæ, ac divinæ similitudinis affectationem, [d] morbosæ affectum cupiditatis ostendit. De superbia namque nascuntur hæreses, schismata, detractiones, invidia, verbositas, jactantia, contentiones, animositates, ambitio, elatio, præsumptio, vanitas, inquietudo, mendacium, perjurium, & cetera ejusmodi. Sed hæc quis dubitet ex cupiditate quoque procedere: cum omnes qui fuerint illis omnibus morbis, quos nominavi, [e] corrupti, habeantur & cupidi?

2. Item cum gulosos, intemperantes, ebriosos, avidos, rapaces, fornicarios, adulteros, stupratores, incestos flagitiosos cupiditas reddat; quando possunt sine superbia tales fieri, sine qua omnino non possunt Dei præcepta contemni, quibus prohibentur illa omnia mala, quæ superius comprehendi? Ideoque si volumus consummare nostri certaminis cursum, caveamus imprimis cupiditatem atque superbiam; non duo mala, sed unum, a quo trahunt [f] omnes mali actus initium. Nam sine superbia quæ possunt saltem inchoari peccata, cum dicatur: *Initium omnis peccati superbia*? Aut sine cupiditate, quæ *est malorum omnium radix*, quæ possunt fieri mala; cum sine radice omnia, aut nulla deputentur, aut mortua? Deinde si quodlibet peccatum perpetrare non possum, nisi [g] malæ delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium; & Dei præcepta contemnam, quod est superbiæ malum; quomodo non ex cupiditate, quæ est radix malorum omnium, & ex superbia, quæ initium omnis peccati dicitur, procedit omne peccatum?

Eccli. 10. 15. 1. Tim. 6. 10.

C A P U T V.

Quo animi tormento invidos affligat invidia.

INvidus certe, qui alienum bonum, suum facit invidendo supplicium, nulla videtur ad invidendum concupiscentia provocari, sed tantum superbiæ morbo vexari. Sed si animi ejus [h] pestem, qua præcipitatur [i] incensus, subtiliter alteque rimemini; invenietis eum & perditionis ejus [k] cupidine, cujus cupit interitum, & [l] superbiæ malo teneri, quo sibi jugiter ingemiscit meliorem cui invidet, anteferri. Quis facile potest, [m] quale sit hoc malum, verbis exprimere, [n] quo invidus odio hominis persequitur divinum munus in homine: cum potius amari homo debeat, etiam pro sui meriti sanctitate? Tantos invidus habet [o] justa pœna tortores, quantos invidiosus habuerit laudatores. Siquidem invidiosum facit excellentia meriti, invidum pœna peccati: nec ei ab homine potest adhiberi remedium, cujus est vulnus occultum.

Invidiæ pernicies.

C A P U T VI.

In quæ & quanta mala concupiscentia carnis erumpat, si ei mens corrupta consentiat.

QUid [p] concupiscentiæ carnis addictus: numquid non videtur nihil habere superbiæ; cum præsertim passio ipsa eum videatur humiliare luxuriæ? Et tamen nisi prius Deo rebellis exsisteret, cujus salubre præceptum de pudicitia conservanda, superbi spiritus præsumptione [q] contemnit, nulla eum lasciviæ cupiditas provocaret. In animo ejus diu disceptant Dei contemptus & metus: sed aut contemptus Dei præponderat, & superbus animus, recepta cupiditate, pudicitiam perdit; aut obtinet metus, & animus Deo subjectus cupiditati simul ac superbiæ contradicit. Plerosque enim gula & abundantia vini turpiter in luxuriam solvunt, alios in injuriam pudicitiæ sordidæ cogitationes incendunt, nonnullos de proposito castitatis occasiones oblatæ dejiciunt, quosdam sub impudicitiæ jugum exempla perdite viventium mittunt.

al. ad.

2. Sunt alii, quorum vitam lingua turpis inflammat, [r] aut turpem conscientiam manifestat: qui prius inverecundos sermones aut proferunt libenter, aut audiunt; ac deinde paulatim morbo crescente, ab honestate [s] deficiunt, adtritoque pudore viles effecti, dum indecenter elegantes videri [t] volunt, passim jam turpibus verbis impudenter insaniunt. Hoc enim loquuntur quique, quod diligunt; & delectabiliter audiunt, quod assiduis cogitationibus volvunt. Cogitatio quippe est, quæ mentem, sicut turpis inquinat; ita si fuerit honesta, purificat. Aut si non ex cogitatione facies mentis existit, sed qualitas cogitationis ex mente; non sordidæ cogitationes mentem sordidam reddunt, sed ex mente sordida sordidæ cogitationes [u] existunt. Quod si ita est, pulcrorum corporum formæ per oculos irrepentes, animum non movent incorruptum; & quando corruptibiliter movent, non corrumpunt sanum, sed ostendunt propria voluntate corruptum.

3. Turpia quoque verba per aures ingressa, quid prævalent, si non fuerint arbitrio mentis admissa? Quando autem prævalent, non [x] ipsam

sam

a Mſ. quatuor Colb. *nominare*.
b Editi, *significes*.
c Ita Mſs. omnes. Editi autem, *voluntatis*.
d Mſs. sex, *morbo se affectum*.
e Mſ. Colb. unus, *corrupti habeantur a cupiditate*.
f Mſ. Reg. unus, *omnia mala actus initium*. In eodem ab alia manu, *omnis mala actus initium*.
g Mſs. omnes, *meæ delectationi*.
h Mſ. unus, *perniciem*.
i Mſ. unus, *inflammatus*.
k Mſs. quinque, *cupidum*.
l Mſ. Cambr. *& superbia mala*.
m In uno Mſ. deest, *quale sit*.
n Mſ. unus, *quod invidus*.

o Mſ. unus, *justa pœna*.
p Edit. Colon. cum Mſs. duobus, *Qui concupiscentia carnis addictus est, numquid*, &c.
q Mſs duo, *contemneret*. Mſ. Colb. unus, totum hunc locum sic exhibet: *Tamen nisi prius Deo existeret rebellis, cujus salubre præceptum est de pudicitia conservanda, & superbus spiritu præsumptionis contemneret, nulla eum*, &c.
r Mſs. duo, *& turpem*.
s Mſ. unus, *decidunt*.
t Editio Colon. *solent*.
u Mſ. Cambr. *exeunt*.
x Mſs. quatuor Colbert. *non corrumpunt*.

sam corrumpunt mentem, sed jam corruptam sponte reperiunt. Auribus enim castis obscœni sermones cum sono deficiunt, nec secretum pudici cordis irrumpunt. Quid palpamen [a] tenerum, quod [b] menti jam vitiosæ blanditur, numquid potest ad animum admitti per tactum, si animus incorruptum servet professionis suæ propositum? Ac sic, prius integritatem sui animus sponte vitiatus amittit, & sic delectationem tactus admittit. De cibi vel potus cavenda delectatione, jam dixi sufficienter, ut arbitror, in secundo volumine, ubi quanta potui brevitate, perfectionem spiritualis abstinentiæ commendavi.

Cap. 22, & 23. 4. Sed & hic hoc breviter dico, quod per os carnis non irrumpit delectatio gustus ad mentem, nec erumpit sermo turpis ex mente, nisi se [c] voluntate mens ante corrumpat, quam recipiat aliquid unde corrumpatur, aut proferat. Ceterum si animus sub Deo suo firmus ipsius Dei sui munere perseveret; nec quibuslibet deliciis lenocinantibus cedit [d], nec profert aliquid turpe, nec recipit. Jam de odoribus pauca perstringam, ut totam tentationem quinque pertiti sensus verbis includam. Quos odores per aditum narium aut affectat mens ægra, aut divinitus adjuta repudiat: [e] quæ si se suo creatori subjiciat, atque ei, qui est dignitas ejus & salus, amanter inhæreat, non solum nulla eam vitiorum fœditas decolorat, sed nec delectatio ulla [f] carnalis effeminat. [g] Quod si a charitate sui conditoris & illustratoris inflata resiliat, ac se, relicto interiore solidoque bono, foras in exteriora bona projiciat: quidquid in ea nervorum potest esse, resolvitur; quicquid virium, debilitatur & frangitur [h]: tuncque ei actio spiritualis efficitur onerosa, & ipsa in carnalibus fit inquieta: ita ut omnia quæ per sensum corporis sentit, non vitianda, sed jam vitiata turpiter concupiscat: & quando corpus nihil sensibilium sentit, ipsa sibi delectabiliter recordando, sensarum rerum imagines repræsentat. Apud se intus audit sine voce, quidquid [i] cantilenæ suavis ac jocationis obscœnæ per flexuosos aurium meatus influxit. Ibi ei odor [k] male suavis corruptibiliter fragrat, qui per patulas narium cavernas irrepsit. Ibi eam sapor oblectat, quem ad se per illecebram voluptuosi gustus admisit. Ibi persentit nescio quid molliter blandum, quod ei exterior tactus impressit. Ibi colores varios & illices formas concupiscibiliter videt, quas ei oculorum curiositas nunciavit.

5. Quæ mens ita, absentibus plerumque [l] corporibus, imaginibus corporum delectatur affecta carnaliter; ut nimia sordidæ cogitationis intentione defixa, non sibi imagines corporum videatur amplexari, sed corpora. Hinc est quod ille corporis fluxus, qui fit in dormientibus sine culpa, interdum vigilantibus contingat [m] ex culpa. Aliud est enim quod [n] in dormiente fit, aliud quod vigilans facit. Ibi naturaliter plenitudo humoris expellitur; hic turpiter concupiscentia publicatur. Sed hæc concupiscentia illis vigilantibus hunc elicit fluxum, quibus per fœda colloquia sordidum commoverit appetitum. Hi sunt, quibus usui est feminarum descriptio: Illa rudis est, illa [o] dicacula; illa deformis, illa formosa; alterius placet ornatus, gestus alterius; illius laudatur etiam sine forma festivitas, illius sola formositas. [p] Inde transitur ad mores, & aliam talibus commendat taciturnitas moderata, aliam turpem videri facit libertas incondita. Hæc & his similia colloquentes, suggerunt concupiscentiæ suæ materiam. [q] Nec tamen ideo concupiscunt, quia aut loquuntur libenter, aut audiunt; qui nisi concupiscentiæ morbo corrupti essent, numquam vel loquerentur talia, vel audirent; quia non eos ista corrumpunt, sed corruptos ostendunt.

Lege Hieron. in primo Commentariorum Ezechielis proœmio & eundem ad Paulinum de omnibus divinæ historiæ libris.

6. Ac ne me ista veraciter arguentem quisquam judicet arguendum; noverit propter hoc forte ab antiquis fuisse decretum, ne qui adolescentium legerent Geneseos librum, [r] ac partem pariter Ezechielis Prophetæ, vel Canticum canticorum, & cætera talia, in quibus generationes, &, actus, & nomina quarumdam scripta sunt mulierum. Quas licet secundum historiam fuisse credamus, earum tamen nominibus virtutes figurata accipimus. Quoniam sicut illæ non solum viris suis per sanctos mores, sed etiam extraneis, sine dispendio sui pudoris, ob nimiam pulchritudinem placuerunt; ita sanctæ virtutes & suos mirabiles omnibus reddunt, & extraneos quadam admiratione sui perstringunt. Hinc est quod & ipsi qui vitiose vivunt, virtutes vitiis anteponunt: quia aliud est quod faciunt morbo, aliud quod coguntur, [s] probare judicio. Sed ne forte hæc spiritualia secundum carnem adhuc carnales acciperent; nec virtutes cogitarent, quas mulieres illæ significant, sed ipsas [t] cogitando carnaliter deperirent; consulto juniores legere sunt illa prohibiti, quæ sicut spiritualiter accepta vivificant, ita carnaliter intelligentibus, ipsa carnalis intelligentia, occasiones carnalis concupiscentiæ subministrat. Earum quisque nomina frequenter habet in ore, quarum desideria vulnerato gestat in corde, [u] ac turpitudinem quam exercere verecundatur in facto, tenet in animo, reus non humano judicio, sed divino.

CAPUT VII.

Quod etiam hi, quos ab [x] impudicitia qualibet necessitas vetat, si vivere pudice consuescant, ad amorem castitatis ascendant.

TAles pudicos aut temperatio corporum facit, aut timor supplicii temporalis ab impudicitia

a Mss. Cambr. *serenum*.
b Ms. Reg. unus, *quod menti jam cupidæ vitiose blanditur*.
c Mss. tres, *voluntaria mens*.
d Mss. tres addunt, *seducentibus*. Unus, *cedet* pro *cedit*.
e Ms. unus, *quia si se*.
f Mss. Reg. duo, *carnis*.
g Mss. tres. *Quæ si a caritate*.
h Mss. omnes, *tunc ei*.
i Ms. Colb. unus, *cantilena suavis aut jocationes obscœnæ*.
k Ms. Camb. *odor suavis*.
l Ita Mss. Colb. tres. In aliis deerat hæc vox, *corporibus*.
m Ms. Colb. unus, *cum culpa*.
n Ms. Colb. unus, *in dormientibus fit, aliud quod vigilans facit*. Alii, *in dormientibus fit, aliud quod in vigilantibus fit*.
o Mss. quinque, *decanla*.
p Ms. unus, *ita transitur*.
q Ita Mss. sex. Edit. Lugd. & Lov. *Hæc tamen ideo concupiscunt, quia*. Duac. & Colon. *Hæc tamen ideo concupiscunt, qui aut, &c.* quibus concinit unus ex Colb. manuscriptis.
r Editi, Lugd. *ac pariter Ezechielis Prophetæ*.
s Editi, *placere*. Mss. omnes, *probare*.
t Ms. unus, *carnaliter cogitando*.
u Sic Mss. tres Colb. Alii cum Editis, *aut turpitudinem*.
x Ms. Camb. *ab impudentia*.

citiæ actione suspendit, aot occasio negata destituit. Sed licet voluntate sit impudicus, qui necessitate pudicus est; tamen si & ille temperati corporis, de beneficio naturæ suæ, Deo autori omnium naturarum gratias agat; & ille quem timor in bono pudicitiæ tenet; atque is cui facultatem mœchandi negat occasio, vivere pudice consuescant: in virtutem[a] plerumque de necessitate proficiunt; & paulatim ipsius pudicitiæ delectatione crescente, pudici veraciter fiunt: & ita proficiunt, ut jam non sermone, sed virtute sordes impudicitiæ detestantes, non timore pœnæ carnalibus incentivis obsistant, quod est incipientium proprium: sed exsecratione peccati refrænent inquietos carnis affectus, quod est castitatis consummatæ fastigium. Non quod animus umquam desinat in hac carne cum vitiis habere conflictum; sed quod eum alat ac provehat, & quantum fieri potest in præsenti vita, perficiat ipsa numerositas triumphorum: si modo non se in corpus sensibilium captus delectatione dejiciat; sed exsecratione delectationum sublimiter roboratus, supra corpus se corporalium victor attollat; ac Deo suo, sub quo[b] eum viventem desideria repudiata non vincunt, in æternum glorificandus adhæreat.

CAPUT VIII.

Quibus indiciis possit ostendi superbia, quæ vel in perditis aperta est, vel in fictis occulta.

1 JAm nunc videamus, quibus indiciis possir superbia deprehendi: ut sicut in superioribus claruit nullum peccatum sine illa posse committi; ita hic signa ejus eluceant, quibus cavenda possit ostendi. Omitto illos, quos etiam ipse habitus, & incessus superbos[c] ostendunt; quorum erecta cervix, facies torva,[d] cruces oculi, & sermo terribilis nudam superbiam clamant: qui libidine[e] dominandi possessi, quos possunt, violenter sibi subjiciunt, humana jura divinaque confundunt, honoribus intumescunt, passim cuncta diripiunt, suis criminibus gaudent, & seipsos, superbiæ morbo corrupti, non capiunt. Hos ergo prætereo, in quibus superbia tam aperte regnat, ut nec dignetur se occultare, nec valeat. Illos tantum dolendos ostendo, atque eorum exempla cavenda denuncio, quos jam conversos & aliquantulum proficientes superbia[f] occulte captivat, quos in profundum malorum fraudulenta[g] dominatione præcipitat, & ne inde umquam possint emergere, jugiter calcat. Ipsa in cordibus talium locum diabolo facit: ipsa ei advenienti immunitum pectus familiariter pandit: ipsa introeuntem suscipit: ipsa captis jus perdite vivendi constituit: ipsa[h] omnes virtutibus exarmat, quos semel invaserit: ipsa quidquid in eis remanserit, quod vitiis[i] posset obniti, ne contra se forte convalescat, interimit.

2. Inde est quod hi quos[k] superbæ mentis tabes purulenta corruperit, seniorum suorum non observant imperata, sed[l] judicant; de suis negligentiis objurgati, aut rebellant[m] insolenter, aut murmurant; de loco superiori disceptant, præferri se etiam melioribus impudenter affectant; simplicitatem spiritualium fratrum irridenter[n] exagitant, suas sententias procaciter jactant, obsequia delata fastidiunt, negata pertinaciter quærunt, natales moribus anteponunt, juniores suos[o] elati despiciunt, conferri sibi aliquos posse non credunt, æquari senioribus[p] dedignantur, super eos se solo animi tumore constituunt: non servant in obsequio reverentiam, in sermone modestiam, in moribus disciplinam: habent in intentione pertinaciam, in corde duritiam, in sermocinatione jactantiam: in humilitate fallaces, in odio pertinaces, subjectionis impatientes, potentiæ sectatores, omnibus bonis odibiles: ad opus bonum pigri, ad communionem[q] feri, ab obsequium duti, ad loquendum quod nesciunt prompti, ad supplantandum parati, ad omnia quibus subsistit faterna societas inhumani: temerarii in audendo, clamosi in loquendo, fastidiosi in[r] audiendo, præsumptuosi in docendo,[s] effrenati deformiter in cachinno, onerosi amicis, infesti quietis, ingrati[t] beneficiis, inflati obsequiis, & imperiosi subjectis.

3. Hæc sunt superbiæ grassaotis indicia, quibus Deus offenditur, & recedit, ac superba corda destituit. His[u] malis diabolus pastus exultat, invitatur, ut veniat, superbas mentes intrat, ut teneat; erigit, ut allidat; fovet, ut perdat: qui[x] inexplebiliter de ipsa perditorum captivitate tripudiat; ut captivos suos, quos superbiæ viribus sibi subjecit, jure possideat, & omnia illa mala, quæ superius comprehendi, per illos exerceat. Merito igitur per justum Dei judicium deseruntur hujusmodi occulto[y] damnati supplicio; quoniam non violenter addicti, sed sponte cedum superbiæ decipientis imperio; cui utique possunt,[z] si voluerint, repugnare liberæ voluntatis arbitrio; liberati per donum Spiritus-sancti, & muniti. Verumtamen etiam tales, si ad recipiendam salutem divinitus animati, spem resipiscendi concipiant, nec se in peccatis suis desperando contemnat, poterunt fructuosæ satisfactionis medicamento sanari, & superbiam, quæ eos a Deo suo tumefactos excusserat, fundatæ humilitatis assumptione damnantes, vinculis æternæ damnationis absolvi. Quod qualiter fieri possit, supra jam diximus, cum de ipsa superbia, unde processerit, quo pervenerit, & quid egerit, tractaremus.[aa] Namque a diabolo processit, ad hominem primum pervenit, &

in

a Mss. quatuor non habent, *plerumque*: cujus loco duo ex Colb. habent, *tales de necessitate proficiunt*.
b Editi Lov. & Lugd. *cum viventem*.
c Mss. tres, *ostendunt*. Alii cum Editis, *ostendit*.
d Ms. Colb. unus, *atroces*.
e Mss. Reg. unus, & Cambr. *dominante*.
f Mss. duo, *occulta*.
g Ms. unus, *damnatione*.
h Mss. septem, *ipsa omnibus bonis exarmat*.
i Ms. quinque, *possit obniti*. ms. unus, *quod virtuti ejus possit*.
k Mss. duo cum Duac. & Colon. *superbiæ mentis*.
l Ms. unus, *disputant*.
m Ms. unus, *violenter*.
n Ms. unus, *exaggerant*.
o Ms. unus, *elate*.
p Ms. unus, *dedignati*.
q Edit. Colon. & mss. quatuor, *ad communionem feri*.
r Editi, *in videndo*. Mss. omnes, *in audiendo*.
s Ita mss. duo Colb. & melius quidem quam *efferati*: quod legitur in aliis codicibus.
t Edit. Duac. & Colon. cum ms. uno, *beneficis*, alii, *beneficius*. a
u Ms. Colb. unus. *His signis*.
x Ms. Colb. unus, *inexplicabiliter*.
y Mss. sex, *prædamnati*.
z Hæc, *si voluerint*, absunt a mss. Reg. duobus & Camb.
aa Mss. quinque, *Namque*. Editi, *Nam quia*.

in ipso totum genus humanum, velut in radice fructum, naturæ sponte [a] peccantis vitiatione corrupit.

CAPUT IX.

Quibus signis invidiorum declaretur invidia.

1. ORdo ipse exigere videtur, ut de invidia quoque pauca dicamus, quæ in tantum de superbiæ fonte manavit, ut diabolus qui per superbiam periit, hominem primum statim, succensus invidiæ felle, perdiderit; [b] namque a diabolo processit. Proinde, quia idem diabolus superbiendo invidus, non invidendo superbus apparuit; non superbia fructus invidiæ fuit, sed invidia ex superbiæ radice processit. (Cap. 5.) Unde, quoniam quantum invidos affligat invidia, [c] sermo superior jam prodidit, non hic [d] de illius supplicio dicendum videtur, quo suos animos invidi laniando conficiunt; sed hoc tantum, donante Domino, debemus ostendere, qualiter invidi sancte viventium merita, sua faciant invidenda peccata; & quantum in eis [e] bonum corrumpat invidia, qui quidquid boni fieri, vel dici a sanctis audierint, aut omnino [f] non credunt, aut res bene gestas in malum male interpretando convertunt. Omne malum, quod de illis mendax fama jactaverit, statim, tamquam [g] si ipsi viderint, credunt. Feraliter eis qui illud verum non esse probare voluerint, contradicunt. Omnia suis æmulis fingunt, eorum profectu deficiunt, odia intra se abscondunt, & in suos cruciatus enutriunt, proficientibus invident, peccantibus favent. De bonorum malis gaudent, de profectibus lugent, [h] inimicitiis gratuitis ardent, deprehendi [i] pectoris sui malitiam timent, semper amari, numquam certi: amici diaboli, inimici etiam sui, omnibus odiosi: ad gaudenda anxii, ad plangenda læti, utrobique [k] perversi. Inter amicos [l] discordias semina, [m] discordantes ad tempus, si possunt, in dissensione confirmant. [n] Opinionem bonorum mendaciis decolorant: in spiritualibus carnalia laudant, ut spiritualia bona eis deesse persuadeant. Amicitias simulant, ut eos qui se incaute sibi [o] commiserint, qua possunt arte, decipiant. Odiorum sibi occasiones pravis suspicionibus coacervant: dæmones, quorum sectantur facta, lætificant. Sanctos viros quibus sunt noti, contristant, velut amici in obsequio, hostes in animo. [p] Continentes in verbo, turpes in facto. Prodigi secretorum, [q] tenaces malorum, prompti suspicionum malarum, inanes bonorum. Pleni sordium, præditi fraudibus. Adversarii corde virtutibus, pravi moribus, & insidiosi cunctis [r] secum in simplicitate viventibus.

2. Hæc [s] & his similia sunt, quæ omnes invidos [t] bonis voto, sive animo inimicos ostendunt. In hæc mala deveniunt, qui insectando [u] sectandos, [x] & diligendos abominando, feraliter a communione [y] bonorum omnium seipsos excludunt: ut illud bonum jure non sit in eis, quod persequuntur in bonis. Considerate, obsecro, qualiter invidos punitura sint mala sua, quos etiam bona puniunt aliena. Ubi isti fieri poterunt boni, qui sunt in bono mali? aut quando bene malis usuri sunt, qui male bonis uti non desinunt? Bene malis usi sunt Martyres sancti, in testimonio Salvatoris nostri veraces, & in castris spiritualibus strenui bellatores; qui tribulationibus & damnis, ac variis cruciatibus affecti, pariter & probati, terrenis cælestia mutaverunt; & [z] de bono usu malorum profecti ad gaudia bonorum perennium pervenerunt. Item bonis utitur invidus male, quia omnibus bonis quæ miser execratur, abjunctus, animi sui supplicio [aa] relinquetur affligendus. Et quis ei poterit subvenire, qui se sibi exhibet invidendo carnificem? Aut unde sibi [bb] parabit salutem, [cc] qui de salutis materia contrahit (bonis male utendo) perniciem? Verumtamen si invidi quoque sicut alii peccatores divinitus inspirati, in spem recuperandæ salutis assurgant, ac sibi quales sunt, Deo placituri displiceant; si non imitentur Cain, qui postquam dominantis invidiæ furore cæcatus, germano suo vitam per scelus extorsit, & animam suam fraterni corporis morte percussam supplicio æternæ mortis addixit, consequendæ veniæ desperatione depressus, ait [dd] ad Dominum, *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*: (Gen. 4.13.) hoc est dicere Deo: Indulgeri mihi non peto; quia peccatorum meorum magnitudine, indulgentiæ tuæ vincitur magnitudo. Denique nusquam legitur aut pænituisse de suo scelere, aut veniam meruisse. Si ergo [ee] hujus abhorrentes exemplum se sibi auferant, & se Deo suo restituant, nec se in profundum malorum salutem desperando projiciant: quis dubitet, immo quis non firmiter credat, eis prioris malitiæ veniam posse conferri, si modo invidiæ vulnere sanato correcti, amaritudinem sui pectoris dulcedine fraternæ dilectionis expellant, eos [ff] simpliciter amando

a Sic Ms. Colb. unus, cum aliis. Editi cum quibusdam Mss. *peccati*. ms. Reg. unus, *peccantis*: alia manu, *peccatis*, forte pro, *peccantis*.
b Mss. tres, *nam quia*. Edit. Lugd. *non quia*, sed male.
c Ms. unus, *superius sermo jam*.
d Ms. Colb. unus, *de illorum . . . quo*. mss. tres, *de illius . . . quod*.
e Ms. Cambron. *bonorum*. mss. Reg. duo, *quantum eis bonum corrumpat invidia. Quidquid*, &c.
f Ms. unus, *non credant . . . convertant*.
g Ms. unus, *si & ipsi*.
h Editi, *de inimicitiis*, mss. non habent *de*.
i Mss. duo, *peccati*.
k Editi, *dispersi*. ms. unus, *ubique perversi*.
l Mss. duo, *discordiam*.
m Ms. Colb. unus, *discordantes, si possunt, attentius in dissensione confirmans*.
n Mss duo, *Opiniones*.
o Editi, *commiserunt*.
p Ms. unus, *incontinentes*. Alter, *compti*.
q Mss. quatuor Colb. totum hunc locum ita exhibent, *tenaces malarum suspicionum, inanes bonorum, pleni sordium*, &c.
r Ms. unus non habet hanc vocem, *secum*.
s Mss. tres; *Hæc & alia sunt*. Alii tres, *& talia sunt*.
t Ms. Colb. unus, *bonis voto sui animi*. Alter, *bonis noto sibi animo*.
u Ms. Camb. *non sectandos*.
x Mss. quatuor, *diligendo abominandos*.
y Ms. unus, *bonorum hominum*.
z Ms. Camb. *& de bono usu, in bono usi malorum profectu, ad gaudia*, &c. Ms. Colb. *& de bono usu eo bonis usi malorum profectu, ad gaudia*, &c.
aa Mss. duo, *relinquitur*.
bb Mss. Reg. & Camb. *probet*.
cc Ita mss. septem. Edit. Lugd. *qui de salute male utendo facit perniciem?* Editi alii, *qui de salutis materia, bonis male utendo facit perniciem*.
dd Mss. quatuor, *ad Deum*.
ee Mss. quatuor, *ab hujus abhorrentes exemplo*. ms. unus, *ab hujus abhorrendi*. Alter, *abhorrentis exemplo*. Alter, *hujus abhorrendi*, sine *ab*.
ff Abest vox: *simpliciter* a mss. duobus Colb.

quos oderant, ut ad bonum fraternæ communionis ac pacis, bonorum omnium, quorum [a] gravabantur meritis, adjuventur exemplis?

CAPUT X.

Quantis malis vanitas vanos involvat.

1. His [b] itaque super invidia disputatis, quam gravi malo etiam vanitas vanos involvat, consequenter expediam. Quæ ut facilius vitari possit, quid in se corruptionis habeat, breviter declaremus. Est enim vanitas, inflata quædam circa delectationes varias animi languentis affectio, potiendi honoris avida, simul & nescia, morbo [c] excellentiæ inanis [d] afflata, cava, morbida, turbulenta, animorum levium domina, male fundatis omnibus blanda, repugnantibus fumea, capiendis seductoria, captis invicta, simulatio quædam virtutum, [e] anima vitiorum, fomes carnalium delectationum, labes morum, appetitio dignitatum, dulcis miseris, amara perfectis, periculosa dubiis, imperiosa subjectis, [f] infirma fundatis: [g] facile captivat, captivatos oblectat, ambitiosos vexat, angustos inflat, inflatos humiliat; cui serviunt tumidi, sub qua jacent elati, quam inveniunt perditi, ad quam currunt lapsuri, in qua sibi videntur stare, jam lapsi.

2. Hæc est vanitas, quæ non aliquas virtutes, ut putatur, [h] exanclat, sed licentiam vitiorum, cum fuerit a vitiosis recepta corroborat: ceterum mentes virtutum plenas omnino non penetrat. Vacuos ergo, ac nullis fultos virtutibus tentat; & ipsos fastu ruinosæ ambitionis inflatos, in occulta dedecora quadam publice furendi delectatione præcipitat, [i] sicut vacuam navem tempestas in diversa tumidis fluctibus jactat, & in area, frumentis sua gravitate manentibus, [k] leves ex ea ventus paleas raptat. Quod si ita est, non vitiosos facit vanitas, sed ostendit: [l] quæ illos sui afflatus vento circumfert, ac lubricis circumactos affectibus rotat: qui se ad omnes ejus impulsus studio propriæ voluntatis accommodant: qui se de operibus, quorum sibi conscii non sunt, turpiter jactant: qui se ab omnibus prædicari per nefas affectant: qui sanctos viros sui comparatione [m] depretiant: qui vitio suræ popularis elati, nihil sibi perfectionis deesse existimant. Occurrentium salutationibus gaudent, suis adulatoribus favent, [n] voluptatibus parent, omnibus turpibus placent. Gestiunt docere quod nesciunt, credi de se sublimia volunt, delectabilia gravibus anteponunt: execrantur verbo, quod animo concupiscunt: appellationes virtutum vitiis suis [o] imponunt. Se ipsos fallunt, faventes sibi [p] decipiunt. In promissione honesta veloces, in exhibitione mendaces. A bono mutabiles, mali tenaces. In verbo graves, in animo turpes, ubique fallaces. Læti ad prospera fragiles ad adversa. Inflati ad obsequia, anxii ad [q] opprobria. Immoderati ad gaudia, faciles ad humana, difficiles semper ad honesta.

3. His [r] ergo & similibus delinitos vanitas premit, nec eos aut suum morbum sentire, aut ad medicum venire permittit. Et quid est ad medicum venire, nisi infirmum suas infirmitates agnoscere, nec placere sibi, sed de factis quæ illi videbantur esse gloriosa, confundi? Quod certe illi non faciunt, qui desiderio comparandæ opinionis incensi, eis tantum operibus, quibus emitur favor humanus, inserviunt, & [f] morum bona contemnunt; tantumque eos ardor humanæ laudis inflammat, ut laboriosa operosa, quæ populus admiretur, & quibus fama diffunditur, sine labore suspiciant, & libenter exerceant. Inde est, quod jejunare, abstinere, vigilare, Ecclesiam frequentare, vel psallere, cum hæc omnia sine labore non fiant, etiam cum delectatione illi faciunt, qui ex his hominibus placere concupiscunt: non quod ista & homines Dei non faciant; sed quod illi probentur ea Deo magis, quam hominibus exhibere, qui ferventius student etiam moribus sanctis excellere.

4. Ceterum si quisquam foris, ubi potest magnus credi, [t] resplendeat, & intus ubi Deus solus videt, squalleat; quis non intelligat, [u] quod illi omnes abstinentiæ, ac jejuniorum, vigiliarumque continui labores, quos [x] nobis Dei amor, eis amor humanæ laudis, & inflammata vanitas facit tolerabiles, non sint ornamenta morum, sed velamina vitiorum? Quapropter [y] vera jejunia, abstinentiæ, vigiliæ, eleemosynæ, & cetera hujusmodi, augere debent bonum nostrum, non velare peccatum; nec pro justitia, sed cum justitia Deo sunt exhibenda; quoniam quidem multo attentius debent præcepta perficere, qui ea parati sunt perfectionis [z] amore transcendere. Alioquin si invidi, si superbi, si elati, si cupidi, hæc & his similia mala pectoris sui non reprimant, & tamen suum corpus jejuniis, ac labore abstinentiæ, quamvis continuatæ, conficiant; nec illa eos opera impensa vanitati justificant, & hæc vitia, quæ negligunt emendare, condemnat. Itaque licet [aa] ubique libri hujus singulis quibusque vitiis absolutis, remedia quoque quibus [bb] possint caveri vel emendari,

a Mf. unus, *gravantur*. Alter male, *gratulabantur*.
b Mff. Colb. tres. *His ita*.
c Mf. unus, *scientia*.
d Mf. Reg. unus, *inflata*.
e Mf. Camb. *amica vitiorum*. mf Colb. unus, *amor vitiorum*.
f Hæc verba, *infirma fundatis*, absunt a Mf. uno Colb.
g Mff. duo Camb. & Colb. unus, *reddant incautos*. Mff. alii tres Colb. *faciles captivat*.
h Mff. duo Reg. & Cambr. *strangulat*. Colb. unus, *exangulat*.
i Mf. Camb. *sic*.
k Mff. quinque, *levis*.
l Edit. Lugd. *Quod illos*. Mff. duo Colb *quia illos:* tum Mff Cambr. & Colb. unus, *sui afflatus ventos*. Colb. alter, *sui afflatu venti*. Alius, *sui afflatus ventus*.
m Mf. Camb. *depravant*.
n Mff. tres, *voluntatibus*.
o Mff. Reg. duo, *apponunt*. mf. Camb. *anteponunt*.
p Mf. Colb. unus, *despiciunt*, *aut decipiunt*.
q Mf. Colb. unus, *ad propria*.
r In Mff. quinque deest, *ergo*.
f Mf. Reg. unus, *& majora bona*.
t Mff. duo, *splendeat*.
u Editi, *omnes illa abstinentiæ*.
x Mff. tres Colb. & Lugd. edit. *quod nobis tolerabiles vanitas facit:* omissis intermediis. Mff. Reg. duo, & Colb. unus, *quos nobis tolerabiles eo ardore humanæ laudis inflammata vanitas facit*. Edit. Duac. Lovan. & Colon. ut in textu.
y In Mff. tribus Colb. non habetur, *vera*.
z Ita Mff. quatuor Colb. Reliqui, *opere*.
aa Hæc, *ubique libri hujus*, absunt a mf. uno Colb.
bb Mff. tres, *possunt caveri*. mff. duo, *subjecerimus*.

ri, subjecerim : hic tameo compendii gratia generalis quædam regula, [a] Domino illuminanta, monstranda est, cui regulæ [b] veraciter annitentes, omnibus peccatis obsistant. [c] Nulla res sic nos ab omni peccato servarit immunes, sicut timor supplicii, & amor Dei. Sed de charitate, [d] quod Dominus, cujus donum charitas ipsa est, dederit postea disseremus.

CAPUT XI.

De utilitate timoris, & quod efficaciter peccatis obsistat.

NUnc [e] de timore supplicii pauca dicamus. Ad pœnam, quæ [f] peccatis debetur, mens ante quam peccet, aspicit : cruciatus, ac dolores, qui soleot sequi peccantem, carnalibus incentivis [g] opponat ; & nihil eam peccati [h] oblectat, nec ad peccandum ulla delectatio [i] corporalis inclinat. Denique non ideo cedimus illecebris, ac [k] voluptatibus nostris, quia repugnare non possumus ; sed quia securitatem nobis [l] occultandi criminis ipsi promittimus : & dum credimus colorari, vel redimi posse quod facimus ; [m] spe præsumptæ impunitatis illecti, dominationem in nos nostræ [n] voluptati permittimus. Ceterum, si eo tempore quo quis peccare deliberat, sana mente consideret, quæ pœna expectet in suis facinoribus ac flagitiis deprehensos, quod supplicium convictos excruciet, quis tremor membra quatiat, pallor ora perfundat, quantum denique humiliet & execrabiles omnibus reddat : etiam ipsum sordidæ opinionis opprobrium nescio an possit quibuslibet vitiis accommodare consensum. Quid enim mali operis fieri potest unde oec erubescant etiam illi, quos ipsa flagitia sua delectant ? Hinc est quod hi qui bona sua vane ac deformiter jactant, dedecora, quibus remordentur, & humiliantor, occultant. [o] Quid quod in peccantem etiam sine humano judicio conscientiæ judicantis tormenta desæviunt, & male sibi consciam mentem ipsæ etiam cogitationes secreti reatus, [p] cruciatoria recordatione conficiunt.

CAPUT XII.

De futuro judicio, vel æternitate supplicii, ac de qualitate gehennæ.

1 AGe jam cum ad illud ultimum judicium venerimus, ab eo judice judicandi, qui nec falli occultatione criminum potest, nec [q] ad impunitatem promerendam muneris alicujus oblatione corrumpi : cum cœperint omnium secreta revelari, & non solum actus ac verba, sed etiam ipsæ cogitationes ostendi : quid faciemus [r] sub tanti judicis majestate ? Quid excusationis obtendere poterimus ? Qua oos defensionis arte purgabimus ? Quæ nobis subventura est pœnitentia, [s] quam in hac carne contempsimus ? Quæ nos defensura sunt opera [t] bona, quæ in hac vita non fecimus ? [u] Ad quos apostolos, aut ad quos alios sanctos confugituri sumus, quorum exempla simul ac verba despeximus ? An forte [x] aliquos ibi fragilitas corporis excusabit ? Sed excusationi eorum reclamabunt omnium exempla sanctorum, qui [y] cum fragilitate carnis in carne viventes, fragilitatem carnis in carne vincentes, quod fecerunt, utique fieri posse docuerunt : maxime, quia nec ipsi peccato sua virtute, sed [z] Domini miserantis auxilio, restiterunt : qui se & non quærentibus, ut quæratur, atque in eum credatur, ostendit ; & credentes in se, ne a peccato vincantur, invicta protectione defendit.

2. Quid ergo responsuri sunt ; si eis Dominus dicat : Si potuistis, quare non restitistis desideriis peccatorum ? si non potuistis, quare meum contra peccata non quæsistis auxilium ? aut vulnerati, quare [aa] pœnitendo non adhibuistis vulneri vestro remedium ? [bb] Nonne ad hæc obmutescentes, & quid excusationis referant non habentes, dicet : *Ligate eos manibus & pedibus, & mittite in tenebras exteriores : ibi erit fletus & stridor dentium : ubi vermis* [cc] *eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* (Matt. 22. 13. Isai. 66. 24. & Marc. 9. 44.) Et quid est, obmutescentes manibus & pedibus ligari ; nisi in inferno, [dd] ubi Deo nemo confitetur, actione privari ? sicut io exteriores tenebras mitti, nihil aliud erit nisi a Domioo, qui est mentium lumen, expelli. Fletus autem & stridor dentium acerrimos eorum dolores ostendunt, qui supplicio [ee] æternæ mortis addicti, non [ff] videndi sensum habituri sunt,

a Mss. duo, *Deo illuminante.*
b Alias, *velociter.*
c Ms. Reg. unus, *nec ulla res.* Alius, *nos sic.*
d Sic Mss. duo Colb. Editi vero, *quod Dominus .... donat.* Ms. autem Colb. alius, *quam Dominus, qui caritas ipsa est donat.*
e Ms. Colb. unus, *Hic de timore.* In uno deest, *supplicii.*
f Mss. tres, *peccatis.* Unus, *peccato.* Alius, *pro peccatis.*
g Mss. duo, *supponat.*
h Ms. Camb. *delectat.*
i Ms. Colb. unus, *delectatio carnalis.*
k Ms. unus, *voluntatibus.*
l Ms. unus Colb. *occultam discrimenis.*
m Ms. Colb unus, *spe præsumpta & impunitate electi*, forte pro *illecti.*
n Mss. tres, *voluntati.*
o Edit. Lugd. *quidquid est unde in peccantem.*
p Ms. Reg. unus, *& male sibi conscia mente, ipsa etiam cogitatione secreti reatus, cruciatum ac recordationem conficiunt.* Ms. Colb. unus, & Camb. *& male sibi consciam mentem ..., cruciatu ac recordatione conficiunt.* Alter, *cruciant ac recordationibus conficiunt.*
q Ms. unus Colb. *ab impunitate promerenda.*
r Ms. unus Reg. *sub tanta.*
s Ms. unus, *quam gestare carne.*
t Ms. unus caret hac voce, *bona.*
u Ms. unus: *Ad quos Apostolos ibimus, aut ad quos alios, &c.*
x Ms. Colb. unus, *aliqua se ibi.* Reg. unus, *aliqua sibi* Ms. Camb. *aliqua fragilitas.*
y Hæ voces, *cum fragilitate carnis in carne viventes*, absunt a Mss. Colb. quatuor, & Regiis duobus. Reg. unus : *in carne vivente*, (forte *viventes*) *superaverunt : quod fecerunt, &c.* Alius, *vincentes tantum.*
z Mss. duo, *Dei.*
aa Ms. unus. *non pœnitendo.*
bb Ms. unus, *reddant.* Totum locum sic præferunt alii codices. Ms. Camb. *Numquid ad hæc obmutescentibus, & nil excusationis habentibus dicet. Ligatis manibus & pedibus mittite eos, &c.* Mss. Colb. duo, *obmutescentibus, & quid excusationis referant* (unus ex his *reddant*) *non habentibus dicet, Ligatis eorum manibus, &c.* Alius : *Ligate eos, &c.* Ms. ex Regiis unus habet quoque : *Ligatis manibus & pedibus, mittite, &c.*
cc Ms. Reg. unus, *vermes eorum non morientur.*
dd Ms. Colb. unus, *ubi Deum nemo confitetur, boni operis actione privari.* Ms. alter, *Deo confitebitur.*
ee Ms. unus. *sempiternæ.*
ff Mss. tres, *non vivendi,*

sed dolendi. Quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus, pœnalis sensus, torquent animas, nec extorquent; puniunt corpora damnata, nec finiunt. Quos ideo sibi deputatos ignis inextinguibilis [a] non extinguit; ut permanente sentiendi [b] vita, pœna permaneat, & ad dolendum magis, quam [c] ad vivendum æternis corporibus compeditos habeat, quos in flammis [d] vivacibus immortalitas secundæ mortis occidat. Jam [e] vero quod dicit: *Vermis eorum* Isai. 66. 24 *non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, ad totam refertur damnati hominis pœnam; quem inefficacis pœnitentiæ ignis exurit, & consomentis conscientiæ vermis immortaliter rodit. [f] Proinde omnes qui in gehenna dicuntur occidi, non id cum illis agitur, ut maximis consumpti doloribus, aliquando deficiant; sed ut in illis pœnaliter vivant.

2. Hæc & his similia libenter audire vel legere, jugiter ante oculos mentis adducere, futura credere, sine ulla perturbatione metuere, cogitare quale malum sit ab illo gaudio divinæ contemplationis excludi, beatissima sanctorum omnium societate privari, fieri patriæ cælestis extorrem, mori vitæ beatæ, morti vivere sempiternæ, in æternum ignem cum diabolo & angelis ejus expelli, ubi sit mors secunda damnatis exilium, vita supplicium, non sentire in illo igne quod illuminat, sentire quod cruciat, exundatis incendii terribiles crepitus pati, barathri fumantis amara caligine oculos obcæcari, profundo gehennæ fluctuantis immergi, edacissimis in æternum dilaniari vermibus, nec finiri: hæc & multa similia cogitare, nihil est aliud, quam vitiis omnibus repudium dare, & omnia blandimenta carnalia refrenare. Sed nos jam, si videtur, ab his terribilibus malis, quæ fidelium mentes salubri terrore concutiunt, atque ab omnibus vitiosis delectationibus abducunt, & quæ amatores voluptatum suarum tunc suæ damnationis experimento probabunt, quando jam, quod est omni infelicitate miserius, se emendare non poterunt: ab his, inquam, terrificis ac tristibus malis ascendamus ad illa sublimia, quibus proficientium mentes in spem promerendæ beatitudinis assurgunt [g], abjuratisque terrenis, cælestia concupiscunt. Et quoniam proficere cupientes a salubri timore incipiunt, & ad charitatem proficiendo perveniunt; nos quoque sufficere judicantes quod de incipientium timore tractavimus, etiam de charitate; quod ipse, cujus munus est, donaverit, disputemus.

CAPUT XIII.

De laude Charitatis.

CHaritas est ut mihi videtur, recta voluntas ab omnibus terrenis, ac præsentibus prorsus aversa, juncta Deo inseparabiliter, & unitas igne quodam Sancti-spiritus, a quo est, & ad quem refertur [h], incensa [i]; inquinamenti omnis extranea, corrumpi nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, supra omnia quæ carnaliter diliguntur excelsa, affectionum omnium potentissima, divinæ contemplationis avida, in omnibus semper invicta: summa actionum bonarum, salus morum, finis cælestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum [k], anima sanctarum mentium, causa meritorum bonorum, præmium perfectorum. In peccatis suis mortuos suscitat, languentes sanat, perditos instaurat [l], spem desperatis inspirat, pacificas mentes inhabitat: fructuosa in pœnitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in Martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus. Quam fides [m] concipit, ad quam spes currit, cui profectus omnium servit, ex qua quidquid est boni operis [n] vivit; sub qua obedientia crescit, per quam patientia vincit, propter quam carnalia blandimenta devotio religiosa contemnit: sine qua nullus Deo placuit, cum qua nec potuit aliquis peccare, nec poterit. Hæc est charitas vera, germana, perfecta; quam *excellentiorem viam* nominat sanctus Apostolus. Et vere ipsa est via, quæ ducit per se ambulantes ad patriam; quia sicut sine via pervenit nullus quo tendit, ita sine charitate, quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare.

1. Tim. 1. 5

1. Cor. 12. 31.

CAPUT XIV.

Qualiter possint ea quæ de charitate sanctus Apostolus dixit, intelligi.

1 ITaque jam qualis, & quanta sit hæc charitas, non pedum via, sed morum, Apostolo [o] docente discamus. *Si linguis*, inquit, *hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habuero; factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens.* Hominum vel Angelorum linguis, inanem facundiam quorumdam significatam debemus accipere [p], qui omnia quæcumque voluerint, accurate quidem, atque eloquenter enuntiant: sed quamvis ornate copioseque [q] disserant; tamen si docendi officium vanitate placendi magis, quam consulendi charitate suscipiant; non ut [r] aliquos doceant, sed ut se doctos ostendant; nec profectum, sed plausum a suis auditoribus quærant; si totam [s] conscientiæ diligentiam transferant male dicaces ad linguam, & studiosius eloquentiam velint curare, quam vitam; si supercilio vanæ loquacitatis elati, dicta sua magis cupiant laudari, quam fieri; nec sint de sanctitate operis, sed de sermonis [t] elucubrati venustate solliciti: numquid non tales merito æramen-

1. Cor. 13. 1.

a Mss. tres, *non extinguet.*
b Ms. Reg. unus, *sentiendi pœna, vita.* Ms. Colb. unus, *ut permanendi sentiendique vita in pœna permaneat.*
c Mss. duo, *ad videndum.*
d Ms. unus, *veracibus.*
e Hæc, *vero quod dicit*, non sunt in Mss. nec in Lugd. quorum quinque: *ad totam referuntur.* Unus vero, *jam quia vermis . . . ad totam refertur.* Lugd. *referuntur.*
f Ms. unus, *Quoniam.*
g Mss. quatuor, *abdicatisque.*
h Ms. unus Colb. *accensa.*

i Ms. unus, *inquinamentis omnibus.*
k Ms. unus, *amica*, Alter, *amor.*
l Editi Lov. Duac. & Colon. *instruat*, forte pro *instruit.*
m Ms. unus, *concepit.*
n Ms. Colb. unus, *viget.*
o Ms. unus, *nos docente.* Mss. quinque, *dicente.*
p Mss. duo, *quia omnia.*
q Mss. tres, *differant.*
r Ms. unus, *alios.*
s Deest vox, *conscientiæ*, in uno Ms. Reg.
t Ms. unus, *elucubratione solliciti.*

mento sonanti, aut tinnienti cymbalo comparantur; qui in modum tinnientia æramenti, vel cymbali, præclara quæque magis appetunt sonare, quam facere: nec erubescunt a seipsis aliter vivendo, quam prædicant discrepare: qui ut [a] quoquo modo [b] turpitudinem suæ conversationis obnubilent, honesta prædicare non cessant: non tamen ut auditores sui eorum prædicatione proficiant; se ut ipsi videantur curare quæ prædicant.

2. Sed videamus [c] quæ his annectat Apostolus. *Si habuero*, inquit, *Prophetiam, & noverim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam: charitatem autem non habuero, nihil sum.* (Ibid. 2.) Non ad hoc ista dicit, quasi aliqua bona sine charitate habere aliqui [d] non possint: sed quia nihil prosint habentibus ea, si a charitate defecerint. Ipsa autem & hic necessaria est, ut omnia bona, summum bonum [e] charitatis habentibus prosint, & ibi eis etiam [f] perfectior permanebit, cum omnes perseverantes in se ad visionem Dei perduxerit. Ceterum [g] prophetia, & mysteriorum omnium notitia, vel scientia, nec non & ipsa fides, vel cetera talia, quæ non perfectioni fidelium, sed fragilitati necessaria judicantur, in illa [h] perfectione sanctorum, quo in charitate radicati [i] pervenire contendunt, pervenientibus necessaria esse non poterunt; cum illis incomparabiliter meliora, ac perfectiora successerint. Quia nec prophetia ibi opus erit, cum ad illud quod futurum promittebat, impleta perduxerit: nec scientia, quæ velut lucerna quædam in hujus sæculi nocte fideles illuminat, cum in illius vitæ die perpetuo Sol vivus justis effulserit; nec mysteriorum notitia, aut ipsa fides necessaria erit, quando ad ea, quæ per mysterium significabantur & credebantur ex fide, perfectio Christiana pervenerit. Charitas vero hic quidem necessaria est, quæ nos separat a diabolo, purificat a peccato, reconciliat Deo: sed ibi perfecta erit, cum perfectos Deo, a quo est [k] donata, conjunxerit.

3. Adhuc Apostolus laudem divinæ charitatis amplificans, adjungit & dicit: *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum* [l], *ita ut ardeam: charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* (1. Cor. 13. 3) Nec immerito. Si enim non quid, sed propter quid faciamus, in illa ultima examinatione quærendum est; eleemosynæ, vel [m] traditio corporis in mortem, quid proderunt non habentibus charitatem? Ipsa ergo habenda est, ipsa sectanda, sine qua nec eleemosynæ, nec occisio corporis, nec illa omnia superius dicta, vel alia [n] quævis bona perducunt [o] aliquos ad salutem. Quia quælibet actio bona vel passio, nisi ex fide, quæ per dilectionem operatur [p], extiterit, nobis prodesse non poterit. (Gal. 5. 6.) Quapropter nihil eis peccati damnabilis remanere poterit, nec deerit aliquid boni, quibus charitas, omnis inquinamenti mundatio, & bonorum omnium mater affluxerit. Quoniam quidem si *charitas patiens est, benigna est, si non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, quærit quæ sua sunt; non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati; si omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet* [q]; (1. Cor. 13. 4. & seqq.) & eos in quibus fuerit, omnibus his bonis quæ habet impertit: quid illa esse potest in hac vita perfectius, qui tantis abundant, charitate in se regnante, virtutibus?

4. Proinde quando videmus aliquos patientiæ [r] mole fundatos inconcussum pectus sævientibus malis opponere; abundantia sanctæ benignitatis [f] affectos, bonum suum velle cum omnibus habere commune, non aliquibus ardentis invidiæ facibus [t] coqui; non agere perperam, sed simpliciter cum omnibus [u] quibuslibet puritatem exhibere; nullo fastu perniciosæ vanitatis inflari; nihil eorum quæ sunt aliena, crimine cupiditatis ambire; quæ sua sunt præ communionis bono non quærere; nulli malum, quibuslibet [x] irritatos injuriis, cogitare; non super [y] alicujus, aut sui operis iniquitate, sed de veritate gaudere; [z] omnes inquietos, vel inquietudines, fundata animi tranquillitate, sufferre, post hanc vitam pœnas divinitus comminatas credere [aa] metuendo, præmia promissa sperare gaudendo, revelationem filiorum Dei desiderare fortiter sustinendo: quando ergo videmus hæc, & [bb] talia bona aliquos posse; noverimus, non eos magnitudine virtutis suæ posse, quod volunt ardenter, & faciunt; sed de beneficio illius charitatis, quæ non est ex nobis, sed diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. (Rom. 5. 5.)

CAPUT XV.

Quantum perfectionis charitas in se fundatis exhibeat.

1 ERgo si charitatem Deo exhibeamus & proximo, *de corde puro, & conscientia bona; & fide non ficta*, (1. Tim. 1. 5) facile peccato resistimus, bonis omnibus abundamus, sæculi blandimenta contemnimus, & omnia quæ difficilia sunt humanæ fragilitati, vel aspera, etiam cum [cc] delectatio-

a Mſ. unus, *quodammodo*.
b Mſ. unus, *turpitudinis suæ conversationem*.
c Mſſ. tres, *quæ hic annectat*. mſ. alter, *quid de his adjungens annectat Apostolus*.
d Mſſ. quinque, scilicet Colb. tres & Regii duo, omittunt negantem particulam, *non*. Colb. unus, *quasi non aliqua . . . . aliqui possint*.
e Mſſ. septem, *charitatem*.
f Mſ. unus, *perfectius*. mſſ. tres, *perfectio*. Male in aliis *perfectio*, aut *profectior*.
g Mſſ. quatuor, *prophetia*.
h Editi addunt, *sancta*; quæ vox non legitur in mſſ.
i Abest *pervenire*, a mſſ. Colb. & Edit. Lugd. mſ. unus, *intendunt*.
k Mſſ. duo, *a quo est eis donata*.
l Ita Mſſ. sex. Editi, *ut ardeat*: & infra, *non habeam*.
m Editi, *traditiones*. mſſ. *traditio*.
n Mſſ. duo, *qualibet*.
o Mſ. unus, *hominem*. Alter, *homines*.

p Mſſ. sex, *extiterint . . . poterunt*.
q Mſſ. Colb. quatuor omittunt particulam & ; & infra tres ex his cum Reg. duobus, & *quid illis*.
r Mſ. Camb. *patientia bene fundatos*. Unus ex Colb. *patientia fundatos*.
f Mſ. unus, *affectuosius*. mſſ. Camb. *affectum bonum suum*, &c.
t Mſ. unus, *coinquinari*. Editi & mſ. unus, *non aliquibus ardentibus*.
u Mſſ. Colb. tres & Camb. *quibus debet puritas exhiberi*. mſ. Reg. unus, *sed simplicitatem cum omnibus quibuslibet puritatis exhibere*.
x Mſ. unus, *instigatos*. mſ. altre, *irrogatis*.
y Mſ. unus, *ac sui*. Alias, *alicujus adversis operis*.
z Mſs. unus, *omnes inquietudines vel inquietos fundata*, &c. mſ. alter, *omnes inquietudines fortiter animi*, &c.
aa Mſſ. quatuor, *non metuendo*.
bb Mſ. unus, & *alia bona posse aliquos*.
cc Mſſ. tres, *cum dilectione*.

tione perficimus: si tamen Deum charitate perfecta, quæ nobis [a] ab illo est, ex toto corde, ex tota anima, & ex totis viribus diligamus. Ex ea enim parte quis peccat, ex qua minus diligit Deum: quem si ex toto corde diligamus, nihil erit in nobis unde peccati desideriis serviamus. Et quid est diligere Deum, nisi [b] illi occupari animo, concipere fruendæ visionis ejus affectum, peccati odium, mundi fastidium: diligere etiam proximum, quem ipse in se censuit diligendum [c]: in ipso amore servare legitimum modum, nec pervertere dilectionis ordinem constitutum? Ordinem dilectionis illi pervertunt, nec modum diligendi custodiunt, qui aut mundum qui contemnendus est, diligunt, aut corpora sua minus diligenda, plus diligunt; aut proximos non sicut seipsos, aut Deum plus quam seipsos forte non diligunt.

[Deut. 6. 5. Matt. 22. 37. Luc. 10. 27. Marc. 12. 30. — Matt. 3. 43. — Videatur Aug. c. 27. l. 1. de doct. Christ.]

2. Sed de mundo, quod diligi omnino non debeat, ipsius Dei nostri per sanctum Joannem apostolum vox est, dicentis: *Nolite diligere mundum*. Corpus autem nostrum, quia pars nostri est, ad hoc nobis est diligendum, ut saluti ejus, ac fragilitati naturaliter consulamus, & agamus quatenus spiritui [d] ordinate subjectum, ad æternam salutem, accepta immortalite, & incorruptione perveniat: non suis voluptatibus diffluendo, animæ rigorem sibi cedentis emolliat, puritatem polluat, & totam dignitatem suæ [e] delectationis morbo corrumpat. Proximos autem tunc diligimus sicut nos, si non propter aliquas utilitates nostras, non propter sperata beneficia vel accepta, non propter affinitates vel consanguinitates; sed propter hoc tantum, quod sunt naturæ nostræ participes, diligamus: quia non eos sicut nos ipsos amamus, quando propter illa superius dicta diligimus. Neque enim [f] ideo proximum tamquam seipsum diligit quisque, quia sibi frater, aut soror, pater aut filius; mater aut filio, nepos aut neptis est. Carnaliter quippe amat, qui taliter amat: quoniam non illi tantum proximi nostri credendi sunt, quos nobis gradus sanguinis jungit; sed proximi nostri credendi sunt omnes homines naturæ nostræ, sicut dixi, participes. Nam si propinquos nostros, quamvis incompositos, turpes, ac male moratos plusquam quoslibet sanctos, quos a nobis secundum sanguinem vocamus extraneos, diligamus; non solum carnaliter diligimus, sed etiam graviter in tali eorum dilectione peccamus.

[1. Joan. 2. 15.]

3. Proinde secundum nos proximos omnes diligimus, quando ad mores bonos, & ad æternam vitam consequendam, sicut nobis, saluti eorum consulimus: quando nos in eorum peccatis ac periculis cogitamus; & sicut nobis subveniri [g] optamus, ita eis [h] pro viribus subvenimus; aut si facultas defuerit, voluntatem subveniendi tenemus. Quapropter hæc est proximi tota dilectio, ut bonum quod tibi conferri vis, velis & proximo; [i] & malum, quod tibi nolis accidere, nolis & proximo. Illi vero plus quam se diligunt Deum, qui pro ejus amore suæ ad tempus saluti non parcunt; seipsos tribulationibus ac periculis tradunt, nudari facultatibus propriis, patriæ suæ extorres fieri, parentibus & uxoribus ac filiis suis renunciare parati sunt; & ut totum dicam, ipsam corporis mortem non solum non refugiunt, sed etiam libenter excipiunt, ambientes a corporis sui vita magis quam a Deo, [k] vita vitæ suæ, discedere.

4. Iste igitur nobis dilectionis ordo servandus est, juxta illud quod dicit Spiritus sanctus; [l] *Ordinavit in me charitatem*; ut sicut ordinata charitas poscit, Deum principaliter diligamus; & propter ipsum, in ipso ea quæ diligenda sunt, tantum, quantum ipse præcipit, diligamus. Ipse enim [m] præcipit ut corpora nostra propter nos, proximos [n] sicut nos, & ipsum plus quam nos diligere debeamus: ita sane, ut eis quos nobis conjunctiores familiaritas facit, si eos fama non reprobat, & vita commendat, nos amplius impendamus, omnium profectus nostros esse credamus, & de aliorum peccatis tamquam de nostris misericorditer lugeamus. Sic ergo possunt in hac vita illi esse perfecti, qui perfecte diligunt Deum: & illi perfecte Deum diligunt, qui volendo quod vult Deus, & nolendo quod non vult, nec ullis peccatis quibus offenditur, acquiescunt: & semper se ad virtutes, quas ipse dignatur donare, diligendas & habendas, extendunt. Hi sunt, qui omnia bona quæ implere potuerint, ab illo se adjutos ut possint veraciter credunt: quidquid [o] mali commiserint, vitio suæ voluntatis ascribunt: quidquid boni non potuerint implere, ab illo ut possint jugiter petunt; cum potuerint, illi gratias agunt. Bona ejus quæ fuerint consecuti, etiam aliis [p] conferri socialiter volunt, & usque in suos inimicos dilectionis suæ latitudinem porrigentes, hoc omnes cupiunt esse quod ipsi sunt. Satis de vitiis, eorumque remediis est disputatum: nunc jam qualiter unaquæque virtus possit acquiri breviter disseramus.

[Cant. 2. 4. — Levit. 19. 19. — Matt. 22.]

CAPUT XVI.

De qualitate virtutis, & qualiter sibi consentientes informet.

1 OMnis sancta virtus res est divina, incorporea prorsus atque mundissima: quam mentes inquinatæ non inquinant; sed ipsa inquinatas emaculat: cujus participatione [q] formantur informia, suscitantur mortua, [r] sanantur infirma, corriguntur prava, reconciliantur [s] aversa. Hanc non habet nisi Deus, & is cui dederit Deus. Quæ in animo habitat, sed [t] animum corpusque san-

a Editi cum quibusdam mss. ex illo est.
b Editi, illi occupare animum. mss. tres, illo. (duo illi) occupari animo. Alius, illi copulari animo.
c ms. Colb. unus, in ipso servare amore legitimum morem, nec pervertere ordinem dilectionis. Constitutum ordinem dilectionis illi pervertunt, &c.
d ms. unus, ordinanti.
e mss. tres, suæ dilectionis.
f mss. sex, ideo se diligit quisque, quia sibi frater aut soror, &c.
g mss. tres, optaremus.
h In uno ms. pro viribus nostris. In alio desunt hæc omnino.

i Hæc verba: *Et malum quod tibi nolis accidere, nolis & proximo*, desunt in tribus manuscriptis.
k mss. duo, *a Deo vitæ suæ*.
l mss. sex, *Ordinate in me*.
m mss. quinque, *præcepit*. Sic & post pauca.
n ms. unus, *proximos sicut & ipsum plusquam nos*, minus bene.
o mss. duo, *male commiserint*.
p mss. quinque, *conferre*.
q mss. tres, *firmantur infirma*.
r ms. unus, *sanantur ægrota*.
s mss. quatuor, *adversa*: unus, *eversa*.
c mss. quatuor, *animam*.

sanctificat: ad quam nullus accedit invitus, quam nullus amittit, nisi propria voluntate deceptus. Nemo eam sibi conferre potest, cum possit auferre; alteri autem [a] nec conferre prævalet, nec auferre.

2. Itaque cum talis ac tanta virtus cuilibet inter voluptates suas adhuc marcescenti refulserit, atque [b] ei ad se concupiscendam desiderium salubre commoverit: protinus in animo ejus duarum delectationum contrariarum rixa consurgit; & mentem voluntas adversum se ancipiti delectatione [c] divisam in diversa ducit, ac reducit; modo reprehendo quod elegerat, modo quod reprehenderat eligendo: atque ita in alterutrum latus [d] se cogitationum varietate versantem, ipsa velut virtutis ac vitii [e] tepida medietas, vexat ac lacerat. Quoniam quidem quemlibet hominem, donec se in eo quod [f] elegerit certa definitione confirmet; quamdiu modo non vult quod volebat, modo velle incipit quod nolebat; velut in quodam deliberationis [g] incertæ bivio constitutum, discerpit ipsa diversitas [h] voluntatum. Hinc eum virtus admonet suæ salutis, & [i] vocat; inde consuetudo vitiosa discedere a se volentem [k] remoratur, & revocat, & paulisper e se averso, necad virtutem plene converso, usitatæ voluptatis admonitione blanditur, & omnes illecebras, quibus olim perdite fruebatur, ostendit. Turpia quoque desideria quibus [l] vinciatur, immittit, ac jam pene fastidienti blandum nescio quid molliter insusurrat: & supplicat, ne præponat mollibus dura, lætis tristitia, certis dubie, [m] præsenti voluptati futura: cogitet quam pœnale sit atque difficile, dulcibus carere [n] deliciis, illecebris renunciare carnalibus, abstinentiæ jugis gravari laboribus, jejuniorum ac vigiliarum continuatione torqueri, certa carnis afflictione præmium dubiæ remunerationis ambire, contra diabolum decipiendi peritum [o] resistendo arma corripere, insidias ejus ac fraudes vigilantis animi cautione vitare: quam [p] denique miserum sit enormitate tantæ asperitatis evictum, ac diabolica fraude deceptum; ad repudiata redire, voluptatibus quas abjecerat frui, & omnibus, quæ incaute laboriosum suscipiendo propositum contempserat, delectari.

3. His & talibus vitiosa consuetudo, dubium [q] sanctæ definitionis affligit. Virtus contra, quæ continentie nominatur, [r] morantem confidentes objurgat, ad delectationes puras, castasque delicias, quibus fruuntur omnes sui amatores, invitat; offert nudo justitiæ vestimentum; illuminato sui apparatus demonstrat ornatum; diffidenti de se, protectionis suæ promittit auxilium: hortatur & provocat, ut definitionis ambiguitate deposita, propositum spirituale suscipiat; perseveraturum se in suscepto labore propositi sui, non sua possibilitate, sed Domini miseratione confidat, nec suis viribus, sed gratiæ omnipotentis fretus auxilio, contra diabolicas impugnationes victricia arma [f] corripiat: cogitet quanti, & quantæ potuerunt, & possunt, quod se posse desperat: unde illi, vel illæ potuerunt, inde se posse firmiter credat: certa spe spiritalia carnalibus, & terrenis cælestia, & futura præsentibus anteponat.

CAPUT XVII.

Quibus gradibus conversi in culmen perfectionis ascendant.

1 CUm [t] vero quis persuasione [u] ac pulcritudine virtutis illectus, aliquantulum a priora conversatione recesserit, statim ei alia [x] tentatio, contra quam luctetur, occurrit. Nam quem carnalis voluptas superata dimiserit, mundi vanitas occupabit: sicut nobis illi exemplo sunt qui [y] delectationem sibi sativæ libidinis interdicunt, & ventosæ vanitatis [z] licentiam suæ [*] voluptati permittunt. Turpitudini [aa] concubitus contradicunt, & [bb] ambitioni succumbunt: utuntur deliciis ac vestibus accuratis ad luxuriam, comatulis [cc] pueris, ac potentibus equis ad pompam, accipitribus ac saginatis canibus ad venatum, venationibus crebris ad luxum. [dd] ambitiosi apparatus jactantiam necessarium mentiuntur ornatum.

[*] forte voluntati.

2. Jam sidere [ee] effuse, vocem procacibus cachinnis attollere, turpes jocos libenter audire, aliorum pœnam suam facere fatigando lætitiam, urbanos quosque quamvis turpes, explere deliciis, [ff] ferios necessariis indigentes abjicere, domos amplissimas & ornatas exstruere, facultates [gg] suas indesinentes augere, alienis pervadendis, si possibilitas patiatur, inhiare; non rem cupiditatis, sed nescio cujus utilitatis existimant: ut illa, quæ dixi, vel alia multa similia, non solum libenter exerceant, sed etiam hinc eos objurgantes irrideant, [hh] ineptire credentes illos, qui licita & usitata nobilibus crimine ambitionis infamant. Sed [ii] qui hoc quoque malum divinitus adjutus evicerit, & spiritalis continentiæ viribus fultus, omnia quibus po-

a mſ. Colb. unus, *nec conferri prævalet, nec auferri*

b mſs. tres, *atque eum ad se concupiscendam desiderium salubri commoverit.*

c mſs. sex, *divisa*. Editi paulo post non habent *ita*.

d mſ. Colb. unus, *mutua se*.

e mſ. unus ab alia manu, *trepida*. mſ. alter, *velut inter virtutes ac vitia tepida medietas*.

f mſ. unus, *elegerat*.

g mſ. unus, *incerto bivio*.

h mſs. duo, *voluptatum*. Colon. *voluntatem*.

i mſ. unus, *& advocat*.

k mſs. duo, *moratur*.

l mſ. Colb. unus, *vincatur*. Alter, *vincebatur*.

m mſs. sex, *præsentium voluptati, futura*.

n mſs. duo, *divitiis*.

o mſs. tres Colb. *resistendi*. & post pauca. mſs. Camb. *arripere*.

p Edit. Lugd. cum mſs. tribus, *deinde*.

q mſ. Colb. unus, *sanctæ conversationis*.

r mſ. unus, *remorantem*.

ſ mſs. duo, *arma arripiat*.

t mſs. sex. *Qui si persuasione*. Unus, *Qui persuasione*.

u mſ. unus, *a pulcritudine*.

x mſ. unus, *luctatio*.

y mſ. Colb. unus, *delectationi sibi suæ libidines*.

z mſ. Colb. unus, *delectationes anteponunt*.

aa mſ. Camb. *concupitæ*.

bb mſ. Colb. unus, *& desiderio cupiditatis & ambitioni succumbunt*.

cc mſs. duo, *puerulis*. Unus, *puellis*. Alter, *comatulis*, forte, *commatulis puerilibus*.

dd Ita mſs. quatuor. Editi vero, *& ad ambitiosi apparatus jactantiam*. mſ. Colb. unus, *& ambitiosi apparatus jactantia*.

ee mſ. Colb. unus. *Jam sedere, effusam vocem procacibus cachinnis adtollere*.

ff Ita mſ. sex Editi, *servos*. Sed melior jam visa erat prior lectio his qui appositam voce, *serios* in margine subjunxerant, ita legi en Camb. mſ. qui forte unicus illis occurrerat.

gg mſ. unus, *proprias*.

hh mſ. Colb. unus, *ineptos contemnentes illos, qui licita & usu consuetudinario data nobilibus*. Et paulo post, mſs. quinque & Lugd. *infamant*.

ii Alias, *si quis*.

potest a perfectione retardari, calcaverit; mentem suam sanctæ virtuti, studio bonæ voluntatis [a] inclinat: tunc delectabiliter, ac devote nutus omnes reginæ virtutis in se regnantis observat: ac sic cum Deo suo unus spiritus factus, nihil aliud agit semper aut cogitat, nisi unde clarior [b] ac nobilior fiat, & oblectationes vitiorum omnium, puris delectationibus vincat.

CAPUT XVIII.

Quæ sit quaternarii numeri credenda perfectio: & quod quatuor virtutes, quæ dictæ sunt principales, ex fide viventes a Deo collatæ justificent.

VIdeamus nunc, an vera sit Philosophorum illa sententia, qua quatuor virtutes, velut quosdam virtutum omnium fontes; vitia quoque quatuor, velut quasdam origines malorum omnium definiunt. Principales quatuor esse virtutes non solum Philosophi sentiunt, sed etiam nostri consentiont. Sed quare quatuor, vel quæ siot opera singularum, hoc Domino illominante, debemus breviter demonstrare. Quaternarium [c] numerum perfectioni sacratum pene nullus ignorat. Siquidem totus orbis Oriente & [d] Occidente, Aquilone & Meridie, quatuor [e] determinari partibus sive angulis invenitur: & ipse Adam qui est humani generis pater, vel generale nomen, quod dicitur homo, quatuor litteris explicatur. Corpus quoque quatuor elementis [f] extructum, quaternarii numeri in se continet sacramentum. Ipsius etiam animæ quatuor esse affectiones, quibus vel ad bona utimur, vel ad mala, & antiqui subtiliter invenerunt, & eorum inventa probantes posteri susceperunt.

Gen.2, 10. Ezech.1.5. & seq. 2. Sed & quatuor flumina, quæ de paradisi fonte procedunt, vel quatuor Evangelia, divini currus rotæ quatuor, & animalia, alæ eorum quatuor ac facies, dignitatem numeri hujus abunde commendant: & ideo [g] virtutes istæ quæ tantum continent perfectionis in numero, sollicite considerare debemus, quantam sanctitatem conferant animo Christiano, & quam nihil perfectionis [h] usquam sit, quod in istis virtutibus non sit. Nam si facit temperantia temperantem, prudentia prudentem, justitia justum, fortitudo fortem; eo qui temperanter, juste, & prudenter agit, ac fortiter, nescio quid possit esse perfectius. Itaque difficile quidem est nobis nomina virtutum, quæ ex illis quatuor, quas principales diximus, oriuntur, ostendere: sed cum proprietates, & actus earum cœperint aperiri, ex ipsis [i] affectionibus singolarum, quæ virtutes ex quibus existant, forsitan apparebit.

3. Verumtamen hoc imprimis nosse, & tenere debemus; quod istæ quatuor virtutes, vel omnes quæ ex illis existunt, dona sint Dei: & quod nullus eas habet, habuit, aut habebit, nisi cui Deus, qui est omnium virtutum proprietas & origo, contulerit. Quoniam quicumque, quocumque tempore, in quacumque gente in Deum credentes ea fide vixerunt, illius dono temperantes ac prudentes, justi, [k] ac fortes fieri utique potuerunt. Qui aotem nesciantes Deum, vel etiam blasphemantes, sine fide vixerunt, nihil earum virtutum a Deo accipere, vel habere potuisse credendi sunt.

CAPUT XIX.

De temperantiæ qualitate, vel opere.

1 SEd jam videamus, quæ sit proprietas singularum. Temperantia temperantem facit, abstinentem, parcum, sobrium, moderatum, pudicum, tacitum, [l] serium, verecundum. Hæc virtus [m] si in animo habitat, libidines frenat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, [n] ordinata corroborat, cogitationes pravas removet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis exstinguit, animi teporem desiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & [o] totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit. Temperantia intemperantiam nostram ad [p] honestum modum redigit in cibo ipso vel potu, ut contenpti simus appositis: ne poscamus impodenter, quod aut ille qui poscitur forte [q] oon habeat; aut alios quod desiderio nostro placet offendat, aut gulæ nostræ intemperans appetitus appareat: nec judicemus eos qui volunt [r] cibis, quos ipsi percipimus, abstinere; oec eis verecundiam faciamus, qui ea quibus ipsi abstinemus, forte percipiunt, & Deo gratias agunt: certi quod satis miserum sit, aliquos de cibi vel potus perceptione damnare, aut nobis arrogare per abstinentiam sanctitatem.

2. Temperantiæ est quod reverentiam senioribus exhibemus, æquales germanitus honoramus, junioribus gratiam [s] paternæ dilectionis impendimus: quod præstamus loquenti seniori silentium, quod ipsius ad loquendum præstolamur imperium, quod non attollimus immoderatum io collocutionibus sonum, quod [t] risui prorumpere non permittimus in cachinnum, quod oulli detrahimus, nec [u] detrahentes æquanimiter sustinemus: scientes, quod tam illi qui detrahunt, quam illi qui derrahentibus acqoiescunt, vanitatis morbo corrupti sunt; [x] qui ad hoc alios viles videri

a Ita ms. quatuor. ms. alter, *inclinet*. Editi, *inclinaverit*.
b mss. tres, *aut nobilior*.
c ms. unus, *perfectione*. Alter, *Quaternarium numero perfectionis sacratum*.
d mss. duo hic omittunt *&*, quod legitur in aliis codicibus.
e mss. duo, *terminari*.
f ms. unus, *instructum*.
g ms. unus, *virtutes istas*.
h mss. quatuor, *umquam*.
i ms. Reg. unus, *affectibus*. Alter & Colb. unus cum Camb. *effectibus*.
k ms. duo, *vel fortes*.
l In mss. duobus Colb. deest vox, *serium*.
m ms. Colb. unus, *in animo ubi habitat*, absque, *si*.

n ms. unus Colb. *infirma corroborat*.
o ms. Colb. unus, *& totam semper ab omni vitiorum potestate defendit*.
p ms. unus, *ad omnem honestum*.
q ms. unus, *non habebat*. ms. unus, *aut ne alios*, &c. desunt hæc in ms. uno Reg.
r mss. duo, *a cibis*.
s ms. unus, *puræ dilectionis*.
t ms. tres Colb. *quod risum prorumpere non permittimus*. Alter, *risu prorumpere non permittimus*. ms Colb. unus, & Camb. *risu prorumpere non audemus*.
u ms. Reg. unus, *nec detrahentem*. ms. Colb. unus. *& detrahentes*, ms. alter ex Regiis, *nec detrahentibus acquiescimus, nec æquanimiter sustinemus*.
x mss. tres, *quia ad hoc*.

deri volunt, ut se commendent eorum comparatione quos carpunt, & videantur ea vitia non habere, quæ malitiose in aliis reprehendunt: quod malum temperantia tollit; cui qui servire voluerit, non quod reprehendat in fratribus, sed unde Deum laudet attendit. Ac per hoc ipsius temperantiæ est, quod non solum temperantes in omnium membrorum officiis sumus: sed etiam quod omnia libenter, quæ nos moderatos ac sobrios faciunt, observamus. Sed de temperantia hæc dicta sufficiant, [a] ut & de fortitudine disseramus.

CAPUT XX.

Quales esse debeant, quos animi fortitudo nobilitat.

1 ANimi fortitudo ea debet intelligi, quæ non solum diversis pulsata molestiis inconcussa permaneat, sed etiam nullis voluptatum illecebris resoluta succumbat. Alioquin si impetus quidem malorum sævientium frangat si calamitatibus quibuslibet impactis [b] obsistat, si inter injuriarum sæva, inter procellas angentium pressurarum, inter inimicitias ac damna præsentia atque multimodas persecutiones infatigata persistat; & tamen de ipsa se adversariorum sustinentia jactet, nec dec de dono Dei [c], quo illustratur, exultet, sed carnaliter se de vulgi favore, quo prædicatur, oblectet; plusque gaudeat ex eo, quod laudatur, quam ex eo quod habet unde laudetur; & per hoc humanam laudem divinis [d] muneribus anteponat: quis dubitet hanc animi intentionem virtutem dici non posse? Quæ si virtus esset, fortiter etiam blandimentis talibus repugnaret; nec acquiesceret mollibus quæ, adjuvante Domino, dura quæque vel aspera superasset. Quosdam namque insuperabiles asperis passionibus facit mundi cupiditas: in quibus non patientia laudanda est, sed [e] miranda duritia.

2. Eos vero quos ad tolerantiam passionum fortes Dei charitas reddit, nulla delectatio carnis [f], nulla voluptas male blanda corrumpit. Quoniam [g] si non quid, sed propter quid patiamur, plurimum refert: non in eis est patientia, qui æquanimiter patiuntur angentia, sed in eis tantum, quos fortiter facit sustinere justitia. Denique Dominus non ait, [h] *Beati qui persecutionem patiuntur*, & tacuit; sed adjecit; *propter justitiam*: ut Matt. 5. 10. evidenter ostenderet quod patientiam veram non facit pœna, sed causa: & ideo beatitudinem non persecutionem patientibus, sed propter justitiam patientibus repromisit. Quod si ita est, superandorum [i] malorum sustinentia, tunc est vera patientia, si fuerit justa: & in eis justa est patientia quorum nec doloribus, nec voluptatibus [k] cedit mentis invictæ constantia. Sed hæc animi fortitudo ab illo est nobis, cui cum Propheta [l] cantamus: *Fortitudo mea, & [m] laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem*. Fortitudo nostra Ps. 117. 14. est [n], quia ita nos contra omnia vitia invicta protectione corroborat, ut animum nostrum [o] nec blanda dissolvant, nec adversa dejiciant: & tunc laus nostra Dominus fit, si non nos de muneribus Dei, sed divina in nobis cupiamus munera prædicari. Nec illi suam possunt jactare virtutem, quibus Dominus factus est in salutem.

3. Is ergo [p] cui Dominus est animi fortitudo, nullis carnalibus desideriis cedat, nullis voluptatibus acquiescat, ambitionem ac popularem gloriam vincat. Non eum pecuniæ amor addicat [q], non acerbitas [r] passionum damnorumque subjiciat. Sit illi Deus laus tota, perfecta gloria [s], delectatio pura, spes certa, securitas firma, possibilitas sana, sanitas incorrupta: ut ei quidquid carnalibus placet, in hoc mundo displiceat; quidquid pretiosum videtur esse, vilescat; quidquid nitidum, futurorum [t] contemplatione sordescat: nec ab his quæ jam [u] per gratiam Dei elisit, se patiatur elidi; quia & turpius videtur [x] animum ab his vitiis vinci, quæ vicerat; & nihil ei [y] prodest aliqua superasse, si alicui, quod neglexerit superare [z], subjaceat: quando non ille fortis haberi soleat, qui in adeundis laboribus periculisque claruerit, aut [aa] frenandis voluptatibus ac domandis institerit; sed ille magnus & sublimis, ille potens atque dignus fortitudinis appellatione censendus est, qui nihil sibi vitii rebellare, aut dominari permiserit: [bb] modo absit [cc] ignavia, ne nos id desperemus posse, quod possumus; absit præsumptio vitiosa, ne nobis hoc, quod per Dei gratiam possumus, adscribamus. Quia sive de munere Dei, quo fortes efficimur, desperemus; sive nos de nostra possibilitate jactemus, idonei ad resistendum vitiis esse non possumus. Et utrique animi fortitudo tam desperandi ignaviam debet excutere, quam jactantiæ contraire.

CAPUT XXI.

De justitia, vel fide, quæ ex ipsa procedit.

HActenus de virtute, cui nomen est fortitudo, [dd] disputavimus. Videamus jam quid [ee] etiam justitia nobis afferat in hac vita præsidii, & qualiter ipsa quoque in eorum pectoribus, qui se illi [ff] tradiderint, nulli vitiorum valeat impugnationibus superari. Fides enim,

a ms. unus, *nunc de fortitudine*.
b ms. unus, *subsistat*.
c ms. unus, *qui illustratur*.
d mss. Reg. duo & Camb. *operibus*.
e ms. unus, *miseranda*.
f mss. tres addunt, *mala*. Unus, *non voluptas*.
g ms. unus, *Quoniam enim non quid*.
h Hæc vox *Beati*, aberat ab Editis: restituitur ex mss. quinque.
i ms. omnes hic addunt, *vel superatorum*. Editi omittunt.
k ms. Camb. *cadit*.
l ms. Camb. *canimus*.
m mss. quatuor, *& laudatio mea*.
n mss. tres, *quæ ita*. mss. duo, *qui ita*.
o mss. duo, *nec blandimenta*.
p mss. duo Colb. *cui factus est Dominus fortitudo*.
q ms. unus addit, *aliena*.
r ms. unus, *passionis damnorumque abjiciat*.
s mss. quinque, *dilectio pura*.
t ms. unus, *comparatione*.
u ms. unus, *gratia Dei*.
x mss. quatuor, *animus*.
y ms. Colb. unus, *prodest*: ceteri, *prosit*.
z ms. unus, *subjiciatur*.
aa ms. unus, *refrenandis*.
bb Hæc vox, *modo*, inducta est in ms. Camb. in quo sic. *Absit igitur*.
cc ms. ex Colb. unus, *pigritia misera, inertia, ignavia, ne nos*.
dd Hæc vox, *disputavimus*, abest a ms. quatuor: in altero habetur, *tractavimus*.
ee mss. duobus deest, *etiam*. ms. Camb. post pauca, *offerat*.
ff Editi, *tradiderunt*. mss. quinque, *tradiderint*.

quæ est justitiæ fundamentum, quam nulla bona
a opera præcedunt [a], & ex qua omnia bona procedunt; ipsa non a peccatis omnibus purgat,
mentes nostras illuminat, Deo [b] conciliat, &
b cunctis participibus naturæ nostræ consociat; spem nobis futuræ remunerationis inspirat, auget in nobis virtutes sanctas, ac nos in earum possessione confirmat.

CAPUT XXII.

De æquitate: quod ad eamdem pertineat humanæ societatis utilitas.

EX justitia manat & æquitas, quæ nos facit ut omnium necessitates hominum nostras esse dicamus, nec nobis tantum, sed etiam generi hu-
c mano [c] nos natos esse credamus; & quidquid cui-
d libet homini nocere potest [d], tamquam si nobis
e noceat, evitemus: quia [e] qui homines sumus, ni-
Terent. in Heauton. hil humani a nobis alienum putare debemus. Si-
f quidem belluarum est [f] sibi vivere, nec suas utilitates in commune conferre. A quibus non solum mentis prærogativa, sed etiam servata juris [g] æqua-
g h litate distamus, si nos in [h] omnium commodis vel incommodis cogitantes, sicut nostris utilitatibus,
i ita omnium sociorum [i] naturæ nostræ vivamus.
k [k] Deinde si invicem persequi, lacerare, vel perdere, ferarum est proprium; quis dubitet excellentiæ humanæ competere, ut se alterutrum juvent, instruant, ædificent, & utilitatem communem tamquam propriam curent? Unde datur intelligi, quod qui opprimendis, [l] ac decipiendis
l m hominibus [m], homines nati persistunt, in mores
n ferinos, [n] non naturæ, sed vitæ mutatione degenerent.

CAPUT XXIII.

Quod duo sint injustitiæ genera.

1 DUo sunt injustitiæ genera; unum [o] quo in-
o p juriis irrogamus, alterum quo [p] ab aliis irrogatas, cum possumus, propulsare negligimus. Quodam modo enim nos opprimimus quando oppressos eum defendere [q] possumus, ab oppressio-
q ne, contemnimus. Nec mihi aliquid prodest, quod non circumvenio aliquem, neque decipio,
r si [r] decipi, aut circumveniri permitto. Hoc idem de peccatis [s] licet intelligi: quia si peccantem vi- s
deo, & non solum non arguo, sed etiam [t] ei pec- t
canti consentio, participem me damnationis ejus efficio; & in omnibus peccantibus pecco, quando eos quos scio peccasse sive peccare, quadam crudelis animi malignitate non increpo.

2. Nec vero audiendi sunt illi, qui se dicunt
propterea delinquentes [u] objurgare non posse, ne u
eos qui [x] se emendare noluerint, sibi faciant ini- x
micos. Qui dum parcunt eorum voluntati, saluti non parcunt. [y] At si non ex jactantia; sed ex y
misericordia, & cum quadam pietate compatientis animi castigemus [z], & illi nos sentiant non mi- z
nus peccatis suis moveri, quam nostris: aut in
bonum statum reformati, nobiscum Deo [aa] gra- aa
tias agunt; aut si eos in peccato tenet adhuc peccandi dulcedo, & [bb] salutem suam nobis curæ es- bb
se cernentes, malum reddere pro bono voluerint
[cc]; male debemus eorum inimicitias, qui nolue- cc
rint emendari, contrahere; quam Dei offensam, dum peccantes palpamus, incurrere. Sed de his quoniam in libro secundo plura jam diximus,
reliquas justitiæ partes, ut cœpimus, exequamur. Cap. 1. & 2.

CAPUT XXIV.

De liberalitate: & qualiter beneficentiæ opus debeat exerceri.

1 DE justitiæ [dd] adhuc fonte procedunt libera- dd
litas, beneficentia, charitas & cetera ejusmodi, quibus multipliciter juvari homines possunt.
Liberalitas [ee] est quæ etiam in eos qui nihil indi- ee
gere videntur, exsuberat; in qua liberalitate rei familiaris ponitur amplitudo. Beneficentiæ multa sunt opera, quibus necessitati laborantium misericorditer subvenitur, & de terreno censu regni cælestis hereditas comparatur; si modo absque ulla ostentatione opus beneficentiæ fiat, nec nos ad misericordiam faciendam turpis amor gloriæ popularis impellat. Inventi sunt quidam, qui diversis quidem diversorum necessitatibus subvenirent; sed aut appetitu comparandæ opinionis impulsi, aut carnali pietate commoti, aut spe recipiendi quod darent, aut reddendi quod accepissent neces-
sitate [ff] constricti. ff

2. Sunt alii quos ad largiendum aliquid in pauperes sola movet versuta cupiditas: qui

* ad

a Sic MSS. Reg. duo, & Colb. unus. Camb. vero, *sed ex qua omnia bona procedunt*. Editi, *& ex qua omnia procedunt*. Quæ omnia absunt a duobus mss. Colb.

b MSS. Colb. tres, *reconciliat*.

c MS. unus Colb. *natos utiles esse*.

d MS. unus, *id quasi*.

e MS. unus ex Colb. *quia homines sumus, unde & humanitas dicta, qua nos invicem tuemur, sicut mortales; nihil humani a nobis*, &c.

f Deest vox, *sibi*, in mss. uno.

g MS. Colb. unus, *a quibus non solum meritis, gratia præmissa, vel propriæ dignitatis prærogativa, sed etiam ... æquabilitate distabimus*. MSS. tres & Lugd. *æquitate distamus*.

h MS. unus, *in omnium lucris, commodis*, &c.

i In Editis interseritur vox, *utilitate*, quæ abest a manuscriptis omnibus; quæ omissio recto sensui loci hujus proficit.

k MS. unus, *Denique*.

l MSS. tres, *aut*.

m In Lugd. deest vox, *homines*. Legitur in aliis omnibus.

n MS. unus, *non naturæ, sed vitii*. MS. alter, *non natura, sed vitæ*.

o MSS duo, *unum quod ... alterum quod*.

p MS. unus, *aliis erogatas*.

q MS. unus, *possimus*.

r MSS. tres, *si decipienti circumvenire permitto*. mss. alter, *quod non circumvenio neque decipio, sed decipi*, &c.

s MSS. quatuor, *debet*.

t MS. unus, *ejus peccatis*.

u MS. Colb. unus, *increpare, vel objurgare*.

x MSS. duo, *emendari noluerint*.

y MS. Colb. unus, *Ac si*. Alter, *Si non*. Alius, *Aut si*.

z MSS. duo, *ut illi*.

aa MSS. duo, *gratias agant*. ms. Colb. unus, *aut in bono nobiscum statum*. Alter, *aut in bonum statum Deo gratias agunt*.

bb MS. unus, *salutis suæ nobis curam esse*.

cc Sic editio Lugd. Aliæ, *magis malle*. Ex Colb. mss. unus, *magis debemus eorum inimicitias, qui noluerint emendari contrahere*.

dd MS. unus, *De justitia autem adhuc*.

ee Additur, *est*, ex mss. quatuor, aberat ab Editis.

ff MSS. duo, *constricti sunt*. *Aliquos*, &c. Ita & Lugd. Alter, *constricti sunt*. *Alii quos*, ms. alius, *constricti sunt*. *Alii sunt quos*.

[a] ad hoc aliqua erogant, ot hic majora recipiant; & quidquid eis velut pauperum [b] pastoribus datum fuerit [c] erogandum, esurientibus illis pro quibus sustentandis accipiunt, totum, aut prope totum quod acceperint, in suas voluptstes expenduot: &, quod est deterius, inter munificos ac misericordes haberi, vel etiam præ illis prædicari turpiter concupiscunt. Ab his omnibus, & horum similibus, longe diversi sunt [d] illi, qui non se in operibus suis, sed Deum cupiunt prædicari: quos ad opus bonum spes futuræ remunerationis adducit; & ipsum solum volunt habere sui operis testem, a quo se recepturos credunt tota fidei firmitate mercedem.

CAPUT XXV.

De differentia amorum, & quantum ab eis differat perfecta dilectio.

ITaque jam de charitate, unde plura in hoc libro supra differui, quia locutus exigit, hic quoque pauca perstringam. Taceo de carnali amore, qni incipiens a conjugio, msnat in filios: quia talem smorem cum pecoribus habemus, bestiisque communem. Propinquorum [e] etiam prætereo: quia & ipse adhuc ad carnem pertinere videtur, & sanguinem. Nec de illo aliquid dico, quo etsi amicos smsmus, tamen etiam [f] ipse refertur ad aliquod commodum temporale. Non quod hi amores honesti non sint, cum sint omnibus naturales; sed quod his omnibus [g] sit ille incomparabili diversitate præstantior, quo Deum gratis diligimus, & amicum. Ceterum qui amicum propter commodum quodlibet amat, non amicum convincitur amare, sed commodum. Et utique qui aliquem propter rem temporalem quamlibet amaverit, cum res ipsa [h] ut pote temporalis desierit esse, amare cessabit. Qui autem diligit propter Deum, sicut Deus æternus [i] est, ita in æternum ipsa amici dilectio permanebit. Et ideo Deus, [k] quo nihil est majus aut melius propter quod diligatur, propter seipsum perfecte diligitur. Si vero saltem propter [l] illa quæ præstat, amatur: non utique gratis amatur: quia jsm illud propter quod diligitur, ei, quod dictu quoque nefas est, anteferiur. Ipse quippe est omnibus amatoribus suis vita beata, ac salus æterna, & regnum, gaudiumque perpetuum. Hæc accipient qui Deum diligont: quia solus erit illis omnia, quando ipse fuerit in omnibus omnia.

CAPUT XXVI.

Quid sit sua cuique tribuere.

QUapropter si in hac vits justitiam conamur implere, cujus justitiæ opus est proprium sua cuique tribuere, Deo nos, a quo sumus facti, reddamus: oec dominari nobis ea, quibus sitmus naturaliter præpositi, permittamus. Dominetur vitiis ratio, subjiciatur corpus animo, animus Deo, & impleta est [m] hominis tota perfectio. Ac per hoc, & nos justitiæ facti participes, sua cuique tribuimus, si inferiora melioribus, & virtutibus carnalia oblectamenta subdamus: [n] & sicut viventia vita carentibus, sensibilia viventibus, intellectualia sensibilibus, immortalia mortalibus, ratiocinando præponimus: ita bene vivendo voluptuosis utilia, utilibus honests, honestis sancta [o], snctis perfecta omnia præferamus. Verumtamen nec corpus spiritui, nec appetitus obtemperare poterit rationi; nisi Deus qui ipsum spiritum creavit & corpus, delectatus cogitationibus nostris, requiescat in nobis: ac tamqusm verus agricola in agro suo, [p] corde nostro proficiat: [q] ut quidquid in eo fides plantat, devotio rigat, ipse ad incrementum consummatæ maturitatis sdducat: atque ita nobis voluntarie sibi subjectis desideris mala subjiciat, ut ex ipsis actibus nostris, qui sit habitator noster, & cujus in nobis [r] fiat volontas, appareat

CAPUT XXVII.

Quod actualem vitam tres virtutes, id est, temperantia, fortitudo, justitiaque consumment: & prudentia, quæ est quarta virtus, menti cognitionem rerum latentium præstet.

HIc est ordo naturæ atque justitiæ, quem [s] qui tenere voluerit & observare, perfectionem vitæ actualis implebit. Cui actuali vitæ tres illæ virtutes (de quibus quæ dicenda [t] jussa sunt, Deo donante, dixi) proficiunt. Siquidem temperantia, & snimi fortitudo, atque justitia spiritalis est actio sine qua nihil omnino valet illa quæ ad prudentism videtur pertinere cognitio. Quia nihil nobis proderit implenda didicisse, nisi ea quæ didicimus, studeamus implere. Ergo vis [u] animi, quæ in appetitum rationemque dividitur, ad perfectionem bonæ actionis implendsm, cognitionemque rerum latentium consequendsm, his quatuor virtutibus, unde [x] etiam jam diu disservimus, adjuvatur. [y] Quarum tribus, temperantia scilicet, & animi fortitudine, atque justitia informatur ipse appetitus, ut actio fiat: prudentia vero rationem, quæ est acies mentis, illuminat: ut & ratio appetitum [z] gu-

g 2 ber-

S. Prosperi.

a Mss. Reg. unus, *propter hoc . . . ut hinc majora*. Alius, & Colb. unus, *ad hoc . . . ut majora*. Duo Colb. *ad hoc . . . ut hinc majora*.
b Ms. Camb. *patribus*.
c Ms. unus, *ad erogandum*.
d Ms. unus, *alii qui*.
e Mss. septem, *quoque*.
f Ms. unus, *etiam ipsi referuntur*.
g Mss. Colb. duo, *incomparabili necessitate*. Quorum unus, *dum gratis diligimus & amicos, & ceteros*.
h Mss. sex, *utpote temporalis*. Unus ex his, *ut puta*. Editi hic carent, *utpote*.
i Ms. unus caret substantivo, *est*.
k Ms. Colb. unus, *quia nihil est . . . majus aut melius, propter quod diligatur*. Colb. alter, & Lugd. cum Lovan. *quo nihil est . . . majus aut melius, propter quod diligatur*. mss. duo Reg. *propter quod diligitur, propter seipsum perfecte diligitur*. Editi, *propter quod diligatur;* alii, *diligatur? Propter seipsum perfecte diligitur*.
l Ms. unus, *propter ipsa*.
m Mss. Colbert. unus, *omnis perfectio*. Alter, *& impleta erit in nobis tota perfectio*.
n Mss. quatuor Colb. *ut sicut*.
o Ms. Colb. unus, *sanctis & perfectis perfectiora præferamus*.
p Mss septem, *in agro suo corde nostro*. Editi, *sic in corde nostro*.
q Mss. sex, *& quidquid*.
r Mss. tres, *sit voluntas*.
s Ms. unus, *si quis*.
t Mss. omnes, *visa sunt*. Unus ex his totum sic exhibet. *Quam actualem vitam tres illæ virtutes . . . perficiunt*.
u Mss. duo, *vis animæ*.
x Mss. omnes, *unde ecce jam diu*.
y Mss. tres, *Quibus tribus*.
z Ms. unus, *juvet*. Hæc verba, *ut & ratio, &c.* desunt in Ms. uno.

bernet, & rationi appetitus obtemperet. Nam virtus omnis (sicut veteribus placet) tribus in rebus [a] fere versatur: quarum una est in perspiciendo, quid in [b] quaque re verum, sincerumque sit, quod prudentiæ munus est proprium, [c] de quo loco suo videbimus: altera, quæ animi perturbatos affectus, quos Græci dicunt πάθη [d] coercet ac temperat, ut omnes appetitiones, quas illi [e] ὁρμὰς vocant, rationi obedientes efficiat: tertia ut his quibus [f] congregamur, uti velimus [g] ad eorum salutis & nostræ plenitudinem capiendam. Quæ omnia ad reliquarum trium virtutum pertinere videntur officium: quibus temperantia & fortitudo plurimum valent in coercendis animi perturbationibus, ac frenandis, [h] quas perturbationes nonnulli passiones, alii ægritudines vocant. Quibus modificatis, & quadam temperantiæ ac fortitudinis lege compositis, omnes virtutes in homine suo creatori subjecto, sine ullis vitiorum contradictionibus regnant.

CAPUT XXVIII.

De sociali virtute: & quod non recte faciant, qui cum possint, nihil humanæ societati proficiunt.

1 JUstitia vero qua fiunt justi, qui eam fuerint operati, socialis quædam virtus accipitur eo quod ipsa beneficiis, [i] quæ aliis præstat, augetur. Quis enim non eo ipso proficit, quo proficere alium cupit? Quis non misericordem sibi Deum facit, qui misericors erga laborantes vel errantes extiterit? Aut quomodo non augebit in se omnia bona sua, [k] qui ea non solum non invidet habentibus, sed etiam non habentibus, in quantum potest divinitus inspiratus impertit? Ex quo videndum est, utrum juste faciant [l] illi, qui se removentes ab occupationibus cunctis, ac studiis spiritualibus eſferentes, nihil humanæ societati proficiunt; & desideria sua commodis [m] omnium præferentes, utilitatem communem desideratæ vacationis electione contemnunt. Cum profecto laborantibus opem ferre nolle, cum [n] possis, & communi bono posthabito, otiosa quiete frui [o] velle, nihil habeat æquitatis. Cui æquitati qui serviunt, omnes omnium bono vivunt, [p] ac velut sibi invicem nati, salutem mutuam tuentur ac diligunt. Ac per hoc, contra justitiam faciunt hi, qui merito suæ conversationis vel eruditionis electi, otiosum studium fructuosæ utilitati regendæ multitudinis anteponunt; & cum [q] possint laboranti Ecclesiæ subvenire, operosæ administrationis laborem, fruendæ quietis contemplatione refugiunt.

2. Sed quoniam sunt multi, qui se impares tantæ sarcinæ norunt, tales juste se, etiam quæsiti, non offerunt: ne videantur non Ecclesiasticos labores velle suscipere, sed honores [r] ambire: cum dignitas Ecclesiastica nec ambienda sit, nec vitanda. Qui vero præesse & prodesse populis possunt, si quæsiti non fuerint, juste seipsos percipiendæ sapientiæ studiis tradunt. Verumtamen si & illi qui lucris per se proficientium crescunt, & isti qui in se ipsis sub Deo suo sapientiæ spiritalis perceptione proficiunt, in proposito suo permaneant: itineribus quidem diversis incedunt, sed ad unam patriam tendunt, & ad unum regnum disparibus [s] militantes officiis, Christo Rege omnium vocante, perveniunt. Quis enim nescit, quod sicut [t] otium studiosum ineffabilem suavitatem sapientiæ cælestis infundit a carnalibus otioso; ita spiritalis occupatio laborum sanctorum multiplices [u] afferat fructus humanæ societatis utilitatibus occupato? In ipsis quoque studiis spiritalibus quantum possint Ecclesiastici viri proficere, quis sufficienter enumeret? cum & inferiores docendo, seipsos exerceant, & conferendo cum æqualiter eruditis, cautiores in pluribus fiant; & ab eruditioribus audiendo, male sibi persuasa deponant, recta firmius teneant, occulta cognoscant; & confirmentur in eis, quorum [x] dubiis fluctuabant? Sed quoniam disputationis ordo deposcit ut etiam de prudentia, quæ principalis virtus quarta ponitur, pauca dicamus, de justitia sufficiant ista quæ diximus.

CAPUT XXIX.

Quod de prudentiæ ac sapientiæ fonte cognitionem omnium rerum bibant, qui percipiendæ scientiæ ferventer invigilant.

1 PRudentiam & sapientiam plerique in indagatione veri, & inventione constituunt, Credo propterea quod nec sapiens [y] rite dici possit, cui [z] prudentia; nec prudens, cui sapientia desit. Quapropter si nihil aliud prudentiæ ac sapientiæ munus accipitur, nisi inquisitio & comprehensio veritatis; qui veritatem prudenter quærere, & sapienter invenire [aa] potuerit, is prudens, is sapiens jure vocabitur, Hoc idcirco præmiserim, ut quidquid de prudentia fuerit disputatum, id totum etiam de sapientia dictum possit intelligi. Quia ita sibi hæ duæ virtutes implicatæ sunt & unitæ, [bb] & ita quælibet earum sine altera non po-

a Editi, *vere*. MSS sex, *fere*.
b MSS. tres, *in quaque re*. Unus, *in unaquaque re*. Editi, *in qua re*.
c MS. unus & Lugd. cum Lovan. *de qua*.
d MS. unus, *vocant πάθη*. Alter, *dicunt pathos*.
e MS. unus, *ormas dicunt*.
f MS. unus, *congredimur*.
g MS. unus, *ad eorum salutem nostra plenitudine*. Alius, *ad eorum salutem, & nostram plenitudinem*.
h MS. Corb. unus, *quas nonnulli passiones*, omissa voce hac, *perturbationes*. quæ legitur in aliis.
i MS. unus, *augeatur*. MSS. duo, *quæ modo aliis præstat adjungitur*.
k MS. unus, *quæ non solum*.
l MSS. duo, *atque se removentes*.
m MS. unus, *commodis omnibus*.
n MS. unus, *posse*. Alias, *possint*.
o Deest vox, *velle*, in Lugd.
p MS. unus, *in hac velut*.
q MS. unus, *cum possent*.
r MS. unus, *sed ad honores*.
s MS. unus, *militantium*.
t Ita MSS. omnes, at Editi, *otiosum studium*.
u MSS. duo, *afferre*. quatuor, *afferret*.
x MSS. quatuor, *dubie*.
y MSS. tres, *recte*.
z MS. quatuor, *deest, nec prudens cui sapientia deest*.
aa MSS. quatuor, *potuerit*. Editi cum aliis MSS. *poterit*.
bb MSS. tres, *ut ita qualibet . . . non posse*. Editi, *ut una qualibet earum sine altera non posse esse*.

potest esse; ut nec imprudens [a] sapientia, nec insipiens possit dici prudentia. Si ergo tota humanæ vitæ perfectio in actione & cognitione consistit; sicut [b] impleri actionem temperantiæ, ac fortitudinis, justitiæ consummatione probavimus; ita cognitionem rerum provenire consecutione prudentiæ comprobemus.

2. Cognitio rerum, quæ de prudentiæ [c] ac sapientiæ procedit fonte, [d] spiritale omnes a carnalibus vitiis desecatos illustrat; & ab omni delectatione noxiæ curiositatis aversos, desiderio contemplandæ [e] virtutis inflammat: ut humanarum rerum, divinarumque scientiam consecuti, prudentes ac sapientes veraciter fiant, prospiciant imminentia mala simul & caveant, nec putent ulla esse mala, nisi ea quæ malos [f] efficiant: nec eis ullæ perturbationes, velut ignaris earum, modestiæ aliquid, aut tranquillitatis excutiant: inter fallentia & solida bona discernant: nihil in hoc mundo casu aut injuste, sed omnia, Deo volente, [g] ac permittente, fieri prudenter accipiant; aliter intelligentes aut doceant sapienter, aut arguant: dolores varios ac diversas infirmitates quæ mortaliter viventes affligunt, non semper peccatis præcedentibus sequi; sed plerumque ex ipsa conditione mortalitatis [h] accidere corruptibiliter natis intelligant: & [i] scientes se non damnari adversis [k] præsentibus, sed probari: ex ipsa tolerantia passionum occasionem comparandæ sibi patientiæ viriliter agentes arripiant; nec ipsi aliis noceant, nec sibi [l] nocere permittant.

2. Tales Dominus in Evangelio fieri [m] præcepit, dicens: *Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*: quia nec simplices circumvenire aliquos possunt, nec prudentes se circumveniri permittunt. Ceterum si in contractu quolibet, sive in colloquio, vel in alia quaque re, se decipi quisque non sinat, & alium tamen ipse decipiat; iste non habet prudentiam, quæ salutis magis quam perditionis est causa, sed simulat. Quoniam quidem [n] hoc virtus a vitio distat, quod illud corrumpit sana, hæc sanat vitii accessione corrupta: ac sic, aut omnibus [o] quibus potest, prodesse festinat veraciter prudens, ut ejus meritis omnium, qui per eum Deo acquiruntur, fructus accrescat: aut si cogitat de perditione cujuspiam, vel de casu pereuntis exultat; necesse est ut prius pereat ipse quam alium perdat, & ab ipso ea perditio, qua perire alium cupit, incipiat.

Matt. 10. 16.

CAPUT XXX.

Quod prudentes nec aliis noceant, nec sibi noceri permittant: & quod eis ibi sit sine admixtione alicujus erroris consummata prudentia, ubi erit sine ullo peccato vita perfecta.

1 HI [p] ergo qui prudentiæ [q] participatione prudentes effecti, Deo suo non pedibus, sed sanctis moribus appropinquat; ex ea parte, qua sunt Dei dono prudentes, [r] nec suo perire possunt, nec alieno peccato: ex eo autem quod necdum ita est eorum perfecta prudentia, sicut in illa vita erit, ubi perfecte viventibus ullus error obrepere [s] omnino non poterit; etiam prudentes aliquoties peccatis fallentibus acquiescunt; non voluntate depravati, sed humano errore, ut homines, lapsi; nec adhuc tota prudentiæ ac sapientiæ [t] perceptione perfecti; sicut ibi erunt, ubi nec ignorare aliquid, nec peccare jam poterunt.

2. Hic vero, si potuisset a peccato recte factum perfecte discerni, [u] numquam ab occultis suis oraret ille mundari qui ait: *Ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce servo tuo.* Quibus verbis satis ostendit quod illi quoque, qui sancte per [x] donum Sancti spiritus vivunt, tamen propter [y] aliquas infirmitates [z] humanas quas [aa] trahunt, sive scientes, sive nescientes, [bb] aliquoties aut suo peccato cedunt, aut alieno consentiunt. In hac [cc] igitur vita, ubi aut voluntate, aut errore, aut infirmitate peccatur; quicumque divinitus adjuti voluntate non peccant, utique irreprehensibiliter vivunt. Sed quia potest eos error, aut infirmitas peccatis involvere, ab illo se illuminari fideliter [dd] postulent & sanari, cui exultans ille clamabat in spiritu, dicens; *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem [ee] timebo?* ut eum illuminatio, per donum [ff] prudentiæ ac sapientiæ collata detraxerit cæcitatem, & sanaverit per gratiam Dei salus [gg] refusa languorem; nunc mens illuminata divinitus & sanata, nec in eis quæ cavenda vel appetenda sunt, humano decipiatur errore, ut aut pro veris falsa defendat, aut pro falsis vera [hh] rejiciat & sine ullo infirmitatis obstaculo bonum quod elegerit, implere prævaleat.

Psal. 18. 13

Psal. 16. 1.

3. Sed alia est salus hujus vitæ qua mortaliter vivitur, alia illius ubi mortale nostrum immorta-

a Mss. tres, *sapiens, nec insipiens possit dici prudens.*
b Ita Mss. Camb. Reg. duo, & Colb. unus. Colb. alter, *sicut impleri actionem temperantiæ, fortitudinis atque justitiæ consummatione.* Ms. alter ex Colb. *sicut in plerisque actionem temperantiæ ac fortitudinis, atque justitiæ consummationem probavimus.* Editi, *sicut in plerisque actionem temperantiæ ac fortitudinis, atque justitiæ consummatione probavimus.*
c Sic Mss. septem, in quorum unico legitur hæc vox, *procedit*: in aliis autem, *quæ de prudentiæ fonte confertur.*
d Ms. Colb. unus, *spirituales a carnalibus.* Alius, *spiritales omnibus carnalibus vitiis, &c.* Colb. alter & Camb. *Carnales omnes a carnalibus vitiis desecatos illustrat, & spiritales omnes ab omni delectione noxiæ curiositatis.* Unus ex Colbert. *vanæ curiositatis.* Alius, *dilectione*, ut mox citati.
e Mss. tres, *veritatis.*
f Editi Duac. & Colon. *efficiunt.*
g Mss. duo, *vel permittente.*
h Mss. duo, *accedere.*
i Ms. Camb. *sciant.*
k Deest vox, *præsentibus*, in Ms. uno Colb.
l Mss. duo, *noceri.*

m Ms. unus, *præcipit.*
n Ms. Reg. unus, *hac vitia.*
o Ms. Colb. unus, *quibus potest prodesse, festinat ac veraciter prodest, ut ei ex meritis omnium, qui per eum Deo acquiruntur, fructus accrescat.* Ms. alter Colb. *festinat ut veraciter prodeat.*
p Ms. Reg. unus, *si ergo qui.*
q Editi, *participes.*
r Ms. unus Colb. hic addit, *nec sua perpeti possunt, nec aliena peccata.*
s Mss. quatuor Colb. *omnino jam non poterit.*
t Ms. Camb. *perfectione.*
u Mss. tres, *numquam se ab occultis.*
x Editi, *secundum donum*, Mss. sex, *per donum.*
y Mss. sex, *reliquias.*
z Ms. unus, *humanæ vitæ.*
aa Ms. unus, *tribuunt.*
bb Alias, *aliquatenus.*
cc Ms. unus, *autem.*
dd Ms. unus, *postulant.*
ee Editi, *trepidabo.* Mss. sex, *timebo.*
ff Mss. duo, *scientiæ ac sapientiæ.*
gg Edit. Duac. & Colon. *infusa languorem.* Ms. Colb. unus, *repulso languore.*
hh Ms. unus, *retineat.*

talitate donabitur; & aliter salvi facti sumus in spe, aliter salvi erimus in re. Hic ita salvi facti sumus, ut adhuc perire possimus; ibi quicumque salvus [a] fuerit, perire ultra non poterit: ac per hoc, scientia quæ cognitionem rerum nobis in hujus sæculi nocte viventibus præstet, plenitudini futuræ collata, pars scientiæ est credenda, non tota. Propter quod dicit sanctus [b] Apostolus: 1. Cor. 13. 9. & 10. *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* [c] Hic evacuari asserit, consummari: quoniam quidem pars scientiæ [d] quæ est perficienda, perfectis non evacuanda est, sed implenda. Proinde ubi erit omnium fidelium catholicorum salus plena, corruptibilitas nulla, & immortalitas beata; ibi erit prudentiæ [e] ac sapientiæ perfectio vera, & rerum omnium cognitio tota, quando scientia ad perfectum fuerit partis evacuatione perducta.

CAPUT XXXI.

De affectionibus quatuor: quod inter vitia numerari non debeant, si earum usus ex bona voluntate procedat.

1 Videamus nunc, quid diligentia disputationis inveniat etiam de quatuor affectionibus, quas vitia esse stultitia sapientium mundi hujus existimat. [f] Nam si timere, ac dolere, cupere, vel lætari omnino non possent nisi peccatores aut perditi; recte non affectus aliqui possent dici, sed morbi. At cum [g] tales animorum motus inveniantur in sanctis Apostolis & Prophetis; quis ita desipiat [h], ut eos vitia credat, ex quibus Deo placuerunt illi qui vitiis plusquam ceteri homines restiterunt? Itaque Paulus apostolus de timore sic loquitur: 2. Cor. 11. 3. *Timeo autem ne sicut serpens seduxit Evam sua astutia, sic & vestri sensus corrumpantur a castitate, quæ est in Christo* [i]. Item de cupiditate fiducialiter dicit: Philip. 1. 23. *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.* Sed & de tristitia, quam alii dolorem appellant, idem vas electionis & doctor gentium ait: Rom. 9. 2. *Quia tristitia magna mihi est, & continuus dolor cordi meo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.* [k] Sed & de lætitia ad Romanos scribens, cum dixisset, *Vestra* [l] *obedientia* [m] *in omnem locum divulgata est Gaudeo*, inquit, [n] *de vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.* Rom. 16. 19. Hunc timorem vel dolorem, hanc cupiditatem, hoc gaudium qui reprehendere voluerit, ipsum [o] reprehendit Apostolum, qui per tales affectiones non solum Deo placuit, sed etiam quosdam inter criminosos, quod essent [p] sine affectu, culpavit. Sed & Propheta, dicendo; Psal. 121. 1. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi*; & ex persona Domini, Psal. 68. 21. *Sustinui qui* [q] *simul mecum contristaretur, & non fuit*: talem lætitiam, tristitiamque commendat. Cum vero alius dicit, Eccli. 1. 27. *Timor Domini expellit peccatum*; &, Sap. 6. 21. *Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum*: non solum non reprehendit, sed etiam laudat spiritalis concupiscentiæ, [r] & divini timoris affectum.

2. Non ergo has affectiones habendo, sed eis male utendo delinquimus. Quia humanorum affectuum proprietas hominis indicat [s] Creatorem; qualitas, [t] bonam vel malam significat voluntatem: ac sic, motus hi qui in [u] hominibus affectiones sunt, iidem ipsi in bene utentibus virtutes, & in male viventibus passiones, sive perturbationes, aut, ut quidam volunt, ægritudines fiunt. Nec audiendi sunt Stoici, qui eas penitus [x] eradicari posse, & debere contendunt: quoniam omnino nullus est sensus, ubi timendi, vel dolendi, cupiendi, sive gaudendi nullus invenitur affectus. Denique quasi & ipsos pæniteret suæ sententiæ, excepta tristitia, quam cadere in sapientis animum negant, [y] reliquos affectus [z], nominibus immutatis, inesse sapientibus dicunt: cautionem pro timore, pro lætitia gaudium, & voluntatem pro cupiditate ponentes. Quasi sapiens non timeat, sed caveat; & velit, non cupiat; nec lætetur in hac vita, sed gaudeat. Non autem credunt ejus contristari animum, quod tristitia, quæ accidere solet ex [aa] commisso peccato, sapientem, quem putant nullum habere peccatum, stimulare non possit aliqua recordatione peccati. Quod esse vanissimum Dominus noster secundum carnem natus Matth. 26. 37. Luc. 19. 41. Joan. 11. 35. ostendit, qui & tristis fuit, & flevit: nec tamen ea tristitia qua tristis fuit, ei ex [bb] peccatis suis accessit, qui sine peccato conceptus & natus, non solum non peccavit, sed etiam peccare non potuit.

3. Ut autem de suis quoque litteris istorum revincantur ineptiæ, qui putant sapientem contristari, vel dolere non posse, legant illud quod eorum „ doctissimus ait: Nam omnino non dolere, non „ sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Cicer. lib. 3. Tuscul. quæst. de indolentia. De timore autem quem illi ponunt in malo, Scriptura nostra loquitur, dicens: Psal. 18. 10. *Timor Domini sanctus*, [cc] *permanens in sæculum sæculi.* Sed quod vere fatendum est, ab illo alio timore pœnali distinguitur, de quo dicit Apostolus: 1. Joan. 4. 18. *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem.* Quia ille peccare volentes deterret a malo, & invitos tenet in bono: iste autem de quo dicit Propheta, Eccli. 1. 28. *Qui sine timore est, non potest justificari*, magis incremento [dd] charitatis augetur; & aliter quis timet,

ne

a Editi, *fueris . . . poteris.*
b Ms. unus, *sanctus Paulus apostolus.*
c Ita Mss. sex. ms. alter, *Hic evacuari asserit, id est consummari.* Unus ex prædictis. *Hinc evacuari.* Editi, *Hic evacuari asserit, illic consummari*, ubi vox, *illic*, superflua videtur ex proxime sequentibus.
d Editio Lugd. sola, *pars scientiæ est perficienda, perfectaque non evacuanda est, sed implenda.*
e Editi, *ac scientiæ.* Mss. quatuor, *ac sapientiæ.* Mss. alii duo, *sapientiæ ac prudentiæ.*
f Mss. duo, *si enim . . . non possent.* Unus, *possint.*
g Ms. unus, *tales animorum motus inveniatur.*
h Ms. unus, *aut vitia credat.*
i Mss. tres. *Idem.*
k Mss. quatuor, *Nam & ad Romanos scribens, cum dixisset.*
l Mss. duo addunt hic, *autem.*
m Mss. duo, *in omni loco.*
n Mss. tres, *in vobis.* Unus, *sed tamen volo vos sapientes esse.*
o Ms. unus, *reprehendat.*
p Ms. Reg. unus, *sine affectione.* Edit. Lugd. *quod esset sine culpa, culpavit.*
q Ms. unus, *qui simul contristaretur.* Alias, *qui mecum contristaretur.*
r Mss. duo *vel divini.*
s Alias, *creaturam*: melius, *naturam.*
t Mss. quatuor, *bona vel mala.*
u Ms. unus, *in omnibus*; nec male.
x Mss. tres, *eradicare posse & debere.*
y Mss. duo, *reliquos tres affectus.*
z Ms. unus, *omnibus inesse sapientibus.*
aa Ms. Colb. unus, *ex admisso peccato . . . possit aliqua recordatio peccati.* Alius, *non posse aliquam recordationem peccati.*
bb Ms. unus, *ex peccato suo.*
cc Ms. unus, *permanet.*
dd Editi, *veritatis.* Mss. quinque, *charitatis.*

ne malum quo puniatur, incurrat; aliter, ne bonum quo delectatur, amittat. Non igitur omnis timor haberi debet in vitio, sed ille tantum, de quo scriptum est, *Quia timor pœnam habet*. Ceterum iste, de quo dicitur, *Timor Domini expellit peccatum*; &, *Qui sine timore est, non potest justificari*; &, *Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi*: non est inter vitia numerandus, sed potius intelligendus est vitiis inimicus.[a]

1. Joan. 4. 18.

4. Jam illud quod dicunt, Boni volunt, mali cupiunt; vel, Boni gaudent, mali, lætantur: quis sanæ mentis [b] admittat? immo quis sana mente non redarguat? Cum & Scriptura nostra hominem malæ voluntatis increpet dicens; *Noli velle mentiri omne mendacium*: & Tullius orator amplissimus cupiditatem ponat [c] in bono, ubi dicit; Cupio, patres conscripti, me esse clementem: & apud illos Virgilius gaudium vituperet, dicens:

Eccles. 7. 14. Tull. lib. 1. invect. in Catil. Virgil. l. 6. Æn. 732.

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Item cum in malum malæ [d] mentis gaudia, & apud nos lætitia ponatur [e] in bonum, Propheta dicente: *Lætamini in Domino, & exultate justi?*

Ps. 31. 11.

5. Proinde omnes justi & tota morum sanctitate perfecti, sine aliqua Stoicorum distinctione superflua, timent & cavent, volunt & cupiunt, lætantur & gaudent, contristantur & dolent: sed interest [f] multum, quid timeant aut caveant, velint aut cupiant, unde lætentur aut gaudeant, contristentur aut doleant. Metuunt hereditatem regni cælestis amittere; cupiunt ad cælestem patriam pervenire; dolent tentati, gaudent de [g] tentationibus liberati: ac per hoc, recta mens [h] rectos habet affectus, perversa, perversos.

6. Sanctus Augustinus Episcopus, acer ingenio, suavis eloquio, sæcularis litteraturæ peritus, in Ecclesiasticis laboribus operosus, in quotidianis disputationibus clarus, in omni sua actione [i] compositus, in expositione [k] fidei nostræ catholicus, in quæstionibus absolvendis acutus, in evincendis hæreticis circumspectus, & [l] in explicandis Scripturis canonicis cautus; ipse ergo, quem in his libellis pro possibilitate secutus sum, hanc quæstionem, de qua agitur, hoc modo determinat, dicens. Hi motus, hi affectus de amore „ [m] boni, & de sancta charitate venientes, si „ vitia vocanda sunt, sinamus ut ea quæ [n] ve- „ re vitia sunt, virtutes vocentur. Sed cum „ rectam rationem [o] sequantur istæ affectiones, „ quando ut oportet, adhibentur; quis ea tunc „ [p] morbos, & vitiosas passiones audeat dicere? Quas affectiones ut ex mortalitatis conditione nobis inesse monstraret, & huic vitæ necessarias, non futuræ, post aliquanta idem Doctor adjun- „ git, & dicit: Etiam cum rectas & secun- „ dum Deum [q] habemus has affectiones, hujus „ vitæ sunt, non illius quam futuram speramus.

Aug. lib. 14. de Civit. Dei cap. 9. *Ibidem.*

C A P U T XXXII.

Quod hi affectus, sine quibus in hac vita recte non vivitur, in illa futura beatitudine non sint, quæ nec timorem habitura est, nec dolorem.

AC sic nisi ex conditione nostræ infirmitatis nobis inessent affectus isti, numquam plerumque dolendo, vel flendo eis [r] cederemus inviti. Sed idcirco eos huic necessarios vitæ sentimus, quia in hac mortalitate sine eis omnino recte non vivimus. Quando si non timeat quisque vel caveat, ne aut ipse quamdiu mortaliter [s] vivit, aut alius quem in Christo diligit, [t] a fide sua deficiat; si nec de suo, nec de proximi sui peccato contristetur, nec doleat, de profectu lætetur aut gaudeat, si nihil boni velit aut cupiat; non solum recte non vivit, sed etiam sensum ipsius humanitatis amittit. In illa autem vita beata, ad quam, consumpta omni corruptibilitate [u] ac mortalitate, [x] pervenient, quicumque ibi futuri sunt, [y] ubi nec fletus ullus potest, esse, nec gemitus: habebunt omnes sancti amorem perfectum timorem nullum, & gaudium sempiternum. Ibi [z] eis erit voluntas recta, cupiditas nulla: quoniam fruendo cælestibus bonis, ad quæ pervenire cupiebant, nihil eis deerit quod ulterius concupiscant, & in illa regione perpetuæ securitatis ac pacis perfecte beati, nec timoris stimulos passuri sunt, [aa] nec doloris. Sed timor ille, non quem charitas foras mittit, sed quem charitas nutrit, ideo fortassis in sæculum sæculi permanebit, quia in sæculum sæculi permanebunt illa, ad quæ timor ipse perduxerit.

C A P U T XXXIII.

Qualiter virtutes quatuor, quæ dictæ sunt principales, aut in præsenti nos a peccato defendant, aut in æternum nobiscum sine ullo peccato permaneant.

PORRO illæ virtutes quatuor, de quibus pauca perstrinxi, [bb] etsi ibi erunt, longe tamen

a Ms. unus. *Nam illud*. Alter, *Jam aliud*.
b Edit. Lugd. *admittit animo, quis*, &c.
c Mss. tres, *in bonum*.
d Edit. Lovan. *malæ gentis*. Lugd. *Item cum in malum malæ mentis gaudia apud nos & bona lætitia ponatur in bonum*. In ms. Regio desunt hæc, *cum tamen malum*. ms. Colb. unus, *Item malæ mentis gaudia*, Alter Colb. *Item sunt & malæ mentis gaudia, & apud nos*, &c.
e Mss. duo, *in bono*. Unus ex his, *ponitur in bono*.
f Ms. unus, *malum quod timeant, bonum quod velint*.
g Ms. unus, *de tentatione*.
h Mss. quatuor, & Lugd. *rectos hos habet affectus*.
i Ms. unus, *compsus*. Duo, *compunctus*. Unus, *convictus*.
k Editi, *in expositione sua*. Deest *sua*, in Mss. quatuor, in quorum duobus habes, *fidei sancta*.
l Mss. tres, *in explanandis*. Unus, *in explorandis*.
m Ms. unus, *de amore bono*.
n Editi, *vera vitia* ms. Reg. unus, *vera vitia sunt*.
o Mss. quatuor & Lugd. *sequuntur*: in quo, *ubi oporteat adhibentur*.
p Sic ms. unus Colb. & Lugd. editio: atque nova editio operum S. Augustini, tom. 10. Alii codices nostri, *morbidas seu vitiosas*. Ex Colb. unus, *quia eas morbo tunc suo vitiosas*.
q Mss. tres, *habeamus*.
r Sic mss. quinque. Unus, *concederemus*. Editi, *crederemus*. Deest, *vel flendo*, in ms. Colb. unico.
s Mss duo, *non vivitur*.
t Particula, *a*, aberat ab Editis: habetur ex mss. quinque.
u Illud, *ac mortalitate*, abest a mss. quinque.
x Ms. unus, *pervenient*. Alii omnes, *pervenimus*.
y Ms. unus, *ibi nec*.
z Mss. quatuor carent hac voce, *eis*.
aa Ms. unus, *nec doloris*.
bb Mss. duo, *& ibi erunt*.

men alio modo quam in hac vita sunt, ubi contra vitia sine intermissione confligunt, & propiso anepiti dubiæ [a] concertationis eventu, modo negligentes, qui sibi nolunt obedire, destituunt; modo ad alios, quibus displicent sua peccata, vel accedunt [b] Deo miserante, vel redeunt. Nam ibi etsi erit temperantia, non ut desideria mala vel vitia refrenet, [c] aut vincat; sed ut eos, quos hic ab [d] intemperantiæ impugnatione defendit, ibi perficiat: ut ex omni parte perfectis præmii sui beata [e] perceptio perfecte sufficiat.

2. Ibi [f] erit & animi fortitudo; non ut aliqua mala propulset, aut æquanimiter ferat, sed ut sine ullis malis beatos fortiter in æterno bono contineat. Ibi in omnibus perfectis erit perfecta justitia, non ut inter virtutes discernat & vitia, ubi nec ipsa erunt [g] jam corpora vitiosa; sed ut perfectis præmia tribuat sempiterna. Quod tunc fiet, quando omni concupiscentia carnali consumpta, nec adversus carnem spiritus, nec caro adversus spiritum concupiscet: sed animus Deo subjectos, cum carne sibi subjecta in pace sempiterna regnabit, & Creatori suo in æternum feliciter adhærebit. Jam prudentia, quæ hic quoque habetur clara, ubi in ænigmate quodam prudentes illuminat, qualis ibi erit, ubi [h] veritatem perfectis, quos hic ejus inquisitio delectabat, sine ullis figuris fallentibus demonstrabit: ut prudentiæ ac sapientiæ plenaria [i] perceptione divinitus illustrati, omnia illa, quæ hic perfecte cupiebant nosse, nec poterant, sine ullo impedimento corruptionis ac mortalitatis agnoscant: & non solum creaturarum omnium [k] rationes, sed etiam ipsam sui Creatoris eminentiam facie revelata conspiciant?

Gal. 5.17.

CAPUT XXIV.

Ubi se de toto opere locutor excusat.

1 Itaque, si placet, hujus quoque libelli jam terminus fiat: ne amplius justo productus, non solum de [l] sui squallore, sed etiam de nimia prolixitate displiceat. Hoc sane [m] omnes, qui hæc [n] forte lecturi sunt, contestor, & obsecro, ut quidquid in rebus ipsis, quæ utcumque digestæ sunt, [o] reprehensione dignum invenerint, vitio meæ rusticitatis ascribant, & mihi dignanter indulgeant: qui dum [p] studeo præceptum jubentis implere, etiam majora viribus meis præsumpsi suscipere. Ea autem, quæ secundum fidem catholicam dicta probaverint, deputent Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & pro his omnibus, [q] illi mecum gratias agant.

Jacob. 1.5.

2. Ceterum de accuratione dictionis elucubratæ non satago; nec mihi [r] pudori est, si disputatio mea, quæ forte probatur in rebus, aliquos verborum inanium sectatores horrore incomptæ orationis offendat: quia quod ab homine doctore studendo non didici, id exhibere loquendo non potui. Et tamen cum sententiarum vivacitatem sermo ex industria cultus enervet [ſ] & totam vim dictorum splendor elaboratus evacuet; quis non judicet me [t] affectationem compositionis debuisse contemnere, etiam si eam potuissem, velut dicendi peritus, implere? Quapropter ea mihi visa est compositio satis ornata, quæ conceptiones animi cum necessaria quadam perspicuitate proferret, non quæ illecebris aurium deserviret. Ea est enim, nisi fallor, judicata latinitas, quæ breviter & aperte, observata duntaxat usitatorum verborum proprietate, res intelligendas enunciat; non quæ [u] vernantis eloquii venustate atque amœnitate luxuriat: & prudentibus viris non placent phalerata, sed fortia: quando non res pro verbis, sed pro rebus enunciandis verba sunt instituta.

a Edit. Lugd. *conversationis*.
b Mss. duo, *Domino miserante*.
c Ms. unus, *ac vincat*. Alter, *ut vincat*.
d Ms. Camb. *ab intemperantia morbo impugnante*. Ms. Colb. unus, *ab intemperantia morbo impugnatione defendit*.
e Mss. duo, *perceptione*.
f Editi. *Ibi enim*. Mss. quinque, *Ibi erit*. Unus, *Ibi &c*.
g Mss. duo, *nec ipsa erunt corpora*.
h Ms. Camb. *veritate perfectos*.
i Ms. Camb. *perfectione*.
k Editi, *rationem*. Mss omnes, *rationes*.
l Ms. unus, *de suo squalore*.
m Mss. tres, *omnibus*.
n In uno Ms. deest, *forte*.
o Ita Ms. Colb. unus. Alii autem codices, *reprehensionis invenerint*.
p Ms. unus, *dum studui*.
q Deest, *illi*, in editis. Habetur in omnibus mss.
r Sic mss. Regius unus. Alius, *pudor est*. Editi, *pudoris est*, minus latine.
ſ Aberant hæc ad Edit. Colon. & Mss. Colb. quatuor.
t Mss. quinque, *affectionem*.
u Ms. Camb. *versuta*. Ms. Reg. unus, *versutis*: Alter, *versutis eloquio*, &c.

AD-

ADMONITIO
IN LIBRUM DE PROMISSIONIBUS
ET PRÆDICTIONIBUS DEI.

CASSIODORUS in libro Institut. divin. litter. capite primo, hortatur ut assidue & attente legantur libri tres, in quibus sanctus Prosper omnes verbi divini auctoritates in centum quinquaginta tribus capitulis, ad instar centum quinquaginta trium piscium, quos Evangelica retia de hujus sæculi tempestuosa profunditate traxerunt, complexus est. Quæ vix est ullus dubitandi locus ab eo dici de hocce opere, cui titulus est, de Promissionibus & Prædictionibus Dei. Hanc enim illius fuisse mentem, inde conjicitur, quod ipsemet, libri ejusdem cap. 17. de Historicis Christianis sermonem persequens, de Prospero ita loquatur : Sanctus quoque Prosper Cap. 24.
Chronica ab Adam ad Genserici tempora, & urbis Romæ deprædationem usque perduxit. Quibus verbis hunc Prosperum qui Chronica scripsit, eumdem se existimare satis innuit, quem tres libros totius divinæ auctoritatis elucubrasse antea testatus erat : uterque enim sanctus illi reputatur. At Chronica illa Cassiodorum Prosperi nostri opus intellexisse ex eo quisque intelliget, quod Gennadius Chronica ejusdem nomine prætitulata vidisse se testetur in Catalogo, ex quo sua haud dubie mutuatus est Senator, qui jam citato capite, hujus operis lectionem impense commendat.

Hoc vero opus hodie in quinque partes, ut ab auctore exierat, distributum habe- Joan. 21. 11.
tur. Ille autem ad centum quinquaginta tres illos pisces, quos Apostoli post Christi Resurrectionem, uno retis jactu cepisse referuntur in Evangelio, alludens ; sub centum quinquaginta tribus titulis (ut notavit Cassiodorus) omnes Christi Domini promissiones, per totum Scripturæ sacræ campum diffusas, voluit contineri : quas ideo ille in unum collegit, ut eas vere a Christo fuisse impletas, aut imposterum certo certius implendas fore demonstraret. Cum autem Promissiones illæ partim ante legem, partim sub lege factæ, tandem tempore manifestatæ hominibus gratiæ, impletæ inveniantur ; non defuere qui hocce opus nomine libri ante legem, sub lege, & Cassiod.
sub gratia designarent. Cassiodorus vero locum ex parte tertia petitum tamquam san- Ps. 11. p. 46. 2.
cti Prosperi dictum producit.

Doctissimus quoque Annalium Ecclesiasticorum conditor ad annum æræ Christianæ 444. auctorem operis de Promissionibus & Prædictionibus Dei Prosperum esse scribit: atque ita illum longis itineribus per Italiam Africamque circumducit : tum illi nova bella contra Pelagianos attribuit, quæ omnia ex eodem fonte manant. In utriusque supra memorati auctoris sententiam multi, re maturius non examinata, toti descenderunt. Nec tamen facile definiam, an ex sola utriusque auctoritate recte concludi possit hujus operis auctori Prosperi nomen fuisse. Quæ conjectura a quibusdam non improbata, ab aliis omnino refutatur. Hos inter Eminentissimus Cardinalis Norisius, Historiæ Pelagianæ libro secundo, capite decimo-quarto, rem pro vero simili supponens, libri auctorem putat agnosci posse sanctum Prosperum Regiensem Episcopum, alium a Prospero Aquitano, quem umquam Episcopali dignitate auctum fuisse non credit vir doctissimus.

At vero de hac conjectura quidquid fuerit, ex ea illud saltem in res nostras accederet, quod & ejus etiam auctoritate confirmari posset, Prosperum nostrum librorum de quibus hic agitur, auctorem dici nullatenus posse, sed alterum iis esse necessario assignandum. Quæ res tam ex eruditorum criticorum judicio, quam ex librorum horum lectione & stili eorum gustu non difficile evincitur. Nam, ut optime notarunt jam Philippus Labbeus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Prospero; ac etiam accuratius supra dictus Henricus Norisius, Historiæ Pelagianæ libro secundo cap. 14. vel ipsomet teste auctore, non Aquitanus, sed Africanus fuit : quippe qui præterquam quod inter multos hæreticos, de Donatistis præcipue, Maximianistisque loquitur, Ticoniumque hominem inter Donatistas celebrem citat ; eventus quoque quosdam singulares, qui in Africa contigerunt, ut testis eorum oculatus in medium adducit. Nam Carthagine degebat adolescens adhuc, cum ea in urbe sanctus Pontifex

Aurelius templum illud Deæ Cælestis longe lateque diffamatum Christo vero cælesti Regi dedicavit : quod satis indicat rem narrans, Parte tertia, Promissione 38. subjungensque statim, Ipse tunc aderam cum sociis & amicis. *Atque dum sese, ut adolescentium ætas solet, impatient circumquaque verteret, & dum singula curiose cum amicis aspiceret, mirum quoddam & incredibile se ingessit aspectui, titulus videlicet æneis grandioribusque litteris in fronte templi conscriptus :* AURELIUS PONTIFEX DEDICAVIT. *Cum igitur templum Cælestis eodem ipso assertore Africano, paucis post lineis, Deo consecratum fuerit occasione legis ab Honorio Theodosii junioris filio latæ, qua templa omnia cum sibi adjacentibus spatiis Ecclesiis contulit, simulque idolorum simulacra confringi indulsit ; superest ut hoc facinus contigerit post annum 399. qua datum hoc cum aliis istiusmodi Edictum, vel talis facultas concessa, idque, ut observat, Paschali solemnitate recurrente.*

De promiss. & prædict. dimid. tempor. c. 6. *Eodem etiam Carthagini constituto, Aspare VI. Consule (si recta codicum censeri possit lectio,) contigit signum, ut ait, monstruosam diabolicumque,* quod, *inquit,* quis illius patriæ civis ignorat ? *Hoc deinde fusius narrat, de juvencula quadam Araba natione, quæ in pœnam aspectus impudici, a dæmone arrepta, nihil cibi vel poculi per septuaginta ferme dies trajicere valens, in monasterio puellarum a Sacerdote collocata est, ubi per duas hebdomadas nihil cibi aut potus sumens cum mansisset, die tandem quinto-decimo :* ascendentem nobiscum (*ait ille*) Sacerdote, ut matutinum sacrificium illic offeretur, puellam Præpositus ad altare perduxit, *&c. Quibus verbis insignis facti testem oculatum se prædicat, qui in Africa metropoli tunc temporis degeret, & aliqua forte apud Clerum illum dignitate vel officio aliquo cohonestatus esset ; quod innuere videntur illa narrationis verba :* Ascendente nobiscum Sacerdote, *&c. Ibi erga degebat Aspare VI. Consule, hoc est ad annum 434. quo contra Gensericum invasorem acriter armis decertabatur. Prosper vero hoc eodem anno adversus Massilienses pertinacius in sancti Augustini doctrinam tumultuantes calamum resumens, Cassiani illorum antesignani scripta nervosa responsione percellere tandem coactus fuerat.*

Ibidem. *Refert quoque se novisse cum Carthaginem advenit quidam sub specie Monachi, qui quædam signa curationum se operari jactabat circa ægros, quos oleo, nescio cujus mortui esse infuso, liniebat : qui tamen cum fraudem suam proditam cognovit, statim ex illa urbe aufugit.*

Si autem scriptor iste anno circiter 400. in adolescentia constitutus Carthaginem incoluit, & ibi sedem adhuc fixam retinebat anno 434. difficile eum alium quam Carthaginensem, vel saltem Africanum dixeris : multoque minus in tanto temporis intervallo eumdem, non mediocris nominis virum, Augustino tum in hac metropoli, tum ex Provinciæ Synodorum occasione in his regionibus sæpius diversanti, de facie notum fuisse negaveris. At Prosper noster & Aquitanus fuisse omnium hucusque consensione perhibetur, & Hipponensi Antistiti de facie ignotus suomet testimonio proditur. Nam ad eumdem scribens, sic habet : Ignotus quidem tibi facie, sed jam aliquatenus, si reminiscaris, animo ac sermone compertus, &c. *Hinc patet eum qui hos libros,* de Promissionibus & Prædictionibus Dei *elucubravit, esse omnino diversam a sancto Prospero Aquitano. Ne dicamus Gennadium in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, aliosve qui post ipsum Ecclesiasticos Scriptores recensuerunt, unquam eos tractatus Prospero tribuisse.*

In Epistola ad Augusti. in capite hujus voluminis, in ipso epistolæ principio.

His omnibus testimoniis adde etiam non dubiam in stilo dicendique charactere diversitatem inter auctorem istorum librorum, & Prosperum Aquitanum ; de qua quivis æquus rerum æstimator facile judicabit. Auctoris quippe oratio humilis, jejuna, & simplex ; Prosperi loquendi genus abundans, dives viribus, & nervis valens, locuplesque sententiis. Frustra vero quis dixerit exaratum hoc opus a Prospero juniore : cum sit hominis ætate provecti, ut ipse auctor de se testatur, & ex multis locis constat. Scribebat autem regnante Valentiniano III. at, ut videtur, defuncta jam Placidia : & sic post annum 450. & ante 455. In multis Augustinum sequitur, & identidem ipsum citat. Denique Lovanienses Doctores, qui sancti Prosperi opera typis mandari curarunt, fatentur hoc opus stilo & eruditioni sancti Prosperi sibi videri imparem, textumque in multis locis depravatum & mutilum. Cui nos vitio, in quantum licuit, ope manuscripti Remigiano-Remensis annorum 800. & veterum editionum mederi conati sumus.

Id autem nunc cum aliqua cura expendere non pigebit, unde tandem factum sit,

stili

ut hic Prospero fœtus adscriptus, & inter ejus opera fuerit recensitus. Nam etsi ex stili similitudine non potuerit error prodire, cum tanta sit inter utrumque auctorem diversitas stili; ne quid etiam dicatur de loquendi formulis plane disparibus: non sic tamen lapsus occasio nasci nequivit ex affectuum studiorumque satis magna inter utrosque affinitate. Nam præterquam quod hic scriptor in Augustini lectione satis se versatum prodit, cujus adeoque verba & auctoritatem assumit in hoc opusculo, non secus ac Prosper in suis; id etiam ingenue fatendum est, Africanum istum in aliis multis Prosperi genium quasi sibi proposuisse sequendum & imitandum. Patet id primo ex prima operis linea, ubi toties laudatam a Prospero Pauli 1. *Corinth.* 3. ✠. 7. *sententiam*, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, &c. *adducit & ipse præfationis initio: tumque* de agricultura cælestis & regalis patrimonii, *quam excoluerunt Apostoli, loquitur ad mentem omnino Prosperi, quem in istis frequentem fuisse facile animadvertitur. Sed & alia suppetunt hujus imitationis argumenta. Nam* 2. *tum in præfatione totius operis, tum in sequenti prologo, distributionis præscriptæ methodus Prosperianum genium aliquatenus spirat, quod vel ex hac loquendi formula satis elucescit:* Sub gratia manifesta, quæ occultis semper interfuit: *ubi* occultum manifesto *opponitur, ad eum modum quo sæpe sæpius in Prospero hæ voces sibi invicem correspondentes leguntur. Et paulo post sententia Augustiniana citatur ab illo, quam Prosper antea deflorasse, & suis ex Augustino excerptis inseruisse reperitur.* 3. *In multis operæ titulis quædam assumuntur argumenta pertractanda, quæ Prosper occupaverat, immo & interdum illius verba depromuntur. Namque Prosperiana penitus est hæc phrasis parte* 1. *Præd.* 3. *ubi diaboli sententiam eos manere dicit, qui ejus faciunt voluntatem. Quæ frequenter in Prosperi nostri responsis adversus calumniatores Gallos usurpatur. Sed & alii consequenter tituli.*

Ex his igitur aliisque similibus, quæ facile in his libris reperiuntur, pronum est credere, sciolos quosdam hac argumentorum consonantia delusos, viri Augustinianæ doctrinæ studiosi, sed anonymi, fœtum non contemnendum, Aquitano ejusdem fideli discipulo & acerrimo vindici tribuere primum cœpisse, unde & in illius operum collectionem titulus ille, cum aliis similiter adulterinis tractatuum inscriptionibus irrepsit. Id certe proclivius est credere, quam alium Prosperum, cumque sanctitatis fama decoratum admittere, cujus nulla superest memoria, nullus in horum temporum monumentis apex reperiri perhibetur,

IN LIBRUM PROMISSIONUM ET PRÆDICTIONUM DEI.

INCERTI AUCTORIS.

PRÆFATIO.

1.Cor. 3.7. PAulus Apostolus dicit: *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.* In hac igitur agricultura cælestis & regalis patrimonii, quam excoluerunt Apostoli, Patriarchæ, & Prophetæ, inter ceteros dominicos canes, ipse catellus dum limites circumeo; ex divinis Scripturis, duce gratia, centum quinquaginta tria capitula venando confeci: in quibus sunt promissiones Dei centum & tres: prædicta quinquaginta, distributa hoc modo. Populus ante legem promissiones quas credendo vidit, & videndo credidit, habuit, XIX. Quas credidit, & populo post se [a] videndas reliquit, VI. Prædicta quæ vidit, XII. Quæ credidit, III. Populus sub lege promissiones quas credendo vidit, & credidit, XVIII. Quam creditam post se videndam reliquit, unam. Prædicta quæ vidit, XIX. Quæ credidit II. Populus sub gratia Promissiones [b] habebat, xl. Quas ante nos vidit, XXXII. Nos quas vidimus, & videmus impleri, VII. Et unam, finis mundi, quam omnes credimus. Dimidium temporis, Prædicta quæ in fide sunt, XII. Quæ vidimus, II. Promissiones quæ in fide & in fine venturæ sunt, VI. Tredecim [c] etiam gloriæ Sanctorum in fide sunt: quia soli Sancti ea percipient [d] facta. Promissiones impletæ, lxxxIV. Implendæ XIX. Prædicta impleta, XXXV. Implenda XV. Quis igitur durus [e] adeo & [f] ferrei ferreus sensus est qui dubitet impleri pauca, cum tot jam cernat impleta.

a Editiones Lugd. & Lovan. *videnda*. ms. Remigianus, *videndo*.
b Ms. Remigianus, *habet*, nec male. Editi omnes, *habebat*.
c Ms. Remigianus, *autem*.
d Ms. Remig. *Fratres promissiones implete*.
e Ms. Remig. *adhuc*.
f Edit. Lugd. non habet hanc vocem, *ferrei*; sic & ms. Remigianus.

DE PROMISSIONIBUS ET PRÆDICTIONIBUS DEI
INCERTI AUCTORIS LIBER
PARS PRIMA.

PROLOGUS.

[a] Mnis fidei ratio spe dilectioneque concluditur. Etenim diligendo quisque promissum quod credit, [a] fidem commodat, donec potiatur omni quod sperat. Convictionem rerum, quæ non videntur esse fidem, Paulus Apostolus definit: cujus dispensatione Creator omnium Deus, omnia ex nihilo formare dignatus est (ut Scriptura sancta [b] loquitur) ex materia invisa, summa medius, & media imis libratione perpendens. Nam quædam invisibilia visibilibus præferens, rationalia irrationabilibus, & sensata insensibilibus, & viventia vitæ expertibus, in mensura, numero, & pondere cuncta disposuit. Quibus pro modo subsistentibus rebus, rationale animal hominem terrenis præferens creaturis: & soli ad imaginem & similitudinem suæ divinitatis condito [c] tribuit liberam voluntatem. Huic & legem dedit semper vivendi, si mandata servaret; [d] moriendi, si sui Creatoris præcepta contemneret. Verum serpentina fraude [e] diabolus, superbia qua ipse cum socus ceciderat, homine decepto, dum se cum tota stirpe humani generis Adam per inobedientiam præcipitaret in mortem, Creatori præjudicium, bene condita natura, inferre non potuit. Mortem licet causa prævaricationis invenerit, vitæ tamen essentiam, in quantum est, nec in morte dimisit. Immortalis quippe anima creata, *in* hoc stadio mundi labe [f] vitiata, corporis subversa eluvie, flagitiorum gravata ponderibus, nisi sanguine redempta fuerit Salvatoris, ablutaque spiritali unda, contagio inflicti vulneris carens, decorem collatæ gratiæ [g] inviolata fide servaverit, eam in æternam pœnam cum carne victuram Evangelica fides adnuntiat. Quæ bonis æternam vitam, malis æternam pœnam, ea auctoritate firmavit, qua omnia, quæ a principio mundi prædixit, implevit.

Heb. 11, 1. Genes. 1, 2. Sap. 11, 18. Ibid. v. 21. Gen. 1, 26. Eccles. 1, 16. Gen. 3, 2. Rom. 5, 12. Matt. 25. Joan. 5, 29.

2. Verum ne longum proœmium hujus libri humanus sterilisque sensus extendat, quem in tres partes & dimidiam distributum, juvante illo cujus munere loquimur, divina testimonia collecta undique, conjunctaque supplebunt; ex omnibus divinis scripturis, quæ Prædicta, quæve sint Promissiones Dei, ut occurrerint, per capitula decerpenda suscepimus; signantes trifaria tempora ab exordio mundi usque in finem, in diversis populis consistere, ante legem, sub lege, sub gratia manifesta, quæ occultis signis semper interfuit. Quorum tripartita divisio hæc est. A prima conditione primi hominis usque ad Moysen, ante legem est. A Moyse, cui lex data est in monte Sina, usque in adventum Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, sub lege est. Manifestato autem eo in carne, crucifixo, resurgente, atque ascendente in cælum, usque nunc, & in finem mundi, cum illo ipso brevi spatio [h] Antichristi, tempus agitur gratiæ. Quibus tribus temporibus moderatione sui Creator justissimus Deus ita jura promissaque sua ordinavit; ut non omnia fidei tantum credenda committeret, sed pleraque intuenda oculis commendaret: e quibus illa, quæ futura sperabantur, ex his quæ videbantur, crederentur implenda. Singulis igitur prædictis temporibus singulas partes hujus libri, ut promisimus, [i] consignabimus, quæ promissa sunt, quæve Christo & Ecclesiæ figuratæ exhibita; quæ credita relicta sint, intuenda futuris, capitula per ordinem posita demonstrabunt.

Exod. 20. 1 & seqq. — Sententia est apud Prosperum 314. in lib. sent.

CAPUT PRIMUM.

PROMISSIO: [k] *Ex libra Geneseos creaturæ, est in Adam, & in Evam: Christum, & Ecclesiam.*

IN principio [l] fecit Deus cœlum & terram, mare, omniaque eorum; in cælo fulgentia, gradientia in terris, in aere volantia, natantia in aquis. Quibus perfectis, dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* [m] Eoque formato ex limo terræ, *insufflavit in faciem ejus spiritum vitæ, & factus est homo in animam viventem. Et dixit Deus: Non est bonum solum hominem esse: Faciamus ei adjutorium* [n] *simile illi, consiliarium.* Et paulo post: *Immisit Deus soporem in Adam, & obdormivit. Et sumpsit unam de costis ejus,*

Genes. 1. Ibid. v. 26. Gen. 2, 7. Ibid. v. 18. v. 21.

a Ms. Remig. *fide commendat.*
b Editi, *prologuitur.* ms. Remig. *loquitur.*
c Ms. Remig. *attribuit.*
d Ms. Remig. *moriturum.*
e Sic Lugd. & ms. Remig. Aliæ editiones, *diaboli.*
f Ms. Remig. *vitiato.*
g Ms. Remig. *inviolata fides.*
h Ms. Remig. *ante istum.*
i Ms. Remigiano Remensis totum locum sic præfert, *consignavimus: quæ promissa sint intuenda futuris, quæve Christo & Ecclesiæ figurate exhibita, quæ credita relicta sint, capitula per ordinem posita demonstrabunt.*
k In Ms. Remigiano titulus talis est: *Promissio ex libri Geneseos, credita & visa.*
l Edit. Colon. *creavit.*
m Ms. Rem. *eumque formatum . . . insufflavit, dictum est, in faciem.*
n Ms. Remig. *similem illi consiliarium.*

ejus, & formavit eam in mulierem: & adduxit
a *eam ad Adam,* [a] ut videre quid eam vocaret.
v. 22. *Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, &*
v. 23. *caro de carne mea; hæc vocabitur,* [b] *Virago,*
v. 24. *quoniam de viro suo sumpta est. Propter hoc,*
b inquit, *relinquet homo patrem & matrem, &*
adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.
Hoc [c] itaque factum esse, ut rem gereret & fi-
c guram, Apostolus Paulus testis est. Exponens
quippe hunc locum in epistola ad Ephesios, ait:
Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in*
32. *Cristo & in Ecclesia.* Sacramentum igitur ma-
gnum quod promissum speravit Adam, sibi con-
junctam vidit, quam credidit conjugem: nobis
d per fidem [d] vivorum signavit futuram Ecclesiam:
matrem appellavit omnium vivorum; ea scilicet
Gen. 3.20. causa, qua ex latere Adæ dormientis formata
Eva, ex latere Cristi in cruce pendentis forman-
dam, ut factum est, prævidit Ecclesiam, quæ
vere est mater omnium vivorum. Hæc est enim
illa *mulier, quæ custoditur per tempus & tem-*
e *pora,* [e] *& dimidium temporis a conspectu serpen-*
Apoc.12.14 *tis*, ut in Apocalypsi de Ecclesia dicitur.

CAPUT II.

f PRÆDICTIO: [f] *In mandato contemtu duas sequi mortes.*

PRædixit Deus Adæ & mulieri ejus mortem
Gen. 2.16. secuturam, si vetita tetigissent, dicens: *Ex*
omni ligno Paradisi edetis, de ligno autem digno-
scentiæ boni & mali non edetis ex eo. Qua die
autem ederitis, morte moriemini. Præceptum au-
tem, fallente diabolo, contemnentes, vetitum
Gen. 3.6. tetigerunt. Quod peccatum dum vir excusat per
mulierem, mulier per serpentem, mortem præ-
Rom.5.14. dictam non tantum sibi, quantum suis etiam po-
steris propinarunt. Hanc enim expendit omne si-
mul genus humanum, aliam significans perpe-
Joan.8.51. tuam mortem, cujus expers erit omnis qui man-
g data Christi servaverit: cum vero qui monita sa-
lutaria Domini nostri Jesu Christi [g] temnenda du-
Apoc.20.6. xerit, sine ulla dubitatione suscipiet. *Beatus e-*
nim & sanctus (ait Joannes apostolus) *qui habet*
h *partem in hac prima resurrectione,* [h] *in quo se-*
Joan.5.24. *cunda mors non habet potestatem.* Et Dominus:
i *Qui audit,* [i] inquit, *verba mea, & credit ei qui*
me misit, habet vitam æternam; & in judicium
non veniet, sed transiliet a morte ad vitam.

CAPUT III.

PRÆDICTIO: *Diaboli sententiam eos manere, qui fecerint ejus voluntates.*

In Genesi credita & visa.

SEquitur in serpentem diabolum prolata præ-
dictaque sententia, in qua metuendum quid-
dam reperitur, quod ei inter cetera dictum est:
Terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ. Gen.3.14.
Terrenis enim cupiditatibus inhiantes animæ, ter-
ræ similes comparantur, easque impias Propheta Psal.1.4.
David in primo Psalmo designat, dicens: *Et non*
tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie ter-
ræ. Et Jeremias Propheta: *Recedentes a te,* ait, Jerem. 17.
in terra scribentur. Job etiam dicit: *Terra tra-* 13.
dita est in manus impii. Item David: *Memento* Job.9.24.
Domine, quoniam terra sumus. Se vero exui a Ps.102.14.
terra, quam peccati merito serpens comedendam Ps.68.15.
accepit, in alio Psalmo dicit: *Salva me de luto,* Ps.43.25.
ut non inhæream. Item alibi: *Hæsit in terra venter*
noster: exsurge, Domine, auxiliare nobis, &
redime nos propter nomen tuum. Item alibi: *Ne*
tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori.
propter quod, quotidie monendos nos per sacer- Ps.139.9.
dotes censuit divina clementia, cor sursum erige-
re: nosque profitemur habere ad Dominum: si
tamen sponsio nostra firma sit, ut quod verbis
proferimus, [k] jugi gratia factis etiam compleamus. k

CAPUT IV.

PREDICTIO: *In maledicto mulieris sequi originale peccatum.*

Prædictum peccatum originale. In Genesi credita & visa.

MUlieri autem dixit Deus: *Multiplicans mul-* Gen. 3.16.
tiplicabo [l] *gemitus & dolores tuos: in tri-* l
stitia paries filios. Sic nasci transgressorum filios
David Propheta confirmat: *In iniquitatibus in-* Psal.50.7.
quit, *conceptus sum,* [m] *& in peccatis in utero me* m
aluit mater mea. Salomon quoque paria testatur:
Grave, ait, *jugum super filios Adam, a die exi-* Eccli.40.1.
tus de ventre matris eorum, usque in diem sepul-
turæ in matrem omnium. Item ipse: *Et ego na-* Sap.7.3.
tus accepi, dicit, *communem aerem, & in simi-* v. 4.
liter factam decidi terram, primam vocem simi-
lem omnibus emisi plorans, in involumentis nu-
tritus sum & curis magis. Nemo enim ex Regi- v. 5.
bus aliud habuit nativitatis initium. Unus est v. 6.
enim omnibus introitus ad vitam, & similis exi- Ibid.c.12.
tus. Et paulo post: *Semen enim erat maledictum* 11.
ab initio. Et Isaias: *Semen nequam,* ait, *filii sce-* Isai.1.4.
lesti, dereliquistis Dominum. Job etiam dicit:
Nullus est immunis a sorde, nec infans, cujus est Job.14.4.
unius diei vita super terram. Item ipse: *Nemo* sec. LXX.
potest facere mundum de immundo conceptum se- Ibidem.
mine, nisi tu qui solus mundus es. Pro cujus ex- sec. Vulg.
piatione maledicti feminis, immunditia parientis Levit.cap.
mulieris & infantis, sacrificia sunt legalia institu- 12.
ta, usque ad Christum regnaturem: qui sui cor-
poris oblato sacrificio, salvos facit pusillos cum
magis. *Ipse enim salvum faciet populum suum,* Matt. 1.
dictum est, *a peccatis eorum.* Hæc tamen quæ 21.
prædicta sunt, ita cernuntur impleta, ut usque
in finem mundi supplenda doceantur.

CA-

a Hæc non sunt pars textus sacri, in Vulgata, nec in Hebræo.
b Ms. Remig. *mulier*.
c Ms. Remig. *Hoc ita*.
d Ms. Remig. *vivorum signavit futuram Ecclesiam matrem, propter quod eamdem mulierem suam Adam matrem appellavit omnium vivorum. Hæc est enim,* &c. Omissis quæ intermedia leguntur in editis codicibus.
e Ms. Remig. *& dimidium tempus a conspectu serpentis*. Reliqua desunt.
f In Ms. Remig. titulus. *Prædixit Deus Adæ & mulieri ejus mortem secuturam, si vetita tetigissent* tunc a linea; *In Genesi credita & visa*. Deinde caput II. incipit: *Ex omni ligno,* &c.
g Ms. Remig. *non temnenda*.
h Sic Ms. Remig. Editi vero, *in qua mors*.
i Hæc vox, *inquit*, legitur in Ms. Remigiano, non vero in editis.
k Ms. Remig. *adjuti gratia*.
l Ms. Remig. *gemitus tuos*.
m Sic Ms. Remig. Editi, *cum peccatis*.

CAPUT V.

PRÆDICTIO: *In Adam omnibus posteris labor, sudor, & dolor.*

Prædicta propagataque sententia. In Genesi credita & visa.

Gen. 3. 17. & seq. ADæ autem dixit Deus: *Quoniam audisti vocem mulieris tuæ,* [a] *plus quam me, & tetigisti de arbore, de qua sola præceperam tibi ne manducares ex ea, & manducasti: maledicta terra in operibus tuis, spinas & tribulos pariet tibi; in tristitia & gemitu edes pabulum agri tui, in sudore vultus tui manducabis panem tuum, donec revertaris in terram, de qua sumptus es: quoniam terra es & in terram ibis.* Hanc prædictam pœnam peccati, quam radix humani generis Adam pro sententia excepit, ac suis posteris tamquam ramis [b] transfudit, *per unum hominem,* dicit Apostolus, Rom. 5. 12. *peccatum intrasse in mundum, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccaverunt.* Humus enim, quæ Creatoris imperio [c] fertilis, salubresque ex se herbas, sine ulla cultura homini ante produxit, post ærumnis sentibusque referta est; ut in sudore ac labore ex ea omnem hominem edere panem oporteat, donec recurrat in mortem. Non tantum prædicta audire ista meruimus, quam etiam probata expendere. Unde & David dicit: Ps. 103. 23. *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.* Et iterum: Ps. 127. 2. *Labores manuum tuarum manducabis.* Apostolus 2. Thess. 3. 10. quoque dicit: *Qui non vult operari, nec manducet.* Et Dominus Matt. 20. 9. usque in undecimam horam operarios mittit ad vineam.

CAPUT VI.

PRÆDICTIO: *In Cain & Abel, duorum populorum, Christianorum & Judæorum.*

Prædictio figurata, duorum populorum scilicet. In Genesi credita & visa.

EX primis igitur hominibus mortalibus jam effectis, duo filii procreati sunt, ambo mortales, Cain major, minor Abel: pastor ovium unus, alius agricola. Hi dum terram incollunt laboribus jam obnoxiam judicio divinæ sententiæ, seque a propriis paternisque delictis expiare contendunt, ex primitiis frugum suarum sacrificia obtulerunt. Minoris Abel ex ovibus oblatum, acceptabile suscipitur sacrificium, repudiatur Cain, Gen. 4. 7. non recte divisa terræ particula. Invidia hinc nascitur: præsciaque divinitas futurorum, indicit patientiam furenti, diciturque ad Cain: *Peccasti, quiesce, ad te conversio ejus, & tu dominaberis ejus:* id est, ut peccato suo ipse dominaretur, nec fieret servus peccati, si præcipienti humilis obediret. Verum Cain contumax, suique impatiens, insiliit super Abel in campum, & occidit eum. Proh nefas! hæccine sunt, Cain, germanitatis fœdera? hæccinæ principia bonæ naturæ? hæccine bonæ indolis spes est, ut ante te norit pater homicidam quam filium? Sed his ausibus, facinus suum Cain multis [d] etiam vinculis connodavit. Effectus contemptor divini mandati, superbiæ caput, auctor invidiæ, princeps illatæ mortis, & primus in hominibus parricida.

2. Hic initia bellandi instituit, ut reus innoxium sanguinem [e] diffundat, livoris plenus gloriam [f] impetit alienam. Nam præclara hinc fulsere martyria, dum justi occiduntur ab impiis. Sed ut omne nobis quod actum est, proficere demonstraret divina providentia, fratrem a fratre requisit, [g] quem jam occisum noverat; negantem, terra [h] teste, convicit: *Vox,* inquit, *sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Gen. 4. 10. Cain figurasse Judaicum populum terrenis desideriis inhiantem, Abel Christum pastorem ovium, ab eo populo occisum, nullus jam ambigit Christianus, cujus sacrum sanguinem omnis nunc terra accipiens, [i] clamat: Amen (quod est, Verum:) ut neganti Judæo quod occiderit Christum, recte dicatur a Deo: *Vox sanguinis fratris tui clamet ad me de terra.* Gen. 4. 25. Pro Abel quem occidit Cain, natus est Seth, Ibid. v. 18. 22. & 24. ex quo per ordinem successionis venit Enoch: 4. Reg. 2. 11. qui Deo dum placeret, translatus est ne gustaret mortem, Heliæ sociandus, ut duo testes Apoc. 11. 3. idonei secundo Christi adventui præparentur, [k] in confutationem Antichristi, & in gloriam judicantis Filii Dei: de quibus suo loco testimonia proferemus.

CAPUT VII.

PRÆDICTIO: *In diluvium arce, quæ significavit Ecclesiam.*

In Genesi credita & visa. Prædictum diluvium.

1 DUm filii Dei a proposito [l] deficerent sanctitatis, Deus Noe justum sic admonuit: Gen. 6. 13. & seq. *Finis,* inquit, *universæ carnis venit coram me: repleta est enim terra iniquitate eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis quadratis, tricameratam facies arcam, & bituminabis intrinsecus & extrinsecus; & sic facies eam. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo ipsius. Fenestram facies in arca, & in cubito consummabis eam. Ostium autem arcæ pones ex latere. Ecce adducam diluvium aquæ si per terram, & interficiam omnem carnem, in qua est spiritus vitæ, sub cælo.* Dum igitur fides commodat ac præparat mentem, creditque futurum quod sperat implendum, mysticæ jussioni & fabricæ obediens Noe, arcam, qua se cum mundis immundisque animalibus, ut præceptum fuerat, conderet, fabricavit: geometrica quippe mensura, quæ ut fertur, sexies tantum quam [m] nostra se extendit.

2. De

a Hæc verba, *plusquam me*, adduntur ex ms. Remig.
b Ms. Remig. *infudit*.
c Editi, *fertiles*. ms. Remig. *fertilis*,
d Ms. Remig. *multis ex vinculis*.
e Ms. Remig. *fundat*.
f Ms. Remig. *impetrat*: nec male, si referas ad mox sequentia: *præclara hinc fulsere martyria, dum*, &c.
g Ms. Remig. *qui jam occisum noverit*.
h Ms. Remig. *testante*.
i Ms. Remig. *clamat tamen quod verum, ut negante Judæo quod occiderat Christum*.
k Ms. Remig. *in confutatione Antichristi & in glori...*
l Ms. Remig. *deficerent*.
m Edit. Lugd. *quam nostra*, Ms. Remig. *geometricam quippe mensuram, quæ, ut fertur, sexiens ... quam nostra est extenditur*.

2. De his [a] autem adscriptis numeris, quantum (1. Cor. 3. 10.) divinis adjutus fuero, colligens pauca, architecti illius nostri Pauli apostoli sententiam introducam: qui illius arcæ figuratam fabricam, omnemque ejus spiritalem constructionem ad Ecclesiam sanctam referens, instar in ea crucis expressit. Ait enim (Ephes. 3. 14. & seq.) in epistola ad Ephesios: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi: ut det vobis, secundum divitias gratiæ suæ, virtutem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati atque fundati, ut valeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit altitudo, latitudo, longitudo & profundum; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Quinque sententias [b] in quinque articulis dixit, ut pote is (1. Cor. 14. 19.) qui dixerat: *Volo quinque* [c] *verba mente mea in Ecclesia loqui.* Quinque ergo istæ sententiæ ad prædictæ arcæ mensuras pertinere hac ratione monstrantur. Quinarius enim numerus ex pari & impari constitutus, habet duo, & tria. Tria a trinitate; duo a duobus præceptis, quæ conjuncta quinarium formant. Huic additur unus, propter unitatem individuæ Trinitatis, & efficitur senarius perfectus, omni ex parte sibimet respondens, in primam, tertiam ac dimidiam. De quo numero multi jam dixere majores. Hi igitur quinarius & senarius conjuncti numeri, ac multiplicati in invicem, extenduntur ad prædictæ arcæ mensuras quinarias. Propter quod quinta die, excepto homine, universa quæ creata sunt [d] fecerit Deus: atque in quinque libris Moysi universa legis mandata conscripta sunt: & quod perficiendæ legis causa, quinta feria ad patibulum traditus fuerit ipse Salvator & Dominus. Senarius vero numerus hoc continet, quod sexta die formatus est homo: & sexta ætate sæculi ad redemptionem mundi hominem susceperit Verbum Dei: & sexta feria suspensus in cruce, nostrum omne pretium ex suo latere, tamquam per ostium arcæ, pretiosum sanguinem fuderit: ex quo columba Ecclesia tanto sanguine dotata processit. (Gen. 8. 8.) [e] Propter quod & corvus hæreticus exiens, humani cadaveris cupiditate naufragus, ad arcam Ecclesiam redire noluit. De quo intus posita munda animantia clamant: (1. Joan. 2. 19.) *Ex nobis exiit, sed non erat ex nobis: nam si ex nobis esset, mansisset utique nobiscum.* Hi igitur duo, ut dixi, numeri, quinarius & senarius, dum multiplicantur in invicem, supplent tricenarium. Quinquies enim seni, & sexies quini ductus numerus tricenarium [f] format. Et ipsi sunt triginta cubiti, qui in altitudine arcæ præcepti sunt construi, ad sublimem partem pertinentes spei: in qua caput eminus confixum est Crucifixi. Omnis enim spes in capite. Propter quod & ipsum caput nostrum triginta annorum dignatus est crucifigi. Rursum quinarius numerus in decalogo multiplicatus, propter decem præcepta legis. Decies enim quini, & quinquies deni numerus ductus, quinquaginta efficiunt. Et hi in latitudine arcæ ponuntur, qui ad charitatis spatia in cruce signantur, in qua manus infixæ sunt Crucifixi. Decem enim præcepta digito Dei [g] dicuntur esse conscripta, nosque ipsi manus nostras levare in sancta jubemur. (Ps. 133. 2.) Item quinarius & senarius numeri in quinquagenario multiplicati, arcæ longitudinem supplent. Quinquagies enim seni, & sexagies quinis trecentos efficiunt, qui nostræ arcæ [h] longitudini patientiæ adscribuntur, in qua corpus extensum est Crucifixi: cui dicitur, (1. Pet. 2. 21.) *Christus pro vobis passus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* (Rom. 6. 6.) *Quoniam vetus homo noster simul cum illo affixus est cruci:* patientesque esse jubemur usque in [i] adventum Domini. (Jac. 5. 7.) Profundum vero crucis, diluvii magnitudinem significat, qua & illa & nostra arca portatur. Quoniam sunt judicia Dei (ut scriptum est) sicut abyssus multa. (Psal. 35. 7.)

3. Quod vero dictum est: *Tricameratam facias eam:* (Gen. 6. 14.) hanc fabricam prædictus architectus noster Paulus expressit: *Manet*, inquit, *fides, spes, charitatis, tria hæc.* (1. Cor. 13. 13.) Nam cum in prima ac secunda habitatione, bestiæ, pecora, serpentes, avesque in fide & spe manserint: in tertia Noe cum suis in charitate manens (quia *major horum omnium charitas*) (Ibidem.) diluvium formidare non potuit. *Qui enim manet in charitate, in Deo manet, & Deus in illo* [k] *permanet: quia Deus charitas est.* (1. Joan. 4. 16.) Fenestram vero arcæ melius [l] accipimus respectum in salutem animarum, quæ sunt bitumine intrinsecus & extrinsecus sociatæ & colligatæ invicem in unitate Spiritus [m] sancti, & in vinculo pacis. (Ephes. 4. 3.) In cubito dictum est consummari arcam: sic enim decuit [n] significare Ecclesiæ unitatem. Quoniam *finis legis Christus ad justitiam omni credenti.* (Rom. 10. 4.) Unde & ille dives in Evangelio, diluvium [o] hujus vitæ formidans, ait ipsi Domino rerum: *Magister bone, quid faciens vitam æternam consequar?* (Luc. 18. 18.) Et Dominus, prædictæ arcæ illi mensuras ostendens: *Præcepta*, inquit, *nosti*. (Ibid. v. 20.) Cumque ei plurima dixisset ex numero, ille [p] velut quadratus arcæ cupiens sociari; *Omnia hæc* (v. 21.) [q] *mandata*, inquit, *feci: quid adhuc mihi superest?* Et Dominus perfectionem arcæ nostræ designans in uno cubito consistere: *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, & veni sequere me.* (Matt. 19. 21.) Quod cum ille facere nequivisset, quia omni ex parte quadratus non fuit, ad cubitum perfectionis [r] arcæ non meruit pertingere. *Abiit enim*, ut dictum est, *contristatus*. (Ibid. v. 22.)

4. Quod vero quadraginta diebus & quadraginta noctibus diluvium factum est super terram, (Gen. 7. 17.) non tantum præteriti in hoc numero, quantum etiam præsentis temporis animarum diluvium ostendit; quæ in scopulis sæculi, atque in gurgite flagitiorum, diversarumque [s] voluptatum naufragis fluctibus submerguntur. [t] Propter quæ evadenda qua- (Exod. 4. 18.)

a Ms. Remig. *tamen*.
b Ms. Remig. *in quinque articulos dixit: ut puto bisque*.
c Ms. Remig. *verba mea in Ecclesiam loqui*.
d Ms. Remig. *feceras*: & paulo infra, *fuerat*: ubi editi, *fuerit*.
e Ms. Remig. *Per quod*.
f Ms. Remig. *facit*.
g Ms. Remig. *docentur*.
h Ms. Remig. *longitudini*.
i Hæc vox, *Domini*, habetur ex ms. Remig.
k Ms. Remig. *manet*.
l Ms. Remig. *accepimus*.
m In Ms. Remig. deest *Sancti*, juxta textum Apostoli, ad quem alludere videtur auctor.
n Ms. Remig. *significari Ecclesia in unitatem*. Forte melius, *significari Ecclesiæ unitatem*.
o Ms. Remig. *hujus vitæ*. Editi, *hujusmodi*.
p Ms. Remig. *Ille vere velut quadratus*.
q Ms. Remig. caret hac voce, *mandata*.
r Ms. Remig. addit, *nostræ*.
s Editio Lugd. *voluntatum*.
t Editi, *propter quod*. Reliqua supplentur ex ms. Remig.

quadraginta diebus Moyses, quadraginta diebus Helias, quadraginta diebus & ipse Salvator jejunia consecrasse, hac tripartita ratione monstrantur: tamquam prædictis tribus temporibus necessaria, ante legem, sub lege, sub gratia. (3. Reg. 19. 8. Matt. 4. 2. Gen. 8. 13.) Finis igitur diluvii, sexcentesimo primo anno Noe terminatus, finem mundi significat post sex, ut dictum, ætates sæculi, & breve Antichristi spatium. Tot enim ætatibus etiam hominis longævi vita protenditur, donec ab infantia recurrat in senium. Nunc vero Ecclesia, * aut arca, velut munda & immunda animalia, bonos malosque portare cognoscitur, usque in prædictum finem: de quo Dominus, & Salvator noster in Evangelio testatus est, dicens; sic futurum adventum suum quemadmodum fuit in diebus Noe, subito manducantibus ac bibentibus, ementibus & vendentibus. (Matt. 24. 37.) Credidit igitur Noe quæ prædicta vidit in arca. Credidit quæ [a] futura erat nobis præsentanda Ecclesia: nobiscum sperat, quæ erit ultimo judicio declaranda.

* *forte* ut. Mali quoque sunt in Ecclesia.

CAPUT VIII.

PRÆDICTIO: *In tribus filiis Noe, gentes, quas Christus Dominus sparsas invenit, collegit.*

Prædictæ gentes: [b] ex tribus filii Noe. In Genesi creditum & visum.

EX tribus igitur filius Noe, Sem, Cham, Japhet, totidemque nuribus ejus, mortalium fecunditas dum adcrevisset; radix peccati superbia, mundo pereunte diluvio, ipsa perire non potuit. Turris superba a superbis extruitur, cujus caput cælum hactenus occuparet. (Gen. 11. 4.) Hujus cœpta a vero artifice Deo per confusionem linguarum in irritum deducuntur: sic enim scriptum est; *Ecce labium unum est omni terræ, & hoc cœperunt facere*, [c] *& nunc non deficient ob eis omnia quæcumque aggressi sunt facere*. (Ibid. v. 6. v. 7.) Et dixit Deus, *Venite descendamus, & confundamus ibi linguas eorum*. Deus trinitas loquitur. Descendere vero Deum, est humanos actus inspicere, vel eorum sensibus propinquare. Quæ [d] ut prædicta sunt, mox impleta sunt. (Ibid. v. 9.) Confusæ quippe linguæ non tantum disposita supplere nequiverunt, quantum etiam dispersæ per orbem gentes quasque suo [e] distinxere eloquio. Attamen Creatoris & judicis impleta censura; per humilem Christi gratiam, charitas uno sub dogmate congregavit, quæ superba impietas [f] male disperserat. *Omnis* ergo nunc in unum *lingua confiteatur, quod Dominus Jesus Christus*, qui est turris fortitudinis, *in gloria est Dei Patris*. (Philip. 2. 11.) Quem inebriatum, ut Noe ex vinea, nudatumque in Passione, Cham filius irridens, in Canaam filio (Gen. 9. 21.) maledictum excipiens, gentibus propinavit. Quod abstulit Jesus Dominus qui pro nobis factus est maledictum. (Galat. 3. 13.)

S. Prosperi.

a Mf. Remig. *futura erant . . . nobiscum, Speratque ad ultimum judicium declaranda*.
b Hæc addimus ex Mf. Remig. in quo caput VIII. sic incipit: *Iis nominibus Sem, Cham & Japhet, &c.* forte, *Iis hominibus*.
c Sequentia absunt a mf. Remig. & Edit. Lugd. usque ad: *Et dixit Deus*.
d In mf. Remig. *Quæ prædicta sunt, mox & impleta sunt*.
e Mf. Remig. *creavere*.
f Additur, *male*, ex mf. Remig.
g Hæc addimus ex fide mf. Remig.

CAPUT IX.

PRÆDICTIO: *In Heber gens Hebræa, quæ primatum Christiano populo tradidit.*

Prædicta gens Hebræa, a quo exorta sit, primatum habens in omnibus linguis. [g] In genesi creditum & visum.

INter ceteros quos linguarum confusio per gentes divisit, [h] unus Heber dictus est, in quo, ut fertur, Hebræa prima lingua resedit, (Gen. 15. 14.) unde etiam Hebræa gens nomen accepit. Primam vero Hebræam esse linguam, mysticus ille titulus a Pilato conscriptus ostendit. Erat enim [i] is tribus linguis insignitus, Hebræa, Græca, & Latina: quæ linguæ primatum fere (Joan. 19. 20.) in omnibus retinentes linguis, eidem Creatori [k] in titulo consignatæ sunt, eo ordine divino, quo prædicta ante quam fierent, Propheta David testatus est, dicens: *Tituli inscriptionem ne corrumpas*. (Psal. 58. 1.) Regem enim Judæorum crucifixum (Joan. 19. 19.) ille scripserat Judex. Hunc sua lingua [l] Hebræi dum legerent, quæ primo in loco posita erat, postulantes mutandum, [m] divinitus actus Pilatus, *Quod scripsi*, inquit, *scripsi*: (Ibid. v. 22.) ut & tituli inviolata, sicut promissum est, maneret integritas, & lingua Hebræa tali testimonio in principalem locum, quem post amisit, merito signaretur. Ex isto igitur Heber currit progenies usque ad Abraham, a quo, ut quidam dicunt, * Abræi, sicut ab Heber Hebræi appellati sunt. (Gen. 11. 17. & seqq.) Primitivum vero esse hunc populum, licet ipse Dominus attestetur, dicens, *Primitivus meus Israel*; (Exod. 4. 22.) in Deuteronomio libro plenius ostenditur. *Cum dispartiretur Altissimus* (dictum est) *nationes, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei. Et facta est portio ejus Jacob, funes hæreditatis ejus Israel*. (Deut. 32. 8. sec. LXX.) Sed hic Jacob, qui appellatus est Israel, ex quo tramite veniat per ordinem recurramus, ut Abrahæ, cujus hic nepos est, promissa suppleantur.

* *f.* Abrahæi.

CAPUT X.

PROMISSIO: *In Abrahæ vocatione, terra viventium Christiano populo futura.*

Promissio facta & figurata. [n] In Genesi credita & visa.

EX semine igitur Sem filii Noe, natus est Heber, cujus fuit filius Phaleg, sub quo divisæ sunt linguæ. (Gen. 10. 29. Gen. 11. 18. & seqq.) Phaleg genuit Reu: Reu genuit Seruch: Seruch genuit Nachor: Nachor genuit Thare: Thare genuit Abram, qui postea dictus est [o] Abraham: cujus nepos fuit Jacob. Hunc [p] Abraham apud Chaldæos genitum Scriptura testatur. (Gen. 11. 28.) Ex qua gente vocatus, dum primus [q] crederet, (Rom. 4. 11.)

i pater

h Abest vox, *unus*, a mf. Remig. & edit. Lugd. & Lov.
i Mf. Remig. *his tribus*.
k Mf. Remig. *in titulum*.
l Editi, *Hebraici*.
m Mf. Remig. *divinitus actus, Pilatus*.
n Supplentur hæc ope mf. Remig. cui deest prior titulus.
o Ita legimus in mf. Remig. Aberant vero hæc ab editis, *Abram, qui postea dictus est*.
p Mf. Remig. *Abram*.
q Mf. Remig. *crediderit*.

pater fidei, gratia vocantis, meruit appellari Chaldæi astronomiæ dediti, dum callide positiones siderum perscrutantur, multum errantes circa cultum religionemque divinam, Creatorem [a] omnium rerum minime perquirentes, *evanuerunt* (Rom. 1. 21.) ut Paulus dicit, *in cogitationibus suis, & obscuratum est in insipiens cor eorum*. E quibus Abraham (Gen. 12. 3.) non [b] callidæ creaturæ, sed calore divini cultus accensus, ab stultis & insipientibus Domini munere segregatus est. *Exi*, inquit ei Deus, *de terra tua & de cognatione tua, & veni in terram quamcumque tibi ostendero*. Ad præceptum vocantis, prima sede cognationeque relicta, per fidem credit quæ non vidit, donec videre mereatur omne quod credit. (Act. 7. 4.) Exiens igitur de terra Chaldæorum habitavit Charræ, in qua omnibus [c] repletus est divitiis. Terræ quoque ipsius, in spe sui seminis futuram suscepit hæreditatem. Cum etiam ex anu [d] & sterili conjuge, vergens quoque ipse in senium, [e] per promissionem expectat heredem, hic nobis pater fidei ostendit, nec incolatus nostri longos exitus formidandos, & in Christo Domino semper sperandum: cujus per gratiam [f] terra viventium, sempiterna potiemur hereditate: de qua David Propheta dicit: *Credo videre bona Domini in terra viventium*. (Ps. 26. 13.)

CAPUT XI.

PROMISSIO: *In Abrahæ semine multiplicari, ut stellas, populum Christianum.*

Promissio multiplicandi seminis Abrahæ: In Genesi credita & visa.

(Gen. 15. 1. & seqq.) F*Actus est sermo Domini ad Abraham per visum dicens: Noli timere Abraham, ego te protego, merces tua multa erit valde. Dixitque Abraham: Domine, quid dabis mihi? ego enim sum absque liberis, & filius præpositus* [g] *domus meæ, hic Damascus Eliezer. Dixitque Abraham Quia non dedisti mihi semen, vernaculus meus mihi heres erit. Statimque sermo Domini ad eum: Non erit hic heres tuus; sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis heredem. Eduxitque eum foras, & ait illi: Suspice in cælum, & numera stellas, si poteris numerare eas. Et dixit: Sic erit semen tuum. Credidit autem Abraham Deo, & deputatum est ei ad justitiam*. (Rom. 10. 17.) Hæc Paulus [h] firmat Apostulus dicens: *Igitur fides*, ait, *ex auditu; auditus autem per verbum Christi*. Et Isaias ait: *Nisi credideritis, non intelligetis*. (Isai. 7. 9. sec. LXX.) Fundamentum omnis rei futuræ, fides est: cujus culmen ædificii terras cælumque obtinuit in Christo Jesu, qui est ex semine Abrahæ.

CAPUT XII.

PROMISSIO: *In sacerdotio Abrahæ, regale Ecclesiæ sacerdotium.*

Promissio qua Abraham, poscente Deo sacrificium, sacerdos ostenditur. [i] In Genesi credita, & visa.

1 SEcundo oraculo dixit Dominus ad Abraham: (Gen. 15. 6. & seqq.) *Ego sum qui eduxi te de terra Chaldæorum, ut darem tibi terram istam, & possideres eam. At ille ait: Domine, unde scire possum quod possessurus sum eam. Et Dominus: Sume, inquit, vaccam triennem, & capram trimam, & arietem trimum, turturem quoque & columbam.* [k] *Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, & utrasque partes contra invicem posuit: aves autem non divisit. Descenderuntque volucres super cadavera divisa, & abegit eas Abraham. Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abraham, & horror magnus & tenebrosus invasit eum. Dictumque est ad eum: Sciens prænosce, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & subjicient eos servituti, & affligent annis quadringentis. Gentem autem cui servierint, judicabo ego, dicit Dominus. Post hæc egredientur cum magna substantia. Tu autem ibis ad patres tuos nutritus in senecta bona. Quarta autem generatione reverentur huc: necdum enim impletæ sunt iniquitates Amorrhæorum.* In hac promissione, & in hoc sacrificio tripartito, (quod in præsenti ita actum est, ut tamen alia futura signaret;) tria tempora quæ superius dicta sunt, in tribus his animalibus, spiritalis lector, agnosce: vaccam trimam, ante legem lascivientem plebem (Vide Aug. lib. 16. de civit. Dei, cap. 24.) sine jugo legis: capram trimam, sub lege quam immolare debet plebs legem transgrediens, pro peccato: arietem trimum, sub gratia perfectum sacrificium, quod figurate pro filio idem offerens Abraham, arietem nostrum Christum triennem, tribus temporibus prædicatum, pro peccatu populi ara crucis excepit. Quoniam *pro iniquitate populi*, ait Isaias, *ductus est ad mortem, & livore ejus omnes & sanati sumus*. (Isai. 53. 5. & 8.)

2. Quod vero hæc animalia contra invicem divisa posita sunt, divisiones & schismata, quæ sese invicem impugnarent, futura apostolus Paulus ostendit, dicens: *Oportet & hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis*. (1 Cor. 11. 19.) Nam & ante legem, ut hæreticorum, Cain repudiatum est sacrificium: (Gen. 4. 5.) & in lege, Chore, Dathan, & Abiron, (Num. 16. 32.) dum hæresum schismatumque auctores, vivos terra voravit. Et sub gratia, multarum hæresum dogmata, & aves circa divisa cadavera mortuorum residentes, abiguntur a Paulo, cum dicit: *Divisus est Christus?* [l] *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis?* (1. Cor. 1. 13.) Præceptum est autem Abrahæ in illo sacrificio: ut turturem castum, & simplicem columbam non divideret. Quoniam spiritales filii casti, & simplices virgines, dum in charitate sacrificium illibatæ fidei offerunt, dividi omnino non possunt. Peregrinum vero esse in hac vita semen [m] eorum, qui Domino suo canunt, testatur David dicens: *Inquilinus sum & peregrinus, sicut omnes patres mei*. (Ps. 38. 13.) [n] Et ve-

a Ms. Remig. *rerum omnium munimine*.
b Ms. Remig. *callide creatura*; sola editio Lugd. *non calida creatura*.
c Ms. Remig. *repletus divitiis, terra quoque*.
d Ms. Remig. *& ex sterili*.
e Ms. Remig. *promissionis*.
f Ms. Remig. *terram viventium, sempiternam potiemur hereditatem*.

g Ms. Remig. *domus mea*.
h Editi Lovan. Duac. & Colon. *affirmat*.
i Hæc addita ex ms. Remig. in quo omittitur prior titulus.
k In ms. Remig. *Tollensque*.
l Ms. Remig. addit, *in vobis*.
m Ms. Remig. *Sanctorum*.
n Ita ms. Editi vero, *Ut vexati*.

vexari in Ægypto annis quadringentis, dum gemunt & dicunt; *Heu me, quia peregrinatio mea elongata est*, (Ps. 119. 5.) satis in promptu est. Quarta vero generatione ad libertatem reversi ex hac Ægyptia servitute: nostra a peccato eruta libertas ostenditur, quæ tribus sæpe dictis expletis temporibus, [a] in quartam, quam regenerationem Dominus appellat, (Matt. 19. 28.) declarata per resurrectionem veram, omnis nostra libertas exurgat: impletis [b] peccatis Amorrhæorum, eorum scilicet qui non credunt Dei Evangelio. Quoniam *qui non credit*, ut Dominus dicit, *jam judicatus est*. (Joan. 3. 18.)

CAPUT XIII.

PROMISSIO: *In nominis perfectione, qua in fide, pater gentium est Abraham.*

In Genesi credita & visa. Promissio figurata.

TErtio oraculo promissio divina, etiam in ejus nomine firmatur. [c] Abram ante vocatus, Abraham cum creator Dominus nuncupat, cujus nominis proprietas designatur: *Patrem*, inquit, *multarum gentium posui te*: (Gen. 17. 5.) ut hæc promissio, non ad solam progeniem carnis Abrahæ, ex qua populus Judaicus veniebat, crederetur pertinere. De qua gloriati in Evangelio [d] dixerunt: *Nos patrem habemus Abraham*: (Matt. 3. 9. & Luc. 3. 8.) responsumque est ab eo, qui & vocabulum tale dederat & fidem: *Nolite*, inquit, *in hoc gloriari; potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*: (Rom. 4. 18.) ut esset Abraham in Christo pater multarum gentium per fidem: cum unius tantum gentis fuerit per generationem.

CAPUT XIV.

PRÆDICTIO: *In Circumcisione, qua corde circumciditur Christianus.*

Prædictio figurata.

HUic Abrahæ jam vocato per fidem, pactum quoddam circumcisionis indicitur, (Gen. 17. 10. & seq.) in signo veteris testamenti, quod ipse, suique posteri servare præcipiuntur: omnemque animam (v. 14.) perituram de populo, quæ circumcisionem minime celebrasset. Quæritur fortasse, cur [e] placuerit Deo circumcidi omne dumtaxat masculinum, eorum qui se ad obediendum Deo voverant. Grandi autem sacramento res hæc acta est, quæ media & præterita tempora respiceret, ac futura. Nam primæ prævaricationis causa, [f] ea parte corporis serpentis veneno homo percussus; ardore libidinis æstuans puduit ex his, quæ pudenda creata non erant; eaque [g] operienda verecundia statuit, quæ fuerant inverecunde nudata. Idcirco creator & judex Deus, in ea parte corporis signum circumcisionis indixit, temperans morbum male conceptæ libinis ex copula [h] debita: ut per continentiæ bonum atque integritatis decus id repararet, quod fuerat vitiatum. Circumcisio quippe cordis, quæ in novo fulget testamento, in illo signo figurata est: quia *sunt spadones, qui se ipsos castraverunt propter regnum Dei*. (Matt. 19. 14.) Et filios Israel, incircumcisos corde, Deus increpat, & objurgat. (Jerem. 9. 26.)

a Ms. Remig. *in quarta*.
b Ms. Remig. *subpletis*.
c Ms. Remig. *Abram ante vocitatus Abraham, creator Dominus voluit nuncupare: cujus*.
d Ms. Remig. *dixerant*.
e Ms. Remig. *placuerat*.
f Sic Ms. Remig. Editi omnes, *a parte*.
g Locum emendamus ex ms. Remig. alias, *parere verecundiæ statuit*.

CAPUT XV.

PROMISSIO: *In Isaac nato, qui risus dicitur, quid ostendat in Christo.*

Promissio figurata. [i] In Genesi credita & visa.

RUrsum eidem Abrahæ ad ilicem Mambræ in tribus viris divina majestas apparuit, (Gen. 18. 1. & seq.) proxime de filio suscipiendo ferens promissionem, ac supra dicta confirmans; a quo etiam Sara uxor ejus inquiritur. Dixit enim Deus Abraham: *Ubi est Sara uxor tua? Qui dixit; In tabernaculo est. Dixitque illi Dominus: Revertar ad te hoc tempore opportune, & habebit Sara filium?* (Ibid. v. 9. & seq.) *Audiens vero hæc Sara, cum esset in ostio tabernaculi post eum, risit intra semetipsam dicens: Nondum factum mihi est usque in hoc tempus, & dominus meus senior est. Ait Dominus ad Abraham: Quare risit Sara intra semetipsam dicens; Ergo ego vere pariam quæ senui? numquid nihil potest verbum Dei? Rursumque confirmat; Revertar tempore ad te opportune, & habebit Sara filium.* (Ibid. v. 15. Gen. 21. 1.) Timendo negat Sara risisse, quod riserit convincitur veritate. Quæ concipiens & pariens, appellatum est nomen ejus Isaac, quod interpretatur risus. Ob quam rem & ipsa Sara, cum jam parvulum portaret in manibus: *Risum*, inquit, *mihi fecit* [k] *Deus. Omnis enim qui audierit* senem & sterilem peperisse, *congratulabitur mihi in risu*. (Ibid. v. 6.) [l] Proles risus excipitur, [m] in qua benedictionem promissam omnium gentium suscepit Abraham. Gentes enim quæ Christo [n] per illum senem in carne venienti nunc credunt, [o] in risum a Judæis suum Salvatorem confitentur, eumque glorificantes, agnoscunt illius contumeliosam Passionem suam esse veram libertatem.

CAPUT XVI.

PRÆDICTIO: *In Sodoma & Gomorrha futuri judicii diem.*

In Genesi credita & visa. Prædictio facta & figurata.

IMpiarum civitatum subversionem prædictam Sodomorum & Gomorrhæorum, eidem fideli famulo Abrahæ Dominus demonstravit dicens; *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccata eorum val-* (Gen. 18. 20. & seq.)

h Ita ms. Remig. Editi, *debitum*.
i Suppletur ex ms. Remig. qui priori titulo mutilus legitur.
k Ms. Remig. *Dominus*.
l Ms. Remig. *Proles risus*.
m Editi, *in quo*.
n Ms. Remig. *per illum seniem in carne venientem*.
o Forte una voce, *irrisum*, pro *in risum*.

de [a] *nimia. Descendens*, inquit, *videbo si clamorem, qui venit ad me*, [b] *consummaverint: sin autem, ut sciam.* Descendit, ut hic dictum est, Deus: quia famulo gratissimo non celavit suum justum judicium, ac per quamdam pactionem, quam supplex humilisque intercessor acceperat, Deum cognoscens jure prædictas velle perdere civitates, ut irascentem mitigaret, hoc (Ibid. v. 23. & 24.) modo: *Ne perdas*, inquit, [c] *pariter justum cum impio. Et erit justus quomodo & injustus? Si fuerint quinquaginta justi in civitate, perdes illos? Non remittes* [d] *omnem locum causa illorum quinquaginta justorum?* [e] Cumque promisisset Deus non se perditurum, si quinquaginta justos in illis repe(Ibid. v. 26. & 27. & seq.)risset locis; ex eo loquendi sumpsit audaciam, pias precantis adhibens voces, limum pulveremque se esse confitens, Dei sententiam, [f] a quinquaginta uno ad decem, mira serenitate suspendit. Quorum exiguum numerum minime reperisse dicitur. (Gen. 19. 17. & seq.) Eruensque Loth cum uxore & duabus filiabus ejus, de populis & civitatibus quas cælesti igne consumpturus erat; eos, quos liberavit, admonuit non stare in tota regione illa, neve retro respicerent. Quæ uxor Loth præcepta contemnens retroque respiciens, statua salis effecta, suo exemplo fatuos condivit, in proposito sancto quo tendunt proficientes, noxia curiositate retro non debere respice(Luc. 17. 32.)re, nec posse evadere tales statuta supplicia, hæc femina demonstravit, quæ quod evaserat, perdidit. Tales Dominus in Evangelio increpat dicens: (Matth. 10. 15. & 11. 24.) *Remissius erit terræ Sodomorum in die judicii, quam vobis.* Quos vero Christi gratia liberat, admonet per Apostolum: (2. Cor. 6. 17.) *Exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus.* Item ipse: (Philip. 3. 13.) *Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Nemo* (Luc. 9. 62.) *enim in retro attendens, & ponens manum suam super aratrum, aptus est regno Dei.* Cum Dominus diceret: *Mementote*, ait, *uxoris Loth.* Securi igitur diem judicii expectant, [g] quibus in cruce (Luc. 17. 32.) Domini gloriantibus, mundus eis crucifixus est, (Gal. 6. 14.) & ipsi mundo. Terruit enim Dominus corda fi(Luc. 17. 28.)delium, dicens, *Ut factum est in diebus Loth, ita futurum adventum filii hominis*; ne gravatos in (Luc. 21. 34.) crapulis & ebrietatibus eos subitaneus inveniat dies. (1. Thess. 5. 2.) De quo dicit Apostolus: *Quia dies Domini*, [h] *sicut fur in nocte, ita veniet.*

CAPUT XVII.

PRÆDICTIO: *In Isaac immolando, Christi Passio.*

[i] Prædictio figurata. In Genesi credita & visa.

(Gen. 22. 1. 2.) TEntavit Deus Abraham dicens. *Abraham, Abraham. Et dixit: Ecce ego. Et Dominus: Accipe filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram excelsam, & offer ibi eum holocaustum super unum montium, quem tibi dixero.* Eum sibi jubet offerri holocaustum in quo semen Abrahæ ut stellas cæli multiplicari, & in eo gentes benedici, tot jam oraculis [k] divinitus ipse promiserat. Non tamen cunctatur pater in filio implere quæ jussa sunt, *sciens*, ut Paulus dicit, *quod etiam ex mortuis posset eum Dominus excitare.* (Heb. 11. 19.) [l] Sed ejus qui tentatur in filio, non tantum collatæ fidei virtus demonstratur, quantum etiam nobis imitanda proponitur: [m] & ut præcepti novi ex Evangelio maneret auctoritas; *Qui amat patrem aut matrem super me, non* (Matth. 10. 37.) *est me dignus, aut qui amat filium aut filiam plus* (Luc. 14. 26.) *quam me, non est me dignus.* Nam cum eum necdum proli sciret idoneum, Deo tamen [n] jubenti ea intentione paruit Abraham, qua sciebat Deum nec immemorem promissionum suarum, & mysticum quoddam futuræ Passionis dominicæ geri sacramentum: illum scilicet respiciens diem nostræ redemptionis, de quo Dominus in Evangelio increpans Judæos dicit: *Abraham pater vester* [o] (Joan. 8. 56.) *concupivit videre diem meum; & vidit, & gavisus est.* Diem scilicet Passionis Filii Dei in suo filio figuratum vidit Abraham: quod unico filio non pepercit: quod velut ad aram crucis triduo cum insonti victima convolavit; quod patiens, ac sine voce, [p] similis agno coram tondente se, filius patri, ut percuteret, pia colla præbuit; quod se ligno quod portaverat ipse, suspendi Isaac non reluctatus est; quod aries cornibus in vepre detentus, spinis coronatum Christum ostendens, pro Isaac immolandus apparuit; quod ideo Isaac immolatus non est, quia resurrectio Filio Dei servata est. Hæc omnia credens Abraham videre meruit per figuram, quæ nos per gratiam impleta esse cognoscimus.

CAPUT XVIII.

PRÆDICTIO: *In juratione Dei, qua semen ejus in Christo supra numerum extenditur.*

Promissio figurata Abrahæ. [q] In Genesi credita & visa.

PEr [r] *memetipsum juravi, dicit Dominus*, [s] *propter quod non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me; benedicam tibi, & multiplicabo* (Gen. 22. 16. & seqq.) *semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris. Et possidebit semen tuum civitates inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.* Multiplicatum quidem semen Abrahæ, atque ad grandem numerum pervenisse, liber Numerorum ostendit: non tamen scimus esse innumerum. Promissio vero Dei ut stellas cæli, & ut arenam maris, quæ numerari nequeunt, continet quam in Christo per fidem gentium, quarum pater est Abraham, benedictionem esse suppletam, & ipse rerum ordo demonstrat; simul & oracula Prophe-

a Sic Ms. Remig. Editi, *invisa*.
b Ms Remig. *consummabunt*.
c Ms. Remig. addit vocem, *Domine*.
d Ms. Remig. *omni loco tantum illorum*.
e Ms. Remig. *Cumque promittentis Dei sumpsisset audaciam, non se*.
f Ita omnino in Ms Remigiano. In editis vero: *pro quinquaginta justis, addens quadraginta quinque, mira celeritate suspendit*.
g Ms. Remig. *qui in cruce Domini gloriantes, mundus eis*, &c.
h Ms. Remig. *sicut fur, ita in nocte veniet*.
i Ms. Remig. *Promissio*. idemque addit hæc: *In Genesi*, &c.
k Ms. Remig *divinitus ipse*.
l Ms. Remig. *sed et qui tentatur in filio, non tantum collata fidei virtus*.
m Ms. Remig. *quibus præcepti novi ex Evangelio maneret auctoritas*.
n Ms. Remig. *jubente*.
o Ms. Remig. *superis*.
p Ms. Remig. *similis agno, tondenti se Filius Patri*, &c.
q Additio hæc habetur ex Ms. Remig. in quo desideratur anterior titulus.
r Editi, *Per me juravi*.
s Editi, *propterea*.

phetarum, quæ filios Abrahæ, non tantum ex semine carnis, sed fide vocari ad infinitum numerum, *Ps. 71. 17.* per David, ceterosque testantur. *Benedicentur*, inquit, *in eo omnes tribus terræ. Omnes gentes* *Ibid. v. 11.* *beatum dicent eum.* Item; *Adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes servient illi.* Et Isaias. *Isa. 11. 10.* *Erit radix Jesse, & qui exurget* [a] *regnare in gentibus, in eo gentes sperabunt.* *Rom. 15. 12.* Apostolus quoque Paulus, fractos, ramos, Judæos dicit per incre- *Ibid. v. 19. & 20.* dulitatem, atque [b] in fide radicis Abrahæ gentes, ut oleastro, fuisse insertas. Item ipse: *Gentes autem super misericordiam glorificare Deum:* *Rom. 15 9.* misericordia qua ablato, ut promisit, corde lapideo, *Ezech. 11. 19. & 36. 26.* daret eis cor carneum. Lapides enim appellat, lapideos deos colentes, cum dicit: [c] *Dico vobis, si hi tacuerint, lapides clamabunt.* *Luc. 19. 48.* Mirum in modum qui erant lapides, per gratiam facti filii clamant: *Pater noster qui es in cœlis:* *Matt. 6. 9.* & qui erant *Exod. 32. 1.* filii, effecti lapides dicunt: *Fac nobis deos, qui nos præcedant*; quia derelinquentes Deum vivum, servierunt Baal, & idolis gentium. Gentes e contrario, spretis idolis, secuti sunt Deum vivum. Quæ nos videmus impleri. [d] Illa scilicet [e] quæ promissa sunt in semine suo futuro per Christum, quæ & credidit Abraham.

CAPUT XIX.

PRÆDICTIO: *Ex femore Abrahæ Christum hominem suscepturum.*

Prædictam carnem Christi ex femore Abrahæ venturam, sequens mystica actio ostendit. In Genesi credita & visa.

Gen. 24. 2. 3. VOcat [f] Abraham præpositum domus suæ, & ait illi: *Pone manum tuam* [g] *sub femore meo, & jura per Deum cœli, quia non accipies uxorem filio meo, ex filiabus terræ hujus, cum quibus ego habito; sed ex tribu mea accipies illi uxorem.* In femore Abrahæ Deum cæli fuisse, hic ordo ostendit, quod Abraham genuit Isaac; Isaac Jacob; Jacob, duodecim Patriarchas; in quibus Judas, ex cujus tribu David: de quo per seriem generatio- *Joan. 1. 3.* num, virgo Maria quæ peperit Christum, qui est Deus cæli, quia per ipsum facta sunt omnia.

CAPUT XX.

PROMISSIO: *In geminis Rebeccæ populos duos, Christianos & Judæos.*

In Genesi credita & visa. Promissio facta & figurata.

Gen. 25. 21 CUm [h] idem Isaac Rebeccam propinquam sibi accepisset uxorem, eam sentiens sterilem, pro gignenda prole, Deum, qui multiplicem promiserat, deprecatus est: statimque ut [i] poposcit, accepit. Cum autem concepisset Rebecca; gemini gestiebant in utero ejus. At illa [k] ægre ferens, *Si sic mihi futurum erat*, ait, *ut quid mihi hoc?* *Ibid. v. 22* Abiit autem Isaac cum ea interrogare Dominum, atque hujusmodi responsum accepit: *Duo*; inquit, *Ibid. v. 23.* *populi in utero tuo sunt, & duæ plebes de ventre tuo* [l] *prodibunt: & populus populum superabit, & major serviet minori.* Suscepit duos promissos filios Isaac, duosque populos fide tantum futuros agnoscens, quos illa mystica actio nobis revelatos exhibuit. Esau quippe, dum prior pilosus prodiret ex utero, minoris Jacob manus emissa post eum, *Ibid. v. 25.* plantam ejus apprehendit: quod factum mirum magnumque visum præbuit. Idem igitur Jacob [m] *Ibid. v. 30. & seq.* minor lenis, in ipsa jam pueritia per cocturam rubram lenticulæ majorem fratrem supplantans, abstulit ejus primatus; nec vacuum esse potuit tanti mysterii sacramentum. Lenis ille minor Jacob, lenem mitemque [n] signabat populum Christianum, ea lenitate præditum, qua innocuum gentilis furor crediderat [o] absumendum. Hic igitur lenis populus per cocturam [p] rubram, Passionem scilicet Christi sanguine rubratam, edaci & sævienti Judaico populo, cujus figuram gestabat Esau, qui etiam Edom dictus est, petenti voluntarie obtulit: ac primatus quos habuit ille, vendidit, iste suscepit. Judæus quod nascendo habuit, per concupiscentiam perdidit: Christianus per gratiam, [q] quod in natura non habuit, acquisivit.

CAPUT XXI.

PROMISSIO: *In eosdem, quæ gesserint per figuram.*

In Genesi credita & visa. Promissio facta & figurata.

1 EA vero quæ in duobus istis geminis acta sunt, quam mira, quam grandia, quam juxta promissiones Dei [r] sacramentis omnia plena sint, breviter, ut justum fuerit, explicare contendam. Cæcatus Isaac pater eorum exterioribus *Gen. 27. 1. & seq.* oculis, lumine vero interiore fulgente, promittit Esau primitivo filio benedictionem, si desideratas escas ex sua venatione filius præpararet patri. Pergit ille implere quæ jussa sunt. Mater, quæ *Ibid. v. 5. & seq.* audierat benedictionem majori promissam, divinitus acta, ut minori Jacob proveniat, prophetica arte composita mysticam [s] artem parat. Vestem accepit primogeniti sui, quæ erat apud illam in domo, hac juniorem induit: ac super brachia ejus, & nudam cervicem pelles hœdorum imposuit: [t] aptavitque eum qui erat, ut posset intueri quod non erat; tamquam jam nobis illum figuratum ostenderet Christum, qui accepit non carnem peccati, sed *similitudinem carnis peccati*. Legem *Rom. 8. 3.* quo-

a Mſ. Remig. *regere . . . in eum.*
b Mſ. Remig. *in fidem radices.*
c Mſ. Remig *cum dicit Judæis: Si vos tacueritis, lapides clamabunt.*
d Hæc duo verba: *Illa scilicet*, absunt a mſ. Remig.
e Mſ. Remig. *quæ promissa in semine suo futura per Christum credidit Abraham.*
f Mſ. Remig. *vocans.*
g Mſ. Remig. *super.*
h Mſ. Remig *Et idem . . . eamque sentiens . . . Dominum, qui multiplicem*, &c.
i Mſ. Remig. *posci. Concipiens namque Rebecca.*
k Ita mſ. Remig. Editi vero, *hæc referens.* Tum mſ. *Si sic mihi incipiet fieri, ut quid.*

l Mſ. Remig. *prodient.*
m Editi hic & infra, *junior*, ubi mſ. Remig. habet *minor.*
n Mſ. Remig. *designavit.*
o Editi, *ab Esau*, nullo recto sensu, ut videtur: at mſ. Remig. *ad sumendum*, forte pro *absumendum*, ut notat vox, *furor*, prævia.
p Vox, *rubram*, est ex mſ. Remig.
q Mſ. Remig. *quam.*
r Mſ. Remig. addit, *Dei*, deest in editis.
s Mſ. Remig. *fraudem.*
t Mſ. Remig. *aptabatque eum . . . ut posse invenire*, forte pro *inveniri.*

quoque veteris testamenti, tamquam vestem primogeniti excipiens, non eam se solvere Dominus venisse dixerit; sed implere. *Matt.5.17* Sic compositus minor filius ille Jacob, qui fratri jam primatus abstulerat, usurpat insuper [a] & benedictionem, offerens patri paratas a matre escas, & dicit: *Gen.27.18* *Pater. At ille: Quis es tu fili? Ego sum, inquit, primogenitus tuus Esau. Feci sicut locutus es mihi.* Cumque pater vocem filii minoris agnosceret, palpandum æstimans, [b] habitu membra majoris invenit. Turbatusque in filiis, factus est (ut ait quidam) gratus error parentibus. *Virgil.* [c] Acceptis igitur epulis quas paraverat mater, filius offerebat: pater quas libenter accepit, hujusmodi benedictionem minori filio dedit. *Ibid.v.27. & seq.* *Ecce*, inquit, *odor filii mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. Det tibi*, inquit, *Deus a rore cœli & a fertilitate terræ multitudinem frumenti, vini, & olei: & serviant tibi gentes, & adorabunt te principes: & eris dominus fratris tui, [d] & adorabunt te filii patris tui: & qui te benedixerit, erit benedictus; & qui te maledixerit, erit maledictus.* Hæc omnia Christo Domino conveniunt, post ejus odorem benedictæ concurrunt omnes gentes.

2. Venit, peractis illis, & filius primogenitus Esau ex minoris gratia jam reprobus. *Ibid.v.31. & seq.* Offert & ipse escas patri, & dicit: *Exurgat pater meus, & manducet de venatione filii sui, ut benedicat me anima tua.* Ad hæc pavefactus pater: *Et quis est*, inquit, *qui venatus est mihi, & intulit prius quam tu introires; & benedixi illum, & benedictus est?* Benedictus posterior populus Christianus, jam patri [e] dicit: *Pf.4.7.8.* *Dedisti lætitiam in corde meo: [f] a fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.* Majori autem populo Judæo pater dicit: *Pf. 49. 9. & 13.* *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Sacrificium enim laudis glorificabit me.* *Gen.27.35* *Venit enim frater tuus cum dolo, & accepit benedictionem tuam.* *Malac.1.3 Rom.9.13. Malach.1.11.* Quia igitur Jacob Deus dilexit, Esau autem odio habuit: propterea suppleto tempore, sacrificiis Judæorum explosis; sacrificium mundum, ut prædictum est, offerri nomini ejus omnis nunc populus Christianus agnoscit, qui per gratiam Judæo & primatum & benedictionem abstulit. [g] De isto enim dictum est: *Gen.27.29* *Eris dominus fratris tui.* Ceterum [h] in illis geminis non provenit. Minor enim & munera majori obtulit, & famulum [i] *Gen.33.3* se esse professus, cum humilis adoravit; ut res, quæ tunc signata est per litteram, nobis nunc [k] manifestaretur in gratia.

CAPUT XXII.

PROMISSIO. *In Esau, ex cujus semine Job, & Christus in gentibus per fidem.*

In Genesi credita & visa. Promissa præmia virtuti, & patientiæ.

Ex semine Esau Idumæa gens, in qua inter ceteros duces, Job ille fortissimus athleta Dei enituit, *Gen.36.1. Job.1.12.* in exemplum omnis patientiæ productus, ut agonistico certamine principem totius militiæ diabolum superaret fultus auxilio Dei. Vir namque cum esset justus, ac sine querela Deo, eumque in confusione diaboli qualis esset, Deus ostendere dignaretur; *Animadvertisti*, inquit Deus diabolo, *Ibid. v.8. & seq.* [l] *ad puerum meum Job? non enim est similis illi [m] quisquam in terris. Et diabolus; Numquid Job*, ait, *gratis colit Deum? Nonne tu benedixisti domum ejus, & pecora ejus multiplicasti? Sed mitte manum tuam, & tange [n] omnia quæ habet, & scies an in facie benedicat tibi. Ecce*, inquit Deus, [o] *omnia quæ habet in tuas manus do, sed ipsum cave ne tangas.* Fit grande certamen. Perfidus apostaticusque angelus, fidelem Dei famulum insectatur, atque, ut illi est plena e seipso procreata malitia, vastat, fugat, disperditque omnia innocentis [p] bona; & cum omni hereditate, omnem simul [q] consumpsit heredem. Tot tamen jaculis emissis, illæsus manet Job; cujus, ut militis Dei, uno ictu percutitur diabolus. *Nudus exii*, inquit, *Ibid.v.21.* *de utero matris meæ, nudus revertar in terram. Dominus dedit, & Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.* Hoc superatus certamine, aliud majus inimicus indicit. *Mitte*, inquit Deo, *Job.2.5.* *manum tuam, & tange carnes illius, & ossa, & scies an [r] in facie benedicat tibi.* Mitte manum tuam, nihil est aliud quam, Da potestatem. Hanc enim nec in porcis habuit diabolus, nisi ille dedisset, *Matt. 8. 32.* qui sub hac auctoritate & Job ei tradidit, ut præcepti non excederet modum. *Job. 2. 6.* *Ecce*, inquit Deus *trado tibi illum; tantum animam illius custodi.* Quem percussum gravi vulnere, putrefacta totius corporis compagine, omnibus artubus solutis, sanie profluente, ebullientibus vermibus, dum in corrupto corpore integer animus consisteret, sentiretque diabolus intrinsecus fortem, quem forinsecus debilem æstimabat; mulierem viro suo, illo articulo quam sibi necessariam dimiserat, armat, atque per uxorem fortissimum virum suo pulsat ex latere.

2. Cum & mulier venenata jacula, quæ ab inimico sumpserat, infunderet, ait inter cetera: *Dic aliquod verbum [s] in Dominum, & morere.* Statimque ille ruinam primi hominis recordatus, *Ibid.v.9.* Evam novam, atque in illa illum inimicum qui prælibatur expugnans, ait: *Tamquam una ex insipientibus mulieribus locuta es. Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non tole-* *Ibid.v.10.*

ra-

a Edit. carent hic particula, &.
b Ms. Remig. *habitum majoris invenit.*
c Ms. Remig. *Satiatus igitur oculis, quas paraverat mater, filius offerens* (forte *offerebat*), *pater libenter accepit, hujusmodi benedictionem.*
d Ms. Remig. *serviant tibi.*
e Ms. Remig. *ecum.*
f Ms. Remig. *A tempore.*
g Ms. Remig. *Ad istum.*
h Ms. Remig. *illis*, *hinc in.*
i Ms. Remig. *se se professus.*
k Ms. Remig. *manifestetur gratia.*
l Ms. Remig. *in puero meo.*
m Ms. Remig. non habet, *quisquam.*
n Ms. Remig. *cuncta quæ habet.*
o Ms. Remig. *omnia quæcumque.*
p In Edit. antiquis deest hæc vox, *bona.*
q Ms. Remig. *conclusit.*
r Ms. Remig. *in faciem.*
s Editiones veteres, *in Domino.*

ramus? His divinis jaculis [a] prostratus inimicus, superatusque per gratiam, pio homini perversus angelus cessit, & humilis patientiæ pietas omnem molestiam superbiæ debellavit. Jam enim [b] per justum virum potentem transitura Christi vestigia in gentes signabantur: de quibus David ex
Ps.107.10 persona ejus dicit: *In Idumæa extendam calcia-*
Jacob.5.11. *mentum meum*. Jacobus quoque Apostolus ad exemplum patientiæ credentium corda confirmans ait: *Patientiam Job audistis, & finem Domini vidistis, quia misericors Dominus & miserator est.* Dupla enim præmia Job victos accepit. Pugnantibus vero suis, & sua gratia juvante vincentibus, [c] centula hic se daturum Dominus pollicetur, &
Matt.19.29. vitam æternam in futuro sæculo largiturum. Quod
Marc.10.30. in [d] Valentiano Valentis fratre videmus impletum: qui dum pro Christo militiam tribunatus sprevit, hujus mundi regnum adeptus est, & verus Christi confessor vitam adquisivit æternam.

CAPUT XXIII.

PROMISSIO, *In Jacob; cui per visum Christus, lapis angularis, ostensus est.*

Promissio figurata. In Genesi credita & visa.

Gen.28.10 & seq. JAcob quoque filius Isaac, nepos Abrahæ, per quasdam res secum mirabiliter gestas accepit promissionem. Fugiens enim fratris insidias, locum ei mansionis præbuit solis vergentis excursus. [e] Illic lapidem capiti suppositum, talia sibi revelata in somnio narrat. Scalam miræ granditatis, cujus caput cælum hactenus occuparet, ostensam: per quam Angeli Dei ascendentes & descendentes erant, Dominum quoque incumbere in ip-
Ibid.v.13. sam, sibique dixisse: *Terram in qua dormis, tibi dabo eam & semini tuo post te.* Qui evigilans, in sacramento lapidem quem ad caput habuit, eminus erigens, eumque liniens oleo, Christum nobis lapidem angularem consecravit: de quo Pro-
Ps.117.22 pheta dicit: *Lapidem quem reprobaverunt ædifican-*
Isa.28.16. *tes, hic factus est in caput anguli.* Et Isaias, *Ecce, inquit, pono in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum; & qui crediderit in illum, non confundetur.* Hic lapis angularis Christus Nathanaeli venienti ad se, somnium quod Jacob vide-
Joan.1.51. rat, exposuit; *Videbitis*, inquit, *cælos apertos, & angelos Dei ascendentes & descendentes ad filium hominis. Qui* enim *descendit*, Christus *ipse*
Ephes. 4.10. *est, & qui ascendit super omnes cælos, ut adim-*
Matt.7.14. *pleret omnia.* Scalam vero angustam viam ponens, quæ ducit ad vitam.

CAPUT XXIV.

PROMISSIO: *In ipsius Jacob claudicatione, non credituros omnes Judæos.*

Promissio facta & figurata. In Genesi credita & visa.

IPsi quoque Jacob revertenti de Mesopotamia cum uxoribus, filiis, famulisque suis, angelus in via occurrit; qui cum eo sacratam luctam gerens, [f] & angelus ab homine superari se passus est, victorque a victo exegit benedictionem. *Non te,* Gen.32.26 & seq.
inquit, *dimittam nisi benedixeris me. Dixitque ei angelus; Quod tibi nomen est? At ille ait, Jacob. Jam,* [g] inquit; *non vocaberis Jacob, sed erit, Israel nomen tuum; quia prævaluisti cum Deo, & cum hominibus potens eris. Tetigitque angelus latitudinem femoris ejus, claudusque effectus est Jacob per omnes dies.* Claudicatio ista, quæ ex femore ejus facta est, populum ipsum [h] Hebræum significat claudicantem: quibus [i] ait Helias Propheta; *Quid claudicatis ambobus inguinibus? Si* 3.Reg.18.21.
Deus est, ite post illum. Et David dicit; *Filii*
alieni, inveteraverunt, & claudicaverunt a se- Ps.17.46.
mitis suis: [k] quod recto itinere ex illo populo, viam Christum sequi non voluit, claudicans per errores variis semitis aberravit; quem Videns Deum Gen.32.28.
(quod Israel appellatur) per gratiam Christianus populus apprehendit.

CAPUT XXV.

PROMISSIO: *In filiis Jacob, & in Joseph, qui gessit figuram Christi.*

Promissio facta & figurata. In Genesi credita & visa.

1 DUodecim filios, quos duodecim Patriarchas Scriptura testatur, ex suis feminis
suscepit Jacob. Non quod [l] liberet sanctos viros Gen.35.
plurimas habere mulieres, concupiscentiæ scilicet causa, sed quod gratia multiplicandæ prolis daret Deus licentiam, [m] qui & tunc permisit, & postea aliquando prohibuit. Nam cum in lege dixerit: *Maledictus homo qui non suscitaverit semen in* Deut.25.9
Israel; per Salomonem autem prophetam huic licentiæ terminum dedit. *Tempus, ait, mittendi*
lapides, & tempus colligendi lapides. Tempus Eccl.3.5.
amplectendi, & tempus continendi ab amplexu. [n] In his igitur duodecim Patriarchis Judas dictus est, ex quo Judæi, Joseph & Benjamin germani, ex patre Jacob & ex matre Rachel: quorum actio [o] omnis Christum sonat, & Ecclesiam. Dictum est
enim: *Jacob diligebat Joseph.* Dicit & Deus de Gen.37.3.
Filio; *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene* Matt.3.17
complacui. Feci, inquit, Jacob Joseph tunicam Gen.37.3.
variam. [p] Dicitur & huic nostro Joseph Christo:
Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, Ps.44.10.
circumamicta varietate. Somniavit Joseph som- Gen.37.5.
nium, narravitque fratribus suis. *Putabam nos,* ait, *ligare gremia in campo. Surrexit gremium meum & erectum est. Conversa autem gremia vestra adoraverunt gremium meum.*

2. Hoc in Christo futurum, idem [q] Jacob ostendit in benedictione, quam a patre acceperat Judas, dicente: *Adorabunt te filii patris tui.* Hi enim di-
cunt; *Venite, adoremus & prosternamus ei,* qui Gen.49.8.
jam dicunt: *Pater noster qui es in cælis.* Et ipse Ps.94.6.
in Evangelio; *Cum exaltatus fuero a terra, tra-* Matt.6.9.
ham omnia, ait, ad me ipsum. Rursum alia sa- Joan.12.32.
cra- Gen.37.9.

a Sic Ms. Remig. At Editi: *prostratus est inimicus, superatusque per gratiam, per hominem, perversus angelus & humilis,* &c.
b Editio Lugd. & ms. Remig. *per istum.*
c Ms. Remig. *centuplicia.*
d Forte *Valentiniano*: mox ms. Remig. *vidimus impletum.*
e Ms. Remig. *suo illic . . . appositum.*
f Ms. Remig. non habet particulam, &.
g Ms. Remig. addit hic, *ultra quidem.*
h Ms. Remig. *Hebræorum.*
i Ms. Remig. non habet vocem, *ait.*
k Sic ms. Remig. Editi. *Quod.* Tum ms. *noluit.* Editi, *non valuit.*
l Ms. Remig. *non quod liber & sanctus vir:* forte, *liberet sanctos viros plurimas habere,* &c. *sed quod multiplicandæ proli daret Deus licentiam.*
m Ms. Remig. *qui & tunc permisit, & postea prohibuit.*
n Ms. Remig. *His igitur inter duodecim Patriarchas.*
o Ms. Remig. *omnem Christi sonat Ecclesiam.*
p Ms. Remig. *Dicitur.*
q Ms. Remig. *idem Jacob in benedictione acceperat, dicente: Adorabunt.*

cramenta videt in somnio, & hæc suis fratribus indicavit. *Quasi sol*, inquit, *& luna & undecim stellæ adorabant me*. Dicitur & de nostro Joseph Christo Domino per prophetam: [Ps. 148. 3.] *Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen*: & [Ps. 18. 1.] *Cæli enarrant gloriam Dei*. Et Habacuc: [Habacuc. 3. 14. sec. LXX.] *Elevatus est*, inquit, *sol, & luna stetit in ordine suo*. Luna ex decedentibus mortalibus constans Ecclesia, postea quam sol Christus exaltatus est, resurgens ordine integros hæc stetit in fide, fulgentibus stellis ei qui numerat eas. Discipulis enim suis, quorum [a] certus est numerus, ait, [Matt. 5. 16. Philip. 2. 15.] *Luceant opera vestra, sicut luminaria in mundo*.

CAPUT XXVI.

PROMISSIO: *In eodem, qui ut Christus Dominus missus est ad visitandas oves.*

In Genesi credita & visa. [b] Præfigurata promissio.

1 MIttitur Joseph a patre ad visitandos fratres, suos, & oves. [Gen. 37. 13] Dicit & noster Joseph Christus Dominus, [Matt. 15. 24.] *Non sum missus nisi ad oves quæ periere domus Israel*. Dictum est: [Gen. 37. 11.] *Oderunt Joseph fratres ejus, propter somnia ejus*. Clamat & hic noster Joseph Christus de Judæis fratribus: [Ps. 24. 19. Joan. 15. 25] *Quoniam odio habuerunt me gratis*. [c] Viso Joseph, fratres ejus dixere: [Gen. 37. 19] *Ecce somniator ille venit: venite, occidamus illum, & videamus quæ erunt somnia ipsius*. Et apud Salomonem de nostro Joseph impios dixisse refertur: [Sap. 2. 12.] *Venite, occidamus justum, quoniam insuavis est nobis*. Et sequitur: [Ibid. 13. & seq.] *Promittit scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. Videamus si sermones illius veri sunt, & tentemus* [d] *an succedant quæ ventura sunt illi*. Hæc quoque in Evangelio ipse confirmat de filio qui ad cultores vineæ missus est, quomodo dixerint: [Matt. 21. 38.] *Hic est heres: venite occidamus illum, & nostra erit hereditas*. Accipientes Joseph fratres ejus expoliaverunt [e] illum tunicam illam variam, & misere illum in lacum. [Genes. 37. 23. 24.] Hoc & noster Joseph de sua Passione per Prophetam dicit: [f] *Projecere me*, inquit, *in lacum exteriorem, in tenebris & in umbra mortis*. [Ps. 87. 7.]

2 Tunicam vero [g] expoliatam de super contextam Evangelica auctoritas narrat: [Matt. 27. 35. Joan. 19. 24] quam etiam milites dividere noluerunt, unitatem Ecclesiæ firmantes, a cujus sorte excluduntur hæretici: [Ps. 2. 23.] quoniam sorte provenit, ut eam unus, id est, unitas possideret. [Gen. 37. 31] *Accipientes*, inquit, *hædum de capris fratres Joseph, inquinaverunt tunicam ejus sanguine*, quam patri sub falsa testatione [h] professi sunt, quod bestia nequam comedisset illum. Tria illa genera sacrificiorum, quæ Abraham obtulit mutato ordine, omne suum tempus observat. Pro Isaac, aries: pro Joseph, hædus ex capris: pro filio perdito redeunte ad patrem, [i] ex juveneo vitulus saginatus occiditur. [Luc. 15. 23] *Venite*, inquit, unus ex fratribus, [Gen. 37. 27] *venumdemus Joseph, & non occidamus illum*. Hoc & Judæi de Christo, quem venditum tradiderunt Pilato ad necem, dixerunt: [Joan. 18. 31] *Nobis non licet interficere quemquam*. Et vendiderunt Joseph fratres ejus Ismaelitis negotiatoribus euntibus in Ægyptum [k] viginti aureis. [Gen. 37. 28] Venditum autem nostrum Joseph Christum, Zacharias & Jeremias Prophetæ testantur. [Zach. 11. 12.] *Dederunt*, inquit, *pretium* [l] *adpretiati triginta aureos*. Quod etiam Judam a Judæis accepisse Evangelia narrant: [Matt. 27. 9. Matt. 26. 15. Marc. 14. 11. Luc. 22. 5] ea ratione, qua distractus Christus a Judæis transiret ad gentes. Judas enim simul cum pretio & vitam perdidit: Judæi & pretium & Christum quem [m] comparaverant, amiserunt: gentes vero lucrum gratiæ possidendo possessæ sunt.

CAPUT XXVII.

PRÆDICTIO: *In eodem, quo castitas patiendo muneratur.*

In Genesi credita & visa. Promissio facta & figurata, qua afflictus non deseritur [n] Joseph.

1 ISmaelitæ vendiderunt Joseph in Ægypto cuidam præposito [o] cocorum Pharaonis. [Gen. 37. 36] Nec hoc quidem vacat, quod dictum est. Præposito cocorum. [p] Coco enim illa rubra vestis Passionis Christi signatur, qua posterior populus Christianus, ut sæpe dictum est, primatum auferat populo qui semper vendere, nec novit Christum gratia comparare. Fuit dictum: [Gen. 39. 2.] *Dominus est Joseph*: & noster dicit: [Joan. 8. 16.] *Non sum solus, quia mecum est qui misit me Pater*. [Gen. 39. 7.] *Immisit uxor Domini ejus oculos in Joseph; & ait illi: Dormi mecum*. Cumque ille resisteret, gratiam quam apud suum dominum invenerat narrans, [q] & sancto timore Dei, quo plenus erat, metuens offendere, aliud opportunum tempus mulier auscultans, attraxit illum a vestimentis, dicens: *Veni, dormi mecum*. [Ibid. v. 11.] At ille relinquens vestimenta sua in manibus ejus, fugit & exiit foras. Cumque ejus dominus, suus maritus, advenisset: [r] (notum quid furens femina possit:) mentita est iniquitas sibi, falsa pro veris affir-

a ms. Remig. *certus est numerus*. Edit. *nullus est*. Et infra, *in mundum*.

b Primus titulus non legitur in ms. Remig. Secundus autem sic habet. *Per figuratam promissionem mittitur Joseph a patre, ad visitandos fratres & oves: In Genesi credita & visa*. Tum vero caput 26. incipit ab his verbis: *Dicit*, &c.

c ms. Remig. *Videntes fratres ejus, de Joseph dixerunt: Ecce*.

d Hæ duæ voces, *an succedant*, non leguntur in ms. Remig.

e Vox, *illum*, habetur ex edit. Lugd. ms. Remigiano, *expoliaverunt eum tunica illa varia, & miserunt illum*.

f ms. Remig. *projecerunt*.

g ms. Remig. *expoliatam de super textam*.

h ms. Remig. *projecerunt*.

i Verba hæc, *ex juvenco*, absunt a ms. Remig.

k ms. Remig. *triginta aureis*.

l ms. Remig. *appretiatam triginta argenteos*.

m ms. Remig. *comparaverunt*.

n ms. Remig. *justus*.

o ms. Remig. & Lugd. hic & paulo post, *coquorum*. Qui edit. Lovan. Duac. & posteriores curarunt, hic notant in margine, quod in hoc opere Prosper (quem alii hujus libri auctorem crediderunt) lectione LXX. Interpretum utatur. Quod observandum non solum de hocce loco, sed etiam de pluribus aliis, in quibus auctor scripturas aliter citat quam in Vulgata nostra legi consueverit.

p Edit. Lovan. Duac. & Colon. *Cocca enim*. Lugd. *Cocco enim*. ms. Remig. *coctura illa rubra, & hic Passionis Christi signatur*.

q ms. Remig. *& spiritum timoris Dei*.

r Alludere videtur auctor ad hunc versum initio libri quarti Æneidos Virgilianæ:

Notumque furens quid femina possit.

affirmat, violentiam se dicit perpessam fuisse quam
a fecerat. O impudica mulier! Ardet amans, [a] vulnus alit venis, & cæco carpitur igni: amat, & persequitur: concupiscit, & sævit. Et quia ei ad stuprum non consentit, trucidandum eum statuit, quæ-
b ritque perire quem [b] diligit. Hanc impudicam mu-
Psal.44.3. lierem Ægyptiam impiæ idolatriæ merito compararem. Immisit enim & hæc oculos in Josephum nostrum; vidit speciosum forma præ filiis hominum, eumque ad illicitum consensum a vestimentis suis adstraxit.

2. Quæ sunt vestimenta nostri Joseph Christi, nisi sancti Martyres? de quibus per Isaiam pro-
phetam suo corpori Ecclesiæ dicit: *Vivo ego, di-*
Isai.49.18 *cit dominus, quia omnibus illis vestieris.* Et in
Cant 5.10 Canticis canticorum: *Quam rubicunda sum tibi*
Gen.49.11 *vestimenta?* Et Jacob benedictione prophetica: *Lavabit*, inquit, *in vino stolam suam, & vestem suam in sanguine uvæ.* Cum igitur adtrauntur Christiani, ut sacrificantes idolis in anima fornicentur, quid aliud quam in suis vestimentis Christus adtrahitur? Teneantur Christiani, dicit impia, impudicaque doctrina; aut consentiant, aut eis carceres, exilia, gladii, ignes, bestiæ ceteraque suplicia præparentur. In his noster Joseph Christus a vestimentis adtrahitur. Cum vero suis
Matt. 10. 29. dicit, *Nolite timere eos qui corpus occidunt*; eique respondent, *Propter te morte afficimur tota*
Ps. 43.22. Rom.8.36. *die*; reliquit vestimenta sua in manibus ejus.
Gen.39.12 Quod vero dictum est, *Fugit & exiit foras, relinquens vestimenta sua*; animam liberatam osten-
Ps. 123.7. dit, quæ clamat per David: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

CAPUT XXVIII.

c **PROMISSIO:** *In eodem Joseph, [c] qua Christi Passio figuratur.*

In Genesi credita & visa. Promissa Christi Passio per figuras.

Gen.39.20 Isa.53.12. TRaditur Joseph in carcerem. Noster Joseph Christus, ut Isaias dicit, *inter iniquos deputatus est.* Inter sontes insontem Dei sapientia
Sap.10.13 dum gubernat, quæ *descendit cum illo*, ut scriptum est, *in foveam, in vinculis non dereliquit illum.* Exclamat hic noster Joseph Christus: *Fa-*
Psal.87.5. Gen.39.21 *ctus sum sicut sine adjutorio, inter mortuos liber.* Quod vero sequitur; gratiam, qua plenus erat, invenisse apud præpositum carceris, universasque claves, totumque custodiam traditam fuisse mani-
d bus Ioseph: illud [d] intelligendum fuit, ut cui cælum in sole, stellis, ac luna, & in manipulis terra, inferna quoque carceris subderentur: ut nostro Ioseph Christo *omne genu flectatur, cælestium,*
Phil.2.10. *terrestrium, & infernorum.* Neque illud a sacra-
Gen.40.3. mento Dominicæ Passionis esse æstimo alienum, quod duo Pharaonis spadones, cum eo in illa passione detrusi sunt: ut trium crucifixorum quo-

dam modo numerus suppleretur. E quibus noster Ibid.21.22
Ioseph Christus revelando mysteria, unum puniret per debitum supplicium, alterum per indebitam gratiam liberaret. Hæ sacratæ actiones tunc in rebus actæ sunt figuratis, ut nobis revelanda omnia servarentur.

CAPUT XXIX.

PROMISSIO: *In eodem Joseph Christi Resurrectio est figurata.*

In Genesi credita & visa. [e] Promissa Resurrectio figurata. e

POst duos annos dierum, tertio incipiente, de Gen.41.1.
carcere educitur Ioseph. Et noster Ioseph Christus Dominus die tertio a mortuis resurrexit. Præsentatur Pharaoni: mundo resurrectio declaratur. Exponit Ioseph Pharaoni somnia, ac futuræ famis arcendæ gratia, ex abundantia annorum septem, per sapientem virum condi debere frumenta, & impleri horrea salubri consilio instruit. Et noster Ioseph Christus Dominus mundo per septenarium numerum currenti in finem tale consilium dedit.
Nisi enim, ait, *granum tritici cadens in terram* Joan. 12. 24.
mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, [f] multum fructum adfert. Quia qui f
seminant in lacrymis, in gaudio metent. Data est Ps.125.5.
Ioseph a Pharaone [g] in tota Ægypto potestas. Et no- g
ster Ioseph Christus Dominus post Resurrectionem Matt. 28. 18.
dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in* Gen.41.47
terra. Misit Ioseph suos per totam Ægyptum, & 48. 49.
collegit frumentum multum quasi arenam maris. Et noster Ioseph Christus Dominus misit suos per
mundum, dicens: *Ite, baptizate gentes in nomi-* Matt. 28.
ne Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Et col- 19.
lectus est credentium numerus sine numero, quasi arena maris. Constituit Ioseph horrea per universam Ægyptum: & per totum mundum Christus Dominus consecravit ecclesias, de quo Ioannes
dicit: *Frumenta recondit in horreo.* Aperuit Io- Luc. 3.17.
seph horrea tempore famis, & ministrabat populis. Hoc & de nostro dictum est: *Oculi Domini* Gen.41.56
super justos. Et sequitur; *Ut eruat a morte ani-* Ps.33.16.
mas eorum, & pascat eos in fame. Famem vero animæ Amos Propheta ostendit: *Dabo eis, ait* Amos 8.11
Dominus, famem, non panis & aquæ, sed famem audiendi verbum Dei. Et in Evangelio ipse
Dominus: *Quia abundavit iniquitas: refrigescet* Matt. 24.
charitas multorum. In hac fame positis, noster Io- 12.
seph Christus Dominus ex horreis suis nobis di-
vinam sui corporis [h] annonam administrat, quam h
gustantes, videmus quam suavis est Dominus. Dictum est, quod adquisierit Ioseph Pharaoni
totam Ægyptum. Et de nostro dicitur: *Deus erat* Psal.33.9.
in Christo mundum reconcilians sibi. Gen.47.20 2.Cor.5.19

a Hic quoque versus integer inseritur ex primis libri quarti ejusdem Æneidos.
b Ms. Remig. dilexit.
c In Ms. Remig. *Promissa Christo Passio, præfigurata, in Genesi credita & visa.*
d Ms. Remig. *supplendum.*
e Ms. Remig. *Promissio resurrectionis figurata. In Genesi &c.*
f Ms. Remig. *multum fructum.*
g Ms. Remig. *In tota terra Ægypti.*
h Ms. Remig. *prabet annonam.*

CAPUT XXX.

PROMISSIO : *In eodem, qui ut Christus Dominus suos dilexit inimicos.*

a In Genesi credita & visa. Promissa [a] sublimitas eis qui benefecerunt inimicis.

Gen. 42.3. VEnerunt in Ægyptum fame compulsi fratres
Joseph, ab eo quem vendiderant, sub
pretio comparare frumenta. Venerunt ad no-
strum Joseph Christum Dominum, qui eum
crucifixerunt, ut ejus refecti cibario, famem,
qua eorum animæ vexabantur, auferrent. Ado-
rant illi; adorant isti. Videos Ioseph fratres
suos, agnovit eos, ipsi vero non cognoverunt
Ibid. v 8. illum. Hoc & in nostro impletum est, quod sui
b fratres non cognoverunt illum; *Si enim* [b] *eum*
1. Cor. 2.8. *cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixis-*
sent. Alienatus est Ioseph a fratribus suis eisque
Gen. 42.2. per interpretem dixit; *Exploratores estis, consi-*
c *derare* [c] *vestigia hujus terræ venistis*. Hoc &
noster Ioseph Christus Dominus per interpre-
Act. 3.14. tem Petrum ait persecutoribus: *Vos sanctum &*
& 15. *justum negastis, & principem vitæ æternæ interem-*
istis. Pœnitent fratres Ioseph ex his quæ gesse-
Ibid. v. 19. runt. Dicitur his: *Pœnitemini*. Dicunt illi, *In*
peccato sumus de fratre nostro: & Ruben illis:
Gen. 42.21 *Numquid non dixi vobis, nolite vexare puerum?*
Ibid. v. 22. *& non me audistis. Ecce sanguis ejus exquiritur*,
Matt. 27. Et Iudæi qui Pilato dixerant, *Sanguis ejus super*
25. *nos, & super filios nostros*; dicunt Apostolis:
Act. 2.37. *Quid faciemus, viri fratres, monstrate nobis*. Ut
exploratores non esse crederentur fratres Ioseph,
d duodecim [d] se filios unius patris esse testantur,
unum non esse, cum ipse esset cui ista narrabant,
alium minorem apud patrem esse confirmant. Au-
Gen. 42.15 diens Ioseph germani sui factam mentionem,
& seq. ejus desiderio inardescens: In hoc, inquit, pro-
babo exploratores vos non esse, si frater vester
junior venerit vobiscum. Accipiensque Simeonem
ab eis, vinxit coram ipsis, tradiditque in custo-
diam. Si nostrum Beniamin juniorem fratrem,
quem requirit Ioseph noster Christus, advertas:
ipse est ille Paulus ex Saulo, ex tribu, ut ipse
dicit, Beniamin, qui se asserit minimum Aposto
Phil. 3.5. lorum. Simeonem ligatum, tribus vinculis nega-
Act. 13.21 tionis quem timor ligavit, & amor solvit, pos-
1. Cor. 15.9 semus accipere Petrum. Sed melius per ipsum li-
gari & solvi peccata cognoscimus, cui dictum
Matt. 16. est: *Quæcumque ligaveris super terram, ligata*
19. *erunt & in cælo: & quæ solveris super terram,*
soluta erunt & in cælo.

CAPUT XXXI.

PROMISSIO : *In eodem Joseph figuratæ gratiæ.*

In Genesi credita & visa. [e] Promissio facta & figurata. e

JUssit Ioseph fratrum suorum saccos impleri Gen. 42.25
frumento, & reddi unicuique pretium quod Rom. 11.6.
attulerant, ut gratia [f] nostri Christi non Gen. 43.2.
esset ex operibus; alioqui gratia jam non esset f Act. 2.41.
gratia. Secundo fratres Ioseph cum Beniamin 1. Cor. 15.9
veniunt, ut promiserant: secundo ex Judæis [g] g
tria millia veniunt ad Christum, subsequente mi- Gen. 43.29
nimo Apostolorum Paulo. Vidit Ioseph Benia- 30.
min fratrem suum ex una matre & lacrymatus
est: vidit [h] Iesus Paulum sævientem in Eccle- h
siam matrem, & miseratus est. Idem enim Pau- 1. Cor. 15.8
lus tamquam abortivo sibi dicit apparuisse Iesum.
Beniamin autem [i] eo exitio natus est, ut ma- i
trem præcipitaret in mortem: unde *filius doloris* Gen. 35.18
dictus est. Dicit & Beniamin Paulus noster:
Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecu- 1. Cor. 15.9
tus sum Ecclesiam Dei. Dixit Ioseph [k] præposi- k
to domus suæ de fratribus suis: *Introduc istos* Gen. 43.16.
in domum: mecum enim manducabunt panem:
dicit & noster per Prophetam fratribus suis: *Ve-* Prov. 9.5.
nite, edite de meis panibus, & bibite vinum
quod miscui vobis. Munera dedit Ioseph frati- Ps. 67.19.
bus suis: & noster Ioseph Christus dedit dona
hominibus, cum Sanctum-spiritum dedit [l] disci- l
pulis suis. Beniamin autem minori fratri amplio- Gen. 43.34
ra Ioseph dedit, quam fratribus munera. Hoc
prædicat & Beniamin Paulus noster: *Plus*, in- 1. Cor. 15.
quit, *omnibus* [m] *illis laboravi: non ego autem*, 10.
sed gratia Dei mecum. Rursum jubet Ioseph sac- m
cos fratrum suorum impleri frumentis, & reddi Gen. 44.1.
pretia. Hoc & fratres nostri Joseph clamant, ac- n
cepisse [n] se *gratiam pro gratia*. Poculum suum Joan. 1.16.
Ioseph in sacco Beniamin clam jussit immitti: Gen. 44.2.
quod requisitum, cum fratres perturbaret suos,
inventum est poculum in sacco Beniamin. Calix
Passionis Christi datus occulte per gratiam in
corpore Pauli cognoscitur, quem prædicans, cum
omnem synagogam perturbaret in dictis, inven-
tum etiam in suo sacco ipse fatetur, cum dicit:
Ego enim stigmata Domini nostri Jesu Christi in Gal. 6.17.
corpore meo porto. Cum autem jam vellet cogno-
sci Joseph a fratribus suis, emisit vocem, dicens:
Ego sum Joseph frater vester. Adhuc pater meus Gen. 45.3.
vivit? Et noster Ioseph Christus, ut se ostende-
ret fratribus suis, dixit in Psalmis: *Adnuntiabo* Ps. 21.23.
nomen tuum fratribus meis: quos docuit dicere:
Pater noster qui es in cælis. Dixit Joseph fratri- Matt. 6.9.
bus suis: *Nolite* [o] *metuere, non vos huc me misi-* Gen. 45.5.
stis, sed Deus: Dicit [p] & de nostro Joannes Apo- o
stolus: *Ad hoc enim misit Deus Filium suum in* p
mundum, ut vivamus per eum. Et ipse in Evan- 1. Joan. 4.9
gelio: *Sic scriptum est*, ait, *& sic oportebat pa-* Luc. 24.26
ti Christum, & intrare in gloriam suam.

CA-

a Ms. Remig. *sublimitatis eis qui benefaciunt*. In Genesi, &c.
b In Ms. Remig. deest, *eum*.
c Hæc lectio est LXX. Interpretum.
d Editi, *sed filios*.
e In Ms. Remig. *Promissa gratia sub figurata*, forte pro *sub figura*. In Genesi, &c.
f Ms. Remig. *nostro Joseph Christo*.
g Ms. Remig. *quinque millia*.
h Ms. Remig. *vidit Deus*.
i Editi Lovan. & Duac. *ex eo exitio*, minus bene.
k Ms. Remig. *ad præpositum*.
l Sic Ms. Remig. Editi vero, *hominibus suis*.
m Ms. Remig. caret voce, *illis*.
n Hoc pronomen, *se*, aberat ab editis, legitur in Ms. Remig.
o Ms. Remig. *timere*.
p Particulam & addit ms Remig. cum edit. Lugd.

CAPUT XXXII.

PROMISSIO: *Descensionis Jacob in Ægyptum, & Christi domini in mundum.*

In Genesi credita & visa. Promissio facta & figurata.

[Gen. 46. 1. & seq.] JUbetur Jacob visitatus in Luza descendere in Ægyptum: apparuit [a] enim illi Deus, dicens; *Ne timeas descendere in Ægyptum: in gentem enim magnam constituam te illic, & filius tuus Joseph ponet digitos suos super oculos tuos. Descendit autem Jacob in Ægyptum cum animabus* [b] *septuaginta quinque, occuritque illi Joseph filius suus, quem cum vidisset: Video te, fili, amodo libenter moriar.* Quiddam subsimile in nostro Joseph reperitur. Cum enim venerabilis ille senex Simeon, pater ætate, non generatione, vidisset Christum, cujus ex causa in hac luce, velut in Ægipto, decrepitus tenebratur; [Luc. 2. 29.] *Nunc*, inquit, [c] *dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* In animarum numero septuaginta quinque descendit. Davidicus etiam Psalmus exclamat: [Psal. 75. 2.] *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus.* Quia igitur Israel, videns Deum interpretatur, [d] omnis illuminatus gratia, Judæus & Græcus, necesse est ut ex hac Ægyptia servitute liberetur, tametsi duro jugo diaboli deprimitur Pharaonis. Crevit, dicit liber Exodi, plebs, & multiplicata est in Ægypto. [Exod. 1. 7.] Hoc fit per fidem seminis Abrahæ, ut in Christo multiplicetur, sicut promissum est, tamquam arena maris: [Gen. 22. 17] licet Pharao diabolus sæviens pœnas exquirat, [Exod. 1. 22] quibus interficiat innocentes, necandos in fluvio, [e] quod multiplicari videt, minuendos arbitrans, ne populus augeatur. Augetur Dei jussu moriendo populus, frustrata potentia sævientis: quod etiam nostris provenit Martyribus, & maxime parvulis; [Matt. 2. 16] qui pro Cristo ab Herode occisi, pretiosa grana dum sata sunt, fidei seges multa surrexit Ecclesiæ.

CAPUT XXXIII.

PROMISSIO: *In Moyse, qui personam habuit Mediatoris Christi Domini.*

In Exodo credita & visa. Promissio facta & figurata Mediatoris.

[Exod. 2. 21 Act. 7. 21.] I*N illo tempore natus est Moyses, & erat acceptus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui.* Et hi tres menses tribus sepe dictis temporibus respondent. Cumque eum amplius [Exod. 2. 3.] celare non possent, accepit mater ejus capsam, linitque a foris bitumine, & misit infantem in eam, projecitque in amnem. Figuræ succedunt figuris, dum tamen omnes actiones Christum Ecclesiamque significent. Tria quædam etiam in isto Moyse acta, nostro mediatori comparanda [f] reperimus, futurum scilicet in carne sacerdotem, aquam fluminis in baptismo, lignum etiam quo pependit in cruce. Descendens filia Pharaonis [g] lavari in flumine, cujus noster Moyses per lignum consecraverat aquas, [Ibid. v. 5. & seqq.] [h] agnovit quod de infantibus Hebræorum esset, eumque suscipiens educavit ut filium. Dum descenderet ad Christum doctrina hujus mundi, abluta spiritali unda deposuit superbiam, suscipiensque quasi grandis parvum per humilem gratiam, Ecclesiæ sociata personæ, quæ filia Christi, efficitur mater. Propter quod scriptum est: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*: [Ps. 44. 17.] Sic dum erudiendum suscepit, eruditur. *Stulta enim mundi elegit Deus, per quæ sapientiam mundi evacuet.* [1. Cor. 1. 27] Omnis etenim philosophia Christianæ cessit doctrinæ, quam utiliter expugnans, inimicorum jaculis destruxit inimicos. Sicut Moyses ab Ægyptiis eruditus, illico expugnavit Ægyptios, ut in rubro mari tamquam in baptismo, omnis superbia mergeretur. Per Moysem filii Israel ab Ægyptiis, [Exod. 14. 22.] & per Christum a spiritibus immundis animæ liberantur. Adultus factus Moyses vidit quemdam Ægyptium injuriam facientem cuidam ex gente sua; [Exod. 2. 11. & seq.] quem vindicavit, ac defensionem dedit, mactando Ægyptium, eumque obruit in arena. Hoc agit & Moyses noster Mediator Christus, eruens animas de potestate tenebrarum, in illa multitudine [i] spiritalis seminis Abrahæ, quæ crevit ut arena maris. Obruit Ægyptum, dum clamant dæmonia expulsa: *Quid nobis & tibi, Jesu fili David? venisti ante tempus perdere nos?* [Matt. 8. 29.]

CAPUT XXXIV.

PRÆDICTIO: *In eodem Moyse, qui ut Christus pacem intulit jurgantibus.*

Prædictio facta & figurata, qua cum his qui oderunt pacem, jubemur esse pacifici. [k] In Genesi credita & visa.

[a] V*Idit Moyses alia die secum Hebræos altercantes, cœpitque eos componere ad pacem, dicens: Viri fratres, ut quid alterutrum nocetis? Dixitque ille qui alteri injuriam faciebat: Quis te statuit judicem, vel principem nobis? Numquid & me vis occidere, quemadmodum occidisti hesterna die Ægyptium?* [Exod. 2. 13 Act. 7. 26.] Et noster Moyses Mediator Christus clamat per David: *Cum his qui* [l] *oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* [Ps. 119. 7.] Et alibi: *Retribuebant mihi mala pro bonis.* [Ps. 34. 12.] Fugit Moyses in illo sermone, & factus est transfuga in terra Madian. [Exod. 2. 15] Dicit & noster: *Ecce elongavi fugiens, & mansi in eremo.* [Psal. 54. 8.] Accepit Moyses uxorem filiam Jethri sacerdotis Madian; [Exod. 2. 21.] ut nostrum Mediatorem ex alienigenis sumpsisse conjugem signaret Ecclesiam. *Pasce-* [Exod. 3. 1.]

k 2 *bat*,

a Ms. Remig. addit, *enim*, solus.

b Auctor sequitur editionem LXX. Interpretum, & Stephanum Actuum cap. septimo versu decimo quarto. Eaque de re invenies gravem disputationem apud Augustinum de Civitate Dei, libro decimo sexto, capite quadragesimo.

c Ms. Remig. *dimitte*.

d Ms Remig. *omnes illuminatos gratia, Judæos & Græcos, necesse est ut ex hac Ægyptia servitute liberentur*.

e Melius forte legeretur, *quos multiplicari*. ms. Remig. statim, *vidit*.

f Ms. Remig. *reperimus*. Editi, *reperiuntur*: minus congruenter mox secututis; tum a ms. abest vox, *scilicet*.

g Ms. Remig. *lavare*.

h Ms. Remig. *cognovit*.

i Ms. Remig. *spiritalis*.

k Hæc supplentur ex ms. Remig.

l Ms. Remig. *oderant ... debellabant me gratis*.

bat, dictum est, *Moyses oves Jethri soceri sui in eremo*. Et noster Mediator Christus pascens oves Joan. 10. 11. dicit: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis*. Exod. 3. 2. Terribili visione motus Moyses pergit videre, cur ignis in montem descenderat, rubum minime concremaret. [a] Noster Moyses testatur Luc. 12. 49. ignem se venisse mittere in terram, quem utiliter vult amplius inflammari. Ipse enim dicit: Ego sum ignis, vitia, non homines consumens. Vocatus Moyses dum pergit [b] in montem conscendere, Exod. 3. 5. dicitur ei: *Solve calciamenta de pedibus tuis*: Isai. 52. 7. ut sint liberi & speciosi pedes Mediatoris [c] annuntiantes bonum.

Rom. 10. 15. 2. Jubetur Moyses pergere ad filios Israel, & Exod. 3. 7. & seqq. ad Pharaonem Regem Ægypti, ut populum Dei (quorum clamor duræ servitutis ascenderat) dimitteret ex terra sua, [d] mediationemque futuram susciperet. Per Matthæum dicit noster Mediator: Matt. 15. 24. *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*. Excusat Moyses; quod sit [e] impeditus lingua & gracili voce. Dicit & noster Joan. 8. 37. Judæis: *Sermo meus non capit in vobis*. Rursum instanti Deo ut pergeret, omni ex parte excusat Moysen dicens; Exod. 4. 13. *Domine, provide alium quem mittas*; ut vox Mediatoris nostri, infirmitatis humanæ susceptæ signaretur dicentis: Matt. 26. 39. *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Dicitur Gen. 4. 14. Moysi, ut sibi societ Aaron fratrem suum, ipseque ad Deum agenda suscipiat, ille ad populum: [f] eique signa & prodigia in manu & in virga traduntur. Dicitur & nostro Mediatori: Psal. 2. 8. *Dabo tibi gentes hereditatem, & possessionem tuam fines terræ: reges eos in virga ferrea*. Paulum vero electum qui loqueretur ad populum, [g] per Aaron significatum possumus intelligere, de quo Mediator noster in Deum, ipse ostendit Ananiæ dicens: Act. 9. 15. *Vas est mihi electionis homo iste, ut ferat nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filiis Israel*. Sic enim Moyses & Aaron [h] Hebræo populo prædicantes, missos se a Deo, ut eos ex Ægypto eruerent, firmaverunt: quos audiens populus [i] ingeniculans adoravit; quibus & signa Exod. 4. 30. facientibus credidit. Prædicante vero Paulo gentibus, ac Judæis salutem animarum per Christum fiducialiter [k] promittente; signa dum faceret, ad agnitionem Dei populum mira celeritate convertit, ipsosque Reges ex futuro Dei judicio [l] eruit.

CAPUT XXXV.

PROMISSIO: *In eodem Moyse, qui ut Christus Dominus, diabolum interfecit*.

In Exodo credita & visa. Prædictio facta & figurata, qua diabolus a Dei ministris expugnatur.

INgressi itaque Moyses & Aaron ad Pharaonem, non tantum jussione divina verba quæ audierant narraverunt, quantum signa quæ data fuerant exhibentes. Exod. 5. 1. & seqq. Virga quam manu Moyses portabat, coram Pharaone projecta, effecta est serpens. Exod. 7. 10. & seqq. Magi quoque Pharaonis, ut [m] divina potentia superarentur, talia signa facere permissi, projicientes virgas suas [n] etiam ipsi serpentum species ostenderunt, voravitque serpens Moysi Magorum serpentes: ut nostri ducis Christi [o] virga doctrinæ omnium paganorum hæreticorumque dogmata, divina virtute consumpsit. Non tantum [p] ut hac actione figurata signarent, quantum etiam prophetæ David præconia resonarent dicentis: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum*. Ps. 109. 2. Aliud signum Moyses coram populo ostentat, Exod. 4. 6. in sinum suum manum mittens, [q] eaque producta, leprosa sicut nix effecta est; rursum reducta productaque, restituta est in colore suo. In sinu signatur oratio pro peccato, dicente David: *Oratio mea in sinum meum convertebatur*. Ps. 34. 13. Quod vero manus de sinu producta nivem demonstravit, significavit Mediatoris Christi Domini fusa oratione pro nobis, nostra etiam peccata purgari. Sic per Isaiam ipse ostendit: *Si fuerint peccata vestra* [r] *ut coccinum, ut nivem dealbabo*. Isai. 1. 18. [s] Eique cantat Ecclesia: *Lavabis me, & super nivem dealbabor*. Psal. 50. 9. *Advocatum* enim *habemus apud Patrem, Jesum Christum Dominum, & ipse est exoratio pro delictis nostris*. 1. Joan. 2. 1.

CAPUT XXXVI.

PRÆDICTIO: *In eodem, cum flagris, ut Pharao, cæditur diabolus*.

[t] Jam prædictæ plagæ indurato Pharaoni, ejusque populo præsentatus, quibus judicatus. In Exodo credita & visa.

1 SIcut promissum est Abrahæ, filios Israel, Gen. 15. 14. quos captivos diu tenuerant, inviti tandem aliquando dimittant: mox quoque ipse Pharao digno exitio cum suis supplicioque periturus dimisit. Decem sane plagas illatas Ægypto, comparandas decem præceptis quæ accepit populus Exod. 7. & seqq. in deserto, hac ratione, Domino adjuvante, suscepimus demonstrare, qua sibimet respondentia [u] comprobentur. PRIMA PLAGA ÆGYPTIORUM, per Moysem aquas fuisse in san-

a In Ms. Remig. hæc phrasis longe aliter habetur: scilicet, post vocem, *concremaret*. *Ignem se venisse mittere in terram noster Mediator affirmat, quem utiliter vult amplius inflammari*.

b Ms. Remig. *montem conscendere*.

c Sic legimus in ms. Remig. Editi vero: *Ut sint liberi & speciosi pedes Mediatoris annunciantis bona*.

d Ms. Remig. *Mediatoris susciperet personam: dicit*, &c.

e Ms. Remig. *tardus lingua, & gracilis voce*.

f Emendamus ex ms. Remig. In editis hactenus. *Et quæ signa*, sensu minus cohærente.

g Ms. Remig. statim post illo, *ad populum, cum noster Mediator*, &c.

h Ms. Remig. *Hebræorum populum*.

i Ms. Remig. *in genicalis*.

k Ms. Remig. *promittentem*.

l Ms. Remig. *tervius*, nec male; nam videtur auctor ad id forte alludere quod legitur Act. c. 24. v. 25. *Disputante illo* (Paulo) *de justitia & castitate, & de judicio futuro tremefactus Felix respondit*, &c.

m Ms. Remig. *ut divina potentia superaretur, talia signa facere permissi sunt, projicientes*.

n Ms. Remig. *etiam ipsa*, referendo ad virgas.

o Ms. Remig. *virga doctrinaque*.

p Hæc particula, *ut*, abest ab editis veteribus & ms. Remigiano, etsi loci hujus recto sensui utilis videatur. Idem vero ms. *Non tantum hac actio figurata signare, quantum etiam Propheta David præconia resonare dicentes*.

q Ms. Remig. *eamque producens nix effecta est*. Tum *reducens producensque*.

r Ms. Remig. *phœnices*.

s Ms. Remig. *Eique*. Editi, *Et quæ*.

t Abest hic titulus a ms. Remig. in quo titulus prior sic legitur: *Prædictio facta & figurata, ut ex cum flagris, ut Pharao, cæditur diabolus. In exodo credita & visa*; quæ postrema verba aberant ab editis.

u Edit. Duac. *comprobantur*.

sanguinem conversa: & primum præceptum [a] continet: (Deut. 6. 4. Exod. 20. 2.) *Audi Israel. Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Ægypti. Non erunt tibi* [b] *dii præter me. Non facies tibi ullam similitudinem.* Qui igitur relicto uno vero Deo, diis falsis serviunt, in carne & sanguine voluntantur: (1. Cor. 15. 50.) *& caro & sanguis, regnum Dei non hereditabunt.* Corrupti enim mores elementum aquæ corruptum habere meruerunt. Ideo aquæ in sanguinem mutantur, quia (Ps. 105. 37. 38.) sacrificantes filios & filias suas [c] dæmoniis, effuderunt sanguinem innocentem, puri liquoris fontem verum Deum Christum repudiantes: cujus gratia ex (Matt. 9. 20. Luc. 8. 44.) fluxu sanguinis mulier sanata, animam ab idololatriæ fluxu erutam demonstravit. [d] SECUNDA PLAGA (Exod. 8. 3.) ÆGYPTIORUM EST, scaturiens ranarum multitudo, fœtido squalore omnem contaminans Ægyptum. Secundum quoque mandatum in lege est: (Exod. 20. 7.) *Non accipias nomen Domini tui in vanum.* [e] *Non enim mandabit Dominus talem.*

2. Omnis itaque hæreticus, perjurus, sacrilegusque, (Ibidem.) dum aliud sonat lingua, [f] quam nomen Domini, fœtore disputationis suæ, ranarum in similitudinem clamitat contra Deum. *Labia dolosa in corde* (Psal. 11. 3.) *& corde loquuntur mala.* Nec immerito his animantibus comparantur, qui in lacunar rebaptizatorum confectaa sordes non abluunt, sed potius cumulant delicta. (Exod. 8. 17.) TERTIA PLAGA ÆGYPTIORMM EST, cyniſes toto aere vibrantes, morsu quoque pestifero mediis æstibus [g] infestantes Ægyptios: in qua plaga (Ibid. v. 18.) omnia magorum doctrina defecit; professique sunt digitum Dei esse in illa; [h] ipsia quoque vexatis, vacua manisque eorum remansit astutia. Et tertium præceptum in lege est: (Exod. 20. 9. 10.) Vacatio sabbati nisi fuerit observata, perituram animam de populo suo. Quam vacationem Propheta David, ex persona Domini [i] adnuntiat dicens: (Ps. 45. 12.) *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Hi igitur qui votum voventes sese offerunt Deo, ejusque verbo vacantes; spiritale sabbatum observant: ut Maria quæ meliorem partem elegit. (Luc. 10. 43.) A quo declinantes in strangulatione, dum mundanis curis innodantur, morsu pestifero prædictæ plagæ læduntur [k] in anima redimenda per ducem Jesum, (Luc. 6. 5.) qui Dominus est sabbati.

3. QUARTA PLAGA ÆGYPTIORUM EST, (Exod. 8. 24.) cynomyia, caninæ scilicet muscæ, secretis etiam membris pœnas morsibus infligentes. Et quartum manda- (Exod. 20. 12.) tum in lege est: honorandos esse parentes. Quod primum ad homines refertur mandatum, quoniam [l] superiora divinitati videntur adscripta. Hi vero qui non ea honestate venerantur parentes, qua mandatum est, canibus similes, rabiem suæ fœditatis exercentes, [m] longævi in terra esse non possunt. Neque (Matt. 7. 6. Matt. 15. 27.) talibus sanctum dandum Dominus in Evangelio dicit: a quorum consortio Chananæa fide mundata, humili pioque latratu, & sibi gratiam & filiæ salutem, nullis præcedentibus meritis, impetravit.

QUINTA PLAGA ÆGYPTIORUM EST, omnium pecorum jumentorumque repentinus interitus. (Exod. 9. 6.) Et quintum mandatum legis est: *Non occides.* (Exod. 20. 13.) Non igitur qui gladio tantum, verum etiam qui odio sæviunt, homicidæ sunt. Dicit enim Joannes Apostolus: *Qui odit fratrem suum, homicida est.* (1. Joan. 3. 15.) Tales veluti Ægyptia animalia repentino impetu corruunt. Quia *omnis homicida non habet in se vitam* [n] *manentem.* (Ibidem.) SEXTA PLAGA ÆGYPTIORUM EST, (Exod. 9. 9.) vesicæ ebullientes, ulceraque manantia. Et sextum mandatum legis est: *Non mœchaberis.* (Exod. 20. 14.) Quid enim mœchi in anima patiantur, compacta plaga demonstrat. Nisi enim ulcera [o] turpissimi amoris ebullensque libido rationem animi perturbarent, adulter utique non esset: (Prov. 6. 32.) neque, ut scriptum est, per inopiam sensus perditionem animæ suæ acquireret. Et licet hujusmodi puniantur etiam hic legibus humanis; *fornicatores* [p] *etiam & adulteros*, ut Paulus noster dicit, (Hebr. 13. 4.) *judicabit Deus.* SEPTIMA PLAGA ÆGYPTIORUM EST, (Exod. 9. 23.) grando cum igne permixta, non tantum omne animal, quantum etiam arbusta ipsa virgultaque subvertens. Septimumque mandatum est: *Non furaberis.* (Exod. 20. 15.) [q] Comparatio hæc est. Fur parietibus domibusque inferi alienis quod sæviens grando agit in campis: obnoxiusque est legi generali, qua dictum est: *Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris.* (Tob. 4. 16.)

4 OCTAVA PLAGA ÆGYPTIORUM EST, (Exod. 10. 12.) locustarum multitudo vexans omnia, radicitusque exterminans. Et mandatum octavum in lege est: (Exod. 20. 16.) *Falsum testimonium* [r] *non dices adversus proximum tuum.* Falsarius enim multa variaque confingens, rodit ut locusta famam, vitam, actusque alienos, donec totum adversus quem falsa confingit, radicitus exterminet. *Sed fallax testis non erit impunitus.* (Prov. 19. 5. & 9.) NONA PLAGA ÆGYPTIORUM EST, tenebræ densissimæ, plenæ imaginibus terroribusque feralibus. (Exod. 10. 22.) Et nonum mandatum legis est: *Non concupisces uxorem proximi tui.* (Ibid. 20. 17.) Quid deterius [s] est concupiscentia mala, quæ ita totam excæcat mentem, ut non tantum timorem Dei, quantum etiam ipsas pœnas legum infamemque mortemque oblivioni dans, nihil in mœcho remaneat luminis, [t] quem totum ferales occupant tenebræ? Quos vero ex his gratia liberat, admonet & per Apostolum dicens: *Fuistis* (Ephes. 5. 8.) *enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: sicut filii lucis ambulate.* DECIMA PLAGA ÆGYPTIORUM EST: (Exod. 12. 19.) omnium primogenitorum mors: Et decimum mandatum est in lege, *Non concupisces ullam rem proximi tui.* (Ibid. 20. 18.) Primitivam vero esse concupiscentiam malam, Pharaoni diabolo [u] ostendit illud, quod & ipse concupivit esse quod non erat; (Isai. 14. 12.) & Adam, [x] qui per cupiditatem præcipitavit se in mortem. (Gen. 3. 5.) Vitia vero angelorum ejus per quem mors introivit in orbem terrarum, [y] ut primitiva Ægyptiorum in hoc mundo tamquam in Ægypto, dux no-

a Ms. Remig. *continetur.*
b Ms. Remig. *dii alii.*
c Ms. Remig. *dæmonibus.*
d In Ms. Remig. hic interferuntur hæc verba: *In Exodo credita & visa.*
e In Ms. Remig. *Non enim mandavit Dominus Deus tali.*
f Ms. Remig. *quam est nomen Domini Dei.*
g Ms. Remig. *infectantes.*
h Ms. Remig. *ipsi quoque vexati.*
i Ms. Remig. *denuntiat.*
k Sic Ms. Remig. pro quo editi, *in animam redimendæ.*
l Ms. Remig. addit hic, *tria superiora.*
m Emendamus ex ms. Remig. Editi hactenus, *longe.*
n Ms. Remig. addit hic vocem, *æternam.*
o Editi habebant, *pessimi.* Ms. Remig. *turpissimi.*
p Ms. Remig. *vero . . . judicat.*

q Longe aliter in ms. Remig. *Comparatur enim fur grandini: hoc enim & iste, clam effractis parietibus, domibus infert . . . obnoxius fur.*
r Sic Ms. Remig. Editi, *non dices.* Recentiores editiones, *noli dicere.*
s Ms. Remig. omittit verbum substantivum, *est.*
t Sic legitur in ms. Remig. In editis vero, *quod non totum occupent ferales tenebræ.*
u Ita Ms. Remig. At vero editi codices, *Pharaoni diabolus per illud ostendit:* excepto Lugd. in quo particula, *per*, non habetur. In aliis vero quasi addititio diverso caractere, aut uncis duobus designatur.
x Sic Ms. Remig. At vero Lugd. *qui cupiditate præcipitavit in mortem.* Duac. & Colon *qui cupiditate præcipitavit*, omisso *se*. Lugd. vero, *qui cupiditatem præcipitavit in mortem.*
y Ita Ms. Remig. Alias editi, *in primitiva.*

noſter interfecit; dum nos docet renuntiare diabo- [a] lo, pompis, [a] & angelis ejus: ut ubi abundavit [*Rom. 5. 20.*] peccatum, ſuperabundet gratia.

CAPUT XXXVII.

PROMISSIO: *Paſchæ figuratæ, & tranſitus Chriſti ad Patrem.*

[b] In Exodo credita & viſa. [b] Promiſſio facta & figurata.

[*Exod. 12. 29.*] 1 PAſcha, quod eſt tranſitus, in quo omnis actio fidei noſtræ, Paſſioniſque dominicæ agitur ſacramentum, jubet Deus Moyſi ſic fieri, ut ab Ægyptiis Hebræi vaſa aurea, & argentea, & veſtem poſcerent: quibus ſublatis expoliarent Ægyptios, commodantes urgente neceſſitate primæ amiſſæ ſobolis. Si quoque dum metuunt, ocyus Hebræos cum univerſis quæ dederant, pepulerunt: [*Sap. 10. 17. Exod. 12. 4. & ſeqq.*] ut *redderetur juſtis*, ait Propheta, *merces laborum* illorum. Duas enim Ægyptiis conſtruxerunt civitates, pro quibus ſpolia illa non ſunt furto ablata, ſed merces eſt reddita. Tranſitus vero ipſe myſticus hic fuit: agnum ſine macula, anniculum juſſione divina per tabernacula occidendum, ac de ejus ſanguine poſtes domus liniendos, non comminuendo os ex illo, cum picridibus & azymis, ſuccinctis lumbis in omni feſtinatione comedendum, nihil ex eo relinquendum in mane. Quæ omnia figurata dum fuerint, quomodo ſunt impleta, Evangelica auctoritas narrat, quæ nobis carnes Agni uſque in mane quod veſperum non habebit, id eſt, uſque in reſurre- [*1. Cor. 5. 8.*] ctionem, comedendas præcipit, *non in fermento* [c] *veteri, ſed in azymis ſinceritatis*: [c] ſignatis ſane [d] ſanguine poſtibus, quorum in frontibus [d] Crux ejus elucet. Cum picridibus dictum eſt, amaram [*Matt. 5. 5.*] vitam lugendo agentibus. Sed beati, quia ipſi conſolabuntur.

2. Sane expoliatos Ægyptios a noſtris, hac ratione colligimus, quod omnis mundialis ſcientia, qua inflati ſuper ea ſuperbiebant, moraliſque ſa- [e] pientia tranſit ad Chriſtum, ut ea humilis [e] recta fide poſſideat, populuſque jure ſuperbus amit- [*Exod. 14. 3.*] tat. Expulſi Hebræi per eremum ductitantur: quia omni Chriſtiano renuntianti mundo, arcta [*Matt. 7. 14.*] illi anguſtaque neceſſaria eſt via, quæ ducit ad vitam. Huic populo columna nubis in die, & co- [f] lumna ignis per noctem iter oſtendit: quoniam [f] [*Exod. 13. 21.*] Chriſtiani hominis greſſus a Domino diriguntur, [*Pſ. 36. 23.*] & vias ejus volet. Ubi vero populum eremus ac rubri maris litus excepit, induratus Pharao, ut totus cum ſuis periret, curribus equitibuſque con- [*Exod. 14. 6.*] junctis, ſecutus eſt fugientes. Hoc agit ſæviens diabolus cum vitiis angeliſque ſuis, dum noſtros a ſe fugientes inſequitur. Omnis enim qui his renuntiat, ad baptiſmum tamquam ad Rubrum mare feſtinans hoſtem fugit, [g] ut Salvator eum [g] inveniat.

CAPUT XXXVIII.

PROMISSIO: *In baptiſmo, ut in mari Rubro.*

In Exodo credita & viſa. Promiſſio [h] facta & figurata in baptiſmo. [h]

DIxit Dominus ad Moyſem: *Quid clamas ad me? Dic filiis Iſrael, & jungant ſe, & tu* [*Exod. 14. 15. & ſeq.*] *leva virgam tuam ſuper mare, & divide illud, & intrent filii Iſrael per medium mare, per ſiccum. Ego enim indurabo cor Pharaonis & Ægyptiorum omnium, ut inſequantur eos, & magnificabor in Pharaone, & in omni exercitu ejus.* Cumque id fieret, mare exſequendo judicium ſui Creatoris & Regis, [i] ſententiæ divina juſſa com- [i] plevit. Dein puniendo rebelles, innocuis viam, [*Ibid. v. 21. & ſeqq.*] reſciſſis undis, ſuſpenſoque gurgite, ſicco pulvere gradientibus præbuit: reductaque in ſeſe unda hoſtes in ima demerſit. [k] Et vindex aqua ſa- [k] crata verbo, rubrata ſanguine, ligno Crucis in myſterio virgæ percuſſa, ſalutem ad Salvatorem [l] venienti miniſtravit, peccata vero cum aucto- [l] re diabolo, ut Ægyptios cum ſuo rege, in profundo detruſit. Hic eſt Deus noſter de quo Mi- [m] cheas [m] dicit Propheta: *Ipſe convertetur, & mi-* [*Mich. 7. 19.*] *ſerebitur noſtri, & demerget in profundum maris* [*Exod. 15. 17.*] *omnia peccata noſtra*. Poſt dura [n] exilia, poſt la- [n] bores eremi, ac Rubri maris tranſitum, Dei po- [*Ibid. v. 23.*] pulum victrix palma ſuſcepit: quamvis Marath aqua amara fatigaverit ſitientem: quæ ligno in eam miſſo, dulcis effecta oſtendit, ſitientem Chriſtianum ſtatim ut amarum Paſſionis poculum biberit, ligni [o] Crucis dulcedine, omni amaritudi- [o] [*Gal. 6. 14.*] ne liberandum. Unde & Paulus dicit: *Mabi abſit gloriari; niſi in Cruce Domini* [p] *Pnoſtri Jeſu Chri-* [p] [*Exod. 15. 17.*] *ſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*. Idem enim locus, qui illi popolo requiem præbuit in duodecim fontibus aquarum, ex ſeptuaginta palmarum arboribus, noſtris in myſteriis ſacratus fuit. Namque poſt baptiſmum, duodecim Apoſtolorum fontium fluenta puræ doctrinæ exuberant ſatiandis [q] pectoribus, quibus [q] ſacer pſalmus inſonat: *In Eccleſiis benedicite Do-* [*Pſ. 67. 27.*] *minum Deum de fontibus Iſrael*. In ſeptuaginta vero arboribus palmarum, omnis numerus ſanctorum Martyrum in millibus conſignatur, qui pro veritate uſque ad mortem certantes, palmam *ſupernæ vocationis* accipiunt. Hos etiam Apoca- [*Phil. 3. 14.*] lypſi Joannis apoſtoli deſignat dicens: *Vidi tur-* [*Apoc. 7. 9.*] *bam multam, quam dinumerare nullus hominum poterat, ex omni tribu, populo, & lingua. Et induti erant alba veſte, & palmæ fuerunt in manibus eorum*, quas vincentibus illa palma [r] Sapientia dedit, quæ exaltata eſt in Cades. [r] [*Eccli. 24. 18.*]

CA-

a Mſ. Remig. caret his vocibus, *& angelis*, legitque, *diabolo & pompis ejus*.
b Sic Mſ. Remig. & Lugd. edit. Alii codices, *Prædictio*.
c Mſ. Remig. addit, *& veritatis*.
d Mſ. Remig. omittit pronomen, *ejus*.
e Mſ. Remig. *recte*.
f Mſ. Remig. diverſo ordine legit ſic, *Chriſtiani a Domino greſſus hominis . . . & viam ejus volet*.
g Mſ. Remig. *ut Salvatorem inveniat*.
h Hæc verba, *facta &*, deſunt in mſ. Remig.
i Mſ. Remig. *ſententia divina*, forte legendum, *ſententiæ divina juſſa*.
k Editio Lugd. *En vindex aqua*.
l Mſ. Remig. *venientibus*.
m Mſ. Remig. *dixit*.
n Mſ. Remig. *exitia*.
o Mſ. Remig. omittit particulam, *&*, quæ legitur in editis.
p Mſ. Remig. *Domini mei*.
q Sic Mſ. Remig. Editi, *peccatoribus*.
i Mſ. Remig. *ſapientiæ*.

C A P U T XXXIX.

PROMISSIO: *Panis cælestis in manna, quod est Christus.*

a [a] Promissa manna de cælo.

Exod.16.5 COnsumptis panibus quos secum attulerat ex
Ægypto, panem a Moyse murmurando po-
poscit, carnes etiam desiderans Ægypti. Verum
b mediator ille Moyses panem eis & carnem [b] ocyus
Ibid. v.8. a Domino impetravit. Jubetur populus [c] mane
c panem, in vesperum carnes accipere. Sed hæc
figuræ nostræ fuerunt. Panem enim illum san-
ctum qui de cælo descendit, suscepit primo po-
pulus manducandum, postea carnem Christi in
Passione confectam: de qua ipse Dominus dicit:
Joan.6.54 *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, non ha-*
Exod. 16. *bebitis vitam in vobis*. Sane sub certa diurna
30. mensura, manna sanctus populus vescebatur:
d quam si quis [d] excederet, vermibus corruptum
putrefactumque projiciebat; avaritiæ atque intem-
perantiæ suæ cupiditate frustratus. Tales doctor
1. Tim. 6. gentium Paulus exprobat dicens: *Victum & te-*
8. 9. *gumentum habentes, his contenti simus. Nam
qui volunt divites fieri, incidunt in desideria
multa stulta & noxia; quæ mergunt hominem in*
e *interitum & perditionem. [e] Radix enim omnium
malorum est cupiditas*. Hæc est putredo & hi ver-
mes eorum, qui pereunte mundo cupiunt suas
augeri divitias, nec sunt diurno pane contenti.
Sed idem populus in deserto potandæ aquæ cau-
sa, adversus Moysem rursus murmuravit. Peten-
Exod.17.6 ti Moysi a Domino dictum est: *Præcedam te*,
sec. LXX. inquit, *in Coreb: & stabo super petram, & tu*
f *veniens percuties petram, [f] & exibit aqua, &
bibet populus meus*. Hoc factum est. Et David
Ps. 77. 15. testatur. *Disrupit in deserto petram, & potavit
eos, sicut in abysso multa*. Quæ sit vero hæc pe-
tra, Paulus exponit apostolus, omne quod tunc
actum est in mysterio, Christo Domino adsi-
1.Cor. 10. gnans: *Patres*, inquit, *nostri omnes sub nube fu-*
& seqq. *be fuerunt, & omnes per mare transierunt, &
omnes in Moysen baptizati in nube & in mari.
Et omnes escam spiritalem manducaverunt, & om-
nes eumdem potum spiritalem biberunt.* [g] *Bibebant*
g *enim de spiritali sequenti petra: petra autem erat
Christus*. Hæc petra etiam nos satians dicit: *Qui*
Joan.4.13. *biberit ex aqua quam* [h] *ego dedero, non sitiet un-*
14. *quam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam*
h
Joan. 19. *æternam*. Hæc petra percussa in Cruce, sangui-
34. nem produxit & aquam, [i] quibus sobrie inebria- i
mur.

a Ita Editiones antiquæ omnes, licet neutrius gene-
ris modo censeatur hæc vox, *manna*, si pro cælesti pa-
ne usurpetur.
b Ms. Remig. *ocius.*
c Ms. Remig. *in mane.*
d Ms. Remig. *scatescere.*
e Hæc reliqua loci Apostolici verba desumuntur ex
ms. Remig. omissa sunt in editis.
f Ms. Remig. *& exiet.*
g Ms. Remig. *Bibebant de spiritali petra.*
h Vox *ego*, abest a ms. Remig.
i Ms. Remig. *quibus Sacramentis quotidie sobrie de-
briamur.*

C A P U T XL.

PROMISSIO: *In signo Crucis expugnare inimicos.*

In Exodo credita & visa. Promissio figurata, qua omnes nostros adversarios signo Crucis expugnare præcipimur.

1 HUic populo, in quo omnis nostra figu- Exod.17.8.
rata actio [k] est, Amalech & omnis cum k
suo duce gens adversa occurrit, bellum rudi ple-
bi indicens, [l] quam a se credebat facile superan- l
dam. Conserta pugna, adversarii dum plurimum Ibid. v.11.
prævalerent, extendens Moyses manus ad Deum, & seqq.
Crucifixi instar expressit. Quo signo cadentes ho-
stes, [m] dum manus Moysi inclinarentur, adver- m
sarius fortior vincebat. Ut autem manus Moy-
sis stabiles fierent, Aaron & Ur sustentantibus
manus ejus, & quadam stabilitate firmantibus,
cadens fugiensque Amalec omnis exstinctus est.
Si nostri Mediatoris hic respiciamus signum, cum
per David canentem recordemur, *Elevatio ma-* Ps. 140. 2.
nuum mearum sacrificium vespertinum, cujus in Luc. 23. 44
Passione, sol & luna habitum cursumque muta-
vit; quis spiritus adversarius, quæve inimica po-
testas huic signo poterit obviare, ac non potius
[n] omnis sufugiat? Si tamen spes pugnantis ex n
manibus Crucifixi pendeat, per quam quotidie [o] o
eruimur de potestate tenebrarum.
2. Nunc jam recurrentes omnes figurata actio- Coloss. 1.
nes temporis ante legem, cum omnia quæ gesta 13.
sunt, ita ille populus promissa susceperit: ut ip-
se quoque fide multo [p] longius prospiciens sibi p
credenda, posteris videnda reliquerit. Quia igi-
tur ad montem Sina per certas prædictiones pro-
missionesque perductus est populus, in quo Moy-
ses legem [q] a Domino percipiens, regendis tri- q
bubus jura cælestia [r] panderet (unde æstimo quod r
ideo nuncupentur, Judæi, tamquam portantes
vel sequentes jus Dei:) huc usque tempus an-
te legem conclusum lector, agnosce, tamquam
unum diem quatuor ex cardinibus mundi surgen-
tem, Patriarcharum scilicet procerum, Abraham,
Isaac, & Jacob, Orientis radio fulgente [s] Mel- s
chisedech rege & sacerdote, in duodenario ho-
rarum numero. Qui ex illis progeniti, nostri
quoque Patriarchæ nuncupantur: ut in vesperum
conclusum aliud tempus sub lege, velut alius
dies per ceteros numeros inchoatus exurgat.

k Ms. Remig. *versabatur.*
l Ms. Remig. *quam se credebat facile superare.*
m Ms. Remig. *cum manus Moysi stabiles fierent, Aaron & Ur sustentabant manus ejus, & quadam stabilitate firmantes, cadens, &c.*
n Ms. Remig. addit vocem, *omnis.*
o Ms. Remig. *eruemur.*
p Deest vox, *longius*: ab antiquioribus editionibus, & ms. Remigiano, in quo pro voce, *multo*, legimus, *multa.*
q Ms. Remig. *legem Domini.*
r Ms. Remig. *panderentur.*
s Ms. Remig. *Melchisedech Regem & Sacerdotem.*

FINIS PRIMÆ PARTIS.

IN-

[a] INCIPIT PARS SECUNDA LEGIS TEMPORE, QUO per Moyſem Legislatorem annis XL. gubernatus in eremo eſt populus Dei, & deinceps uſque in adventum Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Quæ pars promiſſa prædictaque continens, connexis capitulis ſubſequitur,

CAPITA SECUNDÆ PARTIS.

a Mſ. Remig. *Præfatio partis ſecundæ. Legis tempora populi Dei, quibus per Moyſem legislatorem annis* XL. *gubernatus in eremo eſt, & deinceps uſque ad adventum Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti pars ſecunda: ipſius legis promiſſa prædictaque continens, connexis capitulis ſubſequatur.*

INCERTI AUCTORIS,

DE PROMISSIONIBUS ET PRÆDICTIONIBUS DEI.

PARS SECUNDA.

CAPUT PRIMUM.

PRÆDICTIO: *In monte leges datæ: & Christi Domini mandata in monte.*

Prædictio facta & signata. In Exodo credita & visa.

[Exod.c.19. 20. & 34.] 1 Ocans Deus Moysem in monte Sina, legem in tabulis lapideis conscriptam, ut populo traderet, dedit, quam rite servans terram promissionis acciperet. Noster vero Mediator Jesus Dominus (cujus figuram gestabat etiam Moyses) [Matt. 5.1] adscendens montem cum discipulis suis, quibus modis beati homines fierent, legem non in tabulis lapideis, [2.Cor. 3.3.] sed in tabulis cordis carnalibus Dei spiritu scripsit; qua [a] non terra, sed cælo atque vita potiantur æterna qui ejus mandata servaverint. [Exod.c.21. & seqq.] Sed eidem cetero populo, prælatis decem præceptis, per Moysem cælestia jura traduntur: de successione heredum: de cessante herede: fidelem amicum & domesticum [b] loco heredis debere succedere: de furto in quadruplum restituendo: de depositis seu commodatis, casu vel vi aliqua sublatis: de puniendis adulteris: de virgine vitiata in agro, vel in civitate: de muliere prægnante percussa: oculum pro oculo; dentem pro dente, & cetera quæ [c] in his juris divini tenet auctoritas. Populus sub lege ea testificatione suscepit a Moyse, qua spopondit omnia esse facturum. [Exod.24.8 Heb.9.19.] Mactans itaque Moyses in sacrificium vitulum, sanguinem ipsius in testimonium accipiens cum hyssopo & lana coccinea, populum ipsumque librum aspersit, dicens: [Matt.5.17] *Hic sanguis testamenti quod vobis mandavit Deus.* Ad hæc [d] Mediator noster Christus Dominus, legem non vacuans, sed adimplens, non tantum liberis & potentibus, quantum etiam ignobilibus servisque facientibus præcepta sua; Testamentum novum suo sanguine consecravit, non sine hyssopo, quod [e] mixtum aceto in Passione bibit: [Matt. 27. 48. Marc. 15. 36. Joan. 19.29] in quo Testamento, discretio nulla est personarum. Ait enim Apostolus Paulus: [Gal. 3.28.] *Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber, non est masculus, neque femina. Omnes enim vos estis unum in Christo Jesu*: qui est fidelium indivisa sempiternaque hereditas. Fidem servandam proximo [f] commodanti, vel deponenti, per eumdem Apostolum mandat. [2.Tim. 1. 14.] *Bonum*, inquit, *o Timothee, depositum custodi.* Et iterum: [1.Cor.13.5 Philip.2.4] *Non quæ sua sunt quisque intendentes,* [g] *sed & quæ alterum.* Et per Prophetam Salomonem: *Fidelis hominis totus mundus divitiarum est: infidelis autem, nec obolus.* Item Paulus: [Ephes. 4. 28.] *Qui furabatur, jam non furetur.* [2.Cor.11.3] Ipse quoque virgini castæ timet serpentinam diaboli corruptionem, cum se, pio affectu concipiens, spiritu prægnantem esse confirmat, dicens: [Gal. 4.19.] *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Hos omni ex parte illæsos edere cupit, cum dicit: [1.Cor.4.15] *In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui.*

2. [h] Addidit quoque noster Mediator novæ legis mandata, veteris [i] Testamenti temperans [Levit. 20. 10.] vindictam. Nam cum [k] illic adulteros puniendos statuit, hic adulteram ea pietate liberat, qua legem non destruit, dicens: [Joan.8.11.] *Vade, & noli amplius peccare.* Non solum non mœchandum; sed nec oculis consentiendum ad concupiscentiam. [Matt. 5. 27.] Homicidium non tantum perpetrandum non esse, quantum qui odit fratrem, homicidam esse. [1.Joan. 3. 15.] Oculum pro oculo nullatenus expetendum, verum insuper malum pro malo [Matt. 5. 38. & seq.] reddendum non esse. Qui abstulerit tunicam, dimittendum illi & pallium. Qui percusserit in maxillam, præbendam illi & alteram. Qui angariaverit, duplum cum illo eundem. Benefaciendum inimicis. [l] Orandum pro persequentibus; & cetera quæ ab ipso cælesti juris conditore mandantur in Evangelio; non esse contraria legi hinc ostenduntur, quod ibi mandatum fuerit animal in via si ceciderit inimici, erigendum esse, nec prætereundum: [Exod.23.4 5. & seq.] dolose non loquendum cum proximo: neque pignus pauperis retinendum usque in vesperum: septimo anno sata frumenta non metenda, fructusque omnes ejusdem anni, proselytis, viduis & orphanis relinquendos: eodemque anno dandam Hebræis servis libertatem. Decimas omnium fructuum primitiasque in domum Domini inferendas: debitum, septimo suppleto anno, non repetendum; relaxatis etiam pignoribus. Quinquagesimo vero anno reddenda omnia prædia, quæ cautionum nexu obstrinxerant, pecunia non recepta. Et omnia, quæ, ut dixi, novi ac veteris mandata continent, discussa, nulla ex parte sibimet repugnantia inveniuntur. Cum & in novo Testamento non parva terribiliaque exempla vindictæ processerint:

a Mf. Remig. *non terram, sed cælum atque vitam potiantur æternam, qui . . . servaverint.*
b Mf. Remig. *locum heredis succedere.*
c Mf. Remig. *in ea lege.*
d Mf. Remig. *Mediator Dei Christus.*
e Mf. Remig. *mixto aceto.*
f Mf. Remig. *commendanti.*
g Mf. Remig. *sed de ea quæ.*
h Mf. Remig. & Lugd. *Addit quoque.*
i Abest vox hæc *testamenti*, a mf. Remig.
k Mf. Remig. *ille . . . non destruat.*
l Mf. Remig. *orando.*

[1. Tim. 1. 20.] dum spiritui immundo superbus traditur *ut discat non blasphemare*. Dum adulteri traduntur *Satanae* [a] *in aeternum interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu*. [1. Cor. 5. 5.] Dum [Act. 5. 5. 9.] fraudantes mendacesque Anania & Saphira subita morte plectuntur. [Matth. 20. 12.] Dum manibus pedibusque ligans in tenebras exteriores mittitur, qui vestem non habuerit nuptialem: quae est *charitas de corde puro, conscientia, bona & fide non ficta*. [1. Tim. 1. 5.] Et quaecumque alia ex veteribus signis in novo suppleta noscuntur, sacro, ut dictum est, sanguine Mediatoris, simul cum ipso populo consecrata sunt.

CAPUT II.

PROMISSIO: *Domus Dei in Ecclesiam sancta*.

Promissio facta & figurata. [b] In Exodo credita & visa.

[Exod. 26. 30.] 1 EIdem Moysi dicitur: *Vide ut facias tabernaculum, quemadmodum tibi monstratum est in sancto monte*. Et ex quibus rebus oblatis illud tabernaculum surgat indicitur. *Debunt*, inquit Deus, [c] *in oblatione filii Israel lanam hyacinthinam, byssum tortum, purpuram, coccum bis tinctum*. [Ibid. 35. 3.] E quibus opere vario tentoria tabernaculi, simulque & vestis sacerdotalis confecta, mystica omnia in tempore futurae Ecclesiae revelarentur. [Exod. 26. 1. & seqq.] In opertoria sane tabernaculi pelles hyacinthinas, aliasque rubratas, & undecim vela ex pilis caprarum conficienda, divina auctoritas mandat. Quae omnia signa fuisse, ipsius legis resonant testimonia. In hyacinthino colore pallor quidam est cum splendore concordans, jejuniis eleemosynisque conveniens. Unde & sanctus Raphael archangelus ad Tobiam: *Bona est*, inquit, *oratio, cum jejunio, & eleemosyna*. [Tob. 12. 8.] In jejuniis pallor, in eleemosynis splendor refulget, qui hyacinthi figuram [d] ostendunt. *Byssum* vero, *mundum*, ut Apocalypsis dicit, *justitiae sanctorum sunt*. [Apoc. 19. 8.] Quod dictum est, *tortum*: *per multas tribulationes oportet* justos *introire in regnum Dei*. [Act. 14. 21.] Purpura vestis est regia, qua ipse Rex noster Christus Dominus, in sua Passione indutus est. In cocco bis tincto martyria sancta rutilant: quae semel baptismo Christi in sanguine tinguntur, atque sui effusionis cruore [e] denuo sunt retincti. Sic enim & ipse tinctus est Dominus semel in Jordane, iterum in Passione, de qua dicit discipulis suis: *Baptisma habeo baptizari quod vos ignoratis*. [Luc. 12. 50.] [Exod. 26. 31.] Hoc pelles rubratae, hyacinthinaeque testantur. Centum per centum cubitos duo latera tabernaculi protenduntur: aliaque duo frontalia, quinquaginta: per quinquaginta: tamquam [Psal. 84. 11.] misericordia & veritas occurrentes sibi, justitia & pax osculantes invicem; quatuor ex partibus conjunctis angulis dignum tabernaculum [f] demonstrarent; futurum templum Dei Ecclesiam, quae in centenario & quinquagenario numero Psalmorum misericordiam & judicium suo Domino cantat. [Ps. 100. 1.]

2. Neque [g] sine mysterio undecim velis ciliciniis tabernaculum de super operitur; quo reum esse ostendat totum mundum Deo, ac sub [h] poenitentiam degere. [Exod. 26. 14.] Ipsius enim numerus Psalmi habet principium; *Salvum me fac, Deus, quoniam defecit sanctus*. [Psal. 11. 2.] Et cur [i] defecerit narrat: *Quoniam diminutae sunt*, ait, *veritates a filiis hominum*: pro quibus salvandis Veritas ipsa [k] de caelo descendit, quae dignata est habitare cum hominibus in terra. Interiora vero tabernaculi, his ex rebus ornantur. [Exod. 27. 10.] Bis denae in parte columnae ex lignis imputribilibus, non tam sanctos apostolos, quam doctores quoque Ecclesiarum praesignant, quos etiam Paulus ostendit, dicens: *Petrus & Joannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi & Barnabae societatis*. [Gal. 2. 9.] Barnabas enim in apostolatum est susceptus in ordine, Domino praecipiente & dicente: *Separate mihi Barnabam & Paulum in opus, in quod provocavi eos*. [Act. 13. 2.] In quo opere ipsa Sapientia fabricans sibi domum, subdidit columnas septem: quas, terra cum defluxisset peccatis incursantibus, columnas ejus ipsa confirmavit. [Prov. 9. 1.] [Psal. 74. 4.] Harum igitur columnarum numerus in duabus partibus tabernaculi [l] quadraginta sunt, quadragesimum diem Ascensionis Domini demonstrantes, in qua suis ait discipulis: *Vos sedete in civitate, donec induamini* [m] *virtute ex alto*. [Luc. 24. 49.] [n] Ternis seris connectuntur columnae: quoniam fidei, spei, & charitatis trinitatis vinculo doctores Ecclesiarum salubriter adstringuntur; ex [o] basis argenteis, capitibusque aureis, tamquam in operibus [p] misericordiae: ut sanctitate virginali columnarum omne decus exurgat. *Sancta Sanctorum* in interioribus sunt tabernaculi, habentia arcam Testamenti refertam mysteriis. [Hebr. 9. 3.] In quam [q] ingreditur sacerdos in anno semel cum sanguine alieno: ex qua accipiens responsum divinum, illud verbum resonat; [Ibid. v. 7.] Quod Verbum carnem suscipiens, nostram ob redemptionem, consecravit arcam non veteris, sed novi Testamenti: *In qua sunt omnes thesauri sapientiae* [r] *& scientiae absconditi*. [Coloss. 2. 3.] Ad quam cum suo sanguine verus ipse Princeps sacerdotum introiit semel in sancta: quoniam semel Christus oblatus est, ut multorum peccata portaret. [Hebr. 9. 12.] [Ibid. v. 28.] Cui dicit Propheta: *Exurge, Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctitatis tuae*. [Psal. 131. 8.] Mensam quoque positam [s] & aram, quae carnem sacram & sacrificantis exciperet; quid aliud in his quam Crucem intelligimus, in qua noster Agnus immolatus est? ipse Sacerdos & victima panem sanctificatum, suum sacratum corpus, in

sua

a Ms. Remig. *in interitu*.
b Ms. Remig. omisso primo titulo, hic addit, *domus Dei*, cetera habet ut editi.
c Ms. Remig. *in oblationem*.
d Sic Ms. Remig. Editi omnes, *ostendit*.
e Ms. Remig. *denuo tincti*.
f Ms. Remig. *demonstrant*.
g Ms. Remig. *sine hoc mysterio*.
h Ms. Remig. *poenitentia*.
i Ms. Remig. *defecerit*.
k Ms. Remig. *descendit de caelis*.
l Emendamus ope ms. Remigiano-Remensis: & quidem ad fidem textus Exodi cap. 27. num. 10. & 11. Editi habebant, *undecim*: cui lectioni repugnat applicatio quadragesimi diei Ascensionis, quae ab auctore statim instituitur.
m Ms. Remig. *virtutem*.
n Ms. Remig. *Externis*.
o Sic ms. Remig. Editi, *vasis*, mendose, ut videtur ex Exodo.
p Ms. Remig. non habet vocem, *misericordiae*, sed legit, *in operibus & in sanctitate*.
q Ms. Remig. *ingreditur sacerdos*. Editi, *ingrediuntur sacerdotes*. Vide Hebr. c. 9. v. 7.
r Ms. Remig. addit, *& scientiae*.
s Ita Ms. Remig. Editi, *& arcam*.

ſua menſa confirmans. Cui lucerna ſeptiformi Spiritu accenſa toti lucet tabernaculo. Quoniam fulgur illius, ut lumen [a] eſt: atria vero hujus ſpiritalis tabernaculi, corda piorum ſunt confitenſium & laudantium Deum. De quibus Propheta dicit David: *Atria ejus in hymnis, confitemini ei.* Pſal. 99. 4.

CAPUT III.

PROMISSIO: *In Aaron, ſacerdotium figuratum in Chriſto.*

Promiſſio facta & figurata. In Exodo credita & viſa.

Exod. 29. 21. PRæcepit Dominus Moyſi, ut Aaron fratrem ſuum ex oleo ſanctificato unctum, ſacerdotio conſecraret: ut unctum, noſtrum præ participibus ſuis [b] Chriſtum Dominum, nomen ipſum unctionis oſtenderet. Pſal. 44. 8. Ipſius quoque Aaron veſtis, myſtica taxatione deſcribitur. Exod. 28. 4. *Indues*, inquit, *eum tunicam talarem ex lana hyacinthina, ſcapuliſque ejus ſuperhumerale impones. Duos lapides [c] ſmaragdos, ſculptos ſingulos ſingulis [d] nominibus filiorum Iſrael, e quibus catenulæ ex auro puriſſimo,* Ibid. ℣. 14. & 25. *percurrentes umbones ultimos humeralis apportent.* Ibid. ℣. 16. & ſeq. Quadratum quoque ex diverſis coloribus pretioſiſque duodecim lapidibus, fibulam rationalem ſacerdotis in pectore collocandam, quæ duas principales partes ſuperhumeralis aſtringat. Ibid. ℣. 39. Cingulum quoque lumbis ejus dandum, Ibid. ℣. 33. atque in ora talaris tunicæ quinquaginta tintinnabula aurea, totidemque mala granata in medio tintinnabulorum poni jubentur: ut omnis veſtis ex ſupradictis [e] ſpeciebus vario opere confecta fulgeret. Ibid. ℣. 39. Capiti quoque ipſius hæc imponenda præcepta ſunt. Cidarim ex byſſo mundo, mitram quoque ex qua lamina conſcripta in titulum pendens, caput frontemque ſacerdotis conſecraret. Quæ ſingula noſtro Chriſto Domino ſacerdoti conveniunt. Nam cidaris ex byſſo in capite ejus, juſtitiæ, ut diximus, Apoc. 19. 8 ſanctorum ſunt. Quoniam *omnis viri caput Chriſtus eſt*, 1. Cor. 11. 3. a quo eſt omnis juſtitia. Quod mitram regalem, Joan. 19. 19. indicat ſacerdotium ſpiritaleque connubium. Quod titulus conſcriptus, in Paſſione ſacerdoti noſtro Pilatus impoſuit. Tunica talaris, viſcera ſunt miſericordiæ Dei noſtri: de quibus Apoſtolus dicit; *Induite vos, ſicut electos Dei, viſcera miſericordiæ.* Coloſſ. 3. 12. Superhumerale vero, principatum ejus oſtendit de quo dicit Iſaias: Iſai. 9. 6. *Datus eſt vobis filius, & factus eſt principatus ſuper humeros ejus.* Duo lapides in humeris, duo præcepta ſunt dilectionis Dei & proximi, quibus duodecim tribuum ſculpta nomina continentur, duodecim diſcipulos in hoc numero jam deſignantes, quos noſter Sacerdos in humeris perfecta dilectione portavit. *Cum* enim *dilexiſſet*, ait evangeliſta Joannes, Joan. 13. 1. diſcipulos *ſuos, uſque in finem dilexit eos.* [f] Ex his catenulæ portantes umbones: *fructus* ſunt *ſpiritus: charitas, gaudium, pax, longanimitas,* Gal. 5. 22. *benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia.* Rationalis in pectore, ex pretioſis moribus omnis eſt doctrina pontificis: ut ſit, ſicut Apoſtolus dicit, habens rationale obſequium. Rom. 12. 1. Præcinctum ſane noſtrum Sacerdotem nonageſimus ſecundus Pſalmus oſtendit; Pſal. 92. 1. *Induit*, inquit, *Dominus fortitudinem & præcinctus eſt.* In quinquaginta vero tintinnabulis, totidemque malis granatis, linguæ ſunt Eccleſiarum, quæ per Sanctum ſpiritum die Pentecoſtes in ſpecie ignis diviſæ diſcipulis inſederunt. Act. 2. 3. Ut etiam numerus ipſe oſtendit: ex quo mala granata omnis Eccleſia per mundum, connexos, ut grana intrinſecus, continens populos in vinculo pacis, Epheſ. 4. 3. & gratiæ, unum eos [g] tegmen operiat charitatis. Reſonantibus enim in tintinnabulis Apoſtolis, mala granata ſtatim mota ſunt, in Actibus Apoſtolorum dicentia: *Nonne hi qui loquuntur, natione ſunt Galilæi? Et quomodo agnoſcimus in illis ſermonem in qua nati ſumus?* Act. 2. 7. Et ſequitur: Ibid. ℣. 4. *Variis enim linguis magnificabant Deum.* Sed hæc [h] omnia greſſibus liberi ſacerdotis movetur, dum ingreditur in Sancta Sanctorum, Heb. 9. 12. quo pro nobis noſter jam Mediator aſcendit, apparere ante faciem Dei.

S. Proſperi.

CAPUT IV.

PRÆDICTIO: *In populis vindicta, qui prævaricati, & qui mandata Chriſti non ſervavere.*

Prædictio facta & figurata. In Exodo credita & viſa.

1 DUm hæc quæ ſupra diximus, in monte Sina Moyſi facienda mandantur, Exod. 30. 5 populus prævaricatus a Deo, idololatriæ crimen incurrit. Fingit [i] per Aaron vitulum ex auro, eique in contumeliam Dei veri victimas ſacrificiaque obtulit, dicens: *Hi dii tui, Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Ibid. ℣. 4 *Et obliti ſunt Deum qui liberavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, & terribilia in mari rubro.* Pſ. 105. 29. Per noſtrum quoque Sacerdotem hujuſmodi apoſtaticæ animæ in Evangelio increpantur. Sic enim ait: Joan. 15. 24. *Niſi feciſſem in eis ſigna quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo.* Sequiturque ex gravi culpa vindicta. *Dixit autem Dominus ad Moyſem; Deſcende celeriter: prævaricatus eſt enim populus tuus,* Exod. 32. 7 & ſeqq. *quos eduxiſti ex Ægypto. Fecerunt ſibi deos aureos, eiſque dixerunt: Hi dii tui, Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Et nunc ſine me, deleam eos, & faciam te in gentem magnam, ampliorem que quam hæc eſt.* Pius Dominus [k] dat intercedendi tempus, cum dicit: *Sine me.* Ibid. ℣. 11. & ſeqq. Non enim Deus [l] ex hominis, ſed homo ex Dei voluntate pendebat. Cumque multis modis precaretur Dominum Moyſes, ſeipſum pro peccato populi offerens, noſtrum Mediatorem ſub figura expreſſit, qui animam ſuam pro impiis poſuit. *Chriſtus* enim, ut Apoſtolus dicit, *pro impiis mortuus eſt.* Rom. 5. 6.

a Mſ. Remig. addit, *eſt*: tum idem Mſ. *corda piorum ſunt*: ubi Editi, *piorum ſcilicet.*
b Mſ. Remig. addit, *principem ſacerdotem*, forte, *ſacerdotum.*
c Vulg. *Onychinos.* LXX. Interpretes, *ſmaragdos.*
d Mſ. Remig. *ſingulis humeris, e quibus.*
e Mſ. Remig. *rebus.*
f Mſ. Remig. *Et his.*
g Mſ. Remig. *tegumen.*
h Mſ. Remig. *omnibus.*
i Sic Mſ. Remig. At editi, *Fingitur per Aaron vitulus*: ſed concinnior videtur lectio mſ. codicis.
k Mſ. Remig. *dat locum intercedendum*: forte *intercedendi ſibi, cum dicit.*
l Mſ. Remig. *ex homine.*

2. Nec tamen illud tam grande peccatum caret vindicta: quoniam peccatum impunitum esse non potest. Descendens enim de monte Moyses, diffluentem populum dum videret, stans in medio castrorum, ait: [Exod. 32. 26.] *Si quis est* [a] *Domini, veniat ad me.* Cumque una tantum ex duodecim tribubus ad eum transiret, præceptum ei tale dedit: [Ibid. ℣. 27. & seqq.] *Hæc dicit Dominus: Accipiat unusquisque vestrum gladium in manu sua, & pertranseat a castris usque in castra, & percutiat unusquisque patrem, fratrem, filium.* Quod cum incunctanter fecissent: *Implevistis*, ait Moyses, *manus vestras hodie Domino unusquisque in filio & in fratre*, [b] *ut daretur super vos benedictio.* Tales in his discipulos nostri Mediatoris ostendit, quibus ait [c] Dominus Jesus: [Luc. 14. 26] *Si quis venit ad me, & non odio habet patrem, matrem*, [d] *fratres, filios, insuper & animam suam, non potest meus discipulus esse.* Et iterum scriptum est: [e] [Deut. 33. 9] *Qui dicit patri suo & matri suæ; Nescio vos, & fratribus suis; Ignoro illos: & filios suos oderunt; ii testamentum tuum servabunt.* Quod sancti fecere Martyres vocati per gratiam, felicitate perpetua muneratі.

CAPUT V.

PROMISSIO: *In sacrificiis omnibus Christum Dominum figuratum.*

Promissio facta & figurata. In Exodo credita & visa.

1 Rursum Moyses secundo montem jubetur ascendere. [Exod. 34. 2.] Eique [f] mandatur, quæ in sacrificiis ex animalibus avibusque populus offerat, [Ibid. ℣. 19. & seqq.] sub certa mensura similaginis conspersæ ex oleo, pro peccato, pro solemnibus, pro votivis, vel certis Neomeniis, diebusque festivis. Vitulum, dictum est, sine macula, referens ad Christum veritatem, quæ signa sunt rerum. *Placebit*, dictum est, *Deo super vitulum novellum cornua producentem & ungulas.* [Ps. 68. 32.] Agnum anniculum sine macula: [Joan. 1. 29.] ipse est *Agnus Dei, qui tollit* [g] *peccata mundi.* Ovem ex grege, [h] idem ipse de quo Isaias dicit: *Sicut ovis ad immolandum ductus est.* [Isa. 53. 7.] Arietem ex grege, [i] idem ipse est Christus Dominus, qui dicit per Prophetam: [Ps. 91. 11.] *Exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* [Habac. 3. 4] Et Habacuc; *Cornua*, inquit, *in manibus ipsius sunt.* Hœdum ex grege: ipse est Christus Dominus, qui non propria, sed aliena peccata portans, [k] pelles, e quibus cilicia collatæ pœnitentiæ texuntur, suo intulit tabernaculo: qui & per David dicit; [Ps. 74. 11.] *Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua justi.* In turture vero & columba Ecclesiam agnoscimus. [Ps. 83. 4. Cant. 6. 8.] *Quoniam turtur invenit sibi nidum ubi ponat pullos suos.* Unamque dicit esse columbam, sponsam, electam suam. Cujus pullos in sacrificium offerri jubet dum dicit Dominus Jesus: *Sinite parvulos venire ad me:* [l] *talium est enim regnum cælorum.* [Matt. 19. 14.] Quoniam & parvuli dum ejus baptismo consecrantur, simul cum illo sepeliuntur in morte, ut etiam in eis evacuetur corpus peccati. [Rom. 6. 4. 6]

2. Illa vero distinctio peccatorum ignorantiæ & scientiæ, pro quibus sacrificium contriti cordis, ut similago frixa ex oleo, offertur; [Levit. c. 2. 3. 4. & seq.] etiam in nostro sejungitur sacrificio, cum dicit anima: [Psal. 24. 7.] *Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris.* Quæ beatus Petrus minus cautus incurrit, dum prædicenti Domino passionem suam, ignorans eam per Legem atque Prophetas promissa fuisse: *Absit a te*, ait, *Domine, propitius tibi esto, non fiet istud.* [Matt. 16. 22.] [m] Et Dominus, *Vade retro Sathana; non enim sapis* [n] *quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* [Marc. 8. 33.] Quod peccatum ignorantiæ, & scientiæ negationis, simul & juventutis (de qua præsumens dixerat Domino; *Animam pro te ponam*) [Joan. 13. 37.] respectus atque compunctus omnia flendo [o] delevit. Docuitque in his peccatorem præsumptoremque dicere; *Avertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus.* [Ps. 29. 8.] *Sana animam meam, quia peccavi tibi.* [Ps. 40. 5.] Pro votivis vero [p] & solemnibus quæ [q] Christi Domini offerat populus, Paulus apostolus ostendit. [r] *Offeramus* inquit, *sacrificium laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus. Beneficentiæ autem & communionis nolite oblivisci: talibus enim sacrificiis placatur Deus.* [Heb. 13. 15. 16.]

CAPUT VI.

PRÆDICTIO: *In lepræ inspectione, hæreticos varios simulasse.*

Prædictio facta & figurata. In Levitico credita & visa.

1 Jubet Deus Moysi, ut lepræ inspectio atque purgatio, hujusmodi sacrificiis expietur. [Levit. cap. 13. & 14. & 12. ℣. 4.] Par gallinarum offerendum sacerdoti, ex quibus unam offerrat, [s] aliamque relinquat. Similiter quæ ex hircis ceterisque pecudibus. Sed hæc mysteria noster Sacerdos Jesus [t] Dominus evidenter ostendit in Evangelio dicens; *Duo erunt in agro, unus assumetur, alius relinquetur: & duæ in molendino, una assumentur, alia relinquatur.* [Matt. 24. 40.] Quantum autem [u] intersit inter assumi & relinqui, columba corvusque dimissi ex arca ostendunt. [Gen. 8. 9.] Columbam enim Noe ad se recipiens in arcam, servandam sacrificio custodivit; corvum vagantem errantemque relinquens. Sic agnos ab hœdis discerni, [Matt. 25. 2.] sic virgines sapientes a stultis voluit segregari: animas scilicet per gratiam suam quas digna oblatione purificans, sacrificio contriti cordis (quod similago frixa ex oleo signavit) secum in æternam Jerusalem, cujus spiritalis sponsus est, [x] introducit in patriam suam.

a Mf. Remig. *ad Dominum.*
b Mf. Remig. *dari vobis benedictionem.*
c Mf. Remig. addit vocem, *Dominus.*
d Editi, *fratrem.* Mf. Remig. *fratres.*
e Mf. Remig. *Qui dicit patri & matri, Non novi vos; insuper & filios suos oderunt.*
f Mf. Remig. *mandantur.*
g Sic Mf. Remig. Editi, *peccatum.*
h Mf. Remig. *ipse est.*
i Mf. Remig. *in manu.*
k Mf. Remig. *pilos . . . texuerunt.*
l Hæc adduntur ex Mf. Remigiano.

m Mf. Remig. *Et Christus; Redi.*
n Mf. Remig. addit; *ea, ait.*
o Mf. Remig. *abluit.*
p Mf. Remig. *vel solemnibus.*
q Mf. Remig. *Christo Domino.*
r Mf. Remig. *Offerimus.* Et paulo post: *Bene autem facere, & communicatores esse, nolite oblivisci.*
s Mf. Remig. *alterumque.*
t Mf. Remig. *Jesus Christus.*
u Mf. Remig. *interesset.*
x Mf. Remig. *introducat.*

[Levit. 13. 46.] repulsis hæreticis: quia leprosi foras extra castra mittuntur. Nec prætereundum existimo, ipsam distinctionem lepræ, ut datum fuerit, aliqua ex parte discutere. Nam lepra in capite Manichæos, Priscillianos, complicesque eorum demonstrat. [1. Cor. 11. 3] Etenim cum *viri caput Christus sit, caput vero Christi Deus:* Deo ipsi capiti dum adversarium nescio quem principem tenebrarum disputantes opponunt; ipsi in capite sui erroris adspersi lepra, foris extra castra pelli meruerunt. Lepra in barba, Arrianos, Photinianos, Nestorianosque designat: qui nostrum Pontificem Christum, dum minorem in divinitate, aut solum hominem, non Deum & hominem prædicant, aliterque de Christo sentiunt, quam tenet, [a] traditque fides Catholica; leprosi in barba eum lacessunt, quem in similitudinem Aaron, David Propheta introducit; verum Principem sacerdotum Christum Dominum dicens: [Ps. 132. 1. 2] *Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod descendit [b] in barba, in barba Aaron.* Hi igitur qui unitatem Catholicam relinquentes, unguentum quod in nostri Pontificis barbam descendit, erroris sui dogmate fœdandum existimarunt; ut leprosi in barba inventi, etiam ipsi extra castra pulsi sunt. Lepra in corpore, Donatistæ, Maximianistæ, Luciferiani, ceterique similibus erroribus obvoluti, dum per totum mundum Christi corpus, Domini Ecclesiam, humanis calumniis insectantur, [c] in lepra corporis sui ejecti, nisi a vero Sacerdote [d] Christo charitate mundati fuerint, castra eos populi Dei non suscipiunt.

2. Pelagiani vero omni ex parte lepræ macula turpantur, dum capiti & corpori nebulas [e] suas perversæ doctrinæ infundere contendunt. Capiti: quod Deus ante peccatum, mortalem hominem fecerit: [Sap. 1. 13. 14.] qui *mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum: creavit enim, ut essent, omnia.* Corpori: quod gratia Dei necessaria [f] homini non sit, quod Christus gratis mortuus sit, [Gal. 2. 21.] quod unum baptisma in minoribus majoribusque divisum sit: cum unum consecratum sit in remissionem omnium peccatorum. Sic in toto lepræ macula vitiati, e castris dominicis etiam ipsi pulsi sunt. Cum vero hæc noster Sacerdos inspicit, variasque dirimit plagas, utrum sit tetra in Manichæis, an rubea in Arrianis, an in Pelagianis alba, vel varia: [1. Cor. 11. 19.] *Quoniam oportet,* ait Paulus, *& hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis.* Quamdiu in his variis erroribus, velut in lepræ maculis animæ detinentur, castra eos, ut dictum est, dominica non admittunt. Ex quibus omnibus hæresibus, compuncti Dei gratia, dum mundandi redeunt, in illis quodammodo [Luc. 17. 12 & seqq.] decem leprosis nostro se offerunt Sacerdoti. Eosque juxta Legis præceptum dum ad sacerdotem Judæorum mittit, euntes in via, id est, in hac via, potentia Verbi mundavit. Pro quorum mundatione sacrificium seipsum obtulit gallina illa pretiosa, quæ dicit: [Matt. 23. 37.] *Quoties volui, Jerusalem, colligere filios tuos, sicut gallina colligit pullos suos sub, alas, & noluisti?* Colligit sane etiam [g] illa nolentes, quos ad unitatis suæ membra pertinere cognoscit: quoniam *novit Dominus qui sunt ejus.* [2. Tim. 2. 19.] Unus enim ex decem mundatis reversus gratias egit nostro Pontifici: [Luc. 17. 15] quia unitas cognoscit, non in se, sed in Domino gloriandum, [1. Cor. 1. 31] quæ spem noluit habere in homine, quæ intellexit [h] bonam voluntatem a Domino præparari, [Jerem. 17. 5.] quæ vere libera esse voluit, quoniam cognovit [i] quod eam Filius liberavit. [Prov. 16. sec. LXX.] Hi vero qui [k] mundati ingrati, vel in erroris sui lepræ maculis persistunt, [Joan. 8. 36] in castris dominicis suscipi omnino non poterunt, [l] Contra quos exclusos claudens ostium dicturus est noster Pontifex; *Non novi vos:* [Luc. 13. 25] ut a longe illi dimissi foris remaneant, carnes, malefici, & omnes homines qui operantur & faciunt mendacium. [Apoc. 22. 16.] Multa [m] hic dicere non oportuit, cum * Origenes singula discutiens, quæ recta fide sensit Domino consignaverit Christo. [* Super Leviticum.]

CAPUT VII.

PRÆDICTIO: *In escis mundis, & immundis, eleemosynis munda omnia fieri.*

[n] Prædictio facta & figurata. In Levitico credita & visa.

1 INter omnia mandata quæ ad erudiendum Dei populum, Moysi in monte Sina a Deo tradebantur, expleto ordine sacrificiorum, animalia munda ab immundis quæ populus in escam sumeret, ista sunt [o] distinctione signata. [Levit. 11. 3 & seqq.] Ruminantia, quæque fissa ungula, habenda munda esse, & in escam sumenda. Quæ animas signant ruminantes verbum Dei, ex fissa ungula, duorum scilicet præceptorum. De avibus quoque vel piscibus nominatim mandata sunt, quæ contingere, quæve abnuere populus debuisset. Quam legem in tabulis lapideis, juxta duritiam cordis Judæorum, datam, Dominus in Evangelio testatus est. [Matt. 15. 8] Verum cum de [p] his singulis priores nostri patres, quibus revelatum est, allegoricas omnes disputationes longo volumine splendidoque stylo conscripserint, quid opus fuit cuncta persequi? cum de compendio noster Mediator Jesus Dominus, in quo ista omnia personabant, vecordes Judæos, qui Legem littera, non spiritu sequebantur, increpaverit, dicens: [Matt. 23. 25.] *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia decimatis mentam, cyminum, & omne olus, mundantes catinum & calicem, cum intus pleni sitis rapina & iniquitate.* Eisque singularis ipse transiens, singulare sacrificium ostendit, dicens: [Ps. 140. 10] [Luc. 11. 41] *Verumtamen dico vobis, date eleemosynam, & ecce vobis munda sunt omnia.*

2. O quam breve compendiosumque sacrificium, quod intrinsecus atque extrinsecus totumque hominem mundat! *Eleemosyna a morte liberat, & ipsa purgat peccata.* [q] *Eleemosyna non patitur ire in tenebris.* [Tob. 4. 11.] Eleemosyna munus bo

num

a Mʃ. Remig. *traditque.*
b Mʃ. Remig. *in barbam barbam.*
c Mʃ. Remig. *ex lepra.*
d Mʃ. Remig. *Christi charitate.*
e Mʃ. Remig. *sua.*
f Mʃ. Remig. addit, *homini.*
g Mʃ. Remig. *illa nolente*, scilicet Jerusalem.
h Mʃ. Remig. *bona voluntate ad Dominum præparari.*
i Sic Mʃ. Remig. At editi, *etiam.*

k Editi, *mundati* Mʃ. Remig. *mundanti.*
l Mʃ. Remig. *Contra quos claudens dicturus est.*
m Mʃ. Remig. *hinc dicere.*
n Mʃ. Remig. *Promissio.* Idem vero caret priori titulo.
o Mʃ. Remig. caret hac voce, *distinctione.*
p Mʃ. Remig. habet hanc vocem. *his.* Editi non habent.
q Hæc pars additur in Mʃ. Remigiano.

uum est omnibus facientibus eam, coram summo Deo. Hæc est quæ perpetuos ignes extinguit: hæc est quæ resistit peccatis: hæc est quæ Christum pascit esurientem in paupere: hæc vestit nudum: hæc visitat infirmum: hæc peregrinum hospitio [a] recipit: hæc quæ omnem angustiam [b] carceris tollit: hæc omnem inopiam finit: hæc divitibus confert remedia: hæc vitam æternam comparat: hæc fœnerat Deum: hæc continet regnum cælorum: hæc est quæ discernit agnos ab hœdis: hæc est quæ ad dexteram collocat Judicis: hæc angelis sociat: hæc ex servis filios Dei fieri præstat. Concurrite omni ex genere peccatores, concurrite omnes ex vitiis erroribusque leprosi: concurrite omnes quolibet flagitio maculati atque immundi, pœnitentes, voventesque: concurrite ad tam magnum, compendiosum, utileque sacrificium, cum omni lætitia offerentes. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* Prout quisque [c] quod offerat habuerit, hoc offerat munus. [d] Quod ita noster Princeps sacerdotum instituit, acceptumque præ omnibus esse mandavit, ut usque ad duo minuta calicemque aquæ frigidæ mensuras hujus perduxerit sacrificii: pacem promittens, etsi hæc desunt, hominibus bonæ voluntatis. Ista sunt posteriora Dei, quæ faciem ejus dum videre non posset Moyses, spiritu sunt ei revelata prophetico, in Christo Jesu Domino & homine, qui est æternus Princeps omnium sacerdotum. [e] Hæc in Levitico suppleta noscuntur.

(Matt. 25. 35. — Ibid. ℣. 32. — Ibid. ℣. 34. — 2. Cor. 9. 7. — Marc. 12. 42. — Matt. 10. 42. — Luc. 2. 14. — Exod. 33. 30.)

CAPUT VIII.

PRÆDICTIO: *In escis desideratis Ægypti, Christum manna renuisse.*

Prædictio facta & figurata. In libro Numerorum credita & visa.

(Num. c. 1. & 26.) IN Numerorum libro populus, principibus sibimet a Moyse constitutis, certa sub descriptione quantus sit designatur. Immemor quoque factus libertatis & [f] gratiæ Ægyptiæ, idem escas desiderans, adversum Deum & Moysem murmurasse compertus est. *Quis nos*, inquiunt, *cibabit* [g] *carne? Rememorati enim sumus piscium quos manducabamus in Ægypto gratis, cucumeres, porros, allium, & cepas. Nunc autem*, aiunt, *arida facta est anima nostra, nihilque aliud nisi manna in oculis nostris.* (Num. 11. 1. Ib. 4. 5.) Repudiantur dulcia, desiderantur amara. Hoc periculosa gravisque animæ ingerit ægritudo, ut noxia sumere [h] velit, & quæ utilia sunt ac saluti proficiunt, spernat ac renuat. Sic repudiaverunt manna Christum, dicentes: *Nos scimus quia cum Moyse locutus est Deus, hic vero nescimus unde sit.* (Joan. 9. 29.) Eosque increpans dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis* [i] *utique & mihi: de me enim ille scripsit.* (Joan. 5. 46.) *Ego enim sum panis vivus, qui de cælo descendi.* (Joan. 6. 51.) Nonne manna sanctum repudiaverunt, quando Pilato volenti Jesum dimittere, dixerunt: *Noli ipsum dimittere, sed Barrabam.* (Joan. 18. 40.) Barrabas autem fuit insignis latro, quem sibi dimitti poscentes, velut porros, cepas, allium, [k] asperas lacrymosasque Ægyptias escas, ex latronis sceleribus se desiderasse professi sunt. Sane murmurantibus, carnes divina majestas exhibuit, non quæ reficerent, sed quæ vexarent potius comedentes. (Num. 11. 33.) Quoniam igitur *animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei*, &, *in concupiscentiis est omnis segni*, recteque spiritalis petiit auferri a se *ventris concupiscentias*; (Ps. 77. 30. 1. Cor. 2. 14. Prov. 21. 25. Eccli. 23. 6.) ostensum est, impium esse [l] ea desiderare vel peti a Deo quæ sunt animæ perniciosa; & maxime quod cum murmure postulatur. [m] Fugiat anima tali desiderio Deum offendere, si terram promissionis cupit intrare.

CAPUT IX.

PRÆDICTIO: *In Moyse, Christo Domino & Ecclesiæ fratres detraxisse.*

Prædictio facta [n] & figurata. In libro Numeri credita & visa.

1 ERat, dicit Scriptura, *Moyses mitis præ omnibus hominibus* [o] *qui erant super terram.* (Num. 12. 3.) In hac mansuetudine noster resonat Mediator, cui dicit David: *Tu, Domine, suavis ac mitis es.* (Psal. 85. 5.) Et ipse in Evangelio: *Tolite jugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde.* (Matt. 11. 29.) Detraxerunt Aaron & Maria Moysi germano suo, quod Æthiopissam accepisset uxorem. (Num. 12. 1.) Detraxerunt & nostro Domino sui fratres, quod cum publicanis & peccatoribus vesceretur. (Luc. 15. 2.) Quibus cum dixisset, *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus; Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam*; (Matt. 9. 12.) ostendit illam Æthiopissam se accepisse ex gentibus, quæ dicit, *Fusca sum, & decora, filiæ Jerusalem.* (Cant. 1. 4.) Maria quæ detraxerat, illico ex vindicta pœnam lepræ suscepit, quam metuere animæ debent, quæ Christo detrahunt & Ecclesiæ. (Num. 12. 10.) Dicit enim de talibus per prophetam: *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam.* (Ps. 108. 4.) Oratione enim Moysi, Maria mundata indulgentiam meruit, ut talis anima tanto exorante Pontifice, omni ex culpa sanetur. (Num. 12. 13.) Jussu tamen divino Moyses, duodecim electos de plebe viros explorandam Chananæorum terram misit, quibus in mandatis dedit, non tantum civitates hominesque prospicere, quantum etiam secum ex terræ fructibus asportare. (Num. 13. 3. & seqq.) Pergentes dum agunt quæ jussa sunt, vallis eos quædam excepit; ex qua botrum abscindentes pro magnitudine phalangæ impositum, simul cum malis granatis ficusque portantes ad castra redeunt, fructus ostendunt, ea narrantes quæ viderant. In tribus his fructibus, mysteria Christi Domini resonant Ecclesiæ, Botrus in Christo, vox Ecclesiæ in Canticis Canticorum: *Botrus cypri, fratruelis* (Cant. 1. 13. Hebr. 3.2 sec. LXX.)

a Editi, *accipit*. Ms. Remig. *recipit*.
b Ms. Remig. *etiam carceris*.
c Ms. Remig. omittit has voces, *quod offerat*
d Ms. Remig. *Quod dicat noster princeps Sacerdotum instituit*.
e Hæc ultima verba capitis non legimus in Ms. Remig. sed adduntur secundo titulo capitis subsequentis.
f Ms. Remig. & gratias Egiptias. Forte ipso, & gratiæ, Egiptias idem escas desiderans.
g Ms. Remig. *carnibus*.
h Ms. Remig. *vellet*.
i Hæc particula, *utique*, additur ex Ms. Remig.
k Sic Ms. Remig. Editi vero, *asperas lacrymas, absque Ægyptiis escis . . . desiderasse*. sine particula, *se*.
l Ms. Remig. *ea desideria*.
m Ms. Remig. *Fugiat animo tale desiderium . . . cupit videre*.
n Hæc supplentur ex ms. Remig.
o Sic Ms. Remig. Editi vero, *qui sunt*.

Cant. 7. 12. *lis meus*. Quod ligno portatur, [a] crucifixum agnosce. Quod in medio duorum exploratorum: Habacuc Propheta; *In medio*, inquit, *duorum animalium cognosceris*. [b] Item Ecclesia de seipsa in eodem Cantico: *Floruit*, inquit, *vitis, floruerunt mala granata*. Ficus vero, cujus ex foliis transgressores primi homines sibi succinctoria fecerunt, Gen. 3. 7. ostendunt originale peccatum, quod per mala granata Ecclesiæ, hoc est, sanguinem absolvitur, qui fusus est in remissionem omnium peccatorum.

Num. 13. 28. & seq. 2 Hi autem qui cum exploratoribus adscenderant, his dictis populum terruerunt: Terræ illius promissæ audaces esse homines, magnosque viros, civitatesque munitas. Gigantes se quoque illic vidisse confirmant, quorum in conspectu ipsi ut locustæ fuerint super terram. Horum metu perculsus populus, rursum adversus Moysem murmuravit, sibique statuit eligere ducem, qui eos reduceret in Ægyptum. Num. 14. 2. & seqq. Philip. 3. 13. Hoc malum eorum est, qui liberati per baptismum metu dæmonum, non ante, sed retro respiciunt. Dei beneficia ejusque mira facta obliti: [c] desperantes ergo se implari promissa Dei, eligunt ad eum reverti, cui jam renuntiaverant; illum cui crediderant spernentes, ejusque potentiam abnegantes. Hos increpans dicit: [d] *Verterunt ad me dorsum suum, & non faciem suam*. Jerem. 2. 27. Et Petrus apostolus: *Melius illis erat non cognoscere viam salutis, quam cognoscentes retro respicere a tradito sibi sancto mandato. Contingit illis res veri Proverbii: Canis reversus ad vomitum, & sus lota in [e] volutabro luti*. 2. Petr. 2. 21. Prov. 18. 11. Jesus vero filius Nave, & Caleph [f] Jephonæ qui terram inspexerant, simul cum Moyse & Aaron sacerdotibus prostrati, agunt pietatis officia, ab intentione desperatæ voluntatis populum revocant, Num. 14. 5. 6. dicentes: *Nolite metuere populum terræ: quoniam devotio [g] nobis sunt. Discessit enim * tempus ab illis, Dominus autem in nobis est: nolite timere eos*. Ibid. v. 9. * Sic. 70. Interpretes. Quæ omnia subversione idolorum etiam [h] populo resonant Christiano, ne sint homines apostatæ a Deo, qui [i] dæmones metuunt, a quibus jam per Dei gratiam liberati sunt. Quorum pompam ipsam describens Jeremias, ait: *Inter cetera ingressi in Babyloniam, videbitis ibi deos aureos & argenteos portari in humeris*. Baruc. 6. 3. & seqq. Ipsi autem sunt manufacta & inania; sed neque præstare, neque nocere possunt, ideo quod nihil sint: *ne ergo timueritis eos. Dominum autem sanctificate in cordibus vestris, & ipse erit vobis timor*, Isa. 8. 13. 1. Pet. 3. 15. [k] sicut Isaias ait. De dæmonum autem cultoribus Jeremias scribens ait: *Ibi fuerunt gigantes illi nominati scientes prælium. Non hos elegit Dominus, nec viam scientiæ dedit eis. Et perierunt, propter quod consilium non habuerunt*. Bar. 3. 26. & seqq. Et Salomon: *Ab initio*, ait, *cum perirent superbi gigantes*. Sap. 14. 6. Contra quorum superbiam humilis Christi populus victor [l] exurgit.

Num. 14. 10. 3. Sed cur Hebræus populus, indignatus vallet lapidare precantes [m] se, honor Domini apparuit in tabernaculo. Sic enim semper audacia malorum comprimitur præsentia divinæ virtutis. Cumque exacerbantes se Dominus perdere voluisset, mitis ille præ omnibus Moyses, gratiæ intercessionis verba quæ proferret, invenit: *Audient*, inquit, *Ægyptii, cum contriveris hunc populum, & dicent: Quoniam non potuit illos introducere in terram quam juravit illis, prostravit illos in deserto. Et nunc exaltetur manus tua, Domine, sicut dixisti: Ego sum Deus patiens, & multum misericors, & verax*. Ibid. v. 13. Quibus precibus propitiatus Deus, ita temperavit iram suam, Ibid. v. 20. & seqq. ut tamen peccantes sequeretur digna vindicta. Non ipsos intraturos in requiem promissæ terræ, testificando prædixit: excepto Jesu Filio Nave, & Caleph filio [n] Jephonæ. Ibid. v. 37. Omnesque defuncti in eremo, filii eorum obedientes susceperunt hereditatem, quam illi amiserant contumaces. Sic noster Mediator Jesus Dominus, rebelli adversum se eodem populo, & cum Herode de sua nece conferente; spretis atque [o] in hujus vitæ eremo mortuis, etiam in anima, Judæis, filiis eorum Matt. 2. 16. sempiternam hereditatem dedit, quos pro eo impius Herodes occidit.

CAPUT X.

PRÆDICTIO: *In virga Aaron germinante, confirmatio sacerdotii Christi Domini.*

Prædictio facta & figurata. In libro Numerorum credita & visa.

1 CONtemptores præceptorum suorum, officiumque sacerdotale usurpare volentes Num. 16. & seq. Chore, Dathan & Abiron, præsens Dei judicium dum puniat, [p] condemnans in illis omnes hæreticos (ut jam supra * posuimus) signum quoddam [q] indicit Moysi, quod a se electum * Parte 1. c. 12. confirmet principem sacerdotum. *Dixit* [r] *Dominus Moysi: Sic dices filiis Israel, ut dent omnes principes illorum singuli* [s] *in tribubus virgas suas*. Num. 17. 2. Duodecim igitur virgas accipiens Moyses, & virgam Aaron inter virgas illorum, posuit eas coram Domino, intulitque in tabernaculum testimonii. Et factum est, in crastinum introiit Moyses & Aaron in tabernaculum. Et ecce germinavit virga Aaron ex domo Levi, & produxit germen, florem, germinavit & nuces. Ibid. v. 10. Quo profecto signo quietum populum esse jubet, dicens; [t] *Desinat murmuratio eorum a me, & non morientur sic omnes*. Ibid. v. 8. Hæretici pereunt contra Domini Sacerdotem legitimum murmurantes. Quod vero florescens virga Aaron produxit nuces, nostrum hæc Christum Dominum indicant Sacerdotem: de quo dixit Isaias: *Exiet virgo de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet*. Isai. 11. 1. In nuce vero mundum, Ecclesiamque in mundo ostendi, qui pie quærit, intelligit. Ex duabus quippe partibus conjunctis, tamquam intra cameram cœli, & spatia terræ, velut

a Sic Mſ. Remig. Editi, *crucifixum significat. Agnosce quod*, &c.
b Mſ. Remig. *Inter hæc*.
c Sic Mſ. Remig. At vero Editi, *deprecantes*.
d Mſ. Remig. *Posuerunt*.
e Mſ. Remig. *in volutabris cœni*.
f Mſ. Remig. *Sephone*.
g Mſ. Remig. *nobis est*.
h Mſ. Remig. *populum resonant Christianum*.
i Mſ. Remig. *dæmones*: Editi, *homines*.
k Mſ. Remig. *Esaias autem dæmonum cultores describens, ait*.
l Mſ. Remig. *exurgeret*.
m Ita Mſ. Remig. At editi, *pro se*.
n Mſ. Remig. *Sephone*.
o Mſ. Remig. *in hujus vitæ eremo*. Editi, *in hac vita*.
p Mſ. Remig. *contemnens*.
q Mſ. Remig. *prædicit*.
r Mſ. Remig. *Dic*.
s Editi, *in tribus*.
t Mſ. Remig. *desinet*.

velut quatuor partes orbis, [a] intrinsecus cum populis continentur: tenue quoddam corium habens in medio sui, ut maria diffusa per partes.

2. Ecclesiæ quoque mysteria hæc in ea sunt, duorum veteris & novi Testamentorum operta secretis, quatuor cornua Crucis, quibus orbis redimitur: & aquam baptismi in medio sui habens, qua virens semper fructificansque florescit. Hujus pomi arbor celsa petens, opacis ramis, adspersa per tenues mollesque surculos, aut singulas in unitate, aut [b] binas in duobus præceptis, aut ternas in trinitatis numero, quatuorve connexas in quatuor Evangeliis, gemmarum in modum producens, sui artificis pulcritudinem, operaque mira declarat. Harum expressus succus [c] ex tegmine, quædam in se tincta alba colorat, ac medendi gratia exasperatis faucibus adhibetur. Hæc virentium nemorum fronde vestita tegmina fovent æstuanter, in requiem suorum scilicet [d] foliorum, temperantque flatu suo ægrotantis incendia. Nec immerito Jeremiæ Prophetæ jubet Dominus [e] baculum sibi nuceum facere debere, (Jer.1.11.) in quo omnis Ecclesia in mundo, [f] & mundus in ea Christi sustentetur auxilio, ejusque gratia sufferatur, quæ canit in Psalmis, & dicit: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt*, (Psal.22.4.)

CAPUT XI.

PRÆDICTIO: *In æneo serpente, Christum Dominum a morsu diaboli liberantem.*

Prædictio facta & figurata. In Numerorum libro credita & visa.

1 SItiens rursum in alia eremi parte populus, adversus Moysem & adversus Dominum murmuravit. (Num.20.2. Exod.17.3.) [g] E petra qua, ut prius aderat, Moyses produci posse aquam diffidit, is qui talia vel ampliora signa jam fecerat, ex hoc offensam incurrens, quod non [h] clarificaverit Deum coram filiis Israel; (Num. 20. 12.) non ipsum introducturum populum in terram promissionis, vindex sententia divina confirmat. (Ibid. ℣ 29.) Ibi Aaron in Or monte defunctus, Eleazarum filium sacerdotemque dimisit. Moyses paululum reservatur, cujus in locum [i] Jesus Nave filius transit, qui populum in terram promissionis induxit. Recte huic nomini etiam terrena hereditas distribuenda servata est: quoniam non *esse aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo nos oporteat salvari*, (Act.4.12. Psal.2.10.) Apostolica est sententia præfinitum, quæ nostrum ducem Christum Jesum Dominum ostendit, suis hereditatem perpetuam seipsum distribuentem, & qui [k] eum percipientes, dicunt: *Hereditas mea præclara est mihi.* (Psal.15.6.)

2. Dum vero idem populus pergit per certas gentes, quas ei Dominus mandaverat extirpandas, (Num.21.5 & seqq.) quarum scilicet ex culpa idololatriæ, suppletis peccatis jam finis advenerat, fatigatus itinere adversum Dominum murmurans serpentum morsibus vexatus in eremo est, pænitensque Moysem supplicem pro se Domino fieri precibus exorat. (Sap.12.10.) Verum ille semper pius & misericors Deus, qui partibus judicans dat locum pœnitentiæ, remedium exaltati serpentis in ligno, contra mortiferos serpentum morsus dedit. Jubetur enim Moyses æneum formare serpentem, eumque alto ligno confixum, populo præcipere, ut si quis se vulneratum cujuslibet serpentis morsu sentiret, statim æneum respiceret serpentem, cujus adspectu continuo [l] sanaretur. Hic etiam sic ille illuditur serpens diabolus, de quo per David dicitur: *Draconem quem finxisti, ad illudendum ei.* (Psal.103. 26.) Cum enim in hujus vitæ eremo diversis ex vitiis, jam consecratis in baptismo tamquam in mari rubro, pestiferos morsus infixerit diabolus, statim exaltatum in ligno Crucis Jesum Dominum respiciat, id est, a cælesti medico non recedat, ut *omnis qui* (Joan.3.15.) viderit & *crediderit in eum* (sicut ipse in Evangelio dicit) *non pereat, sed habeat vitam æternam*.

CAPUT XII.

PROMISSIO: *In eis, qui pro Christo parentes contempserit, venire benedictionem.*

Promissio facta & figurata. In Numeris credita & visa.

1 BEnedictum a Deum populum, Balac Rex Moab conducens Balaam prophetam ex (Num.22.5 & seqq.) gentibus (licet unius veri Dei vatem) ut malediceret invitavit: quem maledictum exitimabat se facile superaturum. Sed propheta a Domino requirit, utrum pergat an maneat. [m] Prohibeturque a Domino ne veniat, ac Regi mandat, sibimet interdictum. Alus nuntiis Rex, ampliora munera promittens, prophetam hortatur ut veniat. (Ibid. ℣.15. & seq.) Rursum ille ab eo qui jam prohibuerat, corde perverso quærit tentans, utrum locus daretur eundi. Huic recte resonat Scriptura: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* (Deut.6.16. Matt.4.7.) Datur igitur jam mente saucio pergendi potestas, ita ut [n] si quid Dominus in os ejus dedisset, hoc ipse proferret. Dum vadit [o], avaritiæ suæ jam corde captivus; obvius ei angelus, jumento ipsius quo [p] vehebatur se potius manifestare voluit, quam illi: quia *homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insensatis*, (Num. 22. 28. Ps.48.21.) & non *similis*, sed pejor *factus est illis*. *Subjugale enim* (ut Petrus apostolus dicit in epistola sua) *humana voce respondens, vetuit prophetæ dementiam.* (2. Pet. 2. 16.)

2. Tunc coram Rege conductus ille propheta, dum cogitat maledicere, benedixit: (Num. 22. 36. cap. 23 & 24.) illorum deputatus ex numero, quos propheta David designat, dicens: [q] *Maledicent illi, & tu benedices:* (Ps.108.28. Ps.61.5.) &

a Mſ. Remig. *intrinsecus continetur, cum populus terno*, &c.
b Mſ. Remig. *geminas*.
c Mſ. Remig. post hæc verba, *ex tegmine, fovet æstuantes* subjicit, ceteris prætermissis.
d Mſ. Remig *filiorum*.
e Alludit Auctor ad Jerem. 11. 1. *Virgam nuceam*, seu *baculum amygdalinum, ego video*.
f Hæc verba, *& mundus in ea*, omittuntur in mſ. Remig.
g Editio recentior: *E petraque*.
h Edit. Colon. *glorificaverit*.
i Mſ. Remigianus, *Jesus Nave transeat . . . repromissionis*.
k Mſ. Remig. *qui ei*.
l Mſ. Remig. *sanabatur*.
m Mſ. Remig. *prohibitusque regi mandat, ne veniret ad non sibimet interdictum*.
n Mſ. Remig. *sicut*.
o Mſ. Remig. addit vocem, *iter*.
p Mſ. Remig. *vectabatur*.
q Mſ. Remig. *Maledicunt illi, & tu benedicis*.

& alibi; *Ore suo benedicebant*. [a] Hoc exitus posterior docuit. Suppletam enim benedictionem propheticam, [b] qua etiam per talem, Adventum unici Filii sui ex illo populo Deus gentibus promittebat. Quo vaticino actus dixit inter cetera; Num. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob, & exurget homo ex Israel, & confringet omnia regna terræ*. Matt. 2. 2. Quæ de Christo Domino dicta, Evangelia divina attestantur. Is igitur qui maledicere voluit, [c] nec valuit, consilium nequissimi serpentis exquisitum Regi dedit. Speciosas quasque feminas, quarum forma ornatusque ferrum virtutemque [d] molliret, Num. 24. 14. c. 25. 1. & c. 31. 16 electas e suo populo ad concitandam libidinem [e] Hebraico populo dimittendas. Harum ex concupiscentia persuasi, sacrificantes idolis ac sacrificata vescentes, offenso Deo, totum pene Israel in mortem duxere captivum. Divina quippe manu percussi, dum plurima multitudo caderet in deserto, tota pene Num. 25. 8 synagoga periisset, nisi Phinees sacerdos, adulteros mente & corpore ferro transfodiens, iram Dei [f] hoc facto placasset. Admonetur Joannes apostolus Apoc. 2. 14. in Apocalypsi, scribere angelo, id est, rectori Ecclesiæ Pergami, quod in plebe ejus essent *tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Ballac mittere scandalum* [g] *sub oculis filiorum Israel, edere de sacrificio, & fornicari*: esse etiam nunc tales ostendens, Num. 25. 2 quos aut vindex ira [h] consumit, aut objurgatos sub pænitentia, indulta gratia liberat Sacerdotis.

CAPUT XIII.

PRÆDICTIO: *In Moysæ transeunte, Jesum signasse Dominum rectorem*.

Prædictio facta & figurata. In Deuteronomio credita & visa.

Deut. 0. 31 & 32. Moyses vicinum se dum cognosceret sepulturæ, populo omnem recapitulans legem, benedictionibus maledictionibusque, atque terribili illo Deuteronomii cantico, totam synagogam astrinxit, testem inducens cælum & terram, nihil se ex mandatis Domini celasse, omnique vigili cura egisse, ne quid existeret, quod læderet populum: monetque a præceptis Domini non discedendum, neque ab eo in aliquo declinandum; metuendumque esse [i] prosperis, ne sequantur adversa. Addit quoque prophetico spiritu eis futura designans, post suum obitum relicto vero Deo, post gentium eos vana & noxia Deut. 31. 26. concursuros [k] simulacra: quorum ex cultu peccatorum ponderibus gravati, in ima [l] merganturs: eosque dimitti a Deo, si ipsi dimiserint Deum. Quibus dictis, omnes tribus mystica be-Deut. 33. 1 & seqq. nedictione consignans, Jesu filio Nave tradita gu-Deut. 31. 7 bernanda plebe, ipse jam provectus ætate, ad Deut. 34. 5 Dominum ex hac vita migravit. Commendavit S. Prosperi.

quoque noster Mediator Jesus Dominus fidem ac pacem suam discipulis suis transiens de hoc mun- Joan. 14. 1. do ad Patrem, eosque, ut Joannes evangelista Joan. 13. 1. dicit, usque in finem diligens erudiit. Illud quoque propheticum futurum discentibus per suum Paulum apostolum mandans, quod post ejus obitum introirent graves lupi non parcentes gregi, Act. 20. 29. & ex ipsis discipulis exurgerent pseudoprophetæ Matt. 24. 5. loquentes perversa. De quibus in epistola sua dicit: *Videte canes, videte malos operarios, vide-* Phil. 3. 2. *te concisionem*. Commendansque [m] omnes Deo & verbo gratiæ ejus, ulterius non visuros faciem suam Paulus affirmat, eosque Domino Jesu tradi- Act. 20. 32. dit gubernandos, qui est cum suis usque in con- Matt. 28. 20. summationem seculi.

CAPUT XIV.

PROMISSIO: *In Jesu Nave, Jesu Domini figuram ostendit, terrenam expugnantem civitatem*.

Promissio facta & figurata. In Jesu Nave credita & visa.

1 Jesus Nave filius, jubente Deo, manu Moysi consecratus, dux effectus est populi. Deut. 31. 7 Neque enim, quod sæpe dicendum, & decebat Dei populum in terram promissionis alium introducere, nisi illum qui & nominis & rei [n] sacramenta salutemque portaret. Hic exploratores duos in Jericho mittit, quæ prima in civita- Josue 2. 1. tibus promissæ terræ esse videbatur. Misit & noster Jesus Dominus exploratores duos, qui sui primi adventus terram [o] prædicando concuterent, Zachariam scilicet sacerdotem, ejusque filium Joannem: de quo idem pater sacerdosque eidem suo filio dicit: *Tu puer Propheta Altissi-* Luc. 1. 76. *mi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, præparare vias ejus*. Item de ipso Joanne angelus: *Præcedet*, inquit, *ante eum in spiritu &* Ibid. 17. *virtute Heliæ*. Exploratores terræ illius excepit Rahab meretrix, quæ eos abscondens, a suis Josue 1. 1. persequentibus liberavit. Et quos [p] Dominus Jesus misit, suscepit anima fornicaria, quæ nominis Jesu expectans salutem, a prostitutione idololatriæ, per coccinum, signum ejus [q] sacri sanguinis, liberata est.

2. Has animas ex hac fornicatione [r] venientes, etiam Thamar illa nurus Judæ in suis [s] ge- Gen. 38. 27 minis signat, dum minor ejus filius manum prior ex utero [t] cœpit mittere, & accepto signo coccino, posterior natus est: gentium in se populum ostentans, qui vagus, dum prior manum misisset in sacris idolorum, posterior ad Christum per signum ejus sanguinis baptismo renatus advenit. Sub lino illa Rahab exploratores Sec. LXX. Interpretes. abscondit. Sub lino [u] & nostri Jesu Domini ex-

m plo-

a Ms. Remig. addit, *& corde suo benedicebant*; forte, *maledicebant*. *Hoc enim*.
b Ms. Remig. & Edit. Lugd. *quam etiam*.
c Hæc verba, *nec valuit*, supplentur ex Ms. Remig. Aberant ab editionibus antiquioribus dempta Lugd. in qua habetur, *nec potuit*.
d Ms. Remig. *mollesceret*.
e Ms. Remig. *Hebræo*.
f Ms. Remig. cum recent. edit. *hoc modo*.
g Ms. Remig. *in oculis*.
h Ms. Remig. *consumet*.
i Ms. Remig. *prospera*.
k Ms. Remig. addit vocem hanc, *simulacra*.
l Editi, *merguntur*.
m Ms. Remig. supplet vocem, *omnes*.
n Ms. Remig. addit, *futura*.
o Ms. Remig. *prædicandam*.
p Ms. Remig. *noster Jesus Dominus*.
q Ms. Remig. *sacro sanguine*.
r Emendamus ope Ms. Remigiani. Alias editi, *vehementer*.
s Ms. Remig. *criminibus*. Sed ut, videtur, minus bene.
t Ms. Remig. *mitteret*.
u Ms. Remig. *& nostros*.

ploratores fuisse absconsos Isaias Propheta testatur, dicens : *Arundinem quassatam non comminuet, & linum fumigans non extinguet* ; gentem ipsam Judæam signans, quæ ut linum, fumigans in sacrificiis, omnem usque ad Christum [a] tectam celavit prophetiam : ipsosque præcursores nostri Christi Jesu : a quo non extincta nunc usque servatur ; ut quæ in ea adhuc tecta latent, [b] futuro in tempore revelentur. Metu [c] enim Jesu ducis suos territos cives mulier illa explorantibus prodidit, ut etiam illud impleretur, quod de nostro Jesu Domino dictum est : *A facie tua gentes turbabuntur, cum feceris mirabilia*. Reversi exploratores ad Jesum, cum omnia quæ egerant, retulissent : jussu divino duodecim tribuum Israel jubet castra moveri, simulque omnes transire Jordanem, arca præeunte : quæ [d] jam in figura, ut dictum est, nostri Jesu ducis [e] sacramenta portaret.

[Isa. 41. 3. — Matth. 12. 20. — Isai. 64. 2. — Josue 3. 1.]

3. Hæc dum in medio fluminis moraretur, divisas in partes inferior unda dum iret, superiorque immota subsisteret, solum siccum ipse alveus præbuit transeuntibus. Statimque præcepto Domini duodecim lapides a singulis tribubus de medio fluminis Jesus jussit auferri : quibus, in sacrato numero duodecim Apostoli nostri Jesu signarentur. Transeunte autem populo ; famulatu, quem unda Dei jussu præbuerat, suppleto ; rursum recurrens in se se fluvius lætos per se reddidit transeuntes. Baptismi & hic instar expressum, ut hi qui in eremo nati rubri maris Sacramenta non noverant, Jordanis in transitu abluti, circumcisionem ex cultellis [f] susciperent petrinis. Omnis enim sub nostro Jesu consecratus in baptismo, ex petra corde circumciditur : quia omnis virtus ejus in petra firmatur. Quam petram Christum esse jam supra [g] ostenditur.

[Ibid. ℣. 16. — Josue 4. 2. — Ibid. ℣. 18. — Josue 5. 2. — 1. Cor. 10. 4.]

C A P U T XV.

PROMISSIO : *Per Jesum Dominum animæ a prostitutione idolorum liberantur.*

Prædictio facta & figurata. In Jesu Nave credita & visa.

[Josue 6. 5. & seqq.] 1 JEriconta Dei populus cum Jesu duce veniens, eamque munitam omni ambitu prospiciens civitatem, obsidione vallavit. Mirabilis autem in divinis præceptis illic videtur [h] initus esse conflictus : actumque est quodammodo certamen spiritale, septem tubarum clangoribus septies in die septimana tota recurrente ; die ultimo [i] tubis concrepantibus, jubilantibus cunctis, omnis illa superba murorum constructio, non humana, sed divina manu concussa intercidit. Subversa civitas, concremataque cum populis incendio, sola [k] ex eo Rahab cum suis per signum sanguinis potuit liberari. His tubis, hoc fremitu jubilantum, præcepto Jesu Domini etiam noster pugnat exercitus. Nam septiformi spiritu, sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, ac timoris Dei, dum resonant qui canunt in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ, jubilatque populus in conspectu Regis Domini, septies in die dum laudes dicunt super judicia justitiæ ejus, omnis Jerico civitatis [l] terrenæ superbia debellatur. Concrematur incendio ab eo de quo dicitur : *Ignis ante eum* [m] *præcedet ; & inflammabit in circuitu inimicos ejus*. In qua spes salutis datur fornicariæ animæ pænitenti, dum signo sanguinis Jesu Domini liberata, dicitur elatis & tumidis : *Meretrices & publicani præcedent vos in regnum Dei*. Tales quippe animas invenit Jesus Dominus noster, sive in Judæis, sive in gentibus. Quarum exemplo ut a sua prostitutione transiret ad legitimum virum, jubetur Osee Propheta mulierem accipere fornicariam, atque ex ea procreare filios, ut sit jam uxor, quæ paulo ante fuerat meretrix, habeatque filios, quæ studebat filios non habere, nec jam libidini, sed suscipiendæ serviat proli.

[Ibid. ℣. 16. — Ibid. ℣. 17. — Isai. 11. 2. — Psal. 97. 6. — Psal. 118. 164. — Josue 6. 24. — Psal. 96. 3. — Matt. 21. 31. — Osee 1. 2.]

2. Evidentius hoc per Jeremiam prophetam exponitur, cum tota arguitur Judæa : *Si contaminata fuerit mulier*, ait Dominus, *numquid revertetur ad eum vir suus ? Et tu fornicata es in pastoribus multis, & sic revertere ad me, dicit Dominus*. Et per Oseam : *Vocabo non plebem meam, plebem meam ; & non dilectam, dilectam*. Apostolus quoque Paulus, hujusmodi animas salubriter objurgat, dicens : *Auditur in vobis fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec* [n] *inter gentes*. Sed tales etiam sua gratia Jesus noster Dominus dum suscipit ad salutem, divinitate illa potentiæ suæ fornicariam, virginem facit. Quam pronubus in se Paulus casto spiritualique connubio componit, dicens : *Aptavi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. De qua filios non carne, sed spiritu excipiens, facit Ecclesiam virginem, matrem filiorum fecunditate [o] lactantem. Quos secum admonet Joannes apostolus dicens : *Carissimi, filii Dei sumus, & necdum apparuit* [p] *quid erimus*. Conjungit & Paulus : *Si autem filii, & heredes ; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi*.

[Jerem. 3. 1. — Osee 2. 10. & 2. 24. — Rom. 9. 25. — 1. Cor. 5. 1. — 2. Cor. 11. 2. — Ps. 112. 9. — 1. Joan. 3. 2. — Rom. 8. 17.]

C A P U T XVI.

PROMISSIO : *Per Jesum Dominum omnia vitia expugnanda.*

[q] Promissio facta & figurata. In Iesu Nave credita & visa.

[Josue 11. 3. & seqq.] EXpugnat Jesus Nave filius Chananæum ; Cethæum, Pheresæum, ceterasque gentes, quarum terras populo suo Dominus in hereditatem promiserat. Expugnat & noster Jesus Dominus idololatriam, superbiam, invidiam, luxuriam, ceteraque vitia, ut suis seipsum præpa-

a Mſ. Remig. *texit & celavit*.
b Sic Mſ. Remig. Editi, *latent futura, in tempora revelentur*.
c Mſ. Remig. *Metu tamen Jesu duce*.
d Mſ. Remig. habet, *in figura*. Editi carent particula, *in*.
e Mſ. Remig. *omnia sacramenta*.
f Mſ. Remig. *susceperint*.
g Mſ. Remig. *ostendimus*.
h Corrigimus ex fide Mſ. Remig. In editis legebatur, *illic videtur victus fuisse. Conflictus, actumque*, &c.
i Mſ. Remig. addit vocem, *tubis*.
k Mſ. Remig. *ex eo*.
l Mſ. Remig. *terrena*.
m Mſ. Remig. *ardebit*.
n Mſ. Remig. *in gentibus*.
o Editiones antiquiores, *lactantem*, recentiores vero, *lætantem* : prioribus favet Mſ. Remig.
p Editiones veteres, *quod erimus*.
q Sic Mſ. Remig. cum Edit. Colon. & posterioribus Antiquiores vero, *prædictio*.

Ps. 77. 64. paret æternam hereditatem. In funiculo Jesus Nave filius, victori populo terram divisit. Dicit & Ps. 15. 6. noster triumphans in Christo Jesu populus: *Funes ceciderunt mihi in præclaris. Nam & hereditas mea præclara est mihi.* Num. 27. 6. Jubet Dominus filias Salphat, quia virum heredem non reliquit, paternam suscipere hereditatem: ut in his animæ auxilio [a] humano destitutæ signarentur, quas dum Psal. 15. 5. respicit Deus, dicunt: *Dominus portio hereditatis meæ & calicis mei; tu es, qui restitues mihi hereditatem meam.* Terminos positos quæque tribus inviolata fide custodit. Dicitur & nostro populo. Prov. 22. 28. *Non transgredieris terminos æternos quos posuerunt patres tui.* E mundo migraturus Jesus, Josue cap. 23. ultima contestationis suæ verba, sicut Moyses, hæc populo tradidit: A mandatis Domini non discendendum, si vellent semper esse liberi, & ab inimicorum insidiis alieni: nihilque se ab eis accepisse, vel eos in aliquo læsisse confirmat. Et suos Jesus noster Dominus transiens, hac pactione [b] constringit: *Si feceritis*, inquit, *quæ mando vobis, vere mei discipuli estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Joan. 8. 31. Quibus cum dedisset exercendorum miraculorum potestatem, ne quid ab aliquo sperarent, quod ipsi non dederant, [c] dixit, *Gratis date.* Matt. 10. 8. Post abscessum Jesu populus ille non Ducem, sed Judices regendos accepit. Judic. 1. 2. Et cum noster Jesus Dominus transiret de hoc mundo ad Patrem, rectores Ecclesiæ suæ per universum instituit mundum.

CAPUT XVII.

PRÆDICTIO: *In figura Ecclesiæ Delbora hostem superavit.*

[d] Prædictio facta & figurata. In Judicium [e] credita & visa.

Jud. 1. 2. PRimus Judas inter ceteros Judices fuit qui judicarunt Israel. De cujus tribu, ut sæpe diximus, Dominus Christus huic mundo in carne, Judex omnium animarum præsentatus est. Relicto vero Deo, populus Israel oblitus mandatorum Moysi Jud. 2. 11. & seq. & Jesu famulorum Dei, servivit idolis gentium, [f] eosque sequens vindicta, per confines inimicos vexavit. Hoc & nunc agitur, dum renati per baptismum filii Dei, vanis superstitionibus curisque hujus sæculi implicantur, vinculisque peccatorum Prov. 5. 22. suorum unusquisque constringitur. Ps. 106. 6. *Clamaverunt* filii Israel *ad Dominum*, cum pressuram paterentur: *& de necessitatibus eorum liberavit eos.* Dicit etiam noster Dominus per Prophetam: Isai. 58. 9. *Erit cum [g] clamaveritis ad me & dixeritis, Pater! exaudiam vos ut populum sanctum.* Cujus in manifestatione, clamantem ad patrem filium perditum, cum magna miseratione pius pater in Evangelio [h] pœnitentem suscipit redeuntem. Luc. 15. 21. [i] Subsequens in judicibus [k] Delbora prophetes, mater surrexit in Israel, quæ judicavit populum annis quadraginta. Jud. 4. 4. Hujus in tempore Sisaram Regem Jabin adversus plebem Domini rebellantem, divina virtus in manu feminæ conclusit [l]; illum scilicet terribilem curribus, equitibus, populisque metuendum. Nec cum [m] ferro, sed femina virum ligno confixit, palo ac malleo tempora illius transfodiens: Ibid. 4. 21. quæ nostræ matris Ecclesiæ similitudinem gerens, [n] voce resonaret in Psalmis: Psal. 19. 8. 9. *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi obligati sunt pedes, & ceciderunt, nos vero surreximus & erecti sumus.* Hæc & alia cantat sancta Ecclesia expugnans idola, idolorumque cultores, nec non & vicinos hostes suos hæreticos. Qui dum adversus eam castra constituunt, non timere cor suum dicit; &, Psal. 26. 3. *Si exurgat*, ait, *in me bellum, in illud ego sperabo.* Et in alio Psalmo: Ps. 128. 1. 4. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi.* Quia *Dominus justus*, [o] per Crucis lignum *contrivit cervices peccatorum.*

S. Prosper.

CAPUT XVIII.

PROMISSIO: *In figura Gedeon gratiam Domini Christi commendat.*

Promissio facta & figurata. In Judicum credita & visa.

1 RUrsum pro peccato idololatriæ affligitur populus, cum deprimente Madian. Jud. 6. 1. Missus angelus Domini ob redemptionem eorum, Gedeon filium Joas unum ex Hebræis ad judicandum prælandumque pro eo mittens, hoc dicto instruit: *Dominus tecum, potens in virtute.* Ibid. v. 12. 13. Et Gedeon. *Si Dominus nobiscum est*, ait, *quare nos invenerunt mala hæc?* Et angelus. *Vade*, [p] ait: *in manu enim tua liberabitur Israel, de manu Madian.* Ibid. 4. 14. Cumque Gedeon [q] ex minima tribu se esse in Israel coram Domino fateretur, ab eo qui exaltat humilem, Ps. 112. 8. cumque fœdere facit cum principibus populi sui, roboratus, statim aram Baal, quam filii Israel construxerant, subvertit. Jud. 6. 27. & seq. Hunc populus pro hoc facto insectatus, [r] in domum patris sui fugientem obsedit. Cumque impetum populi declinasset, pater ejus Joas furentem plebem his mitigavit verbis: *Numquid vos*, ait, *judicatis Baal, aut salvum facitis eum? Qui [f] in eum injurias ingessit, moriatur [t] in mane. Si Deus est; ipse se vindicabit.* Ibid. 4. 31. Verum cum populus placatus abscederet, Ibid. 4. 36. spiritus Domini induit Gedeon, eumque virtute subsultum ad prælandum mittit, signum victoriæ voluntati ejus assignans. Duo tamen ipse poposcit, quæ in magno mysterio usque in tempus velata noscerentur. *Volo*, inquit, *Domine, ut vellus quod est in area, im-*

m 2 plea-

a Mſ. Remig. addit vocem hanc, *humano*.
b Mſ. Remig. *constringens*.
c Mſ. Remig. *Gratis, inquit, date*.
d In Editione Colon. & recentioribus, *Promissio*.
e Mſ. Remig. & recentiores editiones hic, & in sequentibus capitulorum titulis addunt vocem, *libro*, quæ licet omissa, subintelligitur in antiquioribus editionibus.
f Mſ. Remig. *eumque*.
g Mſ. Remig. *Cum clamantes ad me dixeritis*.
h Deest vox illa, *pœnitentem* in Mſ. Remig.
i In Mſ. Remig. præsens caput dividitur ante hoc verbum: *Subsequens*: cui præfigitur titulus, *Prædictio facta & figurata: in Judicum credita & visa*.
k Mſ. Remig. legit, *Debbora*.
l Editi addebant hic vocem, *illum*; quæ ex Mſ. Remig. judicatur superflua.
m Mſ. Remig. *ferrum ... lignum*.
n Mſ. Remig. *vocem*.
o Mſ. Remig. *Crucis ligno*.
p Mſ. Remig. *inquit*.
q Editi, *in minima*.
r Mſ. Remig. caret particula, *in*.
f Mſ. Remig. *qui ei*.
t Mſ. Remig. *usque mane*.

pleatur aqua, & area sicca sit. Factum est. Sicca area, ros [a] omne descendit in vellus: quod expressum pelvim replevit aqua. Vellus repletum in area sicca, [b] agnoscimus synagogam, Ecclesia tunc sicca in fide gentium: quæ cum nullo imbre supernæ doctrinæ rigaretur; synagoga, ut vellus, repleta erat divinis oraculis sacrisque mysteriis.
Joan. 13. 5. Quod vera virtus Jesus Dominus eo usque expressit in pelvim, ut propinquante Passione, pedes in ea lavans suis discipulis, omnem synagogæ gloriam vacuans, tamquam vellus expressum inanem relinqueret: gentibus gratiam novi Testamenti ministrans, quam in secundo signo evidenter ostendit.
Judic. 6. 39. *Vola Domine*, inquit Gedeon, *ut vellus siccum sit, & area omnis compleatur.*

2. Utrumque factum, futurumque in Christo & per Christum, David Propheta [c] confirmat dicens in Psalmo septuagesimo primo:
Psal. 71. 6. *Descendet sicut pluvia in vellus*; (quod pertinet ad synagogam:) *& sicut guttæ distillantes super terram*; (quod pertinet ad Ecclesiam.) Et in Deuteronomio:
Deut. 32. 2. *Excipiatur*, inquit, *sicut pluvia pronuntiatio mea, & descendant, velut ros, verba mea.* In vellere ros, tunc refertam synagogam; & pluvia in area, nunc repletam Ecclesiam gratia ostendit.
Isa. 55. 10. 11. Dicit & Isaias propheta: *Sicut ros aut pluvia* [d] *descendens non discedit, quousque inebriet terram & germinet, & det panem ad edendum his qui eam colunt: ita* [e] *& verbum quodcumque exierit ex ore meo, non revertetur, quousque perficiat quæ volui.* Perfectis igitur universis sacramentis, quæ aliis [f] condita tegebantur in vellere: Judæorum scilicet synagogam inanem remansisse, omnis jam mundus [g] agnoscit: aream vero, Ecclesiam per omnes gentes gratia repletam, fecunditate credentium populorum. Sed eidem Gedeoni præceptum est, congregato agmine [h] egredi ad præliandum contra inimicos populi Dei. Verumtamen quia sacramentis omnia tegebantur, idem qui ductabatur exercitus, ad aquam probandus accessit.
Judic. 7. 4. *Dixit* enim *Dominus ad Gedeon*; [i] *Deduc populum ad aquam; adhuc enim multi sunt tecum: eritque, qui lambens lingua,* [k] *ut canis biberit, statues eos seorsum, ceteros dimittes* [l] *e castris.*
Ibid. ℣. 6. Repertique sunt trecenti viri. *Hos*, inquit Dominus, [m] *adduces tecum: ne dicat Israel, Quoniam manus meæ salvum me fecerunt.* Sic enim [n] agit divina providentia gratiam commendans, ut non
1. Cor. 1. 31. in se quisquam, sed in Domino glorietur.
1. Reg. 14. 6. *Quoniam non in multitudine exercitus potentia est belli, sed de cælo est fortitudo Dei.*

3. Præliantur autem milites Domini hoc modo,
Judic. 7. 16. succincti lumbis, hydriasque portantes in manibus, faces quoque [o] succensas, igniti mente & corpore, in hoc victoriæ [p] signo;
Ibid. ℣. 18. *Gladius Domini & Gedeon.* Explorans igitur Gedeon per noctem castra partis adversæ, sentiensque quibus somniis Dominus eorum terruerit adversarios, diluculo suos ad milites [q] redit, eosque ut certa victoria potitos, adloquitur: jubetque Dei milites hydrias [r] e suis manibus in terram projicere, ac protinus in adversarios omni cum fiducia prosilire. Ita etiam sub nostro Judice Jesu Domino, noster vicit & vincit exercitus. Cui præcipitur:
Luc. 12. 35. Apoc. 1. 16. *Sint lumbi vestri accincti & lucernæ ardentes portantes, gladium hic acutum, verbum Dei.* Quorum fortium corpora martyrum [s] in terra illisa, velut hydriæ, dum concrepant, eorum scilicet qui pro veritate certant usque ad mortem, suo grandi sonitu omnes fugavere inimicos. Horum triumphus suavi cantu resonat dicentius:
2. Cor. 4. 7. 1. Cor. 15. 57. *Habemus thesaurum istum* [t] *in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei, & non ex nobis.* Gratias agentes *Deo, qui dedit eis victoriam: per Dominum nostrum Jesum Christum.* Transierunt enim & nostri probandi per ignem &
Ps. 65. 12. aquam, lambentes lingua ut canes Domini: quos David memorat, dicens:
Ps. 67. 24. *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Hi enim pro eo nunc latrant, qui eum aliquando [u] oderant, quorum latratu omnis Christi fugatur adversarius.

CAPUT XIX.

PRÆDICTIO: *In Abimelech concubinæ filium, hæreticos signat.*

Prædictio facta & figurata. [x] In Judicium credita & visa.

Abimelech filius ex concubina, post obitum
Judic. 9. 1. & seq. patris sui Gedeon, interfectis a se septuaginta legitimis ejus filiis, sollicitato populo, Judex effectus est in Israel.
Ibid. ℣. 7. Unus e septuaginta dum evasisset absconditus, transeuntem, sub quadam parabola, totum increpat Israel: quod infructuosa ligna silvestria, vitem & ficum dum sibi peterent regem, respondisse fructuosa infructuosis, non se posse relinquere fructus pinguedinis suæ; & [y] ire regnare in lignis. Hæc figura [z] præsumptam audaciam hæreticorum ostendit: qui cum sint non
Gal. 4. 31. filii liberæ, sed ancillæ; ut silvestria silvestribus, id est, infructuosis animabus, ea intentione, delictorum spinis obruti, potentantur, ut filios veri Regis & Judicis in anima [aa] rebaptizando interficiant. Hunc tamen Abimelech audacem
Judic. 9. 53. principem mulier [bb], e muro misso fragmento molæ, quassato capite occidit. Sic [cc] etiam docet

a Mſ. Remig. addit, *omne*: tum pro voce, *pelvim*, habet, *lebetem*.
b Mſ. Remig. *agnoscimus Ecclesiam tunc siccam in fide gentium*.
c Mſ. Remig. *confirmans dicit*.
d Mſ. Remig. addit, *Propheta*: deinde locum Isaiæ sic habet: *sicut ros aut pluvia descendit quousque . . . & dat*
e Mſ. Remig. *ita ut verbum quacumque . . . non revertitur quoadusque quod volui*.
f Mſ. Remig. *abscondita tangebantur*.
g Mſ. Remig. *agnoscet*.
h Mſ. Remig. *egrediatur præliando*.
i Mſ. Remig. *Adduc*.
k Sic Edit. Mſ. Remig. vero, *ut canes biberint*.
l Mſ. Remig. *in castris*.
m Mſ. Remig. *adduc*.
n Mſ. Remig. *ait*.
o Mſ. Remig. addit hic: *portantes*.
p Mſ. Remig. *signum*.
q Mſ. Remig. & Lugd. editio, *rediit*, *eosque ut certam jam victoriam potitus*.
r Mſ. Remig. *e suis*. Editi, *ejus*.
s Mſ. Remig. *in terram relisa*, forte, *illisa*.
t Mſ. Remig. addit hic, *absconditum*.
u Editi, *adorant*.
x Hæc adduntur ex Mſ. Remigiano.
y Mſ. Remig. addit, *ire*.
z Mſ. Remig. *præsumptio*.
aa Ita Mſ. Remigianu, cum edit. Lugd. Ceteri, *baptisando*.
bb Mſ. Remig. *muro emisso fragmento mola*: Editi carebant voce hac: *mola*.
cc Editi, *enim*. Mſ. Remig. *etiam*.

cet perire hæreticos, qui caput nostrum Christum Dominum, contumeliosa disputatione expugnare [a] dum nituntur; quoniam heredes esse nou poterunt ancillæ filii, sed liberæ: (Gen. 21. 10. Gal. 4. 30. Matt. 18. 6.) Ecclesia ut mulier ex gentibus, molam asinariam eorum collo adligans, eos mergit in profundum.

C A P U T XX.

PROMISSIO: *In Jephthe, immolatæ carnis Christi immolatio virginis.*

Promissio facta & figurata. In Judicum credita & visa.

(Judic. 11. 6.) 1 JEphthe [b] quoque ordine subsequente, Dei populum per annos sex judicavit. Hic dum bellum gerit adversus filios Ammon, viditque sibi adversarios prævalere, temeraria præsumptione votum vovit, quod si inimicos (Ibid. ℣. 29.) vincere contigisset, quidquid ei primitus ex domo sua obviam fieret, offerret in sacrificium. Cujus audacia hoc modo correpta est, ut non animal cujusque pecoris [c] existimatum, sed unica filia virgo, triumphantis more occurrens affligeret graviter de promissione victorem. Quam (Ibid. ℣. 35.) respiciens: *Heu mihi*, ait, *filia! Offensio facta es in oculis meis. Vovi enim super te votum Deo, & non poteris averti. Dixitque ei filia: Si in me aperuisti os tuum, pater, ad Dominum, fac ita ut promisisti: propter quod fecit* [d] *Dominus vindictam de inimicis suis.* Induciasque petit a patre, quibus in monte cum sodalibus suis fleret virginitatem suam. Quæ consummato tempore reversa, [e] sui sacrificii ex ea Jephthe (Ibid. ℣. 39.) vota complevit. *Et hæc*, ut dictum est, *non noverat virum.* Quæritur fortasse, cur non ei præceperit Deus parcere debere unicæ filiæ, sicut Abrahæ unico jussit [f] ut parceret filio? (Gen. 22. 12.) Nascitur que famosa illa & ad solvendum difficilis quæstio, quam revelante Domino, hoc modo persolvam. Primo quod Deus non poposcerat a Jephthe, tentando eum, [g] sicut ab Abraham: sed hic sponte vovit, non, ut dixi, tentatus a Deo, sed ipse quodammodo tentans Deum. Secundo, * dignum fuit ut non taxata victima, canem, vel subjugale, aut quodlibet aliud [h] indignum pecus sibi primitus occurrens, ut promiserat, immolaret. Quia ergo non tentatus tentare voluit Deum, hoc ei occurrit quod [i] probaret virtutem, votum, & animum promittentis.

(* forte, indignum.)

(Heb. 11. 32.) 2. Sed hunc Jephthe Paulus Apostolus in epistola ad Hebræos, inter ceteros fide plenos, ex hoc ipso operatum dicit fuisse justitiam: commemorans Barach, Samson, Samuelem, ceterosque heroas nostros; ne sola terrena civitas plausu vanitatis suos extolleret cives, si pro ea filium Torquatus occidit, si Mutius dexteram porrexit in flammas, si Curtius se præcipitem dando voragini, pro ejus [k] sævitia vita privavit: cum longe [l] celsiora nostri, & multi ac multiplicia fecerit cives Jerusalem cælestis civitatis magnæ. Hujus tamen Jephthe operatio justitiæ admonet nos inquirere mysteria actionis Dominicæ, velut [m] datum fuerit tantæ rei explicare secretum. Hæc itaque figurata mysteria ad Judicem Ducemque nostrum Jesum Dominum ita [n] referunt, ut cognoscamus eum pro nostra redemptione de inimicis nostris vindictam volentem suscipere, unicam virginem carnem suam, [o] tamquam filiam immolasse. Et a seipso quippe formatus in utero dicitur per David prophetam: *Mater Sion dicet; Homo & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus.* (Psal. 86. 5.) Hæc occurrit in hora Passionis, cum Creator ejus, *principatus & potestates aeris hujus* [p] *exemplaret, fiducialiter triumphans eas in semetipso.* (Coloss. 2. 15.) Occurrit, inquam, in hora de qua [q] in Evangelio dicit: *Pater, quid dicam? Transeat hæc hora. Sed propterea veni in hanc horam*, [r] ut is, qui eam creaverat, immolaretur. (Joan. 12. 29. Judic. 11. 37.)

2. Quod vero illa petit inducias, ut fleret in monte virginitatem suam cum sodalibus suis: (Matt. 26. 30.) ascendit in montem Jesus cum [s] sodalibus propinquante Passione, illic orans, ut Evangelista testatur, sudans: pro lacrymis, guttæ sanguinis stillare videbantur in terram. (Luc. 22. 44. Matt. 26. 38. 40.) Admonuitque sodales suos vigilare, & orare, ne intrarent in tentationem: adjiciens, tristem esse animam suam usque ad mortem. Descendens vero de monte, hanc quam pro nobis susceperat carnem, sine corruptione virginem, quæ non noverat virum, obtulit sacrificium Deo Patri. Quoniam & hic aperuit os suum super carnem suam, dicens per Prophetam: *Quæ* [t] *procedunt de labiis meis, non reprobabo.* (Ps. 88. 35.) Et ipse in Evangelio: *In hoc me*, ait, *diligit Pater meus, quoniam animam meam pono pro ovibus meis.* (Joan. 10. 17.) Et iterum: *Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* (Joan. 15. 13.) Neque enim vel in morte, caro illa corrupta est: de qua dicit in Psalmo: *Caro mea* [u] *requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam apud inferos, neque dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* (Ps. 15. 9. 10.) Vivit itaque Deo, qui vitam istam finit propter Deum. *Mihi enim vivere*, ait Apostolus, *Christus est, & mori lucrum.* (Philip. 1. 21.)

CA-

a Ms. Remig. addit, *dum*: & post pauca, *adligans*: ubi aliæ editiones habebant, *adsignans*, in hoc ultimo ms. concinit editio Lugd. sola.

b Ms. Remig. *Ipso quoque ordine subsequente Jephthe Dei populum.*

c Ms. Remig. *æstimatum.*

d Ms. Remig. *fecerat . . . de inimicis tuis.*

e Ms. Remig. *sua sacrificio ex ea Jephthe votum implevit.*

f Ms. Remig. *parcere.*

g Ms. Remig. *sicut Abraham.*

h Ita Ms. Remig. & quidem melius, ut videtur, quam quod legebatur in editis, *dignum* tum ms. *immolari.*

i Ms. Remig. *provocaret.*

k Editiones antiquiores, & Ms. Remig. *sævitia*, recentiores, *servitio.*

l Ms. Remig. *celsiores.*

m Ms. Remig. *doctum . . . explanare.*

n Ms. Remig. *ita ferunt*, forte, *referunt.*

o Editi, *eamque*: emendantur ex Ms. Remig.

p Id est, palam traduceret, ac ostentui ludibrioque haberet: id enim significat, παραδειγματίζειν.

q Ms. Remig. *Evangelium dicit.*

r Ms. Remig. *ut eam qui creaverat immolaret.*

s Ms. Remig. *cum discipulis suis . . . . illic orans.*

t Ms. Remig. *procedunt . . . non faciam irrita, non reprobabo.*

u In Ms. Remig. *requiescit . . . derelinquis.*

CAPUT XXI.

PROMISSIO: *In Samsan, Nazaræus Daminus Christus, fartis in capite.*

a Promissio facta & figurata. [a] In Judicum credita & visa.

Judic.13.2 [a] MAnue dictus est in tempore illo, quo
Judices Dei populum gubernabant, cu-
jus uxor sterilis fuit. Huic angelus Domini asti-
Ibid.℣.3. tit promittens filium talem futurum. *Ferrum*,
inquit, *non ascendet super caput ejus, & vinum
& siceram non bibet: quoniam Nazaræus erit
puer a die nativitatis, usque in finem mortis*.
Jam Nazaræus, virtus sonat in capite: quoniam
viri caput Christus. Natus est igitur Samson il-
1.Cor.11.3. le fortissimus, plenus, ut dictum est, virtute ex
coma capitis sui, qui judicavit Israel annos vi-
ginti. Hujus omnis actio in figura Christum Do-
minum resonat. Cujus gestorum ordinem adju-
b tus Dei gratia [b] ita percurram. *Descendit*, dicit
Judic.14.1 Scriptura, *Samson in* [c] *Taumatha, & dilexit il-*
c *lic mulierem alienigenam*, suosque parentes petiit
ut eam sortiretur uxorem. Descendit & noster
de cælo fortissimus, de quo dicit angelus ad Ma-
Matt. 2. riam: *Quoniam Nazaræus vocabitur*: ut sibi di-
23. lectas ex gentibus animas sociaret, & fide con-
Judic. 13. jungeret. Dum pergit Samson videre desponsa-
5. 6. tam sibi, catulus leonis ei obviam factus est,
d quem repletus spiritu [d] discerpsit, eumque misit
per partes. Rursum rediens declinansque viam,
Ibid.℣.8. dum cadaver inspicit animantis, favum mellis in
ore leonis suspiciens abstulit: idque comedens
suis ex eo parentibus dicit, neque illis factum
sui operis intimavit. Hoc & noster Nazaræus Je-
sus Dominus egit. Discerpsit populum Judæorum,
e [e] ut catulum leonis, misitque per partes: de quo
Num. 23. Balaam propheta gentilis ait: *Catulus leonis* [f] *in*
24. *via fortissimus Israel*. Hujus particulas per orbem
f sparsas propheta David testatur: dicens ipsi for-
Ps.58,12. ti nostro Domino: *Disperge illos in virtute tua*.
g [g] Quod factum non credimus, sed videmus.

2. Favum vero mellis, quod in ore leonis hu-
jus invenit, legem spiritalem populi ejus, audi-
tor, intellige, quod apes Patriarchæ atque Pro-
phetæ construentes, in eum mella insuderint di-
vini eloquii. Hoc ex ore leonis mortui abstulit;
qui repulsis Judæis, legem ipsam etiam gentibus
h ministravit. Idque [h] comedens corpus fortissimi
Psal. 118. nostri Judicis Christi Domini, dicit *Quam dul-*
103. *cia* [i] *faucibus verba tua, super mella & favos ori*
i *meo*. Et Salomon ait: *Favi mellis, sermones bo-*
Prov. 16.
14.
ni. Dedit ex eo, dictum ut est, parentibus suis, Luc.24.45
sive discipulis, cum *aperuit sensum eorum, ut in-*
telligerent scripturas; sive his qui ex Judæis tran- Psal.33.9.
sierunt ad fidem Christi, ut etiam ipsi gustantes
viderent, *quam suavis est Dominus*. Hujus actio- Judic. 14.
nis ænigma Samson in convivio nuptiarum pro- 10.
tulit, sub certa sponsione triginta sindonum, to-
tidemque stolarum viris qui aderant, si proposi-
ta narravissent. *Ex devorante*, inquit, *exiit esca*, Ibid.℣.14.
& ex forti [k] *dulce*. Quam propinquante solutio- k
nis die cum intelligere nequivissent, ejus mulie-
rem [l] minis terroribusque coactam explorare fa- l
ciunt sensus viri, ac per ipsam propositionis so-
lutione comperta, parabolam pandunt, dicentes:
Quid dulcius melle, & fortius leone? Quibus ille Ibid.℣.18.
ait: Si non [m] *domassetis vitulam meam, numquam* m
intelligeretis parabolam meam. Magnum igitur il-
lud pietatis dominicæ sacramentum, quod in Le-
ge fuit velatum, fuitque, absconditum a seculis Coloss. 1.
in Deo; revelatum per Christum, manifestatum 26.
est in gentibus. Sane a se prostratos exuens spo- 1.Tim. 3.
liis, promissa Samson omni celeritate persolvit: 16.
ut de nostro quod dictum fuerat etiam signare- Judic. 14.
tur, *Fortium divides spolia*. Salubriter enim no- 19.
ster suos occidit inimicos, dum peccato pecca- Isa.53.12.
tum occidit in carne, reddens spoliorum promis- Rom.8.3.
siones, non merita meritis, sed pro malis bona
conferens miseris.

3. Pergens vero Samson ad diem festum He- Judic.15.1
bræi populi, ut cum suis agere potuisset, mulie-
rem ejus viro alii parentes tradiderunt. Hoc fa-
ciunt leves vilesque animæ, quæ consortium uni-
ci sponsi Christi casto fideli que corde minime
retinentes, cuilibet se hæreticæ tradunt sociant-
que doctrinæ. Admonetque Apostolus animas
unius sponsi Christi, pudico amore, cubile ser-
vantes: *Videte ne quis vos seducat ullo modo*. Re- 2.Thess.2.
versus igitur Samson, cum cognosceret uxorem 3.
suam alteri viro fuisse conjunctam, insidiis illam Judic.15.5
gentem pro dolore confecit. Trecentis itaque vul-
pibus apprehensis, earum in invicem caudas in-
nectens, faces his ardentes posuit, [n] easque per
segetes Allophilorum ire dimisit, omnesque eo- n
rum fruges miro compendio succendit. Dicit
quidem & noster fortis Dominus, hæreticos si-
gnans: *Capite nobis vulpes pusillas exterminantes* Cant.2.15
vinea: quibus sunt faces incendii potius erroris,
quam divini amoris. Nec sunt in capite, sed in
cauda. Ardent enim studiis perversisque doctri-
nis, quibus imperitos vel potius [o] peritos vapo- o
ris sui aspersione afflantes, omnes eos, quasi ignis
[p] agreste fœnum, consumunt. Quoniam in con- p
spectu nostri Judicis Christi Domini ignis ar-
debit, *eruntque*, ut dicit Propheta, *omnes alie-*
nigenæ, stipula: & succendet eos adveniens dies, Psal.96.3.
dicit Dominus. Illa vero mulier, quæ relicto Mal.4.1.
ten- Judic.15.6

a Editi, *In Juda*. Emendantur ope Ms. Remig.
b Abest vox, *ita*, a Ms. Remig.
c Ms. Remig. *in Tamna*.
d Editio Lugd. *discerpsit*. Aliæ omnes, suffragante Ms. Remig. *dispersit*. At patet ex textu Scripturæ & sequentibus, ubi dicitur; *Discerpsit populum*, priorem lectionem anteponendam.
e Editi, *& catulum*.
f Sic Ms. Remig. Editi vero, *Juda*.
g Ms. Remig. *Quod factum nos credimus dum videmus*.
h Ita Ms. Remig. At editi, *Idque comedit . . . ut dicit*.
i Sic legitur in editionibus veteribus & Ms. Remig. licet recentiores addant vocem, *meis*: in quo ms. habetur: *eloquia tua super mel & favos*.
k Ms. Remig. *dulcis*.
l Sic Ms. Remig. cui accedere videntur Lugdun. & Lovan. ubi legitur, *minis terroribus*. Alii codices, *nimiis terroribus*.
m Ms. Remig. *dominaretis vitula mea, numquam intellexissetis*.
n Hæc verba, *easque per segetes Allophylorum ire dimisit, omnesque eorum segetes miro*: quæ habebantur in Ms. Remig. & editione Lugdunensi, ab editionibus illi posterioribus exciderant, non sine sensus loci istius detrimento.
o Ms. Remig. *perituros*.
p Ms. Remig. *ut agreste fœnum*.

tanto viro, alii se credidit sociandam, incendio cum suis parentibus a suis civibus dignoscitur esse consumpta: ut omnis anima hæretica cum suis parentibus, id est, doctoribus, igni [a] inextinguibili, peccatis traducentibus, exuratur. Quoniam *traducent illos ex adversa iniquitates illorum*, (Sap. 4.20.) cum eis dixerit Dominus: *Discedite a me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* (Matt. 25. 41.)

CAPUT XXII.

PRÆDICTIO: *In eodem Samson, quod ligatus Christus Dominus a Judæis, vincula omnia derupit.*

Prædictio facta & figurata. [b] In Judicum creditæ & visa.

1 IDem Samson in illo populo aliam dilexit mulierem, (Judic. 15. 15.) quam dum pergeret accipere, soli transeunti viam inimicorum insidiæ irruerunt. Cui virtus divina statim adsuit. Adprehensa etenim asini maxilla, milla viros ex ea prostravit, ceterosque vertit in fugam. (Ibid. ℣. 18.) Qui cum siti præliando deficeret, invocato Deo, ex rima ejus maxillæ aquæ profluens priscæ virtuti reddidit satiatum, eumque adversariis superatis fecit esse victorem. Si nostrum fortem Dominum respicias hoc animali vectatum, tantumdem, atque ampliorem numerum ab eo prostratum invenies inimicorum: cum ei dicit David propheta: (Psal. 90. 7.) *Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis: tibi autem non appropinquabunt.* Quoniam sitienti corpori ejus, ex latere, tamquam ex rima, sanguis & aqua manavit, (Joan. 19. 34.) qua satieta omnis anima Christianæ dicit: (Psal. 22. 2.) *Super aquas refectionis educabit me, animam meam convertit.* Post illud mirabile prælium, Samson sociavit sibi aliam quam dilexit mulierem, nomine Dalila. (Judic. 16. 4.) Duas istas mulieres (ut ipsa actio mystica multipliciter discussa revelat) duas illas existimo civitates, quas Ezechiel propheta his vocabulis consignavit, Oolla & Ooliba, (Ezech. 23. 4.) Samariam scilicet & Hierusalem: Samariam, (3. Reg. 12. 16.) quæ scissuram regni in undecim particulis suscepit, tamquam illa prima mulier, quæ relicto legitimo viro, se hæreticis tradidit: Hierusalem vero, ut hæc Dalila, quæ mysterix Passionis Christi Domini, ordinata omni actione conclusit.

2. Quæ res gestæ ita sequuntur. (Judic. 16. 5.) Dixerunt Allophyli ad Dalilam: Seduc virum tuum, & indicet tibi in quo sit virtus ejus, & dabimus tibi singuli mille centum argenteos. Ecce est illa triplex venditio. (Gen. 37. 28.) Venditur Christus in Joseph ante Legem, venditur in Samson sub Lege, venditur a Juda Judæis sub gratia. (Matt. 26. 15.) Seducit Dalila mulier virum illis suadentibus, & dicit: (Judic. 16. ℣. 7.) *Indica mihi in quo infirmari possit virtus tua.* Aperuit quodam modo os suum Samson in parabolis, & dixit: *si ligatus fuero nervis humidis*, id est, recentibus, *infirmabar, & ero sicut omnes homines.* Sinit se fortis his vinculis colligari: insidiantibusque adversariis, [c] ac dicente illi uxore, *Philistiim* [d] *super te, Samson*; ita illa vincula virtute dissolvit, tamquam stupa com tetigerit ignem: adversariosque omnes vertit in fugam. Noster etiam Dominus [e] fortitudinis, apud Jerusalem velut his vinculis se ligari permisit. Adducunt enim ad eum [f] Pharisæi muliere in adulterio deprehensam, (Joan. 8. 1.) & dicunt tentantes: *Magister, modo hanc deprehendimus. Moyses jussit hujusmodi lapidari: ut vero quid de ea statuis?* Nervorum velut ex Lege vinculis se crediderant ligasse Jesum, & maxime recentium cum dixerunt, *modo*. [g] Quæ noster fortis hoc responso disrupit: *Qui*, inquit, *vestrum sine peccato est, prior in illam lapidem mittat.* (Ibid. ℣. 7.) Quo audito, unus post alterum discesserunt, ut illud vinculum, quo ligaverant, ita solveretur; quemadmodum dixit Propheta: *Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.* (Psal. 67. 3.)

3. Rursum Allophyli per mulierem insidias tendunt; dicitque mulier ad Samson: *Indica jam mihi, in quo infirmetur virtus tua.* (Judic. 16. 11.) Et Samson: *Si ligatus fuero*, ait, *funibus novis, infirmabor, & ero sicut omnes homines.* Cumque id fieret; *Adversarii ad te*, [h] inquit, *Samson.* At ille repletus spiritu [i] disrupit funes a brachiis suis, tamquam filum, sparsit, omnesque fugavit adversarios. Ligari se sinit & noster Dominus, fortis, [k] dum secundo veniunt ad eum Pharisæi & dicunt: *Magister, scimus quia in veritate doces; & nullius personam accipis. Licet tributum dare Cæsari, an non?* (Matt. 22. 16.) In hac tentatione fortem nostrum bicipiti quasi laqueo ligaverunt. Sed spiritu virtutis, fortis noster nodos omnes ista voce disrupit: *Quid me*, inquit, *tentatis, hypocritæ? adferte mihi numisma census.* (Ibid. ℣. 18.) *At illi attulerunt ei denarium. Et Dominus: Cujus est imago & superscriptio. Dixerunt, Cæsaris. Reddite*, ait Dominus, *Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ Dei sunt:* His dictis mira celeritate vincula illa disrupit, ille susceptus homo, qui Deo suo canit in Psalmis: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo sacrificium laudis.* (Psal. 115. 16.)

4. Tertio sollicitat mulier virum. [l] *Quousque*, inquit, *illudis me? Indica jam mihi in quo infirmetur virtus tua.* (Judic. 16. 13.) Pene eadem verba & Judæi dixerunt nostro Judici Christo. *Quousque*, inquiunt, *animas nostras* [m] *tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* (Joan. 10. 24.) Sed Samson tertio se ligari hoc modo permisit: *Si alligati fuerint*, ait, *capilli capitis mei in palo infixo, infirmabor, & ero, sicut omnes homines.* Quod cum faceret mulier: *Isdem insidiantes ad te*, [n] inquit, *Samson.* At ille exurgens, disruptis omnibus, fugatos plagatosque inimicos prostravit. Fit & nostro forti Jesu Domino hujusmodi colligatio, velut in orsorio palo contextio capillorum. Dicunt Scribæ & Pharisæi ad Jesum: *Scripsit nobis Moyses, quod si quis mortuus fuerit non habens filios, accipiat uxorem ejus frater ipsius, & suscitet semen fratri suo. Septem autem fratres erant:* (Matt. 22. 24. & seq.)

ac-

a Mſ. Remig. *inæstimabilis.*
b Hæc supplentur ex Mſ. Remig. cui deest prior titulus.
c Mſ. Remig. *ac dicentibus.*
d Mſ. Remig. *ad te.*
e Mſ. Remig. *forti manu.*
f Mſ. Remig. Editi, *foris.*
g Mſ. Remig. *Quod*... & paulo post, *Si quis, inquit.*
h Mſ. Remig. *inquiunt.*
i Sic Mſ. Remig. Editi. *disrumpens*... *spargit.*
k Mſ. Remig. *hoc secundo; veniunt ad eum rursum.*
l Mſ. Remig. *vel quo usque*... *indica jam mihi.* Editi; *indica, inquit, mihi.*
m Mſ. Remig. *suspendis.*
n Mſ. Remig. *inquiunt.*

[a] *accepit uxorem fratris secundus & tertius, & mortui sunt non relictis filiis; postea vero omnes eam acceperunt; sine liberis mortua est & mulier: in resurrectione*, aiunt, *cujus erit uxor?* Quanto vehementius se ligasse nostrum fortem crediderunt, tanto velocius solvit quam intulerant quæstionem. [Matt. 7. 29.] Et vere sicut potestatem habens; quia nec ligari his tentationibus posset, nisi ipse permitteret. [Luc. 20. 34] *Filii*, inquit, *sæculi hujus generant & generantur: qui autem digni fuerint sæculum illud contingere, neque nubent neque nubentur. Non enim jam mori poterunt, quoniam sunt similes angelis & filiis Dei.* [Ibid. ℣. 40.] Quibus dictis, omni confusione prostrati, ejus fugati sunt inimici. Et venit hora mortis Samson. Dicit & noster: *Venit hora ut clarificetur filius hominis.* [Joan. 12. 23. Ibid. ℣. 24.] *Nisi enim granum tritici cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.*

5. Instante, & flente mendaciter coram se muliere, *pusillanimis factus est*, ait Scriptura, *Samson usque ad mortem*: ut [b] nostri figurata actio impleretur, dicentis: [Matt. 26. 38.] *Tristis est anima mea usque ad mortem. Si rasi*, inquit Samson, *fuerint capitis mei capilli, infirmabor, & ero sicut omnes homines.* Ante quam hæc fierent, mittit mulier ad viros dicens *Adferte argentum, jam enim mihi omnia veraciter indicavit.* [Judic. 16. 17.] Fit certa traditio, quam supplevit Judas percepto argento: impleturque in Samson per figuram, quod [c] in nostro Christo Domino actum est etiam manifeste. Nam quod eum accipiens mulier dormire fecit in sinu suo, hoc est, quod noster fortis Dominus dicit: [Luc. 13. 33] *Non expedit mori Prophetam extra Jerusalem.* Quod eum inebriavit poculo mortifero, hoc est quod & Dominus noster dixit: [Ps. 68. 22.] *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Quod vero novacula adhibita rasit caput ejus, hoc est quod eum in loco Calvariæ crucifixit. Raso capite Samson, discessit & virtus; & noster pendens in ligno clamavit: [Psal. 21. 1. & 68. 5.] *Deus, Deus meus, respice me, quare me dereliquisti?* Et iterum: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui me oderunt gratis.* Effoderunt inimici Samson duos oculos ejus. Duæ partes, velut [d] lumina, discipulorum effusæ sunt ad tempus, [e] alii negando, alii fugiendo: pro quibus clamat noster fortis; [Psal. 68. 4. & 12. 4.] *Oculi mei defecerunt sperando in Deum meum*; & iterum: *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in mortem.* Quod factum in discipulis novimus, quando illo resurgente, [Luc. 24. 31] *aperti sunt oculi eorum, eumque cognoverunt in fractione panis.* Accipientes inimici Samson, ligaverunt eum ferro. Hoc clavi indicant Crucifixi.

6. Quæ vero illudentes fecerunt, dando palmas in facie, [Isa. 50. 6.] sputis linire, flagellis cædere: hæc omnia Isaias propheta prædixit, & impleta in Christo Domino sancta Evangelia testantur, ubi velut cæcatum illudunt Judæi, dum calamo percutientes caput ejus, dicunt: [Matt. 27. 29. 30. Marc. 15. 17. 18. 19.] *Prophetiza nobis, Christe, quis te percussit?* Unum vero extremum in morte sua miraculum fecit Samson, quod etiam noster Dominus & fortis implevit. [Luc. 22. 63 Matt. 26. 68.] Crescente coma capitis, cum ei crevisset & virtus, ad templum ductus ab inimicis, quo omnis populus ille convenerat dare laudes & victimas diis suis, quod eis [Judic. 16. 22. & seq.] acerrimum suum tradiderant hostem; illic positus, puero qui sibi ducatum præbebat, ut ejus manibus columnas supra quas totum illud ædificium ferebatur, traderet imperavit. Quas [f] singulis manibus adprehendens, invocato Deo, semel se adhuc confirmari petit: atque impetu spiritus columnas evellens, omne illud ædificium cum populis cadens, plures Samson occidit in morte sua, quam occiderat in vita sua. Noster etiam Dominus manifestius quod ille mystice fecerat exhibuit: duos [Ephes. 2. 14. & seq.] angulos mundi, circumcisionem scilicet ac præputium, velut duas columnas, in sua morte movens, omnem culturam idololatriæ subvertit: *solvens inimicitias in carne sua, ut duos conderet in se, in unum novum hominem; faciens pacem*, [g] *ut reconciliet utraque in uno corpore Deo, per Crucem, interficiens inimicitias in semetipso.* Hucusque [h] in Judicum figurate, quæ acta sunt, occurrerunt.

CAPUT XXIII.

PRÆDICTIO: *In Ruth, Ecclesia ex Gentibus Judæis illudens.*

Prædictio facta & figurata. In Ruth credita & visa.

Ruth in illo populo dicta est, quæ cum esset alienigena, id est, ex Moabitis veniens, [Ruth, 1. 4.] sub lege Dei & populo posita, ea egit, quæ figuram gestarent Ecclesiæ venientis ex gentibus. Cuidam enim ex populo Hebræo se in conjugio [Ibid. c. 3. ℣. 9. & 12.] matrimonii obtulit. At ille servans mandata legis, non specie tractus juvenculæ, non adolescentiæ suæ captus ardore, sese ingerentem ad eum mittit, cui propinquiori ex lege debebatur. Recusat eam is qui jure divino pulsatus est. Excalciandum lex [Deut. 25. 5 Ruth, 4. 8. 10.] censuit qui propinquam accipere noluisset: qua nota iste vexatus, illa illi sociata est, qui locum [i] in propinquiori servaverat. Sic Ecclesia [k] gentium etiam populo Israelitico in fide Christi Domini, in propinquiori sese obtulit: quam suscipere nolens rite excalciatus est gloria collatæ legis, & infamiæ nota inustus: quoniam *noluit benedictionem, & longe fiet ab eo.* [Ps. 108. 18] Sicut Apostolus eidem populo dicit: *Vobis primo oportuit* [l] *adnuntiari verbum Dei: sed quoniam expulistis illud, nec vos dignos vitæ æternæ judicastis, ecce convertimus nos ad gentes.* [Act. 13. 46.] Domus enim excalciati in illo populo, hoc crimine notabatur. Qui vero eam posterior accepit, populus est, *calciatos pedes* habens *in præparatione Evangelii pacis.* [Ephes. 6. 15 Matt. 1. 1. & seq.] Quod Evangelium adnuntiat, Booz & Ruth Obed genuisse, cujus per successionem seminis, usque ad Joseph & Mariam, ipsiusque Christi Domini nativitatem perventum est.

CA-

a Ms. Remig. *accepit unus ex eis uxorem, & secundus & tertius, & omnes mortui sunt.*
b Ita Ms. Remig. cum edit. antiquis: recentioribus addita fuerat hæc vox, *Domini.*
c Ms. Remig. hæc habet in accusandi casu: *in nostrum Christum Dominum.*
d Ms. Remig. *luminum.*
e Hæ voces, *alii negando*: supplentur ex Ms. Remig.
f Ms. Remig. *singulas singulis.*
g Ms. Remig. *& commutare utrosque inane . . . in semetipsum.*
h Sic Ms. Remig. subintellecto, *libris*: Editi vero, *in Judicem.*
i Ms. Remig. *propinquo reservaverat.*
k Ms. Remig. *ex gentibus.*
l Ms. Remig. *annunciare . . . convertimur ad gentes.*

CAPUT XXIV.

PROMISSIO: *In Samuele Christus Dominus, Dux, Sacerdos, & Propheta, sacerdotes arguens.*

Promissio facta & figurata. In Regum [a] credita & visa.

(1.Reg.1.11 & seq.) 1 ANna uxor Elchanæ, quæ sterilis fuit, votum vovit Deo; si ei daret filium, eum ab infantia usque ad senium futurum in domo [b] Domini. Datus, atque ex ea natus est Samuel, quem ablactatum, ut promiserat, reddidit Domino. (1.Reg.3.4.) Ejusque gratiæ fuit, dum parvulus versaretur in templo, ut & divina responsa acciperet, & ei futura Dominus nuntiares. Sed is non tantum in figura mutavit ordinem sacerdotii, quantum in illo tria quædam inveniuntur, quæ Christo sunt Domino consignanda. Dux enim & sacerdos atque propheta effectus est populi. Ducem si quæris Christum, Daniel Propheta de ipso: (Dan 9.25.) *Dux*, ait, *militiæ cælestis*. Sacerdotem si quæris Christum, David dicit: (Ps.109 4.) *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Prophetam si quæris Christum, ipse de seipso in Evangelio dicit: (Luc. 4 24.) *Non est propheta sine honore nisi in patria sua*. Dum igitur filii Heli sacerdotis maligne agerent, (1.Reg.2.12) indebite præsumentes partes alias vesci ex carnibus immolandis, quas illis non mandaverat Deus: ac primitus sibi, postea Deo debere offerri: insectantes etiam mulieres venientes ad templum, cum eis flagitia perpetrabant. Quibus sceleribus confectis iratus (1.Reg.4.1.) Deus, prælium eis adversæ gentis immisit. In quo non tantum cæsus populus, quantum etiam illi ipsi sacerdotes interfecti. Ipsa quoque arca Dei ab hostibus capta est. Sic enim Deus Israel irascitur peccantibus sacerdotibus, ut etiam sacratis locis suis vasisque non parcat. Dicit enim David: *Repulit Deus tabernaculum suum, in quo habitabat in hominibus: & tradidit eos in manus gentium & dominati sunt eorum, qui oderunt eos.* (Ps.77.60. 61.) Et iterum: *Repulit eos Deus sanctificationem suam.* (Ps.88.40.) Item alibi: *Si peccaverit populus, exorabit pro eo sacerdos; si autem sacerdos [c] peccaverit, quis exorabit pro illo?* (1.Reg.2.25)

2. [d] Hei mihi! Cum magno gemitu & inexplebili fletu dicam: dicam præcurrentibus peccatis, impieque agentibus nobis, nostris quoque hæc mala provenire temporibus. (1.Reg.5.2.) Arcam vero Dei quam ceperant hostes, ea veneratione colendam esse crediderunt, ut in templo Dei sui Dagon, collocandam arbitrarentur. Sub cujus potentia, sequenti die idolum suum elisum prostratumque viderunt. Sed hoc casui dantes, eum rursum uncis fortioribus, validioribusque defigunt. (Ibid.℣.5.) Quem postera die confractum comminutumque coram arca intuentes, quidnam illud esset minime repererunt: ipsaque gens graviori atrocique plaga percussa est, (Ibid.℣.6.) quam David Propheta sub quodam pudore testatur, dicens: *Percussit inimicos suos retrorsum, opprobrium sempiternum dedit illis.* (Ps.77.66. 1.Reg.6.3.) Nec valuerunt hujus turpitudinis evadere ultimam pœnam, nisi arcam Dei quam ceperant, [e] donis appositis, reddidissent. Videant, metuantque reges & gentes, quæ penes se sacrata omnipotentis Dei vasa nunc usque captiva retinent, eaque reddere detrectant. (Philip.2.9) Quæ enim mala ventura credimus eis, qui nomen illud quod est super omne nomen, in vasis ejus sacratis honorare noluerunt: cum sic punitos arcam Dei honorantes divina testetur historia, (Ibid.℣.19.) ob quam visam & hic cœperit vindictam facere Deus de inimicis suis?

3. Idem vero ille contumax Hebræus populus, (1.Reg.8.5.) spreto Samuelis ducatu, sibi Regem fieri petiit. Iratusque Dominus ait Samueli: (Ibid.℣.7.) *Non te istis, sed me spreverunt:* ut illud tunc signaretur quod post dixerunt Pilato, spernentes Dominum Jesum Regem: *Nos non habemus regem nisi solum Cæsarem.* (Joan 19.15) Dedit tamen eis Dominus regem Saul, (1.Reg.9.1.) filium Cis de tribu Benjamin, qui eos regia potentia afflixit annis quadraginta. Omnis itaque anima quæ [f] legem Christi Domini & jugum repudiat, sic meretur affligi, quibus dum dominatur mali duces, principes, sacerdotes, audiunt: *Dedi vobis regem secundum cor vestrum.* (1.Reg. 12. 13.) Ipsi quoque caveant qui has accipiunt potestates, si cupiditate dominantis, nec consulentis affectu suscipiunt: si ministrari eligunt, ac non potius ministrare. Quod Dominus per semetipsum, & per Prophetam Osee increpat, dicens: (Osee 12.7.) *Chanaan in manu ejus statera [g] injustitiæ, dominationem [h] eum elegit.* Et in Evangelio ipse: *Qui voluerit major esse in vobis, erit vester servus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* (Matt. 20. 27. 28.)

CAPUT XXV.

PROMISSIO: *In David, Christum pastorem cytharizantem.*

Promissio facta & figurata. [i] In Regum credita & visa.

1 CUm idem ipse rex Saul superbia captus, (1.Reg.15.1 & seq.) Dei præcepta contemneret, spretus a Deo, David ille (quod dicitur manu fortis?) parvus licet in fratribus, (1.Reg. 16. 13.) [k] unctionis regiæ sacramenta suscepit: pastor sane ovium, ut nostrum signaret pastorem unctum Christum Dominum, qui dicit: *Ego sum Pastor bonus.* (Joan 10.11.) Eripuisse se prædam ex ore leonis David fatetur. (1.Reg.17. 35.) Et noster manu fortis de ore leonis diaboli, & Petrum negantem, & latronem eripuit confitentem. (Luc.22.61 & 23.43.) Suavi sono cytharizans David, non tantum animalium mulcebat auditus, quantum etiam in ipso Saule (1.Reg.18. 10.) vexationem [l] mali spiritus temperabat. Si nostri manu fortis Christi Domini cytharam respicias personantem; [m] quam ligno Crucis, carnis membrorumque suorum chordis aptatam, plectro dum

a Recentiores addiderant hic vocem, *libris*; & in sequentibus quibusdam capitum titulis, quam uno consensu omittunt antiquiores codices, cum Ms. Remig. etsi subaudienda non dubitetur.
b Ms. Remig. *Domino*.
c Ms. Remig. addit vocem, *peccaverit*.
d Edit. Colon. & Ms. Remig. *Heu nobis*.
e Ms. Remig. *aeis appositis*.
f Ms. Remig. *quæ leve Christi Domini jugum*.

g Ms. Remig. cum Lugd. edit. *justitiæ*.
h Ms Remig. *minime elegit*.
i Hæc adduntur titulo huic, & aliquot aliis ope Ms. Remigiano-Remensis.
k Ms. Remig. *unctionem regiam sacramento*.
l Ms. Remig. *maligni*.
m Ms. Remig. *quam lignum Crucis . . . aptat, plectro dum tangit sanctus Spiritus*.

[Ps. 144. 16.] tangit sancti Spiritus, omne animal replens benedictione, ipsum quoque diabolum fugavit de cordibus inimicorum, pro quibus orans in Cruce suavem illum sonum protulit, dicens: [Luc. 23. 34.] *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Idem tamen David dum Sauli regi gratus esset ex cythara, eumque turbatum nuntiis Goliæ cognosceret, qui sub conditione servitutis provocaret singulare certamen, contra potentem illum virum hic se David parvus opponit. [1. Reg. 17. 32.] *Non*, inquit, *corruat cor domini mei: ego ibo*, [a] *& pugnabo huic Allophylo*. Cui Saul: *Non potes*, ait: *quia tu puer es, & ille vir bellator est a juventute sua*. [Ibid. v. 36.] *Et leonem*, ait David, *& ursum occidit servus tuus. Sic erit iste unus ex illis*: ex semine suo, ut promissum fuerat, signans illum esse venturum, qui conculcavit leonem & draconem. [Ps. 90. 13.]

3. Suscepto itaque prælio, renuit David Saulis arma quibus erat indutus. [1. Reg. 17. 39.] Quinque enim sibi lapides leves eligens de torrente, [b] fundibula manu capta, non in specie regis regem, sed magnum hostem parvus pastor expugnat. Ita noster Pastor Christus Dominus, sapientiam hujus mundi, tamquam illa arma rejiciens, in quinque lapidibus [1. Cor. 1. 27.] *stulta mundi elegit quibus confunderet fortia*. [1. Reg. 17. 49. 51.] Omnis etenim ille terribilis ambitus superbi, uno ictu lapidis fronte percussus prostratus est, suoque gladio dignoscitur esse truncatus. Ex quinque enim libris Legis unus lapis prædictus, fundibula carnis locutus, manu fortis expressus, totam superbiam diaboli elisit, suoque peremit gladio, dum mortem morte occidit. [Sap. 2. 24.] *Invidia enim diaboli mors introiit in orbem terrarum*. Hanc suscepit innocuus Pastor ille bonus, qui [Joan. 10. 11.] pro suis animam posuit, ut sua morte diabolum debellaret. Extincto, prostratoque hoste, adversus David Saul inique invidiam concepit ex victoria: [1. Reg. 18. 8.] retribuensque mala pro bonis, fugat, odit, persequitur innocentem. Dicit & noster Dominus de talibus: [Ps. 34. 12. & 108. 5.] *Retribuebant mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione mea*. [c] Quod vero David per latebras montium, per speluncas [1. Reg. 23. 20. & seq.] & per deserta, Saule persequente, discurrit: corporis sui noster Dominus, id, est, sanctorum membrorum suorum, Martyrum videlicet in hac figura persecutiones expressit: de quibus apostolus Paulus dicit: *Cum his dignus non esset orbis terrarum, per deserta errabant, & per speluncas, & per cavernas terræ*. [Hebr. 11. 38.]

[1. Reg. 24. 4.] 4. Quod vero persecutorem suum Saulem non occidit David, cum ei traderetur in manibus, abscindensque pinnam chlamydis ejus, se odienti pepercit: hoc quotidie agit noster Pastor [d] & Rex Christus Dominus, circa osores persecutoresque suos: a quibus dum abscindit virum magnum superbiæ, parcit etiam regibus sævientibus: quia non vult mortem impiorum, [e] sed ut revertantur, & vivant. [Ezech. 18. 23.] Quod in omnibus suis fecit, & facit inimicis ille, ille [f] qui non ex meritis, sed gratis justificat impium. [Rom. 3. 4.] Eumdem David declinantem rursum insidias Saulis, gentes excipiunt. [1. Reg. 21. 10.] Sic se noster Christus Dominus sævientibus subtrahens Judæis, gentibus dedit. [1. Reg. 26. 1.] Prodiderunt Allophyli Sauli regi, quod David esset penes eos absconditus in Geth. Proditum & nostrum Regem idem propheta, dicens: [Psal. 40. 8.] *Adversum me*, inquit, *susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mihi mala*. Et iterum: *Astiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus*. [Psal. 2. 2.] Sed David proditum se se cognoscens, [1. Reg. 21. 13.] agit quædam, immo per eum aguntur futura mysteria, arreptitium simulans; salivæ ejus in barbam [g] defluebant, ferturque, ut dicit Scriptura, *totus in manibus suis*. Talem generis illius rex adspiciens, a se projiciendo dimittit, dicens: *Quid mihi introduxistis istum fanaticum?* [Ibid. v. 14.] Nihil enim in Lege dictum gestumve est, quod vacuum esse possit, aut a figurata actione sit aliquatenus alienum. Dicunt enim & nostro Domino Judæi inimici: *Samaritanus es, & dæmonium habes*. [Joan. 8. 48.] Quem conspuentes etiam de quibusdam civitatibus miserunt foras. [Luc. 4. 29.] Portatus est quippe & Jesus Dominus in manibus suis, dum suum corpus in sanctificato pane gestans manibus suis, dixit: *Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur*. [Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.] De quibus mysteriis, qui etiam illud nosse desiderat, quomodo sit David saltans ante arcam nudatus coram servis & ancillis suis, ut Christum crucifixum præsentibus viris & feminis demonstraret *, venerandæ memoriæ Augustini Episcopi dicta inspiciat, quibus latius in his pervagatus pene omnia comprehendit.

* Vide August. Enar. in Psal. 33. n. 5. & seq.

CAPUT XXVI.

PROMISSIO: *In eodem David, inimicos diligentem, lapsos reparantem*.

Promissio facta & figurata. In Regum credita & visa.

UT promissionis ordo poscebat, unctus David [h] in totum Israel, non partem, ut prius, excepit gubernandum, exstincto Saule in prælio. Quem graviter occisum doluit, eumque insuper vindicavit, omnisque ad eum congregatus est Israel. [1. Reg. 31. 6. 2. Reg. 1. 11. & 16.] Hoc etiam nunc agitur, dum noster Rex Christus Dominus suos plurimum diligit inimicos, & vindicat: totus ad eum, ut promissum est, colligitur mundus: cui dictum est; *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. [Psal. 2. 8.] Et licet jam pene omnes occupaverit gentes, superest tamen, ut plenitudo gentium cum intraverit, totus prædestinatus Israel salus fiat; ut per eum omnis mundus reconcilietur Deo. [Rom. 11. 25. 26.] Ea vero quæ David sublimatus gessit in regno, eos respiciunt qui præsumptione quadam superbiæ lapsi, per pœnitentiam emendati Christi corpori sociantur Ecclesiæ * secundæ. Quippe res, ut ait quidam, sapientum animos fatigant. Quibus hic David elatus, duo principalia quæ Lex prohibet, adulterium, homicidiumque [i] commisit. [2. Reg. 11. 1. & seqq.] Monitusque per Nathan prophetam, dum magna compunctione cordis [k] actus ageret pœnitentiam (quoniam peccata impunita esse non possunt) mortem licet repentinam evaserit, in his tamen quæ gessit, constat graviter vindicatum. [Ibid. 12. 1. & seqq.] Jam enim ex ore prophetæ audierat: *Fecisti in abscondito, patieris in sole*. [2. Reg. 12. 12.] Qua sententia omnis status domus ejus isto ordine perturbatus est. Unus e filiis ipsius, sororis

* forte, secundo.

a Ms. Remig. *expugnabo hunc Allophylum*.
b Ms. Remig. *fundibulo manu capto*.
c Ms. Remig. *Quod vero*.
d Ita Ms. Remig. Editi, *& virum*, nullo sensu.
e Ms. Remig. *tantum ut revertantur & vivant*.

f In Ms. Remig. legitur semel, *ille*.
g Ms. Remig. *decurrunt*.
h Ms. Remig. omittit particulam, *in*, nec male.
i Ms. Remig. addit, *simul*.
k Ms. Remig. *tactus*.

ris suæ, ex alia licet matre, turpi concupiscentià, captus clam oppressit, vitiavitque virginem. Germanus puellæ Absalom, stupratorem interfe- [2.Reg.13.14.] cit fratrem. Quo facto perculsus Absalom, a fa- [Ibid.ṽ.30.] cie sui patris aufugiens, totum sollicitat Israel, [Ibid.ṽ.36.] rebellisque effectus fugat, atque insequitur patrem, [c.15.2.16. & c.16.21] thorum quoque ejus in concubinis scelerate comaminans. Quæ patienter David ferens, ea in se puniri justitia vindicante cognovit, quæ sibi ut videbatur, [a] abscondite commiserat. Quorum gesta lex divina dum resonat, speculum se esse ostendit, non celans ipsorum quoque facta majorum, ac splendoris sui serenitate, ut pulcritudines, ita [b] etiam fœditates quorumcumque demonstrans: ea veritate pollens, quæ reatus etiam suorum & probat, & vindicat, non sane sine misericordia, quæ totum [c] tegit totumque ostendit; & lapsus tanti viri, & sententiam justi Judicis, & indulgentiam clementissimi Patris. Positus [d] est hic vero exemplum sobriis animabus: ut discant amplius metuere prospera, quam formidare adversa. [Osee 6.1.] In tribulatione quippe, ut propheta dicit, memores sumus Dei. Periculosum est autem animæ dimitti in voluptatibus suis, cum ipse dicat Dominus: [Apoc.3.19] *Ego quos amo redarguo, & castigo.*

CAPUT XXVII.

PROMISSIO: *In Abisac, animos Christi gratia calorem ferventes.*

Prædictio facta & figurata. In Regum credita & visa.

1 Huic ipsi David jam senili ætate confecto [3.Reg.1.1. & seqq.] Abisac Sunamitis virgo, quæ regem calefaceret, applicatur, nullam ob causam [e] concubitus: quæ etiam post obitum ejus virgo reperta est. Hæc [f] similitudo animam signat Dei gratia castitatis calore succensam, quæ frigidas in fide animas, ut membra Regis magni suo accendit af- [Psal.56.3.] fectu. Canit enim de se ipsa in Psalmis: *Igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas.* [Ps.65.16.] Aliosque suo flatu calefaciens, dicit: *Venite, & audite, & narrabo vobis omnibus, qui timetis* [3.Reg.2.10 & 11.] *Dominum, quanta fecit animæ meæ.* [g] Defecto itaque rege, Salomon patri David successit in regnum. In cujus nomine multa divina promissa dum resonant, ne quis ipsi personæ deputaret quæ fuerant figurata, dum [h] a præceptis Domi- [Ibid.11.4.] ni declinaret, & vitam in senectute & sapientiam simul amisit: ut pacifico Christo Domino (quod Salomon interpretatur) omnia illa quæ [i] figurata fuerant, servarentur. Quæ tamen, ut propheta ex persona Christi Domini gesserit, ut donatum fuerit, parumper excurram.

2. In principio regni ejus visus est ei Dominus [3.Reg.3.5.] per somnium dicens: *Pete tibi aliquam petitionem.* Nihilque aliud [k] expetit quam sapientiam. [1.Cor.1.24] Christum ergo petit, quia *Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Dabis,* inquit, *Domine,* [3.Reg.3.9.] *servo tuo cor sapiens ad judicandum gubernandumque populum tuum.* Quæ petitio dum placeret, [Ibid.ṽ.16. &c.] (ut donum collatæ sapientiæ omni populo panderetur,) duæ mulieres astiterunt regi, quæ simul in conclavi commanentes, uno in tempore filios procrearunt. E quibus una dormiens cum suum parvulum præfocasset, sociæ dormienti supposuit, [l] ejusque vivum sibimet usurpavit. Expletis igitur [m] nocturni somni officiis, dum clarus solis ortus redderet aspectibus diem, torpore omni discusso, mulier quæ vivum perdiderat, dum suis uberibus crederet applicandum, respiciens mortuum, non agnovit suum. A furante igitur dum vivum repetit, atque illa pro invaso fortiter contradicit, in hac controversia concertantes regi se pariter obtulerunt. Cumque cujus esset vivus parvulus demonstrari non posset; sapientia illa Christus quæ regi fuerat tributa, gladium afferri jussit, non quo parvulum feriret, sed quo denuo parturientis matris viscera demonstraret. [Ibid.ṽ.25.] *Dividite,* ait rex suis, *parvulum vivum in duas partes, & date dimidium huic, & dimidium huic.* Vera mater, ut tantum vivat, adversariæ totum cedit: falsa, ne vera possideat, dimidium petit. Sic hæreticorum nostro sub Rege Christo animæ judicantur: quibus dum vera mater Catholica nomen suum vivum jurgantibus offert totum, illi volentes discedere petunt dimidium. Sed Rex noster qui venit gladium mittere in [Matt.10.34.] terram, hæreticorum fraudes removens, veræ matri petenti vitam, vivum reddidit statum. Quoniam *vitam petiit,* ait Propheta, *& dedisti ei.* [Psal.20.5.] Idem vero ipse parvulus non divisus, vere Catholicæ matris filius, judicium pacifici summi Regis Christi Domini laudat, & dicit: *Vivet anima mea, laudabit te, & judicia tua adjuvabunt me.* [Psal.118.175.]

3. Templum idem Salomon Domino suo fabricavit illud amplum, mirabili ambitu constructum, omni cum regia potentia dedicatum. [3.Reg.c.6.7.& 18.] Quod pater ejus dum voveret, implere permissus non est. Multas enim bellando prostraverat gentes, eique dictum est; quod [n] plurimum [2.Reg.7.5.] sanguinis effudisset in terra, non ipsum, sed ejus [2.Paralip.22.8 & 9.] filium pacificum debere construere [o] domum Deo. Sed quoniam [p] illud, spiritale hoc ædificium signat, scriptum est: Altissimum [q] non habitare in ædificiis manu hominum factis. Pro- [Act.17.24] [1.Petr.2.5] pter quod Rex noster vera pax Christus Dominus, ex lapidibus vivis domum construens spiritalem, fidelium corda, suorum, non tantum singula templa in singulis, sed unum ex omnibus templum fecit. Quibus dicit Apostolus: [1.Cor.3.16] [1.Petr.2.5] [Ephes.2.4] *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus-sanctus habitat in vobis?* In quo spiritales hostiæ, per ipsum Principem sacerdotum offeruntur Deo. *Ipse enim est pax nostra qui fecit utraque unum.* Pacificus [r] Salomon omne tempus cum gentibus habuit quietum, pacem Domino largiente. Qui cum

a Editiones antiquiores, *absolute*, nec videtur correctus error in Ms. Remig. sed in editionibus recentioribus emendatur.

b Particula, *etiam*, additur ex edit. Lugd.

c Veteres editiones, *totum egit*, nec repugnat, Ms. Remigianus.

d Sic Ms. Remig. Editiones veteres, *positus verum hic*: recentiores; *positus vero in exemplum.*

e Ms. Remig. *concupiscentia.*

f Editi, *in similitudinem*: recentior, *in similitudine.*

g Ms. Remig. *Defuncto.* Editi omnes, *Defecto.*

h Ms. Remig. *a viis.*

i Ms. Remig. *signato.*

k Ms. Remig. *expetiit.*

l Hæc verba; *ejusque vivum sibimet usurpabit*, addimus ope Ms. Remig. faventibus sequentibus verbis, *quæ vivum perdiderat*, scilicet a contubernali suffuratum.

m Ms. Remig. *nocturnis officiis.*

n Ms. Remig. *plurimum sanguinem fudisset.*

o Ms. Remig. *domum Dei*

p Ms. Remig. caret hac voce, *illud.*

q Ms. Remig. *non habere ædificium manu factum hominum.*

r Ms. Remig. *Salomon pacificum omne tempus cum gentibus habuit: pacem.*

se totum sapientiæ dedisset, sententias quasque [a] & ieas id est, immortales partes adscribens, ænigmata etiam mystica dum conderet, [b] præclare regni ipsius fama nuntii sparsa est per orbem. [c] Ad videndum igitur talem, (3.Reg.10.1) *Regina Austri venit a finibus terræ audire sapientiam Salamonis*. Cujus cum miraretur doctrinam, muneribus oblatis, laudibus præferens præsentiam, ejus a conspectu discessit.

4. Hoc ex facto Rex noster Christus Dominus (Matt. 12. 42. Luc. 11. 31) Judæos increpat, quod regina Austri omnes moras regiasque necessitates abrumpens, neque granditate itineris præpedita, omni cum festinatione venerit videre atque audire sapientem: ipsi vero ultro ad se venientem Sapientiam ipsam contempserunt. Merito dicit exurgere hanc in judicio cum illa generatione, & condemnare eam. Sed hæc regina nostram sanctam ostendit Ecclesiam, de qua dicitur ipsi Regi nostro. (Ps. 44. 10.) *Adstitit Regina a dextris tuis*, quæ ab ortu solis usque ad occasum nunc [d] adcurrit, Christum Dominum audire Sapientiam: laudans nomen Domini muneraque offerens, quoniam sublimia fecit universa. Itaque quæ de Salomone dicta, vel ab eo prophetice gesta sunt, recte Christo Domino consignantur. Ceterum ipse, ut supra dictum est, elatus, in senio fornicatus mente & corpore, Domino ipsum deserente, male obiit: metuendum exemplum posteris relinquens, ne felicitate hujus vitæ turbati Christum deserant, qui est suorum æterna felicitas.

CAPUT XXVIII.

PRÆDICTIO: *in Roboam, scissuram hæresum, e quibus Christus suas colligit aves.*

Prædictio facta & figurata. In Regum credita & visa.

(3. Reg. 12. 16. & seq.) 1 Regnante Roboam filio Salominis, & tam suo quam etiam peccato paterno constricto, cum pene totum post idolorum culturam perverteret Israel, regnum e manibus ejus scissum est. Jeroboam [e] quippe servus Salomonis, judicio divino in [f] undecim tribubus ampliorem regni partem suscepit. Per quam divisionem Samaria & Jerusalem regum Juda & Israel suorum principum per successionem ordinem servaverunt. Sed hæc hæreticorum schismaticorumque, sicut sæpe dictum est, ostentat figuram, donec ille qui unitatem facit, & diligit, alias oves quas habet extra suum ovile, sua gratia illustrante adducat, ut, (Joan. 10. 16) sicut promittere dignatus est, fit *unus grex & unus pastor*. Non omnes nunc in ordine exequimur reges; sed eos tantum quorum temporibus aliqua vel gesta vel dicta sunt, quæ Redemptoris nostri nunciaverunt adventum, brevitatis intuitu, & lectori fastidium minime inferentes.

2. (3. Reg. 16. 30.) Achab igitur pessimo rege regnante in Judæa, Elias propheta ad arguendum regem & populum mittitur, quod relicto Deo secuti fuerint Baal. Cumque Jezabel uxor Achab regis, incomprehensibili judicio illo Dei quo datur potestas malis, prophetas Domini occidisset, (3. Reg. 18. 1. & 21. 3. Reg. 19. 1. & c.) Elias orando [g] in sterilitate a facie se regis abscondit. Supletoque triennio & sex mensibus, cum totam Judæam sæva fames affligeret, Elias jubetur seipsum præsentare regi. Cumque Domino, interfectis omnibus prophetis, solum se relictum esse dixisset, ait ei responsum divinum: (3. Reg. 19. 14.) *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal*. Hinc [h] etiam sanctorum comprimitur (Rom. 11. 3.) elatio, ne quis se in quolibet bono opere arbitretur necessarium Deo: cum omne [i] opus suum per quem vult, impleat Deus, (Ps. 118. 91) *quoniam omnia serviunt illi*. Homo enim Deo, non Deus homine indigere monstratur. Unde ait ille sanctus propheta: (Psal. 15. 2.) *Dixi Domino, Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges*. Elias vero quæ fuerant divinitus imperata, coram rege & populo, per mysticum illud sacrificium vespertinum, ignem cælitus impetrando perfecit. (3. Reg. 18. 36. Ibid. v. 38.) Quo noster per figuram vitulus immolatus, sacerdotes omnes idololatriæ, sicut Elias, cum ipso errore Baal simul extinxit, replens terram [k] gratiæ pluvia, qua fames fidelis animæ repellatur.

3. (3. Reg. 17. 6) Quod vero in eremo constituto eidem Eliæ, jussu divino corvi mane panem & carnes vespere ministrarunt, totius corporis Domini figura monstrata est, [l] quando prius in præceptis panem, postea carnem dominicæ Passionis Judæi, ut corvi, gentibus ministrarunt, tetri colore, voce [m] raucisona, odore fœtidi, horrentes aspectu. Quibus avibus similes Judæi, carnem Crucis ex ligno decoctam gentibus præparantes, ut corvi, una & raucisona voce Pilato clamaverunt: (Joan. 19. 6) *Crucifige, Crucifige*. Hanc comedunt, qui audiunt dicentem: (Joan. 6. 54.) *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem* [n] *ejus, non habebitis vitam in vobis*. Tria tamen etiam hic tempora & dimidium temporis in tribus annis & sex mensibus (sicut & superius memoravimus) cælestis pluvia, Dei alto judicio, negatur eis qui carnem ejus non comedentes, neque ejus sanguinem bibendo redempti, ab ejus corpore inveniuntur alieni.

CAPUT XXIX.

PROMISSIO: *In Elia Christum, & in vidua misericordiæ principatum.*

Prædictio facta & figurata. In Regum credita & visa.

(3. Reg. 17. & seqq.) Dixit Dominus Eliæ: *Vade in Sarepta Sidoniæ: ecce enim mandavi mulieri viduæ, ut pascat te illic*. Et hic mysticas actiones spiritalis lector [o] agnoscit. Neque enim defecerat omnipotens, quanto vellet tempore per easdem aves suum pascere prophetam. Quem tamen necessarium viduæ

a Ita editiones omnes, & Ms. Remig. qui pro, *immortales*, habet, *mortales*, forte pro, *morales*; unde suspicamur legendum esse, *sententias quasque ethicas, id est, morales scribens*.

b Ms. Remig. *præclara . . . fama nuntiis sparsere per orbem*. Vocem *nuntii*, aut *nuntiis*, superfluam esse suspicamur: & forte legendum: *præclara regni ipsius fama sparsa est per orbem*.

c Ms. Remig. *ad visitandum . . . videre*.

d Ms. Remig. *nunc occurrit Christo Domino*, forte, *Domini audire Sapientiam*.

e Ms. Remig. *quoque*.

f Ms. Remig. *in duodecim tribus*, forte, *in decem tribus*.

g Ms. Remig. *indicta sterilitate*: id est, cum prophetasset futuram mox sterilitatem.

h Ms. Remig. *enim*.

i Sic Ms. Remig. cum edit. Lugd. & Lovan. Duaceno & Colon. *omne tempus*.

k Ms. Remig. *gratia & pluvia*.

l Ms. Remig. *qua*: forte, *qua*.

m Ms. Remig. *caranisona*.

n Edit. *hujus*.

o Ms. Remig. *agnoscet*.

duæ ſciebat, cui ex ſame copiam, potentia verbi,
per ſuum miniſtrum voluit præparare. Hanc viduam in agro duo minuta, ut duo præcepta, colligentem divino nutu proſpiciens Elias, actus etiam ſpiritalis ſitis ardore, aquam a muliere popoſcit. Quæ dum pergit afferre, & puſillum panis petit ab ea propheta. Illa vero teſtando dicit modicum
a ſe farris habere in hydria, & [a] parum olei in olea-
b rio, unius ſcilicet & cum liberis [b] diei victum,
c [c] quo abſumpto, eſſet moritura cum liberis. Ex hoc ipſo ſibi propheta prius offerri jubet, tum etiam ſibi ſuiſque filiis præparandum: [d] ut miſe-
d *Pſ.88.15.* ricordia primum occupet locum: quam præire ante faciem Dei Scriptura teſtatur. [e] Ex ipſo enim
e *3.Reg.17.14.* omnis copia. *Quoniam hæc dicit Dominus*, ait Elias, *Hydria farinæ non deficiet, & capſaces olei non minuetur, uſque in diem quo dabit Dominus pluviam ſuper terram*. Sic anima miſericors fœneratur Deum, ſic dum dat in neceſſitate, ſibi conſulit ad ſalutem. Sic repletur anima, quæ cor-
f pore abſcedente, Domino, [f] caſtigantem diligens, unius thori fidem pudico amore cuſtodit, ſacramento farris, & olei unctione munita; ſecura expectans [g] gratam pluviam, cum ei dixerit Do-
g *Matt. 25. 21.* minus: *Euge, bone ſerve & fidelis, quoniam in modico fidelis fuiſti, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui*. Cujus in ſimilitu-
Luc. 21. 2. & ſeqq. dinem & illa laudatur a Domino, quæ duo minuta vidua dum mitteret in gazophylacium, plus
h omnibus eam miſiſſe dixit ille [h] qui vidit, quia ſibi nihil dimiſit.

CAPUT XXX.

PROMISSIO: *In Eliſæo, diſcipulos Chriſti duplum accipientes ſpiritum.*

Promiſſio facta & figurata. In Regum credita & viſa.

i 1 Elias diſcipulum Eliſæum reliquit, [i] quia tempus aſſumptionis ſuæ, Domino revelante, cognoſcens ait diſcipulo: *Pete tibi aliquam*
4.Reg.2.9. & 10. *petitionem, prius quam tollar a te. At ille ait:*
k *Volo ut ſpiritus qui in te eſt*, [k] *duplex in me ſit. Dixitque ei Elias: Dure petiſti: veruntamen ſi me reſpexeris euntem, fiet tibi*. Hac promiſſione
l factus certior Eliſæus [l] ut optato petitionis ſuæ omni ex parte potiretur, ita inhæſit magiſtro, ut nulla eum ab illo neceſſitas ſequeſtraret. Cumque propheta ſtudium vellet exercere diſcipuli, neceſſario ſe per devia ſequi illum ſuſtinentem imperat.
Ibid. v. 2. 4. & 6. At ille ait: *Vivit Dominus, & vivit anima tua, ſi dimiſero te quocumque ieris*. Hoc actum eſt; donec ad eum perventum eſt locum, ubi curru igneo ſuſceptus, quaſi uſque in cælum pervectus eſt. Atque ita intentio diſcipuli vigilavit, ut raptum ſibi magiſtrum fletu ac voce magna ſeque-
Ibid. ℣. 12. retur dicens: *Pater mi Elias, Pater mi, auriga Iſrael!* His vocibus perculſus Elias, ſpiritale ill
viaticum ac pignoris donum, ſuum [m] palliolum m
dimiſit. Quo percepto, reſciſſo ex eo, & percuſ- *Ibid. ℣. 14.*
ſo ex eo Jordane fluvio, quem per ſeipſum non valuerat, palli adjutorio pertranſiit. Unde & prophetarum filii dicunt: [n] *Requievit ſpiritus Eliæ* n
ſuper Eliſæum. *Ibid. ℣. 15.*

2. Et in hac myſtica actione, ſimilitudo Domini & magiſtri noſtri Jeſu Chriſti. Cum enim
dixiſſet diſcipulis ſuis: *Qui credit in me, opera* *Joan. 14. 12*
quæ ego facio, & ipſe faciet: ut dupla ſe dona Chriſtus dediſſe oſtenderet, adjecit: *Et majora*
horum faciet. Sed hoc inhærentibus [o] ſibi, nec o
in aliquam partem a ſe declinantibus: quos edocuit dicens: *Si quis mihi miniſtraverit me ſequatur, & ubi ego fuero, illic erit & miniſter meus*. His, & duplum ſpiritum hoc modo infudit: ſemel poſt Reſurrectionem, quando inſufflavit in
faciem eorum, dicens: *Accipite Spiritum-ſanctum.* *Joan. 20*
Si cui dimiſeritis peccata, dimiſſa erunt: ſi cui *22. & 23*
detinueritis, detenta erunt in cælis: ſecundo vero cum nube ſuſceptus, vectantibus angelis, ipſis
quoque diſcipulis oculis [p] deducentibus, ait: *Vos* p
ſedet in civitate, donec induamini virtutem ex *Luc. 24. 49*
alto. Iſque die Pentecoſtes in linguis igneis do- *Act. 2. 4.*
num Sanctum ſpiritum miſit. Non hic duos Spiritus intelligere debemus, cum unus ſit Spiritus-ſanctus; ſed ipſe idem Spiritus eſt, cariſmatum dona diſpenſans: ita multipliciter prærogatus ab ipſa individua Trinitate, ut in ea non duo, ſed unus ſit Spiritus. Quoniam, ut Paulus apoſtolus
dicit: *Unus Deus, una fides, unum baptiſma,* *Epheſ. 4. 5.*
unus Spiritus. Unde & ipſe Eliſæus non ait ma-
giſtro; [q] *Spiritus qui in te eſt* duo ſint, ſed, *du-* q
plo ſit in me. Hoc duplum expoſuit Dominus eum dixit: *Donec induamini virtutem ex alto*: ut ampliora per eos faceret, quam fecerat per ſeip-
ſum. [r] Tactu ſuæ fimbriæ a fluxu ſanguinis mu- r
lierem ſanavit: diſcipulorum vero umbra infirmi- *Matt. 9. 20.*
tates omnes. Ipſi reſurgenti, [ſ] palpantes viden- *Act. 5. 15.*
teſque vix crediderunt, etiam ipſi diſcipuli: aſcen- ſ
denti in cælum, illis prædicantibus, in eum, quem non viderunt totus credidit mundus. Poſtremo, amplius eſt impium juſtificare, quam reſuſcitare mortuum. Quæ omnia per ſuos diſcipulos idem ipſe fecit, qui eis hanc tribuit poteſta-
tem, dicens: *Sine me nihil poteſtis facere*. *Joan. 15. 5.*

CAPUT XXXI.

PRÆDICTIO: *In eodem Eliſæo, cum mortuum figuratum Chriſtus Dominus gratia ſuſcitavit.*

[t] Prædictio facta & figurata. In Regum credita & viſa. t

1 Idem ipſe Eliſæus dum excurrit per diverſa, *4 Reg. 4. 8.*
annuntians verbum Domini, quædam eum mulier Sunamitis hoſpitio ſuſcepit. Cui pro munere

a Mſ. Remig. *& perparvum*, forte, *perparum*.
b Mſ. Remig. *in die*.
c Mſ. Remig. *quo ſumpto eſſe morituram*.
d Mſ. Remig. addit, *poſtea*.
e Mſ. Remig. *Ex ipſa enim omnis domus replebatur*.
f Mſ. Remig. *caſtitatem*.
g Mſ. Remig. *gratiæ pluviam*.
h Mſ. Remig. *qui dedit*.
i Mſ. Remig. *qui tempus ... agnoſcens ait ad diſcipulum*.
k Veteres editiones, *duplum*, ut Mſ. Remig. Recentiores, *duplex*.
l Mſ. Remig. *in aviditatem petitionis*.
m Mſ. Remig. *pallium*.
n Mſ. Remig. *Spiritus Domini reſedit in Eliſæo*.
o Hæc verba: *ſibi nec in aliquam partem* . . . uſque ad iſta; *illic erit & miniſter meus*, ſupplemus ex fide Mſ. Remigiano-Remenſis.
p Mſ. Remig. *oculis elevantibus*, forte, *oculos elevantibus*, tum infra, poſt 11. lin. idem. Mſ. *Ei, quo*.
q Reſtituimus locum hunc ex Mſ. Remig. antea legebatur: *Fiant in me duo ſpiritus, ſed duplex ſpiritus. Quem expoſuit*. In edit. Lugd. *ait magiſtro ſpiritu*. Cetera per parentheſim quamdam, ut dubia addiderant Lovan. Duac. & Colon. & his recentiores editiones.
r Sic Mſ. Remig. At Edit., *Tactus namque*.
ſ Mſ. Remig. *palpantibus videntibuſque*.
t In Mſ. Remig. *Promiſſio*.

tiere sterilitate sublata, filium ei impetravit a Domino. [Ibid. ℣. 16. & seq.] Quæ suscipiens parvulum enutrit. Adultus vero [a] ad patrem in agrum dum pergeret, solis ardore percussus recurrens domum, æstuans in sinu matris spiritum emisit. Statim mulier ad hominem Dei recurrit, in Carmelo pedibus ejus provoluta, filium, quem ejus gratia susceperat, [b] nuntiat fuisse defunctum. Celatum sibi hoc a Domino propheta miratur: ut nostri Domini Jesu totam figuram impleat [c] propheta, qui cum omnia [d] nota, aliqua se nescire simulat. Ut illud de Lazaro: [Joan. 11. 34] *Ubi posuistis illum?* Et: [Marc. 13. 32.] *De die & hora nemo scit, neque Angeli, neque Filius*: cum eo die & ea hora ipse venturus sit Filius. Et illud, narrantibus duobus discipulis de Passione ejus & dicentibus ei: [Luc. 24. 18 & 19.] *Nescis quæ facta sunt in Jerusalem ante tertium diem?* & ipse in quo facta sunt, nescienti similis dicit, *Quæ?* Sed hæc quæ celantur, aut in magno aguntur mysterio, aut intentio cordis extendatur in Deum, ut quantum non capit, avidius nosse quærat: & cum quæsita non intellexerit, amplius metuat, sciens divinum esse atque profundum, quidquid mortalibus nosse fuerit denegatum.

2. Agit vero Elisæus quæ sunt dominicæ actionis sacramenta. [4. Reg. 4. 29] Mittit per servum suum baculum, quod supra exanime corpus positum, mortuum vitæ restituat. Misit & Dominus per Moysem servum suum Legem, quæ mortuum mundum, sicut illud baculum, vivificare non potuit: quia [Gal. 3. 21.] *si data esset lex, quæ posset vivificare*, ut Apostolus dicit, *omnino ex Lege esset justitia*: quia [2. Cor. 3. 6.] *littera occidit, spiritus autem vivificat*. Postea ipse Elisæus descendit [e] magnus ad parvum, salvator ad salvandum, vivus ad mortuum. Descendit & noster Dominus. [Ephes. 4. 10] *Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia*. [f] Quæ omnia? Quæ mystice gessit Elisæus. Ut enim [4. Reg. 4. 34.] mortuum parvulum suscitaret, juvenilia membra [g] contexit. Et Dominus Jesus [Philip. 2. 7] *seipsum exinanivit formam servi accipiens*: parvum se illi parvo coaptavit; ut efficeret [h] istud [Phil. 3. 21.] *corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ*. Jacens subter se [4. Reg. 4. 34.] frigidum, suo calore succendit. Similiter & noster [i] Salvator Dominus mundum, a cujus calore non [Psal. 18. 7.] est jam qui se abscondat, insufflavit [k] ille tertio jacenti, ut trina confessio infunderetur credenti. Sic suscitatus est mortuus, dum a morte perpetua justificatus est impius.

3. Multa & varia signa Spiritus Domini fecit per Elisæum, sicut eadem Regum narrat historia. Quæ omnia persequi longum est. Pauca tamen exequar, cum sint [l] cuncta signa futurorum Christo Domino coaptanda, qui per Isaiam dicit: [Isa. 61. 1. Luc. 4. 18.] *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, bene evangelizare pauperibus misit me, dimittere quassatos in requiem, reddere captivis libertatem, & cæcis visum*. Jordanem Elisæus eo Spiritu operante, transiit, quo noster Dominus Jesus eumdem fluvium suo in baptismo consecravit. Insultantes sibi propheta bestiis tradidit pueros. [4. Reg. 2. 24.] Et noster Jesus Dominus [m] de parvulis in Paulo dicit: [1. Cor. 14. 20.] *Nolite pueri effici mentibus*. E quibus quosdam bestiis, [n] id est, immundis spiritibus tradidit, [1. Tim. 1. 20.] *ut discant non blasphemare*. Rex Israel ad perimendum Eliam quinquagenos viros tribus vicibus cum tribunis misit, quos cælesti incendio propheta consumpsit. [4. Reg. 1. 9. 11. & 13.] Dicitur etiam de nostro Propheta & Domino, quod [Psal 96. 3.] *ignis ante eum ardebit, & inflammabit in circuitu inimicos ejus*. Ipsum postea regem cum omni exercitu se obsidione vallantem, quadam cæcitate percussos hostes, captivos in Samariam induxit. [4. Reg. 6. 18.] Quibus reddito visu, simul & indulgentiam impetravit. [Ibid. ℣. 22.] Hæc licet in multis signentur, evidentius tamen in Paulo, & qui cum eo Ecclesiam [o] persequebantur, Dominus ostendit. Cæcatus quippe prostratusque in via, captivus Dei dum fieret, [Act. 9. 8.] reddito lumine, qui fuerat persecutor, factus est prædicator: atque in ipso ostendit *Deus omnem longanimitatem ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam*. [1. Tim. 1. 16.]

4. Item Naaman Syrus amicus regis ad regem Israel directus est, [4. Reg. 5. 1. & seqq.] ut ab Elisæo lepræ macula mundaretur. Quem respiciens homo Dei jussit eum [p] septies in Jordane tingi si vellet corporis sui maculas auferri. Quod cum faceret, mundatus est. Munera homini Dei offerenda credidit: [Ibid. ℣. 16.] quæ jure divino renuens, gratiam gratis datam nostri præsignavit Christi Domini, quam in Evangelio suis discipulis commendavit, dicens: [Mat. 10. 8.] *Gratis accepistis, gratis date*. Septiformi Spiritu mundari animam a vitiis, quibus interior exteriorque homo polluitur, aqua etiam ipsa demonstrat, qua tinguntur consecrati [Matt. 28. 19.] *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti*. Giezi vero puer Prophetæ, [4. Reg. 5. 20. & seq.] qui secutus Naaman Syrum, composito mendacio, vendere voluit quod propheta gratis dederat, ea lepræ percussus macula, qua ille mundatus fuerat, hæreticorum figuram ostendit: qui suæ rapacitatis cæcitate compulsi, dum venditant suis velut expiationes videlicet peccatorum, ipsi quoque maculis quibus illi fuerant aspersi, insigniuntur. Ut merito audiant a Domino: [Matt. 7. 23.] *Non novi vos. Discedite a me omnes qui operati estis iniquitatem*.

CAPUT XXXII.

PRÆDICTIO: *In Ezechia, qua suos Christus docet in bono non debere efferri.*

Prædictio facta & figurata. In Regum credita & visa.

Dum [q] alternanter reges Israel, alii a viis Domini declinantes erroribus implicantur, alii fideliter viam Domini gradiuntur, [4. Reg. 18. 1. & seqq.] ad Ezechiam regem ordo perductus est. Hic exterminans omnia simulacra, [Ibid. ℣. 4.] omnemque idolorum culturam subver-

a Editi, *cum patre*. Ms. Remig. *ad patrem*, melius.
b Ms. Remig. *nuntians*.
c Editi, *prophetia*.
d Ms. Remig. *noverit, aliquid*.
e Hæc ipsa leges apud Augustinum sermone 26. de verbis Psalmi 94. & Apostoli Galat. 3. pag. 141. novæ editionis: & eumdem sensum reperies in sermone 536. de verbis Evangel. Joannis 9. pag. 663. item novæ editionis.
f Hæc verba, *Quæ omnia*, addit Ms. Remig.
g Ms. Remig. *contraxit*.
h Ms. Remig. *iste*, scilicet, Christus.
i Vox hæc, *Salvator*, abest a Ms. Remig.
k Ms. Remig. *ille ... ut trina confessione*.
l Ms. Remig. *tota*.
m Ms. Remig. *per Paulum dicit*, nec habet, *de parvulis*.
n Hæc verba, *id est, immundis spiritibus*, addit Ms. Remig.
o Editi, *insequebantur*. Ms. Remig. melius, *persequebantur*.
p Ms. Remig. addit, *septies*, quod aberat ab editis.
q Ita antiquiores editiones, cum Ms. Remig. Recentiores vero, *alternatim*.

vertens, pene totum Israel errantem convertit ad Dominum. [4. Reg. 20. 3.] Huic divinum datum est responsum, ut ordinare ac disponere deberet domum suam, quod ipse jam iret in mortem. Qui cum flens orasset dicens: [Ibid. ℣. 3. & 6.] *Memento Domine, quomodo ambulaverim in via tua*: quindecim anni sub hoc signo ei adjiciuntur ad vitam. [a] Duodecim enim [Ibid. ℣. 52.] gradus sol, cursu quo ascenderat, descendit. Quod mire evenisse finitimi dum adverterent reges, nuntios ad Ezechiam miserunt, quærentes quidnam illud esset ostenti. Elatusque in bono, non tantum pro se factum narrat, quantum & ja- [Ibid. ℣. 13.] ctantiæ gratia universa regalia eis domus suæ & vasa ostendit. Indignatusque Dominus per prophetam Isaiam regem increpat, testans venire [Ibid. ℣. 16.] dies, quibus illa omnia quæ monstraverat, captiva io Babyloniam cum populo ducerentur. Nec immerito noster Rex per apostolum Joannem in [Apoc. 3. 11] Apocalypsi nos admonet, dicens: *Teno quod habes, ne quis alius accipiat coronam tuam*. Item [Ibid. c. 16. ℣. 15.] alibi: *Beatus qui vigilat, & servat vestimenta sua, ne nudus ambulet*. Et in Evangelio: [Matt. 6. 3.] *Non sciat sinistra tua quid faciat dextera tua*: [2. Cor. 1. 31] admonens io bonis operibus, quæ Dei dona sunt, non esse in homine, sed in Domino gloriandum: ne quod humilis [b] accipit, superbus amittat.

CAPUT XXXIII.

PRÆDICTIO: *In Regibus peccantibus, qui secum populum in captivitatem ducunt.*

Prædictio facta & figurata. In Regum credita & visa.

[4. Reg. 22. 2. & 13.] REgnante Josia, atque Sedechia filio ejus, populus omnis Israel utilia vincla legis, quibus regebatur, abrumpens, multis ex gravibus [c] culpis totius pietatis auctorem Deum ad [Jer. 22. 2. & seqq.] magnam iracundiam provocavit. Jeremiam Prophetam ad objurgandum, corrigendumque regem & populum Dominus misit, prædicens, si conversi legis mandata servarent, suo in loco semper manere illæsos: si vero monentem se contemnerent, in Babyloniam ire captivos. Spretis igitur & mandatis & prædicantis verbis, dum malis ausibus rex & populus suis peccatis urgentibus premerentur, sententiam divinam Jeremias plebi jam captæ, & regibus per epistolam expressit dicens: [Baruch. 4. 1. & 2.] *Propter peccata quæ peccastis ante Deum, ducemini in Babyloniam: & eritis illic per tempus longum, usque ad generationes septem*. Rex igitur Nabuchodonosor, com- [4. Reg. 21. 1. & seq.] prehensis regibus Juda, totum Israel captivum transmigravit in Babyloniam, effossis oculis in itinere regi Sedechiæ: ut duorum prophetarum de eodem Rege prædicta implerentur. Jeremias [d] dixit, visurum regem Babyloniam: Ezechiel, [Jer. 24. 5. Ezech. 12. 13.] non visurum. Qui dum sibi quasi contrariare visi essent, hoc modo utrumque videtur impletum: cum exemptis oculi adductus Sedechias Babyloniam, & vidit, quia præsens fuit, & non vidit, quia in via oculos perdidit. Admonet noster Dominus suos hujus exemplo, & dicit: *Ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant*. [Joan. 12. 35.] Contemptores vero mandatorum suorum, etiam reges, cæcos esse idem Dominus in Evangelio dicit: *Cæci sunt duces cæcorum, Cæcus autem dum [e] cæcum ducit, simul in foveam cadunt*, [Matt. 15. 14.] quæ est dura captivitas animæ impænitenti: de qua dicitur: *Dedi illi tempus, ut pænitentiam ageret, & pœnitere non vult*. [Apoc. 2. 21] Sic donec suppleretur mensura per annos septuaginta, in Babylonia populus ille captivus fuit.

2. Vasa sane omnia templi Dei idem rex Nabuchodonosor pec suos abripuit. [4. Reg. 25. 13. 14. 15.] Væ peccatis hominum, dum pro his sacrificia ipsa conculcantur ab exteris, quæ semper pro remediis fuerunt in salutem. Quo gemitu, quibus amarissimis fletibus, qua animi angustia hæc descripserit Jere- [Threni. 1. & seqq.] mias, Threni ejus indicant: tabernaculum Domini fuisse pollutum, diem festum doctum in oblivionem, sabbata omniaque solemnia exterminata: sacerdotes & principes, parvulos, senes, juvenes, virginesque suas [f] partem gladium comedisse, partem remansisse captivam. En dolorum nostrorum ulcera; en luctus nostri opprobrii, en peccata grandia, quorum ex causis etiam nos hæc videre meruimus, amplioreque pœnarum plaga quasi vulnerati curari nolumus. Elisi stare nos credimus, expulsi exiliatique, ut oportuit, non dolemus; satisfactio [g] nulla, mœstitia nulla, manet ira, nec veniam postulamus. [Ibid. c. 5. 2.] *Hereditas nostra conversa est alienis: domus nostræ peregrinis*. Sic castigati non plangimus, sic emendati nolumus suscipere disciplinam. Recedamus a malis quibus Dominum offendimus, pœniteamus in his quæ sacratis ejus contumeliosa ingessimus. Superbia nostra humilitate curetur. Collatum tempus [h] remediis non spernamus: [i] ne is cujus placidam mitemque sensimus misericordiam, non pœnitentibus æternam constituat, pœnalemque sententiam. Paratus est enim ignoscere ille Dominus qui dicit: *Convertimini ad me, & convertar ad vos*: [Zach. 1. 3.] si modo voces filii cum pœnitentia revertentis [Luc. 15. 18] pius Pater agnoscat.

3. [k] In eadem captivitate, Danielem & Ezechielem narrat historia prophetasse. Daniel vir desideriorum, (qui Balthasar a rege nuncupatus est) [Dan. 10. 11 c. 1. v. 7.] tres viros gentis suæ amicos habuit Ananiam, Azariam, Misaelem. Omnis vero ejus pro- [Dan 9. 23.] phetia mysteriis licet plena sit, quædam tamen pars ejus ita elucet claritate sui fulgoris, ut etiam tempus signaverit quo venturus esset ipse Salvator & Dominus. Duodecim sine cum sint propheticæ visiones ejus, in Hebræo decem reperiuntur. Quas duodecim, Domino donante, certa cum comparatione percurram. In prima, contra impudicos seniores castitatem Susannæ defendit. [Dan. 13. 51] Hoc agit Jesus Dominus, dum adversus sceleratos hæreticos Ecclesiæ suæ integritatem tuetur, quam perversis suis disputationibus vitiare contendunt. Quos etiam per apostolum Paulum notat, dicens: [2. Tim. 3. 6] *Ex his sunt qui penetrant domus, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis*. In secunda ipse Daniel, [Dan. 1. 8.] sui-

a Ms. Remig. *quindecim*. In Vulgata leguntur tantum, *decem*.
b Ms. Remig. *accepit*.
c Ms. Remig. *culpis*. Editi, *causis*.
d Editi, *dicit*.
e Ms. Remig. *cæcum ducens*.
f Ms. Remig. addit hanc vocem, *partem*.

g Ms. Remig. *nulla mæstitia manet iram, nec veniam*.
h Ms. Remig. *remedii*.
i Ita Ms. Remig. Editi vero, *ne is quem placidum mitemque sentimus, iracundiam non pœnitentibus æternam constituat, pœnalemque sententiam*.
k Emendatur locus hic ad Ms. Remig. Editi, *iterum dein captivitatem*.

suique amici statuerunt legis suæ mandata servantes, ex cibis mensæ regis, quibus ceteri eorum sodales vescebantur, non contaminari. Desideriis hujus mundi non solum contaminatus non est noster Magister & Dominus, verum etiam suos amicos prohibuit, dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Omne enim quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi.* (Joan. 2. 15. & 16.) Quæ omnia, velut escas illas regias, repudianda ostendit. Et per apostolum Paulum evidentius mandans: *Esca ventri*, ait, *& venter escis. Deus autem & hunc, & has evacuabit*: (1. Cor. 6. 13) ut sit animæ unus cibus ipse Salvator, qui ei varios diversosque sapores exhibeat.

2. In tertia, sacramentum divinæ dispositionis, quod regi ostensum fuerat, itaque erat [a] oblitus non humana doctrina Daniel qua instructus erat, (Dan. 2. 1. &c.) sed Domino revelante, & somnium & interpretationem somnii regi narravit. Quatuor regna in quatuor metallis, (Ibid. ℣. 30. &c.) e quibus statua formata ante faciem ejus [b] aderat, mundo exurgere. Caput aureum, ipsum esse Babylonicum Orientis: Pectus & brachia ejus argentea, Macedonicum Septentrionis: Venter & femora ærea, Punicum Meridianis: Crura ferrea & digiti pedum partim ferrei, partim fictiles, ultimum Romanum, videlicet Occidentis: sicut & vir eruditissimus Orosius historiographus posuit. Quod regnum tamquam ferrum comminuit omnia, & domuit. (Ibid. ℣. 44. & 45.) Christi quoque regnum subjungit Daniel in lapide abscisso de monte sine manibus concidentium; tamquam sine manibus complectentium, Deum hominem ex Virginem natum. Qui cum illam statuam percussisset, omnes ejus partes redegit in pulverem, easque auferens spiritus venti, locus ejus inventus non est: ipsum autem lapidem, qui percussit statuam, factum esse montem magnum & implesse omnem faciem terræ. (Ibid. ℣. 35.) [c] Vacuatis enim omnibus regnis, regnum Christi Domini exurget, quod nulli alteri populo relinquetur: quoniam permanebit in æternum. Hoc nunc orando omnis ejus petit Ecclesia, cum dicit: *Adveniat regnum tuum.* (Luc. 11. 2.) In quarta, statuam, imaginemque suam Nabuchodonosor (Dan. 3. 16. &c.) quam statuerat adorandam, cum tres prædicti amici Danielis adorare noluissent, camino detrusi, illud mirum divinitus præbuit, quod fugato incendio, ipsos potius ministros regiæ jussionis vorax flamma consumpsit, Tres vero viri illæsi, hymnum Regi vero dum canerent in medio camini, secum Filium Dei habere meruerunt. Quem revelante gratia rex ipse cognovit, (Joan. 4. 23.) qui suos veros adoratores figmenta vanissima contemnentes, a flammis præsentis sæculi, ad cælestem gloriam perducit triumphantes.

CAPUT XXXIV.

PRÆDICTIO: *In Daniele, qui Christum Dominum suis visionibus enarravit.*

Prædictio facta & figurata. In Daniele credita & visa.

1 QUinta vero visio continet somnium ejusdem regis, (Dan. 4. 2. &c.) quod Daniel ita interpretatus est. Arborem magnificam quam viderat, (Ibid. ℣. 17. &c.) sub cujus ramis omnes bestiæ, pecora, avesque habitarent, ipsum esse regem. Præcidendam vero cum Dominus jussisset, servata dumtaxat radice: regnum ejus auferendum ab eo, ipsumque cum bestiis mansurum. Capillos ejus ut mulieris, & ungues ejus ut aquilæ crescere, fœnum ut bos edere, donec septem divinitus tempora jussa complerentur: dans consilium regi eleemosynis sua peccata redimere debere. Quod cum facere neglexisset, prædicta omnia regi advenerunt, suppletaque mensura temporum, regnum quod amiserat, recuperavit. Sic præsumptores excluduntur, (Ibid. ℣. 31.) sic castigantur superbi ab eo *qui potat in lacrymis, in mensura*: (Psal. 79. 6.) quia sunt judicia ejus suavia. (Ps. 118. 39.) Sic Petrum apostolum negantem, dum respectum flentem videret, (Luc. 22. 61) in eum locum restituit, quem præsumptor amiserat. Sic in suis interfectoribus sacrum ejus sanguinem [d] fundentibus, pro quibus oravit eumdem sanguinem propinavit bibendum, quo regiam susciperent dignitatem. Sic quotidie Rex noster lapsos reparat, quibus collatæ gratiæ cælestis regni donum servat in posterum. In sexta ex quatuor sibi apparentibus bestiis (Dan. 7. 4. &c.) [e] illius supradictæ, quatuor partium orbis regna confirmat. Quibus quartam bestiam grandiorem fuisse atque terribilem, idem propheta testatur, habentem cornua decem, ac de medio eorum cornu aliud parvum ascendens, tria ex illis ante faciem ejus excussa sunt cornua, donec vetustus dierum sedit in judicio. Sed hæc eo modo [f] sunt exposita, quo regna illa quatuor sibimet succedentia. (Ibid. ℣. 23.) Bestia quarta, quæ omnibus regnis eminens domavit omnem terram, subjecitque eam. Post ipsam uno tempore decem reges exurgent: & post eos, ille qui nomen perditionis suæ, id est, Antichristi, portaturus est: De quo suo loco, ut jam promissum est, divina testimonia proferentur. In septima ex ariete & hirco, Persarum atque Græcorum sibi prælia revelata describit. Sub persona quoque Antichristi, qui corde suo dum magnificabitur, dolo corrumpet multos, (Dan. 8. 3. &c.) donec veniat qui venturus est Jesus Dominus, & non tardabit. (Ibid. ℣. 25. Habacuc. 2. 3.)

3. In octava, idem vir desideriorum Daniel, providam justitiam Dei judicantem reges superbos ea ratione insinuat, qua Baltasar Rex cœnam faciens principibus suis, (Dan. 5. 1. &c.) vasa templi Dei quæ Nabuchodonosor pater ejus abstulerat * prolata, biberit in eis concubinis, principibusque suis, laudans deos suos aureos & argenteos, ligneos & lapideos: (* Editi *sublata*. Ibid. ℣. 5.) statimque in conspectu ejus exierunt articuli manus hominis, & scripserunt in pariete regis domus: qua visione turbatus rex, cum omnes quos habuit curiosos, scripturam legere nequi-

a Editi, *ablatus*: sed melius Ms. Remig. *oblitus*.
b Editi, *aderat*. Ms. Remig. *erat*.
c Ms. Remig. *Vacuatisque*.
d Hæc verba, *fundentibus, pro quibus oravit, eumdem sanguinem*, in Ms. Remig. repetita huic loco restituimus. In illo tamen paulo post legitur, *susceperis*, non *susciperent*, ut in editis.
e Ms. Remig. *illi supradictæ*.
f Ms. Remig. *sint exposita*.

quivissent, Daniel accitus, causa vasorum domus Dei id factum fuisse, regem constantes objur- *Ibid. ℣. 25.* gans, scripturam etiam recitavit: *Mane, Thecel, Phares:* eamque interpretatus est, *Mane; Numeravit Deus regnum tuum, & implevit illud. Tecel:* [a] *Ponderatus es, & inventus es minus habens. Phares; Divisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.* Promissa itaque munera quæ Daniel abnuerat, cum rex contulisset prophetæ, suppleto vitæ cursu, ut prædictum fuerat, regnum reliquit Medis & Persis. Videant, videant superbi reges, qui ausu mentis suæ vasa domus Dei diripientes, quæ juste ille ministris peccantibus tradidit, sine ulla reverentia contrectantes, Deo, cujus nomine consecrata sunt, videntur contumelias irrogasse. Quorum finis utique mors est, quæ non habet finem.

CAPUT XXXV.

PRÆDICTIO: *In eodem, dum eum de lacu leonum ervit, ut Christum Dominum a Judæis.*

[b] Prædictio facta & figurata. In Daniele credita & visa.

Dan. 6. 1. &c. 1. IN nona: Darius Medus successit in regnum: qui cum satrapas centum viginti statueret in regno suo, tres ei præpositos constituit. Daniel unus erat ex tribus, gratiam habens in oculis regis. Exquirunt [c] invidi adversum Dei servum consilium, ac regi persuadent diebus tri- *Ibid. ℣. 7. &c.* ginta petitionem a nullo deo vel homine, nisi a solo rege esse poscendam: in eo pœna interposita, qua si quis præceptum regis contemneret, in vivarium missus leonibus in esca daretur. Quod præceptum propositum reperiens propheta, Dominum suum tribus temporibus diei solita oratione precatus est. Detentum ut contumacem regi offerunt, quem cum eripere invidis non valeret, Deo suo prophetam sub hac confessione dimisit, qua eum de mortis periculo solus posset eruere. Quod & factum est. Ex hac tamen mœstitia incœnatus rex dum neque cibum neque somnum caperet, diluculo ad videndum Danielem ipse perrexit. Quem vivum illæsumque respiciens, Deo vero dans gloriam, educi de lacu præcepit, eosque qui Danielem criminati erant, in lacum misit, & devorati sunt continuo in conspectu ejus. *Eccli. 27. 29.* In his etiam suppleta est prophetia, dicens: *Qui foveam fodit proxima,* [d] *incidet in eam. Et qui statuet laqueum proxima, peribit in illo.* Et ipse noster Jesus Domino, in quo omnia ista figurata surgebant, per prophetam dicit: *Psal. 56. 7. Ibid. ℣. 4.* *Foderunt ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam.* Et iterum: *Misit Dominus misericordiam suam & veritatem suam, & liberavit animam meam de media catulorum leonum.*

2. In Decima: Propinquante fine temporis se- *Dan. 9. 2. Jerem. 25. 11. & 29. 10.* ptuaginta annorum desolationis Jerusalem, quam per Jeremiam prophetam Dominus prædixerat: Daniel cum omni fletu & jejunio orationem fu- *Ibid. ℣. 21.* dit pro se ac pro delictis populi sui, miseratio-

nem Domini implorans. Oranti Gabriel astitit archangelus, eique futura mysteria revelavit, septuaginta hebdomadas breviatas esse in populo ejus, & [e] in civitate sancta, ut consummentur peccata, & signentur delicta, & ut finiatur injustitia, & adducatur justitia sempiterna. Impleri quoque visus prophetarum, & ungi Sanctum sanctorum ab exitu sermonis in respondendo. Et iterum ædificabitur Jerusalem, usque ad Christum ducem hebdomadæ septem, & hebdomadæ [f] sexaginta duæ. Et rursum ædificabitur platea & muri in angustia temporum. Et post hebdomadas septuaginta duas, interibit chrisma; & judicium non erit in eo: vel sicut Hebræus habet interpres: *Occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem & sanctuarium dissipavit populus cum duce venente, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmavit autem pactum* [g] *multis hebdomada una, & in media hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseveravit desolatio.* *Ibid. ℣. 26.* Ad confutandum errorem Judæorum hæc sibi revelata scripsit Daniel. Qui ergo expectant adhuc venturum Christum, credituri sunt Antichristo. Sic enim eos Dominus Jesus in Evangelio increpat, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, & non credidistis mihi: alius veniet in nomine suo, & ipsi credetis.* *Joan. 5. 43.*

3. Labore ingenioque magno beatæ memoriæ Hieronymus, [h] per supputationes annorum regum Babyloniæ septuaginta hebdomadas, usque ad nostri Redemptoris nativitatem Christi Domini annos quadringentos nonaginta perduxit: [i] sejungens septem in restauratione templi hebdomadas, sexaginta & duas usque ad Domini nativitatem, & usque ad Passionem ipsius, & unam vastationis quæ facta est a Vespasiano duce, vel Tito filio ejus. Inimici igitur Domini Judæi fallentes semetipsos, cum multiplicia prophetata de Christo, ad quasque suorum regum personas referre contendunt; huic prophetæ Danieli volentes nolentesque colla submittunt: qui non tantum signa omnia supra scripta conscripsit, quantum etiam tempora ipsa adventus Domini designavit. Quæ omnia luce clarius impleta omnis jam mundus [k] agnoscit. Gloriam igitur Christi Domini diffusam in gentibus, eumque, ut scriptum est, omnem terram adorantem, Judæi ad- *Ps. 65. 4.* huc credere nolunt, nobiscum intuentes impleri omnia, quæ prædicta sunt oraculis prophetarum.

4. In undecima, eidem Prophetæ revelata sunt *Dan. 11. 1. &c.* sub persona bellantium regum, ipsius facta Antichristi, angustiæque ultimi temporis, resurre- *Isa. 6. 11. &c. 13. 9. 16.* ctio etiam mortuorum, qualiter impii, qualiter vel sancti resurgant. Hæc & Isaiæ, & Ezechielis *Ezech. c. 38. & 39.* ita ostensa sunt, quemadmodum eorum dicta Evangelica firmat auctoritas.

5. In duodecima, spectaculum quoddam lætissimum, non tantum regi, quantum etiam spiritalibus mentibus exhibuit Daniel. Bel quippe ido- *Dan. 14. 2. &c.* lum, quod omnes Babylonii simul cum rege cultui habebant, magnos regios apparatus velut quo-

a Mſ. Remig. *Ponderatum est in statera, & inventum est.*
b Mſ. Remig. *Promissio.*
c Mſ. Remig. *invidia . . . . consilia.*
d Mſ. Remig. *incidit . . statuit . . deperiet.*
e Editi, *in civitatem sanctam, ut consummarentur peccata, & signarentur.*
f Mſ. Remig. *hebdomadas VI. & hebdomada LXXII.* Lugd. *hebdomada septem, & hebdomada septuaginta dua.*
g Mſ. Remig. *multum . . . & in medio hebdomadis.*
h Lege hanc septuaginta duarum hebdomadarum expositionem apud Hieronymum, libro in Danielem prophetam, capite nono.
i Mſ. Remig. *sed jungens . . . septuaginta duas.*
k Mſ. Remig. *agnoscent.*

tidie comedens, quos sacerdotes eum suis per occultum intrantes ostium consumebant. Danial eorum fraudem subtili arte demonstrans, [a] feri in pavimento templi cinerem suis præcepit. Signatis igitur foribus annulo regis, in posterum diem venientibus, non illa ab illo figmento consumi, virorum ac mulierum impressa vestigia demonstrarunt. Confessione etiam sacerdotum occultum est illud ostium proditum, per quod
Ibid. ℣. 22. &c. introeuntes omnia devorabant. Confracto itaque regia jussione figmentos draconem, quem simul ot divinum suspiciebant, sine gladio & suste ita peremit Daniel, quemadmodum sciebat corruptibilem posse corrumpi: docens & ostendens, unum & solum verum Deum esse colendum, relictis vanis superstitionibus, quibus non tantum Babylonios, quantum etiam totum mundum sub potestate dæmonum captivum teneri propheta cernebat. [b] A quorum dominatu Christi Domini gratia liberandum, præconio etiam suo [c] futuro tempore designavit. Sed quoniam, ut ait quidam, Veritas odium parit (unde & Paulus noster dicit:
Gal. 4. 16. *Inimicus factus sum vobis verum prædicans;*) pro
Dan. 14. 30. &c. munere veræ religionis ostensæ, in lacum leonum Babylonii devorandum propheta miserunt. Nec defuit divina potentia, quæ & custodiam [d] solitam suo, & prandium per ejus socium ministraret incluso. Cujus ob meritum gratiæ, ferales leonum impetus in ovium mansuetudinem commutavit. Educto itaque Daniele, cum rex miraretur illæsum, inimici ejus in escam leonum dati sunt ut perirent. Non sine signo ejus Domini hæc acta sunt
Ps. 73. 20. qui pro suis orat, dicens: *Ne tradideris bestiis ani-*
1. Petr. 5. 8. *mam confitentem tibi*. *Rugiens* enim ille *leo* diabolus qui *circuit quærens quem devoret*, [e] inimicos nostri Prophetæ Christi Domini quos reperit, accepta potestate consumit.

CAPUT XXXVI.

PROMISSIO: *In Ezechiele, manifesta resurrectio per Christum Dominum.*

Promissio facta & figurata. In Ezechiel credita & visa.

1 EZechiel quoque propheta inter cetera quæ arcanis recondita scripsit, resurrectionem sibi ostensam, quæ futura est mortuorum, hoc modo [f] intimavit. In campum se quemdam ad-
Ezech. 37. 1. &c. ductum, qui erat plenus ossibus mortuorum, illic potentia verbi Dei unum quodque os suis partibus conjungi, carnes, nervos, cutesque ascendere, eisque vitales auras infundi eo Spiritu ipse vidit, quo nos futuram speramus & credimus resur-
Ezech. 28. 20. &c. rectionem. Multa quoque sub figura regis Tyri de Antichristo narrans, describit etiam civitatem, quæ congregatur [g] ex gentibus ex lapidibus vivis,
Ezech. 44. 2. Jerusalem cælestem: cujus portam Orientalem clausam semper ostendit, dicens: *Hæc porta clausa erit, solus princeps sacerdotum* [h] *transibit per eam, & ipsa clausa erit principi*; Mariæ virginalem uterum signans, quæ semper virgo integra protulit Salvatorem. Solus enim Christus Dominus, ut ait beatæ memoriæ Augustinus Episcopus, [i] per inviolata matris, virginea viscera, membra infantis eduxit, qui post Resurrectionem per clausa ostia membra juvenis introduxit: solus peccatum non habens infantilis ætatis exortu, qui peccatum non habuit grandioris ætatis accessu, ipso
Joan. 14. 30. dicente: *Ecce venit princeps hujus mundi, & in me nihil inveniet.*

2. In hac captivitate Babyloniæ etiam Esdra sa-
2. Esdr. 1. 1. &c. cerdos & propheta fuit, qui gratus in conspectu regis dum esset, & cum flentem rex aspiceret, qua ex causa tristis esset ab eo perquirens, solemnia [k] religionis ac populi sui agi solere eo tempore firmat, a quibus se alienum esse [l] docebat. Dat rex eundi licentiam, jubetque [m] restaurari templum Dei. Veniens quoque Esdras ad Jerusalem, zelo legis accensus, purgandam a vitiis primitus plebem statuit. Quoniam *Rex sapiens*,
Sap. 6. 26. ut propheta dicit, *populi stabilimentum est*. Re-
1. Esdr. 10. 1. &c. perto itaque libro Moysi, ostendit inter cetera, etiam hinc iram Dei fuisse succensam, quod contra Dei mandatum ex alienigenis sibi populus accepisset uxores: persuasitque censura qua valuit, suas quisque cum filiis projiceret mulieres. Nulla itaque [n] detenti carnali dulcedine, cum sibi vellent Deum esse propitium, incunctanter quæ fuerant imperata, fecere: ut populi Christiani figuram ostenderet, quos admonet & Princeps om-
Matt. 19. 29. nium sacerdotum dicens: *Si quis dimiserit domum, aut agrum, aut uxorem, aut filios causa nominis mei, & hic multiplicia accipiet, & vitam æternam consequetur.*

CAPUT XXXVII.

PRÆDICTIO: *In Esdra, domus Dei, id est, per Christum Dominum restauratio.*

Prædictio facta & figurata. In Esdra credita & visa.

1 TEmplum quoque Dei dum restauraret Es-
1. Esdr. 4. 1. &c. dras, invidia quorumdam malorum, qui socii fabricæ, nec tamen socii religione esse voluerunt, cum eos incircumcisos non susciperet Esdras, malitiose regni insinuantes, ab opere tem-
Ibid. ℣. 24. Jer. 25. 12. & 29. 10. pli cessatum est usque ad Cyrum regnantem. Qui divino actus imperio, suppletis annis septuaginta, quos Jeremias ex ore Domini prædixerat, omnem populum, simulque & vasa domus Dei ex Babylonica captivitate ad Jerusalem dimisit, adjiciens munera rex, e quibus præcepit ut fabrica surge-
1. Esdr. 5. 13. ret templi. Quod sub Dario cœptum, usque ad perfectionem ejus quam Cyrus fieri & jussit & jovit, anni evoluti sunt quadraginta sex. De quibus Judæi, Domino restaurationem sui corporis
Joan. 2. 19. [o] promittenti, ac dicenti, *Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud*; non intelligentes il-
Ibid. ℣. 20. lius dicti sacramentum, dixerunt: *Quadraginta & sex annis constructum est*. Et quomodo hic dicit: *Triduo suscitabo illud*? [p] A Salomone enim ea celeritate constructum est, qua omnia præ-

a Ms. Remig. *flerni*.
b Ms. Remig. *A quorum*; intellige, *superstitionum*.
c Ms. Remig. *futura tempora*.
d Ms. Remig. *solidam*.
e Ms. Remig. *inimicus . . . sumit*.
f Sic. Ms. Remig. At vero editi, *initiavit*.
g Editi, *in gentibus & lapidibus*.
h Ms. Remig. *transit*.
i Hæc leguntur apud Augustinum epist. ad Volusianum, alias 3. nunc 137. c. 2. pag. 405. novæ editionis. Et lib. 5. contra Julianum cap. 15. pag. 656. n. 57. item nov. edit.
k Editi, *regionis*.
l Recentiores edit. *dicebat*.
m Ms. Remig. *restaurare*.
n Editi, *tenente*.
o Ms. Remig. *promittenti ac dicenti*. Editi, *promittente ac dicente*.
p Editi, *A Salomone autem . . . qui*.

præparante David patre repererat. Non ergo Salomonis fabricæ [a] emensa tempora Judæi dixerunt, sed Esdræ, cui, ne perficeret, fuerat interdictum.

2. Reparato itaque templo ac muro Jerusalem, juxta Danielis tempora constituta (quo exorante simul cum Zacharia populus mansit in Jerusalem) septuaginta hebdomadarum usque ad Christi Domini nativitatem, ut supra * diximus, tempora [b] cucurrerunt. Cujus indulgentia, etiam nunc animæ de captivitate sæculi [c] in compunctione cordis suppleta [d] mensura, gratia & misericordia liberantur. Jucundantur enim pro illis diebus, quibus sunt humiliati, [e] annis quibus viderunt mala, donec aspiciat Dominus super servos suos, & in opera sua. Serviamus igitur Domino in timore, & exultemus ei cum tremore, quousque reducamur ad civitatem, quam Rex & Sacerdos noster restaurat Jerusalem cælestem: ut in templo corporis ejus, quod triduo suscitavit, sacrificium laudis ei jugiter offeramus.

(* Cap. 3. — Ps. 89. 15. & 16. — Psal. 2. 11.)

CAPUT XXXVIII.

PRÆDICTIO: *In eodem, cum in figura Ecclesiæ parabolam pandit.*

[f] Prædictio facta & figurata. In Esdra credita & visa.

(3. Esdr. 3. 4 &c.) 1 REx Babyloniæ Artaxerxes dum suos vellet exercere captivos, tres elegit prudentes Judæos, quorum sententias Esdras sacerdos scripsit. Unus vinum omni rei prætulit: alius regem: tertius Zorobabel mulieres, ac super omnia veritatem. Qui cum suas sententias protulissent, sapientior omnibus judicatus est Zorobabel, qui mulieres, ac supra omne veritatem astruxerat. Et re vera quid muliere fortius, quæ primum Adam ita illexit virum, ut Dei præcepta contemneret? (Gen. 3. 6.) Quid fortius muliere, cujus species omni se [g] cupiditati extollit? Quid fortius muliere, quæ & regiam fortitudinem emollit, & virum? Quid etiam in bono, fortius muliere; quæ credidit integram se Christum parere veritatem? (Luc. 1. 45.) Quid fortius muliere, quæ fugientibus discipulis, mysteria ipsius Crucis intrepida ac plena fiducia [h] aspexit? (Joan. 19. 25) Quid fortius muliere, quæ prima præ omnibus viris excurrens, videre meruit Dominum resurgentem? (Marc. 16. 9) Quæ cum in typo Ecclesiæ hæc Esdra [i] scripserit, subsecuta est etiam actio figurata. Esther enim quæ a Mardochæo fuerat in filiam educata, dum aulam regiam Mardochæus curaret, a Deo qui exaltat humiles ad regiam Esther perducta est dignitatem. (Esther. 2. 7 — Ibid. 7. 3.) Hæc cum populum suum, agente amico regis Aman causa Mardochæi, [k] donatum intelligeret morti, gladiusque eorum cervicibus immineret, animam suam Esther pro suo populo ponens, invocato divino auxilio penetralia regis ingressa est, quo mulieri non vocatæ accedere non licebat. (Esther 5. 1. &c.) Quam cum rex indignatus aspiceret, illa quoque [l] pudore tabuisset: (Ibid. c. 15. v. 11.) *Convertit*, ut dictum est, *cor ejus Deus in lenitatem*: eique rex multa bona promittens, dum ejus salutem reparare contenderet, ad convivium cum Aman venturum se, ut regina poposcerat, non negavit. (Esther 5.) Illic narrans quæ secum & cum suo populo acta erant. Aman eo ligno crucifigi rex statuit, quo Mardochæum idem Aman suspendere statuerat innocentem: (Ibid. c. 7. 3. &c. — Ibid. ℣. 9.) [m] ut cogitanti nequissima, sicut ait propheta, super ipsum volverentur.

2. Sic Ecclesia sancta ligno Crucis perimit inimicos. (Psal. 53. 7.) Sic se pro suis, periculis [n] hujus mundi opponit. Sic datis in morte, suis laboribus vitam conferendo ministrat: ut pote regina, quæ a suo Rege sponso & Domino admonetur, eique dicitur: *Libera eos, qui ducuntur ad mortem, & redime eos qui occiduntur.* (Prov. 24. 11.) Cujus beneficiorum refugia, ipsi quoque ejus appetunt inimici. Nec impari etiam loco Judith sancta, ordine subsequente ponitur, quæ etiam ipsa figuram sanctæ Ecclesiæ personamque [o] suscipiat. Nam cum dux militiæ regis Babylonis Betulliam Holofernes obsidione cinxisset, sublatisque aquis siti totam affligeret civitatem, primores ejus in deditionem statuerunt tradere Holoferni. (Judith. 7. 10. &c.)

3. Hæc disponentibus Judith obstitit, paucorum dierum inducias poscens. (Judith. 8. 1. 10. &c.) Quibus jejuniis orationibusque supplex Regem regum & Dominum dominorum exoravit. (Ibid. c. 9. ℣. 1. &c.) Exuta igitur veste viduali, sese omni ex parte, mente, corpore, moribusque componens, mirabilem cunctis exhibuit: (Ibid. c. 10. 3. &c.) eo usa consilio, quo, custode Deo, credebat pulchritudine captum hostem posse perimere, suam pudicitiam illo servante, qui dator & custos est castitatis. Quæ cum illæsa caput hostis afferret, quam viri non valuerant, femina patriæ reddidit libertatem. (Judith. 13. 10.) Nostram, ut diximus, cujus hæc figuram gestabat, si [p] agnoscas Ecclesiam, vides quemadmodum postea quam ejus vir Christus Dominus passus resurgensque ascendit in cælum, omni mœstitia, ut recte viduali depulsa, sit induta pulcritudine ab eo, de quo in Isaia Propheta dicit: *Induit me vestimento [q] salutari, & stola jucunditatis circumdedit me, sicut sponsam ornatam monilibus suis.* (Isai. 61. 10) Missa est enim & hæc in vulnere capitis inimicorum; quoniam corpus illius est qui confregit caput draconis magni. Non pepercit & hæc animæ suæ sicut illa, quoniam ipsa est quæ dicit per Ioannem apostolum: *Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, ita & nos debemus pro fratribus [r] animas ponere.* (1. Joan. 3. 16.) Quod fecisse in sanctis martyribus constat, quæ est benedicta apud omnipotentem Deum.

a Editi, *priora*. Mſ. Remig. *tempora*.
b Editi, *concurrerunt*. Mſ. Remig. *cucurrerunt*.
c Mſ. Remig. *in compunctionem*.
d Mſ. Remig. *mensura gratia liberantur*.
e Mſ. Remig. addit vocem, *annis*; & paulo post, *restauret*, ut edit. recentiores.
f Mſ. Remig. *Promissio*.
g Mſ. Remig. Duac. & Colon. *cupiditate*.
h Mſ. Remig. addit, *constanter*.
i Mſ. Remig. *scripserat*.
k Mſ. Remig. *donatum*: Editi, *damnatum*.
l Editi, *tacuisset*: Mſ. Remig. *pudore tabuisset*.
m Ita Mſ. Remig. ac editi, *ut qui cogitant in me nequissima, sicut ait Propheta, super ipsos volverentur*.
n Sic Mſ. Remig. At vero in editis, *hujusmodi*.
o Mſ. Remig. *figuratam sanctam Ecclesiam, personamque suscipiat*. Colon. & recentiores, *figuram sanctæ Ecclesiæ, personamque significat*.
p Mſ. Remig. *si agnoscis*.
q Mſ. Remig. *salutaris, & stolam*.
r Mſ. Remig. *animam*.

CAPUT XXXIX.

PRÆDICTIO: *In Tobia, ex pisce Christo, & dæmonia fugari, & illuminari cæcos.*

[a] Prædictio facta & figurata.

[Tob. 1.5. &c.] 1 TObias quoque captivus apud Ninivem fuit, [b] ea religionis suæ patientia præditus, quia sciebat iram Domini æquo animo sustinendam. Dignis operibus confessionibusque satisfaciens Deo, [Tob. 4.23.] moribus quoque sanctis filium erudit. Cui in mandatis dedit neque penuriam paupertatis, neque labores diuturni exilii formidandos, si modo in mandatis Domini perseverans discederet ab omni iniquitate, & bene ageret. Et hæc, fulgente justitia interioris luminis, itinera dum cæcus [Tob. 2.11.] corpore, filio recta monstraret; [Tob. 5.1. &c.] Raphael archangelus missus a Deo, non tantum captivis solatia, quantum etiam beneficia cælestia orantibus mini- [Tob. 6.12.] stravit: filio pro recipienda pecunia ducatum præ- [Tob. 8.3.] stans, filiam Raguelis ei uxorem dedit, a qua Asmodeum dæmonium nequissimum expulit, qui illi jam septem occiderat viros. [c] Reductus locu- [Tob. 6.14.] ples cum uxore filius, ipsi quoque Tobiæ ex je- [Tob. 15.13.] cinoribus piscis quibus & dæmonium fugaverat, oculorum maculas auferens, pristinum reddidit visum. Eosque monuit semper glorificare Deum, & in bonis operibus permanere. Hic Tobias Christum Dominum inter cetera præconia suæ laudis [Tob. 14.14] prophetavit, dicens: *Nationes multæ de longinquo venient, habitatores a novissimis partibus terræ ad nomen Domini Dei, & munera sua in manibus habentes Regi cælorum afferent cum lætitia:* quod nos nunc videmus impleri. Mysticum vero actionis hujus hoc est, quod ex interioribus piscis & dæmon fugatus est & Tobias illuminatus.

2 Hoc [d] egit piscis magnus ex Passione sua [Luc. 8.2.] Christus purgans Mariam, a qua expulis septem [Matt. 12. 45.] dæmonia: animæ sic captæ desperationem tollens, quam septem spiritus nequiores dum vexaverint, purgari, sanarique etiam talem necesse est per jecinora nostri piscis, si pænitens reversa intelligat, quia ex illa spiritus maligni fugentur, eosque caveat inimicos. Nam spiritus malus, est spiritus superbiæ: nequior illo simulatio humilitatis. Spiritus malus, spiritus invidiæ: nequior illo simolatio caritati. Spiritus malus, spiritus mendacii: nequior illo simulatio veritatis. Spiritus malus, spiritus luxuriæ: nequior illo simulatio castitatis. Spiritus malus, spiritus avaritiæ: nequior illo simulatio misericordiæ. Spiritus malus, spiritus intemperantiæ: nequior illo simulatio parcitatis. Spiritus malus, spiritus erroris: nequior illo simulatio religionis. His igitur possessa, cum sint posteriora ejus deteriora priori- [Rom. 5.20.] bus, piscis nostri liberatur medicina: quia *ubi abundavit delictum, superabundavit & gratia.* [Matt. 17. 26] Qui tributum pro se & pro Petro, & excæcato lu- [Act. 9.18.] men reddidit Paulo, satians ex se ipso in littore [Joan. 21.13] discipulos, & toti se offerens mundo ἰχθύν. Namque Latine piscem sacris litteris, majores nostri hoc interpretati sunt, ex Sibyllinis versibus colligentes, quod est, *Jesus Christus Filius Dei Salvator*, piscis in sua Passione decoctus, cujus ex interioribus remediis, quotidie illuminamur, & pascimur.

CAPUT XL.

PRÆDICTIO: *In Machabæis, qui & martyria, & ipsum Christum Regem natum susceperunt.*

[e] Prædictio facta & figurata. In Machabæis credita & visa.

1 POst redditam libertatem ex captivitate Babyloniæ, Machabæi ducatum Hebræo po- [Machab. 1. &c.] pulo præbuerunt. Quorum virtus ita enituit, ut [2.* Legd. Ptolemæus.] non tantum Macedones & * Ptolomæus rex Ægypti, quantum eos ipsi Romani in amicitiarum fœdera convocarent. [1. Machab. 11.] Illic apud Judæos in quadam parte quam Romani jam ceperant, Antiocho re- [2. Mach. 7. 1. &c.] gnante, præclara illa femina Machabæorum mater, pro spe æternæ vitæ, legitimisque suis, ne vetitas carnes suillas filii sui tangerent, uno die septem martyres edidit Deo, quos terra contempta, non huic mundo, sed [f] ipsi peperit cælo: suo exemplo nos admonens pereuntia contemnere, appetere sempiterna, velocius finienda finire, quo possent certantes atque vincentes illud apprehendere, quod non habet finem. Sic ipsa [Ibid. ℣ 41.] statim secutura, filios præmisit ad vitam, quam veram sciens, omnique metu carentem, sibi suisque filiis fideli testimonio acquisivit. Propter quam & alios in bello mortuos Judas Machabæus duode- [2. Mach. 15. 43.] cim millia talentorum Jerosolimam misit offerre sacrificium pro mortuis, bene & optime de resurrectione cogitans. Hac exoratione sancta Ecclesia suos agit filios, quibus contemptum, mortis inculcans, ad veram vitam Christum transire compellit, ut sit ipsa in regno Dei perfecta cum filiis qui ei dicunt: *Quis nos separabit a caritate Christi?* [Rom. 8.35] *Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?*

2 Sane apud Machabæos ultimus dux & Pon- [1. Mach. 16. 24.] tifex fuit Hircanus. Nam fratrem ejus Aristobolum Pompeius magistratus populi Romani dum Jerosolymam expugnaret, vinctum cum liberis Romam misit, sicut Josephi narrat historia [g]. Impleta tamen Jacob patriarchæ prophetia dicentis: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui reposita sunt omnia,* [Gen. 49.10.] *& ipse erit expectatio gentium.* [h] Intuemur quiescente ordine regum Juda & Israel, vel Levitico sacerdotio, cum Herodes rex alienigena Hebræo populo imperavit, cessante etiam unctione, quam Daniel propheta prædixerat cessaturam: ne unctos reges vel sacerdotes sequeretur ille populus, [i] præsente jam æterno Rege & Sacerdote Christo, qui est *expectatio gentium*. Herodes igitur (cujus patrem ex Idumæis, matrem vero ex Arabia fuisse idem Josephus [k] dicit) a Cæsare Augusto attributum sibi illius gentis, eo tempore sumpsit imperium,

a Ms. Remig. *Promissio.*
b Ms. Remig. *ea religionis suæ potentia*. Colon. & recent. *ea religione sua patientia.*
c Ms. Remig. *Reductum locupletem . . . filium.*
d Editi, *apte.*
e Ms. Remig. *Promissio.*
f Ms. Remig. *ipsa.*
g Rem sicut narrat Josephus libro 14. Antiquitatum, cap. octavo.
h Ms. Remig. *Intueamur quiescentium ordinem regum.*
i Ita Ms. Remig. Editi vero, *præsentem venientem Rege*, &c.
k Libro Antiquitatum 14. capite duodecimo, in fine.

Luc. 2,1. rium, quo Cæsar pacati orbis totius sub edicto descriptionem fieri præcepit. Itaque eo anno professionis illius quæ facta est præside Syriæ Cirino, natus est Christus Dominus, in qua descriptione venit & Paulus. Sic enim intelligendum est, quod Act. 22,28. Tribuno Lysiæ dixit: *Ego autem natus sum Romanus.* Omnes enim pretio comparabant hujus nominis dignitatem: hic vero Judæus cum dixit natum se esse Romanum, clarius ostendit in illa se descriptione venisse, nato jam [a] Johanne præcursore & præcone [b] veri Regis & Judicis, a quo tempus gratiæ sumpsit initium.

3 Huc usque, juvante Domino, sub Lege figuratas promissiones prædictaque ut datum est colligere valui. Secundum & hic tempus, velut secundum diem ex quatuor partibus mundi surgentem prophetarum [c] patrum, orientali plaga migrante, Isaia, Jeremia, Ezechiele, ac Daniele tribus in partibus constitutis: duodenario & hic Prophetarum minorum, tamquam horarum numero diem secundum velut in vesperum concludens: ut tempus tertium manifestatæ gratiæ simul cum ipso æterno die, ascriptis capitulis, tertia pars libri sumat initium. Amen.

a Ms. Remig. addit hanc vocem, *Johanne*.
b Editi, *Domini regis*.

c Ms. Remig. *procerum*.

FINIS SECUNDÆ PARTIS.

INCERTI AUCTORIS.

DE PROMISSIONIBUS ET PRÆDICTIONIBUS DEI.

PARS TERTIA.

DE TEMPORE GRATIÆ.

PRÆFATIO.

Quoniam Christi Domini gratia rutilante, illustratus jam mundus eluxit; non reor adhuc, ut supra factum est, figuratas promissiones, seu prædicta discutiens, huic tertiæ parti prælatis capitulis consignare. Præsertim quia Lex omnis & prophetia Christum Dominum sonuit & Ecclesiam. Cujus cælestis Regis & Judicis adventum, præconia omnium spirituum eo ordine nuntiarunt, quo per linguas etiam inimicorum suorum veritas clamitaret. Quia *& dæmones credunt & contremiscunt:* Jacob. 2,19
a [a] confessique sunt præsenti: *Scimus qui sis, quid venisti ante tempus torquere nos.* Luc. 4,24 Quare, juvante Domino, placuit huic operi non tantum eorum vaticinia inserere, qui Dei Spiritu acti sunt, quantum & eorum, qui errantium spirituum seductione decepti, *cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt.* Rom. 1,21. Pauca itaque de multis expendens, & quædam Sibyllæ, vel quorumcumque congrua de Christo Domino dicta subjungens, primo in loco Joannem præconem præcursoremque ipsius singularis Regis & veri Judicis introducam. Cui testimonium ipsa Veritas præbuit, quod *in natis mulierum nemo exurrexit major Joanne Baptista;* Matt. 11. 11. in quo Lex omnis & Prophetia cessavit. Ibid. ℣. 13.

a Editi, *fassique . . . qui advenisti.*

PARTIS TERTIÆ ARGUMENTA.

1. PROMISSIO: *De Joanne Baptista Præcursore Christi.*
2. PROM. *De cælo venturi Regis & Judicis Christi.*
3. PROM. *De Verbo Deo & homine.*
4. PROM. *De nato Christo ex Virgine.*
5. PROM. *De Christo posito in præsepio.*
6. PROM. *De stellæ signo.*
7. PROM. *De pace & salute Nativitatis ejus.*
8. PROM. *De fuga in Ægyptum.*
9. PROM. *De parvulis pro Christo occisis.*
10. PROM. *De Christo, quod in templo ex Isaia Judæos convicit,*
11. PROM. *De uncto Christo per columbam.*
12. PROM. *De electione Discipulorum.*
13. PROM. *De miraculis Christi.*
14. PROM. *De Christo, quod mare pedibus ambulavit.*
15. PROM. *De Christo, quod populos mirabiliter pavit in eremo.*
16. PROM. *De Christo, quod portatus asello est.*
17. PROM. *De Christo, quod expulit de templo mercatores.*
18. PROM. *De traditore Christi ostenso.*
19. PROM. *De injuriato Jesu.*
20. PROM. *De Christo spinis coronato.*
21. PROM. *De Christi Cruce & vulneribus.*
22. PROM. *De eo, quod inter latrones crucifixus est.*
23. PROM. *De vestimentis sorte divisis.*
24. PROM. *De felle & aceto.*
25. PROM. *De Christo lancea in latere percusso.*
26. PROM. *De obscurato Sole in Passione.*
27. PROM. *De sepultura Christi D. . . .*

28. PROM.

28. PROM. *De Sanctorum corporibus in morte Domini suscitatis.*
29. PROM. *De diei tertiæ Resurrectione.*
30. PROM. *De incredulis Discipulis increpatis.*
31. PROM. *De Ascensione Christi in cælum, & dono Spiritus-sancti.*
32. PROM. *De exortu Ecclesiæ.*
33. PROM. *De testamento, cantico, & homine novo.*
34. PROM. *De Martyribus.*
35. PROM. *De vocatione Gentium.*
36. PROM. *De fide regum.*
37. PROM. *De jugo legis Christi, quod reges, gentesque acceperunt.*
38. PROM. *De subversione idolorum, atque templorum.*
39. PROM. *De mensa Christi generali Regibus & pauperibus.*
40. PROM. *De Evangelio omnibus gentibus prædicato, & fine.*

TEMPUS GRATIÆ.

PROMISSIO PRIMA IMPLETA.

De Joanne Baptista præcursore Christi.

a [a] Credita & visa.

Isa. 40. 3. &c. ISaias Propheta: *Vox, ait, clamantis in eremo; Parate viam Domino, rectas facite semitas Dei nostri. Omnis rivus implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur. Et erunt tortuosa in directum, & aspera in vias planas. Et videbit omnis caro salutare Dei.* Firmat hæc Joannes Evangelista, dicens: *Hoc testimonium est Joannis* de Christo, *quando ad eum miserunt* Principes sacerdotum interrogantes, utrum ipse esset Christus. *Et confessus est, & non negavit, dicens: Quia non sum. Qui ei dixerunt; Elias es tu? & dixit, Non. Quis ergo es? aiunt: dic, ut habeamus renuntiare his qui nos miserunt: quid de teipso dicis? Qui dixit; Ego sum vox clamantis in eremo, parate viam Domino, sicut dicit Isaias Propheta.* Testatur & Petrus in Actibus Apostolorum, dicens: *Cum impleretur cursus,* [b] *Joannes dicebat; Quem me suspicamini esse non sum ego, sed ecce venit post me de cujus pedibus non sum dignus solvere corrigiam calciamentorum ejus.* Fatetur & [c] Sibylla Erythræa, dicens:

Joan. 1. 19. &c.; Act. 13. 25; b; c

Judicii signum: tellus sudore madescet.
Jam æquantur campis montes, & cærula ponti.

Seque ipsam exponens adjunxit.

Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.

Quod impletum per Christum Dominum ipsi cognoscimus & videmus.

PROMISSIO II. IMPLETA.

d [d] *De cælo venturi Regis, & Judicis Christi.*

Credita & visa.

Psal. 18. 7. & 144. 13. Psal. 46. 9. DAvid Propheta: *A summo cælo, ait, egressio ejus.* Et iterum: *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum.* Item ipse: *Regnavit Dominus super omnes gentes.* Et Isaias: *Regem cum claritate videbitis.* Item: *Ecce Rex tuus,* ait, *venit sedens super nubem levem:* carnem scilicet nullum pondus habentem peccati. Firmat hæc Evangelium Matthæi, dicens: *Magi ab Oriente venerunt dicentes: Ubi est qui natus est Rex Judæorum?* Testatur & Paulus: *Regi,* ait, *sæculorum.* Et iterum: *Ostendet beatus & solus potens Rex regum, & Dominus dominorum.* Fateturque Sibylla.

Isa. 33. 17. & 19. 1.; Matt. 2. 1.; 1. Tim. 1. 17. & 6. 15

E cælo Rex adveniet per sæcla futurus.

PROMISSIO III. IMPLETA.

[e] *De Verbo Deo & homine.* e

Credita & visa.

Ps. 106. 20. Baruch. 3. 36. &c. DAvid Propheta; *Misit,* ait, *Verbum suum, & sanavit eos.* Et Jeremia; *Hic Deus noster, & non est alius absque eo, qui invenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam Jacob* [f] *electo sibi: post in terris visus est & cum hominibus conversatus est.* Et Habacuc Propheta: *Ambulavit,* ait, *Verbum & exiit in campos.* [g] Firmat hæc Joannes Evangelista, dicens: *Verbum caro factum est; & habitavit in nobis.* Testatur & Paulus; *Cum in forma Dei esset; non rapinam arbitratus est* [h] *esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Fateturque Sibylla:

f; Habac. 2. 3. sec. LXX.; g; Joan. 1. 14.; Philip. 2. 6 &c.; h

Scilicet [i] *in carne præsens ut judicet orbem.* i

PROMISSIO IV. IMPLETA.

[k] *De nato Christo ex Virgine.* k

Credita & visa.

Isa. 7. 14. Luc. 1. 26. &c. ISaias Propheta: *Ecce, ait, Virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabitis nomen ejus, Emmanuel:* quod [l] interpretatur, Nobiscum Deus. Firmat hoc Lucas Evangelista, dicens: *Missus est Gabriel Angelus ad Virginem desponsatam, cui nomen erat Maria: qui & ingressus sic eam saluta-*

l

a Hæc verba adduntur huic titulo & paucis sequentibus ex Ms. Remigiano Remensi. Absunt vero ab editis.
b Ms. Remig. *Johannes.*
c De Sibyllarum dictis citatis hic, & in capitulis sequentibus legi poterit Augustinus, capite 23. libri decimi octavi de Civitate Dei.
d Ms. Remig. *E cælo venturi judicis Regis Christi. Credita & visa.*
e Ms. Remig. *Verbum Dei hominem suscepisse.* Lugd. & Lovan. *De Verbo Deo & homine.*
f Ms. Remig. *electo suo.*
g Ms. Remig. hic inserit ista. *Isaias etiam propheta dicit: Grave cor per omnia; & homo est, & quis cognoscet illum?* Quæ cum non legantur in Isaia, forte alludit ad Jeremiæ cap. 17. vers. 9. *Pravum est cor omnium & inscrutabile, quis cognoscet illud?*
h Ms. Remig. cum recentioribus edit. *esse se æqualem.*
i Ita legitur apud Augustinum loco supra citato. Lugdun. *scilicet in carne præsens, & judicet orbem.* Lov. Duac. Colon. cum recentioribus, *Scilicet in carnem præsens, & judicet orbem.*
k Ms. Remig. habet tantum ista. *Ex Virgine natus.*
l Editi, *interpretatum;* forte, *est interpretatum,* ut Matth. 1. v. 23.

tavit: Ave, inquit, *gratia plena, Dominus tecum*. [Ibid. ℣. 35.] Et paulo post: *Spiritus-sanctus*, ait, *superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*. [Gal. 4. 4.] Testatur & Paulus, dicens: *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere*: Hebræam locutionem sequens, quæ omnes feminas mulieres nominat. Fatetur & Sibylla:

Dum cernens, inquit, *incredulus, atque fidelis*.

Dicit Maro; *Jam nova progenies cælo demittitur alto*.
Jam redit & virgo.

Redit, dixit, quia virgo adhuc Eva mortem intulit mundo, rediens virgo Maria [a] protulit Salvatorem.

PROMISSIO V. IMPLETA.

[b] *De Christo in presepi posito*.

Credita & visa.

[Isa. 1. 3. Habac. 3, 2. sec. LXX.] ISaias Propheta: *Agnovit*, ait, *bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui*. Et Abacuc: *In medio*, inquit, [c] *duum animalium cognosceris*. [Luc. 2. 6. & 7.] Firmat hæc Lucas Evangelista dicens: *Cum autem impleti sunt dies Mariæ, peperit filium, & pannis eum involuit, & posuit in præsepe, quoniam non erat locus in diversorio*. Et Angelus ad pastores: *Natus est* [d] *vobis*, ait, *Christus Dominus in civitate David: & hoc vobis signum. Invenietis infantem pannis obvolutum & positum in præsepe*. [Ibid. ℣. 11.] [2. Cor. 8. 9.] Testatur & Paulus, dicens: *Pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate nos ditaremur*. Fatetur & Sibylla:

Cum jacet incultus densis [e] *in vepribus Orbis*.

PROMISSIO VI. IMPLETA.

[f] *De stellæ signo*.

Credita & visa.

[Num. 24. 17.] BAlaam Propheta ex gentibus, *Orietur*, inquit, *stella ex Jacob, & exsurget homo ex Israel, & confringet omnia regna terræ*. [Isa. 9. 2.] Et Isaias Propheta: *Gentium populus*, ait, *sedens in tenebris vidit* [g] *lucem magnam*. Et David dixit: *Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent*. [Ps. 71. 10.] [Isa. 60, 6.] Item Isaias: *Omnes a Saba venient, ferentes aurum, thus & lapidem pretiosum, salutare Domini bene nuntiabunt*. [Matt. 2. 9. &c.] Firmat hæc Mattheus Evangelista dicens: *Ecce stella quam viderant Magi in Oriente, præibat eos, donec veniit & stetit supra locum, ubi erat puer. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno. Ingressi itaque invenerunt puerum & matrem ejus. Apertisque thesauris obtulerunt ei munera: aurum*, ut Regi: *thus*, ut Sacerdoti: *& myrrham*, [h] ut morituro pro nobis. [2. Cor. 4. 6.] Testatur & Paulus: *Deus*, inquit, *qui dixit de tenebris lumen clarescere, claruit in cordibus nostris: ad illuminationem gloriæ scientiæ ejus* [i] *in faciem Christi Jesu*: Fateturque Sibylla: dicens:

Exuret terras ignis, [k] *pontumque, polumque*.

Dicit & Maro quædam congrua.

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit: [Æneid. 2. ℣. 694.]
[l] *Muneribus cumulant, & sanctum sidus adorant*. [Ib. ℣. 700.]

PROMISSIO VII. IMPLETA.

[m] *De pace & salute Nativitatis ejus*.

Credita & visa.

[Isa. 9. 6.] PEr Isaiam Prophetam: *Datus est*, ait, [n] *nobis filius*. Et paulo post: *Adducam pacem super principium ejus, pax & salus illi magna est, potestatis & pacis ejus non erit terminus*. [Ibid. ℣. 7.] [Luc. 2. 13.] Firmat hæc Lucas Evangelista dicens: *Continuo facta est cum Angelo multitudo exercitus cælestis, laudantium & dicentium; Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. [Joan. 14. 27.] Et ipse: *Pacem meam*, ait, *do vobis*, [o] *pacem meam relinquo vobis*. [Ephes. 2. 14.] Testatur & Paulus apostolus, dicens: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum*. Fatetur & Maro:

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem. [Eclog. 4. v. 17.]

PROMISSIO VIII. IMPLETA.

[p] *De fuga in Ægyptum*.

Credita & visa.

[Osee 11. 1. Matt. 2. 15] PEr Oseam Prophetam: *Ex Ægypto*, ait, *vocavi Filium meum*. Hoc firmat Evangelista Matthæus: *Angelus Domini*, ait, *apparuit Joseph in somnis, dicens: Surgens accipe puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum. Quæsiturus est enim Herodes puerum, ut eum perdat*. Ad hoc enim in Ægyptum Christus introductus est, ut, sicut apostolus Paulus dicit: *Ubi abundavit delictum*, superabundaret gratia. [Rom. 5. 20.]

PROMISSIO IX. IMPLETA.

De parvulis pro Christo occisis.

[Jerem. 31. 15.] IN Jeremia Propheta: *Vox*, inquit, *in Rama audita est, fletus & ululatus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt*. Et per David dicens: *Innocentes & recti adhæserunt mihi*. Item [q] alibi: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*. [Ps. 24. 21.] [Psal. 8. 4.] Firmat hæc Evangelista Matthæus. *Herodes vero*, [r] ait, *ut vidit quia illusus est a Magis, iratus est valde, & misit, & occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem & in omnibus regionibus ejus, a bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis*. [Matt. 2. 18] Testatur & Joannes in Apocalypsi: *Hi sunt*, dictum est, *qui venerunt ex magna tribulatione, & laverunt stolas suas*, [Apoc. 7. 14]

a Ms. Remig. *vitam protulit*.
b Ms. Remig. *in præsepe positum*.
c Sic editiones veteres omnes. Ms. Remig. & posteriores, *duorum*.
d Ms. Remig. *nobis*.
e Ita Ms. Remig. & August. liber de Civitate Dei. At editi, *cum vepribus*.
f Ms. Remig. *per stellam declarata*, &c.
g Ms. Remig. *lumen magnum*.
h Sic Ms. Remig. At editi, *pro dominica sepultura*.
i Hæc duo, *in faciem*, addimus ex Ms. Remig.
k Corrigimus ex libro Augustini de Civitate Dei, & ejusdem versus lectione, infra Promis. 14. in Ms. Remig. Editiones omnes nostræ præferebant, *pontum populumque*.
l Prima pars hujus versus non reperitur in Virgilio.
m Ms. Remig. sic habet titulum hunc: *Promissio impleta conlatæ in nobis salutis & pacis*, &c.
n Ms. Remig. *vobis*.
o Ms. Remig. *pacem relinquo*.
p Ms. Remig. *qua in Ægypto ductus est parvulus*.
q Ms. Remig. *ibi*.
r Ms. Remig. & Lugd. addunt, *ait*.

suas, & candidas eas fecerunt in sanguine Agni.
Numerusque eorum ex omni tribu Israel osten-
Ibid. ℣. 4. sus est *centum quadraginta quatuor millia signati:*
quos etiam a nolente Jerusalem Christus suo nu-
Rom. 8. 30. mero sociavit: quia, sicut Paulus dicit: *Quos præ-*
Æneid. 6. ℣. 426. *destinavit, illos & vocavit.* Ad hæc Maro:
a *Infantumque animæ* [a] *flentes in limine primo.*
Eclog. 4. vers. 23. Item: *Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.*

PROMISSIO X. IMPLETA.

b [b] *De puero Jesu, qui in templa seniores Judæorum ex Isaia propheta convicit.*

Isai. 61. 1. ISaias propheta ex persona Christi Domini; *Spiritus Domini*, ait, *super me. Propter quod unxit me, bene evangelizare pauperibus misit, me curare contribulatos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum.* Firmat hæc Evange-
Luc. 4. 16. lium Lucæ, dicens: *Venit Jesus in templum, & accepit librum Isaiæ.* Qui cum legisset ea quæ supra posita sunt, ait illis: *Amen dico vobis, quia hodie impleta est Scriptura ista in auribus vestris.*
Joan. 7. 15. *Et mirabantur omnes qui erant in templo, dicentes: Quomodo hic legis, qui litteras non didicit?*
2. Pet. 1. 21. Testatur apostolus Petrus. *Non enim*, ait, *voluntate humana allata est unquam prophetia, sed Spiritu sancto acti locuti sunt homines Dei.* Dicit
Ephes. 2. 20. & Paulus: *Superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu.*

PROMISSIO XI. IMPLETA.

c [c] *De Christo uncto per columbam, posteaquam eum Joannes in Jordane baptizavit.*

d ISaias propheta: [d] *Exaltabuntur*, ait, *deserta*
Isa. 26. 44. sec. LXX. *Jordanis.* Et sequitur: *Plebs mea videbit altitudinem Dei, & claritatem Domini.* Dicit &
Psal. 45. 5. David: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.*
Psal. 44. 8. Item ipse. *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.* Firmat hæc Evangelium
Matt. 3. 13. &c. Matthæi, dicens: *Venit Jesus a Galilæa in Jordanem, ut baptizaretur a Joanne. Et prohibebat eum Joannes dicens: Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me. Respondit ei Jesus: Sine modo, sic enim decet implere nos omnem justitiam. Tunc dimisit eum: & baptizato Jesu,* [e] *statim ascendit de*
e *aqua, & aperti sunt ei cæli, & vidit Spiritum sanctum descendentem de cælo sicut columbam, & manentem super eum. Et vox facta est de cælo, dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo bene*
2. Petr. 1. 18. *complacui.* Testatur in hoc Petrus apostolus, dicens: *Et hanc vocem audivimus de cælo delatam, cum essemus cum illo in sancto monte.* Tertio enim hæc de cælo sonuit vox, sicut norunt qui Evan-
f gelia [f] intente legunt, vel audiunt. Per colum-
Gen. 8. 11. bam vero unctionem intelligit, qui novit post diluvium ramum oleæ columbam ad arcam portasse.

PROMISSIO XII. IMPLETA.

[g] *De electione discipulorum.* g

PEr Jeremiam prophetam: *Mittam*, inquit, Jer. 16. 16.
ad eos piscatores, & piscabuntur eos, & venatores, & venabuntur eos. Firmat hoc Evange-
lium Marci: *Invenit Jesus*, ait, *Simonem Petrum,* Marc. 1. 16.
& Andream fratrem ejus, juxta mare Galilææ componentes retia, & ait illis: Venite post me; & faciam vos piscatores hominum. [h] Venantibus h
dedit montes altissimos cervis, petram refugium Ps. 103. 18.
erinaciis, & leporibus: piscantibus vero, *Volu-* Psal. 8. 9.
cres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Quod breviter exponit David dicens:
Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham. Ps. 46. 10.
Fatetur & Sibylla.

Celsum cum sanctis; ævi jam termino in ipso.

PROMISSIO XIII. IMPLETA.

[i] *De Miraculis Christi.* i

Credita & visa.

ISaias propheta: *Exhortamini*, ait, *qui estis pu-* Isa. 35. 4. &c.
sillanimes, confortamini, & jam nolite timere. Ecce enim Deus noster retribuet judicium, ipse veniet, & salvos nos faciet. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient.
Tunc [k] *saliet claudus sicut cervus, & plana erit* k
lingua mutorum. Firmat hoc Evangelium [l] Mar- l
ci dicens: *Venerunt discipuli Joannis missi ab eo* Matt. 11.
ad Jesum, & dicunt ei: Hæc dicit magister; Tu 2. &c.
es qui venisti, an alium expectamus? Respondit eis Jesus: Ite, dicite Joanni quæ vidistis & audistis. Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, pauperes evangelizantur: & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Te-
statur & Petrus in Actibus apostolorum: *Jesus,* Act. 10. 38.
ait, *qui venit benefaciens & curans in plebe omnem infirmitatem, quia Deus erat in eo.* Dicit
ad hæc & Maro: Eadem Eclog. 4. v. 15.

Ipse deum vitam accipiet.

PROMISSIO XIV. IMPLETA.

[m] *De Christo, quod mare pedibus ambulavit.* m

Credita & visa.

DAvid propheta: *In mari est via tua, & semitæ tuæ, in aquis multis.* Dicit & Haba- Ps. 76. 20.
cuc: *Dispergens aquas* [n] *itineris, dedit abyssus vo-* Habac. 3. 10.
cem suam. Firmat hæc Evangelium Matthæi, di- n
cens: *Quarta autem noctis vigilia venit Jesus ad* Matt. 14.
discipulos suos, ambulans supra mare. Videntes ve- 25. &c.
ro eum discipuli timuerunt, dicentes, Quia phantasma est. Accedens autem ad eos Jesus dixit eis: Ego sum, nolite timere. Salomon etiam di-
cit: *Dedisti in mari viam, & inter fluctus semi-*
tam firmissimam: ostendens quoniam potes etiam si- Sap. 14. 3.
ne

a Sic Ms. Remig. conformiter textui Virgiliano. Editi nostri, *flentes*.
b Ms. Remig. *quo puer in templo*.
c Ms. Remig. *In Christum unctum*, &c.
d Alludere videtur auctor ad locum Isaiæ 44. 16. secundum LXX. ubi tamen sermo est de desertis Idumeæ, non Jordanis. Vide Græca.
e Ms. Remig. *statim ut ascendit de aqua, aperti sunt*.
f Ms. Remig. *intente legunt*. Editi, *intelligunt*.
g Ms. Remig. *Quo discipulos Christus piscatores elegit*.
h Ms. Remig. *Venantibus*, cui respondet mox, *piscantibus vero*: Editi, *Viventibus*.
i Ms. Remig. *Mirabilium quæ fecit Jesus*, &c.
k Ms. Remig. *ascendit*.
l Fortasse legendum, *Evangelium Matthæi*. Hæc enim non leguntur in Marco, sed in Matthæo cap. 11. v. 2. & sequentibus. Quem errorem, nullo codice Ms. aut edito juvante, emendare non tentavimus.
m Ms. Remig. *quo Christus mare*, &c.
n Ms. Remig. *incessu*.

ne rate transeuntes mare servare. Quod etiam in
Matt. 14. 3. Petro Jesus fecisse cognoscitur. Testatur & Pau-
Act. 27. 24. lus in naufragio astitisse sibi Jesum dicentem: *Ne
timeas, Paule: ecce enim donavit tibi Deus om-
nes qui tecum navigant*. Ex quibus nullus homi-
a num periit nisi navis tantum. Sibylla vero [a] su-
pra dicta ad utrumque respondit:

b *Exuret terras ignis, pontumque [b] polum-
que*,

PROMISSIO XV. IMPLETA.

c [c] *De Jesu, quod mirabiliter populos pavit in de-
serto*.

Credita & visa.

Ps. 106. 9. DAvid propheta; *Satiavit*, ait, *animam ina-
Isa. 58. 14. nem, & animam esurientem bonis replevit*.
d Et Isaias dicit: [d] *Cibabit te in hereditate patris
Marc. 6. 14. tui Jacob*. [e] Firmant hæc Evangelistæ: quod Je-
e Luc. 9. 12. sus jussit discipulis suis, quinquagenos in fœno
discumbere; & ex quinque panibus & duobus
piscibus, hominum quinque millia pavit in ere-
mo, & ex reliquiis duodecim cophini repleti
1. Cor. 10. 17. sunt. Testatur & Paulus: *Omnes*, ait, *enim de
1. Tim. 4. 5 uno pane participamus*. Et iterum: *Sanctificantur
omnia per verbum Dei & orationem*. Et ad hoc
signum supra dicta Sibylla resonat.

PROMISSIO XVI. IMPLETA.

f [f] *De Jesu, quod portatus asello est*.

Credita & visa.

Zach. 9. 9. ZAcharias propheta: *Dicite*, ait, *filiæ Sion:
g Ecce Rex tuus venit tibi justus & [g] salvans
ipse mansuetus, sedens super subjugalem asinam &
Matt. 21. 5 pullum novellum*. Hæc omnes Evangelistæ con-
Marc. 11. 7 firmant, quod Jesus sederit in pullo asinæ, ei-
Luc. 19. 35 que indumenta sua populus straverit. In hoc fa-
Joan. 12. 14 cto Jesus Cornelium ostendit ex gentibus venien-
Act. 10. 1. &c. tem ad fidem, in quo sedit gratia vocantis. Quo-
Ibid. ℣. 15. niam in disco illo gentes mundatas Petro Do-
minus ostendit, credente Cornelio.

PROMISSIO XVII. IMPLETA.

h * alias, pecatores. [h] *De Jesu, quod de templo Dei expulit * mer-
catores*.

Credita & visa.

Ps. 68. 10. PEr David prophetam ipse dicit: *Comedit me
Psal. 118. 139. zelus domus tuæ: quoniam obliti sunt verbo-
rum suorum inimici mei*. Item ibidem: *Quoniam
Ps. 70. 15. i non cognovi [i] negotiationem, introibo in potentiam
Matt. 21. 12. Domini*. Et hæc Evangelistæ confirmant: Jesum
Dominum ex flagello resticulæ pepulisse de tem-
Joan. 2. 15. plo ementes & vendentes columbas; & mensas
Matt. 21. 13. nummulariorum evertit dicens: *Domus mea do-
mus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam
1. Cor. 3. 17 speluncam latronum*. Testatur & Paulus: *Si quis*,
inquit, *templum Dei violaverit, violabit illum
Deus*. Et iterum: *Scripta autem sunt hæc ad 1. Cor. 10. 11.
correptionem nostram, in quos finis sæculorum ob-
venit*. In quo etiam amatores pecuniæ notat in-
ter cetera; & proditores, qui, ut columbas, in-
nocentes prodendo distrahunt. Hinc est etiam il-
lud Maronis:

*——Paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies & amor successit habendi* Æneid. 8. ℣. 325.

PROMISSIO XVIII. IMPLETA.

[k] *De Christo Domino, qui sui traditorem ostendit*. k

Credita & visa.

PEr David prophetam ipse dicit: *Qui edebat* Ps. 40. 10.
panes meos, [l] amplificavit super me calca- l
neum. Item ibi: *Egrediebatur*, ait, *foras, & lo-* Ibid. ℣. 7.
*quebatur in eodem: adversum me susurrabant om-
nes inimici mei, adversum me cogitabant mihi ma-
la*. Et iterum: *Si inimicus maledixisset mihi, su-* Ps. 54. 13.
*stinuissem utique: & si is qui oderat me, super me
magnum verbum dixisset, absconderem me utique
ab eo. Tu autem homo unanimis, dux meus & no-
tus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos*.
Et apertius: *Traditus sum*, ait, *& non egredie-* Psal. 87. 9.
bar. Dicit & per Zachariam: *Dederunt merce-* Zach. 11. 12.
dem meam triginta argenteos. Hæc omnes Evan- Matt. 27. 9.
gelistæ confirmant: quod Jesus Dominus discum-
bentibus discipulis dixerit: *Scitis quia unus ex vo-* Joan 13. 21
bis [m] tradet me? Cumque singuli dicerent: *Num-* m
quid ego sum Rabbi? ait: *Cui intinctam buccel-* Marc. 14. 18.
lam dedero, ipse est. Dicente vero Juda: *Num-* Luc. 22. 21
*quid ego sum, magister? ait illi Jesus: Tu dixi-
sti. Et continuo cum accepisset buccellam, introit
in eum satanas. Et abiit, & exiit foras, ut eum
traderet Judæis. Et iterum abiit Judas, & retulit* Matt. 27. 4.
*argentum principibus sacerdotum, dicens: Pecca-
vi tradendo sanguinem justum*. Testatur & Pau-
lus: *Dominus Jesus*, ait, *ea nocte qua tradebatur,* 1. Cor. 11. 23.
accepit panem: & cetera quæ usque ad traditio-
nem acta sunt. Fateturque Sibylla:

Tradetur, sontes [n] æternum flamma cremabit. n

[o] PROMISSIO XIX. IMPLETA. o

De contumeliis in Jesum.

PEr Isaiam prophetam: *Ipse dorsum meum*, Isa. 50. 6.
ait, *posui ad flagella, maxillas vero meas ad
palmas, faciem vero meam non averti a fœditate
sputorum*. Et Jeremias dicit: *Dabit percutienti se* p
maxillam, [p] saturabitur opprobriis. Et hæc om- Thren. 3. 30.
nes Evangelistæ confirmant; quod flagellatum Je-
sum eis Pilatus tradidit crucifigendum, eique pal- Matt. 26. 67.
mas & colaphos dabant, dicentes: *Prophetiza no-
bis, Christe, quis te percussit?* Testatur in his &
Petrus apostolus dicens: *Christus pro [q] nobis pas-* q
sus est, vobis relinquens exemplum ut sequamini 1. Petr. 2. 21. &c.
*vestigia ejus. Qui cum malediceretur, non rema-
ledicebat; cum pateretur, non comminabatur;*

S. Prosperi. P com-

a Edit. Lugdun. *supradictum*.
b Ms. Remig. *pontumque polumque*: Editi, *pontum populumque*. Vide supra notam in hunc eumdem versum Promis. 6.
c Ms. Remig. *Qua Jesus mirabiliter*, &c.
d Lugd. *Cibavit te*. Ms. Remig. *in hereditatem*.
e Ms. Remig. *Firmat hæc Evangelista*.
f Ms. Remig. *Qua Jesus portatus asello est*, &c.
g Ms. Remig. *Salvator*.
h Ms. Remig. *Qua Jesus de templo*.
i Ms. Remig. *negotiationem*. Editi, *litteraturam*.

k Ms. Remig. *Qua Christus Dominus suum proditorem ostendit*.
l Ms. Remig. *ampliavit*.
m Ms. Remig. *tradit*.
n Emendamus ex libro Augustini de Civ. Dei 18. c. 22. Codices nostri Prosperiani habebant, *æterna*, contra leges carminis.
o Ms. Remig. *Promissio facta & figurata, & impleta contumeliarum Jesu*.
p Ms. Remig. *saturabitur*.
q Ms. Remig. *pro vobis*.

commendabat autem [a] *judicanti se juste*. Fatetur
„ Sibylla alia: [b] In manus, inquit, impiorum
„ postea veniet, dabunt Deo slapas manibus in-
„ cestis, & impurato ore expuent venenatos sputos.
„ Dabit vero ipse ad verbera sanctum dorsum, &
„ colaphos accipiens tacebit; ne quis agnoscat quod
„ Verbum, vel unde veniat. Quæ omnia impleta
„ in Christo Domino, omnis jam mundus agnoscit.

PROMISSIO XX. IMPLETA.

[c] *De Christo spinis coronato.*

Psal. 31. 4. Matt. 27. 29. Marc. 15. 17. Joan. 19. 18. Gen. 22. 13. * Apud August. cod. c. 22. l. 18. de Civ.

PEr David [d] ipse: *Conversus sum*, ait, *in ærumna, dum infigeretur spina*. Et hoc Evangelistæ confirmant, quod spineam coronam [e] imposuerunt capiti ejus, & Crucem suam portans exiit. Hoc etiam aries ille signavit, qui in spinis cornibus detentus immolatus est pro Isaac. Fatetur & Sibylla: * Ut inferis loquatur, & corona spinea coronetur.

PROMISSIO XXI. IMPLETA.

[f] *De Christi Cruce & vulneribus.*

Isa. 53. 7. Ibid. ℣. 8. Ps. 21. 17. Thren. 4. 20. Jer. 11. 19. Matt. 27. 33. 1. Petr. 2. 24. 2. Cor. 13. 4.

ISaias propheta: *Sicut ovis*, ait, *ad victimam ductus est, & sicut agnus coram tondente* [g] *se, non aperuit os suum*. Et iterum: *Pro iniquitate populi mei ductus est ad mortem*. Dicit & per David: *Foderunt manus meas & pedes; dinumeraverunt omnia ossa mea*. Jeremias etiam dicit: *Ante faciem nostram Christus Dominus comprehensus est in corruptionem eorum*. Item ipse; *Venite*; ait, *mittamus lignum in panem ejus*, Firmant hæc omnes Evangelistæ, quod *venientes ad locum* [h] *qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus, ibi eum crucifixerunt*. Testatur in hæc Petrus apostolus dicens: *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum*. Dicit & Paulus: *Etsi crucifixus est ex infirmitate; sed vivit in virtute Dei*.

PROMISSIO XXII. IMPLETA.

Quod Christus in medio latronum sit crucifixus.

Isa. 53. 10. & 5. 1. Cor. 15. 3. Joan. 19. 18. 1. Petr. 4. 15. & 16.

ISaias propheta: *Inter sceleratos*, inquit, *deputatus est, qui peccatum non fecit, cujus livore sanati sumus omnes*. Firmat hoc Evangelium Joannis dicens: *Cum eo alios duos hinc & inde latrones crucifixerunt, in medio autem Jesum*. Dicit ad hæc Petrus apostolus: *Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus: si vero quasi Christianus, non erubescat, glorificet autem Dominum in hoc nomine*.

PROMISSIO XXIII. IMPLETA.

Quod vestimenta ejus divisa, & sortem super tunicam ejus miserunt.

Ps. 21. 19. Joan. 19. 23 & 24.

PEr David prophetam: *Ipsi diviserunt sibi*, ait, *vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*. Firmat hæc Joannes Evangelista: *Milites vero*, ait, *crucifigentes Jesum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes. Similiter & tunicam, quæ erat de super contexta per totam, dixerunt; Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit*. Hanc tunicam [i] unam esse Ecclesiam Catholicam, apostolus Paulus ostendit, dicens: *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit, pro ea, ut eam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo: ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata*. Ephes. 5. 25. &c.

PROMISSIO XXIV. IMPLETA.

De Christo, [k] *qui felle & aceto potatus est.*

Ps. 68. 22. Joan. 19. 28. &c.

PEr David prophetam ipse: *Dederunt*, ait, *in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto*. Et hæc omnes Evangelistæ confirmant. *Sciens Jesus*, ait Joannes, *quia omnia consummata sunt, ut impleretur Scriptura, ait, Sitio. Vas positum erat aceto plenum, &* [l] *spongia plena aceto: hysopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum* plenum felle, *ait; Consummatum est, & inclinato capite, tradidit spiritum*. Et per David hanc herbam non tacuit dicens: *Asperges me hysopo, mundabor*. Fatetur & Sibylla: „ Ad cibum autem, ait, fel, „ &ad sitim acetum dederunt, [m] inhospitalitatis hanc „ monstrabunt mensam. „ [n] Ad hæc quoque Virgilianum illud respondet: Psal. 50. 9. Apud Augustin. ubi supra.

Occidet & serpens, & fallax herba veneni.
Occidet: tunc enim diabolus victus est. Eclog. 4. v. 44.

PROMISSIO XXV. IMPLETA.

[o] *De Christo, quod lancea percussus, & ex latere ejus, sanguis & aqua manavit.*

Zach. 12. 10. Exod. 12. 46. Thren. 3. 30. Joan. 19. 33. &c. 1. Petr. 1. 18.

ZAcharias propheta: *Videbunt in quem pupugerunt*. Et iterum in lege dictum est. *Os non comminuetis ex eo*. Jeremias vero dicit: *Dabit in fossura os suum*. Firmant hæc [p] Evangelistæ, dicente Joanne: *Ad Jesum autem cum venissent* milites, *cumque vidissent mortuum, non fregerunt ejus crura*, ut latronum; *sed unus e militibus lancea latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua*. Testatur in his Petrus apostolus: *Scientes*, ait, *quia non auro vel argento redempti estis a vana vestra conversatione paternæ*

a tra-

a Ms. Remig. *judicanti juste*, quod melius respondet voci *commendabat*: & conforme est Græco textui: ἐδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως; *commendabat autem judicanti se injuste*. pro quo recentior quædam editio, *commendabat autem judicanti se injuste*.

b Hæc eadem Sibyllæ verba fusius refert S. Augustinus citato libro 18. de Civitate Dei cap. 23. num. 2, tamquam a se desumpta ex libro Lactantii primo c. 6. *Inserit etiam Lactantius* (ait sanctus Doctor) *operi suo quædam de Christo vaticinia Sibyllæ, quamvis non exprimat cujus: sed quæ ipse singillatim posuit, ego arbitratus sum conjuncta esse ponenda, tamquam unum sit prolixum, quæ ille plura commemoravit & brevia*.

c Ms. Remig. *Quia spinis coronatus est Christus*.

d Editi, *ipsum*. Melius Ms. Remig. *ipse*: scilicet Christus dicit: tum *configeretur*.

e Hæc verba, *imposuerunt capiti ejus*, desunt in Ms. Remigiano, nec male.

f Ms. Remig. *Crucis & vulnerum*.

g Ms. Remig. *coram tondente, sic non*.

h Ms. Remig. non habet, *qui dicitur*, nec hanc vocem, *locus*.

i Ms. Remig. *unicam esse*.

k Ms. Remig. *quod fel & acetum accepit*.

l Ita legimus in Ms. Remig. In editis vero, *aceto plenum: spongiam plenam aceto, hysopum circumponentes*.

m Ms. Remig. *inhospitalitatem hanc monstrabant*.

n Ms. Remig. *Ad hæcque . . . Occidit . . . Occidet*.

o Ms. Remig. *De percussione lateris ejus lancea*.

p Editi addunt vocem, *omnes*. Ms. Remig. omittit. Solus Joannes e quatuor, latus Christi lancea apertum fuisse narrat.

a [a] *traditionis, sed pretioso sanguine Agni immacu-*
1.Joan.5.8 *lati*. Dicit & Joannes apostolus: [b] *Tria sunt quæ*
Ibid.✝.9. *testimonium dicunt, spiritus, sanguis & aqua*. Et
b sequitur: *Si testimonium hominum* [c] *accipimus*,
c *testimonium Dei majus est*. Fatetur & * Sibylla
* Ubi supra. „ increpans Judæam gentem: „ Ipse enim insi-
„ piens, ait, tuum Deum non intellixisti, lu-
d „ dentem mortalium [d] sensibus, & spinis coro-
„ nasti, & horridum fel miscuisti.

PROMISSIO XXVI. IMPLETA.

e [e] *Quod in Christi Passione sol lunaque obscurati sunt.*

f [f] JOel propheta: *Ante faciem ejus*, ait, *confunde-*
Joel.2.10. *tur terra & movebitur cœlum, sol & luna con-*
Isai.13.10 *tenebrescent, & sidera abscondent lumen suum.*
Matt. 27. Et hæc Evangelistæ dicentes confirmant: *Post-*
45. *quam crucifixus est Jesus, tenebræ factæ sunt per*
Ibid.✝.51. *universam terram a sexta hora usque in nonam*. Et
iterum: *Postquam emisit spiritum Jesus, velum*
templi scissum est in duas partes a summo usque ad
deorsum. Dicit & Paulus apostolus: [g] *Cum con-*
g 2.Cor.3.16 *versi fuerint ad Christum, auferetur velamen*. Fa-
„ tetur & Sibylla: Templi vero velum, ait, scin-
„ detur, & medio die nox erit tenebrosa nym-
„ bis in tribus horis.

PROMISSIO XXVII. IMPLETA.

De sepultura Christi Domini.

Psal.87.5. PEr David prophetam ipse: *Factus sum*, ait,
& 6. *sicut homo sine adjutorio* [h] *in mortuis liber, &*
h *sicut vulnerati dormientes projecti* [i] *in monumen-*
i *tis*. Item [k] in eodem: *Non derelinquens*, ait,
k Ps.15.10. *animam meam apud inferos, neque dabis Sanctum*
Matt. 27. *tuum videre corruptionem*. Hic etiam Matthæus
57. & ceteri Evangelistæ testantur, quod Joseph ab
Arimathia, permittente Pilato, acceperit corpus
l Jesu, & linteaminibus [l] obvolutum posuerit in
Marc. 15. monumento novo. Testatur & Paulus dicens Co-
42. rinthiis: *Tradidi enim vobis in primis quod & ac-*
Luc.23.50 *cepi, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris*
Joan. 19. *secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia*
38. 1.Cor 15.3 *resurrexit tertia die secundum Scripturas*. Fatetur
* Ubi supra. „ & * Sibylla. „ Et morte morietur, ait, tri-
„ bus diebus, somno suscepto.

PROMISSIO XXVIII. IMPLETA.

m [m] *Quod in morte Christi sanctorum corpora surrexerunt.*

n ISaias propheta dicit: *Exurgent mortui, &* [n]
Isa.26.19. *excitabuntur qui in monumentis sunt, &* [o] *exul-*
o *tabunt omnes qui sunt in terra. Ros enim qui a te,*
est, medicina illis est. Hæc firmat Matthæus
Matt. 27. Evangelista, dicens: *Terra mota est, & petræ*
51. &c. *scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa*
corpora sanctorum dormientium surrexerunt. Et
exeuntes de monumentis post Resurrectionem ipsius,
venerunt in sanctam civitatem & apparuerunt mul-
tis. Dicit & Paulus: *Si consurrexistis cum Chri-* Coloss.3.1.
sto, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in
dextera Dei sedens. Testatur & Petrus apostolus 1.Petr.4.6
dicens: *Ideo & mortuis evangelizatum est*. Fate- * Apud
tur & Sibylla: Augustin.

Tartareumque chaos monstravit terra dehi- c. 1.
scens.
Inquireat tetri portas [p] *infringet averni.* effringet. p
Sanctorum sedenim cunctæ lux libera carni.

PROMISSIO XXIX. IMPLETA.

[q] *Quod tertia die a mortuis resurrexit.* q

OSee Propheta dicit: *Post biduum* [r] *sanabit nos.* Osee 6.3.
Die tertia surgemus, & ante lucem paratum r
eum inveniemus. Dicit [s] & per David. *Ipse exur-* Psal.61.2. Ps.77.65.
gam ante lucem. Item ibi: *Exsurrexit tamquam dor-* s
miens Dominus, quasi [t] *potens crapulatus a vino.* Matt. 27.
Hæc Matthæus & ceteri Evangelistæ confirmant 62. &c.
quod *venientes principes sacerdotum dixerunt Pilato:* t
Domine rememorati sumus, quod seductor ille [u] *di-* u
xerit adhuc vivens: Post tertium diem resurgam:
Jube ergo custodiri sepulcrum. Dixerat enim eis.
Generatio hæc generatio nequam est, signum quærit,
[x] *& signum non dabitur illi, nisi Jonæ Prophe-* x
tæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus Matt. 12.
diebus & tribus noctibus; ita oportet & Filium 39. & 40.
hominis in corde terræ esse [y] *tribus diebus & tri-* Matt. 28. 1. &c.
bus noctibus. Vespere autem sabbati, quæ lucescit y
in prima sabbati venit Maria Magdalene & alia
Maria videre sepulcrum. Et ecce terræ motus fa-
ctus est magnus. Angelus enim Domini descendit
de cœlo, & [z] *accedens revolvit lapidem & sede-* z
bat super eum. Fuit autem ad spectus ejus [aa] *me-* aa
tuendus, & vestimenta ejus velut nix: metu autem
ejus expaverunt custodes & facti sunt velut mortui.
Dixit autem angelus mulieribus: Nolite timere vos,
scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis:
non est hic; surrexit enim, sicut dixit. Testatus &
Paulus Timotheo: *Memor esto*, ait, *Christum Je-* 2.Tim.2.8
sum resurrexisse a mortuis secundum Evangelium
meum. Et Corinthiis: *Christus*, ait, *resurrexit* 1.Cor.15.
a mortuis primitiæ dormientium. Quæritur hic quo- 20.
modo primitiæ dicatur, cum & ipse suscitaverit
mortuos, & Elias atque Elisæus a mortuis [bb] exci- bb
taverunt? Respondetur quod hi qui suscitati sunt,
denuo mortui, cum sic dormientibus hodieque re- Rom.6.9.
quiescunt: Christum autem Paulus apostolus dicit
ideo primitias dormientium, quia *surgens ex mor-*
tuis, jam non moritur, & mors ei ultra non domi-
nabitur. Fatetur & Sibylla: * Tunc ab inferis re- * Apud
gressus, ad lucem veniet primus, resurrectionis August.
principio revocatis ostenso. n. 2.

a Ms. Remig. *traditionis vestræ*.
b Ms. Remig. *Tres sunt qui testimonium dant*.
c Ms. Remig. *accepimus*.
d In Augustino, *membris, sed & spinis*. Ms. Remig. *sed spinis*. Editi, *mortalium sensibus, & spinis*.
e Ms. Remig. *De obscurato sole in Passione*.
f Sic Ms. Remig. & quidem melius quam editi, qui habent, *Isaias*. Hic enim locus expressius & fusius habetur in Joele, quam in Isaia.
g Ms. Remig. *Cum transieris*.
h Ms. Remig. *inter mortuos*.
i Ms. Remig. *in monumentis*. Editi, *in monumento*.
k Ms. Remig. addit hoc, *in eodem*.
l Ms. Remig. *linteaminibus novis*.
m Ms. Remig. *De corporibus sanctorum resuscitatis*.
n Ms. Remig. *suscitabuntur*.
o Ms. Remig. *& lætabuntur qui super terram sunt*.
p Ms. Remig. *& frigida*.
q Ms. Remig. *De die Resurrectionis tertia*.
r Ms. Remig. *sanavit . . . resurgemus*.
s Ms. Remig. *per prophetam David*.
t Ms. Remig. cum recentioribus edd. *potens*. Antiquiores edit. *potans*.
u Editi, *dixerat*.
x Ms. Remig. *& non dabitur illis, nisi signum Jonæ*.
y Hæc verba, *tribus diebus & tribus noctibus*, absunt a Ms. Remigiano.
z Ms. Remig. *& accessit . . . & sedit*.
aa Ms. Remig. *gloriosus*.
bb Ms. Remig. *resuscitaverint*. Editi, *excitaverunt*, forte, *excitaverint*.

PROMISSIO XXX. IMPLETA.

[a] *De Incredulis discipulis increpatis.*

[Osee 11.10.] OSee Propheta dicit; *Sicut leo rugiet Dominus, quia ipse rugiet & obstupescent filii aquilarum*. Juxta illud dictum Jacob: *Adscendisti recumbens, dormisti ut leo*. [Gen. 49. 9.] Firmat hoc Evangelium Marci: [Marc. 16. 14.] *Discumbentibus illis* [b] *undecim*, ait, *apparuit illis Jesus, & increpavit incredulitatem eorum & duritiam cordis, quia eis qui viderant eum* [c] *resurrexisse, non crediderunt*. Et Thomæ in Joanne dixit: [Joan. 20. 27.] *Infer huc digitum tuum, & vide manus meas: & manum tuam mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis*. Testatur & Joannes in Epistola sua, dicens: [1.Joan. 1.1.] *Quod audivimus, quod vidimus nostris oculis, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, & vita palam facta est nobis*. Et Paulus dicit: [1.Cor.15.5 & seq.] *Apparuit Cephæ, postea undecim. Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus plures manet usque adhuc*. Item: [Ibid. v. 12.] *Si Christus prædicatur quia resurrexit a mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis, quia resurrectio mortuorum non est?* Dicit & Maro:

[Eclog. 4. v.13. & 14.]
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

PROMISSIO XXXI IMPLETA.

[d] *De Ascensione Christi in cælum, & donis Spiritus-sancti.*

[Ps. 67.19.] DAvid propheta dicit: *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. [e] Item ipse: [Ps. 17.11.] *Ascendit super Cherubim & volavit, volavit super pennas ventorum*. Et iterum: *Domini est* [f] *assumptio & Sancti Israel regis nostri*. [Ps. 88.19.] Item dicit: *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ*. [Psal. 103. 30.] Firmant hæc Evangelistæ, dicente ipso in Marco: [Marc. 16. 17.] *Signa autem credentes hæc subsequentur; in nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis*. Et alibi: [Luc. 24.49] *Ego*, inquit, [g] *promissum Patris mei mittam vobis, vos autem sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto*. [Marc. 16. 19. & 20.] *Et postquam hæc locutus est, ascendit in cælum, & sedet ad dexteram Dei*. Testantur & Actus apostolorum. [Act. 1.9.] *Nubes*, ait, *suscepit eum, &* [h] *sublatus est a discipulis: Et quemodo contemplantes erant, cum iret in cælum, duo viri astiterunt eis in albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis; sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in cælum*. [Ibid. v. 10. & 11.] Et iterum: *Die autem Pentecostes fuerunt omnes discipuli eadem* [i] *animatione simul in unum. Et factus est de cælo subito sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & implevit totum illum locum, in quo erant* [k] *sedentes. Et visæ sunt illis linguæ divisæ quasi ignis, & insedit in unumquemque eorum, & loquebantur variis linguis, prout Spiritus dabat eis pronuntiare*. [Act. 2. 1. & seqq.] Et iterum: *Spiritu-sancto*, ait, *misso de cælo, quem ditissime effudit super nos, & super omnes credentes*. [1.Pet.1.12 Tit. 3.6.]

PROMISSIO XXXII. IMPLETA.

De exortu Ecclesiæ.

DAvid propheta dicit: *Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem*. [Ps. 112. 9.] Et Isaias: *Lætare*, ait, *sterilis, quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis; quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum*. [Isa. 54.1. Gal. 4.27.] Et quomodo hæc pariat, in Evangelio [l] Marci ipse Dominus ostendit: [Matt. 28. 19.] *Ite*, ait discipulis, [m] *baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti*. [n] Item ait: *Si quis non renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum Dei*. [Joan. 3.5.] Et in Actibus apostolorum: *Eritis*, inquit, *mihi testes* [o] *in totam Judæam & Samariam, & usque in fines terræ*. [Act. 1.8.] Dicit & petrus: *Sicut modo geniti infantes* [p] *rationale & sine dolo lac* [q] *concupiscite, ut in eo crescatis in salutem*. [1.Petr. 2.2.] Testatur & Paulus: *Si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Jesu per Evangelium vos genui*. [1.Cor. 4.15]

PROMISSIO XXXIII. IMPLETA.

[r] *De Testamento novo, cantico novo, homine novo.*

JEremias propheta: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum novum*, [s] *non secundum Testamentum quod dedi patribus eorum*. [Jer. 31.31 Hebr. 8.8.] [t] Et paulo post: *Hoc est Testamentum quod disponam ad eos, dans leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum* [u] *superscribam eas: & non docebit unusquisque fratrem suum dicens; Cognosce Dominum. Quia omnes cognoscent me a majore, usque ad minorem eorum*. [Jer. 31. v. 33. & 34.] Et per Isaiam: *Ecce ego nova facio, quæ nunc orientur*. [Isa. 43.19.] E iterum: *His vero qui mihi serviunt, nomen nominabitur novum*. [Isa. 61.2.] Intelligitur utique Christianum, quod nomen terras obtinuit. Dicit & David: *Cantate Domino canticum novum: cantate Domino omnis terra*. [Psal. 95.1.] Quis hæc nisi cæcus corde, impleta non videat: Firmat [x] hæc Dominus in Evangelio Matthæi. *Omnis*, ait, *scriba, eruditus in regno Dei, similis est viro proferenti de* [y] *thesauris suis nova & vetera*.

Et

a Ms. Remig. *Quo incredulos discipulos increpat*.
b Ms. Remig. addit hic; *undecim*.
c Ms. Remig. *resurrexisse a mortuis non crediderant*.
d Ms. Remig. hoc habet duntaxat, *Ascensionis Domini*.
e Ms. Remig. *Item: Ipse ascendit*: ut & recentiores distinxerant.
f Ms. Remig. *Assumptio nostra, & Sancti Israel Regis nostri*.
g Ms. Remig. *promissionem . . . virtutem . . . . & sedit*.
h Ms. Remig. *sublevatus est a discedentibus*.
i Ms. Remig. *admiratione*: tum editi, *eo uno*.
k Sic Ms. Remig. At editi, *credentes*.
l Hæc verba Christi, baptismi formam discipulis præscribentia leguntur in Matthæo, non vero in Marco: unde vero acciderit hic error, an ex amanuensium vitio, an eo quod auctor ipse ibi memoria sit lapsus, plurium Manuscriptorum defectu judicare nobis non licuit.
m M. Remig. *baptizate omnes gentes*. Editi, *baptizantes in nomine*, &c.
n Ms. Remig. *Et illud*.
o Ms. Remig. *in tota Judæa*.
p Ms. Remig. *rationabiles*.
q Edit. Duac. Colon. & recentiores, *concupiscentes*. Ms. Remig. cum Lugd. & Lovan. *concupiscite*.
r Ms. Remig. *In testamento*, &c. ut in editis.
s Hæc verba, *non secundum testamentum*, supplet Ms. Remigianus.
t Ms. Remig. *Et Paulus apostolus*. Hunc Prophetæ locum ex parte recitat Apostolus, Hebr. 10. 16.
u Ms. Remig. *scribam*.
x Ms. Remigianus, *autem & Dominus*.
y Ms. Remig. *de thesauro suo*.

Matt. 13. 52. Et iterum: *Quod nascitur* [a] *de Spiritu, spiritus est*. Testatur & Paulus: *Primus*, ait, *homo de terra terrenus, secundus homo de cælo*, [b] *cælestis*. Joan. 3. 6. *Quomodo portavimus imaginem terreni; induamus & imaginem ejus qui de cælo est*. 1. Cor. 15. 47. & 49. Et iterum: *Renovamini*, ait, *spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem*, [c] *eum qui secundum Deum creatus est*. Ephes. 4. 28. Item: *Si qua*, ait, *in Christo nova creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt nova*. 2. Cor. 5. 17. Dicit & Maro: Eclog. 4. v. 8. & 9.

Quo ferrea primum;
Desinit, ac toto surgit gens aurea mundo.

PROMISSIO XXXIV. IMPLETA.

[d] *De Martyribus.*

Ps. 43. 22. PEr David prophetam dicunt: *Propter te morte afficimur tota die, deputati sumus ut oves occisionis*. Et iterum: *Dedisti nos tamquam oves ad escam*. Ibid. v. 12. Item ibi: *Prætiosa in conspectu Domini, mors sanctorum ejus*. Ps. 115. 6. Firmat hæc ipse in Evangelio, dicens: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum*. Matt. 10. 16. Et iterum: *Qui perdiderit animam suam, propter me, in vitam æternam conservabit illam*. Ibid. v. 29. Item: *Trademini autem a fratribus, cognatis & amicis, & morte afficient ex vobis: & eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit usque in finem, hic salvus erit*. Luc. 21. 16. Et in Joanne: *Nisi* ait, *granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert*. Joan. 12. 24. Testatur & Joannes apostolus, dicens: *Sicut Christus pro nobis animam posuit, sic & nos debemus pro fratribus animas ponere*. 1. Joan. 3. 16. Dicit & Paulus: *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque* [e] *angeli, neque principatus, neque præsentia neque futura* (& concludit) *neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro*. Rom. 8. 38. & 39.

Ad hæc illud Maronis:

[f] *Permixtosque*, ait, *Divis videbit.*
Heroas divis, & ipse videbitur illis. Eclog. 4. v. 15. 16.

Decem sane persecutiones a Nerone usque ad Diocletianum & Maximianum fuisse Orosius Historiographus, velut decem plagas Ægyptias, scripsit. Alias sane quamplures, beatæ memoriæ Augustinus [g] scriptis suis inseruit. [h] Quas haud procul a nobis & sensit & vidit, nobisque memorias sui martyrii consecratas tradidit venerandas, credens & ipse augmenta Ecclesiæ, quæ nos videmus impleri. Sane nostris temporibus apud Persas persecutionem factam novimus, imperante Arcadio [i] religioso & Christiano principe: qui ne traderet ad se confugientes Armenios, bellum cum Persis confecit. Eo signo, antequam potitus victoria, jam coeuntibus in prælium militibus, aeriæ cruces in vestibus paruere. Unde etiam victor auream monetam eodem cum signo Crucis fieri præcepit, [k] quæ in usu totius orbis & maxime Asiæ hodieque persistit.

PROMISSIO XXXV. IMPLETA.

[l] *De Vocatione Gentium.*

DAvid propheta dixit: *Deus Deorum Dominus locutus est, & vocavit terram. A solis ortu usque ad occasum*. Psal. 49. 1. & 2. Et Isaias: *Mirabuntur gentes multæ super eum, & continebunt os suum reges. Quibus non est nuntiatum* [m] *de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent*. Isa. 52. 14. & 15. Isa. 42. 12. Isa. 35. 4. Item: *Virtutes ejus in insulis pronuntiabunt*. Item [n] Isaias dicit: *Gentes quæ non noverunt te, invocabunt te, & populi qui ignorabant te, ad te confugient*. Isai. 60. 8. & 9. Item ipse de apostolis: *Qui sunt hi, qui ut nubes volabunt, adducere filios tuos de terra longinqua?* Et iterum: *Ecce hi de longinquo venient: hi autem ab Aquilone & mari: hi autem de terra Persarum*. Isa 49. 12. Et per David dicitur: *Populus quem non cognovi, servivit mihi, in ob auditu auris obaudivit mihi*. Ps. 17. 45. Firmat hæc Dominus in Evangelio: *Multi*, ait, *ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent, cum Abraham & Isaac & Jacob in regno Patris* [o] *sui*. Matt. 8. 11. Testatur & Petrus: *Qui aliquando*, ait, *non populus, nunc autem populus Dei*. 1. Petr. 2. 10. Dicit & Paulus: *Vobis dico gentibus; Quandiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum* [p] *glorificabo, si quo modo ad æmulationem provocare potero carnem meam, ut salvos faciam aliquos ex illis*. Rom. 11. 13. Et iterum: *Cæcitas*, ait, *ex parte Israel salvus* [q] *fieret*. Ibid. v. 25. *Omnis*, dicit, *qui scriptus est in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi*. Apoc. 13. 8.

PROMISSIO XXXVI. IMPLETA.

[r] *Quod reges Christum in Ecclesia persequentes, ad eam humiles adducentur.*

IN David propheta: *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi*. Ps. 71. 11. Et Isaias propheta: *Gentes*, ait, *& reges qui tibi non servierint, peribunt*. Isa. 60. 12. Et iterum: *Ecce*, ait Dominus, *tollo in gentes manum meam, & in insulas tollam signum meum: & adducent filios tuos in gremio, filias autem suas super humeros* [s] *tollent. Et erunt reges nutritores tui, & principes feminæ eorum psaltriæ tuæ. Et super faciem terræ adorabunt te, & pulverem tuorum pedum lingent*. Isa. 49. 22. &c. Firmat hæc Dominus in Evangelio, dicens: *Regina Austri exurget* [t] *in judicio cum generatione hac, & condemnabit eam. Venit enim a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam Salomon hic*. Matt. 12. 42. Luc. 11. 31. Ideo, *plus hic*, quia ad illum una, ad istum omnia regna venerunt. Sicut nunc nos, [u] qui tanta cre-

a Ms. Remigianus his interserit, *ex carne caro est, quod nascitur:* quæ ab editis omnibus omittuntur.
b Hæc vox legitur in Ms. Remig. & recentioribus editis, non vero in antiquioribus, Lugd. Lovan. Duac. & Colon.
c Ms. Remigianos caret hac voce, *eum*.
d Ms. Remig. *In Martyres*.
e Editi, *angelus*.
f Apud Virgilium ——— *divisque videbit.*
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis.
g Legatur cap. 52. libri decimi octavi de Civitate Dei ubi ex professo disserit sanctus Augustinus: an impletis decem persecutionibus, quæ præcesserunt, nulla supersit, præter eam quæ in ipso antichristi tempore est futura.
h Ms. Remig. *quas ut procul alius populus sensit, nobisque memoriæ suæ.*
i Ms. Remig. *gloriosa*.
k Ms. Remig. *qui usus*.
l Ms. Remig. *Advocationis gentium*.
m Editi, *a Deo*.
n Ms. Remig. *ipse*.
o Ms. Remig. *Patris mei*.
p Ms. Remig. *honorificabo, si quando*.
q Editi, *fiet*.
r Ms. Remig. *Qua Reges . . . adducuntur*.
s Ms. Remig. *portabunt*.
t Ms. Remig. addit, *in judicio*.
u Ms. Remig. *qui tanta credimus impleri, & cernimus & videmus*.

credidimus & credimus, hæc impleri & cernimus & vidimus. Fatetur & Sibylla, dicens:

* Apud August. ubi supra. ** Et curam hoc Domina reges sistentur ad unum.*

PROMISSIO XXXVII. IMPLETA.

Jugum legis Christi etiam reges suscepisse.

a Psal. 2. 10. &c. DAvid propheta dicit: *Nunc reges intelligite, [a] erudimini omnes qui judicatis terram. Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Continete [b] disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.*
b Ps. 101. 23 Et iterum: *In conveniendo populos in unum, [c] & reges ut serviant Domino.*
c d Sap. 1. 1. [d] Dicit & Salomon: *Diligite justitiam, qui judicatis terram.*
Matt. 11. 29. Firmat hæc Dominus in Evangelio, dicens: *Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde.*
Matt. 7. 2. Et iterum: *In qua mensura mensi fueritis, in ea remitietur vobis.*
Jacob. 2. 13. Testatur in hæc Jacobus apostolus: *Judicium, [e] inquit, sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam. Superexaltat enim misericordia judicium.*
e 1. Tim. 2. 2. f Paulus etiam orandum *pro regibus* [f] censet, *& pro his qui in sublimitatibus sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus.* Ad hæc Maro, ait:

Æneid. 6. v. 620. *Discite justitiam moniti, & non temnere divos.*

PROMISSIO XXXVIII. IMPLETA.

g *[g] De subversione idolorum, atque templorum.*

Deut. 7. 5. & 12. 3. [3] IN lege sua Dominus per Moysem dicit: *Aras eorum subvertetis, & lucos eorum [h] succidetis, & sculptibilia eorum igni concremabitis.*
h Isai. 19. 1. Et Isaias propheta: *Fugient omnia manufacta Ægypti.*
Isai. 2. 19. juxt. LXX. Item ipse: *Abscondent deos suos in speluncis & cavernis petrarum, [i] neque ibi celabunt eos.*
i Jer. 10. 11. Jeremias etiam dicit: *Dii qui cælum & terram non fecerunt, pereant [k] de sub cælo & terra.*
k Zach. 13. 2. Et per Zachariam Dominus dicit: *Perdam nomina idolorum de terra.*
l Psal. 95. 5. David quoque dicit: *Omnes dii [l] gentium dæmonia.*
Luc. 11. 17 Hæc Dominus in Evangelio Lucæ firmat, dicens: *Omne regnum divisum in semetipsum desolabitur.*
m Matt. 12. 25. *[m] Quod si & satanas in semetipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub ejicere me dæmonia. Quod si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo expellunt? Propterea ipsi judices erunt vestri.*
1. Cor. 8. 4. Testatur & Paulus dicens:
n * Ubi sup. *Scimus quia nihil est idolum [n] in hoc mundo, & quia nullus Deus, nisi unus.* Fatetur & * Sibylla.

Rejicient simulacra viri, cunctam quoque gazam.

2. Multa igitur hæc, quæ de Christo dicta,
o [o] & in Christo acta sunt, nos credimus, quæ ante nos populus videns ista credidit, quæ nos videmus impleri. Namque, ut de nostris temporibus aliquid dicamus: Constantino Christiano Imperatore regnante, & schisma Donatianum confuratum est [p] ejus judicio, & Arius est divina auctoritate punitus. p
Theodosii vero religiosi principis imperio, per Jovium & Gaudentium comites [q] templa omnia clausa, expoliataque vana figmenta, quis nostrum permittitur ignorare? q
Cui Symmachus ille, mirabili eloquio & scientia præditus, tamen paganus, [r] præconio laudum in consistorio recitato, subtili arte qua valuit, aram Victoriæ in Senatu restitui, Christiano, ut noverat, principi intimavit. r
Quem statim a suis aspectibus pulsum, in centesimo lapide, rhedæ non stratæ impositum ea die, manere præcepit.
Eutropius quoque, præpotens [s] patricius, & animo ac mente paganus, cum in contumeliam Ecclesiæ edictum obreptitie ab Arcadio Christiano Imperatore exculperet; ut si quis ad eam confugeret, etiam ab altari sublatus pœnas lueret ampliores; divino judicio suæ sententiæ prior ipse propinatus est. s
Offensam quippe prædicti regis incurrens, ad ejus refugium quam oderat convolavit. Quem sancta mater pietatis gremio suum excepit inimicum. Cui per venerabilem sacerdotem Joannem impetrans veniam, [t] osori & superbo vitam contulit & salutem: ejus exemplo cunctos admonens inimicos, *vanum eis esse contra stimulum calcitrare.* t Act. 9. 5.
Honorius etiam Theodosii minor filius Christiana religione ac devotione præditus, templa omnia cum suis adjacentibus spatiis, Ecclesiis contulit, simulque eorum simulacra confringenda in potestatem dedit.

3. Quæ [u] vero eodem imperante in hac Dei promissione acta sint, quantum memoriam gratia divina juverit, duo vel tria loca [x] memoriter ac breviter excutiam. u x
Apud Alexandriam in templo Serapis hoc argumentum dæmonis fuit. Quadriga ferrea nulla basi subfulta, nullis uncis infixis parietibus *colligata*, in aere pendens cunctis stuporem, ac velut divinum subsidium oculis mortalium exhibebat. Quam tamen lapis magnes, qui ferrum sibimet [y] attributum suspendit, eo loco cameræ affixus, totam illam machinam sustentabat. y
Itaque cum quidam Dei servus inspiratus intellexisset; magnetem lapidem statim ut cameræ subtraxit, omne illud ostentum cadens confractum comminutumque, ostendit divinum non esse, quod mortalis homo [z] firmaverat. z

4. Apud urbem Romam specus quidam fuit, in quo draco miræ magnitudinis mechanicæ arte formatus, gladium ore gestans, oculis rutilantibus, gemmis metuendus, ac terribilis apparebat. Huic annue devotæ virgines floribus exornatæ, eo modo [aa] in sacrificio dabantur, quatenus inscæ munera deferentes gradum scalæ, [bb] quo certe aa bb

a Mf. Remig. supplet verbum, *erudimini.*
b Mf. Remig. *& doctrinam.*
c Editi antiquiores, *& regna.* Mf. Remig. cum recentioribus, *& reges.*
d Mf. Remig. *Item & Salomon.*
e Mf. Remig. *facit . . . judicium.*
f Mf. Remig. *censuit.*
g Mf. Remig. *in subversione.*
h Mf. Remig. *succendetis.*
i Hic locus Isaiæ secundum versionem 70. Interpretum ita refertur, ut pars posterior, *neque ibi, &c.* ejusdem versionis sensum magis quam verba exprimat.
k Mf. Remig. *de cælo.*
l Mf. Remig. addit, *gentium.* Aberat ab editis.
m Ita Mf. Remig. At editi, cum distinctione. *Sisi, Satbanas.*
n Mf. Remig. *in mundo.*
o Sic Mf. Remig. Editi vero, *& de Christo.*
p Sic Mf. Remig. At editi, *ex judicio.*
q Restituimus ex Mf. Remig. Antea editi, *omnia templa expoliata, quæ vana figmenta.*
r Mf. Remig. *præconia . . . recitans.*
s Sic Mf. Remig. Editi, *plurimum, anima & mente.*
t Mf. Remig. *illusori.*
u Mf. Remig. *vero eodem.*
x Mf. Remig. *memorans.*
y Editiones posteriores, *attritum.*
z Mf. Remig. *formaverat.*
aa Colon. & recentiores edit. *in sacrificium.*
bb Sic Mf. Remig. Editi, *quo tota illa diaboli arte pendebat.*

te ille arte diaboli draco pendebat, contingentes, impetus venientis gladii perimeret, ut sanguinem funderet innocentem. Et hunc quidam monachus bene ob meritum cognitus Stiliconi tunc patricio, eo modo subvertit. Baculo, manu singulos gradus palpando, inspiciens; statim ut illum tangens fraudem diabolicam [a] reperit; eo transgresso descendens, draconem scidit, misitque in partes; ostendens & hic deos non esse qui manu fiunt.

5. Apud Africam Carthagini Cælestis inesse ferebant templum nimis amplum, omnium deorum suorum ædibus vallatum. Cujus platea [b] lithostrata, pavimento ac pretiosis columnis & mœnibus decorata, prope in duobus fere millibus passuum protendebatur. Cum diutius clausum incuria, spinosa virgulta circumsepta obruerent, velletque populus Christianus usui veræ religionis vindicare, [c] dracones, aspidesque illic esse ob custodiam templi, gentilis populus clamitabat. Quo magis [d] Christiani fervore succensi, ea facilitate omnia amoverunt illæsi, qua templum suo vero cælesti Regi & Domino consecrarent. Nam cum sancta Paschæ solemnis ageretur festivitas, collecta illic, & undique omni curiositate etiam adveniens multitudo Sacerdotum multorum, pater & dignæ memoriæ nominandus antistes Aurelius, cælestis jam patriæ civis, cathedram illic loco Cælestis & habuit, & sedit. Ipse tunc aderam cum sociis & amicis: atque (ut se adolescentium ætas impatiens circumquaque vertebat;) dum curiosi singula quæque pro magnitudine inspicimus, mirum quoddam & incredibile nostro se ingessit aspectui; titulus æneis grandioribusque litteris in frontispicio templi conscriptus: AURELIUS PONTIFEX DEDICAVIT. Hunc legentes populi mirabantur. Præsago tunc spiritu acta, quæ præscius Dei ordo certo isto fine concluserat. Cumque a quodam pagano falsum vaticinium, velet ejusdem Cælestis, proferretur, quod rursus & via, & templa prisco sacrorum ritui redderentur: Ille, ille, inquam, verus Deus, cujus prophetica vaticinia nesciunt omnino mentiri nec fallere, sub Constantio & Augusta Placidia, quorum nunc filius [e] Valentinianus pius & Christianus imperat, Urso insistente tribuno, omnia illa templa ad solum usque perducta, agrum reliquit in sepulturam scilicet mortuorum, ipsamque viam sine memoria sui nunc Vandalica manus evertit.

e Nota tempus quo hos libros scripsit.

6. Novi quoque ipse in quadam parte Mauritaniæ provinciæ de spelæis & cavernis ita antiqua producta simulacra, quæ fuerant absconsa, ut omnis illa cum clericis in sacrilegio perjurii civitas teneretur. Quid vero per ceteras provincias in re hac actum sit, & omnibus notum est, & exitus ipsi demonstrant. Doluit hæc futura Hermes ille Trismegistus; & mœrens inter cetera scripsit, dicens: „ Tunc terra ista, sanctissima sedes delubrorum atque templorum, „ mortuorum erit cadaverumque plenissima futura. At Spiritus Dei ante prædixit: spiritus etiam dæmonum confitendo tacere nequiverunt, & maxime qui ipsi dixerant Domino: *Quid venisti ante tempus* [f] *perdere nos*: Hic tanta deorum illa turba certorum atque incertorum quos Varro prodit: illi etiam proceres & electi dii cum ipso rege suo Jove fulmina vibrante consilio potentiaque (ut eorum cultores ferunt) metuendi, armisque terribiles, hic hic aliquid, si non pro mundo, saltem pro se [g] oportebat agere, ne scilicet unus eos perderet Crucifixus. Periisse vero & nos novimus, & David propheta confirmat dicens: *Periit memoria eorum cum strepitu, & Dominus in æternum manet.*

Marc. 1. 24. — Psal. 9. 8.

PROMISSIO XXXIX. IMPLETA.

Reges, mediocres, [h] & pauperes ad unam Christi mensam pariter conventuros.

ISaias propheta: *Tunc*, ait, *una pascent simul lupus cum agno, & pardus acquiescet hædo, & bos & leo & agnus simul manducabunt paleas, & puer pusillus pascet eos.* Et David dicit: *Quoniam ecce reges terræ collecti sunt & convenerunt in unum, ipsi videntes ita admirati sunt.* Item ipse: *Quis est*, ait, *qualis Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit? Qui erigit a terra inopem, & de stercore exaltat pauperem. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui?* Dicit & Salomon: *Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi pro omnibus.* Et iterum: *Sapientia*, ait, *fabricavit sibi domum & subdidit columnas septem, mactavit* [i] *suas hostias, miscuit in cratere vinum suum, & paravit suam mensam, misit servos suos convocans & dicens; Venite, edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis.* Firmat hæc Dominus in Evangelio, in cœna illa quam dives ipse magnus paravit filio suo. *Misit*, ait, *servos, ut venirent invitati, & excusaverunt hoc modo. Unus dixit: Villam emi, eo* [k] *videre illam, habe me excusatum. Alius dixit; Quinque juga boum emi. Alius dixit; Uxorem duxi.* In his tribus excusationibus *concupiscentia carnis* est, *& concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi*: quibus detenti Judæi, vocati ad cœnam Christi venire noluerunt. *Ite*, ait pater familias, *circa plateas & vicos, & quos inveneritis adducite.* Ex his adductæ sunt gentes. *Adhuc*, inquit, *locus vacuus est. Ite*, ait, *circa sepes ac vias, & quos inveneritis, cogite intrare.* Et ex his divites, reges, & quosdam hæreticos (quos habet extra ovile suum) coactos [l] adducit ille qui dicit: *Nemo venit ad me nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Etiam venientibus dicit: *Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, & ego suscitabo illum in novissimo die.* Qui vero isti sunt, Paulus apostolus ostendit: *Non est*, inquit, *Judæus neque Græcus, non est servus, neque liber, non est masculus & femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Huic etiam capitulo, quæ supra posuimus, verba Sibyllæ conveniunt dicentis.

[m] *Dejiciet colles, valles extollet ab imo.*
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.

Cui consonans Maro dicit:

Nec magnos metuent armento leones.

Isa. 11. 6. — Psal. 47. 5. & 6. — Ps. 112. 5. & seq. — Sap. 6. 8. — Prov. 9. 1. & seqq. — Luc. 14. 16 & seqq. — 1. Joan. 2. 16. — Mat. 22. 9. — Luc. 14. 22. 23. — Joan. 6. 44. — Ibid. ℣ 55. — Gal. 3. 28. — Apud Augustin. ubi supra. — Ecloga 4. v. 22.

PRO-

a Editi, *respexit*.
b Ms. Remig. *lithostrato pavimento*.
c Ms. Remig. *draconem . . . ad custodiam*.
d Ms. Remig. *Christiano . . . templum suum*.
e Emendamus ex Ms. Remig. Antea legebatur, *Valentinus* in omnibus editis.
f Ms. Remig. *torquere nos*.
g Ms. Remig. *agerent*.
h Ms. Remig. addit, *& pauperes*.
i Ms. Remig. *suis hostias*.
k Ms. Remig. *& ideo non possum venire, & alius*.
l Ms. Remig. *adducet*.
m Apud Augustinum, & in Ms. Remig. *dejiciet*. In editis vero, *dejicit*.

PROMISSIO XL. IMPLETA.

Quod cum omnes crediderint gentes, veniet finis.

[a Sophon. 2. 11. Malac. 1. 11.] [a] ISaias Propheta: *Adorabunt*, inquit, *eum de locis suis omnes insulæ gentium*. Et per Malachiam prophetam. *A solis ortu usque ad occasum, clarum erit nomen meum in gentibus, dicit Dominus*. [b] [b Isa. 11. 9. Matt. 24. 14.] *Et sacrificium mundum inferetur nomini meo in omni loco*. Item Isaias; *Quia repleta est terra ut cognoscant Deum, quasi aqua multa tegens mare*. Firmat hæc Dominus in Evangelio Matthæi, dicens; *Et prædicabitur Evangelium hoc in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis*. De fine mundi per Aggeum Prophetam hæc signa data sunt; [c] [c Agg. 2. 7. sec. LXX. Isa. 13. 9.] *Ecce ego, dicit Dominus, semel adhuc commovebo cælum ac terram, & ponam orbem terræ desertum, & civitates ita ut non habitentur*. Et Habacuc dicit: *Consummatio in impios veniet*. Et iterum: *Ficus*, ait, [d] [d Habac. 1. 9 sec. LXX. Habac. 3. 17. & seq.] *non dabunt fructum suum, & non erunt nascentia in vineis. Mentietur opus olivæ & campi non afferent escas. Deficient ab esca oves, non erunt in præsepibus boves. Ego autem*, ait, *exultabo in Domino*. Ipsi quoque sapientes mundi in hæc attestati sunt, ut est illud Sallustii: „Necesse est ut omnia orta occidant, & aucta senescant. Accademici „etiam novi, omnia vergentia [e] in interitum „incerta esse putaverunt. Et Plato: Si initium „mundo dedit, dedit & finem. Unde [f] & alius „dicit: [g] Quid est hoc? istud in quo est aliquid „extremum. „Quæ Dominus ipse rerum omnium dans signa confirmat; *Cum videritis*, [h] ait, *hæc omnia fieri, scitote quoniam in proximo est finis*. Dicit & Joannes apostolus; *Mundus transibit & concupiscentia ejus*. Extrema autem futura, dimidium temporis quod subsequitur, [i] adnexis capitulis demonstrabit: ut hoc tertium tempus, tamquam tertium diem, ex quatuor Evangelistis, velut cardinibus mundi, surgentem, orientali radio migrante Joanne Evangelista, Matthæo, Marco, Luca, tribus in partibus constitutis, & in duodenario [k] discipulorum horarum numero, vesperum quo passus est Dominus, concludamus. Ut ipse dies qui a mortuis resurrexit, cum æternus venerit in majestate, æternos nos faciat secum [l] vivere, semperque Deum donet sine fine laudare.

[Salustius Præfat. in bellum Jugurt. circa initium.] [Matt. 24. 33.] [1. Joan. 2. 17.]

a Si auctor ipse citavit Isaiam, lapsus memoriæ est. Ipsa verba sunt Sophoniæ 2. ℣. 11. secundum LXX.
b Ms. Remig. *& David sacrificium*.
c Ms. Remig. *Zachariam*. At vero prima pars, *Ecce ego . . . terram*, verba continet Aggæi 2. 21. juxta LXX. Secunda pars, *& ponam, &c.* est Isaiæ 13. 9.
d Sic Ms. Remig. Editi, *non dabit . . . nascentia in eis*.
e Forte Ciceronem loquitur, qui lib. de senectute n. 69. ait, *Quid est in hominis vita diu . . . sed mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est aliquid extremum*.
f Hæc duo verba, *in interitum*, absunt ab editionibus antiquis, nec legimus in Ms. Remig. habentur autem in recentioribus, nec male: optandum tamen ut alicujus codices antiquioris auctoritate fulciantur.
g Ms. Remig. *& Tullius*.
h Ita legitur in Ms. Remig. In editis omittuntur hæc duo, *ait . . . fieri*.
i Editi, *connexit*.
k Ms. Remig. addit hic, *etiam*.
l Ms. Remig. *invenire*, forte, *inveniri*.

Finis tertiæ partis, de tempore sub gratia.

[a] DIMIDIUM TEMPORIS,

AD CUJUS FINEM IMPLENDÆ SUNT VISIONES

in Scripturis sanctis factæ de Antichristo.

PROLOGUS.

IN hoc dimidium temporis, finem mundi, & signa quæ [b] futura sunt, ipsiusque Antichristi facta, superbiam ejus, brevisque temporis potestatem, Domino donante, & operante ejus gratia, adscriptis capitulis ex divinis testimoniis probanda suscepimus, ostendentes sane prius ac demonstrantes quid fuerit qui nunc diabolus dicitur, qualisve ab auctore bonorum omnium formatus sit, tum etiam lapsus ejus ruinam & finem, ex omni prophetiæ vel novi Testamenti auctoritate breviter [c] intimabo: ne sint fastidio, si cuncta fuerint huic operi ascripta.

DIMIDII TEMPORIS CAPITA.

1. PRÆD. *De angelo per superbiam effecto diabolo.*
2. PRÆD. *De elatione ejus.*
3. PRÆD. *De præcipitio ejus, & aerio carcere.*
4. PRÆD. *De diabolo ligato, & misso in abyssum.*
5. PRÆD. *De mysteriis iniquitatis, quæ diabolus egit per suos.*
6. PRÆD. *De signis Antichristi.*
7. PRÆD. *De muliere, & bestia qua portatur.*
8. PRÆD. *De decem regibus.*
9. PRÆD. *De moribus Antichristi.*
10. PRÆD. *De persecutionibus ejus.*
11. PRÆD. *De superbia Antichristi.*
12. PRÆD. *De Antichristo convincendo, quod Christus non sit.*
13. PRÆD. *De missione Eliæ & Enoch.*
14. PRÆD. *De vestimento Christi.*
15. PRÆD. *De passione Eliæ & Enoch.*
16. PROM. *De eorum resurrectione.*
17. PRÆD. *De adventu Filii Dei & hominis.*
18. PROM. *De resurrectione carnis.*
19. PROM. *De judicio Christi Domini.*
20. PROM. *De igni purificatorio.*

DI-

a In Ms. Remig. sequens opus sic summatur *Incipit sub gratia dimidium temporis. in signis Antichristi.*
b Ms. Remig. *ventura sunt*.
c Ms. Remig. *intimanda*.

DIMIDIUM TEMPORIS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo creatus est angelus, qui per superbiam diabolus factus est.

[a] Prædictio impleta.

Ezech. 28. 12. &c. PEr Exechielem dicit de eo Dominus: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia & perfectus decore, in paradiso Dei tui fuisti. Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, in medio lapidum igneorum ambulasti, perfectus in viis tuis a die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas tua.* Isa. 14. 12. Et Isaias: *Quomodo*, ait, *cecidit Lucifer, qui mane oriebatur?* Firmat. hæc Dominus in Evangelio: *Vos*, ait Judeis, *a patre diabolo estis.* Joan. 8. 44. *Ille enim homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit.* In veritate [b] factus est in qua non stetit: quia subditus Creatori esse noluit, cujus potentiam nec malus evasit.

CAPUT II.

Qua elatione ceciderit diabolus.

Prædictio impleta.

Isa. 14. 13. & 14. ISaias propheta de eo: [c] *Dicebas* ait, *in corde tuo; In cælum adscendam super astra Dei, exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, & ero similis Altissimo.* Et [d] in Ezechiele: Ezech. 28. 17. *Levatum est*, ait, *cor tuum in decore tuo, perdidisti* [e] *omnem sapientiam.* [f] Firmat hæc Dominus in Evangelio: *Nunc*, ait, *judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi missus est deorsum.* Joan. 12. 31. Testatur & Petrus apostolus in epistola sua ad gentes: 2. Petr. 2. 4. *Deus enim*, ait, *angelis peccantibus non pepercit.* Parcit tamen peccantibus hominibus: quia homo diabolo seducente peccavit, ille vero seipsum peccando seduxit.

CAPUT III.

Quo fuerit præcipitatus diabolus:

Prædictio impleta. [g]

Isa. 14. 15. Ibid. ℣. 19. ISaias prophéta: *Veruntamen*, ait, *in infernum demergeris, in profundum laci.* Et pauló post: *Tu autem projectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis.* [h] Et per Ezechielem Dominus de eo: Ezech. 28. 17. & 18. *In terram projeci te, ante faciem regum dedi te, ut cernerent te, & multitudinem iniquitatum tuarum. Et iniquitate negotiationis tuæ perdidisti sanctificationem tuam.* Firmat hæc Dominus in Evangelio dicens: Luc. 10. 18 *Videbam sathanam sicut fulgur de cælo cadentem.* Tunc enim amplius cecidit, quando se ab eo Jesus [i] tentari permisit, ostendens nequitias seductionis ejus, & docens suos quemadmodum debeant resistere tentatori. Matt. 4. 1. Dicit & Petrus apostolus: 2. Pet. 2. 4. *Carceribus caliginis inferi retrudens, tradidit in judicio puniendos servari.* Et in Apocalypsi Joannis dicitur: Apoc. 12. 9 & seqq. *Missus est draco ille magnus, ille serpens antiquus qui vocatur diabolus & sathanas, qui seducit totum orbem terræ: & præcipitatus est in terram, & angeli ejus cum eo missi sunt*, ruinosam ejus superbiam sequentes. Ibid. ℣. 12. *Væ* dictum est *terræ & mari: quoniam descendit diabolus ad vos, iram magnam habens, sciens quia breve tempus habet in* [k] *negotiatione seductionis suæ.* Quæ egerit decipiendo [l] elatos & cupidos, superiores partes hujus libri continent. Nunc vero in brevi, id est in fine temporis, quæ futuræ sint ejus fallaciæ, signis, ut dictum est, præcurrentibus exsequamur.

CAPUT IV.

De diabolo ligato, & misso in abyssum.

Prædictio impleta. [m]

Ps. 103. 26. Ps. 73. 13. & 14. DAvid propheta dicit: *Draconem quem finxisti ad illudendum ei.* Et iterum: *Tu contrivisti capita draconum super aquas, tu confregisti caput draconis magni, & dedisti eum in escam populis Æthiopibus.* Et in libro Job dicitur: Job 40. 14. *Hoc est initium figmenti Domini, quod fecit ut illudatur ab angelis ejus.* Firmat hæc [n] Evangelista dicens: Luc. 8. 31. *Rogabant Jesum dæmonia, ut eos mitteret in abyssum.* Et alibi dixit Jesus discipulis suis: Luc. 10. 19 *Ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, &* [o] *non vobis nocebunt.* Item Dominus: Matt. 12. 29. *Nemo*, ait, *intrat in domum fortis, ut vasa domus ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem.* Super hæc testatur Apocalypsis Joannis: Apoc. 20. 1 & seq. *Vidi*, ait, *angelum descendentem de cælo habentem* [p] *catenam magnam in manu sua: & apprehendit draconem illum magnum, illum serpentem antiquum, qui vocatur diabolus & sathanas, & alligavit eum mille annis, & misit in abyssum. Et clausit, & signavit super eum, ne ultra seduceret nationes, donec finiantur mille anni: post hæc oportet eum solvi in brevi tempore.* Hic exposuit quod in eodem libro [q] dictum est Gog, & Magog, Ibid. ℣. 7. verba Hebræa, (quæ Latine Tectum & Detectum dicuntur:) ut sic accipiamus Tectum, quod in abyssum missus sit diabolus clausam signatamque super eum: Detectum vero, *quia oportet eum solvi* & produci *in brevi tempore.*

2. Mille vero anni, aut a parte totum accipiendi sunt, (ut Petrus dicit apostolus: *Unus dies enim Domino, sicut mille anni, & mille anni, sicut dies unus*;) 2. Petr. 3. 8 aut *ab exitu sermonis*, quando a Daniele *septuaginta hebdomadæ* taxatæ sunt futuræ *usque ad Christum ducem.* Dan. 9. 25. Nam tunc esse bellum factum, ut Michael & angeli ejus pugnarent cum dracone, & Danieli angelus ostendit dicens, missum se esse ut pugnaret cum principe regni Persarum: *Et non est*, ait, *qui me adjuvet, nisi Michael princeps vester.* In quo bel-

a In Ms. Remig. *Prædictio impleta, qua creatus est, &* ut in editis: & ita in ceteris capitibus tituli disponuntur.
b Ms. Remig. addit hic, *a veritate.*
c Ita Ms. Remig. At editi, *Dicebas . . . suo.*
d Ms. Remig. *& Ezechiel.*
e Ms. Remig. *sapientiam tuam.*
f Hæc verba: *Firmat hæc Dominus in Evangelio*, quæ exciderant ab editis, restituimus ope Ms. Remig.
g Ms. Remig. subjungit his, *credita tantum.*
h Ms. Remig. addit hæc, *pollutus & obvolutus*, nec plura loci prophetici.

i Editi omnes, *tentare*: at errore manifesto: cui emendando non succurrit Ms. Remig.
k Ms. Remig. *in negotiatione sua.*
l Ms. Remig. *elatus & supidus.*
m Ms. Remig. addit hic, *credita tantum*: omittitque hæc: *& misso in abyssum.*
n Ms. Remig. addit hic, *Joannes.* At quæ hic citantur, leguntur in Luca, nullibi in Joanne.
o Ms. Remig. *non vos.*
p Emendamus ex Ms. Remig. Editi, *catedram.*
q Ms. Remig. *scriptum est.*

lo diabolus victus, [a] præcipitatus & vinctus est, [b] sicut eidem prophetæ in initio, ita Joanni in fine temporis ostensum est. Ut illi quadringenti nonaginta anni, & isti qui excurrunt ab adventu Salvatoris, usque in [c] solutionem ejusdem diaboli, [d] concludant mille annos, in quibus ligatus est diabolus, ne ultra seduceret nationes,
De civit. Dei l. 20. c. 7. n. 2. „ quas antea possederat in idololatriis. „ Quanta autem virtute, ut ait beatæ memoriæ Augustinus, pollebunt tunc sancti, qui luctaturi „ sunt cum diabolo soluto, cumquo ligato tantia periculis dimicatur? „
2. Thess. 2. 7. *Jam enim*, ut Paulus dicit, *mysterium iniquitatis operatur*. Sed quæ sint ejus mysteria, juvante Domino, subter adnexis capitulis continebitur.

CAPUT V.

[e] *Quomodo per omnes suos diabolus mysteria iniquitatis operatur.*

Prædictio impleta.

Apoc. 19. 20. APocalypsia Joannis dicit: *Apprehensa est bestia, cum illo pseudo-propheta qui fecerat signa, quibus signis seduxit eos, qui acceperunt scriptionem bestiæ in fronte & in manu sua*. Inscri-
Apoc. 14. 9 ptio in fronte & in manu hæc est, non tantum diaboli facta imitari, quantum & gloriari in ejus malis operibus, ut sub figura Christi, Antichristi facta exerceant. Quos etiam Dominus Jesus
Marc. 13. 6 in Evangelio testatus est, dicens: *Multi venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, & multos seducent, nolite ire post eos*. Et apostolus
1. Joan. 2. 18. Joannes: *Audistis*, ait, *quia Antichristus venit: nunc multi Antichristi facti sunt*. Et qui isti sint
Ibid. ℣. 19. ostendit. *Ex nobis*, inquit, *exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum*. Hæreticos omnes ostendit, & maxime Arianos, quos nunc videmus multos seducere, aut potentia temporali, aut industria [f] mali ingenii, aut certe abstinentia parcitatis, vel quorumlibet signorum deceptione, dicente
2. Cor. 11. 14. & 15. Apostolo: *Ipse enim sathanas transfigurat se velut angelum lucis. Non ergo magnum, si ministri ejus transfigurantur, sicut ministri justitiæ: quorum finis secundum operationem ipsorum*: cum eis dixe-
Matt. 7. 23. rit Dominus jactantibus se in mirabilibus: *Non novi vos. Discedite a me omnes qui operati estis iniquitatem*. [g] Iniquitas enim est scindere unita-
Psal. 6. 9. tem, tamquam [h] vestem Christi, tamquam retia piscantium apostolorum lacerantes. A quorum consortio alieni inveniuntur omnes hæretici, qui relicta pace communionis & panis unius [i] Dei & apostolorum, in suis non Ecclesiis, sed plateis prædicant, & eorum memoriis non communicant, separati a toto Catholicum sibi nomen adsciscunt: cum in ipsa Jerusalem Jacobus & Stephanus primus martyr, Joannes apud Ephesum, Andreas & ceteri per totam Asiam, Petrus & Paulus apostoli in urbe Roma gentium Ecclesiam (in qua Christi Domini doctrinam erudierunt) pecatam unamque posteris tradentes, sanguine, memoriisque suis ex dominica Passione sacrarunt. Huic generali Ecclesiæ communicans Christianus, est [k] Catholicus. Ab hac segregatur hæreticus est, & Antichristus: qui cum palam manifestatus fuerit, ampliora signa eum esse facturum, sequentia demonstrabunt.

CAPUT VI.

De signis Antichristi.

Prædictio impleta. [l]

1 IN libro Job de Antichristo dicitur: *Virtus ejus in lumbis est, & potentia ejus super umbilicum ventris*. Job. 40. 1.
Et iterum: *Non est*, ait, *super terram potestas quæ comparetur ei qui sic factus est ut nullum timeret. Omne sublime videt, ipse est rex super universos filios superbiæ*. Job. 41. 24. & 25.
Dicit & Paulus apostolus: *Secundum operationem sathanæ in omni virtute, signis & prodigiis mendacii, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt*. 2. Thess. 2. 9. & 10.
Et Dominus in Evangelio. *Exurgent*, inquit, *pseudochristi: & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia, in quibus seducantur, si fieri potest, etiam ipsi electi. Ecce*, ait, *prædixi vobis*. Matt. 24. 24. & 25.
Quamquam apostolus Paulus aliquos tacite memoret *cauteriatam habentes conscientiam* alios aperte, ut Hymenæum & Philetum, Demam, Hermogenem, & Alexandrum ærarium, quorum errores, doctrinasque varias & multa mala commemorat. 1. Tim. 4. 2. 2. Tim. 2. 17. cap. 4. 9. c. 1. 15. & c. 4. 14.
Nec defuturos post suum abscessum lupos graves, ipsumque qui *etiam nunc operatur in filiis diffidentiæ*, ipse testatur. Act. 20. 29. Ephes. 2. 2.

2. Nostris quoque temporibus [m] Aspero VI. Cos. Carthagini constituto, hoc signum diabolicum monstrosumque, quod illic accidit, quis illius patriæ civis ignorat? Quædam juvencula Araba natione, ancillæ Dei habitum gestans, [n] cum in balneo lavans simulacrum quoddam Veneris impudice respiceret & sepsam, eique se consimilans, domicilium se diabolo præbuit. Statim ille leo qui rugiens circuit, quem quærerebat, invenit. Meatus igitur gutturis ipsius occupans, nullum cibum, nullumque potum trajiciens per septuaginta ferme dies totidemque noctes, jejunium sibi diabolus ex [o] capato possessoque vase exhibuit. Hoc monstrum pa- 1. Petr. 5. 8. Nota jejunium prodigiosum.

a Ita legimus in Ms. Remig. quæ lectio textui sacro superius allato conformior nobis visa est, quam quod Editi habebant, *victus est & principatus ejus*.

b Ms. Remig. *sicut propheta initio*.

c Editi antiquiores uno consensu, *solicitudinem*. Ms. Remig. & recentiores, *solutionem*. Et quidem melius: cum hoc referatur ad id quod legitur supra ex Apocalypsis, cap. 20. 3. *Post hæc oportet eum solvi in brevi tempore*.

d Ms. Remig. *concludentur mille anni . . . antea deceperat*.

e Ms. Remig. *Promissio impleta, qua per omnes suos diabolus mysteria operatur: a nobis credita & visa*.

f Recentiores, *mala*. Veteres, *mali*. Ms. Remig. *male ingenii*.

g Hæc verba, *Iniquitas enim est scindere unitatem*, supplemus ex Ms. Remig. Aberant ab editis omnibus.

h In editione Lugdunensi hoc in margine notatum legitur: *Vestem supra posuit pro Ecclesia, ut hic: retia vero hic μεταφορικῶς, pro doctrina Evangelica ponit, qua homines veluti piscantur apostoli*.

i Ms. Remig. *dicta apostolorum*.

k Ms. Remig. *& Catholicus*.

l Ms Remigianus *Signorum Antichristi, nobis credita & visa*.

m Ex hoc textu, quo designatur factum Aspare VI. Consule Carthagini constituto accidisse, pronum est credere Aspari sextum Consulatum obtigisse: quod tamen fastis Consularibus repugnare contendit vir doctissimus. Unde merito suspicatur legendum potius V. C. *Viro Clarissimo*, aut V. I. Cons. *Viro Illustri Consule*, quod in annum cadet 434. Quamquam ægre concedi posse putet tunc temporis fuisse Asparem Carthagini.

n Ms. Remig. *quæ cum in balneo lavans, simulacrum quoddam Veneris in puero respiciens . . . ut domicilium se diabolo præbuit, statim ille*, &c.

o Edit. Lugd. Lovan. Duac. & Colon. *ex capta possessoque vase*. Recentiores, *ex capto*. Ms. Remig. *ex appetito possessoque*.

parentes puellæ per tot dierum spatia auferri posse sperantes, dum juge malum ulterius tolerare non possent, simul cum filis sese ingesserunt sacerdoti, quæ acta erant fideliter intimantes. Hoc tantum puella fatebatur, avem quamdam noctis medio apparere, quæ sibi ore nescio quid infunderet. Stupor tunc inerat cunctis videre puellam nullis indiciis [a] diuturni jejunii fœdatam, nullo pallore seu tabe, vel debilitate confectam: quin potius robustam succo viscerum, mole membrorum. Cumque incredibilia viderentur quæ dicebantur, habito consilio, in monasterio puellarum, in quo reliquiæ sancti Stephani sitæ sunt, sacerdos puellam [b] simul & præposito commendavit. Illic prima tantum die apparuisse illam avem adseruit, sibique incœpisse quod neque fame neque siti compulsa illum appeteret locum, quo sibi accedere non liceret. Per duas sane hebdomadas nihil cibi vel poculi sumens in monasterio mansit.

3. Accidit autem ut quintus decimus dominicus illucesceret dies. Adscendente nobiscum sacerdote, ut matutinum illic sacrificium solito offerretur; puellam præpositus ad altare perduxit, eo incessu & habitu quo solent rubore perfusæ ex epulis poculisque mulieres advenire. Sed ut se illa prostravit altari, clamore fletus sui cunctis adstantibus gemitus lacrymasque [c] induxit, quibus tantum malum auferendum præsens plebs Dominum exorabat. Erat enim jam indecens murmur in populo. Peracto itaque sacrificio, cum eadem inter ceteras brevem particulam Corporis Domini tinctam a sacerdote perciperet, semihora mandens trajicere non valuit, nondum illo fugato, de quo dicit apostolus: *Quæ consonantia Christi ad Belial?* Et
2. Cor. 6. 15. 1. Cor. 10. 20. & 21. iterum: *Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participare, & mensæ dæmoniorum.* Manu igitur faciem ejus sustentante sacerdote, ne sanctum projiceret, a quodam diacono suggestum est, ut calicem salutarem gutturi ejus pontifex applicaret. Quod ut factum est, statim ut locum illum quem diabolus obsederat, Salvatoris imperio reliquit, Sacramentum quod ore gestabat cum laude Redemtoris transglutisse puella clamavit. Hinc lætitia, hinc voces in gloriam Dei, quod post [d] octoginta & quinque dies, diabolo expulso, puella de potestate fuerit eruta inimici. Oblatio itaque rursum gratiarum actionis pro ea fit, Sacrificiique percipiens certam partem, prisco est reddita usui. Tunc etiam dum hæc aguntur, Spiritu divino actus diaconus ejusdem tituli statuam illam sublatam confregit in pulverem, omnemque insidiantis astutiam superavit divina Majestas.

4. Novimus etiam advenisse illuc quemdam sub specie monachi, qui quædam signa curationum se operati fatebatur. Cumque circa cæcos & claudos phantasticos quosdam ageret lusus, eosque oleo, nescio cujus mortui [e] osse infuso, liniret; ut sibi visus gressusque redditos æstimabant, [f] discedentes in illis quibus antea tenebantur infirmitatibus permanebant. Sed in his proditum sese cognoscens seductor ille, aufugit.

5. In Asia vero sive ipsum, sive alium talia fecisse, quidam Christianus religiosus [g] & nobili enarravit. In Italia quoque, nobis apud Campaniam constitutis, dum venerabilis, & Apostolico honore nominandus Papa Leo Manichæos subverteret, & contereret Pelagianos, & maxime Julianum; ambiens tum quidam Florus nomine, spiritu seductionis arreptus, virtutem & meritum sibi sancti Sosii martyris assignans, cum haud procul a Neapolitana civitate in subversionem animarum quædam promitteret faceretque illicita, a germano venerabilis Nostriani episcopi, & Herio presbytero, simul cum clericis prædictæ Ecclesiæ detentus & coercitus, [h] sic a præfatæ provinciæ [i] liminibus pulsus est. Multa sane per diversas terras agit ille, qui suæ perditionis socios quærit. Ideoque pauca ipsius in hoc opere intimanda credidi, ut qui post nos futuri sunt, legendo cognoscant, qua cautela, Deo juvante, superare valeant inimicum.

CAPUT VII.

De muliere, & bestia a qua portatur.

Prædictio implenda.

IN Apocalypsi Joannes apostolus dicit: *Venit unus ex septem angelis sanctis, & locutus est mecum, dicens: Veni, ostendam tibi judicium meretricis magnæ sedentis super aquas multas. Et duxit me in spiritu, & vidi mulierem sedentem super bestiam habentem capita septem & cornua decem, ferentem poculum in manu sua, plenum execrationibus immunditiæ & fornicatione totius terræ.* Et paulo post: *Vidi mulierem illam ebriam sanctorum sanguine, & sanguine Martyrum Christi Jesu.* Hæc est [k] Babylon illa magna per mundum expolienda trophæis: ejusque filia est misera, quæcumque facta ejus & superbiam imitatur. Nec eam uno in loco existimes civitatem, quæ tota est sparsa in orbe. De qua dicit & propheta David: *Filia Babylonis misera, beatus, ait, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.* Et in Apocalypsi Joannis dicitur: *Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis: in poculo, quo miscuit vobis, miscete ei duplum. Et in quantum se clarificavit & [l] potestatis habuit, in tantum date ei cruciatus, & luctus. Quia dicit: Sedeo regina, & vidua non sum, nec luctus visura sum. Ideoque una hora plagæ ejus advenerunt, mors, fames, & luctus. [m] Et ipsa igni cremabitur, quoniam fortis est Dominus qui eam judicabit.* Apoc. 17. 1. &c. / Ibid. 17. 6. / Ps. 136. 8. / Apoc. 18. 6 & seqq.

2. Quis autem non intelligat, quam dicat ferentem poculum plenum execrationibus immunditiæ, & [n] fornicationis totius terræ? Æterna cum [o] dicitur quæ temporalis est, utique nomen est blasphemiæ: cum mortales licet reges, [p] in ea dicantur Divi, eisque supplices dicunt, Numini

S. Prosperi.

q 2 ve-

a Mf. Remig. *diuturno jejunio.*
b Supplendam hic credimus vocem, *inclusit*, aut aliquam ejusdem sensus.
c M. Remig. *indixit.*
d Hunc numerum designat Mf. Remig. qui ex septuaginta & quindecim diebus jejunii puellæ illius supra notatis exurgit: Editi omnes, *Octoginta & duos*, nec difficile fuit LXXXII. ex LXXXV. fieri a Librariis.
e Sic Mf. Remi. Editi, *ossis liniret.*
f Mf. Remig. *discedentibus illis.*
g Sic Mf. Remig. Editi, *& nobis.*

h Mf. Remig. *coercitus digne.*
i M. Remig. *hominibus.*
k Editi antiquiores, & Mf. Remig. *Babylonia*: recentiores, *Babylon.*
l Mf. Remig. *potestates . . . luctum.*
m Mf. Remig. *Et ipsam igni cremabunt . . . qui eam judicavit.*
n Mf. Remig. *fornicatione.*
o Mf. Remig. *diceretur.*
p Mf. Remig. *in hoc dicuntur.*

vestro, altaribus vestris, perennitati vestræ, & cetera: quæ vanitas, non veritas [a] tradit, atque execrabilia sunt. Hæc enim æterno Deo debentur. Sane in sacris sacrilegit, & mollibus tunc sacerdotibus, ad fornicationem idololatriæ omnes gentes [Ps. 72. 27.] invitans, seipsam in subditis contaminavit. De quibus sacer insonat Psalmus: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Verumtamen quia sunt in ea [Ibid. ℣. 28.] cives supernæ patriæ Jerusalem, qui dicunt: *Mihi* [Apoc. 18. 4.] *autem adjungi Deo bonum est:* dicitur eis: *Exi de ea populus meus, ne particeps sis delictorum ejus, & ne perstringaris plagis ejus.* Exeunt enim hi qui non [b] fastus ejus, sed humilem viam Christum sequuntur: qui non rapinam, sed misericor[Hebr. 12. 14.]diam diligunt, qui *pacem & sanctificationem custodiunt, sine qua nemo poterit videre Deum*, qui [Ezech. 9. 4.] gemunt, & dolent ob iniquitates quæ fiunt in medio eorum, nec sunt jugum ducentes cum infide[2. Cor. 6. 14.]libus. Quos etiam Dominus in Evangelio, suo exhortatur alloquio, dicens inter cetera: *Beati* [Matt. 5. 4. & seq.] *mites, quia ipsi possidebunt terram. Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur. Beati pacifici, quia ipsi filii Dei vocabuntur. Beati lugentes, quia ipsi consolabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Testatur & [2. Thess. 2. 7. &c.] Paulus, dicens: *Tantum qui modo tenet, teneat; donec de medio fiat: & tunc revelabitur iniquus,* [Isa. 11. 4.] *quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & evacuabit in illuminatione præsentiæ suæ.*

CAPUT VIII.

De decem regibus, quos Antichristus inveniet.

Promissio [c] implenda.

[Apoc. 17. 7. & 8.] 1. IN Apocalypsi Joannes, *Dixit*, ait, *mihi Angelus: Propter quid admiratus es? Ego dicam tibi sacramentum hujus mulieris, & bestiæ qua portatur. Bestia quam vidisti, fuit, & non est; sed ascensura est ex abysso & iture in interi*[Ibid. ℣. 9. & seq.]*tum. Illa septem capita ejus, septem montes sunt, supra quos mulier sedit; & reges septem sunt; unde quinque ceciderunt, unus superest, alius nondum venit, & cum venerit, oportet [d] breve tempore illum manere. Bestia quæ fuit & non est, & ipsa octavo loco est, cum sit ex septem, & in perditionem ibit. Et decem cornua quæ vidisti, decem reges sunt: hi regnum nondum acceperunt, sed potestatem regni una hora accipient post bestiam.* Hoc a Daniele ostensum est, bestia quar[Dan. 7. 7.]ta, quæ grandior omnibus bestiis fuit, tot cornua habens.

2. Sed quod ibi dicit, cornu minus surrexisse, [e] & tria cornua exclusisse ante se, hic septem re[Ibid. ℣. 8.]ges nominat, illis tribus expulsis: ipsum autem octavum Antichristum esse, cum sit ex septem. Ergo, in quantum datur existimatio, aut priores reges memorat, qui truculentiores fuerunt [f] in religionem Christianam; aut ex decem, tribus extinctis, septem futuros, qui & ipsi sæviant in Ecclesiam. Omnes sane hæreticos Arianos vult intelligi, cum dicit: *Hi adversus Agnum pugna*[Ibid. ℣. 14.]*bunt, & Agnus vincet eos.* Pugnant enim exsufflando & rebaptizando membra Agni, quæ jam Christus suo sanguine sacraverat. *Sed nemo periit,* [Joan. 17. 12.] ait Dominus, *nisi filius perditionis.* Octavum igitur [g] regem, quem dicit Antichristum, quidam Neronem intelligi volunt: ut ipse sit bestia, *quæ fuit & non est, & iterum venturus est.* Sed sive ipsius formam & speciem corporis sumat, & in ea appareat (sicut e contrario angelus sanctus in Tobiæ libro, speciem & similitudinem Azariæ, [Tob. 5. 8.] Ananiæ magni suscepit,) sive in alterius speciem appareat Antichristus; ipsius tamen Neronis luxuriem & spurcitiam sævitiamque morum habiturum, Daniel propheta testatur, quæ in sequenti capitulo demonstranda sunt.

CAPUT IX.

De moribus Antichristi.

Prædictio implenda.

DAniel propheta dicit angelum dixisse sibi: [Dan. 11. 14.] *Filii quoque prævaricatorum populi tui extollentur, ut impleant visionem.* Et paulo post: *Stabit*, ait, *in loco regis vilissimus & indignus* [Ibid. ℣. 20. &c.] *decore regio, & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio. Et faciet juxta voluntatem suam rex, & elevabitur, & magnificabitur adversus omnem Deum, & adversus Deum deorum loquetur magnifica, & diriget, donec compleatur iracundia: perpetrata est quippe definitio. Et Deum patrum suorum non reputabit, & erit in concupiscentiis feminarum, & Deum quem ignoraverunt patres ejus colet, & Deum Maozi in loco suo statuet.* Hic ostenditur quod ex Judæis de tribu Dan, quæ hodieque in Perside est, veniat Antichristus, juxta propheticam benedictionem Jacob patriarchæ dicentis: *Dan judica*[Genes. 49. 16. & 17.]*bit populum, sicut alia tribus. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro.* Statimque verum Christum Dominum venturum ostendit, dicens: [Ibid. ℣. 18.] *Salutare tuum expectabo, Domine.* Hoc etiam in Evangelio quod supra posuimus, testatur est Dominus Judæis dicens: *Veni ego in nomine Patris* [Joan. 5. 43.] *mei, & non credidistis mihi; alius [h] veniet in nomine suo, & ipsi credetis.* Quos prævaricatores legis Paulus redarguens, ostendit Antichristo credituros. *Pro eo quod dilectionem veritatis non re*[2. Thess. 2. 10. & 11.]*ceperunt ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, & judicentur omnes, qui non [i] crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Notandum sane, post bestiam hæc omnia esse ventura: id est, sublato regno in quo mulier [k] sedet ebria sanctorum sanguine, quæ nos credentes, posteris videnda relinquimus.

CAPUT X.

[l] *De persecutionibus Antichristi.*

Prædictio implenda.

IN visione Danielis angelus de Antichristo: *Cor* [Dan. 11. 30.] *ejus*, ait, *adversus testamentum sanctum.* Item ibi: [Ibid. ℣. 31. &c.]

a Editio Lugd. *tradidit, atque.* Ms. Remig. *tradidit, atque.* Ceteri codices, *tradit.*
b Ms. Remig. *fastus eos.*
c Ms. Remig. *implenda.* Editi, *impleta.*
d Ms. Remig. *breve tempus.*
e Hæc verba, *& tria cornua exclusisse*, desumuntur ex Ms. Remig.
f Edit. antiq. *in religione Christiana*, nec emendatur a Ms. Remig. Sed recentiores casum accusandi posuere.
g Ms. Remig. *regem.* Lugdun. & Colon. *regem.* Lovan & Duac. *regum.*
h Ms. Remig. *venit . . . & ipsi credetis.*
i Ms. Remig. *credunt.*
k Ms. Remig. *sedit.*
l Ms. Remig. *Ad persecutionem.*

ibi: *Brachia ex eo exurgent, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent juge sacrificium; & dabunt abominationem in desolatione, & impii in testamentum simulabunt fraudulenter.* Et hic Arianos signat præcursores Antichristi. *Populus autem*, ait, *sciens Deum suum obtinebit*, [a] *& docti in populo plurimi. Et erunt in gladio, & in flamma, & in captivitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, sublevabuntur auxilio modico, et applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Et de eruditis ruent, ut conflentur et eligantur et dealbentur sancti usque ad tempus præfinitum.* Item ibi: [Dan. 12. 1. &c.] *In tempore illo*, dictum est, *consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui: et veniet tempus, quale non fuit ab initio ex quo gentes esse cœperunt, usque ad tempus illud. Et in tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui inventus fuerit scriptus in libro vitæ.* Firmat hæc [b] Dominus in Evangelio: [Matt. 24. 15.] *Cum videritis*, ait, *vastationem desolationis, quæ dicta est in Daniele propheta, qui legit intelligat.* [Dan. 9. 27] Et iterum: [Matt. 24. 21. & 22.] *In diebus autem illis erit tribulatio & angustia, qualis non fuit ab initio. Et nisi breviasset Deus dies illos, non remansisset omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi.* Testatur & Joannes in Apocalypsi. [Apoc. 13. 2. &c.] *Data est*, ait, *potestas bestiæ loquendi magna, & aperuit os suum in blasphemia adversus Deum, blasphemare nomen ejus & tabernaculum ejus. Et data est ei potestas faciendi bellum cum sanctis, & vincere, & occidere eos. Et data est ei potestas in omni tribu, & lingua, & gente, & adorabunt eam omnes, qui non sunt scripti in libro vitæ Agni* [c] *qui occisus est ab origine sæculi.* Hic etiam martyria Christi Domini refulgent, ut sicut primus ejus adventus millia infantium, ita secundus electorum suppleat [d] numerum.

CAPUT XI.

De superbia Antichristi.

[e] Prædictio implenda.

EZechiel propheta: [Ezech. 28. 2.] *Elevatum est*, ait, *cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra Dei sedeo in corde maris: cum sis homo & non Deus. Et dedisti cor tuum quasi cor Dei.* [2. Thess. 2. 3. & 4.] Dicit & Paulus apostolus: *Cum venerit refuga primum, et revelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui superextollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostentans se tamquam sit Deus.* Et [Marc. 13. 21.] Dominus in Evangelio: *Cum vobis dixerint, Ecce hic est Christus, ecce illic,* [f] *nolite credere.* [Apoc. 13. 11.] Et in Apocalypsi Joannis: *Vidi*, ait, *bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo Agni similia, & loquebatur sicut draco.* Et paulo post: [Ibid. v. 13. & 14.] *Et fecit signa magna, ita ut ignem faceret de cælo descendere in terram sub oculis hominum, & seduxit eos, qui habitant terram, propter signa quæ data sunt ei facere.* Hic metuant curiosi, & maxime Judæi. Qui *Judæi signa petunt*, ut Apostolus dicit, [1. Cor. 1. 22] *& Græci sapientiam quærunt.* Unde quidam conjiciunt in templum Salomonis Antichristum esse sessurum, vel se efferre signis, quibus Christus esse credatur. Nam & præcones mendacii sui habiturum ostensum est, cum dictum sit duo cornua habiturum Agni similia. Dicit etiam Joannes in Apocalypsi: [Apoc. 15. 13. & 14.] *Vidi*, inquit, *ex ore draconis & ex ore bestiæ, & ex ore pseudoprophetæ spiritus tres immundos exeuntes velut ranas: sunt enim spiritus dæmoniorum, facientes signa. Exibunt ad reges totius orbis terræ congregare illos in pugnam, ad diem illum magnum Omnipotentis.* Quod enim in Daniele dictum est: [g] [Dan. 11. 31.] *Examina ex eo exurgent*; hic aperte dictum est, exire velut præcones ejus spiritus tres immundos, tamquam in tres partes orbis, id est, Asiæ, Europæ, & Africæ: qui & signis persuadeant Antichristum ipsum esse Christum. Sed eum non esse, sequentia demonstrabunt.

CAPUT XII.

De Antichristo convincendo, quod Christus non sit.

Prædictio implenda.

ANtichristus in qua superbia sit venturus, superius dicta declarant. Non ergo erit humilis ejus adventus, sicut de Christo omnis resonat prophetia, Isaia dicente: [Isa. 53. 8.] *In humilitate judicium ejus sublatum est,* [h] *generationem autem ejus quis enarrabit? quia tolletur a terra vita ejus.* Non ducetur sicut ovis ad victimam, id est, ad [Ibid. v. 7.] Passionem, ut Christum ductum Evangelia testantur & prophetiæ. Non dabit percutienti se [Thren. 3. 30.] maxillam, nec sputa & colaphos accipiens tacebit: quæ in Christo facta ita credimus, ut ea omnis prædicit prophetia. Non ponet dorsum suum ad flagella, nec satiabitur opprobriis: quod Christum implesse, omne Evangelium prædicat [Ibidem.] & prophetia. Non dividentur vestimenta ejus, & in tunicam sortem nemo missurus est: quod in Christi veste factum [i] Evangelia testantur & prophetiæ. Non crucifigetur, nec fel [k] & acetum accipiet: quod Christum percepisse & Evan- [Joan. 19. 23.] gelia dicunt & prophetiæ. Non suscipiet latus [Ps. 21. 19.] ejus lanceam, & vulnera clavorum in eo non [Matt. 27. 34.] erunt: quæ in Christo etiam post Resurrectionem fuisse, & Evangelia testantur & prophetiæ. [Ps. 68. 22.] Sanguine suo non redimet mundum: quod in [Joan. 19. 29.] Christo omnis prædicat prophetia. Non morietur, [Ps. 21. 17.] & tertia die resurget: quod Christum fecisse [Matt. 27. 35.] & Evangelia testantur apostolicæ quoque litteræ & prophetiæ. Non ascendet in cælum, nec [Matt. 27. 50. & 28. 6] Spiritum sanctum in linguis igneis super discipulos [1. Cor. 15. 3. & 4.] effundet: quod Christum implesse, omne [Osee 6. 3.] Evangelium sonat & prophetia. Super hæc mundus ipse jam testis est totus.

2. Quare his examinatis atque perspectis, [l] intelligant qui post nos futuri sunt, Antichri- [Joan. 16. 5 & 7.] stum non esse Christum. Cujus finem Apocaly- [Act. 2. 3.] psi ipsa demonstrat. *Venit*, ait, *angelus & ap-* [Joel. 2. 28.] *prehendit draconem, & bestiam, & pseudaprophe-* [Isa. 44. 3.] *tas. Isti vivi simul missi sunt in stagnum ardens* [Apoc. 20. 2 & 10.] *igne*

a Mſ. Remig. *& docebunt plurimos.*
b Mſ. Remig. addit, *Dominus.*
c Mſ. Remig. *qui est ab origine.*
d Editi, *numerus.* Mſ. Remig. melius, *numerum.*
e Editi, *Promissio.* Mſ. Remig. *Prædictio.*
f Mſ. Remigianus, *nolite credere.* Editi, *nolite ire post eos.*
g Sic Editi cum Mſ. Remig. At vero in textu Græco LXX. quem sequitur auctor noster, legitur *semina*, *σπέρματα*: quæ vox facile ab amanuensi minus cauto mutari potuit in aliam vocem, *examina.*
h Mſ. Remig. *nativitatem . . . quis enarravit? quia tollitur*, &c.
i Mſ. Remig. *& Evangelium testatur.*
k Mſ. Remig. *vel acetum.*
l Editi, *intelligunt.* Mſ. Remig. *intelligant.*

igne & sulphure, & cruciabuntur illic in sæcula
sæculorum. Hic finis erit diaboli & angelorum
ejus, & eorum hominum, qui sub nota & signo,
a [a] ad ejus societatem transierunt. Sicut etiam Da-
niel & Ezechiel prophetæ de ejus fine testantur.
In his autem quæ dicta sunt, bene facient qui
2. Petr. 1. 19. tunc fuerint intendere prophetiæ, *sicut lucernæ*
in obscuro loco, donec ipse dies qui venturus est,
clarescat in cordibus credentium. Alia vero signa
ultima, quæ futura sunt, sequentia demonstra-
bunt.

CAPUT XIII.

b [b] *De missione Eliæ & Enoch*.

Promissio implenda

Mal. 4. 5. & 6. IN Malachia propheta *Ecce*, ait, *dicit Domi-*
nus; mittam vobis Eliam Thesbitem, prius
quam veniat dies Domini magnus & manifestus,
qui restituet cor patris ad filium, & cor hominis
ad proximum suum, ne veniens percutiam terram
funditus. Sic enim isti prophetæ convertent corda
patrum ad filios, ut ostendant, quæ patriarchæ
vel prophetæ dixerunt de Christo in humilitate
venturo, convincentes Antichristum non esse Chri-
c stum. Hoc [c] evidentius Apocalypsis Joannis osten-
Apoc. 11. 3. & 4. dit. *Dabo* ait Dominus, *duobus martyribus meis,*
& prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta,
Ibid. ℣. 6. *amicti saccis. Hi sunt duæ olivæ, & duo cande-*
labra consistentia in conspectu Domini terræ. Et
d paulo post: *Hi* [d] *habent potestatem claudendi cæ-*
lum, ne imbrem pluat per dies prophetiæ eorum.
Et potestatem habent omnium aquarum convertendi
eas in sanguinem, percutere terram in omni plaga,
quotiescumque voluerint. Ecce & hic tripartita
Exodi 7. 2. Tim. 3. 8 etiam testium divisio. Contra Pharaonem duo te-
stes Dei missi sunt, Moyses & Aaron: & duo
Magi Pharaonis, Jamnes & Mambres resistentes
Moysi, qui simul cum suo rege perierunt: &
contra Neronem duo, Petrus & Paulus aposto-
li; at e contrario, Simon magus, qui & se per-
didit, & Neronem decepit: & contra Antichri-
stum duo, Enoch & Elias prophetæ, adversus
quos tres pseudoprophetæ Antichristi consurgent.
Apocal. 16. 13. Ideo hic plus unus, quia supra unus minus: ut
senarius numerus ex utrisque partibus suppleatur,
Apoc. 8. 6. & cap. 9. 1 & seqq. propter sex dies creaturæ in principio dispositos,
& sex angelos canentes tubis, totidemque plagas
mundo inferentes; ut septimus finem laborum,
requiemque sanctorum significet, tamquam septi-
e mus dies, qui mane tantum, [e] & vesperum non
habebit. Quam requiem sabbati omni præcepto
divinitas ipsa servandam commendat, ut vacantes
Psal. 5. 5. ab omni opere malo mane adstemus: ut contem-
Ps. 102. 4. plemur eum, *qui coronat in miseratione & mise-*
ricordia omnes, juste judicans, & inique neminem
damnans. Sed de his Tyconius multa conscripsit.
Consummationem vero perfectionemque temporum
trium annorum & sex mensium, qui dicti sunt
dies mille ducenti sexaginta, & menses faciunt qua-
draginta & duos, non tantum Apocalypsis Joan- Apoc. 12. 6
nis, quantum & Daniel propheta commendant:
quibus civitatem sanctam calcari [f] ut existimatur ab f
hæreticis, & maxime Arianis, qui tunc plurimum Dan. 12. 11
poterant: Gog & Magog, ut quidam dixerunt, & c. 11. 2.
Gothos & Mauros, Getas & Massagetas, [g] per g
quorum sævitiam ipse jam diabolus Ecclesiam va- Ezech. 39. 1. & 6.
stat, & tunc amplius [h] persequentur. Cessare h
etiam facient juge sacrificium, propter admonet
Dominus, dicens: *Venio cito. Beatus qui vigilat,* Apoc. 16. 15.
& servat vestimenta sua, ne nudus ambulet. Quæ
autem sint vestimenta servanda, sequens capitulum
demonstrabit.

CAPUT XIV.

De veste servanda Christianis.

[i] Prædictio implenda. i

PAulus apostolus dicit: *Quotquot in Christo ba-* Gal. 3. 27.
ptizati estis, Christum induistis. Et Domi-
nus in Evangelio: *Qui semel*, ait, *lotus est, non* Joan. 13. 10
opus habet lavare nisi pedes tantum, quia est mun-
dus totus. Omnis itaque ab hæreticis rebaptiza-
tus, aut voluntarie vestem suam Christum ami-
sit, aut in persecutione deficiens indumentum
quod habuit, [k] perdit. Dum igitur tempus est, k
recurrat expoliatus & nudus pænitendo ad pium
Patrem, qui redeunti perdito filio, & primam Luc. 15. 22
stolam reddi jubet, simul & annulum dignitatis.
Qui adhuc [l] tortuosis hæreticorum disputationi- l
bus, velut siliquis porcorum pasci desiderat, pa- Ibid. ℣. 15.
nis recordetur & patris, fugiat latrones expo-
liatores suos, [m] pudeat Dei filium Antichristi fa- m
ctum esse mancipium. Sponte vel compunctus re-
deat, ut vestiatur, ne nudus exhibitus judicetur.
[n] Hæc illi cum perditis filiis acturi sunt Dei te- n
stes. In his Elias & Enoch suum martyrium
consummabunt, sicut capituli sequentis narrat au- Apoc. 11. 5 & 10.
ctoritas.

CAPUT XV.

[o] *De passione Eliæ & Enoch*. o

Prædictio implenda.

IN Apocalypsi Joannis dicitur: *Cum finierint* Apoc. 11. 7 & 8.
martyrium suum, bestia quæ [p] *ascendet de abys-*
so, faciet cum his bellum, & vincet eos, & oc- p
cidet eos, & corpora eorum jacebunt in platea ci-
vitatis illius magnæ, quæ vocatur spiritualiter So-
doma, & Ægyptus, ubi & Dominus eorum cru-
cifixus est. Hæc platea conscientia est omnium im-
piorum, in mundo plaudentium in morte sancto-
rum, quod acerrimis quasi caruerint inimicis. Pro-
pter quod *corpora eorum non sinent poni* [q] *in sepul-* q
cris, quia hi videlicet duo prophetæ cruciaverunt Ib. 9. & 10.
eos, qui habitant terras: quibus occisis, *Cum di-* 1. Thess. 5. & 2, 3.
xerunt, Pax & securitas, tunc illis adveniet re-
pen-

a Ms. Remig. *ejus societatis*.
b Ms. Remig. *In missione*.
c Ms. Remig. *evidenter*.
d Editi, *habebunt*: & postea Ms. Remig. *claudere*.
e Ms. Remig. *nam vesperam*.
f Sic Lugdun. & Lovan. qui tamen habent, *poterunt*, non *poterant*. Ms. Remig. *ut æstimatur . . . poterant*. Colon. & recentiores, *ut existimatum . . . qui plurimum poterant*. Intelligendum videtur, quo tempore de his Tyconius scribebat.
g Videri potest hac de re S. Augustinus, libro 20. de Civitate Dei cap. 11.

h Ms. Remig. *persequitur*, forte, *persequetur*.
i Ms. Remig. *Promissio implenda in veste servanda*.
k Editi, *perdidit*. Ms. Remig. *perdit*.
l Ms. Remig. *tortortosis*, quod nomen si latine dicatur, a torquendo ductum crederur.
m Ms. Remig. addit hic: *pudeat Christum* (forte, *Christianum*) *nudatum*.
n Ms. Remig. *Hæc illis*.
o Ms. Remig. *In passione*.
p Ms. Remig. *ascendit*.
q Ms. Remig. *in sepulcris*. Editi, *in sepulcro*.

peutinus interitus, ficut dolor partus [a] *habenti in utero, & non effugient. Quia dies Domini* (ut Paulus dicit apoftolus) *ficut fur ita in nocte veniet.*

CAPUT XVI.

De refurrectione Eliæ & Enoch.

[b] Promiffio implenda.

Apoc. 11. 11. APocalipfis Joannis dicit: *Poft tres & dimidium diem fpiritus vitæ a Deo intravit in illos, & fteterunt fuper pedes fuos.* De his arbitror apoftolum dixiffe Paulum: 1. Theff. 4. 15. *Et mortui in Chrifto refurgent primi.* Tres igitur & dimidius dies, tribus annis & fex menfibus refpondent, quibus poteftas erit Antichrifto: eifque fuppletis, coram Apoc. 11. 12. oculis inimicorum Elias & Enoch adfcendentes in cælum, ibunt in occurfum Chrifto vero Regi & 2. Theff. 2. 8. judici venienti: Qui Antichriftum omnefque ejus *interficiet fpiritu oris fui, ut regnet in domo* Luc. 1. 32. & 33. *Jacob* ipfe, de quo dictum eft; Mich. 4. 7. *Regni ejus non erit finis.*

CAPUT XVII.

[c] *De adventu claritatis Filii Dei & hominis.*

Promiffio implenda.

Pfal. 49. 3. 1. DAvid propheta dicit: *Deus manifeftus veniet, Deus nofter, & non filebit. Ignis ante eum ardebit, & in circuitu ejus tempeftas valida.* Amos 5. 18. Dicit & propheta Malachias: Malac. 3. 1. &c. *Væ defiderantibus diem Domini, & ut quid vobis illam?* Item: *Ipfe fubito veniet in templum fuum Dominus, quem vos ignoratis, et Angelus teftamenti, quem vos vultis. Ecce veniet, dicit Dominus. Et quis fuftinebit introitum ejus? aut quis* [d] *refiftet in afpectu ejus? quia ipfe introibit ficut ignis conflatoris.* Ifa. 66. 15. Dicit & Ifaias: *Ecce dies Domini ficut ignis veniet, & ficut procella currus ejus, reddere in ira vindictam, & retributionem in flamma ignis.* Matt. 24. 27. Dicit & Dominus in Evangelio: *Sicut enim fulgur exiens ab Oriente pergit in Occidentem, fic erit & adventus filii hominis.* Ibid. ℣. 29. & 30. Et iterum: *Sol tenebrabitur, & luna non dabit lumen fuum, & ftellæ de cælo erunt decidentes, & virtutes cælorum movebuntur: & tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute magna & gloria.*

2. Teftatur & Apocalypfis Joannis dicens: Apoc. 6. 12. &c. *Sol factus eft niger ut faccus cilicinus, & luna fanguinea facta eft, & ftellæ ceciderunt, eo modo quo ficus vento magno agitata amittit acerbos fructus fuos. Et cælum receffit, ut liber cum evolvitur, & omnis mons & infulæ* [e] *de locis fuis motæ funt, & reges terræ maximique tribuni, & divites, & nobiles, & fervi abfconderunt fe in fpeluncis & petris montium, dicentes montibus et petris: Cadite fuper nos, et abfcondite nos a confpectu Patris fedentis fuper thronum, et ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ illorum. Et quis poterit ftare?* Dicit & Paulus apoftolus: 1. Theff. 4. 15. *Ipfe Dominus in juffu, in voce Archangeli, & in tuba Dei defcendet de cælo.* Fatetur & Sibylla inter cetera dicens; Apud Augft. lib. 18 de civit. c. 22.

Eripitur folis jubar, & chorus interit aftris:
Volvetur cælum: [f] *lunaris fplendor obibit.*
Sed tuba tum fonitum triftem [g] *demittet ab alto*
Orbe, gemens facinus miferum variofque labores.
Tartareumque chaos monftrabit terra dehifcens.

3. Multa per fingula capita etiam neceffaria teftimonia prætermifi, fufcepti operis modum cogitans. Quare adventus Filii Dei, ficut bonis lætitiam infert, ita malis exitium. Nunc enim cum vivimus, & tempus eft corrigendi, actus morefque mutemus. Sequitur autem refurrectio mortuorum.

CAPUT XVIII.

[h] *De refurrectione carnis.*

Promiffio implenda.

EZechiel propheta. *Dixit mihi Dominus: Fili hominis, prophetiza fuper offa hæc, & dic:* Ezech. 37. 4. & feqq. *Hæc dicit Dominus: Ecce ejiciam vos de monumentis veftris, &* [i] *inducam fuper vos nervos, & imponam carnes, & extendam cutem. Et dabo fpiritum meum in vos, & vivetis, & fcietis quia ego fum Dominus.* Ifa 26. 19. Et Ifaias: *Exfurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis funt.* Joan. 5. 25. Et ipfe in Evangelio: *Veniet*, inquit, *hora quando omnes qui in monumentis funt, audient vocem Filii Dei, & procedent qui bona egerunt, in refurrectionem vitæ, qui mala egerunt, in refurrectionem judicii.* Teftatur & Paulus hæc in *ictu oculi* fieri, *in noviffima tuba:* 1. Cor. 15. 52. [k] *Canet enim*, ait, *tuba, & mortui refurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Apoc. 20. 13. Et Apocalypfis, *Exhibuit*, ait, *mare quos penes fe habebat mortuos, fimiliter et mors, et infernus.* Hic illa abfolvenda fefe ingerit quæftio, quæ infipientium gentiliumque ore profertur. Quomodo refurgant ii, quorum cadavera belluæ beftiæque comederint, ipfæque ab aliis beftiis, avibus, canibufque confumtæ fint. Ignorantes omnia quæ ex terra creata funt, [l] in eamdem materiam refoluta recidere: ac facile effe potentiæ Creatoris, ex ea rurfum reparare quæ fuerant, qui potuit inter cetera primum ex illa hominem formare qui non erat. Si quem vero movet, [m] quod fcriptum eft in primo Pfalmo quod non refurgunt Pfal. 1. 5. *impii in judicio:* intelligat non eos ad judicium, fed ad pœnam refurgere, juxta illam Domini fententiam: Joan. 3. 18. *Qui non credit*, ait, *jam judicatus eft.* Fatetur & Sibylla.

Sic animæ cum carne aderunt, quas [n] *judicat ipfe.*

Refurgentibus cunctis, judicium fequitur. Ubi fupra.

CA-

a Editi, *habentis.*
b Mf. Remig. *Promiffio, in eorum refurrectione Elia & Enoch.*
c Mf. Remig. *In adventu*, &c.
d Mf. Remig. *refiftit.*
e Mf. Remig. *de loco fuo.*
f Editiones noftræ, *luminaris*, contra leges verfuum. Correximus ex Auguftini lib. 18. de Civit. Dei cap. 23.
g Editi Profperiani, *dimittit*; & infra, *monftravit.* Emendamus ex libro Auguftini mox citato.

h Mf. Remig. *Refurrectionis.*
i Mf. Remig. *induam.*
k Mf. Remig. *Canet . . . & mortui refurgent.*
l Mf. Remig. *in eadem materia refolutæ recedere.*
m Mf. Remig. *Ex quo quem movet.* Hæc vero quæ fequuntur, *quod fcriptum eft in primo Pfalmo*, ex eodem Mf. codice fuppletur. In editis hoc folum legebatur: *Si quem vero movet quod impii in judicio non refurgunt, intelligat*, &c.
n Mf. Remig. *anima a carne.* Apud Auguftinum poftea, *quas judicet ipfe.*

CAPUT XIX.

[a] *De judicio Christi Domini*,

Promissio implenda.

[Psal. 49. 6. Ibid. ℣. 4.] 1 DAvid propheta dicit: *Annuntiabunt cæli justitiam, quoniam Deus judex est.* Item: *Advocavit cælum sursum, & terram; ut discerneret populum suum.* [Ps. 95. 13.] Item: *Ipse judicavit orbem terræ in æquitate.* [Matt. 25. 31. &c.] Firmat hæc Dominus in Evangelio. *Cum venerit*, ait, *Filius hominis in claritate sua, congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut separat pastor oves ab hædis. Oves ponet a dextris, hædos autem a sinistris. Tunc dicet his qui a dextris sunt; Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim & dedistis mihi manducare*, & cetera quæ pertinent opera misericordiæ, in quibus est sacrificium magnum purgans omne peccatum, ipso dicente Domino: [Matt. 9. 13] *Misericordiam volo* [b] *magis quam sacrificium.* Sinistris autem dicturus est: [Matt. 25. 41. & 42.] *Ite in ignem æternum quem præparavit Pater meus diabolo & angelis ejus. Esurivi enim*, ait, *& non dedistis mihi manducare*: & cetera similiter quæ ad crudelitatis exitia pertinent, [1. Tim. 6. 9] *quæ mergunt hominem in interitum et perditionem*, dum avari non pascunt Christum esurientem in paupere, qui dicit: *Quamdiu uni ex minimis meis non fecistis, neque mihi fecistis.* [Matt. 25. 45.] Sequiturque inter partes lata sententia judicantis. [Ibid. ℣. 46.] *Ibunt*, dictum est, *impii, in combustionem æternam.*

[2. Cor. 5. 10] 2. Testatur & in hæc Paulus apostolus. *Omnes*, ait, *astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum.* Et Apocalypsis [Apoc. 20. 12. & 13.] Joannis dicit: *Vidi mortuos tam magnos quam minimos, stantes in conspectu throni Dei. Dehinc aperti sunt libri, & alius liber apertus est, qui est vitæ* uniuscujusque hominum: *& judicati sunt mortui ex ipsis scripturis librorum, secundum facta sua.* Libri aperti, conscientiæ singulorum. Alius liber qui omnium continet actus, justitia Dei est cuncta producens in lucem: [c] de qua [1. Cor. 4. 5.] dicit Paulus: *Donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique a Deo.* [Apoc. 20. 14. & 15.] Concludit Joannis Apocalypsis: *Mors & infernus missi sunt in stagnum ignis, & qui non sunt inventi in libri vitæ, missi sunt in stagnum ignis*, in quo *cruciabuntur in sæcula sæculorum.* Sicut dicit & Isaias: [d] [Ibid. ℣. 10. Isa. 66. 24.] *Vermes eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usque* [e] *ad satietatem visionis universæ carni.* [f] Fatetur & Sibylla:

[Ubi supra.] *Occultos actus retegent tunc quisque loquetur*
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit et luctus, stridebunt dentibus omnes.

Et paulo post:

Et coram hic Domino reges sistentur ad unum.
Recidet e cælis ignisque et sulphuris amnis.

Post hæc sequitur, per ignem purificatorium, quosdam fideles homines ipsaque elementa purgari.

CAPUT XX.

De igne * *purificatorio.* [* Ms. Rem. purgatorio.]

Promissio implenda.

DAvid propheta: *Omnia sicut* [g] *vestimentum veterascent: & sicut opertarium mutabis ea, & mutabuntur, tu autem ipse idem es.* [Ps. 101. 27. & 28.] Item ipse: [h] *Igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* [Ps. 65. 10. Ibid. ℣. 12.] Et iterum: *Transivimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.* Et Malachias propheta: *Ipse* [i] *introit*, ait, *sicut ignis conflatoris, & sedebit conflans, & purgans sicut argentum et aurum*, [k] *et purgavit filios Levi.* [Malac. 3. 2. & seq.] Et in Evangelio Matthæus hæc de Domino confirmat dicens: *Hic est qui baptizat in Spiritu-sancto et igni, ferens ventilabrum in manu sua, et purgabit aream suam. Frumenta recondet* [l] *in horreo, paleas comburet igni inextinguibili.* [Matt. 3. 11. & 12.] Et iterum ipse Dominus dicit: *Prius quam cælum et terra transeat, jota unum, aut unus apex non cadet ex lege*, [m] *qui non impleatur.* [Matt. 5. 18.] Et Petrus apostolus: *Qui autem nunc sunt cæli, eodem verbo repositi sunt, igni reservandi in diem judicii.* [2. Petr. 3. 7] Et paulo post: *Properantes*, ait, *ad præsentiam Domini, per quam cæli ardentes solventur, et elementa ignis ardore decoquentur.* [Ibid. ℣. 12.] Dicit & Paulus: *Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute* [n] *corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* [Rom. 8. 21.] Fatetur & Sibylla dicens:

Omnia cessabunt, tellus confracta peribit; [Ubi supra.]
Sic pariter fontes torrentes, fluminaque igni.

His igitur peractis, cum respicientes impii justos dixerint: *Hi sunt quos habuimus aliquando* [o] *in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est!* [Sap. 5. 3. & seqq.] infructuosam tunc agentes pænitentiam, cum scriptum sit! *In inferno autem quis confitebitur tibi?* [Psal. 6. 6.] redactisque malis in tenebris exterioribus, in quibus nulla lux, nullusque dies erit, ac vox illa terribilis & metuenda sonuerit: *Auferatur impius, & non videat claritatem Domini sanctorum*: [Isa. 26. 10.] tunc [p] sequetur eminens illustrisque gloria, quæ alias est intimanda capitulis.

a Ms. Remig. *In judicio.*
b Ms. Remig. *plusquam.*
c Editi, *De quo.*
d Ms. Remig. *Vermes eorum non morientur, & ignis eorum non extinguetur.*
e Ms. Remig. *& erunt ad visionem universæ carni.*
f Hunc locum restituimus ex libro Augustini sæpe citato. In editis nostris legebatur: *Fatetur & Sibylla, occultos actus tunc detegens. Quis loquetur secreta?*
Atque Deus reservavit pectora luci;
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Et paulo post:
Et coram hoc Domino reges sistentur ad unum.
Decidet e cœlo ignis & sulphuris amnis.
Ubi auctori libri hujus tribuebatur quod ex Sibylla fuerat ab eo citatum, & leges metri infringebantur.
g Ms. Remig. *sicut vestimenta . . . & sicut opertoria.*
h Ms. Remig. *Ignisti nos, sicut ignitur argentum.*
i Recentiores editiones, *introibit.*
k Editi, *purgabit.* Ms. Remig. *purgavit.*
l Ms. Remig. *in horrea.*
m Ms. Remig. *donec omnia impleantur.*
n Ms. Remig. *interitus in libertate.*
o Ms. Remig. *in risu & in similitudine.*
p Ms. Remig. *sequitur . . . quæ alias est intimanda capitulis.* Editi, *alia est intimanda capitulo.*

FINIS DIMIDII TEMPORIS.

GLO-

GLORIÆ REGNIQUE SANCTORUM CAPITA.

DE GLORIA REGNOQUE SANCTORUM.

CAPUT PRIMUM.

De cælo novo & de terra nova.

a [a] Promissio implenda, credendaque.

Apoc. 21. 1. 2. Petr. 3. 13. Apocalypsis Joannis dicit: *Vidi cælum novum & terram novam.* Testatur & Petrus: *Novos vero cælos & novam terram, secundum ipsius promissa, expectamus, in quibus justitia inhabitat.* Et David dicit: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* *Ps. 26. 13.* Hæc impii non videbunt.

CAPUT II.

De commutatione sanctorum.

Promissio implenda, atque primo credenda.

Ephes. 4. 13 Paulus dicit apostulus: *Donec occuramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* In quam sancti, omnis ætas, & uterque sexus, cum hac gloria ad tricennalem juventutem (in qua Christus Dominus passus) transeant cum ipso Rege suo, quem impii non videbunt.

CAPUT III.

De novo Jerusalem.

Promissio implenda, & credenda prius.

Apoc. 21. 2. Apocalypsis dicit: *Jerusalem novam vidi a Deo descendentem, aptatam & exornata, [b] ut sponsa marito.* Dicit & Paulus: *Quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* *Gal. 4. 26. Apoc. 22. 5. & c. 20. 4.* In hac civitate *non erit nox, nec lumen lucernæ opus erit, non luctus, neque mors, neque clamor, sed nec dolor [c] ullus, quia priora abierunt.* Et hujus patriæ gloriam impii non videbunt.

CAPUT IV.

De eo quod sancti fulgebunt ut sol.

Promissio implenda, & credenda.

Dominus in Evangelio: *Tunc*, ait, *justi fulgebunt sicut sol in conspectu Patris sui: quoniam erunt æquales Angelis Domini.* Et hanc gloriam impii non videbunt. *Matt. 13. 43. Luc. 20. 36*

CAPUT V.

De sanctorum, sicut stellarum, in gloria differentia.

Promissio implenda, & credenda.

Paulus apostolus dicit: *Stella a stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum.* *1. Cor. 15. 41. & 42.* Quomodo alii pro [d] confessione martyrii, alii pro integritate virginali, alii pro continentia viduali, alii pro pudicia conjugali, diversis honoribus sine invidia fulgeant, impii non videbunt.

CAPUT VI.

De virginitate sanctorum.

Promissio implenda, & credenda.

Apocalypsis Joannis dicit: *Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt. Hi sunt qui sequuntur Agnum quocumque ierit.* *Apoc. 14. 4.* Quo sequantur virgines, quo eum sequi nequeant non virgines, impii non videbunt.

CAPUT VII.

De inexplicabili dono sanctorum.

Promissio implenda, & credenda.

Paulus dicit apostolus: *Quod oculus non vidit, et auris non audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* *1. Cor. 2. 9.* Sancti cum hæc acceperint, impii non videbunt.

a Omnes tituli 13. capitum sequentium in Ms. Remig. his duabus vocibus continentur, *Promissio implenda.*

b Edit. posteriores *ut sponsam.*
c Edit. omnes, *dolus.*
d Sic Ms. Remig. At vero editi, *pro confessione.*

CAPUT VIII.

De facie ad faciem videndo Deum,

Promissio implenda.

1. Cor. 13. 12. PAulus dicit Apostolus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Quemadmodum sancti videant Deum Trinitatem, Patrem in Filio, Filium in Patre, Spiritum-sanctum & in Patre & in Filio, impii non videbunt.

CAPUT IX.

De revelata facie sanctorum.

Promissio implenda.

2. Cor. 3. 18. PAulus dicit apostolus: *Nos*, ait, *revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a gloria in gloriam tamquam a Domini spiritu.* Et hæc impii non videbunt.

CAPUT X.

De eo quod tradat Filius regnum Deo & Patri.

Promissio implenda.

a 1. Cor. 15. 24. QUomodo [a] tradat Filius regnum Deo & Patri, sicut Paulus dicit apostolus, impii non videbunt.

CAPUT XI.

De jugi cantico Alleluja.

Promissio implenda.

Apoc. 19. 1. 3. 4. 6. QUomodo jugi cantico: ut Apocalypsis dicit, sancti cantent *Alleluja* sine defectu, sine fine; impii nec audient, nec videbunt.

CAPUT XII.

De innovatione omnium.

Promissio implenda.

Isa. 43. 19. Apoc. 21. 5. Ibid. c. 22. 14. QUomodo innoventur omnia (ut Isaias Propheta & Apocalypsis dicunt (permaneantque in æternum: & quomodo ex ligno vitæ sine corruptione cibum sancti capiant, & de fonte Christo, non necessitate, sed potestate bibant, impii non videbunt.

CAPUT XIII.

Quod Deus sit omnia in omnibus.

Promissio implenda.

1. Cor. 15. 28. QUomodo erit *Deus omnia in omnibus*, ut paulus dicit apostolus, impii non videbunt: quia soli sancti & redempti his voluptatibus & deliciis cælestibus perfruentur. Hæc est civitas, virtus & salvatio nostra. Hæc est Jerusalem cælestis petua. His in ea positis sanctis verus Deus Rex,

Nec metas rerum, nec tempora ponit, Æneid. 1. v. 83. & 286.
Imperium sine fine dedit.

Hi sunt qui regnant cum Rege Christo: de quo dicit Daniel: *Regnum ejus alteri populo non derelinquetur*[i] quoniam regnabit in infinita sæcula, *& regni ejus non erit finis.* Dan. 2. 44. & 3. 100. Luc. 1. 33.

Peroratio [b] *sancti Prosperi, et conclusio hujus fidelissimi utilissimique libri sui.* b

1 JUvante [c] gratia Dei, hunc conclusi librum, tribus ejus primis partibus quadragena capitula adnotando, velut quadragenos dies, quibus in hujus vitæ curriculis Moyses, Elias & Dominus Jesus jejunia celebrarunt. Ter enim quadragies ducta centum viginti faciunt. Accedunt alia viginti, in Dimidia parte finis mundi, & sunt centum quadraginta. Tredecim quoque in gloria sanctorum superadduntur, & perficiunt centum quinquaginta tria. In quo numero sacrati illi pisces reti veritatis incorrupto, post Resurrectionem Domini jussione capti sunt, millia sanctorum significantes, quos Dominus ex omni genere, tribu, & lingua, per omne tempus congregans, nobis infinitum sibi cognitum numerum consecravit. Joan. 21. 11. Habes primam piscandi voluptatem, si hujus rei amator es, Lector spiritalis; præsertim quia in hoc libro, ut existimo omnes [d] voluptates, omnesque affectiones invenies. Ingredere ergo huc, *adolescens, et huc avocare, hic lude, et age conceptiones tuas.* Nam si te fortassis tabulæ lusus invitat, [e] io asse uno duo & tria, quina & sena habes quibus numeris mensuræ arcæ consurgunt, trinæ unitatis tesseras volvens; calculos [f] movens etiam in bonis operibus candidos, in passione purpureos, [g] spectante illo qui dicit: *Vincenti dabo calculum, et per calculum nomen novum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* In calculis eburneis nomina Proconsulum conscripta Carthagini in foro coram populo a præsenti judice sub certis vocabulis citabantur, & erat solemnis dies albi citatio. Hi qui avaritiam superantes rempublicam fideliter egerant absque flagitiis [h] favoribusque, etiam absentes honorabantur. Eos vero quos rapacitas vicerat, populus convitiis sibilisque notabat. d Eccli. 32. 15. e Gen. 6. 15. f g Apoc. 2. 17. h

2. Habes igitur quid vincas, qui rempublicam gubernando ludis in sæculo. Avaritiam vince, quæ *radix est omnium malorum:* nec jam terrenæ, quæ quocumque modo labuntur, sed cælestes æternæque [i] alliciant potestates. Si venandi est affectio, habes montes altissimos, cervos velociter apostolorum prophetarumque dicta percurrentes. Habes & in campis *petram, refugium erycius & leporibus*, quos in simplicitate cordis Christus Dominus per suos canes venatur, ut spinis careant delictorum. Si spectandi voluptas, est habes hic aurigam spiritalem Christum Eliam, qui curru igneo usque ad metas pervectus est cæli, currusque pharaonis demersos in profundo. In munere habes Danielem sanctum, leonem non ferro, sed oratione vin- 1. Tim. 6. 10. i Ps. 103. 18. 4. Reg. 2. 11. Exod. 14. 25. Dan. 6. 22. 4. Reg. 1. 14.

a Editi, *tradidit*. Ms. Remig. *tradat*.
b De Prospero nulla hic mentio in codice Ms. Remigianus-Remensi, sed in editis tantum. An vero cuidam hujusce nominis tribui possit, etsi Prospero Aquitano omnino non debeat tribui hoc opus, vide in Admonitione prævia huic libro.
c Ms. Remig. *Jubente gratia Dei in CL. capitulis conclusi.*
d Ms. Remig. *voluntates*.
e Ita Lugd. & Lovan. cum Ms. Remig. Duac. & Colon. *in esse uno*: sed minus bene, ut videtur.
f Ms. Remig. addit hoc nomen, *movens*.
g Ms. Remig. *expectante*, melius Ms. Remig. *spectante*.
h Ms. Remig. *absque suffragiis*.
i Ms. Remig. *illuceant*.

vincentem; ursosque vexantes eos, qui Elisæum prophetam contumeliis lacesserant. *Gen 25.2.* *2.Reg.6.5.* Habes quoque in sancto spectaculo non mimicas turpitudines, sed Christo sacratas virgines. Habes [a] Caballistarum loco, Rebeccæ geminos mysticæ ludentes. Habes David coram arca saltantem, & nudatum in Passione Christum, coram servis & ancillis suis, illa ipsa sua historia exhibentem. Habes postremo fletus, planctusque Jeremiæ decantatos, non arte tragica, sed prophetica.

3. Ædificandi si est [b] affectus, habes fabricam mundi, *Gen. 6.14. Exod. 26.1. &c.* mensuras arcæ, ambitum tabernaculi, fastigium templi Salomonis, [c] ipsius per mundum membra Ecclesiæ, quam illa omnia figurabant. Epulandi si est delectatio; *3.Reg.6.1. &c. Prov.9.1.2.* habes hic Sapientiæ paratam mensam, in qua est Panis Angelicus, & vitulus saginatus, sobrieque inebrians poculum salutare. Neque flores sancti desunt huic convivio, lilia virginum, [d] continentium violæ, & roseæ coronæ martyrum. Restat, ut arbitror, musicorum voluptas; habes organum ex diversis fistulis sanctorum apostolorum, doctorumque omnium Ecclesiarum, aptatum quibusdam accentibus, gravi, acuto, & circumflexo, [e] quod musicus ille Dei Spiritus, per Verbum tangit, implet, & resonat; *Apoc. 3.7.* habens *clavem David, qui claudit, & nemo aperit; aperit & nemo claudit*: chrismatis oleo & aqua baptismi cuncta consecrans, ac decorans. Ad hujus organi suavissimas & dulcissimas voces pervenerunt *Principes conjuncti psallentibus, in medio adolescentularum tympanistriarum*. *Ps.67.26.* Et quæ sint hæc sequitur: *In Ecclesiis benedicite Dominum*. Hæ adolescentulæ Ecclesiæ dum tympanum tangunt, id est, pellem mortui animantis extensam in ligno, scilicet Christum prædicant crucifixum. Hujus tympani tam magnus sonus totius mundi jam mulcet auditus.

4. Nec decem chordarum Psalterium huic deest convivio, *Ps.143.9.* dum [f] in conclusione centum quinquaginta Psalmorum laudant sancti Dominum *in sono tubæ, in psalterio & cithara, in tympano & choro, in chordis & organo, in cymbalis bene sonantibus, in cymbalis jubilationis*, *Ps.150.3. & seqq.* quoniam *omnis spiritus laudat Dominum*. *Psal.28.9* Hæc in templo Dei mei prospiciens in quo omni quisque dicit, Gloria: quoniam adhuc passiones, quæ per legem sunt, operantur in membris nostris, ut fructum ferant morti, *Rom.7.5.* multisque vitiis implicati tenemur in hac vita quæ tota tentatio est, *Job.7.1.* sacrificium ex adipibus vitulorum patriarcharum & prophetarum, caprarum pinguium, & arietum, apostolorum ducum gregis, pro peccato animæ meæ, ac mundatione totius hominis mei in hoc libro & confessionem vovi, & in ara contriti cordis immolavi holocausta, non sine incenso orationum omnium sanctorum, *Apoc. 8.4.* quibus me ab omni peccato expiari posse confido. Quiescat invidus lector, ne sicut Cain ferro, *Gen. 4.8.* iste dente, vel lingua percutiat. *Filii enim hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus*. *Psal.56.5.* Si quid autem displicet, si pius est, emendet in misericordia, & arguat in lenitate, *Ps.140.5.* oretque pro nobis, ut simul in arca inter munda animalia reperti, in cubito perfectionis ejus pariter adnexi, charitatem Domini, trinæ majestatis unitatem [g] supereminentem viam, duce gratia, *1.Cor.12.31.* sequamur omnes; eodem manente in nobis, & nobis in illo: *A quo omnia, per quem omnia, qui est Deus benedictus in sæcula*, [h] *Amen*. *Rom. 11.36. Rom.1.25.*

a Lugd. & Lovan. *Cadalistarum*; sed melius legitur, *Caballistarum* ex Ms. Remig. & Duaci Coloniensique editionibus. *Caballistarum* vero nomine intelligi credimus ab auctore eos qui equorum agitatione & cursu in arena contendebat.
b Ms. Remig. *affectio*.
c Ms. Remig. *ipsiusque*.
d Editi, *continentia* Ms. Remig. *continentium*.
e Editi, *quos*: melius Ms. Remig. *quod*, scilicet organum.
f Sic Ms. Remig. At editi, *inclusione*.
g Emendamus ex Ms Remig. Editi, *per eminentem*.
h Ms. Remig. *in sæcula sæculorum. Amen*.

Promissionum & Prædictionum Dei, Finis.

ADMONITIO
IN CHRONICON ALTERUM
SUB TIRONIS PROSPERI NOMINE VULGATUM, quod a quibusdam vocatur.
PSEUDOCHRONICON.

PRÆTER Chronicon illud sancti Prosperi, quod ad calcem genuinorum ejus operum exhibuimus, quodque Prospero Aquitano sancti Augustini discipulo omnes, si perpaucos exceperis, libenter tribuunt; prodiit etiam Chronicon aliud, sub nomine Tironis Prosperi a viro eruditissimo Petro Pithœo e Manuscripto codice Bibliothecæ sancti Victoris Parisiensis primo in lucem editum. Quod quidem, sicut ordinarium sancti Prosperi Chronicon, ab anno 379. incipiens, ad annum usque 455. protenditur. Auctori operis istius nomen Prosperi indidit Pithœus, motus auctoritate Manuscriptorum Sigeberti & Marioni: sed de suo addit; illud ipsum esse verum Prosperi Chronicon, cujus ita ingenium referre contendit, ut non immerito sibi videatur membrum esse amplioris ejus, quod ipsius nomine ab orbe condito, ad captam *Duchesn. tom. 1. Hist.Gall. p. 196.*

a VVandalis Romam Gennadius Massiliensis Presbyter se legisse testatur ; miretur- que unde factum sit, ut aliud Chronicon (scilicet antea vulgatum) per Consules digestum, hactenus in omnibus Hieronymiani Chronici editionibus Prosperi titulo sub- jungeretur : quod etsi cum isto non pauca habet communia, ut pote ad ejusdem ae- tatis historiam pertinentia, alterius tamen genii esse facile intelliget, qui utrumque attentius legerit.

Equidem non aegre fatebimur Pithoeo, utrumque hoc Chronicon unius ejusdemque auctoris foetum dici non posse. Alias, ut ait Bucherius, concedendum esset, ab uno
Buch. Cycl. p. 212. Noris hist. Pelag. l. 2. cap. 15. p. 218.
eodemque ore calidum frigidumque (ut ajunt) flamen simul posse prodire. Sed mi- rum omnino talem virum eam in opinionem venisse, quod istud Chronicon, etsi val- de confusum perturbatumque (quod ipse lubens agnoscit ;) licet mendis in rectam Chronologiae rationem refertum ; in quo vix aliquid delibatur de Pelagianis ; in quo id unum de Augustino observatur, quod plurima libris innumeris disseruerit ; in quo demum ex Augustino orta dicitur Praedestinatorum haeresis, sancto Prospero certo cer- tius ignota, cum eam nullibi impugnasse aut retulisse legatur : mirum (inquam) quod tale opus Prospero dignius haberi debeat, ejusque ingenium magis referre, quam alterum illud Chronicon, quod profecto & clarius est, & majori ordine digestum ; ex quo lux maxima aspergitur in omnem sancti Augustini & Pelagianae haereseos hi- storiam : & in quo denique cum maxima venerationis testificatione laudantur sanctus Augustinus, sanctusque Leo, qui ambo sancti Prosperi magistri jure merito possunt appellari. Unde in hoc a Pithoei opinione dissentit omnino Jacobus Sirmondus ; no- vumque hoc Chronicon Magni Prosperi libris accenseri non patitur.

Praedest. c. 5. p. 31.
Pithaeus vero, cui contrarium pro persuaso erat, Chronici sui auctorem Tironis Prosperi nomine designaverat ; etsi solum Prosperi nomen praeferrent illi codices ma-
Ibidem.
nu exarati, unde opusculum istud hauserat. Quod quidem immerito ab illo factum agnovit Sirmondus. Hinc est quod hoc Tironis nomen sortitum fuisse non legatur in editionibus a Du-Chesnio, vel Scaligero procuratis. Cum autem hoc Prosperi nomen sine alio addito, videatur sanctissimo gratiae Christi defensori designando consecratum; vulgo auctor Chronici Pithoeani sub hoc nomine Tironis Prosperi solet notari ; ne cum altero Prospero confundi putetur.

At vero in hoc maxime lapsus est Pithoeus, quod praestitit, cum de Praedestina-
Pag. 29.
tianis actum est. Etsi enim eo loci legebatur in duobus, quos in manibus habuit, Manuscriptis ; Praedestinatorum haeresis, quae AB AUGUSTINO accepisse dici-
a
tur initium, his temporibus serpere exorsa : [a] *& in altero tantum horum pro di- versa lectione appositum fuerat*, AB AUGUSTINI LIBRIS MALE INTEL- LECTIS ; *eademque in Chronico Sigeberti habebantur : quo unico argumento satis evincebatur, auctorem operis non Prosperum agnosci debere, sed quemdam sancti Au- gustini adversarium ; & omni fide indignum esse, qui haeresim aliquam ab Augu- stino ortum habuisse dixerit : Pithoeus tamen, neglectis Manuscriptis, lectionem Si- geberti substituit : quae licet minus odii scriptori conciliet, tamen nec ipsa a sancto*
Pag. 29.
Prospero prodire ullatenus potuit. Unde etiam Sirmondus, cujus intererat Pithoei pa- trocinium suscipere, ut ejus quem Haeresis Praedestinatianae testem primarium assump- serat, fidem sartatectam tueretur, Pithoeum hac in re culpare coactus, confessusque est, ab illo in Chronico suo scribi debuisse, Ab Augustino *: ut postea a Philippo Labbeo editum habetur, in Bibliotheca nova Manuscriptorum : etsi ille (quod non facile credat, nisi qui legerit) dubitet adhuc numquid tale Chronicon pro Prospe- riano non sit agnoscendum.*
Lab. Bibl. nov. to. 1. p. 58. & 59. Idem de Script. Eccl. to. 2. pag. 260. Maug. to. 2. p. 519.

Nec desunt qui hoc operis Prosperiano nomini suppositum putent, ut inde tum ip- se, tum sanctus Augustinus in contemptum & invidiam venirent. Quae conjectura nec solidis fundamentis, nec probationibus debitis inniti videtur. Hincmarus enim, quem observant de hoc Chronico tacuisse, aut illud fortasse non noverat, aut certo eo uti aliis de caussis noluit. Igitur magis pronum est credere, aut illud a Prospe- ro quodam sancti Prosperi gratiae vindicis aemulo concinnatum ; aut, cum in primis exemplaribus cujusvis auctoris nomine careret, impositum ei postea fuisse nomen san-

cti

a Sic legitur etiam in Manuscripto codice annorum forte 500. qui fuerat V. C. Claudii Joli Praecentoris, & Canonici Ecclesiae Metropolitanae Parisiensis : postea vero ex ejus dono factus est Venerabilis Capituli ejusdem Ecclesiae. In hoc enim a prima manu habetur, *ab Augustino* : a posteriori vero, & charactere recentiori substitu- tum est, *ab Augustini libris male intellectis*. Idipsum quoque quasi pro correctione notatum in margine Mss. san- cti Victoris per nos visi : & similiter a manu recentiori substitutum in Codice Oyselliano notat Ph. Labbeus, in Bibl. nov. Mss.

cti Prosperi, qui Chronicon ejusdem ætatis scripsisse palam noscebatur ; aut denique a Semipelagiano quodam e Provincia, penes quem erat germanum sancti Prosperi Chronicon, illud pro libito mutatum, diminutum, aut interpolatum fuisse : licet forte is homo de illo umquam in lucem emittendo non cogitaret. In hanc ultimam sententiam descenderunt tum Jos. Antelmius Dissertatione octava, de veris operibus sanctorum Patrum Leonis & Prosperi, tum doctissimus auctor Bibliothecæ Auctorum Ecclesiasticorum tomo 4. in Prospero : Quorum judicio adhærendum nos quoque facile credimus. Antelm. De op. Leon. & Prosp. p. 396. Dupin, Biblioth. to.4.p.405

CHRONICON PROSPERI
TIRONIS AQUITANI.

A morte Valentis Imperatoris, ad Captam a Genserico Urbem, longe aliud ab eo quod hactenus B. Hieronymi Chronico subjunctum est : ex edit. Pithœi.

a GRATIANUS I. I. IGITUR [a] Valente a Gothis in Thracia concremato, Gratianus cum fratre Valentiniano regnat annos sex. Hic parvulum fratrem habens, regni consortem, probatæ ætatis virum Theodosium in societatem regni adsciscit. Hic Gratianus valde religioni favens & Ecclesiis per omnia promptus fuit.

Martinus Turonensium Episcopus apostolicis virtutibus insignis habetur.

THEODOSIUS. II. Theodosius in Orientis partibus lassam Rempublicam reparavit.

III. Maximus Tyrannus in Britannia a militibus Imperator constituitur.

IV. Incursantes Pictos & Scotos Maximus strenue superavit.

Priamus quidam regnat in Francia, quantum altius colligere potuimus.

V. Ambrosius libros contra Arianorum perfidiam luculentissimos ad Gratianum Augustum scribit.

VI. Maximus in Gallias transfretavit & conflictu contra Gratianum habito, eumdem fugitantem Lugduni interfecit.

THEODOSIUS. Theodosius annis XI.

I. Maximus timens Orientalis Imperii Principem Theodosium cum Valentiniano fedus iniit.

Apud Treveros Manichæi deprehensi, summo Maximi studio exterminati.

II. Justina mater Valentiniani Arianis favens, in Ambrosium & omnem Mediolanensem Ecclesiam diversa injuriarum genera congerit.

b Reliquiæ Gervasii & Prothasii [b] Martyrum, ab Ambrosio primum Mediolani repertæ.

Hymni Ambrosii compositi, qui numquam ante in Ecclesiis Latinis modulis canebantur.

III. Maximus indignum ducens contra Ecclesiæ statum agi, locum irrumpendi quod cum Valentiniano junxerat fedus, invenit. Valentinianus veritus imminentem jam cervicibus suis Tyrannum, ad Theodosium confugit.

Hæc putantur translata ex margine. *Honorius & Arcadius* XXXII. CCC.

Theodosius & Joannes XXV. & XXII.

Valentinianus & Martianus III. CCCC. XXV.

Augustinus Mediolani rethoricam adprime docens, omissis scholis, ad fidem tectam convertitur, cum ante Manichæus fuisset.

IV. Theodosius cum exercitu ad Italiam transgrediens, Maximum interfecit, & Valentinianum proprio regno reddidit.

Justina, quæ Ecclesias vexaverat, ne regnum cum filio reciperet, morte præventa est.

Immane Thessalonicæ gestum facinus extincti populi, egregio pœnitentiæ exemplo Imperator religiosus eluit.

V. Hæresis Apollinaristarum ab Apollinare cœpta.

c Arriani, qui totum pene Orientem [c] atque Occidentem commaculaverant, Edicto gloriosi Principis Ecclesiis spoliantur, quæ Catholicis deputatæ sunt.

VI. Joannes Ægyptius Monachus, qui ob vitæ puritatem prophetiæ gratiam a Domino meruit, insignis habetur.

d Post Damasum Romanæ Ecclesiæ regimen XXXVI. Syricius [d] suscipit.

VII. Apud Alexandriam defuncto Petro Timotheus, & post hunc Theophilus Episcopi constituuntur.

Jerosolymis post Cyrillum Joannes Ecclesiam recipit.

Apud Antiochiam defuncto Miletio substituitur Flavianus.

Ingens inter nostros contentio oborta, quod scilicet Episcopi, qui ab hæreticis depulsi fuerant, nollent his ab Imperatore dejectis, alios quam se substitui Sacerdotes.

Terribile in cælo signum columnæ per omnia simile apparuit.

VIII. Apud Alexandriam templa destructa, in quibus Serapis antiquissimum & notissimum templum, quod quasi quædam columna ruentem sustinebat idolotriam.

IX. X. Valentinianus Viennæ ad Arbogaste Comite suo extinguitur, in cujus locum tyrannidem Eugenius invadit.

XI. Ad vindicandum Valentiniani interitum, &

a In Ms. Joliensi, hæc præfixa leguntur. *Hucusque Hieronymus Presbyter ordinem præcedentium digessit annorum. Quæ sequuntur Prosper digessit.*

b Aberat vox hæc, *martyrum*, ab edit. Pithœana.

c Desunt in Ms. Victor. hæc verba, *atque occidentem.*

d Uterque Ms. Victor. & Jol. *suscepit.*

& opprimendam Eugenii tyrannidem, Theodosius in Italiam transgreditur, aperto Dei favore conspirantibus in ipsum elementis.

Eugenio superato Theodosius XI. regni sui anno [a] diem obit.

ARCADIUS & HONORIUS

Arcadius & Honorius XXXII. annis.

I. Constantinopolis eminentem iram Dei, igne super nubem terribiliter fulgente formidans, toto ad pœnitentiam animo conversa subterfugit.

Rufinus Bosphoritanus cum ad summam militiæ pervenisset, præferri sibi Stiliconem non ferens, ab eodem interficitur, Hunnorum, quo fulciebatur, præsidio [b] superato.

II. Claudianus Poeta admiratione dignus habetur.

[c] Gildo Africanus in rebellione commota consueta Romanis stipendia subtraxit.

Prudentius Lyricus poeta noster, Hispanus [d] genere illustri, ingenii sui robur exercet.

III. Stilico magister militiæ Gildonem Mauritaniæ interfecit, Africa ad pristinum jus redacta.

Romanæ Ecclesiæ Cathedram XXXVII. Innocentius tenet.

IV. Toto orbe Romano antiquæ superstitionis templa destructa.

Paulinus, Nolanus postmodum Episcopus, admirabili exemplo, venditis omnibus, cum esset dominus innumerabilium prædiorum, religionem expeditus elegit.

V. Joannes Constantinopolites Episcopus dictis factisque clarescit.

Martinus post egregie actam vitam, corpore exuitur.

VI. Pelagius vesanus doctrina execrabili Ecclesias commaculare conatur.

VII. Contentio ex doctrina Origenis Synodum apud Alexandriam movit, cujus exiit sententia, ut extra Ecclesiam fieret, quicumque supradicti viri opera probavisset.

VIII. Solis facta defectio.

Augustinus plurima libris [e] innumeris disserit.

IX. Severus ex disciplina S. Martini ejus vitam tribus explicat libris.

X. Sæva Italiæ Barbarici motus tempestas incubuit. Si quidem Radagaius rex Gothorum Italiæ limitem vastaturus transgreditur. Ex hoc Ariani, qui Romano procul [f] fuerant orbe fugati, barbararum nationum, ad quas se contulere præsidio erigi cœpere.

XI. Multis ante vastatis urbibus Radagaius occubuit: cujus in tres partes per diversos principes divisus exercitus aliquam repugnandi Romanis aperuit facultatem. Insigni triumpho exercitum tertiæ partis hostium, circumactis Hunnorum auxiliaribus, Stilico usque ad internecionem delevit.

XII. Archadius Orientis Imperium gubernans vitam explet, parvum admodum Theodosium filium Imperii successorem relinquens.

Cælestinus XXXVIII. Romanam Ecclesiam gubernavit.

XIII. Diversarum gentium rabies Gallias dilacerare exorsa, immissu quam maxime Stiliconis, indigne ferentis filio suo regnum negatum.

XIV. Uticæ in foro Trajani terra diebus septem mugitum dedit.

Inter alia multum Reipublicæ Stiliconis morte consultum est, qui saluti Imperatoris tendebat insidias.

Nestorius Constantinopolites Episcopus ad hæresim, quæ in Christo Deum ab homine separat, vertitur.

Joannes Comes Africæ occisus est a populo.

XV. Proculus Massiliensis Episcopus clarus habetur, quo annuente magna de suspecto adulterio Remedii Episcopi quæstio agitatur.

Hac tempestate præ * valetudine Romanorum, vires funditus attenuatæ Britanniæ.

*(margin: * Ms. viribus, forte invalescendum.)*

XVI. Saxonum incursione devastata Galliarum partem Vvandali atque Alani vastavere: quod reliquum fuerat Constantinus tyrannus obsidebat.

Hispaniarum partem maximam Suevi occupavere.

Ipsa denique orbis caput Roma deprædationi Gothorum fœdissime occiditur.

XVII. Constantinus tyrannus patuit.

XVIII. Rursum alia prædatio Galliarum, Gothis, qui Alarico duce Romam ceperant, Alpes transgredientibus.

XIX. Jovinus tyrannidem post Constantinum invadit, [g] industria viri strenui, qui solus tyranno non cessit, * Dardani.

*(margin: * Consule notas Philippi Labbei ad Olympiodorum.)*

Atauulfus, qui post Alaricum Gothis imperitabat, a societate Jovini avertitur.

Salustius quoque & Sebastianus occisi.

Valentia nobilissima Galliarum civitas a Gothis effringitur, ad quam se fugiens Jovinus contulerat.

XX. Ingens in Galliis fames.

Aquitania Gothis tradita.

Patroclus Arelatensis Episcopus infami mercatu Sacerdotia venditare ausus.

Heraclianus Comes Africæ, qui in Romanæ urbis reparationem strenuum exhibuerat ministerium, nova quædam molitus interimitur.

XXI. Placidia soror Imperatoris diu captiva, postea etiam Regis uxor, Rege fraude sublato, [h] Constantis connubio copulatur.

XXII. Gothi cum se iterum Atauulfo perempto movissent, Constantis repelluntur occursu.

XXIII. Prædestinatorum hæresis, quæ [i] ab Augustino accepisse dicitur initium, his temporibus serpere exorsa.

XXIV. Tricesimus nonus Xistus Romanam Ecclesiam regit.

XXV. Solis hoc anno facta defectio.

XXVI. Faramundus regnat in Francia.

XXVII. Signum in cœlo mirabile apparuit.

Maximus tyrannus Hispaniarum dominatum vi obtinet.

XXVIII. Honoratus, Minervius, Castor, Jovianus singulorum monasteriorum Patres in Galliis florent.

XXIX. Constantio dignitas Imperii ab Honorio

a Ms. Victor. *diem obiit*.

b Sic restituimus ex Ms. Victor. & Jol. antea legebatur apud Pithœum, *superatur*.

c In Biblioth. Mss. Phil. Labbei non legitur, *Gildo Africanus*, sed *Africa*.

d In Ms. Jol. *Hispanum genere, illustre ingenii sui*, &c. Sic & Bibl. Labbei.

e Duo Mss. Victor, Jol. *innumerabilibus*.

f In editione Pithœana aberat hæc vox, *fuerant*.

g In Biblioth. Mss. Labbæi statim a linea habetur. *Industria viri strenui, qui solus tyranno non cessit, Dardani, Atauulfus, qui post*, &c.

h Biblioth. Mss. Labbei hic & articulo sequenti, *Constantii*.

i Pro his verbis, *ab Augustino*, Pithœus scripserat, *ab Augustini libris male intellectis*: qua de re vide Admonitionem præviam huic opusculo.

[r]io sponte delata, qua vix octo mensibus usus interiit Valentiniano * octo auuorum filio derelicto.

* Labb. in marg. non octo.

XXX. Maximus tyrannus de regno dejicitur, ac Ravennam perductus sublimem spectaculorum pompam tricennalibus Honorii præbuit.

XXXI. Placidia cum insidias fratri tenderet, deprehensa est, & [a] Romam exilio relegata.

XXXII. Honorius Ravennæ defunctus.

Nullo jure debitum Joannes ex Primicerio Notariorum regnum sumit, qui vulneratum multis cladibus reliquit Imperium.

THEODOSIUS.

Theodosius annos XXVII.

I. Placidia ad Theodosium auxilium precatum mittit.

Sigisvultdeus ad Africam contra Bonifacium properavit.

II. In Galliis Exuperantius Præfectus a militibus interficitur.

Muro Carthago circumdata, quæ ex tempore, quo vetus illa destructa est, sanctione Romanorum, ne rebellioni esset, munimento murorum non est permissa vallari.

Joanne ab exercitu Orientis victo & perempto, Ravenna deprædatione vastata est.

Aetius, Gaudentii Comitis a militibus in Galliis occisi filius, cum Chunnis Joanni opem laturus Italiam ingreditur.

III. Valentinianus Romæ Imperator factus.

IV. Arelas a Gothis per Aetium liberatur.

V. Placidia tandem illata optato regno.

Clodius regnat in Francia.

VI. Cassianus compertas in Ægypto [b] vitas Patrum, doctrinasque & regulas, libris ad plurimos datis exprimit.

VII. Aetius Ihurungorum gentem [c] delere intendit.

VIII. Viginti fermo millia militum in Hispaniis contra Vvandalos pugnantium cæsa: Vvandali in Africam transferantes ingentem, lacerata omni provincia, Romanis cladem dedere.

IX. Consulatu Aetius edito, [d] Bonifacium, qui ab Regina accitus ex Africa fuerat declinans, ad munitiora ascendit.

Asperitas nimii frigoris etiam saluti plurimorum pernicies exstitit.

Bonifacius contra Aetium certamine habito [e] perculsus, victor quidem, sed moriturus abscedit.

X. Cum ad Chunnorum gentem, cui tunc Rugila præerat, post prælium se Aetius contulisset, impetrato auxilio ad Romanum solum [f] regreditur.

Gothi ad ferendum auxilium a Romanis acciti.

Germanus Episcopus [g] Antissiodori virtutibus & vitæ districtione clarescit.

XI. Aetius in gratiam receptus.

Rugila Rex Chunnorum, cum quo pax firmata, moritur, cui Bleda succedit.

XII. Gallia ulterior Tibatonem principem rebellionis secuta, a Romana societate discedit, a quo tracto initio, omnia pene Galliarum servitia in Bagaudam conspiravere.

XIII. Bellum contra Burgundionum gentem memorabile exarsit, quo universa pene gens cum Rege * Peretio deleta.

* forte, per Ætium, sicut legitur in Biblioth. Labbei.

XIV. Capto Tibatone, & ceteris seditionis partim principibus vinctis, partim necatis, Bagaudarum commotio conquiescit.

XV. Theodosianus liber, omnium legum legitimorum Principum in unum collatarum, hoc primum anno editus.

Silvius turbatæ admodum mentis, post militiæ in Palatio [h] exacta munera, aliqua de religione conscribit.

XVI. Ecclesiæ Romanæ xl. Leo suscepit principatum.

XVII. Pacatis motibus Galliarum, Aetius ad Italiam regreditur.

Deserta Valentinæ urbis rura Alanis, quibus Sambida præerat, partienda traduntur.

XVIII. Britanniæ usque ad hoc tempus variis cladibus, eventibusque laceratæ, in ditionem Saxonum rediguntur.

XIX. Alani, quibus terræ Galliæ ulterioris cum incolis dividendæ a Patritio Aetio traditæ fuerant, resistentes armis subigunt, & expulsis dominis terræ, possessionem vi adipiscuntur.

XX. Sabaudia Burgundionum reliquiis datur, cum indigenis dividenda.

XXI. Carthago a Vvandalis capta cum omni simul Africa lacrymabili clade & damno Imperii Romani potentiam dejecit. Ex hoc quippe a Vvandalis possidetur.

XXII. Thracia Hunnorum incursione concutitur.

XXIII. Bleda Chunnorum rex Attilæ fratris fraude percutitur, cui ipse succedit.

XXIV. Nova iterum Orienti consurgit ruina, qua septuaginta non minus civitates Chunnorum deprædatione vastatæ, cum nulla ab Occidentalibus ferrentur auxilia.

XXV. Meroveus regnat in Francia.

Eudoxius arte Medicus, pravi sed exercitati ingenii, in Bagauda id temporis mota delatus, ad Chunnos confugit.

XXVI. Eucherius Lugdunensis Episcopus, & [i] Hilarius Arelatensis egregiam vitam morte consummant.

XXVII. Hæresis nefaria a quodam Archimandrita commota, cui favorem præbens Theodosius obiit, septem super viginti annis in Imperio exactis. Cui Martianus substituitur.

Placidia quoque post irreprehensibilem [k] conversationem hoc anno vitam explevit, filio vicesimum quintum annum [l] in imperio consummante.

Valentinianus & Martianus;

VALENTINIANUS & MARTIANUS.

I. Hac tempestate valde miserabilis Reipublicæ status apparuit, cum ne una quidem sit absque barbaro cultore provincia: & infanda Arianorum hæresis, quæ se nationibus barbaris miscuit, Catholicæ nomen fidei, [m] toto orbe diffusa, præsumat.

At-

a Bibl. nov. Mss. Labb. *Roma in exilium*.
b Ita Ms. Victor. Editio Pithœana vero, *vitas Patrum . . . exponit*.
c Ms Victor. *deleri intendit*.
d Mss. Victor. & Jol. hic & aliis in locis, *Bonifacium*. Idemque postea, *conscendit*.
e Ms. Jol. & Bibl. Labb. *percussus*.
f Ita Mss. Vict. & Jol. Editi, *revertitur*.
g Ms. Jol. *Antissiodori*.
h Mss. Jol. *exactæ munera*. Sic & Labb. in Bibl. Mss.
i Vox hæc, *Hilarius*, desideratur in edit. Pithœana.
k Ms. Jol. *conversionem*.
l Edit. Pith. *in ipsa*.
m Ms. Jol. *toto orbe diffusa*. Idem notatur a Labb. in margine Bibl. Mss.

Attila Gallias ingressus, quasi jure debitam poscit uxorem; ubi gravi clade inflicta & accepta, ad propria recedit:

II. Plurima hoc anno signa apparuerunt.

[a] In sperata in Galliis glade accepta, furiatus Attila Italiam petit, quam incolæ metu solo territi præsidio oudavere.

III. Synodus Chalcedonensis, ubi Eutycha Dioscoroque damnatis, omnes qui se ab eia retraxerunt, in communionem recepti, confirmata universaliter fide, quæ de Incarnatione Verbi, secundum Evangelicam & Apostolicam doctrinam per sanctum Papam Leonem prædicabatur.

Attila in sedibus suis mortuo, magna primum inter filios ipsius certamina de obtinendo regno exorta, deinde aliquot gentium, quæ Hunnis parebant, defectus secuti, causas & occasiones bellis dederunt, quibus ferocissimi populi mutuis incursibus contererentur.

IV. Inter Valentinianum Augustum & Aetium patricium, post promissæ invicem fidei sacramenta, post pactum de conjunctione filiorum, diræ inimicitiæ convaluerunt; & unde fuit gratia charitatis augenda, inde exarsit fomes odiorum; incentore, ut creditum est, Heraclio Spadone, qui ita sibi Imperatoris animum insincero famulatu adstrinxerat, ut eum facile in quæ vellet impelleret. Cum ergo Aetius placita instantius repetit, & caussam filii [b] communis agit, Imperatoris manu & circumstantium gladiis crudeliter confectus est, Boetio Præfecto Prætorii simul perempto, qui ei multa amicitia [c] copulatus erat.

V. Mortem Aetii mors Valentiniani non longo post tempore consecuta est, tam imprudenter non declinata, ut interfecti Aetii amicos armigerosque ejus sibimet sociaret. Qui concepti facinoris opportunitatem dissimulante aucupantes, egressum extra urbem Principem, & ludo gestationis intentum inopinatis ictibus confoderunt, Heraclio simul, ut erat proximus, interempto, & nullo ax multitudine regia ad ultionem tanti sceleris accenso.

Ut autem hoc parricidium perpetratum est, Maximus vir gemini Consulatus & Patriciæ dignitatis sumpsit Imperium. Qui cum periclitanti Reipublicæ profuturus per omnia crederetur, non sero documento quid animi haberet probavit: sic quidem, ut interfectores Valentiniani non solum [d] non plecteret, sed etiam in amicitiam reciperet, uxoremque ejus Augusti amissionem viri lugere prohibitam, intra paucissimos dies in conjugium suum transire cogeret. Sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem, ounciato ex Africa Genserici Regis adventu, multisque nobilibus ac popularibus ex urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet abscedere, a famulis Reginæ dilaniatus & membratim dejectus in Tyberim, sepultura quoque caruit.

Post hunc Maximi exitum, confestim secuta est multis digna lacrymis [e] Romana captivitas, & Urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente sibi axtra portas sancto Leone Episcopo: cujus supplicatio ita eum, Deo agente, lenivit; ut cum omnia in potestate ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen & cæde atque suppliciis abstineret. Per quatuordecim igitur dies secura & libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est; multaque millia captivorum, [f] prout quique aut ætate, aut arte, placuerunt, cum Regina & filiabus ejus Carthaginem [g] abducta sunt. [h]

a Editio Pithœana, *Insperata Galliis.*

b Ms. Jol. *cominus agit.* Labbeus in marg. Bibl. Ms. *cominus, alias, commorine.*

c Ms. Vict. *copulatus fuerat.*

d Abest ab edit. Pithœana particula, *non*, sed errore manifesto.

e Ms. Victor, & edit. Pith. *Romanna captivitas.* Jol. Ms. *Romæ captivitas.*

f Hæc Verba, *prout quique aut ætate, aut arte placuerunt*, non leguntur in Ms. Victorino.

g Ms. Victor. *abducti sunt.*

h In Ms. Joliensi in fine hujus operis subjungitur, sive ab ipso auctore, sive a scriba amanuensi, rubro caractere: *Hucusque Prosperi Chronographia, in qua Dominicæ Incarnationis annos non annotavimus: quia in subsequenti Chronographia, eadem pene, & eo amplius, quæ a Prospero, a Sigeberto Monacho sub annis Domini recitantur a* CCC. LXXXI. *Dominicæ Incarnationis incepta, quo Jeronimus Presbyter* Chronicorum *suorum finem fecerat.* In utroque vero Manuscripto, Joliensi & Victorino, sequitur Chronicon Sigeberti Monachi Gemblacensis.

FINIS PRIMÆ PARTIS APPENDICIS.

APPENDICIS

PARS SECUNDA.

CONTINENS VARIA

SCRIPTA ET MONUMENTA:

Quorum lectio operibus sancti Prosperi, ac Historiæ Semipelagianæ lucem affert.

ADMONITIO

IN SECUNDAM PARTEM APPENDICIS

OPERUM SANCTI PROSPERI.

Appendicis operum sancti Prosperi secundam partem compegimus ex multis scriptis & monumentis, quorum pars maxima ex sancti Augustini operibus desumitur : quibus quidem Opera ipsa sancti Prosperi, totaque Semipelagianorum Historia lucem accipient (nisi nos fallit opinio) lectoribus profuturam.

Id vero consilii tunc maxime cepimus, dum attendimus sanctum Prosperum, cujus nova instauratur Editio, in omnibus libris suis se sancti Augustini exhibuisse discipulum, vindicem, immo & in plerisque, ut ita loquamur, abbreviatorem. Ex his vero quæ exhibituri sumus Augustini excerptis : 1. non infidelis discipulus agnoscetur; si Prosperi scripta cum his Augustini locis, quæ de eadem materia tractant, attente conferantur. 2. vindex æquus laudabitur ; cum animadvertetur, ea tantum Augustinianæ doctrinæ capita, quæ ab æmulis carpebantur, ex ipsis sanctissimi Magistri sui principiis, immo sæpius & verbis, ab ipso clare & solide fuisse defensa. 3. denique, abbreviatæ Augustini sententiæ explicationesque plures, quæ apud Prosperum aliquid obscuritatis ex brevitate contraxisse possent forte videri, lectis ipsissimis, unde haustæ sunt, Augustini locis, plenæ luci, in gratiam tardioris etiam ingenii hominum, sine dubio restituentur.

Hoc ipsum quoque a nobis præstandum ferme exigit sanctus Prosper ipse, cum libro contra Collatorem, capite alias quadragesimo tertio, nunc vigesimo primo respondet illis qui, ut pondus omne quod conciliabatur ab Augustini discipulis doctrinæ ab ipso defensæ, ex insigni illo præconio, quo sanctus Cælestinus Pontifex Augustinum, ejusque libros ornaverat, in sua ad Episcopos Galliarum epistola, uno verbo elevarent : Contra istam (*ut ait sanctus Prosper, loco mox citato*) clarissimæ laudationis tubam, contra istam sacratissimi testimonii dignitatem audebant malignæ interpretationis murmur emittere, & perspicuæ sincerissimæque sententiæ, nubem obliquæ ambiguitatis obtendere : ut scilicet quia in Epistola Papæ librorum, pro quibus actum est, non est expressus titulus, hinc eos appareret non probatos, & istam in sanctum Augustinum laudationem pro anteriorum scriptorum meritis fuisse collatam. *Loquebatur autem ibi sanctus Prosper de libris de Prædestinatione Sanctorum, & de dono Perseverantiæ, ad se & ad Hilarium a sancto Pontifice directis: nec non de libris de Baptismo parvulorum, sive de peccatorum meritis & remissione.*

Ut ergo sancti Doctoris consonum in omnibus libris sensum evincat, tamquam de causa sua securus, subjicit : Maneat plane, maneat ista conditio, ut horum librorum novitas repudiata videatur, si in eadem causa ejusdem viri dissentit antiquitas ; & ut inutile aut incongruum judicetur, quod ab his quæ contra Pelagianos

condidit dissonans invenitur. *Tum statim subdit* : Ut itaque omittamus ea volumina, in quibus ab exordio Episcopatus sui, multo prius quam impugnatores gratiæ exurgerent, pro gratia disputavit : LEGANTUR tres ad Marcellinum ipsius libri : Ad sanctum Paulinum Nolanum Episcopum epistola retractetur : Ad beatissimum quoque Apostolicæ Sedis tunc Presbyterum Xistum, nunc vero Pontificem, emissæ paginæ recurrantur. Ad sanctum Pinianum, ad Valerium comitem, ad servos Christi Timasium & Jacobum distinctim edita volumina revolvantur. Sex libri priores contra Julianum : unus ad Aurelium Carthaginis Episcopum, de gestis Palestinis : alius ad Paulum & Eutropium Sacerdotes ; contra Pelagii & Cælestii quæstiones : & ad beatæ memoriæ Papam Bonifacium quatuor volumina recenseantur. Et si in his omnibus operibus, multisque aliis, quæ enumerare longum est, idem doctrinæ spiritus, eadem prædicationis forma præcessit ; agnoscant Calumniatores superfluo se objicere, quod his libris non speciale, neque discretum testimonium sit perhibitum, quorum in cunctis voluminibus norma laudatur. Apostolica enim Sedes, quod a præcognitis sibi non discrepat, cum præcognitis probat, & quod judicio jungit, laude non dividit. Qui ergo hos proxime editos libros refutant, anterioribus acquiescant, & iis quæ pro gratia Christiana sunt scripta consentiant.

Quo sancti Prosperi loco moti lectores studiosi, desiderabunt forte ipsos causæ hujus titulos sibi statim exhiberi. Quod ut facilius præstetur, visum est ea supradictorum librorum loca, cum quibusdam affinibus, quæ disputata Prosperum inter & Semipelagianos capita spectarent, fusius hic exhibere, annexis quibusdam ejusdem sancti Doctoris locis, quibus Semipelagianorum tela, etiam antequam ipsi orirentur, elisa deprehenduntur. Quo fiet ut a nemine vana tanti doctrinæ Augustinianæ vindicis defensio judicetur.

Eadem de causa librum de Correptione & Gratia totum in ipso hujus partis Appendicis nostræ principio damus. Quia cum ab Augustino scriptus esset, ad sedandos Adrumetinorum tumultus, & a discipulis ejus in Gallias adlatus fuisset ad comprimenda Massiliensium murmura ; illis quidem satisfecit, his vero novorum tumultuum occasio exstitit, & totius concertationis, quæ maximam Prosperianorum operum partem occupat caput & initium effectus est.

Cetera fere omnia quæ infra edentur, in hunc usum destinantur, ut Sententiæ plures ex Augustino per Prosperum nostrum excerptæ; illæ maxime, quæ magis sensum quam verba ipsa sancti Augustini referrent, omni obscuritate discussa, indubitato intellectui redderentur. Quod ipsum de excerptis Expositionum quarumdam in Psalmos a centesimo ad centesimum quinquagesimum dici omnino desideramus.

Quod quidem pene necessarium onus imposuisse nobis videntur eruditissimi sancti Augustini operum Editores Monachi Ordinis sancti Benedicti e Congregatione sancti Mauri (quorum doctis vigiliis tot nominibus devinctos se agnoscunt literarum Sacrarum & Ecclesiasticarum studiosi (cum illi in margine eorum operum S. Prosperi, ex quibus tertiam partem Appendicis tomo decimo Editionis novæ sancti Augustini suffixæ confici voluerunt, pluribus in locis in margine apposuere hanc vocem VIDE *: cum alia Augustini loca citarent absque tali monito. Qua quidem agendi ratione satis indicarunt hujuscemodi locis aliquid difficultatis obscuritatisve superesse, unde fusiori Augustini locorum lectione indigerent. Tam doctorum Virorum judicio adhærere, & eorumque vestigiis (quoad licuit) insistere utile sanumque nobis fore visum est. Lectorum denique commodo prospicientes, singula ex infra secuturis Excerptis in ipso opere Prosperiano ad oram libri adnotare curavimus.*

S. AU-

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI,

DE CORREPTIONE ET GRATIA,

AD VALENTINUM ET CUM ILLO MONACHOS ADRUMETINOS,

LIBER * UNUS.

* Scriptus anno Christi 426. aut 427. paulò post Pascha.

Principio dicit quænam sit catholica fides de lege, de libero arbitrio & de gratia. Gratiam Dei per Jesum Christum eam esse docet, qua sola homines liberantur a malo, & sine qua nullum prorsus faciunt bonum, non solum monstrante ipsa quid faciendum sit, sed etiam præstante ipsa ut id cum dilectione faciant, cum iis Deus inspirationem bonæ voluntatis atque operis largiatur. Correptionem hominum malorum, qui hanc gratiam non acceperunt, nec injustam esse, cum sua voluntate mali sint; nec inutilem, tametsi fatendum est nonnisi per Deum fieri ut prosit. Perseverantiam in bono magnum re vera esse Dei munus: nec tamen ideo ejus qui non perseveraverit, negligendam esse correptionem: & qui non accepto hoc dono fuerit sua voluntate relapsus in peccatum, eum non correptione tantum, sed si usque ad mortem in malo permanserit, etiam æterna damnatione dignum esse. Cur hoc donum ille accipiat, ille non accipiat, esse inscrutabile. Ex prædestinatis nullum perire posse: ac subinde perseverantiam, quam non omnes accipiunt qui hic filii Dei appellantur, iis omnibus dari qui vere filii sunt præscientia & prædestinatione Dei. Respondet ad quæstionem quæ de Adamo se offert, quomodo ipse non perseverando peccavit, qui perseverantiam non accepit. Ostendit tale primum ipsi datum esse adjutorium, sine quo non posset permanere si vellet, non quo fieret ut vellet: nunc vero per Christum dari, non solum sine quo permanere non possumus, etiam si velimus, verum etiam tantum ac tale, quo fiat ut velimus. Prædestinatorum, quibus proprium est hujusmodi donum, probat certum esse numerum, neque augendum, neque minuendum: & cum ignotum sit quis ad eum numerum pertineat, qui non pertineat, medicinalem correptionem adhibendam esse omnibus peccantibus, ne vel ipsi pereant vel alios perdant. Concludit demum, nec gratia prohiberi correptionem, nec correptione negari gratiam.

1 Ectis litteris vestris, Valentine frater dilectissime, & qui simul servitis Deo, quas per fratrem Florum, & eos qui cum illo ad nos venerunt, misit caritas vestra, egi Deo gratias, quod vestram in Domino pacem, & in veritate consensionem, & in caritate flagrantiam vestro nobis reddito sermone cognovi. Quod autem ad subversionem quorumdam apud vos molitus est inimicus, Deo miserante & ejus insidias in suorum servorum provectum mirabili bonitate vertente, ad hoc potius valuit, ut nulli vestrum destruerentur in pejus, sed nonnulli instruerentur in melius. Non itaque opus est omnia identidem retractare, quæ sufficienter vobis pleno libro * disputata transmisimus: quem quomodo susceperitis, rescripta indicat vestra. Veruntamen semel lectum nullo modo arbitremini satis vobis innotescere potuisse. Si ergo eum fructuosissimum habere vultis, non vos pigeat relegendo habere notissimum, ut diligentissime sciatis quibus & qualibus quæstionibus solvendis atque sanandis, non ibi humana, sed divina occurrat auctoritas, a qua recedere non debemus, si volumus pervenire quo tendimus.

* *Lib. de gratia & libero arbitrio.*

De lege, gratia, & libero arbitrio fides catholica.

2. Dominus autem ipse non solum ostendit nobis a quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solum potest legis littera: verum etiam adjuvat nos, ut declinemus a malo, & faciamus bonum, quod nullus potest sine spiritu gratiæ: quæ si desit, ad hoc lex adest, ut reos faciat & occidat. Propter quod dicit Apostolus, *Littera occidit, spiritus autem vivificat*. Qui ergo legitime lege utitur, discit in ea malum & bonum, & non confidens in virtute sua confugit ad gratiam, qua præstante declinet a malo, & faciat bonum. Quis autem confugit ad gratiam, nisi cum a Domino gressus hominis diriguntur, & viam ejus volet? Ac per hoc & desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est: de quo ait ille, *Et dixi, nunc cœpi; hæc est immutatio dexteræ excelsi*. Liberum itaque arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum confitendum est nos habere: sed in malo faciendo liber est quisque justitiæ servusque peccati; in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit, *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis*. Nec ita ut, cum quisque fuerit a peccati dominatione liberatus, jam non indigeat sui liberatoris auxilio: sed ita potius, ut ab illo audiens, *Sine me nihil potestis facere*; di-

Ps. 36. 27.

2. Cor. 3. 5. Legitimus legis usus.

Ps. 36. 23. Desiderare gratiam initium gratiæ est.

Ps. 76. 11.

Liber in bono nullus, nisi per Christi gratiam fuerit liberatus.

Joan. 8. 36.

Joan. 15. 5.

Psal. 26. 9.

cat ei & ipse, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me*. Hanc fidem, quæ sine dubio VERA & PROPHETICA & APOSTOLICA & CATHOLICA FIDES est, etiam in fratre nostro Floro invenisse me gaudeo: unde hi potius corrigendi sunt, quos quidem propitio Deo correctos esse jam existimo, qui eum non intelligebant.

CAPUT II. Gratia Dei per Jesum Christum quænam sit.

3. INTELLIGENDA est enim gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, qua sola homines liberantur a malo, & sine qua nullum prorsus sive cogitando, sive volendo & amando, sive agendo faciunt bonum: non solum ut monstrante ipsa quid faciendum sit sciant, verum etiam ut præstante ipsa faciant cum dilectione quod sciunt. Hanc quippe inspirationem bonæ voluntatis atque operis poscebat Apostolus eis, quibus dicebat, (2. Cor. 13. 7) *Oramus autem ad Deum, ne quid faciatis mali, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis*. Quis audiat, & non evigilet, atque fateatur a Domino Deo nobis esse, ut declinemus a malo, & faciamus bonum? Quando quidem non ait Apostolus, monemus, docemus, hortamur, increpamus: sed ait, *Oramus ad Deum, ne quid faciatis mali, sed quod bonum est faciatis*. Et tamen etiam loquebatur eis, & faciebat illa omnia quæ commemoravi; monebat, docebat, hortabatur, increpabat: sed sciebat hæc omnia non valere, quæ plantando & rigando faciebat in aperto, nisi eum pro illis exaudiret orantem, qui dat incrementum in occulto. Quoniam sicut idem doctor gentium dicit, (1. Cor. 3. 7) *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*.

4. Non se itaque fallant, qui dicunt, *Ut quid nobis prædicatur atque præcipitur, ut declinemus a malo et faciamus bonum, si hoc nos non agimus, sed* (Phil. 2. 13.) *id velle et operari Deus operatur in nobis*. Sed potius intelligant, (Rom. 8. 14.) si filii Dei sunt, spiritu Dei se agi, ut quod agendum est agant; & cum egerint, illi a quo aguntur gratias agant. Aguntur enim ut agant, non ut ipsi nihil agant; & ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, ut quando id agunt sicut agendum est, id est, cum dilectione & delectatione justitiæ, suavitatem quam dedit (Ps. 84. 13.) Dominus, ut terra eorum daret fructum suum, accepisse se gaudeant. Quando autem non agunt, sive omnino non faciendo; sive non ex caritate faciendo; orent, ut quod nondum habent (1. Cor. 4. 7.) accipiant. Quid enim habebunt, quod non accepturi sunt? aut quid habent, quod non acceperunt?

CAPUT III. Correptio non negligenda.

5. *Ergo*, inquiunt, *præcipiant tantummodo nobis quid facere debeamus qui nobis præsunt, & ut faciamus orent pro nobis: non autem nos corripiant & arguant, si non fecerimus*. Immo omnia fiant: quoniam doctores Ecclesiarum Apostoli omnia faciebant, & præcipiebant quæ fierent, & corripiebant si non fierent, & orabant ut fierent. Præcipit Apostolus dicens, (1. Cor. 16. 14.) *Omnia vestra cum caritate fiant*. Corripit dicens, (1. Cor. 6. 7. &c.) *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quia judicia habetis vobiscum. Quare enim non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini? Sed vos iniquitatem facitis, & fraudatis, & hoc fratres. An nescitis, quia injusti regnum Dei non possidebunt?* Audiamus (1. Thess. 3. 12.) & orantem: *Vos autem*, inquit, *Dominus multiplicet, & abundare faciat in caritate in invicem & in omnes*. Præcipit, ut habeatur caritas: corripit, quia non habetur caritas: orat, ut abundet caritas. (Usus præcepti, correptionis, & orationis.) O homo, in præceptione cognosce quid debeas habere, in correptione cognosce tuo te vitio non habere, in oratione cognosce unde accipias quod vis habere.

CAPUT IV.

6. *Quomodo*, inquit, *mea vitia non habetur, quod non accepi ab illo, a quo nisi detur, non est omnino alius unde tale ac tantum munus habeatur?* Patimini me paululum, fratres mei, non adversum vos, quorum rectum est cor cum Deo, sed adversus eos qui terrena sapiunt, vel adversus ipsas humanas cogitationes, pro cælestis & divinæ gratiæ veritate certare. Hoc enim dicunt, qui in suis malignis operibus ab hujus gratiæ prædicatoribus corripi nolunt: *Præcipe mihi quid faciam; & si fecero, age pro me gratias Deo, qui mihi ut facerem dedit: si autem non fecero, non ego corripiendus sum, sed ille orandus est, ut det quod non dedit, id est, ipsum, qua præcepta ejus fiunt, fidelem Dei & proximi caritatem. Ora ergo pro me ut hanc accipiam, & per hanc ex animo cum bona* (Prov. 8. sec. LXX.) *voluntate quæ præcipis faciam. Recte autem corriperer, si eam mea culpa non haberem, hoc est, si eam possem mihi dare vel sumere ipse, nec facerem, vel si dante illo ego accipere noluissem. Cum vero & ipsa voluntas a Domino præparetur, cur me corripis, quia vides me ejus præcepta facere nolle; & non potius ipsum rogas, ut in me operetur & velle?*

CAPUT V. Correptionis necessitas & utilitas.

7. Ad hæc respondemus: Quicumque Dei præcepta jam tibi nota non facis, & corripi non vis, etiam propterea corripiendus es, quia corripi non vis. Non vis enim tibi tua vitia demonstrari; non vis ut feriantur, fiatque tibi utilis dolor, quo medicum quæras: non vis tibi tu ipse ostendi, ut cum deformem te vides, reformatorem desideres, eique supplices, ne in illa remaneas fœditate. Tuum quippe vitium est quod malus es, & majus vitium corripi nolle, quia malus es: quasi laudanda vel indifferenter habenda sint vitia, ut neque laudentur neque vituperentur; aut vero nihil agat timor correpti hominis, vel pudor, vel dolor: aut aliud agat, cum salubriter stimulat, nisi ut rogetur bonus, & ex malis qui corripiuntur, bonos faciat, qui laudentur. Quod enim vult pro se fieri qui corripi non vult, & dicit, Ora potius pro me; ideo corripiendus est, ut faciat etiam ipse pro se. Dolor quippe ille, quo sibi displicet, quando sentit correptionis aculeum, excitat eum in * majoris orationis affectum; ut Deo miserante, incremento caritatis adjutus desinat agere pudenda & dolenda, & agat laudanda atque gratanda. (* f. majorem.) Hæc est correptionis utilitas, quæ nunc major, nunc minor pro peccatorum diversitate salubriter adhibetur; & tunc est salubris, quando supernus medicus respicit. (Correptio salubris, quando supernus medicus respicit.) Non enim aliquid proficit, nisi cum facit ut peccati sui quemque pœniteat. Et quis (Luc. 22. 61) hoc dat, nisi qui respexit apostolum Petrum negantem, & fecit flentem? Unde & apostolus Paulus postea quam dixit, cum modestia corripiendos esse diversa sentientes, protinus addidit, (2. Tim. 2. 25.) *Ne quando det eis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis*.

8. Cur autem isti qui corripi nolunt, dicunt, *Tantum præcipe mihi, & ora pro me, ut quod præcipis faciam?* Cur non potius secundum suum pravum sensum & ista duo respuunt, & dicunt, Nec ut præcipias mihi, nec ut ores pro me volo? Quis enim hominum ostenditur orasse pro Petro, ut daret ei Deus pœnitentiam, qua se negasse Dominum flevit? Quis hominum Paulum divinis præceptis ad fidem Christianam pertinentibus erudivit? Cum ergo audirentur prædicans Evangelium, & dicens, (Gal. 1. 11.) *Notum enim vobis facio, fratres, Evange-*

gelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Christi Jesu: responderetur ei, Quid nobis molestus es, ut abs te accipiamus atque discamus, quod tu non ab homine accepisti neque didicisti? Potens est ille qui tibi dedit, sic & nobis dare quomodo tibi. Porro si hoc non audent dicere, sed patiuntur sibi Evangelium ab homine prædicari; quamvis etiam possit non per hominem homini dari: concedant etiam corripi se debere a præpositis suis, a quibus Christiana gratia prædicatur; quamvis non negetur Deus posse, quem velit etiam nullo homine corripiente corrigere, & ad dolorem salubrem pænitentiæ occultissima & potentissima medicinæ suæ potestate perducere. Et sicut non est ab oratione cessandum pro eis quos corrigi volumus, etiam si nullo hominum orante pro Petro Dominus respexit eum, & fecit eum suum peccatum flere: ita non est negligenda correptio, quamvis Deus quos voluerit, etiam non correptos, faciat esse correctos. Tunc autem correptione proficit homo, cum miseretur atque adjuvat, qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter, atque alii aliter, diversis & innumerabilibus modis vocentur ut reformentur, absit ut dicamus judicium luti esse debere, sed figuli.

CAPUT VI.

1.Cor.4.7.

9. *Apostolus*, inquiunt, *ait*, *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Cur ergo corripimur, arguimur, reprehendimur, accusamur? Quid facimus, qui non accepimus?* Qui hæc dicunt, extra culpam se videri volunt, in hoc quod non obediunt Deo: quia utique ipsa obedientia munus ejus est; quæ necesse est ut sit in eo cui caritas inest, quæ sine dubio ex Deo est, & dat eam Pater filiis suis. *Hanc*, inquiunt, *non accepimus, quid itaque corripimur, quasi nos eam nobis dare possimus, & nostro arbitrio dare nolimus?* Nec attendunt, si nondum regenerati sunt, primam esse caussam, cur objurgati quod sint inobedientes Deo, sibi debeant displicere, quia fecit Deus hominem rectum ab initio humanæ creaturæ, & non est iniquitas apud Deum. Ac per hoc prima pravitas qua Deo non obeditur, ab homine est; quia ex rectitudine, in qua eum Deus primitus fecit, sua mala voluntate decidens, pravus effectus est. An vero ideo pravitas ista corripienda non est in homine, quia non ejus propria qui corripitur, sed communis est omnibus? Immo vero corripiatur & in singulis, quod est omnium. Non enim propterea cujusquam non est, quod ab nullus immunis est. Pecata quidem ista originalia ideo dicuntur aliena, quod ea singuli de parentibus trahunt: sed non sine caussa dicuntur & nostra, quia in illo uno omnes, sicut dicit Apostolus, peccaverunt. Corripiatur ergo origo damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen qui corripitur filius est promissionis, ut strepitu correptionis forinsecus insonante ac flagellante, Deus in illo intrinsecus occulta inspiratione operetur & velle. Si autem jam regeneratus & justificatus in malam vitam sua voluntate relabitur, certe iste non potest dicere, Non accepi: quia acceptam gratiam Dei suo in malum libero amisit arbitrio. Qui si correptione compunctus salubriter ingemit, & ad similia bona opera vel etiam meliora revertitur: nempe hic apertissime utilitas correptionis apparet. Sed per hominem correptio sive ex caritate fit, sive non fit,

1 Joan.4.7.
Cur justè corripiantur qui non obediunt Deo tametsi gratiam obediendi nondum acceperint.
Eccl.7.30.
Rom.9.14.
Originale peccatum quomodo alienum & nostrum.
Rom.5.12.
Ibidem.

tamen ut correpto prosit, non nisi per Deum fit.

10. An adhuc & iste nolens corripi, potest dicere, *Quid ego feci, qui non accepi*: quem constat accepisse, & sua culpa quod acceperat amisisse? *Possum* inquit, *possum omnino, quando me arguis, quod ex bona vita in malam mea voluntate relapsus sum, dicere adhuc, Quid ego feci, qui accepi? Accepi enim fidem, quæ per dilectionem operatur: sed in illa usque in finem perseverantiam non accepi. An quisquam dicere audebit istam perseverantiam non esse donum Dei, & hoc tam magnum bonum ita esse nostrum, ut quisquis id habuerit, non ei possit Apostolus dicere, Quid enim habes quod non accepisti; quoniam hoc sic habet ut non acceperis?* Ad hæc nos negare quidem non possumus, etiam perseverantiam in bono proficientem usque in finem, magnum esse Dei munus: nec esse nisi ab illo, de quo scriptum est, *Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum*. Sed non ideo est ejus qui non perseveravit, negligenda correptio, ne forte det illi Deus pænitentiam, & resipiscat de diaboli laqueis. Correptionis quippe utilitati hanc sententiam subjunxit Apostolus, dicens, sicut supra commemoravi; *Cum modestia corripientem diversa sentientes, nequando det illis Deus pænitentiam*. Nam si dixerimus istam perseverantiam tam laudabilem tamque felicem sic esse hominis, ut ei non sit ex Deo; illud primitus evacuamus, quod ait Dominus Petro, *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua*. Quid enim ei rogavit, nisi perseverantiam usque in finem? Quæ profecto si ab homine homini esset, a Deo poscenda non esset. Deinde cum dicit Apostolus, *Oramus autem ad Deum, ne quid faciatis mali*; procul dubio perseverantiam eis orat ad Deum. Neque enim nihil mali facit, qui bonum deserit, & a quo declinare debet, inclinatur in malum, non perseverans in bono. Illo etiam loco ubi dicit, *Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri semper in omni prece mea pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens, super communione vestra in Evangelio a prima die usque nunc, confidens hoc ipsum, quoniam qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu*: quid aliud eis quam perseverantiam in bono usque in finem, de Dei miseratione promittit? Itemque ubi dicit, *Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est servus Christi Jesu, semper certans pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti & pleni in omni voluntate Dei*: quid est, *ut stetis*, nisi ut perseveretis? Unde dictum est de diabolo, *In veritate non stetit*: quia fuit ibi, sed non permansit. Nam utique isti in fide jam stabant. Nec aliud oramus, cum oramus, ut qui stat, stet, nisi ut perseveret. Item Judas apostolus, cum dicit, *Ei autem qui potens est conservare vos sine offensione, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in lætitia*: nonne apertissime ostendit donum Dei esse, in bono perseverare usque in finem? Quid enim aliud donat, qui conservat sine offensione, ut constituat ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in lætitia, nisi perseverantiam bonam? Quid est etiam quod in Apostolorum Actibus legimus, *Audientes autem gentes gavisæ sunt, & exceperunt verbum Domini, & crediderunt quotquot erant ordinati in vitam æternam?* Quis in æternam vitam potuit ordinari, nisi perseverantiæ dono? Quando quidem *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Qua salute, nisi æterna? Cum vero

1.Cor.4.7.
Perseverantia omnis donum est Dei.
Jacob.1.17.
2.Tim.2.25.
Ibidem.
Luc.22.32.
2.Cor.13.7.
Philip.1.3. & seq.
Coloss.4.12.
Joan.8.44.
Diabolus in veritate fuit, sed non permansit.
Judæ 24.
Act.13.48.
Matt.10.22.
Matt.6.9.

lo

navit? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat? Quis condemnat? Christus qui mortuus est, magis autem qui & resurrexit, qui est in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis? quam fortis autem perseverantiæ usque in finem munus

Ibid. 35. seqq.

acceperint, sequantur & dicant: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est,*

Ps. 43. 22.

Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis. Sed in his omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

2 Tim. 2. 19.

16. Isti significati sunt ad Timotheum, ubi cum dictum fuisset, Hymenæum & Philetum fidem quorumdam subvertere: mox additum est, *Firmum autem fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Scivit Dominus qui sunt ejus.* Horum

Gal. 5. 6.

fides, quæ per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficiet, aut si qui sunt quorum deficit, reparatur ante quam vita ista finiatur, & deleta quæ intercurrerat iniquitate, usque in finem perseverantia deputatur. Qui vero perseveraturi

Quicumque non perseverant, non sunt a massa perditionis prædestinatione discreti.

non sunt, ac sic a fide Christiana & conversatione lapsuri sunt, ut tales eos vitæ hujus finis inveniat: procul dubio nec illo tempore, quo bene pieque vivunt, in istorum numero computandi sunt. Non enim sunt a massa illa perditionis præscientia Dei & prædestinatione discreti: & ideo nec secundum propositum vocati; ac per hoc nec electi: sed in eis vocati, de quibus dictum est, *Multi vocati*; non in eis de quibus dictum est, *pauci vero electi.*

Matt. 20. 16.

Et tamen quis neget eos electos, cum credunt, & baptizantur, & secundum Deum vivunt? Plane dicuntur electi a nescientibus quid futuri sint, non ab illo qui eos novit non habere perseverantiam quæ ad beatam vitam perducit electos, scitque illos ita stare, ut præscierit esse casuros.

CAPUT VIII.

17. HIC si a me quæratur, cur eis Deus perseverantiam non dederit, quibus eam qua Christiane viverent, dilectionem dedit: me ignorare respondeo. Non enim arroganter, sed agnoscens modulum meum, audio dicentem Apostolum, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* &, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus?*

Rom. 9. 10. Rom. 11. 33.

Quantum itaque nobis judicia sua manifestare dignatur, gratias agamus: quantum vero abscondere, non adversus ejus consilium murmuremus, sed hoc quoque nobis saluberrimum esse credamus.

Perseverantia cur uni detur, alteri non detur, inscrutabile.

Tu autem quisquis inimicus ejus gratiæ sic interrogas, ipse quid dicis? Bene, quod te non negas esse Christianum, & catholicum jactas. Si ergo confiteris, donum Dei esse perseverare in bono usque in finem; cur hoc donum ille accipiat, ille non accipiat, puto quod mecum pariter nescis, & ambo hic inscrutabilia judicia Dei penetrare non possumus. Aut si ad liberum arbitrium hominis, quod non secundum Dei gratiam, sed contra eam defendis, pertinere dicis ut perseveret in bono quisque, vel non perseveret, non Deo donante si perseveret, sed humana voluntate faciente; quid molitums es contra verba dicentis, *Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua?* An audebis dicere etiam rogante Christo ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse si Petrus eam deficere voluisset, hoc est, si eam usque in finem perseverare noluisset? quasi aliud Petrus ullo modo vellet, quam pro illo Christus rogasset ut vellet. Nam quis ignorat, tunc fuisse perituram fidem Petri, si ea qua fidelis erat, voluntas ipsa deficeret; & permansuram, si eadem voluntas maneret? Sed quia *præparatur voluntas a Domino*; ideo pro illo Christi non posset esse inanis oratio.

Quæstioni cur perseveret quisque vel non perseveret, quidam per liberum arbitrium, hominis sic respondent, ut id contra gratiam dessendant.

Luc. 22. 32. Prov. 8. sec. LXX.

Quando rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Ecce quemadmodum secundum gratiam Dei, non contra eam, libertas defenditur voluntatis. Voluntas quippe humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia potius libertatem, & ut perseveret delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem.

Voluntas non libertate gratiam, sed gratia libertatem consequitur.

18. Mirandum est quidem, multumque mirandum, quod filiis suis quibusdam Deus quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non dat perseverantiam; cum filiis alienis scelera tanta dimittat, atque impertita gratia faciat filios suos.

Exempla quædam obstupendorum judiciorum Dei.

Quis hoc non miretur? quis hoc non vehementissime stupeat? Sed etiam illud non minus mirum est, & tamen verum, atque ita manifestum, ut nec ipsi inimici gratiæ Dei quomodo id negent valeant invenire, quod filios quosdam amicorum suorum, hoc est, regeneratorum bonorumque fidelium, sine baptismo hinc parvulos exeuntes, quibus utique si vellet hujus lavacri gratiam procuraret, in cujus potestate sunt omnia, alienat a regno suo, quo parentes mittit illorum, & quosdam filios inimicorum suorum facit in manus Christianorum venire, & per hoc lavacrum introducit in regnum, a quo eorum parentes alieni sunt; cum & illis malum, & istis bonum meritum nullum sit parvulis, ex eorum propria voluntate. Certe hic judicia Dei, quoniam justa & alta sunt, nec vituperari possunt, nec penetrari. In his est & illud de perseverantia, de qua nunc disputamus. De utrisque ergo exclamemus, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus.*

Rom. 11. 33.

19. Nec miremur nos vestigare non posse investigabiles vias ejus. Ut enim alia innumerabilia taceam, quæ aliis dantur, aliis non dantur hominibus a Domino Deo, apud quem non est acceptio personarum, nec tribuuntur ista meritis voluntatum, sicut sunt celeritates, vires bonæ valetudines, & pulcritudines corporum, ingenia mirabilia, & multarum artium capaces naturæ mentium; vel quæ accedunt extrinsecus, ut est opulentia, nobilitas, honores, & cetera hujusmodi, quæ quisque ut habeat, non nisi in Dei est potestate: ut non immorer etiam in baptismate parvulorum, (quod nullus istorum potest dicere, sicut illa, ad regnum Dei non pertinere,) cur illi parvulo detur, illi non detur; cum sit utrumque in potestate Dei, & sine illo sacramento nemo intret in regnum Dei: ut ergo hæc taceam vel relinquam, illos ipsos intueantur de quibus agitur. De his enim disserimus, qui perseverantiam bonitatis non habent, sed ex bono in malum deficiente bona voluntate moriuntur. Respondeant, si possunt, cur illos Deus, cum fideliter & pie viverent, non tunc de vitæ hujus periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, & ne fictio deciperet animas eorum. Utrum hoc in potestate non habuit, an eorum mala futura nescivit? Nempe nihil horum nisi perversissime atque insanissime dicitur. Cur ergo non fecit? Respondeant qui nos irrident, quando in

Rom. 2. 11.

Sap. 4. 11.

rebus

rebus talibus exclamamus, *Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* (Rom. 11. 33.) Neque enim hoc non donat Deus quibus voluerit, aut vero Scriptura illa mentitur, quæ de morte velut immatura hominis justi ait, *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam ejus.* (Sap. 4. 11.) Cur igitur hoc tam magnum beneficium aliis dat, aliis non dat Deus, apud quem non est iniquitas, nec acceptio personarum, & in cujus potestate est quamdiu quisque in hac vita maneat, quæ tentatio dicta est super terram? (Rom. 9. 14. & 2. 11. Job. 7. 1.) Sicut ergo coguntur fateri, donum Dei esse ut finiat homo vitam istam, ante quem ex bono mutetur in malum; cur autem aliis donetur, aliis non donetur, ignorant: ita donum Dei esse in bono perseverantiam secundum Scripturas, de quibus testimonia multa jam posui, fateantur nobiscum; & cur aliis detur, aliis non detur, sine murmure adversus Deum dignentur ignorare nobiscum.

CAPUT IX.

Filii Dei quidam secundum susceptam temporaliter gratiam, quidam secundum æternam Dei præscientiam.

20. NEC nos moveat, quod filiis suis quibusdam Deus non dat istam perseverantiam. Absit enim ut ita esset, si de illis prædestinatis essent & secundum propositum vocatis, qui vere sunt filii promissionis. Nam isti cum pie vivunt, dicuntur filii Dei: sed quoniam victuri sunt impie & in eadem impietate morituri, non eos dicit filios Dei præscientia Dei. Sunt enim filii Dei, qui nondum sunt nobis, & sunt jam Deo; de quibus ait evangelista Joannes, *quia Jesus moriturus erat pro gente, nec tantum pro gente, sed etiam ut filios Dei dispersos congregaret in unum*: (Joan. 11. 51.) quod utique credendo futuri erant per Evangelii prædicationem; & tamen ante quam esset factum, jam filii Dei erant in memoriali Patris sui inconcussa stabilitate conscripti. Et sunt rursus quidam, qui filii Dei propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur a nobis, nec sunt tamen Deo: de quibus ait idem Joannes, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; quod si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* (1. Joan. 2. 19.) Non ait, Ex nobis exierunt, sed quia non manserunt nobiscum, jam non sunt ex nobis: verum ait, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*; hoc est, & quando videbantur in nobis, non erant ex nobis. Et tamquam ei diceretur, unde id ostendis? *Quod si fuissent*, inquit, *ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Filiorum Dei vox est: Joannes loquitur, in filiis Dei loco præcipuo constitutus. Cum ergo filii Dei dicunt de his qui perseverantiam non habuerunt, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*; & addunt, *Quod si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum*: quid aliud dicunt, nisi non erant filii, etiam quando erant in professione & nomine filiorum? non quia justitiam simulaverunt; sed quia in ea non permanserunt. Neque enim ait, Nam si fuissent ex nobis, veram, non fictam justitiam tenuissent utique nobiscum: sed, *si fuissent*, inquit, *ex nobis, permansissent utique nobiscum.* In bono illos volebat procul dubio permanere. Erant itaque in bono, sed quia in eo non permanserunt, id est, non usque in finem perseveraverunt, non erant, inquit, ex nobis, & quando erant nobiscum; hoc est, non erant ex numero filiorum, & quando erant in fide filiorum: quoniam qui vere filii sunt, præsciti & prædestinati sunt conformes imaginis Filii ejus, & secundum propositum vocati sunt ut electi essent. (Rom. 8. 29. & 28. Joan. 17. 12. Matt. 20. 16.) Non enim perit filius promissionis, sed filius perditionis.

Reprobi quidam veram habent ad tempus justitiam, etiam si non in ea perseverant.

21. Fuerunt ergo isti ex multitudine vocatorum: ex electorum autem paucitate non fuerunt. Non igitur filiis suis prædestinatis Deus perseverantiam non dedit: haberent enim eam si in eo filiorum numero essent: & quid haberent, quod non accepissent, secundum apostolicam veramque sententiam? (1. Cor. 4. 7.) Ac per hoc tales filii Filio Christo dati essent, quemadmodum ipse dicit ad Patrem, *ut omne quod dedisti mihi, non pereat, sed habeat vitam æternam.* (Joan. 3. 15. & 6. 39.) Hi ergo Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam æternam. Ipsi sunt illi prædestinati & secundum propositum vocati, quorum nullus perit. Ac per hoc nullus eorum ex bono in malum mutatus finit hanc vitam; quoniam sic est ordinatus, & ideo Christo datus, ut non pereat, sed habeat vitam æternam. Et rursus quos dicimus inimicos ejus, vel parvulos filios inimicorum ejus, quoscumque eorum sic regeneraturus est, ut in ea fide quæ per dilectionem operatur, hanc vitam finiant; jam & ante quam hoc fiat, in illa prædestinatione sunt filii ejus, & dati sunt Christo Filio ejus, ut non pereant, sed habeant vitam æternam.

Dati Christo qui intelligantur.

22. Denique ipse Salvator, *Si manseritis*, inquit, *in verbo meo, vere discipuli mei estis.* (Joan. 8. 31.) Numquid in his computandus est Judas, qui non mansit in verbo ejus? Numquid in his computandi sunt illi, de quibus Evangelium sic loquitur, ubi Dominus, cum commendasset manducandam carnem suam & bibendum sanguinem suum, ait Evangelista, *Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum; & dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cum illo ambulabant.* (Joan. 6. 54. & seq. Ibid. 60. & seq.) Numquid non & isti discipuli appellati sunt, loquente Evangelio? Et tamen non erant vere discipuli, quia non manserunt in verbo ejus, secundum id quod ait, *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis.* (Joan. 8. 31.) Quia ergo non habuerunt perseverantiam, sicut non vere discipuli Christi, ita nec vere filii Dei fuerunt, etiam quando esse videbantur & ita vocabantur. Appellamus ergo nos & electos, & Christi discipulos, & Dei filios, quia sic appellandi sunt, quos regeneratos pie vivere cernimus: sed tunc vere sunt quod appellantur, si manserint in eo propter quod sic appellantur. Si autem perseverantiam non habent, id est, in eo quod cœperunt esse non manent, non vere appellantur quod appellantur & non sunt: apud eum enim hoc non sunt, cui notum est quod futuri sunt, id est, ex bonis mali.

Discipuli Christi duobus modis dicti.

23. Propter hoc Apostolus, cum dixisset, *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*: (Rom. 8. 28.) sciens nonnullos diligere Deum, & in eo bono usque in finem non permanere, mox addidit, *his qui secundum propositum vocati sunt*. Hi enim in eo quod diligunt Deum, permanent usque in finem; & qui ad tempus inde deviant, revertuntur, ut usque in finem perducant, quod in bono esse cœperunt. Ostendens autem quid sit secundum propositum vocari, mox addidit ea quæ (Ibid. 29.)

jam

Secundum propositum vocati, soli prædestinati.

jam supra posui, *Quoniam quos ante præscivit, & prædestinavit conformes imaginis Filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, illos & vocavit*, scilicet secundum propositum; *quos autem vocavit, ipsos & justificavit; quos autem; justificavit, ipsos & glorificavit*. Illa omnia jam facta sunt, *præscivit, prædestinavit, vocavit, justificavit*; quoniam & omnes jam præsciti ac prædestinati sunt, & multi jam vocati atque justificati: quod autem posuit in fine, *illos & glorificavit*, (si quidem illa gloria est hic intelligenda, de qua idem dicit, *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ille apparebitis in gloria*:) nondum factum est. Quamvis & illa duo, id est, *vocavit & justificavit*, non in omnibus facta sint, de quibus dicta sunt: adhuc enim usque in finem sæculi multi vocandi & justificandi sunt: & tamen verba præteriti temporis posuit de rebus etiam futuris, tamquam jam fecerit Deus, quæ jam ut fierent ex æternitate disposuit. Ideo de illo dicit & propheta Isaias, *Qui fecit quæ futura sunt*. Quicumque ergo in Dei providentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, justificati, glorificati sunt, non dico etiam nondum renati, sed etiam nondum nati, jam filii Dei sunt, & omnino perire non possunt. Hi vere veniunt ad Christum; quia ita veniunt, quomodo ipse dicit, *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet; & eum qui venit ad me, non ejiciam foras*. Et paulo post, *Hæc est*, inquit, *voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo*. Ab illo ergo datur etiam perseverantia in bono usque in finem: neque enim datur, nisi eis qui non peribunt; quoniam qui non perseverant peribunt.

Col. 3. 4.

Præteriti pro futuri temporis verbis cur Scriptura utatur.

Isa. 45. Sec. LXX.

Electi perire non possunt.

Joan. 6, 37.

Ibid. 39.

Electis Deus facit etiam peccata proficere in bonum.

24. Talibus Deus diligentibus eum omnia cooperatur in bonum; usque adeo prorsus omnia, ut etiam si qui eorum deviant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores. Discunt enim in ipsa via justa cum tremore se exultare debere, non sibi arrogando tamquam de sua virtute fiduciam permanendi, nec dicendo in abundantia sua, Non movebitur in æternum. Propter quod eis dicitur, *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa*. Neque enim ait, & non veniatis ad viam justam; sed, *ne pereatis*, inquit, *de via justa*: quid ostendens, nisi eos esse commonitos, qui jam ambulant in via justa, ut in timore Deo serviant, id est, *non altum sapiant, sed timeant*? quod significat, non superbiant, sed humiles sint: unde & alibi dicit, *Non alta sapientes sed humilibus consentientes*: exultent Deo, sed cum tremore; in * nullo gloriantes, quando nostrum nihil sit; ut qui gloriatur, in Domino glorietur: ne pereant de via justa, in qua jam ambulare cœperunt, dum sibi hoc ipsum assignant, quod in ea sunt. His verbis usus est & Apostolus, ubi ait, *Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini*. Et ostendens quare cum timore & tremore: *Deus est enim*, inquit, *qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate*. Non enim habebat hunc timorem & tremorem, qui dicebat in abundantia sua, *Non movebor in æternum*. Sed quia filius erat promissionis, non perditionis, expertus Deo paululum deserente quid esset ipse: *Domine*, inquit, *in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem; avertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus*. Ecce doctior, & ob hoc etiam humilior, tenuit viam, jam videns & confitens, in voluntate sua Deum decori ejus præstitisse virtutem: quod sibi ipse tribuens & de se præsumens in tali abundantia quam præstiterat Deus, non de illo qui eam præstiterat dicebat, *Non movebor in æternum*: Factus est ergo conturbatus, ut se inveniret, & humiliter sapiens, non solum æternæ vitæ, verum etiam in hac vita piæ conversationis & perseverantiæ, in quo spes habenda esset, addisceret. Hæc vox & apostoli Petri esse potuit: dixerat quippe & ipse in abundantia sua, *Animam meam pro te ponam*; sibi festinando tribuens, quod ei fuerat a Domino postea largiendum. Avertit autem ab illo faciem Dominus, & factus est conturbatus, ita ut eum mori pro illo metuens ter negaret. Sed rursus convertit ad eum faciem suam Dominus, & culpam lacrymis diluit. Quid est enim aliud, *Respexit eum*; nisi faciem, quam paululum ab illo averterat, revocavit ad eum? Factus ergo fuerat conturbatus: sed quia didicit non de se ipso fidere, etiam hoc ei profecit in bonum, faciente illo qui diligentibus eum omnia cooperatur in bonum; quia secundum propositum vocatus erat, ut nemo eum posset eripere de manu Christi, cui datus erat.

Ps. 29. 7.

Ps. 2. 11.

Serviendum Domino in timore, & exultandum cum tremore.

Rom. 11. 20.

Rom. 12. 16.

* *Cyprian. lib. 3. test. c. 4.*

Jer. 9. 23.

Philip. 2. 12.

Ibid. 13.

Ps. 29. 7.

Ibid. 8.

Joan. 13. 37.

Luc. 22. 61

25. Nemo ergo dicat, non esse corripiendum qui exorbitat de via justa, sed ei reditum & perseverantiam a Domino tantum esse poscendam: nemo prudens & fidelis hoc dicat. Si enim secundum propositum vocatus est iste, procul dubio illi, etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. Utrum autem ita sit vocatus, quoniam qui corripit nescit; faciat ipse cum charitate quod scit esse faciendum: scit enim talem corripiendum; facturo Deo aut misericordiam quidem, si a massa perditionis ille qui corripitur, gratiæ largitate discretus est, & non est inter vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, sed inter vasa misericordiæ quæ præparavit Deus in gloriam: judicium vero, si in illis est damnatus, in his non est prædestinatus.

Rom. 9. 22. & 23.

CAP. X.

An Adamus acceperit perseverantiæ donum.

26. HIC exoritur alia quæstio, non sane contemnenda, sed in adjutorio Domini, in cujus manu sunt & nos & sermones nostri, aggredienda atque solvenda. Quæritur enim a nobis, quantum attinet ad hoc donum Dei, quod est in bono perseverare usque in finem, quid de ipso primo homine sentiamus, qui certe sine ullo vitio factus est rectus. Nec dico: Si perseverantiam non habuit, quomodo sine vitio fuit, cui tam necessarium Dei donum defuit? Huic namque interrogationi facile respondetur, eum perseverantiam non habuisse, quia in eo bono, quo sine vitio fuit, non perseveravit: cœpit enim habere vitium ex quo cecidit; & si cœpit, antequam cœpisset, utique sine vitio fuit. Aliud est enim non habere vitium, & aliud est in ea bonitate, in qua nullum vitium, est, non manere. Eo quippe ipso quod non dicitur numquam sine vitio fuisse, sed dicitur sine vitio non permansisse, procul dubio demonstratur sine vitio fuisse, in quo bono non permansisse culpatur. Sed illud magis quærendum operosiusque tractandum est, quomodo respondeamus eis, qui dicunt, *Si in illa rectitudine in qua sine vitio factus est, habuit perseverantiam, procul dubio perseveravit in ea: & si perseveravit, utique non peccavit, nec illam*

Quomodo peccaverit Adam non perseverando, si perseverantiæ donum non accepit.

suam rectitudinem Deumque deseruit. Eum autem peccasse, & desertorem boni fuisse, veritas clamat. Non ergo habuit in illo bono perseverantiam: & si non habuit, non utique accepit. Quomodo enim & accepisset perseverantiam, & non perseverasset? Porro si propterea non habuit, quia non accepit; quid ipse non perseverando peccavit, qui perseverantiam non accepit? Neque enim dici potest, ideo non accepisse, quia non est discretus a massa perditionis gratiæ largitate. Nondum quippe erat illa in genere humano perditionis massa ante quam peccasset, ex quo tracta est origo vitiata.

Responsio.

27. Quapropter saluberrime confitemur, quod rectissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura esse præscivit, & scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis bene facere, quam mala esse non sinere, sic ordinasse angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium justitiæque judicium. Denique angeli quidam, quorum princeps est qui dicitur diabolus, per liberum arbitrium a Domino Deo refugæ facti sunt. Refugientes tamen ejus bonitatem, qua beati fuerunt, non potuerunt ejus effugere judicium, per quod miserrimi effecti sunt. Ceteri autem per ipsum liberum arbitrium in veritate steterunt, eamque de suo casu numquam futuro certissimam scire meruerunt. Si enim nos de scripturis sanctis nosse potuimus sanctos Angelos jam nullos esse casuros; quanto magis hoc ipsi revelata sibi sublimius veritate noverunt? Nobis quippe beata sine fine vita promissa est, & æqualitas Angelorum: ex qua promissione certi sumus, cum ad illam vitam post judicium venerimus, non inde nos esse lapsuros: quod si de se ipsis Angeli nesciunt, non æquales, sed beatiores erimus. Veritas autem nobis eorum promisit æqualitatem. Certum est igitur hoc eos nosse per speciem, quod nos per fidem, nullam scilicet ruinam cujusquam sancti Angeli jam futuram. Diabolus vero & angeli ejus, etsi beati erant ante quam caderent, & se in miseriam casuros esse nesciebant, erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tamquam præmium ipsius permansionis acciperent, id est, ut magna per Spiritum-sanctum data abundantia charitatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, & hoc de certissime nossent. Hanc plenitudinem beatitudinis non habebant: sed quia nesciebant suam miseriam, minore quidem, sed tamen beatitudine futuram sine ullo vitio fruebantur. Nam si suum casum futurum nossent æternumque supplicium, beati utique esse non possent, quos hujus tanti mali metus jam tunc miseros esse compelleret.

Angeli per liberum arbitrium steterunt.

De sua perseverantia fuer securi. Matth. 22. 30.

Dæmones ante lapsum beati, sed non plene.

Abundantia charitatis Dei facit ut beati cadere non possint.

Primus homo per liberum suum arbitrium stare & ipse potuit.

28. Sic & hominem fecit cum libero arbitrio, & quamvis sui futuri casus ignarum, tamen ideo beatum, quia & non mori & miserum non fieri in sua potestate esse sentiebat. In quo statu recto ac sine vitio, si per ipsum liberum arbitrium manere voluisset, profecto sine ullo mortis & infelicitatis experimento, acciperet illam, merito hujus permansionis, beatitudinis plenitudinem, qua & sancti Angeli sunt beati, id est, ut cadere non posset ulterius, & hoc certissime sciret. Nam neque ipse posset etiam in paradiso beatus esse, immo ibi non esset, ubi esse miserum non deceret, si eum sui casus præscientiæ timore tanti mali miserum faceret. Quia vero per liberum arbitrium Deum deseruit, justum judicium Dei expertus est, ut cum tota sua stirpe, quæ in illo adhuc posita tota cum illo peccaverat, damnaretur. Quotquot enim ex hac stirpe gratia Dei liberantur, a damnatione utique liberantur, qua jam tenentur obstricti. Unde etiam si nullus liberaretur, justum Dei judicium nemo juste reprehenderet. Quod ergo pauci in comparatione pereuntium, in suo vero numero multi liberantur, gratia fit, gratis fit, gratiæ sunt agendæ quia fit, ne quis velut de suis meritis extollatur, sed omne os obstruatur, & qui gloriatur, in Domino glorietur.

Hominum post lapsum liberatio gratuita. Rom. 3. 19. Jer. 9. 23.

29. QUID ergo? Adam non habuit Dei gratiam? Immo vero habuit magnam, sed disparem. Ille in bonis erat, quæ de bonitate sui Conditoris acceperat: neque enim ea bona & ille suis meritis comparaverat, in quibus prorsus nullum patiebatur malum. Sancti vero in hac vita, ad quos pertinet liberationis hæc gratia, in malis sunt; ex quibus clamant ad Deum, *Libera nos a malo*. Ille in illis bonis Christi morte non eguit; istos a reatu & hereditario & proprio, illius Agni sanguis absolvit. Ille non opus habebat eo adjutorio, quod implorant isti cum dicunt: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Quoniam in eis caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, atque in tali certamine laborantes ac periclitantes dari sibi pugnandi vincendique virtutem per Christi gratiam poscunt. Ille vero nulla tali rixa de se ipso adversus se ipsum tentatus atque turbatus, in illo beatitudinis loco sua secum pace fruebatur.

CAPUT XI. Distinctio gratiæ ante & post lapsum datæ.

Matth. 6. 13.

Adamante lapsum sanguine Christi non indiguit.

Rom. 7. 23.

Gal. 5. 17.

30. Proinde etsi non interim lætiore nunc, veruntamen potentiore gratiæ indigent isti: & quæ potentior quam Dei unigenitus Filius, æqualis Patri & coæternus, pro eis homo factus, & sine suo ullo vel originali vel proprio peccato ab hominibus peccatoribus crucifixus? Qui quamvis die tertio resurrexit, numquam moriturus ulterius; pertulit tamen pro mortalibus mortem, qui mortuis præstitit vitam, ut redempti ejus sanguine, tanto ac tali pignore accepto dicerent, *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui Filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non & cum illo omnia nobis donavit?* Deus ergo naturam nostram, id est, animam rationalem carnemque hominis Christi suscepit, susceptione singulariter mirabili vel mirabiliter singulari, ut nullis justitiæ suæ precedentibus meritis Filius Dei sic esset ab initio quo esse homo cœpisset, ut ipse & Verbum quod sine initio est, una persona esset. Neque enim quisquam tanta rei hujus & fidei cæcus est ignorantia, ut audeat dicere, quamvis de Spiritu-sancto & virgine Maria filium hominis natum, per liberum tamen arbitrium bene vivendo, & sine peccato bona opera faciendo meruisse, ut esset Dei Filius, resistente Evangelio atque dicente, *Verbum caro factum est*. Nam ubi hoc factum est, nisi in utero virginali, unde fuit initium hominis Christi? Itemque virgine requirente, quomodo fieret quod ei per Angelum nuntiabatur, Angelus respondit, *Spiritus-sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Propterea*, inquit: non propter opera, quæ nondum nati utique nulla sunt; sed *propterea* quia *Spiritus-sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi*

Rom. 8. 31.

Incarnatio Verbi.

Hæc fuit postea Nestorianorum hæresis.

Joan. 1. 14.

Luc. 1. 35.

obum

obumbrabit tibi, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Ista nativitas profecto gratuita conjunxit in unitate personæ hominem Deo, carnem Verbo. Istam nativitatem bona opera secuta sunt, non bona opera meruerunt. Neque enim metuendum erat, ne isto ineffabili modo in unitatem personæ a Verbo Deo natura humana suscepta, per liberum voluntatis peccaret arbitrium, cum ipsa susceptio talis esset, ut natura hominis a Deo ita suscepta, nullum in se motum malæ voluntatis admitteret. Per hunc Mediatorem Deus ostendit eos, quos ejus sanguine redemit facere se ex malis deinceps in æternum bonos, quem sic suscepit, ut numquam esset malus, nec ex malo factus semper esset bonus.

Primus homo gratiam sibi ad perseverandum necessariam acceperat, sed in ejus relictam arbitrio.

31. Istam gratiam non habuit homo primus, qua numquam vellet esse malus: sed sane habuit, in qua si permanere vellet, numquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset. Sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Nec ipsum ergo Deus esse voluit sine sua gratia, quam reliquit in ejus libero arbitrio. Quoniam liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parum est, nisi adjuvetur ab omnipotenti bono. Quod adjutorium si homo ille per liberum non deseruisset arbitrium, semper esset bonus: sed deseruit, & desertus est. Tale quippe erat, adjutorium, quod desereret cum vellet, & in quo permaneret si vellet; non quo fieret ut vellet. Hæc prima est gratia quæ data est primo Adam: sed hac potentior est in secundo Adam. Prima est enim qua fit ut habeat homo justitiam si velit: secunda ergo plus potest, qua etiam fit ut velit, & tantum velit, tantoque ardore diligat, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincat. Nec illa quidem parva erat, qua demonstrata est etiam potentia liberi arbitrii, quoniam sic adjuvabatur, ut sine hoc adjutorio in bono non maneret, sed hoc adjutorium si vellet desereret. Hæc autem tanto major est, ut parum sit homini per illam reparare perditam libertatem, parum sit denique non posse sine illa vel apprehendere bonum, vel permanere in bono si velit, nisi etiam efficiatur ut velit.

Potentior est gratia in Christo data, qua efficitur ut homo in bono permaneat velit.

Dona gratiarum Adamo in creatione collata.

32. Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum: dederat adjutorium, sine quo in ea non posset permanere si vellet; ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio. Posset ergo permanere si vellet: quia non deerat adjutorium per quod posset, & sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profecto ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset: sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, & hujus permansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse mansuros. Si autem hoc adjutorium vel angelo vel homini, cum primum facti sunt, defuisset; quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent: adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Nunc autem quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est: quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum; & tanto amplius datur per Jesum Christum Dominum nostrum, quibus id dare Deo placuit, ut non solum adsit sine quo permanere non possumus, etiam si velimus verum etiam tantum ac tale sit, ut velimus. Fit quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo & perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus. Quod non fuit in homine primo: unum enim horum in illo fuit, alterum non fuit. Namque ut reciperet bonum, gratia non egebat, quia nondum perdiderat: ut autem in eo permaneret, egebat adjutorio gratiæ, sine quo id omnino non posset: & acceperat posse si vellet, sed non habuit velle quod posset; nam si habuisset, perseverasset. Posset enim perseverare si vellet: quod ut nollet, de libero descendit arbitrio; quod tunc ita liberum erat, ut & bene velle posset & male. Quid erit autem liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat & homini, sicut facta est Angelis sanctis, merces meriti? Nunc autem per peccatum perdito bono merito, in his qui liberantur factum est donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat.

Angelorum bonorum permansio, & malorum casus per liberum arbitrium.

Adjutorium Angelo & primo homini necessarium si tunc defuisset, non sua culpa, cecidissent: nunc quibus deest, pœna est peccati.

Liberrimum tunc erit arbitrium, cum peccato servire non poterit.

CAPUT XII.

33. QUAPROPTER bina ista quid inter se differant, diligenter & vigilanter intuendum est, posse non peccare, & non posse peccare, posse non mori, & non posse mori, bonum posse non deserere, & bonum non posse deserere. Potuit enim non peccare primus homo, potuit non mori, potuit bonum non deserere. Numquid dicturi sumus, non potuit peccare, qui tale habebat liberum arbitrium? Aut non potuit mori, cui dictum est, *Si peccaveris, morte morieris?* Aut non potuit bonum deserere; cum hoc peccando deseruerit, & ideo mortuus sit? Prima ergo libertas voluntati erat, posse non peccare; novissima erit multo major, non posse peccare: prima immortalitas erat, posse non mori; novissima erit multo major, non posse mori: prima erat perseverantiæ potestas, bonum posse non deserere; novissima erit felicitas perseverantiæ, bonum non posse deserere. Numquid quia erunt bona novissima potiora atque meliora, ideo fuerunt illa prima vel nulla vel parva?

Posse non peccare, mori, bonum deserere; & non posse peccare, mori, bonum deserere, quid differant. Gen. 2.17. Duplex libertas immortalitas, perseverantia.

34. Itemque ipsa adjutoria distinguenda sunt. Aliud est adjutorium sine quo aliquid non fit, & aliud est adjutorium quo aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere, nec tamen cum adfuerint alimenta, eis fit ut vivat qui mori voluerit. Ergo adjutorium alimentorum est sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. At vero beatitudo quam non habet homo, cum data fuerit, continuo fit beatus. Adjutorium est enim non solum sine quo non fit, verum etiam quo fit propter quod datur. Quapropter hoc adjutorium & quo fit est, & sine quo non fit: quia & si data fuerit homini beatitudo, continuo fit beatus; & si data numquam fuerit, numquam erit. Alimenta vero non consequenter faciunt ut homo vivat: sed tamen sine illis non potest vivere. Primo itaque homini, qui in eo bono quo factus fuerat rectus acceperat posse non peccare, posse non mori, posse ipsum bonum non deserere, datum est adjutorium perseverantiæ, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis non tale adjutorium perseverantiæ datur, sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur; non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum non nisi perseverantes sint. Non solum enim dixit, *Sine me nihil potestis facere*: verum etiam dixit, *non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.* Quibus verbis eis non solum justitiam, verum etiam in illa perseverantiam se dedisse monstravit.

Adjutorium sine quo aliquid non fit, & adjutorium quo aliquid fit.

Perseverantiæ adjutorium quale primo homini datum: quale nunc datur prædestinatis.

Joan. 15.5. ibid. 16.

Gratia, qua infirmæ voluntati subvenitur, eam indeclinabiliter & insuperabiliter agit.

declinabiliter & insuperabiliter ageretur; & ideo, quamvis infirma, non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur. Ita factum est, ut voluntas hominis invalida & imbecilla in bono adhuc parvo perseveraret per virtutem Dei: cum voluntas primi hominis fortis & sana in bono ampliore non perseveraverit, habens virtutem liberi arbitrii; quamvis non defuturo adjutorio Dei sine quo non posset perseverare si vellet, non tamen tali quo in illo Deus operaretur ut vellet. Fortissimo quippe dimisit atque permisit facere quod vellet: infirmis servavit, ut ipso donante invictissime quod bonum est vellent, & hoc deserere invictissime nollent. Dicente ergo Christo, *Rogavi pro te ne deficiat fides tua*, intelligamus ei dictum, qui ædificatur super petram. Atque ita homo Dei non solum quia misericordiam consecutus est ut fidelis esset, verum etiam quia fides ipsa non deficit, *qui gloriatur, in Domino glorietur*.

Luc. 22, 32

CAPUT XIII. Prædestinatorum certus & definitus est numerus.

39. Hæc de his loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei, quorum ita certus est numerus, ut nec addatur eis quisquam, nec minuatur ex eis: non de his, qui, cum annuntiasset & locutus esset, multiplicati sunt super numerum. Ipsi enim vocati dici possunt, non autem electi, quia non secundum propositum vocati. Certum vero esse numerum electorum, neque augendum neque minuendum, quamvis & Joannes baptista significet, ubi dicit, *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ; & nolite dicere apud vosmetipsos, Patrem habemus Abraham; potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*; ut ostendat sic istos esse amputandos si non fecerint fructum, ut non desit numerus qui promissus est Abrahæ: tamen apertius in Apocalypsi dicitur, *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam*. Si enim alius non est accepturus nisi iste perdiderit, certus est numerus.

Psal. 39. 6. *Matt. 3. 8. & 9.* *Apoc. 3. 11*

Nemo de salute & prædestinatione sua certus & securus. *Rom. 11. 20.*

40. Quod autem etiam perseveraturis sanctis sic ista dicuntur, quasi eos perseveraturos habeatur incertum: non aliter hæc audire debent, quibus expedit non altum sapere, sed timere. Quis enim ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat? Quia id occultari opus est in hoc loco, ubi sic cavenda est elatio, ut etiam per satanæ angelum, ne extolleretur, tantus colaphizaretur Apostolus. Hinc Apostolis dicebatur, *Si manseritis in me*: dicente illo qui eos utique sciebat esse mansuros. Et per Prophetam, *Si volueritis & audieritis me*: cum sciret ipse in quibus operaretur & velle. Et similia multa dicuntur. Nam propter hujus utilitatem secreti, ne forte quis extollatur, sed omnes etiam qui bene currunt timeant, dum occultum est qui perveniant: propter hujus ergo utilitatem secreti credendum est quosdam de filiis perditionis, non accepto dono perseverandi usque in finem, in fide quæ per dilectionem operatur incipere vivere, & aliquamdiu fideliter ac juste vivere, & postea cadere, neque de hac vita prius quam hoc eis contingat auferri. Quorum si nemini contigisset, tamdiu haberent homines istum saluberrimum timorem, quo vitium elationis opprimitur, donec ad Christi gratiam qua pie vivitur pervenirent, deinceps jam securi numquam se ab illo casuros. Quæ præsumptio in isto tentationum loco non expedit, ubi tanta est infirmitas, ut superbiam possit generare securitas. Denique etiam hoc erit, sed tunc, quod jam est in angelis, etiam in hominibus erit, quando ulla superbia esse non poterit. Numerus ergo sanctorum per Dei gratiam Dei regno prædestinatus, donata sibi etiam usque in finem perseverantia, illuc integer perducetur, & illic integerrimus jam sine fine beatissimus servabitur, adhærente sibi misericordia Salvatoris sui, sive cum convertuntur, sive cum præliantur, sive cum coronantur.

2. Cor. 12. 7 *Joan. 15. 7.* *Isa. 1. 19.* *Phil. 2. 13.*

Propter periculum Deus perseveraturis etiam non perseveraturos admiscet.

Etiam judicio in necessaria nobis erit misericordia Dei. *Ps. 102. 4.* *Jacob. 2. 13*

41. Nam & tunc esse illis Dei misericordiam necessariam sancta scriptura testatur, ubi sanctus de Domino Deo suo dicit animæ suæ, *Qui coronat te in miseratione & misericordia*. Dicit etiam Jacobus apostolus, *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*: ubi ostendit etiam in illo judicio, in quo justi coronantur, injustique damnantur, alios cum misericordia, alios sine misericordia judicandos. Propter quod etiam mater Machabæorum filio suo dicit, *Ut in illa miseratione cum fratribus te recipiam*. Cum enim rex justus, sicut scriptum est, *sederit in throno, non adversabitur ante eum omne malum. Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato?* Ac per hoc etiam ibi Dei misericordia necessaria est, qua fit beatus, cui non imputavit Dominus peccatum. Sed tunc pro bonorum operum meritis justo judicio etiam ipsa misericordia tribuetur. Cum enim dicitur, *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*; manifestatur in his in quibus inveniuntur bona opera misericordiæ, judicium cum misericordia fieri; ac per hoc etiam ipsam misericordiam meritis bonorum operum reddi. Non sic est nunc, quando non solum nullis bonis, sed etiam multis malis operibus præcedentibus, misericordia ejus prævenit hominem, ut liberetur a malis, & quæ fecit, & quæ facturus fuerat nisi Dei gratia regeretur, & quæ passurus fuerat in æternum nisi erueretur a potestate tenebrarum, & transferretur in regnum Filii charitatis Dei. Verumtamen quia & ipsa vita æterna, quam certum est bonis operibus debitam reddi, a tanto Apostolo gratia Dei dicitur, cum gratia non operibus reddatur, sed gratis detur; sine ulla dubitatione confitendum est, ideo gratiam vitam æternam vocari, quia his meritis redditur, quæ gratia contulit homini. Recte quippe ipsa intelligitur quæ in Evangelio legitur, *Gratia pro gratia*, id est, pro his meritis quæ contulit gratia.

2. Mach. 7. 29. *Prov. 20. 8 sec. LXX.* *Psal. 31. 2.*

Misericordia in extremo judicio pro bonorum operum meritis juste judicio pius retribuetur.

Col. 1. 13. Vita æternæ merces & gratia. *Rom. 6. 23.* *Joan. 1. 16.*

Reprobi diversi generis pro meritis puniendi.

42. Hi vero qui non pertinent ad hunc prædestinatorum numerum, quos Dei gratia sive nondum habentes ullum liberum suæ voluntatis arbitrium; sive cum arbitrio voluntatis, ideo vere libero, quia per ipsam gratiam liberato, perducit ad regnum. Hi ergo qui non pertinent ad istum certissimum & felicissimum numerum, pro meritis justissime judicantur. Aut enim jacent sub peccato quod originaliter generatione traxerunt, & cum illo hereditario debito hinc exeunt; quod non est regeneratione dimissum, aut per liberum arbitrium alia insuper addiderunt: arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum; liberum justitiæ, peccati autem servum, quo volvuntur per diversas noxias cupiditates, alii magis, alii minus; sed omnes mali, & pro ipsa diversitate diversis suppliciis judicandi. Aut Gratiam Dei suscipiunt, sed temporales sunt, nec perseverant, deserunt & deseruntur. Dimissi enim sunt libero arbitrio, non accepto perseverantiæ dono, judicio Dei justo & occulto.

43. Patiantur ergo homines se corripi, quando peccant, nec de ipsa correptione contra gratiam ar-

CAPUT XIV. Correptio & gratia, non se invicem tollunt.

argumententur, nec de gratia contra correptionem: quia & peccatis justa pœna debetur, & ad ipsam pertinet justa correptio, quæ medicinaliter adhibetur, etiamsi salus ægrotantis incerta est: ut si is qui corripitur, ad prædestinatorum numerum pertinet, sit ei correptio salubre medicamentum; si autem non pertinet, sit ei correptio pœnale tormentum. Sub isto ergo incerto ex charitate adhibenda est, cujus exitus ignoratur; & pro illo cui adhibetur, orandum est ut sanetur. Cum autem homines per correptionem in viam justitiæ seu veniunt, seu revertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante atque rigante, & quolibet in agris vel arbustulis operante dat incrementum Deus, cui volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium? Sic enim velle seu nolle in volentis aut nolentis est potestate, ut divinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. Etiam de his enim qui faciunt quæ non vult, facit ipse quæ vult.

Correptioni conjungenda oratio.

44. Et quod scriptum est, quod *vult omnes homines salvos fieri*, nec tamen omnes salvi fiunt, multis quidem modis intelligi potest, ex quibus in aliis, * opusculis nostris aliquos commemoravimus: sed hic unum dicam. Ita dictum est, *Omnes homines vult salvos fieri*, ut intelligantur omnes prædestinati; quia omne genus hominum in eis est. Sicut dictum est Pharisæis, *Decimatis omne olus*: ubi non est intelligendum nisi omne quod habebant; neque enim omne olus quod erat in toto terrarum orbe decimabant. Secundum istum locutionis modum, dictum est, *Sicut & ego omnibus per omnia placeo*. Numquid enim qui hoc dixit, placebat etiam tam multis persecutoribus suis? Sed placebat omni generi hominum, quod Christi congregabat Ecclesia; sive jam intus positis, sive introducendis in eam.

1. Tim. 2. 4. Omnes homines quomodo Deus salvos fieri velit. Enchirid. c. 103. lib. 22. de Civ. Dei, c. 1. & 2. & supra lib. 4. contra Julian. cap. 8. Luc. 11. 42. 1. Cor. 10. 33.

45. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei, qui *in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit*, & qui etiam illa *quæ futura sunt fecit*, humanas voluntates non posse resistere, quo minus faciat ipse quod vult: quandoquidem etiam de ipsis hominum voluntatibus, quod vult, cum vult, facit. Nisi forte (ut ex multis aliqua commemorem) quando Deus voluit Sauli regnum dare, sic erat in potestate Israelitarum subdere se memorato viro, sive non subdere, quod utique in eorum erat positum voluntate, ut etiam Deo valerent resistere. Qui tamen hoc non fecit, nisi per ipsorum hominum voluntates, sine dubio habens humanorum cordium quo placeret inclinandorum omnipotentissimam potestatem. Sic enim scriptum est. *Et dimisit Samuel populum, & abiit unusquisque in locum suum; & Saul abiit in domum suam in Gabaa; & abierunt potentes quorum tetigit Dominus corda cum Saulo. Et filii pestilentes dixerunt, Quis salvabit nos? hic? Et inhonoraverunt eum, & non attulerunt ei munera*. Numquid aliquis dicturus est, non iturum fuisse cum Saul quemquam eorum, quorum tetigit corda Dominus ut irent cum illo; aut isse aliquem pestilentium, quorum ut hoc facerent corda non tetigit? Item de David, quem Dominus in regnum successu prosperiore constituit, ita legitur, *Et ambulabat David proficiens, & magnificabatur, & Dominus erat cum illo*. Hoc cum præmissum fuisset, paulo post dictum est, *Et Spiritus induit Amasai principem triginta, & dixit, Tui sumus, o David, & tecum futuri, fili Jesse. Pax, pax tibi, & pax adjutoribus tuis, quia auxiliatus est tibi Deus*.

Ps. 134. 6. Isa. 45. sec. LXX. Exempla Scripturæ quibus probatur Deum magis habere in sua potestate voluntates hominum, quam ipsi suas. 1. Reg. 10. 25.

1. Par. 11. 9. 1. Par. 12. 18.

Numquid iste posset adversari voluntati Dei, & non potius ejus facere voluntatem, qui in ejus corde operatus est per Spiritum suum quo indutus est, ut hoc vellet, diceret, & faceret? Item paulo post ait eadem Scriptura, *Omnes hi viri bellatores, dirigentes aciem corde pacifico venerunt in Hebron, ut constituerent David super omnem Israel*. Sua voluntate utique isti constituerunt regem David. Quis non videat? quis hoc neget? Non enim hoc non ex animo, aut non ex bona voluntate fecerunt, quod fecerunt corde pacifico: & tamen hoc in eis egit, qui in cordibus hominum quod voluerit operatur. Propter quod præmisit Scriptura, *Et ambulabat David proficiens, & magnificabatur, & Dominus omnipotens erat cum illo*. Ac per hoc Dominus omnipotens qui erat cum illo, adduxit istos ut eum regem constituerent. Et quomodo adduxit? Numquid corporalibus ullis vinculis alligavit? Intus egit, corda tenuit, corda movit, eosque voluntatibus eorum, quas ipse in illis operatus est, traxit. Si ergo cum voluerit reges in terra Deus constituere, magis habet in potestate voluntates hominum, quam ipsi suas; quis alius facit ut salubris sit correptio, & fiat in correpti corde correctio, ut cælesti constituatur in regno?

Ibid. 38.

46. CORRIPIANTUR itaque a præpositis suis subditi fratres correptionibus de charitate venientibus, pro culparum diversitate diversis, vel minoribus vel amplioribus. Quia & ipsa quæ damnatio nominatur, quam facit episcopale judicium, qua pœna in Ecclesia nulla major est, potest, si Deus voluerit, in correptionem saluberrimam cedere atque proficere. Neque enim scimus quid contingat sequenti die; aut ante finem vitæ hujus de aliquo desperandum est; aut contradici Deo potest, ne respiciat & det pœnitentiam, & accepto sacrificio spiritus contribulati cordisque contriti, a reatu quamvis justæ damnationis absolvat, damnatumque ipse non damnet. Pastoralis tamen necessitas habet, ne per plures serpant dira contagia, separare ab ovibus sanis morbidam: ab illo, cui nihil est impossibile, ipsa forsitan separatione sanandam. Nescientes enim quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat: sic affici debemus charitatis affectu, ut omnes velimus salvos fieri. Hoc quippe fit, cum singulos quosque, ut occurrerint, cum quibus id agere valeamus, ad hoc conamur adducere, ut justificati ex fide pacem habeant ad Deum: quam prædicabat etiam Apostolus, cum dicebat, *Pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliari Deo*. Quid est enim ei reconciliari, nisi pacem ad illum habere? Propter quam pacem etiam ipse Dominus Jesus dixit discipulis suis, *In quamcumque domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui: & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur*. Cum hanc evangelizant pacem, de quibus prædictum est, *Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona!* nobis quidem tunc incipit esse quisque filius pacis, cum obedierit & crediderit huic Evangelio, & ex fide justificatus pacem ad Deum habere cœperit: secundum autem prædestinationem Dei, jam filius pacis erat. Neque enim dictum est, Super quem requieverit pax vestra, fiet filius pacis: sed, *Si ibi fuerit*, inquit, *filius pacis, requiescet super illam domum pax vestra*. Jam ergo & ante quam illi annuntiaretur hæc pax, filius pacis ibi erat, sicut eum noverat atque præscie-

CAPUT XV. Correptione proculparum diversitate diversa. Excommunicatione pœna major in Ecclesia non est.

Quoniam incertum nobis est quos Deus salvare decreverit, omnium & singulorum debemus procurare salutem, voto prædicatione, & correptione.

Rom. 5. 1. 2. Cor. 5. 20. Luc. 10. 5. & 6.

Isa. 52. 7.

ſcierat non Evangeliſta, ſed Deus. Ad nos ergo qui neſcimus quiſnam ſit filius pacis, aut non ſit, pertinet nullum exceptum facere, nullumque diſcernere; ſed velle omnes ſalvos fieri, quibus prædicamus hanc pacem. Neque enim metuendum eſt ne perdamus eam, ſi ille cui prædicamus, non eſt filius pacis, ignorantibus nobis; ad nos enim revertetur, id eſt, nobis proderit iſta prædicatio, non & illi; ſi autem ſuper eum pax prædicata requieverit, & nobis, & illi.

47. Quia ergo nos qui ſalvi futuri ſint neſcientes, omnes quibus prædicamus hanc pacem ſalvos fieri velle Deus jubet, & ipſe in nobis hoc operatur, diffundendo iſtam charitatem in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis: poteſt etiam ſic intelligi, quod *omnes homines Deus vult ſalvos fieri*; quoniam nos facit velle; ſicut *miſit Spiritum filii ſui clamantem, Abba, pater*, id eſt, nos clamare facientem. De ipſo quippe Spiritu, alio loco dicit, *Accepimus Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater.* Nos ergo clamamus, ſed ille clamare dictus eſt, qui efficit ut clamemus. Si ergo clamantem Spiritum recte dixit Scriptura, a quo efficitur ut clamemus; recte etiam volentem Deum, a quo efficitur ut velimus. Ac per hoc, quia & corripiendo nihil aliud debemus agere, niſi ut ab iſta pace quæ eſt ad Deum non recedatur, aut ad eam qui receſſerat revertatur, nos agamus ſine deſperatione quod agimus. Si filius pacis eſt quem corripimus, requieſcet ſuper eum pax noſtra: ſin autem, ad nos revertetur.

Rom. 5. 5. Alia interpretatio loci Apoſtoli, *Qui vult omnes homines ſalvos fieri. 1. Tim. 2. 4. Gal. 4. 6. Rom. 8. 15*

48. Quamvis itaque etiam dum quorumdam fides ſubvertitur, firmum Dei fundamentum ſtet, quoniam ſcivit Dominus qui ſunt ejus: non tamen ideo nos pigri & negligentes eſſe debemus in corripiendis, qui corripiendi ſunt. Neque enim fruſtra dictum eſt, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*: &, *Peribit infirmus in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt*. Non argumentemur contra iſta præcepta ſalubremque terrorem dicentes, Et corrumpant mores bonos colloquia mala, & pereat infirmus, quid ad nos? Firmum fundamentum Dei ſtat, & nemo perit niſi filius perditionis. * Abſit ut iſta garrientes, ſecuros nos in hac negligentia eſſe debere credamus. Verum eſt enim, quia nemo perit, niſi filius perditionis: ſed ait Deus per Ezechielem prophetam, *Ille quidem in peccato ſuo morietur, ſanguinem vero ejus de manu ſpeculatoris requiram.*

2. Tim. 2. 19. 1. Cor. 15. 33. 1. Cor. 8. 11 — * Caput XVI. *Joan. 17. 12. Ezech. 33. 18.*

49. Proinde quantum ad nos pertinet, qui prædeſtinatos a non prædeſtinatis diſcernere non valemus, & ob hoc omnes ſalvos fieri velle debemus; omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda eſt a nobis medicinaliter ſevera correptio: Dei eſt autem illis eam facere utilem, quos ipſe præſcivit & prædeſtinavit conformes imaginis filii ſui. Si enim aliquando timore non corripimus, ne aliquis inde pereat: cur non etiam timore corripimus, ne aliquis inde plus pereat? Neque enim dilectionis viſcera majora geſtamus quam beatus Apoſtolus, qui dicit, *Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes, videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* Ubi intelligendum eſt tunc potius malum pro malo reddi, ſi corripiendus non corripitur, ſed prava diſſimulatione negligitur. Dicit etiam, *Peccantes coram omnibus corripe, ut cæteri timorem habeant.* Quod de his peccatis accipiendum eſt quæ non latent, ne contra Domini ſententiam putetur locutus. Ille enim dicit, *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum.* Veruntamen & ipſe ſeveritatem correptionis eo uſque perducit, ut dicat, *Si nec Eccleſiam audieris, ſit tibi tamquam ethnicus & publicanus.* Et quis magis dilexit infirmos, quam ille qui pro omnibus eſt factus infirmus, & pro omnibus ex ipſa eſt infirmitate crucifixus? Quæ cum ita ſint, nec gratia prohibet correptionem, nec correptio negat gratiam: & ideo ſic eſt præcipienda juſtitia, ut a Deo gratia qua id quod præcipitur fiat, fideli oratione poſcatur: & hoc utrumque ita faciendum eſt, ut neque juſta correptio negligatur. Omnia vero hæc cum charitate fiant: quoniam charitas nec facit peccatum, & cooperit multitudinem peccatorum.

Rom. 8. 29. 1. Theſſ. 5. 14. & 15. Correptione non malum, ſed bonum pro malo redditur. *1. Tim. 5. 20.* Publice publica tantum corripienda peccata. *Matt. 18. 15. Ibid. 17. 1. Petr. 4. 8*

EX LIBRO I. SANCTI AUGUSTINI EPISCOPI

contra duas Epiſtolas Pelagianorum, cap. 3. & 4.

CAPUT III. Gratia non ſecundum merita datur.

SED ne forte dicant (Pelagiani) ad hoc eſſe adjutos, ut haberent poteſtatem fieri filii Dei; ut autem hanc accipere mererentur, prius eum libero arbitrio, nulla adjuti gratia receperunt: hæc eſt quippe intentio qua gratiam deſtruere moliuntur, ut eam dari ſecundum merita noſtra contendant: ne forte ergo hanc evangelicam ſententiam ſic dividant, ut meritum ponant in eo quod dictum eſt, Quotquot autem receperunt eum: ac deinde non gratis datam, ſed huic merito redditam gratiam in eo quod ſequitur, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: numquid ſi quæratur ab eis, quid ſit, receperunt eum, dicturi ſunt aliud, niſi crediderunt in eum? Ut igitur & hoc ſciant ad gratiam pertinere, legant quod ait Apoſtolus: In nullo expaveſcatis ab adverſariis, quæ quidem eſt illis cauſſa perditionis, veſtræ autem ſalutis: & hoc a Deo; quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non tantum ut credatis in eum, ſed ut etiam patiamini pro eo. Nempe utrumque dixit eſſe donatum. Item quod ait, Pax fratribus & caritas cum fide a Deo Patre & Domino Jeſu Chriſto. Legant etiam quod ipſe Dominus ait, Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum. Ubi ne quiſquam putet aliud dictum eſſe, venire ad me, quam credere in me; paulo poſt cum de ſuo corpore & ſanguine loquetur, & ſcandalizati eſſent plurimi in ſermone ejus, ait: Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt; ſed ſunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde ſubjunxit Evangeliſta: Sciebat enim Jeſus ab initio, qui eſſent credentes, & quis traditurus eſſet eum, & dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a Patre meo. Sententiam ſcilicet iteravit qua dixerat, Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxe-

Fidem donum eſſe Dei. *Philip. 1. 28. & 29. Epheſ. 6. 23. Joan. 6. 44* Venire ad Chriſtum credere eſt. *Ibid. 64. &c. Ibid. 44.*

xe-

xerit eum. Et hoc propter credentes & non credentes se dixisse manifestavit, exponens quod dixerat, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: idipsum aliis verbis repetendo in eo quod ait; Nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ille quippe trahitur ad Christum, cui datur ut credat in Christum. Datur ergo potestas ut filii Dei fiant, qui credunt in eum, cum hoc ipsum datur ut credant in eum. Quæ potestas, nisi detur a Deo, nulla esse potest ex libero arbitrio; quia nec liberum in bono erit, quod liberator non liberaverit; sed in malo liberum habet arbitrium, cui delectationem malitiæ vel occultus vel manifestus deceptor insevit, vel sibi ipse persuasit.

Trahi a Patre quis dicatur.

Liberum arbitrium unde liberum in bono.

Non itaque, sicut dicunt nos quidam dicere, & * iste audet insuper scribere, *omnes in peccatum*, velut inviti, *carnis suæ necessitate coguntur:* sed si jam in ea ætate sunt, ut propriæ mentis utantur arbitrio, & in peccato sua voluntate retinentur, & a peccato in peccatum sua voluntate præcipitantur. Neque enim agit in eis etiam qui suadet & decipit, nisi ut peccatum voluntate committant, vel ignorantia veritatis, vel delectatione iniquitatis, vel utroque malo & cæcitatis & infirmitatis. Sed hæc voluntas quæ libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia liberata non est. Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adjuvetur ab eo qui malum non potest velle, hoc est gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, Omne enim quod non est ex fide peccatum est, Ac per hoc bona voluntas quæ se abstrahit a peccato, fidelis est, quia justus ex fide vivit. Ad fidem autem pertinet credere in Christum. Et nemo potest credere in eum, hoc est venire ad eum, nisi fuerit illi datum. Nemo igitur potest habere voluntatem justam, nisi nullis præcedentibus meritis acceperit veram, hoc est, gratuitam de super gratiam.

Concludit non adimere se impiis liberum arbitrium.

**Julianus.*

Non potest homo boni aliquid, nisi fidem per gratuitam gratiam acceperit.

Rom. 14. 23

Habac. 2. 4

Rom. 1. 17.

CAPUT IV.

Pelagiani præcipitatores liberi arbitrii.

V. lib. de gestis Palestinis, c. 14.

** Infra.*

3. Hoc isti noluit elati & superbi, nec purgando defensores, sed extollendo præcipitatores liberi arbitrii. Qui non ob aliud nobis hæc dicentibus indignantur, nisi quia gloriari in Domino dedignantur. Timuit tamen Pelagius episcopale judicium Palestinum: & cum ei fuisset objectum, quod diceret gratiam Dei secundum merita nostra dari; negavit se dicere, & eos qui hoc dicerent anathematizando damnavit. * Nec aliud tamen defendere invenitur in libris, quos postmodum scripsit; fraudem se putans hominibus judicantibus fecisse mentiendo, aut nescio quomodo suum sensum verbis ambiguis obtegendo,

---

Ex eodem Libro primo contra duas Epistolas Pelagianorum, cap. 19. & 20.

CAPUT XIX.

Initium bonæ voluntatis donum gratiæ.

VOs autem in bono opere sic putatis adjuvari hominem gratia Dei, ut in excitanda ejus ad ipsum bonum opus voluntate, nihil eam credatis operari. Quod satis ipsa tua verba declarant. Cur enim non dixisti, hominem Dei gratia in bonum opus excitari, sicut dixisti, *in malum diaboli suggestionibus incitari*; sed aisti, *in bono opere a Dei gratia semper adjuvari?* tamquam sua voluntate, nulla Dei gratia bonum opus aggressus, in ipso jam opere divinitus adjuvetur, pro meritis videlicet voluntatis bonæ, ut reddatur debita gratia, non donetur indebita: ac sic gratia jam non sit illud quod Pelagius in judicio Palestino ficto corde damnavit, gratiam Dei secundum merita nostra dari. Dic mihi, obsecro, quid boni Paulus adhuc Saulus, volebat, ac non potius magna mala, quando spirans cædem pergebat ad vastandos horrenda mentis cæcitate ac furore Christianos? Quibus meritis bonæ voluntatis Deus illum ab his malis ad bona, mirabili & repentina vocatione convertit? Quid ego dicam, quibus meritis, cum ipse clamet, Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit? Quid illud quod jam commemoravi dixisse Dominum, Nemo potest venire ad me, quod intelligitur, credere in me; nisi ei datum fuerit a Patre meo? Utrum jam volenti credere pro meritis bonæ voluntatis hoc datur: an potius ut credat, ipsa voluntas, sicut Sauli, de super excitatur, etiamsi tam sit aversus a fide, ut credentes etiam persequatur? Ut quid enim nobis Dominus præcepit, ut oremus pro eis qui nos persequuntur? Numquid hoc oramus, ut eis pro bona eorum voluntate gratia Dei retribuatur, ac non potius ut mala in bonum voluntas ipsa mutetur? Sicut credimus, tunc a sanctis quos persequebatur, non inaniter oratum esse pro Saulo, ut ad fidem quam vastabat, voluntas ejus converteretur. Et illius quidem conversio de super facta, manifesto etiam miraculo apparuit: quam multi inimici Christi quotidie subito Dei occulta gratia trahuntur ad Christum. Quod verbum si non ex Evangelio posuissem, quanta de me propter hoc iste dixisset; cum etiam nunc obluctetur non mihi, sed illi qui clamat, Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum? Non enim ait, duxerit, ut illic aliquo modo intelligamus præcedere voluntatem. Quis trahitur, si jam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis ut velit, ab illo qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut homines, quod fieri non potest, nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant.

Rom. 11. 6.

V. lib. de gestis Pelagii c. 24.

Act. 9. 1.

Tit. 3. 5.

Venire ad Christum est credere

Joan. 6. 66.

V. supra cap. 3.

Vis gratiæ.

Mat. 5. 44.

Act. 7. 59.

Act. 9.

Joan. 6. 44.

Trahit Pater faciens ut volentes ex nolentibus fiant.

CAPUT XX.

Gratiæ vis demonstratur.

Hoc verum esse non conjectura suspicamur humana, sed evidentissima divinarum Scripturarum auctoritate dignoscimus. Legitur in Paralipomenon libris: Et quidem in Juda facta est manus Dei, ut daret illis cor unum, ut facerent præceptum regis & principum in verbo Domini. Item per Ezechielem prophetam Dominus dicit: „Dabo eis cor aliud, & spiritum novum dabo eis, & evellam cor eorum lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & justificationes meas observent, & faciant eas. Quid est autem quod Esther illa regina orat & dicit, Da sermonem concinnum in os meum, & verba mea clarifica in conspectu leonis, & converte cor ejus in odium impugnantis nos? Ut quid ista in oratione dicit Deo, si non operatur Deus in cordibus hominum voluntatem? Sed forte hoc mulier insipienter oravit. Videamus ergo utrum inaniter præmissus fuerit orantis affectus, & consecutus non fuerit exaudientis effectus. „Ecce ingreditur ad regem. „Ne multa dicamus: Et quia non ordine suo ingrediebatur, magna necessitate compulsa, intuitus est eam, sicut scriptum est, velut taurus in impetu indignationis suæ. Et timuit regina, & conversus est color ejus per dissolutionem, & inclinavit se super caput delicatæ suæ, quæ præcedebat eam. Et convertit Deus, & transtulit indignationem ejus in lenitatem. „Jam sequentia commemorare quid opus est; ubi Deum complevisse quod illa rogaverat, divina scriptura testatur, operando in corde regis, quid aliud, quam voluntatem,

2. Paralip. 30. 12.

Ezech. 36. 26. & 27.

Esther 14. 13.

Deus voluntatem in cordibus hominum operatur.

Esther 15. 19. & seq.

Esther 16.

tem, qua jussit & factum est, quod ab eo regina poposcerat? Quam Deus jam, ut fieret, exaudierat, qui cor regis, ante quam mulieris sermonem poscentis audisset, occultissima & efficacissima potestate convertit, & transtulit ab indignatione ad lenitatem, a voluntate lædendi, ad voluntatem favendi: secundum illud Apostoli, Deus operatur in vobis & velle. Numquid homines Dei qui hæc scripserunt, immo ipse Spiritus Dei, quo auctore per eos ista conscripta sunt, oppugnavit liberum hominis arbitrium? Absit: sed omnipotentis in omnibus judicium æquissimum, & auxilium misericordissimum commendavit. Sufficit enim scire homini, quod non est iniquitas apud Deum. Jam quomodo ista dispenset, faciens alios secundum meritum vasa iræ, alios secundum gratiam vasa misericordiæ; quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Si ergo ad honorem gratiæ pertinemus, non simus ingrati, tribuendo nobis quod accepimus. Quid enim habemus, quod non accepimus?

Occultissima & efficacissima potestate Deus convertit hominis voluntatem.
Philip. 2. 13.
Liber Esther scriptura sacra.
Rom. 9. 14.
Ibid. 18.
Rom. 11. 34.
1. Cor. 4. 7.

Ex Libro secundo ejusdem contra duas Epistolas Pelagianorum, cap. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

CAPUT V.
Gratiæ nomine cur fatum a Catholicis asseri calumniantur Pelagiani.

UNde autem hoc eis visum fuerit nobis objicere, quod fatum asseramus sub nomine gratiæ, cum aliquanto attentius cogitarem; prius eorum verba quæ consequuntur inspexi. Sic enim hoc nobis objiciendum putarunt: *Sub nomine*, inquiunt, *gratiæ ita fatum asserunt, ut dicant, quia nisi Deus invito & reluctanti homini inspiraverit boni, & ipsius imperfecti, cupiditatem, nec a malo declinare, nec bonum possit arripere* Deinde aliquanto post, ubi ipsi quæ defendant, commemorant, quid de hac re ab eis diceretur, attendi. *Baptisma*, inquiunt, *omnibus necessarium esse ætatibus confitemur: gratiam quoque adjuvare uniuscujusque bonum propositum, non tamen reluctanti studium virtutis immittere, quia personarum acceptio non est apud Deum*. Ex his eorum verbis intellexi, ob hoc illos vel putare, vel putari velle, fatum nos asserere sub nomine gratiæ, quia gratiam Dei non secundum merita nostra dicimus dari, sed secundum ipsius misericordissimam voluntatem, qui dixit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Ubi consequenter adjunctum est, Igitur non volentis, neque currentis, se miserentis est Dei. Posset etiam hinc quispiam similiter stultus fati assertorem Apostolum putare vel dicere. Verum hic se isti satis aperiunt. Cum enim propterea nobis calumniantur, dicentes nos fatum gratiæ nomine asserere, quia non secundum merita nostra dari dicimus Dei gratiam; procul dubio confitentur, quod ipsi eam secundum nostra merita dari dicunt: ita cæcitas eorum occultare ac dissimulare non potuit, hoc se sapere atque sentire, quod sibi objectum Pelagius in episcopali judicio Palestino subdolo timore damnavit. Objectum quippe illi est ex verbis quidem discipuli sui Cælestii, quod etiam ipse diceret, *gratiam Dei secundum merita nostra dari*. Quod ille detestans, vel quasi detestans, ore dumtaxat anathematizare non distulit: sed sicut ejus libri posteriores indicant, & istorum sectatorum ejus nudat assertio, ficto corde servavit, donec postea, quod tunc metu texerat negantis astutia, etiam in litteras proferret audacia. Et adhuc non reformidant, nec saltem verecundantur episcopi Pelagiani litteras suas catholicis Orientalibus episcopis mittere, quibus nos assertores fati esse criminantur, quia non dicimus gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod Pelagius episcopos Orientales metuens, & dicere non ausus, & damnare compulsus est.

Coloss. 3. 25.
Gratia datur secundum Dei misericordissimam voluntatem.
Rom. 33. 19.
Exod. 9. 15.
Ibid. 16.

CAPUT VI.
Fati criminatio retorquetur in Pelagianos.

Itane vero, filii superbiæ, inimici gratiæ Dei, o novi hæretici Pelagiani, quisquis dicit, gratia Dei omnia hominis bona merita præveniri, nec gratiam Dei meritis dari, ne non sit gratia, si non gratis datur, sed debita merentibus redditur; fatum vobis videtur asserere? Nonne etiam vos ipsi qualibet intentione necessarium baptismum omnibus ætatibus dicitis? Nonne in hac ipsa epistola vestra istam de baptismo sententiam, & de gratia juxta posuistis? Cur non vos baptismus, qui datur infantibus, ipsa vicinitate commonuit, quid sentire de gratia debeatis? Hæc enim verba sunt vestra: *Baptisma omnibus necessarium esse infantibus confitemur: gratiam quoque adjuvare uniuscujusque bonum propositum, non tamen reluctanti studium virtutis immittere, quia personarum acceptio non est apud Deum*. In his omnibus verbis vestris de gratia quod dixistis, interim taceo: de baptismate reddite rationem, cur illud dicatis omnibus esse ætatibus necessarium, quare sit necessarium parvulis dicite: profecto quia eis boni aliquid confert, & idem aliquid nec parvum, nec mediocre, sed magnum est. Nam etsi eos negatis attrahere quod in baptismo remittatur originale peccatum: tamen illo regenerationis lavacro adoptari ex filiis hominum in Dei filios non negatis; immo etiam prædicatis. Dicite ergo nobis, quicumque baptizati in Christo parvuli de corpore exierunt, hoc tam sublime donum quibus præcedentibus meritis acceperunt? Si dixeritis hoc eos parentum pietate meruisse: respondebitur vobis, cur aliquando piorum filiis negatur hoc bonum, & filiis tribuitur impiorum? Nonnumquam enim de religiosis orta proles in terrena ætate atque ab utero recentissima prævenitur morte, antequam lavacro regenerationis abluatur; & infans natus ex inimicis Christi misericordia Christianorum baptizatur in Christo: plangit baptizata mater non baptizatum proprium; & ab impudica expositum, baptizandum casta fetum colligit alienum. Hic certe merita parentum vacant, vacent vobis fatentibus ipsorum etiam parvulorum. Scimus enim vos non hoc de anima humana credere, quod ante corpus terrenum alicubi vixerit, & aliquid operata sit vel boni vel mali, unde istam in carne differentiam mereretur. Quæ igitur caussa huic parvulo baptismum procuravit, illi negavit? An ipsi fatum habent, quia meritum non habent? aut in his est acceptio a Domino personarum? Nam utrumque dixistis, prius fatum, acceptionem postea personarum: ut quoniam utrumque refutandum est, remaneat quod vultis adversus gratiam introducere meritum. Respondete igitur de meritis parvulorum, cur alii baptizati, alii non baptizati de corporibus exeant, nec parentum meritis vel polleant vel careant tam excellenti bono, ut fiant filii Dei ex hominum filiis, nullis parentum, nullis meritis suis. Nempe reticetis; & vos ipsos potius in eo quod nobis objicitis, invenitis. Nam si ubi non est meritum consequenter esse dicitis fatum, & ob hoc in gratia Dei meritum hominibus vultis intelligi, ne fatum cogamini confiteri: ecce vos potius asseritis fatum in baptismate parvulorum, quorum nullum esse fatemini meritum. Si autem in baptizandis parvu-

Col. 3. 25
Adoptionem parvulorum in baptismate agnoscebant Pelagiani.
Ut infans unus præ altero ad baptismi gratiam perveniat, non fit parentum merito, sed gratia Dei.

lis, & nullum meritum omnino præcedere, & tamen fatum non esse concediris; cur nos quando dicimus gratiam Dei propterea gratis dari; ne gratia non sit, & non tamquam debitam meritis præcedentibus reddi, fati assertores esse jactatis? non intelligentes, in justificandis impiis, sicut propterea merita non sunt, quia Dei gratia est; ita propterea non esse fatum quia Dei gratia est: ita propterea non esse acceptionem personarum, quia Dei gratia est.

Fati nomine quid intelligant.

Fatum quippe qui affirmant, de siderum positione ad tempus quo concipitur quisque vel nascitur, quas constellationes vocant, non solum actus & eventa, verum etiam ipsas nostras voluntates pendere contendunt; Dei vero gratia non solum omnia sidera & omnes cœlos, verum etiam omnes angelos supergreditur. Deinde fati assertores & bona & mala hominum fato tribuunt: Deus autem in malis hominum merita eorum debita retributione persequitur; bona vero per indebitam gratiam misericordi voluntate largitur: utrumque faciens, non per stellarum temporale consortium, sed per suæ severitatis & bonitatis æternum altumque consilium. Neutrum ergo pertinere videmus ad fatum. Hic si respondetis, hanc ipsam Dei benevolentiam, qua non merita sequitur, sed bona indebita gratuita bonitate largitur, fatum potius esse dicendum: cum hanc Apostolus gratiam vocet, dicens, „ Gratia salvi facti estis „ per fidem: & hoc non ex vobis, sed Dei „ donum est, non ex operibus, ne forte quis „ extollatur: nonne attenditis, nonne perspicitis, non a nobis divinæ gratiæ nomine fatum asseri, sed a vobis potius divinam gratiam fati nomine nuncupari.

Ephes. 2. 8.

CAPUT VII.

Refellit calumniam de personarum acceptione.

ITEMQUE acceptio personarum ibi recte dicitur, ubi ille qui judicat relinquens caussæ meritum de qua judicat, alteri contra alterum suffragatur, quia invenit aliquid in persona quod honore vel miseratione sit dignum. Si autem quispiam duos habeat debitores, & alteri velit dimittere debitum, alterum exigere; cui vult donat, sed neminem fraudat: nec acceptio personarum dicenda est, quando iniquitas nulla est. Alioquin eis qui parum intelligunt, potest acceptio personarum videri, ubi vineæ dominus operariis, qui una hora illic opus fecerunt, tantum dedit, quantum illis qui pertulerunt pondus diei & æstus, æquales faciens in mercede, quorum tam magna distantia fuerat in labore. Sed quid respondit de hac veluti acceptione personarum adversus patrem-familias murmurantibus? Amice, inquit, non facio tibi injuriam. Nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade. Volo autem & huic novissimo dare sicut & tibi. An non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Nempe hic tota justitia est: Hoc volo: Tibi, inquit reddidi, huic donavi; neque ut huic donarem, tibi aliquid abstuli, aut quod debebam vel minui vel negavi. An non licet mihi facere quod volo? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sicut ergo hic nulla est acceptio personarum; quia sic alius gratis honoratur, ut alius debito non fraudetur: sic etiam cum secundum propositum Dei vocatur alius, alius non vocatur, vocato datur gratuitum bonum, cujus boni est vocatio ipsa principium; non vocato redditur malum, quia omnes rei sunt ex eo, quod per unum hominem peccatum intravit in

Acceptio personarum non est, ubi iniquitas non est.

Matth. 20. 9.

Ibid. 13. &c.

Divina electio non habet personarum acceptionem, etiamsi ea meritis non procedat.

Rom. 5. 28.

mundum. Et in illa quidem operariorum similitudine, ubi unum denarium acceperunt, qui una hora, & qui duodecies tantum laboraverunt, qui utique secundum rationes humanas, sed vanas, pro quantitate laboris sui duodecim denarios accipere debuerunt, utrique in bono coæquati, non alii liberati, alii damnati sunt: quia & illi qui plus laboraverunt, & quod sic vocati sunt ut venirent, & quod sic pasti ut non deficerent, ab ipso patre-familias habuerunt. Ubi autem dicitur, ergo cui vult miseretur, & quem vult obdurat, qui facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: bonum quidem immerito & gratis datur, quia ex eadem massa est cui non datur; malum vero merito & debitum redditur, quia in massa perditionis malum malo non male redditur; & ei cui redditur malum est, quia supplicium ejus est: ei vero a quo redditur, bonum est, quia recte factum ejus est. Nec ulla est acceptio personarum in duobus debitoribus æqualiter reis, si alteri dimittitur, alter exigitur, quod pariter ab utroque debetur.

Rom. 5. 12.

Rom. 9. 18. & 21.

Sed ut id quod dicimus alicujus exempli manifestatione clarescat, constituamus aliquos ab aliqua meretrice geminos editos, atque ut ab aliis colligerentur expositos: horum sine baptismo expiravit unus, alius baptizatus. Quod hic fatum fortunamve fuisse dicamus, quæ omnino nulla sunt? Quam personarum acceptionem, cum apud Deum nulla esset, etiam si in istis ulla esse potuisset: qui utique nihil habebant, unde alter alteri præferretur, meritaque nulla propria, sive bona, quibus mereretur alius baptizari; sive mala, quibus alius sine baptismate mori? An aliqua parentum fuerunt, ubi fornicator pater, meretrix mater? Sed qualiacumque illa fuerint, non utique istis tam diversa conditione morientibus ulla diversa, sed utrique communia. Si ergo nec fatum, quia nullæ stellæ ista decernunt; nec fortuna, quia non fortuiti casus hæc agunt; nec personarum nec meritorum diversitas hoc fecerunt: quid restat, quantum ad baptizatum attinet, nisi gratia Dei quæ vasis factis in honorem gratis datur; quantum autem ad non baptizatum, ira Dei, quæ vasis factis in contumeliam pro ipsius massæ meritis redditur? Sed in illo qui baptizatus est, gratiam Dei vos confiteri cogimus, & meritum ejus nullum præcessisse convincimus: de illo autem sine baptismate mortuo, cur ei defuerit sacramentum, quod & vos fatemini omnibus ætatibus necessarium, & quid isto modo in eo fuerit vindicatum, vos videritis, qui non vultis esse originale delictum.

Exemplo rem illustrat.

Nobis in duobus istis geminis unam procul dubio habentibus caussam, difficultatem quæstionis cur alius sic, alius vero sic mortuus est, velut non solvendo solvit Apostolus: qui cum & ipse de duobus geminis tale aliquid proposuisset, propter quod non ex operibus, quia nondum operati fuerant aliquid boni vel mali, sed ex vocante dictum est, Major serviet minori: &, Jacob dilexi, Esau autem odio habui: & hujus profunditatis horrorem usque ad hoc perduxisset, ut diceret, Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat: sensit continuo quid moveret, & sibi verba contradicentis, quæ apostolica auctoritate coerceret, opposuit. Ait enim: Dicis itaque mihi, quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit? Respondit que ista dicenti: „ O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Num-

Quæstionem non solvendo solvit Apostolus.

Rom 9. 11.

Ibid. 18.

Ibid. 19. &c.

„ quid

„ quid dicit figmentum ei qui se finxit, quare „ sic me fecisti. An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem „ vas in honorem, aliud in contumeliam? Deinde secutus, tam magnum abditumque secretum, quantum aperiendum esse hominibus judicavit, aperuit dicens: Si autem volens Deus „ ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, „ attulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & ut notas faceret „ divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ „ præparavit in gloriam. „ Hoc est gratiæ Dei, non solum adjutorium, verum etiam documentum: adjutorium scilicet in vasis misericordiæ; in vasis autem iræ documentum: in eis enim ostendit Iram, & demonstrat potentiam suam, quia tam potens est bonitas ejus, ut bene utatur etiam malis; & in eis notas facit divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quoniam quod ab iræ vasis exigit justitia punientis, hoc vasis misericordiæ dimittit gratia liberantis: nec beneficium, quod quibusdam gratia tribuitur, appareret, nisi Deus aliis ex eadem massa pariter reis justo supplicio condemnatis, quid utrisque deberetur ostenderet. Quis enim te discernit? ait idem Apostolus, homini tamquam de semetipso & de suo proprio bono glorianti: Quis enim te discernit? utique ab iræ vasis, a massa perditionis, quæ per unum omnes misit in damnationem. Quis te discernit? Et tamquam respondisset, Discernit me fides mea, propositum „ meum, meritum meum. „ Quid enim habes, „ inquit, quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? „ hoc est, quasi de tuo sit, unde discerneris. Ergo ille discernit, qui unde discernatis impertit, pœnam debitam removendo, indebitam gratiam largiendo: ille discernit, qui cum tenebræ essent super abyssum, dixit, Fiat lux, & facta est lux, & divisit, hoc est, discrevit inter lucem & tenebras. Non enim cum solæ essent tenebræ, quid discerneret invenit: sed lucem faciendo discrevit: ut justificatus impiis dicatur, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ac sic qui gloriatur, non in seipso, sed in Domino glorietur. Ille discernit, qui de nondum natis neque qui aliquid egerant boni aut mali, ut secundum electionem propositum ejus maneret, non ex operibus, sed ex seipso vocante dixit, Major serviet minori: atque idipsum commendans postea per Prophetam; Jacob, inquit, dilexi, Esau autem odio habui. Electionem quippe dixit, ubi Deus non ab alio factum quod eligat invenit, sed quod inveniat ipsa facit: sicut de reliquiis Israel scriptum est, „ Reliquiæ per electionem „ gratiæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex „ operibus; alioquin gratia jam non est gratia. Propter quod profecto desipitis, qui dicente veritate, Non ex operibus, sed ex vocante dictum est; vos dicitis, Ex futuris operibus, quæ Deus illum facturum esse præsciebat, Jacob fuisse delectum: atque ita contradicitis Apostolo dicenti, Non ex operibus: quasi non posset, dicere, Non ex præsentibus, sed futuris operibus. Sed ait, Non ex operibus, ut gratiam commendaret: „ „ Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia. Præcedit namque non debita, sed gratuita gratia, ut per illam fiant bona opera: ne si præcesserint bona opera, tamquam operibus reddatur gratia, ac sic gratia jam non sit gratia.

Electio ex massa perditionis gratuita. Ibid. 22. & 23.

Cur non omnes ex massa perditionis liberentur.

2. Cor. 4. 7.

Gen. 1. 2.

Ephes. 5. 8. 2. Cor. 10. 17. Rom. 9. 11.

Gen. 25. 23 Mal. 1. 2.

Rom. 11. 5. & 6.

Electionem futuris operibus adscribentes Pelagiani desipiunt.

Sed ut vobis auferretur omnis vestræ caliginis latebra, propterea geminos tales proposui, qui neque parentum meritis juvarentur, & ambo infantiæ primordio unus baptizatus, alter sine baptismate morerentur; ne diceretis Deum sicut de Jacob & Esau contra Apostolum dicitis, opera eorum futura præscisse. Quomodo enim præscivit ea futura, quæ illis in infantia morituris, quia præscientia ejus falli non potest, præscivit potius non futura? Aut quid prodest eis qui rapiuntur ex hac vita, ne malitia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam eorum, si peccatum etiam quod non est factum, dictum, cogitatum, tamquam commissum fuerit, sic punitur? Quod si absurdissimum, insulsissimum, dementissimum est, quoslibet homines ex his peccatis, quorum nec reatum ex parentibus trahere, sicut dicitis, nec ea non solum committere, sed nec saltem cogitare potuerunt, esse damnandos; redit ad vos frater ille geminus baptizati non baptizatus, & tacitus quærit a vobis, unde fuerit a fraterna felicitate discretus, cur illa infelicitate punitus, ut illo in Dei filium adoptato, ipse non acciperet omnibus ætatibus necessarium, sicut fatemini, sacramentum; si quemadmodum nulla est fortuna vel fatum, vel apud Deum acceptio personarum, ita nullum est gratiæ sine meritis donum, nullum originale peccatum. Huic prorsus infanti linguam vestram vocemque submittitis, huic non loquenti quid loquamini non habetis.

Pelagiani convincuntur in parvulis geminis, uno post baptisma, altero sine baptismate gratia mortuo. Sap. 4. 11.

CAPUT VIII.

Boni etiam imperfecti cupiditas donum gratiæ est, alioquin gratia secundum merita daretur.

Jam nunc videamus, ut possumus, hoc ipsum quod volunt præcedere in homine, ut adjutorio gratiæ dignus habeatur, & cui merito ejus non tamquam indebita tribuatur, sed debita gratia retribuatur; ac sic gratia jam non sit gratia: videamus tamen quid illud sit. *Sub nomine*, inquiunt, *gratiæ ita fatum asserunt, & dicant, quia nisi invito & reluctanti homini inspiraverit boni, & ipsius imperfecti, cupiditatem, nec a malo declinare, nec bonum possit arripere.* Jam de fato & gratia quam inania loquantur ostendimus: nunc illud est quod debemus advertere, utrum invito & reluctanti homini Deus inspiret boni cupiditatem, ut jam non sit reluctans, non sit invitus, sed consentiens homo, & volens bonum. Isti enim volunt, in homine ab ipso homine incipere cupiditatem boni, ut hujus cœpti meritum etiam perficiendi gratia consequatur: si tamen hoc saltem volunt. Pelagius enim facilius dicit impleri quod bonum est, si adjuvet gratia. Quo additamento, id est, addendo, facilius, utique significat hoc se sapere, quod etiam si gratiæ defuerit adjutorium, potest, quamvis difficilius, impleri bonum per liberum arbitrium. Sed istis, quid in hac re sentiant, non de illo auctore hujus hæresis præscribamus: permittamus eos cum suo libero arbitrio esse liberos & ab ipso Pelagio; atque ista verba eorum, quæ in hac cui respondemus epistola posuerunt, potius attendamus.

Discipuli Pelagii ex parte a præceptoris doctrina recedunt.

Hoc enim nobis objiciendum putant, quod *invito & reluctanti homini Deum* dicamus *inspirare*, non quantecumque *boni*, sed *& ipsius imperfecti cupiditatem*. Fortassis ergo ipsi eo modo saltem servant locum gratiæ, ut sine illa putent hominem posse habere boni, sed imperfecti cupiditatem; perfecti autem non facilius per illam posse, sed nisi per illam omnino non posse. Verum & sic gratiam Dei dicunt secundum merita nostra dari; quod in Oriente Pelagius Ecclesiasticis gestis damnari timendo damnavit. Si enim Sine Dei gratia per nos incipit cupiditas boni; ipsum cœptum

V. lib. de gestis Pelagii. c. 14. infra.

ptum erit meritum, cui tamquam ex debito gratiæ veniat adjutorium: ac sic gratia Dei non gratis donabitur, sed secundum meritum nostrum dabitur. Dominus autem ut responderet futuro *Joan. 15. 5.* Pelagio, non ait, Sine me difficile potestis aliquid facere; sed ait, Sine me nihil potestis facere. Et ut responderet futuris etiam istis in eadem ipsa Evangelica sententia, non ait, Sine me nihil potestis perficere: sed, facere. Nam si perficere dixisset, possent isti dicere, non ad incipiendum bonum; sed ad perficiendum, esse Dei adjutorium necessarium. Verum audiant & Apostolum. Dominus enim cum ait, Sine me nihil potestis facere: hoc uno verbo initium finemque comprehendit. Apostolus vero tamquam sententiæ Dominicæ expositor apertius *Phil. 1. 6.* utrumque distinxit, dicens, Quoniam qui in vobis opus bonum cœpit, perficiet usque in diem Christi Jesu. Sed in scripturis sanctis apud eumdem Apostolum, isto unde loquimur, amplius invenimus. Loquimur enim nunc de boni cupiditate, quam si volunt a nobis incipere, a Domino perfici, videant quid respondeant dicenti Apostolo: *2. Cor. 3. 5.* „ Non quia idonei sumus cogitare aliquid „ quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Cogitare, ait, aliquid, utique bonum: minus est autem cogitare quam cupere. Cogitamus quippe omne quod cupimus, nec tamen cupimus omne quod cogitamus; quoniam nonnumquam & quod non cupimus cogitamus. Cum igitur minus sit cogitare quam cupere; potest enim homo cogitare bonum, quod nondum cupit, & proficiendo postea cupere, quod antea non cupiendo cogitavit: quomodo ad id quod minus est, id est, ad cogitandum aliquid boni non sumus idonei tamquam ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est; & ad id quod est amplius, id est, ad cupiendum aliquid boni sine divino adjutorio idonei sumus ex libero arbitrio? Neque enim & hic Apostolus ait, Non quia idonei sumus cogitare quod perfectum est, tamquam ex nobismetipsis: sed cogitare, ait, aliquid, cui *Joan. 15. 5.* contrarium est nihil. Unde est illud Domini; Sine me nihil potestis facere.

Aliud cogitare, aliud cupere.

CAPUT IX.

Scripturas interpretatur quibus abutuntur Pelagiani.

Sed nimirum quod scriptum est, *Hominis est præparare cor, & a Domino responsio linguæ*: *Prov. 16. 1.* non bene intelligendo falluntur, ut existiment cor præparare, hoc est bonum inchoare, sine adjutorio gratiæ Dei ad hominem pertinere. Absit ut sic intelligant filii promissionis, tamquam cum audierint Dominum dicentem, Sine me nihil potestis facere: quasi convincant *Joan. 15. 5.* eum dicentes; Ecce sine te possumus cor præparare: aut cum audierint a Paulo apostolo, *1. Cor. 3. 5.* Non quia idonei sumus cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est: tamquam & ipsum convincant dicentes, Ecce idonei sumus ex nobismetipsis præparare cor, ac per hoc & boni aliquid cogitare. Quis enim potest sine bona cogitatione ad bonum cor præparare? Absit ut sic intelligant, nisi superbi sui arbitrii defensores & fidei catholicæ desertores. Ideo quippe scriptum est, *Hominis est præparare cor, & a Domino responsio linguæ*: quia homo præparat cor, non tamen sine adjutorio Dei, qui sic tangit cor, ut homo præparet cor. In responsione autem linguæ, id est, in eo quod præparato cordi lingua divina respondet, nihil operis habet homo, sed totum est a Domino Deo.

Ps. 80. 11. Nam sicut dictum est, *Hominis est præparare cor, & a Domino responsio linguæ*: ita etiam dictum est, Aperi os, & adimplebo illud. Quamvis enim nisi adjuvante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire: tamen nos aperimus illius adjumento & opere nostro; implet autem illud Dominus sine opere nostro. Nam quid est præparare cor, & os aperire, nisi voluntatem parare? Et tamen in eisdem litteris legitur, *Prov. 8. sec. LXX.* Præparatur voluntas a Domino: &, Labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. *Ps. 50. 17.* Ecce Deus admonet, ut præparemus voluntatem in eo quod legimus, *Hominis est præparare cor*: & tamen ut hoc faciat homo, adjuvat Deus; quia præparatur voluntas a Domino. Et, Aperi os, ita dicit jubendo, ut nemo possit nisi ipse id faciat adjuvando, cui dicitur, Labia mea aperies. Numquid istorum aliqui ita desipiunt, ut aliud os, aliud labia esse contendant, & mirabili vanitate hominem dicant os aperire, labia hominis Deum? Quamquam Deus illos & ab hac absurditate compescit, ubi ad Moysen famulum suum dicit, Ego aperiam os suum, & instruam te quæ *Exod. 4. 12.* debeas loqui. In sententia ergo illa ubi dicitur, Aperi os, & adimplebo illud, quasi unum eorum videtur ad hominem pertinere, alterum ad Deum: in hac autem ubi dicitur, Ego aperiam os tuum, & instruam te, utrumque ad Deum. Quare hoc, nisi quia in uno istorum cooperatur homini facienti, alterum solus facit:

Nulla bona facit homo quæ non facit Deus ut faciat homo

Qua propter multa Deus facit in homine bona, quæ non facit homo: nulla vero facit homo, quæ non facit Deus ut faciat homo. Proinde cupiditas boni non homini a Domino esset, si bonum non esset: si autem bonum est, non nisi ab illo nobis est, qui summe atque incommutabiliter bonus est. Quid est enim boni cupiditas, nisi charitas, de *1. Joan. 4. 7.* qua Joannes apostolus sine ambiguitate loquitur, dicens, Charitas ex Deo est? Nec initium ejus ex nobis, & perfectio ejus ex Deo, sed si charitas ex Deo, tota nobis ex Deo est. Avertat enim Deus hanc amentiam, ut in donis ejus nos priores faciamus, posteriorem ipsum: quoniam *Ps. 58. 11.* misericordia ejus præveniet me, & ipse est cui fideliter veraciterque cantatur, Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis. *Ps. 20. 4.* Et quid hic aptius intelligitur, quam ipsa de qua loquimur cupiditas boni? Tunc enim bonum concupisci incipit, quando dulcescere cœperit. Quando autem timore pœnæ, non amore justitiæ fit bonum, nondum bene fit bonum; nec fit in corde quod fieri videtur in opere, quando mallet homo non facere, si posset impune. Ergo benedictio dulcedinis, est gratia Dei, qua fit in nobis ut nos delectet & cupiamus, hoc est amemus quod præcipit nobis, in qua si nos non prævenit Deus, non *Joan. 15. 5.* solum non perficitur, sed nec inchoatur ex nobis. Si enim sine illo nihil possumus facere, profecto nec incipere, nec perficere: quia ut incipiamus dictum est, Misericordia ejus præveniet me: ut *Ps. 58. 11.* perficiamus, dictum est, Misericordia ejus subsequetur me. *Ps. 22. 6.*

Boni cupiditas charitas, quæ tota ex Deo.

Timor pœnæ, amor justitiæ.

Benedictio dulcedinis gratia Dei.

CAPUT X.

Secundum eius propositum vocantur electi.

Quid est ergo, quod in consequentibus, ubi ea quæ ipsi sentiunt commemorant, dicunt se confiteri, *gratiam quoque adjuvare uniuscujusque bonum propositum, non tamen reluctanti studium virtutis immittere*? Hoc quippe ita dicunt, velut homo a seipso sine adjutorio Dei habeat propositum bonum studiumque virtutis, quo merito præcedente dignus sit adjuvari Dei gratia subsequente. Putant enim fortasse ita dixisse Apostolum, Scimus quia diligentibus Deum om- *Rom. 8. 28.*

nia

nia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti: ut propoſitum hominis vellet intelligi, quod propoſitum tamquam bonum meritum ſequatur miſericordia vocantis Dei: ignorantes ideo dictum eſſe, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt, ut Dei, non hominis propoſitum intelligatur, quo eos, quos præſcivit & prædeſtinavit conformes imaginis Filii ſui, elegit ante mundi conſtitutionem. Non enim omnes vocati, ſecundum propoſitum ſunt vocati, quoniam multi vocati, pauci electi. Ipſi ergo ſecundum propoſitum vocati, qui electi ante mundi conſtitutionem mundi. De hoc propoſito Dei dictum eſt & illud, quod jam commemoravi de „ geminis Eſau & Jacob, „ Ut ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, quia major „ ſerviet minori. Hoc propoſitum Dei & illo „ commemoratur loco, ubi ad Timotheum ſcribens, ait: Collabora Evangelio ſecundum virtutem Dei ſalvos nos facientis & vocantis vocationes ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum ſuum propoſitum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Jeſu ante ſæcula æterna, manifeſtata autem nunc per adventum Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. „ Hoc eſt ergo propoſitum Dei unde dicitur; Omnia cooperatur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt. Hominis autem propoſitum bonum adjuvat quidem ſubſequens gratia, ſed nec ipſum eſſet, niſi præcederet gratia. Studium quippe hominis, quod dicitur bonum, quamvis cum eſſe cœperit, adjuvetur gratia, non tamen incipit ſine gratia: ſed ab illo inſpiratur, de quo dicit Apoſtolus, Gratias autem Deo qui dedit idem ſtudium pro vobis in corde Titi. Si ſtudium quiſque ut pro aliis habeat, Deus dat; ut pro ipſo ſe habeat, quis alius eſt daturus.

Matth. 20. 16. — Secundum propoſitum vocati. — Rom. 9. 11. — 2. Tim. 1. 8. & c. — Rom. 8. 28. — 2. Cor. 8. 16.

Nihil homini jubetur quod a Deo non detur.

Quæ cum ita ſint, nihil in ſcripturis ſanctis homini a Domino video juberi, propter probandum liberum arbitrium, quod non inveniatur vel dari ab ejus bonitate, vel poſci propter adjutorium gratiæ demonſtrandum: nec omnino incipit homo ex malo in bonum per initium fidei commutari, niſi hoc in illo agat indebita & gratuita miſericordia Dei. De qua ſuam cogitationem recolens „ quidam, ſicut legimus in Pſalmis: „ Numquid „ obliviſcetur, inquit, miſereri Deus, aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas? Et dixi, „ nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelſi. „ Sic itaque Dei gratia cogitetur, ut ab initio bonæ mutationis ſuæ uſque in finem conſummationis, qui gloriatur in Domino glorietur. Quia ſicut nemo poteſt bonum perficere ſine Domino, ſic nemo incipere ſine Domino.

Pſal. 76. 10. & 11. — 2. Cor. 10. 17.

Ex libro quarto ejuſdem contra duas Epiſt. Pelagianorum. cap. 6. 9. & 11.

CAPUT VI. De laude liberi arbitrii. Iſa. 1. 19. & 20.

ITEM quod adverſus Manichæos (*Pelagiani*) laudant liberum arbitrium, adhibentes propheticum teſtimonium, *Si volueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ comedetis; ſi autem nolueritis & non audieritis, gladius vos conſumet:* quid eis hoc prodeſt? quandoquidem non tam contra Manichæos defendunt, quam contra catholicos extollunt liberum arbitrium. Sic enim volunt intelligi quod dictum eſt, Si volueritis & audieritis me: tamquam in ipſa præcedente voluntate ſit conſequentis meritum gratiæ; ac ſic gratia jam non ſit gratia, quæ non eſt gratuita, cum redditur debita. Si autem ſic intelligerent quod dictum eſt, Si volueritis; ut etiam ipſam bonam voluntatem illum præparare confiterentur, de quo ſcriptum eſt, Præparatur voluntas a Domino: tamquam catholici uterentur hoc teſtimonio, & non ſolum hæreſim Manichæorum vincerent, ſed novam Pelagianorum non conderent.

Prov. 8. ſec. LXX.

Quid eis prodeſt, quod in laude ipſius liberi arbitrii, *gratiam dicunt adjuvare uniuſcujuſque bonum propoſitum?* Hoc ſine ſcrupulo acciperetur catholice dictum, ſi non in bono propoſito meritum ponerent, cui merito jam merces ſecundum debitum, non ſecundum gratiam redderetur, ſed intelligerent & confiterentur etiam ipſum bonum propoſitum, quod conſequens adjuvat gratia, non eſſe potuiſſe in homine, ſi non præcederet gratia. Quomodo enim eſt hominis bonum propoſitum ſine miſerante prius Domino: cum ipſa ſit bona voluntas, quæ præparatur a Domino? Quod autem cum dixiſſent, *gratiam quoque adjuvare uniuſcujuſque propoſitum bonum*, mox addiderunt, *non tamen reluctanti ſtudium virtutis immittere*, poſſet bene intelligi, ſi non ab iſtis, quorum ſenſus notus eſt, diceretur. Reluctanti enim prius auditus divinæ vocationis ipſa Dei gratia procuratur, ac deinde in illo jam non reluctante ſtudium virtutis accenditur. Verumtamen in omnibus quæ quiſque agit ſecundum Deum, miſericordia ejus prævenit eum. Quod iſti nolunt, quia non eſſe catholici, ſed Pelagiani volunt. Multum enim delectat impietatem ſuperbam, ut etiam id quod cogitur confiteri a Domino datum, non ſibi donatum videatur eſſe, ſed redditum: ut ſcilicet filii perditionis, non promiſſionis, ipſi credantur ſe bonos feciſſe, & Deus jam bonis a ſe ipſis effectis, pro iſto eorum opere debitum præmium reddidiſſe.

Reluctantes Dei gratia prævenit, ut volentes fiant. Pſ. 58. 11.

Ita namque illis tumor ipſe aures cordis obſtruxit, ut non audiant, Quid enim habes, quod non accepiſti? non audiant, Sine me nihil poteſtis facere: non audiant. Charitas ex Deo eſt: non audiant: Deus partitus eſt menſuram fidei: non audiant, Spiritus ubi vult ſpirat; &, Qui Spiritu Dei aguntur, hi filii ſunt Dei: non audiant, Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a Patre meo: non audiant quod Eſdras ſcribit, Benedictus eſt Dominus Deus patrum noſtrorum, qui dedit in cor regis, clarificare domum ſuam, quæ eſt in Jeruſalem: non audiant quod per Jeremiam dicit Dominus, Et timorem meum dabo in cor eorum, ut a me non recedant; & viſitabo eos, ut bonos eos, faciam: maximeque illud per Ezechielem prophetam, ubi prorſus Deus oſtendit, nullis ſe hominum bonis meritis provocari, ut eos bonos faciat, id eſt obedientes mandatis ſuis; ſed potius hæc eis ſe retribuere bona pro malis, propter ſeipſum hoc „ faciendo, non propter illos. „ Ait enim, Hæc „ dicit Dominus Deus, Ego facio, non propter „ vos, domus Iſrael, ſed propter nomen meum „ ſanctum, quod polluiſtis in gentibus, quo intraſtis illuc, & ſanctificabo nomen meum magnum quod profanatum eſt in gentibus, & profanaſtis in medio eorum; & ſcient gentes, quia „ ego ſum Dominus, dicit Adonai Dominus, „ cum ſanctificatus fuero in vobis ante oculos eorum, & accipiam vos de gentibus, & congre-

Teſtimonia Scripturæ pro gratia. 1 Cor. 4 7. Joan. 15. 5. 1. Joan. 4. 7. Rom. 12. 3. Joan. 3 8. Rom. 8. 14. Joan. 6 66. 1. Eſdr. 7. 27. Jerem. 32. 40. & 41.

Ezechielis eadem re locus inſignis.

Ezech. 36. 22. & ſeq.

„ gabo

„ gabo vos ex omnibus terris, & inducam vos in terram vestram; & aspergam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, & mundabo vos, & dabo vobis cor novum, & spiritum novum dabo in vobis; & auferetur cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum; & spiritum meum dabo in vobis, & faciam ut in justificationibus meis ambuletis, & judicia mea observetis & faciatis. Et post aliquanta per eumdem ipsum prophetam: Non propter vos, inquit, ego facio, dicit Dominus Deus; notum erit vobis: confundemini & erubescite de viis vestris, domus Israel. Hæc dicit Dominus Deus, In die quo mundabo vos ab omnibus iniquitatibus vestris, & constituam civitates, & ædificabuntur deserta, & terra exterminata operabitur, pro eo quod exterminata est ante oculos omnis prætereuntis. Et dicent, Terra illa exterminata, facta est sicut hortus voluptatis, & civitates desertæ & exterminatæ & effossæ, munitæ sederunt. Et scient gentes quæcumque relictæ fuerint in circuitu vestro, quia ego Dominus ædificavi destructas, plantavi exterminatas. Ego Dominus locutus sum, & feci. Hæc dicit Dominus, Adhuc hoc inquiram domui Israel ut faciam eis: multiplicabo eos sicut oves homines, sicut oves sanctas, sicut oves Jerusalem in diebus festis ejus: sic erunt civitates illæ desolatæ, plenæ ovium hominum, & scient quia ego Dominus.

Ibid. 32. & seq.

Ex illis verbis Jeremiæ & Ezechielis probari gratiam gratuitam & efficacem.

Quid remansit pelli morticinæ unde possit inflari, & dedignetur quando gloriatur, in Domino gloriari? Quid ei remansit, quando quidquid dixerit se fecisse, ut eo præcedente hominis merito, ab homine exorto, Deus subsequenter faciat quo dignus est homo, respondebitur, reclamabitur, contradicetur, Ego facio, sed propter nomen meum sanctum, non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus? Nihil sic evertit Pelagianos dicentes gratiam Dei secundum merita nostra dari. Quod quidem ipse Pelagius, etsi non corrigendo, tamen orientales judices timendo damnavit. Nihil sic evertit hominum præsumptionem dicentium, Nos facimus, ut mereamur cum quibus faciat Deus. Respondet vobis, non Pelagius, sed ipse Dominus, Ego facio, & non propter vos, sed propter nomen meum sanctum. Quid enim potestis facere boni de corde non bono? Ut autem habeatis cor bonum, Dabo, inquit, vobis cor novum, & spiritum novum dabo vobis. Numquid potestis dicere, Prius ambulavimus in justificationibus ejus, & judicium ejus observavimus & fecimus ut digni essemus, ut quibus gratiam suam daret? Quid enim boni faceretis homines mali, & quomodo ista bona faceretis, nisi boni essetis? Ut autem homines sint boni quis facit, nisi ille, qui dixit, Et visitabo eos, ut eos bonos faciam? Et qui dixit, Spiritum meum dabo in vobis, & faciam ut in justificationibus meis ambuletis, & judicia mea observetis & faciatis? Itane nondum evigilatis? Nondum auditis, Faciam ut ambuletis, faciam ut observetis, postremo faciam ut faciatis? Quid adhuc vos inflatis? Nos quidem ambulamus, verum est; nos observamus, nos facimus: sed ille facit ut ambulemus, ut observemus, ut faciamus. Hæc est gratia Dei bonos faciens nos, hæc est misericordia ejus præveniens nos. Quid merentur deserta, & exterminata, & effossa; quæ tamen ædificabuntur, & operabuntur, & munientur? Numquid hæc pro meritis desertionis, exterminationis, effossionis suæ? Absit. Ista enim merita mala sunt, hæc munera bona. Redduntur itaque malis bona: gratuita ergo, non debita; & ideo gratia. Ego inquit, Dominus, Ego Dominus. Nonne te ista vox comprimit, o humana superbia, quæ dicis, Ego facio, ut merear a Domino ædificari atque plantari? Nonne audis, Non propter vos ego facio: Ego Dominus ædificavi destructas, plantavi exterminatas: Ego Dominus locutus sum, & feci: non tamen propter vos, sed propter nomen meum sanctum? Quis multiplicat sicut oves homines, sicut oves sanctas, sicut oves Jerusalem? Quis facit ut civitates illæ desolatæ plenæ sint ovium hominum, nisi ille qui sequitur & dicit, Et scient quia ego Dominus? Sed quibus ovibus hominibus implet, sicuti est pollicitus, civitates, utrum quas invenit, an quas facit? Psalmum interrogemus: ecce respondet, audiamus: „Venite adoremus & procidamus ei, & ploremus ante Dominum qui fecit nos, quia ipse est Deus noster, & nos populus pascuæ ejus, & oves manus ejus. Ipse igitur facit oves, quibus desolatas implest civitates.„ Quid mirum? Quando quidem illi unicæ ovi dicitur, hoc est Ecclesiæ, cujus membra sunt omnes oves homines: Quoniam ego sum Dominus qui facio te. Quid mihi obtendis liberum arbitrium, quod ad faciendam justitiam liberum non erit, nisi ovis fueris? Qui facit igitur oves homines, ipse ad obedientiam pietatis humanas liberat voluntates.

Ezech. 36. 25. & seq. [from previous margin reference context]

V. Lib. de gestis Pelagian. c. 14. infra.

Jerem. 32. 41. Ezech. 36. 27. &c.

Meritis malis redduntur bona munera.

Ps. 94. 6. & 7.

Cur Deus alios oves facit, alios non facit. Rom. 2. 11. Rom. 9. 20.

Sed quare istos homines oves facit, & istos non facit, apud quem non est acceptio personarum? Ipsa est quæstio quam beatus Apostolus curiosius quam capacius proponentibus, ait, O homo tu quis es ut respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti? Ipsa est quæstio, quæ ad illam pertinet altitudinem quam perspicere volens idem Apostolus, quodam modo expavit, & exclamavit: „O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum. Non itaque istam scrutari audeant inscrutabilem quæstionem, qui meritum ante gratiam, & ideo jam contra gratiam defendentes, priores volunt dare Deo, ut retribuatur eis, priores utique dare quodlibet ex libero arbitrio, ut sit gratia retribuenda pro præmio: & sapienter intelligant, vel fideliter credant, etiam quod se putant priores dedisse, ab illo ex quo sunt omnia, percepisse. Cur autem iste accipiat, ille non accipiat, cum ambo non mereantur accipere, & quisquis eorum acceperit, indebite accipiat, vires suas metiantur, & fortiora se non scrutentur. Sufficiat eis scire, quod non sit iniquitas apud Deum. Cum enim nulla merita invenisset Apostolus, quibus Jacob geminum apud Deum præcederet „fratrem: „Quid ergo dicemus, inquit? Numquid est apud Deum iniquitas? Absit. Moysi enim dicit, Miserebor cui misertus fuero; & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.„ Grata sit ergo nobis ejus gratuita miseratio, etiam si hæc profunda insoluta sit quæstio. Quæ tamen eatenus solvitur, quatenus eam solvit idem Apostolus, dicens: „

Rom. 11. 33. &c.

Inscrutabilis quæstio.

Eccli. 3. 22.

Rom. 9. 14. &c.

Miseratio gratuita. Ibid. 22. & 23.

„ Si

„ Si autem Deus volens ostendere iram & demonstrare potentiam suam, adtulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, & ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Ira quippe non redditur, nisi debita, ne sit iniquitas apud Deum: misericordia vero etiam cum præbetur indebita, non est iniquitas apud Deum. Et hinc intelligunt vasa misericordiæ, quam gratuita illis misericordia præbeatur, quod iræ vasis cum quibus est eis perditionis caussa & massa communis, ira debita & justa rependitur. Hæc jam satis sint adversus eos qui per arbitrii libertatem destruere volunt gratiæ largitatem.

Ira non redditur nisi debita.

Ex eodem libro quarto contra duas Epistolas Pelagianorum, cap. 9.

CAPUT IX. Cypriani testimonia de gratia Dei.

JAM vero gratiam Dei quemadmodum adversus istos prædicet Cyprianus, ubi de Oratione Dominica disputat, evidenter apparet. Ait enim: *Dicimus, Sanctificetur, nomen tuum: non quod optemus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus ab eo ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Ceterum a quo Deus sanctificatur, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, Sancti estote, quoniam & ego sanctus sum: id petimus & rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus perseveremus.* Et alio loco in eadem epistola: *Addimus quoque*, inquit, *& dicimus, Fiat voluntas tua in cælo & in terra: non ut Deus faciat quod vult, sed ut nos facere possimus quod Deus vult. Nam Deo quis obsistit, quo minus quod velit faciat? Sed quia nobis a diabolo obsistitur, quo minus per omnia noster animus atque actus Deo obsequatur, oramus & petimus ut fiat in nobis voluntas Dei. Quæ ut fiat in nobis, opus est Dei voluntate, id est, ope ejus & protectione: quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia & misericordia tutus est.* Item alio: *Fieri autem petimus*, inquit, *voluntatem Dei in cælo & in terra, quod utrumque ad consummationem nostræ incolumitatis pertinet & salutis. Nam cum corpus e terra & spiritum possideamus e cælo, ipsi terra & cælum sumus, & in utroque, id est, in corpore & spiritu ut Dei voluntas fiat oramus. Est enim inter carnem & spiritum colluctatio, & discordantibus adversus se invicem quotidiana congressio, ut non quæ volumus, ipsa faciamus, dum spiritus cælestia & divina quærit, caro terrena & sæcularia concupiscit. Et ideo petimus inter duo ista ope & auxilio Dei concordiam fieri: ut dum in spiritu & carne voluntas Dei geritur, quæ per eum renata est anima servetur. Quod aperte atque manifeste apostolus Paulus sua voce declarat: Caro*, inquit, *concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem: hæc enim invicem adversantur, ut non quæ vultis, ipsa faciatis.* Et paulo post: *Potest & sic intelligi*, inquit, *fratres dilectissimi, ut quoniam mandat & docet Dominus etiam inimicos diligere, & pro his quoque qui nos persequuntur orare, petamus & pro illis qui adhuc terra sunt, & nec dum cælestes esse cœperunt, ut & circa illos voluntas Dei fiat, quam Christus hominem conservando & redintegrando perfecit.* Itemque alio loco: *Hunc autem panem*, inquit, *dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto dum abstenti & non communicantes a cælesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur.* Et aliquanto post in eadem: *Quando autem rogamus*, inquit, *Ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat, ne quis aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat; cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit: Vigilate, & orate, ne veniatis in tentationem: spiritus quidem promtus est, caro autem infirma: ut dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Deo, quidquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstetur.* Item ad Quirinum, in quo opere se Pelagius vult ejus imitatorem videri, ait in libro tertio *: *In nullo gloriandum quando nostrum nihil sit.* Cui proposito testimonia divina subjungens, inter cetera posuit Apostolicum illud, quo istorum maxime ora claudenda sunt: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Item in epistola de patientia: *Est enim nobis*, inquit, *cum Deo virtus ista communis: inde patientia incipit, inde claritas ejus & dignitas caput sumit, origo & magnitudo patientiæ Deo auctore procedit.*

Matth. 6. 9. Levit. 19. 2.

Matth. 6. 10.

Gal. 5. 17.

Matth. 5. 44.

Matt. 6. 11.

Ibid. 13.

* Cap. 4.

1. Cor. 4. 7.

Numquid iste sanctus tam memorabilis Ecclesiarum in verbo veritatis instructor, liberum arbitrium negat esse in hominibus, quia Deo totum tribuit quod recte vivimus? Numquid legem Dei culpat, quia non ex ipsa justificari hominem significat, quando quidem quod illa jubet, a Domino Deo precibus impetrandum esse declarat? Numquid sub nomine gratiæ fatum asserit, quamvis dicat, in nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit? Numquid, sicut isti, Spiritum-sanctum adjutorem ita credit esse virtutis, tamquam ipsa virtus quæ ab hoc adjuvatur, oriatur ex nobis, quando nostrum nihil esse asserens, propter hoc Apostolum dixisse commemorat, Quid enim habes quod non accepisti? virtutemque excellentissimam, hoc est, patientiam, non a nobis dicit incipere, ac deinde adjuvari Spiritu Dei: sed ab ipso caput, ab ipso originem sumere. Postremo nec propositum bonum, nec studium virtutis, nec mentes bonas sine gratia Dei incipere esse in hominibus confitetur, cum dicit, in nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit. Quid tam in libero arbitrio constitutum, quam quod lex dicit, non adorandum idolum, non mæchandum, non homicidium perpetrandum. Ista autem sunt atque hujusmodi crimina, quæ si quisquam commiserit, a corporis Christi communione removetur. Et tamen si beatissimus Cyprianus his non committendis existimaret nostram sufficere voluntatem, non sic intelligeret quod in oratione Dominica dicimus, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: ut hoc nos petere asseveraret, ne intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti & non communicantes a cælesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur. Respondeant certe hæretici novi, quid bonorum meritorum præcedat in hominibus inimicis nomini Christiano? Non solum enim non habent bonum, sed habent etiam pessimum meritum. Et tamen etiam sic Cyprianus intelligit, quod in oratione dicimus, Fiat voluntas tua in cælo & in terra: ut & pro ipsis, qui propter hoc terra intelliguntur oremus. Oramus ergo

non

Crimina quæ a corporis Christi communione removent.

Matt. 6. 11.

Gratia prævenit merita bona.

Ibid. 10.

non solum pro nolentibus, verum etiam pro repugnantibus & oppugnantibus. Quid ergo petimus, nisi ut fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? A quo, nisi ab illo de quo scriptum est, Præparatur voluntas a Domino? Discant ergo esse catholici, qui dedignantur, si quid mali non faciunt, & si quid boni faciunt, non in se ipsis, sed in Domino gloriari.

Prov. 8. sec. LXX.

Ex eodem libro quarto contra duas Epistolas Pelagianorum. Cap. 11.

CAPUT XL. Ambrosii contra Pelagianos testimonia de gratia Dei.

SED & jam gloriosissimo martyri Cypriano, ad istos cumulatius redarguendos beatissimum addamus Ambrosium: quoniam & ipsum Pelagius ita laudavit, ut ne ab inimicis quidem in ejus libris quod reprehenderetur, diceret inveniri, &c.

Pelagiani dicunt ab homine incipere meritum per liberum arbitrium cui Deus subsequens gratiæ tribuat adjumentum. Etiam hic eos refellit venerandus Ambrosius, dicens in expositione Isaiæ prophetæ: *Quia humana cura sine divina ope imbecilla est ad medendum, Deum auxiliatorem requirit*. Item in libro * qui in scribitur, De fuga sæculi: *Frequens nobis*, inquit, *de effugiendo sæculo isto est sermo; atque utinam quam facilis sermo, tam cautus & sollicitus affectus. Sed quod pejus est, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offusio mentem occupat, ut quod studeas vitare, hoc cogites animoque volvas. Quod cavere difficile est homini, exuere autem impossibile. Denique voti magis eam esse rem, quam effectus, testatur Propheta dicendo, Declina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam. Non enim in potestate nostra sunt cor nostrum & nostræ cogitationes, quæ improviso effusæ mentem animumque confundunt, atque alio trahunt quam tu proposueris: ad sæcularia revocant, mundana inserunt, voluptuaria ingerunt, illecebrosa intexunt: ipsaque in tempore quo elevare mentem paramus, insertis inanibus cogitationibus ad terrena plerumque dejicimur. Quis autem tam beatus, qui in corde suo semper adscendat? Sed hoc sine auxilio divino qui fieri potest? Nullo profecto modo. Denique supra eadem Scriptura dicit: Beatus vir cujus est auxilium ejus abs te, Domine, adscensus in corde ejus*. Quid apertius & sufficientius dici potest? Sed ne Pelagiani forte respondeant, eo ipso quo divinum auxilium poscitur, præcedere hominis meritum, idipsum meritum esse dicentes, quia orando fit dignus cui gratia divina subveniat: attendant quid idem vir sanctus dicat in expositione Isaiæ. *Et orare Deum*, inquit, *gratia spiritalis est. Nemo enim dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu-sancto*. Unde & exponens Evangelium secundum Lucam, *Vides utique*, inquit, *quia ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis, ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino*. Numquid quoniam hæc dicit vir tantus Ambrosius, & gratiam Dei, sicut filio promissionis congruit, grata pietate commendat, ideo destruit liberum arbitrium? aut eam vult intelligi gratiam, quam diversis locutionibus Pelagiani nolunt nisi legem videri, ut videlicet non ad faciendum quod cognoverimus, sed ad agnoscendum quid faciamus, nos Deus adjuvare credatur? Si hoc istum hominem Dei sapere existimant, quid de ipsa lege dixerit, audiant. In libro * de fuga sæculi: *Lex*, inquit, *os omnium potuit obstruere, non potuit mentem convertere*. Item alio loco, * in eodem libro: *Lex*, inquit, *factum damnat, non aufert malitiam*. Videant fidelem & catholicum virum Apostolo consentire dicenti, Scimus autem, quia quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, & reus fiat omnis mundus Deo; quia non justificabitur ex lege omnis caro coram illo. Ex eo enim Apostolico sensu illa sumsit & scripsit Ambrosius.

** Cap. 1. — Psal. 118. 36. — Psal. 83. 6. — 1. Cor. 12. 3. — Lib. 2. in cap. 3. Lucæ, n. 84 de Jesu baptizato. — * Cap. 3. — * Cap. 7. — Rom. 3. 19. & 20.*

Ex Libro quarto ejusdem contra Julianum, cap. 3.

CUM ergo divinitus adjuvatur homo, non tantum *ad capessendam perfectionem adjuvatur*, quod ipse posuisti, utique volens intelligi, eum per se incipere sine gratia, quod perficit gratia: sed potius quod Apostolus loquitur, ut qui in vobis opus bonum cœpit, perficiat usque in finem. In quos enim vis *hominem*, sicut loqueris, *ad aliquid laudabile generosi cordis stimulis incitari*, in hoc eum vis non in Domino, sed in libero arbitrio gloriari: ac sic priorem dare, ut retribuatur illi; eoque modo gratia jam non sit gratia, quia non est gratuita. *Bonam* dicis *hominum naturam, quæ talis gratiæ opitulationem meretur*. Quod gratanter audirem, si hoc propterea quia rationalis natura est diceres: neque enim gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum lapidibus aut lignis pecoribusque præstatur: sed quia imago Dei est, meretur hanc gratiam; non tamen ut ejus bona voluntas possit præcedere gratiam, ne vel ipsam prior det, ut retribuatur illi, ac sic gratia jam non sit gratia, dum non datur gratuita, sed redditur debita. Quid est ergo, quod secundum modum vestrum, *effectum voluntatis humanæ dona cælestia me credideras nuncupasse*; tamquam voluntas hominis sine Dei gratia moveretur ad bonum, ut ei debitus a Deo retribueretur effectus? Itane oblitus fueras, nos cum scriptura dicere contra vos, Præparatur voluntas a Domino; vel quod in nobis Deus operatur & velle? O ingrati gratiæ Dei, o inimici gratiæ Christi, & solo vocabulo Christiani! Nonne pro inimicis suis orat Ecclesia? Quid orat, obsecro, si ut eis suæ voluntatis retribuatur pretium, quid eis orat, nisi grande supplicium? Quod jam contra eos est, non pro eis: orat autem pro eis: non ergo quia est illis voluntas bona, sed ut convertatur in bonam voluntas mala: quoniam præparatur voluntas a Domino; &, Deus est enim ut ait Apostolus qui operatur in vobis & velle.

Philip. 1. 6. — Rom. 11. 35. & 6. — Prov. 8. sec. LXX. — Philip. 2. 13.

Sed acerbissimi gratiæ hujus inimici *exempla* nobis *apponitis impiorum, quos dicitis alienos a fide abundare virtutibus, in quibus sine adjutorio gratiæ, solum est naturæ bonum, licet superstitionibus mancipatum, qui solis libertatis ingenitæ viribus, & misericordes crebro, & modesti, & casti inveniuntur, & sobrii*. Hæc dicens ecce jam & illud quod gratiæ Dei tribueras, abstulisti, ipsum scilicet voluntatis effectum. Non enim aisti, velle eos esse misericordes, modestos, & castos, & sobrios, & ideo non esse, quod nondum per gratiam fuerint consecuti bonæ hujus volun-

Virtutes gentilium.

luntatis effectum : sed si & esse voluerunt, & sunt jam in eis voluntatem & effectum voluntatis invenimus ; quid remansit quod gratiæ reservemos in tam evidentibus, quibus dixisti eos abundare virtutibus. Quanto satius, si te impios ita laudare delectat, ut non audiens dicentem

Prov. 24. 24.

Scripturam, Qui dicit impium justum esse, maledictus erit in populo, & odibilis in gentibus ; etiam virtutibus veris eos prædices abundare : quanto, inquam, satius hæc ipsa in ais dona Dei esse fateberis, sub cujus occulto judicio, nec injusto, alii fatui, alii tardissimi ingenii, & ad intelligendum quodam modo plumbei, alii obliviosi, alii acuti memoresve nascuntur, alii utroque munere præditi, & acute intelligentes, & tenacissimæ memoriæ thesauro cognita recondentes ; alii natura lenes, alii levissimis de caussis ira facillima ardentes, alii ad vindictæ cupiditatem inter utrosque mediocres... alii timidissimi alii audacissimi, alii neutrum ; alii hilares, alii tristes, alii ad nihil horum proclives : nec eorum quæ commemoravi aliquid instituto ac proposito, sed natura ; unde medici audent ista tribuere temperationibus corporum ; Quod etsi probari, vel nulla exsistente, vel omni finita quæstione potuisset ; numquid sibi quisque corpus condidit, & hoc ejus tribuendum est voluntati, quod mala ista naturalia magis minusve perpetitur ? Nam prorsus ea non perpeti cum hic vivitur, nullo modo, nulla ratione quisquam potest. Nec tamen sive maximis, sive minimis urgeatur, fas est ut dicat ei qui se finxit, quamvis omnipotenti, justo, & bono, Quare sic me fecisti ? Et de jugo gravi quod est supra filios primi Adam, nemo liberat nisi secundus Adam. Quanto ergo tolerabilius illas quas dicis in impiis esse virtutes, divino muneri potius, quam eorum tribueres tantummodo voluntati : licet ipsi hoc nesciant, donec si ex illo sunt prædestinatorum numero, accipiant spiritum, qui ex Deo est, ut sciant quæ a Deo donata sunt eis.

Dei judicium in variis hominum affectionibus & ingeniis.

Isa. 45. 9. Eccli. 40. 5.

1. Joan. 4. 5.

Vera virtus nisi in justo esse non potest.

Sed absit ut sit in aliquo vera virtus, nisi fuerit justus. Absit autem ut sit justus vere, nisi vivat ex fide. Justus enim ex fide vivit. Quis porro eorum qui se Christianos haberi volunt, nisi soli Pelagiani, aut in ipsis etiam forte tu solus, justum dixerit infidelem, justum dixerit impium, justum dixerit diabolo mancipatum ? sit licet ille Fabricius, sit licet Fabius, sit licet Scipio, sit licet Regulus, quorum me nominibus, tamquam in antiqua Romana curia loqueremur, putasti esse terrendum. Verum tu in hac caussa, & si ad scholam Pythagoræ provoces vel Platonis, ubi eruditissimi atque doctissimi viri multo excellentiore ceteris philosophia nobilitati veras virtutes non esse dicebant, nisi quæ menti quodam modo imprimuntur a forma illius æternæ immutabilisque substantiæ, quod est Deus ; etiam illic adversus te quantum donat, qui nos vocavit, pietatis libertate clamabo : Nec in istis est vera justitia. Justus ex fide vivit. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi : finis legis Christus ad justitiam omni credenti. Quomodo sunt vere justi quibus vilis est humilitas veri justi ? Quo enim propinquaverunt intelligentia, inde superbia recesserunt : quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt. Quomodo est in eis vera justitia ; in quibus non est vera sapientia ? Quam si eis tribuerimus, nihil erit caussæ cur non eos ad illud regnum pervenire dicamus, de quo scriptum est, Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum. Ac per hoc Christus gratis mortuus est, si homines sine fide Christi ad fidem veram, ad virtutem veram, ad justitiam veram, ad sapientiam veram, quacumque re alia, quacumque ratione perveniunt. Prorsus sicut de lege verissime ait Apostolus, Si per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est : ita verissime dicitur, Si per naturam voluntatemque justitia, ergo Christus gratis mortuus est. Si per doctrinas hominum qualiscumque justitia, ergo Christus gratis mortuus est. Per quod enim est vera justitia, per hoc etiam regnum Dei. Deus namque ipse, quod absit, erit injustus, si ad ejus regnum verus non admittitur justus : cum & ipsum ejus regnum justitia sit, quemadmodum scriptum est, Non est regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium. Porro si veram justitiam non habent impii ; profecto nec aliis virtutes comites ejus & socias, si quas habent, veras habent : quia cum non ad suum referuntur auctorem dona Dei, hoc ipso mali his utentes efficiuntur injusti : ac per hoc nec continentia sive pudicitia vera virtus est impiorum.

Rom. 1. 17. Confer. l. 5. de civ. Dei cap. 19. & 20. & lib. 19. c. 25. infra.

Rom. 10. 17. & 4.

Rom. 1. 21. & 22.

Sap. 6. 21.

Gal. 2. 21.

Si per naturam voluntatemque justitia, gratis mortuus est Christus.

Rom. 14. 17.

Tu vero tam male accipis quod ait Apostolus, Nam qui in agone contendit, ab omnibus continens est : ut continentiam, tam magnam virtutem, de qua scriptum est, quod nemo esse potest continens, nisi Deus det, etiam choraulas & hujusmodi turpes infamesque personas habere contendas. Hi enim quando in agone decertant, ab omnibus continent, ut corruptibilem coronam accipiant : a cujus tamen vana cupiditate non continent. Hæc enim cupiditas vana ac per hoc prava, vincit in eis, & frenat alias pravas cupiditates : propter quod dicti sunt continentes. Sed ut gravissimam faceres injuriam Scipionibus, continentiam quam in eis tanto eloquio prædicasti, dedisti & histrionibus ; ignorans Apostolum, cum exhortaretur homines ad virtutem, sic exemplum de vitiosa hominum affectione sumsisse, quemadmodum alio loco Scriptura, cum ad amorem sapientiæ homines hortaretur, quærendam dixit esse sicut pecuniam. Numquid propterea sancta scriptura dicenda est laudasse avaritiam ? Sed quia notum est, amatores pecuniæ quamvis patienter laboribus doloribusque subdantur, a quantis se contineant voluptatibus, sive cupiditate augendi pecuniam, sive timore minuendi, quanta lucrum sagacitate sectentur, & prudenter damna devitent, quam timeant plerumque aliena diripere, & aliquando sua sibi ablata contemnunt, ne repetendo & litigando plus perdant : recte admoniti sumus sic amare sapientiam, ut eam nobis thesaurizare avidissime cupiamus, atque ut nobis magis magisque adquiratur, nec aliqua ex parte minuatur, & perferamus molestias, & libidines refrenemus, & prospiciamus in posterum, & innocentiam beneficentiamque servemus. Quod cum facimus, ideo veras virtutes habemus, quia verum est propter quod facimus, id est, hoc naturæ nostræ consentaneum est ad salutem & veram felicitatem.

1. Cor. 9. 25. Sap. 8. 21.

Cupiditas cupiditate alia pellitur.

Prov. 2. 4.

Non enim absurde virtus definita est, ab

Virtutis definitio ex Cicerone, lib. 2. de inventione.

tia qui dixerunt, Virtus est animi habitus, naturæ modo atque rationi consentaneus. Verum dixerunt, sed quid sit consentaneum liberandæ atque beatificandæ naturæ mortalium nescierunt. Neque enim omnes homines naturali instinctu immortales & beati esse vellemus, nisi esse possemus. Sed hoc summum bonum præstari hominibus non potest, nisi per Christum & hunc crucifixum, cujus morte mors vincitur, cujus vulneribus natura nostra sanatur. Ideo justus ex fide Christi vivit. Ex hac enim fide prudenter, fortiter, temperanter, & juste, ac per hoc his omnibus veris virtutibus recte sapienterque vivit, quia fideliter vivit. Si ergo ad consequendam veram beatitudinem, quam nobis immortalem fides quæ in Christo est vera promittit, nihil prosunt homini virtutes; nullo modo veræ possunt esse virtutes. An placet tibi ut veras virtutes avarorum esse dicamus, cum lucrorum vias prudenter excogitant, cum pro adquirenda pecunia sæva atque aspera multa fortiter tolerant, cum varias cupiditates quibus sumptuose vivitur, temperanter sobrieque castigant, cum abstinent ab alieno, & de suo sæpe amissa contemnunt, quod videtur ad justitiam pertinere, ne jurgiis & judiciis plura consumant? Cum enim agitur aliquid prudenter, fortiter, temperanter, & juste, omnibus quatuor virtutibus agitur, quæ secundum tuam disputationem veræ virtutes sunt, si ad cognoscendum utrum veræ sint, hoc tantummodo intuendum quod agitur, nec caussa quærenda est cur agatur: unde ne tibi videar calumniari, ipsa tua verba jam ponam. *Cunctarum*, inquis, *origo virtutum in rationali anima sita est, & affectus omnes per quos aut fructuose aut steriliter boni sumus, in subjecto sunt mentis nostræ, prudentia, justitia, temperantia, fortitudo. Horum igitur affectuum vis cum sit in omnibus naturaliter*, inquis, *non tamen ad unum finem in omnibus properat: sed pro judicio voluntatis, cujus nutui serviunt, aut ad æterna, aut ad temporalia diriguntur. Quod cum sit, non in eo quod sunt, non in eo quod agunt, sed in eo solo variant quod merentur. Nec nominis sui igitur*, inquis, *possunt, nec generis sustinere dispendium, sed solius quod appetiverunt præmii aut amplitudine ditantur, aut exilitate frustrantur.* Hæc ubi didiceris nescio: jam tamen cernis, ut arbitror, consequens esse, ut vera sit virtus, avarorum prudentia, qua excogitant genera lucellorum; & avarorum justitia, qua graviorum damnorum metu facilius sua nonnumquam contemnunt, quam usurpant aliquid alienum; & avarorum temperantia, qua luxuriæ, quoniam sumptuosa est, cohibent appetitum, soloque necessario victu tegumentoque contenti sunt; & avarorum fortitudo, qua, ut ait Horatius, Per mare pauperiem fugiunt, per saxa, per ignes; qua denique cognovimus quosdam irruptione barbarica, ad ea prodenda quæ habebant, nullis hostium tormentis potuisse compelli. Ergo virtutes istæ tali fine turpes atque deformes, & ideo nullo modo germanæ veræque virtutes, tibi tamen ita veræ videntur & pulcræ, *ut nec nominis sui possint, nec generis sustinere dispendium, sed solius quod appetiverunt præmii exilitate frustrentur*, id est, terrenorum commodorum fructu, non cælestium præmiorum. Nec aliud erit quam vera justitia Catilinæ, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat: & fortitudo vera erit ejus, quod frigus, famem, sitim ferre poterat: & vera patientia, quod patiens erat inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuiquam credibile est. Quis hæc sapit, nisi desipiat?

Immortalitatis & beatidinis appetitus naturalis.

Rom. 1. 17.

Horat. lib. 1 epist. 1.

Salust. in Catil.

Sed videlicet homo eruditus eorum vitiorum veri similitudine falleris, quæ finitima videntur & propinqua virtutibus, cum absint ab eis quam longe absunt a virtutibus vitia. Nam sicut constantia est virtus, cui contraria est inconstantia: vitium est tamen ei quasi finitimum pertinacia, quæ constantiam videtur imitari. Quo utique vitio careas, cum hæc quæ dico vera esse cognoveris; ne tibi in errores velut amando constantiam, manendum pertinaciter arbitreris. Ita omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta discretione contraria, sicut prudentiæ temeritas: verum etiam vicina quodam modo, nec veritate, sed quadam specie fallente, similia; sicut ipsi prudentiæ non temeritas vel imprudentia, sed astutia: quod tamen vitium est, quamvis in scripturis sanctis, & in bono accipiatur quod dictum est, Astuti ut serpentes; & in malo, quod in paradiso erat serpens prudentissimus omnium bestiarum. Nec illorum vitiorum, quæ finitima virtutibus diximus, possunt omnium facile nomina reperiri: verum etsi non invenitur quemadmodum noncupentur, cavenda sunt.

Vitia virtutibus affinia.

Matth. 10. 16.

Gen. 3. 1.

Noveris itaque, non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes, Officium est autem quod faciendum est; finis vero propter quod faciendum est. Cum itaque facit homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur. Quæ tu non attendens, fines ab officiis separasti, & virtutes veras officia sine finibus appellandas dixisti. Ex quo te tanta absurditas sequitur, ut veram cogaris appellare justitiam, etiam cujus dominam repereris avaritiam. Si quidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse justitiæ: sed cum quæritur, quare fiat, & respondetur, ne plus pecuniæ litibus pereat; quomodo jam hoc factum veræ poterit esse justitiæ, cum serviat avaritiæ? Quales virtutes Epicurus induxit voluptatis ancillas, quæ omnino quidquid facerent, propter illam vel adipiscendam facerent vel tenendam. Absit autem ut virtutes veræ cuiquam serviant, nisi illi vel propter illum cui dicimus, Deus virtutum, converte nos. Proinde virtutes quæ carnalibus delectationibus vel quibusque commodis & emolumentis temporalibus serviunt, veræ prorsus esse non possunt. Quæ autem nulli rei servire volunt, nec ipsæ veræ sunt. Veræ quippe virtutes Deo serviunt in hominibus, a quo donantur hominibus: Deo serviunt in Angelis, a quo donantur & angelis, Quidquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.

Virtutes a vitiis, non officiis, sed finibus discernuntur.

V. lib. 5. de Civit. Dei, cap 20. infra.

Psal. 79. 8.

Veræ virtutes Deo servire debent.

Possunt ergo aliqua bona fieri, non bene facientibus a quibus fiunt. Bonum est enim ut subveniatur homini periclitanti, præsertim innocenti: sed ille qui hoc facit, si amando gloriam hominum magis quam Dei facit, non bene bonum facit: quia non bonus facit, quod non bona voluntate facit. Absit enim ut sit vel dicatur voluntas bona, quæ in aliis vel in seipsa, non in Domino gloriatur. Ac per hoc nec ejus fructus iste dicendus est; Arbor enim mala bonos fructus non facit: sed potius bonum

Matth. 7. 18

opus

opus est illius, qui etiam per malos bene facit. Quapropter dici non potest quantum te

Supr. n. 19. Nemo steriliter bonus.

ista fallat opinio, qua dixisti, *omnes virtutes affectus esse, per quos aut fructuose aut steriliter boni sumus*. Fiesi enim non potest ut steriliter boni simus: sed boni non sumus quidquid stesiliter sumus.

Matth. 3. 10.

Arbor enim bona bonos fructus facit. Absit autem ut Deus bonus, a quo securis paratur asboribus non facientibus fructum bonum, excidat & in ignem mittat arborea bonas. Nullo modo igitus homines sunt steriliter boni: sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali.

Rom. 2. 14. Quæ sunt apud Apostolum gentes naturaliter quæ legis sunt facientes. *V. lib. de Spirit. & lit. c. 26. infra. Joan. 1. 19. & 29.*

Unde & illi quos commemorare voluisti, *de quibus ait Apostolus, Gentes legem non habentes ipsi sunt lex, qui habent opus legis scriptum in cordibus suis*: quid te adjuvent omnino non video. Pes hos enim probare conatus es, etiam alienos a fide Christi, vesam posse habere justitiam, eo quod isti, teste Apostolo, natusaliter quæ legis sunt faciunt. Ubi quidem dogma vestrum, quo estis inimici gratiæ Dei, quæ datur per Jesum Christum Dominum uostrum, qui tollit peccatum mundi, evidentius expressisti: introducens hominum genus, quod Deo placere possit sine Christi fide, lege naturæ. Hoc est unde vos maxime Christiana detestatur Ecclesia. Sed quid vis esse istos? Utrum veras virtutes habent, & stesiliter boni sunt, quia non propter Deum; an etiam Deo ex his placent, atque ab illo vi a remunerantur æterna? Si steriles dixesis; quid ergo eis prodest, quod secun-

Rom. 2. 15.

dum Apostolum defendent eos cogitationes suæ, in die qua judicabit Deus occulta hominum? Si autem qui defendentus cogitationibus suis, eo quod naturaliter opera fecerint legis, non sunt steriliter boni, & ob hoc inveniunt æternam mercedem apud Deum, proculdubio propterea justi sunt, quia ex fide vivunt.

Rom. 14. 23.

Nam testimonium illud quod ex Apostolo posui, Omne quod non est ex fide, peccatum est: sicut tibi visum est accepisti, & exposuisti,

Ibidem.

non ut sapit, sed ut sapis. De eibis enim Apostolus loquebatus. Verum eum dixisset: Qui autem discesnit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: hanc peccati speciem de qua agebat, generali voluit probare sententiam, mox inferens, Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Sed ut hoc tibi de cibis tantum intelligendum esse concedam: quid de alio dicturus es testimonio, quod idemtidem posui; nec inde aliquid disputasti, quia non invenisti quomodo in tuam posses detorquere sententiam,

Hebr. 11, 6.

quod ad Hebræos scriptum est, Sine fide impossibile est placere? Nempe ut hoc diceretur, de tota vita hominis agebatur, in qua justus ex fide vivit: & tamen cum sine fide impossibile sit placere Deo, tibi virtutes sine fide sic placent, ut eas veras prædices, eisque bonos esse homines; & rursus, quasi te pœnituerit laudis illarum, stesiles pronuntiare non dubites.

Isti ergo qui naturali lege sunt justi, aut placent Deo: & ex fide placent; quia sine fide impossibile est placere: & ex qua fide placent, nisi ex fide Christi? quoniam sicut legitur in Actibus Apostolorum, In illo Deus definivit fi-

Act. 17, 31.

dem omnibus, suscitans eum a mortuis. Ideoque dicuntus sine lege naturaliter quæ legis sunt facere, quia ex gentibus venerunt ad Evangelium, non ex circumcisione, cui lex data est; & propterea naturalites, quia ut crederent, ipsa in eis est per Dei gratiam correcta natura. Nec per eos potes probare quod vis, etiam infideles veras possidere virtutes: sunt quippe isti fideles. Aut si fidem non habent Chsisti, profecto nec justi sunt, nec Deo placent, cui sine fide placere impossibile est. Sed ad hoc eos in die judicii cogitariones suæ defendent, ut tolerabilius puniantur, quia naturaliter quæ legis sunt utcumque fecerunt, fesiptum habentes in cordibus opus legis hactenus, ut aliis non facerent quod perpeti nollent: hoc tamen peccantes, quod homines sine fide, non ad eum finem ista opera retulerunt, ad quem referre debuerunt. Minus enim Fabricius quam Catilina punietur, non quia iste bonus, sed quia ille magis malus: & minus impius quam Catilina Fabricius, non veras virtutes habendo, sed a veris virtutibus non plurimum deviando.

An forte & istis qui exhibuerunt terrenæ patriæ Babylonicam dilectionem, & virtute civili, non vera, sed veri simili dæmonibus, vel humanæ gloriæ servierunt, Fabriciis videlicet, & Regulis, & Fabiis, & Scipionibus, & Camillis, ceterisque talibus, sicut infantibus, qui sine baptismo moriuntur, provisuri estis aliquem locum inter damnationem regnumque cælorum; ubi non sint in miseria, sed in beatitudine sempiterna, qui Deo non placuerunt, cui sine fide placere impossibile est, quam nec in operibus, nec in cordibus habuerunt? Non opinos perditionem vestram usque ad istam posse impudentiam prosilire. *Erunt ergo*, inquis, *in damnatione sempiterna, in quibus erat vera justitia?* O vocem impudentia majore præcipitem! Non erat; inquam, in eis vera justitia: quia non actibus, sed finibus pensantur officia.

Sed facete ac lapide homo elegantissimus & urbanissimus, *Si dicatur*, inquis, *quia castitas infidelium castitas non est; eadem fronte dicetur, quia corpus paganorum corpus non sit, & oculi paganorum sensum non habeant intuendi, & frumenta quæ in paganorum nascuntur agris, frumenta non sint: & multa*, inquis, *alia quæ tantæ absurditatis sunt, ut risum possint intelligentibus commovere*. Non plane risum, sed fletum potius intelligentibus vester commovet risus, sicut mentibus amicorum sanctum fletum commovet risus phreneticorum. Itane contra scripturas sanctas infidelis animam fornicari negas, aut esse in animo fornicante veram castitatem dicis; & rides, & sanus es? Unde, quomodo, qua ratione istud fieri potest? Prorsus nec illa est castitas vera, nec sanitas vestra. Prorsus, inquam, nec vera est castitas animi fornicantis, & vera est insania hominis dicentis hoc dedecus & ridentis. Nos autem absit ut dicamus, quod corpus paganorum corpus non sit, & cetera hujusmodi. Neque enim est consequens, ut si non est vera virtus qua gloriatus impius, non sit verum corpus quod operatus Deus. Sed plane possumus dicere, hæreticorum frontem non esse frontem, si non membrum quod fecit Deus, significare intelligamur frontis nomine, sed pudorem. Quid si non in eo ipso libro meo *, cui respondisse te jactas, ante præstituerem, ne in hac sententia, qua dicimus, Omne quod non est ex fide, peccatum est, etiam illa intelligantur infidelium, quæ dona sunt Dei, sive in animi, sive in corporis bonis. Ibi enim sunt & ista quæ inaniter garris, corpus, & oculi, & membra cetera. In eo genere sunt etiam quæ in agris paganorum frumen-

Frontem hæreticorum non esse frontem. *Rom 14. 23.*

* *Libro primo de nuptiis & concupisc. cap. 3.*

Ibidem.

S. Prosper. X 2 ta

ta nascuntur, quorum Deus creator est, non pagani. An non tu ipse inter cetera etiam ista verba mea posuisti, ubi dixi: *Anima enim & corpus & quæcumque bona animæ & corporis naturaliter insita, etiam in peccatoribus dona Dei sunt; quoniam Deus, non ipsi ista fecerunt: de his autem quæ faciunt dictum est, Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Hanc brevem, sed utique apertam sententiam meam si mente tenuisses, puto quod tam improbus non fuisses, ut nos posse dicere assereres, quia *corpus paganorum corpus non sit, & oculi paganorum sensum non habeant intuendi, & frumenta quæ in paganorum nascuntur agris frumenta non sint.* Ut enim tibi tamquam de somno excitato eadem verba mea repetam, quæ tuæ memoriæ fortassis ut hæc diceres exciderunt; *Hæc etiam in peccatoribus dona Dei sunt, quoniam Deus, non ipsi ista fecerunt: de his autem quæ faciunt dictum est, Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Sed cum insana dicis, & rides, phrenetico es similis. Cum autem vera quæ dico abs te paulo ante commemorata, & hinc ipsi operi tuo quo mihi respondere videris inserta, sic non attendis, sic oblivisceris; non jam phreneticis, sed lethargicis compararis.

Si gentilis, inquis, *nudum operuit, numquid quia non est ex fide, peccatum est?* Prorsus in quantum non est ex fide, peccatum est; non quia per se ipsum factum, quod est nudum operire, peccatum est, sed de tali opere non in Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum. Quod ut intelligas, quamvis jam satis inde fuerit disputatum; tamen quia magna res est, adhuc paulisper ausculta. Ecce eadem commemor quæ ipse posuisti: *Si gentilis*, qui non vivit ex fide *nudum aperuerit, periclitantem liberaverit, agri vulnera faverit, divitias honestæ amicitiæ impenderit, ad testimonium falsum nec tormentis potuerit impelli*, quæro abs te, utrum hæc opera bona bene faciat, an male? Si enim quamvis bona, male tamen facit; negare non potes eum peccare, qui male quodlibet facit. Sed quia eum non vis, cum facit ista, peccare; profecto dicturus es, & bona facit, & bene. Fructus ergo bonos facit arbor mala: quod

Matth. 7. 18.

fieri non posse Veritas dicit. Noli præcipitare sententiam, diligenter considera, quid te respondere conveniat. An dicis hominem infidelem arborem bonam? Placet ergo Deo: neque enim bono potest non placere quod bonum est. Et ubi erit quod scriptum est, Sine fide impossibile est Deo placere? An respondebis, non in quantum infidelis est, sed in quantum homo est, arbor bona est? De quo ergo Dominus ait, Non potest arbor mala bonos fructus facere? Quando quidem quicumque erit, aut homo, aut angelus erit. Sed si homo in quantum homo est, arbor bona est; profecto & angelus, in quantum angelus, arbor bona est. Hæc enim Dei sunt opera, qui naturam conditor est bonarum. Ac per hoc nulla erit arbor mala, de qua dictum est, quod non possit facere fructus bonos. Quis infidelis ita infideliter sapiat? Non itaque in quantum homo est, quod est opus Dei; sed in quantum malæ voluntatis est, quisque arbor mala est, & bonos fructus facere non potest. Vide itaque utrum infidelem voluntatem audeas bonam dicere voluntatem.

Hebr. 11. 6.
Occupatio.
Matth. 7. 18.
Arbor quænam bona, vel mala.

Sed forte dicturus es, Misericors voluntas bona est. Recte istud diceretur, si quemadmodum fides Christi, id est, fides quæ per dilectionem operatur, semper est bona, ita misericordia semper esset bona. Si autem reperitur & misericordia mala, qua persona pauperis accipitur in judicio; propter quam postremo rex Saul meruit a Domino, & utique misericorde, damnari, quia contra ejus præceptum captivo regi per humanum pepercit affectum: attentius cogita, ne forte misericordia bona non sit, nisi quæ hujus bonæ fidei fuerit. Immo responde, ut hoc sine dubitatione perspicias, utrum bonam misericordiam existimes infidelem. Porro si vitium est male misereri, procul dubio vitium est infideliter misereri. Quod si & ipsa per seipsam naturali compassione opus est bonum, etiam isto bono male utitur, qui infideliter utitur, & hoc bonum male facit, qui infideliter facit: qui autem male facit aliquid, profecto peccat.

Occupatio.
Gal. 5. 6.
Misericordia non semper bona.
Exod. 23. 3.
1. Reg. 15. 23. & 9.

Ex quo colligitur, etiam ipsa bona opera quæ faciunt infideles, non ipsorum esse, sed illius qui bene utitur malis. Ipsorum autem esse peccata, quibus & bona male faciunt; quia ea non fideli, sed infideli, hoc est, stulta & noxia faciunt voluntate: qualis voluntas, nullo Christiano dubitante, arbor est mala, quæ facere non potest nisi fructus malos, id est, sola peccata. Omne enim, velis, nolis, quod non est ex fide, peccatum est. Et ideo Deus istas arbores non potest diligere, & si tales permanserint, disponit excidere: quia sine fide impossibile est placere. Sed ita hic immoror, quasi istas arbores non jam tu ipse steriles pronuntiaveris. Quomodo igitur, obsecro, aut non jocaris, in his disputationibus, aut deliras, qui sterilium fructus arborum laudas? Qui utique aut nulli sunt, aut si mali sunt, laudandi non sunt: aut si fructus boni sunt, profecto steriles arbores non sunt, immo & bonæ sunt, quarum fructus boni sunt, & debent Deo placere, cum bonæ arbores non possunt nisi placere, falsumque erit quod scriptum est, Sine fide impossibile est placare.

Bona opera quæ faciunt infideles, esse Dei Dona.
Rom. 14. 23.
Hebr. 11. 6.

Sed responsurus es, quid, nisi vana? *Ego*, inquit, *steriliter bonos dixi homines qui non propter Deum faciendo bona quæ faciunt, non ab eo vitam consequuntur æternam.* Justus ergo Deus & bonus bonos in mortem est missurus æternam? Piget jam dicere, quam multa te sequantur insana, talia sentientem, talia dicentem, talia scribentem, in talibus me, quod similiter non desipiam velut censorie reprehendentem. Sed breviter accipe, ne forte cum in rebus ipsis tantum erres quantum errari plurimum potest, videar tecum certare de verbis. Aut ergo intellige quod ait Dominus, Si oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit; si autem oculus tuus simplex est, totum corpus tuum lucidum erit: & hunc oculum agnosce intentionem, qua facit quisque quod facit; & per hoc disce, eum qui non facit opera bona intentione fidei bonæ, hoc est, ejus quæ per dilectionem operatur, totum quasi corpus, quod illi velut membris, operibus constat, tenebrosum esse, hoc est plenum nigredine peccatorum. Aut certe quoniam saltem concedis opera infidelium, quæ tibi eorum videntur bona, non tamen eos ad salutem sempiternam regnumque perducere: scito nos illud bonum hominum dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, sine Dei gratia quæ datur per unum Mediatorem Dei & hominum nemini posse conferri; per quod solum homo

Occupatio.
Matth. 6. 23. & 22.
Oculus intentio operum.

po-

potest ad æternum Dei donum regnumque perduci. Omnia proinde cetera quæ videntur inter homines habere aliquid laudis, videantur tibi virtutes veræ, videantur opera bona, & sine ullo facta peccato. Quod ad me pertinet, hoc scio, quia non ea facit voluntas bona: voluntas quippe infidelis atque impia non est bona. Dicantur secundum te hujusmodi voluntates arbores bonæ, sufficit quod apud Deum steriles sunt, ac per hoc non bonæ; sint inter homines fructuosæ, inter quos sunt & bonæ, te auctore, te laudatore, si vis etiam plantatore: dum tamen illud, velis, nolis, obtineam, quod amor mundi, quo quisque amicus est hujus mundi, non est a Deo: amorque fruendi quibuscumque creaturis sine amore Creatoris, non est a Deo: amor autem Dei quo pervenitur ad Deum, non est nisi a Deo Patre per Jesum Christum cum Spiritu-sancto. Per hunc amorem Creatoris, bene quisque utitur creaturis. Sine hoc amore Creatoris, nullis quisquam bene utitur creaturis. Hoc ergo amore opus est, ut bonum beatificum sit & pudicitia conjugalis, ut sit ejus intentio quando utitur conjugis carne, non in voluptate libidinis, sed in voluntate propaginis; si autem vicerit, & propter seipsam, non propter filios propagandos fieri aliquid extorserit & voluptas, veniale peccatum sit propter nuptias Christianas.

Sine amore Creatoris nemo bene utitur creaturis.

Bonum beatificum.

Ex eodem libro IV. contra Julianum, Cap. 8.

CAPUT VIII.

ALIA deinde mea verba proponis, & multum adversus ea nihil dicis, replicans quædam quæ superiore disputatione consumpta sunt: quæ si & ego repetere velim, quis erit finis? Inter quæ dicis etiam illud vestrum contra Christi gratiam, sæpe a vobis inaniter dictum; quod scilicet *appellatione gratiæ, bonos fieri homines fatali necessitate dicamus*: cum vobis ora obstruant, & linguas premant, qui loqui nondum valent. Cum enim loquacissime laboretis astruere ac persuadere, quod Pelagius in Palestinorum episcoporum cognitione damnavit, *gratiam Dei secundum merita nostra dari*: nulla tamen merita potestis asserere parvulorum, per quæ discernantur qui eorum in Dei filios adoptantur, ab eis qui sine hujus gratiæ consecutione moriuntur.

Calumniaris me dicere, *Nihil studii expectari ab humana voluntate debere, contra illud evangelicum quo ait Dominus: Petite, & accipietis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis; omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur.* Ibi enim vos, ut video, ponere jam cœpistis merita gratiam præcedentia, quod est petere, quærere, pulsare; ut his meritis debita illa reddatur, ac sic gratia inaniter nuncupetur: tamquam gratia nulla præcesserit, & cor tetigerit, ut beatificum bonum peteretur a Deo, ut quæreretur Deus, ut pulsaretur ad Deum; frustraque sit scriptum, Misericordia ejus præveniet me: frustra etiam nos pro inimicis nostris jubeat orare, si non est ejus aversa & adversa corda convertere.

Matt. 7. 7.

Beatificum bonum.

Psal. 58. 11.

Matth. 5. 44.

1. Tim. 2. 4. Sed ponis apostolicum testimonium, *& ab eo dicis pulsantibus aperiri, qui omnes vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire*: ut videlicet intelligamus, docentibus vobis, ideo non omnes salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire, quia ipsi nolunt petere, cum Deus velit dare; nolunt quærere, cum Deus velit ostendere; nolunt pulsare, cum Deus velit aperire. Sed hunc sensum vestrum infantes illi ipsa sua taciturnitate convincunt, qui nec petunt, nec quærunt, nec pulsant; immo etiam cum baptizantur, reclamant, respuunt, reluctantur; & accipiunt tamen, & inveniunt, & aperitur eis, & intrant in regnum Dei, ubi sit eis æternitatis salus, & agnitio veritatis; longe pluribus infantibus in istam gratiam non adoptatis ab eo qui vult omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Quibus dicere non potest, Volui, & noluistis: quia si voluisset, quis eorum qui nondum habent voluntaris suæ arbitrium, voluntati ejus omnipotentissimæ restitisset? Cur ergo non sic accipimus quod dictum est, Qui omnes vult homines salvos fieri & in agnitionem veritatis venire, quomodo & illud accipimus, quod idem dixit Apostolus, Per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ? (hos enim omnes Deus vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire, in quos omnes per unius justificationem gratia pervenit ad justificationem vitæ:) ne dicatur nobis, Si Deus vult omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire, sed ideo non veniunt, quia ipsi nolunt; cur tot millia parvulorum, qui non percepto baptismate moriuntur, non veniunt in regnum Dei, ubi certa est agnitio veritatis? Numquid aut homines non sunt, ut non pertineant ad id quod dictum est, omnes homines? Aut aliquis poterit dicere, Deus quidem vult, sed ipsi nolunt; qui nondum velle seu nolle ista noverunt; quando nec ii, qui parvuli baptizantur atque moriuntur, & per illam gratiam ad agnitionem veritatis quæ in regno Dei est certissima veniunt, ideo veniunt, quia ipsi renovari Christi baptismate voluerunt? Cum ergo nec illi propterea non baptizemur quia volunt; cur Deus qui vult omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire, tam multos in regnum suum, ubi est certa veritatis agnitio, qui nullo ei resistunt voluntatis arbitrio, patitur, non venire?

Matth. 23. 37.

Quomodo velit Deus omnes salvos fieri.

Rom. 5. 18.

Vide lib. 1. de peccatorum meritis. c. 28. infra.

Nisi forte dicturus es, ideo parvulos non in eorum numero deputandos, quos Deus omnes vult salvos fieri, quia ea salute, quæ hic intelligenda est salvi sunt ipsi, nihil trahentes omnino peccati. Atque ita te intolerabilior sequetur absurditas. Isto enim modo benevolentiorem facis Deum omnibus impurissimis & sceleratissimis hominibus, quam innocentissimis & purissimis ab omni labe peccati: quando quidem illos, quia vult eos omnes salvos fieri, vult etiam intrare in regnum suum: hoc est enim illis consequens, si salvi fuerant: sed qui nolunt, ipsi sibi obsunt. Immensum vero numerum parvulorum, qui sine baptismate moriuntur, suo regno adjici non vult, quos neque ulla peccata, sicut putatis, impediunt; &, quod nullus ambigit, ejus resistere voluntati contraria voluntate non possunt. Sic fit, ut esse Christianos omnes velit, quorum multi nolunt; non omnes velit, quorum est nemo qui nolit: quod abhorret a vero. Novit Dominus qui sunt ejus: & in eorum salute atque in suum regnum introductione certa est voluntas ejus. Sic ergo debet intelligi quod dictum est, Omnes homines vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire: quemadmodum intelligitur quod dictum est,

Occupatio.

2. Tim. 2. 19.

1. Tim. 2. 4.

Roman. 5. 18. est, Per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ.

Occupatio. Quod apostolicum testimonium si eo modo intelligendum putas, ut dicas omnes positos esse pro multis, qui justificantur in Christo: (multi quippe alii non vivificantur in Christo:) respondebitur tibi, sic etiam illic ubi dictum est, Omnes homines vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire; omnes positos esse pro multis, quos ad istam gratiam vult venire. Quod multo convenientius propter hoc intelligitur dictum, quia nemo venit, nisi quem venire ipse voluerit. Nemo potest venire ad me, inquit Filius, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. *Joan. 6. 44. & 66.* Et, Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Omnes ergo qui salvi fiunt, & in agnitionem veniunt veritatis, eo volente salvi fiunt, eo volente veniunt. Quia & qui *Prov. 8. sec. LXX.* nondum sicut parvuli utuntur voluntatis arbitrio, eo volente regenerantur: & qui jam utuntur voluntatis arbitrio, nisi eo volente ac subveniente a quo præparatur voluntas, velle non possunt.

Occupatio. Ubi si dixeris mihi, Cur ergo non convertit omnium nolentium voluntates? Respondebo, Cur non omnes morituros adoptat lavacro regenerationis infantes, quorum adhuc nullas, & ideo nec contrarias invenit voluntates? Si hoc profundius esse perspicis, quam ut abs te valeat inveniri: utrumque utrique nostrum profundum sit, cur & in majoribus & in minoribus Deus velit alteri & nolit alteri subvenire: dum tamen *Rom. 9. 14.* certum & immobile teneamus, non esse iniquitatem apud Deum, qua quemquam sine malis meritis damnet; & esse bonitatem apud Deum, qua multos sine bonis meritis liberet: demonstrans in eis quos damnat quid omnibus debeatur; ut hinc discant quos liberat, quæ sibi pœna debita relaxetur, & quæ indebita gratia condonetur.

Fato fieri quod merito non fit, Pelagianorum est sententia. Hæc ut Christianis cordibus convenit cogitare nescitis, & vos potius secundum vestram sententiam *fato ista* dicitis *fieri*. Vestra quippe, non nostra sententia est, *fato fieri quod merito non fit*. Et ne secundum istam definitionem fato fiant hominibus, si merito non fiant, quæcumque fiunt, ideo merita vel bona vel mala, quantum potestis, asseritis, ne fatum sit consequens, si merita negaveritis. *V. lib. 2. contra duas epist. Pelagian. c. 5. & 6. supra.* Ac per hoc dicitur vobis, Si ea quæ nullis meritis præstantur hominibus, fato fieri jam necesse est, & ideo merita adstruenda sunt, ne fatum sit consequens, si merita non sunt: fato baptizantur, fato intrant in regnum Dei parvuli, quorum bona merita nulla sunt; & rursus fato non baptizantur, fato non intrant in regnum Dei parvuli, quorum mala merita nulla sunt. Ecce pusilli qui fari nequeunt, vos potius assertores fati esse convincunt. Nos autem cum vitiatæ originis mala merita esse dicamus, gratia dicimus intrare parvulum in regnum Dei, quoniam bonus est Deus; & alium merito non intrare, quoniam justus est Deus, *Ps. 100. 1.* & in neutro esse fatum, quoniam quod vult facit Deus. Sed cum sciamus ab eo, cui misericordiam & judicium fideli voce cantamus, istum secundum judicium damnari, illum secundum misericordiam liberari; cum istum potius quam *Rom. 9. 20.* illum damnet aut liberet, nos qui sumus qui respondeamus Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa originis vitiatæ atque damnatæ facere aliud vas in honorem secundum misericordiam, & aliud in contumeliam secundum judicium; Ideo non utrumque in honorem, ne hoc meruisse se existimet tamquam inculpata natura: ideo non utrumque in contumeliam, ut judicio superexsultet misericordia. *Jacob. 2. 13.* Ac per hoc nec damnatus ex debito de supplicio juste queritur, nec liberatus gratis de merito superbe gloriatur; sed potius humiliter gratias agit, quando in illo a quo debitum exigitur, quid in eadem caussa sibi donetur agnoscit.

Asseris me in alio libro meo dixisse, *Negari liberum arbitrium, si gratia commendetur; & iterum negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium*. Calumniaris: non hoc a me dictum est, sed propter ipsius quæstionis difficultatem videri hoc posse dictum est putari. Non est multum ut ipsa verba mea ponam, unde videant qui hæc legunt, quemadmodum scriptis meis insidieris, & qua conscientia vel tardis vel ignaris cordibus abutaris, ut ideo te existiment respondere, quia non vis tacere. In novissimis enim partibus primi libri mei ad sanctum Pinianum, cujus est titulus, De gratia contra Pelagium: *Ista*, inquam, *quæstio ubi de arbitrio voluntatis & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri, & cetera*. *Lib. de gratia Christi, cap. 47. infra.* Tu autem vir honestus & verax, abstulisti verba quæ dixi, & dixisti quod ipse finxisti. Ego enim dixi, *istam quæstionem ad discernendum esse difficilem*: non autem dixi, non posse discerni. Multo minus ergo dicerem, quod me dixisse mentiris, *negari liberum arbitrium, si gratia commendetur; & negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium*. Redde verba mea, & vanescet calumnia tua. Repone suis locis, ubi dixi, *videatur*; ubi dixi, *putetur*: ut appareat de re tanta quibus abs te fraudibus disputetur. Non dixi, *negari gratiam*; sed, *ut negari gratia videatur*. Non dixi, *negari arbitrium liberum vel auferri*; sed dixi, *ut putetur auferri*. Et promittis, *cum libri ipsi ventilari cœperint, quod abs te illa sententiarum mearum & nudabitur & confodietur impietas*. Quis non exspectet sapientiam disserentis, qui fidem cognoverit mentientis?

Quid est autem quod loqueris, *Nihil pertinere ad laudem gratiæ, si id donet suis, quod peccata impiis largiuntur*? Propter pudicitiam scilicet conjugalem, quam tibi habere videntur & impii. Homo contentiose, virtus donatur vera per gratiam, non quæ vocatur, & non est. Ut quid autem *pudicitiam & virginitatem* quasi ejusdem generis jungis? Pudicitia res est animi, virginitas corporis. *Pudicitiæ & virginitatis discrimen.* Denique & illa integra in animo permanente, potest ista de corpore violenter auferri; & cum ista integra manet corpori, potest illa in animo lasciva voluntate corrumpi. Propter quod ego non dixi, Verum conjugium, sive viduitas, sive virginitas; sed, *Vera pudicitia, sive conjugalis, sive vidualis, sive virginalis dicenda non est, nisi quæ veræ fidei mancipatur*. *Lib. 1. de nupt. & concup. cap. 4. infra.* Conjuges enim & viduæ & virgines possunt esse, & pudicæ non esse, si contaminata voluntate mœchantur, si spiritu impuro stupra perpetranda decernunt: in quibus tamen veram pudicitiam dicis esse, etiamsi animo fornicentur; quod facere omnes impios eloquentia divina testatur.

Quis

Quis autem nostrum dicit, *conjugalium membrorum malum esse consertum*, in quo nuptiæ bene utuntur ad propagandos filios concupiscentiæ malo? Quæ concupiscentia malum non esset, si sola generandi caussa ad licitum concubitum moveretur. Nunc vero cum ei resistit conjugalis pudicitia, limes est mali; & ideo bonum est. Unde non *crimen ejus*, sicut calumniando loqueris, *impunitum sit per religionem*: quia nullius est criminis, quando per fidei bonum bene utitur libidinis malo. Neque hic dici potest, ut putas, *Faciamus mala, ut veniant bona*: quia ex nulla sui parte malum sunt nuptiæ. Non enim earum malum est, quod in hominis quos parentes gignunt, non fecerunt, sed invenerunt. In primis autem conjugibus, qui ex nullis parentibus nati sunt, per peccatum accidit carnalis concupiscentiæ discordiosum malum, quo nuptiæ bene uterentur; non per ipsas nuptias, ut inde merito damnarentur. Quid ergo quæris, *utrum in conjugibus Christianis conventuum voluptatem, pudicitiam, an impudicitiam nominem*? Ecce respondeo, non ipsa nominatur pudicitia, sed ejus mali bonus usus; quo usu bono fit, ut illud malum nec impudicitia dici possit. Impudicita est enim ejusdem mali usus flagitiosus; sicut pudicitia virginalis, nullus. Salva igitur pudicitia conjugali, malum de malo nascendo trahitur, quod renascendo purgetur.

Rom. 3. 8.

Sed propter hoc, inquis, *libidinis malum, etiam de conjugibus Christianis proles criminosa profertur, sequitur ut pudicitia virginalis sit felicitatis illatrix: & quia in impiis invenitur*, inquis, *antecellunt infideles pudicitia virtute sublimes, Christianis libidinis tabe pollutis*. Non est ita ut dicis; multum falleris. Nec libidinis enim tabe polluuntur, qui libidine bene utuntur; quamvis generent libidinis tabe pollutos, & ideo regenerandos: nec in impiis invenitur pudicitia virginalis, quamvis inveniatur virginitas carnis; quia vera pudicitia non potest habitare in animo fornicante. Ac per hoc non anteponitur virginale bonum impiorum bono conjugali fidelium; sed conjuges bene utentes malo anteponuntur virginibus male utentibus bono. Et ideo cum fideles conjugati bene utantur libidinis malo, non *apud nos* (ut calumniaris) *propter fidem exercetur impunitas criminis*, sed in eis propter fidem vera non falsa virtus est castitatis.

In infidelibus virginitas carnis esse potest, non pudicitia virginalis.

Quid autem ad nos pertinet quia Manichæos dicere affirmas, *Si quis homicidium conscientia formidante commiserit, reus est, quia timuit: si autem aliquod facinus exsultante perpetrarit audacia, velut credens se ex fide facere quod male facit, evasit culpam?* quod quidem numquam audivi dicere Manichæos. Sed quid ad nos, sive etiam ipsis calumnieris: cum hoc catholica fides non dicat, quam tenemus, & cujus te pondere urgemus. Nos enim ea quæ videntur opera bona, dicimus non esse vere bona sine fide: quoniam opera vere bona necesse est Deo placere, cui sine fide quia impossibile est placere, profecto quod vere opus est bonum, sine fide non potest esse. Verumtamen illa opera quæ apertissime mala sunt non facit fides quæ per dilectionem operatur: quia dilectio proximi malum non operatur.

Hebr. 11. 6.

Bona igitur concupiscentia naturalis, inquis, erubescis enim dicere carnalis, *quæ cum intra modum suum tenetur*, inquis, *nulla mali adspersione turpatur*. Quomodo tenetur intra modum suum, quæso te; quomodo tenetur, nisi cum ei resistitur? Cur autem resistitur, nisi ne impleat desideria mala? Quomodo est igitur bona?

Gal. 5. 6.
Rom. 13. 10.

Ex libro quinto ejusdem contra Julianum, cap. 4.

CAPUT. VI.

AT, inquis, *Apostolus, Bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit*. Verum est, constat; sed quem prædestinavit adducit: quamvis ipse secundum duritiam suam & cor impœnitens, quantum ad ipsum adtinet, thesaurizet sibi iram „ in die iræ & revelationis justi judicii Dei, „ qui reddet unicuique secundum opera ejus. „ Quamlibet enim præbeat patientiam; nisi ipse dederit, quis agit pœnitentiam? An oblitus es quod idem ipse doctor ait, Ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis? Sed judicia ejus multa abyssus. Nos certe si eos, in quos nobis potestas est, ante oculos nostros perpetrare scelera permittamus, rei cum ipsis erimus: quam vero innumerabilia ille permittit fieri ante oculos suos, quæ utique si noluisset, nulla ratione permitteret: & tamen justus & bonus est. Et quod præbendo patientiam dat locum pœnitentiæ nolens aliquem perire, novit Dominus qui sunt ejus, & omnia cooperatur in bonum, sed his qui secundum propositum vocati sunt. Non enim omnes qui vocati sunt, secundum propositum sunt vocati. Multi enim vocati, pauci vero electi. Qui ergo electi, hi secundum propositum vocati. Unde & alibi dicit, Secundum virtutem Dei salvos nos facientis, & vocantis vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante sæcula æterna. Denique & hic cum dixisset, Omnia cooperatur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt: continuo subdidit, Quoniam quos ante præscivit, & præ„ destinavit conformes imaginis Filii ejus, ut sit „ primogenitus in multis fratribus: quos autem „ prædestinavit, illos & vocavit; & quos voca„ vit, ipsos & justificavit; quos autem justificavit, „ ipsos & glorificavit. Hi sunt secundum propositum vocati. Ipsi ergo electi, & hoc ante mundi constitutionem, ab eo qui vocat ea quæ non sunt tamquam sint, Sed electi per electionem gratiæ. Unde dicit idem doctor & de Israel: Reliquiæ per electionem gratiæ factæ sunt. Et ne forte ante constitutionem mundi ex operibus præcognitis putarentur electi, secutus est, & adjunxit: Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia. Ex isto numero electorum & prædestinatorum, etiam qui pessimam duxerunt vitam, per Dei benignitatem adducuntur ad pœnitentiam, per cujus patientiam non sunt huic vitæ in ipsa scelerum perpetratione subtracti, ut ostendatur & ipsis & aliis coheredibus eorum, de quam profundo malo possit Dei gratia liberare: Ex his nemo perit, quacumque ætate moriatur. Absit enim ut prædestinatus ad vitam sine sacramento Mediatoris finire permittatur hanc vitam. Propter hos Dominus ait, Hæc est autem voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. Ceteri autem mortales qui ex isto numero non sunt, & ex

Rom. 2. 4.
Ibid. 5. & 6.
1. Tim. 2. 25. & 26.
Ps. 35. 7.
2. Pet. 3. 9.
2. Tim. 2. 19.
Rom. 8. 28.
Matth. 22. 14.
Duplex vocatio Dei.
2. Tim. 1. 8. & 9.
Rom. 8. 28. &c.
Ephes. 1. 4.
Rom. 4. 17.
Rom. 11. 5.
Electio, non ex præcognitis operibus.
Ibidem 6.
Joan. 6. 39.
Reprobi ad electorum nascuntur utilitatem.

eadem

eadem quidem massa ex qua & isti, sed vasa iræ facti sunt, ad utilitatem nascuntur istorum. Non enim quemquam eorum Deus temere ac fortuito creat, aut quid de illis boni operetur ignorat: cum & hoc ipso bonum operetur, quod in eis humanam creat naturam, & ex eis ordinem sæculi præsentis exornat. Istorum neminem adducit ad pœnitentiam salubrem & spiritualem, qua homo in Christo reconciliatur Deo, sive illis ampliorem patientiam, sive non imparem præbeat. Quamvis ergo omnes ex eadem massa perditionis & damnationis secundum duritiam cordis sui & cor impœnitens, quantum ad ipsos pertinet, thesaurizent sibi iram in die iræ, quo redditur unicuique secundum opera sua; Deus tamen alios inde per misericordem bonitatem adducit ad pœnitentiam, alios secundum justum judicium non adducit. Habet enim potestatem adducendi & trahendi, ipso *Joan. 6. 44.* Domino dicente, Nemo venit ad me, nisi Pa- *3. Reg. 22.* ter qui me misit, traxerit eum. Numquid autem Achab regem sacrilegum & impium adduxit ad pœnitentiam, aut saltem per mendacem spiritum jam seducto atque decepto, patientiam & longanimitatem præbuit? Nonne in eo statim, propter quod erat seductus, morte rapiente completum est? Quis eum dicat non peccasse, spiritui credendo mendaci? Quis dicat hoc peccatum pœnam non fuisse peccati, venientem de judicio Dei, ad quem legit mendacem spiritum, sive missum, sive permissum? Quis horum aliquid dicit, nisi qui dicit quod vult, & quod verum est audire non vult?

Psal. 139. 9. Quis vero ita desipiat, ut cum audierit quod in Psalmo canitur, Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori: hoc dicat orasse hominem, ne Deus sit patiens erga illum; si * *Deus non tradit ut mala fiant, nisi patientem bonitatem præbendo cum fiunt*? Quid est autem quod quotidie dicimus, Ne nos inferas in tentationem; nisi ut non tradamur concupiscentiis nostris? Unusquisque enim tentatur a concupiscentia sua abstractus & illectus. An forte hoc a Deo petimus, ut non sit erga nos patiens bonitas ejus? Non ergo ejus invocamus misericordiam, sed potius iracundiam provocamus. Quis ista sapiat sanus; immo quis vel furiosus hæc dicat? Tradit ergo Deus in passiones ignominiæ, ut fiant quæ non conveniunt; sed ipse convenienter tradit: & fiunt eadem peccata, & peccatorum supplicia præteritorum, & suppliciorum merita futurorum: sicut tradidit Achab in pseudoprophetarum mendacium sicut tradidit Roboam in falsum consilium. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui novit justa judicia sua, non solum in corporibus hominum, sed & in ipsis cordibus operari. Qui non facit voluntates malas; sed utitur eis ut voluerit, cum aliquid inique velle non possit. Exaudit propitius, non exaudit iratus: & rursus non exaudit propitius, exaudit iratus. Parcit propitius, non parcit iratus: & rursus non parcit propitius, parcit iratus: atque in his omnibus bonus perseverat & justus. Sed ad hæc quis idoneus? utique ad hæc ejus perscrutanda & investiganda judicia, quis homo idoneus, quem corruptibile aggravat corpus, etiam si habeat jam sancti Spiritus pignus?

** Juliani, ut videtur, sententia.* *Matth. 6. 13.* *Jac. 1. 14.* *3. Reg. 22.* *3. Reg. 12.* *2. Cor. 2. 16.*

Ex libro sexto ejusdem contra Julianum, cap. 2.

NAscuntur (parvuli) per carnis concupiscentiam, renascuntur per spiritus gratiam. Illa de mundo est, hæc venit in mundum, ut de mundo eligantur qui prædestinati sunt ante mundum. Cum autem dixisset Apostolus; Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi; quomodo id faciat, mox adjunxit, atque ait, Non reputans illis delicta eorum. *2. Cor. 5. 19.* Totus ergo mundus ex Adam reus; Deo non negante manum formationis operi suo, seminibus institutis quamvis paterna prævaricatione vitiatis: & cum per Christum reconciliatur mundus, de mundo liberatur; eo liberante qui venit in mundum, non de mundo eligendus, sed electurus, non meritorum electione, sed gratiæ: quia reliquiæ per electionem gratiæ salvæ facta sunt. *Rom. 11. 5.*

Ex eodem libro sexto contra Julianum, cap. 14.

SIc autem incredibile vis videri, *quod in utero baptizatæ, cujus corpus est templum Dei, formatur homo futurus sub diabolo, nisi Deo renascatur ex Deo*: quasi non majoris admirationis sit, quod Deus & ubi non habitat operatur. Non enim habitat in corpore subdito peccatis: *Sap. 1. 4.* & tamen operatur hominem in utero meretricis. Adtingit enim ubique propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eum incurrit. *Sap. 7. 24. & 25.* Et quod multo est mirabilius, aliquando adoptat in filium, quem format in utero immundissimæ feminæ, & aliquando non vult esse suum filium, quem format in utero suæ filiæ. *Occulta Dei judicia.* Ille quippe ad baptismum nescio qua provisione pervenit; iste repentina morte non pervenit. Atque ita Deus, in cujus potestate sunt omnia, facit esse in Christi consortio, quem formavit in diaboli domicilio; & non vult esse in regno suo, quem formavit in templo suo. Aut si vult, cur non facit quod vult? Non enim quod soletis de majoribus dicere, Deus vult, & parvulus non vult. Certe hic ubi fati nulla est immobilitas, nulla fortunæ temeritas, nulla personæ dignitas, quid restat nisi misericordiæ veritatisque profunditas? Ut sciamus, & ex hoc incomprehensibili comprehendamus juxta duos homines, unum per quem peccatum intravit in mundum, alterum qui tollit peccatum mundi, omnes filios concupiscentiæ carnalis undecumque nascantur, ad jugum grave filiorum Adam merito pertinere; *Eccl. 40. 1.* & ex his omnes filios gratiæ spiritalis undecumque renascantur, ad jugum suavem filiorum Dei sine merito pervenire. Proinde conditionem suam gerit, qui in alterius corpore, quod est templum Dei, ita construitur, ut non ideo sit & ipse templum Dei, quia ædificatur in templo Dei. Matris quippe corpus ut esset templum Dei, gratiæ beneficium est, non naturæ: quæ gratia non conceptione, sed regeneratione confertur. *Infans in utero matris non est pars corporis matris.* Nam si ad matris corpus id quod in ea concipitur pertineret, ita ut ejus pars deputaretur, non baptizaretur infans, cujus mater baptizata est aliquo mortis urgente periculo, cum eum gestaret in utero. Nunc vero cum etiam ipse baptizatur, non utique bis baptizatus habebitur. Non itaque ad corpus maternum cum esset in utero pertinebat:

bat: & tamen creabatur in templo Dei non templum Dei. Ita in femina fideli creatus est infidelis, & in eum parentes infidelitatem trejecoruot, quam oon habebant quando ex ipsis natus est, sed tunc habebant, quando & ipsi similiter nati sunt. Trajeceruut ergo, quod jam non erat in eis, propter semen spiritale quo regenereti sunt; sed erat io eorum carnali semine quo eum generaverunt.

Infidelitas in infantem trajicitur.

Ex eodem libro sexto contra Julianum, cap. 24.

Quos multos appellat Apostolus cum ait: *Peccatores constituti sunt multi.* Gen. 22. 18. Gen. 17. 5.

CUm vero *multos*, quod dixit postea; non vis intelligi *omnes*, quod prius dixerat, *ideo existimans dictum fuisse multos, ne omnes intelligerentur*: poteris hoc dicere & de semine Abrahæ, cui promissæ sunt omnes gentes, nou omnes gentes ei fuisse promissas, quia dictum est alio loco; Patrem multarum gentium posui te. Est autem sanus intellectus, ideo sic locutam Scripturem, quia possunt esse aliqua omoia, quæ non sunt multa: sicut omnia dicimus Evangelia, & tamen brevi numero, idest, quaternario continentur. Et rursus possunt aliqua esse multa, non tamen omnia: sicut multos dicimus credere in Christum, nec tamen omnes credunt. Non enim omnium est fides, ait Apostolus. Quod autem dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ: & Patrem multarum gentium posui te, easdem omnes, multas; & easdem multas, omnes esse monstratum est. Ita etiam cum dictum est, Per unum in omnes transisse peccatum; & postea, Per unius obedientiam peccatores constituros multos: ipsi sunt multi, qui & omnes. Similiter cum dictum est, Per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ: & rursus dictum est, Per unius obedientiam justi constituentur multi: non aliquibus exceptis, sed eosdem multos, omnes oportet intelligi: uon quia omnes homines justificantur in Cbristo; sed quia omnes qui justificantur, non aliter possunt justificari quam in Christo. Sicut possumus dicere iu aliquam domum per unam januam iutrare omnes; non quia omnes homines intrant in eamdem domum, sed quia nemo intrat nisi per illam. Omnes ergo ad mortem per Adam, omnes ad vitam per Christum. Quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur: id est, ex prima origine generis humani nemo ad mortem, nisi per Adam, & nemo per Adam, nisi ad mortem: & nemo ad vitam, nisi per Christum, & nemo per Christum, usi ad vitam.

2. Tess. 3. 2. Gen. 22. 18. Gen. 17. 5. Rom. 5. 12. &c. V. infra lib. 2. de pecat meritis, c. 28. 1. Cor. 15. 22.

Vos autem dum non omnes, sed multos, sive per Adam condemnatos esse, sive per Christum liberetos vultis intelligi, horrenda perversitate Christianæ religioni estis infesti. Si enim salvi erunt aliqui sine Christo, & justificantur aliqui sine Christo: ergo Christus gratis mortuus est. Erat enim & alius modus, sicut vultis, in natura, in libero arbitrio, in lege naturali, sive conscripta, qun possent salvi & justi esse qui vellent. Justas autem imagines Dei, quis nisi injustus prohiberet a regno Dei? Hic forte dicis, Sed facilius per Christum. Numquid non posset etiam de lege dici: Est per legem justitia, sed facilius per Christum. Et tamen ait Apostolus, Si per legem justitiam, ergo Christus gratis mortuus est. Non est itaque præter unum mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Jesum, alind nomen sub cælo, in quo oporteat salvos fieri nos. Et ideo dictum est, In Christos omnes vivificabuntur: quoniam in illo Deus definivit fidem omnibus, suscitans illum a mortuis. Vestrum autem dogma id persuadere conatur, velut inculpatæ prædicatione naturæ, & potentiæ liberi arbitrii, & legis sive naturalis sive per Moysen datæ, ut & si opus sit, necesse tamen non sit ad Christum pro æterna salute transire: eo quod per sacramentum mortis & resurrectionis ejus (si tamen vel hoc putatis) commodior via sit, non quod alia via esse non possit. Unde quantum vos detestari debeant Christiani, considerantes, reuuntiate vobis, etiam tacentibus nobis.

Occupatio. Gal. 2. 21. 1. Tim. 2. 5. S. Prosperi. Act. 4. 12. 1. Cor. 15. 22. Act. 17. 31.

CONSTITUTIO VALENTINIANI III.

Ad Amacium PP. Galliarum, de conveniendis per Patroclum Arelatensem episcopis quibusdam Pelagianis.

Impp. THEODOSIUS & VALENTINIANUS Cæsar AMACIO V. inl. PP. Galliarum.

PRivilegia Ecclesiarum, vel clericorum omnium, quæ sæculo nostro tyrannus inviderat, prona devotione revocamus, &c.

Diversos vero, episcopos nefarium Pelagiani & Cælestiani dogmatis errorem sequentes; per Patroclum sacrosanctæ legis antistitem præcipimus conveniri: quos quia confidimus emendari, nisi intra viginti dies ex conventionis tempore, intra quos deliberandi tribuimus facultatem, errata correxerint, seseque catholicæ fidei reddiderint, Gallicanis regionibus expelli, atque in eorum loco sacerdotium fidelius subrogari: quatenuus præsentis erroris macula de populorum animis tergeatur, & futuræ bonum disciplinæ justioris instituatur.

Sane quia religiosos populos nullis decet superstitionibus depravari, Manichæos omnesque hæreticos vel schismaticos sive Mathematicos omnemque sectam Catholicis inimicam ab ipso adspectu urbium diversarum exterminari debere præcipimus; ut nec præsentiæ quidem criminosorum contagione fœdentur. Judæis quoque vel paganis caussas agendi, vel militandi licentiam de negamus, quibus Christianæ legis nolumus servire personas, ne occasione dominii sectam venerandæ religionis immutent. Omnes igitur personas erroris infausti jubemus excludi, nisi bis emendatio matura subvenerit. Data * vii. Id. Jul. Aquileiæ Coss. Theodosio Augusto. xi. & Valentiniano Cæsare.

* Anno Christ. 425. die 9. Julii.

CONCILII AFRICÆ UNIVERSALIS Carthagine, habiti anno 418. contra hæresim Pelagii & Cælestii.

Canones IV. V. & VI.

GLoriosissimis Imperatoribus Honorio XII. & Theodosio VIII. Consulibus. Kalendis Maiis, Carthagine in secretario basilicæ Fausti, cum Aurelius episcopus in universali Concilio consedisset, adstantibus diaconis, placuit omnibus episcopis, quorum nomina, & subscriptiones indictæ sunt, in sancta synodo Carthaginensis Ecclesiæ constitutis, &c.

IV. Item placuit ut quicumque dixerit gratiam Dei, qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium ut non committantur, anathema sit.

V. Item quisquis dixerit, eamdem gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur & aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, & quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit. Cum enim dicat Apostolus, Scientia inflat, caritas vero ædificat: valde impium est, ut credamus ad eam quæ inflat, nos habere gratiam [1. Cor. 8. 1.] Christi, & ad eam quæ ædificat non habere; cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere [Ps. 93. 10.] debeamus, & diligere ut faciamus, ut ædificante caritate scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est, qui docet hominem scientiam, [1. Joan. 4. 7.] ita etiam scriptum est, Caritas ex Deo est.

VI. Item placuit, ut quicumque dixerit, ideo nobis gratiam justificationis dari, ut quod facere per liberum jubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tamquam & si gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere divina mandata; anathema sit. De fructibus enim mandatorum Dominus loquebatur, ubi non ait, Sine me difficile potestis [Joan. 15. 5.] facere: sed ait, Sine me nihil potestis facere.

Ex libro S. Augustini, de Gestis Pelagii, cap. 14. 15. 16. 17. & 35.

[CAPUT. XIV. Capitula Cælestii capitalia.] HInc jam objiciuntur Pelagio alia Cælestii capitula capitalia, & sine dubitatione damnanda, quæ nisi anathematizasset, cum his sine dubio damnaretur. In tertio capitulo scripsisse Cælestium, *Gratiam Dei & adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrina*. Et iterum: *Dei gratiam secundum merita nostra dari, quia si peccatoribus illam det, videtur esse iniquus*: & his verbis intulisse, *Propterea & ipsa gratia in mea voluntate posita est, sive dignus fuerim sive indignus. Si enim per gratiam omnia facimus; quando vincimur a peccato, non nos vincimur, sed Dei gratia, quæ voluit nos adjuvare omni modo, & non potuit*: Et iterum ait: *Si gratia Dei est, quando vincimus peccata; ergo ipse est in culpa quando a peccato vincimur, quia omnino custodire nos aut non potuit, aut noluit.* Ad ista Pelagius respondit: *Hæc utrum Cælestii sint, ipsi viderint qui dicunt ea Cælestii esse; ego vero numquam sic tenui, sed anathematizo qui sic tenet*. Synodus (Palestina, seu Diospolitana) dixit, *Recipit te sancta Synodus, ita verba reproba condemnantem*. De his certe omnibus, & Pelagii eadem anathematizantis manifesta responsio est, & episcoporum ista damnantium absolutissima judicatio. Utrum ea Pelagius, an Cælestius, an uterque, an neuter illorum, an alii sive cum ipsis, sive sub nomine illorum senserint, sive adhuc sentiant, sit dubium vel occultum: satis tamen hoc judicio declaratum est, esse damnata, & pelagium simul fuisse damnandum, nisi hæc etiam ipse damnaret. Nunc certe post hoc judicium, quando contra hujusmodi sententias disputamus, adversus damnatam hæresim disputamus.

[V. August.] Dicam etiam aliquid lætius. Superius metuebam, cum diceret Pelagius, *adjuvante gratia Dei posse esse hominem sine peccato*, [lib. de gestis Pelag. c. 6. infra.] ne forte eamdem gratiam possibilitatem diceret esse naturæ a Deo conditæ cum libero arbitrio, sicut in libro illo est, quem tamquam ejus * accepi, cui respondi, & eo modo nescientes judices falleret: nunc vero cum anathematiaat eos, *qui gratiam Dei & adjutorium non ad singulos actus dicunt dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege atque doctrina*; satis evidenter apparet, eam illum dicere gratiam, quæ in Christi Ecclesia prædicatur, quæ subministratione sancti Spiritus datur, ut ad nostros actus singulos adjuvemur; unde & oramus semper adjutorium opportunum, ne inferamur in tentationem. Nec illud jam metuo, ne forte ubi dixit, *Non posse esse sine peccato, nisi qui scientiam legis habuerit*, atque id ita exposuit, *ut ad non peccandum in legis scientia poneret adjutorium*, eamdem legis scientiam Dei gratiam velit intelligi. Ecce anathematiaat qui hoc sentiunt: ecce nec naturam liberi arbitrii, nec legem atque doctrinam vult intelligi gratiam, qua per actus singulos adjuvamur. Quid ergo restat, nisi ut eam intelligat quam dicit Apostolus, subministratione [Phil. 1. 19.]
„ Spiritus-sancti dari? de qua dicit Dominus,
„ Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: [Matth. 10. 19.]
„ dabitur enim vobis in illa hora quid loquami-
„ ni: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Nec illud metuendum est ne forte ubi ait, *Omnes voluntate propria regi*; idque exposuit, *ideo se dixisse, propter liberum arbitrium, cui Deus adjutor est eligenti bona*, [August. hoc lib. c. 3.] etiam hic per naturam liberi arbitrii & per doctrinam legis adjutorem dixerit. Cum enim recte anathematizaverit eos *qui dicant gratiam Dei & adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrina*: profecto Dei gratia vel adjutorium ad singulos actus datur, excepto libero arbitrio, vel lege atque doctrina; ac per hoc per singulos actus a Deo regimur, quando recte agimus; nec frustra orantes dicimus; Itinera mea dirige secundum verbum tuum, ne dominetur mihi omnis iniquitas. [Psal. 118. 133.]

* Lib. Pelagii a Jacobo & Timasio acceptus, cui respondit August. lib. de nat. & grat.

Gratia quænam in Ecclesia prædicetur.

[V. August. hoc lib. c. 1.]

Sed quod ista sequitur me rursum sollicitat. Cum enim de quinto capitulo libri Cælestii huic fuisset objectum, quod *affirment unumquemque hominem omnes virtutes posse habere & gratias, & auferant diversitatem gratiarum, quam Apostolus docet*: Pelagius respondit, *Dictum est a nobis, sed maligne & imperite reprehenderunt. Non enim auferimus gratiarum diversitatem: sed dicimus donare Deum ei, qui dignus fuerit accipere, omnes gratias, sicut Paulo apostolo donavit*. Ad hoc Synodus dixit, *Consequenter & ecclesiastico sensu & ipse sensisti de dono gratiarum, quæ in sancto Apostolo continentur*. Hic dicet aliquis, Quid ergo sollicitat? An tu negabis omnes virtutes & gratias fuisse in Apostolo? Ego vero, si illæ accipiantur omnes, quas uno quodam ipse Apostolus commemoravit loco, quas & episcopos intellexisse arbitror, ut hoc approbarent, & pronuntiarent *sensu ecclesiastico dictum*, non eas dubito habuisse apostolum Paulum. Ait enim, Et quosdam quidem posuit [1. Cor. 12. 28.]
„ Deus in Ecclesia, primo apostolos, secundo
„ prophetas, tertio doctores, deinde virtutes,
„ deinde donationes sanitatum, adjutoria, guber-
„ nationes, genera linguarum. Quid ergo, dicemus quod hæc omnia non habuerit apostolus Paulus? Quis hoc audeat dicere? Nam eo ipso quod Apostolus erat, habebat utique apostolatum. Sed habebat & prophetiam. An non prophetia ejus est?

1. Tim. 4, 1. „ est? Spiritus enim manifeste dicit, quia in no-
„ vissimis temporibus recedent quidam a fide,
2. Tim. 2, 7. „ intendentes spiritibus seductoribus, doctrinis
„ dæmoniorum. Ipse erat & doctor gentium in
Act. 28. 5. fide & veritate: & operabatur virtutes & sanita-
Ibid. 14. 9. tes; nam mordentem viperam manu excussit il-
læsa, & paralyticus ad verbum ejus restituta con-
tinuo salute surrexit. Adjutoria quæ dicat, ob-
scurum est; quoniam vis hujus verbi late patet:
quis tamen huic & istam gratiam defuisse dicat,
per cujus laborem salutem hominum sic constat
adjutam? Quid vero ejus gubernatione præcla-
rius, quandiu & per eum Dominus tunc tot Ec-
clesias gubernavit, & per ejus epistolas nunc gu-
bernat? Jam genera linguarum, quæ illi deesse
1. Cor. 14. 18. potuerunt, cum ipse dicat, Gratias Deo, quod
omnium vestrum lingua loquor? Quia ergo isto-
rum omnium nihil apostolo Paulo defuisse cre-
dendum est, propterea responsionem Pelagii,
omnes gratias ei donatas esse dicentis, judices ap-
probaverunt. Sed sunt & aliæ gratiæ, quæ hic
commemoratæ non sunt. Neque enim quamvis
esset apostolus Paulus multum excellens mem-
brum corporis Christi, nullas plures & amplio-
res gratias accepit ipsum totius corporis caput,
sive in carne, sive in anima hominis, quam crea-
turam suam Verbum Dei in unitatem personæ
suæ, ut nostrum caput esset, & corpus ejus es-
semus, assumsit. Et re vera si esse possent in sin-
gulis omnia, frustra de membris corporis nostri
ad hanc rem data similitudo videretur. Sunt
enim quædam communia omnibus membris, si-
cut sanitas, sicut vita: sunt autem alia etiam
singulis propria, unde nec auris sentit colores,
1. Cor. 12. 17. nec oculus voces: propter quod dicitur, Si to-
tum corpus oculus, ubi auditus? Si totum
auditus, ubi odoratus? Quod quidem non
ita dicitur, tamquam impossibile Deo sit, &
auribus præstare sensum videndi, & oculis
audiendi. Quid tamen faciat in Christi cor-
pore quod est Ecclesia, & quam diversita-
* f. gratiarum, tem * Ecclesiarum velut per membra diversa,
ut essent dona etiam singulis propria, significa-
verit Apostolus, certum est. Quapropter, &
qua caussa hi qui illud objecerunt, auferri no-
luerint distantiam gratiarum, & qua caussa epi-
scopi propter Paulum apostolum, in quo dona
omnia, quæ loco uno commemoravit, agnosci-
mus, id quod respondit Pelagius potuerint ap-
probare, jam clarum est.

Quid est ergo, unde me de hoc capitulo sol-
licitum factum esse prædixi? Hoc videlicet,
quod ait Pelagius, *Donare Deum ei, qui fuerit di-
gnus accipere, omnes gratias, sicut Paulo apostolo
donavit*. Nihil essem de hac ejus responsione sol-
licitus, nisi quo adtinet ad hanc caussam, cujus
maxime cura gerenda est, ne scilicet gratia Dei,
nobis tacentibus, & tantum malum dissimulanti-
bus, oppugnetur. Cum ergo non sit, Donare
Deum cui voluerit; sed ait, *Donare Deum ei,
qui fuerit dignus accipere, omnes gratias*; non po-
tui, cum legerem, non esse suspiciosus. Ipsum
quippe gratiæ nomen, & ejus nominis intellectus
aufertur, si non gratis datur, sed eam qui dignus
est accipit. An forte quis dicet, Apostolo me
facere injuriam, quia eum gratia dignum fuisse
non dico? Immo tunc facio, & illi injuriam, &
mihi pœnam, si quod ipse dicit, non credo. An
ille gratiam non ita definivit, ut eam sic, quod
daretur gratis, appellatam ostenderet? Nempe
Rom. 11. 6. ipse dixit: Si autem gratia, jam non ex operi-
bus; alioquin gratia jam non est gratia. Unde
item dixit, Ei autem qui operatur, merces non
imputatur secundum gratiam, sed secundum de- Rom. 4. 4.
bitum. Quisquis ergo dignus est, debitum est
ei; si autem debitum est, gratia non est: gratia
quippe donatur indignis, ut reddatur debitum
dignis: ipse autem facit ut habeant quæcumque
redditurus est dignis, qui ea quæ non habebant
donavit indignis.

Hoc forte dicet: Ego non ex operibus, sed
ex fide dixi Apostolum dignum fuisse, cui tantæ
illæ gratiæ donarentur; non enim opera, quæ
bona ante non habuit, sed tamen fides ejus hoc
meruit. Quid enim putamus quod fides non ope-
retur? Immo ipsa veraciter operatur, quæ per
dilectionem operatur. Quantumlibet autem ope- Gal. 5. 6.
ra infidelium prædicentur, ejusdem Apostoli sen- Opera infidelium.
tentiam veram novimus & invictam, Omne quod Rom. 14. 23.
non est ex fide, peccatum est. Ideo vero sæpe
dicit, non ex operibus, sed ex fide, nobis justi-
tiam deputari, cum potius fides per dilectionem
operetur, ne quisquam existimet ad ipsam fidem Fides initium unde
meritis operum perveniri, cum ipsa sit initium, bona opera
unde bona opera incipiunt; quoniam, ut dictum incipiunt.
est, quod ex ipsa non est, peccatum est. Hinc
& Ecclesiæ dicitur in Cantico canticorum, Ve- Cant. 4. 8. sec. LXX.
nies, & transies ab initio fidei. Quapropter Fides donum gratiæ Dei.
quamvis bene operandi gratiam fides impetret:
ipsam certe fidem ut haberemus, nulla fide me-
ruimus; sed in ea nobis danda, in qua Dominum
sequeremur, misericordia ejus prævenit nos. An Ps. 58. 11.
ipsam nobis nos dedimus, & ipsi nos ipsos fide- Ps. 99. 3.
les fecimus? Prorsus etiam hic clamabo, Ipse Rom. 12. 3.
„ fecit nos, & non ipsi nos. Nihil vero aliud
„ apostolica doctrina commendat, ubi ait: Di-
„ co autem per gratiam Dei, quæ data est mi-
„ hi, omnibus qui sunt in vobis, non plus sa-
„ pere, quam oportet sapere, sed sapere ad
„ temperantiam, sicut unicuique Deus partitus
„ est mensuram fidei. Hinc est quippe & illud:
Quid enim habes, quod non accepisti? Quando 1. Cor. 4. 7.
& hoc accepimus, unde incipit quidquid in no-
stris actibus habemus boni.

„ Quid est ergo quod idem dicit Apostolus, 2. Tim. 4. 7.
„ Bonum certamen certavi, cursum consumma-
„ vi, fidem servavi; de cetero superest mihi co-
„ rona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in
illo die justus judex: si hæc non redduntur di-
gnis, sed donantur indignis? Hoc qui dicit, pa-
rum considerat coronam reddi non potuisse digno,
nisi gratia data esset indigno. Ait enim, Bonum
certamen certavi: sed idem ipse ait, Gratias Deo, 1. Cor. 15. 57.
qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum
Jesum Christum. Ait, Cursum consummavi: sed Rom. 9. 16.
ipse idem ait, Non volentis, neque currentis,
sed miserentis est Dei. Ait, Fidem servavi: sed
ipse idem ait, Scio cui credidi, & certus sum, 2. Tim. 1. 12.
quia potens est depositum meum servare in illum
diem, id est, commendatum meum: nam codi-
ces nonnulli non habent *depositum*; sed quod est
planius, *commendatum*. Quid autem commenda-
mus Deo, nisi quæ oramus ut servet, in quibus &
ipsa est fides nostra? Nam quid aliud * aposto- * forte de apostolo.
lo Petro Dominus commendavit orando, unde
illi ait: Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat Luc. 22. 32.
fides tua: nisi ut ejus servaret fidem, ne ten-
tationi cedendo deficeret? Quocirca, o beate
Paule, magne gratiæ prædicator, dicam, nec
timeam; (quis enim mihi minus succensebit
ista dicenti, quam tu, qui ea dicenda dixi-
sti & docenda docuisti?) dicam, inquam,

nec timeam : redditur quidem meritis tuis corona sua, sed Dei dona sunt merita tua.

Redditur ergo debitum præmium Apostolo digno : sed ipsum apostolatum indebitum gratia donavit indigno? An hoc me dixisse pænitebit? Absit: ejus enim testimonio ab hoc invidia defensabor, nec me quisquam vocabit audacem, nisi qui fuerit ausus ipsum vocare mendacem. Ipse clamat ipse testatur, ipse ut in se 1. Cor. 1. 31. Dei dona commendet, nec in se ipso sed in Domino glorietur, non solum nulla se habuisse dicit merita bona, ut apostolus fieret, sed etiam mala merita sua dicit, ut Dei gratiam manife- 1. Cor. 15. 9. stet & prædicet. Non sum, inquit, idoneus vocari apostolus: quod quid est aliud, quam, non sum dignus? nam hoc plerique latini codices habent. Hoc est nempe quod quærimus: nempe isto munere apostolatus illæ omnes gratiæ continentur. Non enim decebat aut oportebat, apostolum non habere prophetiam, aut non esse doctorem, aut non clarescere virtutibus, donationibusque sanitatum, aut adjutoria non præbere, aut Ecclesias non gubernare, aut linguarum generibus non excellere. Omnia hæc unum nomen apostolatus complectitur. Ipsum igitur consula- Pelagius monachus. mus, ipsum potius audiamus: dicamus ei Sancte Paule apostole, Pelagius monachus dignum te dicit fuisse, qui acciperes omnes gratias apostolatus tui, tu ipse quid dicis? Non sum, inquit, dignus vocari apostolus. Ita ne ut deferam honorem Paulo, Pelagio magis de Paulo credere audebo, quam Paulo? Non faciam: me namque potius onerabo, quam illum honorabo, si fecero. Audiamus etiam, cur non sit dignus vocari apostolus: Quia persecutus sum, inquit, Ecclesiam Dei. Faciens igitur tantum mali, unde meruisti tantum boni ? Audiant respondentem omnes gentes: Sed gratia Dei sum id quod sum. *Ibid.* 10. Gratia in digno data. Numquid aliter est gratia commendata, nisi quia est indigno data? Et gratia ejus, inquit, in me vacua non fuit. Hoc & aliis præcipit, ut etiam arbitrium voluntatis ostendat, ubi ait, Præcipien- 2. Cor. 6. 1. tes autem & rogamus, ne in vacuum gratiam Dei suscipiatis. Unde autem probat quod gratia ejus in eo vacua non fuit, nisi ex eo quod sequitur, Sed plus omnibus illis laboravi? Proinde non laboravit ut gratiam acciperet, sed accepit ut laboraret: atque ita, unde ad accipienda debita præmia fieret dignus, gratiam gratis accepit indignus. Nec ipsum sane laborem sibi ausus est arrogare. Cum enim dixisset, Plus omnibus illis laboravi : continuo subjecit, Non ego, sed gratia Dei mecum. O magnum gratiæ præceptorem, confessorem, prædicatorem! Quid est hoc? Plus laboravi, non ego! Ubi sese extulit aliquantum voluntas, ibi continuo vigilavit pietas, & tremuit humilitas, quia se agnovit infirmitas.

Joannes Episcopus Jerosolymitanus. Merito, quod gesta indicant, etiam hoc usus est testimonio sanctus Joannes Jerosolymitanæ antistes Ecclesiæ, sicut interrogatus quæ apud illum ante judicium gesta fuerint, coepiscopis nostris, qui simul in illo judicio præsidebant ipse narravit. Ait enim, tunc quibusdam susurrantibus, & dicentibus, quod *sine Dei gratia* diceret Pelagius *posse hominem perfici*, id est, quod superius dixerat, *esse posse hominem sine peccato* : *Culpavi*, inquit, *super hoc etiam intulit, quia & apostolus Paulus multum laborans, sed non secundum suam virtutem, sed secundum gratiam Dei* 1. Cor. 15. 10. *dixit* : *Amplius omnibus illis laboravi ; non ego autem, sed gratia Dei mecum* : *& iterum. Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei* : *& illud* : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum* Rom. 9. 16. *laboraverunt, qui ædificant eam, & alia multa si-* Ps. 126. 1. *milia diximus*, inquit, *de scripturis sanctis. Illis autem non suscipientibus, quæ dicebantur a nobis de sanctis Scripturis, sed adhuc susurrantibus, dixit Pelagius, Et ego sic credo* : *anathema sit, qui dicit absque adjutorio Dei posse hominem ad profectum omnium venire virtutum.*

CAPUT XV.

Hæc narravit episcopus Joannes, audiente Pelagio, qui utique posset honorifice dicere, Fallitur sanctitas tua, non bene meministi, non dixi ad ista testimonia, quæ de Scripturis commemorasti, *Ego sic credo* : quoniam non ea sic intelligo, quod gratia Dei sic laboret cum homine, ut quod non peccat, non volentis, neque currentis, sed miserentis sit Dei.

CAPUT XVI.

Sunt enim quædam expositiones epistulæ Pauli, quæ scribitur ad Romanos, quæ * ipsius Pelagii esse dicuntur, ubi hoc quod Scriptum est, * *August. lib. 3. de pecc. merit. c. 1.* *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* : *non ex persona Pauli* asserit *dictum* : *sed eum voce interrogantis & arguentis usum fuisse*, *cum* Rom. 9. 16. *hoc diceret* : *tamquam hoc dici utique non deberet.* Non ergo cum episcopus Joannes plane istam sententiam esse Apostoli agnovit, eamque ideo commemoravit, ne Pelagius sine Dei gratia non peccare quemquam putaret, & dixit respondisse Pelagium, *Et ego sic credo* ; neque cum hoc præsens audiret, respondit, Non sic credo. Oportet ut illam expositionem perversam, ubi hoc non sensisse Apostolum, sed potius redarguisse intelligi voluit, aut suam neget, aut corrigere atque emendare non dubitet. Nam quidquid dixit episcopus Joannes de absentibus fratribus nostris sive coepiscopis Herote ac Lazaro, sive de Heros & Lazarus, Orosius. Presbytero Orosio sive de aliis quorum ibi non sunt nomina expressa, credo quod intelligat ad eorum præjudicium non valere. Si enim præsentes essent, possent eum fortasse, absit ut dicam, convincere de mendacio, sed forte commemorare, quid forte fuisset oblitus, aut in quo eum fefellerit Latinus interpres, etsi non studio mentiendi, certe alienæ linguæ minus intellectæ nonnulla difficultate : præsertim quia non in gestis agebatur, quæ, improbi ne mentiantur, boni autem ne aliquid obliviscantur, utiliter instituta sunt. Si quis autem memoratis fratribus nostris ex hoc aliquid quæstionis intulerit, eosque ad judicium episcopale vocaverit, sibi ut poterunt, aderunt : nobis hic laborare quid opus est; quando ne ipsi quidem judices, post coepiscopi nostri narrationem aliquid inde pronuntia voluerunt?

CAPUT XVII.

Cum ergo Pelagius præsens, ad illa testimonia Scripturarum dixisse se ita credere tacitus agnoverit, quomodo illud Apostoli testimonium paulo superius recolens, & inveniens eum dixisse, Non sum dignus vocari Apostolus, quia 1. Cor. 15. 9. persecutus sum Ecclesiam Dei, sed gratia Dei sum id quod sum ; non vidit, non se dicere debuisse, cum ageretur de abundantia gratiarum, quas idem accepit Apostolus, *dignum fuisse qui acciperet* ; cum ipse se non solum dixerit, sed & aliam caussam reddens, probarit indignum, & eo ipso gratiam vere gratiam commendaverit? Sed si forte illud jam dudum a sancto Joanne narratum, cogitare vel meminisse non potuit, recentissimam suam responsionem respiceret, & quæ paulo ante de Cælestio sibi objecta anathematizaverit adverteret. Nempe etiam inter illa

est,

est, quod objectum est dixisse Cælestium, *Dei gratiam secundum merita nostra dari.* Si ergo veraciter hoc Pelagius anathematizavit, quid est quod dicit, gratias omnes Apostolo secundum meritum datas? An aliud est dignum esse accipere; aliud, secundum meritum accipere? & potast aliqua subtilitate disputationis ostendere, dignum esse aliquem, sed non mereri? Verumtamen Cælestius, vel quis alius, cujus omnes superiores anathematizavit sententias, nec de hoc verbo eum nebulas obtendere atque in eis latere permittit. Urget enim, & dicit: *Et ipsa gratia in mea voluntate posita est, sive dignus fuerim sive indignus.* Si ergo recte hoc a Pelagio veraciterque damnatum est, ubi dicitur, *Dei gratiam secundum merita & dignis dari*: quo corde cogitavit, quove ore potulit quod ait, *Dicimus donare Deum ei, qui fuerit dignus accipere, omnes gratias?* Quis non ista si diligenter adverterit, fiat de illius responsione sollicitus?

Supra c. 14. n. 30.

Ibid. n. 32.

Benigne interpretatur quod incautius a judicibus gestum in caussa Pelagii.

Cur ergo, ait aliquis, hoc judices approbaverunt? Fateor, ideo jam ambigo: sed nimirum, aut breve dictum eorum audientiam & intentionem facile subterfugit, aut aliquo modo id recte posse accipi existimantes, cujus de hac re confessiones liquidas sibi habere videbantur, pene de uno verbo nihil ei controversiæ movendum putarunt. Quod & nobis forsitan contigisset, si cum eis in illo judicio sedissemus. Si enim pro eo quod positum est dignus, positum esset prædestinatus, vel aliquid hujusmodi, nihil certe scrupuli tangeret atque angeret animum: & tamen si dicatur, eum qui per electionem gratiæ justificatur, nullis quidem præcedentibus meritis bonis, sed destinatione dignum vocari, sicut electus vocatur, utrum vel certe, vel minima offensione intelligentiæ dici possit, difficile judicatur. Nam quantum ad me attinet, ab hoc verbo facile transirem, nisi me liber ille, cui respondit, ubi omnino nullam dicit Dei gratiam, nisi naturam nostram cum libero arbitrio * gratiam creaturam, de ipsius Pelagii sensu sollicitum redderet, ne forte hoc verbum non de negligentia locutionis, sed de diligentia dogmatis curarit inserere.

* f. gratis creatam.

CAPUT XXXV.

Hæc est illius judicii postrema sententia. Synodus dixit: *Nunc quoniam satisfactum est nobis prosecutionibus præsentis Pelagii monachi, qui quidem piis doctrinis consensit, contraria vero Ecclesiæ fidei reprobat & anathematizat; communionis ecclesiasticæ eum esse & catholicæ confitemur.* Duo quædam satis perspicue de Pelagio monacho sancti episcopi judices suæ sententiæ brevitate complexi sunt: unum quidem, *piis eum consentire doctrinis*: alterum autem, *Ecclesiæ fidei reprobare & anathematizare contraria.* Pelagius propter hæc duo communionis ecclesiasticæ & catholicæ pronuntiatus est, &c.

V. Aug. in fragmento sermonis contra Pelagianos, infra.

Hæc omnia, & si quæ argumentationes ad ea confirmanda interpositæ sunt, sua negantem, & anathematizantem Pelagium judices approbaverunt: & ideo pronuntiaverunt eum contraria ecclesiasticæ fidei reprobando & anathematizando, damnasse. Ac per hoc quomodolibet ea Cælestius posuerit aut non posuerit, vel Pelagius senserit aut non senserit, tanta mala tam novæ hujus hæresis illo ecclesiastico judicio damnata gaudeamus, & Deo gratias agamus, laudesque dicamus.

DE PELAGIANIS IN COMMUNIONEM, nisi facta ab iis erroris abjuratione, non recipiendis.

EPISTOLA * LEONIS PAPÆ.

Ad Aquilejensem episcopum.

** Inter Leonis epistolas olim 86. nunc 6.* Scripta circiter anno Chr. 444

CAPUT I.

RElatione sancti fratris & coepiscopi nostri Septimii, quæ in subditis habetur, agnovimus quosdam presbyteros, diaconos, ac diversi ordinis clericos, quos Pelagiana sive Cælestiana hæresis habuit implicatos, ita in vestra provincia ad communionem catholicam pervenisse: ut nulla ab eis damnatio proprii exigeretur erroris; & pastoralibus excubiis nimium dormitantibus, lupos ovium pellibus tectos in ovile dominicum, non depositis bestialibus animis introisse: & quod per auctoritatem canonum decretorumque nostrorum ne insontibus quidem conceditur usurpasse, ut relictis Ecclesiis, in quibus clericatum aut acceperant, aut receperant, instabilitate sua per diversa circumferantur, amantes semper errare, & numquam in fundamento apostolico permanere. Quoniam qui nullo discussi examine, nullo sunt præjudicio suæ professionis obstricti, hunc maxime expetunt fructum, ut sub velamento communionis plures domos adeant, & per falsi nominis scientiam, multorum corda corrumpant. Quod utique efficere non possent, si Ecclesiarum præsules necessariam diligentiam in talium receptione servassent, ne cuiquam eorum evagari in diversa licuisset.

Matth 13. 25.

Matth. 7. 15.

CAPUT II.

Quomodo Pelagiani recipiendi.

Ne ergo hoc ulterius audeatur, neve per quorumdam negligentiam introducta pernicies, ad eversionem multarum tendat animarum, hac nostri auctoritate præcepti, industriæ tuæ fraternitatis indicimus, ut congregata apud vos synodo provincialium sacerdotum, omnes sive presbyteri, sive diaconi, sive cujusque ordinis clerici, qui de Pelagianorum Cælestianorumque consortio, in communionem catholicam ea imprudentia sunt recepti, ut non prius ad damnationem sui coarterentur erroris, nunc saltem, postea quam hypocritis eorum ex quadam parte detegitur, ad veram correctionem, quæ & ipsis prodesse, & nullis possit nocere, cogantur. Damnent apertis professionibus suis superbi erroris auctores, & quidquid in doctrina eorum universalis Ecclesia exhorruit, detestentur: omniaque decreta synodalia, quæ ad excisionem hujus hæreseos Apostolicæ sedis confirmavit auctoritas, amplecti se, & in omnibus approbare, plenis, & apertis, ac propria manu subscriptis protestationibus eloquantur. Nihil in verbis eorum obscurum, nihil inveniatur ambiguum. Quoniam novimus hanc istorum esse versutiam, ut in quacumque particula dogmatis exsecrandi, quam a damnandorum soliditate discreverint: nihil sibi sensuum suorum existiment esse non salvum.

Versutia Pelagianorum.

CAPUT III.

De gratia Christi quid sentiendum.

Cumque omnes definitiones suas ad subrependi facilitatem improbare se simulent atque deponere, hac ibi tota arte fallendi, nisi intelligantur, excipiunt, ut *gratia Dei secundum meritum dari accipientium* sentiatur. Quæ utique nisi gratis detur, non est gratia, sed merces, retributioque meritorum, dicente beato Apostolo:

Gra-

Ephes. 2. 8. 9. 10. *Gratia salvi facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Jesu, in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Omnis itaque bonorum operum donatio, divina præparatio est: * nec propria quisquam justificatur virtute, quoniam gratia unicuique principium justitiæ, & bonorum fons, atque origo meritorum est. Sed ab istis ideo per naturalem industriam dicitur præveniri, ut quæ ante gratiam proprio clara sit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata: falsumque sit quod Veritas ait, *Quoniam filius hominis venit quærere & salvare quod perierat.* *Luc. 19. 10.*

* *al.* quia non prius quisquam justificatur virtute, quam gratia, quæ unicuique, &c.

CAPUT IV.

Cavendum ergo dilectioni tuæ est, magnaque diligentia providendum, ne per hujusmodi homines exstincta dudum scandala suscitentur: & de exciso olim dogmate aliquod in provincia tua ejusdem mali germen oriatur: quod non solum in radicibus suis crescat, sed etiam sanctæ Ecclesiæ sobolem veneno sui odoris inficiat. Qui correctos se videri volunt, ab omni suspicione se purgent, & obediendo nobis, probent se esse nostros. Quorum si quisquam salubribus præceptis satisfacere detrectarit, sive ille clericus, sive sit laicus, ab Ecclesiæ societate pellatur, ne perditor animæ suæ saluti insidietur alienæ.

CAPUT V.

Disciplina Ecclesiæ est ut ne liceat transire de Ecclesia ad Ecclesiam.

Illam quoque partem ecclesiasticæ disciplinæ, qua olim a sanctis patribus, & a nobis sæpe decretum est, ut nec in presbyteratus gradu, nec in diaconatus ordine, nec in subsequenti officio clericorum ab Ecclesia ad Ecclesiam cuiquam transire sit liberum, ut in integrum revoces admonemus. Et unusquisque non ambitione illectus, non cupiditate seductus, non persuasione hominum depravatus, ubi ordinatus est, perseveret: ita ut si quis *sua quærens non quæ Jesu Christi*, ad plebem & Ecclesiam suam redire neglexerit; & ab honoris privilegio, & a communionis vinculo habeatur extraneus. Non autem dubiter dilectio tua, nos, si (quod non arbitramur) neglecta fuerint, quæ pro custodia canonum, & pro fidei integritate decernimus, vehementius commovendos: quia inferiorum ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides negligentesque Rectores, qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum austeriorem dissimulant adhibere medicinam.

Philip. 2. 21. *Excommunicatio.* *Prælatorum desidia.*

Ex libro primo S. Augustini Episcopi de peccatorum meritis, & remissione ad Marcellinum, cap. 11.

CAPUT XI.

SED *regnavit*, inquit, *mors ab Adam usque ad Moysen*; id est, a primo homine usque ad ipsam etiam legem, quæ divinitus promulgata est, quia nec ipsa potuit regnum mortis auferre. Regnum enim mortis vult intelligi, quando ita dominatur in hominibus reatus peccati, ut eos ad vitam æternam, quæ vera vita est, venire non sinat, sed ad secundum etiam, quæ pœnaliter æterna est, mortem trahat. Hoc regnum mortis sola in quolibet homine gratia destruit Salvatoris, quæ operata est etiam in antiquis sanctis, quicumque ante quam in carne Christus veniret, ad ejus tamen adjuvantem gratiam, non ad legis litteram, quæ jubere tantum, non adjuvare poterat, pertinebant. Hoc namque occultabatur in vetere Testamento pro temporum dispensatione justissima, quod nunc revelatur in novo. Ergo in omnibus *regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*, qui Christi gratia non adjuti sunt, ut in eis regnum mortis destrueretur: *etiam in eis qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, id est, qui nondum sua & propria voluntate sicut ille peccaverunt, sed ab illo peccatum originale traxerunt: *qui est forma futuri*; quia in illo constituta est forma condemnationis futuris posteris, qui ejus propagine crearentur, ut ex uno omnes in condemnationem nascerentur, ex qua non liberat nisi gratia Salvatoris. Scio * quidem plerosque Latinos codices sic habere: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, quod etiam ipsum qui ita legunt, ad eumde referunt intellectum; ut in similitudinem prævaricationis Adæ peccasse accipiant, qui in illo peccaverunt, ut ei similes crearentur, sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores; ex morituro morituri, damnatoque damnati. Græci autem codices, unde in Latinam linguam interpretatio facta est, aut omnes, aut pene omnes, id quod a me primo positum est, habent.

Rom. 5. 14. *Regnum mortis quid apud Apostolum.* *Antiqui sancti non pertinebant ad legis litteram, sed ad gratiam Christi venturi.* *Ibidem.* *Ibidem.*

* *Confer epist. epist. 157. n. 19. infra.*

Sed non, inquit, *sicut delictum, ita & donum. Si enim ob unius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jesu Christi, in multos abundavit*: non *magis multos*, id est, multo plures homines, neque enim plures justificantur, quam condemnantur; *sed multo magis abundavit*. Adam quippe ex uno delicto suo reos genuit: Christus autem etiam quæ homines delicta propriæ voluntatis ad originale in quo nati sunt addiderunt, gratia sua solvit atque donavit, quod evidentius in consequentibus dicit. *Rom. 5. 15.*

CAPUT XIII. *Ibid. 18.* CAPUT XV.

Itaque sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ.... Porro si propterea Christus unus est in quo omnes justificentur, quia non sola ejus imitatio justos facit, sed per spiritum regenerans gratia: propterea & Adam unus est in quo omnes peccaverunt, quia non sola ejus imitatio peccatores facit, sed per carnem generans pœna. Ob hoc etiam dictum est, *omnes & omnes*. Neque enim qui generantur per Adam, iidem ipsi omnes per Christum regenerantur: sed hoc recte dictum est, quia sicut nullius carnalis generatio nisi per Adam, sic spiritalis nullius, nisi per Christum. Nam si aliqui possent carne generari, non per Adam, & aliqui generari spiritu non per Christum, non liquide *omnes*, sive hic, sive ibi dicerentur. Eosdem autem omnes postea multos dicit; possunt quippe in aliqua re omnes esse qui pauci sunt: sed multos habet generatio carnalis, multos & spiritalis; quamvis non tam multos hæc spiritalis, quam illa carnalis. Verumtamen quemadmodum illa omnes habet homines, sic ista omnes justos homines: quia sicut nemo præter illam homo, sic nemo præter istam justus homo: & in utraque multi. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam unius hominis justi constituentur multi.*

Quomodo & omnes per Adam peccatores, & omnes per Christum justi. V. infr. ad cap. 28.

Ex eodem libro S. Augustini de peccatorum meritis & remissione, cap. 21.

CAPUT XXI.
Joan. 3. 35.
Ephes. 2. 3.
Inscrutabile cur infantes alii discedant frustrati baptismo, alii non.
Rom. 9. 14.
Per fidem ad intellectum pervenitur.
Psal. 35. 7.
Rom. 11. 33.

BENE autem non ait: *ira Dei* veniet super eum; sed *manet super eum*. Ab hac quippe ira, quo omnes sub peccato sunt, de qua dicit Apostolus, *Fuimus enim & nos aliquando naturaliter filii iræ, sicut & ceteri*, nulla res liberat, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Hæc gratia cur ad illum veniat, ad illum non veniat, occulta esse caussa potest, injusta non potest. *Numquid enim iniquitas apud Deum? absit*: Sed prius sanctarum scripturarum auctoritatibus colla subdenda sunt, ut ad intellectum per fidem quisque perveniat. Neque enim frustra dictum est: *Judicia tua sicut abyssus multa*. Cujus abyssi altitudinem veluti expavescens, exclamat Apostolus, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei!* Præmiserat quippe sententiam miræ profunditatis, dicens, *Conclusit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereatur*. Cujus profunditatis velut horrore percussus, *O altitudo*, inquit, *divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quam inscrutabilia judicia ejus, & investigabiles viæ ejus? Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius illius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum, amen*. Valde ergo parvum sensum habemus ad discutiendam justitiam judiciorum Dei: ad discutiendam gratiam gratuitam, nullis meritis præcedentibus non iniquam, quæ non tam movet cum præstatur indignis, quam cum æque indignis aliis denegatur.

Nam & hi quibus videtur injustum, ut parvuli sine gratia Christi de corpore exeuntes, non solum regno Dei, quo & ipsi fatentur nisi per baptismum renatos intrare non posse, verum etiam vita æterna & salute priventur; quærentes quomodo justum sit, ut alius ab originali impietate solvatur, alius non solvatur, cum eadem sit utriusque conditio: ipsi respondeant secundum suam sententiam, quomodo identidem justum sit, ut huic præstetur baptismus, quo intret in regnum Dei, illi non præstetur, cum sit utriusque par caussa. Si enim movet, cur ex his duobus, cum ex æquo ambo sint originaliter peccatores, alius ab hoc vinculo solvitur, cui conceditur baptismus; alius non solvitur, cui talis gratia non conceditur: cur non pariter movet, quod ex duobus originaliter innocentibus, alius accipit baptismum, quo in regnum Dei possit intrare; alius non accipit, ne ad regnum Dei possit accedere? Nempe in utraque caussa ad illam exclamationem reditur, *O altitudo divitiarum!* Ex ipsis deinde baptisatis parvulis, dicatur mihi, cur alius rapitur, ne malitia mutet intellectum ejus, & alius vivit, impius futurus? Nonne si ambo reperentur, ambo in regnum cælorum ingrederentur?
Sap. 4. 11.
Et tamen non est iniquitas apud Deum. Quid, illud quem non moveat, quem non in tanta altitudine exclamare compellat, quod alii parvuli spiritu immundo vexantur, alii nihil tale patiuntur; alii etiam in uteris matrum, sicut Jeremias, sanctificantur, cum omnes, si est originale peccatum, pariter rei sint; si non est, pariter innocentes sint? Unde ista tanta diversitas, nisi quia inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus?
Rom. 9. 14.
Jerem. 1. 5.

CAPUT XXII.
Refellit eos qui putant animas ob delicta alibi commissa, in corpora meritis suis convenientia detrudi, in iisque magis minusve affligi.
Rom. 9. 11.

An forte illud jam explosum repudiatumque sentiendum est, quod animæ prius in cælesti habitatione peccantes, gradatim atque paulatim ad suorum meritorum corpora veniant, ac pro ante gesta vita magis minusve corporeis pestibus affligantur? Cui opinioni quamvis sancta Scriptura apertissime contradicat, quæ cum gratiam commendaret; *Nondum*, inquit, *natis, nec qui aliquid egerant boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quod major serviet minori*: nec ipsi tamen qui hoc sentiunt, evadunt hujus quæstionis angustias, sed in eis coartati & hærentes, similiter, *O altitudo*, exclamare coguntur. Unde enim fit ut homo ab ineunti pueritia modestior, ingeniosior, temperantior, ex magna parte libidinum victor, qui oderit avaritiam, luxuriam detestetur, atque ad virtutes ceteras provectior aptiorque consurgat, & tamen eo loco sit, ubi ei prædicari gratia Christiana non possit? *Quomodo enim invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?* Alius autem tardus ingenio, libidinibus deditus, flagitiis & facinoribus coopertus, ita gubernetur, ut audiat, credat, baptizetur, rapiatur, aut si detentus hic fuerit, laudabiliter hic vivat? Ubi duo isti tam diversa merita contraxerunt, non dico, ut iste credat, ille non credat, quod est propriæ voluntatis; sed ut iste audiet quod credat, ille non audiat; hoc enim non est in hominis potestate: ubi, inquam, hæc tam diversa merita contraxerunt? Si in cælo egerunt aliquam vitam, ut pro suis actibus propellerentur vel laberentur in terras, congruisque suæ ante actæ vitæ corporeis receptaculis tenerentur: ille utique melius ante hoc mortale corpus vixisse credendus est, qui eo non multum meruit prægravari, ut & bonum haberet ingenium, & concupiscentiis ejus mitioribus urgeretur, quas posset facile superare; & tamen eam sibi gratiam non meruit prædicari, qua sola posset a secundæ mortis pernicie liberari. Ille autem pro meritis deterioribus, sicut putant, graviori corpori implicitus, & ob hoc cordis obtusi cum carnis illecebris ardentissima cupidine vinceretur, & per nequissimam vitam peccatis pristinis, quibus ad hoc venire meruerat, addere pejora terrena; aut in cruce tamen audivit, *Hodie mecum eris in paradiso*; *Luc. 23. 43.*
aut alicui cohæsit Apostolo, cujus prædicatione mutatus, & per lavacrum regenerationis salvus effectus est: ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia. Quid hinc respondeant, omnino non video, qui humanis conjecturis justitiam Dei defendere, & ignorantes altitudinem gratiæ, fabulas improbabiles texuerunt.

Rom. 10. 14.

Cedamus igitur & consentiamus auctoritati sanctæ scripturæ quæ nescit falli nec fallere, & sicut nondum natos ad discernenda merita eorum aliquid boni vel mali egisse non credimus, ita omnes sub peccato esse, quod per unum hominem intravit in mundum, & per omnes homines pertransiit, a quo non liberat nisi gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum, minime dubitemus. *Cujus medicinalis adventus non est opus sanis, sed ægrotantibus: quia non venit vocare justos, sed peccatores: in cujus regnum non intrabit nisi qui renatus fuerit *CAPUT XXIII.

ex

ex aqua & Spiritu, nec præter regnum ejus salutem ac vitam possidebit æternam. Quoniam qui non manducaverit carnem ejus; & qui incredulus est Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Ab hoc peccato, ab hac ægritudine, ab hac ira Dei, cujus naturaliter filii sunt, qui etiam si per ætatem non habent proprium, trahunt tamen originale peccatum, non liberat nisi Agnus Dei qui tollit peccata mundi, non nisi Medicus qui non venit propter sanos, sed propter ægrotos, non nisi Salvator, de quo dictum est generi humano, *Natus est vobis hodie Salvator*: non nisi Redemtor, cujus sanguine deletur debitum nostrum. Nam quis audeat dicere, non esse Christum infantium salvatorem nec redemtorem? Unde autem salvos facit, si nulla in eis est originalis ægritudo peccati? Unde redimit, si non sunt per originem primi hominis venumdati sub peccato? Nulla igitur ex nostro arbitrio, præter baptismum Christi, salus æterna promittatur infantibus, quam non promittit scriptura divina, humanis omnibus ingeniis præferenda.

Luc. 2. 11. Christus etiam infantium Salvator & Redemtor.

Ex eodem libro primo de peccatorum meritis & remissione. Cap. 25.

Deus quomodo omnem hominem illuminet.

1. Joan. 9.

Aliter Deus, aliter homo docet.

1. Cor. 3. 7.

ITAQUE illud quod in Evangelio positum est, *Erat lumen verum, quod illuminat omnem venientem in hunc mundum*, ideo dictum est, quia nullus hominum illuminatur nisi illo lumine veritatis, quod Deus est: ne quisquam putaret ab eo se illuminari, a quo audit ut discat, non dico, si quemquam magnum hominem, sed nec si angelum ei contingat habere doctorem. Adhibetur enim sermo veritatis extrinsecus vocis ministerio corporalis, verumtamen, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Audit quippe homo dicentem vel hominem vel angelum, sed ut sentiat & cognoscat verum esse quod dicitur, illo lumine intus mens ejus adspergitur, quod æternum manet, quod etiam in tenebris lucet. Sed sicut sol iste a cæcis, quamvis eos suis radiis quodam modo vestiat, sic ab stultitiæ tenebris non comprehenditur.

Sol sapientiæ ubique lucet, sed a stultis non videtur.

Cur autem cum dixisset, *quod illuminat omnem hominem*; addiderit, *venientem in hunc mundum*: unde hæc opinio nata est, quod in exortu corporali ab utero matris recentissimo illuminet mentes nascentium parvulorum: quamvis in Græco ita sit positum, ut possit etiam intelligi lumen ipsum veniens in hunc mundum: tamen si hominem venientem in hunc mundum, necesse est accipi, aut simpliciter dictum arbitror, sicut multa in Scripturis, reperiuntur, quibus etiam detractis nihil sententiæ minuatur; aut si propter aliquam distinctionem additum esse credendum est, fortasse hoc dictum est, ad discernendam spiritalem illuminationem ab ista corporali, quæ sive per cæli luminaria, sive quibusque ignibus illuminat oculos carnis; ut hominem interiorem dixerit venientem in hunc mundum, quia exterior corporeus est, sicut hic mundus; tamquam diceret, Illuminat omnem hominem venientem in corpus, secundum illud quod scriptum est: *Sortitus sum animam bonam, & veni in corpus incoinquinatum*. Aut ergo sic dictum est, si distinctionis alicujus gratia dictum est, *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; tamquam dictum esset; Illuminat omnem interiorem hominem; quia homo interior cum veraciter sit sapiens, non nisi ab illo illuminatur qui est lumen verum: aut si rationem ipsam, qua humana anima rationalis appellatur, quæ ratio adhuc velut quieta & quasi sopita, tamen insita & quodam modo inseminata in parvulis latet, illuminationem voluit appellare, tamquam interioris oculi creationem; non resistendum est, tunc eam fieri, cum anima creatur, & non absurde hoc intelligi, cum homo venit in mundum. Verumtamen etiam ipse, quamvis jam creatus oculus, necesse est in tenebris maneat, si non credat in eum qui dixit, *Ego lux in sæculum veni, ut omnis qui credit in me non maneat in tenebris*. Quod per sacramentum baptismatis in parvulis fieri non dubitat mater Ecclesia, quæ cor & os maternum eis præstat, ut sacris mysteriis imbuantur, quia nondum possunt corde proprio credere ad justitiam, nec ore proprio confiteri ad salutem. Nec ideo tamen eos quisquam fidelium fideles appellare cunctatur, quod a credendo utique nomen est: quamvis hoc non ipsi, sed alii pro eis inter sacramenta responderit.

Ἐρχόμενον.

Sap. 8. 19.

Joan. 12. 46.

Rom. 10. 10.

Ex eodem libro primo de peccatorum meritis & remissione, cap. 28.

CAPUT XXVIII.

Colligit omnes egere morte Christi, ut salventur.

1. Pet. 1. 5.

QUÆ cum ita sint, neminem umquam eorum, qui ad Christum accesserunt per baptismum, sana fides & sana doctrina putavit exceptum a gratia remissionis peccatorum, nec esse posse alicui præter regnum ejus, æternam salutem. Hæc enim parata est revelari in tempore novissimo, hoc est in resurrectione mortuorum, pertinentium non ad mortem æternam, quæ secunda mors appellatur, sed ad vitam æternam, quam promittit non mendax Deus sanctis & fidelibus suis, cujus vitæ participes omnes non vivificabuntur nisi in Christo, sicut in Adam omnes moriuntur. Quemadmodum enim omnes omnino pertinentes ad generationem voluntatis carnis non moriuntur, nisi in Adam in quo omnes peccaverunt; sic ex his omnes omnino pertinentes ad regenerationem voluntatis spiritus, non vivificantur, nisi in Christo, in quo omnes justificantur. Quia sicut per unum omnes ad condemnationem, sic per unum omnes ad justificationem. Nec est ullus ulli medius locus, ut possit esse nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Hinc & ipse Dominus volens auferre de cordibus male credentium istam nescio quam medietatem, quam conantur quidam parvulis non baptizatis tribuere, ut quasi merito innocentiæ sint in vita æterna, sed quia non sunt baptizati non sint cum Christo in regno ejus, definitivam protulit ad hæc ora obstruenda sententiam, ubi ait: *Qui mecum non est, adversum me est*. Constitue igitur quemlibet parvulum: si jam cum Christo est, ut quid baptizatur? Si autem, quod habet veritas, ideo baptizatur, ut sit cum Christo, adversus Christum est; neque enim ejus tam manifestam debemus aut possumus infirmare vel immutare sententiam. Unde igitur adversus Christum, si non ex peccato, neque enim ex corpore & anima, quæ utraque Dei creatura est. Porro si ex peccato,

1. Cor. 15. 22.

Rom. 5. 18.

Parvuli non baptizati, ubi futuri.

Matth. 12. 30.

quod

quod in illa ætate, *nisi* originale & antiquum? Una est quippe caro peccati, in qua omnes ad damnationem nascuntur, & una est caro in similitudine carnis peccati, per quam omnes a damnatione liberantur. Nec ita dictum est omnes, velut quicumque nascuntur in carne peccati, iidem ipsi omnes mundari intelligantur per carnem similem carnis peccati, *non enim omnium est fides*. sed omnes pertinentes ad generationem connubii carnalis, non nascuntur nisi in carne peccati, & omnes pertinentes ad generationem connubii spiritualis non mundantur, nisi per carnem similem carnis peccati: hoc est, illi per Adam ad condemnationem, isti per Christum ad justificationem. Tamquam si dicamus, verbi gratia, una est obstetrix in hac civitate, quæ omnes excipit, & unus est hic litterarum magister, qui omnes docet: neque ibi intelligi possunt omnes, nisi qui nascuntur, neque hic omnes, nisi qui discunt: non tamen omnes qui nascuntur, litteras discunt. Sed cuivis claret, quod & illic recte dictum est, omnes excipit, præter cujus manus nemo nascitur; & hic recte dictum est, omnes docet, præter cujus magisterium nemo discit.

Quomodo omnes per Adam ad condamnationem, & omnes per Christum ad justificationem.
2 *Thess.* 3 2.
Vide Aug. hoc lib. c. 15. & lib. de nat. & grat. c. 41 & de nupt. & concup. lib. 2. c. 27. & lib. 4. contra Julian. c. 8. & lib. 6. c. 24. & lib. de prædest. Sanct. c. 8. & Ep. 217. 6. 6. n. 19.

Ex libro secundo ejusdem de peccatorum meritis & remissione, cap. 17. 18. 19. & 29.

Adversus superbiam divina medicina.

NULLIUS proinde culpæ humanæ in Deum referas caussam. Vitiorum namque omnium humanorum caussa superbia est. Ad hanc convincendam atque auferendam talis medicina cælitus venit: ad elatum hominem per superbiam, Deus humilis descendit & misericordiam, gratiam claram manifestamque commendans in ipso homine, quem tanta præ participibus suis charitate suscepit. Neque enim & ipse ita Verbo Dei conjunctus, ut ipsa conjunctione unus filius Dei, & idem ipse unus filius hominis fieret, præcedentibus suævoluntatis meritis fecit. Unum quippe illum esse oportebat: essent autem & duo, & tres, & plures, si hoc fieri posset, non per Dei proprium donum, sed per hominis liberum arbitrium. Hoc ergo præcipue commendatur, hoc in sapientiæ atque scientiæ thesauris in Christo absconditis, quatum existimare audeo, præcipue docetur & discitur. Ideo quisque nostrum bonum opus suscipere, agere, implere, nunc scit, nunc nescit, nunc delectatur, nunc non delectatur, ut noverit non suæ facultatis, sed divini muneris esse vel quod scit, vel quod delectatur: ac sic ab elationis vanitate sanetur, & sciat quam vere non de terra ista, sed spiritaliter dictum sit, *Dominus dabit suavitatem, & terra nostra dabit fructum suum*. Tanto autem magis delectat opus bonum, quanto magis diligitur Deus, summum atque incommutabile bonum, & auctor qualiumcumque bonorum omnium. Ut autem diligatur Deus, *charitas ejus diffusa est in cordibus nostris*, non per nos, sed *per Spiritum-sanctum qui datus est nobis*.

Gratia in Christo claruit.
Qui fiat ut justitia nunc magis minusve delectet.
V. hoc lib. c. 19. & lib. de nat. & grat. c. 27. & 28. & de correp. & grat. c. 9. Ps. 84. 13. Rom. 5. 5.

CAPUT XVIII. Voluntas bona a Deo.

SED laborant homines invenire in nostra voluntate, quid boni sit nostrum quod nobis non sit ex Deo; & quomodo inveniri possit ignoro. Excepto enim quod Apostolus ait, cum de bonis hominum loqueretur, *Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Ipsa etiam ratio, quæ de iis rebus a talibus quales sumus, iniri potest, quemlibet nostrum quærentem vehementer angustat, ne sic defendamus gratiam, ut liberum arbitrium auferre videamur; rursus ne liberum sic asseramur arbitrium, ut superba impietate ingrati Dei gratiæ judicemur.

1. *Cor.* 4. 7.
V. Aug. lib. de grat. Chr. c. 47. & lib. de grat. & lib. arb c. 1

Namque illud Apostoli quod commemoravi sic defendere quidam voluerunt, ut dicerent, *ideo quidquid etiam bonæ voluntatis habet homo, Deo tribuendum esse, quia & hoc in illo esse non posset, si homo ipse non esset: cum vero ut sit aliquid atque homo sit, non habeat nisi a Deo, cur non auctori Deo tribuatur etiam quidquid in illo est bonæ voluntatis, quod non esset, nisi esset in quo esset?* Sed hoc modo etiam illud dici potest, malam quoque voluntatem Deo auctori tribuendam: quia nec ipsa esse posset in homine, nisi homo esset in quo esset; ut autem homo sit, Deus auctor est: ita & ejus malæ voluntatis, quæ nisi hominem haberet ubi esset, esse omnino non posset, quod nefas est dicere.

Effugium Pelagianorum.

Quapropter nisi obtineamus, non solum voluntatis arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur; atque in eis naturalibus bonis est, quibus & male uti malus potest; sed etiam voluntatem bonam, quæ jam in eis bonis est quorum esse usus non potest malus, nisi ex Deo nobis esse non posse, nescio quemadmodum defendamus quod dictum est: *Quid enim habes quod non accepisti?* Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse vel bona vel mala, bona vero voluntas ex nobis est; melius est id quod a nobis, quam quod ab illo est. Quod si absurdissime dicitur, oportet fateantur etiam bonam voluntatem nos divinitus adipisci. Quamquam voluntas mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona nec mala sit. Aut enim justitiam diligimus, & bona est; & si magis diligimus, magis bona, si minus; minus bona est; aut si omnino non diligimus, non bona est. Quis vero dubitet dicere voluntatem nullo modo justitiam diligentem, non modo esse malam, sed etiam pessimam voluntatem? Si ergo voluntas aut bona est, aut mala, & utique malam non habemus ex Deo; restat ut bonam voluntatem habeamus ex Deo: alioquin nescio, cum ab eo justificamur, quo alio munere ipsius gaudere debeamus. Et hinc scriptum arbitror, *Paratur voluntas a Domino*, Et in Psalmis, *A Domino gressus hominis dirigentur, & viam ejus volet*. Et quod Apostolus ait, *Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate*.

Liberum arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur. Bona quædam quorum usus esse non potest malus.
1. *Cor* 4. 7.
Voluntas omnis aut bona, quæ justitiam diligit, aut mala, quæ non diligit.
Prov. 8. 35
Ps. 36. 23.
Phil. 2. 13.

Quocirca quoniam quod a Deo nos avertimus nostrum est, & hæc est voluntas mala; quod vero ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante atque adjuvante non possumus, & hæc est voluntas bona; quid habemus quod non accepimus? Si autem accepimus; quid gloriamur, quasi non acceperimus? Ac per hoc, *ut qui gloriatur in Domino glorietur*, quibus hoc Deus donare voluerit, ejus misericordiæ est, non meriti illorum: quibus autem noluerit, veritatis est. Justa namque peccatoribus pœna debetur, quoniam *misericordiam & veritatem diligit Dominus Deus*: & *misericordia & veritas occurrerunt sibi*: & *universæ viæ Domini misericordia & veritas*. Et quis explicet, quam crebro hæc duo conjuncta divina scriptura commemoret? Aliquando etiam mutatis nominibus, ut gratia pro misericordia ponatur: unde est, Et *vidimus glo-*

1. *Cor.* 1. 31
Ps. 83. 12.
Ps. 84. 11.
Ps. 24. 10.
Joan. 1. 14.

riam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratia & veritate. Aliquando pro veritate judicium: sicut est, *Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine.*

Ps. 100. 1.
Cur alii convertantur, alii pro aversione sua puniantur, consilium est justitiæ occultioris penes Deum.

Quare autem illos velit convertere, illos pro aversione punire: quamquam & in beneficio tribuendo nemo juste reprehendat misericordem, & in vindicta exercenda nemo juste reprehendat veracem; sicut in illis evangelicis operariis, aliis placitam mercedem reddentem, aliis etiam non placitam largientem, nullus juste culpaverit; consilium tamen occultioris justitiæ penes ipsum est. * Nos quantum concessum est sapiamus, & intelligamus, si possumus, Dominum Deum bonum ideo etiam sanctis suis alicujus operis justi aliquando non tribuere vel certam scientiam, vel victricem delectationem, ut cognoscant non a seipsis, sed ab illo sibi esse lucem, qua illuminentur tenebræ eorum, & suavitatem, qua det fructum suum terra eorum.

Matth. 20. 9.
CAPUT XIX.
Per gratiam & cognitio boni & delectatio.

Cum autem ab illo illius adjutorium deprecamur, ad faciendam perficiendamque justitiam, quid aliud deprecamur, quam ut aperiat quod latebat, & suave faciat quod non delectabat? quia & hoc ab illo esse deprecandum, ejus gratia didicimus, dum antea lateret; ejus gratia dileximus, dum antea non delectaret; *ut qui gloriatur* non in se, sed *in Domino glorietur*. Extolli quippe in superbiam, propriæ voluntatis est hominum, non operis Dei: neque enim ad hoc eos compellit aut adjuvat Deus. Præcedit ergo in voluntate hominis appetitus quidam propriæ potestatis, ut fiat inobediens per superbiam. Hic autem appetitus, etiam si non esset, nihil molestum esset, & cum hoc voluit homo, sine difficultate noluisset: secutum est autem ex debita justa pœna tale vitium, ut jam molestum esset obedire justitiæ. Quod vitium nisi adjuvante gratia superetur, ad justitiam nemo convertitur, nisi operante gratia sanetur, justitiæ pace nemo perfruitur. Cujus autem gratia vincitur & sanatur; nisi illius cui dicitur, *Converte nos Deus sanitatum nostrarum, & averte iram tuam a nobis?* Quod & si facit, misericordia facit, ut dicatur, *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* Et quibus non facit, judicio non facit. Et quis dicet illi, Quid fecisti, cui misericordia & judicium pia sanctorum mente cantatur? Idcirco etiam sanctos & fideles suos in aliquibus vitiis tardius sanat, ut in his eos minus quam implendæ ex omni parte justitiæ sufficit delectet bonum, sive cum latet, sive cum etiam manifestum est: ut quantum pertinet ad integerrimam regulam veritatis ejus, non justificetur in conspectu ejus omnis vivens. Nec in eo ipso vult nos damnabiles esse, sed humiles, commendans nobis eamdem gratiam suam: ne facilitatem in omnibus assecuti, nostrum putemus esse quod ejus est: qui error multum est religionis pietatique contrarius. Nec ideo tamen in eisdem vitiis nobis permanendum esse existimemus, sed adversus ipsam maxime superbiam, propter quam in eis humiliamur, & nos vigilanter conemur, & ipsum deprecemur ardenter, simul intelligentes, & quod sic conamur, & quod sic deprecamur, dono illius nos habere: ut in omnibus non ad nos respicientes, sed sursum cor habentes, Domino Deo nostro gratias agamus, & cum gloriamur, in illo gloriemur.

Auxilium gratiæ necessarium.

Ps. 84. 5.

Ps. 102. 10.
Misericordia datur, vel judicio non datur.

Ps. 142. 2.

Contra superbiam imprimis vigilandum.

Ex eodem libro secundo de peccatorum meritis & remissionem, cap. 29.

CAPUT XXIX.
Omnes prædestinati per unum mediatorem Christum, & per unam eamdemque fidem salvantur.
II. Aug. epist. 157. ad Hilarium n. 14.

QUÆ cum ita sint, ex quo per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, usque in finem carnalis hujus generationis & corruptibilis sæculi, cujus filii generant & generantur, nullo existente homine de quo in hac vita constituto veraciter dici possit, quod nullum habeat omnino peccatum, excepto uno Mediatore, qui nos Creatori nostro per remissionem reconciliat peccatorum; idem ipse Dominus noster hanc suam medelam nullis generis humani temporibus ante ultimum futurum adhuc judicium denegavit eis, quos per certissimam præscientiam, & futuram beneficentiam secum regnaturos in vitam prædestinavit æternam. Namque ante nativitatem carnis infirmitatemque passionis & virtutem resurrectionis suæ, earum rerum futurarum fide eos qui tunc fuerant, informabat ad hereditatem salutis æternæ, quarum rerum præsentium fide informavit eos, qui cum gererentur aderant, atque impleri prædicta cernebant, quarum etiam præteritarum fide qui postea fuerunt, & nos ipsos, & qui deinde futuri sunt, informare non cessat. Una ergo fides est quæ omnes salvos facit, qui ex carnali generatione spiritaliter renascuntur, terminata in eo, qui venit pro nobis judicari & mori judex vivorum & mortuorum. Sed hujus unius fidei pro significationis opportunitate per varia tempora sacramenta variata sunt.

Parvulorum quoque salvator Christus.
Luc. 2. 11.
Matt. 1. 21.

Idem ipse itaque Salvator est parvulorum atque majorum, de quo dixerunt Angeli, *Natus est vobis hodie Salvator:* & de quo dictum est ad virginem Mariam; *Vocabis nomen ejus, Jesum, ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum:* ubi aperte demonstratum est, eum hoc nomine quo appellatus est Jesus, propter salutem quam nobis tribuit, nominari: Jesus quippe Latine Salvator est. Quis est igitur qui audeat dicere Dominum Christum tantum majoribus non etiam parvulis esse Jesum? qui venit in similitudine carnis peccati, ut evacuaret corpus peccati, in quo infirmissimo nulli usui congruis vel idoneis infantilibus membris, anima rationalis miserabili ignorantia prægravatur. Quam plane ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis, nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo parvulo fuerim suspicatus, quam videmus in parvulis. Per hanc enim etiam, cum motibus irrationabilibus perturbantur, nulla ratione, nullo imperio, sed dolore aliquando, vel doloris terrore cohibentur: ut omnino videas illius inobedientiæ filios quæ movetur in membris repugnans legi mentis, nec cum vult ratio, conquiescit; verum & ipsa sæpe vel dolore corporis, tamquam vapulando compescitur, vel pavescendo, vel tali aliquo animi motu, non tamen voluntate præcipiente comprimitur. Sed quia in eo erat similitudo carnis peccati, mutationes etiam ætatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, ut ad mortem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse, nisi juvenis fuisset occisus. Quæ tamen mors in carne pecca-

Christus etiam infans ignorantia caruit & animi infirmitate.

Christo senescendo ad mortem etiam venturus fuisse videtur.

ti inobedientiæ debita redditur, in similitudine autem carnis peccati obedientiæ voluntate suscepta est. Ad eam quippe iturus eamque passurus hoc ait: *Ecce venit princeps mundi hujus, & in me nihil invenit: sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc.* His dictis perrexit ad indebitam mortem, factus obediens usque ad mortem.

Joan.14.30.

Ex fragmento sermonis contra Pelagianos, in Eugypii Tomo 2. cap. 287. aut 288. num. 4. & 5.

Tom.5.nov. edit.op.Aug. p.1510.

Præcepto liberum arbitrium, oratione auxilium gratiæ necessaria tum ostenditur.

ERgo, fratres, quando præcipitur, agnoscite voluntatis arbitrium: quando oratur quod præcipitur, agnoscite gratiæ beneficium. Utrumque enim in Scripturis habes: & præcipitur & oratur: quod præcipitur, hoc oratur. Videte quod dico. Præcipitur ut intelligamus? *Nolite esse sicut equus & mulus non habentes intellectum.* Audisti quia jussum est: pete, ut possis implere quod jussum est. Quomodo, inquis, peto? Audi Scripturam. Quid tibi jussum est? *Nolite esse sicut equus & mulus, non habentes intellectum.* Quia jussum est, agnovisti voluntatem: audi quia oratur, ut agnoscas gratiam. *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Jussum est ut habeamus sapientiam: quia jussum est lege. Ubi legis, inquit? Audite: *Qui insipientes estis in populo & stulti, aliquando sapite.* Jam ille quid dicit? Vides quomodo nobis præcepit Deus ut sapiamus. Ego sapientia in nostra est potestate? Jam dixi, præceptum audivi, voluntatem cognovi: audi orationem, ut gratiam tu possis agnoscere. De sapientia igitur, quæ jussa est nobis, audiamus quid dicat apostolus Jacobus: *Si quis autem vestrum indiget sapientia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter.* Jubetur nobis continentia. Ubi jubetur? Apostolus ad Timotheum, *Continere teipsum.* Jussio est, præceptio est: audiendum est, faciendum est: sed nisi Deus adjuvet, remanemus. Conamur quidem facere voluntate, & nititur aliquid voluntas: non præsumat potestas, nisi adjuvetur infirmitas. Certe enim jussum est: *Contine teipsum.* Audi alium locum Scripturæ: *Et cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum.* Et quid, inquit, feci? *Adii Dominum, & deprecatus sum.* Quid opus est multa requirere, Fratres mei? Quidquid nobis jubetur, orandum est ut impleatur: sed non sic, ut dimittamus nos, & quomodo ægri jaceamus supini, & dicamus, Pluat Deus escas super facies nostras; ut prorsus nos nihil agere velimus: & cum esca compluta fuerit super os nostrum, dicamus etiam, Deus glutiat de nobis. Aliquid & nos agere debemus, studere debemus, conari debemus, & in eo gratias agere, in quo potuerimus, in eo quod non potuerimus, orare. Quando gratias agis, caves ne damneris ingratus: quando autem quod nondum habes petis, caves ne remaneas inanis, quia impediris.

Psal.31.9. Ps.118.73. Psal.93.8. Jacob.1.5. 1.Tim.5.22. Firmus ibidem. Sap.8.21.

Objectio Pelagianorum.

Cogitate ergo ista, Fratres mei, quisquis ad vos accesserit, & dixerit vobis, Quid ergo nos facimus, si nihil habemus in potestate, nisi Deus det omnia? Ergo non nos coronabit Deus, sed se coronabit. Jam videtis, quia de illa vena venit: vena est, sed venenum habet, percussa est enim a serpente, sana non est. Hoc enim agit hodie satanas, quomodo per venena hæreticorum ejiciat ad Ecclesia, sicut tunc per venena serpentis ejecit de paradiso. Illum (*Pelagium*) nemo dicat absolutum esse ab episcopis: absoluta est, sed confessio, quasi correctio ipsa est absoluta. Quia ea quæ dixit ante episcopos, catholica videbantur: quæ autem scripsit in libris suis, episcopi qui absolverunt, nescierunt: & forsitan correctus est. Desperare enim de homine non debemus, qui forte fidei Catholicæ adjungi se maluit, & ad ejus gratiam auxiliumque confugit, forte hoc factum sit: tamen non hæresis est absoluta, sed homo hæresim negans.

Pelagius quomodo absolutus.

Ex libro ejusdem ad Marcellinum de Spiritu & Littera. cap. 10. n. 17.

IDEO dicit, *Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei.* Sive gloriationem dixerit laudabilem, quæ in Domino est, eamque exclusam, id est, non ut abscederet pulsam, sed ut emineret expressam. Unde & exclusores dicuntur quidam artifices argentarii. Hinc est illud in Psalmis: *Ut excludantur ii qui probati sunt argento*, hoc est, ut emineant qui probati sunt eloquio Domini. Nam & alibi dicitur: *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum.* Sive gloriationem vitiosam de superbia venientem commemorare voluerit, eorum scilicet, qui eum sibi juste videntur vivere, ita gloriantur, quasi non acceperint: eamque non per legem factorum, sed per legem fidei dicit exclusam, id est, ejectam & abjectam: quia per legem fidei quisque cognoscit, si quid bene vivit, Dei gratia se habere, & ut perficiatur in dilectione justitiæ, non se aliud consecuturum.

Rom.3.27. Exclusores. Psal.67.31. Psal.11.7.

Ex eodem libro, & cap. 26. & seq.

CAPUT XXVI. Quæstio in locum Apostoli, de gentibus quæ naturaliter faciunt legem, eamque habere scriptam in cordibus dicuntur. Rom.2.14.

VIdendum est autem quomodo dicat Apostolus, *Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*: ne videatur non esse certa distantia novi testamenti, quod leges suas Dominus in cordibus populi sui se scripturum esse promisit, quando quidem hoc gentes naturaliter habeant. Pertractanda igitur hæc quæstio, quæ non mediocris exorta est. Dicet enim aliquis, Si Deus hinc discernit a vetere testamento novum, quod in vetere legem suam scripsit in tabulis, in nova autem scripsit in cordibus: fideles novi testamenti unde discernuntur a gentibus quæ habent opus legis scriptum in cordibus suis quo naturaliter quæ legis sunt faciunt; quasi jam illo populo vetere potiores, qui legem accepit in tabulis, & novo populo priores, cui hoc

præstantur per testamentum novum, quod his
natura jam præstitit?

Respondetur, intelligendum de fidelibus novi testamenti.
An forte eas gentes commemoravit Apostolus, scriptam in cordibus habere legem, quæ
ad novum pertinent testamentum? Ad hoc
enim unde venerit, intuendum est. Primo
Evangelium commendans, ait: *Virtus enim*
Rom. 1. 16. *Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum & Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur
ex fide in fidem, sicut scriptum est, Justus autem
ex fide vivit.* Deinde loquitur de illis impiis,
Rom. 1. 21. quibus propter superbiam nec cognitio Dei profuit, quia non sicut Deum glorificaverunt, aut
Rom. 2. 3. gratias egerunt. Inde transit ad eos qui judicant, & agunt talia, qualia condemnant, nimirum propter Judæos, qui de lege Dei gloriabantur; quamvis adhuc eos nominatim non
Ibid. 8. exprimat, & ideo dicit, *Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis
operantis malum, Judæi primum & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum,
Judæo primum & Græco. Non est enim personarum acceptio apud Deum. Quicumque enim sine
lege peccaverunt, sine lege & peribunt; & quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud*
Ibid. 14. *Deum, sed factores legis justificabuntur.* His verbis hoc unde agitur subjungit, & dicit, *Cum
gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ
legis sunt faciunt:* & cetera quæ jam supra commemoravi. Proinde non videtur alios hic significasse sub nomine gentium, quam eos quos
Rom. 1. 16. nomine Græci supra significabat, cum diceret,
Rom. 2. 8. *Judæo primum & Græco.* Porro si Evangelium
*virtus Dei est in salutem omni credenti, Judæo
primum & Græco; & ira & indignatio & tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum & Græci, gloria
autem & honor & pax omni operanti bonum,
Judæo primum & Græco;* iste autem Græcus
nomine gentium significatus est naturaliter quæ
legis sunt facientium, & quæ scriptum habent
opus legis in cordibus suis, profecto ad Evangelium pertinet gentes, quibus lex in cordibus
scripta est; eis quippe credentibus virtus Dei
est in salutem. Quibus autem gentibus bene
Ibidem 10. & 13. operantibus gloriam & honorem pacemque promitteret, extra Evangelii gratiam constitutis?
Rom. 3. 23. Quia enim personarum acceptio non est apud
Deum, & non auditores legis, sed factores justificabuntur; ideo sive Judæus sive Græcus,
hoc est, quilibet ex gentibus crediderit, salutem in Evangelio pariter habebit. *Non enim
est distinctio* sicut postea dicit: *Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius.* Unde autem factorem legis
Græcum justificari diceret, sine gratia Salvatoris?

Factores legis, non per opera, sed per gratiam justificantur.
Neque enim contra seipsum diceret, quod
ait *factores legis justificabuntur:* tamquam per
opera, non per gratiam justificentur: cum
dicat gratis justificari hominem per fidem sine operibus legis, nihil aliud volens intelli-
Rom. 2. 13. gi in eo quod dicit *gratis*, nisi quia justifica-
Rom. 3. 24 & 28. tionem opera non præcedunt. Aperte quippe
alibi dicit, *Si gratia, jam non operibus, alia-*
Rom. 11. 6. *quin gratia jam non est gratia.* Sed sic intelli-
Rom. 2. 13. gendum est, *factores legis justificabuntur*, ut
sciamus eos aliter non esse factores legis, nisi justificentur: ut non justificatio factoribus
accedat, sed ut factores justificatio præcedat.
Quid est enim aliud, justificati, quam justi
facti, ab illo scilicet qui justificat impium,
ut ex impio fiat justus? Si enim ita loquere- Rom. 4. 5.
mur, ut diceremus, homines liberabuntur;
hoc itaque intelligeretur, eis qui jam homines essent accedere liberationem: si autem diceremus, homines creabuntur; non utique intelligeretur eos creari qui erant, sed ipsa creatione homines fieri. Ita si dictum esset, factores legis honorabuntur; non recte acciperemus
nisi honorem illis qui essent factores legis accedere: cum vero dictum est, *factores legis
justificabuntur;* quid aliud dictum est, quam,
justi justificabuntur? factores enim legis utique
justi sunt. Ac per hoc tantumdem est ac si
diceretur, factores legis creabuntur, non qui
erant, sed ut sint: ut sic intelligerent etiam
Judæi legis auditores, indigere se gratia justificatoris, ut possint esse factores. Aut certe ita
dictum est, *justificabuntur*, ac si diceretur, justi habebuntur, justi deputabuntur: sicut dictum est de quodam, *Ille autem volens se ju-* Luc. 10. 29.
stificare, id est, ut justus haberetur, & deputaretur. Unde aliter dicimus, Deus sanctificat
sanctos suos: aliter autem, *Sanctificetur nomen* Aliter sanctificantur sancti, aliter sanctificatur nomen Dei.
tuum. Nam illud ideo, quia ipse illos facit esse sanctos, qui non erant sancti: hoc autem
ideo, ut quod semper apud se sanctum est,
sanctum etiam ab hominibus habeatur, id est,
sancte timeatur. Matth. 6. 9.

Si ergo gentes commemorans, naturaliter Rom. 2. 14.
quæ legis sunt facientes & scriptum habentes
opus legis in cordibus, illos intelligi voluit qui
credunt in Christum: quia non sicut Judæi præmissa sibi lege veniunt ad fidem: non est cur Quomodo locus Apostoli cum loco Prophetæ concordat.
eos conemur discernere ab iis quibus Dominus per Prophetam promittens testamentum novum, dixit leges suas se scripturum in cordibus eorum: quia & ipsi per insertionem, quam
oleastro præstitam dicit, ad eamdem oleam, Jerem. 31. 33.
hoc est ad eumdem Dei populum pertinent: Rom. 11. 24.
potiusque concordat prophetico etiam hoc apo- Gal. 5. 6.
stolicum testimonium, ut hoc sit pertinere ad
testamentum novum, legem Dei habere non
in tabulis, sed in cordibus scriptam, hoc est,
in intimo affectu justitiam legis amplecti, ubi
fides per dilectionem operatur. *Quia ex fide ju-* Gal. 3. 8.
stificat gentes Deus: Quod *scriptura prævidens*, Gen. 22. 18.
prænuntiavit Abrahæ, dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes: ut per hanc promissionis gratiam olivæ insereretur oleaster, & fierent fideles gentes filii Abrahæ in *semine Abra-* Gal. 3. 16.
hæ, quod est Christus, sectantes ejus fidem, qui
non accepta in tabulis lege, nondumque habens ipsam circumcisionem, *credidit Deo, &* Gen. 15. 6.
deputatum est illi ad justitiam. Ac sic tale erit
hoc quod de ejusmodi gentibus dixit Apostolus, quod *opus legis scriptum habeant in cordibus*
suis; quale est illud ad Corinthios, *non in ta-* Rom. 4. 3. Rom. 2. 15.
bulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. 2. Cor. 3. 3.
Ita enim fiunt de domo Israel, cum præputium
eorum in circumcisionem deputatur, eo quod
justitiam legis non præcisione carnis ostendunt,
sed cordis charitate custodiunt: quoniam *si præ-* Rom. 2. 26.
*putium justitias legis custodiat, nonne præputium
ejus*, inquit, *in circumcisionem deputabitur?* Et Joan. 1. 47.
propterea in domo veri Israel in quo dolus Rom. 5. 5.
non est, participes sunt testamenti novi, quia Rom. 13. 10.
dat Deus legem in mentes ipsorum, & in cordibus eorum scribit eas digito suo, Spiritu-sancto, quo ibi diffunditur caritas, quæ legis est
plenitudo.

Nec

CAPUT XXVII.

Legem fieri naturaliter, idem quod secundum naturam gratia reparatam.

Nec moveat quod *naturaliter* eos dixit, *quæ legis sunt facere*, non spiritu Dei, non fide, non gratia. Hoc enim agit spiritus gratiæ, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quippe contra naturam est, quod utique sanat gratia propter quam Deo dicitur, *Miserere mei, sana animam* Rom. 2. 14. *meam, quoniam peccavi tibi*. Proinde naturali- Psal. 40. 5. ter homines quæ legis sunt faciunt: qui enim hoc non faciunt, vitio suo non faciunt. Quo vitio lex Dei est deleta de cordibus: ac per hoc, vitio sanato, cum illic scribitur, fiunt quæ legis sunt naturaliter: non quod per naturam negata sit gratia, sed potius per gratiam Rom. 5. 12. reparata natura. *Per unum* quippe *hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransivit, in quo om-* Rom. 3. 22. *nes peccaverunt*: & ideo quia *non est distinctio, egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius*. Qua gratia in interiore homine renovato justitia scribitur, quam culpa deleverat, & hæc 1. Tim. 2. 5. misericordia super genus humanum per Jesum Christum Dominum nostrum. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus*.

Et si Apostolus illic de infidelibus intelligatur, non tollitur data differentia novi Testamenti.

V. lib. 4. contra Julian. c. 3.

Si autem hi qui naturaliter quæ legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum quos Christi justificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum verum veraciter justeque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel novimus vel audimus, quæ secundum justitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus: quamquam si discutiantur quo fine fiant, vix inveniantur quæ justitiæ debitam laudem defensionemque mereantur: * verumtamen quia non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua Rom. 2. 14. legis vel sapere; si hoc est quod dictum est, quia *gentes quæ legem non habent*, hoc est, legem Dei, *naturaliter quæ legis sunt faciunt*, & quia *hujusmodi homines ipsi sibi sunt lex, & scriptum opus legis habent in cordibus suis*, id est, non omnino modo deletum est, quod ibi per imaginem Dei cum crearentur impressum est: etiam sic illa differentia non perturbabitur, qua distat a vetere testamentum novum, eo quod per novum scribitur lex Dei in corde fidelium, quæ per vetus in tabulis scripta est. Hoc enim illic scribitur per renovationem, quod non omni modo deletum est per vetustatem. Nam sicut ipsa imago Dei renovatur in mente credentium per testamentum novum, quam non penitus impietas aboleverat; nam remanserat utique id quod anima hominis nisi rationalis esse non potest: ita etiam ibi lex Dei non ex omni parte deleta per injustitiam, profecto scribitur renovata per gratiam. Nec istam inscriptionem, quæ justificatio est, poterat efficere in Judæis lex in tabulis scripta, sed solum prævaricationem. Nam & ipsi homines erant, & vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis & sentit & facit: sed pietas quæ in Ps. 18. 8. aliam vitam transfert beatam & æternam, legem habet immaculatam, convertentem animas, ut Ps. 4. 7. ex illo lumine renoventur, fiatque in eis, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. 1. Tim. 2. 5. Unde aversi obsolescere meruerunt: renovari au-

* CAPUT XXVIII.

tem nisi gratia Christiana, hoc est, nisi Mediatoris intercessione non possunt. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*. A cujus gratia si alieni sunt illi, de quibus agimus, qui secundum illum modum, de quo superius satis diximus, *naturaliter quæ* Rom. 2. 14. *legis sunt faciunt*; quid eis proderunt *excusantes cogitationes, in die qua judicabit Deus occulta hominum*, nisi forte ut mitius puniantur? Sicut enim non impediunt a vita æterna justum quæ- Peccata venialia. dam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur; sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur. Verumtamen sicut in regno Dei velut stella ab 1. Cor. 15. 41. stella in gloria differunt sancti; sic & in damnatione pœnæ sempiternæ tolerabilius erit Sodomæ quam alteri civitati, & erunt quidam dublo amplius quibusdam gehennæ filii: ita nec Luc. 10. 12. illud in judicio Dei vacabit, quod in ipsa impietate damnabili magis alius alio minusve peccaverit.

Quid ergo hinc Apostolus efficere voluit, quod jactantiam cohibens Judæorum, cum dixisset, *Non auditores legis justi sunt apud Deum*, Rom. 2. 13. *sed factores legis justificabuntur*; continuo subjecit de his qui *legem non habentes, naturaliter quæ legis sunt faciunt*: si non illi sunt intelligendi, qui pertinent ad gratiam Mediatoris, sed illi potius, qui cum Deum verum vera pietate non colant, habent tamen quædam opera bona in vita impia? An forte hoc ipso probandum credidit, quod supra dixerat, quia *non est* Ibid. 11. *personarum acceptio apud Deum*; & quod postea Rom. 3. 19. dixit, quia *non Judæorum est Deus tantum, sed & gentium*: quod quantulacumque legis opera naturaliter insita non invenirentur in eis, qui legem non acceperunt, nisi ex reliquiis imaginis Dei; quam non contemnit cum in eum credunt, apud quem non est acceptio personarum? Sed quodlibet horum accipiatur, constat gra- Gratia novo Testamento promissa per Prophetam. tiam Dei promissam esse testamento novo etiam per Prophetam: eamdemque gratiam in eo definitam, ut scribantur leges Dei in cordibus hominum, perveniantque ad eam cognitione Dei, Jerem. 31. 33. ubi non docebit unusquisque civem suum vel fratrem suum, dicens, Cognosce Deum, quia omnes cognoscent eum a minore usque ad majorem eorum. Hoc donum Spiritus-sancti est, Rom. 5. 5. quo diffunditur charitas in cordibus nostris: charitas non quælibet, sed charitas Dei de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, ex qua justus in hac peregrinatione vivens, ad spe- 1. Tim. 1. 5. ciem quoque perducitur post speculum & ænig- 1. Cor. 13. 12. ma, & quidquid erat ex parte, ut facie ad fa- Ps. 26. 4. ciem cognoscat, sicut & cognitus est. Unam enim petiit a Domino, & hanc requirit, ut inhabitet in domo Domini per omnes dies vitæ suæ, ad hoc ut contempletur delectationem Domini.

CAPUT XXIX.

Justitia ex dono Dei.

Nemo itaque glorietur ex eo quod videtur habere, tamquam non acceperit, aut ideo se 1. Cor. 4. 7. putet accepisse, quia littera extrinsecus, vel ut legeretur apparuit, vel ut audiretur insonuit. Nam *si per legem justitia, ergo Christus gratis* Gal. 2. 21. *mortuus est*. Porro autem si non gratis mortuus Ps. 67. 19. est, adscendit in altum, captivam duxit capti- Ephes. 4. 8. vitatem, & dedit dona hominibus; inde habet, Luc. 8. 18. & 19. 26. quicomque habet. Quisquis autem inde se ha- Rom. 3. 30. bere negat, aut non habet, aut id quod ha-

bet

bet auferetur ab eo. *Unus* enim *Deus qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*: quod non ad aliquam differentiam dictum est, tamquam aliud sit *ex fide*, & aliud *per fidem*; sed ad varietatem locutionis. Alio quippe loco cum de gentibus diceret, hoc est de præputio: Gal. 3. 8. *Prævidens*, inquit, *scriptura quia ex fide justificat gentes Deus*. Itemque cum de circumcisione loqueretur, unde erat ipse; Gal. 2. 15. *Nos*, inquit, *natura Judæi, & non ex gentibus peccatores, scientes quia non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Jesum Christum credimus*. Ecce & præputium dixit justificari ex fide, & circumcisionem per fidem, si tamen circumcisio Rom. 9. 30. justitiam fidei teneat. Sic enim *gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est*: impetrando eam ex Deo, non ex semetipsis præsumendo. *Israel vero persequens legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? quia non ex fide, sed tamquam ex operibus*: id est, tamquam eam per semetipsos operantes, non in se credentes operari Deum. Philip. 2. 13. *Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate*. Rom. 9. 32. Ac per hoc *offenderunt in lapidem offensionis*. Nam quid dixerit, *quia non ex fide, sed tamquam ex operibus*: apertissime exposuit, dicens, Rom. 10. 3. *Ignorantes enim Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti*. Et adhuc dubitamus quæ sint opera legis, quibus homo non justificatur, si ea tamquam sua crediderit sine adjutorio & dono Dei, quod est *ex fide Jesu Christi*? & circumcisionem ceteraque talia suspicamur, quia etiam de his sacramentis aliis in locis talia quædam leguntur? Sed hic utique non circumcisionem tamquam suam justitiam volebant constituere: quia & ipsam Deus præcipiendo constituit. Nec de illis operibus hoc intelligi potest, de quibus Dominus eis dicit, Matth. 15. 3. Marc. 7. 9. *Rejicitis mandatum Dei, ut traditiones vestras statuatis: Quia persequens*, inquit, *legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit Israel*. Rom. 9. 31. Non dixit, persequens traditiones suas, idest, consectans. Exod. 20. 17. Hæc ergo sola distantia est, quia ipsum, *Non concupisces*, & cetera mandata ejus sancta & bona sibi tribuebant: quæ ut possit homo facere, Deus operatur in homine per fidem Jesu Christi, qui finis est ad justitiam omni credenti, id est, cui per spiritum incorporatus, factusque membrum ejus, potest quisque illo incrementum intrinsecus dante, operari justitiam: Joan. 15. 5. de cujus operibus etiam ipse dixit, quia *sine me nihil potestis facere*.

Levit. 18. 5. Ideo quippe proponitur justitia legis, quod qui fecerit eam, vivet in illa, ut cum quisque Rom. 10. 5. infirmitatem suam cognoverit, non per suas vires, neque per litteram ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians justificatorem perveniat, & faciat, & vivat in ea. Opus enim quod qui fecerit, vivet in eo, non fit nisi a justificato. Justificatio autem ex fide impe- Ibid. 6. tratur: de qua scriptum est, *Ne dixeris in corde tuo, quis adscendit in cælum? hoc est Christum deducere: aut quis descendit in abyssum? hoc est Christum a mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est*, inquit, *verbum fidei: quia si confitearis in ore tuo quia Dominus est Jesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris*. In tantum justus in quantum salvus. Per hanc enim fidem credimus, quod etiam nos Deus a mortuis excitet: interim spiritu, ut in novitate Tit. 2. 12. ejus gratiæ temperanter & juste & pie vivamus in hoc sæculo; post etiam carne nostra ad immortalitatem resurrectura, quod est meritum spiritus, qui eam in resurrectione sibi congrua, hoc est in justificatione præcedit. Rom. 6. 4. *Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, sic & nos in novitate vitæ ambulemus*, Fide igitur Jesu Christi impetramus salutem, & quantum nobis inchoatur in re, & quantum perficienda exspectatur in spe. Joel. 2. 32. *Omnis enim qui invocaverit nomen Domini salvus erit*. Rom. 10. 13. *Quam multa multitudo*, ait Psalmista, Ps. 30. 20. *dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te, perfecisti autem sperantibus in te!* Ex lege timemus Deum, ex fide speramus in Deum: sed timentibus pœnam absconditur gratia. Sub quo timore anima laborans, quando concupiscentiam malam non vicerit, nec timor ille quasi custos severus abscesserit, per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det quod jubet, atque inspirata gratiæ suavitate per Spiritum-sanctum, faciat plus delectare quod præcipit, quam delectat quod impedit. Ita multa multitudo dulcedinis ejus, hoc est, lex fidei, caritas ejus conscripta in cordibus atque diffusa, perficitur sperantibus in eum, ut anima sanata non timore pœnæ sed amore justitiæ operetur bonum.

CAPUT XXX.

Liberum ergo arbitrium evacuamus per gratiam? Absit: sed magis liberum arbitrium statuimus. Rom. 3. 31. Sicut enim lex per fidem, sic liberum arbitrium per gratiam non evacuatur, sed statuitur. Neque enim lex impletur, nisi libero arbitrio: sed per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ a vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium justitiæ dilectio, per justitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc, sicut lex non evacuatur, sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua lex impleatur: ita liberum arbitrium non evacuatur per gratiam, sed statuitur, quia gratia sanat voluntatem, qua justitia libere diligatur. Omnia hæc quæ velut catenatim connexui, habent voces suas in scripturis sanctis. Lex dicit, *Non concupisces*: Exod. 20. 17. Fides dicit, *Sana animam meam, quoniam peccavi tibi*. Ps. 40. 5. Gratia dicit, *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat*. Joan. 5. 14. Sanitas dicit, *Domine Deus meus exclamavi ad te, & sanasti me*. Ps. 29. 3. Liberum arbitrium dicit, *Voluntarie sacrificabo tibi*. Ps. 53. 8. Dilectio justitiæ dicit, *Narraverunt mihi injusti delectationes, sed non sicut lex tua, Domine*. Ps. 118. 85. Ut quid ergo miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire ante quam liberentur, aut de suis viribus, si jam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii utique libertatem sonare. *Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas*. 2. Cor. 3. 17. Si ergo servi sunt peccati, quid se jactant de libero arbitrio? *A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est*. 2. Petr. 2. 19. Si autem liberati sunt, quid se jactant velut de opere proprio, & gloriantur quasi non acceperint? An ita sunt liberi, ut nec illum velint habere Dominum, qui eis dicit, *Sine me nihil potestis facere*: Joan. 15. 5. &, *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis?* Joan. 8. 36.

CAPUT XXXI. Fides an sit in nostra potestate.

Quæret aliquis, utrum fides ipsa, in qua salutis vel ad salutem connexionis hujus, quam commemoravi, esse videtur exordium, in nostra

stra constituta sit potestate? quod facilius videbimus, si prius quid sit potestas aliquanto diligentius perspexerimus. Cum enim duo quædam sint, velle & posse, unde nec qui vult continuo potest, nec qui potest continuo vult: quia sicut volumus aliquando quod non possumus, sic etiam aliquando possumus quod nolumus: satis evolutis ipsis etiam vocabulis resonat, quod ab eo quod est velle, voluntas; ab eo autem quod est posse, potestas nomen accepit. Quapropter sicut qui vult habet voluntatnm, ita potestatem qui potest. Sed ut potestate aliquid fiat, voluntas aderit. Neque enim dici solet quispiam potestate fecisse, si quid fecit invitus.

Invitus facere quomodo quis dicitur.

Quamquam si subtilius advertamus, etiam quod quisque invitus facere cogitur, si facit, voluntate facit: sed quia mallet aliud, ideo invitus, hoc est, nolens facere dicitur. Malo quippe aliquo facere compellitur, quod volens evitare vel a se removere, facit quod cogitur. Nam si tanta voluntas sit, ut malit hoc non facere quam illud non pati; cogenti procul dubio resistit, nec facit. Ac per hoc si facit; non quidem plena & libera voluntate, sed tamen non facit nisi voluntate; quam voluntatem quia effectus consequitur, non possumus dicere potestatem defuisse facienti. Si enim cogenti cedens vellet facere, nec posset; ei voluntatem adfuisse licet extortam, sed potestatem defuisse diceremus. Cum vero ideo non faciebat, quia nolebat, erat utique potestas, sed voluntas deerat, quamdiu cogenti reluctando non fecit. Hinc est quod etiam illi qui cogunt, vel qui suadent solent dicere, Quod habes in potestate quare non facis, ut hoc malo careas? Et qui omnino facere non possunt, quæ ideo coguntur ut faciant, quia posse creduntur, solent excusando respondere & dicere, Facerem, si esset in potestate. Quid igitur ultra quærimus, quando quidem hanc dicimus potestatem, ubi voluntati adjacet facultas faciendi? Unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult, facit; si non vult, non facit.

An fides in potestate sit.

Attende jam illud quod excutiendum posuimus, utrum fides in potestate sit? De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibemus cum aliquid credimus, non quam damus cum aliquid pollicemur; nam & ipsa dicitur fides.

Fides duplex.

Sed aliter dicimus, Non mihi habuit fidem: aliter, Non mihi servavit fidem. Nam illud est, Non credidit quod dixi: illud, Non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo; secundum illam vero qua fit quod promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apostolus, *Fidelis Deus, qui non vos permittat tentari super id quod potestis.*

1. Cor. 10. 13.

De illa itaque fide quærimus, utrum in potestate sit, qua credimus Deo, vel credimus in Deum. Hinc enim scriptum est, *Credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad justitiam*: &, *Credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam.*

Gen. 15. 6. Rom. 4. 3. & 5.

Vide nunc utrum quisque credat, si noluerit; aut non credat si voluerit. Quod si absurdum est: quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur? consensio autem utique volentis est: profecto fides in potestate est.

Fides in potestate, quia nullus credit nisi voluerit.

Sed sicut Apostolus dicit, *Non est potestas, nisi a Deo.* Quid igitur caussæ est, cur non & de ista nobis dicatur, *Quid enim habes quod non accepisti?* Nam & ut credamus Deus dedit. Nusquam autem legimus in Scripturis sanctis, Non est voluntas nisi a Deo. Et recte non scriptum est, quia verum non est: alioqui etiam

Rom. 13. 1. 1 Cor. 4. 7.

Omnis potestas, sed non omnis voluntas a Deo.

peccatorum, quod absit, auctor est Deus, si non est voluntas nisi ab illo: quoniam mala voluntas jam sola peccatum est, etiam si desit effectus, id est, si non habeat potestatem. Porro cum voluntas mala potestatem accipit implere quod intendit, ex judicio Dei venit, apud quem non est iniquitas.

Rom. 9. 14.

Punit enim etiam isto modo; nec ideo injuste, quia occulte. Ceterum iniquus puniri se ignorat, nisi cum manifesto supplicio senserit nolens, quantum mali sit quod perpetravit volens. Hoc est quod de quibusdam Apostolus ait, *Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis illorum, ut faciant quæ non conveniunt.*

Rom. 8. 24.

Hinc & Dominus Pilato, *Non haberes in me*, inquit, *potestatem, nisi data esset tibi desuper.*

Joan. 19. 11.

Sed cum potestas datur, non necessitas utique imponitur. Unde cum David Saulis occidendi potestatem accepisset, maluit parcere, quam ferire.

1. Reg. 24. & 26. 9.

Unde intelligimus malos accipere potestatem ad damnationem malæ voluntatis suæ, bonos autem ad probationem bonæ voluntatis suæ.

CAPUT XXXII.

Quæ fides laudanda.

CUM ergo fides in potestate sit, quoniam cum vult quisque credit: & cum credit, volens credit; deinde quærendum est, immo recolendum, quam fidem tanta conflictatione commendet Apostolus. Non enim quodlibet credere bonum est: nam unde est illud. *Fratres, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus qui ex Deo est?*

1 Joan. 4. 1. 1. Cor. 13. 7.

Nec in laudibus charitatis quod dictum est, *Omnia credit*, sic accipiendum est, ut charitati cujuspiam derogemus, si non quod audierit, statim crediderit. Quid quod eadem charitas admonet, non facile de fratre mali aliquid esse credendum, & cum tale aliquid dicitur, hoc ad se magis judicat pertinere ne credat. Postremo ipsa charitas quæ omnia credit, non omni spiritui credit: ac per hoc, omnia quidem credit, sed Deo; quia non dictum est, Omnibus credit. Nulli itaque dubium est, eam fidem ab Apostolo commendari, qua creditur Deo.

Sed adhuc aliquid discernendum est: quoniam & illi qui sub lege sunt, & timore pœnæ justitiam suam facere conantur, & ideo non faciunt Dei justitiam, quia charitas eam facit, quam non libet nisi quod licet, non timor, qui cogitur in opere habere quod licet, cum aliud habeat in voluntate, qua mallet, si fieri posset, licere quod non licet: & illi ergo credunt Deo nam si omnino non crederent, nec pœnam legis utique formidarent.

Rom. 4. 5.

Fides eorum qui sub lege sunt, alia a fide filiorum.

Sed hanc fidem commendat Apostolus qui dicit, *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater.*

Rom. 8. 15.

Timor ergo ille servilis est; & ideo quamvis in illo Domino credatur, non tamen justitia diligitur, sed damnatio timetur.

Timor servilis.

Filii vero clamant, *Abba, pater*, quarum duarum vocum una est ex circumcisione, altera ex præputio, Judæi primum & Græci: *quoniam unus est Deus qui justificat circumcisionem ex fide & præputium per fidem.*

Rom. 2. 9. Rom. 3. 30.

Cum autem clamant, aliquid petunt: & quid petunt, nisi quod esuriunt & sitiunt? Et hoc quid est, nisi quod de illis dictum est, *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur?*

Matt. 5. 6.

Huc ergo transeant qui sub lege sunt, ut ex servis filii fiant: nec sic tamen ut servi esse desistant; sed ut tamquam filii Domino & patri liberaliter serviant, quia & hoc acceperunt: *dedit enim potestatem* ille Unicus, *filios Dei fieri credentibus in nomine ejus*: eosque admonuit petere, quærere, pulsare, ut accipiant, & inveniant,

Joan. 1. 12.

&

& aperiatur eis: addens increpationem, & dicens,
Matth. 7. 11. *Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis*
1.Cor. 15. 16. *est, dabit bona petentibus se?* Cum ergo virtus
Rom. 7. 8. peccati lex inflammaverit aculeum mortis, ut occasione accepta peccatum per mandatum operetur omnem concupiscentiam, a quo petenda est continentia, nisi ab illo qui novit bona data dare
Sap. 8. 21. filiis suis? An forte nescit insipiens, quod nemo possit esse continens, nisi Deus det? Hoc ergo ut sciat, ipsa indiget sapientia. Cur itaque non audit Patris sui Spiritum dicentem per Apostolum Christi, vel ipsum Christum qui dicit in Evan-
Matth 7.7 gelio suo, *Petite, & accipietis*; loquentem etiam
Jacob. 1. 5. in Apostolo suo, & dicentem, *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur il-*
Rom. 1. 17. *li; postulet autem in fide, nihil hæsitans?* Hæc est
Ibid. 4. 5. fides ex qua justus vivit: hæc est fides, per quam excluditur gloriatio; sive ut * abscedat qua in no-
Ibid. 3. 27. bis inflamur, sive ut emineat qua in Domino glo-
*V. hoc lib. c. 10. n. 17. riamur: hæc est fides qua impetratur largitas spiritus, de quo dicitur, *Nos enim spiritu ex fide*
Gal. 5. 5. *spem justitiæ expectamus*. Ubi quidem quæri adhuc potest, utrum spem justitiæ dixerit, qua sperat justitia, an qua speratur ipsa justitia: quoniam justus ex fide vivens sperat utique vitam æternam;
2. Cor. 4. 16. itemque fides esuriens & sitiens justitiam renovatione de die in diem interioris hominis proficit in ea, & sperat in ea satiari in vita æterna, ubi fiet id quod in Psalmo de Deo dicitur; *Qui satiat*
Ps. 102. 5. *in bonis desiderium tuum*. Hæc est fides qua sal-
Ephes. 2. 8. vi fiunt de quibus dicitur, *Gratia salvi facti estis per fidem; & hoc non ex vobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in il-*
Fides per dilectionem, non per timorem operatur. *lis ambulemus*. Postremo hæc est fides, quæ per dilectionem operatur, non per timorem; non formidando pœnam, sed amando justitiam. Unde ergo ista dilectio, id est, charitas per quam fides operatur, nisi unde illam fides ipsa impetravit?
Gal. 5. 6. Neque enim esset in nobis, quantacumque sit in
Rom. 5. 5. nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris per
Rom. 3. 21. Spiritum sanctum qui datus est nobis. Charitas
Psal. 3. 9. quippe Dei dicta est diffundi in cordibus nostris,
Gal. 2. 16. non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos: sicut justitia Dei, qua justi ejus munere efficimur, & Domini salus, qua nos salvos facit, & fides Jesu Christi, qua nos fideles facit. Hæc est justitia Dei, quam non solum docet per legis præceptum, verum etiam dat per spiritus donum.

CAPUT XXXIII. Voluntas credendi unde.

SED consequens est paululum quærere, utrum voluntas illa qua credimus, etiam ipsa Dei donum sit, an ex illo naturaliter insito libero adhibeatur arbitrio. Si enim dixerimus eam non esse donum Dei, metuendum est ne existimemus
1.Cor. 4. 7. invenisse nos aliquid, quod Apostolo increpanti & dicenti, *Quid enim habes quod non accepisti? si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* respondere possumus. Ecce habemus voluntatem credendi, quam non accepimus: ecce ubi gloriamur, quod non accepimus. Si autem dixerimus, etiam hujusmodi voluntatem non esse nisi donum Dei, rursus metuendum est, ne infideles atque impii non immerito se velut juste excusare videantur, ideo non credidisse, quod dare illis Deus istam noluit voluntatem.
Phil. 2. 13. Nam illud quod dictum est, *Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate*: jam gratiæ est, quam fides impetrat, ut possint esse hominis opera bona, quæ operatur fides per dilectionem, quæ diffunditur in corde per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. * Si na- *Confer. l. 2. de peccatorum meritis, c. 18.
tura, quare non omnibus, cum sit idem Deus omnium creator? Si dono Dei, etiam hoc quare non omnibus, cum omnes homines velit salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. 1. Tim. 2. 4.

Prius igitur illud dicamus, & videmus utrum huic satisfaciat quæstioni, quod liberum arbitrium naturaliter attributum a Creatore animæ rationali, illa media vis est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest: & ideo nec istam voluntatem qua credit Deo, dici potest homo habere quam non acceperit, quando quidem vocante Deo surgit de libero arbitrio, quod naturaliter cum crearetur accepit. Vult autem Deus omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire: non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes justissime judicentur. Quod cum fit, infideles quidem contra voluntatem Dei faciunt, cum ejus Evangelio non credunt: nec ideo tamen eam vincunt, verum se ipsos fraudant magno & summo bono, malisque pœnalibus implicant, experturi in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt. Ita voluntas Dei semper invicta est: vinceretur autem, si non inveniret quid de contemptoribus faceret, aut ullo modo possent evadere quod de talibus ille constituit. Qui enim dicit, verbi gratia, Volo ut hi omnes servi mei operentur in vinea, & post labores requiescentes epulentur, ita ut quisquis eorum hoc noluerit, in pistrino semper molat: videtur quidem quicumque contempserit, contra voluntatem Domini sui facere, sed tunc eam vincet, si & pistrinum contemnens effugerit: quod nullo modo fieri potest sub Dei potestate. Unde scriptum est, *Semel locutus est* Ps. 61. 12.
Deus, hoc est, incommutabiliter: quamquam & de unico Verbo possit intelligi. Deinde subjungens quid incommutabiliter sit locutus: *Duo hæc*, inquit, *audivi, quoniam potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera sua*. Ille igitur reus erit ad damnationem sub potestate ejus, qui contempserit ad credendum misericordiam ejus. Quisquis autem crediderit, eique se a peccatis omnibus absolvendum, & ab omnibus vitiis sanandum, & calore ac lumine ejus accendendum illuminandumque commiserit, habebit ex ejus gratia opera bona, ex quibus etiam secundum corpus a mortis corruptione redimatur, coronetur, bonisque satietur, non temporalibus, sed æternis, supra quam petimus & intelligimus.

Liberum arbitrium media vis.

Voluntas Dei semper invicta.

Opera bona ex gratia.

Hunc ordinem tenuit Psalmus, ubi dicitur, Ephes. 3. 20.
Benedic anima mea Dominum, & noli oblivisci Ps. 102. 2.
omnes retributiones ejus: qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te in miseratione & misericordia, qui satiat in bonis desiderium tuum. Et ne forte hæc tanta bona hujus vetustatis, hoc est, mortalitatis deformitas desperaret: *Renovabitur*, in- Ibid. 5.
quit, *sicut aquilæ juventus tua*. Tamquam diceret, Hæc quæ audisti ad novum hominem & ad novum pertinent testamentum. Recole mecum eadem ipsa paululum, obsecro te, & inspice delectabiliter laudem misericordiæ, hoc est, gratiæ Dei. *Benedic*, inquit, *anima mea Dominum, & noli oblivisci omnes retributiones*

ejus:

ejus: non ait, tributiones, sed retributiones ejus, quia retribuit bona pro malis. *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis:* hoc agitur in baptismatis [Gal. 5. 17. Rom. 7. 23. Ibid. 58.] sacramento. *Qui sanat omnes languores tuos:* hoc agitur in vita fidelis hominis, dum caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, ut non quæ volumus faciamus; dum alia lex in membris repugnat legi mentis; dum velle adjacet, perficere autem bonum non: qui languores vetustatis, si perseverante intentione proficimus, [Gal. 5. 6. Ps. 102. 4.] de die in diem crescente novitate sanantur, ex fide quæ per dilectionem operatur. *Qui redimit de corruptione vitam tuam:* hoc fit in ultima [Prov. 20. 8. & 9. Matth. 16. 27.] resurrectione mortuorum. *Qui coronat te in miseratione & misericordia:* hoc fit in judicio, ubi cum rex justus sederit in throno redditurus [In judicio Dei miseratio & misericordia.] uniquique secundum opera ejus, quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Ideo illic necessarium fuit commemorare miserationem & misericordiam Domini, ubi jam exigi debita & reddi merita sic possent videri, & nullus esset misericordiæ locus. Coronat ergo in miseratione & misericordia, sed etiam sic secundum opera. Segregabitur enim ad [Matt. 25. 13.] dexteram, cui dicatur: *Esurivi, & dedisti mihi* [Jacob. 2. 13] *manducare:* quoniam *judicium sine misericordia;* [Matth. 5. 7] *sed illi qui non fecit misericordiam. Beati autem misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus.* Jam vero cum sinistri ierint in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Quia [Matth. 25 46.] *hæc est*, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, & quem misisti Jesum Chri-* [Joan. 17. 3. Ps. 102. 5.] *stum*, illa cognitione, illa visione, illa contemplatione satiabitur in bonis animæ desiderium. Hoc enim solum ei sat est, ultra non habet quod ap- [Joan. 14. 8.] petat, quo inhiet, quod requirat. Nam desiderio hujus satietatis ardebat qui Domino Christo ait: *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Cui re- [Joan. 17. 3.] sponsum est: *Qui me videt, videt & Patrem.* Quia ipsa est vita æterna, ut cognoscant unum verum Deum te, & quem misisti Jesum Christum. Sed si ille qui vidit Filium, vidit & Patrem, pro- [* *Hic & infra forte vidit.*] fecto qui * videt Patrem, & Filium videt, & Spiritum sanctum Patris & Filii. Ita nec arbitrium [Ps. 102. 2. Rom. 10. 3] liberum tollimus, & benedicit anima nostra Dominum, non obliviscens omnes retributiones ejus: nec ignorans Dei justitiam, suam vult constituere, sed credit in eum qui justificat impium, & vivit [Rom. 4. 5. Galat. 5. 6. Rom. 5. 5.] ex fide, donec ad speciem perducatur; fide scilicet quæ per dilectionem operatur. Quæ dilectio diffunditur in cordibus nostris, nec per sufficientiam propriæ voluntatis, nec per litteram legis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

[CAPUT XXXIV. Voluntas credendi a Deo.] HÆC disputatio, si quæstioni illi solvendæ sufficit, sufficiat. Si autem respondetur, cavendum esse ne quisquam Deo tribuendum putet peccatum, quod admittitur per liberum arbitrium, si in eo [1. Cor. 4. 7.] quod dicitur, *Quid habes, quod non accepisti;* propterea etiam voluntas qua credimus, dono Dei tribuitur, quia de libero existit arbitrio, quod cum crearemur accepimus. Attendat & videat, non ideo tantum istam voluntatem divino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter concreatum est; verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, ut velimus, & ut credamus, sive extrinsecus per evangelicas exhortationes, ubi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, ut ad gratiam justificantem credendo confugiat, sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem, sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis est. His ergo modis quando

S. Prosperi (catchword)

Deus agit cum anima rationali, ut ei credat, ne- [V. lib. 1. ad Simplicianum, q. 2.] que enim credere potest quodlibet libero arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio cui credat; profecto & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia ejus prævenit nos: consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. Quæ res non solum non infirmat quod dictum est, *Quid habes quod non accepisti;* verum etiam con- [1. Cor. 4. 7.] firmat. Accipere quippe & habere anima non potest dona, de quibus audit, nisi consentiendo: ac per hoc quid habeat, & quid accipiat Dei est: accipere autem & habere accipientis & habentis est. Jam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coartet, cur illi ita suadeatur, ut persuadeatur, illi autem non ita; duo sola occurrunt interim quæ respondere mihi placeat: *O altitudo divitiarum!* &, *Numquid iniquitas apud* [Rom. 11. 33 Rom. 9. 14.] *Deum?* Cui responsio ista displicet; quærat doctiores, sed caveat ne inveniat præsumptores.

EX EPISTOLA EJUSDEM AD PAULINUM,
alias CVI. *nunc* CLXXXVI. *cap.* 1. *& seq.*

GRATIA Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (quod fides vera & catholica tenet semper Ecclesia) pusillo cum magnis a morte primi hominis ad vitam secundi hominis transfert; non solum peccata delendo, verum etiam ad non peccandum recteque vivendum eos qui jam uti possunt voluntatis arbitrio sic adjuvando, ut nisi adjuvet, nihil pietatis atque justitiæ, sive in opere, sive etiam in ipsa voluntate habere possimus. *Deus quippe operatur in nobis, &* [Phil. 2. 13.] *velle & operari pro bona voluntate.*

[CAPUT II.] NAM quis nos nisi qui *venit quærere & salvare quod perierat*, ab illa perditionis massa & concretione discernit? Unde Apostolus interrogat, [1. Cor. 4. 7.] dicens, *Quis enim te discernit?* Ubi si dixerit homo, Fides mea, voluntas mea, bonum opus [Ibidem.] meum: respondetur ei, *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Hoc utique totum ideo, non ut homo non glorietur; sed ut qui gloria- [1. Cor. 1. 13.] tur, in Domino glorietur; non ex operibus, ne forte quis extollatur. Non quia bona opera frustrentur, cum Deus reddat unicuique secundum opera ejus, sitque gloria & honor, & pax omni [Rom. 2. 6. Ibid. 10. Gal. 5. 6. Rom. 5. 5.] operanti bonum: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur nisi ipsa dilectio Dei diffunderetur in cordibus nostris per Spiritum sanctum [Rom. 12. 3.] qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis, nisi Deus unicuique partiretur mensuram fidei.

Bonum est igitur homini, ut cum totis viribus [Ps. 58. 10.] liberi arbitrii sui veraciter dicat, *Fortitudinem meam ad te custodiam:* quia ille qui putavit sine ipsius adjutorio se posse custodire quod dedit, profectus in longinquam regionem, & vivens prodige, [Luc. 15. 13. Ibid. 18.] cuncta consumpsit, & miseria duræ servitutis attritus, reversusque in semetipsum, dixit, Surgam, & ibo ad Patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset? Quod [2. Cor. 3. 5.] intelligens minister ille novi Testamenti, *Non quia idonei sumus*, inquit, *cogitare aliquid a nobis quasi ex nobismetipsis; sed sufficientia nostra* [Ps. 58. 10.] *ex Deo est.* Unde & ille cum dixisset, *Fortitudinem meam ad te custodiam:* ne vel hoc ipsum quod [Ps. 126. 1. 2] custodit, suis viribus arrogaret, tamquam ei venisset

in mentem, quia nisi Dominus custodierit civitatem, Ps. 110.4. in vanum vigilant qui custodiunt eam, & non dormit, neque dormitat, qui custodit Israel; adjunxit caussam unda fiat idoneus custodire, vel quo potius custode servetur, *Quoniam Deus*, inquil, *susceptor meus es*.

Recolat igitur iste, si potest, merita sua, unde factum sit ut Deus dignaretur ejus esse susceptor, ac si Deus esset susceptus. Recolat utrum quæsierit an quæsitus sit, ab illo scilicet, qui Luc. 19.10. venit quærere & salvare quod perierat. Nam si quærere voluerit, ante gratiam quid meruerit us acciperet eam, mala sua poterit homo invenire, non bona, etiamsi eum unius diei vitam Job. 14. 5. sec. LXX. habentem super terram gratia Salvatoris invenerit. Quia si aliquid boni operatur homo ut gra- Rom. 4.4. tiam mereatur, non ei merces imputatur secun- Habac. 2.4 dum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam, (Justus enim ex fide vivit) profecto antequam gratia justificetur, id est, justus efficiatur, impius quid est nisi impius? quem si debitum sequeretur, quid ejus me- Rom. 11.6. rito nisi supplicium redderetur? Si ergo gratia, jam non ex operibus est: alioquin gratia jam non est gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur; unde etiam nuncupatur.

CAPUT III. Objectio.

SI quis autem dixerit quod *gratiam bene operandi fides mereatur*; negare non possumus, immo vero gratissime confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant qua impetrent charitatem, quæ sola vere bene operatur, isti fratres nostri, qui multum de suis operibus gloriantur. Charitas autem usque adeo donum Dei est, ut Deus dica- 1. Joan. 4. 8. tur. Qui ergo habent fidem, qua impetrent justificationem, per Dei gratiam pervenerunt ad Isa. 49. 2. Cor. 6. 2. legem justitiæ. Unde dicitur, *Tempore accepta-* Phil. 2. 13. *bili exaudivi te, & in die salutis adjuvi te*. Proinde in iis qui per electionem gratiæ salvi fiunt, adjutor Deus operatur & velle & operari pro bona voluntate: quoniam diligentibus Rom. 8. 28. Deum omnia cooperantur in bonum. Si omnia, utique & ipsam dilectionem quam fide impetramus, ut eum qui nos prior dilexit ut in illum crederemus, per ejus gratiam diligamus, & diligamur qui operati non sumus.

Qui vero suis meritis præmia tamquam debita exspectant, nec ipsa merita Dei gratiæ tribuunt, sed viribus propriæ voluntatis, sicut dictum est de carnali Israel, persequentes legem justitiæ, in legem justitiæ non perveniunt: quare? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus Ipsa est enim justitia ex fide quam gentes appre- Rom. 9. 30. henderunt, de quibus dictum est, *Quid ergo dicemus? Quia gentes quæ non cognoverunt justitiam, apprehenderunt justitiam. Justitiam autem quæ ex fide est. Israel autem persequens legem justitiæ in legem justitiæ non pervenit: quare? Quia non ex fide, sed tamquam ex operibus. Offende-* Isa. 28. 16. 1. Pet. 2. 6. *runt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & qui crediderit in eum, non confundetur*. Ipsa est justitia ex fide, qua credimus nos justificari, hoc est justos fieri gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, ut inveniamur in illo non habentes nostram justitiam, quæ ex lege est, sed eam quæ est per fidem Christi. Quæ ex Deo justitia in fide, in fide utique est, qua credimus nobis justitiam divinitus dari; non a nobis in nobis nostris viribus fieri.

Nam cur illam justitiam quæ ex Lege est, suam dixit Apostolus, non ex Deo? quasi Lex non sit ex Deo? quis hoc nisi impius senserit? sed quia Lex per litteram jubet, non per spiritum juvat: quicumque sic audit litteram Legis, ut ei sufficere videatur cognovisse quid jubeat aut prohibeat, quo id se arbitrii sui virtute impleturum esse confidat, nec fide confugiat adjuvandus ad spiritum vivificantem, ne reum factum littera occidat; is profecto zelum Dei habet, sed non secundum scientiam. Ignorans enim Dei justitiam, Rom. 10. 3. id est, eam quæ datur ex Deo, & suam volens constituere, ut tantummodo ex Lege sit, justitiæ Dei non est subjectus. *Finis enim Legis Chri-* Ibid. 4. *stus ad justitiam omni credenti*; sicut idem Apo- 2. Cor. 5. 21. stolus dicit, *ut nos simus justitia Dei in ipso*. Ju- 2. sent. dist. 26. c. etsi. stificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum: justifi- Rom. 5. 1. cati autem gratis per gratiam ipsius, ne fides ipsa superba sit.

Nec dicat sibi: *Si ex fide, quomodo gratis?* Objectio. *Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quam donatur?* Non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit, *Ut merear justificationem, habeo fidem*: respondetur ei; *Quid enim habes quod non* 1. Cor. 4. 7. *accepisti?* Cum ergo fides impetrat justificatio- 2. Sent. dist. 26. c. Itaque. nem, sicut unicuique Deus partitus est etiam ipsius mensuram fidei, non gratiam Dei aliquid me- Rom. 12. 3. riti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur perfici, comitante non ducente, pedissequa non prævia voluntate. Unde ille qui dixit, *Fortitudinem meam ad te custo-* Ps. 58. 10. *diam*; caussamque reddidit, dicens, *Quoniam Deus susceptor meus es*; tamquam requirens quibus id meritis fuerit consequutus, nihilque in se inveniens ante gratiam Dei: *Deus meus*, inquit, Ibidem. *misericordia ejus præveniet me*. Quantumcumque, inquit, cogitavero antecedentia merita mea, misericordia ejus præveniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem suam ad illum custodiens, eodem servatore non perdidit, quo largitore suscepit. Nec ob aliud meretur ampliora, nisi pie fideliterque sciendo a quo sibi bona sunt omnia, & hoc sciendo non ex seipso, ne vel hoc sit in eo quod non sit ex Deo. Unde optime Apostolus: *Nos*, inquit, *non spiritum hujus mundi* 1. Cor. 2. 12 *accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis*. Ac per hoc & IPSUM HOMINIS MERITUM donum est Jac. 1. 17. gratuitum. Nec a Patre luminum, a quo descendit omne datum optimum, boni aliquid accipese quisquam meretur, nisi accipiendo quod non meretur.

CAPUT IV.

Multum est autem indulgentius, & sine ulla dubitatione magis gratuitum, quod Dei gratia per Jesum Christum Dominum nostrum præstatur infantibus, ut eis non obsit ex Adam generatio, & prosit in Christo regeneratio, in quibus & ipsum accipiendi sensum tanto ante misericordia Dei prævenit: qui certe si in hac parvula ætate de corpore exierint, vitam æternam regnumque cælorum scientes accipiunt, ejus muneris merito quod hic, cum utique profuit, nescierunt. Certe in iis post priorum doctrinam, ista nonnisi priora sunt dona, in quibus donandis Dei gratia sic operatur, ut nec voluntas accipientium vel præmittatur vel adjungatur vel subsequatur. Quandoquidem tantum beneficium non solum non libentibus, verum etiam reluctantibus datur, quod eis ad magnum imputaretur sacrilegium, si jam in iis aliquid valeret voluntatis arbitrium.

Hoc

Hoc diximus propter eos qui non valentes in caussa gratiæ inscrutabilia Dei judicia perscrutari, cur ex Adam massa, quæ profecto ex uno in condemnationem tota collapsa est, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam, tamen audent parvulos reos propriorum constituere peccatorum, ut qui bona malave cogitare non possunt, putentur per liberum arbitrium vel pœnam mereri posse vel gratiam: cum potius apostolica veritas dicendo, [*Rom. 5. 16.*] *Ex uno omnes in condemnationem*; satis ostendat, quod nascantur in pœna, ut non merito, sed misericordia renascantur in gratia. [*Rom. 11. 6.*] Alioquin gratia jam non est gratia, si non divinis operibus gratis datur, sed humanis meritis redditur. Quæ sola sic discernit a pœna, ut cum pœna sit ex Adam omnibus debita, gratia vero per unum Jesum Christum nulli debita, sed gratuita, ut vere sit gratia; inscrutabilia judicia Dei, tamquam Deus, esse possint; cum parvulos ipse discernat, quos merita nulla discernunt; sed iniqua esse non possint, quia universæ viæ Domini misericordia & veritas. [*Psal. 24. 10.*] Unde cum præbetur alteri misericordiæ gratia, non habet quod de humano merito glorietur, quoniam non ex operibus, ne forte quis extollatur. Cum vero alteri vindictæ redditur veritas, non habet cur juste queratur. Id enim redditur, quod peccato jure debetur; quoniam unus in qoo omnes peccaverunt, utique etiam in singulis quibusque punitur. In quorum pœna clarius ostenditur, quid vasis misericordiæ per non debitam, sed veram gratiam hoc est gratuitam conferatur.

CAPUT V.

Unde autem argumententur adversus Apostolum, [*Rom. 5. 12.*] apertissime dicentem, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt*; dicentes, etiam parvulos propria per liberum arbitrium habere peccata, tædet attendere, pigetque proferre, sed magis compellimur dicere. Quod enim potuerunt magna & acuta ingenia cogitare, AUT INOPIÆ EST, tacendo vitare, aut arrogantiæ contemnendo præterire. *Ecce*, inquiunt, *Esau & Jacob inter viscera materna luctantur, & dum nascuntur, alter supplantatur ab altero, atque in pede præcedentis manus consequentis & tenentis inventa, perseverans quodammodo lucta convincitur. Quomodo ergo in infantibus hæc agentibus nullum est vel ad bonum, vel ad malum propria voluntatis arbitrium, unde præmia sive supplicia meritis præcedentibus subsequantur?*

Ad hoc nos dicimus, ideo motus illos & tamquam litigium parvulorum signum rerum fuisse magnarum, quia non fuit arbitrium sed prodigium. Neque enim daturi sumus & asinis liberum arbitrium voluntatis, quoniam hujus generis jumentum, [*2. Petr. 2. 16.*] sicut scriptum est, *subjugale sine voce, hominis voce respondens vetuit Prophetæ dementiam*. Hi autem qui tales non prodigiosos motus, sed voluntarios actus; nec de parvulis, sed a parvulis factos esse contendunt, quid Apostolo responsuri sunt, qui cum & hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ commemorandos videret, [*Rom. 9. 11. 12, &c.*] *Nondum enim natis*, inquit, *nec aliquid a gentibus boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori*. Deinde adjungens testimonium Prophetæ longe post quidem ista dicentis, sed tamen de hac re antiquum Dei consilium declarantis, *Sicut scriptum est*, inquit, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. [*Malac. 1. 2.*]

S. Prosperi.

Nempe doctor gentium in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur, ut gratia commendetur, ut quod dictum est, *Major serviet minori*, non ex operibus, sed ex vocante dictum *intelligatur*, ut secundum electionem, propositum Dei maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit electionem voluntatis humanæ sive naturæ, cum par esset in utroque mortis damnationisque conditio; sed electionem proculdubio gratiæ, quæ non invenit eligendos, sed facit, de qua & in consequentibus ejusdem epistolæ loquens ait: *Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia*. [*Rom. 11. 5.*] Cui loco satis locus iste concordat, ubi commemoratur, non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, *Major serviet minori*. [*Rom. 9. 12.*] Ut quid ergo præclarissimo gratiæ commendatori de infantum libero arbitrio, & nondum natorum actibus tam impudenter resistitur? Cur meritis præveniri gratia perhibetur, quæ gratia non esset, si secundum meritum imputaretur? Cur contra salutem, quæ missa est perditis, quæ venit indignis, quamlibet acuta, quamlibet copiosa & ornata, mirum tamen si Christiana disputatione contenditur?

CAPUT VI.

Objectio.

SED *quomodo*, inquiunt, *non est iniquitas apud Deum, si diligendo discernit quos merita operum nulla discernunt?* Ita nobis hoc dicitur tamquam id Apostulus ipse non viderit, non proposuerit, non responderit. Vidit utique quid iis auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare, & eamdem quæstionem sibi ipse proponens, *Quid ergo dicemus*, inquit, *Numquid iniquitas apud Deum?* [*Rom. 9. 14.*] Continuo respondit, *Absit*. Rationemque reddens cur absit, id est, cur non sit iniquitas apud Deum, non ait, Merita enim vel opera judicat etiam parvulorum, etiamsi adhuc sint in materno utero constituti. Quomodo enim hoc diceret, qui jam dixerat de nondum natis, & de iis qui nihil adhuc egerant boni vel mali, quod non ex operibus, sed ex vocante dictum sit, Major serviet minori? Sed cum vellet ostendere cur in iis non sit iniquitas apud Deum, ait, *Moysi enim inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero*. [*Exod. 33. 19.*] Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa primi hominis, cui merito mors debetur, non ad merita hominum, sed ad Dei misericordiam pertinere quod quisque liberatur: atque ita non esse iniquitatem apud Deum, quia neque * remittendo neque exigendo quod debetur, injustus est. Ibi enim gratia est indulgentia, ubi justa posset esse vindicta. Et hinc evidentius apparet a pœna debita liberato & gratis justificato, quantum beneficii conferatur, quod alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur.

* *Al.* permittendo.

Denique subjungit & dicit, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*. [*Rom. 9. 16.*] Hoc propter eos dictum est, qui per gratiam liberati justificantur. Propter eos autem, super quos ira Dei manet, quia & ipsis Deus bene utitur ad docendos alios, quos liberare dignatur, subjunxit atque ait, *Dicit enim Scriptura Pharaoni; quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra*. [*Exod. 9. 17.*] Deinde ad utrumque concludens, *Ergo*, inquit, *cujus vult miseretur, & quem* [*Rom. 9. 18.*]

vult obdurat : profecto neutrum aliqua iniquitate, sed utrumque misericordia & veritate. Et adhuc tamen audax movetur infirmitas, eorum scilicet qui secundum conjecturas cordis humani inscrutabilem altitudinem judiciorum Dei cogitare conantur.

Hanc quæstionem sibi ex adverso opponens
Ibid. 19. Apostolus, ait, *Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati ejus qui resistit?* Nobis hoc dictum putemus. Quid ergo aliud quam quod respondit Apostolus, respondere debemus? aut si & nos talia movent, quia & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus di-
Ibidem 20. centem, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* Hæc massa si esset ita media, ut quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, ut ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem universa defluxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius justitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ; quod vero in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit ut sit apud Deum, sed judicio deputandum est. Hoc quisquis cum Ecclesia catholica sapit, non contra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & judicium Domino cantat, ut nec misericordiam recuset ingratus, nec judicium
** Al. invitus.* accuset * injustus.

Alia est namque illa conspersio, de qua idem
Rom. 11. 16. dicit Apostolus, *Si autem delibatio sancta est, & conspersio : & si radix sancta est, & rami.* Illa est ex Abraham, non ex Adam : id est ex communione sacramenti & similitudine fidei, non ex propagine mortali. Ista vero vel conspersio, vel sicut in plerisque codicibus legi-
** Φύραμα.* tur, * massa, quoniam tota mortis est, cum per
Rom. 5. 12. unum hominem peccatum intravit in mundum & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt : misericordia ex illa fit aliud vas in honorem, judicio autem aliud in contumeliam. Neque ibi præcedunt merita gratiam liberantis, neque hic effugiunt peccata justitiam punientis. Quod quidem in ætatibus majoribus adversus contentiosos non tam evidenter apparet, ubi pro meritis hominum qualicumque velut protecti obscuritate confugiunt : sed ideo contra eorum contentionem illos invehit Apostolus, in quibus nondum natis, neque agentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Major serviet minori.

Qua in re quoniam nimis alta & inscrutabilia sunt judicia Dei, & investigabiles viæ ejus, interim teneat homo non esse iniquitatem apud Deum; sed qua æquitate cujus vult miseretur, & quem vult obdurat, se tamquam hominem ignorare fateatur. Ita sane ut propter illud quod inconcussum tenet, non esse iniquitatem apud Deum, quamvis nemo ab illo justificetur meritis præcedentibus, neminem tamen obdurari nisi merito noverit. Pie namque & veraciter creditur Deus nocentes atque impios justificando a pœnis debitis liberare : quemquam vero immeritum, & nulli obnoxium peccato, si Deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Ubi ergo liberatur indignus, tanto debetur major actio gratiarum, quanto pœna justior debeatur : ubi autem damnatur indignus, nec misericordia nec veritas obtinetur.

Quomodo, inquiunt, *Esau non damnatur indi-* Objectio.
gnus, si non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori? Sicut enim illius nulla præcesserant opera bona, ut ad gratiam pertineret, sic nec hujus mala, ut ad pœnam pertinere deberet. Nulla plane in utroque opera vel bona vel mala, sed propria : uterque autem illi uni obnoxius erat in quo omnes peccaverunt, ut omnes in illo morerentur. Quicumque enim ex Peccatum
illo uno multi in seipsis futuri erant, tunc in originale.
illo unus erat. Proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exiisset. Porro autem in quo erat natura communis, ab ejus vitio est nullus immunis. Si ambo qui nondum propria vel bona vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebantur; laudet misericordiam qui liberatur, non culpet judicium qui punitur.

Hic si dixerimus, *Quanto melius ambo libera-* CAPUT
rentur : nihil nobis convenientius dicetur, quam, VII.
O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Novit Cur non
quippe ille quid agat, & quantus numerus esse omnes liberentur.
debeat primitus omnium hominum, deinde san- *Rom. 9. 20.*
ctorum, sicut siderum, sicut angelorum, atque ut de terrenis loquamur, sicut pecorum, piscium, volatilium, sicut arborum & herbarum, sicut denique foliorum capillorumque nostrorum. Nam nos humana cogitatione adhuc possumus dicere, Quoniam bona sunt cuncta ista quæ fecit, quanto melius illa duplicasset & multiplicasset, ut multo essent plura quam sunt. Si enim non ea caperet mundus, numquid non posset etiam ipsum facere quantum vellet ampliorem? Et tamen quantumcumque faceret vel illa plura, vel istum capaciorem atque majorem, nihilominus eadem de multiplicandis eis dici possent, & nullius esset * immoderatus modus. ** forte moderatus.*

Etenim etiam illud dici potest, sive sit gratia qua justificantur injusti, de qua nobis dubitare fas non est, sive, ut quidam volunt, semper præcedat liberum arbitrium, cujus meritum sequatur vel pœna vel præmium; cur omnino creati sunt, quos Deus ita peccaturos, ut æterno essent igne damnandi, sine dubitatione præscivit? Quamvis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas quæ per seipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi Deus creavit? Quare, nisi quia voluit? Quare autem voluerit, o *Rom. 9. 20.*
homo tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidem vas in honorem, aliud autem in contumeliam?

Atque utinam discamus quod sequitur, *Si au-* *Ibid. 22.*
tem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, pertulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ecce jam ratio reddita est homini, quanta debuit homini; si tamen vel istam capit, qui pro sui arbitrii libertate in tantæ infirmitatis servitute contendit. Ecce dictæ sunt caussæ. Tu ergo quis es, qui respondeas Deo, si volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, quod & malis bene uti optimus possit, malis dumtaxat non conditione divina, sed vitiata voluntatis iniquitate natura, quæ a Deo conditore condita est bona; pertulit

in

in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, non quod illi essent necessaria, sive angelica, sive humana peccata, cui nec justitia creaturæ cujusquam est necessaria; sed ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tamquam de propriis extollerent viribus, sed humiliter intelligerent, nisi illis Dei gratia non debita, sed gratuita subveniret, id fuisse reddendum meritis suis, quod aliis in eadem massa redditum cernerent.

Certus est ergo Dei præscientiæ definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus *diligentibus Deum*, quod eis donavit per diffusum *Rom. 8. 28. & 29.* in cordibus eorum Spiritum-sanctum, *omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt. Quoniam quos ante præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit* *Ibid. 29.* *ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, illos & vocavit*: hic subaudire debemus, *secundum propositum*. Sunt enim & alii vocati, sed non electi: ac per hoc non secundum propositum vocati. *Quos autem vocavit*, hoc est (*secundum propositum*,) *illos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit*. Hi sunt filii promissionis, hi sunt electi, qui per electionem gratiæ salvi fiunt, ubi dictum *Rom. 11. 6.* est, *Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia*. Hæc sunt vasa *Rom. 9. 23.* misericordiæ, in quibus Deus etiam per vasa iræ notas facit divitias gloriæ suæ. Horum fit *Act. 4. 32.* per Spiritum-sanctum cor unum & anima una, *Psal. 102. 2. & 3.* quæ benedicit Deum, & non obliviscitur omnes retributiones ejus, qui propitius fit omnibus iniquitatibus ejus; qui sanat omnes languores ejus; qui redimit de corruptione vitam ejus; qui coronat eam in misericordia: quia non volentis *Rom. 9. 16.* neque currentis, sed miserentis est Dei.

Ceteri autem homines ad istam societatem non pertinentes, quorum tamen & animam & corpus Dei bonitas operata est, & quidquid habet ipsa natura præter vitium, quod eidem inflixit superbientis voluntatis audacia, propter hoc a Deo præsciente creati sunt, ut in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret; & in eorum justis & debitis pœnis vasa misericordiæ, quæ non suorum operum meritis, sed gratuita Dei gratia sunt ab illa concretione discreta, quid sibi collatum esset addiscerent; ut omne os obstruatur, & qui gloriatur, in Domino glorietur.

CAPUT VIII. Quisquis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini Jesu Christi, qui dixit, *Luc. 19. 10.* *Venit filius hominis quærere & salvare quod perierat*: non enim ait, quod periturum fuerat, sed *quod perierat*; quid ostendens, nisi peccato primi hominis universi generis humani periisse naturam? Qui ergo aliter docet & non acquiescens ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, *1. Tim. 6. 3.* contra gratiam Salvatoris, & contra sanguinem Redemptoris tamquam salvam & liberam naturam defendit humanam, & Christiano tamen censeri vocabulo affectat, quid de parvulorum discretione dicturus est, cur alius in vitam secundi hominis assumatur, alius in morte primi hominis relinquatur? Si dixerit, liberi arbitrii merita præcessisse, respondet Apostolus, quod supra diximus, de nondum natis neque aliquid agentibus boni aut mali.

EX EPISTOLA EJUSDEM AD SIXTUM
alias CV. nunc CXCIV. cap. 2. & seq.

QUOD enim putant auferri sibi liberum arbitrium, si nec ipsam bonam voluntatem sine adjutorio Dei hominem habere consenserint: non intelligunt non se firmare humanum arbitrium, sed impellere ut per inania feratur, non in Domino tamquam in petra stabili collocetur. *Paratur enim voluntas a Domino.* CAPUT II. *Prov. 8. 35. sec. LXX.*

Quod autem personarum acceptorem Deum se credere existimant, si credant quod sine ollis præcedentibus meritis, cujus vult miseretur, & quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit: parum attendunt quod debita reddatur damnato, indebita gratia liberato, ut nec ille se indignum queratur, nec dignum se iste glorietur; atque ibi potius acceptionem nullam fieri personarum, ubi una eademque massa damnationis & offensionis involvit, ut liberatus de non liberato discat, quod etiam sibi supplicium conveniret, nisi gratia subveniret. Si autem gratia utique nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata.

Sed injustum est, inquiunt, *in una eademque mala caussa hunc liberari, illum puniri*. Nempe ergo justum est utrumque puniri. Quis hoc negaverit? Agamus ergo gratias Salvatori, dum nobis redditum non cernimus, quod in damnatione similium etiam nobis debitum fuisse cognoscimus. Si enim omnis homo liberaretur, utique lateret quid peccato per justitiam debeatur: si nemo, quid gratia largiretur. Ut ergo in hac difficillima quæstione verbis potius utamur Apostoli; *Volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem: & ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ*: *Rom. 9. 22.* cui non potest figmentum dicere: Quare sic me fecisti? cum habeat potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. *Massa vitiata.* Ubi quia universa massa merito damnata est, contumeliam debitam reddit justitia, honorem donat indebitum gratia, non meriti prærogativa, non fati necessitate, non temeritate fortunæ; sed altitudine divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quam non aperit, sed clausam miratur Apostolus, clamans, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus? Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum, Amen.* *Rom. 11. 33.*

NOLUNT autem, ut sit ipsi gloria in justificandis impiis gratuita gratia, qui ejus ignorantes justitiam, suam volunt constituere: vel jam conclamantium religiosorum & piorum vocibus pressi, ita se fatentur ad habendam seu sciendam justitiam divinitus adjuvari, ut sui præcedat aliquid meriti, quasi priores volentes dare, ut retribuatur eis ab illo, de quo dictum est, *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* & suo putantes præire merito illum, de quo audiunt, aut potius audire nolunt, *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Quarum autem divitiarum est altitudo sapientiæ & scientiæ, ex his sunt divitiæ gloriæ ejus in vasa misericordiæ, CAPUT III. *Rom. 11. 35.*

quæ

quæ vocat in adoptionem; quas divitias notas
vult facere etiam per vasa iræ, quæ perfecta
sunt in perditionem. Et quæ sunt viæ investi-
Psal. 24.10. gabiles, nisi de quibus in Psalmo canitur, *Universæ viæ Domini misericordia & veritas*? Igi-
tur investigabiles sunt misericordia & veritas
ejus: quoniam cujus vult miseretur, non justi-
tia, sed misericordiæ gratia; & quem vult ob-
durat, non iniquitate, sed veritate vindictæ:
Quæ tamen misericordia & veritas ita sibi oc-
Psal. 84.11. currunt, quia scriptum est, *Misericordia & veritas obviaverunt sibi*; ut nec misericordia im-
pediat veritatem, qua plectitur dignus, nec ve-
ritas misericordiam, qua liberatur indignus.
Quæ igitur sua merita jactaturus est liberatus,
cum si digna suis meritis redderentur, non es-
set nisi damnatus? Nullane igitur sunt merita
justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut
justi fierent, merita non fuerunt. Justi enim
Rom. 3.24. facti sunt, cum justificati sunt: sed sicut dicit
Apostolus, *Justificati gratis per gratiam ipsius*.

Cum igitur huic gratiæ inimici infestique
sint isti, Pelagius tamen in ecclesiastico judicio
* Diospolitano. * Palæstino, (non enim aliter inde impunitus
exiisset,) anathematizavit eos, qui dicunt gra-
tiam Dei secundum merita dari. Sed nihil aliud
in eorum etiam posterioribus disputationibus
invenitur, quam meritis dari eam gratiam, de
cujus commendatione maxime ad Romanos apo-
stolica epistola loquitur, ut inde se prædicatio
ejus velut a capite orbis toto orbe diffunderet;
ea est enim qua justificatur impius, id est, fit
justus qui prius erat impius. Et ideo percipien-
dæ hujus gratiæ merita nulla præcedunt, quo-
niam meritis impii, non gratia, sed pœna de-
betur. Nec ista esset gratia, si non daretur gra-
tuita, sed debita redderetur.

Sed cum ab istis quæritur, quam gratiam Pe-
lagius cogitaret sine ullis præcedentibus meritis
dari, quando anathematizabat eos, qui dicunt
gratiam Dei secundum merita nostra dari; res-
pondent, sine ullis præcedentibus meritis gra-
tiam ipsam humanam esse naturam, in qua con-
diti sumus. Neque enim antequam essemus, me-
Quæ gratia ab Apostolo commendata. reri aliquid poteramus ut essemus. Abjiciatur a
Christianorum cordibus ista fallacia: nam om-
nino non istam gratiam commendat Apostolus,
qua creati sumus ut homines essemus, sed qua
justificati sumus ut homines justi essemus. Ista
est enim gratia per Jesum Christum Dominum
nostrum. Etenim Christus non pro nullis ut
homines conderentur, sed pro impiis mortuus
est ut justificarentur: jam quippe homo erat
Rom. 7.24. qui dicebat, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*.

Possunt quidem dicere remissionem peccato-
rum esse gratiam, quæ nullis præcedentibus me-
ritis datur. Quid enim habere boni meriti pos-
sunt peccatores? Sed nec ipsa remissio peccato-
rum sine aliquo merito est, si fides hanc im-
petrat. Neque enim nullum est meritum fidei,
Luc. 18.13. qua fide ille dicebat: *Deus propitius esto mihi peccatori*, & descendit justificatus, merito fide-
lis humilitatis, quoniam, qui se humiliat exal-
tabitur. Restat igitur, ut ipsam fidem unde om-
Cant. 4.8. sec. LXX. nis justitia sumit initium, propter quod dici-
tur ad Ecclesiam in Cantico Canticorum, *Venies & pertransies ab initio fidei*, restat, inquam, ut
* At quo isti extolluntur. ipsam fidem non humano, * quod isti extollunt,
tribuamus arbitrio, nec ullis præcedentibus me-
ritis, quoniam inde incipiunt bona quæcumque
sunt merita; sed gratuitum donum Dei esse fa-
teatur, si gratiam veram, id est, sine meritis
cogitamus. Quia sicut in eadem epistola legi-
tur, *Deus unicuique partitur mensuram fidei*. O- Rom. 12.3.
pera quippe bona fiunt ab homine, fides autem
fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt ho-
mine. Omne enim quod non est ex fide, pec- Rom. 14.23.
catum est.

Quapropter ne se, vel ipsius orationis meri-
tum extollat, etiamsi ad vincendas temporalium
rerum cupiditates & diligenda bona æterna, at-
que ipsum fontem omnium bonorum Deum,
adjutorium datur oranti, fides orat quæ data
est non oranti, quæ utique nisi data esset, ora-
re non posset. Quomodo enim invocabunt, in Rom. 10.14.
quem non crediderunt? quomodo credent, quem
non audierunt? quomodo audient sine prædi-
cante? Igitur fides ex auditu; auditus autem
per verbum Christi. Proinde minister Christi,
hujus fidei prædicator secundum gratiam, quæ
data est illi, plantator est & rigator. Nec ta- 1. Cor. 3.7.
men qui plantat est aliquid, neque qui rigat;
sed qui incrementum dat Deus, qui unicuique
partitur mensuram fidei. Unde & alibi dicitur, Ephes. 6.23.
Pax fratribus, & charitas cum fide: quam ne
sibi tribuerent, continuo subjunxit, *a Deo Patre & Domino nostro Jesu Christo*: quia nec om-
nium est fides, qui audiunt verbum, sed qui-
bus Deus partitur mensuram fidei: sicut nec
omnia germinant quæ plantantur & rigantur,
sed quibus Deus dat incrementum. Cur autem
ille credat, ille non credat, cum ambo idem
audiunt, & si miraculum in eorum conspectu
fiat, ambo idem vident; altitudo est divitiarum
sapientiæ & scientiæ Dei, cujus inscrutabilia sunt
judicia, & apud quem non est iniquitas, dum
cujus vult miseretur, & quem vult obdurat:
neque enim propterea sunt ista injusta, quia
occulta.

Deinde post remissionem peccatorum, nisi Matth. 12.
mundatam domum habitet Spiritus-sanctus, non- 43.
ne cum aliis septem redit spiritus immundus, &
erunt novissima hominis illius pejora quam erant
prima? Ut autem habitet Spiritus sanctus, non- Joan. 3.8.
ne ubi vult spirat, & charitas Dei, sine qua ne- Rom. 5.5.
mo bene vivit, diffunditur in cordibus nostris,
non a nobis, sed per Spiritum-sanctum qui da-
tus est nobis? Hanc enim fidem Apostolus de-
finivit, dicens *Neque circumcisio est aliquid, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur*. Gal. 5.6.
Ista quippe fides est Christianorum, non Jac. 2.19.
dæmoniorum: nam & dæmones credunt & con-
tremiscunt, sed numquid & diligunt? Nam si
non crederent, non dicerent, *Tu es sanctus* Luc. 4.41.
Dei: vel, *Tu es Filius Dei*. Si autem diligerent, Luc. 8.28.
non dicerent: *Quid nobis & tibi*? Matth. 8.29.

Fides igitur ad Christum nos trahit, quæ
nisi desuper gratuito munere nobis daretur,
non ipse diceret: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum*. Joan. 6.44.
Unde & paulo post ait: *Verba quæ ego locutus sum* Ibid. 64.
vobis, spiritus & vita sunt, sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde Evangelista sub-
jungit: *Sciebat enim ab initio Jesus qui essent credentes, & quis esset traditurus eum*. Ibid. 65.
Et ne quis-
quam existimaret credentes sic ad ejus præscien-
tiam pertinere, quomodo non credentes, id
est, ut non eis fides ipsa desuper daretur, sed
tantummodo voluntas eorum prænosceretur,
mox adjecit atque ait, *Et dicebat, Propterea* Joan. 6.66.

dixi

dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Hinc erat quod eorum, qui audierant loquentem de carne sua, & sanguine suo, quidam scandalizati abscesserunt, quidam credendo manserunt: quia nemo potest venire ad illum, nisi cui datum est a Patre, ac per hoc & ab ipso Filio, & a Spiritu-sancto. Neque enim separata sunt dona vel opera inseparabilis Trinitatis; sed Filius sic honorans Patrem, non affert ullius distantiæ documentum; sed magnum præbet humilitatis exemplum.

Hic iterum isti liberi arbitrii defensores, immo deceptores quia inflatores, & inflatores quia præsumptores, non adversum nos, sed adversus Evangelium locuturi, quid aliud dicunt quam id quod Apostolus sibi, quasi a talibus diceretur, objecit?

Rom. 9. 19.

Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur, Nam voluntati ejus quis resistit? Hanc contradictionem sibimetipsi tamquam ab altero opposuit, velut ex eorum voce qui nolunt accipere quod superius dixerat:

Ibid. 18.

Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat. Talibus itaque dicamus cum Apostolo, non enim melius illo invenire possumus quid dicamus,

Ibid. 20.

O homo, tu quis es qui respondeas Deo?

Quærimus namque meritum obdurationis, & invenimus.

1. Sent. dist. 40. c. Quicumque.

Merito namque peccati universa massa damnata est; NEC OBDURAT DEUS impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam. Quibus enim non impertitur, nec digni sunt, nec merentur: at potius ut non impertiatur, hoc digni sunt, hoc merentur. Quærimus autem meritum misericordiæ, nec invenimus, quia nullum est, ne gratia evacuetur si non gratis donatur, sed meritis redditur.

Si enim dixerimus fidem præcessisse, in qua esset meritum gratiæ, quid meriti habebat homo ante fidem, ut acciperet fidem?

1. Cor 4. 7.

Quid enim habet quod non accepit? Si autem accepit, quid gloriatur, quasi non acceperit?

Isa. 11. 2.

Sicut enim non haberet homo sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem Dei, nisi secundum propheticum eloquium accepisset Spiritum sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, ac timoris Dei: sicut non haberet virtutem, charitatem, continentiam, nisi accepto Spiritu de quo dicit Apostolus: *Non enim accepistis Spiritum timoris* *; *sed virtutis & charitatis & continentiæ*: ita non haberet fidem nisi accepisset Spiritum fidei, de quo idem ipse dicit, *Habentes autem eumdem Spiritum fidei, secundum quod scriptum est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur*. Non autem merito accepisse, sed misericordia ejus, qui cujus vult miseretur, manifestissime ostendit, ubi de se ipso ait, *Misericordiam consequutus sum, ut fidelis essem*.

* Longe aliter. Rom. 8. 15. Qui locus profertur. n. 17.

2. Cor. 4. 13. Ps. 115. 10. 1. Cor. 7. 25. 1. Tim. 1. 13.

CAPUT IV.

V. de gratia & lib. arbitr. cap. 30. 31. 32.

Si dixerimus meritum præcedere orationis, ut donum gratiæ consequatur: impetrando quidem oratio quidquid impetrat, evidenter donum Dei esse ostendit, ne homo existimet a seipso sibi esse quod si in potestate haberetur, non utique posceretur: verumtamen ne saltem orationis putarentur præcedere merita, quibus non gratuita daretur gratia, sed jam nec gratia esset, quia debita redderetur, etiam ipsa oratio inter gratiæ munera reperitur.

Rom. 8. 26.

Quid enim oremus, ait Doctor gentium, *sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Quid est autem *interpellat*, nisi interpellare nos facit? Indigentis enim certissimum indicium est, interpellare gemitibus. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere Spiritum-Sanctum. Sed ita dictum est *interpellat*, quia interpellare nos facit, nobisque interpellandi & gemendi inspirat affectum: sicut illud in Evangelio,

Matt. 10. 20.

Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Neque enim & hoc ita fit de nobis tamquam nihil facientibus nobis. Adjutorium igitur Spiritus-sancti sic expressum est, ut ipse facere diceretur, quod ut faciamus facit.

Nam non esse intelligendum spiritum nostrum de quo dictum est,

Rom. 8. 26.

Interpellat gemitibus inenarrabilibus, sed Spiritum-sanctum, quo nostra infirmitas adjuvatur, satis ipse demonstrat Apostolus: inde enim cœpit,

Ibid.

Spiritus, inquit, *adjuvat infirmitatem nostram*; deinde ita subjunxit, *Quid enim oremus, sicut oportet nescimus*; &c. De hoc quippe Spiritu apertius alibi dicit,

Ibid. 15.

Non enim accepistis spiritum servitutis, iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ecce hic non dixit quod ipse Spiritus clamet orando, sed, *in quo clamamus, Abba, Pater*.

Gal. 4. 6.

Alio tamen loco ait, *Quoniam filii Dei estis, misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra clamantem, Abba, Pater*. Non hic ait, *in quo clamamus*; sed ipsum Spiritum clamantem dicere maluit, quo efficitur ut clamemus: sicut sunt illa: *Ipse Spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus*: &, *Spiritus Patris vestri est, qui loquitur in vobis*.

Rom. 8. 26. Matth. 10. 20.

Sicut ergo nemo recte sapit, recte intelligit, recte consilio ac fortitudine prævalet, nemo scienter pius est, vel pie sciens, nemo timore casto Deum timet, nisi acceperit Spiritum sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ, & pietatis, & timoris Dei: nec habet quisquam virtutem veram, charitatem sinceram, continentiam religiosam, nisi per Spiritum virtutis & charitatis & continentiæ: ita sine Spiritu fidei non est recte quispiam crediturus, nec sine Spiritu orationis salubriter oraturus.

1. Cor. 12. 11

Non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur unus atque idem spiritus dividens propria unicuique prout vult: quia Spiritus ubi vult spirat:

Joan. 3. 8.

sed quod fatendum est, aliter adjuvat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans adjuvat ut sint fideles, inhabitans adjuvat jam fideles.

CAPUT V.

QUOD est ergo meritum hominis ante gratiam, quo merito percipiat gratiam, cum omne bonum meritum nostrum, non in nobis faciat nisi gratia; & cum Deus coronat merita nostra, nil aliud coronet quam munera sua?

2. Sent. dist. 27. c. ex misericordia.

Sicut enim ab initio fidei misericordiam consecuti sumus, non quia fideles eramus, sed ut essemus: sic in fine, quo erit vita æterna, coronabit nos, sicut scriptum est, *in miseratione & misericordia*.

Ps. 102. 4. Psal. 58. 11. Psal. 22. 6.

Non itaque frustra Deo cantatur, *Et misericordia ejus præveniet me*: &, *misericordia ejus subsequetur me*. Unde & ipsa vita æterna, quæ utique in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen quia eadem merita quibus redditur, non a nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud nisi quia gratis datur; nec ideo quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita quibus datur. Ubi autem invenimus etiam vitam æternam

V. lib. de grat. & lib. arbitr. cap. 20. & 21.

gra-

gratiam nuncupari, habemus apud eumdem gratiæ magnificum defensorem apostolum Paulum: Rom. 6. 23. *Stipendium*, inquit, *peccati mors est, gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro*.

Vide, obsecro te, in quanta brevitate quam vigilanter verba posuerit, quibus diligenter consideratis, quæstionis hujus aliquantulum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset, *Stipendium peccati mors*; quis non congruentissime & consequenter addere judicaret, si diceret, Stipendium autem justitiæ vita æterna? & verum est; quia sicut merito peccati tamquam stipendium redditur mors, ita merito justitiæ tamquam stipendium vita æterna. Aut si nollet dicere justitiæ, diceret fidei: Habac. 2. 4. Rom. 1. 17. quoniam justus ex fide vivit. Unde etiam & merces appellatur plurimis sanctarum Scripturarum locis: nusquam porro dicta est merces, justitia vel fides, quia justitiæ vel fidei redditur merces. Quod est autem merces operanti, hoc militanti stipendium.

Sed beatus Apostolus adversus elationem quæ usque adeo magnis tentat irrepere, ut & sibi propter ipsam dicat datum angelum Satanæ, a quo colaphizaretur, ne verticem præsumptionis erigeret: adversus hanc ergo elationis pestem vigilantissime militans, *Stipendium*, inquit, *peccati mors*. Recte stipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne justitia de humano se extolleret bono merito, sicut humanum meritum malum non dubitatur esse peccatum, non a contrario retulit, dicens, Stipendium justitiæ vita æterna; sed *gratia*, inquit, *Dei vita æterna*. Et hæc, ne præter mediatorem aliqua alia via quæreretur, adjecit: *in Christo Jesu Domino nostro*: tamquam diceret, Audito quod stipendium peccati sit mors, quid te disponis extollere, o humana, non justitia, sed nomine justitiæ plane superbia? quid te disponis extollere, & contrariam morti vitam æternam, tamquam debitum stipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera justitia est. Jac. 1. 17. 1. Cor. 4. 7. Si autem vera justitia est, ex te non est, desursum est descendens a Patre luminum. Ut haberes eam, si tamen habes eam, profecto accepisti. Quid enim habes quod non accepisti? Quapropter, o homo, si accepturus es vitam æternam, justitiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est & ipsa justitia. Tibi enim tamquam debita redderetur, si ex te tibi esset justitia cui debetur. Nunc vero de plenitudine ejus accepimus non solum gratiam, qua nunc juste in laboribus usque in finem vivimus, sed etiam gratiam pro hac gratia, ut in requie postea sine fine vivamus. Hoc nihil salubrius fides credit, quia nihil verius intellectus invenit. Et debemus audire Prophetam dicentem, Isa. 7. 9. sec. LXX. *Nisi credideritis, non intelligetis*.

CAPUT VI.

SED *excusabunt se*, inquit, *homines, qui nolunt recte & fideliter vivere, dicentes, Quid nos fecimus qui male vivimus, quandoquidem gratiam unde bene viveremus, non accepimus?* Non possunt veraciter dicere, nihil mali se fecisse, qui male vivunt. Si enim nihil mali faciunt, bene vivunt: si autem male vivunt, de suo male vivunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod insuper addiderunt. Sed si vasa sunt iræ quæ perfecta sunt ad perditionem, quæ illis debita redditur, sibi hoc imputent, quia ex ea massa facta sunt, quam propter unius peccatum, in quo omnes peccaverunt, merito Deus justeque damnavit. Si autem vasa sunt misericordiæ, quibus ex eadem massa factis supplicium debitum reddere noluit, non se inflent, sed ipsum glorificent, qui eis misericordiam non debitam præstitit, & si quid aliter sapiunt, & hoc quoque illis ipse revelavit.

Postremo, quonam se isti excusabunt modo? Nempe illo quem breviter tamquam ex eorum voce sibi objecit Apostolus, ut dicant: *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit?* Rom. 9. 19. Hoc est enim dicere, Quid de nobis fit querela, quod Deum offendamus male vivendo, cum illius voluntati nemo possit resistere, qui nos obduravit misericordiam non præstando? Si ergo illos non pudet hac excusatione, non nobis, sed Apostolos contradicere, cur nos pigeat eis quod dixit Apostolus, hoc idem atque identidem dicere, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa*, Ibid. 21. utique merito recte damnata, *facere aliud vas in honorem* indebitum propter misericordiæ gratiam, *aliud in contumeliam* debitam propter iræ justitiam, & ut notas faciat divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ; sic ostendens quid eis largiatur, cum id supplicium recipiunt vasa iræ, quod pariter omnibus debebatur. SATIS SIT INTERIM Christiano ex fide adhuc viventi, & nondum cernenti quod perfectum est, sed ex parte scienti, nosse vel credere quod neminem Deus liberet, nisi gratuita misericordia per Dominum nostrum Jesum Christum, & neminem damnet nisi æquissima veritate per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum. Cur autem illum potius quam illum liberet aut non liberet, scrutetur qui potest judiciorum ejus tam magnum profundum, verumtamen caveat præcipitium. Numquid enim est Rom. 9. 14. iniquitas apud Deum? Absit. Sed inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus.

Et in majoribus dumtaxat ætatibus merito dici potest, Hi noluerunt intelligere, ut bene agerent: Hi, quod gravius est, intellexerunt, & non obedierunt: quia scriptum est, *Verbis non emendabitur servus durus, si enim & intellexerit non obediet*. Prov. 29. 19. Unde non obediet, nisi sua pessima voluntate. Cui gravior damnatio divina æquitate debetur? CUI enim plus datur, plus exigitur ab eo. Istos quippe Scriptura dicit inexcusabiles, quos non latet veritas, & in eis perseverat iniquitas. Rom. 1. 18. *Revelatur enim ira Dei de cælo*, ait Apostolus, *super omnem impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus ac divinitas, ut sint inexcusabiles*.

Si ergo istos inexcusabiles dicit, qui invisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, sed iniqui & impii permanserunt; neque enim non cognoverunt, sed *cognoscentes* (inquit) *Deum, non ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt*: Ibidem 21. quanto magis inexcusabiles sunt, qui ex lege ejus instructi confidunt seipsos duces esse cæcorum, & alios docentes, seipsos non docent: qui prædicant non furandum, & furantur; & cetera quæ de ipsis Apostolus loquitur. Eis quippe dicit, *Propterea inexcusabilis es, o homo om-* Rom. 2. 1.

nis

nis qui judicas : in quo enim alium judicas, teipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas.

Dicit etiam ipse Dominus in Evangelio, *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo*. Non utique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multisque peccatis : sed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuisse si non venisset, quo cum audissent eum, non crediderunt in eum. Hanc eos excusationem non habere asserit, qua possint dicere, Non audivimus, ideo non credidimus. Humana quippe superbia tamquam præsumens de viribus liberi arbitrii excusatam se putat, quando ignorantiæ, non voluntatis videtur esse quod peccat.

Secundum hanc excusationem, inexcusabiles dicit Scriptura divina quoscumque scientes peccare convincit. Dei tamen justum judicium nec illis parcit qui non audierunt. *Rom. 2. 12.* Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quamvis se ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusationem, qui scit se fecisse hominem rectum, eique obedientiæ dedisse præceptum, nec nisi ejus quo male usus est libero voluntatis arbitrio, etiam quod transiret in posteros, manasse peccatum. Neque enim damnantur qui non peccaverunt, quandoquidem illud ex uno in omnes pertransiit, in quo singulis ante propria in quibusque peccata omnes communiter peccaverunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui judicat, sive qui non judicat. Quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est; in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio.

Ideo autem divina eloquia eos inexcusabiles dicunt, qui non ignorantes, sed scientes peccant, ut secundum judicium superbiæ suæ, quo multum confidunt de viribus propriæ voluntatis, se inexcusabiles videant : quia de ignorantia jam non habent excusationem suam, & nondum est justitia cui præsumebant sufficere voluntatem. At vero ille cui Dominus & sciendi, & obediendi largitus est gratiam, *Rom. 3. 21.* *Per legem enim*, inquit, *cognitio peccati* : & , *Rom. 7. 7.* *Peccatum non cognovi, nisi per Legem.* *Exod. 20. 17.* *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces.* Nec vult intelligi hominem præceptricis Legis ignarum, sed liberatricis indigum gratiæ, ubi dicit : *Rom. 7. 22.* *Condelector Legi Dei secundum interiorem hominem* : & cum hac non solum scientia, verum etiam & delectatione Legis, postea dicit, *Ibid. 24.* *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Nemo itaque liberat a vulneribus illius trucidatoris, nisi hujus gratia Salvatoris. Nemo liberat venumdatos sub peccato a vinculis captivantis, nisi gratia redimentis.

Ac per hoc universi qui se in nequitiis, & iniquitatibus excusatos volunt, ideo justissime puniuntur, quoniam qui liberantur, non nisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa justa esset, non inde jam gratia, sed justitia liberaret. Cum vero non liberat nisi gratia, nihil justum invenit in eo quem liberat, non voluntatem, non operationem, non saltem ipsam excusationem : nam si hæc justa est, quisquis ea utitur, merito, non gratia liberatur. Novimus enim liberari per gratiam Christi quosdam etiam eorum qui dicunt : *Rom. 9. 19.* *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus qui resistit?* Quæ si justa est excusatio, non jam gratuita gratia, sed propter hujus excusationis justitiam liberantur. Si autem gratia est qua liberantur, profecto hæc excusatio justa non est. Tunc enim vera gratia est, qua homo liberatur, si non secundum debitum justitiæ retribuitur. Nihil ergo fit in eis qui dicunt, *Prov. 19. 3.* *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit?* nisi quod legitur in libro Salomonis, *Insipientia viri violat vias ejus : Deum autem causatur in corde suo.*

Quamvis itaque Deus faciat vasa iræ in perditionem, ut ostendat iram, & demonstret potentiam suam, qua bene etiam utitur malis, & ut notas faciat divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ facit in honorem, non damnabili massæ debitum, sed suæ gratiæ largitate donatum : tamen in eisdem iræ vasis propter meritum massæ in contumeliam debitam factis, id est, in hominibus propter naturæ quidem bona creatis, sed propter vitia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissime veritas improbat, damnare novit ipse, non facere. Sicut enim voluntati ejus tribuitur humana natura nullo dubitante laudanda, sic hominis voluntati culpa tribuitur nullo recusante damnanda. Quæ voluntas hominis aut hereditarium vitium transmisit in posteros, quos in se habuit cum peccaret, aut adquisivit etiam cetera vitia, cum in seipso unusquisque perdite viveret. Sed neque ab illo quod originaliter trahitur, neque ab his quæ unusquisque in vita propria vel non intelligendo, vel nolendo intelligere, mala congregat, vel etiam instructus ex Lege, additamento prævaricationis exaggerat, quisquam liberatur & justificatur, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei & timoris Dei, impartito salubriter orationis affectu & effectu, donec sanet omnes languores nostros, *Ps. l. 102. 3. &c.* & redimat de corruptione vitam nostram, & coronet nos in miseratione & misericordia.

CAPUT VII.

Verum isti, qui personarum acceptorem fieri existimant Deum, si in una eademque caussa super alios veniat misericordia ejus, super alios vero maneat ira ejus, nempe totas vires argumentationis humanæ in parvulis perdunt. Nam ut interim taceam, quod non est præter parvulos, quamlibet materno utero recentissimos ea pœna, de qua loquens Apostolus, ait, *Rom. 5. 18.* *Per unius delictum in omnes homines ad condemnationem* : unde non liberat nisi unus ille de quo idem ait, *Ibidem.* *Per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ* : ut ergo hoc interim omittam, & hoc solum de parvulis dicam, quod ipsi quoque auctoritate evangelica territi, vel potius Christianorum populorum concordissima sibi conspiratione perfracti, sine ulla recusatione concedunt, quod nullus parvulus, nisi renatus ex aqua & Spiritu, intrat in regnum cælorum : quam, quæso, allaturi sunt caussam, quod alius sic gubernatur ut baptizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium prius quam ab eis baptizandus offeratur, exspirat? An hoc fato, vel fortunæ daturi sunt? Non opinor eos in tantam dementiam prorupturos, quantulumcumque nomen Christianum tenere cupientes.

Cur ergo in regnum cælorum, non accepto regenerationis lavacro, parvulus nullus intrabit? Numquidnam ipse sibi parentes infideles vel negligentes, de quibus nasceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis & repentinis innumerabilibus mortibus, quibus sæpe etiam religiosum Christianorum præveniuntur, & baptismo præripiuntur infantes, cum e contrario sacrilegorum & inimicorum Christi aliquo modo in Christianorum manus venientes, ex hac vita non sine Sacramento regenerationis emigrent? Quid hic dicturi sunt, qui ut gratia dari possit, nonnulla præcedere merita humana contendunt, ne sit personarum acceptor Deus? Quæ tandem hic merita præcesserunt? Si eorumdem cogitaveris parvulorum, nulla sunt propria, utrisque est illa massa communis. Si parentum attenderis, bona sunt illa quorum filii repentinis mortibus sine Christi baptismate perierunt: mala vero illa, quorum filii per Christianorum aliquam potestatem ad Sacramenta Ecclesiæ pervenerunt. Et tamen providentia Dei, *Matth. 10. 30.* cui nostri capilli numerati sunt, sine cujus voluntate non cadit passer in terram, quæ nec fato premitur, nec fortuitis casibus impeditur, nec ulla iniquitate corrumpitur, ut renascantur ad hereditatem cælestem, non consulit omnibus parvulis filiorum suorum, & nonnullis consulit etiam parvulis impiorum? Iste infans de fidelibus conjugatis ortus, lætitia parentum susceptus, matris vel nutricis somnolentia suffocatus, fit extorris & expers fidei suorum: ille infans de sacrilego stupro nascitur, crudeli timore matris exponitur, alienorum misericordi pietate colligitur, eorum Christiana sollitudine baptizatur, fit æterni consors & particeps regni. Ista cogitent, ista considerent, hic audeant dicere Deum vel acceptorem in sua gratia personarum, vel remuneratorem præcedentium meritorum.

Nam etsi conabuntur majoris ætatis aliqua merita suspicari, seu bona seu mala, quid de istis infantibus dicent, quorum nec iste sibi ullis propriis meritis malis potuit adquirere violentiam suffocantis, nec bonis ille diligentiam baptizantis? Nimiæ vanitatis & cæcitatis sunt, si etiam his consideratis nondum dignantur exclamare nobiscum, *Rom. 11. 33.* *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* Non itaque misericordiæ gratuitæ pertinacissima adversentur insania. Sinant filium hominis in qualibet ætate quærere, *Luc. 19. 10.* & salvum facere quod perierat. Nec de inscrutabilibus judiciis ejus audeant judicare, cur in una eademque caussa super alium veniat misericordia ejus, super alium maneat ira ejus.

CAPUT VIII.

Rom. 9. 10. Qui enim sunt isti, qui respondeant Deo, quandoquidem ille Rebeccæ habenti geminos ex uno concubitu Isaac patris nostri, cum illo nondum nati nihil egissent boni vel mali, ut secundum electionem propositum ejus maneret, electionem scilicet gratiæ non debiti, electionem qua eligendos facit ipse, non invenit: non ex operibus, sed ex vocante dicit, minori serviturum esse majorem. In quam sententiam beatus Apostolus etiam testimonium Prophetæ longe posterioris assumpsit: *Malac. 1. 2. & 3.* *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*: ut intelligeretur hoc apertum postea per Prophetam, quod antequam illi nascerentur, erat in Dei prædestinatione per gratiam. Quid enim diligebat in Jacob antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donum? Et quid oderat in Esau antequam fecisset aliquid mali, nisi originale peccatum? Nam neque in illo diligeret justitiam, quam nullam ille fecerat, neque in isto odisset naturam, quam bonam ipse fecerat.

Mirum autem cum his coartantur angustiis, in quanta se abrupta præcipitent metuentes retia veritatis. *Ideo*, inquiunt, *nondum natorum alium oderat, alium diligebat: quia eorum futura opera prævidebat*. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quando sibi velut adversantis objecta quæstione, non id potius tam breve, tam apertum, tam (sicut isti putant) verum absolutumque respondit. Cum enim rem stupendam proposuisset, quomodo de nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut mali recte dici potuerit, quod unum Deus dilexerit, alium odio habuerit, ipsa sibi objecta quæstione motum exprimens auditoris, *Quid ergo dicemus*, inquit? *Numquid iniquitas apud Deum? Absit*. *Rom. 9. 14.* Hic ergo erat locus, ut diceret quod isti sentiunt: *Futura enim Deus opera prævidebat, quando minori majorem serviturum esse dicebat*. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam & gloriam commendandam voluit valere quod dixit. Cum enim dixisset, *Absit* ut sit iniquitas apud Deum; tamquam ei diceremus, Unde hoc ostendis, cum asseras non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Major serviet minori? *Moysi enim dicit*, inquit, *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*. Ubi nunc merita, ubi opera vel præterita vel futura, tamquam liberi arbitrii viribus adimpleta vel adimplenda? Nonne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ, hoc est, veræ gratiæ commendatione sententiam? Nonne stultam fecit Deus hæreticorum sapientiam?

Quid autem agebatur, ut hoc Apostolus diceret, ut eorum geminorum commemoraret exemplum? Quid persuadere moliebatur? quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnat amentia, *Rom. 10. 3.* quod superbi non capiunt, quod sapere nolunt, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apostolus, & ideo promissionis filios commendabat. Quod enim promittit Deus, non facit nisi Deus. Habet namque aliquid rationis & veritatis, ut homo promittat, & Deus faciat: ut autem homo se facere dicat, quod promiserit Deus, superbæ impietatis est reprobus sensus.

Commedans ergo filios promissionis, hoc primum significatum ostendit, per Isaac filium Abrahæ. Evidentius namque opus Dei apparet in eo, quem non genuit usitatus ordo naturæ de sterilibus visceribus & senectute confectis, ut in filiis Dei, qui futuri prænuntiabantur, hoc esset signum divini operis, non humani. *In Isaac*, *Rom. 9. 7.* inquit, *vocabitur tibi semen, hoc est, non qui filii carnis, ii filii Dei; sed filii promissionis deputantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est: Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Non solum autem*, inquit, *sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri*: quo pertinuit ut adderet, *ex uno concubitu*, nisi ut non solum de suis, neque de parentum meritis aliorum, sed ne de ipsius quidem unius patris, mutata forte in melius voluntate, glo-

gloriaretur Jacob, dicens, ideo se a Creatore dilectum, quia pater ejus quando eum seminavit, melioribus laudabilior moribus fuit: *ex uno*, inquit, *concubitu*: unum tunc ad eos seminandos meritum patris, unum ad concipiendos meritum matris. Quia etsi mater eos donec pareret visceribus portavit inclusos, & forte voluntates affectionesque variavit, non uni, sed ambobus utique variavit, quos pariter ventre portavit.

Intentio igitur intuenda est Apostoli, quomodo propter gratiam commendandam nolit eum de quo dictum est, *Jacob dilexi*, nisi in Domino gloriari: ut cum ex eodem patre, eadem matre, uno concubitu, antequam aliquid egissent boni aut mali, alterum Deus diligit, odit alterum, intelligat Jacob ex illa massa originalis iniquitatis, ubi fratrem suum, cum quo habuit communem caussam, videt per justitiam meruisse damnari, non nisi per gratiam se potuisse discerni. Nondum enim nascentibus, nec agentibus bonum aut malum, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Major serviet minori.

Electionem autem gratiæ nullis fieri operum præcedentibus meritis, alio loco apertissime idem Apostolus ostendens, *Sic ergo*, inquit, *& in*
Rom. 11. 5. *hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia, jam non est gratia.* Secundum hanc ergo gratiam, etiam propheticum
Rom. 9. 13. 14. testimonium consequenter assumens, *Sicut scriptum est*, inquit, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*: & continuo, *Quid ergo dicemus*, inquit, *Numquid iniquitas est apud Deum? absit*. Sed quare, *absit*? An propter opera quæ futura præ-
Exod. 33. 19. sciebat amborum? Immo & hoc absit. *Moysi enim*
Rom. 9. 17. *dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.* Atque ut in vasis, quæ perfecta sunt in perditionem, quæ damnatæ debita est massæ, agnoscant vasa
Rom. 9. 17. ex eadem massa in honorem facta, quid eis
Exod. 9. 16. misericordia divina largita sit; *Dicit enim*, inquit, *Scriptura ad Pharaonem, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut glorificetur nomen meum in universa terra*. Denique ad utrumque concludit: *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*: hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaque gratuito dono, obdurat autem justissimo merito.

Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio, vel puniti damnabilis excusatio: *Quid adhuc con-*
Rom. 9. 19. *queritur? nam voluntati ejus qui resistit?* Dicat & audiat quod convenit homini; *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo*, & cetera de quibus jam quantum potui satis ac sæpe disserui. Audiat hæc, & non contemnat. Quod si contempserit, etiam ut contemneret se inveniat obduratum. Si non contempserit, etiam ut non contemneret, esse credat adjutum; sed obduratum debito, adjutum gratia.

CAPUT IX. Neque enim si duorum de Isaac patriarcha geminorum, quod quidem jam ostendimus quanta cæcitate dicatur, futura prævidit Deus opera, qui vixerunt atque senuerunt, & propterea Jacob dilexit, Esau autem odio habuit, ideo moriturorum etiam parvulorum potest quisquam dicere, ut huic ad percipiendum baptismum non consulat, illi autem consulat, Deum futura opera prævidere. Quomodo enim futura dicuntur, quæ nulla erunt?

Sed Deus, inquiunt, *in eis quos hinc aufert, prævidet quemadmodum victurus esset quisque si viveret: & ideo quem nequiter novit fuisse victurum, sine baptismo facit & mori, sic in eo puniens opera mala, non quæ fecit, sed quæ facturus fuit.* Si ergo divinitus, etiam quæ commissa non sunt, mala opera puniuntur: primo attendant quam falso polliceantur in damnationem parvulos non ituros, qui sine baptismate moriuntur, qui propterea non baptizantur, quia male victuri erant, si viverent: propter ipsam quippe malam vitam procul dubio damnabuntur, si etiam mala quæ fuerant futura damnantur. Deinde si eis ad percipiendum baptismatis consulitur Sacramentum, quos novit Deus si viverent bene fuisse victuros, cur non omnes tenentur in vita, quam bonis operibus ornaturi sunt? Cur etiam eorum qui baptizantur quidam diu viventes pessime vivunt, & usque ad apostasiam aliquando perveniunt? Cur ipsum primum conjugium peccatorum, quos utique noverat Deus peccaturos, non de paradiso ante projecit, ne ibi committerent quod tam sancto loco esset indignum, si juste peccata etiam nondum commissa puniuntur? Quid denique præstatur ei qui Sap. 4. 11.
rapitur ne malitia mutet intellectum ejus, & ne fictio decipiat animam ejus, si juste etiam illa puniuntur, quæ licet non fecerit, fuerat tamen vivendo facturus? Postremo cur non ad percipiendum regenerationis lavacrum, ei magis consulitur morituro, qui male fuerat victurus si viveret, ut ei peccata quæ fuerat commissurus, remittantur in baptismo? Quis enim est tam vecors qui ea neget per baptismum posse dimitti, quæ sine baptismo dicit posse puniri?

Sed disputando adversus eos, qui usquequa- CAPUT X.
que convicti, etiam non commissorum peccatorum Deum persuadere moliuntur ultorem, verendum est ne nos in eos ista fingere existimemur; illi autem nullo modo jam hebetes esse credantur, ut hæc vel sentiant, vel cuiquam persuadere conentur: verumtamen nisi eos hæc dicere audissem, refellenda esse non arbitrarer. Circumstipantur enim & divinarum auctoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmo Ecclesiæ ritu in baptismate parvulorum, ubi apertissime demonstrantur infantes & cum exorcizantur, & cum ei se per eos quibus gestantur renunciare respondent, a diaboli dominatione liberari, & non invenientes qua exeant, pergunt in præcipitem stultitiam, dum nolunt mutare sententiam.

Ex libro primo ejusdem contra Pelagium & Cælestium, qui est de Gratia Christi? cap. 3. & sequentibus.

PELAGIUS cum episcopalibus * gestis sine ulla recusatione damnaverit eos, qui di- CAPUT III.
cunt gratiam Dei & adjutorium non ad singu- * Lib. de ge-
los actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel stis Pelag.
in lege atque doctrina; ubi putabamus ejus de c. 14.
hac re omnes tergiversationes esse consumtas: damnaverit etiam eos, qui docent gratiam Dei secundum merita nostra dari: tamen in libris quos edidit pro libero arbitrio, quorum mentionem facit in epistola quam Romam misit, nihil aliud

sentire monstratur, quam id quod damnasse videbatur. Nam gratiam Dei & adjutorium, quo adjuvamur ad non peccandum, aut in natura & libero ponit arbitrio, aut in lege atque doctrina: ut videlicet cum adjuvat Deus hominem, ut declinet a malo & faciat bonum, revelando & ostendendo quid fieri debeat, adjuvare credatur; non etiam cooperando & dilectionem inspirando, ut id quod faciendum esse cognoverit faciat.

Gratia Pelagiana.

Nam cum tria constituat, atque distinguat, quibus divina mandata dicit impleri, possibilitatem, voluntatem, & actionem; possibilitatem scilicet qua potest homo esse justus; voluntatem, qua vult esse justus; actionem, qua justus est: horum trium primum, id est, possibilitatem datam confitetur a creatore naturæ, nec esse in nostra potestate, sed eam nos habere etiam si nolimus: duo vero reliqua, id est, voluntatem & actionem, nostra esse asserit, atque ita nobis tribuit, ut non nisi a nobis esse contendat. Denique gratia Dei non ista duo, quæ nostra omnino vult esse, id est, voluntatem & actionem; sed illam quæ in potestate nostra non est, & nobis ex Deo est, id est, possibilitatem perhibet adjuvari: tamquam illa quæ nostra sunt, hoc est voluntas & actio, tam sint valentia ad declinandum a malo, & faciendum bonum, ut divioo adjutorio non indigeant; illud vero quod nobis ex Deo est, hoc sit invalidum, id est possibilitas, ut semper gratiæ adjuvetur auxilio.

CAPUT IV.

Sed ne quis forsitan dicat oos vel non recte intelligere quæ loquitur, vel malevolo animo in alium sensum quæ non ita dicta sunt vertere, ipsa jam verba ejus accipite. Nos, inquit, *sic tria ista distinguimus, & certum velut in ordinem digesta partimur. Prima loca posse statuimus, secundo velle, tertia esse. Posse in natura, velle in arbitrio, esse in effectu locamus. Primum illud, id est, posse, ad Deum proprie pertinet, qui illud creaturæ suæ contulit: duo vero reliqua, hoc est velle & esse, ad hominem referenda sunt, quia de arbitrii fonte descendunt. Ergo in voluntate & opere bono laus hominis est, immo & hominis & Dei, qui ipsius voluntatis & operis possibilitatem dedit, quique ipsam possibilitatem gratiæ suæ adjuvat semper auxilio. Quod vero potest homo velle bonum atque perficere, solius Dei est. Potest itaque illud unum esse, etiam si duo ista non fuerint: ista vero sine illo esse non possunt. Itaque liberum mihi est, nec voluntatem bonam habere, nec actionem: nullo autem modo possum non habere possibilitatem boni: inest mihi etiam si noluero, nec otium sui aliquando in illo natura recipit. Quem nobis sensum exempla aliqua facient clariorem. Quod possumus videre oculis, nostrum non est: quod vero bene aut male videmus, hoc nostrum est. Et ut generaliter universa complectar, quod possumus omne bonum facere, dicere, cogitare, illius est qui hoc posse donavit, qui hoc posse adjuvat: quod vero bene vel agimus, vel loquimur, vel cogitamus, nostrum est; quia hæc omnia vertere etiam in malum possumus. Unde, quod propter calumniam vestram sæpe repetendum est, cum dicimus hominem posse esse sine peccato, & confessione possibilitatis acceptæ laudamus Deum, qui nobis hoc posse largitus est, nec est ibi ulla laudandi hominis occasio, ubi solius Dei caussa tractatur: non enim de velle, nec de esse, sed tantummodo de eo quod potest esse, disseritur.*

Pelagius lib. 3. pro libero arbitrio.

Ecce est totum dogma Pelagii in libro ejus tertio pro libero arbitrio, his omnino verbis diligenter expressum, quo tria ista, unum quod est posse, alterum quod est velle, tertium quod est esse, id est possibilitatem, voluntatem, actionem tanta curavit subtilitate distinguere, ut quandocumque legimus vel audimus divinæ gratiæ adjutorium confiteri, ut a malo declinemus bonumque faciamus, sive in lege atque doctrina, sive ubilibet constituat, sciamus quid loquitur; nec erremus, aliter enim intelligendo quam sentit. Scire quippe debemus, quod nec voluntatem nostram, nec actionem divino adjuvari credit auxilio, sed solam possibilitatem voluntatis atque operis, quam solam in his tribus nos habere affirmat ex Deo: tamquam hoc sit infirmum quod Deus ipse posuit in natura, cetera vero duo quæ nostra esse voluit, ita sint firma & fortia & sibi sufficientia, ut nullo indigeant ejus auxilio; & ideo non adjuvet ut velimus, non adjuvet ut agamus, sed tantummodo adjuvet ut velle & agere valeamus. Contra autem Apostolus, Cum timore, inquit, & tremore vestram ipsorum operamini salutem. Et ut scirent, quia non tantum in eo quod operari possint, (hoc enim & in natura & in doctrina jam acceperant;) sed etiam in eo quod operantur divinitus adjuvantur, non ait, Deus est enim qui operatur in vobis posse, tamquam ipsi jam velle & operari per seipsos habeant, nec in his duobus adjutorio ejus indigeant; sed ait, Deus enim est qui operatur in vobis & velle & perficere; vel sicut in aliis & maxime Græcis codicibus legitur, & velle & * operari. Videte si non Apostolus gratiæ Dei futuros adversarios sancto Spiritu tanto ante prævidit, & hæc duo, id est, & velle & operari, quæ iste ita nostra esse voluit, tamquam ipsa divinæ gratiæ non adjuventur auxilio, Deum in nobis dixit operari.

CAPUT V.

Phil. 2. 12.

Ibid. 13.

* τὸ ἐνεργεῖν.

Neque hinc Pelagius incautos fallat & simplices, vel etiam seipsum, quoniam cum dixisset, *Ergo in voluntate & opere bono laus hominis est*; velut correxit atque addidit, *immo & hominis, & Dei*. Non enim hoc propterea dixit, quia secundum sanam doctrinam intelligi voluit quod & velle operari Deus operetur in nobis: sed cur hoc dixerit, satis evidenter ostendit continuo subjungendo, *qui ipsius voluntatis & operis possibilitatem dedit*. Hanc autem possibilitatem in natura eum ponere, de verbis ejus superioribus clarum est. Sed ne nihil de gratia dixisse videretur, adjunxit, *quique ipsam possibilitatem gratia sua adjuvat semper auxilio*: non ait, ipsam voluntatem, vel ipsam operationem; quod si diceret, non abhorrere a doctrina apostolica videretur: sed ait, *ipsam possibilitatem*, illud videlicet ex tribus quod in natura locavit, *gratiæ suæ adjuvat semper auxilio*, ut scilicet in voluntate & actione, non ideo laus sit & Dei & hominis, quia sic vult homo, ut tamen ejus voluntati & Deus ardorem dilectionis inspiret; & sic operatur homo, ut tamen Deus cooperetur, sine cujus adjutorio quid est homo? sed ideo ad hanc laudem adjunxit & Deum, quia nisi natura esset, in qua nos condidit, qua velle & agere possemus, nec vellemus nec ageremus.

CAPUT VI.

Hanc autem naturalem possibilitatem quod adjuvari Dei gratia confitetur, non est hic apertum vel quam dicat gratiam, vel quatenus ea natu-

naturam sentiat adjuvari; sed sicut aliis locis, in quibus evidentius loquitur, intelligi potest, non vult aliud accipi quam legem atque do-

*CAPUT VII.

ctrinam, qua naturalis possibilitas adjuvetur. * Nam quodam loco ait, *Hic nos imperitissimi hominum putant injuriam divinæ gratiæ facere, quia dicimus eam sine voluntate nostra nequaquam in nobis perficere sanctitatem: quasi Deus gratiæ suæ aliquid imperaverit, & non illis quibus imperavit, etiam gratiæ suæ auxilium subministret, ut quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possent implere per gratiam*. Et tamquam explicaturus quam dicat gratiam, secutus adjunxit, dicens, *Quam nos non, ut tu putas, in lege tantummodo, sed & in Dei esse adjutorio confitemur*. Quis non hic desideret, ut ostendat quam velit intelligi gratiam? Propter hoc enim maxime de illo exspectare debemus, ut dicat hoc quod dicit, non in lege tantummodo se gratiam confiteri. Sed nobis hac exspectatione suspensis, quid addiderit, intuemini; *Adjuvat enim nos*, inquit, *Deus per doctrinam & revelationem suam, dum cordis nostri oculos aperit; dum nobis, ne præsentibus occupemur, futura demonstrat; dum diaboli pandit insidias; dum nos multiformi & ineffabili dono gratiæ cælestis illuminat*. Deinde sententiam suam quadam velut absolutione concludens, *Qui hæc dicit*, inquit, *gratiam tibi videtur negare? An & liberum hominis arbitrium, & Dei gratiam confitetur?* In his omnibus non recessit a commendatione legis atque doctrinæ, hanc esse adjuvantem gratiam diligenter inculcans, & hoc exsequens quod proposuerat, cum diceret, *sed in Dei esse adjutorio confitemur*. Denique Dei adjutorium multipliciter insinuandum putavit, commemorando doctrinam & revelationem, & oculorum cordis adapertionem, & demonstrationem futurorum, & apertionem diabolicarum insidiarum & multiformi atque ineffabili dono gratiæ cælestis illuminationem: ad hoc utique ut divina præcepta & promissa discamus. Hoc est ergo gratiam Dei ponere in lege atque doctrina.

Gratia Pelagiana in interiori & multiformi mentis illustratione.

CAPUT VIII.

Aliud lex, aliud gratia.

Hinc itaque apparet hanc eum gratiam confiteri, qua demonstrat & revelat Deus quid agere debeamus, non qua donat atque adjuvat ut agamus; cum ad hoc potius valeat legis agnitio, si gratiæ desit opitulatio, ut fiat mandati prævaricatio. Ubi enim non est lex, ait Apostolus, nec prævaricatio. Et, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Ac per hoc, usque adeo aliud est lex, aliud est gratia, ut lex non solum nihil prosit, verum etiam plurimum obsit, nisi adjuvet gratia; & hæc ostendatur legis utilitas, quoniam quos facit prævaricationis reos, cogit confugere ad gratiam liberandos, & ut concupiscentias malas superent adjuvandos. Jubet enim magis quam juvat; docet morbum esse, non sanat; immo ab ea potius quod non sanatur augetur, ut attentius & sollicitius gratiæ medicina quæratur. Quia littera occidit, spiritus autem vivificat. Si enim data esset lex quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia.
» In quantum tamen etiam lex adjuvet, adjun-
» git & dicit, Sed conclusit Scriptura omnia
» sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Chri-
» sti daretur credentibus. Itaque lex, inquit,
» pædagogus noster in Christo Jesu. Hoc ipsum ergo superbiæ est utile, sub peccato arctius manifestiusque concludi, ne ad faciendam justitiam de liberi arbitrii quasi propriis viribus præsumatur; sed omne os obstruatur, & reus fiat omnis mundus Deo, quia non justificabitur ex lege omnis caro coram illo. Per legem
» enim cognitio peccati: nunc autem sine le-
» ge justitia Dei manifestata est, testificata per
» legem & prophetas. Quomodo ergo sine lege manifestata, si per legem testificata? Non itaque sine lege manifestata, sed sine lege justitia, quia justitia Dei est, id est, quæ nobis non ex lege sit, sed ex Deo: non quæ illo imperante cognoscendo timeatur, sed quæ illo donante diligendo teneatur, ut & qui gloriatur, in domino glorietur.

Rom. 4. 6. Rom. 7. 7. Exod. 20. 17.

Lex sine gratia quid potest.

Legis utilitas.

2. Cor. 3. 6. Gal. 3. 11.

Rom. 3. 19. 1. Cor. 1. 31

CAPUT IX.

Ad quid lex adjuvet.

Quid ergo est, quod iste legem atque doctrinam deputat gratiam, qua juvamur ad operandam justitiam, quæ ut multum adjuvet, ad hoc adjuvat ut gratia requiratur? Nemo enim potest legem implere per legem. Plenitudo enim legis charitas. Charitas autem Dei non per legem diffusa est in cordibus nostris sed per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. Proinde per legem gratia demonstratur, ut lex per gratiam compleatur. Quid enim juvat Pelagium, quia diversis verbis eamdem rem dicit, ut non intelligatur in lege atque doctrina gratiam constituere, qua possibilitatem naturæ asserit adjuvari? Quantum autem existimo, ideo veretur intelligi, quia damnavit eos, qui dicunt gratiam Dei & adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege atque doctrina: & tamen latere se putat, cum aliis atque aliis locutionibus versat significationem legis atque doctrinæ.

Rom. 13. 10. Rom. 5. 5.

CAPUT X.

Et alioquippe loco, cum diu asseruisset non adjutorio Dei, sed ex nobis ipsis in nobis effici voluntatem bonam; opposuit sibi ex Apostoli epistola quæstionem, atque ait, *Et quomodo*, inquit, *stabit illud Apostoli. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere?* Deinde ut hanc oppositionem veluti solveret, quam videbat dogmati suo vehementer esse contrariam, secutus adjunxit; *Operatur in nobis velle quod bonum est, velle quod sanctum est, dum nos terrenis cupiditatibus deditos, mutorum more animalium tantummodo præsentia diligentes, futuræ gloriæ magnitudine & præmiorum pollicitatione succendit, dum revelatione sapientiæ in desiderium Dei stupentem suscitat voluntatem, dum nobis (quod tu alibi negare non metuis,) suadet omne quod bonum est*. Quid manifestius, nihil aliud eum dicere gratiam, qua Deus in nobis operatur velle quod bonum est, quam legem atque doctrinam? In lege namque & doctrina sanctarum scripturarum futuræ gloriæ atque præmiorum promittitur magnitudo. Ad doctrinam pertinet etiam quod sapientia revelatur, ad doctrinam pertinet cum suadetur omne quod bonum est. Et si inter docere & suadere, vel potius exhortari, distare aliquid videtur; etiam hoc tamen doctrinæ generalitate concluditur, quæ quibuscumque sermonibus vel litteris continetur; nam & sanctæ scripturæ & docent & exhortantur, & potest esse in docendo & exhortando etiam hominis operatio. Sed nos eam gratiam volumus iste aliquando fateatur, qua futuræ gloriæ magnitudo non solum promittitur, verum etiam creditur & speratur; nec solum revelatur sapientia, verum etiam & amatur; nec suadetur solum omne quod bonum

Phil. 2. 13.

Gratiam in lege atque doctrina ponit Pelagius.

Gratia quam confiteri debet, ut sit Christianus, ea est, qua non solum suadetur, sed persuadetur bonum.

est,

est, verum & persuadetur. Non enim omnium est fides, qui audiunt per Scripturas Dominum regnum cælorum pollicentem; aut omnibus persuadetur quibuscumque suadetur, ut veniant ad eum, qui dicit, Venite ad me omnes qui laboratis. Quorum autem sit fides, & quibus persuadetur, ut ad eum veniant, satis ipse demonstravit, ubi ait, Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. Et paulo post, cum de non credentibus loqueretur, Dixi, inquit vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a patre meo. Hanc debet Pelagius gratiam confiteri, si vult non solum vocari, verum etiam esse Christianus.

2. Thess. 3. 2.
Matth. 11. 28.
Joan. 6. 44.
Ibid. 66.

CAPUT XI.

Quid autem dicam de revelatione sapientiæ? Neque enim facile quisquam speraverit in hac vita posse pervenire ad magnitudinem revelationum apostoli Pauli: & utique in eis quid aliud credendum est ei revelari solere, nisi quod „ ad sapientiam pertineret? Et tamen dicit, In „ magnitudine revelationum mearum ne extol„ lar, datus est mihi stimulus carnis meæ, an„ gelus satanæ qui me colaphizet. Propter quod „ ter Dominum rogavi, ut auferret eum a me: „ & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam „ virtus in infirmitate perficitur. Proculdubio si jam summa & cui nihil esset addendum, caritas in Apostolo tunc fuisset, quæ omnino non posset inflari, numquid necessarius esset angelus satanæ, quo colaphizante reprimeretur elatio, quæ in magnitudine revelationum posset exsistere? Quid est autem aliud elatio quam inflatio? Et utique de caritate verissime dictum est. Caritas non æmulatur, non inflatur, Hæc itaque caritas adhuc etiam in tanto Apostolo de die in diem profecto augebatur, quamdiu homo ejus interior de die in diem renovabatur, perficienda sine dubio ubi jam non posset inflari. Tunc autem mens ejus adhuc erat ubi inflaretur magnitudine revelationis, donec impleretur solido ædificio caritatis: nondum enim perveniendo apprehenderat, quo proficiendo currebat.

2. Cor. 12. 7.
V. lib. 3. contra duas Epist. Pelag. c. 7.
1 Cor. 13. 4.
2. Cor. 4. 16.

CAPUT XII.

2. Cor. 12. 9.

Ideoque nolenti perpeti molestiam, qua ejus cohiberetur elatio, ante quam esset in eo caritatis ultima & summa perfectio, rectissime dicitur, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur: *in infirmitate*, scilicet, non ut ille putat, *carnis tantum*, sed & carnis & animi: quia & animus erat in comparatione summæ illius perfectionis infirmus, cui, ne extolleretur, proinde stimulus carnis angelus satanæ intelligebatur datus: quamvis esset in carnalium, vel animalium, nondum percipientium quæ sunt Spiritus Dei comparatione firmissimus. Quocirca si virtus in infirmitate perficitur, quisquis se non fatetur infirmum, non perficitur. Hæc autem gratia qua virtus in infirmitate perficitur, prædestinatos & secundum propositum vocatos, ad summam perfectionem glorificationemque perducit. Qua gratia agitur non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus; nec solum ut diligenda credamus, verum etiam ut credita diligamus.

1. Cor. 2. 14.
Rom. 8. 28.
Gratia facit ut faciamus.

CAPUT XIII.

Quomodo doctrina possit dici gratia.
1. Cor. 3. 7.
Qui per gratiam didicit, omne agit quidquid agendum didicit.

Hæc gratia si doctrina dicenda est, certe sic dicatur, ut altius & interius eam Deus cum ineffabili suavitate credatur infundere, non solum per eos qui plantant & rigant extrinsecus, sed etiam per seipsum qui incrementum suum ministrat occultus, ita ut non ostendat tantummodo veritatem, verum etiam impertiat caritatem. Sic enim docet Deus eos qui secundum propositum vocati sunt, simul donans & quid agant scire, & quod sciunt agere. Unde ad Thessalonicenses sic Apostolus loquitur: De charitatem autem fraternitatis non opus habetis vobis scribi; nam ipsi vos a Deo didicistis ut diligatis invicem. Atque ut probaret eos a Deo didicisse, subjunxit, Etenim facitis illud in omnes fratres, in universa Macedonia. Tamquam hoc sit certissimum indicium, quod a Deo didiceris, si id quod didiceris feceris. Isto modo sunt omnes secundum propositum vocati, sicut scriptum est in Prophetis, docibiles Dei. Qui autem novit quidem quod fieri debeat, & non facit, nondum a Deo didicit secundum gratiam, sed secundum legem: non secundum spiritum, sed secundum litteram. Quamvis multi, quod imperat lex facere videantur timore pœnæ, non amore justitiæ, quam dicit Apostolus justitiam suam quæ lege est: tamquam sit imperata, non data. Si autem data est, non dicitur justitia nostra, sed Dei: quia sic fit nostra, ut sit nobis ex Deo. Dicit enim, Ut inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed eam quæ ex fide est Jesu, justitiam ex Deo. Tantum igitur inter legem distat & gratiam, ut cum lex esse non dubitetur ex Deo, justitiam tamen quæ ex lege est non sit ex Deo, sed justitia quæ per gratiam consummatur, ex Deo. Quia ex lege justitia dicitur, quæ fit propter legis * maledictum, justitia ex Deo dicitur, quæ datur per gratiæ beneficium, ut non sit terribile, sed suave mandatum, sicut oratur in Psalmo; Suavis es domine, & in tua suavitate doce me justitiam tuam: id est, ut non formidine pœnæ serviliter cogar esse sub lege, sed libera charitate delecter esse cum lege. Præceptum quippe liber facit, qui libens facit. Et hoc modo quisquis discit, agit omnino quidquid agendum didicerit.

1. Thess. 4. 9.
Joan. 6. 45.
Justitia ex Deo, justitia ex lege.
Philip. 3. 9.
* *Alias mandatum.*
Ps. 118. 68.
Timor pœnæ.

CAPUT XXII.

Sed forte ut daretur nobis charitas, præcedentia merita nostra fecerunt: sicut iste de gratia Dei sentit in eo libro, * quem ad sacram virginem scripsit, cujus etiam commemorationem fecit in litteris, quas Romam misit. Ibi enim interposito Jacobi apostoli testimonio, quo ait, *Subditi estote Deo, resistite autem diabolo & fugiet a vobis*: subjungit & dicit, * *Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo, si utique subditi simus Deo, ejusque faciendo voluntatem, divinam mereamur gratiam * & facilius nequam spiritui auxilio sancti Spiritus resistamus.* Ecce quam veraci corde damnavit in ecclesiastico judicio Palæstino eos, qui dicunt gratiam Dei secundum merita nostra dari. An adhuc eum id sentire & apertissime prædicare dubitamus? Quomodo ergo verax fuit in episcopali examine illa confessio? An forte jam istum scripserat librum, ubi apertissime dicit gratiam secundum merita nostra dari, quod in orientali synodo sine ulla recusatione damnavit? Confiteretur ergo sic se aliquando tenuisse, sed jam non tenere, ut de correctione ejus apertissime gauderemus. Nunc vero cum illi inter cetera & hoc fuisset objectum, respondit, *Hæc utrum Cælestii sint, ipsi viderint qui dicunt ea Cælestii esse: ego vero numquam sic tenui, sed anathematizo qui sic tenent.* Quomodo numquam sic tenuit, si hunc ante condiderat librum? Aut quomodo anathematiza eos qui sic tenent, si hunc librum postea condidit?

* *Epist. ad Demetriadem, quæ exstat in Append. tomi 2. operum S. Aug.*
Jacob 4. 7.
* *Cap. 21.*
* *forte ut.*
Lib. de gestis Pelagii c. 14.

Sed

Sed ne forte respondeat ita se hic dixisse, *Dei faciendo voluntatem, divinam mereamur gratiam*, sicut fidelibus & piis viventibus additur gratia, qua resistant fortiter tentatori, cum tamen gratiam etiam primitus accepissent, ut Dei facerent voluntatem: ne forte ergo ita respondeat, alia de hac re verba ejus accipite. *Qui currit*, inquit, *ad Deum, & a Deo se regi cupit, id est, voluntatem suam ex ejus voluntate suspendit; qui ei adhærendo jugiter, unus, secundum Apostolum, cum eo fit spiritus, non hoc nisi de arbitrii efficit libertate.*

1. Cor. 6. 17.

Videte quantam rem dixerit non effici nisi arbitrii libertate: ac per hoc sine adjutorio Dei nos Deo existimat adhærere: hoc est enim, *non nisi de arbitrii libertate*: ut cum adhæserimus eo non adjuvante, tunc jam quoniam adhæsimus etiam adjuvari mereamur.

* CAPUT XXIII.

*Sequitur enim & dicit, *Qua qui bene utitur*, id est, arbitrii libertate qui bene utitur, *ita se*, inquit, *totum tradit Deo, omnemque suam mortificat voluntatem, ut cum Apostolo possit dicere, Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus; ponitque cor suum in manu Dei, ut illud quo voluerit, ipse declinet.*

Gal. 2. 20.
Prov. 21. 1.

Magnum profecto adjutorium divinæ gratiæ, ut cor nostrum quo voluerit Deus, ipse declinet. Sed hoc tam magnum adjutorium, sicut iste desipit, tunc meremur, cum sine ullo adjutorio non nisi de arbitrii libertate ad Dominum currimus, ab eo nos regi cupimus, voluntatem nostram ex ejus voluntate suspendimus, eique adhærendo jugiter, unus cum illo efficimur spiritus. Hæc scilicet tam ingentia bona, non nisi de arbitrii, secundum istum, efficimus libertate, ut his præcedentibus meritis sic ejus gratiam consequamur, ut cor nostrum quo voluerit ipse declinet. Quomodo est ergo gratia, si non gratis datur? Quomodo est gratia, si ex debito redditur? Quomodo verum dicit Apostolus, Non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur? Et iterum, Si autem gratia, inquit, jam non ex operibus, alioquin gratia, jam non est gratia. Quomodo, inquam, hoc verum est, si opera tanta præcedunt, quæ nobis adipiscendæ gratiæ meritum faciant, quo nobis non donetur gratuito, sed reddatur ex debito? Ergone ut perveniatur ad adjutorium Dei, ad Deum curritur sine adjutorio Dei; & ut Deo adhærentes adjuvemur a Deo, a Deo non adjuti adhæremus Deo? Quid homini majus, quidve tale poterit gratia ipsa præstare, si jam sine illa unus cum Domino spiritus effici potuit, non nisi de arbitrii libertate?

Ephes. 2. 8.
Rom. 11. 6.

CAPUT XXIV.
Esther 5. sec. LXX.

Sed vellem ut iste diceret, utrum rex ille Assyrius cujus Esther sancta mulier exsecrabatur cubile, quando considebat in throno regni sui, & omni stola illustrationis suæ indutus erat, totus auro variatus lapidibusque pretiosis, & erat formidolosus valde, & elevata facie sua inflammata in claritate intuitus est eam, tamquam taurus in impetu indignationis suæ, & timuit regina, & conversus est color ejus per dissolutionem, & inclinavit se super caput delicatæ suæ, quæ præcedebat eam: vellem ergo diceret iste nobis, utrum rex ille ad Deum jam cucurrerat, & ab eo se regi cupiverat, suamque voluntatem ex ejus voluntate suspenderat, & ei jugiter inhærendo unus cum illo spiritus factus erat, non nisi de arbitrii libertate? utrum se totum Deo tradiderat, omnemque suam mortificaverat voluntatem, & cor suum in manu Dei posuerat? Puto non desipere, sed insanire hominem, quisquis de illo rege, qualis tunc erat, hoc senserit: & tamen convertit Deus & transtulit indignationem ejus in lenitatem. Quis autem non videat multo majus esse, indignationem a contrario in lenitatem convertere atque transferre, quam cor neutra affectione præoccupatum, sed inter utramque medium in aliquid declinare? Legant ergo & intelligant, intueantur atque fateantur, non lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna atque occulta mirabili ac ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates.

Deus mirabili potestate operatur in cordibus bonas voluntates.

CAPUT XXV.
Pelagiana gratia possibilitatis exploditur

Desinat itaque jam Pelagius, & seipsum & alios fallere, contra Dei gratiam disputando. Non propter illorum trium unum, id est, propter possibilitatem bonæ voluntatis atque operis, sed etiam propter voluntatem & operationem bonam erga nos gratia Dei prædicanda est. Nam illam possibilitatem ad utrumque valere definit: & tamen non ideo tribuenda sunt Deo etiam nostra peccata, sicut & propter eamdem possibilitatem vult tribuere bona opera nostra. Non ideo tantum adjutorium divinæ gratiæ commendetur, quia possibilitatem adjuvat naturalem. Desinat dicere, *Quod possumus omne bonum facere, dicere, cogitare, illius est qui hoc posse donavit, qui hoc posse adjuvat: quod vero bene vel agimus, vel loquimur, vel cogitamus, nostrum est.* Desinat, inquam, ista dicere. Non solum enim Deus posse nostrum donavit atque adjuvat, sed etiam velle & operari operatur in nobis. Non quia nos non volumus, aut nos non agimus: sed quia sine ipsius adjutorio nec volumus aliquid boni, nec agimus. Quomodo enim dicitur, *Quod possumus bene agere, Dei est, quod autem agimus, nostrum est?* cum dicat Apostolus, orare se ad Deum pro eis ad quos scribebat, ne quid mali faciant, & ut quod bonum est, faciant. Non enim ait, Oramus ut possitis nihil mali facere; sed, ne quid faciatis mali: nec, ut possitis bonum facere; sed, ut bonum faciatis. Quoniam de quibus scriptum est, Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei: profecto ut agant quod bonum est, ab illo aguntur qui bonus est. Quomodo dicit Pelagius, *Quod bene loqui possumus Dei est, quod bene loquimur, nostrum est?* cum dicat Dominus, Spiritus Patris vestri est, qui loquitur in vobis? Neque enim ait, Non vos estis qui dedistis vobis bene posse loqui; sed ait, Non vos estis qui loquimini. Nec ait, Spiritus Patris vestri est qui vobis dat, vel dedit posse bene loqui: sed ait, loquitur in vobis: non significans possibilitatis profectum, sed exprimens cooperationis effectum. Quomodo dicit liberi arbitrii elatus assertor, *Quod possumus bene cogitare, Dei est, quod autem bene cogitamus, nostrum est?* Cui respondet humilis gratiæ prædicator: Non quia idonei sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobismetipsis; sed sufficientia nostra ex Deo est. Non enim ait, posse cogitare: sed, cogitare.

Phil. 2. 13.
2. Cor. 13. 7.
Rom. 8. 14.
Matth. 10. 20.
Liberi arbitrii elatus assertor Pelagius.
2. Cor. 3. 5.

CAPUT XXVI.
Quæ vera gratia Pelagianæ gratiæ opposita.
* al. Cogitationem & electionem.

Istam Dei gratiam in divinis eloquiis manifestam etiam Pelagius manifeste fateatur, seque tamdium contra sensisse non operiat impudentissimo pudore, sed dolore saluberrimo aperiat, ut sancta Ecclesia non turbetur pertinaci ejus obstinatione, sed veraci correctione lætetur. * Cognitionem & dilectionem, sicut sunt discernenda, discernat. Quia scientia inflat, caritas

tas ædificat. Et tunc scientia non inflat, quando caritas ædificat. Et cum sit utrumque donum Dei, sed unum minus, alterum majus; non sic justitiam nostram super laudem justificatoris nostri extollat, ut horum duorum quod minus est divino tribuat adjutorio, quod autem majus est, humano usurpet arbitrio. Et si consenserit nos gratia Dei accipere charitatem; non sic sentiat tamquam ulla merita bona nostra præcesserint. Nam quæ merita bona tunc habere poteramus, quando Deum non diligebamus? Ut enim acciperemus dilectionem qua diligeremus, dilecti sumus, cum eam nondum haberemus. Hoc Joannes apostolus apertissime dicit? Non quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse dilexit nos. Et alibi: Nos diligamus, inquit, quia ipse prior dilexit nos. Optime omnino atque verissime. Non enim haberemus unde illum diligeremus, nisi hoc ab illo, cum prior nos diligeret, sumeremus. Quid autem boni faceremus, nisi diligeremus? Aut quomodo bonum non facimus, si diligamus? Et si enim Dei mandatum videtur aliquando non a diligentibus, sed a timentibus fieri; tamen UBI NON EST DILECTIO, nullum bonum opus imputatur, nec recte bonum opus vocatur: quia omne quod non ex fide est, peccatum est; & fides per dilectionem operatur. Ac per hoc gratiam Dei, qua charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet veramque justitiam, fieri posse non dubitet. Non quomodo iste, qui cum dicit, *propterea dari gratiam, ut quod a Deo præcipitur, facilius impleatur*, quid de illa sentiat satis ostendit, scilicet, quod etiam sine illa, etsi minus facile, fieri tamen quod divinitus præcipitur, potest.

1 Cor. 1. 8. Gratia proprie donum charitatis. Merita non præcedunt gratiam. 1 Joan. 4. 10. Ibid. 19. Rom. 14. 23. Gal. 5. 6. Rom. 5. 5.

Ex Cap. XXX.

Nunc ergo de adjutorio gratiæ, quod instituimus peragendum est. Unde ad id quod proposuit, quid etiam hinc respondeat videamus. Ut enim omittamus ejus invidiosas de suis inimicis querelas, ubi ad rem ventum est, ita locutus est.

CAPUT XXXI. De gratia nihil Pelagius profitetur, quod non possit intelligi de lege atque doctrina.

Ecce, inquit, *apud beatitudinem tuam epistola ista me purget, in qua pure atque simpliciter ad peccandum, & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino adjuvatur semper auxilio.* Cernitis itaque, pro intellectu quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba solvendæ non sufficere quæstioni. Quærimus enim adhuc, quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne forte, sicut solet, velit intelligi legem atque doctrinam. Si enim quæras cur dixerit, *semper*: poteris respondere, quia dictum est, Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Deinde cum de hominis conditione, & ad peccandum atque non peccandum naturali ejus possibilitate quædam interposuisset, adjunxit dicens: *Quam liberi arbitrii potestatem dicimus in omnibus esse generaliter, in Christianis, Judæis atque gentilibus. In omnibus est liberum arbitrium æqualiter per naturam, sed in solis Christianis juvatur a gratia.* Iterum quærimus qua gratia? Et adhuc poterit respondere, lege atque doctrina Christiana.

Psal. 1. 2.

Gratiam secundum merita dari dicit. * Cap. 22.

Deinde quamlibet sentiat gratiam ipsis Christianis secundum merita dari dici; cum eos qui hæc dicunt, jam in Palæstina, sicut supra * commemoravi, sua illa præclara purgatione damnaverit. Nam verba ejus ista sunt: *In illis*, inquit, *nudum & inerme est conditionis bonum*: in eis dicit qui Christiani non sunt. Deinde cetera contexens: *In his vero*, inquit, *qui ad Christum pertinent, Christi munitur auxilio.* Videtis adhuc incertum esse quo auxilio, secundum ea quæ supra diximus. Sed adhuc sequitur de illis qui Christiani non sunt, & dicit: *Illi idea judicandi atque damnandi sunt, quia cum habeant liberum arbitrium, per quod ad fidem venire possent, & Dei gratiam promereri, male utuntur libertate concessa. Hi vero remunerandi sunt, qui bene libero utentes arbitrio, merentur Domini gratiam, & ejus mandata custodiunt.* Nempe manifestum est, eum dicere gratiam secundum merita dari, quamlibet eam, vel qualemlibet significet, quam tamen aperte non exprimit. Nam cum eos remunerandos dicit, qui bene utuntur libero arbitrio, & ideo mereri Domini gratiam, debitum eis reddi fatetur. Ubi est ergo illud Apostoli, Justificati gratis per gratiam ipsius? Ubi est & illud, Gratia salvi facti estis? Et ne putarent per opera, addidit, per fidem. Rursus ne ipsam fidem sine Dei gratia sibi putarent esse tribuendam: Et hoc, inquit, non ex vobis, sed Dei donum est. Nempe ergo illud unde incipit omne, quod merito accipere dicimur, sine merito accipimus, id est, ipsam fidem: Aut si negatur dari, quid est quod dictum est: Sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei? Si autem sic dicitur dari, ut reddatur meritis, non donetur; quid est quod iterum dicit, Vobis donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro eo? Utrumque enim donatum esse testatus est, & quod credit in Christum, & quod patitur quisque pro Christo. Isti autem libero arbitrio sic applicant fidem, ut fidei videlicet reddi videatur, non gratuita, sed debita gratia: ac per hoc jam nec gratia, quia nisi gratuita, non est gratia.

Rom. 3. 24. Ephes. 2. 8. Ibidem. Fides merenti initium nullis meritis nostris redditur. Rom. 12. 3. Phil. 1. 29.

CAPUT XLIV. * Ambrosius Pelagio opponitur. num. 84. ad Luc. 3. 22.

Audiat ergo (Pelagius) illum venerabilem antistitem (Ambrosium) dicentem & docentem in secundo libro expositionis Evangelii secundum Lucam *, cooperari Dominum etiam voluntatibus nostris. *Videt itaque*, inquit, *quia ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis; ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino. Et ideo juxta Apostolum, Sive manducatis, sive bibitis, omnia in Dei gloriam facite.* Videtis quemadmodum sanctus Ambrosius etiam illud quod solent homines dicere, Nos incipimus, & Deus perficit, his verbis abstulit dicens, *Neminem quidquam vel incipere sine Deo.* Item in sexto libros ejusdem operis, * cum de duobus illis fœneratoris unius debitoribus ageret, *Secundum hominem*, inquit, *plus fortasse offendit, qui plus debuerat, sed per misericordiam Domini caussa mutatur, ut amplius diligat, qui amplius debuit, si tamen gratiam consequatur.* Ecce apertissime prædicat catholicus doctor etiam ipsam dilectionem, qua quisque amplius diligit, ad beneficium gratiæ pertinere.

1. Cor. 10. 31. * num. 25. Luc. 7. 41.

CAPUT XLV. * Lib. 10. an. 89. ad Luc. 22. 61.

Ipsam denique pœnitentiam, quam procul dubio voluntas agit, Domini misericordia & adjutorio fieri ut agatur, in decimo ejusdem operis libro * beatus dicit Ambrosius ita loquens, *Bonæ lacrymæ quæ culpam lavant. Denique quos Jesus respicit, plorant delictum. Negavit primo Petrus, & non flevit, quia non respexerat Domi-*

nus:

nus; negavit secunda, & non flevit, quia adhuc non respexerat Dominus: negavit & tertio, respexit Jesus, & ille amarissime flevit. Legant isti Evangelium, & videant Dominum Jesum tunc intus fuisse, cum a sacerdotum principibus audiretur: apostolum vero Petrum foris & deorsum in atrio cum servis ad focum nunc sedentem, nunc stantem, sicut veracissima & concordissima Evangelistarum narratione monstratur. Unde non potest dici, quod corporalibus oculis eum Dominus visibiliter admonendo respexerit. Et ideo quod ibi scriptum est, Respexit eum dominus: intus actum est, in mente actum est, in voluntate actum est. Misericordia Dominus latenter subvenit, cor tetigit, memoriam revocavit, interiore gratia sua visitavit Petrum, interioris hominis usque ad exteriores lacrymas movit & produxit affectum. Ecce quemadmodum Deus adjuvando adest voluntatibus & actionibus nostris: ecce quemadmodum & velle & operari operatur in nobis.

Quibus oculis Christus Petrum respexerit. *Luc. 22. 61.*

Item in eodem libro * idem sanctus Ambrosius, *Nam si Petrus*, inquit, *lapsus est, qui dixit, Et si alii scandalizati fuerint, ego non scandalizabor: quis alius jure de se præsumat? Denique, David, quia dixerat, Ego dixi in mea abundantia non movebor in æternum: suam sibi jactantiam obfuisse profitetur dicens, Avertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus.* Audiat iste tantum virum docentem, imitetur credentem, cujus fidem doctrinamque laudavit. Audiat humiliter, imitetur fideliter, non de se pertinaciter præsumat, ne pereat. Quid in eo pelago vult mergi Pelagius, unde per petram liberatus est Petrus?

** Lib. 10. n. 91. ad Luc. 22. Matth. 26. 33. Ps. 29. 7. Ibid. 8.*

CAPUT XLVI.

AUDIAT eumdem antistitem Dei in sexto * libro ejusdem operis dicentem, *Cur autem non receperint eum, Evangelista ipse memoravit dicens? Quia facies ejus erat euntis in Jerusalem. Discipuli autem recipi intra Samaritam gestiebant. Sed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit.* O sensum hominis Dei, ex ipso haustum fonte gratiæ Dei! *Deus*, inquit, *quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit.* Videte si non illud est propheticum Miserebor cujus misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero: & illud apostolicum, Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Quia ut dicit etiam nostrorum temporum homo ejus, *Quem dignatur vocat, & quem vult religiosum facit.* Numquid aliquis dicere audebit, nondum esse religiosum, *qui currit ad Dominum, & ab eo se regi cupit, & voluntatem suam ex ejus voluntate suspendit, & qui ei adhærendo jugiter, unus, secundum Apostolum, cum eo fit spiritus?* At hoc totum tam magnum religiosi hominis opus, Pelagius *non* dicit *effici, nisi arbitrii libertate*. Contra autem beatus Ambrosius ipsius tam excellenter ore laudatus, *Dominus Deus*, inquit, *quem dignatur vocat, & quem vult religiosum, facit.* Ergo ut currat ad Dominum, & ab eo se regi cupiat, suamque voluntatem ex ejus voluntate suspendat, eique adhærendo jugiter unus, secundum Apostolum, cum eo fiat spiritus, Deus quem vult religiosum facit: & hoc totum homo nisi religiosus non facit. Quapropter nisi a Deo fiat, ut hoc faciat, quis hoc facit?

** Apud Ambr. l. 7. n. 27. ad Luc. 9. 53. Exod. 33. 19. Rom. 9. 16.* Pelagii verba supra c. 22. *1. Cor. 6. 17.*

CAPUT XLVII.

SED quia ista quæstio, ubi de arbitrio voluntatis & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri: potest Pelagius ita se latebris obscuritatis involvere, ut etiam iis quæ a sancto Ambrosio conscripta posuimus, consentire se dicat, & ea se quoque sentire proclamet, semperque sensisse, atque ita singula conetur exponere, ut etiam ejus sententiæ convenire credantur. Quapropter quantum attinet ad istam, de divina gratia & adjutorio quæstionem, tria ista quæ apertissime distinxit attendite, posse, velle, esse, id est possibilitatem, voluntatem, actionem. Si ergo consenserit nobis, non solam possibilitatem in homine, etiam si nec velit, nec agat bene, sed ipsam quoque voluntatem & actionem, id est, ut bene velimus, & bene agamus, quæ non sunt in homine, nisi quando bene vult & bene agit: si ut dixi, consenserit etiam ipsam voluntatem & actionem divinitus adjuvari; & sic adjuvari, ut sine illo adjutorio nihil bene velimus & agamus, eamque esse gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in qua nos sua, non nostra justitia justos facit, ut ea sit vera nostra justitia, quæ nobis ab illo est; nihil de adjutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controversiæ relinquetur.

Liberi arbitrii & gratiæ Dei conciliandæ difficultas. *V. lib. 4. contra Julian. c. 8.* Quid a Pelagio exigatur in quæstione de gratia. *Rom. 7. 25.*

Ex libro secundo ejusdem contra Pelagium & Cælestium, qui est de peccato originali, capite 24.

CAPUT XXIV.

SED in caussa duorum hominum, quorum per unum venumdati sumus sub peccato, per alterum redimimur a peccatis; per unum præcipitati sumus in mortem, per alterum liberamur ad vitam; quorum ille nos in se perdidit, faciendo voluntatem suam, non ejus a quo factus est; iste nos se salvos fecit, non faciendo voluntatem suam, sed ejus a quo missus est: in horum ergo duorum hominum caussa proprie fides Christiana consistit. Unus est enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. Quoniam non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri: & in illo definivit Deus fidem omnibus, suscitans illum a mortuis. Itaque sine ista fide, hoc est sine fide unius mediatoris Dei & hominum hominis Christi Jesu, sine fide, inquam, resurrectionis ejus, quam Deus omnibus definivit, quæ utique sine incarnatione ejus ac morte non potest veraciter credi; sine fide ergo incarnationis & mortis & resurrectionis Christi, nec antiquos justos, ut justi essent, a peccatis potuisse mundari, & Dei gratia justificari, veritas Christiana non dubitat: sive in eis justis quos sancta Scriptura commemorat, sive in eis justis, quos quidem illa non commemorat, sed tamen fuisse credendi sunt, vel ante diluvium, vel inde usque ad legem datam, vel ipsius legis tempore, non solum in filiis Israel, sicut fuerunt Prophetæ, sed etiam extra eumdem populum, sicut fuit Job. Et ipsorum enim corda eadem mundabantur mediatoris fide, & diffundebatur in eis charitas per Spiritum sanctum, qui ubi vult spirat, non merita sequens, sed etiam ipsa merita faciens. Non enim Dei gratia erit ullo modo, nisi gratuita fuerit omni modo.

Hæresis Pelagii & Cælestii ipsa fidei nostræ petit fundamenta. *Joan. 4. 34.* In caussa duorum hominum proprie fides Christiana. *1. Tim. 2. 5. Act. 4. 12. Act. 17. 31.* Sine fide Christi nullus unquam homo justificari aut salvari potuit. *Rom. 5. 5. Joan. 3. 8.* Fides Christi donum omnino gratuitum.

Ex libro secundo ejusdem de Nuptiis & concupiscentia, cap. 16. & 17.

CAPUT XVI.

JAM nunc illa tria videamus, quorum trium quodlibet diximus, nihil ait dici posse profanius: *quod hominem Deus aut non fecerit, aut diabolo fecerit, aut certe diabolus Dei sit imaginem, hoc est hominem fabricatus.* Horum trium primum & novissimum non dici a nobis, etiam ipse, si non sit excors, aut nimium pervicax, confitetur. De illo quæstio ast, quod secundo medioque loco posuit, ubi sic fallitur, ut a nobis hoc axistimet dici, quod diabolo Deus hominem fecerit, tamquam in hominibus quos Deus ex hominibus parentibus creat, hoc intendat, hoc curet, hoc sui operis rationa provideat, ut habeat diabolus servos, quos ipse sibi facere non potest. Absit ut hoc qualiscumque vel puerilis pietas suspicetur. Bonitata sua Deus facit homines, & primos sine peccato, & ceteros sub peccato, in usus profundarum cogitationum suarum. Sicut enim de ipsius diaboli malitia novit ille quid agat, & quod agit justum ast, & bonum, quamvis sit de quo agit injustus & malus, nec eum propterea creara noluit, quia malum futurum esse præscivit: ita de universo genere humano, quamvis nullus hominum sina peccati sorde nascatur, bonum illa qui summe bonus ast operatur; alios faciens tamquam vasa misericordiæ, quos gratia discernit ab eis qui vasa sunt iræ: alios tamquam vasa iræ, ut notas faciat divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Eat ista nunc, & adversus Apostolum cujus ista sententia est, argumentetur, immo adversus ipsum figulum, cui respondare prohibet „ Apostolus, dicens, O homo, tu quis es qui „ respondeas Deo? Numquid dicit figmentum „ ei qui se finxit, quare sic me fecisti? An non „ habet potestatem figulus luti ex eadem massa „ facere aliud vas in honorem, aliud in contu„ meliam? Numquid ergo vasa iræ negat iste esse sub diabolo? aut quia sub diabolo sunt, alius ea quam ipse facit, qui vasa misericordiæ facit? aut aliunda & non ex eadem massa facit? Hic itaqua dicat, Ergo Deus vasa diabolo facit: quasi nesciat Deus sic ais uti ad opera sua justa & bona, sicut ipso utitur diabolo.

Cur creare pergat homines Deus, quos novit sub peccato nascituros.

Rom. 9. 23.

Ibid. 20.

CAPUT XVII.

AN vero filios perditionis hœdos sinistræ partis diabolo pascit, & diabolo nutrit, & vestit, quia facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos? Sic itaqua creat malos, quomodo pascit & nutrit malos? quia quod eis creando tribuit, ad naturæ pertinet bonitatem; & quod eis pascendo & nutriendo dat incrementum, non utique malitiæ eorum, sed eidem bonæ naturæ quam creavit bonus, bonum tribuit adjumentum. In quantum enim homines sunt, bonum est naturæ, cujus auctor est Deus: in quantum autem cum peccato nascuntur, perituri si non renascuntur, ad semen pertinent maledictum ab initio, illius antiquæ inobedientiæ vitio. Quo tamen bene utitur factor etiam vasorum iræ, ut notas faciat divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ; ne meritis suis tribuat, si ad eamdem massam quisque pertinens gratia liberetur, sed qui gloriatur, in Domino glorietur.

Matth. 25. 33.
Matth. 5. 45.
V. lib. 3. Operis imperfecti, c. 141.
Sap. 12. 11.
Rom. 9. 23.
1. Cor. 10. 17.

Ex ejusdem libri secundi, De nuptiis & concupiscentia, cap. 27.

PER unius delictum, inquit Apostolus, in omnes homines, ad condemnationam. Omnes autem dixit ad condemnationem per Adam, & omnes ad justificationem per Christum: cum utique non omnes eos qui moriuntur in Adam transferat Christus ad vitam: sed omnes dicit atque omnes, quia sicut sine Adam nullus ad mortem, ita sine Christo nullus ad vitam. Sicut dicimus de litterarum magistro, si in civitata solus ast, Omnes ista hic litteras docet: non quia omnes discunt, sed quia nemo nisi ab ipso. Denique quos ante omnes dixerat, multos postea dixit, eosdem ipsos tamen omnes multosque significans. „ Sicut enim, inquit, per inobedientiam unius „ hominis peccatores constituti sunt multi, ita „ & per unius obedientiam justi constituentur „ multi.

Omnes quomodo per Christum justificantur.
V. lib. 1. de peccat. meritis, c. 28.
Rom. 5. 19.

Ex libro ejusdem, De natura & gratia ad Timasium & Jacobum, cap. 4. 5. & 6.

CAPUT IV.

HÆC autem Christi gratia, sine qua nec infantes, nec ætata grandes salvi fieri possunt, non meritis redditur, sed gratis datur, propter quod & gratia nominatur. Justificati, inquit, gratis per sanguinem ipsius. Unde ii qui non per illam liberantur, sive quia audire nondum potuerunt, sive quia obedire noluerunt, sive etiam cum per ætatem audire non possent, lavacrum regenerationis quod accipere possent, per quod salvi fierent, non acceperunt, juste utique damnantur: quia sina peccato non sunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccaverunt, sive in Adam, sive in se ipsis, & egent gloria Dei.

Gratia gratuita.
Rom. 3. 24.
Rom. 3. 23.

CAPUT V.

UNIVERSA igitur massa pœnas debet: & si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non injuste procul dubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiæ nominantur. Cujus misericordiæ, nisi illius qui Christum Jesum misit in hunc mundum peccatores salvos facere; quos præscivit & prædestinavit & vocavit & justificavit & glorificavit? Quis igitur usque adeo dementissime insaniat, ut non agat ineffabiles gratias misericordiæ, quos voluit liberantis, qui recte nullo modo posset culpare justitiam universos omnino damnantis.

Justitiæ erat damnari omnes.
Rom. 9. 23.
1. Tim. 1. 15.
Rom. 8. 29.

CAPUT VI.

HOC si secundum Scripturas sapiamus, non cogimur contra Christianam gratiam disputare, & ea dicera quibus demonstrare conemur, naturam humanam neque in parvulis medico indigere, quia sana est, & in majoribus sibi ipsam ad justitiam si velit posse sufficere. Acute quidem videntur hæc dici, sed in sapientia verbi, qua evacuatur crux Christi. Non est ista desursum sapientia descendens. Nolo quod sequitur dicere, ne amicis nostris, quorum fortissima & celerrima ingenia non in perversum, sed in directum currere volumus, facere existimemur injuriam.

1. Cor. 1. 17.
Jac. 3. 15.
Pelagianorum ingenia fortissima & celerrima.

Ex eodem libro de Natura & gratia, cap. 27. & 28.

CAPUT XXVII. Peccatum peccato tollitur.

ACUTE sane tractat & versat (*Pelagius*,) & quantum sibi videtur, redarguit atque convincit quod eis dicitur; *etiam necessarium fuisse homini ad auferendam superbiæ vel gloriæ occasionem, ut absque peccato esse non posset. Absurdissimum quippe & stultissimum* putat, *peccatum fuisse ne peccatum esset, quoniam & ipsa superbia utique peccatum est*: quasi non & ulcus in dolore est, & sectio dolorem operatur, ut dolor dolore tollatur. Hoc si experti non essemus, & in aliquibus terris ubi ista numquam contigerant, audiremus, sine dubio utique deridentes, fortassis etiam verbis hujus uteremur & diceremus, Absurdissimum est dolorem necessarium fuisse, ne ulceris dolor esset.

Sanandi ordinem cælestis medicus non ab ægroto accipit, sed a seipso.

Sed Deus, inquiunt, *potest omnia sanare*. Hoc utique agit, ut sanet omnia: sed agit judicio suo, nec ordinem sanandi accipit ab ægroto. Procul dubio quippe firmissimum Apostolum volebat efficere, cui tamen dixit, Virtus in infirmitate perficitur: & non ei totiens oranti (2. Cor. 12. 9.) aufert nescio quem stimulum carnis, quem sibi dicit datum, ne magnitudine revelationum extolleretur. Cetera enim vitia tantum in malefactis valent, SOLA AUTEM SUPERBIA ETIAM IN RECTE FACTIS cavenda est. Unde admonentur illi, ne dona Dei suæ potestati tribuendo seseque extollendo gravius pereant, quam si nil operarentur boni, quibus dicitur, Cum ti-
„ more & tremore vestram ipsorum salutem ope-
„ ramini: Deus enim est qui operatur in vobis
Phil. 2. 13. „ & velle & operari pro bona voluntate. Quare ergo cum timore & tremore, & non potius cum securitate, si Deus operatur: nisi quia propter voluntatem nostram, sine qua bene non possumus operari, cito potest subrepere animo humano, ut quod bene operatur, suum tantummodo existimet, & dicat in abundantia sua,
Ps. 29. 7. Non movebor in æternum? Ideo qui in voluntate sua præstiterat decoei ejus virtutem, avertit paululum faciem suam, ut qui hoc dixerat fieret conturbatus: quoniam ipsis est ille tumor sanandus doloribus.

Justis quæ caussa timendi.

CAPUT XVIII. Deserit aliquantum Deus, ne superbiamus.

NON itaque dicitur homini, *Necesse est peccare, ne pecces*: sed dicitur homini, Deserit aliquantum Deus unde superbis, ut scias non tuum: sed ejus esse, & discas superbus non esse. Nam illud etiam Apostoli quale est, nonne ita mirabile, ut nisi quia ipse dicit, cui vera dicenti
Gen. 3. 1. contradicere nefas est, non sit credibile. Quis enim nesciat fidelium, a satana venisse primam peccati suasionem, & quod ille primus auctor sit omnium peccatorum? Et tamen quidam traduntur satanæ, ut discant non blasphemare.
1. Tim. 1. 20. Quomodo igitur opus satanæ excluditur opere satanæ? Hæc atque hujusmodi intueatur, ne videantur ei nimis acuta, quæ acutule sonant, & discussa inveniuntur obtusa. Quid quod etiam similitudinem adhibet, quibus magis admoneat quid ei debeat responderi? *Quid amplius dicam*, inquit, *nisi quia potest credi quod ignes ignibus extinguuntur, si credi potest quod peccatis peccata curantur*? Quid si ignes extinguere quisquam non potest ignibus, sed tamen possunt, ut docui, dolores curari doloribus? Possunt etiam, si quærat & discat, venenis venena depelli.

S. Prosperi.

Nam, si & advertit aliquando calores febrium quibusdam caloribus medicinalibus frangi, etiam ignes ignibus fortasse concedet extingui.

Ex eodem libro de Natura & gratia, cap. 41.

CAPUT XLI. Rom. 3. 23.

QUOD autem sibi opposuit (Pelagius) ab eis dici, contra quos loquitur, *Omnes enim peccaverunt*: manifestum est quod *de his dicebat Apostolus qui tunc erant, hoc est, de Judæis & Gentibus*. Sed plane illud quod com-
Rom. 5. 12. „ memoravi, Per unum hominem peccatum
„ intravit in mundum, & per peccatum mors,
„ & ita in omnes homines pertransiit, in quo
„ omnes peccaverunt: & antiquos & recentio-
„ res, & nos & posteros nostros sententia ista
„ complectitur. Ponit etiam illud testimonium, unde probet cum dicuntur *omnes*, non semper omnes omnino nullo prætermisso intelligi oportere. *Sicae per unias*, inquit, *delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Cum per Christi*, inquit, *justitiam, non omnes, sed eos tantum qui illi obedire voluerunt, & baptismi ejus ablutione purgati sunt, sanctificatas esse non dubium sit*. Non plane isto testimonio probat quod vult. Nam sicut dictum est: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem*, ut nullus prætermitteretur: sic & in eo quod dictum est, *per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*, nullus prætermissus est: non quia omnes in eum credunt & baptismo ejus abluuntur; sed quia nemo justificatur nisi in eum credat & baptismo ejus abluatur. Itaque *omnes* dictum est, ne aliquo modo alio præter ipsum quisquam salvus fieri posse credatur. Sicut enim uno litterarum magistro in civitate constituto, rectissime dicimus, Omnes iste litteras docet, non quia omnes, cives litteras discunt, sed quia nemo discit, nisi quem ille docuerit: sic nemo justificatur, nisi quem justificaverit Christus.

Omnes quomodo accipiendum. Rom. 5. 18.

V. supr. lib. 1. de pecc. meritis, c. 28.

Ex libro ejusdem ad Eutropium & Paulum De perfectione justitiæ hominis, cap. 19. & 20.

CAPUT XIX. [illegible] Cælestii. Rom. 9. 16. 1. Cor. 7. 36. Philem. 13. Deuter. 30. 15. & 19.

ITEM *dicunt*, inquit (Cælestius) *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*. Quibus *respondendum esse dicit quod idem Apostolus alibi de quodam ait, Quod vult faciat. Item*, inquit, *ad Philemonem de Onesimo: Quem ego volueram apud me detinere, ut pro te mihi ministraret; sed sine consilio tuo nihil volui facere, ut non quasi ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Item in Deuteronomio: Vitam & mortem dedit aate faciem tuam, bonum & malum, elige vitam ut vivas. Item apud Salomonem: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui: adjecit ei mandata & præcepta: si voles præcepta, servabunt te, & in posterum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod vis porrige manum tuam.* (Eccli. 15. 14. & seq.) *Ante hominem bonum & malum, vita & mors, paupertas & honestas a Domino Deo sunt. Item apud Isaiam: Et si volueritis & audieritis me, quæ bona sunt terræ manducabitis; si autem nolueritis nec obaudieritis me, gladius vos comedet, Os enim Domini locutum est hæc.* (Isa. 1. 19.)

Hic vero, quantumlibet isti se obtegant, aperiuntur. Declarant enim se contra Dei gratiam vel misericordiam disputare, quam volumus im- [Matt. 6. 10. & 13.] petrare, cum dicimus, Fiat voluntas tua sicut in cælo & terra: vel, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Ut quid enim ista orando tanto gemitu petimus, si volentis hominis & currentis, non miserentis est Dei. Non quia hoc sine voluntate nostra agitur, sed quia voluntas non implet quod agit, nisi divi- [Luc. 11. 9.] nitus adjuvetur. Hæc est fidei sanitas, quæ nos facit quærere ut inveniamus, petere ut accipiamus, pulsare ut aperiatur nobis. Contra istam qui disputat, contra se ipsum claudit ostium misericordiæ Dei. Nolo plura dicere de re tanta, quia melius eam committo fidelium gemitibus, quam sermonibus meis.

Videte tamen, obsecro, quale sit, ideo volenti & currenti misericordiam Dei non esse necessariam, quæ illum etiam prævenit, ut cur- [1. Cor. 7. 36.] reret, quia de quodam ait Apostolus, *Quod vult faciat*: ibi, ut arbitror, ubi sequitur & dicit, *Non peccat, si nubat*. Quasi pro magno habendum sit velle nubere, ubi de adjutorio divinæ misericordiæ operosius disputatur. Aut vero etiam ibi prodest aliquid velle, nisi Deus providentia, qua gubernat omnia, marem fe- [Philem. 14.] minamque conjungat. Aut quoniam *ad Philemonem scripsit Apostolus, ut non quasi ex necessitate bonum ejus esset, sed voluntarium*: quasi ali- [Philip. 2. 13.] ter sit voluntarium bonum, nisi cum Deus operatur in nobis velle & operari pro bona voluntate. Aut quia in Deuteronomio scriptum [Deut. 30. 15. & 19.] est, *Vitam & mortem dedit ante faciem hominis, bonum & malum*: & admonuit ut *eligeret vitam*: quasi & ipsa admonitio non de misericordia veniat: vel aliquid prodesset eligere vitam, nisi Deus eligendi caritatem inspiraret, & electam habere præstaret: de quo dictum est, [Ps. 29. 6.] Quonia Ira in indignatione ejus, & vita in vo- [Eccli. 15. 16.] luntate ejus. Aut quia dictum est, *Si voles præcepta, servabunt te*: quasi non debeat Deo agere gratias, quia præcepta voluit, qui desertus omni lumine veritatis hæc velle non posset. *Posuit ante hominem igne & aqua, quo vult* quidem *porrigit manum*; sed altior est qui vocat altius quam omnis humana cogitatio: quando quidem initium corrigendi cor fides est, sicut [Cant. 4. sec. LXX.] scriptum est, Venies & pertransies ab initio fi- [Rom. 12. 3.] dei: & quisque ita eligit bonum, sicut unicui- [Joan. 6. 44.] que Deus partitus est mensuram fidei: &, Nemo potest ad me venire, ait princeps fidei, [Ibid. 64.] nisi Pater qui misit me traxerit eum. Quod de fide dictum esse qua in eum creditur, satis evidenter postea explanat, ubi dicit: Verba quæ „ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, „ sed quidam sunt ex vobis qui non credunt. „ Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent cre- „ dentes, & quis eum traditurus esset, & di- „ cebat, Propterea dixi vobis, quia nemo po- „ test venire ad me, nisi fuerit ei datum a Pa- „ tre meo.

[Isa. 1. 19.] Magnum autem aliquid pro sua caussa se invenisse arbitratus est apud Isaiam prophetam, quia Deus dixit, *Si volueritis & audieritis me, quæ bona sunt terræ manducabitis: si autem no-* [Promissa Dei conditionata.] *lueritis & non audieritis me, gladius vos comedet. Os enim Domini locutum est hæc*. Quasi non lex tota hujusmodi conditionibus plena sit: aut [Gal. 3. 19. Rom. 5. 20.] ob aliud superbis præcepta ista data sint, nisi quia lex prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Unde subintravit ut abundaret delictum, & ubi abundavit delictum, superabundavit gratia: id est, ut acciperet homo præcepta, superbe de suis viribus fidens, in quibus deficiens & factus etiam prævaricator, liberatorem salvatoremque requireret; atque ita eum timor legis humilem factum, tamquam pædagogus ad fidem gratiamque perduceret. Ita multiplicatis infir- [Psal. 15. 4.] mitatibus postea acceleraverunt, quibus sanan- [Antiqui justi & ipsi per Christi gratiam salvati.] dis opportune Christus advenit. In cujus gratiam etiam justi antiqui crediderunt, eadem ipsa gratia ejus adjuti, ut gaudentes eum prænoscerent, & quidam etiam prænuntiarent esset venturum; vel in illo populo Israel, sicut Muyses, & Jesus Nave, & Samuel, & David, & ceteri tales; vel extra ipsum populum, sicut Job; vel ante ipsum populum, sicut Abraham, sicut Noe, & quicumque alii sunt, quos vel commemorat, vel tacet scriptura divina. Unus [1. Tim. 2. 5.] enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, sine cujus gratia nemo a condemnatione liberatur, sive quam traxit ex illo in quo omnes peccaverunt, sive quam postea suis iniquitatibus addidit.

[CAPUT XX.] Quale est autem, quod iste posuit in extremo: *Si quis dixerit, Potest fieri, ut homo vel verbo non peccet? Respondendum est*, inquit, *Si vult Deus, potest: vult enim Deus, ergo potest*. Item ait, *Si quis dixerit: Fieri potest ut homo non in cogitatione delinquat? Respondendum est, Si vult Deus, potest: vult enim Deus, ergo potest*. Videte quemadmodum noluerit dicere: [Psal. 26. 9.] Si Deus adjuvet, potest; cui dicitur, Adjutor meus esto, ne derelinquas me: non utique ad corporalia bona capescenda, & mala cavenda, sed ad gerendam possidendamque justitiam, propter quod dicimus, Ne nos inferas in tentatio- [Matt. 6. 13.] nem, sed libera nos a malo. Nec adjuvatur, [Adjuvatur nemo, nisi qui & ipse aliquid agit.] nisi qui & ipse aliquid agit: adjuvatur autem, si invocat, si credit, si secundum propositum vocatus est: quoniam quos ante præscivit & prædestinavit conformes imaginis Filii sui, ut [Rom. 8. 29.] sit ipse primogenitus in multis fratribus; quos autem prædestinavit, illos & vocavit; quos autem vocavit, illos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit. Currimus [Cursus profectus est.] ergo, cum proficimus, dum sanitas nostra in proficientibus currit (sicut etiam cicatrix currere dicitur, quando bene vulnus diligenterque curatur,) ut ex omni parte perfecti sine ulla simus omnino infirmitate peccati; quod non solum vult Deus, verum etiam ut impleatur facit atque adjuvat. Et hoc nobi- [Rom. 5. 21.] scum agit gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, non solum præceptis, sacramentis, exemplis; sed etiam Spiritu-san- [Ibid. 5. Rom. 8. 26.] cto, per quem latenter diffunditur caritas in cordibus nostris, quæ interpellat gemitibus inenarrabilibus, donec in nobis perficiatur sanitas, & Deus sicuti est, videndus æterna veritate monstretur.

EX

EX EPISTOLA EJUSDEM AD VITALEM
alias CVIII. *nunc* CCXVII. *cap.* 6. *num.* 29. *& sequenti.*

QUomodo voluntatis humanæ meritum sequitur gratia; cum detur & parvulis, qui hoc nondum possunt velle seu nolle? Quomodo gratiam vel in majoribus dicuntur præcedere merita voluntatis, si gratia, ut vera sit gratia, non secundum merita nostra datur? Quam sententiam catholicam Pelagius ipse sic timuit, ut eos qui dicunt gratiam Dei secundum merita nostra dari, sine dubitatione damnaret, ne a Catholicis judicibus damnaretur. Quomodo dicitur gratia Dei in natura esse liberi arbitrii, vel in lege atque doctrina, cum & istam sententiam Pelagius ipse damnaverit, procul dubio confitens gratiam Dei ad singulos actus dari, eis utique qui jam libero arbitrio utuntur?

Quomodo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos, si non illi, quibus non donatur, eam sua voluntate respuerent, quoniam *Deus vult omnes homines salvos fieri*: cum multis non detur parvulis, & sine illa plerique moriantur, qui non habent contrariam voluntatem, & aliquando cupientibus festinantibusque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente non detur, cum repente antequam detur exspirat, pro quo ut acciperet currebatur? Unde manifestum est eos qui huic resistunt tam perspicuæ veritati, non intelligere omnino qua locutione sit dictum; quod *omnes homines vult Deus salvos fieri*: cum tam multi salvi non fiant; non quia ipsi, sed quia Deus non vult, quod sine ulla caligine manifestatur in parvulis. Sed sicut illud quod dictum est: *Omnes in Christo vivificabuntur*, cum tam multi æterna morte puniantur, ideo dictum est, quia omnes quicumque vitam æternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo: ita quod dictum est, *omnes homines vult Deus salvos fieri*, cum tam multos nolit salvos fieri, ideo dictum est, quia omnes qui salvi fiunt, nisi ipso volente non fiunt; & si quo alio modo illa verba apostoca intelligi possunt, ut tamen huic apertissimæ veritati, in qua videmus, tam multos volentibus hominibus, sed Deo nolente salvos non fieri, contraria esse non possint.

1. Tim. 2. 4.

1. Cor. 15. 22.

Ex Libro ejusdem De gratia & libero arbitrio, Cap. 1. 20. 22. & 23.

CAPUT I. Occasio & argumentum hujus operis.

1. PRopter eos qui liberum arbitrium sic prædicant & defendunt, ut Dei gratiam qua vocamur ad eum, & a nostris malis meritis liberamur, & per quam bona merita comparamus, quibus ad vitam perveniamus æternam, negare audeant & conentur auferre: multa jam disseruimus, litterisque mandavimus, quantum nobis Dominus donare dignatus est. Sed quoniam sunt quidam qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium, aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium: hinc aliquid scribere ad vestrem caritatem, Valentine frater, & ceteri qui simul Deo servitis, compellente mutua caritate curavi. Nunciatum est enim mihi de vobis, fratres, ab aliquibus qui in vestra congregatione sunt, & ad nos inde venerunt, per quos & ista direximus, quod de hac re dissensiones in vobis sint. Itaque, dilectissimi, ne vos perturbet hujus quæstionis obscuritas, moneo vos primum, ut de iis quæ intelligitis, agatis Deo gratias: quidquid est autem quo pervenire nondum potest vestræ mentis intentio, pacem inter vos & caritatem servantes, a Domino ut intelligatis orate, & donec vos ipse perducat ad ea quæ nondum intelligitis, ibi ambulate quo pervenire potuistis. Hoc admonet apostolus Paulus, qui cum dixisset nondum se esse perfectum paulo post ait, *Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus*, id est, ita nos esse perfectos, ut nondum ad perfectionem, quæ nobis sufficit, venerimus: continuoque subjunxit, *Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus revelabit: verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus.* Ambulando quippe in quod prevenimus, & quo nondum pervenimus pervenire poterimus, Deo nobis revelante si quid aliter sapimus, si ea quæ jam revelavit, non relinquamus.

Phil. 3. 15.

Ibid. & 16.

CAPUT XX. Voluntates hominum ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit faciat inclinari.

Satis me disputasse arbitror adversus eos qui gratiam Dei vehementer oppugnant, qua voluntas humana non tollitur, sed ex mala mutatur in bonam, & cum bona fuerit, adjuvatur: & sic disputasse, ut non magis ego, quam divina ipsa scriptura vobiscum locuta sit, evidentissimis testimoniis veritatis: quæ scriptura divina si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & a se factas bonas in actus bonos, & in æternam dirigit vitam; verum etiam illas quæ conservant sæculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad beneficia quibusdam præstanda, vel ad pœnas quibusdam ingerendas, sicut ipse judicat, occultissimo quidem judicio, sed sine ulla dubitatione justissimo. Nam invenimus aliqua peccata etiam pœnas esse aliorum peccatorum: sicut sunt vasæ iræ, quæ perfecta dicit Apostolus in perditionem: sicut est induratio Pharaonis, cujus & caussa dicitur, ad ostendendam in illo virtutem Dei: sicut est fuga Israelitarum a facie hostium de civitate Gai: in animo enim factus est timor: ut fugerent, & hoc factum est ut vindicaretur peccatum eo modo, quo fuerat vindicandum: unde dicit Dominus ad Jesum Nave, *Non poterunt filii Israel subsistere ante faciem inimicorum suorum.* Quid est, *Non poterunt subsistere?* Quare non subsistebant per liberum arbitrium, sed per timorem turbata voluntate fugiebant; nisi quia Deus dominatur & voluntatibus hominum, & quos vult, in formidinem convertit iratus? Numquid non hostes Israelitarum adversus populum Dei quem ducebat Jesus Nave, sua voluntate pugnarunt? Et tamen dicit Scriptura, *quia per Dominum factum est confortari cor eorum, ut obviam irent ad bellum ad Israel, ut exterminarentur.* Numquid non sua voluntate homo improbus filius Gemini maledicebat regi David? Et tamen quid ait David, plenus vera & alta & pia sapientia? quid ait illi qui maledicentem percutere voluit? *Quid mihi, inquit, & vobis filii Sarviæ? Dimittite eum, & maledicat; quia Dominus dixit illi maledicere David. Et quis dicet ei, Quare fecisti sic?* Deinde scriptura divina plenam sententiam regis velut

Confer. lib. 5. contra Julianum cap. 4.

Peccata quædam pœnas esse aliorum peccatorum.

Rom. 9. 22.

Exod. 7. 3. & 10. 1.

Josue 7. 4. 5.

Ibid. 12.

Josue 11. 20

2 Reg 16. 5.

Ibid. 10.

velut ab alio initio repetendo commendans; *Et dixit*, inquit, *David ad Abessa, & ad omnes pueros ejus: Ecce filius meus qui exiit de utero meo quærit animam meam, & adhuc modo filius Gemini? Sinite illum, maledicat, quoniam dixit illi Deus; ut videat Dominus humilitatem meam, & retribuat mihi bona pro maledicto ejus in die isto*. (*Ibid. 11. & 12.*) Quomodo dixerit Dominus huic homini maledicere David, qui sapiens & intelliget? Non enim jubendo dixit, ubi obedientia laudaretur, sed quod ejus voluntatem proprio vitio suo malam in hoc peccatum judicio suo justo & occulto inclinavit, iden dictum est, *dixit ei Dominus*. Nam si jubenti obtemperasset Deo, laudandus potius quam puniendus esset, sicut ex hoc peccaro postea novimus esse punitum. Nec caussa tacita est, cur ei Dominus isto modo dixerit maledicere David, hoc est, cor ejus malum in hoc peccatum miserit vel dimiserit: *Ut videat*, inquit, *Dominus humilitatem meam, & retribuat mihi bona pro maledicto ejus in die isto*. Ecce quomodo probatur Deum uti cordibus etiam malorum ad laudem atque adjumentum bonorum. Sic usus est Juda tradente Christum, sic usus est Judæis crucifigentibus Christum. Et quanta inde bona præstitit populis credituris? Quin & ipso diabolo utitur pessimo, sed optime, ad exercendam & probandam fidem & pietatem bonorum, non sibi, qui omnia scit antequam fiant, sed nobis quibus erat necessarium, ut eo modo ageretur nobiscum. Numquid non (*2. Reg. 17. 14.*) sua voluntate Abessalon elegit consilium quod sibi oberat? Et tamen ideo fecit, quia exaudierat Dominus ejus patrem orantem, ut hoc fieret. Propter quod Scriptura ait, *Et Dominus mandavit dissipare consilium Achitophel bonum, ut inducat Dominus super Abessalon omnia mala*. (*Ibidem.*) Bonum consilium dixit, quod ad tempus proderat caussæ, quia pro ipso erat contra patrem ejus, contra quem rebellaverat, ut posset eum opprimere, nisi Dominus consilium dissipasset quod dederat Achitophel, agendo in corde Abessalon, ut tale consilium repudiaret, & aliud quod ei non expediebat, eligeret.

CAPUT XXII. Gratiæ gratuitæ exemplum in parvulis.

Sed suspicentur homines qualibet merita bona, quæ putant præcedere, ut justificentur per Dei gratiam: non intelligentes, cum hoc dicunt, nihil aliud quam se negare gratiam: sed, ut dixi, quod volunt de majoribus suspicentur: de parvulis certe Pelagiani quid respondeant non inveniunt, quorum nec voluntas ulla est in accipienda gratia, cujus voluntatis meritum præcessisse dicant, & insuper eos etiam cum fleto reluctari videmus quando baptizantur, & divina sacramenta percipiunt; quod eis ad magnum impietatis peccatum imputaretur, si jam libero uterentur arbitrio: tamen hæret etiam in reluctantibus gratia, apertissime nullo bono merito præcedente, alioquin gratia jam non esset gratia. Et aliquando filiis infidelium præstatur hæc gratia, cum occulta Dei providentia in manus piorum quomodocumque perveniunt; aliquando autem filii fidelium non eam consequuntur, aliquo impedimento existente ne possit periclitantibus subveniri. Fiunt vero ista per occultam Dei providentiam, cujus inscrutabilia sunt judicia, & investigabiles viæ: quod ut Apostolus diceret, quid prædixerit intuemini. Agebat enim de Judæis & Gentibus, cum scriberet ad Romanos, id est, ad Gentes, & ait, *Sicut enim aliquando vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam* (*Rom. 11. 30.*) *consecuti estis in illorum incredulitate: ita & hi nunc non crediderunt in vestra misericordia, ut & ipsi misericordiam consequantur: conclusit enim Deus omnes in infidelitate, ut omnium misereatur*. Et cum attendisset quid dixerit, admirans sententiæ suæ certam quidem veritatem, sed magnam profunditatem, quomodo concluserit Deus omnes in infidelitate, ut omnium misereatur, quasi faciens mala ut venirent bona, mox exclamavit atque ait, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus?* (*Ibid. 33.*) Hæc enim inscrutabilia judicia, & investigabiles vias perversi homines non cogitantes, & proclives ad reprehendendum, non idonei ad intelligendum, putabant, & jactitabant Apostolum dicere, *Faciamus mala, ut veniant bona*. (*Rom. 3. 8.*) Quod absit ut Apostolus diceret: sed homines non intelligentes, hoc putabant dici quando audiebant quod dixit Apostolus, *Lex autem subintravit ut abundaret delictum: ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia*. (*Rom. 5. 20.*) Sed utique gratia id agit, ut jam fiant bona ab eis qui fecerunt mala; non ut perseverent in malis, & reddi sibi existiment bona. Non itaque debent dicere, *Faciamus mala, ut veniant bona*; sed, fecimus mala, & venerunt bona; jam faciamus bona, ut in futuro sæculo recipiamus pro bonis bona, qui in hoc sæculo recipimus pro malis bona. Propter quod scriptum est in Psalmo: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine*. (*Ps. 100. 1.*) Prius itaque non iden venit filius hominis in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum; (*Joan. 3. 17.*) hoc propter misericordiam: postea vero propter judicium venturus est judicare vivos & mortuos; quamvis & in hoc tempore ipsa salvatio non fiat sine judicio, sed occulto, ideo ait, *In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant*. (*Joan. 9. 39.*)

CAPUT XXIII. Cui hic subvenitur, illi non subvenitur, revocandum ad judicia Dei occulta.

Ad occulta ergo Dei judicia revocate, quando videritis in una caussa, quam certe habent omnes parvuli, hereditarium malum trahentes ex Adam, huic subveniri ut baptizetur, illi non subveniri ut in ipsa obligatione moriatur; illum baptizatum in hac vita relinqui, quem præscivit Deus impium futurum, istum vero baptizatum rapi ex hac vita, ne malitia mutet intellectum ejus: (*Sap. 4. 11.*) & nolite in istis dare injustitiam vel insipientiam Deo, apud quem justitiæ fons est & sapientiæ: sed sicut vos exhortatus sum ab initio sermonis hujus, in quod pervenistis, in eo ambulate, & hoc quoque vobis Deus revelabit: (*Phil. 3. 16. & 15.*) & si non in hac vita, certe in altera: *nihil est enim occultum, quod non revelabitur*. (*Matth. 10. 26.*) Quando ergo auditis dicentem Dominum, *Ego Dominus seduxi prophetam illum*; (*Ezech. 14.*) & quod ait Apostolus, *Cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*: (*Rom. 9. 18.*) in eo quem seduci permittit vel obdurari, mala ejus merita credite; in eo vero cujus miseretur, gratiam Dei, non reddentis mala pro malis, sed bona pro malis, fideliter & indubitanter agnoscite. Nec ideo auferatis a Pharaone liberum arbitrium, quia multis locis dicit Deus, *Ego induravi Pharaonem*, vel *induravi*, *aut indurabo cor Pharaonis*. Non enim propterea ipse Pharao non induravit cor suum. Nam & hoc de illo legitur, quando ablata est ab Ægyptiis cynomya, dicente Scriptura: *Et ingravavit Pharao cor suum & in isto tempore, & noluit dimittere populum*. (*Exod. 8. 32.*) Ac per hoc & Deus indu-

induravit per justum judicium, & ipse Pharao per liberum arbitrium. Certi ergo estote, quia non erit inanis labor vester, si in bono proposito proficientes perseveretis usque in finem. Deus enim qui modo illis quos liberas non reddit secundum opera eorum, tunc reddet unicuique secundum opera ejus. (Matth. 16. 27.) Reddet omnino Deus & mala pro malis, quoniam justus est; & bona pro malis, quoniam bonus est; & bona pro bonis, quoniam bonus & justus est: tantummodo mala pro bonis non reddet, quoniam injustus non est. Reddet ergo mala pro malis, pœnam pro injustitia; & reddet bona pro malis, gratiam pro injustitia; & reddes bona pro bonis, gratiam pro gratia.

EX EPISTOLA EJUSDEM AD HILARIUM
alias LXXXIX. *nunc* CLVII. *c.* 3. *n.* 13. *&* 14.

(Rom. 5, 18.) I*Taque sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem*, de qua condemnatione parvuli per sacramentum baptismi liberandi sunt: *ita per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ*. Et hic *omnes* dixit, & ibi; non quia omnes homines veniunt ad gratiam justificationis Christi, cum tam multi abalienati ab illa, in æternum moriantur: sed quia omnes qui renascuntur in justificationem, nonnisi per Christum renascuntur: sicut omnes qui nascuntur in condemnationem, nonnisi per Adam nascuntur. Nemo quippe est in illa generatione præter Adam, nemo in ista regeneratione præter Christum: ideo *omnes* & *omnes*; eosdem autem *omnes*, etiam (Rom. 5, 19.) *multos* postea dicit, adjungens: *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: sic & per unius hominis obedientiam justi constituuntur multi*. Qui multi, nisi quos paulo ante *omnes* dixerat.

Vide quemadmodum commendat *unum* & *unum* id est, Adam & Christum: illum ad condemnationem, hunc ad justificationem, cum tanto post Adam venerit Christus in carne: ut sciamus etiam antiquos justos, quicumque esse potuerunt, nonnisi per eamdem fidem liberatos, per quam liberamur & nos, fidem scilicet incarnationis Christi, quæ illis prænuntiabatur, sicut nobis facta annuntiatur. Ideo idem Christum hominem dicit, cum sit & Deus; ne quis existimet antiquos justos, per Deum tantummodo Christum, id est per Verbum quod erat in principio, non etiam per fidem incarnationis ejus, qua & homo Christus dicitur, potuisse liberari. Sententia quippe ista destrui non potest, de qua & alibi ait: *Per unum hominem* (1 Cor. 15. 21.) *mors, & per unum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. Unique resurrectionem dicit justorum, ubi est vita æterna; non resurrectionem iniquorum, ubi mors erit æterna. Ideo ait, *vivificabuntur*; quia illi damnabuntur. (Levit. 12. 3) Hinc & in veteribus sacramentis circumcisio parvulorum octava die fieri præcepta est, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis exspoliatio, quam significat circumcisio, die dominico resurrexit, qui post septimum sabbati octavus est. Hæc ergo fides etiam antiquorum justorum fuit. (2. Cor. 4. 13.) Unde & Apostolus dicit, *Habentes autem eumdem spiritum fidei, propter quod scriptum est; Credidi; propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur*. Non diceret, *eumdem spiritum fidei*, nisi admonens etiam antiquos justos habuisse ipsum spiritum fidei, hoc est incarnationis Christi. Sed quia illis futura prænuntiabatur, quæ jam facta nobis annuntiatur, & tempore veteris Testamenti velabatur, quæ tempore novi Testamenti revelatur; ideo ejus sacramenta variata sunt, ut alia essent in veteri Testamento, alia in novo; cum fides ipsa varia non sit, sed una sit: quia *sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur*. (1. Cor. 15. 22.)

Ex libro prima ejusdem de diversis quæstionibus ad Simplicianum, quæst. 2.

(QUÆSTIO II) SED jam, ut arbitror, tempus est ad aliam transire quæstionem, quam si proposuisti, ut ab eo quod scriptum est, *Non solum autem, sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati essent, neque aliquid egissent bonum aut malum*: (Rom. 9. 10. &c.) usque ad id quod scriptum est, *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus*: (Ibid. 29.) tota ipsa contextio disseratur; & profecto est latebrosior. Sed certe, qualem te erga me novi, jubere mihi ut aperirem ista non posses, nisi a Domino deprecareris ut possem. Quo adjutorio fidentior factus, aggredior.

(Argumentum epistolæ ad Romanos.) Et primo, intentionem Apostoli, quæ per totam epistolam viget, tenebo, quam consulam. Hæc est autem, ut de operum meritis nemo glorietur, de quibus audebant Israelitæ gloriari, quod datæ sibi legi servissent, & ex hoc Evangelicam gratiam tamquam debitam meritis suis percepissent, quia legi serviebant. Unde nolebant eamdem gratiam dari Gentibus, tamquam indignis, nisi Judaica sacramenta susciperent. Quæ orta quæstio in Apostolorum Actibus solvitur. (Act. 15. 7. Rom. 11. 6.) Non enim intelligebant, quia eo ipso quo gratia est Evangelica, operibus non debetur. Alioquin gratia jam non est gratia. (Gratia fidei præcedit bona opera.) Et multis locis hoc sæpe testatur, fidei gratiam præponens operibus, non ut opera exstinguat, sed ut ostendant non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia: ut scilicet non se quisque arbitretur ideo percepisse gratiam, quia bene operatus est; sed bene operari non posse, nisi per fidem perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna vel externa admonitione motus ad fidem. Sed interest quibus articulis temporum, vel celebratione sacramentorum gratia plenior & evidentior infundatur. Non enim catechumeni non credunt, aut vero Cornelius non credebat Deo, cum eleemosynis & orationibus dignum se præberet cui Angelus mitteretur: sed nullo modo ista operaretur, nisi ante credidisset: (Act. 10. 1.) nullo modo autem credidisset, nisi vel secretis per visa mentis aut spiritus, vel manifestioribus per sensus corporis admonitionibus vocaretur. (Gratia fidei minor in catechumenis, major in renatis.) Sed in quibusdam tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum cælorum; sicut in cathecumenis, sicut in ipso Cornelio, ante quam sacramentorum participatione in incorporaretur Ecclesiæ. In quibusdam vero tanta est, ut jam corpori Christi, & sancto Dei templo deputentur: Templum enim Dei sanctum est, inquit Apostolus, quod estis vos. (1. Cor. 3. 17 Joan. 3. 5.) Et ipse Dominus, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. Fiunt ergo inchoationes quædam fidei, conceptionibus similes: non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut

ad

ad vitam perveniatur æternam. Nihil tamen horum sine gratia misericordiæ Dei: quia & opera, si qua sunt bona, consequuntur, ut dictum est, illam gratiam, non præcedunt.

Scopus Apostoli in exemplo Jacob & Esau. Ephes. 2. 8.

Quam rem persuadere Apostolus volens, quia sicut alio loco dicit, Gratia enim Dei salvi facti sumus, & non ex nobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ne forte quis extollatur: de his qui nondum nati erant, documentum dedit. Nemo enim posset dicere, quod operibus promeruerat Deum Jacob nondum natus, ut divinitus diceretur, *Et major serviet minori*. Ergo, *Non solum*, inquit, Isaac promissus est, cum dictum est, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius: qui utique nullis operibus promeruerat Deum, ut nasciturus promitteretur, ut in Isaac vocaretur semen Abrahæ; id est, illi pertineret ad sortem sanctorum quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis, non superbientes de meritis suis, sed gratiæ vocationis deputantes, quod coheredes essent Christi; cum enim promissum est ut essent, nihil utique meruerant qui nondum erant: *sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri*. Vigilantissime ait, *ex uno concubitu*: gemini enim concepti erant, ne vel paternis meritis tribueretur, si quisquam forte diceret: Ideo talis natus est filius, quia pater ita erat affectus illo in tempore, quo eum sevit in utero matris: aut ita erat mater affecta, cum eum concepit. Simul enim ambos uno tempore ille sevit, eodem tempore illa concepit. Ad hoc commendandum ait, *ex uno concubitu*: ut nec astrologis daret locum, vel eis potius quos genethliacos appellaverunt, qui de natalibus nascentium mores & eventa conjectant. Quid enim dicant, cur una conceptione, sub uno utique temporis puncto, eadem dispositione cæli & siderum, ut diversa singulis annotari omnino non possent, tanta in illis geminis diversitas fuerit, prorsus non inveniunt: & facile animadvertunt, si volunt, responsa illa quæ miseri venditant, nullius artis expositione, sed fortuita suspicione proferri. Sed ut de re quæ agitur potius loquamur, ad frangendam atque dejiciendam superbiam hominum ingratorum gratiæ Dei, & audentium gloriari de meritis suis, ista commemorantur, *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum aut malum, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori*. Vocantis est ergo gratia, percipientis vero gratiam consequenter sunt opera bona, non quæ gratiam pariant, sed quæ gratia pariantur. Non enim ut ferveat calefacit ignis, sed quia fervet: nec ideo bene currit rota ut rotunda sit, sed quia rotunda est: sic nemo propterea bene operatur, ut accipiat gratiam, sed quia accepit. Quomodo enim potest juste vivere, qui non fuerit justificatus? quomodo sancte vivere, qui non fuerit sanctificatus? vel omnino vivere, qui non fuerit vivificatus? Justificat autem gratia, ut justificatus possit vivere juste. Prima est igitur gratia, secunda opera bona, sicut alio loco dicit, Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Sicut illa immortalitas post bona opera, si tamen vel ipsa ex debito poscitur: sicut idem ait, Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cetero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Forte enim quia dixit, reddet, jam fit ex debito. Cum vero ascendens in altum captivavit captivitatem, non reddidit, sed dedit dona hominibus. Unde enim ipse Apostolus tamquam debitum sibi reddi præsumeret, nisi prius indebitam gratiam percepisset, qua justificatus bonum agonem certaret? Fuit enim blasphemus, & persecutor, & injuriosus; sed misericordiam consecutus est: ut ipse testatur; credens utique in eum qui justificat, non pium, sed impium, ut justificando pium faciat.

Gen. 25. 23. Rom. 9. 10. Gen. 18. 10. Gen. 21. 12. Rom. 9. 11. &c. Rom. 4. 4. 2 Tim. 4. 7. & 8. Ephes. 4. 8. 1. Tim. 1. 13. Rom. 4. 5.

Bona opera ex gratia, non gratia ex operibus.

Non ex operibus, inquit, *sed ex vocante dictum est ei*, *Quia major serviet minori*. Ad hoc pertinet quod ait, *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum aut malum*: ut posset dici, *Non ex operibus, sed ex vocante*. Unde occurrit animo quærere, cur dixerit, *Ut secundum electionem propositum Dei maneret?* Quomodo est enim justa, aut qualiscumque omnino electio, ubi nulla distantia est? Si enim nullo merito electus est Jacob nondum natus & nihil operatus, nec omnino eligi potuit nulla exsistente differentia, qua eligeretur, item si nullo merito improbatus est Esau, quia & ipse nondum natus & nihil operatus erat, cum diceretur, *Et major serviet minori*; quomodo ejus improbatio justa dici potest? Qua ergo discretione, quo æquitatis examine quod sequitur intelligimus: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui?* Quod quidem scriptum est in Propheta, qui longe posterior prophetavit, quam illi nati & mortui sunt: sed tamen illa sententia videtur commemorata, qua dictum est, *Et major serviet minori*; & ante quam nati & aliquid operati essent. Unde igitur ista electio, vel qualis electio, si nondum natis, nondumque aliquid operatis nulla sunt momenta meritorum? An forte sunt aliqua naturarum? Quis hoc intelligat, ex uno patre, ex una matre, ex uno concubitu, ex uno creatore? An quemadmodum ex eadem terra idem creator produxit diversa animantium atque gignentium genera, ita ex eodem hominum conjugio atque complexu produxit in geminis diversam prolem, unam quam diligeret, alteram quam odisset? Nulla ergo electione, ante quam; esset quod eligeretur. Si enim bonus factus est Jacob, ut placeret; unde placuit ante quam fieret, ut bonus fieret? Non itaque electus est, ut fieret bonus, sed bonus factus eligi potuit.

Rom. 9. 11. Quomodo justa electio Jacob, & improbatio Esau. Malach. 1. 2. & 3.

An ideo *secundum electionem*, quia omnium Deus præscius etiam futuram fidem vidit in Jacob nondum nato? ut quamvis non ex operibus suis justificari quisque mereatur, quando quidem bene operari nisi justificatus non potest, tamen quia ex fide justificat gentes Deus, nec credit aliquis nisi libera voluntate, hanc ipsam fidei voluntatem futuram prævidens Deus, etiam nondum natum præscientia, quem justificaret, elegerit. Si igitur electio per præscientiam, præscivit autem Deus fidem Jacob; unde probas quia non etiam ex operibus elegit eum? Si propterea quia nondum nati erant, & nondum aliquid egerant bonum seu malum; ita etiam nondum crediderat aliquis eorum. Sed præscientia vidit crediturum? Ita præscientia videre poterat operaturum: ut quomodo dicitur electus propter fidem futuram, quam præsciebat Deus, sic alius possit dicere, propter futura opera potius electum, quæ nihilominus præsciebat Deus. Quapropter unde ostendit Apostolus, non ex operibus dictum esse, *Major serviet minori*? Si quoniam nondum nati erant: non solum non ex operibus, sed nec ex fide dictum est, quia utrumque deerat nondum natis. Non igitur ex præscientia voluit intelligi factam electionem minoris, ut ma-

Electio Jacob ex præscientia futuræ fidei. Gal. 3. 8.

major ei serviret. Volens enim ostendere non ex operibus factum, propterea intulit, dicens, *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum seu malum*. Alioquin poterat ei dici, Sed jam sciebat Deus, quis quid esset acturus. Quamobrem unde illa electio facta sit quæritur: quia si non ex operibus, quæ non erant in nondum natis; nec ex fide, quæ nec ipsa erat; unde igitur?

Electio ex gratia & proposito Dei.

An dicendum est, quod nulla electio fuerit, non existente aliqua diversitate in utero matris vel fidei, vel operum, vel quorumlibet omnino meritorum? Sed dictum est, *Ut secundum electionem propositum Dei maneret*. (*Rom. 9. 11.*) Et ideo quærimus, quia dictum est. Nisi forte sic est distinguenda sententia, non ut intelligamus tamquam ideo *non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Major serviet minori, ut secundum electionem propositum Dei maneret*: sed ita potius, ut ad hoc de nondum natis & nondum aliquid operatis exemplum datum accipiatur, ne aliqua electio hic possit intelligi. *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum seu malum, ut secundum electionem propositum Dei maneret*; id est, neque aliquid egissent bonum aut malum, ut propter ipsam actionem electio aliqua fieret ejus qui bene egerat: cum ergo nulla esset electio bene agentis, secundum quam maneret propositum Dei, *non ex operibus; sed ex vocante*, id est, ex eo qui vocando ad fidem gratia justificat impium, *dictum est ei, Quia major serviet minori*. Non ergo secundum electionem propositum Dei manet, sed ex proposito electio: id est, non quia invenit Deus opera bona in hominibus quæ eligat, ideo manet propositum justificationis ipsius; sed quia illud manet ut justificet credentes, ideo invenit opera quæ jam eligat ad regnum cælorum. Nam nisi esset electio, non essent electi; nec recte diceretur, Quis accusabit adversus electos Dei? (*Rom. 8. 33.*) Non tamen electio præcedit justificationem, sed electionem justificatio. Nemo enim eligitur, nisi jam distans ab illo qui rejicitur. Unde quod dictum est, Quia elegit nos Deus ante mundi constitutionem, (*Ephes. 1. 4.*) non video quomodo dictum sit, nisi præscientia. Hic autem quod ait, *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori*: non electione meritorum, quæ post justificationem gratiæ proveniunt, sed liberalitate donorum Dei voluit intelligi, ne quis de operibus extollatur. (*Ephes. 2. 8.*) Gratia enim Dei salvi facti sumus; & hoc non ex nobis, sed Dei donum est: non ex operibus, ne forte quis extollatur.

An fides inter dona gratiæ numeretur.

Quæritur autem, utrum vel fides mereatur hominis justificationem; an vero nec fidei merita præcedant misericordiam Dei, sed & fides ipsa inter dona gratiæ numeretur. Quia & hoc loco cum dixisset, *Non ex operibus*; non ait, sed ex fide *dictum est ei, Quia major serviet minori*: ait autem, *sed ex vocante*. Nemo enim credit, qui non vocatur. Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens; quia merita fidei sequuntur vocationem potius, quam præcedunt. Quomodo enim credent, quem non audierunt? Et quomodo audient sine prædicante? (*Rom. 10. 14.*) Nisi ergo vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, & accipere facultatem bene operandi. Ergo ante omne meritum est gratia. Etenim Christus pro impiis mortuus est. (*Rom. 5. 6.*) Ex vocante igitur minor accepit, non ex ullis meritis operum suorum, ut major ei serviret: ut etiam quod scriptum est, *Jacob dilexi*, ex vocante sit Deo, non ex operante Jacob.

Quomodo justa reprobatio Esau.

Quid deinde Esau, quod servit minori, & quod scriptum est, *Esau autem odio habui*, quibus malis suis hoc meruit, cum & ipse nondum natus fuisset, neque aliquid egisset boni aut mali, quando dictum est, *Et major serviet minori*? An forte quemadmodum illud de Jacob nullis meritis bonæ actionis dictum est, ita Esau nullis meritis malæ actionis odiosus? Si enim quia præsciebat Deus futura ejus opera mala, propterea eum prædestinavit ut serviret minori; propterea prædestinavit & Jacob ut ei major serviret, quia futura ejus bona opera præsciebat, & falsum est jam quod ait, *Non ex operibus*. Si autem verum est, quod non ex operibus, & inde hoc probat, quia de nondum natis nondumque aliquid operatis hoc dictum est; unde nec ex fide, quæ in nondum natos similiter nondum erat: qui merito Esau odio habetur ante quam nascatur? Quod enim fecit Deus ea quæ diligeret, nulla quæstio est. Si autem dicamus eum fecisse quæ odisset, absurdum est, occurrente alia Scriptura & dicente, Neque enim odio habens aliquid constituisses, (*Sap. 11. 25.*) & nihil odisti horum quæ fecisti. Quo enim merito sol factus est sol, aut quid offendit luna, ut tanto illo inferior, vel quid promeruit ut sideribus ceteris tanto clarior crearetur? Sed hæc omnia bona creata sunt quæque in genere suo. Non enim diceret Deus, Solem dilexi, lunam autem odio habui aut, lunam dilexi, stellas autem odio habui: sicut dixit, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. (*Gen. 1.*) Sed illa omnia dilexit, quamvis excellentiæ diversis gradibus ordinata; quoniam vidit Deus quia bona sunt, cum dicto ejus sunt instituta: ut autem odisset Esau, nisi injustitiæ merito, injustum est. Quod si concedimus, incipit & Jacob justitiæ merito diligi. Quod si verum est, falsum est quod non ex operibus. An forte ex justitia fidei? Quid ergo te adjuvat, *Cum enim nondum nati fuissent*? Quandoquidem in nondum nato nec justitia fidei poterat esse.

Vidit itaque Apostolus quid ex his verbis posset animo audientis vel legentis occurrere, statimque subjecit: *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas est apud Deum? Absit*. (*Rom. 9. 14. & 15.*) Et quasi docens quomodo absit: *Mosi enim dicit*, inquit, *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero*. (*Exod. 33. 19*) Quibus verbis solvit quæstionem, an potius artius colligavit? Idipsum est enim quod maxime movet, si miseretur cui misertus erit, & misericordiam præstabit cui misericors fuerit, cur hæc misericordia defuit Esau, ut etiam ipse per illam esset bonus, quemadmodum per illam bonus factus est Jacob. An ideo dictum est, *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero*: quia cum misertus erit Deus ut eum vocet, miserebitur ejus ut credat; & cui misericors fuerit, ut credat, misericordiam præstabit, hoc est, faciet eum misericordem, ut etiam bene operetur? Unde admonemur, nec ipsis operibus misericordiæ quemquam oportere gloriari & extolli, quod eis quasi suis Deum promeruerit: quando quidem ut haberet ipsam misericordiam, ille præstitit qui misericordiam præstabit cui misericors fuerit. Quod si eam cre-

Fides donum Dei miserentis.

credendo se meruisse quis jactat, noverit eum sibi præstitisse ut crederet, qui miseretur inspi-

1. Cor. 4. 7.

„ rando fidem, cujus misertus est ut adhuc infi„ deli vocationem impertiret. Jam enim discerni„ tur fidelis ab impio. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

Cur donum fidei subtractum Esau.

Recte quidem hoc: sed cur hæc misericordia subtracta est ab Esau, ut non sic vocaretur, ut & vocato inspiraretur fides, & credens misericors fieret ut bene operaretur? An forte quia noluit? Si ergo Jacob ideo credidit quia voluit, non ei Deus donavit fidem, sed eam sibi ipse volendo præstitit, & habuit aliquid quod non accepit. An quia nemo potest credere nisi velit, nemo velle nisi vocetur, nemo autem sibi potest præstare ut vocetur, vocando Deus præstat

Rom. 10. 14.

„ & fidem? quia sine vocatione non potest quis„ quam credere, quamvis nullus credat invitus. Quomodo enim credent, quem non audierunt?

Matth. 20. 16.

Aut quomodo audient sine prædicante? Nemo itaque credit non vocatus: sed non omnis credit vocatus. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi: utique ii qui vocantem non contempserunt, sed credendo secuti sunt: volentes autem sine du-

Rom. 9. 16.

bio crediderunt. Quid est ergo quod sequitur, *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei?* An quia nec velle possumus nisi vocati, & nihil valet velle nostrum, nisi ut perficiamus adjuvet Deus? Opus est ergo velle & currere. Non enim frustra diceretur, Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et, Sic cur-

Luc. 2. 14.
1. Cor. 9. 24.

rite, ut comprehendatis. Non tamen volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, ut quod volumus adipiscamur, & quo volumus perveniamus. Noluit ergo Esau, & non cucurrit: sed & si voluisset & cucurrisset, Dei adjutorio pervenisset, qui etiam ei velle & currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. Aliter enim Deus præstat ut velimus, aliter præstat quod voluerimus. Ut velimus enim & suum esse voluit & nostrum; suum vocando, nostrum sequendo. Quod autem voluerimus solus præstat, id est, posse bene agere & semper beate vivere. Verumtamen Esau nondum natus, nihil horum posset velle seu nolle. Cur ergo in utero positus improbatus est? Redītur enim ad illas difficultates, non solum sua obscuritate, sed etiam nostra tum multa repetitione molestiores.

An ex præscientia futuræ voluntatis improbatus Esau, & approbatus Jacob.

Cur enim est improbatus Esau nondum natus, qui nec credere poterat vocanti, nec contemnere vocationem, nec boni vel mali aliquid operari? Si præscientia Dei futuræ malæ voluntatis ejus, cur non & Jacob præscientia Dei approbatus est futuræ bonæ voluntatis ejus? Quod si semel concesseris, potuisse quemquam vel approbari, vel improbari ex eo quod nondum in illo erat, sed quia Deus futurum esse præsciebat; conficitur eum potuisse etiam ex operibus approbari, quæ in illo Deus futura esse præsciebat, quamvis nondum esset aliquid operatus: & omnino te nihil adjuvabit quod nondum nati erant, cum dictum esset, *Et major serviet minori*, ut hinc ostendas non ex operibus dictum, quia nondum quidquam erat operatus.

Rom. 9. 16.
Bona voluntas in nobis fit operante Deo.

Illa etiam verba si diligenter attendas, *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*: non hoc Apostolus propterea tantum dixisse videbitur, quod adjutorio Dei ad id quod volumus perveniamus, sed etiam ex illa inten-

Phil. 2. 12. & 13.

tione, qua & alio loco dicit, Cum timore & „ tremore vestram ipsorum salutem operamini, „ Deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Ubi satis ostendit etiam ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri. Nam si propterea solum dictum est, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*; quia voluntas hominis sola non sufficit ut juste recteque vivamus, nisi adjuvemur misericordia Dei: potest & hoc modo dici: Igitur non miserentis est Dei, sed volentis est hominis; quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur. At illud manifestum est, frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volumus: ad eamdem quippe misericordiam pertinet ut velimus. Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Nam si quæramus, utrum Dei donum sit voluntas bona, mirum si negare quisquam audeat. At enim quia non præcedit voluntas bona vocationem, sed vocatio bonam voluntatem, propterea vocanti Deo recte tribuitur quod bene volumus, nobis vero tribui non potest quod vocamur. Non igitur ideo dictum putandum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, quia nisi ejus adjutorio non possumus adipisci quod volumus: sed ideo potius, quia nisi ejus vocatione non volumus.

3. sent. dist. 36. 2. Voluntatem.

Vocatione sit effectus bonæ voluntatis.
Matth. 20. 16.

Sed si vocatio ista ita est effectrix bonæ voluntatis, ut omnis eam vocatus sequatur, quomodo verum erit, Multi vocati, pauci electi? Quod si verum est, & non consequenter vocationi vocatus obtemperat, atque ut non obtemperet in ejus est positum voluntate, recte etiam dici potest, Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis: quia misericordia vocantis non sufficit, nisi vocati obedientia consequatur. An forte illi qui hoc modo vocati

Vocatio congrua

non consentiunt, possent alio modo vocati accommodare fidei voluntatem, ut & illud verum sit, Multi vocati, pauci electi; ut quamvis multi uno modo vocati sint, tamen quia non omnes uno modo affecti sunt, illi soli sequantur vocationem, qui ei capiendæ reperiuntur idonei: & illud non minus verum sit, *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, qui hoc modo vocavit, quomodo aptum erat eis qui secuti sunt vocationem? Ad alios autem vocatio quidem pervenit; sed quia talis fuit, qua moveri non possent, nec eam capere apti essent, vocati quidem dici potuerunt, sed non electi, & non jam similiter verum est, Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis: quoniam non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur, si homo nolit: quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, ut & moverentur & intelligerent & sequerentur. Verum est ergo, Multi vocati, pauci electi. Illi enim electi, qui congruenter vocati: illi autem qui non congruebant neque contemperabantur vocationi, non electi, quia non secuti, quamvis vocati. Item verum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*: quia etiamsi multos vocet, eorum tamen miseretur, quos ita vocat, quomodo eis vocari aptum est, ut sequantur. Falsum est autem si quis dicit, Igitur non miserentis Dei, sed vo-

volentis atque currentis est hominis: quia nullius Deus frustra miseretur; cujus autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.

[Cur Esau non congruenter vocatur.] Hic dicet aliquis, Cur ergo Esau non sic est vocatus, ut Vellet? Videmus enim alios aliter iisdem rebus demonstratis vel significatis ad credendum moveri. Sicut, exempli gratia, Simeon [Luc. 2. 25.] in Dominum nostrum Jesum Christum adhuc infantem parvulum credidit, Spiritu ei revelante cognoscens. [Joan. 1. 48. & 49.] Nathanael ad unam sententiam, quam ab illo audivit, „Prius quam te Philippus „vocares, cum esses sub arbore fici vidi te: respondit, Rabbi, tu es Filius Dei, tu rex Israel. [Matth. 16. 16.] Quod tanto post quia confessus est Petrus, meruit audire, quod beatus sit, & quod ei darentur claves regni cælorum. Miraculo facto in Cana [Joan. 2. 11.] Galilææ, quod initium signorum Jesu Joannes Evangelista commemorat, aqua in vinum conversa, crediderunt in eum discipuli ejus. Multos loquendo incitavit ad fidem: multi nec suscitatis mortuis crediderunt. De cruce atque morte ejus [Luc. 23. 40.] conterriti etiam discipuli titubaverunt; & tamen latro tunc credidit, cum eum non præstantiorem videret in operibus, sed consortio crucis æqualem. Unus etiam de numero discipulorum, post [Jo. 20. 27.] ejus resurrectionem, non tam viventibus membris, quam recentibus cicatricibus credidit: multi ex eorum numero a quibus crucifixus est, qui videntes [Act. 3. 7. & c. 4. 4.] eum miracula facientem contempserant, discipulis eum prædicantibus & in nomine ejus talia facientibus crediderunt. Cum ergo alius sic, alius autem sic moveatur ad fidem, eademque res sæpe alio modo dicta moveat, alio modo dicta non moveat, aliumque moveat, alium non moveat; quis audeat dicere defuisse Deo modum vocandi, quo etiam Esau ad eam fidem mentem applicaret voluntatemque conjungeret, in qua Jacob justificatus est? Quod si tanta quoque potest esse obstinatio voluntatis, ut contra omnes modos vocationis obdurescat mentis aversio: quæritur utrum de divina pœna sit ipsa duritia, cum Deus deserit non sic vocando, quomodo ad fidem moveri potest. Quis enim dicat modum, quo ei persuaderetur ut crederet, etiam omnipotenti defuisse?

Sed quid hoc quærimus? cum ipse subjungat [Rom. 9. 17. Exod. 9. 16.] Apostolus, *Dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra*. Hoc autem subjecit Apostolus documentum, quo probaret quod supra dixerat, *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*. Tamquam enim ei diceretur. Unde hoc doces? *Dicit enim scriptura*, inquit, *Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra*. Utique hinc ostendens, quod non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Concluditque [Rom. 9. 18.] ita; *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*: cum superius non utrumque dictum sit. Neque enim quomodo dictum est, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*; sic etiam dictum est, Non nolentis neque contemnentis, sed obdurantis est Dei. Unde datur intelligi [Obduratio Dei quæ sit. 1. Sent. dist. 41. c. 1.] quod infra utrumque posuit, *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*, ita sententiæ superiori posse congruere, ut obduratio Dei sit nolle misereri: ut non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogetur. Quod si fit nulla distinctione meritorum, quis non erumpat in eam vocem, quam sibi ipse objecit Apostolus? [Rom. 9. 19.] *Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati ejus quis resistit?* Conqueritur enim Deus sæpe de hominibus, sicut per innumerabiles apparet Scripturarum locos, quod nolint credere & recte vivere. Unde fideles & facientes voluntatem Dei, conversari dicuntur sine querela, quod de illis non queratur Scriptura. [Luc. 1. 6.] Sed, *Quid conqueritur*, ait? *Nam voluntati ejus quis resistit?* quando *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat?* Et tamen intueamur superiora, & inde nostram, quantum ipse Dominus adjuvat, sententiam dirigamus.

Ait enim paulo ante, *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas est apud Deum? Absit*. [Ibid. 14. Solutio quæstionis, de reprobatione Esau.] Sit igitur hoc fixum atque immobile in mente sobria pietate atque stabili in fide, quod nulla iniquitas est apud Deum: atque ita tenacissime firmissimeque credatur, idipsum quod Deus cujus vult miseretur, & non vult quem vult obdurat, hoc est, cujus vult miseretur, esse alicujus occultæ, atque ab humano modulo investigabilis æquitatis, quæ in ipsis rebus humanis terrenisque contractibus animadvertenda est, in quibus nisi supernæ justitiæ quædam impressa vestigia teneremus, numquam in ipsum cubile ac penetrale sanctissimum atque castissimum spiritalium præceptorum nostræ infirmitatis suspiceret atque inhiaret intentia. [Matt. 5. 6.] Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. In ista igitur sicitate vitæ conditionisque mortalis, nisi aspergeretur de super velut tenuissima quædam aora justitiæ, citios arescceremus, qosm sitiremus. Quapropter cum daodo & accipiendo inter se hominum societas connectatur, dentur autem & accipiantur vel debita vel non debita; quis non videat iniquitatis argui neminem posse, qui quod sibi debetur exegerit? nec eum certe, qui quod ei debetur, donare voluerit? hoc autem non esse in eorum qui debitores sunt, sed in ejus cui debetur arbitrio? Hæc imago, vel, ut supra dixi, vestigium negotiis hominum de fastigio summo æquitatis impressum est. Sunt igitur omnes homines, (quando quidem, ut Apostolus ait, [1. Cor. 15. 22.] In Adam omnes moriuntur, a quo in universum genus humanum origo ducitur offensionis Dei,) una quædam massa [Omnes homines una massa peccati.] peccati, supplicium debens divinæ summæque justitiæ, quod sive exigatur, sive donetur, nulla est iniquitas. A quibus autem exigendum, & quibus donandum sit, superbe judicant debitores: [Matt. 20. 11] quemadmodum conducti ad illam veniam injuste indignati sunt, cum tantumdem aliis donaretur, quantum illis redderetur. Itaque hujus impudentiam quæstionis ita retundit Apostolus: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* [Rom. 9. 20.] Sic enim respondet Deo, cum ei displicet, quod de peccatoribus conqueritur Deus, quasi quemquam Deus peccare cogat, si tantummodo quibusdam peccantibus misericordiam justificationis suæ non largiatur, & ob hoc dicatur [1. Sent. dist. 40. cap. Cumque prædestinatio.] obdurare peccantes quosdam, quia non eorum miseretur, non quia impellit ut peccent. Eorum autem non miseretur, quibus misericordiam non esse præbendam, æquitate occultissima & ab humanis sensibus remotissima judicat. Inscrutabilia enim sunt judicia ejus & investigabiles [Rom. 11. 33.] viæ ipsius. Conqueritur autem juste de peccatoribus, tamquam de his quos peccare ipse non cogit. Simul etiam ut hi quorum miseretur, hanc quoque habeant vocationem, ut dum conqueritur Deus de peccatoribus, compungantur corde,

atque ad ejus gratiam convertantur; Juste ergo conqueritur, & misericorditer.

Sed si hoc movet, quod voluntati ejus nullus resistit, quia cui vult subvenit, & quem vult deserit; cum & ille cui subvenit, & ille quem deserit, ex eadem massa sint peccatorum, & quamvis debeat uterque supplicium, ab uno tamen exigatur, alteri donetur: si hoc ergo movet; *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Arbitror enim sub hac significatione positum, quod dictum est, *homo*, sub qua & illud dicitur, Nonne homines estis, & secundum hominem ambulatis? Ibi enim carnales & animales notantur hoc nomine, quibus dicitur, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et illud, Nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis, adhuc enim estis carnales. Et illud, Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei. His ergo dicitur, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me sic fecisti? * An non habet potestatem figulus luti, ex eadem conspersione facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* Eo ipso fortasse satis ostendit se homini carnali loqui; quoniam hoc limus ipse significat, unde primus homo formatus est: & quia omnes, ut jam commemoravi, secundum eumdem Apostolum, in Adam moriuntur, unam dicit esse conspersionem omnium. Et quamvis aliud vas fiat in honorem, aliud in contumeliam; tamen & illud quod fit in honorem, necesse est ut carnale esse incipiat, atque inde in spiritalem consurgat ætatem. Quando quidem jam in honorem facti erant, & in Christo jam nati erant, sed tamen quoniam parvulos adhuc alloquitur, etiam ipsos carnales appellat, dicens, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: neque enim poteratis; sed nec adhuc quidem potestis; adhuc enim estis carnales. Quamvis ergo carnales eos esse dicat; tamen jam in Christo natos, & in illo parvulos, & lacte potandos. Et quod adjungit, Nec adhuc quidem potestis; ostendit proficientes futurum esse ut possint: quia jam in eis spiritaliter renatis gratia fuerat inchoata. Ergo jam vasa erant in honorem facta, quibus tamen adhuc recte diceretur, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Et si talibus recte dicitur, multo rectius eis qui vel nondum ita regenerati sunt, vel etiam in contumeliam facti. Illud tantummodo inconcussa fide teneatur, quod non sit iniquitas apud Deum: qui sive donet, sive exigat debitum, nec ille a quo exigit, recte potest de iniquitate ejus conqueri, nec ille cui donat, debet de suis meritis gloriari. Et ille enim, nisi quod debetur, non reddit: & ille non habet, nisi quod accepit.

Sed enitendum est hoc loco, si Dominus adjuvet, videre quemadmodum & illud verum sit, quod scriptum est, *Nihil odisti eorum quæ fecisti:* & illud, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. Si enim propterea Esau odio habuit, quia vas factum erat in contumeliam, & aliud vas in honorem, aliud in contumeliam idem figulus fecit, quomodo *nihil odisti eorum quæ fecisti?* Ecce enim odit Esau, quod vas ipse fecit in contumeliam. Qui nodus ita solvitur, si intelligamus omnium creaturarum esse artificem Deum. Omnis autem creatura Dei bona est; & omnis homo, in quantum homo est, creatura est, non in quantum peccator est. Est ergo creator Deus & corporis & animi humani. Neutrum horum malum, & neutrum odit Deus: nihil enim odit eorum quæ fecit. Est autem animus præstantior corpore; Deus vero & animo & corpore, utriusque effector & conditor, nec odit in homine nisi peccatum. Est autem peccatum hominis inordinatio atque perversitas, id est, a præstantiore conditore aversio, & ad condita inferiora conversio. Non igitur odit Deus Esau hominem, sed odit Deus Esau peccatorem. Sicut dicitur de Domino, In sua propria venit, & sui eum non receperunt. Quibus item ipse dicit, Vos propterea non auditis, quia non estis ex Deo. Quomodo sui, quomodo non ex Deo? Nisi quia illud dictum est de hominibus, quos ipse Dominus fecerat; illud de peccatoribus, quos ipse Dominus arguebat: iidem tamen ipsi & homines & peccatores; sed homines Dei conditione peccatores propria voluntate. Quod ergo Jacob dilexit, numquid peccator non erat? Sed dilexit in eo non culpam quam delebat, sed gratiam quam donabat. Nam & Christus pro impiis mortuus est; non tamen ut impii permanerent, sed ut justificati ab impietate converterentur, credentes in eum qui justificat impium. Odit enim Deus impietatem. Itaque in aliis eam punit per damnationem, in aliis adimit per justificationem, quemadmodum ipse judicat esse faciendum illis judiciis inscrutabilibus. Et quod ex numero impiorum, quos non justificat, facit vasa in contumeliam, non hoc in eis odit quod facit: quippe in quantum impii sunt, exsecrabiles sunt; in quantum autem vasa fiunt, ad aliquem usum fiunt, ut per eorum ordinatas pœnas, vasa quæ fiunt in honorem proficiant. Non itaque odit Deus, nec in quantum homines sunt, nec in quantum vasa sunt, id est, nec quod in eis facit creando, nec quod in eis facit ordinando: nihil enim odit eorum quæ fecit. Sed tamen, quod vasa eos facit perditionis, ad usum correctionis aliorum facit. Odit enim in eis impietatem, quam ipse non fecit. Sicut enim judex in homine odit furtum, sed non odit quod datur ad metallum; illud enim fur, hoc judex facit: ita Deus quod ex conspersione impiorum facit vasa perditionis, non odit quod facit, id est, opus ordinationis suæ in pœna debita pereuntium, in qua occasionem salutis illi quorum miseretur inveniant. Sic Pharaoni dictum est, *Ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra*. Hæc demonstratio potentiæ Dei, & annuntiatio nominis ejus in universa terra prodest eis ut timeant, & vias suas corrigant, quibus vocatio talis congruit. Sic consequenter dicit, *Si autem Deus volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem*; subauditur: *Tu quis es, qui respondeas Deo?* ut recurrente sententia ad verba superiora; iste sit sensus: Si volens Deus ostendere iram, attulit vasa iræ; tu quis es, qui respondeas Deo? Non autem solum *volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem*; sed etiam quod sequitur, *ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ*. Quid prodest vasis perfectis in perditionem, quod ea Deus patienter sustinet, ut ordinate disperdat, utaturque illis ad instrumentum

Marginalia (left): Lib. quæst. 83. qu. 68. — 1. Cor. 3. 3. — Ibid. 1. & 2. — 1. Cor. 2. 14. — * Rom. 9. 21. — 1. Cor. 15. 22. — 1. Cor. 3. 1. & 2. — Quomodo Esau Deus odio habuit, qui nihil odit eorum quæ fecit. — Sap. 11. 25. — Malach. 1. 2. & 3.

Marginalia (right): 1. Tim. 4. 4. — Peccatum quid. — Joan. 1. 11. — Joan. 8. 47. — Rom. 5. 6. — Rom. 4. 5. — Vasa perditionis ad usum correctionis aliorum. — Rom. 9. 17. Exod. 9. 16. — Rom. 9. 22.

tum salutis aliorum, quorum miseretur? Sed illis utique prodest; ad quorum salutem istis sic utitur; ut sicut sceiptum est, justus manus lavet in sanguine peccatoris, id est, mundetur ab operibus malis per timoeem Dei, cum videt supplicia peccatorum. Quod ergo *volens ostendere iram attulit vasa iræ*, valet ad utilem aliis præstandum timorem, *& ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam*. Etenim obduratio illa impiorum utrumque demonstrat, & quid timendum sit, ut quisque pietate convertatur ad Deum; & quantæ agendæ sint gratiæ misericordiæ Dei, qui in aliorum pœna quid aliis donet ostendit. Si autem illa, quam de aliis exigit, non est justa pœna, nihil donat aliis, a quibus eam non exigit. Quia vero illa justa est, & nulla est iniquitas apud vindicantem Deum, quis sufficiat agere gratias ei, qui hoc remittit, quod si vellet exigere, nemo se recte diceret non debere. *Ps. 57. 11.*

Rom. 9. 24. Vocati non omnes, sed ex omnibus & Judæis, & gentibus.

Quos & vocavit nos, inquit, *non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus*: id est, vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam. Non enim omnes Judæos, sed ex Judæis: nec omnes omnino homines Gentium, sed ex Gentibus. Una est enim ex Adam massa peccatorum & impiorum, in qua & Judæi & Gentes remota gratia Dei ad unam pertinent conspersionem. Si enim figulus luti ex eadem conspersione facit aliud vas in honorem, aliud vas in contumeliam; manifestum est autem quod & ex Judæis sunt alia vasa in honorem, alia in contumeliam, sicut ex Gentibus: sequitur ut ad unam conspersionem omnes pertinere intelligantur. Deinde incipit reddere attestationes Prophetæ singulis generibus converso ordine. Prius enim dixit, ex *Judæis*, posterius, ex *Gentibus*: prius autem reddit testimonium pro Gentibus, deinde pro Judæis. *Etenim sicut Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam*: * *& erit in loca ubi dictum est, Non populus meus vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi*: de Gentibus intelligitur dictum, quia non habebant destinatum unum sacrificiorum locum, sicut Judæi in Jerusalem. Missi sunt autem ad Gentes Apostoli, ut in loco suo quique crederent, & ubicumque credidissent, ibi sacrificium laudis offerrent, quibus dedit potestatem filios Dei fieri. *Isaias autem*, inquit, *clamat pro Israel*. Ne rursus omnes Israelitæ in perditionem isse credantur, docet & inde facta alia vasa in honorem, alia in contumeliam. *Si fuerit*, inquit, *numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ salvæ fient*. Cetera ergo turba, vasa perfecta ad perditionem. *Verbum enim consummans & brevians*, inquit, *faciet Dominus super terram*, id est, ut compendio fidei per gratiam salvos faciat credentes, non per innumerabiles observationes, quibus illa multitudo serviliter onerata premebatur. Per gratiam quippe nobis verbum consummans & brevians fecit supee terram dicens, Jugum meum lene est, & sarcina mea levis est. Quod & paulo post hic dicitur: *Prope te est verbum in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus; quia si confitearis in ore tuo, quia Dominus est Jesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Hoc est verbum consummans & brevians quod fecit Deus super terram, qua consummatione atque breviatione latro justificatus est, qui defixis in cruce omnibus membris, & habens libera hæc duo, corde credidit ad justitiam, ore confessus est ad salutem, statimque audire meruit, Hodie mecum eris in paradiso. *Luc. 23. 43.* Consequerentur enim bona opera ejus, si percepta gratia diu inter homines viveret. Sed tamen non ea præcesserant, ut eamdem gratiam mereretur, ex latrocinio fixus in cruce, ex cruce in paradisum translatus. *Et sicut prædixit*, inquit, *Isaias, Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus*. Quod hic ait, *reliquisset nobis semen*, hoc ibi, *reliquiæ salvæ fient*. Ceteri autem tamquam perditionis vasa, debito supplicio perierunt. Et ut non omnes perissent, sicut in Sodoma & Gomorrha, non meritum eorum fecit, sed gratia Dei relinquentis semen, unde alia messis toto orbe consurgeret, Hoc & paulo post: *Sic ergo*, inquit, *& in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia. Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est ceteri vero excæcati sunt*. Consecuta sunt vasa misericordiæ, excæcata sunt vasa iræ: ex eadem tamen conspersione, sicut in plenitudine Gentium.

Ibid. 25. & 26. *Osee 2. 23.* * *Osee 1. 10.* *Joan. 1. 11.* *Rom. 9. 27.* *Isai. 10. 22.* *Matth. 11. 30.* *Rom. 10. 8. &c.* *Rom. 9. 29.* *Isai. 1. 9.* *Rom. 11. 5. &c.*

Est locus quidam Scripturæ ad rem, de qua nunc agimus, maxime necessarius, eadem quæ tractata sunt, mira contestatione confirmans, in eo libro qui ab aliis Jesus Sirach, ab aliis Ecclesiasticus dicitur, in quo ita scriptum est: *Et omnes homines de solo, & ex terra Adam creatus est. In multitudine disciplinæ Dominus separavit eos, & immutavit vias eorum. Et ex ipsis benedixit & exaltavit, & ex his sanctificavit & ad se applicavit, & ex ipsis maledixit & humiliavit: & convertit illos ad dissensionem illorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare illud & disponere, omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius qui se fecit, & reddet illi secundum judicium suum. Contrarium malo bonum est, & contra mortem vita est; sic & contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi, duo, duo; unum contra unum*. *Eccli. 33. 10. &c.* Primo hic commendata est disciplina Dei: *In multitudine*, inquit, *disciplinæ Dominus separavit eos*: unde, nisi a beatitudine paradisi? *Et immutavit vias eorum*, ut jam tamquam mortales viverent. Tunc facta est una massa omnium, veniens de traduce peccati & de pœna mortalitatis, quamvis Deo formante & creante quæ bona sunt. In omnibus est enim species & compago corporis in tanta membrorum concordia, ut inde Apostolus ad caritatem obtinendam similitudinem duceret. *1. Cor. 12. 12.* In omnibus est etiam spiritus vitalis terrena membra vivificans, omnisque natura hominis dominatu animæ & famulatu corporis conditione mirabili temperata: sed concupiscentia carnalis de peccati pœna jam regnans, universum genus humanum tamquam totam & unam conspersionem originali reato in omnia permanante consuderat. Et tamen sequitur, *Ex ipsis benedixit & exaltavit, & ex ipsis sanctificavit & ad se applicavit, & ex ipsis maledixit, & humiliavit, & convertit illos in dissensionem ipsorum*. Tamquam Apostolo dicente, *An non habet* *Rom. 9. 21.*

pote-

potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Ideoque illud quod contexitur, nec ab ipsa similitudine vacat: *Quasi lutum*, inquit, *figuli in manu ipsius plasmare illud & disponere, omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus, sic homo in manu illius qui se fecit.* Sed quia dicit Apostolus, *Numquid iniquitas apud Deum?* vide & hic quid adjungat: *Reddet illi*, inquit, *secundum judicium suum.* Sed cum damnatis justa tribuantur supplicia: tamen quia hoc ipsum in usum convertitur, quo illi proficiant quibus præbetur misericordia, attende reliqua: *Contrarium*, inquit, *malo bonum est, & contra mortem, vita; sic & contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi: duo, duo; unum contra unum;* utique ut ex deteriorum comparatione emineant proficiantque meliora. Quæ tamen quoniam per gratiam meliora sunt, tamquam diceret, *Reliquiæ salvæ fient*: sequitur & *Ibid. 27.* dicit ex persona reliquiarum, *Et ego novissimus vigilavi, & quasi qui racematur post vindemiatores.* Et unde probat, quia non ex meritis suis, sed ex misericordia Dei? *In benedictione*, *Matth. 20. 16.* inquit, *Domini & ipse speravi, & quasi qui vindemiat: replevi torcular.* Quamvis enim novissimus vigilaverit, tamen quia erunt, ut dictum est, novissimi primi, in benedictione Domini sperans ex reliquiis Israel racematus populus implevit torcular ex ubertate vindemiæ, quæ toto orbe terrarum provenit.

Intentio Apostoli in epistola ad Romanos. 1. Cor. 30. 37. Nulla igitur intentio tenetur Apostoli, & omnium justificatorum per quos nobis intellectus gratiæ demonstratus est, nisi ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Quis enim discutiet opera Domini, ex eadem conspersione unum damnantis, alterum justificantis? Liberum voluntatis arbitrium plurimum valet; immo vero est quidem, sed in venumdatis sub peccato quid valet? Caro, inquit, concupiscit adver- *Rom 7. 14.* sus spiritum, & spiritus adversus carnem, ut *Gal. 5. 17.* non ea quæ vultis faciatis. Præcipitur ut recte vivamus, hac utique mercede proposita, ut in æternum beate vivere mereamur: sed quis potest recte vivere & bene operari, nisi justificatus ex fide? Præcipitur ut credamus, ut dono accepto Spiritus sancti per dilectionem bene operari possimus: sed quis potest credere, nisi aliqua vocatione, hoc est, aliqua rerum testificatione tangatur? Quis habet in potestate tali viso attingi mentem suam, quo ejus voluntas moveatur ad fidem? Quis autem animo amplectitur aliquid, quod cum non delectat? aut quis habet in potestate ut vel occurrat quod eum delectare possit, vel delectet cum occurrerit? Cum ergo nos ea delectant, quibus proficiamus ad Deum, inspiratur hoc & præbetur gratia Dei, non nutu nostro & industria aut operum meritis comparatur: quia ut sit nutus voluntatis, ut sit industria studii, ut sint opera charitate ferventia, ille tribuit, ille largitur. *Matt. 7. 7.* Petere jubemur ut accipiamus, & quærere ut inveniamus, & pulsare ut aperiatur nobis. Nonne aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potius frigida & pene nulla, immo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus? quia si vel hoc dolemus, jam oramus. Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia & petere & quærere & pulsare ille concedit, qui ut hæc faciamus, ju- *Rom. 9. 16.* bet? *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*: quando quidem nec velle nec currere, nisi eo movente atque excitante poterimus.

Quod si electio hic sit aliqua, ut sic intel- *Rom. 11. 5.* ligamus quod dictum est, *Reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt*: non ut justifica- *Electio gratiæ quam occulta.* torum electio fiat ad vitam æternam, sed ut eligantur qui justificentur: certe ita occulta est hæc electio, ut in eadem conspersione nobis prorsus apparere non possit, aut si apparet quibusdam, ego in hac re infirmitatem meam fateor. Non enim habeo quod intuear in hominibus eligendis ad gratiam salutarem, si ad examen hujus electionis aliqua cogitatione permittor, nisi vel majus ingenium, vel minora peccata, vel utrumque: addamus etiam, si placet, honestas utilesque doctrinas. Quisquis ergo fuerit quam minimis peccatis irretitus atque maculatus, (nam nullis quis potest?) & acer ingenio, & liberalibus artibus expolitus, eligendus videtur ad gratiam. Sed cum hoc statue- *1. Cor. 1. 27.* ro, ita me ridebit ille qui infirma mundi elegit ut confundat fortia; & stulta mundi ut confundat sapientes, ut eum intuens & pudore correctus, ego irrideam multos & præ quibusdam peccatoribus castiores, & præ quibusdam piscatoribus oratores. Nonne advertimus multos fideles nostros ambulantes viam Dei, ex nulla parte ingenio comparari, non dicam quorumdam hæreticorum, sed etiam mimorum? Item non videmus quosdam homines utriusque sexus in conjugali castitate viventes sine querela, & tamen vel hæreticos vel paganos, vel etiam in vera fide & vera Ecclesia sic tepidos, ut eos miremur meretricum & histrionum subite conversorum, non solum patientia & temperantia, sed etiam fide, spe, charitate superari? Restat ergo ut voluntates eligantur. Sed voluntas ipsa, nisi aliquid occurrerit quod delectet atque invitet animum, moveri nullo modo potest: hoc autem ut occurrat non est in hominis potestate. Quid volebat Saulus, nisi *Act. 8. 3. & 9. 1.* invadere, trahere, vincire, necare Christianos? Quam rabida voluntas, quam furiosa, quam cæca! qui tamen una de super voce prostratus, occurrente utique tali viso, quo mens illa & voluntas refracta sævitia retorqueretur & corrigeretur ad fidem, repente ex Evangelii mirabili persecutore mirabilior prædicator effe- *Rom 9. 14.* ctus est. Et tamen quid dicemus? *Numquid iniquitas est apud Deum*, exigentem a quo placet, donantem cui placet? qui nequaquam exigit indebitum, nequaquam donat alienum. *Numquid iniquitas est apud Deum? Absit.* Quare tamen huic ita, & huic non ita, *O homo, tu qui es?* Debitum si non reddis, habes quod gratuleris: Si reddis, non habes quod queraris. Credamus tantum (etsi capere non valemus) quoniam qui universam creaturam & spiritalem & corporalem fecit & condidit, omnia in numero & pondere, & mensura dispo- *Sap. 11. 21.* nit. Sed inscrutabilia sunt judicia ejus & inve- *Rom. 11. 33.* stigabiles viæ ejus. Dicamus halleluia, & collaudemus canticum, & non dicamus, Quid *Eccli. 39. 19. & 26.* hoc? vel quid hoc? Omnia enim in tempore suo creata sunt.

Et

Ex Libro quinto de Civitate Dei. Cap. 19. & 20.

Ex cap. XIX.

QUAMVIS, ut potuis, satis exposuerim qua caussa Deus unus & justus Romanos secundum quamdam formam terrenæ civitatis bonos adjuverit ad tanti imperii gloriam consequendam: potest tamen & alia caussa esse latentior, propter diversa merita generis humani, Deo magis nota quam nobis; dum illud constet inter omnes veraciter pios, neminem *sine vera pietate, id est, veri Dei vero cultu veram posse habere virtutem; nec eam veram esse, quando gloriæ servit humanæ. Eos tamen qui cives non sunt Civitatis æternæ, quæ in sacris litteris nostris dicitur Civitas Dei, utiliores esse terrenæ Civitati, quando habent virtutem vel ipsam, quam si nec ipsam. Illi autem qui vera pietate præditi bene vivunt, si habent scientiam regendi populos, nihil est felicius rebus humanis, quam si Deo miserante habeant potestatem. Tales autem homines virtutes suas, quantascumque in hac vita possunt habere, non tribuunt nisi gratiæ Dei, quod eas volentibus, credentibus, petentibus dederit; simulque intelligunt quantum sibi desit ad perfectionem justitiæ, qualis est in illorum sanctorum Angelorum societate cui se nituntur aptare. Quantumlibet autem laudetur atque prædicetur virtus, quæ sine vera pietate servit hominum gloriæ, nequaquam sanctorum exiguis initiis comparanda est, quorum spes posita est in gratia & misericordia Dei.

* *V. infra l. 19. c. 25.* Virtus nulla vera sine vera pietate. *Psal. 45. & 47. &c.*

Caput XX.

Tam turpiter serviunt virtutes humanæ gloriæ, quam corporis voluptati.

SOLENT Philosophi, qui finem boni humani in ipsa virtute constituunt, ad ingerendum pudorem quibusdam philosophis, qui virtutes quidem probant, sed eas voluptatis corporalis fine metiuntur, & illam per se ipsam putant appetendam, istas propter ipsam, *tabulam quamdam verbis pingere, ubi voluptas in sella regali quasi delicata quædam regina considat; eique virtutes famulæ subjiciuntur, observantes ejus nutum, ut faciant quod illa imperaverit: quæ prudentiæ jubeat, ut vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet & salva sit; justitiæ jubeat, ut præstet beneficia quæ potest ad comparandas amicitias corporalibus commodis necessarias; nulli faciat injuriam, ne offensis legibus voluptas vivere secura non possit: fortitudini jubeat, ut si dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat dominam suam, id est, voluptatem fortiter in animi cogitatione, ut per pristinarum deliciarum recordationem mitiget præsentis doloris aculeos: temperantiæ jubeat, ut tantum capiat alimentorum, & si qua delectant, ne per immoderationem noxium aliquid valetudinem turbet, & voluptas, quam etiam in corporis sanitate Epicurei maximam ponunt, graviter offendatur. Ita virtutes cum tota suæ gloriæ dignitate tamquam imperiosæ cuidam & inhonestæ mulierculæ servient voluptati. Nihil hac pictura dicunt esse ignominiosius & deformius; & quod minus ferre bonorum possit adspectus: & verum dicunt. Sed non existimo satis debiti decoris esse picturam, si etiam talis fingatur, ubi virtutes humanæ gloriæ serviant. Licet enim ista gloria delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum inanitatis habet. Unde non ei digne servit soliditas quædam firmitasque virtutum, ut nihil provideat prudentia, nihil distribuat justitia, nihil toleret fortitudo, nihil temperantia moderetur, nisi unde placeatur hominibus, & ventosæ gloriæ serviatur. Nec illi se ab ista fœditate defenderint, qui cum aliena spernant judicia velut gloriæ contemptores, sibi sapientes videntur & sibi placent. Nam eorum virtus, si tamen ulla est, alio modo quodam humanæ subditur laudi. Neque enim ipse qui sibi placet, homo non est. Qui autem vera pietate in Deum, quem diligit, credit & sperat, plus intendit in ea in quibus sibi displicet, quam in ea, si qua in illo sunt, quæ non tam ipsi quam veritati placent: neque id tribuit, unde jam potest placere, nisi ejus misericordiæ, cui metuit displicere; de his sanatis gratias agens, de illis sanandis preces fundens.

* *V. Cicer. 2. de finibus.*

Ex libro ejusdem XIX. de Civitate Dei.

CAPUT XXV.

Quod non possint ibi veræ esse virtutes, ubi non est vera religio.

QUamlibet enim videatur animus corpori, & ratio vitiis laudabiliter imperare; si Deo animus & ratio ipsa non servit, sicut sibi serviendum esse ipse Deus præcepit, nullo modo corpori vitiisque recte imperat. Nam qualis corporis atque vitiorum potest esse mens domina, veri Dei nescia, nec ejus imperio subjugata, sed vitiosissimis dæmonibus corrumpentibus prostituta? Proinde virtutes quas sibi habere videtur, per quas imperat corpori & vitiis ad quodlibet adipiscendum vel tenendum, nisi ad Deum retulerit, etiam ipsæ vitia sunt potius quam virtutes. Nam licet a quibusdam tunc veræ & honestæ putentur esse virtutes, cum ad se ipsas referuntur, nec propter aliud expetuntur; etiam tunc inflatæ ac superbæ sunt: & ideo non virtutes, sed vitia judicanda sunt. Sicut enim non est a carne, sed super carnem, quod carnem facit vivere: sic non est ab homine, sed super hominem, quod hominem facit beate vivere; nec solum hominem, sed etiam quamlibet Potestatem Virtutemque cælestem.

V. lib. 13. de Trinit. c. 20. & l. 14. c. 1.

Ex libro ejusdem XXII. de Civitate Dei.

EX CAPITE I.

De conditione angelorum & hominum.

DEUS (*in principio*) liberum arbitrium intellectuali naturæ tribuit tale, ut si vellet, desereret Deum, beatitudinem scilicet suam, continuo miseria secutura. Qui cum præsciret angelos quosdam per elationem, qua ipsi sibi ad beatam vitam sufficere vellent, tanti boni desertores futuros, non eis ademit hanc potestatem, potentius & melius esse judicans, etiam de malis bene facere, quam mala esse non sinere. Quæ omnino nulla essent, nisi natura mutabilis, quamvis bona, & a summo Deo atque incommutabili bono, qui bona omnia con-

condidit, instituta, peccando ea sibi ipsa fecisset. Quo etiam peccato suo teste convincitur, bonam conditam se esse naturam. Nisi enim magnum & ipsa, licet non æquale Conditori, bonum esset, profecto desertio Dei tamquam luminis sui malum ejus esse non posset. Nam sicut cæcitas oculi vitium est, & idem ipsum indicat ad lumen videndum oculum esse creatum, ac per hoc etiam ipso vitio suo excellentius ostenditur ceteris membris membrum capax luminis, (non enim alia caussa esset vitium ejus carere lumine:) ita natura quæ fruebatur Deo, optimam se institutam docet etiam ipso vitio, quo ideo misera est, quia non fruitur Deo; qui casum angelorum voluntarium justissima pœna sempiternæ infelicitatis obstrinxit, atque in eo summo bono permanentibus ceteris, ut de sua sine fine permansione certi essent, tamquam ipsius præmium permansionis dedit. Qui fecit hominem ipsum etiam rectum cum eodem libero arbitrio, terrenum quidem animal, sed cælo dignum, si suo cohæreret auctori: miseria similiter, si eum desereret secutura, qualis naturæ hujusmodi conveniret. Quem similiter cum prævaricatione legis Dei per Dei desertionem peccaturum esse præsciret, nec illi ademit liberi arbitrii potestatem, simul prævidens, quid boni de malo esset ipse facturus, qui de mortali progenie merito justeque damnata tantum populum gratia sua colligit, ut inde suppleat, & instauret partem quæ lapsa est angelorum: ac sic illa dilecta & superna Civitas non fraudetur suorum numero civium, quin etiam fortassis & uberiore lætetur.

CAPUT II.

De æterna Dei & incommutabili voluntate.

MULTA enim fiunt a malis quidem contra voluntatem Dei: sed tantæ est ille sapientiæ, tantæque virtutis, ut in eos exitus sive fines, quos bonos & justos ipse præscivit, tendant omnia, quæ voluntati ejus videntur adversa. Ac per hoc cum Deus mutare dicitur voluntatem, ut quibus lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus, illi potius quam ipse mutantur, & eum quodammodo mutatum in his quæ patiuntur inveniunt: sicut mutatur sol oculis sauciatis, & asper quodam modo ex miti, & ex delectabili molestus efficitur, cum ipse apud se maneat idem qui fuit. Dicitur
Voluntas Dei. etiam voluntas Dei, quam facit in cordibus
Philip. 2. 13. obedientium mandatis ejus, de qua dicit Apostolus, *Deus est enim qui operatur in vobis & velle*. Sicut justitia Dei, non solum qua ipse justus est, sed illa etiam quam in homine, qui ab illo justificatur, facit: sic & lex ejus vocatur, quæ potius est hominum, sed ab ipso data. Nam utique homines erant quibus ait Jesus, *In lege vestra scriptum est*: cum alio loco
Joan. 8. 17. *Ps. 36. 31.* legamus, *Lex Dei ejus in corde ipsius*. Secundum hanc voluntatem, quam Deus operatur in hominibus, etiam velle dicitur, quod ipse non vult, sed suos id volentes facit: sicut dicitur cognovisse, quod ut cognosceretur fecit, a quibus ignorabatur. Neque enim dicente Apostolo,
Gal. 4. 9. *Nunc autem cognoscentes Deum, immo cogniti a Deo*, fas est ut credamus, quod eos tunc cognoverit Deus præcognitos ante constitutionem mundi: sed tunc cognovisse dictus est, quod *1. Petr. 1. 20.*
tunc ut cognosceretur effecit. De his locutionum modis jam & in superioribus libris memini disputatum. Secundum hanc ergo voluntatem, qua Deum velle dicimus quod alios efficit velle, a quibus futura nesciuntur, multa vult, nec facit.

* Multa enim volunt fieri sancti ejus ab illo inspirata sancta voluntate, nec fiunt; sicut **Alias Caput II.*
orant pro quibusdam pie sancteque, & quod orant non facit, cum ipse in eis hanc orandi voluntatem sancto-Spiritu suo fecerit. Ac per hoc quando secundum Deum volunt & orant sancti, ut quisque sit salvus, possumus illo modo locutionis dicere, Vult Deus & non facit; ut ipsum dicamus velle, qui ut velint isti facit. Secundum illam vero voluntatem suam, *Ps. 113. 3.*
quæ cum ejus præscientia sempiterna est, profecto in cælo & in terra omnia quæcumque voluit, non solum præterita vel præsentia, sed etiam futura jam fecit. Verum ante quam veniat tempus, quod voluit ut fieret, quod ante tempora universa præscivit atque disposuit, dicimus, Fiet quando Deus voluerit. Si autem non solum tempus quo futurum est, verum etiam utrum futurum sit ignoramus, dicimus, Fiet, si Deus voluerit: non quia Deus novam voluntatem, quam non habuit, tunc habebit; sed quia id quod ex æternitate in ejus incommutabili præparatum est voluntate, tunc erit.

Ex libri ejusdem XIII. de Trinitate cap. 20.

BEATOS esse se velle, omnium hominum CAPUT XX.
est: nec tamen omnium est fides, qua *2. Thess. 3. 2.*
cor mundante ad beatitudinem pervenitur. Ita
sit ut per istam quam non omnes volunt, ad *Act. 15. 9.*
illam tendendum sit quam nemo potest esse qui nolit. Beatos esse se velle, omnes in corde suo vident, tantaque est in hac re naturæ humanæ conspiratio, ut non fallatur homo, qui hoc ex animo suo de animo conjicit alieno: denique omnes id velle nos novimus. Multi vero immortales se esse posse desperant, cum id quod omnes volunt, id est, beatus nullus esse aliter possit; volunt tamen etiam immortales esse, si possent, sed non credendo quod possint, non ita vivunt ut possint. Necessaria ergo est fides, ut beatitudinem consequamur, omnibus humanæ naturæ bonis, id est, & animi & corporis. Hanc autem fidem in Christo esse de- *Rom. 6. 9.*
finitam, qui in carne resurrexit a mortuis, non moriturus ulterius: nec nisi per illum quemquam liberari a diaboli dominatu, per remissionem peccatorum: in cujus diaboli partibus necesse est miseram esse vitam, eamdemque perpetuam: quæ mors est potius dicenda quam vita, eadem fides habet.

Ex libro ejusdem XIV. de Trinitate, cap. 1.

NUnc de sapientia nobis est disserendum, CAPUT I.
non de illa Dei, quæ proculdubio Deus *Quæ sit sapientia de qua agitur in hoc libro.*
est; nam sapientia Dei Filius ejus unigenitus dicitur: sed loquemur de hominis sapientia, vera tamen quæ secundum Deum est, & verus ac præcipuus cultus ejus est, quæ uno nomi- *Eccli. 24. 5.*
ne θεοσέβεια Græce appellatur. Quod nomen nostri, sicut jam commemoravimus, volentes

& ipsi

& ipsi uno nomine interpretari, pietatem dixerunt, cum pietas apud Græcos *εὐσέβεια* usitatius nuncupetur: *θεοσέβεια* vero, quia uno verbo perfecte non potest, melius duobus interpretatur, ut dicatur potius Dei cultus. *Cap. 14.* Hanc esse hominis sapientiam, quod & in duodecimo hujus operis volumine jam posuimus, Scripturæ sanctæ auctoritate monstratur, in libro Dei servi Job, ubi legitur Dei sapientiam dixisse homini: *Job. 28, 28.* *Ecce pietas est sapientia, abstinere autem a mala disciplina*; sive etiam, ut nonnulli de Græco *ἐπιστήμην* interpretati sunt, *disciplina*: quæ utique a discendo nomen accepit, unde & scientia dici potest. Ad hoc enim quæque res discitur, ut sciatur. Quamvis alia notione, in iis quæ pro peccatis suis mala quisque patitur ut corrigatur, dici soleat disciplina. Unde illud est in epistola ad Hebræos, *Hebr. 12, 7.* *Quis enim est filius, cui non det disciplinam pater ejus?* Et illud evidentius in eadem, *Ibid. 11.* *Omnis enim ad tempus disciplina non gaudii videtur esse, sed tristitiæ: postea vero fructum pacificum iis qui per eam certarunt, reddet justitiæ.* Deus ergo ipse summa sapientia, cultus autem Dei sapientia est hominis, de qua nunc loquimur. Nam *1. Cor. 3. 19.* *sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum.* Secundum hanc itaque sapientiam, quæ Dei cultus est, ait sancta Scriptura, *Sap. 6. 26.* *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum.*

De scientiæ ac sapientiæ distinctione quid jam dictum.

Disputantes autem de sapientia, definierunt eam dicentes, Sapientia est rerum humanarum divinarumque scientia. Unde ego quoque in libro superiore utrarumque rerum cognitionem, id est, divinarum atque homanarum, & sapientiam & scientiam dici posse non tacui. ** Lib. 13. c. 1. & 19. 1. Cor. 12. 8.* Verum secundum hanc distinctionem qua dixit Apostolus, *Alii datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ;* ista definitio dividenda est, ut rerum divinarum scientia proprie sapientia nuncupetur, humanarum autem proprie scientiæ nomen obtineat: de qua volumine tertiodecimo disputavi, non utique quidquid sciri ab homine potest in rebus humanis, ubi plurimum supervacaneæ vanitatis & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuens, sed illud tantummodo quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quæ non nisi æterna est: aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & contra impios defendatur, quam proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. De qua prius cum loquerer, ipsam præcipue fidem commendare curavi, a temporalibus æterna breviter ante distinguens, atque ibi de temporalibus differens: æterna vero in hunc librum differens, etiam de rebus æternis fidem temporalem quidem, & temporaliter in credentium cordibus habitare, necessariam tamen propter adipiscenda ipsa æterna esse monstravi. *Lib 13. c. 7.* Fidem quoque de temporalibus rebus, quas pro nobis æternus fecit, & passus est in homine, quem temporaliter gessit, atque ad æterna provexit, ad camdem æternorum adeptionem prodesse disserui: *Ibid. c. 20.* virtutesque ipsas, quibus in hac temporali mortalitate prudenter, fortiter, temperanter, & juste vivitur, nisi ad camdem, licet temporalem fidem, quæ tamen ad æterna perducit, referantur, veras non esse virtutes.

Ex Enchiridio ejusdem de Fide spe & charitate, cap. 103,

Caput II. Excutitur dictum Apostoli.

AC per hoc cum audimus & in sacris litteris legimus, quod velit (Deus) omnes salvos fieri, quamvis certum sit nobis non omnes homines salvos fieri, non tamen ideo debemus omnipotentissimæ Dei voluntati aliquid derogare; sed ita intelligere quod scriptum est, *1. Tim. 2. 4.* *Qui omnes homines vult salvos fieri*: tamquam diceretur, nullum hominem fieri salvum, nisi quem fieri ipse voluerit: non quod nullus sit hominum, nisi quem salvum fieri velit; sed quod nullus fiat, nisi quem velit: & ideo sit rogandus ut velit, quia necesse est fieri, si voluerit. De orando quippe Deo agebat Apostolus ut hoc diceret. Sic enim intelligimus & quod in Evangelio scriptum est, *Joan. 1. 9.* *Qui illuminat omnem hominem*: non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Aut certe sic dictum est: *Qui omnes homines vult salvos fieri*; non quod nullus hominum esset quem salvum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse pœnitentiam, si fecisset; sed ut *omnes homines* omne genus humanum intelligamus per quascumque differentias distributum, reges, privatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, divites, pauperes, mediocres, mares, feminas, infantes, pueros, adolescentes, juvenes, seniores, senes; in linguis omnibus, in moribus omnibus, in artibus omnibus, in professionibus omnibus, in voluntatum & conscientiarum varietate innumerabili constitutos, & si quid aliud differentiarum est in hominibus. Quid est enim eorum unde non Deus per Unigenitum suum Dominum nostrum per omnes gentes salvos fieri homines velit, & ideo faciat, quia omnipotens velle inaniter non potest quodcumque voluerit? Præceperat enim Apostolus, ut oraretur *pro omnibus hominibus*, & specialiter addiderat, *pro regibus, & iis qui in sublimitate sunt*, qui putari, poterant fastu & superbia sæculi a fidei Christianæ humilitate abhorrere. *1. Tim. 2. 1. &c.* Proinde dicens, *Hoc enim bonum est coram Salvatore nostro Deo*, id est, ut etiam pro talibus oretur: statim ut desperationem tolleret, addidit, *Qui omnes homines vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Hoc quippe Deus bonum judicavit, ut orationibus humilium dignaretur salutem præstare sublimium. quod utique jam videmus impletum. Isto locutionis modo & Dominus est usus in Evangelio, ubi ait Pharisæis, *Luc. 11. 42* *Decimatis mentham & omne olus.* Neque enim Pharisæi & quæcumque aliena & omnium per omnes terras alienigenarum omnia olera decimabant. Sicut ergo hic *omnes olus*, omne olerum genus, ita & illic *omnes homines*, omne hominum genus intelligere possumus: & quocumque alio modo intelligi potest, dum tamen credere non cogamur aliquid omnipotentem Deum voluisse fieri, factumque non esse: qui sine ullis ambiguitatibus, si *in cælo & in terra*, sicut eum veritas cantat, *Ps. 113. 11.* *omnia quæcumque voluit fecit*, profecto facere noluit quodcumque non fecit.

** Sent. d. 46. c. Nunc videre restat.*
V. lib. de corrept. & grat. c. 14.

se, sed ex divina credant gratia proficisci, cum se senserint id jam velle desendere, quod nitebantur pertinaciter impugnare. Scriptum est
Prov. 8. juxta 70. enim, *Præparatur voluntas a Domino*: & alibi, *Scio quia non possum esse continens, nisi*
Sap. 8. 21.
Deus dederit; & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum. Deus te incolumem custodiat, frater carissime, Data * VIII. Die 25.
Kalendas Februarii, Lampadio & Oreste VV. Januarii,
CC. consulibus. ann. Christi 530.

EX ENARRATIONE
SANCTI AUGUSTINI
In Psalmum C. v. 2. num. 4. & 5.

Vers. 2.

Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Nisi in via immaculata, non potes psallere, nec intelligere. Si vis intelligere, in via immaculata psalle, id est, operare in hilaritate Deo tuo. Quæ est via immaculata? Audi sequentia: *Deambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ*. Hæc via immaculata ab innocentia cœpit, in ipsa etiam pervenitur. Quid quæris multa verba? Innocens esto, & perfecisti justitiam. Sed quid est esse innocentem? Duobus enim modis nocet homo, quantum in ipso est aut faciendo miserum, aut deserendo miserum: quia & tu non vis ab alio fieri miser, & non vis deseri ab alio, si miser fueris. Quis est qui facit miseros? Qui infert violentias vel insidias, rapit res alienas, opprimit pauperes, furatur, conjugia aliena sollicitat, calumniosus est, vult inferre hominibus quo doleant, studio malevolentiæ. Quis est qui deserit miseros? Qui videt inopem aliquo auxilio egentem, & cum habeat quomodo præstet, contemnit, despicit, alienat cor suum. Quod si jam omnino talis esset, ut non opus haberet aliqua misericordia, superbus esset, si desereret miserum: adhuc in tribulatione carnis constitutus est, nesciens quid sibi possit cras accidere, & despicit lacrymas miserorum; non est innocens. Sed quis est innocens? Qui cum aliis non nocet, nec sibi nocet. Qui enim & sibi nocet, non est innocens. Ait aliquis, Ecce non tuli alicui, nec pressi aliquem: de re mea, de justo labore meo bene mihi faciam, convivium apparatum habere volo, erogare volo, quantum me delectat, bibere cum quibus volo quantum me delectat: cui aliquid tuli? quem pressi? quis de me questus est? Innocens videtur. Sed si seipsum corrumpit, si templum Dei in se evertit, quid exspectas, ut in alios faciat misericordiam, & parcat miseris? Qui in seipsum crudelis est, esse in alium misericors non potest. Tota ergo justitia ad unum verbum innocentiæ redigitur. Qui autem diligit iniquita-
Ps. 10. 9. tem, odit animam suam. Quando amabat iniquitatem, putabat quod aliis nocebat. Sed vide si aliis nocebat: Qui diligit, inquit, iniquitatem, odit animam suam. Sibi ergo prius nocet, qui vult aliis nocere: nec deambulat

quia non est ubi. Angustias enim patitur omnis malitia: sola innocentia est, ubi deambuletur. *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*. Medium domus suæ, aut ipsam Ecclesiam dicit; Christus enim in ea deambulat: aut cor suum; domus enim nostra interior, cor nostrum est: ut hoc exposuerit, quod superius dixit, *In innocentia cordis mei*. Quæ est innocentia cordis sui? Medium domus suæ. Hanc domum quisquis habet malam, pellitur ab illa foras. Quisquis enim in corde premitur mala conscientia, quomodo quisque ab stillicidio exit de domo sua, aut a fumo, non ibi se patitur habitare: sic qui non habet quietum cor, habitare in corde suo libenter non potest. Tales foras exeunt a seipsis animi intentione, & de his quæ foris sunt circa corpus delectantur; quietem in nugis, in spectaculis, in luxuriis, in omnibus malis quærunt. Quare foris sibi volunt esse bene? Quia non est illis intus bene, unde gaudeant in conscientia. Ideo Dominus cum sanasset paralyticum, ait, Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Faciat il- Matt. 9. 6.
lud anima, quæ quasi paralysi dissoluta est a in membris bonæ operationis constringatur, ut bene operetur; tollat grabatum suum, regat corpus suum; jam eat in domum suam, intret in conscientiam suam: jam latam inveniet, ubi deambulet, & psallat, & intelligat.

Non proponebam ante oculos meos rem ma- Vers. 3.
lam. Quid est, *Non proponebam ante oculos meos rem malam?* Non diligebam. Solet enim dici, quod nostis, de homine, qui ab aliquo diligitur, Ante oculos illum habet. Et ille qui contemnitur, sic solet queri, Non me habet ante oculos. Quid ergo est, ante oculos habere? Diligere. Quid est non diligere? Non ibi corde habitare. Dixit ergo, *Non proponebam ante oculos meos rem malam*; non diligebam rem malam. Et exponit rem malam: *Facientes prævaricationem odio habui*. Intendite, Fratres mei, si deambulatis cum Christo in medio domus ejus, id est, si vel in corde vestro bene requiescitis, vel in ipsa Ecclesia bonum iter carpitis in via immaculata, non eos tantum qui foris sunt odisse debetis prævaricatores, sed & quoscumque intus inveneritis. Qui sunt prævaricatores? Qui oderunt

legem *Dei*; qui audiunt illam, & non faciunt, prævaricatores dicuntur. Facientes prævaricationem odio habe, repelle illos a te. Sed odisse debes prævaricatores, non homines. Unus homo prævaricator, videte quia duo nomina habet, homo & prævaricator: hominem Deus fecit, prævaricatorem ipse se fecit; ama in illo quod Deus fecit, persequere in illo quod ipse sibi fecit. Cum enim persecutus fueris prævaricationem ejus, occidis quod homo fecit, & liberatur quod Deus fecit.

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CII. v. 8. n. 16.

Vers. 8. M*Iserator & misericors Dominus, longanimis & multum misericordia.* Quid tam longanimum? quid tam multum in misericordia? Peccatur, & vivitur; accedunt peccata, augetur vita: blasphematur quotidie, & facit solem suum oriri super bonos & malos.
Matth. 5. 45. Vocat undique ad correctionem, vocat undique ad pœnitentiam, vocat beneficiis creaturæ, vocat impertiendo tempus vivendi, vocat per Lectorem, vocat per Tractatorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagellum correptionis, vocat per misericordiam consolationis: *Longanimis & multum misericordia.* Sed observa ne longitudine misericordiæ Dei male utendo tu tibi thesaurizes, quod
Rom. 2. 5. " ait Apostolus, iram in die iræ. Nam hoc
Ibidem 4. " ait Apostolus, An divitias benignitatis &
" longanimitatis ejus contemnis, ignorans quia
" patientia Dei ad pœnitentiam te adducit?
Ps. 49. 21. Quod tibi parcit, putas quia places ei? Hæc fecisti, inquit, & tacui, suspicatus es iniquitatem quod ero tui similis. Non mihi placent peccata, sed longanimitate quæro recte facta. Si punirem peccatores, non invenirem confessores. Ergo te Deus longanimitate sua parcendo ad pœnitentiam adducit: tu autem cum quotidie dicis, Finitur hodiernus dies, & sic cro & crastino die, non enim cras erit ultimus; & tertio die: & subito venit ira ejus. Frater, non tardes converti ad Dominum. Sunt enim qui præparant conversionem,
Eccli. 5. 8. & differunt, & fit in illis vox corvina, Cras,
Genes. 8. 7. cras. Corvus de arca missus, non est reversus. Non quærit Deus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino. Missa columba reversa est. Quamdiu, Cras, cras? Observa ultimum cras: quia ignoras quod sit ultimum cras; sufficiat quod vixisti usque ad hodiernum peccator. Audisti, sæpe soles audire, audisti & hodie: quam quotidie au-
Rom. 2. 5. " dis, tam quotidie non corrigeris. Tu enim
" secundum duritiam cordis tui & cor impœ-
" nitens, thesaurizas tibi iram in die iræ &
" revelationis justi judicii Dei, qui reddet uni-
" cuique secundum opera sua. Non tibi sic videatur Deus misericors, ut non videatur justus. *Misericors & miserator Dominus.* Audio, & gaudio. Ita dicis: audi, & gaudes adhuc addidit. *Longanimis & multum misericors*: & in extremo, *Et verax*. Gaudeo ad verba superiora, ad ultimum tremo. Sic misericors & longanimis est, ut sit & verax. Cum tibi thesaurizaveris iram in die iræ, nonne experieris justum, quem contempsisti benignum?

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CIII. Serm. 1. v. 3. n. 9.

Q*Ui protegit in aquis superiora ejus.* Et *Vers. 3.*
hoc legimus, & ad litteram bene intelli *Genes. 1. 8.*
tur. Quando enim jussit ut fieret firmamentum inter aquas & aquas, factum est, ut sint aquæ inferiores quæ profundunt terras, & sint aquæ superiores remotæ ab adspectibus, tamen fidei commendatæ. Et aquæ, inquit, quæ super cæ-
los sunt laudent nomen Domini: quoniam ipse *Ps. 148. 4. & 5.*
dixit, & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt. Ergo explicatus est sensus ad litteram: *proteget enim in aquis superiora ejus.* Quid ad figuram? Quoniam in figura accepimus pellem Scripturam sanctam, & auctoritatem divini verbi dispensatam nobis per mortales, quibus mortuis ejusdem dispensationis fama extenditur: secundum hoc quomodo *proteget in aquis superiora ejus?* Cujus superiora? Cæli. Et quid cælum? Sancta scriptura. Quæ sunt superiora sanctæ Scripturæ? Quid invenimus in Scriptu-
ris sanctis superius? Paulum interroga: Supere- *1. Cor. 12.*
minentiorem, inquit, viam vobis demonstro. *31.*
Quam dicit supereminentiorem viam? Si lin-
guis hominum loquar & Angelorum, charita- *1. Cor. 13. 1.*
tem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Si ergo nihil supereminentius in Scriptura sancta inveniri potest quam charitas; superiora cæli quomodo in aquis proteguntur, si superiora Scripturæ præcepta charitatis sunt! Audi quem-
admodum: Charitas, inquit, diffusa est in cor- *Rom. 5. 5.*
dibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Jam nomine diffusionis intellige aquas in charitate Spiritus-sancti. Hæ sunt
aquæ, de quibus dicitur in quadam Scriptu- *Prov. 5. 16. & 17.*
ra, Et in plateis tuis discurrant aquæ tuæ, nemo alienus communicet tibi. Alieni enim omnes a via veritatis, sive pagani, sive Judæi, sive hæretici, & mali quippe Christiani habere multa dona possunt, charitatem non
possunt. Hoc ipsum quale donum est? ut non *Matt. 5.*
loquamur de donis aliis foris, quæ dona ha- *45.*
bent omnes homines, quia facit solem suum oriri super bonos & malos: dona Dei sunt, & non tantum bonis & malis communia, sed etiam bestiis & pecoribus. Ipsum esse, vivere, videre, sentire, audire, & ceteris fungi sensuum muneribus, dona Dei sunt: sed videte cum qualibus, & quam multis communia, & cum eis quos nolis imitari. Ipsum ingenium acutum habent & pessimi homines, sollertem artium industriam habent & turpissimi scenici, divitias habent & latrones, conjugia, filios multi mali habent. Pulcra dona Dei omnia, nemo negat: sed vide cum quibus communis. Respice ad munera ipsius Ecclesiæ. Munus sacramentorum in baptismo, in Eucharistia, in ceteris sanctis sacramentis, quale munus est!

Act. 8. 13. & 18. *1. Reg. 19. 23.* est? Hoc munus adeptus est & Simon magus. Prophetia quale munus est? Prophetavit & Saul malus rex, & tunc prophetavit cum David sanctum persequeretur. Itendit; non dixi, cum persecutus fuisset. Fortassis enim cum persecutus pœnitentiam gessit, & dignus fuit spiritu prophetandi. Non persecutus, neque persecuturus, sed persequens prophetavit . . . . . Non ergo se jactent qui forte sine charitate habuerint hoc munus Dei sanctum, sicut sanctum baptismum: sed videant qualem rationem habituri sunt cum Deo, qui sanctis non sancte utuntur. Ex his erunt qui dicturi *Matth. 7. 22.* sunt, In nomine tuo prophetavimus. Non illis dicetur, Mentimini; sed dicetur, Non novi vos, „ recedite a me qui operamini iniquitatem. Quia *1. Cor. 13. 2.* „ si habeam omnem prophetiam, charitatem au„ tem non habeam, nihil sum. Prophetavit & Saul, sed operabatur iniquitatem. Quis autem operatur iniquitatem, nisi qui non habuerit charitatem. Plenitudo enim Legis, charitas. Ergo *protegis in aquis superiora ejus*: quid dixi? In omnibus Scripturis supereminentissimam viam, supereminentissimum locum charitas obtinet: non ad eam adspirant nisi boni, hanc nobiscum non communicant mali: possunt communicare baptismum, possunt communicare cetera sacramenta, possunt communicare orationem, possunt communicare istos parietes, & istam conjunctionem; charitatem nobiscum non communicant. Ipse est enim fons proprius bonorum, propriis sanctorum, de quo *Prov. 5. 17.* dicitur, Nemo alienus communicet tibi. Qui sunt alieni? Omnes qui audiunt, Non novi vos. Si enim non cognoscuntur, utique alieni sunt, quibus dicitur, Non novi vos. Supereminens ergo via charitatis tenet eos, qui proprie pertinet ad regnum cælorum. Ergo præceptum charitatis super cælos, super omnes libros: ei enim subduntur libri, & militat omnis lingua sanctorum, & omnis motus dispensatorum Dei, & animi & corporis. Supereminens est ergo via, & merito protegit in æquis superiora cæli: quia nihil invenis eminentius charitate in divinis libris.

Ex ejusdem Sermone VII. in Psalmum CXVIII. v. 9. n. 1.

QUONIAM ante fidem non homini debentur nisi mala pro malis, retribuit autem Deus per indebitam gratiam bona pro malis; hanc retributionem rogat qui dicit, *Retribue servo tuo,*
v. 9. *vivam, & custodiam verba tua.* Quatuor sunt enim retributiones: aut mala pro malis retribuuntur, sicut Deus ignem æternum retributurus est
Rom. 4. 5. impiis; aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est justis; aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam justificat impium; aut mala pro bonis, sicut Judas & Judæi per malitiam persecuti sunt Christum. Harum quatuor retributionum duæ priores pertinent ad justitiam, ut retribuantur mala pro malis, bona pro bonis: tertia pertinet ad misericordiam, ut retribuantur bona pro malis: quartam Deus nescit; nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc autem quam tertio loco posui, primitus necessaria est. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent quibus retribueret bona pro bonis.

Ex ejusdem Sermone XL. in eumdem Psalmum CXVIII. v. 36. n. 6.

DEnique quia & ipsum velle Deus operatur in nobis, præparatur enim voluntas a Do- *Phil. 2. 13.*
mino; sequitur & dicit, *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam.* Quid est *v. 36.*
inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle? Et voluit ergo, & orat ut velit. Voluit, cum dicit, Deduc me in semita mandatorum tuo- *v. 35.*
rum, quia ipsam volui: orat autem ut velit, cum dicit, *Inclina cor meum in testimonia tua & non in avaritiam.* Hoc itaque orat, ut in ipsa voluntate proficiat. Quæ sunt autem Dei testimonia nisi quibus sibi ipse attestatur? . . . Testimoniis quippe suis agit nobiscum Deus, ut eum gratis colamus; quod impedit avaritia radix omnium malorum. Tali verbo Græcu hic appellat, a quo intelligi possit generalis avaritia, qua plus appetit quisque quam sat est. πλέον enim Latine plus est: ἕξις habitus est, ab eo quod est habere. Ergo a plus habendo appellata est *Avaritia generalis.*
πλεονεξία . . . Dicit autem Apostolus, Radix *1. Tim. 6. 10.*
enim omnium malorum avaritia est. Sed in Græco, unde in nostram linguam verba ista translata sunt, non legitur apud Apostolum πλεονεξία, quod in loco isto Psalmi hujus, sed φιλαργυρία, quo verbo significatur amor pecuniæ. Verum Apostolus intelligendus est isto nomine genus significasse per speciem, id est, per amorem pecuniæ universalem generalemque avaritiam, quæ vere radix est omnium malorum. Nam ipsi primi homines per serpentem decepti & dejecti non fuissent, nisi plus quam acceperant habere, & plus quam facti fuerant esse voluissent. *Gen. 3. 5.*
Hoc quippe ille promiserat dicens, Eritis sicut dii. Ergo ista πλεονεξία subversi sunt. Plus enim volentes habere quam acceperant, & quod acceperant amiserunt. Cujus vestigium veritatis, quæ ubique dispersa est, & in forensi jure deprehensum est, quo institutum est, ut plus petendo caussa cadat: id est, ut qui plus petierit quam ei debetur, & quod ei debebatur amittat. Omnis autem a nobis circumciditur avaritia, si gratis colatur Deus. Ad quod sanctum Job in agone tentationis ipse provocat inimicus, cum de illo dicit: Numquid gratis colit Job *Job. 1. 9.*
Deum? Putabat enim diabolus, quod in Deo colendo vir justus cor inclinatum haberet in avaritiam, & caussa emolumenti vel utilitatis rerum temporalium, quibus eum ditaverat Dominus, velut mercenarius ei pro tali mercede serviret: sed quam gratis Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habeamus inclinatum in avaritiam, Deum non colimus, nisi propter Deum, ut sui cultus ipse sit merces. Ipsum diligamus in seipso, ipsum diligamus in nobis, ipsum in proximis nostris quos diligimus sicut nosmetipsos, sive habeant eum, sive ut habeant eum. Quod nobis quoniam ipso donante confertur, ideo illi dicitur, *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam.*

Ex ejusdem Sermone XVI. in eumdem Psalmum CXVIII. v. 63. n. 6.

JAM vero quia ista (*scilicet quod Ecclesia ex ipsa tribulatione ad fortius confitendum Deo proficit*) fiunt gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, vocem personæ suæ per hanc prophetiam suo corpori adjungit ipse Salvator. Ad ipsum enim caput proprie quod sequitur pertinere arbitror:
Vers. 63. *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua*. Si-
» cut est in Epistola quæ ad Hebræos inscribi-
Hebr. 2. 19 » tur: Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes: propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare. Et pau-
Ibid. 14 » lo post, Propterea ergo, inquit, quia pueri » communicaverunt carni & sanguini, & ipse » propemodum eorum participavit. Quod quid est aliud, quam eorum particeps factus est? Neque enim participes efficeremus divinitatis ejus, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam
Joan. 1. 12. & 13. » & in Evangelio, quod nos divinitatis ejus » participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis » potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in » nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque » ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, » se ex Deo nati sunt. Ut autem hoc fieret,
Ibid. 14 » quia & ipse factus est particeps mortalitatis » nostræ, ita ibi sequitur, Et Verbum caro fa- » ctum est, & habitavit in nobis. Per hanc ejus participationem nobis gratia subministratur, ut caste timeamur Deum, & custodiamus mandata ejus, Proinde ipse Jesus loquitur in ista prophetia: sed quædam in membris suis, & unitate corporis sui, tamquam in uno quodam homine diffuso toto orbe terrarum, & succrescente per volumina sæculorum; quædam vero in seipso capite. Unde & hoc est quod ait; *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua*.

Ex ejusdem Sermone XIX. in Psalmum CXVIII. v. 79. n. 6.

Vers. 79. COnvertantur, inquit, *ad me qui timent te, & qui cognoscunt testimonia tua*. Sed quis est iste qui hoc dicit? Non enim quisquam hominum hoc dicere audebit, aut si dicat audiendus est. Nimirum ergo ille est qui etiam superius interposuit proprietatem vocis suæ, dicens
Vers. 63. Particeps ego sum omnium timentium te, Quia factus est particeps mortalitatis nostræ, ut & nos participes divinitatis ipsius fieremus: nos unius participes ad vitam, ad mortem vero particeps ille multorum, Ipse est enim ad quem convertuntur timentes Deum, & qui cognoscunt Dei testimonia, de illo per Prophetas tanto ante prædicta, in ejus præsentia per miracula paulo ante monstrata.

Ex libro XIV. ejusdem de Civitate Dei,

CAPUT VI.

De qualitate voluntatis humanæ, sub cujus judicio affectiones animi aut pravæ habentur aut recta.

INterest autem qualis sit voluntas hominis; quia si perversa est, perversos habebit hos motus; si autem recta est, non solum inculpabiles, verum etiam laudabiles erunt. Voluntas est quippe in omnibus: immo omnes nihil aliud quam voluntates sunt. Nam quid est cupiditas & lætitia, nisi voluntas in eorum consensionem quæ volumus? Et quid est metus atque tristitia, nisi voluntas in dissensionem ab his quæ nolumus? Sed cum consentimus appetendo ea quæ volumus, cupiditas; cum autem consentimus fruendo his quæ volumus, lætitia vocatur. Itemque cum dissentimus ab eo quod accidere nolumus, talis voluntas metus est; cum autem dissentimus ab eo quod nolentibus accidit, talis voluntas tristitia est. Et omnino pro varietate rerum quæ appetuntur atque fugiuntur, sicut allicitur vel offenditur voluntas hominis, ita in hos vel illos affectus mutatur & vertitur. Quapropter homo qui secundum Deum, non secundum hominem Odium
vivit, oportet ut sit amator boni; unde fit consequens ut malum oderit. vitiorum.
Et quoniam nemo natura, sed quisquis malus est, vitio malus est;
* perfectum odium debet malis, qui secundum * Ps 138.
Deum vivit; ut nec propter vitium oderit ho- 22.
minem, nec amet vitium propter hominem; sed oderit vitium amet hominem. Sanato enim vitio, totum quod amare, nihil autem quod debeat odisse, remanebit.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXXXIX. v. 10. n. 13.

CAput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum Vers. 10.
teget eos. Me, inquit, umbra alarum tuarum teget. Obumbrasti enim mihi in die belli Ipsos quid teget? *Caput circuitus eorum*. Ipsa est superbia. Quid est, *circuitus ipsorum*? Ut circumeant, & non stent, in gyrum eant erroris, ubi iter est sine fine. Qui enim in longum it, alicunde incipit, alicubi finit: qui in gyrum it nusquam finit. Ipse est labor impiorum, qui demonstratur in alio Psalmo evidentius: In circui- Ps. 11. 9.
tu impii ambulant. Sed circuitus eorum caput superbia est: quia initium omnis peccati superbia. Unde autem superbia *labor labiorum ipso-* Eccli. 10.
rum? Omnis enim superbus fictus est, omnis fi- 15.
ctus, mendax. Laborant homines loqui mendacium: nam veritatem tota facilitate loquerentur. Ille enim laborat, qui fingit quod dicit. Nam qui verum vult dicere, non laborat: ipsa enim veritas sine labore loquitur. De homine ergo hoc dixit Deo, Me proteget umbraculum tuum, ipsos teget mendacium ipsorum: sed ipsum mendacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum.
Ecce parturivit injustitiam, concepit dolorem, Ps. 7. 15.
& peperit iniquitatem. In omni enim opere malo labor est, & omne opus malum cogitatum,
mendacium ducem habet. Non enim est veritas, Matth. 11.
nisi in opere bono. Et propterea quia omnes labo- 28.
rant in mendacio, Veritas quid clamavit? Venite

ad

ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Ipsa est vox clamans ad laborantes in alio Psalmo, Filii hominum, usque [Psal. 4. 3.] quo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Aperte audi alio loco la- [Jerem. 9. 5.] borem in mendacio: Docuerunt linguas suas loqui mendacium; ut inique agerent laboraverunt.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXL. vers. 1. num. 4.

[℣. 1.] DOmine, clamavi ad te, exaudi me. Hoc omnes possumus dicere. Hoc non dico, totus Christus dicit. Sed magis ex persona corporis dictum est: quia & cum hic esset, carnem portans oravit, & ex persona corporis oravit Patrem, & cum oraret globi sanguinis [Luc. 22.44.] de toto corpore ejus distillabant. Sic scriptum est in Evangelio: Oravit Jesus intenta oratione, & sudavit sanguinem. Quid est, de toto corpore sanguinis effluxio, nisi de tota Ecclesia martyrum passio? *Domine, clamavi ad te, exaudi me: intende voci meæ, dum clamavero ad te.* Jam finitum negotium clamandi putabas, cum diceres, *Clamavi ad te*. Clamasti, jam noli esse securus. Si finita est tribulatio, finitus est clamor: si autem manet tribulatio Ecclesiæ & corporis Christi usque in finem sæculi, non tantum dicat, *Clamavi ad te, exaudi me*: sed, *Intende voce meæ dum clamavero ad te*.

Ex ejusdem enarratione in Psalmum LXXXV. vers. 1. num. 1.

NUllum majus donum præstare posset Deus hominibus, quam ut Verbum suum, per quod condidit omnia, faceret illis caput, & illos ei tamquam membra coaptaret; ut esset Filius Dei & filius hominis, unus Deus cum Patre, unus homo cum hominibus: ut & quando loquimur ad Deum deprecantes, non inde Filium separemus; & quando precatur corpus Filii, non a se separet corpus suum; sitque ipse unus salvator corporis sui Dominus noster Jesus Christus Filius Dei, qui & oret pro nobis, & oret in nobis, & oretur a [Orat & oratur Christus.] nobis. Orat pro nobis, ut sacerdos noster; orat in nobis, ut caput nostrum; oratur a nobis, ut Deus noster. Agnoscamus ergo & in illo voces nostras, & voces ejus in nobis. Neque cum aliquid dicitur de Domino Jesu Christo, maxime in prophetia, quod pertineat velut ad quamdam humilitatem indignam Deo, dubitemus eam illi tribuere, qui non dubitavit se nobis adjungere.... Oratur ergo in forma Dei, orat in forma servi: ibi Creator, hic creatus, creaturam mutandam non mutatus assumens, & secum nos faciens unum hominem, caput & corpus. Oramus ergo ad illum, per illum, in illo: & dicimus cum illo, & dicit nobiscum; dicimus in illo, dicit in nobis Psalmi hujus orationem, qui intitulatur, *Oratio David*. Quia Dominus noster secundum carnem filius David; secundum vero divinitatem Dominus David, & creator David, & non solum ante David, sed & ante Abraham, ex quo David; sed & ante Adam, ex quo omnes homines; sed & ante cælum & terram, in quo omnis creatura est. Nemo ergo cum audit hæc verba, dicat, Non Christus dicit; aut rursus dicat, Non ego dico: immo si se in Christi corpore agnoscit, utrumque dicat, & Christus dicit, & ego dico. Noli aliquid dicere sine illo, & non dicit aliquid sine te. Nonne habemus in Evangelio? Ubi certe scri- [Joan. 1. 1. &c.] ptum est, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt: ibi certe habe- [Matth. 26. 38.] mus, Et contristatus est Jesus, & fatigatus est Jesus, & dormivit Jesus, & esurivit & sitivit Jesus, & oravit, & pernoctavit in orando Jesus. Pernoctabat, inquit, Jesus, & perstabat [Joan. 4. 6.] in orando: & globi sanguinis decurrebant per corpus ejus. Quid ostendebat, quando per cor- [Matt. 8. 24. Luc. 22. 44.] pus orantis globi sanguinis distillabant, nisi quia corpus ejus, quod est Ecclesia, Martyrum sanguine jam fluebat?

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CXLIV. vers. 8. num. 11.

ADTENDE ad teipsum: quid merebaris, peccator? contemptor Dei, quid merebaris? Vide si occurrit tibi nisi pœna, si occurrit tibi nisi supplicium. Vides ergo quid tibi debebatur, & quid dederit qui gratis dedit. Data est venia peccatori, datus est spiritus justificationis, data est charitas & dilectio, in qua omnia bona facias; & super hæc dabit & vitam æternam, & societatem Angelorum: totum de misericordia. Merita tua nusquam jactes, quia & ipsa tua merita illius dona sunt. *Et justitia tua exsultabunt. Misericors & mise-* [vers. 8. & 9.] *rator Dominus*: qui fecisti omnia gratis. *Longanimis*: quantos enim sustinet peccatores? *Misericors & miserator Dominus*, in his quibus veniam dedit: in his quibus adhuc non dedit, *longanimis*, non damnans, sed exspectans, [Zach. 1. 3.] ipsa exspectatione clamans, Convertimini ad [Malach. 3. 7.] me, & convertar ad vos. Et nimia longanimitate: Nolo, inquit, mortem impii, quantum ut revertatur & vivat. Ille quidem lon- [Ezech. 33. 11.]
„ ganimis: tu autem secundum duritiam cor- [Rom. 2. 5.]
„ dis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi
„ iram in die iræ & revelationis justi judicii
„ Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Non enim modo sic longanimis in sustinendo, ut numquam justus in vindicando. Distribuit tempora: vocat te nunc, exhortatur te nunc; exspectat donec resipiscas, & tu tardas! Magna ejus misericordia, & in hoc quod diem vitæ tibi incertum fecit, ut nescias quando hic emigrabis; & cum quotidie speras te migrare, aliquando convertaris: & in hoc magna ejus misericordia. Ceterum si statuisset diem omnibus, faceret abundare peccata de securitate. Dedit ergo spem veniæ, ne de- [Spes & desperatio in peccatis.] sperando amplius pecces. Et spes, & desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata, & videte vocem sperantis ad augenda peccata, & quomodo utrique voci occurrit providentia & misericordia Dei. Audi vocem desperantis: Jam, inquit, damnandus sum, quare non facio quid-

quid

quid volo? Audi & vocem sperantis: Misericordia Domini magna est, quando me convertero, dimittet mihi omnia; quare non facio quidquid volo? Desperat, ut peccet; sperat, ut peccet. Utrumque metuendum est; utrumque periculosum est: væ a desperatione, a perversa spe. Utrique huic malo & utrique malo quomodo occurrit misericordia Dei? Quid dicis tu, qui desperando volebas peccare? Jam damnandus sum, quare non facio quidquid volo? Audi Scripturam:
Ezech. 33. 11. Nolo mortem impii, quantum ut revertatur & vivat. Hac voce Dei reducitur in spem: sed timendus est alius laqueus, ne ipsa spe amplius peccet. Quid ergo & tu dicebas, qui spe magis peccas? Quando
Eccli. 5. 8. me convertero, omnia mihi Deus dimittet, faciam quidquid volo. Audi & tu Scripturam. „ Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem: subito enim veniet ira „ illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Noli ergo dicere, Cras me convertam, cras Deo placebo, & omnia hodierna & hesterna dimittuntur mihi. Verum quidem dicis, quia Deus conversioni tuæ indulgentiam promisit: sed dilationi tuæ diem crastinum non promisit.

Ex eadem enarratione in Psalmum CXLIV. vers. 18. num. 22.

℣. 18. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.*
Prov. 1. 28. Et ubi est illud, Erit enim cum invocabunt me, & non exaudiam eos? Ergo vide quod sequitur: *Omnibus qui invocant eum in veritate*. Aliud ab illo quærunt, & ipsum non quærunt. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem. Istud manifestum est, ipse dedit. Non enim ab ullo est ulla salus, nisi ab illo. Quia dedit mihi, inquit, uxorem divitem, qui nihil habebam, & servientem mihi. Et hoc ipse dedit, verum dicis. Dedit, inquit, filios, & multos & bonos, dedit familiam, dedit omnia bona. Ideo amas? Ideo nihil amplius quæris? Esto esuriens, adhuc pulsa ad januam patris-familias, habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quæ accepisti, & nescis. Pannosam carnem mortalitatis adhuc portas, stolam illam gloriæ immortalitatis numquid accepisti, & quasi jam satiatus non rogas?
Matth. 5. 6. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur. Ergo si bonus est Deus, quia ista dedit: quanto beatior eris, cum seipsum tibi dederit? Desiderasti tanta ab illo, rogo te desidera & ipsum, Neque enim vere dulciora sunt ista, quam ille, aut ex aliqua parte comparanda sunt illi. Ergo qui Deum ipsum, a quo accepit de quibus gaudet, præponit his omnibus rebus quas accepit, ipse invocat Deum in veritate. Nam ut noveritis, si talibus hominibus proponatur, & dicatur: Quid si ista omnia, de quibus gaudes, velit tibi auferre Deus? Jam non amabitur: non erit qui dicat; Dominus dedit,
Job. 1. 21. Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Sed forte cui abstulit, quid dicit? Deus qui tibi feci? Quare mihi abstulisti, & illis dedisti? Iniquis das, & tuis tollis. Accusas Deum quasi injustum, & te laudas quasi justum. Convertere, accusa te, lauda illum. Tunc eris rectus, cum in omnibus bonis * quæ fecit, Deus tibi placet; in omnibus malis quæ pateris, Deus tibi non displicet. Hoc est invocare Deum in veritate. Qui sic invocant Dominum, exaudit eos: *prope est*, id est, nondum dedit quod vis, ibi est tamen. Quomodo medicus si forte aliquid imponat vel oculo, vel visceribus, quod urendo sanet, si roget æger ut tollatur illi, medicus expectat tempus, non facit quod rogat æger; non tamen recedit. Et prope est, & non facit: & ideo magis non facit, quia prope est. Curando enim imposuit quod imposuit, & curando non facit quod rogatur. Non te exaudit ad præsentem voluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem; & hoc utique ad voluntatem. Nam utique sanus esse vult, etiam qui uri non vult. *Prope est* ergo *Dominus omnibus invocantibus eum*. Sed quibus *omnibus*? *Omnibus qui invocant eum in veritate*.

* Mss. plerique, quæ facit.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLV. vers. 1. num. 5.

QUis est qui dicit, *Lauda anima mea Dominum*? Caro non dicit. Sit licet corpus angelicum, inferius est quam anima, consilium ℣. 1.
superiori dare non potest. Infelix est ipsa anima, si a corpore expectat consilium. Caro bene obediens, famula est animæ: illa regit, hæc regitur; illa imperat, ista famulatur: quando potest caro dare hoc consilium animæ? Quis est ergo qui dicit, *Lauda anima mea Dominum*? Nihil invenimus amplius in homine quam carnem & animam: totus homo hoc est, spiritus & caro. An forte ipsa anima sibi dicit, & sibi quodam modo imperat, & se exhortatur atque excitat? Quibusdam enim perturbationibus ex quadam sui parte fluitabat, ex quadam vero parte, quam vocant mentem rationalem, illam qua cogitat sapientiam, *inhærens Domino* jam & suspirans in illum, animadvertit quasdam suas inferiores partes perturbari motibus sæcularibus, & cupiditate quadam terrenorum desideriorum ire in exteriora, relinquere interiorem Deum: revocat se ab exterioribus ad interiora, ab inferioribus ad superiora, & dicit, *Lauda anima mea Dominum*. Quid tibi placet in sæculo? quid est quod vis laudare? Quid est quod vis amare? Quacumque corporeis sensibus te converteris, occurrit tibi cælum, occurrit tibi terra: quod amas in terra, terrenum est; quidquid amas & in cælo, corporeum est. Ubique amas, & ubique laudas: quomodo laudandus est ille, qui fecit ista quæ laudas? Jam ergo diu occupata vixisti, & desideriorum diversitate verberata, portas plagas saucia, divisa per amores multos, ubique inquieta, nusquam secura, colligere ad te ipsam: quidquid tibi foris placebat, quære quem habeat auctorem. Nihil melius in terra, verbi gratia, quam hoc & illud: aurum, argentum, animalia, arbores, amœnitates, totam terram cogita. Quid melius in cœlo sole, luna, sideri- Gen. 1. 31.
bus? Totum cælum cogita. Omnia ista simul bona valde, quia fecit Deus omnia bona valde. Undique pulcritudo operis, quæ tibi commendat artificem. Miraris fabricam, ama fabricatorem. Non occuperis in eo quod factum est, & recedas ab illo qui fecit. Hæc enim quibus occuparis, sub te fecit, quia sub seipso te fecit. Si hærebis superiori, calcabis inferiora: si autem recedas a superiori, ista tibi in supplicium con-

convertentur. Sic enim factum est, Fratres mei: accepit homo corpus tamquam in famulatum, Deum autem Dominum habens, servum corpus, habens supra se Conditorem, infra se quod sub illo conditum est; in medio quodam loco rationalis anima constituta, legem accepit hærere superiori, regere inferiorem. Regere non potest inferiorem, nisi regatur a meliore. Trahitur ab inferiore, deseruit ergo meliorem. Non potest regere quod regebat, quia regi noluit a quo regebatur. Modo ergo redeat, laudet. Consilium sibi ex luce Dei dat ipsa anima per rationalem mentem, unde concipit consilium fixum in æternitate auctoris sui. Legit ibi quiddam tremendum, laudandum, amandum, desiderandum & appetendum: nondum tenet, nondum capit; corruscatione quadam perstringitur, non est tam valida ut maneat ibi. Itaque colligit se ad sanitatem quamdam, & dicit, *Lauda anima mea Dominum*.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLVI. vers. 1. num. 1. & 2.

vers. 1. HIc ergo quid nobis propositum est? *Laudate*, inquit, *Dominum*. Quare laudemus Dominum? *Quoniam bonus est Psalmus*. Ipse psalmus laus Domini est. Hoc ergo ait, Laudate Dominum, quoniam bonum est laudare Dominum. Non sic prætereamus laudare Dominum. Dictum est, & transiit; factum est, & siluimus; laudavimus, & tacuimus; cantavimus, & conquievimus. Imus in aliud forte agendum quod restat, & aliæ actiones cum occurrerint nobis, laudatio divina cessabit in nobis? Non sic: nam lingua tua ad horam laudat, vita tua semper laudet. Inde ergo bonus Psalmus.

Psalmus quippe cantus est, non quilibet, sed ad psalterium. Psalterium autem quoddam organum est cantilenæ, sicut lyra, sicut cythara, & hujusmodi organa, quæ inventa sunt ad cantandum. Qui ergo psallit, non sola voce psallit, sed assumpto etiam quodam organo, quod vocatur psalterium, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere? Non solum vox tua sonet laudes Dei, sed opera tua concordent cum voce tua. Cum ergo voce cantaveris, silebis aliquando: vita sic canta, ut numquam sileas. Negotium agis, & fraudem cogitas; siluisti a laude Dei: & quod gravius est, non solum a laude siluisti, sed in blasphemiam perrexisti. Cum enim Deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo laudas Deum; & cum blasphematur Deus de malo opere tuo, opere tuo blasphemas Deum. Itaque ad aurium exhortationem canta voce: corde ne sileas, vita ne taceas. Non cogitas in negotio fraudem, psallis Deo. Cum manducas & bibis, psalle; non intermiscendo sonorum suavitates ad aures aptas, sed modeste & frugaliter & temperanter manducando & bibendo. Quia hoc dicit Apostolus. Si-
1. Cor. 10. 31. ve manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Si ergo bene agis, quod & manducas & bibis, & ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili ista supplementorum solatia; & cibus tuus & potus tuus laudat Deum: si vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites; quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemat. Post cibum & potum requiescis, ut dormias; nec in lecto aliquid turpiter agas, nec excedas ultra concessam licentiam in legi Dei: sit castus cum 1. Cor. 6. 15.
conjuge thorus; & si est cura propagandi liberos, non sit effrenata luxuries libidinum: defer in lecto tuo conjugi tuæ, quia membra Christi estis ambo, ambo ab illo conditi, ambo sanguine ipsius reparati. Hæc agens laudas Deum, nec omnino silebit laudatio tua. Quid cum somnus advenerit? Et cum dormis, non te excitet a quiete mala conscientia tua, & innocentia somni tui laudat Deum. Si ergo laudas, non tantum lingua canta, sed etiam assumpto bonorum operum psalterio: *quoniam bonus psalmus*. Laudas cum agis negotium, laudas cum cibum & potum capis, laudas cum in lecto requiescis, laudas cum dormis: quando non laudas? Perficietur in nobis laudatio Dei, cum ad illam civitatem venerimus, quando effecti fuerimus æquales angelis Dei, quando nos ulla corporalis necessitas ulla ex parte sollicitat, non fames, non sitis interpellat, non æstus fatigat, non frigus constringit, non febris dejicit, non mors finit. Ad illam perfectissimam laudem exerceamus non laudatione ista in bonis operibus.

Ex eadem enarratione in Psalmum CXLVI. vers. 11. num. 20.

SEd quid adjungit? *Bene sentiet Dominus in ti-* *vers.* 11.
mentibus eum, & in his qui sperant in misericordia ejus. Bene sentit Dominus in timentibus eum. Sed numquid sic timetur Deus, quomodo & latro? Nam & latro timetur, & bestia timetur, & homo injustus & potens multum timetur. *Bene sentiet Dominus in timentibus eum*. Sed quomodo timentibus eum? *Et in his qui sperant in misericordia ejus*. Ecce timuit eum Judas traditor Christi, sed non speravit in misericordia ipsius. Postea enim pœnituit eum, quod Matt. 27. 4.
tradiderit Dominum; & dixit, Peccavi, quia tradidi sanguinem justum. Bene quidem timuisti; sed si sperares in misericordia ejus, quem timuisti. Ille desperando abiit, & laqueo se suspendit. Ergo sic time Dominum, ut speres in misericordia ejus. Si times latronem, ab alio speras auxilium, non ab eo quem times: poscis auxilium ab eo quem non times, adversus eum quem times. Si sic times Deum, & ideo times Deum, quia peccatores, a quo accepturus est auxilium adversus Deum? Quo iturus es? quid facturus? Vis ab illo fugere? Ad ipsum fuge. Vis fugere ab irato? Fuge ad placatum. Placabis autem eum, si speres in misericordia ipsius, atque ita de cetero peccare caveas, ut de præteritis depreceris, ut tibi dimittantur a Domino, cui est honor & imperium cum Patre & Spiritu-sancto in sæcula sæculorum, Amen.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLIX. vers. 1. num. 1.

LAUDEMUS Dominum & in voce, & in intellectu, & in opere bono: & sicut nos hortatur iste Psalmus, cantemus ei canticum ℣. 1. novum. Sic enim cœpit: *Cantate Domino canticum novum*. Vetus homo, vetus canticum: novus homo, novum canticum. Vetus Testamentum, vetus canticum: novum Testamentum, novum canticum. In veteri Testamento promissiones sunt temporales & terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticum cantat: qui vult cantare canticum novum, diligat æterna. Ipsa dilectio nova est & æterna: ideo semper nova, quia numquam veterascit. Nam si bene consideres antiquum est hoc. Quomodo ergo est novum? Numquid, Fratres mei, vita æterna modo nata est? Vita æterna ipse 1.Joan. 1.1. Christus est, & secundum divinitatem non modo natus est: quia, „In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus „erat Verbum: hoc erat in principio apud „Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & si„ne ipso factum est nihil. Si quæ per ipsum facta sunt, antiqua sunt; quid est ipse, per quem facta sunt? quid, nisi æternus, & Patri coæternus? Sed nos delapsi in peccatum pervenimus ad vetustatem. Nostra enim vox est in Ps. 6. 7. illo Psalmo, ubi dicitur cum gemitu, Inveteravi in omnibus inimicis meis. Inveteravit homo per peccatum, innovatur per gratiam. Omnes ergo qui innovantur in Christo, ut ad vitam æternam incipiant pertinere, canticum novum, cantant.

Ex ejusdem enarratione secunda in Psalmum XXXIII vers. 9. n. 13.

℣. 9. BEatus *vir qui sperat in eum*. Hoc quid opus est diu exponi? Quisquis non sperat in Domino, miser est. Quis est qui non sperat in Domino? Qui in se sperat. Aliquando quod pejus est, Fratres mei adtendite, aliquando homines nolunt sperare in se, sed in aliis hominibus. Salva salute Garsei, nihil mihi potes facere. Et forte loquitur de homine jam mortuo. In ista civitate dicit, Salva salute illius, & ille in aliis locis forte mortuus est. Et quam cito dicunt homines hoc: & non dicunt, Credo Deo, quia non te permittit nocere mihi. Non dicunt, Credo Deo meo, quia & si te permiserit ad aliquid meum, ad animam meam non te permittet. Sed cum dicunt, Salva salute illius; nec volunt habere salutem, & illos gravant, per quos putant habere salutem.

Ex eadem enarratione in Psalmum XXXIII. vers. 10. & 11. n. 14. & 15.

MUlti propterea nolunt timere Dominum, ne famem patiantur. Dicitur illis, Nolite fraudem facere. Et dicunt, Unde me pasco? Non potest ars sine impostura esse, non potest negotium esse sine fraude. Sed fraudem punit Deus. Time Deum. Sed si timuero Deum, non habeo unde vivam. *Timete Dominum omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum*. vers. 10. Copiam promittit trepido, & dubitanti ne si forte timuerit Dominum deserant illum superflua. Pascebat te Dominus contemnentem se, & deseret te timentem se? Adtende, & noli dicere, Ille dives est, & ego pauper sum: ego timeo Dominum, ille non timendo quantum adquisivit, & ego timendo nudus sum. Videte quid sequitur: *Divites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum* vers. 11. *non minuentur omni bono*. Si ad litteram accipias, videtur te fallere. Respicis enim multo divites iniquos mori in divitiis suis, non factos fuisse pauperes, cum vivunt; vides illos senescere, perduci ad ultimum vitæ inter magnas copias divitiarum, celebraris eis pompam funeris in magnis effusionibus, perduci usque ad sepulcrum divitem, qui & exspiravit in lectis eburneis, circumfluente familia suorum; & dicis in animo tuo, si forte nosti aliqua & peccata & scelera ipsius, Ego novi quanta fecerit iste homo; ecce senuit, mortuus est in lecto suo, deducunt illum sui, pompa tanta funeris celebratur: ego novi quæ fecerit; decepit me Scriptura, & fefellit, ubi audio, & canto; Ps. 33. vers. 10. *Divites eguerunt & esurierunt*. Quando iste inops fuit? Quando esurivit? *Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono*. Quotidie ad basilicam surgo, quotidie genu flecto, quotidie inquiro Dominum, & nihil boni habeo: iste non inquisivit Dominum, & inter tanta bona defunctus est. Sic cogitantem suffocat laqueus scandali. Escam enim mortalem quærit in terra, & veram mercedem non quærit in cælo, & mittit caput in laqueum diaboli, constringuntur ei fauces, & tenet diabolus ad malefaciendum, ut sic imitetur illum divitem, quem videt in tanta copia defunctum.

Noli ergo sic intelligere. Et quomodo intelligam? In bonis spiritualibus. Sed ubi sunt? Non videntur oculis, sed corde. Non video ipsa bona. Videt illa qui amat. Justitiam, non video. Non enim aurum est, non enim argentum est. Si aurum esset, videres: quia fides est, non vides. Et si non vides fidem, quare amas servum fidelem? Interroga teipsum, qualem servum diligis. Forte habes servum formosum, staturosum, bene compositum; sed furem, nequam, fraudulentum: habes autem alium forte parvum statura, deformem facie, colore tetro; sed fidelem, parcum, sobrium: adtende rogo te, quem istorum duorum diligis? Si oculos carnis interrogas, vincit apud te pulcher injustus; si oculos cordis, vincit deformis fidelis. Vides ergo, quod vis ut exhibeat tibi alter, id est, fidem: exhibe illi & tu. Quare gaudes ad eum qui fidem tibi exhibet, & laudas eum, de his bonis quæ non videntur nisi oculo cordis? Cum repletus fueris spiritalibus divitiis, pauper eris? Et ille dives ideo fuit, quia habebat lectum eburneum, & tu pauper es, cujus cubiculum cordis plenum est tantis gemmis virtutum, justitiæ, veritatis, caritatis, fidei, patientiæ, & tolerantiæ? Explica divitias tuas, si habes illas, & compara divitiis divitum. At ille in mercatu invenit mulas

las pretiosas, & emit eas? Si fidem invenires venalem, quantum pro illa dares, quam te voluit Deus gratis habere, & ingratus es? Egent ergo illi divites egent: & quod est gravius, pane egent. Ne forte putetis, quia auro egent & argento, quamquam & hoc egeant. Quantum habuit quidam, & quid eum satiavit? Sic mortuus est egens, quia plura volebat adquire-
Joan. 6. 41. re, quam tenebat. Egent & pane. Quare egent
Matt. 5. 6. & pane? Si non intelligis panem, ille dixit, Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: &, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono*. Sed quo bono jam diximus.

Ex eadem enarratione in Psalmum XXXIII. vers. 15. n. 19.

℣. 15. SED quid est, *Declina a malo*? Parum est nulli noceas, nullum occidas, non fureris, non adulteres, non fraudem facias, non falsum testimonium dicas. *Declina a malo*: cum declinaveris, dicis, Securus sum, perfeci omnia, habebo vitam, videbo dies bonos. Non solum *declina a malo*; sed, *& fac bonum*. Parum est ut non expolies: vesti nudum. Si non expoliaveris, declinasti a malo: sed non facies bonum, nisi cum peregrinum susceperis in domum tuam. Ergo sic declina a malo, ut facias bonum.

Ex eadem enarratione in Psalmum XXXIII. vers. 17. num. 21.

O*Culi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum*. Forte dicunt mali, Ergo securus facio mala, quia non super me sunt oculi Domini: jam Deus ad justos attendit, me non videt, & quidquid fecero, securus facio. Statim subjecit videns cogitationes hominum Spiritus-sanctus, & ait, *Oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum*: *
vers. 17. *vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum*.

Ex eadem enarratione in Psalmum XXXIII. vers. 19. num. 23.

vers. 19. J*Uxta est Dominus his qui obtriverunt cor, & humiles Spiritu salvos faciet*. Altus est Deus, humilis sit Christianus. Si vult ut altus Deus vicinetur illi, ille humilis sit. Magna mysteria, Fratres, Deus super omnia est: erigis te, & non illum tangis: humilias te, & ipse ad te descendit.

Ex eadem enarratione in Psalmum XXXIII. vers. 22. num. 25.

vers. 22. M*Ors peccatorum pessima*. Attendite. Vere magnus Dominus, & misericordia ejus, vere qui nobis dedit manducare corpus suum in quo tanta perpessus est, & sanguinem bibere. Quomodo respicit mala cogitantes, & dicentes; Ille male mortuus est, a bestiis consumptus est: non erat ille justus, ideo male periit; nam non periret *? Ergo ille justus est, qui in domo sua, & in lecto suo moritur? Hoc est ergo, inquis, quod miror, quia novi peccata & scelera ipsius, & bene mortuus est, in domo sua, intra limina sua, nulla peregrinationis injuria, nulla vel in matura ætate. Audi: *Mors peccatorum pessima*. Quæ tibi videtur bona mors, pessima est, si intus videas. Vides foris jacentem in lecto, numquid vides intus raptum ad gehennam? Audite, Fratres, & ex Evangelio inspicite, quid sit mors
peccatorum pessima. Numquid non duo erant Luc. 16. 19.
in isto sæculo, dives qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide: alter pauper qui jacebat ad januam ejus ulcerosus, & canes veniebant & lingebant ulcera ejus, & desiderabat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis? Contigit autem mori inopem illum, (justus erat ille inops,) & auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Qui viderat corpus illius jacere ad limen divitis, & non esse qui sepeliret, quanta forte diceret? Sic moriatur ille inimicus meus, & ille qui me persequitur, sic illum videam. Execratus corpus sputo, putent vulnera; & ille in sinu Abrahæ requiescit. Si Christiani sumus, credamus: si non credimus, Frates, nemo se fingat Christianum. Fides nos perducit. Quomodo illa dixit Dominus, sic sunt. An vero dicit tibi mathematicus, & verum est; dicit Christus, & falsum est? Quali autem morte mortuus est ille dives? Qualis mors esse potuit in purpura & bysso, quam sumptuosa, quam pomposa? quæ exequiæ funeris ibi erant? quantis aromatibus sepultum est illud cadaver? Et tamen cum apud inferos in tormentis esset, desideravit ex illius contempti pauperis digito insti lari aquæ guttam ardenti linguæ suæ, neque impetravit. Discite ergo quid sit, *Mors peccatorum pessima*: & nolite interrogare stratos pretiosis vestibus lectos, & carnem multis divitiis obvolutam, lamentationis pompam exhibentes, plangentem familiam, turbam obsequentium præcedentem ac sequentem, cum corpus effertur, marmoratas auratasque memorias. Nam si hæc interrogatis, respondent vobis falsum, quod multorum non leviter peccatorum, sed omnino sceleratorum mors optima est, qui sic plangi, sic condiri, sic contegi, sic efferri, sic sepeliri meruerunt. Sed interrogate Evangelium, & ostendet fidei vestræ in pœnis ardentem animam divitis, quam nihil adjuverunt omnes honores & obsequia, quæ mortuo corpori ejus viventium vanitas præbuit.

* Subaud. si justus esset.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XXXIV. Serm. II. vers. 14. num. 6.

QUando gaudemus in oratione, quando mens nostra serenatur, non prosperitate sæculi, sed luce veritatis: qui sentit hanc
lucem, novit quod dico, & videt hic, agno- vers. 24.
scitque quod dictum est, *Sicut proximum*,

S. Prosperi.

Act. 17. 28. *sicut fratrem nostrum, ita complacebam*. Sic enim tunc anima placet Deo, non longe posita, in Illo, inquit, movemur, & sumus: quasi fratri, quasi propinquo, quasi amico. Si autem non est talis, ut possit sic gaudere, sic fulgere, sic propinquare, sic adhærere, & videt longe se inde; faciat quod sequitur: *Tamquam lugens & contristatus, ita humiliabar. Ut fratrem nostrum ita complacebam*, propinquans dixit. *Ut lugens & contristatus, sic humiliabar*, remotus & longe positus dixit. Quid enim luget, nisi quod desiderat & non habet? Et nonnumquam in uno homine utrumque contingit, ut aliquando propinquet, & aliquando longe fiat: propinquat luce veritatis, longe fit nubilo carnis. Neque enim, Fratres, Deo qui ubique est, & nullo continetur loco, aut per loca propinquamus, aut ab illo per loca removemur. Propinquare illi, est similem illi fieri; recedere ab illo, dissimilem illi fieri. Nonne cum vides duas res prope similes, dicis, Propinquat hæc illi? Et quando tibi dissimilia demonstrantur, quamvis uno loco & plerumque una manu teneantur, dicis, Longe est hæc species ab illa? Ambas tenes, ambas adjungis, & dicis, Longe est hæc res ab illa: non utique loco, sed dissimilitudine. Si ergo vis appropinquare, similis esto: si non vis esse similis, longinquabis. Sed cum similis es, gaude; cum dissimilis, geme: ut gemitus excitet desiderium, immo desiderium excitet gemitum, & per gemitum propinques, qui cœperas longinquare. Nonne Petrus propinquavit, quando dixit, Tu es
Matth. 16. 16. Christus Filius Dei vivi? Et rursum idem ipse
Ibid. 22. longe factus est, dicendo, Domine, absit a
„ te, non fiet istud. Denique tamquam pro-
„ ximus, quid dixit propinquanti? Beatus es,
„ Simon Barjona. Tamquam longinquanti & dissimili quid dixit? Redi retro satanas. Illi propinquanti, Non tibi revelavit caro & sanguis, inquit, sed Pater meus qui in cœlis est: illius lux te perfudit, illius luce fulges. Quando autem longe factus contradixit passioni Do-
„ mini futuræ pro salute nostra: Non sapis,
„ inquit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt homi-
„ num. Merito ambas res ponens quidam in
Psal. 30. 23. Psalmo ait, Ego dixi in exstasi mea, projectus sum a facie oculorum tuorum. In exstasi non diceret, nisi propinquaret. Exstasis enim mentis excessus est. Effudit super se animam suam, & propinquavit Deo: & per quamdam nubem pondusque carnis rursus in terram projectus, recolens ubi fuisset, & videns ubi esset, dixit, Projectus sum a facie oculorum tuorum. Ergo *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam*, præstet ut fiat in nobis. Quando autem non fit, vel hoc fiat, *Tamquam lugens & contristatus, ita humiliabar*.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XXXV. vers. 5. num. 6.

SI non potest (homo) non habere malitiam, vel oderit illam. Cum enim odisti illam,
Rom. 6. 12. vix tibi subrepit ut aliquid mali facias. Est enim peccatum in mortali corpore: sed quid dicit Apostolus? Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus. Quando incipit non esse? Quando complebitur in nobis quod ait, Cum corruptibile 1. Cor. 15. 54.
hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Antequam hoc fiat, est delectatio iniquitatis in corpore; sed major est delectatio voluptatis verbi sapientiæ, præcepti Dei. Vince peccatum, & voluptatem ejus. Peccatum & iniquitatem oderis, ut jungas te Deo qui tecum illud oderit. Jam conjunctus mente legi Dei, mente servis legi Dei. Et si carne propterea servis legi peccati, quia sunt in te delectationes quædam carnales, tunc nullæ erunt quando jam non pugnabis. Aliud est non pugnare, & esse in pace vera atque perpetua; aliud pugnare & vincere; aliud pugnare & vinci; aliud nec pugnare, sed trahi. Sunt enim homines prorsus qui non pugnant, qualis
est iste de quo loquitur. Cum enim dicit: *Malitiam non odio habuit*: quomodo pugnat contra eam quam non odit? Iste a malitia trahitur, non pugnat. Sunt autem qui pugnare incipiunt; sed quia de viribus suis præsumunt, ut ostendat illis Deus quia ipse vincit, si se homo subjungit Deo, & pugnantes vincuntur, & cum quasi cœperint tenere justitiam, fiunt superbi, & eliduntur. Isti pugnant, sed vincun-
tur. Quis est autem qui pugnat, & non vinci- Rom. 7. 23.
tur? Qui dicit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vide pugnantem: sed non de viribus suis præsumit iste,
„ ideo victor erit. Quid enim sequitur? Infe-
„ lix ego homo, quis me liberabit de corpore
„ mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Chri-
„ stum Dominum nostrum. Præsumit de eo qui jussit ut pugnet, & vincit hostem adjutus a jubente: Iste autem *malitiam non odio habuit*.

vers. 5.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XXXVI. Serm. III. vers. 39. & 40. num. 17.

SAlus autem justorum a Domino, & protector vers. 39.
eorum est in tempore tribulationis: " *& ad-* vers. 40.
juvabit eos Dominus, & eruet eos, & eximet eos a peccatoribus. Tolerent ergo modo peccatores justi, tolerent frumenta zizania, toleret triticum paleam: quia veniet tempus separationis, & eximetur semen bonum ab eo quod igni consumetur: illud in horreum mittetur, illud autem in æternam conflagrationem: quia ideo simul fuerunt primo justus & injustus, ut ille supplantaret, ille probaretur; postea autem ille damnaretur, ille coronaretur.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XXXVII. vers. 10. num. 14.

IPsum desiderium tuum, oratio tua est: & si Oratio continua.
continuum desiderium, continua oratio, Non 1. Thess. 5.
enim frustra dixit Apostolus, Sine intermissione 17.
orantes. Numquid sine intermissione genu flectimus, corpus prosternimus, aut manus levamus, ut dicat, Sine intermissione orate? Aut si sic dicimus nos orare, hoc puto sine intermissione non possumus facere. Est alia interior sine intermissione oratio, quæ est desiderium. Quidquid aliud agas, si desideras illud sabbatum, non intermittis orare. Si non vis intermittere orare, noli intermittere desiderare. Continuum desiderium tuum, continua vox tua est. Tacebis, si amare destiteris. Qui tacuerunt? De quibus dictum

Matth. 24. 12. ctum est, Quoniam abundavit iniquitas, refri-
gescet caritas multorum. Frigus charitatis, si-
lentium cordis est: flagrantia charitatis, clamor
cordis est. Si semper manet charitas, semper
clamas; si semper clamas, semper desideras;
Psal. 37. 9. si desideras, requiem recordaris. Et rugitur
cordis tui ante quem sit, oportet ut intelli-
gas. Jam quale desiderium debeat esse ante ocu-
los Dei, considera. Numquid ut moriatur ini-
micus noster, quod quasi juste optant homi-
nes? Nam aliquando oramus quod non debe-
mus. Illud quod quasi juste orant homines vi-
deamus. Nam orant ut moriatur aliquis, & ad
illos hereditas veniat. Sed & illi qui orant ut
Matth. 5. 44. moriantur inimici, audiant Dominum dicen-
Luc. 6. 26. tem; Orate pro inimicis vestris. Non ergo hoc
orent, ut moriantur inimici; sed hoc orent,
ut corrigantur, & mortui erunt inimici: jam
enim correcti, non erunt inimici. *Et ante te*
Vers. 10. *omne desiderium meum*. Quid si desiderium an-
te illum est, & ipse gemitus non est ante il-
lum? Unde fieri potest, quando ipsum deside-
rium vocem suam habet gemitum? Ideo sequi-
tur, *Et gemitus meus non est absconditus a te*.
A te non est absconditus, a multis autem ho-
minibus absconditus est. Videtur aliquando hu-
milis servus Dei dicere, *Et gemitus meus non
est absconditus a te*. Videtur aliquando & ride-
re servus Dei: numquid desiderium illud mor-
tuum est in corde? Si autem inest desiderium,
inest & gemitus. Non semper pervenit ad au-
res hominum, sed numquam recedit ab auri-
bus Dei.

*Ex eadem enarratione in Psalmum XXXVII.
vers. 19. num. 24.*

Vers. 19. QUoniam iniquitatem meam ego pronuntio, & *curam geram pro peccato meo*. Ne secu-
rus sis cum confessus fueris peccatum tuum;
tamquam semper præparatus ad confitendum &
committendum peccatum. Sic pronuntia iniqui-
tatem tuam, ut curam geras pro peccato tuo?
Quid est curam gerere pro peccato tuo? Cu-
ram gerere pro vulnere tuo. Si diceres, Cu-
ram geram pro vulnere meo, quid intelligere-
tur, nisi, dabo operam ut sanetur? Hoc est
enim curam gerere pro delicto, semper niti,
semper intendere, semper studiose & sedulo
agere ut sanes peccatum. Ecce de die in diem
plangis peccatum tuum, sed forte lacrymæ cur-
runt, & manus cessant. Fiant eleemosynæ,
redimantur peccata, gaudeat indigens de dato
tuo, ut tu gaudeas de dato Dei. Eget ille,
eges & tu: eget ille ad te, eges & tu ad
Deum. Tu contemnis egentem tui, Deus non
te contemnet egentem sui? Ergo impleto tu
egentis inopiam, ut impleat Deus interiora tua.
Hoc est, *Curam geram pro peccato meo*, faciam
omnia quæcumque facienda sunt, ad abolendum
& sanandum peccatum meum.

*Ex enarrationem ejusdem in Psalmum
XXXVIII. vers. 5. n. 9.*

INnovati fide & spe, quanta adhuc vetera
agimus? Non enim sic Christo induti su-
2. Cor. 4. 16. mus, ut ex Adam jam nihil portemus. Vide-
te veterascentem Adam, & innovari Christum
in nobis: Et si exterior, inquit, homo noster
corrumpitur, sed interior renovatur de die in
diem. Ergo de peccatum, ad mortalitatem,
ad prætervolantia tempora, ad gemitum & la-
borem, & sudorem, ad ætates succedentes,
non manentes, ab infantia usque ad senectu-
tem sine sensu transeuntes, ad hæc attenden-
tes, videamus hic veterem hominem, veterem
diem, vetus Canticum, vetus Testamentum:
conversi autem ad interiorem, ad ea quæ in-
novanda sunt, pro his quæ immutabuntur, in-
veniamus hominem novum, diem novum, Can-
ticum novum, Testamentum novum; & sic
amemus istam novitatem, ut non ibi timeamus
vetustatem. Nunc ergo in hoc cursu transimus
a veteribus ad nova: ipse transitus agitur cum
corrumpuntur exteriora, & innovantur inte-
riora; donec etiam hoc ipsum quod exterius
corrumpitur, reddat debitum naturæ, veniat in
mortem, renovetur & hoc in resurrectione.
Tunc fient revera omnia nova, reliqua quæ
nunc sunt in spe. Agis ergo aliquid nunc a
veteribus te exuendo, & in nova currendo.
In nova ergo currens iste, & in ea quæ ante
sunt extentus, *Notum*, inquit, *Domine, fac* Vers. 5.
*mihi finem meum, & numerum dierum meorum
qui est, ut sciam quid desit mihi*. Ecce trahit
adhuc Adam, & sic festinat ad Christum. *Ec-
ce*, inquit, *veteres posuisti dies meos*. Veteres
dies Adam, veteres illos posuisti: veterascunt
quotidie, & sic veterascunt, ut aliquando etiam
consumantur.

*Ex ejusdem enarratione in Psalmum LXXXVII.
vers. 11. n. 10.*

QUia solis prædestinatis ad æternam salu-
tem, non autem omnibus hominibus,
nec ipsis inter quos facta sunt, ejus bona ope-
ra profuerunt: ideo consequenter adjecit, *Num-* Vers. 11.
quid mortuis facies mirabilia? Hoc enim si de
his dictum putaverimus, quorum caro exani-
mis facta est; magna mirabilia facta sunt mor-
tuis, cum quidam eorum etiam revixerunt:
& quod Dominus penetravit inferna, atque in- Matth. 27. 52.
de victor mortis adscendit, magnum mortuis
miraculum factum est. Significat ergo isto ver-
bo quo ait, *Numquid mortuis facies mirabilia*,
homines corde ita mortuos, ut eos ad vitam
fidei tanta Christi mirabilia non moverent.
Neque enim propterea dixit non eis fieri mi-
rabilia, quia non ea vident; sed quia non eis
prosunt. Nam sicut hic ait, Tota die expan- Vers. 10.
di manus meas ad te: quia omnia opera sua
nonnisi ad voluntatem referat Patris, sæpissi- Joan. 6. 38.
me contestans ideo se venisse, ut voluntatem &c.
Patris impleret: ita quia eadem opera sua etiam
infidelis populus vidit, alius propheta dicit, To- Isai. 65. 2.
ta die expandi manus meas ad populum non
credentem, & contradicentem. Ipsi sunt mor-
tui, quibus non sunt facta mirabilia; non quod
ea non viderunt; sed quod per ea non revi-
xerunt.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XC. num. 1.

PSalmus iste est de quo Dominum nostrum Jesum Christum diabolus tentare ausus est. Audiamus ergo, ut possimus instructi resistere tentatori, non præsumentes in nobis, sed in ipso qui prior tentatus est, ne nos in tentatione vinceremur. Illi enim tentatio non erat necessaria: tentatio Christi nostra doctrina est. Si autem attendamus quid responderit diabolo, ut hoc & nos respondeamus, quando similiter tentat; intramus per januam, sicut audistis lectionem Evangelii, Quid est intrare per januam? Intrate per Christum. Ipse enim *Joan. 10. 7.* dixit, Ego sum janua. Quid est autem intrare per Christum? Imitari vias Christi. In quo imitaturi sumus vias Christi? numquid in ea magnificentia, qua Deus erat in carne? aut ad hoc nos exhortatur, aut hoc a nobis exigit, ut talia miracula qualia fecit ipse, faciamus? Aut vero Dominus noster Jesus Christus non & modo & semper cum Patre totum mundum gubernat? Et numquid vel ad hoc vocat hominem faciens eum imitatorem suum, ut eum illo gubernet cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt; aut ut sit & ipse creator, per quem fiant omnia, sicut per Christum facta sunt omnia? Neque ad ista opera te invitat Deus salvator Dominus noster Jesus Christus, quæ fecit ab initio, & de quibus *Joan. 1. 3.* scriptum est, Omnia per ipsum facta sunt: *Matth. 14. 25.* neque ad illa quæ fecit in terra. Non hoc tibi dicit, Non eris discipulus meus, nisi ambu- *Joan. 11. 39. & 9. 1.* laveris super mare, aut nisi suscitaveris mor- *Matth. 11. 29.* tuum quatriduanum, aut nisi oculos cæci nati aperueris. Nec hoc. Quid est ergo intrare *Ps. 71. 18.* per januam? Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Quod factus est propter te, hoc in eo debes attendere, ut imiteris. Miracula enim & nondum natus de Maria fecit. Quis enim umquam fecit, nisi ipse de quo dictum est, Qui facit mirabilia magna solus? In ipsius enim virtute, & antea qui fecerunt, potuerunt aliquid facere: in virtute *3. Reg. 17. 22.* Christi Elias mortuum suscitavit. Nisi forte major est Petrus quam Christus, quia Chri- *Joan. 11. 43.* stus voce suscitavit ægrotantem, Petrus autem *Act. 5. 15.* cum transiret, umbra ipsius tangendi proferebantur ægroti. Potentior ergo Petrus quam Christus? Quis hoc dementissimus dixerit? Quare ergo tanta potentia in Petro? Quia *Joan. 10. 8.* Christus in Petro. Ideo dixit; Omnes qui venerunt, fures sunt & latrones: id est, qui venerunt sua sponte, a me non sunt missi, qui venerunt sine me, in quibus ego non fui, quos ego non introduxi: Quotquot ergo miracula facta sunt, sive a præcedentibus, sive consequentibus, idem ipse Dominus fecit, qui fecit & præsentia sua. Nec ad ipsa ergo miracula hortatur, quæ ipse fecit & antequam esset homo: sed quo te hortatur? Ut imiteris quod non posset, nisi factus homo. Tolerare enim passiones numquid posset, nisi homo? Mori & crucifigi & humiliari non posset, nisi homo. Si ergo & tu molestias hujus *Vers. 1.* sæculi cum pateris, quas facit diabolus, sive aperte per homines, sive occulte, sicut Job, sis fortis, sis tolerans: habitabis in adjutorio Altissimi, sicut dicit iste psalmus.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XCI. num. 2.

ECce hodiernus dies sabbati est: hunc in *Vers. 1.* præsenti tempore otio quodam corporali- *Sabbati observatio.* ter languido & fluxo & luxurioso celebrant *Exod. 20. 8.* Judæi. Vacam enim ad nugas: & cum Deus præcepit sabbatum, illi in his quæ Deus prohibet exercent sabbatum. Vacatio nostra a malis operibus, vacatio illorum a bonis operibus est. Melius est enim arare, quam saltare. Illi ab opere bono vacant: ab opere nugatorio non vacant. Nobis sabbatum indicit Deus. Quale? Primo ubi sit videte. Intus est, in corde est sabbatum nostrum. Multi enim vacant membris, & tumultuantur conscientia. Omnis homo malus, sabbatum habere non potest: nusquam enim illi conquiescit conscientia; necesse est in perturbationibus vivat. Cui autem bona est conscientia, tranquillus est: & ipsa tranquillitas sabbatum est cordis. Attendit enim promissorem Dominum; & si laborat in præsenti, extenditur spe futuri, & serenatur omne nubilum tristitiæ; sicut dicit Apostolus, spe gaudentes. Ipsum autem gaudium in tran- *Rom. 12. 12.* quillitate spei nostræ, sabbatum nostrum est. Hoc commendatur, hoc cantatur in isto psalmo, quomodo sit homo Christianus in sabbato cordis sui, id est, in vacatione & tranquillitate & serenitate conscientiæ suæ non perturbatus. Inde dicit hic, unde solent perturbare homines, & docet te agere sabbatum in corde tuo.

Ex libro XII. ejusdem de Civitate Dei Cap. XVII. vers. 1. 2.

ILlud quoque non dubito, ante quam primus *Argumenta, quibus creata naturarum in tempore oppugnatur.* homo creatus esset, numquam quemquam hominem fuisse, nec eumdem ipsum, nescio quibus circuitibus, nescio quoties revolutum, nec alium aliquem natura similem. Neque ab hac fide me philosophorum argumenta deterrent, quorum acutissimum illud putatur, quod dicunt, nulla infinita ulla scientia posse comprehendi: ac per hoc Deus, inquiunt, rerum quas facit, omnium finitarum omnes finitas apud se rationes habet. Bonitas autem ejus numquam vacua fuisse credenda est, ne sit temporalis ejus operatio, cujus retro fuerit æterna cessatio, quasi pœnituerit eum prioris sine initio vacationis, ac propterea sit operis aggressus initium. Et ideo necesse est, inquiunt, eadem semper repeti, eademque semper repetenda transcurrere, &c.

Has argumentationes quibus impii nostram simplicem pietatem, ut cum illis in circuitu ambulemus, de via recta conantur avertere, si ratio refutare non posset, fides irridere deberet. Huc accedit, quod in adjutorio Domini nostri hos volubiles circulos, quos opinio confingit, ratio manifesta confringit. Hinc enim maxime isti errant, ut in circuitu falso ambulare, quam vero & recto itinere malint, quod

men-

mentem divinam omnino immutabilem cujuslibet infinitatis capacem, & innumera omnia sine cogitationis alternatione numerantem, de sua humana, mutabili, angustaque metiuntur. Et fit illis quod ait Apostolus: *Comparantes enim semetipsos sibimetipsis, non intelligunt*. Nam quia illis quidquid novi faciendum venit in mentem, novo consilio faciunt, (mutabiles quippe mentes gerunt;) profecto non Deum, quem cogitare non possunt; sed semetipsos pro illo cogitantes, non illum, sed se ipsos, nec illi, sed sibi comparant. Nobis autem fas non est credere, aliter Deum affici cum vacat, aliter cum operatur: quia nec affici dicendus est, tamquam in ejus natura fiat aliquid, quod ante non fuerit. Patitur quippe qui afficitur, & mutabile est omne quod aliquid patitur. Non itaque in ejus vacatione cogitetur ignavia, desidia, inertia; sicut nec in ejus opere labor, conatus, industria. Novit quiescens agere, & agens quiescere. Potest ad opus novum, non novum, sed sempiternum adhibere consilium; nec pœnitendo quia prius cessaverat, cœpit facere quod non fecerat. Sed & si prius cessavit, & posterius operatus est, (quod nescio quemadmodum ab homine possit intelligi) hoc proculdubio quod dicitur, prius & posterius, in rebus prius non exsistentibus & posterius exsistentibus fuit. In illo autem non alteram præcedentem altera subsequens mutavit aut abstulit voluntatem, sed una eademque sempiterna & immutabili voluntate res quas condidit, & ut prius non essent egit, quam diu non fuerunt, & ut posterius essent, quando esse cœperunt: hinc eis qui talia videre possunt, mirabiliter fortassis ostendens, quam non eis indiguerit, sed eas gratuita bonitate condiderit, cum sine illis ex æternitate initio carente in non minore beatitate permanserit.

2. Cor. 10. 12.

Dei vacatio ab opere sine desidia.

Ex libro XIV. ejusdem de Civitate Dei. capite 4.

Quid sit secundum hominem, quidve secundum Deum vivere?

CUM ergo vivit homo secundum hominem, non secundum Deum, similis est diabolo. Quia nec angelo secundum angelum, sed secundum Deum vivendum fuit, ut staret in veritate, & veritatem de illius, non de suo mendacium loqueretur. Nam & de homine alio loco idem Apostolus ait, *Si autem veritas Dei in meo mendacio abundavit*. Meum dixit mendacium, veritatem Dei. Cum itaque vivit homo secundum veritatem, non vivit secundum seipsum, sed secundum Deum. Deus est enim qui dixit, *Ego sum veritas*. Cum vero vivit secundum seipsum, hoc est, secundum hominem, non secundum Deum, profecto secundum mendacium vivit: non quia homo ipse mendacium est, cum sit ejus auctor & creator Deus, qui non est utique auctor creatorque mendacii; sed quia homo ita factus est rectus, ut non secundum seipsum, sed secundum eum a quo factus est, viveret; id est, illius potius, quam suam faceret voluntatem: non autem ita vivere, quemadmodum factus est ut viveret, hoc est, mendacium. Beatus quippe vult esse, etiam non sic vivendo ut possit esse. Quid est ista voluntate mendacius? Unde non frustra dici potest, omne peccatum esse mendacium. Non enim fit peccatum, nisi ea voluntate, qua volumus ut bene sit nobis, vel nolumus ut male sit nobis. Ergo mendacium est, quod cum fiat ut bene sit nobis, hinc potius male est nobis; vel cum fiat ut melius sit nobis, hinc potius pejus est nobis. Unde hoc, nisi quia de Deo potest bene esse homini, quem delinquendo deserit, non de ipso, secundum quem vivendo delinquit.

Rom. 3. 7.

Joan. 14. 6.

Quod itaque diximus, hinc exstitisse Civitates duas diversas inter se atque contrarias, quod alii secundum carnem, alii secundum spiritum viverent; potest etiam isto modo dici quod alii secundum hominem, alii secundum Deum vivant, &c.

Ex Enchiridio ejusdem de fide, spe & charitate. cap. CIX. & CX.

TEMPUS autem quod inter hominis mortem, & ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est vel requie vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne cum viveret. * Neque enim negandum est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viverent, ut hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut non ei prosint ista post mortem, est vero talis in bono, ut ista non requirat; & est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum ex hac vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. Nemo se autem speret, quod hic neglexerit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est: *Omnes enim adstabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum*. Quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore viveret, comparavit, ut ei possint ista prodesse; Non enim omnibus prosunt; & quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt; pro valde malis, etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe, ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.*

*Caput CIX. Animarum receptacula ante resurrectionem.

*Caput CX. Sacrificium altaris & eleemosynæ prodefunctis, quatenus & quibus prosint.

Rom. 14. 10. 2. Cor. 5. 10.

* Damnationem hic pro punitione eorum, qui post purgatorii pœnas salvandi sunt, accipiendam

Ea

docuit Albertus Magnus in 4. sent. dist. 45. art. 3. ad 1. eamque interpretationem probarunt Magistri deinceps in eumdem sententiarum locum

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XLI. vers. 9. num. 16.

Vers. 9. *Eccli. 35. 26.* *Prov. 6. 6.*

IN *die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte declarabit*. Nulli vacat audire in tribulatione. Attendite cum vobis bene est: audita cum vobis bene est: discite cum tranquilli estis, sapientiæ disciplinam, & verbum Dei ut cibum colligite. Quando enim quisque in tribulatione est, prodesse illi debet quod securus audivit. Etenim in rebus prosperis mandat tibi Deus misericordiam suam, si ei fideliter servieris; quia liberat te de tribulatione: sed non tibi declarat ipsam misericordiam, quam tibi per diem mandavit, nisi per noctem. Cum venerit ipsa tribulatio, tunc adjutorio te non deserit: ostendit tibi verum fuisse, quod tibi per diem mandavit. Etenim scriptum est quodam loco, Speciosa misericordia Domini in tempore tribulationis, sicut nubes pluviæ in tempore siccitatis. *In die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte declarabit*. Non tibi ostendit quia subvenit tibi, nisi venerit tibi tribulatio, unde eruaris ab illo qui tibi per diem promisit. Ideo admonemur imitari formicam. Sicut enim prosperitas sæculi significatur die, adversitas sæculi significatur nocte: ita alio modo prosperitas sæculi significatur æstate, adversitas sæculi significatur hyeme. Et quid facit formica? Per æstatem colligit, quod ei per hyemem prosit. Ergo cum est æstas, cum bene est vobis, cum tranquilli estis, audite verbum Domini. Unde enim fieri potest ut in hac tempestate sæculi hujus sine tribulatione totum hoc mare transeatis? unde fieri potest? cui hoc hominum contigit? Si contigit alicui, plus metuenda est ipsa tranquillitas.

Ex Enarratione ejusdem in Psalmum XLV. num. 5.

Rom. 10. 4.

FInis legis Christus ad justitiam omni credenti. Finis autem dicitur, non quia consumit, sed quia perficit. Nam & finitum cibum dicimus qui manducabatur, & finitam tunicam quæ texebatur: illud ad consumptionem, hoc ad perfectionem. Quia ergo ultra quo tendamus non habemus, cum ad Christum pervenerimus, ipse cursus nostri finis dicitur. Nec putare debemus, quia cum ad illum pervenerimus, aliquid amplius debemus niti ut & ad Patrem perveniamus. Hoc enim putavit & Philippus, cum ei dixit, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Cum dicit, sufficit nobis, finem quærit satietatis & perfectionis. Et ille: Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui vidit me, vidit & Patrem. In illo ergo habemus Patrem, quia ipse in Patre & Pater in ipso, & ipse & Pater unum sunt.

Joan. 14. 8. *Joan. 10. 30.*

Ex eadem enarratione in Psalmum XLV. vers. 2. num. 3.

MUltæ sunt tribulationes, & in omni tribulatione ad Deum confugiendum est: sive sit tribulatio in re familiari, sive sis in salute corporis, sive de periculo charissimorum, sive de aliqua re ad hujus vitæ sustentaculum necessaria, omnino aliud refugium non debet esse homini Christiano quam Salvator ejus, quam Deus ejus, quo cum confugerit, fortis sit. Non enim ipse in se fortis erit, aut sibi ipse fortitudo erit, sed ille illi fortitudo erit, qui refugium ejus factus est. Verumtamen, Carissimi, inter omnes tribulationes humanæ animæ, nulla est major tribulatio quam conscientia delictorum. Namque si ibi vulnus non sit, sanumque sit intus hominis, quod conscientia vocatur, ubicumque alibi passus fuerit tribulationes, illuc confugiet, & ibi inveniet Deum. Si autem ibi requies non est, propter abundantiam iniquitatis, quoniam & ibi Deus non est; quid facturus est homo? quo confugiet, cum cœperit pati tribulationes? Fugiet ab agro ad civitatem, a publico ad domum, a domo in cubiculum, & sequitur tribulatio. A cubiculo jam quo fugiat non habet, nisi in interius cubile suum. Porro si ibi tumultus est, si fumus iniquitatis, si flamma sceleris, non illuc potest confugere, pellitur inde; & cum inde pellitur, a seipso pellitur. Et ecce hostem suum invenit quo confugerat; seipsum quo fugiturus est? Quocumque fugerit, se trahit post se; & quocumque talem traxerit se, cruciat se de se. Ipsæ sunt tribulationes quæ inveniunt hominem nimis: acerbiores enim non sunt: tanto non sunt acerbiores, quanto non sunt interiores. Videte, Carissimi, cum ligna dejiciuntur & probantur a fabris, aliquando in superficie videntur quasi læsa & putria: faber autem inspicit tamquam medullam interiorem ligni; & si sana intus ligna cognoverit, promittit ea in ædificio duratura; nec valde erit de superficie læsa sollicitus, quando id quod interius est sanum renuntiat. Porro homini interius conscientia non invenitur: quid igitur prodest, si quod est exterius sanum est, & putrefacta est medulla conscientiæ? Artæ illæ, & vehementes omnino, & sicut Psalmus ipse ait, nimiæ tribulationes sunt: tamen & in his adjutor est Dominus dimittendo peccata. Iniquorum enim conscientias non sanat, nisi indulgentia. Si enim magnas tribulationes habere se dicit debitor fisci confessus, & intuens angustias rei familiaris suæ, cum se videt non posse esse solvendo, propter imminentes omni anno compulsores, tribulationes magnas se pati dicit, nec usquam respirat nisi in spe indulgentiæ rerum terrenarum: quanto magis debitor pœnarum de abundantia delictorum, quando reddet quod debet de mala conscientia, quando si reddiderit, ipse perit? Hoc enim debitum reddere, pœnas luere est. Restat ergo ut de ipsius indulgentia securi esse possimus: si tamen accepta indulgentia non rursus ad debita contrahenda redeamus.

Vers. 1.

Ex

Ex enarratione ejusdem in Psalmum XLVI. v. 9. n. 10.

Vers. 9. DEus *sedet super sedem sanctam suam*. Quæ sedes ejus sancta? Forsitan cæli, & bene *Act. 1. 2.* intelligitur. Ascendit enim Christus, sicut novimus, cum corpore in quo crucifixus est, & sedet ad dexteram Patris: inde eum venturum exspectamus ad judicandos vivos & mortuos. *Sedet super sedem sanctam suam*. Cæli sunt sedes sancta ejus. Vis & tu esse sedes ejus? Noli putare te esse non posse: para illi locum in *1. Tim. 4. 2.* corde tuo; venit, & libenter sedet: ipse certe est Dei Virtus & Dei Sapientia. Anima justi, *Sap. 7. 7.* sedes sapientiæ. Si ergo anima justi sedes est sapientiæ: sit anima tua justa, & eris regalis sedes sapientiæ. Et revera, Fratres, omnes homines qui bene vivunt, qui bene agunt, secundum caritatem piam conversantur; nonne Deus in illis sedet, & ipse jubet? Obtemperat anima sedenti in se Deo, & ipsa jubet membris. Anima enim tua jubet membro tuo, quo moveatur pes, quo manus, quo oculus, quo auris, & jubet ipsa membris tamquam famulis suis: sed & ipsa servit interius insidenti sibi domino suo. Non potest inferiori se bene imperare, nisi superiori se non fuerit dedignata servire.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum L. n. 5.

DIxerim eis qui non commiserunt (*tale peccatum quale David*) ut vigilent custodire integritatem suam, & cum attendunt magnum cecidisse, parvi timeant. Si vero aliquis jam lapsus hæc audit, & aliquid in conscientia mali tenens, verba Psalmi hujus advertat: attendat quidem vulneris magnitudinem, sed non desperet medici majestatem. Peccatum cum desperatione, certa mors. Nemo ergo dicat, Si jam aliquid mali feci, jam damnandus sum: Deus malis talibus non ignoscit, cur non addo peccata peccatis? Fruar hoc sæculo in voluptate, in lascivia, in cupiditate nefaria: jam perdita spe reparationis, vel hoc habeam quod video, si non possum habere quod credo. Iste ergo Psalmus, sicut cautos facit eos qui non ceciderunt, sic desperatos esse non vult qui ceciderunt, Quisquis peccasti, & dubitas agere pænitentiam pro peccato tuo desperando salutem tuam, audi David gementem. Ad te Nathan propheta non est missus, ipse David ad te missus est. Audi eum clamantem, & simul clama; audi gementem, & congemisce, audi flentem, & lacrymas junge; audi correctum, & condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ non intercludatur. Missus est ad istum virum Nathan propheta, attende regis humilitatem. Non respuit verba præcipientis, non dixit, Audes mihi loqui regi? Rex sublimis Prophetam audivit, plebs ejus humilis Christum audiat.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LIII. num. 3.

OMnes boni latent hic, quia bonum eorum intus est, absconditum est, in corde est, ubi fides, ubi caritas, ubi spes, ubi thesaurus illorum. Numquid hæc bona apparent in sæculo? Et hæc bona latent, & horum bonorum merces latet. At vero dignitas sæculi quomodo alba est? Nitet ad tempus: numquid semper nitebit? Herba est hyemalis, usque ad æstatem viret. Non ergo fiat in animo quod in alio Psalmo invenimus. Confitetur enim quidam prope se cecidisse nutantem, & labasse gressus suos ambulantes in via Dei, dum aspiceret florem quemdam felicitatemque iniquorum: & postea quam cognovit quid iniquis in finem servaret Deus, & quid justis laborantibus promitteret, qui fallere non potest, agens gratias de hac cognitione, ait, Quam bonus Deus Israel rectis corde? Quare hoc dicis? Mei autem, inquit, pene commoti sunt pedes. *Psal. 72. 1. &c.* Unde? Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Confirmati sunt autem gressus ejus, postea quam intellexit in novissima. Quod enim in eodem psalmo paulo post dicit, Hoc labor est ante me: idest, magna mihi quæstio surrexit in corde, quare homines male faciunt, & in sæculo florent, multi autem bene agunt, & in hac terra laborant. Quæstio ergo ista cum magna esset ante oculos meos, & laboriosa ad investigandum; labor est, inquit, ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. Quæ sunt ista novissima? Quæ, nisi quæ scimus jam in Evangelio prænuntiata? Cum enim venerit filius hominis, *Matth. 25. 32.* congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos, sicut pastor segregat oves ab hœdis, oves ponet ad dexteram, hœdos ad sinistram.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LV. vers. 12. num. 19.

DE cordis arca profer laudis incensum, de cellario bonæ conscientiæ profer sacrificium fidei. Quidquid profers, accende caritate. In te sint vota, quæ reddas laudis Deo. Cujus laudis? Quid enim tibi præstitit? *Quoniam eripuisti animam meam de morte*. *Vers. 13.* Ipsa est illa vita quam enuntiat illi: Deus vitam meam enuntiavi tibi. *Vers. 9.* Quid enim eram? Mortuus. *Vers. 12.* Per meipsum eram mortuus: per te quid sum? Vivus. Ideo *in me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi*. En amo Deum meum: nemo hunc mihi eripit, quod illi dem nemo mihi eripit, quia in corde inclusum est. Merito dicitur in illa superiore fiducia. Quid mihi faciat homo? Sæviat homo, permittatur sævire, permittatur efficere quod conatur: quid est ablaturus? Aurum, argentum, pecora, servos, ancillas, fundos, domos, auferat omnia: numquid aufert vota, quæ in me sunt, quæ reddam laudis Deo? Permissus est tentare tentator sanctum virum Job, *Job. 1. 12.* uno puncto temporis abstulit omnia, quidquid facultatum habuerat ademit, abstulit hereditatem, interfecit heredes, neque hoc paulatim, sed catervatim, uno ictu, uno impetu, ut om-

nia subito nuntiarentur; ablatis omnibus solus remansit Job; sed in illo erant vota laudis quæ redderet Deo, in illo plane erant: arcam sancti pectoris sui fur diabolus non invaserat, plenus erat unde sacrificaret. Audi quæ habebat, audi *Ibid. 21.* quæ protulit: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. O divitiæ interiores, quo fur non accedit! Ipse dederat Deus unde accipiebat, ipse ditaverat, unde illi offerebat quod amabat. Laudem a te quærit Deus, confessionem tuam quærit Deus. Sed de agro tuo aliquid daturus es? Ipse pluit ut haberes. De arca daturus es aliquid? Ipse instituit quod daturus es. Quid daturus es quod ab illo non accepisti? Quid enim habes quod non accepisti? *1. Cor. 4. 7.* De corde dabis? Ipse dedit fidem, spem & caritatem: hoc prolaturus, hoc sacrificaturus es. Sed plane omnia illa cetera potest auferre tibi inimicus invito, hoc auferre non potest nisi volenti. Illa perdet & invitus; & volens habere aurum, perdet aurum; & volens habere domum, perdet domum: fidem nemo perdet nisi qui spreverit.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LVI. vers. 1. n. 2.

Vers. 1. QUia ergo passionem Domini cantat iste Psal-
Rom. 10. 4. mus, vide quem titulum habeat: *In finem*. Finis Christus est. Quare dictus est finis? Non qui consumat, sed qui consummet. Consumere enim, perdere est: consummare, perficere. Finitum enim quidquid dicimus, a fine dicimus. Sed aliter dicimus, Finitus est panis; aliter dicimus, Finita est tunica: finitus est panis qui manducabatur, finita est tunica quæ texebatur: panis ergo finitus est ut consumeretur, tunica finita est ut perficeretur. Finis ergo propositi nostri Christus est: quia quantumlibet conemur, in illo perficimur, & ab illo perficimur; & hæc est perfectio nostra, ad illum pervenire: si cum ad illum perveneris, ultra non quæris, finis tuus est. Quomodo enim finis viæ tuæ locus est quo tendis, quo cum perveneris, jam manebis, sic finis studii tui, propositi tui, conatus tui, intentionis tuæ, ille est ad quem tendis, ad quem cum perveneris, ultra non desiderabis, quia melius nihil habebis. Ipse ergo & exemplum nobis vivendi proposuit in hac vita, & præmium vivendi dabit in futura vita.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LVIII. Serm. 1. v. 6. n. 13.

INiquitas omnis parva magnave sit, puniatur necesse est, aut ab ipso homine pænitente, aut a Deo vindicante. Nam & quem pænitet, punit seipsum. Ergo, Fratres, puniamus nostra peccata, si quærimus misericordiam Dei. Non potest Deus misereri omnium operantium iniquitatem quasi blandiens peccatis, aut non eradicans peccata. Prorsus aut punis, aut punit. Vis non puniat? Puni tu. Nam & illud fecisti quod impunitum esse non possit: sed a te puniatur potius, ut facias quod in illo Psalmo scriptum est, Præveniamus faciem ejus in con- *Psal. 49. 2.* fessione. Quid est, Præveniamus faciem ejus? Antequam ipse attendat ut puniat, tu præveni confitendo, & puni. Non ille inveniat quod puniat. Quia cum tu punis iniquitatem, facis æquitatem. Et ideo tui miserebitur Deus, quia jam te operantem æquitatem invenit Deus. Quid est operantem æquitatem? Quia in te hoc odisti, quod & ille odit: ut incipias placere Deo, dum hoc in te punis quod displicet Deo. Nam non potest impunitum relinqui peccatum: quoniam verum est, *Non miserearis omnium qui ope-* *Vers. 6.* *rantur iniquitatem*.

Ex enarratione eadem in Psalmum LXVIII. Serm. 11. v. 18. n. 11.

A*Djutor meus, tibi psallam, quia tu Deus* *Vers. 18.* *susceptor meus es*. Quid eram, nisi subvenires? Quam desperatus eram, nisi curares? Ubi jacebam, nisi advenires? Certe ingenti vulnere periclitabar, sed illud vulnus meum medicum omnipotentem requirebat. Omnipotenti medico nihil est insanabile, non renuntiat ad aliquem: opus est ut tu curari velis, opus est ut manus ejus non refugias. Sed & si nolis curari, vulnus tuum admonet ut cureris: & aversum revocat, & refugientem quodammodo ad se redire compellit, & attrahit. In omnibus implet quod dictum est, Misericordia ejus præveniet me. Cogitate quod dictum est, præveniet me. *Vers. 11.* Si aliquid tuum primum attulisti, & ex tuo aliquo bono primo Dei misericordiam meruisti, non te prævenit. Quando autem vel intelligis quia præventus es, nisi intelligas quod ait Apo-
„ stolus, Quid enim habes quod non accepi- *1. Cor. 4. 7.*
„ sti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc est, Misericordia ejus præveniet me. Denique attendens omnia bona quæcumque habere possumus, sive in natura, sive in instituto, sive in ipsa conversatione, in fide, in spe, in caritate, in bonis moribus, in justitia, in timore Dei, totum non esse nisi ex illius donis, ita conclusit: *Deus meus misericordia mea*. Quid est, *misericordia mea*? Si dicas, Salus mea, intelligo quia dat salutem; si dicas, Refugium meum, intelligo quia confugis ad eum; si dicas, Fortitudo mea, intelligo quia dat tibi fortitudinem: *Misericordia mea* quid est? Totum quidquid sum, de misericordia tua est. Sed promerui te, invocando te? Ut essem, quid feci? ut essem qui te invocarem, quid egi? Si enim egi aliquid ut essem, jam eram antequam essem. Porro si omnino nihil eram antequam essem, nihil te promerui ut essem. Fecisti ut essem, & non tu fecisti ut bonus essem? Dedisti mihi ut sim, & alius mihi dedit ut bonus sim? Si tu mihi dedisti ut sim, & alius mihi dedit ut bonus sim, melior est ille qui mihi dedit ut bonus sim, quam ille qui mihi dedit ut sim. Porro quia te nemo melior, nemo te potentior, nemo te in misericordia largior, a quo accepi ut essem, ab illo accepi ut bonus essem. *Deus meus misericordia mea*.

Ex enarrationem ejusdem in Psalmum LIX. vers. 7. n. 7.

Vers. 7. S*Alvum me fac dextera tua, & exaudi me.* Dextera tua, Domine, salvum me fac: ita salvum me fac, ut ad dexteram stem. *Salvum me fac dextera tua*: non salutem temporalem peto, de hac fiat volumas tua. Ad tempus quid nobis prosit, penitus ignoramus. Quid enim oremus sicut opertet, nescimus: sed salvum me fac dextera tua, ut & si in tempore isto tribulationes aliquas patiar, transacta nocte omnium tribulationem ad dexteram inveniar inter oves, non ad sinistram inter hœdos. *Salvum me fac dextera tua, & exaudi me.* Quia jam illud peto quod dare vis: non verbis delictorom meorum clamo per diem, ut non exaudias, & nocte, ut non exaudias, & non ad insipientiam mihi, sed utique ad commonitionem, addendo saporem de valle salinarum, ut in tribulatione noverim quid petam: peto autem vitam æternam; ergo exaudi me, quia dexteram tuam peto. Intelligat ergo Charitas Vestras, omnem fidelem habentem in corde verbum Dei cum timore, timentem judicium futurum, viventem probabiliter, ne de illo blasphemetur nomen sanctum Domini ejus, multa deprecari secundum sæculum, & non exaudiri, ad vitam æternam semper exaudiri. Quis enim sanitatem non petat, cum ægrotat. Et tamen forte adhuc ægrotare ei utile est. Potest fieri nt hinc non exaudiaris ad voluntatem, ut exaudiaris ad utilitatem. At vero cum illud petis, ot det tibi vitam æternam Deus, ut det tibi regnum cælorum Deus, ut det tibi ad dexteram Filii sui stare, cum venerit judicare terram: securus esto, accipies, si modo non accipis: non enim jam venit tempus ut accipias. Exaudiris, & nescis: quod petis agitur, etsi nescis in quo agitur. In radice est, nondum in fructu.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LXII. vers. 2. num. 6.

QUomodo animæ nostræ promittitur beatitudo, sic & carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur: Audite, & discite, & tenete quæ sit spes Christianorum, quare sumus Christiani. Non enim ad hoc sumus Christiani, ut terrenam nobis felicitatem petamus, quam plerumque habent & latrones & scelerati. Ad aliam felicitatem nos sumus Christiani, quam tunc accipiemus, cum vita ista hujus sæculi tota transierit. Ergo promittitur nobis & carnis resurrectio; & talis resurrectio carnis nobis promittitur, ut caro quidem ista quam modo portamus resurgat in fine. Nec incredibile vobis videatur. Si enim Deus fecit nos qui non eramus, magnum illi est reparare qui eramus? Ergo hoc vobis incredibile non videatur, quia quasi putrescere mortuos videtis, & ire io cineres, & in pulverem. Aut si incendatur aliquis mortuus, aut si canes dilanient eum, putetis quia inde non erit resurrecturus? Omnia quæ discerpuntur, & in favillas quasdam putrescunt, integra Deo sunt. In illa enim elementa mundi eunt, unde primo venerunt, quando facti sumus: non illa videmus; sed tamen Deus unde scit producet illa, quia & antequam essemus, unde sciebat nos produxit. Talis ergo resurrectio carnis nobis promittitur, ut quamvis ipsa sit caro quam modo portamus, quæ resurrectura est, tamen non habeat corruptionem quam modo habet. Modo enim ex corruptione fragilitatis, si non manducemus, deficimus & esurimus; si non bibamus, deficimus & sitimus; si diu vigilemus, deficimus & dormimus; si diu dormiamus, deficimus, ideo vigilamus; si diu manducemus & bibamus, quamvis propter refectionem manducemus & bibamus, ipsa diuturna refectio, defectio est; si diu stemus, fatigamur, ideo sedemus; & si diu sedamus, & ibi fatigamur, & ideo surgimus. Deinde videte quia nullus est carnis nostræ status, quoniam infantia avolat in pueritiam, & quæris infantiam, & non est infantia, quia jam pro infantia pueritia est: iterum & ipsa migrat in adolescentiam, quæris pueritiam & non invenis: adolescens fit juvenis, quæris adolescentem, & non est: juvenis fit senex, quæris juvenem, & non invenis: & senex moritur, quæris senem, & non invenis. Non stat ergo ætas nostra: ubique fatigatio est, ubique lassitudo, ubique corruptio. Attendentes qualem nobis spem resurrectionis promittat Deus, in istis omnibus multiplicibus defectionibus nostris sitimus illam incorruptionem: & sic caro nostra multipliciter sitit Deo. Vers. 2.

Ex eadem enarratione in Psalmum LXII. vers. 7. & 8. n. 15.

S*I memoratus sum tui super stratum meum, in diluculis meditabar in te: quia factus es adjutor meus.* Vers. 7. Vers. 8.
Stratum suum quietem suam dicit. Quando aliquis quietus est, memor sit Dei; quando aliquis quietus est, non per quietem dissolvatur & obliviscatur Deum: si memor est Dei quando quietus est, in actionibus suis in Deum meditatur. Diluculum enim dixit actiones, quia omnis homo diluculo incipit aliquid agere. Quid ergo dixit, *Si memor fui tui in strato meo, & in diluculis meditabar in te.* Si ergo non fui memor in meo, & in diluculo non meditabar in te. Qui quando otiosus est non cogitat Deum, in actionibus suis cogitare potest Deum? Qui autem memor ejus est quando quietus est, in ipso meditatur cum agit, ne in actione deficiat. Ideo quid adjecit? *Et in diluculis meditabar in te: quia factus es adjutor meus.* Etenim nisi Deus adjuvet bona opera nostra, impleri a nobis non possunt. Et digna debemus operari: idest, tamquam in luce, quando Christo demonstrame operamor. Quicumque operatur mala, in nocte operatur, non in diluculo, Apostolo dicente, Qui ine- 1.Thess.5.7. & 8
„ briantur, nocte inebriantur, & qui dor- Rom.13.13.
„ miunt, nocte dormiunt: nos qui diei su- 1.Thess.5.5.
„ mus, sobrii simus. Hortatur nos ut secundum
„ diem ambulemus honeste: Sicut in die, in-
„ quit, honeste ambulemus. Et iterum, Vos, inquit, filii lucis estis, & filii diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filii noctis, & filii

tenebrarum ? Qui omnia mala operantur . Us-
que adeo filii noctis sunt , ut timeant videri
quæ operantur : & quæ publice operantur ma-
la, ideo publice operantur, quia multi illa ope-
rantur : quæ pauci operantur , in abscondito
operantur : qui autem talia publica operantur,
sunt quidem in luce solis, sed in tenebris cor-
dis: Nemo ergo in diluculo operatur, nisi qui
in Christo operatur . Sed qui otiosus memor
est Christi, in ipso meditatur in omnibus actio-
nibus suis , & est illi adjutor in omni bono
opere , ne per infirmitatem suam deficiat.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LXVII.
vers. 32. & 33. num. 41.

PLures codices Latini, & maxime Græci ita
distinctos versus habent , ut non sit in eis
unus versiculus , *Deo regna terræ* ; sed , *Deo* ,
in fine sit versus superioris, atque ita dicatur,
Vers. 32. *Æthiopia præveniet manus ejus Deo* , ac deinde
Vers. 33. sequatur in alio versu , *Regna terræ cantate*
Deo , *psallite Domino* . Qua distinctione , mul-
torum codicum & auctoritate digniorum con-
sonantia , sine dubio præferenda , fides mihi
commendari videtur , quæ opera præcedit :
quia sine bonorum operum meritis per fidem
Rom. 4. 5. justificatur impius, sicut dicit Apostolus , Cre-
denti in eum , qui justificat impium , deputa-
tur fides ejus ad justitiam : ut deinde ipsa fi-
Opera bona. des per dilectionem incipiat operari. Ea quip-
pe sola bona opera dicenda sunt , quæ fiunt
per dilectionem Dei . Hæc autem necesse est
antecedat fides , ut inde ista , non ab istis in-
cipiat illa : quoniam nullus operatur per dile-
ctionem Dei , nisi prius credat in Deum .
Gal. 5. 6. „ Hæc est fides , de qua dicitur , In Christo
„ enim Jesu neque circumcisio aliquid valet ,
„ neque præputium , sed fides quæ per dile-
Cant 4. 8. sec. LXX. „ ctionem operatur . Hæc est fides , de qua
„ ipsi Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum,
Venies & pertransies ab initio fidei . Venit
enim tamquam currus Dei in millibus lætan-
tium, prosperum iter habens, & pertransiit de
Joan. 13. 1. hoc mundo ad Patrem : ut fiat in ea quod
sponsus ipse dicit, qui transiit de hoc mundo
Joan. 17. 24. ad Patrem, Volo ut ubi ego sum, & isti sint
mecum : sed ab initio fidei. Quia ergo ut bo-
na opera sequantur , præcedit fides , nec ulla
sunt bona opera , nisi quæ sequuntur præce-
dentem fidem : nihil aliud videtur dictum ,
Æthiopia præveniet manus ejus Deo, nisi Ætio-
pia credet Deo. Sic enim *præveniet manus ejus*,
id est, opera ejus. Cujus nisi ipsius Æthiopiæ?
Quia hoc in Græco non est ambiguum ; ejus
quippe ibi feminino genere apertissime posi-
tum est. Ac per hoc nihil aliud dictum est ,
quam *Æthiopia præveniet manus suas Deo* , id
est, credendo in Deum, præveniet opera sua.
Rom. 3. 28. & 29. Existimo enim , inquit Apostolus , justificari
„ hominem per fidem sine operibus Legis. An
„ Judæorum Deus tantum? nonne & Gentium.
Sic ergo Æthiopia, quæ videtur extrema Gen-
tium , justificatur per fidem sine operibus Le-
gis. Non enim ut justificetur, de Legis operi-
bus gloriatur ; nec præponit fidei merita sua ,
sed fide prævenit opera sua.

Ex Libro ejusdem de Gratia Christi, cap. 26.

ISTam Dei gratiam in divinis eloquiis mani- CAPUT XXVI.
festam etiam Pelagius manifeste fateatur, se- Quæ sit gratia Pelagianæ gratiæ opposita.
que tamdiu contra sensisse non operiat impu-
dentissimo pudore, sed dolore saluberrimo ape-
riat ; ut sancta Ecclesia non turbetur pervica-
ci ejus obstinatione , sed veraci correctione
lætetur . Cognitionem & dilectionem , sicut 1. Cor. 1. 8.
sunt discernenda , discernat . Quia scientia in-
flat, caritas ædificat . Et tunc scientia non in- Gratia præcipue est illa donum caritatis.
flat, quando caritas ædificat . Et cum sit utrum-
que donum Dei , sed unum minus , alterum
majus ; non sic justitiam nostram super lau-
dem justificatoris nostri extollat , ut horum
duorum quod minus est , divino tribuat adju-
torio , quod autem majus est , humano usur-
pet arbitrio . Et si consenserit, nos gratia Dei Merita non præcedunt gratiam.
accipere caritatem ; non sic sentiat , tamquam
ulla merita bona nostra præcesserint . Nam
quæ merita bona tunc habere poteramus ,
quando Deum non diligebamus ? Ut autem ac-
ciperemus dilectionem qua diligeremus , dile-
cti sumus , cum eam nondum haberemus .
Hoc Joannes apostolus apertissime dicit : Non
quod nos dilexerimus Deum , sed quia ipse 1. Joan. 4. 10.
dilexit nos. Et alibi : Nos diligamus, inquit, Ibid. 19.
quia ipse prior dilexit nos . Optime omnino
atque verissime . Non enim haberemus unde
illum diligeremus, nisi hoc ab illo, cum prior
nos diligeret , sumeremus . Quid autem boni
faceremus, nisi diligeremus? Aut quomodo bo-
num non facimus , si diligamus ? Et si enim
Dei mandatum videtur aliquando non a dili-
gentibus , sed a timentibus fieri : tamen UBI
NON EST DILECTIO, nullum bonum opus
imputatur , nec recte bonum opus vocatur :
quia omne quod non est ex fide peccatum est , Rom. 14. 23.
& fides per dilectionem operatur. Ac per hoc Gal. 5. 6. Rom. 5. 5.
gratiam Dei , qua caritas Dei diffunditur in
cordibus nostris per Spiritum-sanctum , qui da-
tus est nobis , sic confitestur , qui vult vera-
citer confiteri, ut omnino nihil boni sine, il-
la, quod ad pietatem pertinet veramque justi-
tiam, fieri posse dubitet.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LXVIII.
Serm. II. vers. 37. num. 21.

PSalmus finitus est, sed paululum istos duos
versus non relinquamus : admonent enim
nos aliquid, ne desperando in illam structuram
non intremus . *Semen* , inquit , *servorum ejus* Vers. 37.
obtinebit eam : Jam ergo *semen servorum ejus*
qui sunt ? Forte dicis , Judæi nati de Abra-
ham : nos autem qui non sumus nati de Abra-
ham , quomodo habebimus istam civitatem ?
Sed non sunt semen Abrahæ illi Judæi, quibus
dictum est, Si filii Abrahæ estis , facta Abra-
hæ facite. *Semen* ergo *servorum ejus* , imitato- Joan. 8. 39.
res fidei servorum ejus *obtinebunt eam* . Deni-
que ultimus versus superiorem exponit . Quasi
enim turbatus, ne putares forte hoc de Judæis
dici, *Et semen servorum ejus obtinebit eam*, di-
cens , Nos semen gentium , quæ idola colue-
runt , & dæmonibus servierunt ; quid ergo
nobis in hac civitate sperandum est? statim
subjecit ut præsumas & speres : *Et qui dili-*
gunt

gunt nomen ejus, inhabitabunt in ea. Hoc est enim *semen servorum ejus, qui diligunt nomen ejus*. Quia enim servi ejus dilexerunt nomen ejus, quicumque non diligunt nomen ejus, non se dicant semen servorum ejus; & qui diligunt oomen ejus, non se negent semen servorum ejus.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LXXV. vers. 12. num. 17.

Vers. 12. QUid est hoc, *Omnes qui in circuitu ejus sunt offerent munera*? Hoc interim quod Deus admonet dicam vobis, quid ex his verbis mihi ipse inspirare dignatus sit; si melius aliquid postea visum fuerit, & hoc vestrum est; quia communis est omoibus veritas. Non est nec mea, nec tua; non est illius, aut illius: omnibus communis est. Et fortasse ideo media est, ut in circuitu ejus sint omnes qui diligunt veritatem. Quidquid enim omnibus commune est, in medio est. Quare in medio dicitur? Ut tantum distet ab omnibus, & tantum propinquet omnibus, Quod non est in medio, quasi privatum fit. Quod publicum est, in medio ponitur, ut omnes qui veniunt, percipiant, illuminentur. Nemo dicat, Meum est: oc in parte sua velit facere, quod in medio est omnibus. Quid est ergo, *Omnes qui in circuitu ejus sunt offerent munera*? Omnes qui intelligunt, communem esse omoibus veritatem, & non illam faciunt quasi suam superbiendo de illa, ipsi offerent munera; quia humilitatem habent: qui autem quasi suum faciunt quod omnibus commune est; tamquam in medio positum, ad partem seducere conantur, non offerent hi munera, quia *Omnes qui in circuitu ejus sunt, of-*
Vers. 13. *ferent munera*. * *Terribili*. Offerentur munera terribili. Timeant ergo omnes, qui in circuitu ejus sunt. Ideo enim timebunt, & cum tremore laudabunt: quia ideo in circuitu ejus sunt, ut omnes assequantur eum, & publice omnibus confluat, & publice illuminet. Hoc est, contremiscere, Tu cum feceris tibi eum quasi proprium, & jam non communem, ex-
Psal. 2. 11. tolleris in superbiam, cum scriptum sit; Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. Ergo offerent munera, qui in circuitu ejus sunt, ipsi enim humiles sunt, qui communem norunt esse omoibus veritatem.

Ex eadem enarratione in Psalmum LXXV. vers. 13. num. 18.

Vers. 13. TErribiles sunt reges terræ, sed ille super omnes, qui terret reges terræ. Esto rex terræ, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquies, ero rex terræ? Rege terram, & eris rex terræ. Noli ergo aviditate imperandi ponere tibi ante oculos provincias latissimas, qua tua regna diffundas, terram quam portas re-
1. Cor. 9. 25. „ ge. Audi Apostolum regentem terram: Non „ sic pugillor, quasi aerem verberans, sed ca- „ stigo corpus meum, & in servitutem redi- „ go, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus „ efficiar. Ergo, Fratres mei, estote in circuitu ejus, ot per quemcumque vobis veritas sonuerit; non illam imputetis illi, per quem sonat; sed de medio sit omnibus, quia æqualiter adest omnibus. Et estote humiles, ne vobis & vos ipsi usurpetis, si quid forte boni illius intellexeritis. Quia & nos quod melius intellexerimus, vestrum est, & quod vos melius intellexeritis, nostrum est: ut in circuitu ejus simus, & humiles simus. Atque ita perdentes spiritum nostrum offeremus munera terribili super omnes reges terræ, idest, super omnes regentes carnem suam, sed subjectos Creatori suo.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum LXXXV. vers. 5. num. 8. & 9.

ET *multum misericors*. Non enim solum mi- Vers. 5.
sericors sed *multum misericors*. Abundat enim iniquitas nostra, abundat & misericordia tua. *Et multum misericors et omnibus invocantibus te*. Et quid est quod dicit multis locis Scriptura, Quia invocabunt, & non exaudiam
eos: (Certe *misericors omnibus invocantibus* Prov. 1. 28.
te:) nisi quia quidam invocantes, non ipsum invocant? de quibus dicitur, Deum non in-
vocaverunt. Invocant, sed non Deum. Invo- Psal. 52. 6.
cas quidquid amas. Invocas quidquid in te
vocas, invocas quidquid vis ut veniat ad te. Invocare quid sit.
Porro si Deum propterea invocas, ut veniat ad te pecunia, ut veniat ad te hereditas, ut veniat ad te sæcularis dignitas, illa invocas quæ vis ut veniant ad te; sed Deum adjutorem tibi ponis cupiditatum, non exauditorem desideriorum. Deus bonus, si det quod vis. Quid, si male vis, nonne erit magis non dando misericors? Porro si non dederit, jam nihil tibi Deus est: & dicis, Quantum rogavi, quam sæpe rogavi, & non sum exauditus! Quid enim petebas? Forte morte inimici tui. Quid si & ille petebat tuam? Qui te creavit, ipse & illum; homo es, homo est & ille: Deus autem judex est, audit ambos, & non exaudit ambos. Tristis es, quia non es exauditus contra illum: gaude quia non est exauditus contra te. Ego, inquis, non hoc petebam, non inimici mei petebam mortem,
sed vitam petebam filii mei. Quid mali pete- Sap. 4. 11.
bam? Nihil mali petebas, sicut tu sentiebas. Nam quid, si ille raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius? Sed peccator, inquis, erat; & ideo volebam eum vivere, ut corrigeretur. Tu volebas eum vivere, ut melior esset: quid si Deus noverat, si viveret, pejorem futurum? Unde ergo nosti quid illi prodesset, mori an vivere? Si ergo non nosti, redi ad cor tuum, dimitte Deo consilium tuum. Quid ergo, inquis, faciam? quid orem? Quid ores? Quod te docuit Dominus, quod ut docuit cælestis magister. Invoca Deum tamquam Deum, ama Deum tamquam Deum. Illo melius nihil est: ipsum desidera, ipsum concupisce. Vide invocantem Deum in alio Psalmo: Unam petii a Domino, hanc requi-
„ ram. Quid est quod petit? Ut inhabitem
„ in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Psal. 26. 4.
„ Ut quid hoc? Ut contempler delectationem „ Domini. Si ergo amator Dei esse vis, sincerissimis medullis castisque suspiriis ipsum dilige,

ipsum

ipsum ama, illi flagra, illi inhia quo jocundius nihil invenis, quo melius, quo lætius, quo diuturnius. Quid enim tam diuturnum, quam id quod est sempiternum? Non times ne aliquando a te pereat, qui facit ne tu pereas. Si ergo tu invocas Deum, tamquam Deum, securus esto exaudiris: pertines ad istum versum, *Et multum misericors omnibus invocantibus te.*

Noli ergo dicere, Illud mihi non dedit. Redi ad conscientiam tuam, libra, interroga, parcere illi noli. Si vere Deum invocasti, certus esto, quia id forte quod volebas temporaliter, ideo non dedit, quia non tibi proderat. Ædificetur in hoc cor vestrum, Fratres, cor Christianum, cor fidele: ne incipiatis tristes facti, veluti fraudati desideriis vestris, ira in *Act.* 9. 5. indignationem contra Deum. Etenim non expedit adversus stimulum calcitrare. Recurrite ad Scripturas. Exauditur diabolus, & non ex- *Matt.* 8. 32. auditur Apostolus. Quid vobis videtur? quomo- *Job.* 1. 12. do exaudiuntur dæmones? Petierunt se ire in porcos, & concessum est eis. Quomodo exau- 2. *Cor.* 12. 7. &c. ditus est diabolus? Petiit Job tentandum, & accepit. Quomodo non exauditus est Apostolus? „ In magnitudine, inquit, revelationum „ ne extollar, datus est mihi stimulus carnis „ meæ angelus satanæ qui me colaphizet: pro- „ pter quod ter Dominum rogavi ut auferret „ eum a me, & dixit mihi, Sufficit tibi gra- „ tia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Exaudivit eum quem disponebat damnare, & non exaudivit eum, quem volebat sanare. Nam & æger petit multa a medico, non dat medicus: non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad sanitatem. Ergo medicum tuum pone Deum, pete ab illo salutem, & salus tua ipse erit: non quasi salutem extrinsecus, sed ut salus ipse sit: ne rursus ames aliam salutem præter ipsum: *Psal.* 34. 3. sed quomodo habes in Psalmo, Dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Quid ad te, quid tibi dicat, ut se tibi det? Vis ut det se tibi? Quid si quod vis habere, non vult ipse ut habeas, ut se tibi det? Impedimenta removet, ut intret ad te. Bona cogitate & considerate, Fratres, quæ dat Deus peccatoribus: & hinc intelligite quid servet servis suis. Peccatoribus blasphemantibus eum quotidie dat cælum & terram, dat fontes, fructus, salutem, filios, copias, ubertatem: hæc omnia bona non dat nisi Deus. Qui talia peccatoribus dat, quid eum putas servare fidelibus suis? Hoccine de illo sentiendum est, quia qui talia malis dat, nihil servat bonis? Immo vero servat, non terram, sed cælum. Vilius forte aliquid dico, cum dico cælum: sed seipsum qui fecit cælum. Pulcrum est cælum, sed pulcior est fabricator cæli. Sed video cælum, & illum non video. Oculos enim habes ad videndum cælum, cor nondum habes ad videndum fabricatorem cæli. Ideo venit de cælo in terram, ut mundet cor, quo videatur qui fecit cælum & terram. Sed plane cum patientia salutem expecta. Quibus te medicamentis curet, ille novit; quibus sectionibus, quibus ustionibus, ille novit. Tu tibi ægritudinem comparasti peccando: ille venit non solum fovere, sed & secare & urere. Non vides quanta homines patiantur sub medicorum manibus, spem incertam homine promittente? Sanabeаis, dicit medicus, sanaberis, si secuero. Et homo dicit, & homini dicit: nec qui dicit certus est, nec qui audit: quia ille dicit homini, qui non fecit hominem, & non perfecte scit quid agatur in homine: & tamen ad verba hominis plus nescientis quid agatur in homine credit homo, subdit membra, ligari se patitur, aut plerumque etiam non ligatus secatur aut uritur: & accipit forte salutem paucorum dierum, jam sanatus quando moriatur ignorans; & fortasse dum curatur moritur, & fortasse curari non poterit. Cui autem promisit Deus aliquid, & fefellit?

Ex libro ejusdem de spiritu & littera, cap. 27.

NEc movet, quod *naturaliter* eos (gentiles scilicet) dixit (Apostolus) *quæ legis sunt facere*, non spiritu Dei, non fide, non gratia. Hoc enim agit spiritus gratiæ, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quippe contra naturam est, quod utique sanat gratia: propter quam Deo dicitur, *Miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi*. Proinde naturaliter homines quæ legis sunt faciunt: qui enim hoc non faciunt, vitio suo non faciunt. Quo vitio lex Dei est deleta de cordibus: ac per hoc, vitio sanato, cum illic scribitur, fiunt quæ legis sunt naturaliter: non quod per naturam negata sit gratia, sed potius per gratiam reparata natura. *Per unum* *Rom.* 5. 12. quippe *hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt*: & ideo quia *non est distinctio, egent gloria Dei, justifi-* *Rom.* 3. 22. *cati gratis per gratiam ipsius*. Qua gratia in interiore homine renovato justitia scribitur, quam culpa deleverat: & hæc misericordia super genus humanum per Christum Jesum Dominum nostrum. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Je-* 1. *Tim.* 2. 5. *sus*.

[CAPUT XXVII. Legem fieri naturaliter, idem quod secundum naturam gratia reparatam. *Rom.* 2. 14. *Psal.* 40. 5.]

Ex enarratione I. in Psalmum XXXIII. num. 6.

SUblatum est sacrificium Aaron, & cœpit esse sacrificium secundum ordinem Melchisedech .... Dominus noster Jesus Christus in corpore & sanguine suo voluit esse salutem nostram. Unde autem commendavit corpus & sanguinem suum? De humilitate sua. Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem ipsius, In prin- *Joan.* 1. 1. cipio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ecce cibus sempiternus: sed manducant Angeli, manducant supernæ Virtutes, manducant cælestes Spiritus, & manducantes saginantur, & integrum manet quod eos satiat & lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum? Unde cor tam idoneum illi cibo? Oportebat ergo ut mensa illa lactesceret, & ad parvulos perveniret. Unde autem fit cibus lac? unde cibus in lac convertitur? nisi per carnem trajiciatur? Nam mater hoc facit. Quod manducat mater,

Sacrificium Christi. *Matth.* 26. 26.

ter, hoc manducat infans: sed quia minus idoneus est infans, qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat, & per humilitatem mamillæ & lactis succum, de ipso pane pascit infantem. Quomodo ergo de ipso pane pavit nos Sapientia Dei? *Joan. 1. 14.* Quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Videte ergo humilitatem? Quia panem Angelorum manducavit homo, ut scriptum est, Panem cæli dedit eis, panem Angelorum manducavit homo: *Ps. 77. 24.* id est, Verbum illud quo pascuntur Angeli sempiternum, quod est æquale Patri, manducavit homo: quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. *Phil. 2. 6. &c.* Saginantur illo Angeli: sed semetipsum exinanivit, ut manducaret panem Angelorum homo, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: ut jam de cruce commendaretur nobis caro & sanguis Domini novum sacrificium.

---

*Ex Epistola ejusdem XXXVIII. * ad Profuturum num. 2.* **alias 149.*

NOn desunt scandala, sed neque refugium: non desunt mærores, sed neque consolationes. Atque inter hæc quam vigilandum sit, ne cujusquam odium cordis intima teneat, neque sinat ut oremus Deum in cubiculo nostro clauso ostio, sed adversus ipsum Deum claudat ostium, nosti optime frater, subrepit autem dum nulli irascenti ira sua videtur injusta. Ita enim inveterascens ira fit odium, dum quasi justi doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum acescat, vasque corrumpat. Quapropter multo melius, nec juste cuiquam irascimur, quam velut juste irascendo in alicujus odium iræ occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis, solemus dicere, multo esse melius malum hominem perpeti, quam forsitan per ignorantiam excludi bonum, dum cavemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi contra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiam iræ juste pulsanti non aperire penetrale cordis, quam admittere non facile recessuram, & perventuram de surculo ad trabem. Audet quippe impudenter etiam crescere citius quam putatur. Non enim erubescit in tenebris, cum super eam sol occiderit.

Ex Tractatu ejusdem V. in Joannis Evangelium n. 15. & Tract. VI. n. 14. 15. & 17.

Tract. V. num. 15. Joan. 1. 33. DIcunt fortasse (*Donatistæ*,) Credimus ei. (*Joannes*) Quomodo ergo dicitis quia vos baptizatis, & Joannes dicit. *Hic est qui baptizat?* Sed ministros, inquiunt, tanti judicis justos oportet esse, per quos baptizatur. Et ego dico, & omnes dicimus, quia justos oportet esse tanti judicis ministros: sint ministri justi, si volunt; si autem noluerint esse justi qui cathedram Moysi sedent: securum me fecit magister meus, de quo Spiritus ejus dixit, *Hic est qui* „ *baptizat*. Quomodo securum me fecit? Scri„ bæ, inquit, & Pharisæi cathedram Moysi se„ dent; quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, „ facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. *Matth. 23* Si fuerit minister justus, computo illum cum Paulo, computo illum cum Petro; cum istis computo justos ministros: quia vere justi ministri gloriam suam non quærunt; ministri enim sunt, pro judicibus haberi nolunt, spem in se poni exhorrescunt: ego computo cum Paulo ju„ stum ministrum. Quid enim dicit Paulus? Ego „ Plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incremen„ tum dedit: neque qui plantat est aliquid, ne„ que qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. *1. Cor. 3. 6.* Qui vero fuerit superbus minister, cum Zabulo computatur: sed non contaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum, quod per illum transit liquidum venit ad fertilem terram: puta quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructum ferre non potest: & per lapideum canalem transit aqua, transit aqua ad areolas; in canali lapideo nihil generat, sed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritalis enim virtus sacramenti ita est ut lux: & ab illuminandis pura excipitur, & si per immundos transeat, non inquinatur.

Tract. VI. num. 14. 15. & 17. Docet nos columba. Respondet enim de capite Domini, & dicit, Baptismum habes, charitatem autem qua gemo non habes. Quid est hoc, inquit, Baptismum habeo, charitatem non habeo? Sacramenta habeo, & charitatem non? Noli clamare: ostende mihi quomodo habeat charitatem qui dividit unitatem. Ego, inquit, habeo baptismum. Habes, sed BAPTISMUS ille SINE CHARITATE NIHIL tibi PRODEST: quia sine charitate tu nihil es. Nam baptismus ille, etiam in illo qui nihil est, non est nihil. Baptisma quippe illud aliquid est, & magnum aliquid est: propter illum de quo dictum est, *Hic est qui baptizat*. Sed ne putares illud quod magnum est, tibi aliquid prodesse posse si non fueris in unitate, super baptizatum columba descendit, tamquam dicens, Si baptismum habes, esto in columba, ne non tibi prosit quod habes. Veni ergo ad columbam, dicimus, non ut incipias habere quod non habebas, sed ut prodesse tibi incipiat quod habebas. Foris enim habebas baptismum ad perniciem: intus si habueris, incipit prodesse ad salutem.

De Consecr. dist. 2. cap. Et sancta. Non enim tantum tibi non prodesset baptisma, & non etiam oberat: ET SANCTA POSSUNT OBESSE: in bonis enim sancta ad salutem insunt, in malis ad judicium. Certe enim, Fratres, novimus quid accipiamus, & utique sanctum est quod accipimus, & nemo dicit, non esse sanctum: & quid ait Apostolus? Qui autem manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit. *1. Cor. 11. 29.* Non ait quia illa res mala est, sed quia ille malus male accipiendo, ad judicium accipit bonum quod accipit. Num enim mala erat buccella, quæ tradita est Judæ a Domino? absit. Medicus non daret venenum: salutem medicus dedit, sed indigne accipiendo ad perniciem accepit, qui non pacatus accepit. Sic ergo & qui baptizatur &c.

Noli de baptismate gloriari, quia dico ipsum est: ecce dico ipsum est, tota Catholica dicit ipsum est: advertit columba, & agnoscit, & ge-

mit

mit quia ipsum foris habes; videt ibi quod agnoscat, videt & quod corrigat. Ipsum est, veni: gloriaris quia ipsum est, & non vis venire. Quid ergo mali, qui non pertinent ad columbam? Ait tibi columba, Et mali inter quos gemo, qui non pertinent ad membra mea, & necesse est ut inter illos gemam, nonne habent quod te habere gloriaris? nonne multi ebriosi habent baptismum? nonne multi avari? nonne multi idololatræ? & quod est pejus, furtim? nonne Pagani ad idola eunt, vel ibant publice? nunc occulte Christiani sortilegos quærunt, mathematicos consulunt. Et isti habent baptismum, sed columba gemit inter corvos. Quid ergo gaudes quia habes? hoc habes quod habet & malus. Habeto humilitatem, charitatem, pacem: habeto bonum quod nondum habes, ut prosit tibi quod habes.

Ex Tractatu ejusdem XV. in Joannis Evangelium, cap. 4. v. 16. n. 19.

Vers. 16. VIdens Jesus quia mulier non intelligebat, & volens eam intelligere, *Voca*, inquit, *virum tuum*. Ideo enim nescis quod dico, quia intellectus tuus non adest: loquor ego secundum spiritum, tu audis secundum carnem. Quæ loquor, nec ad voluptatem aurium pertinent, nec ad oculos, nec ad olfactum, nec ad gustum, nec ad tactum: mente sola capiuntur, intellectu solo hauriuntur: ille intellectus non tibi adest, quomodo capis quod dico? *Voca virum tuum*, præsenta intellectum tuum. Quid tibi est enim animam habere? Non est magnum, nam & pecus habet. Unde tu melior? Quia intellectum habes, quod pecus non habet. Quid est ergo, *Voca virum tuum*? Non me capis, non me intelligis: de dono Dei tibi loquor, tu autem carnem cogitas: secundum carnem sitire non vis, ego spiritum alloquor: absens est intellectus tuus, *Voca*
Ps. 31. 9. *virum tuum*. Noli esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Ergo, Fratres mei, animam habere, & intellectum non habere, hoc est non adhibere, nec secundum eum vivere, bestialis est vita. Est enim in nobis quiddam bestiale quo in terra vivimus, sed intellectu regendum est. Motus enim animæ secundum carnem se moventis, & in delicias carnales immoderate diffluere cupientis, regit de super intellectus. Qui debet dici vir? qui regit, an qui regitur? Procul dubio cum ordinata vita est, intellectus animam regit, ad ipsam animam pertinens. Non enim aliquid aliud est quam anima, sed aliquid animæ est intellectus: quomodo non aliquid aliud quam caro est oculus, sed aliquid carnis est oculus. Cum autem carnis aliquid sit oculus, solus tamen luce perfruitur: cetera autem membra carnalia luce perfundi possunt, lucem sentire non possunt; solus ea oculus & perfunditur & perfruitur. Sic in anima nostra quiddam est quod intellectus vocatur. Hoc ipsum animæ quod intellectus & mens dicitur, illuminatur luce superiore. Jam superior illa lux, qua mens humana illuminatur, Deus est: Erat enim verum lumen
Joan. 1. 9. quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Talis lux Christus erat, talis lux cum muliere loquebatur: illa intellectu non aderat, qui illa luce illuminaretur, nec tantum perfunderetur, verum etiam frueretur. Ergo Dominus tamquam diceret, Illustrare volo, & non adest quem, *Voca*, inquit, *virum tuum*: adhibe intellectum per quem docearis, quo regaris. Ergo constitue animam excepto intellectu tamquam feminam: intellectum autem habere tamquam virum. Sed iste vir non bene regit feminam suam, nisi cum a superiore regitur. Caput enim mulie- *1. Cor. 11. 3.*
ris vir, caput autem viri Christus. Loquebatur caput viri cum femina, & non aderat vir. Et tamquam diceret Dominus, Adhibe caput tuum, ut ille suscipiat caput suum. Ergo *Voca virum tuum, & veni huc*: id est, adesto, præsens esto: velut enim absens es, dum non intelligis præsentis vocem veritatis: præsens esto, sed noli sola; cum viro tuo adesto.

Ex Tractatu ejusdem XVIII. in Joannis Evangelium, cap. 5. v. 20. n. 9. & 10.

PAter diligit Filium, & omnia demonstrat ei *Vers. 20.*
quæ ipse facit. Ecce est illud, *demonstrat*. *Demonstrat* quasi cui? Utique quasi videnti. Redimus ad id quod explicare non possumus, quomodo Verbum videat. Ecce homo factus est per Verbum: sed homo habet oculos, habet aures, habet manus, diversa membra in corpore: per oculos potest videre, per aures potest audire, per manus operari: diversa membra, diversa membrorum officia. Non potest illud membrum quod potest alterum: tamen propter corporis unitatem, oculus & sibi & auri videt, & auris sibi & oculo audit. Numquid tale aliquid in Verbo arbitrandum est esse, quoniam omnia per ipsum? Et di-
xit Scriptura in Psalmo, Intelligite qui insipien- *Ps. 93. 8.*
tes estis in populo, & stulti aliquando sapite: Qui plantavit aurem non audiet, aut qui finxit oculum, non considerat? Si ergo finxit oculum Verbum, quia omnia per Verbum; si plantavit aurem Verbum, quia omnia per Verbum, non possumus dicere; Non audit Verbum, non videt Verbum: ne objurget nos Psalmus, & dicat, Stulti aliquando sapite. Itaque si audit Verbum, & videt Verbum, audit Filius & videt Filius: numquid tamen & in ipso diversis locis quæsituri sumus oculos & aures? Aliunde audit, aliunde videt; & auris ejus non potest quod oculus, & oculus non potest quod potest auris? An totus ille visus est, & totus auditus? Forte ita: immo non forte, sed vere ita: dum tamen & ipsum ejus videre, & ipsum ejus audire, longe alio modo quam nostrum sit. Et videre & audire simul in Verbo est, nec aliud est ibi audire, & aliud videre; sed auditus visus, & visus auditus.

Et nos qui aliter videmus, aliter audimus, hoc unde novimus? Redimus forte ad nos, si non sumus prævaricatores, quibus dictum est,
Redite prævaricatores ad cor. Redite ad cor: *Isa. 46. 8.*
quid itis a vobis, & peritis ex vobis? quid itis solitudinis vias? Erratis vagando: redite. Quo? ad Dominum. Cito est: primo redi ad cor tuum, exul a te vagaris foris: teipsum non nosti, & quæris a quo factus es: Redi, redi ad cor, tolle te a corpore: corpus tuum habitatio tua est;

est: cor tuum sentit etiam per corpus tuum: sed corpus tuum non quod cor tuum: dimitte & corpus tuum, redi ad cor tuum. In corpore tuo inveniebas alibi oculos, alibi aures: in corde tuo numquid hoc invenis? An in corde
Luc. 8. 8. tuo non habes aures? De quibus ergo Dominus dicebat, Qui habet aures audiendi, audiat? An in corde non habes oculos? Unde dicit Apo-
Ephes. 1. 18 stolus, illuminatos oculos cordis vestri? Redi ad cor: vide ibi quid sentias forte de Deo, quia ibi est imago Dei. In interiore homine habitat Christus, in interiore homine renovaris ad imaginem Dei, in imagine sua cognosce auctorem ejus. Vide quemadmodum omnes corporis sensus cordi intro nuntient quid senserint foris: vide quam multos ministros habeat unus interior imperator, & quid apud se etiam sine his ministris agat. Renuntiant oculi cordi alba & nigra; renuntiant aures eidem cordi canora & dissona; renuntiant nares eidem cordi odora & putentia; renuntiat gustus eidem cordi amara & dulcia; renunciat tactus eidem cordi lenia & aspera; renuntiat & sibi ipsum cor justa & injusta. Cor tuum & videt & audit, & cetera sensibilia dijudicat; & quo non aspirant corporis sensus, justa & injusta, mala & bona discernit. Ostende mihi oculos, aures, nares cordis tui. Diversa sunt quæ ad cor tuom referuntur, & diversa ibi membra non inveniuntur. In carne tua alibi audis, alibi vides: in corde tuo ibi audis, ubi vides. Si hoc imago, quantopotentius ille cujus imago? Ergo & audit Filius, & videt Filius, & ipsa visio & auditio Filius: & hoc est illi audire quod esse, & hoc est illi videre quod esse. Tibi non hoc est videre quod esse: quia etsi perdas visum, potes esse, etsi perdas auditum, potes esse.

Ex eodem Augustino Tractatu XIX. in Joannis Evangelium, cap. 5. v. 6. n. 12. & 13.

ECce, inquis, fateris ipse quod vitam Filio Pater dedit, ut habeat eam quidem in semetipso, sicut habet Pater vitam in semetipso, non indigens ille non indigeat & iste; ut sit ille vita, sit & iste; & utrumque conjunctum una vita, non duæ; quia unus Deus, non duo dii: & hoc ipsum sit esse vitam. Quomodo ergo dedit Filio vitam Pater? Non sic quasi ante fuerit Filius sine vita, atque ut viveret a Patre acceperit vitam: nam si hoc esset, non haberet vitam in semetipso. Ecce de anima loquebar. Est anima: etsi non sit sapiens, etsi non si justa, anima est; etsi non sit pia, anima est. Aliud illi ergo est esse animam, aliud vero esse sapientem, esse justam, esse piam. Est ergo aliquid quo nondum est sapiens, nondum justa, nondum pia, non tamen nihil est, non tamen nulla vita est: nam ex operibus quibusdam suis ostendit se vitam, etsi non se ostendit sapientem, piam, justam. Nisi enim viveret, corpus non moveret, pedibus gressum, manibus opus, oculis intuitum, auribus auditum non imperaret, non aperiret os ad vocem, linguam ad distinctionem vocum non moveret. His itaque operibus vivere se ostendit, & esse aliquid quod sit corpore melius: sed numquid his operibus, sapientem, piam, justam se ostendit? Nonne ambulant, operantur, vident, audiunt, loquuntur & stulti, & impii, & injusti? Cum vero se erigit ad aliquid quod ipsa non est, & quod supra ipsam est, & a quo ipsa est, percipit sapientiam, justitiam, pietatem: sine quibus cum esset, mortua erat, nec vitam habebat qua ipsa viveret, sed qua corpus vivificaret. Aliud est enim in anima unde corpus vivificatur, aliud unde ipsa vivificatur. Melius quippe est quam corpus: sed melius quam ipsa est Deus. Est ergo ipsa, etiamsi sit insipiens, injusta, impia, vita corporis. Quia vero vita ejus est Deus, quomodo cum ipsa est in corpore, præstat illi vigorem, decorem, mobilitatem, officia membrorum: sic cum vita ejus Deus in ipsa est, præstat illi sapientiam, pietatem, justitiam, charitatem. Aliud est ergo quod præstatur corpori de anima; aliud quod præstatur animæ de Deo: Vivificat & vivificatur: mortua vivificat, si ipsa non vivificatur. Veniente itaque verbo & infuso audientibus, factisque illis non solum audientibus, sed etiam obedientibus, resurgit anima a morte sua ad vitam suam, hoc est, ab iniquitate, ab insipientia, ab impietate ad Deum suum, qui est illi sapientia, justitia, claritas. Surgat ad illum, il-
luminetur ab illo. Accedite, inquit, ad illum, Ps. 33. 5.
& quid nobis erit? & illuminamini. Si ergo accedendo illuminamini, & recedendo tenebramini; non erat in vobis lumen vestrum, sed in Deo vestro. Accedite, ut resurgatis: si recesseritis, moriemini. Si ergo accedendo vivitis, recedendo morimini; non erat in vobis vita vestra. Ipsa enim est vita vestra, quæ est lux ve-
stra. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumi- Ps. 35. 10
ne tuo videbimus lumen.

Non ergo sicut anima aliquid aliud est ante quam illuminetur, & sit melius cum illuminatur participatione melioris, ita & Verbum Dei, Filius Dei, aliquid aliud erat ante quam acciperet vitam, ut participando habeat vitam; sed vitam habet in semetipso, ac per hoc ipse est ipsa vita. Quid ergo ait? *Dedit Filio vitam habere in semetipso?* Breviter dixerim, Genuit Filium. Neque enim erat sine vita, & accepit vitam: sed nascendo vita est. Pater vita est non nascendo; Filius vita est nascendo. Pater de nullo patre, Filius de Deo Patre. Pater quod est, a nullo est: quod autem Pater est, propter Filium est. Filius vero & quod Filius est, propter Patrem est; & quod est a Patre est. Hoc ergo dixit, *Vitam dedit Filio, ut haberet eam in semetipso?* tamquam diceret, Pater qui est vita in semetipso, genuit Filium qui esset vita in semetipso. Pro eo enim quod est genuit, voluit intelligi *dedit*. Tamquam si cuiquam diceremus, Dedit tibi Deus esse. Cui dedit? Si alicui jam existenti dedit esse, non ei dedit esse: quia erat, antequam ei daretur, qui posset accipere. Cum ergo audis, Dedit tibi esse, non eras qui acciperes, & existendo accepisti ut esses. Dedit structor domus huic ut esset. Sed quid ei dedit? ut domus esset. Cui dedit? huic domui. Quid ei dedit? ut domus esset. Quomodo potuit dare domui ut domus esset? Etenim si domus erat, cui daret, ut domus esset, quando jam domus erat? Quid est ergo, Dedit ei ut domus esset? fecit ut domus esset. Quid ergo Filio dedit? dedit ei ut Filius esset, genuit ut vita esset: hoc est, *Dedit ei ha-*

bere vitam in semetipso, ut esset vita non egens vita, ne participando intelligatur habere vitam. Si enim participando haberet vitam, posset & amittendo esse sine vita: hoc in Filio ne accipias, ne cogites, ne credas. Manet ergo Pater vita, manet & Filius vita; Pater vita in semetipso, non a Filio: Filius vita in semetipso, sed a Patre. A Patre genitus ut esset vita in semetipso; Pater vero non genitus vita in semetipso. Nec minorem Filium genuit, qui crescendo fieret æqualis. Non enim ad sui perfectionem adjutus est tempore, per quem perfectum creata sunt tempora. Ante omnia tempora Patri coæternus est. Non enim umquam Pater sine Filio: æternus autem Pater est: ergo coæternus & Filius. Quid tu anima? Mortua eras, amiseras vitam, audi Patrem per Filium. Surge, accipe vitam: ut in eo recipias vitam quam non habes in te, qui habet vitam in semetipso. Vivificat ergo te Pater, & Filius: & agitur prima resurrectio, quando resurgis ad participandam vitam quod tu non es; & participando efficeris vivens. Resurge a morte tua in vitam suam, qui est Deus tuus: & transi a morte in vitam æternam. Habet enim vitam æternam Pater in semetipso: & nisi Filium talem generaret, qui haberet vitam in semetipso, non
Joan. 5. 21. sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & Filius quos vellet vivificaret.

Ex ejusdem, Tractatu XXVI. in Joannis Evangelium, cap. 6. ℣. 57. n. 18.

Vers. 57. JAm exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid sit manducare corpus ejus & sanguinem bibere, *Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo*. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per
De consecr. dist. 2. cap. Qui discordat. hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritaliter carnem ejus, nec bibit ejus sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi: sed magis tantæ rei sacramentum ad judicium sibi manducat & bibit, quia immundus præsumsit ad Christi accedere sacramenta, quæ aliquis non digne sumit, nisi qui mundus est: de quibus di-
Matth. 5. 8. citur, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Ex ejusdem Tractatu XXVIII. in Joannis Evangelium, cap. 7. ℣. 6. num. 7.

Ps. 93. 15. MOdo quid necessarium est eis, qui habent justitiam? Quod in illo ipso Psalmo legitur, Quousque justitia convertatur in judicium; & qui habent eam, omnes recti corde.
Recti corde qui. Quæritis fortasse qui sint recti corde? Illos invenimus in Scriptura rectos corde, qui mala sæculi tolerant, & non accusant Deum. Videte, Fratres, rara avis est ista quam loquor. Nescio quo enim modo evenit homini aliquid mali, Deum curris accusare, qui deberet se. Quando boni aliquid agis, te laudas: quando mali aliquid pateris, Deum accusas. Hoc est ergo cor tuum, non rectum. Ab ista distortione & pravitate si corrigaris, convertetur in contrarium quod faciebas. Antea enim quid faciebas. Laudabas te in bonis Dei, accusabas Deum in malis tuis: converso corde & directo, laudabis Deum in bonis tuis, accusabis te in malis tuis. Isti sunt recti corde. Denique ille nondum recto corde, *Ps. 72. 1. &c.*
cui displicebat felicitas malorum & labor bonorum, ait correctus, Quam bonus Deus Israel
„ rectis corde! Mei autem, quando non eram
„ recto corde, pene commoti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei. Quare? Quia
„ zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Vidi, inquit, malos felices, & displicuit mihi Deus: hoc enim volebam, ut non permitteret Deus malos esse felices. Intelligat homo: numquam hoc permittit Deus: sed ideo malus felix putatur, quia quid sit felicitas ignoratur. Simus ergo recti corde: tempus gloriæ nostræ nondum venit. Dicatur amatoribus hujus sæculi, quales erant fratres Domini, *Tempus vestrum semper est paratum: tempus nostrum nondum venit*. Audeamus enim hoc dicere & nos. Et quo- *Joan. 6.6.*
niam corpus Domini nostri Jesu Christi sumus, quoniam membra ejus sumus, quoniam caput nostrum gratanter agnoscimus, dicamus prorsus: quoniam propter nos & ipse hoc dignatus est dicere. Quando nobis insultant amatores hujus sæculi, dicamus ei, *Tempus vestrum semper est paratum: tempus nostrum nondum venit*. Nobis enim dixit Apostolus, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quan- *Coloss. 3. 3.*
do veniet tempus nostrum? Cum Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

Ex ejusdem Tractatu XXXIII. in Joannis Evangelium, cap. 8. ℣. 1. n. 3.

INde Jesus perrexit in montem: in montem au- *Joan. 8. 1.*
tem *Oliveti*, in montem fructuosum, in montem unguenti, in montem chrismatis. Ubi enim decebat docere Christum nisi in montem Oliveti? Christi enim nomen a Chrismate dictum est: χρῖσμα autem Græce, Latine unctio nuncupatur. Ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit.

Ex ejusdem Tractatu L. in Joannis Evangelium, cap. 12. ℣. 3. n. 6. 7. & 8.

DOmus impleta est odore, mundus impletus *Vers. 3.*
est fama bona: nam odor bonus fama bona est. Qui male vivunt & Christiani vocantur, *Isa. 52. 5.*
injuriam Christo faciunt: de qualibus dictum est, quod per eos nomen Domini blasphematur. Si per tales nomen Dei blasphematur; per bonos nomen *Rom. 2. 24.*
Domini laudatur. Audi Apostolum: Christi bonus odor sumus, inquit, in omni loco. Dicitur & in Can- *1. Cor. 2. 15.*

tieis

Cant. 1. 2. ticis canticorum : Unguentum effusum nomen tuum . Ad Apostolum revoca intentionem :
„ Christi, inquit, bonus odor sumus in omni loco, & in his qui salvis fiunt, & in his qui pereunt : aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem : & ad hæc quis idoneus ? Occasionem nobis præbet præsens lectio sancti Evangelii de odore isto ita loqui, ut & a nobis sufficienter dicatur, & a vobis diligenter audiatur, Apostolo
2. Cor. 2. 16. ipso ita dicente, Et adhæc quis idoneus ? Ergo ut inde nos conemur loqui, numquid idonei sumus, aut vos audire hæc idonei estis ? Nos quidem idonei non sumus : sed idoneus est ille qui, per nos dignetur dicere quod vobis prosit audire. Ecce Apostolus bonus odor est, sicut dicit ipse : sed ipse bonus odor aliis est odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem ; tamen bonus odor. Numquid enim ait, Aliis sumus bonus odor ad vitam, aliis malus odor ad mortem? Bonum odorem se dixit, non malum ; & eumdem bonum odorem aliis ad vitam dixit, aliis ad mortem. Felices qui bono odore vivunt : quid autem infelicius illis qui bono odore moriuntur?

Et quis, ait aliquis, quem bonus odor occidit? Hoc est quod ait Apostolus, Et ad hæc quis idoneus ? Quomodo ea facit Deus miris modis, ut bono odore & boni vivant, & mali moriantur, quomodo fit, quantum Dominus inspirare dignatur, (nam fortasse ibi lateat altior intellectus, qui a me non potest penetrari :) tamen quo usque penetrare potui, vobis non debet denegari. Paulum apostolum bene agentem, bene viventem, justitiam verbo prædicantem, opere demonstrantem, doctorem mirabilem, fidelem dispensatorem, fama usquequaque disseminabat : quidam diligebant, quidam invidebant. Nam ipse quodam loco ait de quibusdam, quod non caste, sed
Phil. 1. 17. & c. per invidiam Christum annuntiarent : existimantes, inquit, tribulationem suscitare vinculis meis. Sed quid ait ? Sive occasione, sive veritate Christus annuntietur. Annuntiant qui me amant, annuntiant qui mihi invident : illi bono odore vivunt, & illi bono odore moriuntur : tamen utrisque prædicantibus nomen Christi annuntietur, odore optimo mundus impleatur. Amasti bene agentem, vixisti bono odore : invidisti bene agenti, mortuus es bono odore. Numquid quia mori voluisti, ideo odorem illum malum esse fecisti? Noli invidere, & non te occidet bonus odor.

Ex ejusdem Tractatu LXXXVII. in Joannem Evangelium, cap. 15. vers. 17. n. 1. & 2.

℣. 17. HÆc manda vobis ut diligatis invicem. Intelligere debemus hunc esse fructum nostrum de quo ait, Ego vos elegi ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.
„ Et quod adjunxit, Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis : tunc utique dabit nobis, si diligamus invicem, cum & hoc ipsum ipse dederit nobis, qui nos elegit non habentes fructum, quia non cum nos elegeramus ; & posuit nos ut fructum afferamus, hoc est invicem diligamus : quem fructum sine illo habere non possumus, sicut palmites

S. Prosperi.

facere sine vite nihil possunt. Charitas ergo est 1. Tim. 1. 5.
fructus noster, quam definit Apostolus, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Hac diligimus invicem, hac diligimus Deum. Neque enim vera dilectione diligeremus invicem, nisi diligentes Deum. Diligit enim unusquisque proximum tamquam seipsum, si diligit Deum : nam si non diligit Deum, non diligit seipsum. In his enim duobus præceptis charitatis, tota Lex pendet & Prophe- Matth. 22. 40
tæ. Hic est fructus noster. De fructu itaque Gal. 5. 22.
nobis mandans, *Hæc manda*, inquit, *vobis*, *ut diligatis invicem*. Unde & apostolus Paulus, cum contra opera carnis commendare fructum spiritus vellet, a capite hoc posuit, Fructus, inquit, spiritus charitas est : ac deinde cetera tamquam ex isto capite exorta & religata contexit, quæ sunt gaudium, pax longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo continentia. Quia autem bene gaudet, qui bonum non diligit unde gaudet ? Quis pacem veram nisi cum illo potest habere quem veraciter diligit? Quis est longanimis in bono perseveranter manendo, nisi ferveat diligendo? Quis est benignus, nisi diligat cui opitulatur? Quis bonus, nisi diligendo efficiatur ? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur ? Quis utiliter mansuetus, cui non dilectio moderetur? Quis ab eo continet unde turpatur, nisi diligat unde honestatur ? Merito itaque magister bonus dilectionem sic sæpe commendat, tamquam sola præcipienda sit, sine qua non possunt prodesse cetera bona, & quæ non potest haberi sine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus.

Pro hac autem dilectione patienter debemus etiam mundi odia sustinere. Necesse est enim ut nos oderit, qui cernit nolle quod diligit. Sed plurimum nos de seipso Dominus conso- Joan. 15. 18.
latur, qui cum dixisset, *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem* ; adjecit, atque ait, *si mundus vos odit, scitote quoniam me priorem vobis odio habuit*. Cur ergo se membrum supra verticem extollit ? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere cum capite. *Si de mun-* vers. 19.
do, inquit, *esset is mundus quod suum erat di-* 2. Cor. 5. 19
ligeret. Universæ utique hoc dicit Ecclesiæ, quam plerumque etiam ipsam mundi nomine appellat : sicut est illud : Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Itemque illud. Non Joan. 3. 17.
venit filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Et in Episto- 1. Joan. 2. 1. & 2.
la sua Joannes ait, Advocatum habemus ad Patrem Jesum Christum justum, & ipse propitiator est peccatorum nostrorum ; non tantum nostrorum, sed etiam totius mundi. Totus ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum.

Ex eodem Tractatu LXXXVII. in Joannis Evangelium, cap. 15. vers. 17. num. 4.

SI quæratur : quomodo se diligat mundus perditionis, qui odit mundum redemtionis : diligit se utique falsa dilectione, non vera. Proinde falso se diligit, & vere odit. Qui

enim diligit iniquitatem, odit animam suam. (Psal. 10. 6.) Sed diligere se dicitur, quoniam iniquitatem qua iniquus est diligit: & rursus odisse se dicitur, quoniam quod ei nocet, hoc diligit. Odit ergo in se naturam, diligit vitium: odit quod factus est per Dei bonitatem, diligit quod in eo factum est per liberam voluntatem. Unde nos quoque illum diligere & prohibemur, si recte diligimus, & jubemur: prohibemur (1. Joan. 2. 15.) scilicet, ubi nobis dicitur, Nolite diligere mundum: jubemur autem, ubi nobis dicitur, (Luc. 6. 27.) Diligite inimicos vestros. Ipsi sunt mundus qui nos odit. Ergo & prohibemur diligere in illo quod ipse diligit in seipso, & jubemur diligere in illo quod ipse odit in seipso, Dei scilicet opificium, & diversas bonitatis suæ consolationes. Vitium quippe in illo diligere prohibemur, jubemurque diligere naturam, cum ipse in se diligat vitium, oderitque naturam: ut nos eum & diligamus & oderimus recte, cum se ipse diligat oderitque perverse.

Ex ejusdem Tractatu LXV. in Evangelium Joannis, cap. 13. vers. 34. num. 1.

(1. Cor. 15. 28.) TUnc aliquid desiderio non deerit, quando omnia in omnibus Deus erit. Talis finis non habet finem. Nemo ibi moritur, quo nemo pervenit, nisi huic sæculo moriatur, non morte omnium, qua corpus ab anima deseritur; sed morte electorum, qua etiam cum in carne mortali adhuc manetur, cor sursum ponitur. (Col. 3. 3.) De quali morte dicebat Apostolus, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Hinc fortasse dictum est, (Cant. 8. 6.) Valida est sicut mors dilectio. Hac enim dilectione fit, ut in isto adhuc corruptibili corpore constituti moriamur huic sæculo, & vita nostra abscondatur cum Christo in Deo, immo ipsa dilectio est mors nostra sæculo, & vita cum Deo. Si enim mors est quando de corpore anima exit, quomodo non est mors quando de mundo amor noster exit? Valida est ergo sicut mors dilectio. Quid ea validius, qua vincitur mundus?

Ex Libro I. ejusdem Augustini de Trinitate cap. 6. & 7. num. 12. & seqq.

(Ex Cap. VI.) (1. Cor 8. 6.) (Non ex solo Patre omnia, sed etiam ex Filio.) CUm dicit Apostolus, *Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia: & nos per ipsum*; quis dubitet eum omnia quæ creata sunt dicere? sicut Joannes, (Joan. 1. 3.) *Omnia per ipsum facta sunt*? Quæro itaque de quo dicat alio loco, (Rom. 11. 36.) *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula sæculorum, amen.* Si enim de Patre & Filio & Spiritu-sancto, ut singulis personis singula tribuantur; *Ex ipso*, ex patre; *per ipsum*, per Filium; *in ipso*, in Spiritu-sancto: manifestum est quod Pater & Filius & Spiritus-sanctus unus est Deus, quando singulariter intulit, *Ipsi gloria in sæcula sæculorum*. Unde enim cœpit hunc sensum, non ait, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ* Patris, aut Filii, aut Spiritus sancti, sed *sapientiæ & scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula sæculorum, amen.* Si autem hoc de Patre tantummodo intelligi volunt, quomodo ergo omnia per Patrem sunt, sicut hic dicitur; & omnia per Filium, sicut ad Corinthios ubi ait, (1. Cor. 8. 6.) *Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*: & sicut in (Joan. 1. 3.) Evangelio Joannis, *Omnia per ipsum facta sunt*? Si enim alia per Patrem, alia per Filium, jam non omnia per Patrem, nec omnia per Filium. Si autem omnia per Patrem, & omnia per Filium: eadem per Patrem, quæ per Filium. Æqualis est ergo Patri Filius, & inseparabilis operatio est Patris & Filii. Quia si vel Filium fecit Pater quem non fecit ipse Filius, non omnia per Filium facta sunt: at omnia per Filium facta sunt: ipse igitur factus non est ut cum Patre faceret omnia quæ facta sunt. Quamquam nec ab ipso verbo tacuerit Apostolus, & apertissime omnino dixerit, (Phil. 2. 6.) *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo*: hic Deum proprie (1. Cor. 11. 3.) Patrem appellans, sicut alibi, *Caput autem Christi Deus*, &c.

(Caput VII.) (Filius quomodo minor Patre & seipso.) * His & talibus divinarum Scripturarum testimoniis, quibus priores nostri copiosius usi, expugnaverunt hæreticorum tales calumnias vel errores, insinuatur fidei nostræ unitas & æqualitas Trinitatis. Sed quia multa in sanctis libris propter incarnationem Verbi Dei, quæ (1. Tim. 2. 5.) pro salute nostra reparanda facta est, ut mediator Dei & hominum esset homo Christus Jesus, ita dicuntur, ut majorem Filio Patrem significent, vel etiam apertissime ostendant: erraverunt homines minus diligenter scrutantes vel intuentes universam seriem Scripturarum, & ea quæ de Christo Jesu secundum hominem dicta sunt, ad ejus substantiam quæ ante incarnationem sempiterna erat, & sempiterna est, transferre conati sunt. Et illi quidem dicunt minorem esse Filium quam Pater est, quia scriptum est ipso Domino dicente, *Pater major me est*. Veritas autem ostendit se- (Joan. 14. 28.) cundum istum modum etiam se ipso minorem Filium. Quomodo enim non etiam se ipso minor factus est, qui semetipsum exinanivit formam servi accipiens? (Philip. 2. 7.) Neque enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam Dei, in qua erat æqualis Patri. Si ergo ita accepta est forma servi, ut non amitteretur forma Dei, cum & in forma servi & in forma Dei idem ipse sit Filius unigenitus Dei Patris, & in forma Dei æqualis Patri, in forma Dei mediator Dei & hominum homo (1. Tim. 2. 5.) Christus Jesus: quis non intelligat quod in forma autem servi etiam se ipso minor est? Non itaque immerito Scriptura utrumque dicit, & æqualem Patri Filium, & Patrem majorem Filio. Illud enim propter formam Dei, hoc autem propter formam servi, sine ulla confusione intelligitur. Et hæc nobis regula per omnes sacras Scripturas dissolvendæ hujus quæstionis, ex uno capitulo epistolæ Pauli Apostoli promittitur, ubi manifestius ista distinctio commendatur. Ait enim, (Philip. 2. 6.) *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit formam ser-*

servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Est ergo Dei Filius Deo Patri natura æqualis, habitu minor. In forma enim servi quam accepit, minor est Patre: in forma autem Dei in qua erat etiam ante quam hanc accepisset, æqualis est Patri. In forma Dei, Verbum per quod facta sunt omnia, in forma autem servi factus ex muliere, factus sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret. Proinde in forma Dei fecit hominem, in forma Dei factus est homo. Nam si pater tantum sine Filio fecisset hominem, non scriptum esset, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, & utrumque homo: sed utrumque Deus propter accipientem Deum, utrumque autem homo propter acceptum hominem. Neque enim illa susceptione alterum eorum in alterum conversum atque mutatum est, nec divinitas quippe in creaturam mutata est, ut desisteret esset divinitas; nec creatura in divinitatem, ut desisteret esse creatura.

Joan. 1. 3. Gal. 4. 4. Gen. 1. 26.

Ex eodem Libro I. de Trinitate, cap. 8. num. 15.

CAPUT VIII. Scripturas de subjectione Filii sub Patre perperam intellectas explicat.

ILLUD autem quod dicit Apostolus, *Cum autem ei omnia subjecta fuerint, tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui illi subjecit omnia*, aut ideo dictum est, ne quisquam putaret habitum Christi, qui ex humana creatura susceptus est, conversum iri postea in ipsam divinitatem, vel ut certius expresserim, deitatem, quæ non est creatura, sed est unitas Trinitatis incorporea & incommutabilis, & sibimet consubstantialis & coæterna natura. Aut si quisquam contendit, ut aliqui senserunt, ita dictum, *Et ipse Filius subjectus erit ei qui illi subjecit omnia*, ut ipsam subjectionem, commutationem & conversionem credat futuram creaturæ in ipsam substantiam vel essentiam Creatoris, id est ut quæ fuerat substantia creaturæ fiat substantia Creatoris; certe vel hoc concedit, quod non habet ullam dubitationem, nondum hoc fuisse factum cum Dominus diceret, *Pater major me est*. Dixit enim hoc non solum ante quam ascendisset in cælum, verum etiam ante quam passus resurrexisset a mortuis. Illi autem qui putant humanam in eo naturam in deitatis substantiam mutari atque converti, & ita dictum, *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui illi subjecit omnia*, ac si diceretur, Tunc & ipse Filius hominis & a Verbo Dei suscepta humana natura commutabitur in ejus naturam, qui ei subjecit omnia, tunc futurum putant, cum post diem judicii tradiderit regnum Deo & Patri. Ac per hoc etiam secundum istam opinionem adhuc Pater major est, quam quæ de Virgine servi forma accepta est. Quod si aliqui & hoc affirmant, quod jam fuerit in Dei substantiam mutatus homo Christus Jesus; illud certe negare non possunt, quod adhuc natura hominis manebat, quando ante passionem dicebat, *Quoniam Pater major me est*: unde nulla cunctatio est secundum hoc dictum esse, quod forma servi major est Pater, cui in forma Dei æqualis est Filius. Nec quisquam cum audierit quod ait Apostolus, *Cum autem dixerit, quia omnia subjecta sunt ei, manifestum quia præter eum qui illi subjecit omnia*, ita existimet de Patre intelligendum, quod subjecerit omnia Filio, ut ipsum Filium sibi omnia subjecisse non putet. Quod Apostolus ad Philippenses ostendit dicens, *Nostra autem conversatio in cælis est; unde & Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme ut fiat corpori gloriæ suæ, secundum operationem suam, qua possit etiam sibi subjicere omnia*. Inseparabilis enim operatio est Patris & Filii. Alioquin nec ipse Pater sibi subjecit omnia, sed Filius ei subjecit, qui ei regnum tradit, & evacuat omnem principatum & omnem potestatem & virtutem. De Filio quippe ista dicta sunt; *Cum tradiderit*, inquit, *regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum & omnem potestatem, & virtutem*. Ipse enim subjicit, qui evacuat.

1. Cor. 15. 28. Joan. 14. 28. 1. Cor. 15. 28. Joan. 14. 28. 1. Cor. 15. 27. Philip. 3. 20. 1. Cor. 15. 24.

Ex Libro ejusdem contra Sermonem Arianorum, cap. 37.

QUod dicit Apostolus, etiam in futuro seculo Patri Filium subjectum futurum, ubi ait, *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui illi subjecit omnia*; quid mirum, quandoquidem illa in Filio forma humana mansura est, qua semper major est Pater? Quamvis non defuerint, qui illam tunc Filii subjectionem, ipsius humanæ formæ in divinam substantiam commutationem intelligendam putaverint, tamquam hoc cuique rei subjiciatur, quod in eam vertitur & mutatur. Sed nos quid hinc sentiamus ostendimus, magis ideo dixisse Apostolum etiam tum Patri Filium subjectum futurum, ne quis in eo putaret spiritum & corpus humanum aliqua conversione periturum: ut *sit Deus omnia* non tantum in illius unius forma hominis, sed *in omnibus*, id est, ut ad habendam vitam, & satiandum in bonis desiderium nostrum natura divina sufficiat. Tunc enim Deus omnia erit in omnibus, cum præter ipsum nihil omnino habere velle cœperimus: Omnia quippe ipse nobis erit; quando ipso sufficiente nihil deerit.

1. Cor. 15. 28.

Ex libro ejusdem contra Maximinum Arian. II. cap. 18. num. 4. & seq.

PArentibus ut esset subditus Christus, non divinæ majestatis fuit, sed ætatis humanæ. Frustra itaque dixisti, *Si parentibus fuit subditus quos creavit, quanto magis suo genitori qui eum tantum ac talem genuit?* Respondetur enim tibi, Si parentibus fuit subditus propter pueritiam, quanto magis Deo propter ipsam hominis formam? Quam formam cum immortalem fecerit, non morte perdiderit, quid miraris si etiam post hujus sæculi finem subjectua erit in ea illi qui ei subjecit omnia? Tu autem non propter formam servi dicis Filium Patri esse subjectum, sed quia eum tantum ac talem genuit, id est magnum Deum, quamvis Patre ipso minorem: ubi & Patri derogas, qui Filium

Luc. 2. 51.

lium sibi unicum, aut non potuit aut noluit gignere æqualem; & ipsi Filio qui unicus Patri non est generatus æqualis, & ideo perfectus est natus, ne umquam crescendo fieret, quod non potuit esse nascendo.

Non autem, ut putas, corpus tantum Filii, id est, corpus hominis, verum etiam humanum spiritum Patri dicimus esse subjectum: & secundum id quod homo factus est intelligimus dictum, [1. Cor. 15. 28.] *Cum autem omnia illi subjecta fuerint, tunc & ipse Filius subjectus erit illi qui ei subjecit omnia*. Secundum id quod Christus est caput & corpus: caput scilicet ipse Salvator qui surrexit a mortuis, & sedet ad dexteram [Col. 2. 18.] Patris; & Ecclesia quæ est corpus ejus, plenitudo ejus, sicut apertissime dicit Apostolus. Ac per hoc cum omnia Christo subjecta fuerint, & capiti & corpori erunt sine dubitatione subjecta. Nam secundum id quod sine tempore Deus natus est, nihil unquam potuit ei non esse subjectum.

[Hebr. 2. 8.] „ Quod itaque scriptum est ad Hebræos, „ Nunc autem necdum videmus omnia subje„ cta ei: eum autem modico minus ab ange„ lis minoratum videmus Jesum propter pas„ sionem mortis; docere nos debet quomodo intelligendum sit quod scriptum est ad Corin[1. Cor. 15. 28.] thios, *Cum autem omnia illi subjecta fuerint*: quia secundum id dictum est quod factus est homo, non secundum id quod est Deus. Sic ergo in homine apparens, in quo per passionem mortis minoratus est modico minus ab angelis, vivos & mortuos judicabit.

Ex ejusdem libro contra Sermonem Arianorum, cap. 11. num. 9.

[Zach. 12. 10.] FOrmam in Christo filii hominis tunc ab eo judicandi videbunt impii, de quibus dictum est, Videbunt inquem confixerunt. [Joan. 19. 37.] Dei vero formam in eodem ipso Christo, qua [Isai. 26. 10.] æqualis est Patri, utique non videbunt. Unde Prophetia præcessit, Tollatur impius, ut non [Matth. 5. 8.] videat claritatem Domini. Quia & ad hoc pertinet, Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum [Joan. 5. 27.] videbunt. Denique hoc apertissime testatur, ubi dicit, Potestatem dedit ei judicium facere, quoniam filius hominis est. Non ergo quoniam Filius Dei est: nam secundum hoc coæterna illi cum Patre & una eademque potestas est: sed quoniam filius hominis est, quod esse cœpit ex tempore, ut ei potestas daretur in tempore. Quod non ita dicitur, tamquam eam sibi & ipse non dederit, id est, naturæ in se humanæ non dederit potestatem illa quæ in eo natura divina est: absit hoc credere. Quomodo enim aliquid faceret Pater, nisi per unigenitum Filium? Nec sine Spiritu-sancto, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis. Ac per hoc quod potestatem Filio dedit quoniam filius hominis est, per eumdem ipsum ipsi dedit, quo[Joan. 1. 3.] niam Filius Dei est. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed honorifice & competenter tribuit Patri quod etiam ipse facit ut Deus; quia de Patre est Deus. Ipse namque Deus est de Deo: Pater autem Deus, sed non de Deo.

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CIV. vers. 8. & sequent. num. 6. & 7.

MEmor fuit in sæculum testamenti sui. [Vers. 8.] Alii codices habent, *in æternum*: quod ex ambiguo Græco factum est. Sed si in hoc sæculum intelligendum est, non in æternum; quomodo exponens cujus testamenti memor fuerit, adjungit & dicit, *Verbi quod mandavit in mille generationes*? Quod adhuc cum aliquo fine potest intelligi: sed deinde dicit, [Vers. 9.] *Quod disposuit ad Abraham, & juramenti sui ad Isaac*: [Vers. 10.] * *& statuit illud Jacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum*. Ubi nullus est ambiguitatis locus: *αἰώνιον* quippe habet Græcus, quod nusquam nostri nisi æternum interpretati sunt . . . Si autem hoc loco Testamentum vetus intelligendum est, propter terram Chanaan; [Vers. 11.] sic enim sermo contexitur, *Et statuit illud ipsi Jacob in præceptum, & ipsi Israel in testamentum æternum*, * *dicens, Tibi dabo terram Chanaan funiculum hereditatis vestræ*: quomodo intelligendum est *æternum*, cum terrena illa hereditas æterna esse non possit. Et ideo vetus Testamentum vocatur, quia per Novum aboletur. *Mille* vero *generationes* nec æternum videntur aliquid significare; quia utique finem habent, & ad ipsa temporalia nimis multæ sunt. Quamlibet enim paucis annis generatio determinetur, quam Græci *γενεὰν* dicunt, quam minimam quidam quindecim annis terminaverunt, ex quo homo incipit posse generare; quæ sunt istæ mille generationes, non solum a tempore Abraham, quando ei facta est promissio, usque ad tempus novi Testamenti, sed ab ipso Adam, usque ad terminum sæculi? Quis enim audeat dicere, quindecim annorum millibus hoc sæculum extendi.

Proinde mihi videtur non hic vetus Testamentum intelligendum, quod Novo esse tollendum dicitur per Prophetam, Ecce dies ve„ niunt, dicit Dominus, & confirmabo do- [Jerem. 31. 31.]
„ mui Jacob Testamentum novum, non secun„ dum Testamentum quod constitui patribus „ eorum, cum eduxissem eos de terra Ægy„ pti: sed testamentum fidei, quod laudat A- [Gal. 3. 5. & 6.] postolus, cum Abraham nobis proponit imitandum, & de Legis operibus gloriantes inde convincit, quod Abraham etiam ante circumcisionem credidit Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Denique cum dixisset, *Memor fuit in sæculum testamenti sui*, quod in æternum intelligere debemus, testamenti scilicet justificationis & hereditatis æternæ, quam fidei promisit Deus: *Verbi*, inquit, *quod mandavit in mille generationes*. Quid est *mandavit*? Quod enim ait, *Tibi dabo terram Chanaan*, non mandatum est, sed promissum. Mandatum est autem quod facere debemus, promissum quod accipere. Mandatum ergo fides est, ut justus ex fide vivat; & huic fidei hereditas æterna promittitur. [Rom. 1. 17.] *Mille* ergo *generationes*, propter numeri perfectionem, pro omnibus intelligendæ sunt, id est, quamdiu generatio generationi sequendo succedit, tamdio mandatum est vivendum ex fide. Quod observat populus

Dei

Dei, filii promissionis nascendo venientes, & moriendo abeuntes, donec omnis generatio finiatur; quod millenario numero significatum est, quia denarii numeri solidum quadratum decem decies, & hoc decies ad mille pervenit. *Quod disposuit*, inquit, *ad Abraham, & juramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Jacob*, id est ipsi Jacob, in *praeceptum*. Ipsi sunt tres Patriarchæ, quorum specialiter se dicit Deum, quos & Dominus nominat in Testamento novo, ubi dicit,
Matth. 8. 11. „ Multi ab Oriente & Occidente venient, & „ recumbent cum Abraham & Isaac & Jacob „ in regno cælorum. Ista est hereditas æterna. Nam & hic ubi ait, *Statuit illud Jacob in præceptum*; manifestat præceptum esse fidei: non enim promissum appellat præceptum. Si enim opus est in præcepto, merces in promisso:
Joan. 6. 29. Hoc est opus Dei, Dominus ait, ut credatis in eum quem ille misit. Hoc ergo verbum quod mandavit, *memor in æternum testamenti*
Rom. 10. 8. *sui*, hoc est, verbum fidei quod prædicamus, *statuit illud ipsi Jacob in præceptum*, & ipsi *Israel in testamentum æternum*, id est, quod ex ipso verbo & præcepto impleto daturus esset aliquid æternum. *Dicens, Tibi dabo terram Chanaan funiculum hereditatis vestræ*. Quomodo ergo est hoc æternum, nisi aliquid æternum si-
Exod. 3. 8 & 17. gnificet? Ipsa enim dicta est terra promissionis,
Psal. 33. 8. terra fluens lac & mel. Quod totum significat
2. Thess. 3. 2. gratiam, in qua gustatur quam suavis est Dominus, ad quam non omnes homines pertinent. Non enim omnium est fides. Ideo addidit, *Funiculum hæreditatis vestræ*. Unde in alio Psalmo, semen Abrahæ quod est Christus, in-
Psal. 15. 6. telligitur loqui ubi dicit, Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hereditas mea præclara est mihi, &c.

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CV. vers. 7. num. 7.

Vers. 7. QUid est ergo, *Patres nostri non intellexerunt mirabilia tua*, nisi non cognoverunt quid per illa mirabilia eis præstare volueris? Quid utique nisi vitam æternam, & non temporale, sed incommutabile bonum, quod per patientiam exspectatur? Ideo impatienter murmuraverunt, & amaricaverunt, & bonis præsentibus fallacibus atque fugacibus beatos se fieri quæsierunt. *Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ*. Et intellectum redarguit, & memoriam. Intellectu quippe opus erat, ut cogitarent ad quorum bonorum æternitatem per illa temporalia vocaret Deus: memoria vero, ut saltem quæ temporaliter mirabilia facta sunt, non obliviscerentur, fideliterque præsumerent quod eadem potestate, quam fuerant jam experti, Deus illos ab inimicorum persecutione liberaret: obliti sunt autem quid eis in Ægypto ad inimicos eorum conterendos per tanta prodigia præstitisset .... NOTANDUM est sane quemadmodum Scriptura culpare voluerit, non intelligere quod intelligendum est, & non meminisse quod memoria retinendum est: quod homines suæ culpæ deputari nolunt, ad nihil aliud nisi ut minus supplicent, minusque sint humiles Deo, in cujus conspectu confiteantur quod sunt, atque impetrato adjutorio possint esse quod non sunt. Nam etiam peccata ignorantiæ vel negligentiæ melius accusantur ut pereant, quam excusantur ut maneant; meliusque purgantur invocato Deo, quam firmantur irritato.

Ex eadem enarratione in Psalmum CV. vers. 46. num. 36.

ET *dedit eos in misericordias*. Ut essent non *Vers. 46.*
vasa iræ, sed vasa misericordiæ. Ideo au- *Rom. 9. 22 & 23.*
tem puto pluraliter misericordias dictas, in quas *1. Cor. 7. 7.*
eos dedit, quia unusquisque proprium donum habet a Deo, alius sic, alius autem sic. *Dedit ergo eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos*. Age nunc, quisquis hæc legis, & gratiam Dei, qua in æternam vitam per Dominum nostrum Jesum Christum redimimur, legendo in Apostolicis litteris, in Propheticis autem scrutando cognoscis, & vetus Testamentum in novo revelatum, in vetere novum velatum vides; recole quem dixerit apostolus Paulus principem potestatis aeris, qui operatur in filios *Ephes. 2. 2.*
in fidelitatis, & illud ubi ait de quibusdam,
„ Ut resipiscant de diaboli laqueis, captivati *1. Tim. 2. 26.*
„ ab ipso secundum ipsius voluntatem: & verba Domini Jesu Christi, ubi eum expellens de fidelium cordibus ait, Nunc princeps hujus *Joan. 12. 31.*
mundi missus est foras: & ipsius itidem Apostoli dicentis, Qui eruit nos de potestate te- *Col. 1. 13.*
nebrarum, & transtulit in regnum Filii caritatis suæ. Hæc atque hujusmodi ratiocinatus, intende animum & in litteras veteris Testamenti, & vide quid cantetur in eo Psalmo cujus est titulus, Quando domus ædificabatur post *Psal. 95. 1. &c.*
captivitatem: ibi enim dicitur, Cantate Domino canticum novum. Et ne existimes ad Judæorum populum tantummodo pertinere: Can„ tate, inquit, Domino omnis terra; cantate „ Domino, benedicite nomen ejus, bene nun„ tiate, immo, ut ipsum verbum quod in Græco positum est, transferam, evangelizate diem ex die salutare ejus. Hinc enim Evangelium nuncupatum est, in quo annuntiatur dies ex die, Dominus Christus, lumen ex lumine, Filius ex Patre. Hoc enim est & salutare ejus; quia salutare Dei Christus est, sicut & superius jam demonstravimus. Annuntiate in Gentibus *Supra n. 5.*
„ gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia *Ibid. 3. &c.*
„ ejus. Quoniam magnus Dominus, & lauda„ bilis valde, terribilis est super omnes Deos: quoniam omnes dii gentium dæmonia. Isti ergo inimici cum rege suo diabolo captivum tenebant populum Dei. De qua captivitate cum redimimur, & princeps hujus mundi mittitur foras, ædificatur domus post captivitatem: cu- *Ephes. 2. 15. &c.*
jus lapis angularis est Christus, qui duos condidit in se, in unum novum hominem, faciens pacem, quam dies ex die veniens evangelizavit eis qui erant prope, & eis qui erant longe, faciens utraque unum; & adducens alias oves, quæ non sunt de hoc ovili, ut sit unus grex & unus pastor. Et ita Deus *dedit in misericordias* *Joan. 10. 16.*
prædestinatos suos; quia non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei: *in conspectu omnium qui ceperant eos*. Hi ergo inimici, diabo- *Rom. 9. 16.*
lus & angeli ejus captivaverent prædestinatos in Dei regnum & gloriam: a Redemptore autem no-

nostro foras missi qui dominari infidelibus solebant intrinsecus, fideles oppugnant extrinsecus. Sed oppugnant, non expugnant eos qui apprehendunt turrem fortitudinis a facie inimici. Ut autem oppugnent, sentiunt in nobis esse infirmitatis reliquias, propter quas dicimus, Dimitte nobis debita nostra: propter quas dicimus, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. His itaque inimicis ejectis, perficit Dominus Christus sanitates in corpore, cui caput est ipse Salvator corporis, ut in eo ipso corpore suo tertia consummetur. Sic enim dixit, Ecce ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia consummor, id est, perficior, occurrentibus omnibus nobis in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Matt. 6. 12. Ibid. 13. Ephes. 1. 23. Luc. 13. 32. Ephes. 4. 13.

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CVIII. vers. 15. num. 17.

Dicit aliquis, Etiamne ad pœnam Judæ pertinere credendum est, quod post ejus mortem ad mendicitatem uxor ejus & filii pervenerunt, & translati sunt, ejecti de habitationibus suis, scrutante fœneratore omnem substantiam ejus, & diripientibus alienis omnes labores ejus, nemine adjuvante, nec miserante pupillos ejus, & quod cito sunt sine posteris mortui? Numquid etiam de his quæ in suis post mortem cujusque contingunt, ullus mortuos tangit dolor? aut hæc saltem scire putandi sunt, quorum sensus alibi est pro meritis, seu bene, seu male? Cui respondeo magnam quidem esse quæstionem, nec in præsentia differendam, quod sit operis prolixioris, utrum, vel quatenus, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus mortuorum. Verumtamen, quod breviter dici potest, si nulla illis esset cura de nobis, non diceret Dominus dixisse illum divitem, qui tormenta apud inferos patiebatur, Habeo ibi quinque fratres, ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Sed quomodolibet intelligant, qui hoc aliter intelligere conantur; & quia fatendum est non esse consequens, ut si sciunt mortui suos viveres, quia nec in locis pœnarum eos vident, ubi dives ille erat, nec in requie beatorum, ubi Lazarum & Abraham, quamvis longe agnoscebat, ideo eos etiam quæ circa eorum caros aguntur vel læta vel tristia scire necesse sit: hoc dico, paucos esse ejus animi homines, qui post mortem suam quid suis boni malive contingat, saltem dum vivunt, negligant, atque omnino contemnant; multos autem, quod indicat etiam tanta cura commendandæ ultimæ voluntatis, & qualiumcumque testamentorum, satis-agere, ut cum defuncti fuerint, suis bene sit. Permansionem vero posteritatis suæ per successiones generationum soli laudabiliter spernunt, qui seipsos abscidunt propter regnum cælorum, & filios suos hoc facere cupiunt, exoptantve martyrio coronari, ita ut nullus eorum in terra remaneat: ceteri autem omnes, aut pene omnes, felices volunt suos esse in hac vita post mortem suam, & suum genus interire nolunt. Quapropter quod Juda tam infeliciter mortuo, ita uxor vidua & filii ejus orphani remanserunt, ut fœneratore scrutante omnem substantiam ejus, & diripientibus alienis labores ejus de suis habitationibus ejicerentur, nec aliquem pupilli ejus miserantem invenirent, & in una generatione sine posteris interirent; si hæc sentiunt mortui, cumulus malorum est: si hoc non sentiunt, formido vivorum. Si autem movet quomodo potuerit habere substantiam, quam fœnerator scrutaretur, alienique diriperent, quando jam cum aliis undecim Dominum sequebatur; credat eum omnia quæ habebat ita dimisisse filiis & uxori, ut non inde sinceriter vel perseveranter vinculum cupiditatis abruperit: qui etiamsi ea velut vendere videretur distribuenda pauperibus, profecto faceret quod Ananias post Domini Ascensionem. Neque enim metueret ne hoc Dominus divinitate cognosceret, quem falli putabat, quando ea quæ mittebantur, de loculis auferebat.

a. Sent. dist. 50. Prætcrea.

** Videri possunt Interpretes 4. sent. dist. 45 §. 19. & S. Thomas, supplementi quæst. 72. art. 1. & August. lib. de cura ger. pro mortuis c. 15. & 16*

Luc. 16. 28.

Joan. 12. 6.

Ex eadem enarratione in Psalmum CVIII. vers. 21. num. 23.

Et tu, *Domine*, *Domine*, *fac mecum*. Quidam subaudiendam putaverunt *misericordiam*, quidam vero & addiderunt: sed emendatiores codices sic habent, *Et tu Domine*, *Domine*, *fac mecum*, *propter nomen tuum*. Unde sensus altior non est prætermittendus, ita dixisse Filium Patri, *Fac mecum*, quia eadem sunt opera Patris & Filii. Ubi etiamsi misericordiam intelligamus: (sequitur enim, *Quia suavis est misericordia tua*:) & ipsam quia non dixit, Fac in me, vel, Fac super me; vel aliquid hujusmodi: sed ait, *Fac mecum*; bene intelligimus & Patrem & Filium simul facere misericordiam in vasa misericordiæ. Potest hoc etiam sic intelligi: *Fac mecum*, id est, adjuva me. Quod in quotidiana loquendi consuetudine habemus, cum de aliqua re, quæ pro partibus nostris est, dicamus, Nobiscum facit. Pater quippe adjuvat Filium, in quantum Deus hominem, propter formam servi: cui homini Deus, & cui formæ servi etiam Dominus est Pater. Nam in forma Dei, Filius adjutorio non indiget: æqualiter enim cum Patre omnipotens est, ex quo & ipse adjutor est hominis, Sicut enim Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Nec alios Pater, alios Filius, aut aliter Pater, aliter Filius: quia & eadem facit, & similiter. Unde in quantum homo est Filius Dei, Deus suscitavit illum a mortuis, hoc est Pater, cui dicit in Psalmis, Suscita me, & reddam illis. In quantum autem Deus est, etiam ipse se suscitavit: propter quod dicit, Solvite templum hoc, & triduo suscitabo illud. Quod etiam hic significavit, si quis diligenter intendat. Scrutari enim jussit Scripturas, quæ testimonium perhibent de illo, non in superficie pertransiri. Non enim tantummodo ait, *Tu Domine*, *Domine*, *fac mecum*; sed ait, *Et tu*. Quid est, *Et tu*, nisi quia & ego. Quod autem non semel *Domine*, sed repetens ait, *Domine*, *Domine*; habet in hoc orantis affectum: sicuti est, Deus, Deus meus. Quod vero cum dixisset, *Fac mecum*; addidit, *propter*

Vers. 21. Rom. 9. 23. Joan. 5. 21. Ps. 40. 11. Joan. 2. 19. Joan. 5. 39. Psal. 21. 2.

pro-

nomen tuum: gratiam commendavit. Nullis operum meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subvecta est humana natura, ut totum simul Verbum & caro, hoc est, Deus & homo, unigenitus Filius Dei diceretur. Hoc autem factum est, ut ab illo qui creaverat, per id quod non perierat, id quod perierat quæreretur. Unde & hic sequitur, *Quia suavis est misericordia tua*.

Ex ejusdem Sermone XV. in Psalmum CXVIII. vers. 55. num. 7.

Vers. 55. MEmor, inquit, *fui in nocte nominis tui, Domine, & custodivi legem tuam*. Nox est illa humilitas, ubi est mortalitatis ærumna; nox est in superbis inique agentibus usque valde, nox in tædio a peccatoribus derelinquentibus legem Dei; nox est postremo in loco peregrinationis hujus, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordis, & tunc laus erit unicuique a
1. Cor. 4. 5. Deo. In hac ergo nocte memor homo esse debet nominis Dei, ut qui gloriatur, in Domi-
2 Cor. 1. 31. no glorietur: propter quod & illud scriptum
est, Non nobis, Domine, non nobis, sed no-
Ps. 113. 1. mini tuo da gloriam. Sic enim quisque non in sua, sed in Dei gloria, (quia nec in sua, sed in Dei justitia, id est, a Deo sibi donata,) custodit legem Dei: sicut iste ait, *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, & custodivi legem tuam*. Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor
Ps. 123. 8. non fuisset, Adjutorium enim nostrum in nomine Domini.

Ex ejusdem Sermone XVII. in eumdem Psalmum CXVIII. vers. 67. num. 5.

Vers. 67. Gen. 3. 17. PRiusquam *humiliarer*, inquit, *ego deliqui; propterea verbum tuum*, vel sicut alii expressius habent, *propterea eloquium tuum custodivi*: utique ne rursum humiliarer. Quod ad illam humiliationem melius refertur, quæ facta est in Adam, in quo omnis creatura humana tamquam in radice vitiata, quoniam veritati subjecta esse
Rom. 8. 20. non voluit, subjecta est vanitati. Quod vasis misericordiæ profuit experiri, ut dejecta superbia diligatur obedientia, & pereat non reditura miseria.

Ex ejusdem Sermone XXIX. in eumdem Psalmum CXVIII. vers. 150. num. 7.

Vers. 150. APpropinquaverunt, inquit, *persequentes me iniquitate*: vel, sicut nonnulli codices habent, *inique*. Tunc appropinquant qui persequuntur, quando usque ad carnem cruciandam perimendamque perveniunt. Unde Psalmus vigesimus-primus, ubi passio Domini prophetata est, Ne discedas, inquit, a me; quoniam tribulatio proxima est: cum ea dicantur quæ non imminente, sed jam præsente ipsa passione perpessus est. Sed proximam dixit tribulationem, quæ fiebat in carne: nihil est quippe animæ proprius carne quam gestat. Propinquaverunt ergo persequentes, affligendo eorum carnem, quos persequebantur. Sed attende quod sequitur: *A lege autem tua longe facti sunt*. Quanto magis propinquaverunt persequendis justis, tanto magis longe facti sunt a justitia. Sed quid nocuerunt eis, quibus persequendo propinquaverunt, quando interior est propinquatio Domini eorum, a quo nullatenus deseruntur?

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CXXII. vers. 3. num. 7.

AUdiamus vocem hominis qui vapulat, & sint istæ uniuscujusque nostrum voces, & quando nobis bene est. Nam quis non intelligat vapulare se quando ægrotat, quando in carcere est, quando forte in catena, quando forte latrones patitur? Quando ab aliquibus improbis ei aliquæ molestiæ irrogantur, sentit vapulare se. Magnus sensus est, videre quia vapulat & quando illi bene est, Non enim ait Scriptura in Job, Tentationibus abundat vita hu-
„ mana: sed ait, Numquid non tentatio est vi- Job. 7. 1.
„ ta humana super terram? Totam ipsam vitam tentationem dixit. Omnis ergo vita tua super terram, plagæ tuæ sunt. Plange quamdiu vivis in terra: sive feliciter vivas, sive in aliqua tribulatione constitutus sis, clama, Ad te levavi Ps. 138 & 12.
oculos meos qui habitas in cælo. Ad manus
„ Domini, qui te jussit cædi, cui dicis in alio
„ Psalmo, Propter iniquitatem erudisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam Vers. 3.
meam: clama ad manus cædentis, & dic, *Miserere nostri, Domine, miserere nostri*. Non sunt istæ voces vapulantis? *Miserere nostri, Domine, miserere nostri*.

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CXXIII. vers. 3. num. 5.

QUomodo ergo illi *vivos absorbuissent nos*, Vers. 3.
nisi quia Dominus erat in nobis. Surrexerunt enim multi persecutores aliquando, & nunc non desunt. Singillatim insurgunt, & aliquando vivos absorbent, sed in quibus non est Dominus. Ideo ante omnia illi dixerunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis*: quia multi absorbentur, in quibus non est Dominus. Hi sunt qui vivi absorbentur, qui sciunt malum esse, & lingua consentiunt. Surrexerunt enim quidam persecutores, & dixerunt hominibus, Thurificate, si non feceritis, occidimus vos. Illi amaverunt hanc vitam, & dulcedo vitæ hujus tenuit eos. Non plus dilexerunt ea quæ promisit Deus, quam ea quæ videbant in terra. Illa enim credere jubebantur, quæ nondum videbant, ista quæ amabant videbant. Plus retinentes ea quæ videbant, excluserunt de cordibus Dominum: & quia non erat in eis Dominus, vivi absorpti sunt. Quid est, vivi absorpti sunt. Thurificando idolis, scientes quia nihil est idolum. Nam si aliquid putarent esse idolum, mortui absorberentur: cum autem putant nihil esse idolum, & noverunt omnia illa Gentilium vana esse, vivunt, & tamen

cum faciunt quod volunt persecutores, vivi absorbentur. Sed ideo vivi absorbentur, quia non in eis est Dominus. In quibus autem inest Dominus, occiduntur, & non moriuntur. Qui autem consentiunt & vivunt, vivi absorbentur, absorpti moriuntur. Isti autem qui passi sunt, & non cesserunt tribulationibus, exsultant, & dicunt, *Dicant nunc Israel*: dicat exsultans, dicat securus, *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum insurgerent homines in nos, forsitan vivos absorbuissent nos.*

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CXXVI. *vers. 2. num. 4. 5. & sequent.*

NEmo sibi arroget aliquid. NEMO HABET aliquid boni, nisi ab illo acceperit qui solus bonus est. Qui autem sibi voluerit arrogare sapientiam, stultus est. Sit humilis, ut veniat sapientia & illuminet illum. Si autem ante quam veniat in illum sapientia, putat se esse sapientem, ante lucem surgit, & ambulat in tenebris. Et quid audit in isto Psalmo? [*Vers. 2.*] *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Quid est, *In vanum est vobis ante lucem surgere?* Si surgatis ante quam surgat lux, necesse est ut in vanitate remaneatis, quia in tenebris eritis. Surrexit lux nostra Christus: bonum est tibi ut surgas post Christum, non surgas ante Christum. Qui surgunt ante Christum? Qui se volunt præponere Christo. Et qui sunt qui se volunt præponere Christo? Qui volunt hic excelsi esse, ubi humilis ille fuit. Sint ergo hic humiles, si volunt ibi esse excelsi, ubi Christus excelsus est. Ait enim de iis qui illi adhæserunt fide, in quibus & nos sumus, si & nos in illum puro corde credimus: [*Joan. 17. 24.*] Pater, inquit, quos mihi dedisti, volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Magnum donum, magna gratia, magna promissio, Fratres mei. Et quis non vult esse cum Christo, ubi est Christus? Sed jam excelsus Christus; vis ibi esse ubi est excelsus? Esto humilis, ubi & ille humilis fuit. Propterea illis dicit ipsa lux, [*Matth. 10. 24.*] Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Qui volebant discipuli esse super magistrum, & servi volebant esse super dominum suum, ante lucem volebant surgere; in vanum ibant, quia non post lucem ibant. Illis ergo dicit iste Psalmus, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales erant filii Zebedæi, qui ante quam humiliarentur secundum passionem Domini, jam sibi loca eligebant, ubi sederent, unus ad dexteram, alter ad sinistram. Ante lucem volebant surgere; ideo in vanum ibant. Revocavit illos Dominus ad humilitatem, cum hoc audiret, & ait illis, [*Matth. 20. 22.*] Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Ego veni humilis esse, & vos ante me vultis esse excelsi? Qua ego eo, illac sequimini, ait. Nam si hac vultis ire, qua ego non eo, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Et Petrus ante lucem surrexerat, quando consilium Domino dare volebat, ut non pateretur pro nobis. Dixerat enim ille de passione sua, in qua salvi futuri eramus, de ipsa humilitate; humilis enim passus est: cum ergo de passione sua futura diceret, expavit Petrus, qui illum paulo ante dixerat Filium Dei: timuit ne moreretur, & ait illi, Absit a te Domine, propitius esto tibi, [*Matth. 16. 22.*] non fiet istud. Ante lucem volebat surgere, & luci consilium dare. Sed quid fecit Dominus? Fecit illum, ut post lucem surgeret: Redi post me satanas. Ideo enim satanas, [*Ibid. 23.*] quia ante lucem vis surgere. Redi post me, ut ego præcedam, tu sequaris: qua ego eo, illac eas; non qua tu vis ire, illac me velis ducere.

Ergo illis qui volebant ante lucem surgere dicit Psalmus, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Et quando surgemus? Cum fuerimus humiliati. [*Item vers. 2.*] *Surgite postea quam sederitis.* Surrectio exaltationem significat, sessio humilitatem significat. Aliis locis intelligitur sessio in honore judicandi, aliis locis humilitatem ostendit. Quomodo in honore judicandi sessio? Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel. [*Matth. 19. 28.*] Quomodo in signo humilitatis sessio? Hora sexta Dominus fatigatus sedit ad puteum. Fatigatio Domini, infirmitas Domini fuit, [*Joan. 4. 6.*] infirmitas virtutis, infirmitas sapientiæ: sed ipsa infirmitas, humilitas. Ergo si sedit ex infirmitate, sessio illa humilitatem significat. Et ipsa sessio ipsius, idest, humilitas ipsius, ipsa nos fecit salvos: quia, Quod infirmum est Dei, fortius est quam homines. [*1. Cor. 1. 25.*] Ideo dicit in quodam Psalmo, Domine tu cognovisti sessionem meam [*Ps. 138. 2.*] & resurrectionem meam: id est, humilitatem meam & exaltationem meam, &c.

Sed ne quis putet se ad hoc sedere ut honoretur, ut ostenderet quia sessione ista humilitatem voluit commendare; ne quis se puteret jussum esse sedere, aut ad judicandum, aut ad epulandum & gaudendum, & majorem superbiam ibi quæreret, in significationem humilitatis addidit, *Qui manducatis panem doloris.* [*Item vers. 2.*] Illi ergo manducant panem doloris, qui gemunt in ista peregrinatione. Ipsi sunt in convalle plorationis. Ascensiones enim facit Deus [*Psal. 83. 6.*] in corde. Sed ubi illas disponit? Ascensiones, inquit, in corde ejus disposuit. Quis? Deus. Si ascensiones in corde, ideo cantatur Canticum graduum. Humiliemur in sæculo, ascendamus. Quomodo? Corde. Quia ipsa ascensio cordis, a convalle plorationis surgit. In convalle, inquit, plorationis. Quomodo erecti sunt montes, sic sederunt convalles .... Si ergo in convalle plorationis manducas panem doloris, & dicis, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, [*Psal. 41. 4.*] dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus: bene surgis, quia sedisti.

Et quasi diceres, Quando surgemus? Modo jubemur sedere, quando erit nostra surrectio? Quando fuit Domini. Ad eum attende, qui te præcessit. Nam si non ipsum attendis, in vanum est tibi ante lucem surgere. Ipse quando exaltatus est? Cum mortuus est. Ergo & tuam exaltationem post mortem spera, in resurrectione mortuorum spera, quia ille resurrexit & ascendit. Sed ubi dormivit? In cruce. Quando dormivit in cruce, signum gestabat, immo implebat quod significatum est in Adam: [*Gen. 2. 21.*] quia cum dormiret Adam, costa illi detracta est, & Eva facta est: sic & Domino cum dormiret in cruce, [*Joan. 19. 34.*] latus ejus lancea percussum est, & sacramenta profluxerunt, unde facta est Ecclesia ..... Si ergo ille non resurrexit, nisi mortuus, tu exaltationem

spe-

speras nisi post hanc vitam? Sed ut doceat te iste Psalmus, quasi interrogares, Quando *Item ℣. 2.* surgam? fortassis prius quam sedero? *Cum dederit*, inquit, *dilectis suis somnum*. Dat hoc Deus, cum dormierint dilecti ejus; tunc surgent dilecti ejus, id est, Christi, Omnes enim surgent, sed non quomodo dilecti ejus. Omnium est resurrectio mortuorum, sed quid *1.Cor.15.51.* ait Apostolus? Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Resurgunt illi ad pœnas: resurgimus nos quomodo resurrexit Dominus noster, ut sequamur caput nostrum, si membra ipsius sumus. Si autem membra ejus sumus, tunc sumus dilecti ejus, tunc ad nos pertinet illa resurrectio quæ præcessit in Domino, ut lux surrexerit ante nos, nos post lucem: quia in vanum est nobis ante lucem surgere, id est, altitudinem quærere ante quam moriamur; cum Christus lux nostra non sit exaltatus in carne, nisi postea quam mortuus est. Constituti ergo membra ejus, & in membris ejus dilecti ejus, cum somnum acceperimus, tunc surgemus in resurrectione mortuorum. Unus resurrexit, jam non mo-
Joan.11.44. riturus. Resurrexit Lazarus, sed moriturus;
Matt.9.25. resurrexit filia Archisynagogi, sed moritura;
Luc.7.15. resurrexit filius viduæ, sed moriturus; resur-
Rom.6.9. rexit Christus non moriturus. Audi Apostolum: Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur. Talem spera resurrectionem: & propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terræ hujus. Nam si propter felicitatem vitæ hujus vis esse Christianus, quando illa lux tua non hic quæsivit mundanam felicitatem, ante lucem vis surgere, necesse est ut in tenebris perseveres. Mutare, sequere lucem tuam; quare surrexit, surge: sede prius, & sic surge. *Cum dederit somnum dilectis ejus.*

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CXXIX. vers. 1. & 2. num. 1.

Vers. 1. DE *profundis clamavi ad te Domine,* * *Domi-*
Vers. 2. *ne exaudi vocem meam*. Vox hæc ascendentis est, pertinens ad Canticum graduum. Debet itaque unusquisque nostrum videre in quo profundo sit, de quo clamet ad Dominum. Clamavit de profundo Jonas, de ven-
Jonæ 2.2. tre ceti. Erat non solum sub fluctibus, verum etiam in visceribus belluæ: nec tamen illud corpus & illi fluctus intercluserunt orationem ne perveniret ad Deum, & venter bestiæ non potuit tenere vocem deprecantis. Penetravit omnia, disrupit omnia, pervenit ad aures Dei: si tamen dicendum est, quia disruptis omnibus pervenit ad aures Dei, quando aures Dei in corde precantis erant. Ubi enim Deum præsentem non habet, cujus fidelis est vox? Verumtamen & nos debemus intelligere de quo profundo clamemus ad Dominum. Profundum enim nobis est vita ista mortalis. Quisquis se in profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat, donec de profundo eruatur, & veniat ad eum qui super omnes abyssos sedet & super Cherubim, super omnia quæ creavit, non solum corporalia, sed etiam spiritalia; donec ad eum veniat anima, donec ab illo liberetur imago ipsius, quod est homo, quæ in hoc profundo tamquam assiduis fluctibus exagitata detrita est: & nisi renovetur & reparetur a Deo, qui illam impressit quando formavit hominem; (Idoneus potuit esse homo ad casum suum, non est idoneus ad resurrectionem suam;) semper in profundo est: nisi liberetur, ut dixi, semper in profundo est. Sed cum de profundo clamat, surgit de profundo, & ipse clamor non eum permittit multum in imo esse. Valde enim in profundo, sunt, qui nec clamant de profundo. Dicit *Prov.18.3.*
Scriptura Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. Jam videte, Fratres, quale profundum sit ubi contemnitur Deus. Cum quisque viderit se quotidianis peccatis obrutum, acervis quibusdam & molibus quibusdam iniquitatum premi, si dictum illi fuerit ut Deum roget, irridet. Quibus modis? Primo dicit, Si Deo displicerent facinora, ego viverem? Si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera quæ feci, non solum viverem, sed & bene mihi esset? Solet enim hoc illis evenire, qui multum in profundo sunt, & prosperantur in iniquitatibus suis. Et tanto magis in profundo merguntur quanto magis videntur esse felices: fallax enim felicitas, ipsa major est infelicitas. Deinde & hoc solent homines dicere, Jam quoniam multa feci & damnatio imminet, hoc perdo, quod non facio quidquid possum: &, Ex hoc perdor, cur non facio quidquid possum? Quomodo solent desperati latrones dicere, Sic me occisurus est judex pro decem homicidiis, quomodo pro quinque, quomodo pro uno; quare non jam quidquid mihi occurrerit facio? Hoc est, Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. Sed Dominus Jesus Christus, qui nec profunda nostra contempsit, qui usque ad istam vitam venire dignatus est, promittens remissionem omnium peccatorum; etiam de profundo excitavit hominem, ut clamaret de profundo sub molibus peccatorum, & perveniret vox peccatoris ad Deum. Unde clamantis, nisi de profundo malorum?

Ex ejusdem enarratione in Psalmum CXXX. vers. 1. num. 1. & seqq.

IN isto Psalmo commendatur nobis humilitas servi Dei & fidelis, cujus voce cantatur, quod est universum corpus Christi. Sæpe enim admonuimus Charitatem vestram, non quasi unius hominis cantantis vocem accipi debere, sed omnium qui sunt in Christi corpore. Et quia in illius corpore sunt omnes, tamquam unus homo loquitur: & ipse est unus qui & multi sunt. Multi enim sunt in se-
ipsis, unus sunt in illo qui unus est. Ipsum *1.Cor.3.17.*
est autem etiam templum Dei, de quo dicit Apostolus, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos: omnes qui credunt in Christum, & sic credunt ut diligant. Hoc est enim *Jacob 2.19.*
credere in Christum, diligere Christum: non quomodo dæmones credebant, sed non diligebant; & ideo quamvis crederent dicebant,
Quid nobis & tibi est, Fili Dei? Nos autem *Matth. 8. 29.*
sic credamus, ut in ipsum credamus, diligentes eum, & non dicamus, Quid nobis & tibi

est? Sed dicamus potius, Ad te pertinemus, [1. Petr. 2. 5.] tu nos redemisti. Omnes ergo qui sic credunt, tamquam lapides sunt vivi, de quibus tem- [Gen. 6. 14.] plum Dei ædificatur; & tamquam ligna imputribilia, ex quibus arca illa compacta est, quæ in diluvio mergi non potuit. Hoc autem templum est, id est, ipsi homines, ubi rogatur Deus, & exaudit. Quisquis enim præter templum Dei oraverit Deum, non exauditur ad illam pacem supernæ Jerusalem, & si exauditur ad quædam temporalia, quæ Deus & pa- [Matth. 8. 32.] ganis donavit. Nam & ipsi dæmones exauditi sunt ut irent in porcos. Exaudiri ad vitam æternam aliud est, nec conceditur, nisi ei qui in templo Dei orat. Ille autem in templo Dei orat, qui orat in pace Ecclesiæ, in unitate corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum: & ideo exauditur, qui orat in templo. Ipse [Joan. 4. 24.] enim orat in spiritu & veritate, qui orat in pace Ecclesiæ, non in illo templo, ubi figura erat.....

Hujus ergo templi vox est in Psalmo. In hoc templo, ut dixi, rogatur Deus, & exaudit in spiritu & veritate; non in illo corporali. Nam illic umbra erat, in qua demonstraretur quod venturum erat. Ideo illud jam cecidit. Cecidit ergo domus orationis nostræ? Absit. Non enim illud templum quod cecidit potuit dici domus, orationis, de qua di- [Matth. 21. 13.] ctum est, Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus...... Hoc autem templum Dei, hoc corpus Christi, hæc congregatio fidelium unam vocem habet, & tamquam unus homo cantat in Psalmo. Ejus vocem jam in multis Psalmis audivimus, audiamus & in ista. Si volumus, nostra vox est; si nolumus, aure audimus cantantem, & non corde cantamus. Si autem nolumus, erimus in illo templo tamquam ementes & vendentes, id est, nostra quærentes. Intramus Ecclesiam, non ad ea quæ placent oculis Dei. Viderit ergo in numero vestro quis quomodo audiat, utrum audiat & irrideat, utrum antem & post se ponat, utrum audiat & consonet, id est, sentiat hic vocem suam, & adjungat vocem cordis sui voci Psalmi hujus. Tamen vox Psalmi hujus non tacet, instruantur qui possunt, immo qui volunt; qui nolunt non impediant. Commendetur nobis humilitas, inde cœpit?

[Vers. 1.] *Domine non est exaltatum cor meum neque in altum elati sunt oculi mei, neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* Hoc planius dicatur, & audiatur, Non fui superbus, nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus; nec quæsivi aliquid supra vires meas, unde me apud imperitos jactarem. Intendat [Act. 8. 18.] Charitas vestra: magna res commendatur. Quomodo Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat super se, propterea plus illum delectavit potentia Apostolorum, quam justitia Christianorum. At ubi vidit per manus impositionem Apostolorum & per orationes eorum Deum dare fidelibus Spiritum-sanctum, & quia tunc per miraculum demonstrabatur adventus Spiritus-sancti, ut linguis loquerentur, quas non didicerant, omnes super quos [Ibidem.] veniebat Spiritus-sanctus....... Cum ergo hoc videret Simon, voluit talia facere, non talis esse. Et nostis quia etiam pecunia putavit comparandum Spiritum-sanctum. Erat ergo de talibus, qui in templum intrant ad emendum & vendendum: emere volebat, quod vendere disponebat.....

Ergo sunt homines, quos delectat miraculum facere, & ab eis qui profecerunt in Ecclesia miraculum exigunt; & ipsi qui quasi profecisse sibi videntur, talia volunt facere, & putant se ad Deum non pertinere si non fecerint. Dominus autem Deus noster, qui novit quid cui tribuat, & ut servetur compago corporis in pace, alloquitur Ecclesiam per Apostolum: Non potest dicere oculus manui, O- [1. Cor. 12. 21] pus te non habeo; aut iterum caput pedibus, Opus vobis non habeo. Si totum corpus ocu- [Ibid. 17.] lus, ubi auditus? Si totum corpus auditus, ubi odoratus? Ergo in membris nostris videtis, Fratres, quomodo singula officium suum habeant membra. Oculus videt, & non audit; auris audit, & non videt; manus operatur, nec audit, nec videt; pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus. Sed in uno corpore si sit sanitas, & non adversum se litigent membra, auris videt in oculo, oculus audit in aure: nec objici potest auri quod non videt, ut dicatur ei, Nihil es, minor es; numquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, & dicit, ibi sum ubi est oculus, in eo corpore sum; in me non video, in illo cum quo sum video.... Sic ergo, Fratres, quisquis in corpore Christi non potest resuscitare mortuum, non illud quærat, sed quærat ne discordet in corpore: quomodo si auris quærat videre discordare potest. Nam quod non accepit, non potest facere. Sed si ei objectum fuerit & dictum, Si justus esses, resuscitares mortuum, quomodo resuscitavit Petrus. In Christo enim majora videntur fecisse Apostoli, quam ipse Domi- [Joan. 14. 12.] nus. Sed unde fieri potest, ut plus valeant sarmenta, quam radix? Quomodo autem quasi majora videntur fecisse illi quam ille? Ad vocem Domini surrexerunt mortui, ad umbram transeuntis Petri surrexit mortuus. Majus hoc videtur, quam illud. [Act. 5. 15.] Sed Christus facere sine Petro poterat, Petrus nisi in Christo non poterat: Quia sine me inquit nihil potestis facere. Cum ergo hoc [Joan. 15. 5.] audierit homo qui proficit, quasi objectam calumniam ab ignaris paganis, ab hominibus nescientibus quid loquantur; in compage corporis Christi respondeat, & dicat, Qui dicis, Non es justus, quia non facis miracula; posses & auri dicere, Non es in corpore, quia [1. Cor. 12. 15. 16. &c.] non vides. Faceres, inquit, & tu, sicut & Petrus fecit. Sed Petrus & mihi fecit; quia in eo corpore sum, in quo Petrus fecit: in illo quod potest possum, a quo divisus non sum: quod minus possum, compatitur mihi; & quod plus potest, congaudeo illi. Ipse Dominus de super clamavit pro corpore suo, Saule, Saule, quid me persequeris? Et ipsum [Act. 9. 4.] nemo tangebat, sed pro corpore in terra laborante caput de cælo clamabat.

Si ergo, Fratres, unusquisque quod potest juste egerit, & in eo quod alius plus potest, non inviderit, sed congratulatus fuerit tamquam in uno corpore cum eo constitutus, pertinet ad eum vox ista Psalmi, *Domine non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressus sum in magnis, ne-*

que

que in mirabilibus super me. Quod enim excesſit vires meas, ait, non quæſivi; non ibi me extendi, nolui ibi magnificari. Nam iſta exaltatio de abundantia gratiarum quam ſit timenda, ne quis de dono Dei ſuperbiat, ſed magis ſervet humilitatem, & faciat quod ſcriptum eſt, *Eccl.3.20.* Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam. Quam ergo timenda ſit ſuperbia de dono Dei, etiam atque etiam commendandum eſt Charitati veſtræ. Paulus apoſtolus quamvis ex perſecutore factus ſit prædicator, abundantiorem gratiam conſecutus eſt in omni labore Apoſtolico, quam ceteri *2.Cor.12.7* Apoſtoli: ut magis Deus oſtenderet ſuum eſſe quod dat, non hominis..... Cum ergo eſſet magnæ gratiæ, & magna dona meruiſſet a Deo, quid dicit quodam loco? Propter magnitudinem „ revelationum ne extollar. Intendite, rem tre„ mendam vobis dico: Propter magnitudinem, „ inquit, revelationum ne extollar, datus eſt „ mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ, „ qui me colaphizet. Quid eſt hoc, Fratres? Ne extolleretur tamquam juvenis, colaphizabatur tamquam puer. Et a quo? Ab angelo ſatanæ..... Sic ergo ille angelus ſatanæ quaſi libenter permiſſus eſt colaphizare Apoſtolum, ſed tamen Apoſtolus curabatur. Et quia illud quod medicus appoſuerat moleſtum erat infirmo; rogavit medicum ut auferret. Quomodo cum medicus apponit viſceribus aliquod forte epithema moleſtum & ardens, unde tamen curandus eſt ille cujus viſcera tumebant; cum ille ardere cœperit & cruciari medicamento, rogat medicum ut auferat: medicus autem conſolatur, monet eum patientiam, quia novit quam utile ſit quod *2.Cor.12. 7. &c.* „ appoſuit. Ita & Apoſtolus ſequitur & dicit, „ cum dixiſſet, Datus eſt mihi ſtimulus carnis „ meæ, angelus ſatanæ, qui me colaphizet.... „ Propter quod ter Dominum rogavit, ait, ut au„ ferret eum a me. Hoc eſt dicere, Rogavi medicum ut auferret a me moleſtum epithema, quod „ mihi appoſuerat. Sed audi vocem medici: Et „ dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam vir„ tus in infirmitate perficitur. Ego novi quid appoſuerim, ego novi unde ægrotes, ego novi unde ſaneris.

Si ergo, Chariſſimi, potuit Paulus apoſtolus extolli magnitudine revelationum, niſi acciperet angelum ſatanæ qui ſe colaphizaret, quis de ſe poſſit eſſe ſecurus? Tutius videtur ambulare qui minus accepit, ſed ſi non perverſe quærat quod recte non accepit: quærat ſine quo non poteſt eſſe in corpore Chriſti, aut ſine quo male eſt illic. Tutior eſt enim in corpore digitus ſanus, quam lippiens oculus.... Non ergo quærat quiſque in corpore Chriſti niſi ſanitatem. Secundum ſanitatem habeat fidem; ex fide mundatur cor ejus, ex mundatione cordis videbit illam faciem *Matt.5.8.* de qua dictum eſt, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Et qui fecit miracula, & qui non fecit miracula in corpore Chriſti, non debet gaudere, niſi de facie Dei. Redierunt Apoſtoli, & dixerunt Domino, cum *Luc.10.17.* „ miſſi eſſent a Domino, Ecce, Domine in no„ mine tuo etiam dæmonia nobis ſubjecta ſunt. Vidit Dominus quod tentaret eos ſuperbia ex potentia miraculorum; & ille qui medicus venerat ſanare tumores noſtros, & ferre infirmi*Ibid. 20.* „ tates noſtras, continuo ait, Nolite in hoc „ gaudere, quia dæmonia vobis ſubjecta ſunt; „ ſed gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt „ in cælis. Non eos voluit gaudere ex eo quod proprium habebant, ſed ex eo quod cum ceteris ſalutem tenebant. Inde voluit gaudere Apoſtolos, unde gaudes & tu. Intendat Charitas Veſtra. Nullus fidelis habet ſpem, ſi nomen ejus non eſt ſcriptum in cælo. Omnium fidelium qui diligunt Chriſtum, qui ambulant vitam ejus humiliter, quam ipſe docuit humilis, nomina ſcripta ſunt in cælo. Cujuſvis contemptibilis in Eccleſia, qui credit in Chriſtum, & diligit Chriſtum, & amat pacem Chriſti, nomen ſcriptum eſt in cælo: cujuslibet quem contemnis. Et quid ſimile ipſi & Apoſtolis, qui tanta miracula fecerunt? Et tamen Apoſtoli reprimuntur ex eo quod de bono proprio gaudebant, & jubentur hinc gaudere, unde gaudet & ille contemptibilis.

Ex enarratione ejuſdem in Pſalmum CXXXVIII. *v. 12 n. 16. & 17.*

ET *nox tamquam dies illuminabitur. Nox tamquam dies*: dies nobis proſperitas ſæculi, nox nobis adverſitas ſæculi: ſed ſi cogno- *Verſ. 12.* ſcamus merito peccatorum noſtrorum nos adverſitates pati, & dulcia nobis ſint flagella Patris, ne ſit amara ſententia judicis; ſic habebimus tenebras noctis hujus, quomodo lumen noctis hujus. Si nox eſt, quomodo ibi lux eſt? Non eſt, quia erratur hic a genere humano. Non eſt, quia nondum venimus ad illum diem, quem non coartat heſternus & craſtinus; ſed eſt dies perpetuus, ſine ortu, quia ſine occaſu. Nox eſt ergo hic: ſed quamdam lucem ſuam nox iſta habet, & tenebras ſuas. Quare ſit generaliter nox diximus: quæ eſt lux noctis hujus. Proſperitas & felicitas ſæculi hujus, gaudium temporale, honor temporalis, quaſi lux eſt noctis hujus. Adverſitas autem & amaritudo tribulationum vel ignobilitas, tamquam tenebræ ſunt noctis hujus. In hac nocte, in hac mortalitate vitæ humanæ habent homines lucem, habent homines tenebras, lucem proſperitatem, tenebras adverſitatem. Sed ubi venerit Chriſtus Dominus, & habitaverit animam per fidem, & promiſerit aliam lucem, & inſpiraverit & donaverit patientiam, & monuerit hominem non delectari proſperis, ne frangatur adverſis: incipit homo fidelis indifferenter uti mundo iſto, nec extolli quando res proſperæ accidunt, nec frangi quando res adverſæ ſunt, ſed ubique Dominum benedicere: non ſolum quando abundat, ſed etiam quando amittit; non ſolum quando ſanus eſt, ſed etiam quando ægrotat; ut ſit in illo vera illa cantatio, Benedicam Dominum in omni tem- *Pſal.33.2.* pore, ſemper laus ejus in ore meo. Si ergo ſemper, & quando lucet nox iſta, & quando obſcura eſt nox iſta: quando arridet proſperitas, quando triſtis eſt adverſitas, ſemper ſit laus ejus in ore tuo: & fiet tibi quod modo dictum *Item v. 12* eſt, *Sicut tenebræ ejus, ſic & lumen ejus*. Non me conculcant tenebræ ejus, quia non extollit lumen ejus.

Ecce habes lumen ipſius in Job: abundabat omnibus rebus. Lux noctis in illius divitiis prima deſcribitur. Quantis rebus & quanta copia redundabat, lux erat noctis ejus. Putavit inimicus propterea illum talem virum colere Deum, quia illa omnia donaverat ei; & petivit ut auferrentur ab eo. Factæ ſunt tenebræ noctis illius, quæ primo habebat lucem. Noverat tamen

men ille, ſive lux ibi eſſet, ſive tenebræ, illam noctem eſſe, in que peregrinaretur a Deo ſuo; & habebat interiorem lucem ipſum Deum ſuum, per quam lucem interiorem indifferenter haberet ſive tenebras noctis illius, ſive lucem. Propterea quie in luce noctis illius, ideſt, in rerum abuudantie colebat Dium, ablatis illi omnibus rebus poſtea quam factæ ſunt tenebræ illius, quid
Job. 1. 21. dixit ille? Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut Domino placuit ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. In nocte ſum quadam vitæ hujus: Dominus meus, inquit habitat cor meum, illuminavit mihi ſolatiis quibuſdam noctem iſtam, quando dedit copias rerum temporalium: ſubtraxit ipſam lucem temporalem, & quaſi tenebrata eſt nox. Sed quia, *Sicut tenebræ ejus, ſic & lumen ejus*: Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. Non ſum triſtis in nocte hac: quia, *Sicut tenebræ ejus, ſic & lumen ejus*. Utrumque tranſit, ut qui gaudent tamquam non gaudentes ſint, & qui flent, tamquam non
1. Cor. 7. 30. flentes ſint: quia, *Sicut tenebræ ejus, ſic & lumen ejus*.

Ex enarratione ejuſdem in Pſalmum CXXXIX. *℣. 7. 8. 10. & 11.*

Verſ. 7. P*Ercipe auribus, Domine, vocem deprecationis meæ*. Simplex quidem ſententie eſt, & facilis ad intelligendum: ſed tamen delectat forte cogitare, quare non dixerit, Percipe auribus deprecationem meam, ſed velut evidentius exprimens affectum animi ſui, ait, *vocem deprecationis meæ*, vitam deprecationis meæ, animam deprecationis meæ, non quod ſonat in verbis meis, ſed unde vivunt verba mea. Ceteri enim ſtrepitus ſine anima, ſoni dici poſſunt, voces non poſſunt. Vox proprie animatorum eſt, vivorum eſt. Quam multi autem deprecantur Deum, & non ſentiunt Deum, nec bene cogitent de Deo? Sonum deprecetionis habere poſſunt, vocem non poſſunt; quie vita ibi non eſt. Hujus qui vivebat, quia Deum ſuum intelligebat, & a quo liberaretur videbat, & a quibus liberaretur ſentiebat, ipſe erat vox deprecationis ejus.

Verſ. 8. Ipſam commendans auribus Dei dicat, *Domine, Domine*. Tu Domine, Domine, ideſt, tu veriſſime Domine, non quales domini homines, non quales domini, qui emunt ſaecello: ſed qualis Dominus qui emit ſanguine. *Domine, Domine, virtus ſalutis meæ*, ideſt, qui das vires ſaluti meæ. Quid ſibi vult, *virtus ſalutis meæ?* Conquerebatur de ſcandalis & inſidiis peccatorum, de circumlatrantibus, & circuminſidiantibus malignis hominibus, vaſis diaboli, de ſuperbis invidentibus juſtis, inter quales neceſſe eſt vitam ducere, cum hic vivimus in peregrinatio-
Matth. 24. 12. ne noſtra hac. Talia vero ſcandala abundantie „ futura Dominus prædixit, & ait, Abundabit „ iniquitas, & quoniam abundabit iniquites, re„ frigeſcet charitas multorum. Sed adjunxit ſta„ tim ſolatium: Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit. Attendit iſte, & timuit, abundantia iniquitatum turbatus reſpexit ſpem: quia qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit. Extendit ſe perſeverare, & vidit longam viam; & quia perſeverare magnum eſt & difficile, ipſum oravit ad perfectionem perſeverantiæ ſoæ, a quo illi juſſum eſt ut perſeveraret. Certe ſalvus ero, ſi perſeveravero uſque in finem: ſed perſeverantia ad virtutem pertinet, ut merear ſalutem: tu es virtus ſalutis meæ, ut me facis perſeverare, ut perveniem ad ſalutem. *Domine, Domine, virtus ſalutis meæ*. Et unde ſpero, quia tu es virtus ſalutis meæ? *Obumbraſti ſuper caput meum in die belli*. Ecce modo adhuc pugno, pugno foris contra fictos bonos,
Rom 7. 23. &c. pugno intus contra concupiſcentias meas: quo„ niam video eliam legem in membris meis re„ pugnantem legi mentis meæ, & captivum me „ ducentem in lege peccati, quæ eſt membris „ meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de „ corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Igitur laborans in hoc bello, reſpexit ed gratiam Dei: & quia jam cœperat æſtuare & ereſcere, tamquam umbram invenit ſub qua viveret. *Obumbraſti ſuper caput meum in die belli*: ideſt, in æſtu, ne fatigarer, ne ereſcerem.

Ex eadem enarratione in Pſalmum CXXXIX. *verſ. 11. num. 14.*

D*Ecident ſuper eos carbones ignis in terra, & dejicies eos*. Quid eſt, *in terra*? Hic Verſ. 11.
adhuc in hac vita *ſupra illos decident carbones ignis, & dejicies eos*. Qui ſunt carbones ignis? Novimus iſtos carbones. An alii ſunt iſti, & alii illi de quibus dicturi ſumus? Iſtos enim video ad pœnam valere: illos autem, quos commemoraturus ſum, ad ſalutem. Dictum eſt enim de quibuſdam carbonibus, cum homo peteret adverſum linguam ſubdolam auxilium: Quid detur Pſ. 119. 4.
tibi, aut quid adjicietur tibi ed linguam ſubdolam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus vaſtatoriis: ideſt, verba Dei cor tranſfigentia, & vetuſtatem perimentia amoremque gignentia, & exempla hominum qui mortui erent & revixerunt, & nigri erant & fulgentes effecti ſunt. Carbones enim tenebræ ſunt, color indicat. Sed cum ad eos acceſſerit flamma charitatis, & ex mortuis revixerint, audiant ab Apoſtolo. Fuiſtis
enim eliquendo tenebræ, nunc autem lux in Do- Epheſ. 5. 8.
mino. Ipſi ſunt carbones, Fratres, quos intuemur, quando volumus mutare vitam tranſfixi ſagitta Dei, & impediunt nos malæ linguæ hominum, de qualibus hic modo querebatur, & volunt ſeducere a via veritatis, potiuſque inducere ed errores ſuos, & dicere nobis, quia ſi profeſſi fuerimus, non implebimus. Attendimus carbones illos. Qui erat heri ebrioſus, hodie ſobrius eſt: qui erat heri adulter, hodie caſtus eſt; qui erat heri raptor, hodie largitor. Omnes iſti carbones ignis ſunt. Accedunt exempla carbonum
ed vulnus ſagittarum: (Non enim timeam dice- Cant. 2. 5. ſec. LXX.
re vulnus, cum clamet ipſe ſponſa, Vulnerata charitate ego ſum:) & fit ibi vaſtatio fœni, propter quod & dicuntur carbones vaſtatorii. Vaſtatur fœnum, ſed purgatur aurum; & mutat homo ex morte vitam, & incipit eſſe etiam
ipſe carbo flagrans: qualis carbo erat Apoſtolus, 1. Tim. 1. 13.
qui prius fuit perſecutor & blaſphemus & injurioſus, niger & extinctus: miſericordiam vero conſecutus, accenſus eſt de cælo; vox Chriſti accendit illum: periit in eo tota nigritudo, cœpit fervens ſpiritu, quo accendebatur, accedere. Tales ergo & hic intellecturi ſumus carbones ignis, qui cadunt ſuper iſtos malos, & dejiciunt illos? Plane non prohibemur hunc habere intellectum.

lectum. Video hic nobis elucescere non improbabilem & irreprehensibilem sententiam. Intelligo illos carbones cadere super istos, ut dejiciantur. In alios veniunt, ut accendantur, in alios, *2.Cor.2.16.* ut dejiciantur. Ipse enim carbo dicebat, Quibusdam sumus odor mortis in mortem, quibusdam sumus odor vitæ in vitam. Vident enim justos flammantes spiritu, candentes luce, & eis invidendo cadunt: hoc est quod supervenient illis carbones ignis in terra & dejicientur. Quid est, *in terra?* Adhuc hic sunt in hac vita, excepta illa pœna, quæ servatur impiis, carbones isti illos dejiciunt, ante quam veniat ignis æternus.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLI, vers. 5. num. 11.

Vers. 5. P*Eriit fuga a me*. Tamquam circumclusum se dicit. *Periit fuga a me*. Insultent persecutores, oppressus est, captus est, circumclusus est, victus est, periit fuga ab illo. Ab illo perit fuga, qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quidquid potest per Christo, id est, non fugit animo. Nam corpore fugere licet, concessum *Matth. 10, 23.* est, permissum est, Domino dicente, Si vos persecuti fuerint in una civitate fugite in aliam. Qui ergo non fugit animo, perit ab illo fuga. Sed interest quare non fugiat, quia circumclusus est, quia captus est, an quia fortis est. Et a capto enim perit fuga, & a forti perit fuga. Quæ ergo fuga cavenda est? quæ fuga a nobis pereat? *Joan. 10. 11.* „ De qua Dominus dicit in Evangelio, Quia pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis; „ mercenarius autem & qui non est pastor, cum „ viderit lupum venientem, fugit. Cum viderit „ prædonem, quare fugit? Quia non est ei cura de ovibus. Talis fuga ab isto perierat, sive ab ipsius capitis persona accipiamus hanc vocem illius Christi Domini, qui pro omnibus mortuus est; sive a membris ejus Martyribus nostris, *1.Joan.3.16.* quia & ipsi pro fratribus passi sunt. Audi Joannem dicentem, Sicut enim ille animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Sed cum illi ponunt, Christus ponit: quia cum illi patiuntur persecutionem, *Act. 9. 4.* ipse clamat. Quid me persequeris? *Periit fuga a me, & non est qui exquirat animam meam*. Ergo non est qui exquirat animam ipsius. Videt homines velle sævire in necem suam, velle effundere sanguinem ipsius, quomodo non est qui requirat animam ejus? Et hoc duobus modis accipitur. Quomodo perire fugam accipitur duobus modis, quia & a capto & a forti perit fuga: sic duobus modis quæritur anima hominis, aut a persecutoribus, aut a dilectoribus. Ita ergo, *Non est qui requirat animam meam*, de illis dixit. Certe persequuntur animam meam, & non quærunt animam meam. Si autem requirant animam meam, invenient inhærentem tibi: & si norunt eam quærere, norunt & imitari. Nam ut noveritis quæri animam hominis, & a persecutoribus, inde alibi dicitur, Confundan- *Ps. 39. 15.* tur, & revereantur, qui quærunt animam meam.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLII. ℣. 9. n. 16.

Vers. 9. *Gen. 3. 8.* E*Xime me de inimicis meis, Domine, quia ad te confugi*. Qui aliquando a te fugi, *ad te confugi*. Fugit enim Adam a facie Dei, & abscondit se inter ligna paradisi, ut de illo dicatur in libro Job, Tamquam servus fugiens *Job. 7. 2. sec. LXX.* dominum suum, & consecutus umbram. Fugit a facie Domini sui, & consecutus umbram: ad umbram enim fugit inter ligna paradisi. Væ si permanserit in umbra, ne postea dicatur, Transierunt omnia tamquam umbra. *Sap. 5. 9.* *Exime me de inimicis meis*. Non ego hic inimicos homines cogito. *Ephes. 6. 12.* Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus quos? Adversus principes & potestates, rectores mundi. Cujus mundi? Non enim cæli & terræ: non enim regunt quod non fecerunt. Rectores mundi: sed cujus mundi? Tenebrarum harum. Quarum tenebrarum? Utique iniquorum. Fuistis enim ali- *Ephes. 5. 8.* „ quando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Ephes. 6. 12.* Rectores mundi, tenebrarum harum, rectores iniquorum: contra hos habetis luctamen. Magnum prœlium vobis est, hostem non videre, sed vincere. Adversus rectores mundi, tenebrarum harum, diabolum scilicet & angelos ejus: non illius mundi rectores, de quo dicitur, Et mundus per eum factus est; sed illius mundi, de quo dicitur, Et mundus eum non cognovit. *Joan. 1. 10.* *Exime me de inimicis meis, Domine, quia ad te confugi*. *De inimicis meis*, non Juda, sed qui implevit Judam. Illum patior visum, illum expugno non visum. Accepit enim bucellam Judas, & intravit in *Joan. 13. 27.* eum satanas: ut iste David persecutionem pateretur a filio suo. Quam multos Judas implet satanas, indigne accipientes bucellam ad judicium „ suum? Qui enim manducat & bibit indigne ju- „ dicium sibi manducat & bibit. *1.Cor. 11. 29.* Non malum est quod datur, sed bonum malo in judicium datur. Bene esse non potest male accipienti quod bonum est. Ergo, *Exime me de inimicis meis, Domine, quia ad te confugi*. Quo enim fugerem? Quo „ ibo a spiritu tuo? Si ascendero in cælum, tu „ ibi es: si descendero in infernum, ades. Quid *Psal. 138. 7. &c.* „ ergo restat? Si assumsero pennas meas ut columba, & volabo in extrema maris; id est, ut spe „ habitem in finem sæculi. Etenim illuc manus „ tua deducet me, & perducet me dextera tua. *Exime me de inimicis meis, quoniam ad te confugi, Domine*.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLIII. vers. 1. num. 3. & 4.

B*Enedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas in prælium, digitos meos ad bellum*. *Vers. 1.* Vox nostra est, si corpus Christi nos sumus. Benedicamus Dominum Deum nostrum, *qui docet manus nostras in prælium, digitos nostros ad bellum*. Repetitio sententiæ videtur: quod est, *manus nostras in prælium*, hoc est *digitos nostros ad bellum*. An aliquid interest inter manus & digitos? Digitis utique operantur & manus. Non itaque absurde accipimus digitos pro manibus positos. Verumtamen in digitis agnoscimus divisionem operationis, * & tamen radicem unitatis. Vide illam gratiam: dicit Apostolus, Alii quidem per Spiri- „ tum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ „ secundum eumdem Spiritum, alii fides in eo- „ dem Spiritu, alii donationes curationum in uno „ Spiritu, alii genera linguarum, alii prophetia, „ alii dijudicatio spirituum. Omnia autem hæc „ operatur unus atque idem Spiritus, dividens „ propria unicuique prout vult. Alii illud, alii „ hoc:

* *Forte leg. & in manu radicem unitatis.* *1.Cor. 12. 8. &c.*

„ hoc ; divisiones sunt operationis . Omnia hæc operatur unus atque idem Spiritus : radix est unitatis. His ergo digitis pugnat corpus Christi, procedens in bellum, procedens in prœlium.

Jam prœliorum & bellorum genera commemo- (*Ephes.* 6. 12.) rare fortasse longum est, & genere facilius quam explicare. Habemus unum bellum quod commemorat Apostolus : Non est vobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, id est, adversus homines a quibus videmini pati molestias, non adversus ipsos pugnatis, sed adversus principes & potestates, & rectores mundi. Et ne intelligeres mundi, cæli & terræ, ostendit quid diceret; Tenebrarum, inquit, harum. Mundi scilicet, non (*Joan.* 1. 10.) qui per ipsum factus est ; quia, Et mundus per „ eum factus est : sed mundi qui eum non co„ gnovit : quia, Et mundus eum non cognovit. Hæ tenebræ non sunt natura, sed voluntate. Anima enim per semetipsam non lucet : quia humili- (*Psal.* 17. 29.) ter & veraciter cantat, Tu illuminabis lucernam (*Psal.* 35. 10.) „ meam, Domine, Deus meus illumina tenebras „ meas. Et, Apud te, inquit, fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen ; non in lumine nomine nostro, sed in lumine tuo. Nam & oculi nostri lumina vocantur : & tamen lux extrinsecus si desit, etiam sani & patentes, in tenebris remanebunt. Ergo bellum gerimus adversus rectores tenebrarum harum, rectores scilicet infidelium, diabolum & angelos ejus, rectores gladii ejus, de (1. *Reg.* 17. 51.) quo pugnat diabolus adversus fideles. Sed quomodo Goliæ prostrato tollitur gladius, ut ipsi Goliæ (*Ephes.* 5. 8.) caput de gladio suo amputetur : ita cum credunt „ ipsi infideles, dicitur eis, Fuistis aliquando te„ nebræ, nunc autem lux in Domino. Pugnastis de manu Goliæ, jam in manu Christi tollite caput Goliæ.

Ex enarratione ejusdem in Psalmum CXLIV. vers. 2. num. 4.

(*Psal.* 33. 2.) BReve magisterium est, ut semper laudes Deum, veroque corde, non falso dicas, Benedicam „ Dominum in omni tempore, semper laus ejus „ erit in ore meo. Breve magisterium est, scilicet ut noveris eum misericorditer dare cum dat, misericorditer auferre cum tollit, nec te credas a misericordia ejus derelinqui, qui tibi aut blanditur dando, ne deficias; aut corripit exsultantem, ne pereas. Sive ergo in ejus donis, sive in ejus flagellis, lauda tu. Laus flagellantis, medicina est (*Vers.* 2.) vulneris. *Per singulos*, inquit, *dies benedicam te.* Prorsus per singulos dies, Fratres, benedicite : omnino quidquid acciderit, benedicite Deum. Etenim ne accidat aliquid, quod ferre non potestis, ipse facit. Ideo cum timore debes esse, quando tibi bene est, neque te ad hoc parare, quasi tu numquam tenteris. Si enim numquam tentaris, numquam probaris. Nonne melius est tentari & probari, quam non tentatum reprobari? *Et laudabo nomen tuum in sæculum & in sæculum sæculi.*

Ex eadem enarratione in Psalmum CXLIV. vers. 13. num. 17.

(*Vers.* 13.) F*Idelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, Fidelis Dominus in verbis suis :* Quid enim promisit, & non dedit? *Fidelis Dominus in verbis suis.* Possemus illi credere tantummodo dicenti : noluit sibi credi dicenti, sed voluit teneri Scripturam suam : quomodo si diceres alicui homini, cum aliquid promitteres, Non mihi credis, ecce scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, & generatio venit, & sic transcurrunt ista sæcula credentibus succedentibusque mortalibus, Scriptura Dei manere debuit, & quoddam chirographum Dei, quod omnes transeuntes legerent, & viam promissionis ejus tenerent. Et quanta sunt quæ reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum, & de futuro sæculo, quod solum jam reddendum restat, quando si faciat rationem cum infidelibus, erubescunt infideles? Si dicat tibi Deus, Chirographum meum tenes, judicium promisi, diremptionem bonorum & malorum, regnum sempiternum fidelibus, & non vis credere? Ibi in chirographo meo lege omnia quæ promisi, deduc mecum rationem : certe vel computando quæ reddidi, potes me credere redditurum esse quod debeo. In ipso chirographo habes promissum unicum Filium, cui non peperci, sed pro vobis omnibus tradidi (*Rom.* 8. 32.) eum : jam computa in redditis. Lege chirographum; promisit pignus Spiritus-sancti me daturum per Filium meum ; computa redditum. Promisit ibi sanguinem & coronas Martyrum gloriosissimorum : computa redditum : admoneat (*Act.* 2. 1. &c.) te * Massa reddiri debiti mei. Sed & hæc gloria Martyrum ut redderetur, tibi promissa in chirographo, ubi scriptum est, Propter te mor„ tificamur tota die ; ut hoc redderetur, Fre„ muerunt gentes, & populi meditati sunt ina„ nia, adstiterunt reges terræ, & principes con„ venerunt in unum, adversus Dominum & ad„ versus Christum ejus. *Principes convenerunt* „ *in unum, conspirantes adversus Christianos.* Quid, ipsorum regum fidem, nonne & promisi in chirographo, & reddidi in effectu? Atten„ de ubi promisi : Adorabunt eum omnes re„ ges terræ, omnes gentes servient illi. Ingrate, leges debitum cernis redditum, non credis promissum? Lege aliud in chirographo meo : Quoniam fremuerunt gentes : Quoniam inimici mei dixerunt mala mihi, hoc est Christo, Quando morietur & peribit nomen ejus? Quoniam hæc omnia fecerunt atque dixerunt, lege quod promisi, cui me solvendo obstrinxi. Præ„ valebit Dominus adversus eos, & extermina„ bit omnes deos gentium terræ, & adorabunt „ unusquisque de loco suo. Nempe jam prævaluit, exterminavit omnes deos gentium terræ. Nonne & hoc facit, & hoc reddit? Ante oculos omnium ponit solutionem debitorum suorum : quædam reddidit sub majoribus nostris, quæ nos non vidimus ; quædam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt : per omnes generationes reddidit quæ scripta sunt. Et quid restat? Non ei creditur, his omnibus redditis? Quid restat? Ecce fecisti rationem, tanta reddidit : numquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia, *Fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*

Margin notes (right column): *Psal.* 43. 22. *Psal.* 2. 1. *Psal.* 71. 11. *Psal.* 2. 2. *Psal.* 40. 6. *Sophon.* 2. 11.

* Massa candida dicti sunt Martyres apud Uticam passi: unde & Uticensis Massa candida appellabantur. V. August. in Ps. 49. n. 9. serm. 109. de diversis, & serm. 115. cap. 10.

APPENDICIS FINIS.

SANCTI ASTERII EPISCOPI AMASEÆ HOMILIÆ.

SANCTI ASTERII EPISCOPI AMASEÆ HOMILIÆ.

HOMILIA.

In locum Evangelii secundum Lucam.

De Divite & Lazaro.

ALVATOR Noster Deus odium vitiorum, studiumque virtutum non solum vetando præcipiendoque mortalibus ingerit, sed claria etiam exemplia certam instituendæ vitæ disciplinam tradit, factisque simul & verbis ad eam recte pieque degendam impellit. Ita hoc loco, quamvis alibi jam sæpe Prophetarum, & Evangelistarum ore, sed & suo declarasset, odio se habere superbas & elatas opes; gratam autem humanitatem, paupertatemque cum justitia conjunctam, ut rationi robur ac firmamentum addat, efficacibus utitur exemplis, divitemque & egenum graphice describit: & illius quidem ambitiosas voluptates, hujus autem afflictam ærumnosamque vitam cum utriusque exitu nobis ob oculos ponit, ut aliorum ex instituto vitæque genere, de nostro ipsorum recte vereque judicare
Luc. 16. v. 19. possimus. *Vir quidam erat dives, & induebatur purpura ac bysso.* Hæc oratio duobus, & quidem brevibus verbis eos notat ac traducit, qui nec recte divitias habent, & ad inanes immodicosque sumptus abutuntur: nam & purpuræ color valde pretiosus est planeque supervacuus, & byssi item usus minime necessarius. His autem, qui vitam sectantur moderatam ac frugi, proprium ac familiare est, cum rerum usum necessitate metiri, tum inane vanæ gloriæ studium fallacemque voluptatem tanquam vitiorum parentem vitare. Sed enim, quo melius eorum, quæ dicuntur, vim ac robur intelligamus, primus vestimentorum usus inspiciendus est, quam late pateat, & quos ei fines atque terminos temperantia præscripserit. Quid igitur justitiæ lex ait? Pecudem Deus creavit pelle bene comata ac densis velleribus: his detonsis tunicam & pallium pertexi tibi cura, quo cum hiberni frigoris molestiam, tum ferventis radii noxam effugias. Quod si leviore per æstatem anni veste eges, uberiorem ad commoditatem usum lini Deus dedit, unde tibi decorum in proclivi indumentum, quod simul & tegat, & levitate refrigeret. Et his cum perfrueris, Creatori gratiam habe, quod non modo nos creavit, verum etiam tutelæ & præsidiis vitæ prospexit. Quod si pecoribus & lana relictis, necessarioque Creatoris apparatu instrumentoque contempto, vanis cogitationibus vesanisque cupiditatibus in luxum effusus & byssum requiris, & Persicorum stamina vermium colligis, unde evanida, ut ita dicam, araneæ tela contexatur: si præterea tinctorem ingenti mercede conducis, ut purpuram venatus maritimam ejus animalculi sanguine vestem inficiat, id vero hominis est immodice lascivientis, quique rebus creatis abutatur, nec habeat ubi pecuniam superfluentem effundat. Eoque non immerito talis ab Evangelio vapulat ac reprehenditur, tanquam mollis & effœminatus, cultumque & ornamenta miserarum puellularum mutuatus. Alii item reperiuntur similis amantes vanitatis, magisque etiam & plenius vitia exercentes, qui ne hic quidem stultæ solertiæ fines constituerunt; sed inani quodam & supervacuo commento, quod artem pictoriam per stamen atque subtegmen imitatur, omniumque formas animalium in vestibus exprimit, florida ac sexcentis variegata figuris vestimenta tum sibi, tum uxoribus ac liberis comparant. Qui sibi ludunt etiam alibi, nil usquam sedulo vel serio facientes, sed per immodicas opes abutentes vita, non utentes, ipsique Paulo & divinis vocibus, non dictis, sed factis adversantes: nam quæ ille verbis præscripsit, hæc isti mordicus retinent, & ipsa re faciunt rata. Quandocumque igitur in publicum prodeunt, quasi depicti parietes ab obviis aspiciuntur. Quin etiam pueri circumstant, ridentes inter sese, digitisque picturam in vestibus commonstrantes, & ad multum spatii prosequuntur, nec nisi ægre recedere & avelli possunt. Videre est illic leones, pantheras, ursos, tauros, canes, silvas, saxa, ac venatores, & omnia denique, circa quæ pictorum industria naturæ æmula versatur. Necesse videlicet erat, ut videtur, parietes non solum atque domos exornari ac depingi; verum etiam tunicas & pallia iis superjecta. Qui autem quæve de divitibus illis religiosiores, argumenta textoribus ex historia Evangelica collecta subministrant: ipsum, inquam, Christum nostrum cum Discipulis omnibus, ac miracula quæque quemadmodum ibi narrantur. Videbis nuptias Galilææ & hydrias, paralyticum lectum bajulantem, cæcum qui luto curatur; mulierem quæ sanguinis profluvio laborabat, fimbriam prehendentem; peccatricem ad pedes Jesu accedentem, ac Lazarum e sepulchro redivivum; & hæc dum faciunt, pie sese facere, & vestimenta Deo grata induere arbitrantur. At me quidem si audiant, istis divenditis, vivas Dei imagines colant. Christum ne pinge (satis enim illi quod semel ad corpoream naturam assumendam causa se nostra sponte demisit) sed mente & intellectu Verbum incorporeum circumfer: in vestibus paralyticum ne habe; sed hominem infirmum ac projectum require: ne assidue mulierem sanguinis profluvio laborantem spectandam propone; sed viduæ afflictæ miserere: ne peccatricem ad genua Domini prolapsam tam diligenter contuere, sed tuorum aspectu peccatorum contritus lacrymas uberes emitte. Pro effigie Lazari resurgentis, idoneam in tuæ tempus resurrectionis apologiam para. Cæcum in vestibus depictum circumferre noli, sed cæcum viventem beneficiis solare, posthabitisque reliquiarum cophinis, & hydriis illis Canæ Galilææ, esurientibus cibum,

sitientibus potum præbe. Et in his quidem nobis illa splendida ac superba divitis vestis profuerit. Neque vero cætera negligenda. Præter luxum enim in vestibus, purpuraque ac bysso, opipare quotidie epulabatur. Paria autem ac gemina prorsus ista duo sunt inutili manique circa vestes ambitione efferri, ventrique & gulæ per voluptatem ancillari. Luxus utique & deliciæ cum studio virtutis repugnant, tum socordiæ, profusioni, intemperantiæ, servilique prorsus consuetudini homines mancipant & addicunt. Et quamquam res una atque simplex videatur, si propius inspicias, & sigillatim examines, e varia multiplicique vitiorum colluvie conflata reperietur. Deliciari enim absque magnis facultatibus haud possis. Atqui divitias accumulare citra peccatum impossibile; nisi alicui, sicut Job (quod valde rarum) simul & ditescere & justitiam colere contigerit. Ante omnia autem ei, cui laute delicateque vivere propositum, domo opus est cultius extructa ac pretiosis calculis, lapillis atque auro, sponsarum instar, exornata; tum etiam ad mutationes temporum, annique tempestates bene accommodata. Commendatur enim hiberna quidem calida & ad Meridianum conversa solem, æstiva vero Septentrioni opposita, quo tenues illæ & frigidulæ ab Arcto spirantes auræ perflare eam, & permeare commode possint. Ad hæc stragula multi pretii veste est opus ad scamna, lectos, culcitras, januas: nam omnia apud hos talis, quamvis inanima, accurate vestiuntur, cum pauperibus interim hominibus integumenta corporis desint. Adde vasa argentea & aurea, sumptuosam emptionem avium Phasianarum, vinique Phœnicii, quod Tyriæ vites, etsi maxime pretiosum, divitibus affatim sufficiunt, omnemque adeo voluptatis atque deliciarum apparatum, ab ipsis illis qui usurpant, accurate recensendum. Nam adaugescens & exquisitior in dies luxus etiam Indica aromata cibis affundit; magisque jam coquis quam Medicis unguentarii serviunt. Quin in mensæ satellitium perpende structores, pincernas, dispensatores, & qui his præeunt, musicos, musicas, saltatriculas, tibicines, ridiculos, gnathones, parasitos, turbam vanitatis comitem atque pedissequam. Hæc ut habeantur, quot pauperes injuria afficiuntur? quot orphani pugnis cæduntur? quot viduis lacrymæ excutiuntur? quot denique misere dilaniati ad restim & laqueum decurrunt? Ejusmodi profecto mortalium anima quasi lethæa quadam aqua degustata, sui prorsus obliviscitur; quæ & ipsa sit & cui conjuncta, quodque hæc copula aliquando solvetur, ac deinde, redivivo corpore, rursus integrabitur. At cum debitum tempus adveniet, & indeprecabile decretum corporis & animæ nexum dissolvet, reputatio subibit eorum, quæ in vita patrata sunt, & pœnitentia sera ac nihil profutura. Tunc enim demum pœnitentia prodest, cum pœnitens emendandi facultatem habet, sublata vero copia recte faciendi, inutilis est dolor, & irrita pœnitentia. *Erat autem quidam mendicus, nomine Lazarus.* Non tantum pauper hic describitur, usque necessariorum carens, sed etiam gravi invaletudine oppressus, atque corpore tabido diffluentique, sine lare & certa sede, incultus, horridus, & ad januam divitis projectus. Ad summam, cum cura ac Tragico fere cothurno pauperis miseriæ enarrantur, ut non miserantis sævities magis magisque notaretur & innotesceret. Nam is quem alterius inopia atque ægritudo commiseratione non tangit, fera sane est rationis expers, perperam humanam indutus formam, ipsamque naturam prava voluntate fallens, ac denique feris ipsis atque belluis immanior. Siquidem sues jugulata sue, sensu quodam doloris afficiuntur, & circa fusum recens sanguinem triste murmur edunt. Circumstant tauri cædem boves, miserabili dolorem mugitu designantes. Quin gruum quoque greges, cum una forte gregalium in casses incidit, captam circumvolitant, & lamentabili quodam aerem clangore complent, comitem suam & gregalem requirentes. Et hominem, ratione præditum animal, mansuetum & ad Dei similitudinem virtutis ac bonitatis capax, proximorum acerbi casus gravesque calamitates tam parum afficient ac movebunt? Jacebat itaque ærumnosus ille gratusque mendicus in magnis doloribus, pedum usu privatus (alioquin enim alastorem illum atque superbum declinasset, aliumque pro janua illa hospitum interfectrice & pauperibus semper occlusa locum delegisse) ac manibus etiam pene carens, neque palmam protendere valens ad rogandum: sed & præclusa habens ipsa vocis organa, stridulumque & asperum pectore sonum emittens: omnibus denique membris vel mutilus, vel captus, neque aliud quam quædam infœlicis morbi reliquiæ, & miserandum infirmitatis humanæ exemplum. Neque tamen miseriarum ille catalogus superbi mentem ad considerationem flexit. Præteribat hominem tanquam saxum, eo scelere semet obstringens, cui nullum omnino velum, aut prætextus. Neque enim ad expurgandum adducere potuit illa vulgaria ac speciosa; *Non noram, ignorabam, latuit me pauper cum rogaret:* quippe qui pro foribus jacens egredienti simul & intranti spectaculo fuerat: & quo prorsus indeprecabilis superbi damnatio redderetur, micas de mensa deciduas supplici voce petierat; neque tamen omnino quidquam impetrarat; sed, cum ille satietate dirumperetur, fame & inopia contabuerat. Quare par & æquum fuerat, Chananæam illam Phœnissam huic diviti hominum osori magistram adhiberi, quæque scripta sunt, ei referre: *Etiam catelli*, o ala- [Matth. 15. v. 27.]
stor ac fastuose! *comedunt micas, quæ cadunt de mensa dominorum*: tu autem fratrem tuum atque pro- [Matth. 7. v. 18.]
ximum hoc munere non es dignatus. Imo canes ipsi cum cura alebantur: seorsum quidem ædium custodes, seorsum venatores, tectoque & strato, suis illis, & quasi peculiaribus attributis ministris digni habebantur; cum interim humi neglecta jaceret atque calcaretur Dei imago, quam, sicut Moyses idoneus ac fide dignus de generatione hominum auctor, propria manu finxit præstantissimus ille architectus atque conditor universi. Quod si igitur hunc loci narratio de Lazaro finem habere, atque ita rerum natura ferret, ut hac vita tam diversa, tam inæquali, vitæ nostræ curriculum definiretur, alta sane & exerta voce conquererer, quod, cum pari dignatione creati simus, tam inæqualiter erga proximos & eadem stirpe prosatos nos geramus. Enimvero cum ea quæ restant, auditu præclara sint, qui superioribus ingemuisti, bonum deinceps animum habe, jamque disce compauperis beatitatem. Comperies enim justi Judicis exactum tribunal, ubi voluptarius ille ingemiscat ac ploret; mendico contra bene pulchreque sit, & condignum uterque præmium ferat. *Accidit autem ut moreretur mendi-* [Luc. 16. 2.]
cus, & deportaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Vides pauperis ac justi famulos: vides migrationis tam felicis administros Angelos, inquam, ipsos comites atque satellites, hilariter & blande eum intuentes, ipsaque specie & ore malorum remissionem ac medelam jam instantem declarantes. *Impositus est au-*

tem

tem sinui Patriarchæ; quod quidem quæstionis ansam & occasionem iis præbet, qui magna cum animi voluptate profunda Scripturarum scrutantur. Nam si justorum quilibet in eundem hunc ab excessu locum deferretur, peramplum sane & in infinitum parentem hunc sinum ad omnem beatorum multitudinem capiendam esse oporteret. At si id omnino impossibile (sinus enim quamvis cavus & capax vel unum ægre virum, infantes vix duos complectatur) cogitatio quædam subit, & per imaginem sensilis hujus sinus ad rem intelligibilem, quasi manu nos ducit. Quid enim est, quod Abrahamus eos recipere dicatur, qui bene recteque vitam instituerunt? Fare, age, divine Luca (nam velut præsentem te compellabo) quid causæ, quod cum multi justorum Abrahamo antiquiores fuerint, honorem hunc illis in ævo remotiori constitutis debitum, isti præcipue adsignaris? Præteriisti silentio Enoch, Noe, & alios horum posteros & sectatores. Verum intelligere jam mentem tuam videor: nec abit, ut opinor, extra scopum mea ratiocinatio. Cum enim Abrahamus Christum Dominum summe coluerit, eique se Christus præcipue supra alios mortales aperuerit ac revelarit, cum admirabile
Gen. 18. v. 2. Trinitatis mysterium, tribus Angelis specie & habitu viatorum hospitio per senem exceptis, in ejus tabernaculo præclare nobis fuerit adumbratum: cum denique pateat e multis mysticis ænigmatis hunc virum familiarem fuisse Deo, qui multis post sæculis palam cum hominibus sub velo carnis versatus est; his de causis sinum ejus tranquillum quendam portum, & quietum ab omni fluctuum agitatione locum dicit. In Christo enim nostrum omnium salus ac spes & expectatio futuri sæculi, qui secundum seriem humanam e carne prodiit Abrahami. Atque adeo laus hujus senis atque decus ad Salvatorem relationem habere mihi videtur, qui de virtute cujusque cognoscit, debitamque mercedem retribuit, ac salutari illa voce ju-
Matth. 5. v. 3. stos compellat: *Venite benedicti Patris mei: possidete regnum vobis paratum. Accidit autem ut moreretur mendicus.* Duo circa pauperem hunc notantur, inopia nimirum, & humilitas atque modestia. Non est itaque quod pauper quilibet ac pannosus virtutis laudem sibi vindicet, aut egestatem ad salutem ipsi sufficere existimet. Nec enim universim laudatur quemcumque necessitas egere cogit; sed hic demum in admiratione est, qui sponte & decreto quodam animum in paupertate componit ac moderatur: illis autem qui moribus & ingenio pravo sunt, omninoque corrigi non possunt, viaticum est ac mala multa facinora coacta paupertas. Et omnes equidem parietum professores, plagiarios, grassatores, fures, & homicidas ipsos, cum ad tribunal judicio sisterentur, inopes, egenos, ignobiles, sine domo certisque sedibus vidi. Unde liquido constat, beatum hic pauperem illum prædicari, qui mente philosophica laborem & ærumnam perfert, fortiterque & constanter adversos tolerat casus, ac nihil vel sceleris vel flagitii molitur, ut carni per voluptatem atque delicias gratificetur. Quem ipsum apertius describit Dominus in enumeratione beatorum, ubi primo loco dicit:
Matth. 25. v. 34. *Beati pauperes spiritu.* Non omnis igitur pauper justus; sed ille qui Lazari similis: neque dives omnis damnatus; sed ille qui vitam instituit quomodo Lazari æqualis, aliique reipsa vitæ hujus testes & imitatores. Quis enim cœlesti illo Jobo opulentior? Neque tamen eum nimia illa rerum omnium copia & affluentia aut a justitia abalienavit, aut, ut breviter dicam, a virtutis orbita demovit. Contra, quis Iscariote Juda pauperior? Neque tamen vel minimum ad salutem ei profuit egestas; verum cum & undecim pauperibus ac Philosophis, & ipsi Christo Domino, qui voluntariam causa nostra paupertatem susciperet, contubernio junctus esset, nimia cupiditate & avaritia abreptus, proditionis scelus molitus est. Operæ pretium autem erit, utriusque elationem defuncti prudenter examinare. Paupet enim cum obdormisset, Angelos ipsos habuit comites ac ministros, a quibus ad locum requietis optimæ spei plenus deferretur; alter post mortem sepultus est. Nihil enim satius quam ipsam afferre Scripturam, quæ vel uno verbo infamem divitis exitum satis declarat. Mortuus quippe peccator vere sepelitur, quoniam corpore & animo juxta terrestris est, ac naturalem hujus dignitatem conjunctione & sympathia carnis ad sordes fæcesque terrenas deorsum trahit, nullumque posteritati profuturum vitæ suæ monumentum relinquens, ignobilique tectus oblivione, similem pecudibus exitum sortitur: nam & corpus sepulchrum, & animam infernus habet; ac quasi tenebrosi duo carceres pœnam scelesti, & ultionem patiuntur. Et quir, obsecro, miserum & infelicem stultitiæ non incusit? quæ quidem, dum inter homines ageret, magna spirabat, seseque efferens, omnes qui cum ipso versarentur, despicatui habebat, & obvios quosque tantum non formicas atque vermes ducebat, inani fastu, fluxæque & fugacis opinione gloriæ plane diruptus; at vero cum ab hac vita avelleretur, & tanquam mastigia spoliaretur alienis, quorum se Dominum per humanam amentiam esse crediderat, ad oppositam arrogantiæ delabitur humilitatem animique demissionem, & aviculæ lugentis instar lamentans, & multa frustra deblaterans, Patriarcham implorat, misericordiamque precatur, quam ipse non usurpaverat, cum et benefaciendi facultas in manibus esset. Petit denique & flagitat, ut ipse Lazarus auxiliator adversus flammas & incendium adveniat, utque leprosi digitum in aquam intinctum ad lambere aliquantum sibi detur. Talis nimirum ac tanta eorum stultitia, qui corporia hujus omnium amantes: hic exitus eorum, qui divitiarum deliciarumque supra modum studiosi. Eoque sapientem ac multum in posterum prospicientem hominem decet, medicamenti vicem ad morbos avertendos hanc parabolam habere: tum humanitate & misericordia, tanquam futuræ vitæ conciliatricibus, malorum hujuscemodi discrimina declinare. Dramatica enim hæc oratio ac certis attributa personis, quo per demonstrationem ac vivas imagines bene vivendi legem edocti, sacra monita ac præcepta nunquam aspernemur, perinde quasi verbia tantum terrorem incutiant, & inanes intra minas consistant. Nec enim me fallit, multos mortales hujuscemodi cogitationibus delinitos peccandi sibi ipsis licentiam condonare. Verum alia nos omnia locus hic Scripturæ docet, ipsiusque Patriarchæ testimonio nulla judicii illius pœnam venia levat, nulla decretam mitigat ultionem clementia. Nam etsi multis & miserabilibus Patriarcham verbis dives obsecrasset, nullis ille flecti potuit lamentis, ut gravissimorum cruciatuum doloribus eum eximeret: sed maturo consilio justam ad hunc modum sententiam confirmavit: Deus unumquemque pro meritis condigne muneratur: ac tu quidem, qui dum viveres, aliena cum injuria luxu deliciisque diffluebas, peccati pœnam in præsentia luis: iste autem qui miseram & acerbam in terris vitam exegit, in lætum hunc atque jucundum, re

con-

conversa, traductus est statum. Addidit, vastum immanemque hiatum infelices illos a beatis dirimere, & omni prorsus intercidere commercio, quo seorsum utique degant, ac distincte suam habeant qua bonorum, qua miseriarum sortem. Verum aliud, meo quidem animo, non tam sensu quam intellectu percipiendum occulte hæc parabola designat. Non enim profecto cogitandum, fossam illic aut scrobem, qualis in castris arcendis hostibus fieri solet, ab Angelis re ipsa ductam; sed potius a Luca, dum dissidium sejunctionemque eorum adumbrare studet, qui per virtutem, quique secus vitam coluerunt, similitudinem hanc & imaginem hiatus propositam fuisse. Et hanc cogitationem nostram velut sigillo concludit. Esaias, ita quodam-

Esaiæ 59. modo loquens: *An non valida satis manus Domini ad servandum, aut aggravata est auris ejus, ut non exaudiat? imo vero peccata vestra diviserunt inter vos & Deum vestrum.*

EJUSDEM HOMILIA.

In locum Evangelii secundum Lucam.

De Oeconomo iniquitatis.

INter differendum sæpenumero vobis dixi, quod commentitia ac falsa quadam notione mentibus hominum insita cum peccata multiplicantur, tum opera bona, quæ præstare quisque nostrum hac in vita debemus, retardantur. Hæc autem illa est, quæ cuncta, quibus utimur, fruimur, nexu mancipioque nostra esse nobis persuadet. Ab hac opinione est, quod magna contentione de illis litigamus, pugnamus, digladiamur, ac seu præcipua quædam & eximia bona, maxime ea amamus & æstimamus. Verum longe secus, imo plane contra sese res habet. Nihil enim quidquam eorum quæ possidemus, vere nostrum est: ac ne nos quidem ipsi tanquam domini hic in terris, ac velut propria sede & domo commoramur: sed quasi inquilini & advenæ, vel potius exules nolentes, ac nec opinantes abripimur, fortunisque simul omnibus, cum rerum Domino visum fuerit, exuimur. Ad summam, facillime res fluxæ hujus vitæ mutamur: & qui hodie clarus & illustris, cras miseratione & ope dignus; qui in præsentia locuples ac divitiis affluens, paulo post egere, vixque domi panem ad victum habere deprehenditur. Et hoc maxime Deus nobis hominibus præstat, quod semper idem & in eodem sit statu, vitamque & gloriam ac potentiam possideat sempiternam. Unde autem exordium hoc sermonis desumpium, prudentes ac litterati facile profecto jam animadvertunt. A Lucæ nimirum parabola, quam hujus intuitu rei de illo bonorum alienorum dispensatore commentus est; quem gementem ac plorantem describit, postquam tanquam prodigus ac

Lucæ 16. v. 2. dissipator ex Domino bonorum audierat: *Redde rationem villicationis*, & quam primum hinc abi: non enim ultra rebus te meis illudere, perque voluptatem abuti quasi propriis sinam. Est autem hæc non vera rei narratio; sed ficta parabola, quæ sermone quodam obumbrato mortalem virtutem nos docet. Itaque noveris quisquis es, rerum tibi alienarum dispensationem esse delegatam, ejectaque prorsus ex animo potestatis herilis arrogantia, dispensatori, & œconomi rationibus reddendis obnoxii circumspectionem & humilitatem sume, Dominumque semper expectans, codicem ac tabulas rationum sollicite compara. Inquilinus enim es, & ad breve tempus, velut in transitu concessa tibi usura. Quod si in notis ac familiaribus etiam hæsitas, ab ipsa re & experientia disce, quæ magistra est minime fallax. Prædium posside, vel ex hæreditate majorum, vel ex aliquo contractu: memoria igitur tecum repete & enumera, si potes, quotquot idipsum ante te possederunt. Post deinde futurum in ævum cogitationem mitte, tecumque reputa, quam multis numero post te eo potientur: ac dic mihi sodes? cujusnam ejus dominium, & quodnam eximii discriminis inter illos qui aliquando id habuerunt, qui nunc habent, aut deinceps sunt habituri? Nam si quis omnes velut e machina congregavit, domini profecto plures, quam glebæ reperientur. Amplius, si videre libet expressam hujus vitæ imaginem, recordare, si forte accidit, aut finge aliquando tempore æstatis arborem in via conspicatum undique viridem & patulam, lataque aptam umbra, vel domus vicem implere, propter amœnitatem ei successisse, & quantum licebat, sub ea commoratum: dein alium, te jam abituriente, viatorem adstitisse, depositaque sarcina, tua abeuntis excepisse omnia, statum, ignem, ramorum umbra ac lympham præterfluentem. Sed & hunc, ubi pauxillum in herba, te ambulante, requiescet, viam rursus inire cœpisse; eamdemque arborem una die decem forte hospitum ab breve tempus diversorium exstitisse, & cunctis usui potuisse, cum tamen unius propria Domini censeretur. Haud aliter sese habent stationis hujus atque vitæ copiæ & facultates. Multos illæ quidem alunt & oblectant; dominium autem earum penes unum Deum, cui incorruptibilis & interitus expers vita. In pandocheum etiam aliquando, cum iter faceres, divertisti, ibique lectum, mensam, pocula, discos, aliaque omne genus vasa reperisti, cum nihil quidquam tecum attulisses; & ubi nondum ad satietatem iis usus esses, supervenit alius anhelabundus ac pulverulentus, & aliena ceu propria affectans, ad abitum te excitavit & impulit. Talis omnino vita nostra, fratres, aut si quid his quæ diximus magis transitorium & caducum. Quare cum aliquos audio dicentes, prædium meum ac domus mea, non possum satis admirari, quomodo quæ ipsorum non sunt inani syllaba sibi vindicent, tribusque fallacibus literulis aliena amplexentur. Sicut enim histrionum personas proprie & peculiariter eorum possidet nemo, sed pro re & argumento promiscue quisque sumit: ita terrum fæcesque terrenas quasi vestes ex aliis alii induunt. Dic quæso, numaliquid regno majus? Atqui scrutare quæ regum sunt: chlamydes conquire regias, quamplurimas sane reperies, quæ regum multorum corpora texuerunt: quod & de coronis, fibulis, zonis censendum: omnia nempe hæreditatem instabilem, usumque eorum communem, & ab iis qui abeunt, ad alios qui remanent, transeuntem. Quid autem & quanti tota illa quam Præsides obtinent scena, argenteum vehiculum & virga aurea? Non semper ista a Præside habentur, nunquam certe ab eodem, nisi forte ad exigui temporis usuram. Sicut enim feretrum aut sandapila alia subinde cadavera suscipit: ita principum virorum insignia utentes identidem commutant. Unde & frequentes Apostoli nobis erudiendis in hanc fere sententiam voces. Repræsentat enim hujus mundi faciem illud:

Tanquam nihil habentes, & tamen omnia possidentes, 2. Cor. 6. v. 10.

& utentes, tanquam non utentes. Hæc enim omnia 1. Cor. 7.

ad unum scopum tendunt, quod velut in diem hic v. 31.

vivere debeamus, semperque exitus signum ac tesseram expectare. Et quo plenius discas, legibus te & regulis subici Dominicis, ad quas omnia dirigenda sint, teipsum imprimis intuere, & considera

eam

tam corporis aſpectu quam animi, præceptis virtutis teneri, neque tuæ ſpontis, tuive dominum ipſius eſſe; ſed cum ſermonem, tum actiones, atque adeo quoſcumque vitæ motus lege certa habendos. Accepiſti corpus a Creatore ex partibus pluribus compoſitum, & quinque ſenſibus ad uſum commoditatemque vitæ inſtructum, qui nec ipſi liberi ſunt, verum pro ſe quiſque legibus certis adſtringuntur. Et quod ad viſum quidem attinet, qui princeps cenſetur, contuere naturam, & contemplare quæ viſu pulchra ac præclara: Solem terrarum orbem colluſtrantem, lunam triſtem & obſcuram faciem noctis illuminantem: ſtellas cæteras exiguum illas quidem neque nobis ſufficiens ex ſeſe lumen præbentes; verum tamen decus neſcio quod ſpeciemque ſcimillantem, quam ſortita ſunt, ejaculantes. Aſpice terram plantis omnigenis herbiſque comantem, ac mare æquabilem in planiciem expanſum, ubi pura tranquillitas ſtravit ac fixit. Ad hæc & talia licet oculis utare: cætera vero ſpectacula, quæ per oculos noxam animæ inſerunt, fuge & prætercurre, velumque ne videant obducito. Satius enim ſenſui tenebras inducere, quam operibus tenebrarum occaſionem præbere. Et ideo per Mat-

Matth. 5. v. 28. Matth. 18. v. 8. thæum heſterna nobis die Dominus dixit: *Quicumque aſpexerit uxorem alterius ad eam concupiſcendam, jam adulterium cum ea commiſit in corde ſua.* Ac vel præſtet oculum projicere cum ad fœda ac noxia reſpicit. Sed & auribus ſuæ leges, ſuæ cautiones. Ad ſanos enim ſanctoſque ſermones inclinare & patefacere eas oportet, ac per iſtos quaſi tubos ad animum bona dicta tranſmittere. At ſi quis vitiorum aſſecla peſtilenſque & pernicioſus homo propius accedit, ut peccati cœnum per aures infundat, vitandus ille & fugiendus non aliter quam genus illud ferarum, quæ toxicum ejaculantur. Os etiam & lingua contineantur, ut bona tantum & honeſta promant, a fœdis & vetitis abſtineant: a maledictis, inquam, ſycophantiis, calumnia, contentione cum fratribus ac blaſphemia contra Deum eorumque vice proferant, atque enuntient quæcumque pia, quæcumque religioſa, quæcumque bonorum operum cauſa & incentivum. Sacri denique Pſal-

Pſ. 39. v. 1. tæ quiſque hæc uſurpet: *Dixi, cuſtodiam vias meas, ne peccem lingua mea,* &, *Linguis ſuis doloſe age-*

Pſ. 5. v. 11. *bant:* ac præterea: *Quid gloriatur in malitia qui po-*

Pſ. 41. v. 1. *tens eſt in iniquitate? Tota die injuſtitiam cogitavit lingua ipſius. Sicut novacula acuta feciſti dolum.* Ad ſummam, ſit & os inter ea quæ proſunt. Ac naribus quoque & odoratui modus adhibeatur, ne voluptati deditæ nimium ſint, unguentorumque pretioſorum fragantes halitum conſectentur. In tales enim

Eſaiæ 3. v. 10. & 24. Eſaias acriter invehitur. Quin manus quoque meminiſſe mandatorum debet, ac cavere ne promiſcue qualiacumque contrectet. Protendatur ad faciendam eleemoſynam; non ad furtum: tueatur propria, neque colligat aut comportet aliena: corpora ægra ac male affecta ad opem ferendam attingat; non vegeta ac libidinibus ſemper prurientia. Conſtare jam ſatis exiſtimo, quod nec ipſius noſtri domini ſumus; ſed œconomi tantum ac diſpenſatores. Quidquid enim legibus ac præceptis adſtringitur, ipſi ſubditum & obnoxium eſt legiſlatori. Quod ſi igitur ne ipſe quidem corporis noſtri partes ac membra libera ſuique juris ſunt, ſed voluntate Domini ad functiones ſuas diriguntur & gubernantur; quid his dicemus, qui ſibi perſuadent, auri, argenti, agri, cæterarumque rerum plenam ſe poſſeſſionem merumque dominium habere? Nihil omnino tuum, o bone! ſervus es, & omnia tua Domini, quia ſervus liberum peculium non habet. Nudus in hanc lucem prodiiſti, & quæcumque poſſides, ex lege Domini accepiſti. Sive enim hæc ex patrimonio, Deus voluit ac juſſit, ut liberis exuvias ac ſpolia ſua parentes partiantur: ſive ex matrimonio hoc ipſum, & quæ eo pertinent, a Deo ſunt inſtituta: ſive denique ex mercatura, agricultura, aut aliis acquirendi modis, Deo favente & adjuvante nactus es. Ecce patet itaque, tua non eſſe quæ habes: videamus jam quid præſcriptum tibi ſit, & qualis eſſe eorum adminiſtratio debeat. Da eſurienti, tege nudum, cura male affectum, nec pauperem aut jacentem in triviis neglige; de te ipſo noli ſollicitus eſſe, aut cogitare quemadmodum ad diem craſtinum pervenies. Et iſta quidem ſi feceris, a legiſlatore cohoneſtabere; ſi vero mandatorum rationem nullam habueris, male multabere, graviterque puniere. Hæc profecto mihi non videntur ejus eſſe, qui ſuus ſibi dominus, cuique libera quidvis agendi poteſtas; ſed omnino contra, multitudo præceptorum arguit hominem imperio regio legibuſque Dominicis ſubditum, a quo præſcriptæ vitæ ratio quaſi debitum aliquod exigetur. Et nos tamen neſcio quomodo tanquam liberam degamus vitam, & a rationibus reddendis immunem, miſeros inopeſque deſpicimus, ac miſeriis ſuis immori patimus; cum interim non dubitemus per ambitionem ac vanitatem ſumptus immodicos facere. Nam & adulatorum intemperantium multitudinem alimus, & paraſitorum infelicium turbam in comitatu habemus; & cum in beſtiariorum ac ferarum & generoſorum equorum alimenta, tum in præſtigiatores & mimos alioſque perditiſſimos homines opes exaurimus: atque adeo rem facimus ſtultitiæ & inſaniæ prorſus ad finem. Nam ubi impenſa lucrum inæſtimabile ſalutemque æternam adfert, compreſſa manu pecuniam cohibemus, ut ne pauci quidem oboli excidant: ubi vero de ſumptibus iſtiuſmodi agitur, quos & peccata comitantur, & pœnæ infinitæ, ac vel ipſum ignis ſupplicium conſequitur, ultro opes effundimus, totoque oſtio, ambitione jubente, exire permittimus. Qui ſane non eſt ſenſus animuſque ſervorum Dominum expectantium; ſed juvenum intemperantium, comeſſatorum ac voluptatibus deditorum. Quod ſi dicere libet, audito, quam ſollicite timideque concredita ſibi diſpenſator providus adminiſtret, Davidis mihi librum explica, ac locum eum quære, quo pius ille vir præſtitutam exitus ſui diem ſtudioſe inquirens ad Deum ita fatur: *Notum fac mibi finem meum, & numerum dierum meorum,* *Pſalm. 38. v. 5.*

quis eſt, ut ſciam quid deſit mihi. Vides in his verbis tanquam in imagine clamantis animum & effectionem, quam ſit timidus, quam in futurum longe proſpiciens, quam curioſe judicii ſupremæque lucis in inquiſitione verſetur, ne ſignum obitus imparatum eum offendat & opprimat; utque præcognito quod ſupereſt incolatus ſpatio, diligentia ac ſtudio officium ſuum implere poſſit, priuſquam veniat qui abducat. Eſt enim vere cujuſque noſtrum exitus, œconomi quædam ac diſpenſatoris effigies, ſi ſigillatim examinemus, & inter ſe contendamus, quid patiatur & qui vita deſungitur, & qui diſpenſatione abdicatur. Nam qui moritur, ad eundem plane modum aliis adminiſtrationem tradit, atque œconomus claves: hic ejicitur ex agro, ille ex toto terrarum orbe tanquam ex uno aliquo fundo cedit: œconomus labores ſuos, vineas, hortos, domos, mœſtus invituſque relinquit; ille autem cui vita deſerenda quemadmodum adficit tibi

videtur! Nonne bona sua suspirat ac deplorat? Nonne supellectilem thesaurosque deamatos miserabiliter circumspicit? cum nec opinato longe ab iis abstrahitur, & ad locum ei destinatum traducitur, talibusque aurea ejus vocibus personant: *Redde rationem villicationis tuæ*: ostende quomodo præceptis obtemperaveris, quo animo erga conservos, leni ac benigno fueris, an contra sævo & inhumano tyranni in morem pugnis ac verberibus in eos sæviens, eleemosynæque demenso miseros defraudans. Et bene se res habebit, siquidem propitium reddere Dominum bonumque se servum approbare poterit; sin minus, non illic ei paratæ virgæ & flagra, non obscurum pistrinum, non

Matth. 13. v. 42. 22. v. 13. 24. v. 51. 25. v. 30. Luc. 13. v. 13.

compedes ferreæ, sed ignis inextinguibilis; sed tenebræ perpetuæ, nullaque lucis intercapedine distinctæ; sed stridor dentium, ipsius Evangelii testimonio designatus. Quod si nunquam, o bone! terrenis hisce bonis tanquam alienis exuere, age sane, fruere mundo omnibusque voluptates sensibus admitte; sin, ut quam diutissime fruamur, eis aliquando finis præsto, carendumque erit; metuamus, fratres! migrationis illum diem, & ex præscripto Domini, tempore incolatus vivamus, ne vincti & ære alieno oppressi abripiamur; sed liberi, sed secura conscientia solisque commentariis actionum nostrarum irreprehensibilibus, & extra censuræ aleam onusti viam ingredi possimus. Malus fuit hujus vitæ dispensator vir ille dives, cujus quidem ager quanquam uberes fructus reddiderat, nihil tamen in tanta fortuna copiaque rerum boni vel cogitavit vel fecit, sed hiante ventris desiderio, latisque & profundis cupiditatis & avaritiæ finibus apertis, suum ipsius in usum atque voluptates omnia con-

Luc. 12. v. 18.

vertit, talia subinde dicens: *Destruam horrea mea, & majora extruam, & dicam animæ meæ: habes multa bona reposita, requiesce, ede, bibe, lætare*. Et dum loqueretur, ecce adstitit qui abduceret: accessit specie terribili conservus, deturbatum dispensatorio munere rapturus ad pœnam. Et quid tum, quæso, prodest voluptuariæ vitæ propositum? Atque hæc quidem vivide graphiceque nostram ad cautionem descripta sunt. Jam vero quid experientia vitæ quotidiana? Nonne hæc assidue talia quoque vociferatur? dum hunc quidem qui meridie firmus & valens, ante ortum vesperi mortuum nobis ostendit: illum qui vesperi bene sanus & incolumis, ante radium matutinum conclamatum atque depositum: alium item in accubitu superque mensam animam efflantem. Et quis tandem, obsecro, tam stupidus atque stolidus, ut non animadvertat quotidie nostrum aliquem, alium alias, ex hujus vitæ dispensatione quasi loco moveri? Sed enim bonus ac fidus minister rectaque subnixus conscientia adficitur animo, quemadmodum olim Paulus: ille enim vel Domino non urgente ad eum anhelabat ac solvi cupiebat, sed & ultro dispensationis munus de-

Rom. 7. v. 24.

precabatur, alicubi loquens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Ac rursus: *Bo-*

Phil. 1. v. 24.

num mihi dissolvi, & esse cum Christo. Contra, qui plenus cogitationibus terrenis, glebæque & humo vere cognatus, de migratione anxius, ita lamenta-

Luc. 16. v. 3.

tur ut ille in parabola: *Quid faciam, quia Dominus aufert a me dispensationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco*. Desidis simul atque voluptarii hic dolor, hæc querela. Nam fletus in abitu & ejulatio hominem arguit fundo suo prorsus agglutinatum & affixum, carnisque voluptates, quibus fuit deditus, gementem ac deplorantem. Imbecillitas autem ac fuga laborum, vitæ per inertiam ac desidiam actæ crimen est, ac nota. Nam si operi ac labori assuevisset, a fodiendo nequaquam abhorreret. Quod si allegorice de his quæ sub intellectum cadunt, parabolam hanc interpretamur, ubi semel hinc migraverimus, neque operandi neque mendicandi tempus: eoque nemo dicat, *Fodere non valeo*. Ut enim maxime valeas, nemo permiserit. Cultus & observatio mandatorum hujus propria vitæ est, fruitio vero futuræ. Quare si hic cessaveris, ac nihil operatus fueris, frustra de viribus, frustra de fossione cogitaveris. Sed nec rogando vel mendicando quidquam profeceris. Declarat insigne virginum insipientium exemplum: quæ, cum oleum ipsis deesset, ut impudenter, sic incassum a prudentibus id petieruot. Quo docemur, adveniente Sponso, neminem oleo alieno, id est aliorum recte factis suum ad commodum atque fructum uti. Suis quisque factis quasi veste quadam amictus est, sive splendida illa ac pretiosa, sive vili ac paupertina; nec exuere eam fas & alia permutare, nec omnino vel ex dono vel commodato judicii tempore exornari. Manet quisque qualis revera est, sive bonorum egenus, sive dives & copiosus. Et hæc quidem hactenus. Quid jam dicamus de condamnatione & remissinne debitorum, quam iniquitatis ille œconomus commentus est, ut solatium aliquod & auxilium in malis apud conservos sibi compararet? Non enim sane proclive, convertere id in allegoriam scripto congruentem. Dicam tamen quod in mentem multa volventi mihi venit. Omnes quicumque peccatorum remissionem obtinere studemus, alienarum donationem rerum lucrum atque quæstum proprium facimus. Aliena appello quæ Domini sunt. Nihil enim omnino nostrum, sed quod bonorum cumque existet, illius mancipio proprium est. Quum igitur aliquis finem suum & abitum considerans, peccatorum onus beneficentia levare studet, ac vel debitorum sibi nominum gratiam facit, vel agentibus de fortunis suis largitur; ea quæ Domini sunt donando, plurimos sibi conciliat amicos, qui bonitatis ac liberalitatis ejus testes apud Judicem erunt, suoque testimonio recreationis & refrigerii locum ei parabunt. Testimonium autem qui beneficiis affecti sunt apud Judicem ferre dicuntur, non voce & oratione tanquam apud ignarum; sed ipsis illis quodammodo benefactis quæ acceperunt, auctores suos pœna criminum eximentibus. Nam qua ratione sanguis

Genes. 4. v. 10.

Abelis clamare ad Dominum dictus est: eodem modo opera bona testimonium ei tribuere dicentur qui fecit in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM HOMILIA

Adversus Avaritiam.

VIri Christiani, cœlestisque participes vocationis, quotquot & ex agris & ex oppidis (universim enim omnes appello) hoc ad festum concurristis! unusquisque vestrum utique perspicit & intelligit, qua de causa convenerimus, & quare Martyres ædium ornatu cultuque magnifico, tum annuis hujusmodi cœtibus honestentur, & quo potissimum proposito sibi scopo majores nostri ista quæ videmus instituerint, eumque ritum ad posteros transmiserint. Planum certe, perspicuumque ei qui vel parum cogitationem intendit, quod zelo pietatis hæc talia constituta, quodque publici iste solemnesque conventus tamquam ludi quidam atque pædagogia sunt animarum: ut & Martyres

co-

colentes insignem eorum pietatem imitemur, & Doctoribus ea occasione congregatis aurem præbentes profuturum aliquid ignoratumque nobis antea discamus, quod ad dogma confirmandum, aut ad ambiguum obscurumve Scripturæ locum explicandum, aut ad morum & vitæ emendationem pertineat. Sed enim vos mihi videmini, virtutis omisso studio, curaque animæ posthabita, toti circa Mammonæ sordes, forumque rerum venalium versari; alii quidem ipsi contrahentes; alii alienis intenti inhiantesque, & æmulos invicem sciscitantes, quomodo res alienæ depretientur ac vilescant. Verum agite, transferte mihi studium hoc ad Ecclesiam: relinquite avaritiam, illam circumforaneam, illam Mœnada: adversamini tanquam turpem meretriculam, multitudini arridentem, & alienis ornatam induviis ac fucatam. Contra, amate divinam hanc, probam, pudicam, amictam decore, vultuque gravi ac modesto. Sic enim ait Salomon in libro
Prov. 4. v. 6. Proverbiali: *Ne dimittas eam, & custodiet te: dilige eam, & conservabit te.* Noli per contemptum prætertre, & quæ in mensa hac proposita, quia gratis consequi potes, ne aspernare. Sed eo gratiora sint ac magis expetantur, quod nos hic non sedemus ad modum institorum cum statera ac trutina; sed unicum censemus lucrum auditoris ac discipuli salutem. Lecta a nobis in acta Apostolorum Pauli ad
Act. 25. & 26. Festum & Agrippam oratio; Pauli, inquam, & fidelis Apostoli & prudentis oratoris. Ac tibi perspectum, auditor, siquidem animum advertisti, quomodo nec veritatem ille ex metu prodat, & obsequium erga Agrippam sermonis libertate temperans duros commulget animos atque deliniat, non aliter quam si belluas aliquas orationis, ut ita dicam, contrectatione incantaret. Vaticinatus est & hodie Za-
Zachar. 3. charias, ingentium de Unigenito mysteriorum januam nobis reserans per lapidem septem oculorum ictus habentem, perque candelabrum aureum,
Zachar. 4. super quod lucernæ septem, duoque trunci olivarum. Multa deinceps Scripturæ loca thesaurum boni conditum habent, quæ percurrere quidem omnia velim, & spiritualis ostendere conventus abundantiam; verum urget me & impellit ad debitum solvendum hesterna promissio. Cum enim instituta tum a nobis & incepta avaritiæ esset accusatio, neque exponi denudarique vanitas ejus & stultitia potuisset, in hanc diem rejecimus. Quare attendite, & æqui veritatis æstimatores atque judices estote. Non enim alienis de rebus, sed de nostra ipsorum salute disceptatur, & damnatorios quosque calculos adversus propriam animam quasi ream & domo vel urbe ejiciendam quisque mittit. Avaritia itaque est non solum pecuniæ cæterorumque bonorum cupiditate fervere & ferri, præsentiaque aliis insuper cumulare velle; sed, universe loquendo, qualibet in re plus quam par est, aut adest, cupere & affectare. Et a diabolo quidem peccatum hoc manavit, qui initio cum eminentissimam Archangeli dignitatem & ordinem obtineret, & tyrannidem ac rebellionem adversus divinitatem molitus est demens, ac mox in aerem terræ proximum deturbatus, malus nobis & vitæ nostræ factus est vicinus: atque adeo neque divinitatem, quam captabat, adeptus est; & Archangeli, quo fulgebat, honorem amisit: servi instar infidi, qui temerariis ausis in latronem evasit; ac canis illius in Gentium fabulis, qui & carnem perdidit, & umbram (nam quomodo rem inanem & incomprehensibilem?) prehendere non potuit. Post hunc primus hominum
Genes. 25. v. 31. voluptate pellectus vetitas sumpsit dapes, summoque excidit immortalitatis bono, sicut Esau postea propter pulmentum jure primogenituræ. Sed & multitudinem hanc linguarum & idiomatum im- Hebr. 12 v. 16.
moderata quorumdam cupiditas in vitam nostram Gen. 11.
introduxit. Qui felicitate nimia lascivientes cum pervium sibi cœlum fore credidissent, ridendamque ejus ad adscensum turrim moliti incassum essent, tum ipsi cohibiti sunt & coerciti, tum pro consensu concentuque sermonis dissidium atque dissensionem invexerunt, humanæque genti molestam ex obscurarum sono vocum, interpretandique laborem reliquerunt. Jam vero Pharao quare in tantas tam- Exod. 9. 8. 10.
que varias calamitates incidit? Nonne plus habendi cupiditate, dominandique peregrino populo, qui Exod. 11. & 14.
nihil ejus ad imperium pertineret? Hinc factum, ut, cum alienos non dimitteret, suos deperderet, qua strage primogenitorum, qua in trajectu maris. Nam omitto fluenta sanguinea, ranarum infinitam sobolem, bruchorum terram luem, pustularum papularumque fœdam eruptionem, & quadrupedum necem cum cætera clade & peste, qua populus Ægyptius ob avaritiam atque cupiditatem Principis damnatus est. Alibi vero peccatum hoc mala scabie & spissa lepra vindicatum didici. Et juxta mecum hic recordare, quisquis historiam amas, & Elisæi præclara facta libenter audis, quemadmodum Naaman ille Syrus, postquam in Jorda- 4. Reg. 5. v. 14.
ne lavisset, a lepra fuerit liberatus; contraque ea Luca 4. v. 27.
correptus puer Giezi, puer avarus & imperitus, qui spiritualem gratiam, gratuitamque Doctoris 4. Reg. 5. v. 27.
sui medelam pretio venditarat. Quid Absalonem mitissimi patris ferocem audacemque filium ad parricidium adegit? Nonne intempestiva successionis regiæ & aliena invadendi diripiendique cupiditas? Judam quid e catalogo Discipulorum ex- Luc. 22. v. 4.
punxit, & ex Apostolo proditorem fecit? Nonne cum gazophylacii infida administratio, tum pretium infame, & denariorum aliquot propudiosum auctoramentum? Ananiæ denique & Sapphiræ tristis unde & tragicus in Actis Apostolorum Act. 5.
exitus? Nonne quia suarum furto rerum propriorumque denariorum sacrilegio sese contaminarant? Deficiet me dies, si ministros & mancipia avaritiæ dinumerare pergam. Quare missam faciam veterem historiam, & quotidianam vitæ experientiam interrogabo, cujusmodi fera sit avaritia, quam ægre quos semel prehenderit, elabi sinat, ut vegeta semper ac valida, nunquam debilitetur atque deficiat; sed cum iis quos sibi subjecerit, consenescat & perennet. Libidinosus amatorque corporum, ubi jam longam insaniam insanivit, remissionem finemque morbi tandem invenit, vel postquam senilem ipse ætatem attigit, vel cum eam quam amat exoletam videt ac floris exstincti. Gulosus ventris voluptatibus aliquando renuntiat, sive quando jam satietas eum cœpit, sive cum stomachus, eæque partes, quibus cibum concoquendi vis ac munus, imbecilliores factæ, desiderium & appetentiam illam hiantem sedarunt. Ambitiosus, postquam in multis se jactavit theatris, spectari tandem velle & inanes flare glorias desinit. Verum avaritiæ morbus ejusmodi malum est, ut vix unquam eo liberari possis: & quemadmodum hæc semper virens atque frondens hedera adsitas irrepens arbore valide circumvolvitur & adhæret; ac ne ramis quidem fatiscentibus aut arefactis recedit, nisi quis flexus istos & anguineos quasi gyros ferro secet: ita nec avari mentem, sive juvenis hic sive senex, in libertatem facile vindicaris, nisi sobrio prudentique consilio velut machæra morbum disciderls. Avarus propinquis est odiosus, famulis gravis, amicis inutilis, exteris dif-

ficilis & vix affabilis, vicinis molestus, uxori malus contubernalis, liberorum parcus atque sordidus educator, sui ipsius malignus curator, noctu interdiuque sollicitus & cogitabundus, secum ipse loquens ac differens, eorum more qui mente exciderunt & in insaniam lapsi sunt. Denique cum omnibus abundat, tanquam omnium egenus ingemiscit: præsentibus non fruitur: quæ absunt anxie quæritat: propriis non utitur & ad aliena oculos adjicit. Multi istius (inquit) greges, agri, stabula vix capiunt, planities ac pascua tota teguntur. Ac si pinguem & bene habitam ovem vicini viderit, misso proprio grege, in unam & alienam illam cupiditate fertur. Atque ita quoque de bobus, equis, agris. Omnium copia rerum ædes coangustat, sine usu, sine fructu. Nullum enim percipere fructum voluptatis potest, quisquis insatiabilis, estque domus ejus similis conditoriis sive sepulchris, quæ sæpe plena sunt auro atque argento, cum qui utatur, existimat nemo. Corpus avari non alitur: anima nihil lucratur; quia non exuberat e dextera ejus eleemosyna. Quis autem laboris & ærumnæ finis? Dicat eorum aliquis quos hic morbus corripuit. Multos equidem ipse novi, qui etiam cum in morbo cubant, pecuniam salute sua magis ament & æstiment. Nam si forte medicus remedium eis parabile præscribit ac parvi pretii ex apio puta, thymo, vel anetho, quæ passim obvia sunt & parvo comparantur, sine mora consilio obtemperant: si vero medicamentorum ejusmodi mentio, quæ ex pluribus componuntur, & vel ex pharmacopolio, vel ex unguentaria petenda sunt, animam potius exhalent quam crumenam solvant. (Quid mirum?) cum mente & cogitationibus terreni sint, terrestrium possessionem rerum vitam & spiritum ducunt. Hos tales publica communisque felicitas molestia afficit ac dolore; damna contra ac clades, delectatione & gaudio. Exoptant graves & intolerabiles indici pensitationes & tributa quo grandiore per eam occasionem fœnore pecuniam suam occupent; aventque videre miseros aliquos a fœnatoribus oppressos & constrictos, ut eorum agros, instrumenta, aut pecora vel jumenta parvo per necessitatem ære projecta acquirant. Frequenter autem Philosophorum instar circa Meteora versantium, in cœlum suspiciunt, non ut sideris alicujus ortum aut planetæ domum scrutentur; sed ut aeris constitutionem considerent, & an aperientia signa largiores imbres aut siccitatem denunciet. Ac si prospectione sua multis malum imminere animadverterint, aliena lætantur infelicitate. Omnia undique summo studio in horrea sua congerunt & coacervant, obsignantque singula, ac duplici communiunt sera, dimetientes sine fine & supputantes. Inter hæc & dum ista spe titillatur, & quasi per somnium inanibus & imaginariis opibus avarus ditatur, si nubes aut nebula crassa supervenit, ea terretur ac si periculum ingens ipsi immineat. Quod si minutula pluvia terram aspergit, sublacrymari incipit: si magna aquæ vis & siccitati tollendæ par ingruit, extremus eum lectus occupat, jamque non minus sollicite, quam si filius periclitetur, remedium passim quærit, modumque & rationem frumenta a tabe & vermibus diutissime servandi. Ac si jam æstuare animadvertit & calore corripi, pro medicorum instituto refrigerare studet, eaque tum excutit & expandit, tum separat ac perflari sinit. Sed & miser adsidet, tegumenque & tutamen a meridie excogitat, quod circa noctem rursus amovet, ut auræ nocturnæ aspirare liberius queant. In his laboribus ac molestis? si pauper eum adit, ac periclitantis aliquid frumenti rogat, nimia ejus caritate aut nihil dabit, aut parce & semianimus dabit. Ergo vero te exhortor qui tali præditus es ingenio, ne perpetuo sic laborare & discruciari velis. Miseratione enim dignus quilibet avarus: etiam ille qui delicias non abhorret, qui beatam vitam voluptate ventris aliisque definit, eumque finem hominis præcipuum putat. Multo magis & omnium quidem miserrimus, qui illiberalis atque sordidus, qui cum suum defraudat genium; tum unus occupat per quæ pluribus bene pulchreque fuerit sine ullo tam exactæ continuæque diligentiæ fructu vel fine. Quis enim ignorat, propter seipsum, exceptis virtutibus, nihil fieri; sed ut aliud ex alio procedat ac sequatur? Nemo certe quisquam solius causa navigationis mari se committit; nemo propter ipsam agricolationem in labore ætatem agit: sed liquido constat, quod certo uterque scopo molestias istas subeat: alter nimirum uti fruges uberemque messem colligat; alter ut transmarinæ negotiationis divitias referat. Tu vero dic, sodes, quidnam spectes, & cur ne omnia undique corradas, opesque exstruere inutiles studeas? Delectat me, dices, aspectus. Atqui ratione alia morbo tuo indulge; nam alienis etiam bonis sedare desiderium hoc potes. Si te capit & exhilarat argenti fulgor, in officinis fabrorum argentariorum assidenti coruscantem argenti lucem contemplari licet; aut circa forum & loca rerum venalium, ubi disci, lances, aquales, & omne genus exposita vasa, animum oblectare. Liberum hoc & gratuitum spectaculum. Quinetiam spectare eos potes, qui argentum examinant, ac pecuniam in mensis perpetuo contrectant atque dinumerant. Immo vero rectis potius obtemperans monitis pravum hunc appetitum exues, animumque mutabis. Facilis enim correctio, cum avaritia non sit naturalis aliqua necessitas; sed impetus & voluntaria quædam affectio, difficile non difficile deponere iis qui consultum sibi volunt. Mitte cogitationem in futurum ævum, quando non eris, quando pauxilla terra corpus tuum exporrectum omnisque sensus expers habebit, & paucorum tabula palmorum reliquias tuas teget. Ubi tum opes, ubi tanto collecta studio cimelia? Quis bonorum abs te relictorum hæres? Nec enim is omnino, quem tu tibi destinas, certus erit successor. Si liberi tibi superstites, forte ab avaro tuique simili circumscribentur, injuria afficientur, ac flentes patriis ex ædibus expellentur. Quod si liberorum expers, amicorum aliquem hæredem instituis, non est cur testamenti tabulis magnopere confidas, tanquam certæ & definitæ legi, tanquam rei minime controversæ, cuique contradici nullo modo possit. Parva res scriptum irritum facit. Nonne vides ut apud tribunalia super testamentis assidue litigetur? quot ea modis, & quibus artibus per jurispertos, advocatos, oratores, ac falsos, qui ad hoc aluntur, testes, perque judiciorum nundinationes oppugnentur? Ex his certe quæ vivo te & vidente fiunt, conjecturam facere debes de his quæ post te futura. Si tibi divitiæ bene & innocenter partæ, exemplo beati Jobi, bene eis utere; si male & per nefas quæsitæ, solve quasi captivas, suisque dominis, quibus per injuriam ablatæ, vel quales ad te pervenere, vel etiam cum auctario, velut Zacchæus, repone. Si nullas habes, noli per malas artes acquirere. Alioquin enim abeuntem, ac necessarium ingredientem iter, triste peccati viaticum persequetur; bonisque abs te relictis alieni ignotique fruentur. Tum

Davidem mirabere dicentem. *Thesaurisat; & ignorat cui congregabit ea*. Tum & divitem illum Lazaro oppositum agnoscis: illum quidem in Evangeliis nobis lectum, neque fabulam ad terrorem compositam, sed certum absolutumque futuri typum ævi. Byssus computruit, regnum ad alium traductum est, deliciæ & voluptates evanuerunt; peccatum autem ab illis profectum manet; abeuntemque porro comitatur, non aliter quam umbra corpus: eoque post epularum magnificentiam; post lautas opiparasque mensas: quæ guttam leprosi digito distillatam requirit, ac medicum ad opem ferendam implorat, cui ne manus quidem fuisse videntur ad canes abigendos, qui vulnera circa atrium jacentis allamberent. Sed & desiderat conjungi Lazaro, quem ex adverso videt, fossa media vel hiatu divulsus. Quo quidem designatur non vallum, non agger manu factus, ut in castris ad hostem arcendum, sed peccatorum obex & sepimentum: quod condemnato, velut muri objectu, aditum transitumque ad justum interclusit. Et huic explicationi subscribit Isaias, cum insipientem

Isa. 56.v.1. populum graviter increpans sic affatur. *An non valida satis manus Domini ad servandum, aut aggravata est auris ejus, ut non exaudiat? Imo vero peccata vestra diviserunt inter vos & Deum nostrum.* Quod si peccata mortales a Deo separant, de avaritia non est dubitandum, peccato longe gravissimo, quam vera voce veritatis ille præco Paulus

Ephes. 5. v. 5. idololatriam appellat omniumque stirpem & genitricem malorum. Quid enim eos qui Christo nomen dederant, ac mysteriorum participes erant, ad cultum dæmonum pertraxit. Nonne plura possidendi cupiditas, & alienas fortunas occupandi? Nonne promissorum spe magistratuum ac præfecturarum, regiæque munificentiæ & largitionis ab impiis facta, Dei cultum religionemque quasi vestem repente mutarunt? Et hæc quidem anteriorum exempla temporum memoria servavit: sunt etiamnum recentia ac nostræ ætatis. Cum enim Imperator ille, qui Christiani personam per simulationem diu gestaverat; repente eam deponens, totamque deducto sipario scenam denudans, & ipse dæmonis impudenter sacrificavit, & alios variis eo præmiis invitavit; quantus ab Ecclesia ad altaria factus est concursus? quam multi per bonorum escam & illecebras una cum ipso transgressionis hamum devorarunt? Qui nunc quidem Stigmatiæ civitates oberrant, omnibus, odio ludibrioque tanquam Christi Domini propter pauxillum argenti proditores, expuncti Christianorum albo, sicut Judas Apostolorum, a transgressoris appellatione noti, sicut a signis equi, qui in peccatum omnium gravissimum pertrahi facile passi sunt, sequutique statim impuræ & execrabilis impietatis mystagogum. Ita omnium avaritia juxta Apostolum idolo-

Ephes. 5. v. 5. latria est, omniumque radix malorum, innumera ex sese vitia progignens. Sicut enim ii qui aurum in sinu visceribusque terræ scrutantur, auream glebam circa principem & proprium generationis locum cumulatim repositam inveniri narrant, & aliquas inde velut venas in longum hinc inde produci sicut arboris a stipite late sese explicantes diffundi radices: ad eundem modum, imagine non minus impropria auri & avaritiæ, multa video germina multosque surculos una eademque stirpe avaritia conjunctos. Hinc video filium capiti genitoris imminentem, & absque ulla vel venerandæ canitiei vel auctoritatis patriæ reverentia longiorem senis vitam indignantem. Cum enim copiam omnem domi largiter suppetere videt, cu-

jus dominium penes ipsum non sit, eoque potiri ipsa cupit, & sui quoque juris fieri, gravis illi patria, auctoritas ac potestas. Et initio quidem intra silentium sese continet, alteque reconditum morbum habet; aucta deinde paulatim cupiditate, & animo jam tumente, repente malum prorumpit, non aliter quam e fistulis & canalibus aquæ vis. Tum ille fero seni prorsus intolerabiles, vivumque tantum non effert ac valentem. Si equum agiliter conscendit, miratur & adstupet: si largius & ut bene sanus, cibum sumit, fert ægre, secumque murmurat: si famulos ad opera ac ministeria mane excitat, vigilantiam bonamque valetudinem senis gemit ac dolet. Quod si aliquod cimelium alicui donaverit, aut servum manumiserit, tum nullius homo pretii ac delirus audit; tum, quasi vivendi regulam ac præscriptum transgressus, alienique prodigus ac profusus, convitiis atque probris omnibus proscinditur; longioris, heu, vitæ & spiritus non statim emissi reus! Tui isti, scelerata avaritia, fructus: tuo impulsu & incentivo filius parenti inimicitias denuntiat: tu comples terram latronibus & homicidis, mare piratis, urbes turbis atque tumultibus, forum ac tribunalia falsis testibus, sycophantis, proditoribus, advocatis ac judicibus eo propendentibus, quo tu pertraxeris. Avaritia mater inæqualitatis, immisericors, inhumana, crudelis. Per hanc vita mortalium dispar ac discors: aliique satietate nauseant, & ... es superfluentes velut cibum nimium evomunt; alii fame & penuria pressi, in extremo pene discrimine versantur: hi sub tectis recumbunt auro distinctis ac variegatis, domosque incolunt parvarum instar urbium, in quibus balneæ, porticus in longum porrectæ, & plures quasi domus omnisque magnificentia ac splendore; illi contra ne duo quidem tigna quibus tegantur, habent; cumque perdurare sub dio non possunt, vel ad caminos balnearum confugiunt, vel si in balneatores hospitibus inimicos inciderint, pariter ac sues fimum fodientes, necessarium sibi calorem procurant. O disparem vitæ conditionem inter homines a natura dignatione pares! quæ quidem perturbatio rerum atque diversitas non aliunde quam ab avaritia profluit. Ab hac est quod alius contra decorum pene nudus, alius præter innumeras ad usum corporis vestes parietes ipsos purpura velat. Pauper nec in lignea quidem mensa confringere panem potest, cum mollis ille & delicatus fulgore lautissimæ ex argento mensæ, quam opere ductili fieri curavit, mentem & oculos pascat. At quanto fuerat æquius, illo laute quidem & opipare epulante, cæterasque delicias ad satietatem usurpante, mensæ pretium in alimenta pauperum converti? Alius ætate fessus & ingredi invalidus, aut vitio aliquo claudus, asinum necessarium vectorem non habet: alius ipsos equorum greges ob multitudinem ignorat: huic oleum ad lichnum deest ille solis luminibus, & candelabris censeri dives potest: hic quidem in solo nudo procumbit; ille vero divitiis laborans in lecto se resupinat circumquaque fulgente, & argenteis sphæris atque catenis vice funium exornato. Tales nimirum inexplebilis avaritiæ affectus absque ea foret, neque esset hæc in vita mortalium inæqualitas, hoc dissidium, neque tam variis cladibus atque calamitatibus insuavis ea nobis ac lacrymabilis redderetur. Hinc homines naturalem erga homines charitatem exuunt, hinc ferrum acuunt, aciesque instructas inter se arietant, summaque cum immanitate tanquam belluæ depugnant. Cætera deinceps quis enarraverit? Muri validi & excelsi

machinia conquassantur, urbes expugnantur, conjuges abducuntur, liberi in servitutem rediguntur, agri vastantur & uruntur: arboribus ipsis, tanquam injuriam intulerint, haud temperatur: cædes fit magna juvenum ac virorum, rivique sanguinis a straga cadaverum profluunt ac volvuntur: facultates denique & fortunæ eorum qui vincuntur, præmii loco victoribus cedunt universæ. Quid deinda? viduarum lamenta, pupillorum fletus, & parentes suos libertatem amissam elugentium. Qui nudiustertius multarum magnarumque divitiarum possessor, tum frustum panis protensa dextera mendicat: qui servos complures habuerat textores, ædesque vestibus refertas, lacero detritoque male rectus panniculo, servitutem ipse servit, & aggerere aquam, equili stercus abradere, & hujusmodi fœda subire ministeria cogitur. Alia sexcenta mala sunt quæ summatim orationa complecti, impossibila. Omnium autem eorum causa ac radix plus habendi cupiditas, & iniquus alienorum bonorum amor. Hanc affectionem si quis hominum pectoribus exegerit, nihil erit quod vetet, quin & in alta pace tranquille degamus, & omnis prorsus exulet e vita nostra contentio, terror atque perturbatio: quin protinus naturalem ad charitatem & amicitiam redeant omnes. Et ea re Dominus noster bonis monitis diligenter hunc mor-
Matt. 6. bum curat, dum alias quidem affirmat, non posse
v. 24. nos Deo simul & Mammonæ servire; alias vero
Luce 16 divitem illum miserum proponit, qui magnis
v. 30. cogitationibus plenus, ac diuturnam sibi spon-
Luce 12. dens voluptatum fruitionem, non ultra crastinum
v. 20. vitam erat producturus. Sed & alibi, dum eximium & numeris omnibus absolutum illum prædicat, qui facultates suas pauperibus dilargitus ad inopem Philosophiam sponte properabit, illam virtutis matrem atque contubernalem. Verum hic audire mihi videor, etiam in silentio, publici saporis quorumdam voces quibus doctoribus obstrepi solet. Et quomodo vitam, inquiunt, sustentabimus, si rei familiaris nulla cura? quomodo necessaria comparare valebimus? quomodo vel æs alienum dissolvetur, vel mutuum petenti dabitur, si tuo consilio paupertatem omnes amplexi fuerimus? Increduli iste sermo & diffidentis insipientis hæ voces, & ignorantis quod Dominum habemus Deum hujus vitæ gubernatorem, desponsatoremque, qui natis animantibus necessaria tum alimenta, tum vestimenta sponta sua suppeditat. Divina providentia fovet ac tuetur opera sua, nec unquam in fide divitem egestas ærumnosa oppressit. Testabitur id, ut opinor, abunde vel unum quod a sacris literis a me proferetur exemplum. In historia Regum mulier describitur, quam supra viduitatis ac sollicitudinis malum fœnerator avarus & inhumanis urgebat obsidebatque, liberos etiam ipsos, quos præter miseræ nihil reliquum, loco pignoris abducturus. Itaque cum in extremas esset redacta angustias, ac nemo quisquam ditiorum miseratione tangeretur, adiit ad hominem humanum ac fidelem. Elisæus hic erat Propheta, terrenis quidem expers bonis, incorporeis autem atque cœlestibus ornatus & copiosus: Philosophus ab aratro, sine domo, certisque sedibus, veste una ac simplici utens hæreditate nuper quidem auctus, sed hæredi-
4. Reg. 2. tate ovinæ parvi pretii pellis, & benedictionis invisibilis igneo curru delapsæ. Hic igitur supplicem infecta re non dimisit, nec de auxilio continuo desperavit, etiamsi non adesset quod quærebatur, neque verba aliqua degeneris aut diffidentis animi protulit, sicut aliquis e vulgo, & unde argentum mihi debito dissolvendo? verum ut peritissimus medicus, etsi medicamenta ad manum non erant, inopinatum morbi remedium excogitavit. Et *Quid habes*, inqui, *mulier in domo tua*? Dic, sodes, si quid mihi tibi reliquum. Nec enim quisquam adeo pauper, nihil ut omnino possideat. Ubi vero respondit, vas esse fictile cum oleo pauxillo. Fac, ait, multa mihi vasa pares. Et ipsa quidem paravit; ille autem impleri jussit; unde persoluto fœneratori debito, mulier angustias & inopinam evasit. Nam pauxillum illud olei, quod apud se esse Prophetæ dixerat, in modum fontis inopinato scaturivit, omnesque quotquot conquisitæ fuerant, amphoras replevit: ac demum fluere desiit, cum vasa ad recipiendum deessent; æquatumque est indigentiæ beneficium divinum. Nam a divina profecto misericordia, non ab olea plantave manavit hoc oleum. Hanc, si potestis, scientiam vobis comparate, quicumque quam late patet Oriens & Occidana, uspiam estis, Reges, dynastæ, divites, vosque mundanæ sapientiæ consulti, donum hoc agrestis, & ab aratro profecti Vatis acquirite, quod auferri non poterat, & jugiter apud eum permanebat: cum illa vestra, quibus quærendis studeris, bona sexcentis exposita sint periculis, latronibus, parietum perfossoribus, tyrannis, raptoribus, sycophantis, insidiatoribus, mari fluctibus haurienti, telluri ipsi hiatibus dehiscenti. Spes igitur nostra, ac cellæ pe-
nuariæ vice sit Dei dextera: quæ populum Judai- Exod. 14.
cum e terra Ægypti eduxit, bonorumque affatim vel in solitudine Charan ei suppeditavit: quæ Danieli auxiliatorem Habacuc miro modo stitit, & Ismaelem abjectum & maternis abdicatum vulnis
servavit: quæ Judæis per singulas ætates opitulata Joan. 6. v.
fuit, ac denique panes quinque hordeaceos ita in 9. & 19.
infinitum multiplicavit, ut singuli millenorum hominum famem satiarint, singulosque præterea cophinos reliquiis adimplerint. Deo nostro sit laus & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM ASTERII

Homilia in Festum Kalendarum.

DUo dies hesternus hodiernusque festa conjungit inter sese minime cognata aut congruentia, sed diversa plane & contraria. Alterum enim proprium est multitudinis in exteriora intentæ, perque nundinationem vilem & illiberalem multum Mammonæ argentum corradit; alterum autem verum Dei cultum puramque & criminis expertem vitam docet atque commendat. Quia vero complures, voluptatibus & occupationibus vanis antepositis, conventui in Ecclesia concionique sacræ non interfuerunt, age nunc fatuam illam ac noxiam oblectationem, quasi phrenitim inter risum atque jocum necantem, ejicere ex ani-
mis conemur. In quo Salomonis quidem dicendi Prov. 5.
modum & institutum opportune mihi videor imi- 6. & 7. cap.
tari posse: qui dum juventutem monet, ab intemperantiæ laqueis ut diligenter sibi caveat, quo plus roboris & nervorum orationi insit, personam intemperantiæ tribuit mulieri perditæ damnatæque vitæ, & omnes ejus improbitatem velut marmori insculptam his, qui illecebris ejus inescantur, ob oculos ponit. Quare & ego festi hujus ab hominibus instituti vanitatem patefacere, ejusque studiosos & amatores ab erroneo hoc studio deterrere atque avocare constitui. Hæc itaque publici festi lex est, primum ut certus sit ac manifestus ejus

sco-

scopus, tum ut communis omnium lætitia: non ut aliqui in gaudio sint, cæteri in mœrore & luctu. Id enim bello magis quam festo congruit, in quo necesse est victores exsultare, lætitiaque propter victoriam sese efferre; victos cladem suam atque calamitatem deplorare. Verumenimvero, primum quem habeat finem (originem) horum dierum celebritas, obscurum & incertum. Nam fabulæ quæ multæ narrantur, sese invicem facile subvertunt, ac veri plane nihil habent. Deinde cum paucos admodum gaudii compotes, tum plures longe tristes animique ægros video, quamquam læta serenaque fronte dolorem tegunt & obumbrant: omnia denique strepitu plena ac tumultu, turbamque mutuo sese impellentem. At est anni ineuntis læta quædam recordatio. Quam læta quæso, bone vir? Ante omnia quidem congressus imaginem intuebor qualis sit, ut plena suspicionis ac minime amica. Salutatio tenui inclinataque voce profertur, succeditque osculum muneris initium, & suavium quidem pangitur, numisma autem expetitur, obtentumque charitatis avaritiæ litatur. Nam pura ac sincera amicitia humanitatis officia non vendit; gratis præstat & citra mercedem. Circumfertur itaque passim ac donatur auri magna copia, sine justo aliquo vel specioso donationis titulo ac prætextu. Nuptiæ non sunt, nec superbientis ambitionem sponsi vocare potes. Nec est item quod eleemosynam sumptum eum appellemus, unde nullum pauperibus commodum aut levamentum: non etiam contractum, ubi mutuum non fit aut ulla permutatio; donationem multo minus cui necessitas adhæret. Quemadmodum igitur & festum hoc & sumptus hos indigetabimus? equidem non reperio. Vos agendum indicate qui colitis & celebratis: reddite rationem, sicut nos divinarum feriarum, quæ vere feriæ & sunt & dici debent. Natalem enim celebramus, quod eo tempore sese Deus in carne mortalibus ostendere cœpit. Luminum festum agitamus, quia per peccatorum remissionem tanquam ex obscuro prioris vitæ carcere lucidam ad vitam atque liberam eximus. Jam vero die Resurrectionis ornatiorem cultum assumimus, magnamque lætitiam præferimus, quod ea dies immortalitatem nobis ad meliorem felicioremque statum manifestum reddit. Atque ita deinceps de cæteris. Ad summam, nulla res est humana, cujus non aliqua ratio reddi possit: & si quid est forte ejusmodi, quod rationem aut scopum non habet, meræ nugæ sunt. O rem ineptam & absurdam! Omnes alienum sperantes inhiantesque discurrunt & vagantur: qui munus dederint, dolent: qui acceperunt, sibi non retinent aut servant. Transmittitur enim ad alio, & quod quis a cliente donum accepit, eo suum ipse patronum aliquem muneratur. Fluxum & inconstans hujus lucis aurum est, & quasi sphæra lusoria ab alio statim ad alium transit. Novus hic munerandi modus, novum cultus obsequiique genus cum indeprecabili pensitationis sive tributi necessitate conjunctum. Nam major & dignitate præstans ipsa vultus sui reverentia movet: minor perit, atque omnes tanquam gradibus in sinus potentiorum exhauriuntur. Quod in aquarum denique confluentibus accidit, hoc tempore videre est. Illic enim tenuis minutusque rivulus in alium majorem influit, & hic alio rursus grandiore & magis exundante absconditur: atque adeo minores multi rivi conjuncti, vicini fluminis accessio fiunt: quod & ipsum dein alterius mage majoris, atque ita deinceps, dum extremum lato profundoque mari miscea-tur. Festum hoc non festum, & mendaci prorsus nomine plenum acerbitatis ac molestiæ: grave prodeuntibus in publicum, grave domi remanenti. Viles enim de plebe homines, agyrtæ & scenici præstigiatores in turmas discreti, nulli non domui clamoribus ac plausibus, velut fausta precantes, molestiam exhibent. Et circa januas quidem eorum qui tributa cogunt & exigunt pertinacius hærent, donec tandem qui intus obsidetur, tædio molestiaque expugnatus, pecuniam projiciat quam habet & quam non habet. Qui alterius ad fores accedunt, nec ante vesperam ulla mali remissio. Cœtus cœtum excipit, clamor clamorem, jactura jacturam. Egregium hoc festum, æris alieni causa ac fœnoris, paupertatis occasio, miseriarum initium. Si quis ob fortunarum tenuitatem fidem non habeat, quique mutuum det, inveniat neminem, trahitur ac vexatur, ut ille qui foro cedens fiscum ac vectigalia regia defraudavit, plorat perinde quasi bonorum proscriptione mulctetur: lamentatus, ut qui latronum in manus inciderit, custoditur, verberatur. Si pauxillum aliquid domi conditum in alimenta conjugis atque miserorum liberorum, promitur id & projicitur; ac sedet ille cum suis per festum hoc præclarum esuriens & omnium indigus. Nova pravæ consuetudinis lex, molestias & assanias celebrare, pauperiem & indigentiam festum appellare. Hæc præterea dies simplicibus tenerisque pueris argenti cupiditatem & amorem instillat: hæc ab una ad aliam transire domum docet cum munusculis ac fructibus autumnalibus argento compactis. Pro quibus duplum ipsum redditur, teneræque mentes ad nundinationes, & quæstum illiberalem informari hinc incipiunt. Quid porro sacrosanctis optimisque agricolis hac fieri die solet? abstinere publico, vicosque & plateas urbis fugere coguntur magis quam retia lepores. Nam si qui deprehenduntur, verberantur, injuria a temulentis afficiuntur, amittunt quæ in manibus. in pace pro hostibus habentur, subsannantur ac ludificantur, tam verbis quam factis, implenturque contumeliæ optimi nostri Prophetæ malitiæ omnis expertes, simplices & candidæ Dei imagines, fidique in libertate vitæ nostræ servi ac ministri. Sic igitur homines dignitate præstantes, sic inopes, sic pueri, sic agrestes: alii vexantur, alii murmurant & fremunt, alii discunt quæ nescire pulchrum bonumque foret. Videamus jam quid armatis militibus hoc festum prosit. Bonorum jacturam faciunt, luxationisque & vulnerum mercedem annonam ac cibaria promunt, & prodigunt cum gravi morum disciplinæque damno. Condiscunt enim illiberales & inhonestas scenicorum artes ac studia, unde mollities ac dissolutio morum, ludosque ejusmodi & jocos, qui legibus & principatui, quorum custodes constituti sunt, minus adversantur. Summam potestatem risum jocumque faciunt, currum, ut in scena, conscendunt, satellitia ficta creant, publiceque & palam agitant quæ propria sunt mimorum & histrionum. Sed illa tamen pompæ augustiora, cætera quis enarret? Nonne velato ore in fœminam degenerat ille fortis, ille animo præstans, ille in armis suis admirabilis, hostibus formidabilis, Tunicam ad talos demittit, zonam pectori circumvolvit, calceamenta muliebria sumit, & more fœminarum, capiti crobylum imponit: quin etiam cum sana colum circumfert, dextraque filum ducit, qua trophæum ante tulit, spiritumque & vocem in acutiorem & muliebrem sonum extenuat. Hæc celebritatis hujus utilitas: hæc hodierni festi publici commoda ac fructus. Consules etiam ipsi fama incly-

clyti, & ad fastigium humanarum dignitatum evecti per vanitatem opes exhauriunt, non modo sine fructu, sed & cum peccato: dicique vere potest, quam sublimis eorum thronus, tam insignem esse dementiam. Cum enim permultos expetere soleant honores, & amplissimas Regiæ præfecturas obtinere, quam plurimum e qualibet extruere opum studeant. Et hi quidem stipendium militare suum incommodum vertunt, illi justitiam & veritatem pretio sæpius addicunt, alii thesauros gazamque regiam depeculantur, & omnia undique nullo vel infami vel iniquo prætermisso lucro, cum offensa Numinis, coacervant: nunc autem præsident, aurumque congestum, intra breve tempus, in aurigas, tibicines, mimos, saltatores, spadones distribuunt. Addo propudia muliercularum, quæ corpus suum vel carnifici venale præbeant, bestiarios impuros, & ab omni spe derelictos, ipsasque belluas, quibus alendis auro opus sumptuque in carnes aut mazam. Ista autem omnia non alia causa, quam ut ipsorum nomina contractibus ac diplomatis præscribantur. O stultitiam! o cæcitatem! Deus pollicetur, eorum qui pauperes alent nomina libris viventibus, immortalibus, incorruptibilibus inscriptum iri quos neque tineæ neque tempus absument. Et hos tu libros non affectas, non rationem tantorum promissorum habes, non memoriæ divinæ (qui liber ille vivus) inscribi, insigurique studes: sed contra magnificeis a tabulariis exarari, a mangonibus prædicari, a vilibus adulatoribus excipi plausu, malus utilitatis arbiter, ineptus & imperitus rerum æstimator. Quin potius pauperem injuria affectum munerare: non Musicum dissolutum: affice beneficio viduam pro scorto, mulierem decenter conclusam pro ea quæ se vulgat? inquire de Virgine sancta Deo psallente, & sperne psaltriam inverecundam ac palam cantu velut insidiis homines intemperantes capientem: fer opem pupillo, libera pauperem ære alieno ac fœnore, & gloriam perpetuam videbis. At tu loculos evacuas in turpem animi relaxationem, in risum indecorum & inconditum: neque consideras quam multas pauperum lacrymas dones, per quas opes illæ tuæ conflatæ, quam multi in vincula conjecti verberatique fuerint, aut ad laqueum accesserint, ut sibi suppetat quod Scenicis hodierno die largiaris. Et quis, quæso, finis? Vanitas. Post omnia tumulus exiguus, paucorum obolorum vestis corpusculum ambiens: ac paulo post necessarium temporis malum, oblivio, quæ cuncta, circa quæ sudaveris, tenebris involvat: sed & judicium divinum, & indeprecabilis mali propositi vindicta ac pœna. Ubinam Consules & fasces: Propone tibi ob oculos, & enumera qui, heri, qui nudiustertius fuerunt: nonne hic quidem, ut facinorosus aliquis, per repentinam armatæ multitudinis seditionem capite truncatus est, ostentatusque majore post necem pompa, quam cum in curru sublimis, & exsultabundus transveheretur? ille præter exercitus præfectura eundem adeptus honorem, in extremis Ægypti Libyæque finibus, in locis arenosis & humoris omnis humanique cultus expertibus, damnationis supplicium fugiens, miserrime extinctus est? Quid de eo dicamus, qui & ipse de numero Consulum atque ducum exercitus in terra Colchide nunc degens, barbarorum humanitati vitam & spiritum debet? Præsidem autem illum rectoremque provinciæ fortissimum & invictum, ut existimabat, qualis vitæ catastrophe excipit. Primum quidem filium suum vidit capite truncatum, & ipse postea capitali sententia damnatus est, laqueoque gulæ jam admoto, clementia Principis manibus carnificis exemptus est; ut quantulum ætati supererat, senex in dolore & calamitate sensuque malorum exigens, ac plenus dedecoris & ignominiæ, tali magni consulatus exitu vita decederet. Quid? quod anno superiore gigantea prorsus facinora atque etiam majora molitus est, cujus sexus in dubium vocabatur, virgasque consulares affectavit, qui virgas heriles effugerat, ac tantum telluris possedit, quantum nec facile nominare, qui nunc exigua conditur humo, & quantulum ei non nemo miseratione motus impertiit. Non igitur vere juxta sapientem illum Ecclesiasten hæc talia cuncta vanitas vanitatum, ac vel amplissimæ dignitates inania quædam visa & ostenta somniorum? quæ cum ad breve tempus oblectarunt, post deinde diffugiunt & evanescunt, & cum aliquantum floruerint, subito marcescunt. Sed nos hic finem dicendi facientes, laudem & gloriam Servatori tribuemus.

EJUSDEM ASTERII HOMILIA

In locum Evangelii secundum Matthæum,

An liceat homini dimittere uxorem quacumque ex causa. Cap. 19.

PRæclara Christianis & laboris amantibus duarum est harum copula ac concursu dierum, Sabbathi, inquam, & Dominicæ, quas tempus in orbem recurrens hebdomadis singulis reducit. Nam quasi matres aut nutrices Ecclesiæ & populum congregant, & sacerdotes ad docendum considere faciunt: atque adeo cum discipulos tum Doctores ad animarum curam ducunt & impellunt. Mihi quidem auribus adhuc insonat hesterni diei concio, insidentque memoriæ circa quæ tum la- Esa. 63. v. 3
boratum fuit. Video crucem spiritu Prophetiæ ab Esaia fixam, ac vestimenta Domini quasi calcantis in torculari cruore tincta, atque Servatorem ipsum dextra præmium præferentem. Video Sa- 3. Reg. 3.
lomonem æquam judicii trutinam librantem: mi- v. 24.
seret me debitoris Evangelici, qui lenitatem & clementiam qua Dominus erga ipsum fuerat usus, in conservum non adhibuit; sed per imprudentiam & inhumanitatem suam ipsius calamitatem instauravit. In his enim capitibus die superiore proximo versabamur, omnes scitis qui non indiligenter animum advertistis. Hodie etiam multa nobis præclara in mensa, quam videtis, Spiritus proposuit, adjeci autem animum ad garrulos istos ac tentatores Pharisæos: & improbitatis eorum vehementer misereor, quod ipsum sapientiæ fontem suis interrogatiunculis circumvenire aggressi sunt, in contrariumque quæstiones eorum, Unigeniti divinitate vertente, conatibus & ausibus suis exciderunt. De quibus & Esaias hisce verbis vaticinari mihi videtur: *Convertens sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultitiam faciens, & appendens verba pueri sui.* Ac rursus David: *Linguis suis dolose agebant: judica illos Deus: decidant a cogitationibus suis.* Isa. 44 v. 25. Ps. 5. v. 11. Verumtamen gratia eis esto, licet adversariis, quod divinam sapientiam ad edendum responsum excitarunt, nostrum ut in usum hæc litteris ac memoriæ proderentur. Ecce enim matrimonium, id est res humanæ vitæ maxima, velut ad normam hic dirigitur, finesque certi definiuntur ejus & contrahendi & dissolvendi, Quibus diligenter uterque cœtus & sexus attendat, quo tum fœminæ

tum

tum viri quæ propria cujusque fini, condiscant. *An* Matth. 19. *liceat vero qualibet causa conjugem repudiare*. Hoc quidem Judæorum problema: scopum autem interrogationis hunc invenio. Quoniam fœminæ faciliores ad credendum, & ad miracula Christi celebranda, fidemque de divinitate ejus amplectendam propensiores esse viderentur (ut & fuisse postremo patuit ex earum multitudine quæ Servatorem, cum ad supplicii locum duceretur, prosequuta est, & passionem ejus miserabiliter deflevit) ut offensam & odium apud hunc sexum ei conciliarent, dolosam istam interrogationem & hæc verborum quasi retia fabricati sunt. Verum ille dolum sibi instructum vi divinitatis animadvertens, & leviora lenioraque docere & præcipere solitus, insidias eorum elusit, ac secundum mulieribus responsum dedit; atque ita Pharisæos quæstioni intentos inhiantesque tanquam lupos, inanes prædæque expertes ablegavit. Ipsa, ait, creatio conjunctionis, non divortii scopum ostendit; primusque nuptiarum auspex & conciliator exstitit ipse Conditor universi, qui & primos, quos finxerat, homines conjugali inter sese vinculo copulavit, & posteris velut perpetua quadam serie convivendi cohabitandique necessitatem imposuit, legis instar divinæ colendam & observandam. Qui

Genes. 2. v. 25. Matth. 19. Marc. 10. v. 9.

autem nexu tam arcto junguntur, non amplius duo sunt; verum una caro. Quare quod Deus conjunxit, homo ne separet. Hæc Pharisæis dicta tum fuere: audite jam vos mulierum institores, qui ceu vestes subinde eas mutatis, qui thalamos tam sæpe & facile struitis quam nundinarum tabernulas; qui dotem ac bona ducitis, conjuges ad quæstum ac negotiationem habetis; qui vel leviter offensi libellum repudii conscribitis, multasque velut viduas in vita relinquitis. Existimate, & omnino vobis persuadete matrimonia morte tantum & adulterio dirimi. Non enim, ut contubernia meretricia, quæ solam venantur voluptatem, paucorum numerus dierum terminat, iidem in iis sese res habet quæ rite & ex lege fiunt; sed plane contra, o bone! Una contrahitur corporis & animæ societas, ut & affectus affectibus commisceantur, & caro carni quodammodo colligetur. Quæ cum ita sint, quomodo citra animi perturbationem abscindis? quomodo sine molestia, sine ægrimonia ab ea recedis, quam vitæ sociam, non usurariam in breve tempus accepisti, quæ soror tua, quæ conjux. Et soror quidem, creationis aspectu materiæque terrestris, ex qua compositi estis; conjux autem propter matrimonii legitimam copulam atque conjunctionem. Duplex hoc vinculum legis & naturæ quemadmodum abrumpes? Pacta nuptialia ac sponsiones quomodo rescindes? Et quibus de pactis loqui me censes? An de his quibus scripta jam dote & ipsum manu propria subscripsisti, & sigillum apposuisti tuum? Valida quidem illa sunt ac firmata satis: verum ad vocem Adami me converto: *Hæc*

Genes. 2. v. 23.

caro ex carnibus meis, hoc os ex ossibus meis: ipsa vocabitur uxor mea. Non de nihilo profecto vox ista memoria prodita; sed ut communis esset omnium confessio virorum fœminis, quæ viris per nuptias legitime junguntur, hujus unius ore prolata. Ac ne mireris unius ex verbis cæteros obligari; quæcumque circa protoplastos illos initio acciderunt, in naturam posteris abierunt. Quare si mulier aliqua temere repudiata, sumpto Geneseos libro, ad judicem (judicem eundem ac testem) re pertraxerit, dic age quid respondebis? qui defugies eorum auctoritatem verborum, quæ per temetipsum coram Deo pronunciata, quæque non vilis aliquis scriba, sed ipse Moyses litteris consignavit Dei famulus ac minister? Patris ac matris expertem mulierem Adamo Deus in manum tradidit; &, uti bonus curator, pupillæ tutelæ prospexit. Ista parentis suæ defensione, his causæ suæ firmamentis adversus ingratos infidosque maritos filiæ recte etiam utentur: nec ullo modo poteris uxorem habere despicatui, legibus & antiquitus divinis & posterius humanis astrictus. Incutiant tibi pudorem vitæ commoditates quas uxor adfert. Membrum est, adjutrix est, vitæque socia & communium genitrix liberorum; in morbis opitulatrix, in calamitate solamen; domus custos, ac bonorum thesaurus. Eadem dolet, eadem gaudet; communes, si quæ sunt, possidet opes, rem tenuem & angustam sedulo sustentat, maloque paupertatis, quantum potest, occurrit ac resistit, laborem denique & molestiam educandis liberis propter consortium tuum ingentem subit. Si calamitas incidit, ille malis obrutus latet; amici qui censebantur, amicitiam felicitate metientes rebus adversis sese subducunt; servi simul & dominum & miserias fugiunt. Sola adhæret uxor ægræ partis membrum, & in malis serva ac ministra: hæc virum curat, hæc lacrymas abstergit, hæc plagis ac verberibus medetur, hæc in carcerem usque comitatur, &, si quis ingredi permiserit, libenter una cum eo concluditur; sin id prohibetur, sicut familiaris hero catellus circa januam carceris manet. Novimus ipsi *mulierem, quæ attonsa coma vestem virilem, eamque floridam, induit, ut ne virum fugientem latentemque deserere cogeretur. Ita cum servitutem servire videatur, affectui vere servivit, in eoque vitæ genere compluribus perseveravit annis, locum ex loco, solitudinem ex solitudine mutans. Talem etiam patientissimi Jobi conjugem fuisse reperimus. Deseruerunt eum omnes, unaque cum opibus adulatores defluxerunt: amici ipsi rebus secundis amicitiam æstimantes cum fortuna mutarunt. Si qui

* De Sabina Julii Sabini conjuge refert Plut. in Ἐρωτικῷ ex Cornel. Tacit. lib. 20. Hist. Pet. Victorius lib. 18. var. lect. cap. 15.

Job. 2. v. 7.

remanserunt ac præsto fuere, eorum præsentia contumeliæ quam officio propior, augendæ magis ærumnæ quam solatio fuit; quique consolari debuissent, coram eo lamentati sunt. Sola autem hæc primaria pauloante & ornatissima fœmina nusquam a viro decessit, asseditque vel in sterquilinio, saniem & tabum abstergens, vermesque plagis educens; vere quidem illa vitæ socia, non felicitatis contubernalis, individuæ cultrix amicitiæ, non assentatrix, assectatrixque voluptatum, unum denique de tanta fortuna ac tota cognatorum ac benevolentium cohorte reliquum marito bonum. Ac proinde ex nimio conjugis amore in peccatum blasphemiæ prolapsa fuit: ac ne diutius ille conflictaretur, & ipsa continuis in doloribus eum videret, Deo maledicere, & accelerare mortem suasit. Seu nempe secura viduitatis ac solitudinis, unum id cogitabat, quemadmodum e vita non maritus exiret. Hæc talia cum recente experientia memoria vetus adversus eos adfert, qui erga conjuges injurii sunt & iniqui. Quid porro respondeat hujus criminis reus; quam saltem speciosam levitatis suæ defensionem proferat? malum, ait, odiosumque mulieris ingenium, lingua temeraria ac præceps, mores a domo rebusque domesticis alieni, nec ipsa bona aut frugi rei familiaris administratrix. Sint hæc ita sane: persuaderi adhuc mihi patior, & accipio vestra dicta, sicut unus eorum judicum qui parum exploratam aurem habent, ac facile accusatorum insectationibus transversi rapiuntur. Tu vero dic, obsecro; cum eam initio duceres, an nesciebas homini te conjungi? Hominem autem cum quis audit, non statim peccatum adhærere & consequi cogitat,

Deum

Deumque solum culpæ & reprehensioni non obnoxium? Tu ipse nusquam peccas? non moribus & ingenio tuo molestiam uxori præbes? An omnis omnino purus & expers culpæ, matrimonii legem inviolabiliter servas? Quoties ipsa forsitan a temulento contumelia affecta est? Quam multas & magnas injurias, quam indigna verba sustinuit? Quot & quanta tua vitia in obscuro sunt; quoniam uxor non revelavit? Toleravit illa temere & sine causa irascentem atque debacchantem; & quamvis libera ac dignatione par, conticuit sicut ancilla de foro empta. Necessaria ad vitam, & victum vel inopia vel avaritia non suppeditanti, quanquam ægra animo non maledixit: nec redeuntem a symposio, vino oneratum & insanientem, ebrietatis odio non admisit aut rejecit: sed cum venia ac lenitate, qualis humanitatem nostram decet, te suscepit, & reprimentem ac verberantem ad lectum manuduxit, caputque ægrum ac meri vaporibus agitatum sedulo curavit: sola nimirum tui miserta, cum famuli mentis ob errorem, & agitationem herum deriderent ac subsannarent. An tu passim in compitis & plateis oberrans, frigidis de causis uxorem tragice turpiterque traducis, ut ad faciliorem cogitati repudii veniam & excusationem viam & aditum tibi munias. Duri, immites ac bellunini id genus homines, vereque geniti quemadmodum fertur, e robore vel saxo: qui rebus omnibus oblivioni traditis, æquo animo & absque sensu doloris segregantur: Quis autem ægrum sibi membrum curationis vice abscindat, cum & nullum fere periculum, & medelæ magna spes & pene explorata? Exorta est in manu pustula; diligenter eam curamus: inflammatio pedi infesta, pharmaco tumorem cohibemus. Quod si prætermissa medicorum inspectione & cura, quoties aliquid doluerit, ad ferrum & sectionem imus, exiguo sane tempore membris nos ipsos omnibus mutilaverimus. Verum non eo modo, o viri! estote memores membrorum vestrorum, flectant, & pudore quodammodo afficiant obsequia ac ministeria mulierum: ac dum ira accensi fueritis, partus unius dolores cum his quæ dolorem vobis faciunt conrendite, multisque hæc partibus vinci comperietis. Considerentur, inque medium proferantur benevolentiæ bona, morborum curationes, casuum omnium atque calamitatum societas, lacrymæ mariti causa fusæ. Veniat in mentem quod parentes suos, quod domum ubi primum lucem aspexit, propter te reliquerit, forisque venientem & externum sequuta sit: quod forte suarum aliquid recularum alienare non dubitaverit, ut eo molestiam atque morositatem viri redimeret. Hæc omnia affectum concilient, amorisque vinculum nectant, ac lubricum animum, velut marcidam domum, contineant atque confirment. Vincat misericordia, & consuetudo convictusque longi temporis ne calcetur, quæ faciunt ut etiam bruta animantia ægre disjungantur. Vidi certe bovem, quod aberrasset ab armento, solusque sibi relictus esset, miserabiliter mugientem: pecudem item balantem, montesque percurrentem & saltus, dum ad gregem rediisset, a quo inter pascendum recesserat. Sed & caprea idem passa, quanquam in varios incidit greges, prætercurrit, nec ante cursum sistit, quam ubi suum, cui assuevit, & gregem & caprarium repererit. Ne brutis igitur ipsis nos, qui rationis participes, duriores existamus, neque minoris uxorem faciamus, quam aliquem viæ comitem, aliumve ex causa levi & subita leviter nobis notum. Vides quemadmodum quos via publica junxit, idemque tectum ac diversorium, aut umbrosa per æstum meridianum arbor excepit: fortuitum occursum in occasionem amicitiæ rapiant, & cum ad divortia viarum pervenerint, non sine ægrimonia divellantur, ac sublacrymantes & fixis alter in alterum oculis consistant, symbolaque mutua largiantur: ut progressi deinde paululum, rursus sese convertant, revocantque fausta ac felicia apprecentur: ut denique brevis usura temporis tam arctam jungat amicitiam, ut ægre digredi cogendique tantum non esse videantur. Et tu comparem ac vitæ sociam despicatui sic habes, ut vasculum amissum aut vile vestimentum per neglectum in via oblivioni traditum, catellumve Meliteum qui domo clanculum se subduxit. Ubi simulatus initio affectus! Ubi tori societates atque communio! Ubi legitimum vinculum & diuturnæ vis consuetudinis, quam & in naturam abire tum ratio dictat, tum experientia demonstrat! Facilius cuncta abrupisti quam Samson hostium funes. *Judicum 6. v. 13.* Atqui vir probus & in statu constans vel demortuæ memoriam conjugis ægre deponit, liberosque fovet ac diligit tanquam commune depositum matris ac naturæ, spirantemque in eis defunctam videre sibi videtur. Hinc enim ex liberis maternæ similitudinem vocis præfert: ille de forma ac lineamentis plurimum hausit, alius mores & ingenium parentis repræsentat. Atque ita pater multas habens & vivas & spirantes conjugis effigies, perpetui consortii, connubiique speciem animo suo informat, eoque nullam novæ cogitationem voluptatis admittit: nec hodie qui tumulum conjugi fecit, postpaulo thalamum adornat: aut a lacrymis ac suspiriis nuptialem ad choream iterum festinat: non vestem atram ac lugubrem festa sponsalique stola permutat: non in calentem etiamnum a priore matrimonio lectum alteram inducit, aut novercam, odiosum liberis nomen, adducit: sed turturem non illam quidem a ratione profectam, sed insitam a natura sanctimonia imitatur. Non autem hanc ferunt, ubi semel a contubernali disjungitur, perpetuam colore viduitatem, & facere plane contra ac columbæ, quæ in polygamiam proclives sunt. Hactenus quidem vapulet maritus, crebrisque densæ nivis instar ingratitudinis criminibus pulsetur. Quod si forte adulterii culpam objicit, eamque divortii rationem reddit, omnem statim accusationem a marito injuria hac affecto in adulteram transferam, & pro hoste probus posthac illi defensor ac propugnator assistam. Laudabo eum qui fugiet insidiatricem, qui vinculum abrumpet, quo eum aspidi, quod echidnæ copulavit. Huic enim primum dat veniam ipse Conditor universi, tanquam justo dolore percito, meritoque domus pestem & exitium domo exigenti. Nam cum duplici fine matrimonia contrahantur; benevolentiæ, & liberorum quærendorum, neutrum in adulterio obtinetur. Nec enim affectui locus, ubi in alterum animus inclinat: ac sobolis omne decus & gratia perit, quando liberi confunduntur. Sed quæ pertinent ad hoc peccatum, in alia quæstione tractata fuerunt opportune. Continentiam igitur & castitatem, quod est indissolubile matrimonii vinculum, pars utraque mihi cole. Hæc enim ubi colitur, ibi concordiam & mutuam benevolentiam locum habere necesse est, quando vaga ac spurta cupiditate liber animus justo, legitimoque totus amore occupatur. Hæc porro continentiæ lex non fœminis tantum, sed etiam viris a Deo lata est; qui tamen, legislatoribus adhærentes humanis, per quos libidinari ipsis licet, severi quidem judices sunt, & arbitri castitatis muliebris, ipsi vero cum summa impudentia in plures insaniunt, & juxta Proverbium,

bium, aliorum medici infinitis ulceribus scatent. Et si quis eos horum flagitiorum arguit, lepidam & jocularem defensionem adhibent. Viri, inquiunt, etiamsi plures ad fœminas accesserint, nullum domui familiæque damnum inferunt; at mulieres ubi peccant, externos hæredes in domos ac familias inducunt. Verum audiant tam stolidæ sententiæ auctores, ac discant, per ipsos quoque domos alienas everti. Fœminæ enim eæ, quibuscum consuetudinem habent, aliquorum vel filiæ vel uxores omnino sunt, & invenietur aut matrimonium insidiis petitum, aut pater injuria affectus, qui postquam susceperat, eduxerat, virginemque perducturum ad thalamum speraverat, omni spe & expectatione per istos pudicitiæ prædones deturbatur. Quod si jam pater est qui flagitia hæc patrat, cogitet atque consideret, quid animi sit patri sic deluso: si maritus, sibi illatam eam injuriam reputet. Nam ita demum bene præclareque se res habent, si de aliis quisque statuit, quod evenire sibi velit. Si qui autem Romanis auscultantes legibus, permissam esse scortationem & crimine vacare existimant, gravem sane errorem errant, ignorantque leges divinas ab humanis dogmatibus nimium quantum dissidere. Audi Moysem Dei voluntatem annunciantem gravesque & amaras adversus scortatores sententias pronunciantem. Audi Paulum dicentem: *Scortatores, & adulteros judicabit Deus.* Alii isti nil quidquam ad salutem sibi proderunt tempore retributionis, sed ipsi trepidantes æstuantesque mente vix constabunt: insipiens & indoctus deprehendetur legum ille architectus Plato, cum gravi illa orationis suæ facultate ac robore contra omnes legum latores vim suam efferente: cum ad pœnam distrahi videbunt eos, quibus ipsi scortandi licentiam indulserunt. Nam omnino qui non vetuerunt, aliena sibi peccata asciverunt, & gemino obnoxii crimini invenientur, quod & ipsi sibi non temperarint, & aliis passim peccare permiserint. Qui igitur cum uxoribus vivere volunt modestis & bene moratis, ipsi suos mores ita componant, ut conjugibus institutioni disciplinæque sint, hæque domesticis ad virtutem exemplis excitentur.

Hebr. 13. v. 4.

ASTERII AMASEÆ EPISCOPI,
Sermo in Danielem Prophetam & Susannam.

NUnquam doni superefluentia dives, Spiritus gratia, sua quando, ac quibus velit, exhibere cessat. Tanquam enim fluvius *aquis* plenus *salientibus in vitam*, secus omnino ac visibilia hæc terram irrigantia flumina, emissiones virtutis subministratas habent. Neque enim, uti quandoque illa, eam profluens aqua deficit: neque illorum more incrementa vel decrementa admittit: neque pro eorum ratione hanc ac illam partem allambit: quin etiam abundat semper, ac omnibus sufficit, inque eos affluens qui plenitudinis sunt participes, nihil minus plena consistit: sed & ita uberem habens gratiam, pro etiam ætatum modo distribui ac dividi nescit. Neque enim quæ sunt immensa, pro corporum molis ratione mensurari possunt, sed animi ingenuitatis ac puritatis socia, pariter elucent ac produntur. Quocirca nunc quidem cum Samuele nuper latente versatur, nunc vero Davidem ab ipsis assumit gregibus ovium, ac fratribus præfert, quibus ille ceu immaturiori ætate, contemptus videbatur alium ab aratro assumens, unctione initiat: postque illos, nobis nunc in argumenti partem propositum, beatum ac plane sapientem Danielem, tenerum adhuc, ac valde juvenem, seniorum judicem, ac Prophetam ereat. Quanquam enim illi res erat gravis, illius captivitatis, ac patriæ loco Babylonem habebat, videbaturque ab immatura ætate despectior, atque a tot malis fiducia carens: quod tamen virtute præditus esset, fuisseque prima statim adolescente ætate Philosophia eruditus, ac omnino forti ac constanti polleret, in ipso ætatis flore, senum illorum ac perfectorum redargutor ac judex effectus est. Cæterum modicum quid si lubet, sermonem ad principium reducentes, videamus ut Deo amicum esse, sublimem ac beatum præstet.

Joan. 4. v. 14.

Gratiæ amplitudo quanta.

1. Reg. 3.

1. Reg. 16. v. 1.

1. Reg. 17. v. 19.

S. Asterii.

Qualis Dan. inter captivos.

Capta penitus ac bello expugnata ab Assyriis civitate Jerusalem, Hebræorum per id tempus populi Babylonem translati sunt. Porro inter juvenum captivorum turmas beatus quoque Daniel unus fuit, agebatque in terra hostium contemptibilis puer: afflicti populi exigua quædam ac multesima appendix, qui neque haberet quo apud sui generis hominis clarus esset, nec apud hostes justum belli spolium videretur, obscurus, inglorius, ætatis ac calamitatis præjudicio, quem solus probe videns oculus ille perspiceret. Solus quippe Deus purum adolescentis cernebat animum, margariti instar marinis ostreis implexum, aut sicut avarum in terræ sinu repositum: ut quæ ornatam sponsam arcanioris thalami abditam velo. Ubi autem opportunum appetit tempus, oportuitque ut qui delitescebat, in palam proferretur: ut obscurus ille, notus evaderet: ut contemptus, conspicuus fieret: ut denique, qui in calamitatis tenebris absconditus fuerat, claritatem acciperet: modico divini Spiritus afflatu atque illapsu, humilis ille, universis sublimior evadit: sapiens, qui nec os aperire posse: oculatorum redargutio, judicum judex, homo rudis: sublimi solio sedens, qui neque tribunalium unquam minister fuisset: juvenis castitatem calumnia appetitam ulciscens: convertens errantem populum: male latam civitatis universæ calcolo sententiam revocans. Audistis enim recitatam modo lectionem, omninoque rei miraculum suspensos animo tenet. Ego quoque iis omissis, quæ libri alii habent, si qua nobis psalmi conjuncta voluptate utiliter modulati sunt: si qua Apostolus consilio suggessit: si qua *Dominus* pro potestate in Evangeliis sanxit, huic potissimum narrationi animum adjeci. Video namque duplicem commendari juventutem, alteram quidem ferendo, alteram sustinendo sententiam: ac Danielem quidem, pro lata rite sententia plausum habere ac gratulationem: Susannam vero pro victoria castitatis obtinere coronam. Venite itaque qui pulchrorum ac virtutis amantes estis, antiquum illud memoria instauremus judicium. Veteri castite novam in præsenti exscindamus incontinentiam, traducentes juvenilem senectutem, ac canam admirantes juventutem. O scelesti senes ac populi principes, innumeros ad emendationem necessarios habentes pædagogos: legitimo fœdere junctarum nuptiarum insidiatores: maligni castitatis aucupes: subtiles dolorum instructores: calumniæ prompti inventores! Scortationem labiorum tenus damnatis, & adornatis adulterium: aliorum medici, plenique ipsi morbo, *Sepulcra dealbata*, intus immundicia plena, externa vero superficie, ornata: sublimes, ac in judicium sedibus præsidentes, tumque, cum scortari voluistis, inter arbustorum densa, ac dumeta adrepentes. Risit cum videret prævaricationum doctor, ac malorum consiliarius, ut principes populi: ut viri proceres ac delecti, ceu sepulcrorum effossores quidam ac latrones, impudico recreandi spectaculo, ventrem traheretis, vulpiumque more latitaretis inter

Matth. 23. v. 27.

nemera; quæ nimirum e nemorosis ac umbrosis locis, domesticis insidiantes avibus, in eas dum incaute pascuntur, insiliant. O similem illi malitiam, quam humanorum illa animorum lues a principio in finem usque molitur? In horto primum corruit sublimis homo; nunc quoque in horto, viri senes a serpente acti, a prima illa ac principali gloria excidunt: quique judices erant, præjudicio damnati fiunt; alieni a vita, ac operarii peccati. Cæterum hoc certamine vicit quidem viros, victoriæ autem palmam concessit fœminæ, nec primæ hominis levitatem illam, in Babylonis adolescentula invenit.

Babylon haud confusio a Susanna.

Ac merito dicat aliquis, haudquaquam Babylonem confusionem propter Susannam esse, sed mandatorum Dei observationem ac castitatis custodiam: virili pectore mulieris civitatem, lætæ pro victoria festivitatis locum.

Brevis cum Iosepho comparatio.

Hanc ego, ut intermedia tantum excipias tempora, cum casto Joseph virtutis similitudine compono. Sisto autem honestam fœminam secus castum virum; Deo amicam secus filium Israel: unam ambobus ac eandem pro castitate impono coronam; victorumque pedibus devictos substerno; Joseph quidem impudicam Ægyptiam, servi liberi heram: Susannæ vero infames senes. Castitatis eos institutores constituo; hanc quidem muliebris; illum autem virorum juventutis: orbis terrarum luminaria: resurrectionis flores: adulterorum Judices: legitimarum nuptiarum custodes. Interim vero, in sacra duntaxat fœmina, nostra versetur oratio. Nunc enim castus ille Joseph extra argumentum ac castitatis parenthesis est.

Cervus serpentibus noxius.
Proverb. 5. v. 19.

Ubi enim senes, quod quidem arbitrabantur, intra retia venationem tenentes, exque insidiis, ceu mox capturi, irruentes, nihil nisi pulcherrimam cervam pavidam invenerunt, sed illis pariter ac fabulæ auctori draconi resistentem. (Porro ferunt cervam animal esse serpentibus noxium: pulchre vero invenit sermo animalis imaginem) Ubi, inquam, obsecrarunt, nec fuerunt auditi; comminati sunt, nec perterruerunt: deinceps jam malo œstro perciti homines, consilii inopes fiunt, ac utrinque duobus maximis malis anguuntur, quod sint fraudati desiderio, quodque sceleris argui possint. Sunt autem calumniati, scelesta capita, ac mala solutionem, aliud excogitant malum, velamenque mœchiæ, necem instruunt.

Pulchra sententia.

Peccator enim, postquam in prima delicta inciderit, ceu fune, primo peccato, reliquas consequenter iniquitates attrahit: ac vero bona bonis oriuntur; malis autem procreantur similia. Quocirca nunc quoque, adulterii fructus, cædes subgerminat, citoque, ceu pro magno fœminæ scelere, Concilium sedet, ac multitudo judicium spectatura, in concionem vocatur. Porro, iidem ipsi accusatores, ac judices erant; fidemque calumniam struens canities habebat: juventus autem calumniam patiens, ab obtinente opinione præjudicium ferebat. Ad hæc excitatus populus, idque patiens, quod ab stolido impetu populus pati solet, errore indignabatur, senumque impetum una sequebatur. Reæ actæ fœminæ parentes lamentabantur: lugebat maritus tristem casum, filii hinc inde matri in periculo versanti hærentes, lugubre quid vociferabantur: genus universum præ pudore abscondebatur. Præclari autem illi judices, ac castitatis vindices, honesto pallio obtectam (neque enim vel in malorum confusione sui ipsa obliviscebatur, honestatis habitum habens) honesto ejusmodi tegumento nudari jussere, quo pro mœchiæ tribunali, mœchiam operantes, judicandæ mulieris aspectu turpem cupiditatem sedarent: sed & manus capiti imponentes, pro latæ symbolo damnationis, mundum illud corpus, impudici homines contactu polluebant: ac contra eam, belli veritatis præsides, falsum pro concione orabant.

Ubi porro persuaso populo, jam sententia lata esset, ac pœna instaret, tunc calumniam passa mulier ad judicum illum judicem adspexit; causæ remissionem ab hominibus in Deum transtulit. Invocavit tribunal illud quod falli nequit: nec veritas quicquam tardavit. Tu mihi jam quoque, o beate Daniel! qua tunc ratione a Spiritu excitatus es, in sermone exurge. Dic tu etiam: *Innocens ego a sanguine hujus*, quomodo postea Pilatus adversus furentes Hebræos. Voca iterum ad judicium populum: ancipe litem male absolutam: reorum loco statue falsi nominis judices: commutetur præsidum ordo, videatque mulier viros senes, qua ipsa paulo ante ratione urbi spectaculo fuit. Tu captivus cives judica: hospes viros indigenas: juvenis veteres. Commoda sacrum os Spiritui: non enim *habes labia immunda*, uti se Isaias despiciens ait: neque uno de Seraphim, aut purgatorio carbone indiges. Prudenter separa falsos judices, ut ne tuis quoque interrogationibus, uti mulieri in horto, consensione insiliant. Nam & illud prudenter intelligamus, quo ter beatus puer verborum tenore sit orsus sermonem; *Inveterate dierum malorum! Nunc venerunt peccata tua quæ faciebas prius, condemnans quidem insontes, absolvens vero reos.* O miraculum, magnamque Spiritus libertatem! *Ubi enim Spiritus erat, ibi libertas.* Videtis enim, ut neque in ipso exordio timeat: sed ut in ima ipsa conscientiæ intendens, ac animos senum peccatorum apothecas videns, testes quidem ac probationes non quærat: durius autem per contumeliam appellet, ut qui Propheta, sententiam scriptam in pectore haberet. Ac quidem quod spectat ad ipsum, nec quicquam dixisset: sed nulla mora abduci jussisset: quia tamen suadendus erat insipiens populus, levesque judices, qui ex actorum potius canis, quam ex veritate sanxissent, etiam seorsim positis, interrogationis adhibet probationem, ex qua dissona responsione mendacium arguit: ac lata sententia, non carnificibus tradit reos, sed ultores Angelos adversus eos accersit: sic nimirum, eoque cumulo Sanctorum provexit dignitas ut & virtutes invisibiles illis obsequio ac ministræ adsint.

Daniel. 13. v. 46.
Isai. 6. v. 5.
Daniel. 13. v. 52.
2. Cor. 3. v. 17.
Daniel, Angelis senes puniendos tradit.

Quænam vero deinceps facta sunt scelestis senibus? Mutato judicio, cum veterum iniquitatum, tum recentis peccati pœnas morte daturi: tota vero Babylon gestarum rerum miraculum, ac rem sic novam in ore habens, Deum canticis celebrabant, quod latentium fabularum notitiam in publicum fecisset. Porro Helcias recepta filia, totus animo renovatus est: Joachim, festum victoriæ diem cecinit pro uxore: filii, veræ illius ac castæ pignora, vultibus blande ad risum compositis, circa matrem gestiebant, flebilisque ille lectus totus in lætitiam cessit. Vos autem, Christi populus, pissima ac salubri audita narratione, ne negligenter auditam prætereatis: quinimo doctrinæ ac exercitationis vitæ argumentum, sermonem assumatis.

Ethicum.

Vos fœminæ, æmulamini Susannam a sic viris castitatem servate, uti suo illa servavit: maluitque pati, ac audire pericula, quam mœchia Deum provocare; viro probrum facere; domos ac familias perdere; dubias proles facere. Vos senes, ut qui tales senes sint, odio habete: Magistratus, iniquorum judicum finem timete: Juvenes, æqualem vobis

Juve-

Juvenem imitamini, quo sic omni ætate io bonorum formata typum, Ecclesiæ cœtus omnis sanctus ac probatus efficiatur, in Christo Salvatore nostro; quem decet gloria, potestas, honor, cum Patre coæterno, sanctissimoque, ac vivifico Spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

ASTERII AMASEÆ EPISCOPI.

In Cæcum a nativitate.

Ex R. P. Jac. Sirmundi Societ. Jesu autographo, multis emendato ex Seguieriano Codice.

AUdivimus modo divina plane ac sublimia argumenta, tonitrui filii Joannis, ceu potius Spiritus Sancti, qui eundem ex piscatore ac manuali artifice, scriptorem ac oratorem effecit. Quippe multam nobis ac prolixam enarraturus Domini disputationem, qua is, ab Hebræorum cogitata monarchia animos abducens, contumacem ac incredulum populum divina Patris ac Filii scientia, erudiret: portam eis gratiæ a legali traditione aperiens, sensimque a veteri ad novum testamentum, velut olim a deserto ad divitem illam ac frugibus uberem terram, ducens. Cæterum dum is varie prææternam suam existentiam, ac Patri semper conjunctam probat, ac diserte cœcis inclamat t

Joan. 8. v. 58.

esse se ante Abraham, nihil illi sermonis perspecta virtura, nullaque scita contradictione, quod dictum improbant, coarguentes, verborum loco ad lapides confugiebant, ac diu ante crucem, manus homicidas ad cædem exercebant. Cui vero ubique constitutum esset, ut ad contumeliosum ac blasphemum populum longaminiter haberet, eorum declinavit iram atque tumultum, non humili, sed divina quadam fugiens ratione: qui medius stans, ac cum palparetur, non cerneratur; versansque cum ira tumentibus, noo cerneretur. Steterunt vero illi attoniti, animi quidem proposito in cædem intenti, haud tamen invenientes qua ratione iram explerent: nihil venatoribus imperitis absimiles, qui

Pulchrum simile.

præmaturius suscitata ac submota præda, suffugiente cervo in locum aliquem, ac clanculum egresso, temere per saltum errant, molestum onus retia ferentes, frustraque secum catulos trahentes.

Equidem vero, quanquam alioqui sum malus servus, id tamen necdum oblitus sum, esse me servum, quique pro Domino adversus injuriosos habeam insurgere. Quamobrem etiam clamabo in Hæbreos, tanquam hodie præsentes, ac furora actos: ergone scelesti lapidibus beneficum appetitis? Qnis enim vos e petra potavit? Appetitis eum lapidibus, qui lapideis tabulis insculpta lege, viam vestram formavit? Appetitis,

Dan. 2. v. 45. 1. Petr. 2. v. 6. Matth. 3. v. 9.

inquam, lapidem electum, pretiosum, quem Isaias prædixit? Appetitis spiritalem lapidem, nulla hominis manu, e prærupta petra, juxta quod docuit admirabilis Daniel, abscissum? Appetitis lapidibus summum angularem lapidem, qui parietes duos novi ac veteris testamenti committit? Tametsi enim non creditis, potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ,

Gen. 18. v. 18.

hoc est, acceptabilem Christo populum ex Gentibus ac præputio congregare: in quo etiam promissionem suscepit Abraham, dicente ei Deo, fore in eo benedicendas omnes Gentes. Arcana enim Deus scientia futurum prævidens, omnes in posterum credituros, fidei duci ac principi in filiorum sortem attribuit. Ex quoc enim contuebatur Hebræorum populi seditionem, ac videbat lapides falsique nominis filios abdicatis accensebat. Cum autem sermone veritatem annuntians, haudquaqnam persuaderet pietatem: rametsi aderat, abscondebatur; ac apparens non videbatur, quo tali miraculo admittere cogeret esse ipsum Christum, ac Deum parente Abraham seniorem. Audite, ergo, inquit, o vere cœci ac stulti! quisnam iste, qui & versatur vobiscum, nec tamen videtur? num forte ille est qui ad Moysen

Exod. 33. v. 4.

loquens, minime conspiciebatur, ac tamen apparebat? Nam tunc quoque videbatur ignis ac rubus, ambo muta: nihilominusque audiebatur vox, ac sermo erudiebat, certoque, quod futurum erat, prænunciabatur: sicque virorum prudentiam, ut personam ex rerum cognatione intelligitis.

Cum sic autem aliene a ratione ac stulta Hebræi haberent, Dominus noster ac Salvator, velut sedulus quidam ac sapiens medicus, non cedente morbo ad primum experimentum, modum alium curationis aggreditur. Statuit vero ut mente cœcos, cæco curet qui obvius inventus esset, non accidenti aliqua læsione cœcitatem passus, sed naturæ vitio; sic nimirum ex utero in lucem productus.

Exod. 17. v. 6. Exod. 34. v. 5.

Hominem porro conspicatus, stetit, præstoque ad curationem fuit: curationem utique humana majorem ratione & arte. Quippe ars medica ac ejus ratio, eorum morborum contemplationem tradit, qui jam a natura perfecto animali ac in lucem edito, casu postmodum aliquo accidunt; congeniti autem corpori vitii, minime curationem promittit: at neque universim morborum, si qui deinceps acciderunt: cujus rei abunde testes sunt mutilati homines, quibus nemo medicorum, membrorum privationem sarcivit. Quamobrem etiam discipuli, morborum miserantes, videntesque hominem qui lucis jucundissimam voluptatem nequidem unqam gustasset, curiosius inquirentes ærumnæ causam, Dominum interrogabant: haud scite admodum, num ob propriam culpam, an propter parentum delicta, sic affecto corpore in lucem productus esset. Utrinque autem percontatio reprehensionem habet: neque enim filius, nullius ipse reus, pro parentibus reprobatus esset: cum Deus non puniat alium pro alio: neque vero suorum ille criminum pœnas darat, qui oecdum in vitam processisset, siquidem ita cœcus natus erat: nemo siquidem oecdum natus peccator est. Ipsa quidem interrogatio haud valde probata est. Videamus vero ut veritas, Dominus noster ita percontantibus responderit. Morbus iste, o discipuli! minime gentium, peccatorum retributio est, sed futuræ dispensationis præparatio, quo is, qui communis habetur homo, majora homine operetur: utque universorum Auctor, post primam creationem, nunc quoque opificii argumenta inveniat atque ex particularibus, universis fidem struat: ac denique durus populus intractabilisque, adorare persuadeatur abjectis lapidibus. Illuminentur ergo oculi non videntes, ut justitiæ Sol animos insipientium illustret. Fiat res nova, ac creentur oculi, quos noverint seditiosi, ut quem dicunt Josephi Filium, vere fabri filius esset, potuisset quidem confractum currum reficera, aut ligna a junctura disjuncta conserara, seu etiam fractam trabem fulcira; vel item asperos asseres complanara; aut omnino illa præstare, quæ pater artifex pro artis ratione ac instituti filium doceat; ut tamen partem hominis, eamque pulcherrimam, nempe oculum, sic maxime a natura elaboratum, nemo alius, quam qui a principio in naturam potestatem habet, condere potuerit.

Nemo pœnas dat eorum quæ peccaverit, antequam nasceretur.

Cœcitas viri permissa ceu argumento astruendæ Christi divinitatis.

Sane, ut quis attente humanis membris animum adjicere velit, in hac maxime parte corporis omni-

Pulchra oculi descriptio.

potentem ac variam Dei sapientiam, tantam artis magnificentiam in tantillo membri ambitu exhibentis, perspexerit. Nam primo quidem affusam habet quidam gratiam, estque tenerrimus, ac carne vacans, ut ita dicam, in delicata substantia duritiem habens, inque molli contentionem quandam; ac variis coloribus illustrius interflorer. Ejus itaque meditullium, nigri declinationem habet, eamque non ejusdem per totum rationis: sed variis quibusdam circulis commissam, centro quidem ac meditullio nigriori; exteriori autem circumflexu paulatim in flaviorem desinente tincturam. Eam foris munit album, splendidum illud ac pellucidum; haud tamen summe ac nulla temperatione candidum, sed vitrea quadam ac pellucida specie formatum. Rubens color circa pupillam affusus est, ut albo ac nigro contemperet gratiam. Ad hæc autem sic in denso pellucidus est atque levis, ut & propius accedentium formas exprimat, ac velut egregium speculum, eorum quibuscum sermonem miscemus, figuras repræsentet: quamobrem etiam ejus circuli summe medium centrum pupilla appellatum fuit, humanam semper exhibens speciem, ut quis e regione aspexerit. Ut enim nequit fieri, ut quis aspectans in speculum, non statim suam in materia figuram adumbret: sic neque, ut quis adverso vultu alteri consistens, non suam formam oculo appingat. Sese ergo homines invicem aspicientes, sibi mutuo specula efficiuntur.

Oculi præstantia, ac utilitas.

Dignus itaque in creatis admiratione oculus. Is enim Deum quoque mihi exponit, qui totam accurate creaturam perdiscat, exque operatione artificem ostendat. Hic, ex iis quæ visibilia sunt, invisibilia animæ explicat. Per eum Solis habeo notitiam, ac cœli ornatum novi, lustroque stellarum pulchritudinem, & terræ basim, ac maris naturam: diversa semina arborumque varietatem, ac colorum variam tincturam: tenebrarum tristem faciem, ac lucis splendorem: omnia denique si qua laudavit Deus conditor. Atque adeo, nisi esset oculus, creatorum universitas sine teste senuisset, cum nullus Dei sapientiam ac virtutem, quæ in ea elucet, aspecturus esset.

Gen. 1. v. 31. Psal. 147. v. 5.

Ob eam ergo mirabilem visus structuram, nunc quoque oculi ceu ex temporanea molitione conditi sunt, quo abjectiores de Unigenito cogitationes ex carnis nobis humilitate accedentes, submoveamus: ex gestorum magnificentia angustam omnem abjectamque opinionem ab animo eiicientes; sciamusque, beatum Deitatis lumen ac pulchritudinem, vas testeum assumpsisse: quod nobis lucernæ instar splendorem subministret. Omnino autem, ipse per se Dominus curat: nec solo sermone ad opus utitur, qui rerum ornatum universum præcepto produxisset: qui duobus verbulis, membris solutum hominem curasset, qui & ore, & manibus, omnique alia providentia cœcitatem curat, quo certam ex rebus fidem incredulis faciat. Spuit in terram, exque sputo lutum facit, Nimirum idcirco ad curandum terram adhibens, quo ostendat, ex eodem se luto, ex quo primitus totum animal formatum finxisset, nunc quoque reliquum membrum condere. Saliva autem illud farcit, ac dissipatum expersque glutinis continet pulverem, quo nobis perspicue ostendat, omnia Verbum virtute oris sui peregisse: nam: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

Psal. 148. v. 5.

Joan. 5. v. 8.

Joan. 9. v. 6.

Cur saliva ac lutum in Cœci curatione.

Ps. 32. v. 6.

Ratio alia moraliter.

Forte autem idcirco etiam spuendo curat, quo eos ad metum compungat, qui brevi post expuendo injuriam facturi erant. Nec sic tamen furentium inflexit audaciam: quin fuit multis oblitus sputis, qui sputo rem ejusmodi gessisset. Primi ordinis creatricem virtutem in eum modum ostendit. Ac quidem jubendo lavari in piscina Siloe, futuram nobis salutem per aquam innuit, quam Missus Siloe universis concessit. Tunc enim bene videmus, cum aqua mystica mundati fuerimus. Tunc nos gratiæ lumen circumfulget, cum Baptismi virtus peccatorum sordes maculasque eluerit. Quotquot vero jubente Siloe lavamur, spiritale videmus lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum. O miraculum, ac vim magnam! Discessit e piscina qui paulo ante cœcus erat, ornata facie oculorum auctario, Solis probe radium videns. Vicinos ac notos res tanta in stuporem vertebat; turbabat sane nova curationis ratio. Circuibat urbem homo videns, quo novum ac mirabile factum opus omnes viderent, a Jesu nato in Bethleem; a pusillo illo infante, pannis involuto in præsepio. Hæc enim Judæos morabantur, ut ne Deitati crederent.

Quid velit imperata lotio in Siloe.

Joan. 1. v. 9.

Ergo stulti ac tardi corde! considerate animo quotquot a sæculo fuerunt homines; incipientes ab Adam; omnes deinceps investigate, num quod modo factum est, sub aliis quoque factum reperiatis: num sæculum, curationis ejusmodi exemplo illustre occurrat? rursumque ad irrisionem Domini mei, proferte fabri Filium, cujus sciatis fratres, cujus domum ac familiam noveritis. Studentes humilia omnia percensere, multam vestram profundite incredulitatem. Quod si rem ejusmodi nec quisquam patravit homo, neque ætas ulla tale quid narratum audivit, vestram ipsi damnantes inscitiam, ad veritatem deinceps respicite. Vos quoque lavamini in Siloe, ut ne in vestra moriamini cœcitate.

Matth. 13. v. 55.

Enimvero nihil illi quod operæpretium esset. Non sermo erudiebat: non docebat actio: non miraculorum virtus flectebat: contra autem per improbam arrogantiam sexcentis modis obscurare omnia ac irridere tentabant. Porro eis in contrarium versutia cedebat. Quo enim magis erant increduli, alisque ac aliis interrogationibus rem demoliri studebant, eo amplius veritas confirmabatur: idemque eis atque bestiis illis accidebat, quæ ab aliquo vulneratæ nec dumque tota cuspide ventri infixa, quo in hominem irruunt impetu, sibi ipsæ totum adigunt ferrum.

Scitum simile.

Quod primum curiose quærunt hoc est: Sitne hic ipse Cœcus, nec ejus loco alius productus sit: cum se palam homo ipsum contestaretur, ac totam curationis seriem enarraret, ut & lutum oblitum sit cœcitatis remedium; utque piscina lutum abluens, visum præbuerit. Hæc vicini curiosius indagabant, discebantque: requirebant Pharisæi, atque credebant.

Prima Pharisæorum strues in Cœci miraculum.

Portenta Altera.

Strues altera assumebatur ad convellendum quod factum esset, ut ostendere conarentur non esse Christum, qui curasset. Quia vero homo sospitatorem clamabat, suaque confessione ac prædicatione, gratias rependebat, ac beneficium prodebat, obturatis auribus, ac animo perplexi, nec habentes quid agerent, ad morbi rursus inquisitionem recurrunt: diligenter scrutantur, sitne is Cœcus a nativitate, hominisque parentes consulunt, ac singula accuratius exigunt, non ut rem gestam confirment, sed ut quovis modo labefactandi miraculi ansam arripiant, falsique aliquid commenti moliantur, quo fidelem plebem a studio avertant. O excellentem malitiam! Depugnare contra veritatem, nec adorare omnium conditorem: sed bene-

fico

fico detrahere: non admirari potentiam, sed conari gesta elevare. Credite vel parentibus, o Pharisæi! sic natum esse cœcum hominem; rursumque ad Cœcum recurrit, secundoque, ac tertio certo ab eo docendi malos conatus ac insidias. Ubi vero primus conatus non successerit, ad secundum procedite: ubi nec secundus, ad tertium: ubi nec tertius, deinceps ad quartum. Astutæ vulpis cursus versate: ac quidem omni vos parte ceu indagine cingunt veritatis retia; nec fieri potest ut a miraculo exitum inveniatis. Enimvero nullam omittite strophem araneæ texentes telam, variæ quidem, imbecilli tamen conatu ac inutili, insidias struentes.

Judæi olim a parentibus increduli. Morbus hic a patribus in vos est derivatus. Incredulorum parentum increduli filii. Eodem illi modo habuerunt, quod spectat ad Ægypti miracula. Novis modis præterque expectationem ab hostibus salvabantur, ac salutis auctori increduli erant. *Exod. 16. v. 13.* Alebantur escis nobilioribus quam habeat naturæ usus, erantque famelicis ingratiores. Suscipiebant manna de cœlo missum, aliorumque Ægypti ac cæpium tetrum desiderabant odorem. *Exod. 13. v. 21.* Columna nubis interdiu obumbrabantur, ut ne Solis radiorum æstus molestiam faceret; ignisque columna per noctem illustrabantur, novum aliud *Exod. 32. v. 8.* præter lunam eximiumque consecuti luminare: ac quasi nihil divinæ virtutis efficacitatem persentirent, ita novos ac sublimes dari quærebant deos, ubi parum quid Moyses accipienda lege in monte detentus, reditum protraxisset. Vero vos eorum hæredes improbitatis, qui neque legem dilexeritis, ac gratiam odio habeatis. Qui non amygdalina virga, sed ferrea regi habeatis.

Num. 17. v. 8. Videris hominem transeuntem ad lucem; ubi tota longe anteriora ætate, inutilibus luminibus in tenebris egisset, alienos oculos duces sequens; quotidie sedens pro templi foribus; ærumnam publicans quo plures ad miserendum pertraheret; cujus tota civitas ægritudinis testis esset: nunc autem videntem ac celeri curatum remedio, non variorum medicaminum compositione, aut ferri sectionibus; sed luto solo, eoque salivæ injectione confecto: qua vero ratione non admiratione defixi estis, non obstupuistis; non vosmet in terram abjicientes, cum adoratis, qui oculos de terra creavit, divinamque virtutem colitis: non autem livore disrumpimini, ac Deum tanquam artis socium æmulamini: tanquam opifices, rerum opificem; tanquam gentiles, æque vobis honoratum ac comparem.

Porro legentes veteris testamenti libros, si qui de Hebræorum populi regimine scripti sunt; quique Regum principatus, ac eorum docent historiam, faciles quæ de singulis narrantur, suscipitis; ut parum absit quin Moysen Deum existimetis, supraque modum admiramini Elisæum, ac ejus laudatis Thesbitem præceptorem: ac quotquot per singulas ætates divinitus afflati Sancti extiterunt, atque a Deo beneficia consecuti sunt, magnaque ac præclara patrarunt, æquales Angelis augetis honoribus: nihilque quod spectat ad antiquos reluctamini: nec rejicitis quæ a patribus natura accepistis, tametsi ita natura comparati sint homines, ut non facile fidem adhibeant, auditis: quod autem novissime oculis exhibitum vidistis, quæque digitis contrectare potestis, ac diligenti auditu percipere, hæc incredule simul ac improbe depravatis, prophetias proculcantes, ac eorum quæ fuerunt prædicta, exitum evertentes. Quæ enim modo, periculo facto, conspecta sunt, prius olim Isaias verbis docuit: *Ecce Deus noster judicium retribuit et retribuet: ipse veniet, & sanabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet sicut cervus, claudus; & aperta erit lingua mutorum.* *Num. 17. v. 8.* Sunt hæc non Petri ac Joannis verba, nec ullius recentiorum, aut suspectioris personæ sermones, ut suspicantes ad gratiam laudasse, respuatis veritatem: sed sermones sunt vestræ prophetiæ, si modo B. Thecuitem nostis filium Amos Prophetam Prophetæ natum; virum ex genere Israelitam, legalis institutionis caput. Sit Deo gloria, potestas, honor, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

ASTERII AMASEÆ EPISCOPI
in sanctos Principes Apostolos Petrum & Paulum.

Isai. 35. v. 4.

Ex venerandæ antiquitatis Seguerianæ Biblioth. Codice nuper allato ex celebri monasterio τῆς Ἐγκλείστου Græcæ.

HI sane omnes, consueta ac legitima ratione exhibiti, sacri Martyrum honores, festi dies sunt, ac præclare e pietate gestorum tituli perpetui. In iis, ubi Ecclesiarum Præsules, dicturi accesserint, ad rerum in orationis argumentum propositarum magnitudinem suas exigentes vires, ipso statim exordio ad veniam, remque a se amoliendam, confugiunt, sermonisque exilitate, minui rerum magnificentiam asserunt. Ut vero illi, singulos quosque Martyres laudibus celebraturi, velut animum despondent, majusque aliquid quam pro sua facultate laudationem agnoscunt, ac liquido suam ipsi fatentur imbecillitatem, quid me fiet, cui hodierna die Martyrum præceptores celebri laude prosequendos propositum sit? Veros, inquam, illos, primosque discipulos Christi, Ecclesiarum Patres, solos probatos fidelesque Evangelii præcones; qui cum Deo miscere colloquia, suisque ipsi auribus divinam suscipere vocem digni habiti sint. Haud enimvero, quod sit sublimis sermo, ac arduus conatus, idcirco operæ pretium videatur, ut iners unumque silentium eligamus, ignavorum more ac maris rudium, qui ad maris ipsum adspectum abjiciunt animum: ac neque principio sustinent navim conscendere, nec vel experiendi causa, extrema ipsa littora modicum obnavigantes lustrare: quin ter beatis viris, quorum hodie celebrandorum gratia convenimus, conatum concredentes, quod nostræ erit facultatis aliorum lætitiæ præstare studeamus. Novi siquidem a nobis exigendum, non quantum magnis illis ac admirandis merito debeatur, sed quantum pauperibus nobis in promptu sit. Utinam vero modicum quid ejus mihi gratiæ suppeditatum suppeteret, cujus ambo hi Sancti participes, alter quidem Hierosolymis incredulos docuit: alter vero cum Athenis in Areopagum venisset, superstitiosos ab impietatis errore convertit; ostendens eis Christum, ac veræ pietatis ac religionis annuncians sacramentum. Sic enim liqueret, aliquid nos eorum præstare quæ sunt proposita: nec procul admodum ab argumenti tanta præstantia abesse.

Quia vero præclara illa Spiritus dona magnorum sunt, ipseque, ejuscemodi gratiarum divitiis *4. Reg. 4. v. 38.* indignus existo, meam vobis alacri animo paupertatem, velut Elisæus, cum pulmento olera, appono: haudquaquam ea privandus laude, ut ne omnino prætendam quod bonum ac præclarum est. Ne quis autem me vestrum, Auditores, qui viros strenuos laudandos susceperim, externæ putet ac profanæ sapientiæ sectaturum leges. Non enim

com-

composita arte assentamur atque blandimur; sed Dei amantium ac religiosorum animorum virtutem, vera narratione repræsentare studemus. Quamobrem tacebitur genus, nec parentum illustris gloria, negotii aliquid dicturo præbebit. Quippe, *caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*, nec cœli cives a terrenis ac sæculi prærogativis honoraturi sumus: sed plane secus obscuram parentum vitam; artes mechanicas; paupertatis denique appellatum probrum: hæc otique inter laudandum commemorabimus. Nam juxta Evangelium nostrum, Christiani, in humilitate gloriam habent. Sane quidem externorum encomia contuens, maxime vitupero: quod eos laudaturi quos sibi proposuerint in laudis argumentum tanquam nihil peculiare dicendum supperat, ad Majorum frustra sepulcra confugiant, ac defunctis in cassum negotium facessant; mortuosque viventium ornamento asciscant: quibus vita functos invocant nihil boni ac præclari apud eos extare profitentes quos laudibus celebrant. Præterea, ut quidem certum esset sic omnino comparatum esse, ut qui claris majoribus procreati sunt, ipsi quoque probi existerent, ac virtutem, ceu quadam naturam velut hæreditaria successione transmissam susciperent, esset fortasse haud incongruum parentum meminisse: cum vero studiorum diversitas plerumque generis successionem mentiatur: Philosophi namque filius, luxuriosus ac ganeo evadit; ac Philosophus, voluptarii ac libidinosi filius: frustra laboratur percensendis encomio proavis ac majoribus; cum sit ostendendum, quæ cujusque facinora ac res præclare gestæ sint. Quod hæc vero sic habeant, haud aliunde diligenti pervestigatione noverimus, quam ex sacris ipsis Christianorum Scripturis quorum multiplex varisque utilitas existit.

1. Cor. 15. v. 50.

Humilitas Christianorum gloria.

Encomiorum improbata lex laudandi majoribus.

Virtus non natura ac generis successione, ut quis inde laudetur.

Scimus plane Sacerdotem, senem illum magni Samuelis cum educatorem tum magistrum. Nihil tamen ipse quanquam optimus erat, juvit filios: idque, cum apud parentem ipsum educati essent, ac quotidie sacerdotii jura ac leges audirent. Rursum vero Timotheus impiis parentibus editus erat: ille, inquam, Apostolus, Paulique generosus catulus: haud ille tamen, ceu quandam naturam, secutus est parentum memoriam: quia libera voluntate eorum odio impietatem habens, ad sacram pietatis legem transfugit; dulcisque fructus ex amara radice prodiit: mulorum copula, ac ovium partus. Sic Absalom modesti ac sobrii patris, furens juvenis; coque temeritate ac audacia notus, quo pater probris ac ingenuis moribus: seu potius, ut quod sit magis e veritare, dicamus; exuberanti malitia paternam longe superans virtutem. Atque adeo ut quis contrariis ejusmodi filiorum ad parentes moribus, animum adhibere velit, studiosos ac recti amantes innumeros malis prognatos offendet: malosque vicissim patentibus optimis satos. Idque admodum merito. Siquidem enim natura, non mores, vitium aut virtutem efficeret, non jam duo essent, sed alterum uniformiter prævaleret.

1. Reg. 2. v. 52.

Act. 16. v. 5.

2. Reg. 15. &c.

Dicatur ergo Petrus *filius Jonæ*: Cujusnam vero illius, nihil mea refert. Ego namque a filii actis, honesto parentem; atque ab imis incipiens, ad superiora transmitto laudem, lucernarum instar, quæ nocto a solo ac ima domo, tecta illuminant. Sane vero Isaias vaticinio air, posuisset Patrem, Filium *lapidem angularem*: nimirum significans, mundi totam conceptionem illo fundamento ac basi nixam esse. Quin & rursum Unigenitus, uti sacris Evangelii libris conscriptum est, Petrum, Ecclesiæ fundamentum dicit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Primus enim revera hic ceu grandis quidam ac durus lapis, in mundi hujus cava demissus est, sive *convallem plorationis*, quemadmodum David; ut Christianos omnes superædificatos portans in sublime; nempe, ad spei nostræ domicilium subvehat. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*. Sed & simili quoque Salvator noster appellatione primum suum Discipulum honestandum duxit, nominans fidei Petram. Per Petrum ergo, verum ac fidelem pietatis doctorem effectum, Ecclesiarum stabilis inflexaque firmitas consistit. Justi porro ædificatione radicati stamus, qui ab ortu solis ad usque occasum sumus Christiani. Plane, cum a tempore annunciationis Evangelicæ, multæ increverint tentationes, tyrannique nos innumerabiles, ac illis prior, diabolus, funditus destruere, atque a fundamentis evertere conati sint: decurrerunt flumina velut torrentes, inquit salubris ac sacra Scriptura: vehementes diabolicorum spirituum venti irruerunt; copiosi ac immensi persequentium Christianos imbres impetu defluxerunt, nec quicquam tamen divino potentius visum est munimine; quod nimirum fidei ædificatio sacris primi Apostolorum manibus extructa esset. Hæc porro dicenda habui, ob illud unum verbum benedictionis ejus, qui Evangelistam ac sacrum præconem, petram nuncupavit. Videamus autem, si lubet, qua Petrus ratione ædificaverit, non lapidibus lateribusque, vel alia terrena materia, sed sermonibus ac actionibus, quas spiritus exerecbat instinctu.

Joan. 1. v. 42.

Isai. 28. v. 16.

Matth. 16. v. 18.

Psal. 83. v. 7.

1. Cor. 3. v. 11.

Petrus fidei petra a Domino appellatus. Ecclesiarum firmitas Petro doctore consistit.

Matth. 7. v. 27.

Cum Deus itaque ac Salvator noster in cœlos ascendisset, quando Apostolis spectantibus nubes ei vehiculum facta est, vir iste, docendi partes Evangelii suscepit; atque sociis omnibus prior pro Episcopi ac præpositi munere os aperiens audentis animi fortitudinem contra populos adversus pietatem furentes, ostendit; ac sapiens orator in medio Gentium ac Israelis enituit: Gentium, inquam, acuentium linguas, quæque ira, ut quis Jesum nominasset, implerentur. Ita sane ut quod a Propheta in Domini persona dictum est, Petro quoque admodum congrueret: *Circumdederunt me canes multi: tauri pingues obsederunt me*: is tamen spiritu fervens altaque memoria illud ad ipsum Domini mandatum retinens, quo fuit dictum: *Pasce agnos meos*: stans in promiscua ex innumerabilibus Gentibus multitudine, clamabat: *Viri Judæi & qui habitatis Hierusalem universi*. Ac ne locum totum subnectentes longiores simus, in memoria revocat Joelis oracula, prædicentis spiritu prophetico Spiritus adventum: tum transit ad Davidem, ac exponens Psalmum quintumdecimum, confirmat resurrectionem: sicque sermonem universum in verborum sapientia ac legis testimonio concludens, statim post se traxit auditores; non decem, aut centum; vel etiam ter autve quinquies tantos: quinimo, *tria millia* virorum: Ecclesiæ cœtum, integrum populum abunde habentem hostes percellere, a quibus repentina adeo mutatione abscissi essent. O Suadæ fervida accensaque medicamina, animos intime ac penetrabiliter perstringentia! O divina sapientia, humanam omnem sapientiam obscurans! Quid ad hæc, qui Demostheni supra Rhetores desertis lauream: quique Socratem laudatis inter Philosophos? Tantum enim abest ut magnus ille ac celebratissimus pro oratoria facultate, ea auditoribus persuaserit quæ animo constituta essent, ut etiam ab iisdem urbe ac patrio solo deportatus sit: Socrates vero, plurium illorum ad Athenienses sermonum, ac sapientia refer-

Primus Petrus a Domini ascensione ut Episcopus aut pastor prædicat.

Psalm. 21. v. 13.

Joan. 21. v. 15.

Act. 2. v. 41.

Petri vis sermonis.

fertarum disputationum finem, cicutam invenit, interficiente discipulorum choro, tanta nimirum pollebat vi suadæ. At Petrus, piscator ille, ille manuum arte victum quærens: ille imperitus, ac quicquid per contemptum velis appellare, uno sermonis factu, tria virorum millia venatus, firmiter transtulit; idque cum illi moleste ferrent ac tumultuarentur, ac ne os quidem diducere a principio sinerent.

Postquam autem Christianorum ordo ac cœtus abunde satis auctus erat, cum ad sermonis doctrinam ac admonitiones, virtutis ac potentiæ efficacis mirabile documentum præbuisset, claudum sospitem, ac integris pedibus a templi vestibulo erigens: illum, inquam, claudum ex matris utero, quique naturæ vitio laborabat, confluente ad templum universo populo, quem miraculi fama ad spectaculum provocarat; universisque intente in virum adspicientibus, cum miraculo stupefacti starent; obstructa sunt ora Christi hostium: fuitque deinceps crux, non probrum, sed victoriæ trophæum: rursus ergo imperitus ille, ille mechanicus artifex, secundos aggreditur sermones in hæc verba ad eos loquens: *O viri, siquidem admiratione dignum, ac divina potentia arbitramini quod est factum, ipsum adorate qui claudum curavit, Jesum, quem cecidistis, quemque demum ira exuperanti astu, in ligna exaltastis. Ille ipse est, vivitque, ac sicut vobis sæpius dictum est, a mortuis excitatus universorum dominatur. Quamobrem nunc eorum quæ peccastis pœnitentiam agentes, accedite ad eum, & illuminamini, quemadmodum vester ille parens David ait. Siquidem enim filii Prophetarum estis ac discipuli Moysi, nolite majorum vestrorum gratiam spernere, ut animum adhibentes qui falsa loquuntur: sed prudenti judicio quæ ab illis fuerunt prænuntiata considerantes, vestræ Salvatorem gentis, animis suscipite. Quippe ille est, quem Moyses Prophetam vobis suscitandum promisit.* Hæc Petrus ac iis similia ad populum differens, abiit tribus millibus æqualea alios auctario referens. Ac quidem talis Petrus publica concione fidenter Evangelii doctrinam exponebat loquens, alacer, imperculsus, prudens: suorum fiducia, ac adversariorum pavor.

Petri secundo prædicatio.

Act. 3. v. 12.

Ps. 33. v. 6.

Deuter. 18. v. 15.

Act. 5. v. 1. Quia vero non id tantum pietatis Doctor optimus studiose agebat, ut Dei populum numerosa multitudine augeret: sed longe amplius, ut discipuli accurate pro traditarum legum ratione vitam instituerent: ut vidit vero Ananiam illum, suorum ipsum fructuum furem, novumque sacrilegum, malam peccati invecturum in Christianos consuetudinem severe cum ab Ecclesia excidit: non velut crudelis animo ac homicida, sed spectato quod conduceret, ejusmodi peccatum curans medicina. Cum enim populus recens conversus atque conflatus, a Gentilio ac Judaico victu, morumque neglectu, Evangelicas nuper leges accepisset, merito plane existimavit nedum verborum correptionem discipulis necessariam esse, verum etiam secundo metu aliquo indigere. Sic enim moribus comparatum est, ut qua ratione prima studia regulata fuerint, eadem ad finem usque inolescente consuetudine perseverent: idcirco ubi peccatum arguit, mortem mox supplicio induxit, non usus gladio, aut ve carnificibus reum tradens; sed momento illo temporis, qua ratione sustulit, præclarum Christi potentiæ specimen edens. Tantum enim objecit crimen, inque illud vocatus homo expiravit. Hoc vero quantum sit, quantamque Ecclesiæ reverentiam ac metum injecerit, haud opus doceri habeamus. Duo quippe simul confecit: ut nimirum, cum Salvator Deus esse crederetur; tum & ejus doctori legum adesse comites Angelos, qui prompte ut Apostolus voluisset, exequerentur. Voluit claudo beneficium præstare, nihilque gratia tardavit: voluit punire sacrilegum, moxque pœna præsto fuit.

*Ananiæ mors castigante Petro.

Erant hæc abunde, ut vel lapideas mentes stupore afficerent, certamque omnino facerent fidem, nullam Petri verba habere deceptionem; sed vere Deum eum ipso esse, sanctumque ac veritate fultum, quod annunciabat sacramentum, existere. Sed & hoc attendamus necessum sit: illud quidem puniendo ac necem inferendo, semel duntaxat ab Apostolo usu suadente signum usurpatum esse, quo iis qui mala essent voluntate, castigandi potestatis specimen exhiberet, beneficia autem ac sanitates, quotidie ac jugiter præstitisse: tantaque erat curandi ac gratiæ facilitas, ut nemo ægrotus accedens spe sua frustratus abiret; sed integer ac sanus domum reverteretur. Quisquis vero Hierosolymis Petrum locus habebat, is Christum loquebatur: habebatque sequentem infirmorum multitudinem, ac mirabile diebus singulis promiscuæ plebis spectaculum, congregatis aliis quærendæ causa liberationis a malorum molestia, aliis vero, ut impertiendæ sanitatis spectatores essent. Sic namque etiam illud mirabile de Apostolo conscriptum est, de quovis alio inauditum: ut nimirum, infirmorum cognati ac domestici, publice eos in lectis exponerent, *ut veniente Petro, umbra illius obumbraret quemquam illorum*: adeoque servus celebriori præ Domino fama habetur. Ac forte in signo isto completur, quam Salvator prophetiam ad discipulos est locutus: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.* Cum autem hoc dico, minime gentium servum cum Domino comparo. Apagesis furcotis sensum: sed Deum, qui per famulos suos potentiæ suæ specimen edat, nullum e discipulis suis, perinde ac Petrum muneribus locupletasse, pronuncio: quin supernis sublimem effectum donis, universis eum pretulisse. Uti vero discipulorum primatum tenet: major quoque inter fratres rerum experimento per Spiritus sancti virtutem ostensus est. Primus vocatus, cito obsecutus est, cum in litore, in mundi loco aspero inventus esset. Is namque humanæ cum tempestatis jugiter circumstrepentibus fluctibus, continuum circa littora precum clamorem ac vota habet. Primus inter Christianos sæculi res sprevit despectisque omnibus quæ in pedibus ac mundana sunt, studium animumque ad spiritalia ac cœlestia traduxit.

Petrus semel morte punit; beneficia ac sanitates juges impertit.

Petri prærogativa singularis ut sola umbra sanet. *Act. 5. v. 15.*

Joan. 14. v. 12.

Uti donis, sic virtute major inter fratres.

Dicat vero, forte eorum aliquis, qui pauperem atque obscurum ter beatum illum appellare solent: Quid enim vero ille reliquit? Qua se possessione abdicavit? Universa, o homo, dimisit, quæ habuit. Cuique vero, quod possidet, magnum est: illudque, divitiæ sunt, quod tenuis ac egenus habet. Similis apud Deum habet, tum qui currus dimittit, tum qui contemnit asinum. Quod enim diviti equis quatuor vectus currus, hoc clitellæ viles pauperi. Perinde autem Philosophus est, tum qui argenteam ac historiis varie distinctam ornatamque, tum qui ligneam vilisque pretii mensam relinquit: ac similiter, tum qui frequens hominibus oppidum, tum qui exiguum hortulum: qui vestem auro textam, quique veterem ac detritam tunicam. Non enim Deus multitudine aut qualitate eorum, quæ dantur, collationem indicat ac humanitatem: sed gratam habet ac probat dantis voluntatem. Quamobrem etiam Evangelium viduam illam uti probam deprædicat, quæ obolum impertita esset: quod

Ut multum pauper, reliquerit.

Luc. 21. v. 22.

nihil

Matth. 10. v. 42.

nihil retinuisset eorum quæ habebat. Quin etiam, qui aquæ frigidæ calicem præbuerit, expediti revera facilisque convivii mercedem, regnum accepturus est. Eo enim quod suppetebat, sitientis necessitatem curavit; tametsi vini odorati ac generosi ob paupertatem copia non erat. Hæc porro per indulgentiam dico. Haud enim prorsus, ut quid piscator, idem & pauper existat. An nescis piscatorem margaritas captare? Margaritæ autem flos sunt superbarum excelsarumque divitiarum, quibus reges ornantur, quibus fœminæ, opum pariter ac ornatus amantes, gloriantur. Piscator purpuram inficit, decantatam illam, ac imperii insignibus addictam. Piscatores subfluvas ac velut auro rutilas lanas tingunt quibus pinnas flavas capiunt. Haud ergo eorum artis instrumenta spectanda sint, tanquam vilia ac contempta, rete, inquam, ac hami: ex eo autem quod exercent, eorum facultates noveris. Alioqui enim, nihil agricultura paupertus occurrat, ut ex ligone ac rutro ejus quis probet divitias. Sed & ii qui regem illum divitiarum, aurum fodiunt, inopes erunt. Sola quippe ascia eis usui est, ac lignea scutella qua aurum discernant a terra. Taceant itaque Gentiles Hebræique, qui Petro paupertatem exprobrant, atque a piscatoris arte magnum illum deprimere tentant.

Ut piscator Petr. haud etiam pauper.

Talia vero gloriari cessantes, dicant rogo percontanti mihi? Quisnam piscator, aut universim homo, supra mare pedes incessit? Quis supra lacum stantem gressum fixit, uti ille supra fluctus agitatos venit? Cum enim Deus ille noster, quæ ejus bonitas! multa per suos servos patrarit miracula, cum olim in Republ. Israelis, tum quibus postremis temporibus, benigna Salvatoris nostri Incarnatio mundo exhibita est, nullus tamen eorum, qui a principio in finem usque claruerunt Sancti, fide sua ac superna gratia, rem ejusmodi noscitur gessisse.

Singulare Petro ut super aquas ambularet: & si demum nostris Hiacintho ac Raymundo, &c. Deus tribuit.

Exod. 34. v. 21.

Mirabilis quidem Moyses nullo navigio traiciens mare: is tamen terra gradiebatur, uti hominibus comparatum est, cum aquæ hinc inde ad se recessissent. Magnus item Jesus ille ejus successor, quod Jordanem supra etiam ripas exundantem transmiserit: verum is quoque, perinde ac mare rubrum, seipsum dividens, inhibensque fluentem, terram nudam transmittenti populo, qua incederent, præbuit. Nullus vero unquam virorum gressum in aqua fixit. Nec enim hoc lex naturæ habet, ut humida fluidaque substantia, corpori solido ac prementi resistat. Putem vero, universorum herum ac Dominum, supra modum tunc præservens, accensumque viri desiderium admiratum, ex cujus impetu exclamavit dicens: *Jube me venire ad te super aquam*, tantæ illius dilectionis ac fidei merito, novam illam ac mirabilem gratiam concessisse, cujus Petrus solus visus est capax, omni retro hominum successione ab Adamo ad usque novissimum. Vera siquidem ac peculiaris Dei miraculi ejuscemodi exhibitio, creatæ abjectionem naturæ immensum superans, quemadmodum etiam Prophetarum optimo Davidi visum est. Nam & ille in quodam psalmo Deum laudans, ejusque sermone omni ac cogitatu majorem potentiam enarrans, ista dixit, quæ pro more modulantes scitis: *In mari via tua, & semita tua in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur*. Quod itaque Dominus in deitatis rationibus propriis habuit, hoc cum servo, tali dignans honore, commune fecit.

Jos. 3. v. 16.

Datum Petro ut incedere dilectionis ac fidei merito.

Matth. 14. v. 28.

Psal. 76. v. 20.

Act. 8 v. 9. Matth. 3. v. 17. Joan. 13. v. 23.

Beatus quidem magnus Joannes, qui supra pectus Domini requievit. Magnus quoque Jacobus quippe qui tonitrui filius appellatus sit. Præclarus item honestantibus ipsum honoribus Philippus, ut qui raptus fuerit a Spiritu, cum Æthiopem Salvatoris notitiam docuit: omnes nihilominus Petro cedant, seque fateantur secundos, si modo gratiarum comparatio honoris prælationem probaverit. Universa sane sigillatim contemplans atque considerans, virum hunc deprehendo cum in sermonum disputationibus, tum in operum patratione ubique similiter reliquo discipulorum choro: præsilientem ac præsultantem idemque vitæ stadium currentes pone relinquentem.

Petrus universis major omni parte discipulis.

Percontante enim quandoque Domino ex Duodecim, ac periculo probante, ut illi de ipso opinionis, inque ea certitudinis atque animi haberent; jubenteque ut clare edicerent, quem eum dicerent: cum omnes reliqui vellent tacere ac cunctarentur, palamque præferrent parturire animis aliqua meditatione quid responsuri essent: statim aperiens os, qui vivum accensumque fidei carbonem animo ferebat, quo & prius Isaiæ labia mandata fuissent, beatam illam ac plane perspicuam præclare edidit confessionem: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Quænam quis pro horum dignitate verborum, idoneus maximi Apostolorum Interpres effectus, demirari possit? Videte enim primum, ut sit sermo nihil superfluus ac brevis paucarum dictionum exclamatione, rerum innumerabilium magnarumque virtutem exponens. Omnis quippe hic talis optimus sermo, cujus est decus locutio, nec redundans sensu exili ac modico: contra vero, qui verborum brevi contextu multa significet, ad instar grani sinapis; quod quidem, ut manibus teneas, spectesque, minimum est, ut autem ori ac linguæ admoveas, gustesque, animal totum a pedibus ad caput ad suum trahit calorem. *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Unus hic sermo ad Dei ac Salvatoris nostri agnitionem conferens, duo hæc intelligentia respicit ac sensu habet: unum quidem quod ad primam spectat deitatis generationem, nempe Verbum quod in principio semper est, & est apud Patrem, ac Deus est, uti nos magnus Joannes ille Theologus docuit, ceu spongia quædam Unigeniti ac Dominico pectori adjacens, ac inde occultæ sapientiæ cognitionem trahens: alterum vero quod ad carnis œconomiam, quam bonus Deus assumpsit, nostræ se imbecillitati inclinans. Operæ pretium ergo sit responsionem contemplari, ut brevi sermone ac paucis verbis, omnium accurate intellectum paucis declaraverit, atque ab inferioribus ducto exordio, ad sublimia quoque sigillatim animum subvexerit.

Petri confessio. Mat. 16. egregie exposita ac illustrata.

Tu es Petrus. Iste œconomiam declarat, ac Dei in carne apparitionem edisserit. Nec enim Christus nomen est præterni, sed ungendorum gratiæ indicatio. Quamobrem etiam Dominus noster cum id omnino susceperit, ut homo fieret, aliaque omnia spectantia ad carnem, una quoque suscipit ut appelletur Christus, tanquam inunctus in Regem, non olei cornu, uti Samuel, Davidque, ac deinceps alii homines; sed Spiritus operatione, per quam etiam a. Dominicus ille homo (sic enim multi libenter Jesum appellant) mirabili quadam, novaque ac insolita ratione in Virginis utero conceptus fuit. Jesum porro confessus nostri causa factum hominem, haudquaquam illic sermonem terminavit: quinimo spiritali scala Jacob in cœlum conscendens, Deique Verbum, quod erat in principio, contemplatus, propriam illi veramque dignitatem adjungit, *Dei vivi Filium* appellans. Accurate vero hic, ac non alius; isque ipse rectam nihilque perversi habentem fidei confessus regulam, cunctisque nobis inviolabili lege tradens pietatis sermonem, haud indonatus abiit, ac sine præmio: quin potius ab eo beatus nuncupatus qui eximie beatus est, fidei petra

Christi nomen ab œconomia atque hominis.

Caute hominem Dominicum appellat, uti etiam Greg. Orat. 15.

ap-

appellatur, fundamentumque ac basis Dei Ecclesiæ. Accipit vero per promissionem claves regni, ejusque portarum efficitur dominus; ut aperiat, quibus voluerit; claudat vero, quibus jure claudendæ sunt planè vero pollutis ac profanis, ac eam negantibus confessionem, cujus ergo ipse, tanquam sedulus gnavusque bonorum Ecclesiæ custos, regni ostiis præfectus fuit. O nebulam ac caliginem illam plurimam humanis offusam oculis, qua prohibentur hæretici Patrum videre vestigia; ac quam Apostolorum pedes viam triverunt, incedere. Ecce namque eximia quadam ratione sincerus ille Christi discipulus Petrus: ille, inquam, primum ubique tum quod ad honores spectat, tum quod ad merita ferens suffragium: ille admodum magnus, cujus decus universum implevit terrarum orbem; jussus edicere ut de Deo ac Salvatore sentiat, non a longi cujusdam commenti vafritie cœpit, nec syllogismorum rerumque circulo vallatus percontanti respondit: uti nunc solemne habent graves illi rhetores, inque verbis positæ fidei artifices: sed corde simplici succinctam veritatem exposuit, haud quaquam ingenitum contra genitum distinguens: de iis quæ ad dissimile spectant nequicquam emota mente frivola disputans; nec vero substantiarum, quæ omnia superant, distinctionem curiosius indagans: nec demum immensam deitatem syllogismis metiens; qualia habent Arii ludiera, Eunomiique prava conamina. Æmulemur itaque, o Christiani, (quorum fides, nota est ac insigne, non verborum effluentia) piscatorem illum, illum simplicem, illum Bethsaida ortum, primam illam Christi venationem. Studeamus dicere: *Tu es Christus Filius Dei vivi*: his autem plura, pugnæ verborum studentibus dimittere: quorum opus, contentio: finis autem, interitus.

Petrus, ingressus cæli dominus, a confessione.

Arium petit ac Eunomium.

Ergone hactenus inque dictis finem habent Apostoli miracula? quin plane secus, nequidem videmur incœpisse, ut quis cum dictis, quæ reliqua sunt comparet. Ego nihilominus pleraque vestræ scientiæ permittens, (Scitis enim Petrum, ac res Petri, tametsi nemo virum laudare in animum induxerit) pauca quædam volo dicere ne requie, utque e terra in cœlum migraverit, ut illic faciam dicendi finem, ubi ille vitæ finem accepit. Cum ergo Salvator sponte assumpta morte humanum genus sanctificaturus esset, ceu peculiare quoddam depositum ac peculium, universalem ac orbe toto diffusam, viro huic commendat Ecclesiam: ubi eum tertio interrogasset illud, *Amas me?* Cumque is, multa alacritate singulis interrogationibus totidem professiones adjecisset, mundi curam accepit; velut unum gregem, unus Pastor; quibus audivit: *Pasces agnos meos*, sereque sui loco dedit Dominus fidelissimum discipulum, in patrem, pastoremque, ac magistrum, iis qui essent accessuri ad fidem. Cum itaque eam vocem audisset, haudquaquam segnitie vitam traducendam duxit; nec dilexit vivere extra periculorum aleam: quin universum circumquaque lustrans terrarum orbem, cæcis Christum revelabat; iis dux effectus qui exerrabant: eos provocans qui pietatem gustassent: hostes impugnans: consolans domesticos: persecutiones sustinens: carcerum molestiam ferens: multis modis Evangelii causa pericula adiens.

Joan. 21. v. 15.

Petrus, unus Pastor unius Gregis universalis Ecclesiæ, ac Vicarius Christi.

Processu deinde temporis, urbem regiam petens inde ad regnum excurrit. Nero enim in iram provocatus, uti olim Herodes in Palestina, cum Christum Regem Magi annuntiarent: aliis quidem spretis suppliciorum generibus lata sententia ter beatum Apostolum affigi cruci decernit, ut nedum Petrus mare gradiens Dominum imitaretur, verum etiam in ligno suspensus. Tanquam nihilominus humilis sapiensque, vel in ipso certaminis tempore ac lucta cum mortis pavore, perspectum habens quid Dominum inter ac servum interesset, unum quid beneficii loco ab hostibus rogavit: ne scilicet eadem cum Domino figura affigerent ligno, sed verso ad terram capite crucifigerent. Haud quippe par esse, ut vel in morte, æquales servi Dominique partes essent. Dixit, ac voti compos effectus est: crucisque de medio ad eum abiit, qui crucifixus resurrexit: ipse quidem martyrii corona donatus: nobis autem, harumce festivitatum gaudia relinquens.

Petri humilitas ub ipsa mortis angustia.

Hæc nos quoque tibi, o charum ac sacrum caput! pro nostra virili facultate multarum gratulatoria virtutum gestorumque reddenda habuimus. Tempus vero est, ut ad pugilem alterum sermonem convertamus: ad tuæ, inquam, virtutis socium illum Tarsensem: eum, inquam, qui diverso quidem supplicii genere: verum uno eodemque pietatis fine, una tecum ad Christum profectus est.

Paulus ille admirabilis, canora illa Evangelii tuba, prius quidem acerbus Christianorum hostis: postremum vero fortissimus Ecclesiæ patronus: Apostolis quidem recentiori gratiæ partu editus, ac posterior tempore Christi discipulis accensus: idem nihilominus probata virtute, ut ne quid amplius dicam, ac duodecim illorum canos pudore afficiam, Moysis æqualis: æmulator fervens, ut quis alius: legis propugnaculum: veteris testamenti turris firma ac inconcussa: donec mutavit animum; grande eorum periculum, qui Christum loquerentur: nostrosque ubique terrebat, ac in fugam agebat, vere juxta prædictionem Jacobo, *Benjamin lupus rapax*, optimos quosque novi testamenti discerpens ac dispergens greges. Quia vero etiam sancti Stephani fabulam luserat, adhucque cruore fœdatis manibus Damascum pergebat, persecutionemque persecutioni, ac cædes cædibus nectere, totumque funditus Christianismum, primum hactenus florentem ortum evellere satagebat: rem Deus probe vidit; nimirum fore, ut acris hostis ac validus, generosi pectoris ac fortis animi efficeretur amicus: subitoque circumfulgens lumine, percellit, ac ad humilitatem convertit: incusso quidem timore a cursu cohibens, flammantes vero ac iram spirantes oculos, offusis tenebris castigans. Punit autem non silentio: verum etiam facto sermonem adjunxit, dicens illi quod scriptum est: *Saule Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare*: non tanquam opus haberet conferre sermonem. Quid enim verbis opus cum res sufficerent? Verum ut quærendi occasionem præberet atque dicendi, ipsum, qui mortuus ac humo conditus putabatur, Christum vivere, atque e cœlis apparere. Verum præstat ipsa, quibus lupi Hebræi præda, enarratur, verba proponere.

Pauli laudatio.

Genes. 49. v. 27.

Pauli conversionis historia.

Act. 9. v. 2.

Saulus autem adhuc spirans minarum & cædis. v. 1.
Delineat sermo, virum, ira se a præcedenti cæde rumpentem: ægre adhuc post jactus lapidum ducentem spiritum: sævo ac truci adspectu hominem, qualem eum oportebat, qui prima prophetiæ Patriarchæ simbola retineret. Ille enim morti propinquus, cum filios, lecto undique circumstare jussisset, spiritu prophetavit. Sic itaque benedicens Judam, illum quidem alloquebatur: verum ut allegoriam spectes, Christum laudabat, qui ex eo fores. Tum vero sane, ad Benjamin, tanquam ætate juniorem venit: ac sane, filium quidem alloquebatur: revera autem designarat Paulum, quem novimus ex ejus tribu descendentem

Prophetia Jacob in Paulo impleta.

Benjamin lupus rapax, mane comedit & ad vesperam distribuet escas. Exquiramus quid illud utique velit, *mane comedens*, hoc est, persecutor, qui in cædes intentus erat, fundebat sanguinem, velut gregem, Ecclesiam Christi dispergebat: bonus demum factus est pastor, abjectoque quod erat persecutoris, Apostolum induit: universis vero tanquam escas, legem distribuit, atque hanc nobis sacram mensam posuit. Talis quippe ac tanta existit Dei virtus, ut ira impiisque cogitatibus ceu armis seditiosos nudet, facileque adducat atque cicuret, ac mansuetas oves, pro bestiis morsu ludentibus, reddat. Quid ad hæc Scri-
v. 2. ptura? *Accedens*, inquit, *ad principem sacerdotum, petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas, ut Christianos duceret in Hierusalem*.

O pugna atque discrimen earum, quas tunc Paulus epistolas requirebat, earumque, quas postea Christum annuntians scripsit. Illæ quidem vinciebant Christianos: hæ autem multas, gravesque, atque molestias catenas Christi causa ferendas, persecutori injecerunt: atque in illis scriptum erat, Paulus Hebræus legis defensor, inimicus crucis? Evangelii hostis, in posterioribus autem Epistolis? *Paulus servus Jesu Christi*. Cujusnam rogo? Utique, Crucifixi! O miraculum! Quod paulo ante probrum fuit, nunc facta est gloriatio: quodque spernebatur, gloriæ hodie titulo memoratur. Nullus enim gloriæ avidus ac superbus rex, Imperii adeo se splendoribus jactavit ac extulit, atque Paulus cruce & clavis: qui se omnibus *vinctum* scriberet, magisque sibi ipse ferro placeret, quam ullæ mundo aureo.

Pauli gloria servum esse Jesu Christi, ac vinctum.

Phil. 29. &c.

Et subito circumfulsit eum lux de cælo. Quidni ei apparet in forma hominis, uti Stephano de cœlo apparuit, sed in ignis specie atque luminis? Nimirum, Stephano quidem, tanquam qui perfectus esset, probeque Incarnationis mysterium nosset; nec damni aliquid ex humana utilitate accepturus esset, recte se ea forma ostendit, qui in cœlum ascendisset: Paulo autem, ut qui ideo Jesum nollet Deum appellare, quod in corpore ad nos advenisset, haud quaquam apparet homo, ut ne infideli offensionem augeat: sed potius in fulguris specie ac ignis, quo a lege & Moyse eam pertrahat. Nam & illic idem ipse Deus Moysi apparens, in igne loquebatur: ac cum legem daret in monte Sina, igni collustrans Hebræum, tabulas ei in manus dabat. Itaque perfundit lumine, ut rerum tunc ac modo gestarum similitudini adjiciens animum, sese velut ex quadam oblivione excitans, ejusdem potentiæ divinas apparitiones agnoscat. Mittit autem fulgorem de cœlo, ut ne jam Paulus animo versans Bethleem ac Galilæam, filium Davidis ac hominem appellet Christum, ac si qua alia nomina sunt ad œconomiam spectantia: palam vero doceatur, eum Deus in cœlis esset, inde ad nos venisse, unde etiam nunc apparet.

v. 5. Tum clare addit, *Ego sum Jesus*. Nomen utique ejus, qua se nobis inclinavit, dejectionis, ut fidem astruat incarnationis, ad quam scandalizabantur Judæi, Ego ille sum, quem cædebatis colaphis, quem flagellabatis, quem ducebatis ac trahebatis, modo quidem ad Caipham, postea vero ad Pilatum; quem assidue fabri filium vocabatis, quem mortuis accensebatis, magno risu eos excipientes ac explodentes, qui prædicarent resurrectionem. Ille modo cum loquar, non appareo: cum adsim, non videor: animum illuminans, oculis offundo tenebras. Crede
Act. 7. v. 55. ergo etiam Stephano me apparuisse, quando is id vobis dicens minime credebatur. *Durum*, ergo, *tibi est contra stimulum calcitare*. Stimulum dicit, clavos crucis. Quemadmodum enim qui acuto ferro impingit, nihil quidem lædit ferrum. Qui enim, cum sit durum ac resistat? se autem ipse vulnerat; sic etiam qui contendit cum Deo, ultro sibi interitum provocat. Jam ergo, stude sapias ac emenderis, visuque, a mirabili illo fulgore, amisso, nunc eum primis intellige, idcirco induisse me corpus, ac hominem factum esse, ut ne omnes, nudæ velo Deitati consuescentes, cæci fierent.

His ita gestis dictisque, eo tibi Paulus manu ducebatur, miserabile spectaculum, quinimo jucundum, meritoque lætitia afficiens animum. Vinctus est lupus, castigatus raptor, ferox mansuefactus lene incedebat, velox ille cursor: discipulus adducebatur, discipulorum tyrannus: ducebatur alterius bibitum sanguinem, qui Stephani sanguine manus polluisset. Mansit autem ad tres dies cæcus; plane merito: qui enim in Trinitatem peccasset, trium jure dierum debuit pœna plecti.

Sanguis Christi in Eucharistia, v. 9.

Hunc sane modum admirabilis ille ad pietatem eruditus est. Ubi autem veritatem gustasset, didicisseque experientia, Christum vivere esseque, ac universorum dominari: nec a morte fuisse corruptum, autve discipulos eum furatos esse, statim a lege ad Evangelium transmigrans, universis Christum, quem nuper blasphemans conviciis impetebat, Deum annunciabat: eratque qualis fuisset hostis, talis socius ac auxiliator. Utroque nimirum potens atque robustior. Continuo autem ac inopinato ingressus in Synagogas Damasci, legis libros ac Prophetarum, pro concione exponebat: non quidem ut legem confirmaret, seu ut lege Christum prædicaret, comparans cum iis, quæ gererentur, discipulorum sermones: ac denique per legem, legem excludens, ut ipse de seipso ait ad Romanos scribens: *Ego enim per legem, legi mortuus sum*: hoc est, scriptorum per Moysen ductu, Evangelicam agnovi pietatem. Stupor ergo Damascum tenebat, universique portento simile ac divinum quid apud se celebrabant. Venite, videte Hebræum *illum* Tarsensem: ferventem *illum* paternæ legis discipulum: acrem Jesu patronum, eumque Deum prædicantem, atque e Scripturis nostris, Salvatorem ipsum, qui promissus est, probantem. Itaque periculum est, ne in contrariam sententiam totam abducat civitatem, ne & populum universum alliciat, atque a lege avertat. Quippe in Scripturis versatus est, estque subtili ingenio, acri sermone, moribus facilis, plurimumque ad fidem momentum habens: quod nimirum res nostras apprime sciens non ignorantia decipi videatur, sed probatione ac judicio invenisse, quod rei esset, ac veritatem: in tantam utique anxietatem ac angustias, magnam conjecit civitatem: populum numerosum, prima strenui Proselytæ prædicatio: majorque tunc Damascum habebat turbatio, quam nuper Hierosolymis constitutos Christianos, cum Paulus Stephanum lapidaret. Quemadmodum enim viri fortitudine præcipui ac mirabiles, cui se addixerit ordini, una illi victoriam addicunt; sic & vir divinus, magnos omnino eos præstabat, quibus suum momentum contulisset, ac auxilium præstaret.

Paulus repente e persecutore prædicator, Damascum totam commovet.

Gal. 2. v. 19.

Sic itaque prædicato in Phœnicia Evangelio, primisque illic apostolatus jactis seminibus, ubi & ipse scientiæ lumen accepisset, Hierusalem petit, novum pulchrumque, in ea constitutis urbe, spectaculum. Qui enim præmiserant, ac vincula, quibus Christianos alligaret, portanda dederant, cum nescirent, quæ media accidissent, primo adspectu, jucunde viderunt, prædamque exigentes, vinctam Christianorum multitudinem se visuros sperabant, rem-

Hierosolymam reversus, a suis quæritur ad mortem.

que

que multarum illarum pollicitationum requirebant. Verum ubi processu sermonis, Saulum, Paulum invenerunt, qui una cum appellatione animam mutasset, Christique effectum servum, ac Apostolis aliis ferventiorem discipulum, primum quidem jocum ac irrisionem arbitrati sunt quæ dicerentur; at ubi probantes mentem invenissent sermoni congruentem, unum sibi hoc consilii reliquum putaverunt, ut adolescentem perderent; tanquam fieri non posset, ut vivente Paulo atque loquente, Hebræorum religio sospes foret: idque palam totum retro tempus probavit.

Purum statum a legalibus Christianismum prædicat.

Cum enim multi hactenus, tametsi Christiani erant, haud possent pure ex Evangelii norma vivere, sed haberent in utramque partem, ac quandoque etiam uterentur circumcisione, ut aliqua parte quæ Judæis grata essent præstantes, eisque indulgentes eorum delinirent iram. Solus hic imperculsa mente, nihil remissum ac non accuratum docuit, sed clara voce atque diserte a principio sermonem prædicavit. Eoque provexit libertatis sensus, ut cum aliquando Galatæ, cum propria ipsi lenitate, tum magistrorum negligentia, ad legis observantiam reversi essent mirabili ad eos scripta epistola, qua in novitate Christianæ vitæ pietatem sectari, ac religionem colere doceret, cum ipso Apostolorum Principe horum occasione congressus sit, ac ubique Petrum reprehendebat, cumque eo velitabatur, ceu eo, qui veterum usu, ac eorum quæ abolita essent, novam Christianorum turbaret institutionem: nihil reveritus senis canos, autve Apostolatus prærogativam, ubi creari periculum veritati vidisset: quin Galatis quidem acerrime restitit: Petrum vero crebro arguit quam licebat, maxime libertatem decoro ac modestia temperans. Ac ubique quidem prædicando ac suadendo operam ponebat: quod si vero quando etiam in perditis moribus pravisque homines incidens, grave aliquid passus esset vel conjectus in carcerem, vel verberibus affectus, vel appetitus lapidibus, haudquaquam suam illam alacritatem ob malam causam amisit: quin modicum cedens, rursus hostes adibat, versansque sermones suos, felixque modis inveniendis quibus adorietur, ac se facile admodum incidentibus necessitaribus aptum comparans, prorsus abibat, vel omnibus, vel pluribus in suam sententiam pertractis. Sæpe enim cum acerbissimis plagis acceptis inventus est, inque urbis illius suburbiis ejectus, quam erudiebat ad pietatem; quin & pro mortuo præ malorum gravitate habitus, postridie forum petens, ac dexteram protendens, eos iterum docebat, qui ad mortis ipsas fauces adduxissent: sic nihil curabat corpus, forsique animo in supernæ vocationis scopum intendens, decertabat: subinde provincias, urbes subinde mutans, terra desudans labores atque certamina, accinctus ad maris pericula: clare ac diserte orans ad frementes populos, judicibus iratis satisfaciens; Hebræos ad Christi agnitionem a Scripturis inducens, quas illi in pretio haberent; Græcos, externis ac profanis doctrinis inflectens, ac naturæ legibus non scriptis, confirmans Christianos, proselytos, &, qui fidei accessissent, ædificans, ac congruis doctrinis alens, uti satores novellas plantas moderato ac castigato aquarum influxu fovent ac recreant. Quod vero ejus maxime vim dicendi ostendit, id vero perdiscamus.

Petrum arguit ea occasione, id tamen cum modestia.

Pauli constantia.

Act. 14. &c.

Athenæ, urbs est Achaiæ primaria, doctrinarum sedes, uti olim laudatorum ore meruit celebrari, virorum sapientum, ac litterarum colentium studia, antiqua officina. Qua ergo Paulus totum Illyricum percurrens, ac ubique spargens scintillas fidei, quas auspex Spiritus excitabat, vivasque semper servabat; necessario circuitu ad sapientes quoque Athenienses venerat. Res erat multa digna sollicitudine, qua vero ratione coriarius homo, pro concione de Deo apud eos oraturus esset; qui universo simul humano generi, ut eruditionem spectes, dominari vellent. Ille nihilominus animi ac genii magnitudine, supernique doni fretus divitiis, non unam aliquam periit subtegulaneam domum, autve in quadam officina sedens disputare cœpit, quomodo etiam primi ac præcipue apud eos Philosophi, cum iis, qui propiores adibant, consuescere solebant: sed ad ipsum Areopagum excurrens, ubi severus quidem ac formidabilis Senatus capitales causas judicans sedebat: inventaque illic collecta copiosa multitudine stans, publica concione consuetos oratores vincebat, quorum apud eos eloquentiæ certamina quotidie erant. Ducto autem exordio ab inscriptione, quæ altari insculpta erat, ejusque occasione ignotum eis Deum opportune annuncians, ac demum tota absoluta oratione, tantum abest ut idiota ille ac rudis, quod ad externam sapientiam spectat, aliquid dicendo peccaverit, ut etiam Senatus ejusmodi principem Dionysium, una cum uxore dictis acquiescentem converterit, ac Christi servum effecerit: ab uno altari ac parva quadam inscriptione, a multorum religione altarium avertens.

Ejus res Athenis. Act. 17.

Inde vero victor rediens, ubi maxime fortis erat bellicus Gentilium dæmon, ac inde ad vicinam urbem Corinthum transiens, Achajæ Metropolim, loquensque in synagogis doctrinam salutarem, abiit adjuncto fidei, non uno aliquo e multis, seu vulgi homine, verum principe ipso Synagogæ cum tota domo atque a vertice legis victor: cruceque sublimi instar trophæi magnifice clara, sic quoque illam reliquit civitatem Christo se inclinantem. Temporis autem processu, ac pietatis sermone promovente, velut dux quidam effectus est, Regi in dies, urbes, oppida, agros acquirens, nervos ac robur prius dominantis tyranni succidens.

Corinth.

Act. 18. v. 8.

Tum vero Corintho transiit Pisidiam; deinque Lycaoniam ac Phrygiæ urbes petens, ac inde invisens Asiam, postmodumque Macedoniam, communis erat orbis terrarum doctor, coram quidem positos sermone juvans, absentes vero convertens per epistolas. Solus ille est, cujus nunquam genua, cum semper iter ageret, sunt lassata: ac nec lingua torpuit, nulla requie ad hostes ac amicos Evangelii mysteria enarrans. Ac quidem talis Paulus quod spectat ad doctrinam: quod autem ad reliquam vitæ philosophiam, qualis rogo? qui semper jugiterque doctrinæ assiduus, ac Evangelio serviensne panem quidem ab aliquo gratis referebat: quin interdiu quidem adversus sexcentos, hostes certamen habebat, noctu vero, scapellum, pellesque, ac artis versabat opus, ut annonam inde, ac vitæ commeatum pararet: ut nihil se gravem præberet Apostolum, ut prædicatorem absque sumptu, qui ad usque panem hospitibus parceret.

Hunc nos sermones Sacerdotes audiamus, qui nedum cum participes sumus altaribus, verum etiam ab illis divites sumus, ac in deliciis agimus, sacrasque facultates, nostram ipsorum possessionem facimus; quique, Christi causa subjectis, tanquam servis graviter imperamus: haud plane sacerdotium dominatio est; quin potius, ut quis intelligat, servitus. Non magistratum auctoritate decernente dignitas, sed modestæ ac castigatæ dispensationis ministratio. Nonne potestatem habebat divinus Paulus, ut ex sacris manducaret biberetque, ac modicum quid stipendii laborum ad corporis, quod quotidie cædebatur, fomentum ac curam, acciperet? Nequaquam tamen usus est

Pulchra monitio.

1. Cor. 9. v. 4.

potestate, ut nihil in terra accipiens, omnia in cœlis reponeret. Quapropter etiam, cum adhuc carni corruptibili alligatus esset, majoribus quam pro humana ratione donis auctus est: atque ut bonorum futurorum, honorumque ævo illo repositorum arrham pignusque contueretur, assumitur usque ad tertium cœlum: visionesque nostram mortalium sortem exuperantes videt; ac verba arcana audit, ut ait ipse: quamquam id modeste agens, ac necessitate compulsus, cavensque ubique gloriari, exque præcedentibus donis suis sese efferre. Ut tamen eorum sensus comprimat, componatque ad modestiam, qui pro exiguis donis inflantur, pauca ex suis velut coactus aperit: nec id aliter quam assumpta alia persona, atque omne de se ipse suspicionem amoliens.

Paulus nihil hic accipiens sibi omnia reponit in cœlis.
2. Cor. 12. v. 2.

Sane quidem Elias ille Thesbites, eo quod in specie ignei currus in altum subvectus sit, ubique decantatur, ac multam sæculo admirationem relinquit. Quousque autem pervenerit, sermo nullus exposuit. Fors enim etiam modicum a terra elatus a virtute agente ipsum, illi loco redditus est, in quo erat domicilium habiturus. At Pauli translatio longe illustrior fuit atque celebrior; adjuncto etiam medio ad quod usque sublatus fuit: nam cum septem celebrantur cœli, parum abest ut ne medium assecutus sit. Jam mihi Hebræi sensum deprimant magnum quid de Moyse gloriantes, quod solus usque ad verticem Sina pervenerit, intraque caliginem ac nubes penetrarit. Meus sane Paulus, montis quidem loco, ad cœlum ascendit: loco autem nebulæ, supra aerem nubibus celsiorem evasit. Ac plane merito: decebat enim Christi hominem tantum Moysen superare, quanto Evangelium præcellit legem.

Pauli, quam Eliæ ac Moysis ascensus raptusque illustrior.

In divinis autem apparitionibus, Deique ad eum sermonibus utique vinctus solveretur, ac tristis defectoque animo corroboraretur, respondente Deo cum in vigilia, tum in somnis. Quid enimvero etiam opus dicere, cum nec ille ipse gratiam illam suam silentio presserit, sed simul omnibus liquido revelaverit, dicens: *An experimentum quæritis ejus qui loquitur in me Christus?* Alii quidem cum Prophetæ, tum Apostoli, certis quibusdam temporibus ac momentis definitas habebant supernas operationes, ac modo illis divinum aderat Numen, modo etiam aberat. Hic autem vir tanquam semel Dei peculiare templum ipsi ad inhabitandum delectum destinatumque, sic semper habebat Christum, cum concilii inventorem, tum sermonum magistrum; tum denique operum adjutorem. Ac quidem Joannes Zebedæi filius magnus visus est, quod majori præ discipulis aliis ad Dominum fiducia, supra ejus pectus recubuerit: quamobrem maxime apud omnes clarus habetur atque celebris. Hic autem, qui non jure humana majori conditione habeatur, qui nimirum non Jesum in corpore; sed nudum carne Verbum quotidie reciperet, vas se utile ac mundum præstans conditori. Cæterum cum plura ac omnia generis varia mihi dicenda forent, quæcumque nimirum, vir hic divinus mundum universum docens, dixit, fecitque, terra pariter ac mari; in judiciis ac tribunalibus, in foris, in populis, in concionibus, in regum aulis, sponte prætereo præ illorum tanta multitudine. Nec enim constitutum habeo ut rerum ab eo præclare gestarum commentarium elucubrem, ita ut nihil desit: sed ut contextam laudationem, eamque pro virili tantum mea facultate. Quocirca ubi unum dumtaxat postremum suggessero, faciam dicendi finem.

2. Cor. 13. v. 3.
Joan. 13. v. 23.

Postquam enim universum circumquaque lustrans Orbem, ac sermonem super candelabrum ponens, ingentem evangelicæ cognitionis ac scientiæ accendisset ignem, Romam regiam urbem petit, ut universorum dominos docens, ac in sententiam cogens, inque discipulos obtinens, ex abundanti hominibus reliquis congrederetur. Cum autem illic quoque reperisset Petrum, in idem studiose incumbentem opus, sacramque quandam ac divinam bigam copulans, eos qui erant sub lege, in synagogis docebat: Gentiles in foris lucrabatur: ac varius quidam bonorum doctor erat puram Dei sinceramque scientiam declarans, moralis virtutis accuratas regulas sanciens: choreas ac ebrietatem, omnemque luxuriam ac turpem voluptatem cui maxime, cum plebs universa, tum is qui rerum potiebatur, dediti erant, ab humana procul consuetudine depellens. Graviter quippe Neronem perstrinxit, optimæ castæque illa conversationis insinuatio, majori a labefactata voluptate affectum dolore, quam si Imperio pulsus esset. Etenim erat ut alius quis subtilis voluptatum inventor atque artifex, deliciis captus ac tibiarum se cantu recreans, ignavus mollisque ac effœminatus, scortorum præses, non rex virorum. Qua enim ratione aliorum dominaretur, qui ne sibi quidem imperare sciret? Id unum curabat ac sollicitus agebat, ut pietatis ac castitatis doctorem ex urbe exscinderet. Ac vero Herodis æmulatus animum, Apostolos in carcerem tradit, ut ille Joannem: habensque alterius instar Herodiadis, impudicam ac veneri mancipatam voluntatem, Petri ac Pauli quærentem caput, martyrio ambos coronavit: alterum quidem affigens ligno: Pauli vero cervicem abscindens: nobisque ac universo Mundo, festam lucem atque conventum, ac tantæ argumentum solemnitatis, Sanctorum passionem relinquens.

Paulus Romam Petri subsidio venit.
Offendit apud Neronem ob doctam castitatem

Hæc nobis, ter vos beati! annua lux recurrens attulit: vos quidem ubique ceu Orbis communes Athletas prædicans, vestroque honore, hominum mentes ad meliora componens. Virtutis quippe honor, plurimum provocat emulationem in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria ac imperium in sæcula: Amen.

ASTERII EPISCOPI AMASEÆ in Sanctum Martyrem Phocam.

PUlchra est ac utilis honesta colentibus Sanctorum memoria. Nedum enim eos qui virtutis ac pietatis desiderio tenentur, sermone erudit; verum etiam eorum qui recte vixerunt, actiones, locupletes magistros producit. Idcirco etiam Dominus noster egregiorum operum documenta tradens: *Qui autem fecerit*, inquit, *& docuerit, hic magnus vocabitur*: Et alibi: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*. Doctrina enim quæ sermone consistit, inferior imbecilliorque tali operis exhibitione, magistra existit: ac quanto visum auditu certiorem dicimus, tanto liquet actionem sermone potiorem esse. In hunc modum scientias addiscimus: in hunc modum edocemur artes, ut nimirum prius sermone ad disciplinam provehamur: tumque manu ac experientia, obscuram eam firmemus. Ac Geometra quidem multa in libro posita opera, ac aures sermone magistri plenas habens, haud aliter variarum figurarum vim pet-

Ut Sanctorum memoria utilis.
Matt. 5 v. 16. & 19.
Actio, quam sermo, docendo efficacior.
Pulchra inductio.

perceptūrus sit, quam ubi puncta ac lineas, circulosque in tabella didicerit. At neque Astronomiæ desiderium habeotem, oudus sermo disciplinam docuerit: ac oisi erudiens, scienti arte globum coram versans, ipsis oculis Poli motum exhibuerit: Medicus denique, tametsi laboris plurimum in Hippocrate, ac reliquis medicæ artis doctoribus posuit, rudis est ertis curandi, donec plures iofirmos invisens, ab ægrotis ipsis sanandi modum didicerit. Sic nos quoque discipuli Martyrum, fortium virorum actiones, magistrorum loco nobis ante confessionis agonem statuentes, ad extrema osque pericula, pietatem servare docemur, qui nimirum sacros eorum loculos ac sepulcra, velot columnas literis insculptas, ac martyrii certamen accurate prodentes, adspectemus.

Gen. 18. & 23. Ut sacra luca adspectu juvent.

Quemadmodum autem qui accedunt ad quercum Mambre, vel ad coemptam specum, quam Ephron Chettæus vendidit to Sarræ sepulturam: quo loco ipse cum filiis Patriarcha jacet, statim cum locorum aspectu, animis imaginem renovant ac mente contuentur fidelem Patriarcham: primitias illas religionis: primam in eo circumcisionem: sed & eos, qui eb ille radice germinoarunt, surculos cogitant: oempe Isaac, Jacob: ac cum virorum recordatione, totius eorum historiæ spectatores fiunt: sic & ego hodie, ter beati Phocæ venerabile delubrum adiens, ex loci specie, omnium simul quæ de illo gesta narrantur, memoria repleot. Video professione hortulanum; animo simplicem; hospitalem; maritimæ regionis eximium decus; in mediterraneam beneficum; Sanctum illum Sanctorum; ac iis, qui Christi causa consecuti sunt glotiam, gloria potiori auctum.

Sacet quidem est ac divinus universus generosorum ac fortium Martyrum catalogus, passione, debitam pro passione referens gratiam; ac sanguine, pro sanguine debitam omnium Salvatori solvens remunerationem. Verum in his ipsis, non una est omnium gloria, nec una mensura: cunctis æqualia attributa sunt præmia: quin primum & secundum, ne Sanctorum qoidem effugit catalogus. Hujus autem rei, ut arbitror, causa est, quod sit judex accuratus, nec quicquam in partem alteram inflecti queat. Intuetur enim & suppliciorum magnitudinem, & tolerantiæ constantiam: examinansque certamina, pro meritorum ratione athletis distribuit præmia. Neque vero mirandum est, ita a Deo honorari justitiam, cum ne in humanis quidem Imperatores ac agonothetæ. viros fortes, aut pugiles, æqualiter universos habeant: sed cuique pro rei præclare gestæ modo, dona congrua decernant.

Præmia dat Christus Martyribus pro meritis.

Hæc autem disserui, quo virum, qui hodierni conventus nobis præbuit causam, sociis, ec pugilibus, qui eosdem desudarunt agones, illustriorem ostendam. Nam alii quidem, neque omnes apud omnes sunt noti, neque hominum sermone virtutem celebratam habent: Phocam autem, nemo est qui ignoret: sed quomodo Solis radius universorum oculis explicatus est, ita etiam hujus Martyris fama, omnium aures circumsonuit: atque ut paucis dicam, quotquot Dominum Christum noverunt, iidem quoque ejus noverunt fidelem servum. Verum enim vero relictis, si videtur, quæ ille cum aliis encomia habet commonia, eximias Martyris laudes, Martyrum amantibus vobis recensebo.

Magna Phocæ nominis apud Christianos claritas.

S. Phocæ patria.

Tulit itaque sanctum hunc virum, magnum, inquam, illud Christianorum commodum, vicina Sinope, antiqua civitas ac nota, fortium virorum ac Philosophorum ferax. Ne quis enim mihi impræsentiarum diversam religionem reputet: sed id tantum, num omnino studiosorum virorum nutrix fuerit ac parens. Vitæ eutem studiom ei erat horti cultura, quem ibi ante portam civitatis io Isthmi ostio possidens, diligenter colebat, ut sibi ac indigentibus esset vitæ solatium. Sed & hospitibus, prompto ac alacri animo, parvam ac pauperem domum apertam volebat. Cum autem habitaret in via publica, quæ suppetebant, adventantibus communia promebat, ac Lot quidam medius, non Sodomitarum sed Sinopensium erat. Porro temporis processo, haud vacuum mercede manderum invenit. Vivificæ enim mortis occasio, ex hospitalitate lucro accessit. Unde vero, ac quonam modo, paulo altius repetentem audire.

Vitæ studium.

Hospitalitas.

Cum Christianæ pietatis sermone annunciato, divina prædicatio ad omnem aurem exiret, Christumque ac ejus mysteria nota redderet, *fremuerunt gentes*, ut ait Psalmista, *Regesque ac Principes in unum convenerunt*: ac Christo regnante, errantes populi irascebantur. Quærebator autem quilibet Christianus, tanquam maleficus: ac qui prope erat, puniebatur: qui vero procul erat, investigabatur. Quamobrem Phocam quoque, nequidem vila studium, bortulanique conditio celavit: sed is quoque, ot verus Christi discipulus, denunciatus est: Ac sane ad eum venerunt, qui nulla judicii forma, nulla defensione, e misera hac fluxaque vita, jussi erant abducere. Nam erat tale crimen, quod vir strenuus clara voce confiteretur: nulloque interrogante, operibos proderet: interrogante autem aliquo, impensius gaudens clamore efferret.

Psal. 2. v. 2.

Venientes ergo illius lictores supplicii, nostrique festi auctores, apud eum ipsum, qui quærebatur, diversati sunt, ut oeque it cognoscerent, neque ab illo cognoscerentur. Interim vero adventus causam celabant, ut cum prius accepissent ex iis qui abitant extra civitatem, quinam esset Phocas, & ubi degeret, repente invadentes, ut quondam Judæi, Juda duce, Dominum in horto comprehenderent. Ignorabant eutem se prædam habere inter retia: canes, ovem: lupos, agnum: rapaces aves ac uncungues, columbam. Ut autem Isaias Propheta ait: Hœdus cum pardo accubabat, egnusque cum lupis pascebatur, ac leones simul cum vitulo commune convivium inibant. Cum autem, uti moris est, mensæ societas ac consuetudo, fiduciam invicem generassent, rogavit ex eis Martyr, quinam essent, ac qua de causa ad ejus venissent civitatem. Illi vero alacrem viri susceptionem ac hospitalitatem reveriti, cum præcepissent, ne quod auditurus erat, cuiquam enunciaret, ei arcanum aperiunt, ac insidiarum exponunt fabulam: ut nimirum quærant capere puniendum Phocam. Quocirca hospitalitatis cumulo, hoc quoque beneficio ab eo offici rogabant ut captando quem quærebant, una ipse operam conferret suam.

Isai 1. v. 9. & 65. v. 25. Phocas occisores suos excipit hospitio, benigneque etiam agnitos tractat.

Audivit Dei servus, immotoque animo auditom sermonem suscipiens, nihil abjectum, ac quod pusillum animum indicaret, passus aut locutus est: neque periculo exterritus spectavit fugam: idque, ejus ineundæ magnam ac liberam habens facultatem, cum ii necdum scitent eum esse quem quærerent: contra vero omnino fecit, se fortiter gerere, non fugere statuens. Eorum itaque precibus ennuit: &, Ego, inquit, in præsenti negotio vobis adjutor ero: novi enim virum & facile quæsitum inveniam. Nec erunt longiores moræ, sed die crastina vobis eum ostendam. Vos tantum in hoc meo paupere diversorio requiescite. Ubi sic eis

cer-

certo promisisset, duabus se rebus dispertit; nempe excipiendis tota humanitate occisoribus, ac parando sepulcro. Cum autem parasset fossam, & quæ ad sepulturam erant necessaria, ad eos postridie accedens, Diligenter, inquit, vobis quæsivi Phocam, estque jam parata præda, ac si lubet, comprehendatur. Illis autem præ gaudio quærentibus, ubinam vir ille esset, Non procul, inquit, sed vobiscum est nam & ego ille ipse sum. Rem itaque exequimini, longique itineris ac laboris scopum implete. Obstupuerunt animis homines, eoque audito, diriguerunt, salem ac mensam reveriti, munificumque paupertate convivam. Ad hæc vero animos, ut eo interficerent, exhortatione addebat; jubebatque ne quicquam dubitarent, dicens ne fore quidem illorum manus cædem, sed eorum facinus, qui præcepissent. Dixit, persuasit, passus est, ac capite truncatus, grata Deo hostia oblatus est.

Parat sibi sepulcrum.

Capite cæditur.

Ab eo tempore hactenusque, columnam eum ac sustentaculum divinatum per orbem Ecclesiarum, o viri! habemus: estque ille Martyrum clarissimus, habens ipse primas partes inter optimos. Is omnes conferto agmine ad suum trahit domicilium, suntque planæ viæ publicæ iis, qui ex unaquaque Regione ad locum orationis contendunt. Atque est quidem magnificum illud templum, cui obtigit, ut sacrosanctum haberet Martyris corpus, eorum qui affliguntur, relaxatio; eorum qui morbis laborant, officina medica; eorum qui esuriunt, mensa: abundantius enim nunc alit Phocas defunctus, quam prius Joseph in Ægypto vivus. Nam ille quidem frumentum permutabat pecunia: hic autem gratis largitur egentibus. Sic mendicorum ac erronum turbæ ad Sinopes Isthmum, ceu ad commune aliquod penarium accurrunt. Sed illic quidem sic. Si autem etiam alibi, paucarum reliquiarum impertitione, veluti coloniam aliquam ex metropoli deductam, sibi Martyr constituit, est is quoque locus admirabilis, ac universis Christianis desideratissimus: quomodo utique, noster hic locus effectus est epulantium domus. *Pretiosa enim in conspectu Domini, mors Sanctorum ejus:* multisque locis divisæ reliquiæ, integram ubique ter beato viro, nominis servant claritatem.

S. Phocæ templum.

3\. Ejus dispertitæ variis locis reliquiæ ubique claritatem habent.

Ps. 115. 1. 15

Sic etiam in regia civitate, Italiæ principe, ac Mundi totius regina, universi populi concursu honoratur Martyr ac celebratur, habetque insigni pulchritudine extructam ædem. 4. Non minus autem Romani Phocam colunt quam Petrum & Paulum. Quamobrem ut ferunt, caput Martyris summo studio compararunt, contrariam sceleratæ Herodiadi assumentes sententiam. Nam illa quidem sanguinem sitiens, justi caput venerandum poposcit ad contumeliam: illi autem honoris causa, suæque ipsorum utilitatis, digne sibi Martyris caput vendicarunt.

S. Phocas Romæ celebris. Citatur hic locus in 7. Synodo.

4\.

Nautæ autem, ac qui sunt vectores, non solum qui transmittunt Pontum Euxinum, verum etiam qui secant mare Adriaticum, ac qui feruntur super Ægæum: qui item Occidentalem navigant Oceanum, quique maris Orientalis sulcant sinus, consueta celeusmata, quibus navigationis labores recreant, in novam Martyris laudationem verterunt, totusque eis in ore est Phocas decantatus: quippe in præsentis auxilii perspicua argumenta præbeat. Nam sæpe visus est, nunc quidem noctu, maris procella inturgescente, excitans gubernatorem ad clavum dormitantem: aliquando autem rursus tendens rudentes, ac veli curam gerens, eque prora, brevia prospiciens. Quocirca nautis lege constitutum est, ut Phocam convivam habeant. Quia vero nequit fieri, ut qui nunc incorporeus existit, conviva ac mensæ particeps fiat, videte quomodo pia cogitatio, quod factu impossibile videbatur, facile reddiderit. Quotidie enim æquam unam, pro comedentium ratione, partem Martyri attribuunt. Eam autem unus aliquis e convivis emens, deponit pecuniam; idem alter sequenti die, ac tertia, alius: sorsque illa emptionis universos obiens, partis emptorem quotidie suggerit; postquam autem eos portus exceperit, distribuitur famelicis collecta pecunia; idque pars Phocæ est pauperum beneficentia.

Nautarum ubique patronus.

5\.

Psalea Nautarum de S. Phoca.

Eum quoque Reges admirantur, qui fortissimus religiosusque extiterit, suscipiendique Pauperis ædem sacram, præclaris ac magnificis exornant donariis. Contendunt, qui juniores cedunt superare veteres. Nec jam mirum, ut Romani Imperii homines pii, quorum vita regitur moribus atque legibus, usque adeo Christi famulum venerentur, cum ad usque Barbaros pervenerit admiratio: ferissimique omnes Scythæ, quotquot, inquam, habitant Continentem ex adverso Pontis Euxini: accolæ lacus Mæotidis, ac fluvii Tanais, ac quicunque incolunt Bosphorum, & ad Phasidem usque fluvium extenduntur, omnes, inquam, hi obsequium Olitori præstent: cumque moribus omnibus ac studiis a nobis differant, hac una re sola nobis consentiunt, ut eorum feritas morum a veritate mansuescat. Unus certe illinc Princeps Rexque, coronam capitis deponens, auro, ac gemmarum floribus magnifice splendentem, exuensque pretiosæ materiæ bellicam loricam; quippe superba est ac luxuriosa Barbarorum armatura; utraque misit donaria Deo per Martyrem, potentiæ ac dignitatis consecrata argumenta. Clarum enim est misisse coronam, ut pro regno gratias ageret: loricam vero, ut pro virtute bellica.

Nota quam celebris hic Martyr.

Regis Barbari præclara donaria.

Quæ autem propter hæc continue eveniunt beneficia per visiones in somnis, ac curationes quas ægroti consequuntur, quo *quis* modo narraverit, cum sermo ad singula accedere non possit? Nos ergo hic desinentes, Salvatori gloriam offeremus, cujus servi fideles tantam gratiam sunt consecuti, ut in omni necessitate ac casu, pro concesso eis dono, conservis suis benefaciant: idque postquam ab humanis excesserunt, fuerintque separati a corpore. Quorum memoria efficax, quotidie pervadens civitates ac vicos, ubique benefactorem Dominum prædicat: quem decet omnis gloria, honor, & potestas, ac magnificentia, nunc & in sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM ENCOMIUM IN Sanctos Martyres.

Licet, ut videtur, etiam a vehementer infensis & implacabilibus inimicis, lucrum aliquod vel maximum capere: ac cum reliqua vitæ experientia probat, tum quæ modo sunt celebrata. Nisi enim diabolus Christianos persecutus esset, ac adversus Ecclesiam bellum suscepisset, nullos haberemus Martyres: iis autem non extantibus, mœsta ac nihil hilaris festaque vita nobis ageretur. Quid enim solemnibus hisce conventibus comparari queat? Quidve adeo venerabile ac præclarum, quam ut urbem totam mœnibus effundi videas, atque ad sacrum locum procedere, pura illic sincerissimæ pietatis mysteria celebraturam? Porro vera pietas est, ut eos, veneratione ac honoribus prosequamur, qui forti pro Domino animo, tormenta passi sunt, ac

Diabolus persequendo Martyres fecit.

Frequens ad martyria concursus in Natalitiis Martyrum.

ad-

adversum mortis supremum discrimen decertaverunt: quorum principes sunt, ac duces, qui nos hodie in concionem vocarunt: viri nimirum, præclaræ mortis titulo immortales; vitæ contemptu, perpetuo viventes; quique regnum sanguine commutarint, ac carnis insidias in beneficium verterint. Sic plane, cum bona voluntas aurigæ instar præsederit homini; sibique ejus appetitus omnes ac agitationes subjugaverit, ac velut habenas, animi cogitatus attente sobrieque pertenderit, exstimulando ignaviam, ac nimiam incitationem cohibendo, nequit fieri, ut vitæ cursus incompositus, ac periculo conjunctus exstat.

Martyres, nostri accusatores. Itaque habemus Martyres, qui nedum vitæ probe instituendæ magistri sint, sed qui etiam peccati accusatores. Qua autem, Martyr, ratione, accuset ac vocet in crimen, ita accipe. Cum ille per constantiam flammæ ignis victor extiterit, quidni tu luxuriam castitate domas? Cum Martyr nullam divitiarum ac pecuniarum, quas dimittebat, rationem habuerit, quidni tu justitiæ causa paucos nummos contemnis? Cum Martyr noluerit genus ac familiam prælatum Deo, sed ab uxore, liberis, charissimis abjunctus sit, quidni tu impensiorem castigas affectum? quinimo, propter aliqua tibi forte necessitudine conjunctas personas, justitiam conculcas, nec Dei timorem reputas? Cum Martyr Numinis causa ipsum exuerit corpus, quidni tu vel modicam tunicam, qua nudum tegas, contemnis? Hæc sibi ex adverso composita nostram arguunt morum pravitatem. Vel ergo Sanctos, ut magistros revereamur, velut accusatores timeamus, usque ipsi consentaneam exhibeamus videndi rationem, quos honore prosequimur: atque in eum etiam modum Deo obediamus, in quem illi obtemperaverunt mandatis, ac promissa firmiter spectaverunt.

Spei vis. Spes namque spiritalium bonorum, proba admodum fortitudinis ac tolerantiæ existit doctrix; quæ nimirum, velut idoneum pignus certaque arrhabo animis insidens, periculum omne imperculsos jubet aspicere, ac reipsa ferre strenue. Atque id, consentanea maxime ratione. Sic enim fere hominibus natura comparatum est, ut iis laboribus, quibus nihil præmii propositum sit, molles ac resoluti efficiamur, eosque vicissim vegeti ac alacres adeamus, qui præmia ac honores finem habent. Quamobrem universi Martyres, Evangelicæ illi Scripturæ animum adhibentes, qua Dominus sacros pugiles ac Dei amantes hortatur, dicens: *Si quis confitebitur*

Matth.10. v. 32. *me coram hominibus, confitebor eum coram Patre meo:* pro ea confessione, immotis animis acutum ferrum tolerarunt, ac rogos conscenderunt, corpusque ferarum faucibus vorandum præbuerunt, ac quique dorsa virgis subjecerunt, lateraque ungularum aculeis laniari fuerunt: ferrea vincula pertulerunt, tenebricososque carceres domicilium habuerunt: famis necessitate oppressi sunt, ac sic extabuerunt: instar lapidum, facies cædentibus exposuerunt: injurias, ut surdi audierunt: velut muti, ad eos qui probris ac sannis exciperent, siluerunt: mediis populis ac theatris ignominia producti sunt: toto nudato corpore per forum ac plateas fuerunt circumducti; nec viri tantum; sed etiam fœminæ, quod miseriam omnem vincere videatur. Alii igne fuerunt combusti: alii hyemis gelu obriguerunt: variis modis præclara nobis facinora partiti sunt, quo cadentes, ac morte, victore, efficerentur.

Reliquiarum Martyrum veneratio, eorumque invocatio, protectio ac cultus. Idcirco pia corpora, decenti ornatu componentes; benedictionis vasa illa, beatorum animorum organa, philosophorum hospitum domos, ceu pretiosissima pignora in omne sæculum conservamus: usque, tanquam præcipuis donis nostris munimur: ac Ecclesia, Martyrum satellitio, haud secus atque civitas armatorum manu, protegitur, coeunturque celebres populi totius conventus, ac solemnitatum jucunditatem percipimus, ac iis recreamur. Qui humanæ vitæ adversis casibus ac calamitatibus vexantur, velut ad asylum quoddam ac perfugium, ad ter beatorum requiem, ac solatia festine accedunt. Precum illos ac orationum intercessores adhibemus, propter excellentem, qua pollent, fiduciam. Iis præsidiis levantur paupertatis incommoda; curantur morbi, ac principum minæ sedantur; omniumque sæculi turbinum ac tempestatum tranquilli portus, sacra Martyrum delubra existunt.

In hunc modum pater, ceu parens altera, infirmam prolem tollens, atque in ulnas suscipiens complectensque, medicas quidem officinas ac medicos transcurrit: ad auxilium vero artis expers confugit; atque ad unum aliquem Martyrum adiens, per eum Domino orationem offert, verbis ejuscemodi compellans eum, quem mediatorem asciscit: Pia supplicatio ac prosopopœia.
Qui propter Christum es passus, intercede pro passione morboque. Qui fiducia polles, conservis commoda sermonem, tametsi desiisti in humanis esse; at nosti quæ sint passiones ac morbi humani generis. Tu quoque quondam Martyres obsecrasti priusquam ipse Martyr existeres, Accepisti tum quærens: modo cum habeas, largire. Tui præmii cumulo posita, quod nostro cedat commodo. Tuo sanemur livore, uti mundus livore Christi. Alius ad nuptias pergens, thalami exordium facit, quas in Martyriis preces fundit. Isai.53. v. 5.
Quis item in procinctu navigationis, non prius nautus rudentes solvit, quam maris Dominum per Martyres invocaverit? Mendicorum porro populi, pauperum turmæ Martyrum requiem ac refectionem lares communes habent. Ubique autem terrarum ac maris decantantur Martyres. Id plane congrue atque merito. Non enim communi ratione gesserunt justitiam, sed ipso corpore bajularunt crucem. Non dispeserunt pecunias, sed sanguinem effuderunt. Non miserati sunt pauperum, sed nec sui ipsorum sunt miserti. Non inviserunt afflictum in carcere, sed ipsi catenas portaverunt. Quamobrem eam gloriam ac honorem consecuti sunt, quæ æquis modis patientiæ ejusmodi ac malis responderet. Martyrum excellens virtus.

In hunc itaque modum Martyres: at ubi eorum tyranni occisores, qui alta sapiebant, ac superba comminabantur, qui super excelsos thronos sederunt, nec suum principem agnoverunt? Rugierunt leonum instar, pardis velocius cucurrerunt, ursis ferocius discerpserunt, velut lupi sanguinem effuderunt, tanquam vulpes dolum fecerunt. Ii vero tales jacent ipsis mortuis abominabiliores. Vitam suam oblivione obtexeront: infernum habent sepulcrum; titulumque, impietatem; ac memoriam, infamiam. Incassum eos pœnitet, frustra gemunt: eos autem, quos illi dehonestarunt, sempiterna excepit memoria, ac laus senii expers. Quandiu enim rerum gestarum narrationem atque honores ætata juniores a senioribus suscipiunt, avusque nepoti, sive etiam pater filio eorum tradunt cultum, immortalem laudem efficiunt: ac ceu inviolabilem quandam hæreditatem, hasce sæculo celebritates per successiones conservatas transmittunt, qui rem quoque multis hæreditate cariorem. Nam hæreditatis bona, vel fur abstulerit, vel hostis acceperit spolii loco, vel rerum adversus casus evacuaverit, virorum autem Sanctorum memoriæ festam lucem nullus exciderit annus: quandiu anni erunt, ac curret tempus, cœlumque habebit Solem,

ac

ac terra pascet suas animantes, mereque item proprias: quinimo, ut verius dicam, his quoque cessantibus elementis, tametsi putent aliqui, nunquam tamen Martyrum ac Justorum gloria extinguetur, nec cum creato mundo visibili morientur, quæ eorum celebris memoriæ sunt: quin & majori tunc decore florebunt, transmutata in vitam incorruptam humana natura.

Licet autem incredulis, ac iis, qui de futura spe nostra ambigunt: ex iis quæ ævo hoc aguntur, certa bonæ nostræ expectationis accipere pignora. Ecce enim per universum orbem impletus est Christi athletarum circulus, nec est locus ullus, quo non eorum memoria habeatur: annique tempora omnia, terræ donis ac frugibus potiora pugilum gesta, celebraturis ac festa agentibus conferunt. Quocirca ut aliquis sedulus esset Martyrum amans, atque omnium passionibus, festi vellet celebritate litare, ne diem quidem in anno non festum præteriret. Universi etenim solari ipso globo illustriorem mundum, præclara strenuorum virorum facinora habent. Quia enim is qui bonis adversatur, ut maxima Christianorum moliebatur pessundare mysteria, universosque furfuribus aspergens, sensis suis ac affectibus obruere nitebatur, ac casso labore, luti operibus occupare: strenuorum Deus virorum copiam monitis instruens, atque ad tolerandum, ac virtutis edendum specimen, erudiens informansque impudenti illi, se insidiis humanum appetenti genus objecit. Hi vero, novum desudarunt, ac nihil consuetum, certamen. Nec enim cædendo ac acies perfringendo victores extiterunt, sed patiendo atque occisi strenue habuerunt.

Possint quotidie celebrari Martyrum festa.

Qualis vero, inquis, auditor! belli victoria? Quodnam autem genus illud facinoris, ut tormentis quis, ac verberibus subjiciatur: ad hæc autem, ut igni, vel gladio, aut carceris maceratione finiat vitam? Verum noveris, quæ bella suspicimus pietatis ergo, secus geri atque alia: nam alia quidem bella, in cædibus ac strage hostium, fortitudinis specimen habent: hæc autem certantium passione ac morte victoriam pariunt. Porro Sancti, pro ea qua pollent fiducia, mundi intercessores existunt: nesciensque hostis, in eorum quæ habebat proposita, contraria incidit. Quot enim Martyrio perfunctos occidit, tot hominum adjutores fecit. Videasque, in omnibus quæ designavit, hoc ipsum passum esse. Unde putat pietati se impedimentum allaturum, inde augmentum pietati adscifcit. Dei namque sapientia, stulto illi ac insano consilia in contrarium vertit: idque ita, cujusque temporis res gestas recolentes, habere invenimus, puta, Moysis expositionem, venditionem Joseph. Statim in principio secundum hominem Abelem occidit, quo piorum exscinderet semen: secus autem evadit. Ab eo enim tempore, quo Deus maledixit Cain, gravi homicidæ odio habentur. Sic in Christo, quem Satanas cruci affigendum in Judæorum animos immisit. Hoc utique ipsum illi in Martyribus accidit, quorum plures subterraneas memorias spernunt, eorum elevantes ac vilipendentes dignitatem. Nonne, inquiunt, ille homo est? Nonne corpus absumptum est? Nonne eorum memoria in pauculis reliquiis, iisque sepultis posita est? Hæc plane Gentiles objiciunt, ac Eunomiani: nos vero ad utrosque dicamus.

Martyrum peculiare vincendi genus.

Martyres mundi intercessores.

Martyrum memoriæ subterraneæ.

Eunomiani Gentilibus socii abrogandis honoribus Martyrum, ut & utrisque novi sectarii.

Nos minime gentium adoramus Martyres, sed tanquam veris Dei adoratoribus habemus honorem. Non colimus homines; sed eos admiramur, qui tempore persecutionum in Dei præclare cultum absumpti sunt. In loculis ac sepulcris pulcre elaboratis deponimus, structurisque magnificas eorum requietionis excitamus domos, ut eorum qui præclare vita functi sunt, honores æmulemur. Nec vero mercede vacuum in eos exhibemus studium, sed eorum apud Deum patrocinio fruimur. Quin enim non valent nostræ preces Deum inflectere, ac impetrare necessitatis tempore, ac molesta calamitate. Quippe cum nostra oratio, non obsecratio sit, sed delictorum commemoratio: idcirco ad conservos confugimus Domino charissimos, ut pro quibus egregie ac ex virtute egerunt, nostris illis delictis medeantur. Quodnam ergo istud crimen, ut Martyribus honorem habentes, ipsi quoque placere Deo studeamus? Quod, inquam, crimen, ut ad patronos confugiamus? Sed & tua deinceps exquiramus, num qui accusas, ipse sis ab omni mundus crimine. Qua id vero ratione: cum sexcentos mortuos homines, non honore prosequaris, sed ut Deos adores?

Non adorantur Martyres, sed honorantur, ac patroni apud Deum adsciscuntur.

Nonne tu Cererem ac Proserpinam, pro tua amentia, deorum honore auxisti? duoque muliebria templa extruxisti, ac honoras victimis fœminas, varioque omni cultus genere adoras? Nonne tuæ religionis velut caput ac summa, mysteria sunt illa Eleusina: ac populus Atticæ, Hellasque universa, celebrandæ causa vanitatis pariter concurrit? Nonne illic obscurus ille descensus, ac inhonesta illa sacerdotis ac vatis, cum fœmina sacerdote colloquia: solius, cum sola? Nonne extinguntur faces, plurimusque ac innumerabilis populus, suam ipsorum salutem arbitrantur, quæ sic in tenebris ab ambobus fiunt? Nonne tu Dionysium Thebanum ut Deum adoras? Etenim patriam dico, quo hominem noveris: nempe vinitorem virum, ac vino deditum: ebriosum commessatorem: qui populum turpiter lascivientem agmine traheret: ea facientem, quæ luxuriosos ganeones norent: pocula vero miscentem cum Sileno sene, ac cum Satyris in tripudia effusis, epulis ac mero indulgentem: virum denique, vini ac crapulæ mundo fabulam. Nonne tu Herculi existenti viro, *tanquam Deus esset*, victimas offers, robusto homini potensque ac forte adepto corpus: adorasque, quod sæpius strenue egerit, ac ferarum edomitor fuerit? Quid vero rursus Æsculapium illum, magnam orbis partem in ferula ac ferrea pixide vagatum, nonne colis ac admiraris? Nec sane hoc te fecere inficias ieris. Quippe orbe toto extantia templa, Æsculapio, inquam, Herculi ac Dionysio sacra, tuæ illius vanitatis argumenta existunt: sicque ego quidem a crimine liber ac absolutus abibo. Non enim adoro Martyres, nec Deos repeto: te vero liquet teneri criminibus, idque cum eorum alios reos agas: in eorum morem, qui mala agente conscientia, priores ipsi innoxios in crimen vocant. Quippe probatum est, homines te adorare, non deos. Pauca hæc e multis adversus Gentilem.

Dii gentilium ex hominibus.

Novæ autem factionis Judæi! quid mirum ut Martyres inhonoretis, qui Christum spernitis, vestrisque ipsorum sermonibus ab æqualitate Paterna separatis; quique loca, quibus requieverint sacra corpora, velut profana ac immunda caveatis? Enimvero, qui non cogitatis quod operæ pretium est, timere Christiani appellationem, qui cum Gentilibus Martyres odio habeatis. An nescitis Christum principem esse Martyrum, qui primus passus sit, ac servis æmulationem dimiserit? Post eum Stephanus pro nominis ille ratione Deo consentaneæ ac religiosæ claritatis pugil. Tum Discipuli omnes ac Apostoli. Vide autem una injuria, quam multos probro afficias: Joannem Baptistam; Jacobum illum Domini fratrem appellatum, Petrum, Paulum, Thomam,

Adversus Anomæos Agiomachos.

Hos

Hos nomino tanquam Martyrum duces. Ad hæc immensam eorum multitudinem, qui vitæ causa morte defuncti sunt. Parumne tibi ut hos offendas? Levene periculum ut eorum hostis habearis? Horum quilibet diabolum vicit, una cum dæmonum malo sodalitio; fuitque adscriptus Angelorum collegio, ac tanquam probatus pugil publico præconio celebrandus in resurrectione servatur. Astabit enim & ipse, Deo ac Salvatore nostro apparente, osque aperiet in fiducia, Angelorum lætus spectaculo, Dei se gloria beatum prædicans & verberibus, vinculis, tormentis, morte utilius quod immortalis ei vita accesserit.

Verum scio, quid hæc audiens sentias, ac dicas, Sum & ipse talium capax. Modo vivam e virtutis ratione, nihil deterior, aut minori honore futurus sum, ab iis quos nunc admirantur. Plane vero: sunt hæc animi arrogantis verba; ejus qui seipsum justificat more jactabundi illius Pharisæi, atque ab omni humilitatis sensu aliena. Palam vero liquet, nisi quis prius se ipse humiliaverit, non provehendum ad id, quod est altum ac sublime: Dominica namque sententia est. Quin ut aliquis talem te futurum certo spondeat, ergo ne nolis, obsecro te, iis habere reverentiam, qui tibi pietatis viam initiaverint, qui bonorum fuerunt duces, qui virtutis doctores, qui ad tolerantiam, ac mortis contemptum erudierunt? Disce a sæculi hujus ac Mundi discipulis probos ac gratos mores; ut cum magistris similes evaluant, nec eis quicquam de artis peritia desit, magistrorum tamen osculentur pectora, revereantur, laudibus celebrent: eis concedant primas, colant ut patres.

Multa Sancti valent, tametsi vita functi; cumque migrarint e sæculo, beneficia tamen impertiunt hominibus: ac quidem Elisæus filem abunde dictis astruit, qui nimirum, cum diu ante a sæculo migrasset, ac mortis somnum accepisset, immortalem tamen ac indivulsam Dei gratiam acceperit, tumulo assidentem ac mortuis ossibus hærentem. Nosti, quisquis existis studiosus Scripturarum discipulus, ut cum mortuus aliquis necessariorum cura funere efferretur, supervenientibus repente latrunculis sive hostibus uti facile in angustiis ejusmodi ac turbatione accidit, inter beati Prophetæ sepulcrum projectus, confestim receperit animam, atque ad vitam redierit? Quid ergo dicturi sumus pro eo, quod fuit gestum? Ergone sensum habuit vir justus eorum quæ gererentur? Precesne emisit, velut pro filio Sunamitidis? Verum nihil ejusmodi rerum nobis veritas cogitandum ingerit. Nam vir justus a multis jam annis tumulo jacebat, corpusque in cognatum pulverem, ac sui generis cineres, fuerat resolutum. Liquet autem Deum, qui addictos sibi homines post etiam mortem semper clarificet, mirabilia hæc ad sepulcra eorum, ac loca quibus quiescunt operari miracula: quo post etiam perpetua sorte pignus habentes præclaræ conversationis, vitæ cursum consumment. Eodem modo Elias hujusce præceptor Prophetæ post equos flammeos ac igneum currum, in alia agens vita, ac ab humanis ad locum migrans, quem est consecutus, amplissimum suæ virtutis melotem reliquit symbolum. Tametsi, quanti illa pretii videbatur? Nihil quippe aliud erat quam pellis mortua, usu jam ac vetustate mutilis. Hanc nihilominus ipse resumi mandabat Jordanis, medi aque findebatur aqua, ac discreta stabat, qua olim ratione sub Jesu qui futuri figura fuit. Aderat autem, cum etiam abesset Thesbites ille, ac Philosophi indumentum, discipulum demulcebat, præstante Dei clementia, ut is tum flumen transiret, Sanctorumque indumentis honorem habente, tanquam animata essent. Atque ut perspicue palam esset, miraculum illud in flumine, non percutientis merito patratum esse, sed ejus honoris causa, qui excessisset, ac fuisset assumptus: Elisæo aquam percutiente, fluebat illa nihilominus more solito, cum nihil ei novi accidisset. At ubi ille frustrato conatu clamasset: *Ubi est Deus Eliæ?* Clamansque iterum aquas attigisset, mox flumen diviso fluento, nudam aridam ostendit, Prophetaque pede ad ripam alteram pervenit.

Sanctorum a morte efficax prodesse omnibus multiplici declarata exemplo.

4. Reg. 13. v. 21.

4. Reg. 4. v. 21.

Luc. 18. v. 14.

Joseph autem, non tam peculiari affectu patrem defunctum amans, quam gentis Patriarcham, ac generis caput honorans, ejus ex Ægypto reliquias celebri adeo cultu reduxit, ut Moyses eum Mundi creati historia reliqua, hanc quoque narrationem Mundo tradendam, ac literarum monumentis consignandam putaverit. Rursum vero Pharao ipsa vigilia, ut ita quis dicat, sublatum ab oculis, Israele proficiscente, Josephum amisit. Porro ubique corpus comes populo aderat, multaque cura ceu quid bonum ac præstans ducebatur, atque ut tuta sexcentorum trium millium ac quingentorum multitudinis virorum, a malis defensio ac tuitio, eaque reverentia urnam prosequebantur, qua sacram arcem portantem Dei legem. Quocirca etiam David quodam loco Deum obsecrans propitium fore populo ac placabilem, innumerabilibusque supplicationibus obtestans, ut juges mutuoque succedaneas calamitatum plagas sisteret; fausta rursum providentia Hierusalem gubernaret, ac qua olim gubernata esset, ita ait: *Qui regis Israel, intende: qui deducis velut ovem Joseph.* Deum enim flectere nititur charissimorum ac amicorum nomina in medium adducens, solertemque admodum supplicationem obit, impie scelera multitudinis, sanctorum Patrum appellationibus velut celans ac obtegens.

Gen. 49. v. 29.

Exod. 13. v. 19.

Num. 1. v. 46.

Psal. 79. v. 2.

Eundem quoque nobis sensum suggerit, qui de Sodomis extat sermo Abraham: namque pro Sodomitis deprecans, quo Deus tempore illis infensus, quam prædixisset, intulit pœnam, justorum ille contemplatione populum universum salvum fieri rogabat. Incipiens enim a quinquaginta in decem desiit, Deo statim annuente supplicanti, velut statera quadam ac bilanci libra, innumerabili peccatorum turbæ, Justorum denarium contra penderet. Atque ut amplius declararetur, vel unum justum rem esse pretiosam, ac Deo charam, cum dena quidem multitudo desiderata esset, tantusque ille peccatorum populus, ne paucos quidem ejusmodi Justos habere deprehensus fuisset: essent vero scelesti audaciæ daturi pœnas, Lot unus violenter trahitur a locis maledicto addictis, ac cum tota familia salvus efficitur, acceptus a Deo in justitiæ præmium universis domesticis.

Magna ergo res vir justus, qui se ipse primum juvet, tum universæ deinceps gentis existat amplissimus thesaurus: adspectu quidem ignotus, quique nihilominus semper adsit, ac alios ipsis erudiat rebus: olim mortuus, rerumque præclare gestarum celebritate vivens. Filiorum bona hæreditas, ac inviolabilis: quam non absumat tempus, nec fur auferre possit: quippe quæ incorporea, ac nulli concreta materiæ sit, in incorporeis vigens animabus. Vides, ut & gloriosi inclytique Israelitæ, quanquam omnibus spoliati, ipsoque amisso solo patrio, haud tamen claram illam a Dei amante tuo ac Patriarcha appellationem amiserint: quin etiam Barbaris mancipati, justitiæ patrum merito libertatem adepti sunt: atque in deserto agentes, ob parentum clara facinora, cibis donati: cumque continue peccarent, ac sæpius in blasphemias ora solverent, essentque digni judicati qui exterminio punirentur, Abrahæ

tamen causa indulgentiam meruerunt, ac propter Israelem consecuti sunt veniam: duro corde filii parentum merito salute donati.

Scis vero quisquis studiosus es ac discendi cupidus, ut in primis cum Deus Moysen a gregibus ovium ad populorum vocaret præfecturam, hæc dicat statim ad servum suum: *Ego sum Deus Patris tui,*
Exod. 3. v. 6. *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*: ac paulo ulterius producto sermone ista addat: *Congrega seniores filiorum Israel, & dices ad eos: Dominus Deus Patrum vestrorum mihi apparuit; Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*: sicque Deus ipso statim initio, patrum justorum nomine velut nota quadam nepotes insignit: qui bonum sciat ac utile, ut ab illis, ac eorum specimine cognoscantur. Verum processu temporis, cum populus in injuriam prorupisset ejus, qui beneficio affecisset, ac Salvatoris contemptum, vitulique fabrica ac adoratione offendisset, ac adorassent inanimæ cranium, animæ omnis ac rationis sensum amittentes: cum nihil hic Moysi suppeteret, quo Dominum discipulis placaret, ærumnosus tandem pædagogus ad Patrum memoriam confugit, iisque sibi adjunctis, supplica-
Exod. 32. v. 13. tionem promit. Sic enim ait: *Esto placabilis super nequitia populi: recordare Abraham, Isaac, & Jacob servorum tuorum, quibus jurasti per temetipsum, multiplicaturum te semen eorum sicut stellas cœli.* Erat grandis ira, furor indeprecabilis: ubi tamen sapiens ac industrius supplex Patrum personas adhibuisset, ac senum multas intercessiones ex memoria Deo objecisset, flammæ instar pœnam extinxit, Patrum oleo, insipientium filiorum vulnera curans.

Relicto Moysis libro, ad libros Regum transi. Etenim illic quoque filium videbis indulgentiam consecutum, eo quod proles est Patris Dei amantis ac pii. Is porro celebratissimus ille Salomon est. Cum enim ille processu temporis, nedum passionibus dominaretur; sed & illis servus effectus, ac vitæ neglectu incontinentissimus luxuria evadens, paternam quoque pietatem ac religionem mutasset, legis offensione, idola fabricans: at ad eum Deus: *Scin-*
3. Reg. 11. v. 11. *dens scindam regnum tuum, & dabo illud servo tuo: Verumtamen in diebus tuis non faciam hæc propter David patrem tuum: de manu filii tui accipiam illud.* Hæc nos historia docet. Sed & Psalmorum canticum
Ps. 36. v. 25 eodem sensu hæc habet: *Junior fui, etenim senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

At, ut videtur, ubi semel anima contra veritatem audere præsumpserit, atque eo statu habet, ut vitæ locum novum aliquid moliri vesane existimet, nihil est, quod ad rectam ac ex ordine compositam viam convertat: quin frænum mordens, ceu pullus quidam tractatu difficilis, in barathrum proruit: sessore animo ac mente vehementiori in nequitiam agitatione superato: quod utique hos quoque
Eunomiani sic lubentes appellati summum odium in Martyrum cœmeteria. Eunomianos factitare videas: sic enim lubentius appellantur, quam Christi homines, qui Deum blasphement: Dei homines probro afficiant: magisque loca aversentur, quibus Sancti requiescunt, quam sobrii homines altaria, profanaque ac polluta dæmonum sacris loca. Porro par erat, ut qui ejusmodi dementiæ student, quique temeritatem in omnes virtutis loco habent, vel saltem dæmonum reverentur voces, clara palam voce contestantium
Dæmones reverentur ac sentiunt Martyres. virtutem Martyrum: ac quemque illorum volut præsentem, atque eos ab obsessis hominibus abigentem atque fugantem ex nomine compellantium. Sive autem quis ea velit adversus immundos spiritus præstare pietatis athletarum exercitus, sive Angelos qui ad eorum, qui requie donati sunt, honorem, sacris eorum delubris assideant, nihil interest. Nam quicquid dicatur, ad eorum gloriam est, qui Christi causa morte sunt defuncti. Porro palam quotidie alucent, alia aliaque, ad diversa Martyrum beneficia, quibus male a Satana vexati liberentur. Qui enim nuper more canum latrabant, ac quondam inexplicabilibus tenebantur furoris noxis, nunc sobrii ac sani videntur, ipsisque rebus Martyrum intercessionis fiduciam atque vim testatam universis adspectantibus faciunt. Sicut autem Salvatoris nostri potentiæ indubitata argumenta in medio Hebræorum populo obambulabant, tum quos lepra mundasset, tum cœci quibus sanasset oculos, tum si quis paralyticus obfirmata membrorum compage, nullo impedimento ambulabat: sic & modo, qui crucem crucifixi Salvatoris causa portaverunt, ejus quam a Domino acceperunt, gratiæ perspicua documenta præbent, variis ac diversis modis conservorum morbos curantes. Ac quidem Paulus
Petrusque; ille quidem cum ejecisset spiritum Py- Act. 16. v. 16. & 31. v. 2.
thonem, hic autem claudum illum in templi vestibulo jacentem erexisset; ejusmodi miraculorum potentia Hebræos Gentilesque ad obediendum Evangelio converterunt: at multum hæreticorum agmen, qui nostrum hoc sæculum male turbant, ne a rerum quidem ac miraculorum præstantia Martyres reveretur: vocant vero eorum cœmeteria, nuda ac prophana voce πολυάνδρεια ad sepulcra communi; ipsaque vestibula tanquam polluta infectaque execrantur: nec meminerunt divini illius oraculi ore omnium celebrati: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Itaque precemur Deum, sed Ps. 115. v. 17.
& Martyres obsecremus, ut a communi Domino impetrent, dari spiritum compunctionis iis qui hæretico errore aguntur: & ut soluta omni dubitatione, tanquam medio pariete ac maceria, fraterna omnes unitate conveniamus, in Christo Jesu Domino nostro, quem decet gloria in sæcula. Amen.

BEATI ASTERII AMASEÆ Episcopi enarratio in martyrium præclarissimæ Martyris Euphemiæ.

NUper, o viri! Demosthenem egregium illum Oratorem præ manibus habebam, eamque Ex dupl. Reg collata cum edit. in 7. Synodo act. 4. versionu nova
Demosthenis orationem, qua ille Æschinem acerbis enthymematibus impetit. Diu autem prolata lectione peneque obruta mente, aliqua remissione ac ambulatione, quo fessus animus nonnihil labore levaretur, agebam. Egressus autem domo, postquam in foro aliquantulum cum notis ambulassem, illinc me in Dei templum otio oraturus recepi. Cum vero hoc quoque consecutus, unam quandam ex porticibus transirem, vidi in ea picturam quandam, cujus me species omnino cepit. Dixisses Euphranoris artificium esse, aut eorum alicujus, qui olim plurimum dignitatis picturæ conciliarunt, non aliter pingentes, quam si vivas in tabulis formas exhiberent. Adesdum vero, si voles: quippe etiam nunc per tempus enarrare licet, egoque picturam exponam. Neque enim nos musarum alumni pejores pictoribus colores habemus.

Sacra quædam fœmina intemerata Virgo, suam Euphemiæ laces expressa in tabellas
Deo castitatem dicavit: Euphemiam appellant. Cum autem quandoque Tyrannus pios homines ac Christianos persequeretur, illa admodum alacris vitæ aleam sponte adiit. Cives autem, ejusque socii religionis, pro qua ea mortem obiit, ceu fortitudinis ac sanctitatis gloria insignem admirationi habentes haud procul templo sepulcrum ædificantes ac posito loculo, honores et publicos adhibent, annuum

ejus

ejus certaminis diem, communem ac totius Populi conventu lætam facientes celebritatem. Sacri quidem sacramentorum Dei interpretes jugi sermone memoriam honorant, populosque convenientes, ut illa patientiæ certamen consummaverit, omni studio informant: sed & pictor pietati & ipse studens, artis opera, historiam totam in sindone, quam licuit viva expressione designans, ibidem juxta sepulchrum sacram ad spectaculum appendit tabellam. Sic autem habet artis hoc præclarum opus.

Sedet Judex throno sublimis, acerbo ac truci vultu contuens Virginem. Ars quippe in inanimi quoque materia irascitur, cum lubet. Porro adsunt magistratus satellites, ac milites non pauci, ac quidem commentarienses, tabulas ferunt ac stylos; quorum alter manum e cera educens, intense adspicit in adstantem judicio Virginem, totam deflectens faciem, tanquam jubeat loqui clarius, ut ne difficile audiens, mendosa scribat, ac digna reprehensione. Adstat autem Virgo pulla veste, ac pallio philosophiam professa, ut quidem putavit pictor, ipso quoque vultu lepida: ut autem ipse existimo, egregie ornato virtutibus animo. Ducunt autem ad præsidem duo milites; alter quidem ante trahens, alter vero a tergo vigens. Porro Virginis habitus pudore ac constantia mixtus enitet. Inclinat quidem, ac cernua oculos dimittit tanquam virorum erubescens obtutus: stat vero imperterrita, nihil in certamine timidum patiens. Quamobrem cum alios hactenus pictores, Colchicæ illius mulieris fabulam contuitus laudarem in gladium filiis adactura, misericordia ac ira divideret faciem, ac alter quidem oculus iram ostenderet, alter matrem parcentem ac facinus horrentem, designaret: nunc plane ab ea cogitatione ad hanc picturam admirationem converti, mirumque in modum opificem admitor, ut accuratius mores quam colores miscens, pudorem simul ac fortitudinem, affectiones utique per naturam contrarias, præclare temperarit.

Ulterius autem procedente imitatione, carnifices quidam in lævibus nudi tunicis, operi jam insistebant: ac alter quidem apprehendens caput, ac retro inflectens, alteri os Virginis præbebat expeditum ad pœnam: alter autem adstans, dentes excutiebat. Porro supplicii organa, malleus videntur, & terebra. Ceterum resolvor deinceps in lachrymas, mihique affectio intercipit sermonem. Sic enim perspicue guttas sanguinis adpinxit penicillus, ut vere dicas a labiis fluere, ac lamentans discedas. Iterum carcer, iterum casta Virgo in pullis vestibus sedens sola, manus ambas extendit in cœlum, Deumque in malis adjutorem invocat. Porro oranti illi apparet super ejus caput, signum illud quod Christiani adorare ac appingere solemne habent: putoque appetentis passionis symbolum. Mox ergo, ac post modicum, ignem validum loco alio accendit pictor, hinc inde rutilanti rubrica condensans flammam. Statuit vero Virginem mediam, expansis quidem manibus in cœlum, nullam tamen vultu præferentem tristitiam; sed magis gaudentem, uti ad incorpoream ac beatam commigrantem vitam. Hactenus eum pictor manum tenuit; tum ego, sermonem ac linguam. Cæterum tempus tibi est, ut & ipsam si velis, picturam absolvas: quo plene perspicias, num longe impares enarrando fuerimus.

Crucis signum effictum in Euphemiæ capite.

S. Asterii.

EXCERPTA PHOTIANA.

Asterii Amaseæ Episcopi Sermo hortatorius ad Pœnitentiam.

Lectum est ex S. Asterii Episcopi Amaseæ sermone hortatorio ad pœnitentiam.

LUcas itaque, animorum magis quam corporum medicus, ipsum Deum nostrum ac Salvatorem, cum perditis ac projectæ mentis hominibus scribit lenem versatum ac facilem: non ut eorum vitii ac malitiæ assumeret aliquid, sed ut suam eis justitiam impertiret. Etenim Sol, quo a creato Creatoris providentiæ specimen habeamus, non patentes modo campos illustrat, verum etiam concavas partes ac cavernosas. Qui spem semel curationis abjecit, totum se morbo mancipat. Sic qui vitiorum ac affectionum victores evaserunt, ac vere super serpentes, ac scorpiones ambulant; nec illos decet ad suam fortitudinem, aliorum æstimare vitam: sed Deo quidem, cujus beneficio virtutem gesserunt, gratias agere; imbecillioribus autem non insultare, sed fraternam eis dextram porrigere. Æmulamini charitatem Christi: jam enim se per hominem hominibus ostensurus, Joannem præmisit pœnitentiæ factum præconem. Interroga Petrum, ut pœnitendo mundatus sit, neque in Simonem redierit, sed Apostoli honorem retinuerit. Equidem arbitror, Judam quoque proditorem illum, nisi statim sui carnifex factus sibi injecisset manus, sed ad genua accidens misericordiam deprecatus esset, orbi illam universo superessusam consecuturum fuisse. Hisce autem argumento sunt, qui crucifigentibus ad pœnitentiam reversi, pœnitendo salutem adepti sunt. Ligabat quondam Christianos Paulus, postmodum autem catenas ipse pro Christo portans, crimina dissoluit. Lapidavit Stephanum, sed lapidatus peccatum expiavit. Hæc noscens Moyses, homo enim fuit, noscebatque naturam, vitulum fieri pro sacerdote præcepit: plane tamquam eo qui peccati reus esset, ac opus expiatione haberet. Quod autem id temporis erat carnalis vitulus, hoc modo pœnitentia incorporea, ac incruenta oratio est. In tantum autem decet Sacerdotem studere elementiæ, ut etsi Dominus quemdam excidi jusserit, ceu infrugiferam arborem, ipse tamen satoris instarque cultoris, veniam ac temporis remissionem deposcat. Hunc enim sterilis ficus intellectum exhibet, qui in Evangelio sermo scriptus est. Attende mulierem peccatricem: non ei convivarum numerus pudorem injecit: haudquaquam epularum tempus tanquam importunum confessioni excepit: sed grandi luctu affecta, ne momento quidem medicum peccatorum dimittendum putavit. Quin ne in conspectum quidem veniens, supplicavit: sed toto se habitu indignam professa, retro accedens, ac pedes prehendes, solutisque crinibus, ac universis quæ agebat, lugentem prodens animam, atque lacrymis irrigans Salvatoris pedes, condolentia multa misericordiam petebat.

Luc. 10. v. 19.

Non debent fortiores aliorum ad æstimare vitam.

Luc. 1. v. 76.

Joan. 21. v. 13.

Judas salvandus ut pœnitens non desperasset.

Act. 2. v. 37.

Act. 8. & 9. &c.

Exod. 29. v. 1.

Quanta sacerdotem decet clementia.

Luc. 13 v 6.

Luc. 7. v. 38.

Ejusdem Asterii Episcopi Amaseæ, ex sermone in Stephanum Protomartyrem.

STetit vero solus, populo in cædem hiante ac homicida, circumquaque vallatus. Nemo autem per id tempus aderat: non amicus, non familiaris ac domesticus, non cognatus. Quædam enim hæc in periculo constitutis consolatio est, ut quem e notis

Stephanus in agone solus.

adesse videant. Orationi, pro iis quoque qui lapidarent, adjunxit preces. Quippe ii, vel nolentes, viro beneficium præstabant. Preces vero sic fusæ, quo tendunt? Non petit ut inimici innoxii sint a peccato nulloque ii ejus reatu teneantur: hoc enim palam divinæ adversatur dispositioni ac legi, quæ homicidis justam pœnam decrevit. Sed quid, obsecro, dicit: *Ne statuas illis hoc peccatum*; hoc est da, ut timore compungantur: incita illorum mentem ad eorum pœnitentiam, quæ nunc perpetrant. Porro Paulus interficientium vestimenta servans carnificis populi ministrum agebat. Cum autem propter alia, tum propter Sabellium illum Afrum, ejus ab Ecclesiis damnum præmoliens Deus, se quidem in propria ac perfecta gloria ostendit. Sed & Filium in perfecta ostendit persona. Constituit autem a dextris, ut personarum distinctione subsistentias declaret. Sed & Spiritus Sanctus simul junctus est: nam ante dixerat: *Et non poterant resistere sapientiæ & Spiritui qui loquebatur*. Vide igitur, ut Scriptura Sancti quoque Spiritus nobis distincte personam suggesserit. Quod si Spiritus priori loco scriptus est, ac tum Pater, Filiusque, nihil ea ordinis mutatio nocet fidei. Sic enim moris est Scripturæ: aliquando enim solum Filium nominat: aliquando vero Spiritum cum Filio: alias incipit a Patre ac in Spiritum desinit: ac e contra, incipit quidem a Spiritu, procedit vero per Filium ad Patrem: quam præcipue dicendi rationem admirabilis Paulus jubens custodit.

Quid pro inimicis precetur.

Act. 7. v. 59.

Paulus carnificis populi minister in Stephano.

Asterii fides adversus Sabellium.

Luc. 10. v. 30.

Ejusdem in illud, Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Jerico.

Quid ergo Christus ad legis petitum se tentantem dicit? *In lege quid scriptum est?* in memoriam redigens charitatem ad Deum & proximum, tantum non dicens. Quocirca ut tibi Deus videar, charitatem mihi debes: si non credas, meque purum hominem putes tui similem, sic quoque ex legis præcepto amare debes. Illos vocamus fratres, qui eodem editi sunt semine, ac eodem utero geniti. Qui vero eundem habemus Creatorem, ac eandem matrem terram, ex qua conditi sumus; eandem quoque dignitatem animæ, easdem pietatis ac civilitatis leges, eandemque spem futuræ vitæ quomodo non fraterna omnino ac cognatorum necessitudine, invicem propinquiores sumus devinctioresque? Cum vides hominem, teipsum in ipso vides. Cum ergo etiam ejus contuemur mala, famem, sitim, nuditatem, necessitates alias, morbos aliasque afflictiones, ceu mala propria ac calamitates miserari oportet, ac iis affici. Multos novimus qui verbis se pericula adituros profiterentur; quique nihilominus in rerum periculo, benevolentiam mentiti sint. Sane quidem Salvator sic suum dilexit opus, non ut seipsum, sed plusquam seipsum: nobis vero, non tanta dilectio imponitur; sed ut quisque proximum diligat sicut seipsum: sublato quod exuperantius est, ut ne gravius præceptum, impletuque difficilibus tradere videretur.

Ut quisque diliget proximum.

Nos Dominus plus se dilexit: minoraque nobis præcipit.

Ut autem rerum ipsa exhibitione Dominus dilectionis legem clarius ostenderet, rem plenam misericordiæ, quæ utique per illud tempus accidisset, ob oculos ponit: legislatorem docens, nostrum eum proximum esse, qui mortalem hanc ac miseriis obnoxiam gestans carnem, ope ac misericordia indiget. Res sic habet. Viator quidam descendebat ab Hierusalem in Jericho: cumque latrones invasissent, ablata sunt ei quæ ferebat, estque nudatus ipsis etiam indumentis: ac demum acceptis a latronibus plagis pene moribundus, in via publica nudus jacens animam agebat. Miserabile plane spectaculum oculis misericordia præditis, ac vel scientibus misericordiam.

Asterii vera historia, illud de spoliatio ac vulnerato in via.

Dominus eum Judæis loquens, docensque tanquam dementes, ac frustra in hac lacrymarum valle versantes, ita ait: *Vos deorsum estis: ego de supernis sum*: ex iis tantum nominibus *sursum ad deorsum*, discernens atque distinguens bonum ac malum. Sic nunc quoque cum ait, *descendebat*, eodem sensu dixit. Fuit is porro Adam, qui a beata illa ac superna vitæ consuetudine, in barathrum, ac humi depressam atque afflictam vitam devolutus est.

Joan. 8.

Quis est Sacerdos? quis Levita? Plane mystico intellectu Moyses ac Joannes, ambo in parabola obscure denotati, ac quos plerique ignorant. Hi enim offendentes hominem: hoc est, universum genus: pietate ac virtute nudum, atque ab hostibus vulneratum, inspexerunt quidem, sed sanare non potuerunt. Samaritanus vero veniens, probrosi nominis dehonestamento bonorum thesaurum occultum ferens, medicinam adhibuit; nempe Salvator noster, infami appellatione Samaritani latitans, jacentique homini salutis fontem scaturiens. Appellat vero Scriptura Samaritanum, hic quoque Judæorum amentiam confundens, quod eum, qui affluentioribus supra Levitas ac Sacerdotes misericordiæ visceribus, saucium hominem sanat, per contumeliam ac irrisionem Samaritanum vocarint.

Sacerdos ac Levita mystice, Moyses ac Joannes.

Ut Dominus appellatus sit Samaritanus.

Quid autem sibi vult *jumentum*, cui Salvator agentem illum animam imponens, in diversorium duxit? Liquet plane, divini Verbi vehiculum, ac velut subjugale corpus esse nostro simile, quod gestavit: in quo, ac per quod nunc sustinens ac portans, ad sanitatis remedia ac Ecclesiam ducit. Quippe etiam ea perfecta est sanatio vulnerum, ac ab iis liberatio.

Corpus Domini jumentum, &c.

Ejusdem in illud, Duo homines adscenderunt in templum, ut orarent.

Luc. 18. v. 10.

Sermonem de oratione duabus parabolis complexus est: partim quidem docens constanter orare per Judicem ac Viduam: partim vero cum aeverentia ac humilitate, per Pharisæum ac Publicanum.

Optimum est ut assiduo cogitemus esse nos creaturas, ac animalia infirma: Creatorem vero Deum & optimum vitæ nostræ curatorem. Hoc vero ante omnia præstat oratio. Nemo enim quæ sunt conducibilia, petat, nisi prius certo persuasus Deum esse, qui preces exaudiat, quique ea, quæ petuntur, possit præbere.

Orationis effectus ac commodum.

Est autem oratio, vitæ nostræ auxilium, colloquium cum Deo, oblivio terrenorum, ascensus in cœlum. Ac quidem recto corpore expansisque manibus orans, crucis passionem figura exprimit: sin autem quis revera oret, sitque qui orat, Deo acceptus, nedum figura crucem repræsentat, verum etiam affectu. Tanquam enim cruci affixus, sic carnis omnem cupiditatem extinguit, opum omnium, gloriæque, ac cognatorum affectionem a memoria procul excutiens. Nihil autem perinde concupiscit ac amat, atque ut tempus ac otium nanciscatur, quo sementis aliquid occurrat. Ad hæc vero duo tanquam in scopum collineat, ut effugiat pœnam, vitaque cito excedat: nihilque præterea animo fixum habet, ac agitat, qui oratione crucifixus est. Quin & Ezechiam a portis inferi ipsa liberavit, ac prius Solem (quo ejus alia opera taceam) servum osten-

Quid oratio.

Quid figura ac habitu orantis.

4. Reg. 20. v. 5.

ostendit: servumque conservorum usibus mancipatum.

Fiunt bona non bene.

Accidit ut quis bonum per naturam faciat: utque non faciens bene, labores ac operam perdat: velut Pharisæus sese in oratione jactans: ac si quis alius eleemosynæ ostentator est, ac his similia. Levius peccasset Pharisæus, ut Publicanum a convicio liberum reliquisset. Nunc uno verbo, contra pariter absentes insurgit, ejusque qui aderat, vulnera vellicat. Quare Pharisæus a gloria in ignominiæ barathrum corruit: Publicanus vero a vitæ probro, ad felicem beatumque statum transit: atque ille quidem magno intervallo a Dei necessitudine recessit: hic autem in fiduciæ locum subductus est.

Ejusdem, in Zacchæum.

Luc. 19. v. 1. Jos. 6. v. 1. Luc. 18. v. 35.

HIericho urbs erat Chananæorum metropolis, quam olim Jesus Nave expugnatam internecione delevit, quamque modo verus ille Jesus curatum venire dignatus est. Cœcus quidem, lumen recepit: populus vero ad fidem inductus est: lingua omnis Jesum celebrabat: omnisque oculus, ad oculum lumine donatum, miraculi ac salutis ultro ac sponte magistrum, habebat: qui plane non verbis, sed rebus veritatem discipulos doceret.

Publicani grande vitium.

Omne quidem vitium, quid malum est ac dignum odio: at Publicanus exuperantius omnibus. Nullum enim specie aliqua honestum peccandi prætextum habet. In aliis quidem invenitur mali quædam necessitas ac radix, unde nascatur iniquitas: at Publicanus fera est; pestis vias regias obsidens, nihil ad prætextum habens. Morbo hoc Zacchæus ægrotabat, priusquam ad Jesum accederet; qui morbus cœcitate cœci Hierichuntici deterior erat: siquidem hic corpore, ille animo læsus erat.

Ut restituendum. v. 9.

Ne aliis tribuas aliena: sed injuriam passis propria restitue. *Et si quidem aliquem defraudavi, reddo quadruplum*, inquit, non aliis. Nec enim hoc mercedem habet, que Deo acceptum est: sed iis ipsis quos fraudavi.

3. Zaccheus filius Abrahæ morum imitatione.

Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse filius sit Abrahæ. Quomodo ergo ex Abraham ille qui ex Hiericho est Chananæorum urbe? Quid commune Abrahæ, quod spectat ad genus, cum Chananæis? Plane liquet tametsi non erat carne filius Abrahæ; moribus tamen ac operibus, simul atque ad Christum accessit, ingenuum magis ac legitimum factum esse atque agnitum, quam qui ex Patriarchæ visceribus nati erant. Sic & Apostolus Elymam vocavit *filium diaboli*: Dominus quoque in hæc verba ad Judæos: *Vos ex patre diabolo estis.*

Act. 13. v. 10. Joan. 8. v. 44.

Ita ergo & Zacchæus cum fidem Abrahæ imitatus esset: (Quemadmodum enim vocatus ille, patriam reliquit, sic iste telonium dimisit, ac partes divitias ex telonii lucris.) Idcirco etiam Christus veritas ipsa merito eum filium Abrahæ prædicavit.

Luc. 15. v. 11.

Ejusdem, in duos filios quos Lucas commemorat.

Filius senior ac adolescentior.

PArabola quidam, Deum ac rerum hujus diversitatis factorem, Patrem vocat: filios vero majorem natu, minorem, homines duos: alterum quidem, constantem in concessa gratia ac hæreditate ipsum contingente, quique nunquam ab Ecclesia rebellis recesserit, aut intemeratorum mysteriorum communionem, per vitæ luxuriam respuerit: alterum qui adversus præfata omnia petulantius egerit, atque ideo a vero patre recesserit, concessaque ab eo munera, pro more ganeonum ac

S. Asterii.

luxuriosorum, dissipaverit ac obligurierit. Pars ergo illa substantiæ, quæ contingit, quam junior filius a patre petit, baptismus est, ac perceptio intemerati corporis. Etenim multi etiam juniorum hæc petunt, & accipiunt: cæterum qui senili mente sunt præditi, ii quoque donum hoc omni diligentia custodiunt. Sane vero quod quemque contingit, æquis partibus existit distributum: sed accipientium pro cujusque studio diversitas, majus illud, aut minus facit; aut etiam omnino helluatur ac male consumit, uti in prodigo accidit. Hæc itaque contingens portio est, quam parabola innuit. *In longinquam vero regionem proficisci*, est a Dei donis & præceptis longe discedere.

Portio quæ nos contingit Baptismus, ac perceptio Dominici corporis.

v. 13.

Adam quoque substantiam dissipavit, paternoque omni copioso illo patrimonio amisso, expulsus est e regione honorum affatim copia affluente. Grave plane juniori filio a patre discedere. Quippe parentis oculus, prodigam dilapidationem, ac luxuriam, colloquiaque mores corrumpentia, longius pellit fugatque. Cum autem juvenis sui sit juris, ac neque timor ullus adest, nec pudor, qui duo fortes lascivientis juventutis custodes existunt; tunc plane, tunc fugiunt omnia, ac sus deque vertuntur. Hujus porro regionis longius a Deo semotæ civis diabolus est. Peccati siquidem civitas, primum civem ac principem auctoremque, Diabolum habet; qui omnes undequaque luxoriosos ac prodigos cogat, faciatque concives, atque in turpes, & quæ porcos deceant, actiones mittat. Etenim ille, gregem agit porcorum more viventium: non ovium ratione utentium existit pastor, quemadmodum Dominus, *qui animam suam ponit pro ovibus suis.* Princeps ergo porcarius, miserum juvenem mittit ad pascendum porcos; quique olim felix agebat, porcorum commensalis effectus, siliquas comedebat. Tale quid enim est peccatum: ad modicum dulce, nihil tamen quod alendo, aut utile sit ferens. *In se autem reversus.* Nec enim sui compos fuerat, vitiosis affectionibus traditus ac venundatus, menteque alienata. Porro se prodigus a conversione ac pœnitentia, mercenarium appellat, ac sibi infamiæ omnia adscisit nomina: ut nos Evangelium doceat, qua ratione pœnitentes humiliari oporteat, exque verbis, corde compungi. Docet autem parabola, pœnitenti ac ei qui a peccato Deum placare studet, ne in cœlorum quidem intendendos oculos: quin potius vultu ad pudorem composito, debere animi mœstitiam, ac meticulosam conscientiam indicare.

Diabolus Princeps regionis longinquæ summutque porcarius.

Joan. 10. v. 11.

Peccatum inutile.

v. 17.

Pœnitentis habitus ac humilitas.

Vide autem ut Dei bonitatem describat. Venientem enim prodigum nedum repellit, aut vedespicit, quin etiam obviam procedit: idque currens, ut celerius errantem recipiat, colloque circumfusus amplectitur ac stringit, affunditque lacrymas, ac exosculatur, reconciliationis symbolum præbens, ac pignus veniæ, traditis oblivioni quæ is olim commiserat. Sit vero prima stola, non ipsum Baptima (nec enim fieri potest ut secundum quis Baptisma suscipiat) sed gratia, quam quisque fidelis per baptismum a principio induit. Loco enim *Lavacri recreationis*, nobis a Deo concessa est, quam pœnitentia regnationem facit: quæ nimirum sordes nostras lacrymis eluens, rursum mundos ac puros reddit. Datur Prodigo post stolam etiam annulus symbolum spiritalis signaculi Spiritus. Ut enim in Baptismi recreatione, cum stola est, tum signaculum doni Spiritus sancti: ita etiam in regeneratione quæ Pœnitentia fit. Denique afferuntur & calcei, quo serpentis caput cum fiducia ac tuto calcare possit. *Tu enim inquit, observabis caput ejus: & ille observabit calcaneum tuum.* Ad utrumque igitur calceamenta

Patris bonitas in prodigum.

Quid prima stola.

Tit. 3. v. 5.

Quid annulus.

Quid calceamenta. Gen. 3. v. 15.

conducunt, cum ad conculcandum serpentis caput, tum ut per læsionis injuriam effugiat. Ne patris bonitatem moleste habeas, quod in filium a miseria, amore propensior sit. Qui misericors est, non rigide judicat, sed clementer indulget: idque maxime si pater existit, cujus viscera, ceu vi quadam, ad misericordiam affectus trahat.

Misericors summum jus ignorat.

Ejusdem in servum Centurionis, quem Dominus sanavit.

HAcce concione argumentum a servo capiens, in hortandis servis ac dominis præcipua desudat: priores quidem admonens, ut prompta obedientia sincereque dominis serviant: posteriores vero, ut clementer ac benigne servos tanquam contribules, fratresque suos tractent. Idem enim utrisque lutum, eadem fictoris manus, naturæ eadem opera ac passiones, eadem cernitur structuræ corporis figura & forma: quocirca, tametsi nulla alia lex, vel divina, vel naturalis, cognatam misericordiam ac dilectionem exhibere compelleret, fraterno nihilominus paternoque ad eos amore habere se oporteret. Quin & medicos adhortatione ad clementiam ac humanitatem provocat.

Servorum ac dominorum, mutua officia.

Vidi, inquit, Scytham, ingressum nuper adolescentiam, qui Græcam citius linguam didicisset. Is cum eum postmodum dominus, qui coemerat, studiis informandum liberalibus tradidisset, tantum in illis profecit, ut in plerisque præclare eruditus evaserit, tumque apud Græcos, tum apud Romanos, illustris ac celebri fama enituerit: quippe qui jurisprudentiam professus sit. Porro qui emerat dominus, Syrus erat, civis Antiochenus, ac pueros Grammaticam docebat. Quin etiam, hujus se servi Scythæ discipulum fuisse, profitetur studiosus noster Asterius: ubi tamen aut quibus in disciplinis, non exprimit.

Servi Scythæ illustris historia.

Asterius servi Scythæ discipulus.

Tu etiam Moysem profugum, populorum ac Gentis constitui principem: non jam morte Noe, mundum aquis obrutus arcæ vehiculo transmittentem: sed imperio secantem mare, ejusque ima pedibus ambulantem. Tuus servus, Eliæque ille discipulus Elisæus, qui & Sunamitidi viventem reddidit filium; atque a morte, admotum reliquiis cadaver restituit vitæ. Adhuc enim fidei gratia, tanquam odorata pigmentariaque spiratio perseverans, ipsum viri fidelis sepulchrum gloriosum præstabat.

Genes. 7. Exod. 3. & 4.

Servorum præstantia in Moyse & Elisæo.

4. Reg. 4. v. 35. 4. Reg. 13. v. 21.

Ejusdem, in ingressum Jejuniorum;

NEmo qui convivia sectatur, virtutis est discipulus. Una ebrietas, cum patrem honesto habitu, tum filium libertate privavit. A ventris cupiditate etiam Isaaci senior filius damnum accepit. Inhians enim, qua fame tenebatur, pulti, fratri quidem primogenita vendidit, paternamque postmodum benedictionem, illo furante, amisit.

Gen. 9. v. 21. Genes. 25. v. 32.

Gulæ mania.

Genes. 27. v. 27.

Ne jejunium adulteraveris, ut ne tibi perinde atque cauponibus accidat. Cum enim illi, vino admiscentes aquam, puniantur: quomodo qui jejunii austeritati, 4. subtiles quasdam voluptates adjungunt, pœnam effugient! Fugiamus voluptariam vitam. Haud enim fieri potest eundem voluptati deditum, ac esse virum religiosum. Rex ille quondam Assyriorum, qui totus ventri vivebat, ac voluptariæ vitæ, sicut bos præsepi alligatus est. Tres autem pueri, cum vinum execrabantur propter libamina, tum carnes omnes, propter sacrificia; Deus tamen majorem eis supra hominum voluptati deditorum, pulchritudinem addebat: jejuniumque competricis loco erat.

Cum jejunio ab aliis abstinen, dum voluptatibus.

Dan. 4. v. 29.

Dan. 1. v. 8.

Præbe aures arcanorum doctrinæ, & obliviscere deliciarum, quemadmodum populus Christum sequens verbo docentem atque opere. Relinquens malignantium synagogam, ad Ecclesiam accede. Quod si adhuc Judaicis devinctus es, quid tibi aliud vult jejunium, quam ut Nili crocodilos imiteris, quos ajunt hominum, quos vorarunt, capitibus adlugere, ac enectorum reliquiis libare lacrymas: non quia belluas facti pœniteat: sed puto, quod illa carne careant, nec in cibos sint idonea.

Matth. 15. v. 32.

Crocodilorum lacrymæ super devoratorum capita ac calvarias.

Sanæ quidem jejunium prudentiæ est, ac sanæ mentis; decentisque ac modesti habitus magister existit: chorea vero diffluentem deliciis animum ostendit. Sed & cujusque rei peculiares quædam figuræ sunt, quibus ex ipsa sensibus subjecta superficie invisibilis affectio animi ac status declaretur. Quia enim, qui legem accipit ad normam vitæ, morumque componendam rationem, pœnam quoque, ut prævaricationis reatum incurrat, timere debet: idcirco etiam Deus humanæ vitæ scripta præcepta hominibus promulgans, mox quoque tubæ vocem adjecit, in signum futuræ resurrectionis: quo nimirum, mandatorum, discili, per resurrectionem judicium prævidentes, divinæ legis placita inviolata, nullaque transgressione servarent.

Exod. 20. v. 18.

Quid clangor tubæ in legislatione.

Ejusdem in Cæcum a nativitate.

HÆcce oculi descriptio, ac illa imaginis, 5. quæ sanctæ Euphemiæ formam refert, multam affinitatem venusti characteris cultæque orationis habent: ut non alius atque alius, sed idem sit ambarum descriptionum auctor. Liquido autem pium si hoc loco prodit, æquali filium Patri honore, ac sæculis anteriorem ducens. Quamobrem Arrianus non sit, qui culto ac eleganti sermone imaginem descripsit.

Idem Asterius descriptionis oculi auctor & imaginis S. Euphemiæ.

Asterius orthodoxus.

Cum Salvator annuncians Judæis veritatem, ad pietatis sensum non inflecteret; qui præsens erat occultabatur: ac qui apparebat, non videbatur, ut eo miraculo, Judæos fateri compelleret, ipsum quoque Deum esse, qui non videretur: nec alium plane, quam qui Moysi loquebatur, nec videbatur, tametsi apparebat. Nam tunc quoque oculis patebant ignis ac rubus, ambo muta: nihilominusque audiebatur vox, sermoque docebat, ac certo, quod erat futurum, prænunciabat.

Se Dominus latendo Deum ostendit.

Exod. 3. v. 3.

Ejusdem, in Jairum, & Mulierem sanguinis profluvio laborantem.

HAud facile, ut videtur, humanum genus ad virtutem inducitur, ac parum curat doctrinam sermonum. Idcirco etiam Salvator ad mortalem usque ac incorruptibilem carnem se hominibus inclinans, cum Judæos surda aure ad verba habentes videret, se ad res convertens, curationem curationi, ac miraculum nectit miraculo, beneficiorumque periculo non creditæ Deitati fidem certam adstruere contendit. Res porro male homini cesserat. Filia, eaque unica, domus firmamentum, familiæ hæres, ante nuptias efferenda erat, ante thalamum tumulo inferenda. Mulier quædam venereo vitio graviter infirma: quæque vitalem totam substantiam effunderet, ac cujus, tum corpus tabe consumptum esset, tum facultates in medicos exhaustæ: unam demum in angustiis spem reliquam vi-

Matth. 5. v. 22.

Syrophœnissæ declarata historia, ejusque pulcra.

videt, ut ad Domini pedes procideret. Dominus autem mutos audivit fœminæ cogitatus, silentioque, silentem sanavit, ubi illa fimbriam tetigisset. Ac illa quidem, furatam se donum putabat; ille autem haud quaquam gratiæ furtum passus est, & ut a nescio obtineretur. Ac quidem hactenus non loquitur quam impendit sanitatem; postea tamen evulgat, non quærens gloriam: absit. Ubi enim gloriæ appetitus miraculo præit? sed ut fidei fœminæ fructus uberes universis ostendat: atque ut præsentium alios ad Dei cognitionem converteret; aliorum vero vesaniam, cum rebus, tum verbis publice notaret. Vidi, inquit, quæ me retro tetigit. Nec enim eum duntaxat oculum habeo, qui superciliis subjectus, obtegitur palpebris: quinimo etiam alium, qui terram simul ac mare intuetur, universamque creaturam. Porro autem mulier silentio accessit, ob reverentiam ac timorem, minime tamen licet: legit enim Deus, etiam nobis tacentibus, nostrum cujusque mentem; haud secus atque nos, cum percurrimus librum. Quamobrem etiam tacente Mosis lingua, ejus cordis voluntas audiebatur. Siquidem beneficii collator beneficium tacuisset, nec ipsa forte quæ acceperat, quicquam inde commodi consecuta esset, id tanti muneris casui tribuens. Miraculum hoc adspexit hominum infinita multitudo: Spiritus vero Sanctus ante multas ætates per Malachiam vaticinatus est, *Orietur*, inquit, *vobis*, *qui timetis nomen meum*, *Sol justitiæ*: *& sanitas in pennis ejus*. Justitiæ quidem Solem appellans Dominum; pennas vero, vestimenti fimbriam.

Exod. 14. v. 12.

Malach. 4. v. 2.

Discamus sanatæ mulieris gratitudinem. Cum enim esset e civitate Paneade. 8. (Est autem hoc oppidulum Palestinæ) ænea statua sanantem honoravit: haud indignum accepti beneficii munus, hoc rependi arbitrata. Duravit autem statua ad annos plures, eos plane mendacii arguens qui Evangelistas in crimen falsi ausi vocare. Nihilque obstiturum videbatur, ut ne ad usque nostra tempora statua sospes esset, ac etiamnum utrumque ostenderet; tum, inquam, divinum miraculum; tum gratam mentem mulieris beneficium consecutæ: nisi Maximus ille, qui ante Constantium Romani Imperii arcem tenuit, homo idololatriæ deditus, impiusque Christo in statua invidens, æternam illam statuam ab oppido sustulisset; tametsi auferre non potuit rerum gestarum memoriam: nam ecce, statua quidem non apparet: Evangelium tamen ubique miraculum clamat atque prædicat, ac Hæmorrhousa ab Oriente usque ad Occidentem celebratur. Quocirca invanum laboravit, qui materiam sensilem abstulit. Statua enim tametsi erecta & conspicua, tacebat, inanime miraculi monumentum: at fama cum sermone rem assumens, urbes ac vicos quotidie percurrens, beneficii auctorem deprædicat.

8. Statua Syrophœnissæ sive Hemorrhousæ.

A Maximino sublata: alii dicunt a Juliano.

S. P. NOSTRI NICEPHORI
PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI,
VINDICATIO TESTIMONII ASTERII,
tractatu in Divitem & Lazarum, ex 2. ejus Antirrhetico.

SECUNDUM producunt Asterium Amaseæ Episcopum, in sermone quis ejus nomine prænotatur, in Divitem & Lazarum, in hæc verbe dicentem: *Noli Christum pingere. Satis enim illi est una illa corporationis humilitas, quam sponte nostri causa suscepit. Quinimo Verbum, quod vacat corpore, spirituali ratione animo tuo gestans, circumfer.* Atque hæc quidem sola, quæ suo commoda fini arbitrati sunt, ex tota subtrahentes tractatione, proposuere: spretis reliquis, tanquam hæc quæ ipsis libita essent conficerent. Nos vero operæ pretium duximus, ut a principio sermonem resumentes, ea suppleremus, quæ argumento desiderabantur: quo nimirum lectores Scriptoris mentem, ac quamobrem scripserit, facilius ac liquidius percipere possint. Ea porro sic habent. *Sequitur Asterii integer locus, suo jam loco editus.*

Sancti Asterii verba.

Hic vero Asterius, quantum ex orationis titulo datur intelligi, non hoc principaliter videtur agere, ut prohibeat Christum pingi; at neque ut picturam adorandam neget. Id autem finis moralis hac doctrina, propositum habet, cum ut pauperum dispensationi ac curæ provideat, tum ut divitum circa minuta anxietatem, perstringat. Nam primum quidem, quos perscribit, religiosiores appellat: remque, religionis opus agnoscit: haud vero novi, an religionis ergo, ac pietatis, quis ea præditos jure vituperet. Tum vero appellat historiam Evangelicam, quam irridere ac carpere, quis non a Christianorum longe religione abhorreat? Ubi itaque prius hæc velut laudationis specie edisseruisset, ad propositum revertitur. Quia ergo ad eos sermonem habebat, qui divitiis sæculi erant locupletes: quosdam forte insano quodam amore rebus sensui subjectis addictos videns, ipsisque adeo textoribus facessentes negotium, inque Phrygionum illa arte laboratis pannis sericis ac Sybariticis vestibus male res consumentes suas: monet deinceps atque hortatur, ut superfluos ac ambitiosos sumptus ejusmodi pretiosarum jactantiæ vestium resecent; nec indumentorum inutilem possessionem, ac splendorem magni faciant, quorum gloria ac magnificentia, haud secus atque verni flores diffluat, ac cito marcescat: potius vero solliciti sint de animi pretiosiore substantia, eamque larga in fratres egenos erogatione comparare studeant: iisque sumptibus, plurimas, quibus abundant, divitias ac opes impendant. Ac vero ea sunt quæ argumenti hujus ratio pollicetur. Sin autem quis diligentius attendat, Asterium istum lætum quodammodo, ac quem picturæ ipsum spectaculum delectet, inveniat: quam maxime *Evangelicam narrationem* appellat, ac parcendo, res velut oculis subjicit: atque quos refert, religiosiores cognoscit: sed neque picta ac coloribus expressa illa,

ima-

Asterii in Imagines reverentia.

imagines nominat; sed absolute Dominum, maxime in mulieris peccatricis historia: discipulos quoque, ac quæ spectant ad Galilææ nuptias, personasque, ac gesta alia, quæ illic percensuit propriis ipsis nominibus, nullaque paraphrasi. Siquidem ergo solum hic Christum pingi prohiberet, haberet stultorum sermo aliquid ad veritatis speciem. Cum autem etiam Discipulos, Cœcumque, ac Paralyticum, ac quæcunque alia proposita, pingere prohibeat, dissuadeatque; quis non percipiat, vel si rusticior sit ac imperitior, non hoc inde inferri, ut non omnino non sit pingendus Christus: totamque ejus admonitionis vim, in pauperum collimare curam: alioqui neque Cœcus pingendus sit, neque Paralyticus, neque mulieres, autve cophini: sin autem, dicere liceat ejus ætatis homines, venerationi habuisse cophinos, ac res alias, autve pictos deos existimasse. Enimvero, id nemo sani capitis cogitaverit: nec nisi stultorum ac emota mente hominum delirium sit.

Carpit vestium luxum obiectu pietatis, a que ad pietatem in pauperes hortatur.

Undique ergo liquido constat, non eo primarie ac ex instituto tendere Asterii orationem, ut imagines sublatas velit: sed ut immodicam vestium superbiam ac mundum spernere doceat, pauperumque cura affici. Velut enim adversus eos, qui superfluo vestium luxu abuterentur, indignans ostenditur; quamobrem divites admonet, ut vestium quidem multam ambitionem, ac divitiarum cupiditatem sistant: nec suum omne studium rebus materiæ concretis, ac corporeis addicant: quin potius, consolentur atque foveant, ejusdem imaginis utique, ac mixtionis secum participes, miserationis affectu ac beneficentia large in eos bona conferentes. Hujusmodi porro doctrinæ genus, nedum ab Asterio; quin & jam ab omnibus divina sapientia præditis Ecclesiæ præsidibus, usurpatum perspiciatur. Plane enim doctorum id curæ proprium, ac maxime ad solatium aliquod pauperum.

Illud autem obscurum, qua parte jubet Asterius, ut ne Christus pingatur, cum se palam prodere, qui sciat valentem pingi. Num enim tanquam non sit comparatus pingi, necne, hoc facit? Nemo plane sani capitis, tanquam qui sit comparatus, eat inficias. Quis enim mentis compos prohibeat fieri, quod non sit comparatum? Puta, nemo alicui prohibeat ne volet. Quamobrem vero? Plane, quia non sit comparatus volare: bene autem jubeat quis non ambulare, aut navigare, ac si quid tale naturæ inest: quod nimirum qui jubetur, jam sit comparatus. Utique igitur. Christum noverat, qui pingi posset: atque adeo monebat, ut ne pingeretur, tanquam qui jam pictus, pingi comparatus esset. Propter vero præfatas rationes, non quia pingi non possit, prohibere voluit.

Christus, eo pingendus quod factus homo.

Quod si quis illa verba, *Satis illi est una illa corporationis humilitas*, tanquam rationem ac argumentum, ut Christus pingi nequeat, opponere in animum induxerit: noverit ille, ab eo potius humilitatis modo, talem nobis ostendi, qui pingi possit. Si enim, quod sublime ac divinum est, pingi nequit, atque delineari: tale prorsus concedendum sit, quod est humile atque humanum.

Ut incorporeus anima gestandus.

Quod autem ab eo dicitur: *In anima tuo spiritali ratione gestans quod est incorporeum*: tanquam moraliter dictum est intelligendum; non velut habeat locum negationis. Ejuscemodi enim ad suos disserentem cives, intelligere possumus. *Siquidem*, inquit, *ratione assumpti a Christo corporis, tantus labor ac cura pro vestium splendida cultu existit, Cogita cum quandoque etiam incorporeum, sic tamen ut a corpore non excedat. Quippe etiam in te existit incorporea ratio, qua pro ratione imaginis, Deum exprimus. Neque enim mens tua ac animus, corpus sunt, tametsi in corpore conjuncta sunt ac unita: quo jugi tu memoria in anima feras, quæ incorporea est, mentemque ac animum colat, mundesque rationem ac cogitationem mandatorum observatione, ac eorum cura, qui paupertate atteruntur, nobisque similium hominum passibilium morbo affectorum, tibique actio ac vita dirigatur, ac Deo consentanei gressus illuminentur: nec vis, quæ corporali visu cernuntur, inque usum mundi corporalis cedunt, omnia largiaris: quorum gratia hæcce fari coactus sum; ac duriorem verbis sermonem adhibere.*

Neque ergo incorporeum hoc loco accipi debet, ut illi opinantur: alioqui purus revera Manichæus, ac Manichæorum hæresi laborans, Asterius probaretur: quos adversarii ut magistros impensius promptiusque sequuntur. Sane vero ex his omnibus perspicue ostendit, quid de Christi illa sentiat incorporatione: ut nimirum, qua ratione Christus vacat corpore, ubique eum adesse sciens, corporaliter non ubique adesse sciat. Unde liquido magis apparet, existimare eum circumscriptum, ac qui pingi possit ac delineari, secundum id quod in eo corporaliter intelligitur: in quibus, cum vim sermonis, tum scriptoris propositum perspicere possumus; ut nimirum supra quam decori ratio exigebat, differendo processerit, ac tantillum pietatem neglexerit, id prudenti agens consilio ac temperatione, ut eos, qui in incertum divitiarum impensius conversi essent, ædificaret, ac plures lucri facerent. Inde vero, qui adulterant omnia, non posse Christum pingi, ac corporis expertem eum callide rapientes, iniquitatis suæ malignum consilium asserturos se putavarunt: quibus in hunc modum elucidatis, incassum insani homines ad Asterio gloriantur. Sic vero hæc probata habeant.

Dispensatione excedit Asterius, ut a divitiarum amore retrahat.

Cæterum his consequenter, Asterius iterum inducatur: siquidem vero alius quis, ab eo qui in manibus versatur, sola fortasse Veritas noverit: nos equidem ejus rei gratia nihil contendemus. Quod si idem ipse est, jam inde suis ipsi jaculis feriantur, ac acutis saucientur telis earumque machinarum, quas excogitarunt, jactus excipiant. Nunc enim divites pariterque atque pauperes ananderet; eademque divitias ac paupertatem ratione, omnem denique sæculi felicitatem atque miseriam: tollanturque quæsiti inde colores, ac ambiguitate nudaque ac perspicua magis recta Ecclesiæ revelata gloria prodeat. Laudet vero sacram illam Christi statuam; utque illa Evangelicæ prædicationis patrona constiterit, ac testis, Deum verum nobis similem factum hominem, sincera veritate silentio prodens, ac ultro præcurrens miraculorum præco, Judæorumque atque Græcorum infidelitatis atque impietatis, coarguitio: hactenusque maneret, figuram ac speciem retinens, divina illa imago, nisi impii quidam atque profani, Romani Imperii subinde moderatores atque præsides, cum odio in Christum, tum æmulatione in venerabilem ac sacram Christianorum religionem, sustulissent: est autem nobis incompertum, quid sit factum, sublata ita e medio. Idem vero ipse fœminam celebret, quæ posuisset statuam, idque ejus valde admirans, ac suspiciens bonæ indolis gratitudinem, ac quæ illa benefico rependisset ægravissimi morbi, quo tenebatur,

Hæret Nicephorus, utrum idem Asterius qui in Divitem & Lazarum, quique in Hæmorrhoissam scripsit.

cu-

curatione exhibitum miraculum; monumento ac titulo publicans. Inseratur autem oratio, sic ad verbum habens.

Asterii verba.

Deinceps vero discamus sanatæ mulieris gratitudinem, animique ingenuitatem, qua cum munus suscepit. Cum enim esset Paneadis civis; quod est Palestinæ oppidum: ænea statua beneficium honoravit; congruum hoc beneficii accepti arbitrata præmium. Longoque temporis spatio servata est statua, qua perspicue arguerentur, qui falsi crimen Evangelistis inferre præsumerent. Hæc namque merces est. Clamante sanitate beneficium impensum: qui poterat curatio non cognosci? Nec quicquam vetabat, ut ne hactenus statua sospes esset, amboque illa ostenderat, tum Dei miraculum, tum mulieris beneficio affectæ gratam mentem; nisi Maximinus ille, qui paulo ante Constantium Romani Imperii sceptra moderatus est, vir idololatra atque impius, ac Christo in imagine invidens, statuam æneam, ipsam solam, ab oppido sustulisset: non rerum gestarum memoriam. En enim statua nusquam comparet: Evangelium vero ubique miraculum clamat atque prædicat: Hæmorrhoissæque historia, a Solis ortu ad occasum per orbem universum celebratur. Frustraque vir impius operam posuit subtrahendo æneam statuam. Nam statua quidem, cum etiam staret, ac esset conspicua, tacebat, quæ nimirum mutum esset miraculorum monumentum. At fama una cum sermone assumens opes, urbes quotidie, oppidaque, beneficii authorem prædicans, percurrit.

Hic se ergo Asterius perspicue ostendit, ut non prohibeat excitari Christi monumenta, nec in fœmina rem reprehendat; ac divitias ac affluentiam opum, vestesque pretiosas accuset: quin potius efferat laudibus, quod esset gestum. Nam ferunt fuisse eam ex illustri familia, eque civitatis ditioribus, unde etiam, suam una statuam erexit ante sacram Imaginem, quo & curantis magnificam gloriam fidemque, ac probam gratamque curatæ actionem publico monumento ostenderet. Quod si quando etiam sancte decenterque, de sacris sanctisque nobis Imaginibus Asterius differit, velut ea sunt quæ in celebratissimam Euphemiam Martyrem exposuit, interim quid sic dicta differantur; brevi autem post, opportune, ac loco proprio assumantur, quando etiam adversus imagines, imaginibus infensissimi homines, bacchantium more contumeliam instruunt.

Hæmorrhoissæ statua, coram Dominica erecta statua.

EX PHOTII AMPHILOCHIANIS dubiis; quot Asterii fuerint, ac quam illi opinionem habuerint.

PAriter quidem floruerunt Asterii duo: is nimirum qui Arianorum furoris fautor ac defensor, fuit, ac qui piorum dogmatum extitit alumnus: qui & magni & Juliani discipulus, a puerili ætate in monasticæ vitæ palestra sese exercuit: postea vero etiam religiosorum monasterio præfuit: cujus & discipulus, præter plures alios conspicuos viros, celebratissimus ille Acacius Berrhœæ fuit. Porro Arianæ ille hæresis admirator, a puero ac adolescentia, Gentilium errore educatus, sophisticam coluit: demumque simulato Christianismo, in Arianorum partem deflexit: atque is quidem Antiochiæ pœnas dedit petulantiæ linguæ admirabilis Juliani precibus extinctus, alter vero virum sanctum ad justam vindictam provocavit. Alius ergo est orthodoxæ fidei alumnus, aliusque erroris præco. At neque is, qui Euphemiæ Martyris enarrationem composuit, commune aliquid habet cum impietatis vindice. Primum quidem, quod impius ille citius pœnas exolverit. Nam qui præfatæ Imaginis enarrationem sermone prosecutus est, ut ipse in quibusdam orationum suarum locis differit, ad decrepitam senectutem pervenit. Item, alter quidem Arianorum furore plenus erat: hic vero in suis tractatibus, quæ sunt fidei Orthodoxæ, docet ac tradit: non autem quod Dei Filius ac Verbum ex nihilo sit, ut insanus ille blasphemusque Asterius: quin potius semper esse, ac semper Patri coexistere, Deum tradens asserit. Tertio, Asterius ille hæreticus non urbis Amaseæ, sed alterius cujusdam haud longe Antiochia Episcopatum impietatis mercede a sociis hæreticis accepit; unde etiam accersitus Antiochiam impietatis subsidio a suæ sectæ hominibus, admirabilis Juliani precibus, uti sumus præfati, mirabili exitu vitam finivit. Præterea alter quidem gregem docet, inque virtutibus studiose laborat, ac religiosæ totius conversationis ac vitæ domicilium proditur: quorum nihil deprehendas in altero.

SAN-

SANCTI ASTERII AMASEÆ EPISCOPI

LAUDATIO

S. PROTOMARTYRIS STEPHANI.

Stephani festum statim a Christi die natalitio.

UAM vere facer, præclarusque rerum nos exhilarantium circulus! Festus namque dies festum diem excipit: solemnis celebritas solemnem occupat celebritatem. Porro vocamur ab aliis ad alia vota; Dominique natalem diem servi honor continuus premit. Porro autem sive quis in illius nativitatem conjecerit oculos, qui heri carne editus est, cum Deitatis ratione existat semper; sive etiam in martyrium illud, quod generosi pectoris famulus hodie pertulit; multa quidem, diversaque inveniet, omnia tamen eo tantum spectantia, ut & nos pietatem discamus. Heri sane recurrentem per anni circulum consueta ac quotannis agi solita, festivitate, Salvatorem mundi natum esse didicimus; ac carnis expertem, carne amictum esse; incorporeumque induisse corpus: tum etiam nostri causa suscepisse passiones, atque in ligno exaltatum esse; nulla alia de causa, quam ut nostræ saluti consuleret. Hodie vero strenuum pugilem cernimus pro illo lapidibus obrutum: ut sanguine debitas pro sanguine grates rependeret.

Stephanus itaque, læti hujus conventus coactor, ipse nos ad præsentis hujus lætitiæ convocavit commercia, allexitque: ipse civitatem, in unam velut concionem, universam congregavit, ac compulit: Vir, primitiæ Martyrum, laborum pro Christo institutor ac doctor, bonæ crepidæ confessionis, ac prima initia. Ante Stephanum quippe, nemo pro Evangelio sanguinem fuderat. Quemadmodum autem fratricida ille Cain, ut Moysis docet historia, fraternam perpetravit cædem; fraternæ enim a natura amicitiæ loco, contentionem, diramque æmulationem assumens, primus homicidio terram fœdavit: ita etiam perbeatus Stephanus, piis pro religione certaminibus fuso primus sanguine, terram sanctificavit. Vir quidem Apostolis tempore posterior; at præclaris facinoribus, prior. Nec mecum velim indigneris Petre, molesteve habeas Jacobe, vel ægre feras Joannes, si nedum parem vestro virtutis studio virum statuam, verumetiam majus aliquid ei tribuere videar: imo gaudete, lætoque ac hilari vultu excipite. Quippe patres estis, quos nullus invidiæ livor exstimulet, quique magis præclaris filiorum facinoribus adgaudeatis, ac quibus voluptati sit a filiis virtute præiri. Etenim si quid boni, præclarique gestum est a Stephano, illud ipsum continuo vestrum est, qui illum instituistis, ac sacris initiastis disciplinis. Commendata namque athletarum probitas, in celebrem palæstritarum gloriam cedit. Quocirca a vobis paululum veniam precatus, libere, quæ mihi argumentum præbet piis viri strenui Christi causa certaminibus, patrocinio effabor.

Primus pro Evangelio Martyr. Gen. 4. v. 8.

Discipulis aliis antiquior es, sancte Petre! omniumque primus Jesum Christum annunciasti; Verum cum adhuc Evangelicum ipse sermonem prædicares, exque alia in aliam urbem proficiscereris, provinciamque ac regionem ex regione ac provincia mutares, instaresque verbo; ingressus hic stadium, certaminumque rapiens coronam, te interim in terra versante, cœlum capessens, gloriam adeptus est: quodque majus videatur, cum ipsum Pater ac Filius visione illa admirabili vocarent. Sic ipse Petrus; deque eo dicta sufficiant. Summæ namque impudentiæ est, contentiosius de primatu cum patribus certare, honorisque prærogativam eis invidere. Videamus autem & tua Jacobe Joannis frater! Christi existi præco, alterum a Petro aucupium. Quis vero non tuam admiretur fidem? Solum enim vocatus, nulla statim mora obtemperasti. Una cum naviculam etiam Zebedeum patrem reliquisti, Christum sequens uti verus germanusque discipulus. Alacri animo fateor, pro religione passus occubuisti: quippe quem Herodes tyrannus occiderit gladio: verum multis id annis a Stephani nece. At quid sigillatim quosque profero, quando universis etiam Sanctis simul præripuit palmam: primus aciem adversus diabolum instruens, atque de illo victoriam referens, Davidem imitatus, quamvis rei ordine inverso? Vicit David Goliath lapidibus, vicit & Stephanus in quoque diabolum. Ille nihilominus quibus percussit: hic autem, quibus percussus est. Nos autem Christi populus, ut olim Israelis sustollamus vocem, faustisque ei acclamationibus pro victoria canamus, velut præsentem intueremur, ac coram stantem admiraremur.

Eo titulo, superior Apostolis ac quodammodo major. Act. 7. v. 55. Matt. 4. v. 21. Act. 12. v. 2. 1. Reg. 17. v. 49. Act. 7. v. 58.

Præclara sane laude dignus censeatur quivis religionis propugnator, quamvis secundus, tertiusve, certaminis aleam subeat, non tamen ea admiratione, eaque laude, qua primus. Secundus enim, prioris æmulatione ad imitandum adactus; tum inde ira percitus, ad certamen appulit animum: alter vero nullo prævio usus duce, ipseque existens boni inventor, jure merito principem locum tenet. Magna itaque viri hujus alacritas, magnusque etiam idcirco & honos, immortalisque memoria, quam neque oblivio ulla obscuravit, neque tempus obliteravit, quinimo alia aliaque per successionem generatio, præclara merita enarranda suscepit. Idcirco diem hunc festum jure perpetuo sacerdotes, populi, pueri, viri, ac mulieres, celebramus. Verum ipsam prius accurate discutiamus historiam, ut ad usque rei cutem ducti, majori virum admiratione prosequamur.

Erat Stephanus Christi Diaconorum primus; sanctificatus gratia, vas Spiritu Sancto plenum, quotidie domesticos confirmans, errantesque ad rectam viam reducens. Cum autem acrius doctrinæ insisteret, majori hostes, præ Apostolis aliis, molestia affecit, præque iisdem, diabolum, qui

Stephani historia.

p. 1.

primus hostis existit. Is namque igneos ac truces, iis cum primis adhibet oculos, qui pietati sese addixerunt. In eum ergo, stipatum quoddam excivit agmen: nempe Alexandrinorum genus, ad omnem longe expeditum seditionem. Plane enim audistis, ut ejus urbis cives, acri audaciæ fervore, proclives ruant, effervcantque, quo eorum temere ferat animus. Ut autem adversum se turbam confluentem vidit, in arcto positus, quis tunc ageret ambigebat; solertem tamen artem excogitavit, dulcem nimirum, ac blandum sermonem: nihil enim præsentaneum magis ad iræ sedandos motus, quam blanda, concinnaque admonitio. Mihi quæso, inquit, odii causam dicite, ac cujus ergo intentatis manus, palamque velut dilaniaturi videmini. Illis autem respondentibus, eo nimirum quod patrias everteret leges, ac novorum dogmatum doctor existeret, stans in medio vir beatus, simplex ac extemporaneus Orator: nec enim ea promebat quæ artis methodo didicisset, sed quæ Spiritus afflatu suggerebat.

Alexandrini in seditionem proclives.

Viri, inquit, *fratres & Patres*. Prudens exordium; optimum concionis ad populum ira exæstuantem principium. Lenia namque, blandaque verba, non secus ac melle quodam referta, aut molli conspersa oleo, ardentes illos & ferinos impetus comprimebant. Subinde Abraham alte in memoriam revocat, ut a priscis temporibus ordiens, ac in longum protrahens sermonem, magno illo interjectæ digressionis intervallo, citatum illum effusumque furorem calculum, sensimque absumeret. Absoluto autem longo illo orationis ambitu, ostendit Moysen etiam Christum prænuntiasse; quo solerter, summa ipsa legislatoris auctoritate, quasi obrependo, fidei verbum occulte insinuaret. Scite autem ea omnia prolocutus est, quæ ad auditorum profectum conferebant. At ubi vidit obfirmatam malitiam, ac præfractam, pugnacemque animum pervicacem, ac durum: tunc tandem summa animi libertate præditus, ac spe omni præsentis vitæ destitutus, artificium omne quod blande animos demulcere, conciliareque posset, omittens, nullis verborum ambagibus, aperte vocavit eos *dura cervice; incircumcisis cordibus*, legis oppugnatores, qui Sancto Spiritui resisterent: aliisque ejusmodi compellavit nominibus. Illico autem, haud secus ac Dominum, *Circumdederunt eum canes multi, & tauri pingues*, ut in Psalmis canitur, *obsederunt* Justum. Porro ille solus stabat, populo in cædem hiante, ac homicida undiquaque vallatus: ac ne unus quidem per id tempus propior aderat, non amicus, non familiaris, non cognatus. Quædam enim hæc in periculo constitutis consolatio, ac levamen est, ut quos ex notis e propinquo videant assistentes.

Act. 7. v. 2. Stephani oratio enarrata.

Act. 7. v. 51.

Psalm. 21. v. 13.

Verba Asterii Photio deflorata.

Ubi autem magni illius certaminis altissimus ille Positor ac Vindex, necessarium Stephano adjutorem animadvertit (quanquam enim strenuissimus erat, humanis tamen agebatur affectibus) ei statim apparet; atque in cœlum intendenti, Filium a dextris stantem in humana forma ostendit. O ingentem benignitatem! O miram bonitatem! Pugili se conspicuum præbuit is, pro quo ille certabat, talemque prope modum universorum Deus ad eum vocem demisit. *Eia Stephane, ne quid patiaris degeneris animi. Quanquam enim nullum hominem habes, qui auxilietur, nullusque amicus tibi præsto sis ærumnarum tempore; ego nihilominus una cum Dilecto, ea quæ fiunt observo. Præsto requies est; patent reserata paradisi portæ. Parumper sustinens temporaneam istam vitam desere, ac ad æternam, immortalemque contende. Adhuc degens in carne Deum vides; quod plane mundana omnis natura superet vires. Sacrum illud mysterii accepisti a senioribus Apostolis; Patrem, verum habere Filium dilectum, nunc autem tibi eum ostendo, quantum per mortalis conditionem ferre potes. Adstat autem etiam mihi Filius a dextris, ut ex ipso situ, in quo sit honore cognoscas. Multis olim scandalo fuit, ut Deus carne indutus versaretur in terris; nunc autem, sublimem mecum conspicare, cælestem ac cœlis altiorem gestantem hominis formam, ut perfectam, completamque carnis dispensationem probet. Eam ob rem lapidibus appetitus, ne succumbas, neve fatigeris, aut languescas. Qui cernas certaminis præsidem, ne certamen pertimescas. Dimitte corpus, ipsum despicatus ut terrestre vinculum; ut ruinosam, ac collabentem domum; ut vas figuli quod facile confringitur. Accurre liber ad supernam hanc hæreditatis sortem. Præsto namque tibi est præclari hujus strenuique facinoris corona. A terra in cælum commigra. Sine corpus homicidis, haud secus ac escam canibus. Furentem rapidamque multitudinem desere, atque Angelorum choris accede.*

Fulcra Patris ad Stephanum prosopopœia.

Hoc sane proposito, forti Deus constantique viro apparuit, ne is timore perculsus, succumberet; neve magnanimus impendentis mali granditate victus, animo consternaretur. Quocirca neque auxiliarium ei Angelum misit, ut postea Apostolis in carcere; neque aliquam ex administris ac conservis virtutibus: sed ipse semetipsum palam exhibuit. Tunc quidem primitiæ agebatur Martyrii, eratque operæ pretium, ut primum opus quam maxime absolutum foret: quo futuris deinceps temporibus superextruendi Martyres, firmam æmulandi crepidinem, basimque acciperent, nec ignaviæ ac timiditatis imitatores evaderent: uti sane in communibus bellis, ac quæ humano geruntur usu, accidit. Unus enim quis antesignanus, miles dato signo opus aggreditur; isque iis viriliter agens victor evaserit, suorum omnium erigit animos firmatque, adversarium vero consternat, ac dejicit: sin autem imbellis, ignavusque parum quid succubuerit, illico contribulium suorum frangit animos, eosque segnes prorsus, ac ignavos reddit, fugæque efficitur tessera. Hac plane de causa Deus e cœlo apparuit.

Act. 5. v. 19. *Act. 12. v. 6.*

Ipse Deus Stephano apparet, ut in eo Martyrii primitias roboret.

At Stephanus, magna ea visione dignatus, quia nec alius quisquam non suppressit silentio ea quæ viderat, sed statim exclamans, ait: *Ecce video cœlos apertos, & Filium hominis stantem a dextris Dei.* Rebatur enim statim ac visionem enunciasset, se incredulos ad assensum pellecturum. At illi, dicta tanquam iræ, majorisque furoris irritamenta excipientes, ac quasi ad verba blasphemiæ aures obstruentes, se protinus ad cædem accinxerunt. Extrahentes vero extra civitatem Christiferum hominem, qui patientiam gestaret uti Dominus crucem, malum malo curant, necisque, noce depellunt, crimen ac cruci lapidea addunt. Cum autem ter beatum virum in quadam terræ planitie statuissent; procerum, inquam, illud corpus, excelsumque martyrum trophæum, eumque undique in orbem conclusissent, sanguinarius ille, ac iracundus populus, ac eam imitati, quam in bellis pugnæ impressionem vocant, lapidibus appetunt summangularis illius Lapidis Diaconum: ac quaque quidem Hebræorum manus necem operabatur: ipse vero Martyr jaculantium scopus erat: in medio stans, velut Sagittarii signum.

Act. 7. v. 55. Stephani animus in enarranda visione.

Ubi porro corpus omni parte contusum collisumque ac sanguine cruentatum, jam fatiscebat ut ne rectum in pedes staret, concutiebaturque deciduum,

Constantia Stephani, corporis ipso habitu prodita.

duum, ac casum minabatur, haud secus ac procera platanus, quam fabri plures accidant: nihil tamen, plurium more, turpi ipse casu prostratus est. Neque enim toto humi corpore pronus distentus est, neque cecidit in latus, neque se resupinus inflexit; sed decoro precantis habitu ponens genua, e vita excessit; urgens oratione, instansque quam citissime animam a carne separari, atque ad eum, quem contuebatur, clamans: *Domine Jesu Christe! suscipe spiritum meum*. Festinus namque ad unum velut coloniam ire properabat, ot e peregrino, ad patrium solum: ad illustrem praeclaramque civitatem, e terra deserta, æstuque arida, ac horribili squalore obsita contendebat. Obsecrationi autem etiam orationem pro persecutoribus addit. Quanquam enim inviti, gratiam præstabant, lapidibusque obruentes salutis auctores erant, ac perimentes, vitam conciliabant; atque a luto separantes, ad regnum transmittebant.

Act. 6. v. 58.

Orat. pro interficientibus.

Hanc quoque ergo orationis dilectionem contemplentur, in quem nimirum collimet scopum: *Domine ne statuas illis hoc peccatum*. Non orat, ut quidam peperam ratiocinantes autumant, peccatum inimicorum inultum ac impunitum iri, nullique rationi ac pœnæ obnoxium. Plane enim id esset repugnare divinæ constitutioni, justique judicium ac legem emendare, quæ homicidis meritas pœnas præscribit. Sed quid ait? *Domine, ne statuas illis hoc peccatum*: hoc est, Timorem compunctionis eis incute; in eorum, quæ nunc temerario ausu perpetrarunt, pœnitentiam compelle: ne quæso in circumcisione permittas mortem obire: ad tui agnitionem, pœnitentia redeuntes trahe, sancti Spiritus flammam in eorum pectoribus accende. Si enim ita se emendaverint, atque ad meliorem se frugem receperint, utique sane tunc non statues illis peccatum; sed gratiæ lavacro tuo, meoque sanguine abluti, a criminibus immunes, liberique erunt. Hactenus peractum est drama, ac lusa fabula; ac Angelorum quidem exercitus agonem deministrantes, Stephanumque ingenti stipatum satellitio in hæreditatis suæ partem evehentes, impensius gaudebant: diabolus vero inanis graviterque defectus, ac consilii inops abscessit. Atque ut quippiam corporeum magis, crassoque de aere spiritu illo proferam, propheticum loquendi modum imitatus, atrato vultu, *quasi adustio ollæ*, deflexit iter; tum quia præter spem suam res prospere cessisset in melius; tum quod iisdem artibus, quibus se Christianos minuturum putabat, Martyrum numerum adauxisset.

Exponitur ea oratio.

Nah. 2. v. 10. Joel 2. v. 6

Verum quid de Paulo item sacro dicam? Nam & ille unus erat occisorum, verus *Benjamin lupus rapax*. Quanquam enim ipse non impetebat lapidibus, at servabat tamen lapidantium vestes, ac carnificis populi ministrum agebat. Enimvero post hæc brevi, nunc tumentem te, efferamque iram, ac furorem spirantem visurus sum, qui velut languescens anus, ac imbecilla, ad manus traharis; cum veritatis gustu facto ad Ananiam duceris. Porro dulci admodum risu diffundar, cum temetipso denarrante, tuas Evangelii causa afflictationes audiam; utque inter cætera hæc discrimina referas; *Semel lapidatus sum*. Par namque est, ut lapidibus mediis lapidum ipse depellas crimen, unaque ac eadem passione, peccatum eluas.

Gen 49. v. 8.

Plura hus hæc ofa in Pauli Encomio.

Act. 9. v. 8.

2. Cor. 11. v. 25.

Operæ pretium autem, æquumque videatur, ut neque Stephani visionem inexplorata relinquamus. Semper sane universorum Deus, futura, quæ vitam exinde insequuntur humanam prospiciens errata, quo prudenter eis occurrat, medelam longe ante apparat: idque nunc efficit. Nam si ad pugilis duntaxat utilitatem divina apparitio facta esset; satis utique etiam vox e cœlis facta habuisset, ut in baptismo primum; vel ut deinde in Transfiguratione; vel ut etiam in jam memorato Paulo, cum Damascum iter faceret.

Explicata Stephani visio adver. sus Sabellium.

Matt. 3. v. 17. & 17. v. 5.

Act. 9. v. 4.

Atqui nunc, tum vel maxime quia futurum profecto erat, ut ex Africa profectum malum, Sabellius inquam, Dei Ecclesiam invaderet, perversamque opinionem de Personarum confusione in mundum induceret: hac de causa Deus futura præcavens, ac posterorum præmuniens animas, se quidem ipse Stephano ostendit in sua plane, eaque perfectissima gloria: Filium vero etiam demonstrat, in persona numeris omnibus absoluta, ipsumque ad dexteram suam statuit, ut clara personarum distinctione subsistentis explicaret.

Verum dicet fortasse quispiam; recte quidem hæc de Patre & Filio a te philosophata sunt: at ubi est Spiritus sanctus? Si enim ad plenam fidei confirmationem Pater e cœlo cum Filio apparuit, opus etiam videbatur, cum eis etiam sanctum Spiritum adesse, ut exercita quædam reipsa mysteriorum cognitio, visione ipsa hominibus innotesceret. Necesse itaque est ad istam objectionem, nostram sententiam in medium proferre. Oportere nimirum, o nimium sapiens! eum qui recitata aliqua, acri, & exacto judicio expendit, & rimatur, tum rectæ mentis esse, tum memoria firmum: ut ita cuncta pariter, quæ scripta sunt, comprendere valeat. Si enim Spiritus sancti præsentiam quæris; recole quæ paulo superius dicta sunt, antequam de lapidibus ageretur & nece, & invenies ante ipsam visionem Spiritum sanctum loquentem, & Stephano adstantem, athletamque præparantem, ac componentem. Clare namque in principio narrationis hanc primam nobis protulit vocem: *Stephanus plenus gratia, & veritate, ac fortitudine, faciebat prodigia, & signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quæ appellabatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum, qui erant a Cilicia, & Asia, disputantes cum Stephano: & non poterant resistere sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur*. Vides itaque sacram Scripturam distincte, ac dilucide Spiritus sancti nobis proposuisse personam? Quamvis autem Spiritum sanctum prius descripserit, deinde vero Patrem ac Filium, nihil fidei officit ordinis inversio. Is enim sacræ Scripturæ mos est. Aliquando enim solum Filium nominare assolet: aliquando vero Spiritum sanctum cum Filio; alias vero a Patre initium sumere, ac in Spiritum sanctum desinere: & versa vice initio facto a Spiritu sancto, per Filium sermonem, ad Patrem ducere. Hancque dicendi proprietatem, omnium maxime apud Paulum absque ullo discrimine liceat observatam videre. Officium porro nostrum, quod Stephano debebamus, explevimus; non ex merito quidem, si rei magnitudo spectetur; at si dicendi facultas, abunde. Deo nostro gloria, nunc & semper, & in sæcula sæculorum: Amen.

Act. 6. v. 8.

F I N I S.

INDEX
IN APPENDICEM OPERUM
SANTI PROSPERI AQUITANI.

A

Si-

B

C

ce-

Deo-

E

H

I

In-

L

M

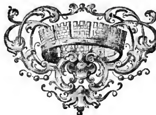
O

P

S

T

V

LOCA